SEPTUAGINTA

PSALMII
ODELE
PROVERBELE
ECLEZIASTUL
CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU
în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:
CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU, FLORICA BECHET,
MONICA BROȘTEANU, IOANA COSTA, MARIUS DAVID CRUCERU,
CRISTIAN GAȘPAR, EUGEN MUNTEANU, ION PĂTRULESCU

COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2006

Notă asupra volumului

Volumul IV al Septuagintei cuprinde cărţile poetice şi sapienţiale, urmând ca volumele V şi VI, ultimele din serie, să fie consacrate Profeţilor, „mici" şi „mari". După canonul Vechiului Testament grecesc, „scrierile poetice, sapienţiale şi profetice" alcătuiesc un volet complementar „Pentateuhului şi cărţilor istorice". Dimensiunile volumului de faţă au impus publicarea lui în două tomuri. Toate chestiunile referitoare la datare, tipologie literară, origine, aspecte teologice, raportare la TM şi fructificare patristică au fost tratate în fiecare Introducere. Aici mă voi limita la câteva observaţii privind ansamblul.

Grupajul de cărţi poetice şi sapienţiale este, probabil, cel mai universal din Vechiul Testament. El îşi găseşte corespondenţi atât în literatura anterioară a Orientului (Egipt sau Mesopotamia), cât şi în cea contemporană, elenistică. Aşa cum subliniază editorii Bibliei de la Ierusalim, în scrierile respective „înţelepţii Israelului nu se preocupă neapărat de istoria şi de viitorul poporului lor, nu acordă atenţie marilor teme ale Legii, Legământului, Alegerii sau Mântuirii, ci se apleacă, precum confraţii lor orientali, asupra soartei indivizilor". Într-adevăr, teologia pe care o descoperim aici se îmbină cu o anumită „filozofie a cotidianului", izvorâtă dintr-o experienţă îndelungată, decantată în poeme şi sentinţe. Totuşi, nu avem de-a face cu un simplu umanism sapienţial, ci cu un umanism *devoţional*, ale cărui valori decurg din raportarea nestrămutată a credinciosului la transcendenţă. Eticul se înrădăcinează în credinţă, din această perspectivă nebunia echivalând cu impietatea, iar bunătatea/desăvârşirea morală cu frica respectuoasă faţă de Dumnezeu.

Cele mai multe scrieri din acest volum prelungesc filonul iudeo-elenistic al Cărţilor Macabeilor (în special cărţile 3 şi 4). Ele atestă o reală „aculturaţie" din partea elitei evreieşti, mai cu seamă la Alexandria, care a ştiut să asimileze formele culturii dominante fără a-şi altera însă fondul tradiţional şi credinţa monoteistă. Textele prezintă o dublă atitudine faţă de elenism: de acceptare concurenţială şi de respingere neechivocă. Chiar dacă terminologia provine din recuzita culturii greceşti, ea se întoarce, polemic, împotriva Greciei, preluând conţinutul valorilor moral-religioase ale civilizaţiei ebraice. Astfel, *sophia* din Cartea Proverbelor, din Înţelepciunea lui Solomon sau din Iisus Sirah nu denumeşte doar un ansamblu de aptitudini intelectuale şi fizice ale fiinţei umane, ci rezumă atitudinea de respect devoţional faţă de Singurul cu adevărat înţelept, Dumnezeu.

TM prezintă următoarea grilă canonică: Iov, Psalmii, Proverbele, Ecleziastul (*Qoheleth*), Cântarea Cântărilor. LXX diferă nu doar prin ordinea textelor, ci şi prin

patru cărţi suplimentare. Iată structura din LXX: Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înţelepciunea lui Solomon, Înţelepciunea lui Iisus Sirah, Psalmii lui Solomon.

Odele reprezintă o culegere alcătuită din paisprezece bucăţi, rugăciuni sau imnuri de slavă, majoritatea dintre ele provenind din VT sau NT şi întrebuinţate frecvent în ritualul liturgic al Bisericii Ortodoxe (parţial şi al celei Catolice). Toate pot fi citite în cheie creştină, constituind, alături de Psalmi, partea poate cea mai intens *creştinată* din textele Septuagintei. Exemplul cel mai evident al acestui proces de creştinare este fragmentul din Avacum (Od. 4): textul grec, mult diferit de originalul ebraic, a fost asumat de creştini ca o profeţie.

Dintre toate cele paisprezece piese, zece fac parte din Vechiul Testament (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 şi 11), două sunt excerptate din Noul Testament (9 şi 13), iar două sunt creaţii poetice autonome (12 şi 14).

Nici Înţelepciunea lui Solomon nu face parte din canonul ebraic. Scrierea a fost redactată direct în greacă, de către un evreu perfect elenizat, trăind probabil la Alexandria cândva în ultimele decenii ale secolului I î.H. La nivelul limbii, al teologiei şi „ideologiei de rezistenţă" există multe apropieri de opera lui Philon din Alexandria. Înţelepciunea devine aici apanaj al lui Iahve, căpătând dimensiunea unui principiu deopotrivă transcendent şi personal, principiu care va fi identificat de creştini cu Iisus-Logos.

Al treilea „inedit" îl constituie Siracidul. Titlul grecesc exact apare la 51,30: „Înţelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah". În tradiţia latină, cartea e cunoscută sub numele de *Ecclesiasticus* (Ecleziasticul, diferit de Ecleziast), începând cu secolul al III-lea d.H. La originea acestui text, nepreluat în canonul ebraic, se află scrierea unui înţelept evreu, Iesus Ben Sirah, care a trăit cândva, în secolul al II-lea î.H., la Ierusalim. Nepotul său, ajuns în Egipt, în 132 î.H., îi traduce culegerea de reflecţii şi învăţături în greacă. O revizuire a acestei prime traduceri, cu pasaje interpolate, va apărea în secolul I î.H. Textul original, ebraic, n-a fost recuperat integral până astăzi. Tradiţia creştină ne-a transmis versiunea greacă. O parte a originalului ebraic s-a descoperit abia în 1896.

În fine, al patrulea „inedit" faţă de TM, Psalmii lui Solomon (un apocrif), încheie grupajul poetico-sapienţial. Scrierea apare citată în sumarul Codex-ului *Alexandrinus* (sec. al V-lea), dar textul propriu-zis n-a fost descoperit (şi publicat) decât în secolul al XVII-lea, de către J. L. de La Cerda. Psalmii lui Solomon au fost, probabil, compuşi în ebraică, dar noi nu dispunem decât de versiunile greacă şi siriacă. Ca şi Odele ansamblate de creştini în scop liturgic, şi Psalmii lui Solomon datorează mult Psalmilor lui David. Avem de a face cu un colaj original realizat într-o perioadă recentă (unii savanţi văd în ei opera fariseilor sau a esenienilor). Tradiţia creştină îi cunoaşte şi citează începând cu Lactanţiu.

Reamintim în continuare structura ediţiei noastre, precum şi normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte.

– În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete, iar linia mai lungă (–), capitole. Minusculele (a, b, c, ...) notează stihurile în cadrul aceluiaşi verset sau, după caz, versetele suplimentare din ediţia Rahlfs.

– Abrevierile pentru cărţile biblice sunt următoarele (în ordinea alfabetică a prescurtărilor):

• pentru VT: Abd. (Abdia); Agg. (Aggeu); Am. (Amos); Av. (Avacum); Bar. (Baruch); Bel (Bel şi dragonul); Cânt. (Cântarea Cântărilor); Dan. (Daniel); Deut. (Deuteronomul); Ecl. (Ecleziastul); Ep. Ier. (Epistola lui Ieremia); Est. (Ester); Ex. (Exodul); 1Ezr. (1 Esdra); 2Ezr. (2 Esdra = Ezra şi Nehemia TM); Gen. (Geneza); Ier. (Ieremia); Iez. (Iezechiel); Iis. Nav. (Iisus/Iosua Nave); Ioel; Iona; Iov; Is. (Isaia); Iud. (Iudit); Înţ. (Înţelepciunea lui Solomon); Jud. (Judecătorii); Lev. (Leviticul); 1,2,3,4Mac. (1, 2, 3, 4 Macabei); Mal. (Malachia); Mich. (Michea); Na. (Naum); Num. (Numerii); Od. (Odele); Os. (Osea); 1,2Par. (1, 2 Paralipomene = 1, 2 Cronici TM); Plâng. (Plângerile lui Ieremia); Prov. (Proverbele/Pildele lui Solomon); Ps. (Psalmii); Ps. Sol. (Psalmii lui Solomon); 1,2Rg. (1, 2 Regi = 1, 2 Samuel TM); 3,4Rg. (3,4 Regi = 1, 2 Regi TM); Ruth; Sir. (Înţelepciunea lui Iisus Sirah); Soph. (Sophonia); Suz. (Suzana); Tob. (Tobit); Zah. (Zaharia).

• pentru NT: Apoc. (Apocalipsa); Col. (Coloseni); 1,2Cor. (1, 2 Corinteni); Ef. (Efeseni); Evr. (Evrei); Flm. (Filimon); Flp. (Filipeni); Gal. (Galateni); Fp. (Faptele Apostolilor); Iac. (Iacob); In. (Ioan); 1,2,3In. (1, 2, 3 Ioan); Iuda; Lc. (Luca); Mc. (Marcu); Mt. (Matei); 1,2Pt. (1, 2 Petru); Rom. (Romani); 1,2Tes. (1, 2 Tesaloniceni); 1,2Tim. (1, 2 Timotei); Tit.

În unele cazuri, numele aceleiaşi cărţi este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomene pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referinţele la cărţile Pentateuhului şi la cele istorice din LXX, din note şi comentarii, au în vedere primele trei volume din prezenta ediţie a Septuagintei (v. Bibliografia).

III. Reguli de transliterare:

– Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α, Α = a, A; β, Β = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, Ε = e, E; ζ, Ζ = z, Z; η, Η = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, Ι = i, I; κ, Κ = c, C (dar k, K înainte de *e* şi *i*); λ, Λ = l, L; μ, Μ = m, M; ν, Ν = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, Ο = o, O; π, Π = p, P; ρ, Ρ = r, R; σ, ς, Σ = s, s, S; τ, Τ = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, Χ = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli: א = ' (stop glotal); בּ = b; ב = bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v]); גּ = g; ג = gh (pronunţat spirant); דּ = d; ד = dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor); ה = h; ו = w; ז = z; ח = h̲; ט = t̲; י = y; כּ = k; כ = kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h]); ל = l; מ = m; נ = n; ס = s; ע = ' (guturală); פּ = p; פ = ph (pronunţat spirant, aprox. ca [f]); צ = ţ; ק = q; ר = r; שׂ = ś; שׁ = ş; תּ = t; ת = th (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" surd); ָ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ֵ = ē; ִי = ī; וֹ = ō; וּ = ū; ַ ֲ = a; ְ = ᵉ (pentru simplificare, am transliterat la fel *şwa mobile* şi *şwa quiescens*); ֶ ֱ = e; ִ = i; ֹ ָ ֳ = o; ֻ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, şi s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepţie a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; aşadar, „ou" s-a redat peste tot cu „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradiţională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filisteni, nu philisteni etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

– Acolo unde nu este menţionată o altă semnificaţie a lor, parantezele drepte [ ] semnalează cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, şi care nu există în textul original.

– Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice şi explicate în note.

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului şi versetului respectiv, date în bold. În cadrul aceleiaşi note, comentariile diferite se evidenţiază printr-un romb plin, ♦.

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.
Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.
Volumul IV* (tomul I): Psalmii, Odele, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor.
Volumul IV** (tomul II): Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Avacum, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Epistola lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și dragonul.

*

Septuaginta noastră se construiește organizat, în etape. Pregătirea terenului, acumularea bibliografiei, propunerea unor prime variante de traducere, parțial sau integral abandonate uneori, discutarea lecțiunilor în cadrul întâlnirilor de lucru, propunerea altor versiuni, iată parcursul standard al muncii noastre împreună. Ultima confruntare, la cuvânt, este făcută de coordonatori, pe rând. Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, pr. Ioan-Florin Florescu și eu însumi, cu competențe complementare, ne străduim să ameliorăm atât traducerile finale cât și conținutul notelor și al introducerilor. Confruntarea și îmbogățirea aparatului de note pot dura câteva luni de zile. La fel s-au petrecut lucrurile și în cazul volumului de față. Un rol esențial îl are, de fiecare dată, colaborarea cu specialiștii străini. Până când studiile despre LXX se vor coace deplin și în România, aportul occidental rămâne de neprețuit. Mulțumim așadar colaboratorilor francezi, americani, belgieni care ne-au însoțit și acum și care țin ridicată la maximum, cred, ștacheta LXX românești. De asemenea, mulțumim, pentru entuziasta lor complicitate, reprezentanților celor trei instituții nestatale din România, care permit desfășurarea proiectului în condiții optime: Colegiul Noua Europă, Fundația Anonimul și Editura Polirom.

Cristian Bădiliță

PSALMII

Introducere

„Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu şi folositoare" (2Tim. 3,16). De aceea a fost scrisă de Duhul: pentru ca toţi oamenii să luăm fiecare leac pentru suferinţa proprie ca dintr-un spital de obşte. [...] Într-adevăr, profeţii ne învaţă unele şi cărţile istorice altele; altele Legea, şi altele chipul în care ne sfătuiesc Proverbele; dar Cartea Psalmilor cuprinde ce este folositor din toate: profeţeşte cele viitoare, ne aduce aminte de istorii şi, într-un cuvânt, este o vistierie obştească de învăţături bune, aflând pentru fiecare ce i se potriveşte, după strădania lui. Tămăduieşte rănile vechi ale sufletelor, iar celui de curând rănit îi aduce grabnică îndreptare; celui bolnav îi redă sănătatea, iar pe cel nevătămat îl păstrează astfel; pe scurt, îndepărtează, pe cât e cu putinţă, patimile care pun stăpânire în felurite chipuri pe suflete [...]. Şi aceasta o face îndrumând armonios sufletele şi în chip plăcut, punând în ele cugetare chibzuită. Când a văzut Duhul Sfânt că neamul omenesc e greu de îndrumat spre virtute şi că din pricina aplecării spre plăcere lăsăm la o parte cu totul trăirea dreaptă, ce a făcut? A împletit cu învăţăturile farmecul melodiei, pentru ca o dată cu sunetul dulce şi lin să primim fără să băgăm de seamă folosul cel din cuvinte. [...] De aceea s-au alcătuit pentru noi aceste melodii armonioase ale psalmilor, pentru ca cei care sunt copii ca vârstă sau cei cu totul tineri în felul de a se purta, părându-li-se că ei cântă, în fapt să primească educaţie pentru suflet. Într-adevăr, nimeni dintre cei mulţi şi delăsători n-a plecat vreodată [de la biserică] ţinând minte vreo învăţătură apostolică sau profetică, dar cuvintele psalmilor le cântă şi acasă şi le poartă şi prin piaţă. [...] Psalmul este seninătate a sufletelor, aducător de pace, îndepărtând zarva şi furtuna gândurilor; înmoaie mânia sufletului, iar pe cel neorânduit îl face cumpătat. Psalmul leagă prietenii, e unirea celor dezbinaţi şi împăcarea celor învrăjbiţi. Într-adevăr, cine se mai poate socoti duşman al celui cu care a înălţat acelaşi cânt către Dumnezeu? Prin urmare, psalmodia aduce binele cel mai de seamă, iubirea. [...] În psalm se află învăţătura desăvârşită despre Dumnezeu, prevestirea despre venirea în trup a lui Hristos, ameninţarea Judecăţii, nădejdea învierii, teama de pedeapsă, făgăduinţele slavei, dezvăluirile tainelor: ca într-o mare şi obştească vistierie sunt strânse toate laolaltă în Cartea Psalmilor.

Vasile cel Mare, *Homiliae super Psalmos*, PG 29, 212-213

Cuvintele arată cât de sensibil era acest mare Păstor la bogăția și frumusețea Psaltirii, care, într-un fel, îmbrățișează toată Scriptura: Dumnezeu care Se revelează îi dă omului cuvinte cu care să-I răspundă, în aceeași lumină unică și irepetabilă a Duhului.

I. Titlul cărții

Numele ebraic tradițional al Psaltirii este *Sepher Tᵉhillīm* („Cartea Laudelor"), ceea ce sugerează importanța acordată acestui tip de rugăciune în toate împrejurările vieții la care se referă psalmii. În Septuaginta, cartea este intitulată, în codicele *Vaticanus*, *Psalmoí* sau *Bíblos Psalmôn*. Gr. *psállō* înseamnă, la origine, „a trage", „a smulge", „a ciupi (coarda arcului sau a unui instrument muzical)"; se specializează pentru „a cânta la un instrument cu coarde" (ciupindu-le cu degetele, nu cu plectrul), mai ales la harfă; de aici, *psálma*, „melodie cântată la un instrument cu coarde", *psalmós*, „melodie cântată la harfă sau la liră/alăută", „psalm = cântec cu acompaniament de harfă". În codicele *Alexandrinus* apare numele de *Psaltérion*, termen care, la origine, desemnează un instrument cu coarde (un fel de harfă) ce acompania aceste cântări. Aceste nume corespund ebraicului *mizᵉmōr*, „psalm", (substantiv derivat de la *zāmar*, „a cânta la un instrument cu coarde"), care apare în titlul a cincizeci și șapte de psalmi în TM. Rezultă de aici că psalmii, destinați mai ales cultului, erau cântați: avem informații despre cetele de cântăreți de la Templu (*cf.*, de ex., 1Par. 25), despre diverse tipuri de execuție, în titlurile psalmilor, iar Ps. 150 oferă inventarul instrumentelor muzicale, pe lângă care amintește și dansul. Din păcate, indicațiile muzicale sunt insuficiente pentru a da o idee despre melodiile psalmilor, chiar dacă există actualmente încercări de reconstituire[1].

Marea majoritate a psalmilor are un titlu care indică autorul sau destinatarul, uneori chiar împrejurarea istorică la care se referă, specia literară, modul de execuție (instrumentul sau instrumentele acompaniatoare, titlul melodiei pe care trebuie cântat etc.). Multe titluri au ajuns greu de înțeles, probabil încă dintr-o perioadă timpurie, astfel încât LXX prezintă multe diferențe față de TM în această privință.

1. *Cf.* E. Gerson-Kiwi, „Musique" în *Dictionnaire de la Bible (Supplément)*, Paris, 1957, col. 1411-1468. Suzanne Haïk-Vantoura a încercat o reconstituire pe discul *La musique de la Bible révélée*, cu texte din Psalmi, Cântarea Cântărilor, Plângeri, Isaia etc.

II. Numerotarea psalmilor

Între Psaltirea ebraică şi cea a Septuagintei apare o diferenţă de numerotare datorată faptului că Psalmii 9 şi 10 din TM sunt consideraţi ca formând o unitate în LXX – Ps. 9. Psalmii 114 şi 115 din TM sunt de asemenea luaţi împreună în LXX, alcătuind Ps. 113. În schimb, Ps. 116 din TM este împărţit în două în LXX: Ps. 114 şi 115. Către sfârşitul Psaltirii, Ps. 147 din TM este la rândul său împărţit, în LXX, în Ps. 146 şi 147, astfel încât ultimii trei psalmi îşi corespund în numerotare.

TM	LXX
1-8	1-8
9-10	9
11-113	10-112
114-115	113
116	114-115
117-146	116-145
147	146-147
148-150	148-150

LXX mai are în plus Ps. 151, necanonic, ceea ce poate sugera existenţa iniţială a mai multor psalmi din care au fost aleşi cei actuali. De altfel, „psalmi" se mai găsesc şi în alte cărţi ale Bibliei: de ex. Ex. 15,1-18.21; Deut. 32,1-43; 33; Jud. 5; 1Sam. 2,1-10; 2Sam. 22; Tob. 3,11-15 etc. şi mai cu seamă la profeţi: Is. 12,1-6; 21,1-5; 26,1-19; 38,9-20; 42,10-17; 59; 63,7–64,12; Am. 4,13; 5,8 şi urm.; 9,5; Mich. 7,18-20; Soph. 3,14-17; Av. 3.

Există în interiorul cărţii semne ale unei împărţiri în cinci părţi, menite a corespunde celor cinci cărţi ale Pentateuhului, fiecare dintre ele terminându-se cu o doxologie (în finalul psalmilor 40, 71, 88, 105, Ps. 150 fiind în întregime o doxologie). Comentatorii evrei fac astfel o analogie între David şi Moise: „După cum Moise a dat lui Israel cele cinci cărţi ale Legii, tot astfel David a dat lui Israel cele cinci cărţi ale Psalmilor" (*Midraş T^ehillīm* la Ps. 1,2). Acest punct de vedere a fost adoptat şi de primii Părinţi, la Hipolit apărând expresia „al doilea Pentateuh". Chiar dacă orice încercare de a pune în legătură tematica celor cinci părţi ale Psaltirii cu fiecare dintre cărţile Pentateuhului a fost sortită eşecului, această apropiere semnifică faptul că rugăciunea Psalmilor e răspuns la cuvântul lui Dumnezeu.

III. Datarea

Încercările de a situa cronologic alcătuirea Psaltirii au fost total infructuoase, diverşi cercetători situând-o între epoca de început a monarhiei şi perioada Macabeilor, cu toate momentele intermediare posibile. Este însă evident faptul că Psaltirea s-a format treptat, ca Biblia însăşi: se poate întrezări existenţa unor colecţii intermediare care vor fi fost adunate ulterior până s-a ajuns la forma pe care o cunoaştem astăzi. Astfel, după titluri, se poate distinge o „psaltire" a fiilor lui Core (Ps. 41–48), o serie a „rugăciunilor lui David" (50–71), „psaltirea" lui Asaph (49 şi 72–82), „psalmii treptelor" (119–133) etc. Cercetătorii au atras atenţia şi că, în grupul 3–41 TM, apare în mod predominant numele divin *YHWH* şi au denumit aceşti psalmi „psaltirea yahvistă", caracterizată şi prin faptul că David e menţionat în titlul fiecăruia din aceşti psalmi, cu excepţia lui 33/32. În grupul 42–89 predomină, în schimb, numele divin *'Elohīm* – de aici denumirea de „psaltire elohistă". O a doua colecţie „yahvistă" ar fi formată de restul psalmilor (90–150).

IV. Autorii

În mod tradiţional, se vorbeşte de „Psalmii lui David". Într-adevăr, titlurile îi atribuie şaptezeci şi trei dintre psalmi, iar cărţile istorice vorbesc despre talentul lui muzical şi poetic (1Rg. 16,16-18; *cf.* şi Amos 6,5; 2Rg. 1,19-27) şi preocuparea lui pentru cult (2Rg. 6,5.15); de altfel, 2Rg. 22 reproduce un poem atribuit lui David, pe care îl regăsim în Ps. 17. Chiar dacă cercetătorii care au presupus o dată târzie pentru compunerea psalmilor au respins orice paternitate davidică, astăzi mulţi manifestă o poziţie moderată, atribuindu-i lui David un rol important în formarea poeziei religioase a poporului ales. Mai apar ca autori Asaph, precum şi fiii lui Core, Aiman şi Ethan. Aceştia sunt amintiţi în Paralipomene în calitate de cântăreţi în slujba Templului (1Par. 15,16-19). De asemenea, în 2Ezr. 2,41, sunt pomeniţi o sută douăzeci şi opt de cântăreţi, „fiii lui Asaph", printre cei întorşi din exilul babilonian. În ultimă instanţă, trebuie să fim conştienţi că psalmii au circulat din generaţie în generaţie, fiecare dintre acestea simţind că textul o exprimă, şi de aceea trebuie să presupunem existenţa a nenumărate remodelări actualizante în decursul timpului, până la forma rămasă definitivă.

V. Tematica

În vederea unei mai bune înţelegeri a conţinutului, cercetătorii au căutat să identifice şi să sistematizeze temele principale ale Psaltirii. Iniţiativa acestei abordări este legată de numele lui Hermann Gunkel[2], care încearcă o catalogare şi o descriere a „genurilor literare" ce pot fi identificate în psalmi, pe de o parte, şi, pe de altă parte, caută să identifice experienţa autorului fiecărui psalm şi contextul de viaţă (expresia sa, *Sitz im Leben*, s-a impus) unic şi irepetabil care au generat fiecare psalm. El ajunge să distingă astfel cinci „genuri" principale: imnuri (printre care şi „cântările Sionului" şi psalmii de înscăunare), lamentaţii colective, psalmi regali, lamentaţii individuale, cântări individuale de mulţumire, precum şi o serie de „genuri" secundare, printre care cântări de pelerinaj, cântări colective de mulţumire, poeme sapienţiale, liturgii ale Legii şi profetice şi, în sfârşit, „genuri amestecate".

Lucrările ulterioare, fie că-l continuă sau îl contestă pe Gunkel, au oferit felurite liste de genuri şi motive literare. O tendinţă puternic marcată la un moment dat a fost aceea de a plasa psalmii în contextul cultului[3], legându-i de diferitele sărbători şi ajungându-se chiar la presupunerea existenţei unor sărbători neatestate în Biblie.

Chiar dacă bogăţia tematică a psalmilor şi realismul lor care îmbrăţişează simultan mai multe aspecte ale vieţii omului refuză orice clasificare rigidă, se pot identifica mai multe „familii" de psalmi, după tematica predominantă[4].

1. O primă familie este cea a *psalmilor de laudă*, care sunt strâns legaţi de cult; le este caracteristic aspectul comunitar, care se manifestă uneori prin dialoguri, refrene, aclamaţii („Amin", „Aleluia") sau referiri la procesiuni ori la gesturi (aplauze, închinări, dansuri etc.). Psalmii în care

---

2. *Die Psalmen*, Göttingen, 1926, 1968; *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der Religiösen Lyrik Israels*, Göttingen, 1933, 1966.

3. *Cf.*, de exemplu, S. Mowinckel, *Psalmenstudien*, Oslo, 1921-1924 şi *Offersang og Sangoffer*, Oslo, 1951, mai cunoscută sub titlul englezesc *The Psalms in Israel's Worship*.

4. *Cf.*, pentru această clasificare, TOB, „Introduction aux Psaumes", mai ales pp. 1276-1282.

predomină aducerea de laudă lui Dumnezeu sunt, la rândul lor, de mai multe feluri.

a) Imnuri adresate Dumnezeului Legământului (8, 18, 32, 99, 102, 103, 110, 112, 113, 116, 134, 135, 144–150) – Israel aduce laudă lui Dumnezeu pentru un atribut sau altul, pentru lucrarea creației și pentru faptele minunate săvârșite în istoria sa; un motiv special de laudă este Legea, văzută ca dar al lui Dumnezeu, călăuză de viață, a cărei înțelepciune îl deosebește pe Israel de celelalte popoare.

b) Psalmii Împărăției (22; 95–99) sunt o aclamație plină de bucurie adresată lui Dumnezeu ca Rege al lui Israel și al întregului univers.

c) Cântările Sionului (45, 47, 75, 83, 86, 122 și, într-o oarecare măsură, 23, 67, 131). Admirația față de Ierusalim, față de Sion, față de Templu este de fapt o preamărire a prezenței necontenite a lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său, prezență mântuitoare care inspiră o încredere absolută; tocmai această prezență deschide Cetatea și pentru celelalte neamuri, care își vor găsi în ea „toate izvoarele".

d) Tot legați de Templu sunt „psalmii treptelor", ai „suișurilor" (119–133), psalmi de pelerinaj a căror varietate de subiecte e unificată de bucuria apropierii de Dumnezeu.

e) Psalmii regali (2, 17, 19, 20, 44, 71, 88, 100, 109, 131, 143) sunt, la un prim nivel de lectură, o preamărire a regilor davidici, la anumite ocazii: încoronarea sau aniversarea încoronării, nunta, o victorie în război etc. Specifică pentru Israel este însă convingerea că adevăratul Rege al poporului ales este Dumnezeu însuși, iar regele pământesc, dacă nu Îl reprezintă ca un fel de mijlocitor, nu înseamnă nimic. La ceremoniile de înscăunare se presupunea că Dumnezeu reiterează făgăduința făcută lui David (2Rg. 7,14: „Eu îi voi fi Tată, iar el Îmi va fi fiu"). Deși fiecare dintre regi este un „uns al Domnului", în desfășurarea istoriei așteptările poporului bazate pe făgăduința lui Dumnezeu au fost întotdeauna mai mari decât împlinirile chiar ale celor mai buni dintre regi, iar dinastia davidică încetează de a mai domni o dată cu exilul babilonian. Se observă în texte, mai ales în cele profetice, cum așteptările legate de următorul rege se focalizează treptat asupra unui rege ideal dintr-un viitor cunoscut doar de Dumnezeu, care va fi adevăratul *Uns* (*Mesia/Hristos*) prin care Dumnezeu Își va împlini planul de mântuire. Astfel se conturează și se amplifică așteptarea mesianică. Rezumând secole de discuții și clasificări exegetice, se poate spune, într-o formă esențializată, că textele Scripturii au un sens literal, acela pe care îl decriptează orice

cititor aflat în fața unui text, și, totodată, prin acesta și fără a-l desființa, un sens plenar, sensul pe care Dumnezeu îl așază în text și pe care oamenii îl descoperă treptat într-o continuă aprofundare, până la Parusie. Pentru creștini, sensul plenar îl are în centru pe Iisus Hristos cel istoric, plinirea Revelației, dar și *Christus totus* (după expresia latină), Hristos și trupul Său mistic, comunitatea celor credincioși aflată în mers spre împlinirea finală a Împărăției lui Dumnezeu. În acest sens, lauda adusă regelui pământesc are o dimensiune mesianică, referindu-se în ultimă instanță la Hristos.

2. A doua „familie" o constituie *psalmii de implorare*, în care cererea de ajutor este împletită cu exprimarea încrederii și cu aducerea de mulțumire. Implorarea poate fi exprimată într-o formă individuală (5–7, 12, 16, 21, 24, 25, 27, 30, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 50, 53–56, 58, 60, 62, 63, 68–70, 85, 87, 101, 108, 119, 129, 139–142) sau colectivă (11, 43, 57, 59, 73, 78, 79, 82, 84, 89, 93, 107, 122, 136, dar și, într-o oarecare măsură, 76, 81, 105, 125), în funcție de situația de suferință, chiar dacă trecerea de la o categorie la alta poate fi adesea presupusă. Psalmii de implorare în care predomină strigătul de ajutor îmbrățișează toate situațiile de viață reală, toate nevoile și durerile în care se poate afla un om sau o comunitate și care par fără ieșire. În acești psalmi e frecvent transferul metaforic: omul prigonit de dușmani sau cuprins de o boală grea poate fi înfățișat ca încolțit de fiare sălbatice, prins în capcană, sau în furtuni pe mare, căzut în groapă, în noroiul mlaștinii etc. Întrucât suferința era considerată ca o pedeapsă divină aproape automată pentru păcatele săvârșite, implorarea se împletește adesea cu recunoașterea stării păcătoase a omului și cu cererea de iertare. În liturgia creștină există tradiția celor „șapte psalmi de pocăință": 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142. Implorările colective par ocazionate de o calamitate publică: invazia dușmanilor, profanarea Templului, o situație de intensă nedreptate socială. Temeiul principal pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu sunt faptele Lui minunate din trecut pentru poporul Său și fidelitatea Lui nedezmințită.

În unii psalmi de implorare e exprimată predominant încrederea, liniștea dată de comuniunea cu Dumnezeu (Ps. 3, 4, 10, 15, 22, 26, 61, 114, 120, 123, 128, 130).

În alții străbate mai ales aducerea de mulțumire, deoarece psalmistul, în încrederea sa, vede acțiunea divină deja împlinită (Ps. 9, 29, 31, 33, 39, 40, 91, 106, 115, 137); modul de exprimare a recunoștinței sugerează uneori o ceremonie liturgică individuală sau colectivă (Ps. 65, 66, 117, 123).

3. Într-o a treia „familie" se pot grupa *„psalmii de învățătură"*. Elemente de acest gen se găsesc în toți psalmii, dar sunt unii care au acest scop declarat, uneori chiar în titlu („pentru înțelegere"), metodele „didactice" fiind foarte diferite.

a) Există trei psalmi care evocă pe larg istoria lui Israel, cu o insistență deosebită asupra Exodului – evenimentul exemplar al intervenției divine salvatoare (Ps. 77, 104, 105).

b) În alți psalmi învățătura se transmite în cadru liturgic, psalmistul insistând asupra atitudinii morale cerute celui care se înfățișează lui Dumnezeu (Ps. 14, 23, 133, dar și 90, 94).

c) Un alt grup este apropiat de îndemnurile profetice și de stilul deuteronomic, reamintind exigențele Legământului (Ps. 13, 49, 51, 52, 74, 80, 94).

d) Un ultim grup este format de psalmi foarte apropiați de cărțile sapiențiale, care îl învață pe om că meditarea și împlinirea Legii este adevăratul izvor de fericire (Ps. 1, 36, 48, 72, 111, 118, 126, 133, dar și 127 și 138).

Orice încercare de clasificare a psalmilor e menită să ofere doar un cadru ajutător pentru o mai bună înțelegere a conținutului. De fapt, tematica lor e bogată și variată ca viața însăși, astfel încât orice om, în orice situație de viață, se poate regăsi în ei.

În încercarea de a stabili o ierarhie a temelor Psaltirii, pot fi sugestive rezultatele unei analize statistice nuanțate și pertinente, care s-a realizat pe textul ebraic al Psaltirii, rezultatele esențiale fiind însă valabile pentru orice traducere fidelă[5]. S-a observat astfel că, în totalul de 2527 de versete, numele divin *YHWH* („Domnul") se întâlnește de 735 de ori, cel de *'Elohīm, 'El, 'Eloah* („Dumnezeu"), de 438 de ori, iar *'Adhōn/'Adhōnay* („Domnul") de 62 de ori: acest record absolut al frecvenței arată că Dumnezeu se află în centrul Psaltirii. Urmează vocabularul Legământului, care e sufletul Psaltirii: „milostivire" – de 127 de ori, „Lege și porunci" – de peste 200 de ori, „încredere", „nădejde" – de peste 100 de ori. Tematica celor *două căi* se reflectă în vocabularul care îi desemnează pe cei „răi", „păcătoși", „nelegiuiți" (cca 200 de ocurențe) și pe cei „drepți" – familie numeroasă care îi cuprinde pe „nevinovat", pe „sărac", pe „slujitor", pe „Cel Uns". Confruntarea dramatică dintre aceste două categorii umane e punctul de pornire a rugăciunii

5. *Cf.*, de exemplu, Georges Athanasiades, „Les psaumes – des mots pour la prière", în *Les Échos de Saint-Maurice* 4/1980, Tome 10 Nouvelle série, pp. 213-229.

Psalmilor. Verbele cele mai frecvente care se întâlnesc în Psaltire (începând de la 100 până la cca 50 de ocurenţe) sunt în număr de douăsprezece: „a lăuda", „a aduce mulţumire/a da mărturie", „a binecuvânta", „a asculta", „a păzi", „a se teme (de Domnul)", „a se bucura", „a-şi aduce aminte", „a chema", „a striga", „a mântui", „a cânta".

VI. Poezia biblică

După cum se ştie, psalmii sunt poezie, ca şi multe alte texte biblice, mai ales din profeţi. De altfel, pentru literatura ebraică, unde structurile metrice sunt destul de puţin codificate sau constrângătoare, o distincţie netă între poezie şi proză nu este operantă. De fapt nici nu există în Biblie un nume generic pentru „poezie", ci doar pentru anumite subcategorii caracterizate din alte puncte de vedere (conţinut, mod de execuţie etc.). Pe o linie continuă între maximum de poezie şi maximum de proză, psalmii s-ar situa însă în primul segment.

Pentru caracterizarea acestuia, s-a propus[6], de pildă, fără pretenţie de exhaustivitate, o listă de zece caracteristici formale deosebit de reprezentative pentru poezie în general şi pentru poezia biblică în special, enunţate într-o aproximativă ordine de importanţă:

a) structură armonioasă, manifestată de obicei prin forme de *paralelism*, în grupări (de obicei binare sau ternare) de unităţi structural simple, marcate prin corespondenţe în organizarea lexicală, sintactică, de sens şi/sau sunet (inclusiv un sistem *ritmic* de accente de intensitate), cu o pauză majoră la capătul fiecărei unităţi complexe;

b) diferite feluri de *repetiţie*, sinonimică şi contrastivă, orânduită adesea în forma unor structuri simetrice, atât lineare cât şi concentrice, având o funcţie importantă structurală sau tematică;

c) o *condensare* generală a structurii lingvistice – la nivel fonologic, gramatical şi/sau lexical (*e.g.* elipsa);

d) ca o consecinţă specifică în limba ebraică, o *reducere a „particulelor"* caracteristice prozei;

6. „It is more a matter of degree than of «either-or»" (E. R. Wendland, „The Discourse Analysis of Hebrew Poetry: A Procedural Outline", în *Discourse Perspectives on Hebrew Poetry in the Scriptures*, UBS Monograph Series, nr. 7, UBS, SUA, 1994, pp. 1-27 (p. 3).

e) *poziționări neuzuale sau marcate* de cuvinte sau fraze în vers/stih/propoziție (*e.g.* chiasm, *enjambement*, anacruză) sau *disjuncția* deliberată a elementelor unor expresii stereotipe;

f) *jocuri fonetice* (aliterație, asonanță, rimă, homoioteleuton, onomatopee, jocuri de cuvinte etc.) folosite spre a scoate în evidență anumiți termeni;

g) o concentrare relativ mare a unor *elemente marcate stilistic*: cuvinte rare, arhaice, proverbiale, dialectale; termeni aluziv-evocatori, imagistică concretă, limbaj figurat (mai ales metaforă și metonimie);

h) apariția relativ frecventă a altor *mijloace afective*: ironie, aluzie, întrebări retorice, hiperbolă, intensificatori (*e.g.* exclamații, interjecții);

i) preferința pentru *vorbirea directă,* asociată cu forme interactive (*e.g.* vocative, mai ales ale numelui divinității, imperative), având drept scop dramatizarea discursului;

j) *forme poetice standardizate* religioase/liturgice sau tradiționale: perechi de cuvinte, formule introductive/concluzive, clișee, toposuri/teme/motive scripturare, eventual acrostihuri și alte tipare verbale bazate pe alfabet.

Se poate observa că trăsăturile propuse se grupează în jurul câtorva puncte: procedee care țin de structura textului și procedee care țin de construirea imaginii.

VI.1 Structura textului

Procedeele care țin de structura textului sunt cele care tind la realizarea muzicalității lui.

a) Ceea ce s-ar putea numi cu un termen generic *paralelism* (implicând și repetiția) este trăsătura cea mai vizibilă a poeziei ebraice. Se manifestă prin organizarea unităților de text în grupuri binare, uneori ternare (distihuri/terține), în care elementele constitutive își răspund de la un stih la altul într-un sistem uneori foarte subtil.

În general se disting trei forme de paralelism:

- sinonimic:

  „Păcatul meu l-am dezvăluit
  și fărădelegea mea nu am acoperit-o" (Ps. 31,5);
- antitetic:

  „Domnul cunoaște calea celor drepți,
  iar calea nelegiuiților se va nimici" (Ps. 1,6) ;

– sintetic/complementar (ideea primului/primelor vers(uri) apare dezvoltată/rezumată în versul final):
„Iată un om care nu şi L-a pus ajutor pe Dumnezeu,
ci şi-a pus nădejdea în mulţimea bogăţiei sale
şi s-a întărit în zădărnicia sa" (Ps. 51,9),
sau:
„Mai înainte de a se fi făcut munţii
şi de a fi plăsmuit pământul şi lumea,
din veac până în veac Tu eşti" (Ps. 89,2).

Unii autori vorbesc şi despre un paralelism „climatic"[7] (de la gr. *klímax*, „scară"), unde al doilea stih reia o parte din primul, subliniindu-l. Această structură apare frecvent în psalmii „treptelor":
„Domnul cel tare şi puternic,
Domnul cel puternic în război" (Ps. 23,8b-c).

b) În original, paralelismul este marcat şi prin jocul *corespondenţelor sonore*, ceea ce înseamnă în primul rând un anumit sistem ritmic. Caracteristic pentru metrul ebraic este numărul de silabe accentuate în fiecare stih. Gruparea cea mai simplă este 2 + 2, dar există şi scheme 3 + 3, destul de frecvent 3 + 2 (aşa-numitul ritm elegiac), sau chiar 3 + 4, sau 4 + 4. După cum am văzut, versurile pot fi formate din două sau trei stihuri şi pot fi grupate în strofe (delimitate prin refrene, indicaţii de oprire sau schimbarea literei iniţiale în psalmii cu acrostih, de ex. Ps. 118). Pot apărea şi corespondenţe sonore ca aliteraţia, asonanţa sau chiar rima.

c) În plan lexical, paralelismul este caracterizat prin folosirea *sinonimelor/antonimelor* sau a altor feluri de echivalenţe.

d) Sintactic, se manifestă prin aranjarea marcată a cuvintelor/sintagmelor în serii paralele sau în chiasm, incluzând eventual şi alte elemente de subliniere.

e) Tot de paralelism ţine şi recurenţa anumitor formule (perechi de cuvinte, formule introductive/concluzive, refrene).

Cum sinonimia nu e niciodată perfectă, în seriile paralele se constată adesea o gradaţie ascendentă sau descendentă, ori complexă, în sens invers între mai multe serii. De asemenea, prin alăturarea a două cvasi-sinonime se conturează o a treia noţiune, neegală cu suma celorlalte două, ci mai difuză dar mai largă. Se poate ajunge uneori la combinaţii de sugestii şi nuanţe foarte subtile.

7. *Cf.*, de exemplu, Lancellotti, p. 23.

VI.2 Construirea imaginii

Procedee de *articulare/construire a imaginii*, altfel spus, tot ceea ce „face imagine", pot fi:

a) vocabularul poetic;

b) caracterul concret al imaginii;

c) figurile, în special metafora şi metonimia;

d) elemente aluzive/evocatoare (având, în cazul textului biblic, o deosebită valoare nu numai poetică, ci şi teologică).

Vocabularul poetic îşi are trăsăturile specifice, cu diferenţe pe genuri, culturi, epoci, autori etc. Pentru poezia veche ebraică se poate sublinia recurgerea la arhaisme, cuvinte rare, sinonime poetice ale cuvintelor uzuale. Arhaismele în Biblie nu au un simplu rol de înfrumuseţare; ele subliniază căutarea rădăcinilor, conştiinţa încadrării într-o istorie, asumarea trecutului.

Nici recurgerea la *concret, la amănuntul semnificativ*, nu are în Biblie doar o valoare formală, exterioară. Ea are în primul rând menirea de a actualiza pentru destinatar cele relatate, de a-i oferi repere spre a se implica imaginar în acţiune sau de a sublinia intuitiv mesajul.

Metafora se caracterizează[8] prin crearea unei tensiuni între două realităţi potenţial echivalente, tensiune cu atât mai mare cu cât apropierea dintre cele două este mai puţin previzibilă; acest fenomen de tensiune este capabil să degajeze semnificaţii noi. Apropierea neaşteptată dintre două realităţi din sfere diferite provoacă o suprapunere aproape vizuală[9], care arată lucrurile într-o lumină cu totul nouă. Chiar dacă, în poezia biblică, ea nu are frecvenţa din poezia modernă, metafora este importantă şi din punct de vedere teologic, întrucât oferă limbajului posibilitatea de a se apropia întrucâtva, în mod viu, de mister.

Importante poetic sunt şi elementele de *intertextualitate*. Privite din punctul de vedere al definiţiei lui Roman Jakobson: „Funcţia poetică [a limbajului] proiectează principiul echivalenţei de pe axa selecţiei pe axa

---

8. Sinteză şi bibliografie în P. Ricoeur, *La métaphore vive*, Paris, 1975.

9. Umberto Eco, art. „Metafora", în *Enciclopedia Einaudi*, IX, Torino, 1980, pp. 191-236, *apud* V. Fusco, „Tendances récentes dans l'interprétation des paraboles", în *Les paraboles Évangéliques. Perspectives nouvelles*, XIIe Congrès de l' ACFEB, Lyon (1987), publié sous la direction de Jean Delorme, Cerf, 1989, p. 33.

combinației"[10], aluzia, evocarea, citatul pot avea în anumite condiții o intensă valoare poetică, întrucât cuvântul/expresia dintr-un text B care trimite la un text preexistent A realizează o echivalență între cele două și astfel îmbogățește textul secund cu valențele conotative ale celui dintâi. Evident, o condiție indispensabilă este ca textul prim să fie bine cunoscut celui care receptează textul al doilea. Altă condiție este ca această cunoaștere să fie vie, eventual vitală, pentru receptor; altfel totul se îneacă în livresc.

Pentru Biblie, acest proces declanșat în mintea celui ce receptează textul are o deosebită importanță, care depășește sfera esteticului. De pildă, pentru omul neotestamentar care trăiește în așteptarea împlinirii profețiilor, o aluzie la un psalm îl face pe acesta prezent cu toată încărcătura lui teologică și poetică. S-ar putea spune că astfel Vechiul Testament oferă a treia dimensiune textului din Noul Testament sau, cu altă analogie, că textele veterotestamentare „chemate" intuitiv prin elementul evocator formează armonicele care dau bogăția sunetului din Noul Testament[11].

Din vocabularul poetic, din constelația amănuntelor concrete, din elementele care constituie semnificatul (de ex. elementele descrierilor de natură) sau semnificantul (sfera de selecție a metaforelor), din alte texte evocate prin aluzie sau citat, se constituie *universul poetic* caracteristic unei forme literare sau unui autor. Acesta reflectă pe de o parte imaginarul de referință al autorului, dar și atitudinea lui spirituală: la autorii biblici, inspirația poetică din natură are un caracter teocentric unic; omul biblic vede „spiritualul în material, vizibilul în invizibil, veșnicia în timp"[12].

Pe de altă parte, prin valoarea sa simbolică, universul poetic își are rolul în Revelație: de pildă „copacii pădurii" care „dănțuiesc" (Ps. 95,12) sau „dealurile" care „saltă precum mieii" (Ps. 113,4) la venirea Domnului semnifică tensiunea cosmosului în așteptarea venirii lui Dumnezeu, ceea ce va fi explicitat de către Pavel în Epistola către romani: „Făptura așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu" (8, 19) ... „toată făptura împreună suspină" așteptând „să fie părtașă la libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (8,22.21).

10. „Linguistics and Poetics", in T. Sebeok (ed.), *Style in Language*, pp. 350-377 [358], Cambridge MA: MIT Press, 1960.

11. Pentru exemplificare, vezi *infra* la „Lectura creștină a psalmilor".

12. W. Harrington, *Nouvelle Introduction à la Bible*, Éd. du Seuil, 1971, p. 464.

VII. Psaltirea LXX față de TM

În 1Mac. 7,17 este citat Ps. 78,2c-3 într-o formă foarte apropiată de cea din LXX. Acest fapt ar putea sugera că traducerea unor psalmi, sau chiar a Psaltirii întregi, este anterioară mijlocului secolului al II-lea î.H.[13].

Dacă traducerea Pentateuhului e caracterizată printr-o mare fidelitate față de original, dar și printr-o flexibilitate creativă în procedeele de traducere, psalmii au fost situați într-un grup care are ca model Pentateuhul, la egală distanță de literalismul extrem (cum ar fi, de ex., Ecleziastul) și de o libertate ce tinde spre parafrază (cum ar fi, de ex., Proverbele). Coerența modalității de traducere de la un capăt la altul al textului ar indica existența unui singur traducător sau a unei singure echipe de traducători. Reluând o sugestie a lui D. Barthélemy, O. Munnich (1982) presupune că aceștia sunt niște înaintași ai așa-numitului grup *kaíge*, pe care îl vor fi influențat în trei privințe: traducerea lui *YHWH Ṭ^{e}bhā'ōth* cu *Kyrios tôn dynámeōn*, „Domnul puterilor", spre deosebire de Pentateuh, unde apare *Kyrios Pantokrátōr*; folosirea a două cuvinte distincte pentru „corn" și „trâmbiță" și folosirea gr. *bāris* doar în sens de „fortăreață", nu și de „barcă cu fundul plat" (de fapt sunt două omonime cu flexiune oarecum diferită).

După tradiție, locul traducerii este Alexandria; încercările de a stabili o localizare palestiniană nu au fost convingătoare.

Diferența cea mai vizibilă față de TM este cea de numerotare (*cf.* mai sus). Se poate presupune că numerotarea LXX e cea originară, pentru că Ps. 9–10 formează o unitate în acrostih. Pe de altă parte, mai multe manuscrise ebraice pun sub același număr Ps. 114–115, așa cum face și LXX[14]. Lista psalmilor este cvasi-identică cu cea a TM, în contrast cu forma abundentă a uneia din Psaltirile de la Qumran[15]. Singurul adaos este psalmul 151, despre care nu se știe când a fost adăugat. Primul care îl amintește este Atanasie, în *Epistola către Marcellinus*.

În privința titlurilor, diferențele destul de însemnate au dus la concluzia că foarte de timpuriu anumiți termeni tehnici din acestea nu mai erau inteligibili.

---

13. M. Harl, G. Dorival, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme héllenistique au christianisme ancien*, Paris, 1988, 1994^{2}, pp. 91-93.
14. *Cf. ibid.*, p. 179.
15. *Cf. ibid.*, p. 327.

Diferențele semnificative între traducerea LXX și TM sunt semnalate în note; atragem atenția aici doar asupra a trei aspecte generale:

a) Psaltirea este cartea în care se manifestă cu precădere tendința generală a LXX de a înlocui termenii concreți care fac imagine cu referire la Dumnezeu, cu termeni abstracți (de ex. „Stâncă", „Cetate întărită", „Scut" devin „Ocrotitor", „Ajutor", „Tărie").

b) Diferența între sistemul verbal ebraic (caracterizat în principal de categoria gramaticală a aspectului) și cel grecesc (în care, cel puțin în parte, se manifestă și categoria timpului, iar opozițiile aspectuale sunt oarecum altele) duce uneori la diferențe de nuanțe. Opoziția principală în sistemul aspectual ebraic este între acțiunea terminată (așa-numitul „perfect") și acțiunea în curs de desfășurare (așa-numitul „imperfect"). Când trebuie aleasă în traducere o valoare temporală după sens, atunci „perfectul" ebraic poate fi tradus cu un timp trecut sau cu prezentul rezultativ, iar „imperfectul", cu viitorul, prezentul, sau, mai rar, chiar cu un timp trecut. În general, traducătorul LXX simte diferențele de valoare, dar uneori traduce automat „imperfectul" cu un timp trecut din greacă, mai ales cu un aorist. În acest caz, ceea ce în ebraică apare ca o acțiune continuă ori repetată, sau chiar urmând a se împlini în viitor, în greacă apare ca exprimarea unei experiențe trăite în trecut, temei de speranță și pentru viitor: de exemplu, în Ps. 3,5 LXX „Cu glasul meu către Domnul am strigat / și m-a ascultat din muntele Său sfânt" – față de textul ebraic corespunzător, indiferent la timp, care s-ar putea traduce „strig/voi striga... mă ascultă/mă va asculta".

c) Traducerea LXX insistă asupra unor teme care capătă importanță în iudaismul postexilic[16]: clarificarea ideilor despre răsplata/pedeapsa viitoare duce la accentuarea caracterului moralizator (*e.g.* 4,3a și 4,5b; 7,13; 84,9; 88,11a; 110,3a) sau evlavios (Ps. 8,3; 18,15b); se dezvoltă angelologia și demonologia (8,6a; 95,5; 96,7c); mântuirea și judecata îmbracă adesea un caracter mesianic și sunt împinse spre un viitor eshatologic (Ps. 1,5; 15,10).

16. *Cf.* É. Beaucamp, art. „Le Psautier", în *SDB*, 48, ed. Letouzey & Ané, Paris, 1973, col. 125-206 (205).

VIII. Exegeza iudaică

Targumurile sunt traduceri în aramaică ce adesea parafrazează sau chiar comentează textul ebraic. La început traducerea, pentru ascultătorii slujbei de la sinagogă care nu mai înţelegeau bine ebraica, era orală (*cf.* 2Ezr. 18,5-8); apoi s-a fixat fragmentar în scris (sec. I) şi mai târziu aceste fragmente au fost adunate în colecţii. Targumul la Psalmi este de origine palestiniană şi de dată târzie (sec. IV-V) în forma finală. Fiind martorul unei vechi tradiţii orale, poate fi un argument pentru existenţa, pe alocuri, a unor lecţiuni mai vechi, diferite de textul masoretic, mai ales dacă sunt confirmate de versiuni sau de fragmentele de psalmi găsite la Qumran.

Midraşul, în primul sens al termenului, este o lectură actualizantă a textului biblic; în sensul devenit uzual, desemnează o întreagă literatură formată din scrieri foarte diferite ca dimensiuni şi datare, care adună comentariile rabinilor din vechime asupra unei cărţi sau unui ansamblu de cărţi biblice. Midraşurile la Psalmi datează din sec. al X-lea d.H. şi sunt interesante pentru modul în care au fost înţeleşi psalmii în diverse epoci.

Comentariile rabinice medievale (sec. XI-XIII) se întorc spre o exegeză literală, chiar dacă adesea manifestă şi deschideri alegorice sau mistice. Iosef Ibn Abithur (sau Abī Thaur), care a trăit în secolul al X-lea, e cunoscut doar din citări. Au rămas comentarii la psalmi de la Abraham ben Meir Ibn Ezra din Toledo (1089-1164), Şelomoh Ibn Gabirol (secolul al XI-lea), de la marele exeget şi rabin din Troyes, Raşi (1040-1105), urmat de cunoscutul exeget David Qimhi (1160-1235) de la Narbonne. Comentariile biblice ale acestuia din urmă sunt considerate o culme a „epocii de aur" a exegezei ebraice medievale şi, în traducerea lor latină, au fost cunoscute şi apreciate şi de învăţaţii creştini din Renaştere. El combină interpretarea istorică a textului cu cea eshatologică, marcată de o intensă aşteptare mesianică. Reflecţii alegorice se găsesc la filosoful Moşe Maimonide (1135-1204). Foarte popular a fost comentariul lui Menahem ben Şelomoh Meiri, rabinul din Perpignan (la sfârşitul sec. al XIII-lea), reeditat până în 1970.

IX. Lectura creştină a Psalmilor

În spaţiul restrâns al acestei Introduceri, vom vedea pe scurt cum se reflectă psalmii în textele Noului Testament şi, în al doilea rând, locul lor în literatura patristică.

IX.1 Psalmii în Noul Testament

Căutând să înţeleagă şi să exprime misterul lui Iisus, autorii textelor Noului Testament au cercetat Scripturile, şi mai ales psalmii, şi totodată au subliniat rolul acestora în învăţătura şi în rugăciunea Mântuitorului[17].

Acest demers izvorăşte din lunga tradiţie iudaică a „actualizării": citire a Scripturilor spre a le aplica la evenimente actuale, din convingerea că ele, în calitatea lor de cuvânt inspirat de Dumnezeu şi adresat la un moment dat unei comunităţi, rămân valabile şi pentru toate momentele ulterioare trăite de poporul lui Dumnezeu. Psalmii înşişi stau mărturie pentru această atitudine. De pildă, Ps. 94, amintind răzvrătirea poporului împotriva lui Dumnezeu şi împotriva lui Moise în pustiu şi urmările ei, lansează îndemnul: „Astăzi... nu vă împietriţi inimile ca la răzvrătire, ca în ziua încercării din pustiu...", iar Epistola către evrei îl reia, pentru iudeo-creştini.

Un model de actualizare este şi cuvântul lui Iisus în sinagoga din Nazaret (Lc. 4,17-21), pornind de la Isaia 61,1. În acest din urmă exemplu e însă vorba de mai mult decât de o simplă actualizare: Iisus vorbeşte de o „împlinire" o dată cu venirea Sa: „Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta...". Convinşi fiind că planul lui Dumnezeu cu neamul omenesc şi cu lumea se împlineşte definitiv în evenimentul Hristos, creştinii au cercetat în Scripturi vestirea, prefigurarea, făgăduirea Lui. În Evanghelia după Luca, Iisus înviat le spune apostolilor: „Acestea sunt cuvintele pe care vi le-am grăit când eram cu voi: că trebuie să se împlinească toate cele scrise în Legea lui Moise, în profeţi şi în psalmi despre Mine" (24,44). Lectura nouă, în lumina credinţei pascale în învierea şi în dumnezeirea lui Iisus, a descoperit, pe de o parte, sensuri noi, actuale, în vechile Scripturi, iar, pe de altă parte, a lărgit înţelegerea misterului hristic.

---

17. O foarte bună sinteză a acestor aspecte, în Michel Gourgues, „Les Psaumes et Jésus", *Cahiers-Évangile* 95 (1978).

Psalmii s-au dovedit un filon nespus de preţios pentru acest tip de lectură.

În primul rând ei au slujit la aprofundarea şi exprimarea *misterului morţii şi învierii* Mântuitorului. Psalmul 15,10 este citat de Apostolul Pavel în predica sa din Antiohia Pisidiei (Fp. 13,35) ca o profeţie a învierii: „Tu nu vei lăsa sufletul meu în lăcaşul morţilor, nici nu vei îngădui ca dreptul Tău să vadă stricăciunea." Iar Petru, răspunzând membrilor Sinedriului care îl întrebaseră cu ce putere vindecase un olog (Fp. 3,1-10), le spune: „Prin numele lui Iisus Hristos Nazarineanul pe care voi l-aţi răstignit, dar pe care Dumnezeu l-a înviat" şi face referire la Ps. 117,22: „El este Piatra pe care aţi lepădat-o voi, ziditorii, şi care a ajuns în capul unghiului." În osândirea lui Iisus, creştinii au văzut împlinirea Ps. 2,2 interpretat ca o profeţie: „Regii pământului şi căpeteniile s-au adunat laolaltă împotriva Domnului şi împotriva Unsului Său", profeţie ce se reactualiza la începutul prigonirii Bisericii (Fp. 4,29-30). După înviere şi înălţare Iisus „şade de-a dreapta lui Dumnezeu" sau, după expresia din Evr. 1,3, „S-a aşezat de-a dreapta măririi întru cele de sus". Formularea se inspiră din cuvintele Ps. 109,1: „Zis-a Domnul către Domnul meu: «Şezi de-a dreapta Mea...»." Ca „Domn", Iisus exercită o stăpânire universală. Şi pentru formularea acestei idei a slujit Ps. 8,7b („toate le-ai aşezat sub picioarele lui"), iar 109,1b („... voi pune pe duşmanii tăi scăunel sub picioarele tale") a ilustrat biruinţa eshatologică a lui Hristos. O profeţie despre înălţarea la cer a lui Hristos este văzută şi în Ps. 67,19: „Te-ai urcat întru înălţime, ai dus în robie robia, ai luat daruri pentru om", iar Efes. 4,7-8 aplică cele spuse despre „daruri" revărsării Duhului Sfânt asupra credincioşilor. Fp. 2,33-34 asociază în acelaşi fel înălţarea lui Iisus şi revărsarea Duhului.

Psalmii au jucat un rol important şi în aprofundarea sensului în care Iisus este numit *Mesia/Hristos*, adică „Unsul lui Dumnezeu". Evr. 1,8-9 îi aplică Ps. 44,8: „Iubit-ai dreptatea şi ai urât fărădelegea; de aceea te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul tău [cu] untdelemnul bucuriei, mai presus de tovarăşii tăi." Pentru autorul Faptelor, El este „Unsul" despre care vorbeşte şi Ps. 2,2 deja citat. Făgăduinţa pe care o cântă Ps. 131,11 („A jurat Domnul lui David adevăr pe care nu-l va lua înapoi: «Din rodul pântecelui tău voi aşeza pe tronul tău»") şi Ps. 88,21-30 se referă la El (*cf.* Fp. 13,22-23). Acest titlu ajunge sinonim cu „Fiul lui Dumnezeu", iar Ps. 2,7 („Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut") este văzut ca o profeţie. Ulterior, reflecţia teologică formulează explicit că acest „Fiu al lui Dumnezeu" e de o fiinţă cu Dumnezeu şi preexistent Creaţiei (*cf.* Evr. 5,8; Fil. 2,6).

Reflecţia asupra lui *Hristos-Marele Preot* din Epistola către evrei se întemeiază pe Ps. 109,4: „Jurat-a Domnul şi nu-I va părea rău: «Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec».”

Numeroase sunt referirile la psalmi în relatările despre *pătimirea lui Iisus*, în special în legătură cu răstignirea şi moartea Lui. Ps. 21,19 e citat ca prevestire a împărţirii hainelor lui Iisus între ostaşii romani; v. 8 al aceluiaşi psalm e văzut ca o descriere a atitudinii martorilor răstignirii (Lc. 23,35; Mc. 15,29; Mt. 27,39), iar Mt. 27,42 citează explicit Ps. 21,9: „A nădăjduit în Domnul: să-l elibereze, să-l mântuiască, de vreme ce-l voieşte!” Descrierea băuturii îmbiate lui Iisus răstignit este, la Matei 27,34, cea din Ps. 68,22: „Au pus în mâncarea mea fiere şi în setea mea mi-au dat să beau oţet.” La Lc. 23,46, ultimele cuvinte ale lui Iisus pe cruce sunt din Ps. 30,6: „În mâinile Tale încredinţez duhul meu.” Iar când, după moartea lui Iisus, evanghelistul spune despre cunoscuţii Lui şi despre femei că priveau de departe (Lc. 23,49) recunoaştem cu uşurinţă aluzia la Ps. 37,12: „Prietenii şi cunoscuţii mei s-au apropiat de mine şi s-au oprit; cei apropiaţi mi-au stat departe.” Relatările despre pătimirile lui Iisus abundă în citate din psalmi şi aluzii la ei deoarece îşi propun să arate realizarea planului lui Dumnezeu şi totodată identitatea Aceluia care îl duce la îndeplinire: Iisus este Dreptul prin excelenţă care suferă, Nevinovatul prigonit fără vină care, în psalmi, îşi strigă nenorocirea, dar şi nădejdea şi încrederea în „Cel care-L putea scăpa de la moarte” (Evr. 5,7).

Această înţelegere a identităţii profunde a lui Iisus a determinat apoi o reexaminare a *întregii Lui vieţi*, pentru a-i pătrunde mai bine semnificaţia. Şi în acest demers, psalmii au oferit sugestii importante. De pildă, în episodul în care relatează alungarea negustorilor din Templu (In. 2,14-17), evanghelistul precizează sensul celor întâmplate spunând că ucenicii şi-au amintit de cuvintele „râvna Casei Tale mă mistuie” (Ps. 68,10a). Matei consideră faptul că Iisus vorbea în parabole o împlinire a celor profeţite în Ps. 77,2: „Deschide-voi în pilde gura mea...” Relatările despre botezul în Iordan şi despre schimbarea la faţă conţin formula: „Acesta este/Tu eşti Fiul Meu...” care evocă Ps. 2,7 („Domnul mi-a spus: «Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut»”). Iar ispitirea lui Iisus în pustiu este prezentată de Matei şi Luca sub forma unui dialog făcut din referiri la Scriptură. Ispititorul citează Ps. 90,11-12: „Îngerilor Săi le va porunci pentru tine să te păzească în toate căile tale. Pe mâini te vor ridica, nu cumva să-ţi izbeşti de piatră piciorul...”; Iisus refuză ispita de a-L pune pe Dumnezeu la încercare, dar profeţia

psalmului se împlineşte deja la sfârşitul ispitirii, căci se spune: „Nişte îngeri s-au apropiat şi Îl slujeau" (Mt. 4,11).

Întreaga semnificaţie a *persoanei şi misiunii* lui Iisus este ilustrată de Epistola către evrei cu ajutorul a două citate din psalmi. Autorul îi atribuie, la venirea în lume, cuvintele Ps. 39,7-9: „Jertfă şi prinos nu ai voit, dar mi-ai întocmit *un trup* (psalmul are aici «urechi»); arderi de tot şi jertfă pentru păcat nu ai binevoit (în ps. «ai cerut»). Atunci am zis: Iată, vin. În sulul cărţii este scris despre mine, să fac voia Ta, Dumnezeule..." (Evr. 10,5). Misiunea lui Hristos a fost să-i înalţe pe oameni la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, să facă din ei fraţi ai Săi: autorul epistolei Îi pune pe buze cuvintele Ps. 21,23: „Voi povesti Numele Tău fraţilor mei, în mijlocul adunării Îţi voi cânta" (Evr. 2,12).

De asemenea, Evangheliile subliniază rolul important al psalmilor în *rugăciunea şi în propovăduirea lui Iisus*. Cercetătorii au evidenţiat 16 citate din psalmi puse pe buzele Lui. Dintre acestea, 13 se situează între intrarea triumfală în Ierusalim şi moartea pe cruce. Este interesant de urmărit în ce sens le foloseşte Iisus, ce semnificaţie le dă şi ce spune astfel despre Sine.

Arhiereilor şi cărturarilor indignaţi că Iisus se lasă aclamat în Templu de copii (Mt. 21,15-16), Iisus le aminteşte Ps. 8,3 („Din gura copiilor şi a celor ce sug Ţi-ai pregătit laudă" – *cf.* Mt. 21,17). Evanghelistul subliniază astfel că Iisus este „Domnul".

După acest eveniment, sinopticii plasează parabola lucrătorilor ucigaşi (Mt. 21,33-44; Mc. 12,1-12; Lc. 20,9-19), la sfârşitul căreia Iisus se identifică cu fiul ucis citând ca pe o profeţie a parcursului Său pascal şi eshatologic Ps. 117,22-23: „Piatra pe care au dispreţuit-o ziditorii, aceea a ajuns în capul unghiului."

În polemica Sa cu cărturarii privind identitatea lui Mesia (Mt. 22,41-46; Mc. 12,35-37; Lc. 20,41-47), Iisus citează Ps. 109,1 („Zis-a Domnul către Domnul meu: «Şezi de-a dreapta Mea...»"), atrăgând atenţia că „David Îl numeşte Domn", deci nu poate fi un simplu urmaş al lui, aşa cum îl concepeau interlocutorii.

După cuvintele aspre la adresa cărturarilor şi fariseilor, Evanghelia după Matei Îl arată pe Iisus plângând pentru cetatea Ierusalimului din pricina nenorocirilor ce aveau să vină asupra ei şi spunând că locuitorii nu-L vor mai vedea până ce nu vor spune „Binecuvântat cel care vine în numele Domnului!" (Ps. 117,26). Plasat în acest loc, citatul pare a se referi la a doua venire a lui Iisus, în vreme ce acelaşi verset pus pe buzele lui Iisus în

Lc. 13,33, într-un moment în care Iisus se îndrepta spre Ierusalim, pare o profeție care se împlinește nu după multă vreme, când mulțimea ucenicilor îl întâmpină cu această aclamație la intrarea în Ierusalim (19,38).

În Evanghelia după Marcu, la Cina de pe urmă, Iisus spune: „Adevăr vă spun, unul dintre voi Mă va vinde, unul *care mănâncă cu Mine*" (14,18). Această spusă este o aluzie la Ps. 40,10: „Chiar și prietenul apropiat, în care nădăjduiam, cel care mânca pâinea mea, și-a ridicat asupra mea călcâiul." Rostul ei este să arate că și actul odios al ucenicului trădător face parte, în chip misterios, din planul lui Dumnezeu. Iar la Ioan, Iisus, după plecarea lui Iuda, le vorbește ucenicilor despre ce avea să I se întâmple și citează, din Ps. 68, care este cea mai amară plângere a dreptului prigonit, v.5: „... M-au urât fără pricină."

Când Evangheliile după Matei și Marcu descriu rugăciunea lui Iisus din Grădina Măslinilor, Îi pun pe buze o mărturisire: „Întristat e sufletul Meu până la moarte" (Mt. 26,38; Mc. 14,34), expresie ce amintește de Ps. 41,6: „Pentru ce ești mâhnit, suflete, și de ce mă tulburi?" Iar In. 12,27 evocă același verset într-o rugăciune similară: „Acum sufletul Meu e tulburat."

Răspunsul lui Iisus în fața Sinedriului, care a fost considerat o hulă și I-a adus osândirea la moarte, este identificarea cu misteriosul personaj din Ps. 109,1 (*cf.* supra), suprapus peste „Fiul omului" din Daniel 7: „De acum înainte îl veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta Puterii..." (Mt. 26,64; Mc. 14,62; *cf.* Lc. 22,69).

Dintre cele „șapte cuvinte" ale lui Iisus pe cruce, pe care pietatea creștină le-a cules din Evanghelii, două sunt luate din psalmi: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, [...] de ce m-ai părăsit?" (Ps. 21,2 – Mt. 27,46; Mc. 15,34); „[Tată,] în mâinile Tale încredințez duhul meu" (Ps. 30,6 – Lc. 23,46b). Un al treilea, „Mi-e sete" (In. 19,28), face aluzie la Ps. 21 și 68, care menționează setea printre cele mai mari chinuri ale dreptului prigonit: „Uscatu-s-a ca un vas de lut tăria mea, limba mi s-a lipit de gâtlej..." (Ps. 21,16); „Au pus în mâncarea mea fiere și în setea mea mi-au dat să beau oțet" (Ps. 68,22).

Această trecere în revistă a pasajelor evanghelice în care Iisus face referiri explicite sau aluzii la psalmi sugerează într-o oarecare măsură rolul psalmilor în viața Sa, dar mai ales aruncă o lumină asupra înțelegerii pe care acești psalmi, citiți ca o profeție despre El, le-au oferit-o primilor creștini și autorilor evangheliilor.

IX.2 Comentarii patristice

Psaltirea este textul care a fost cel mai mult comentat în tradiția creștină: deși comentariile patristice au ajuns până la noi în forme adesea mutilate sau modificate și multe s-au pierdut, amploarea lor rămâne impresionantă.

În plus, o serie de cercetări s-au concentrat asupra recuperării fragmentelor de comentarii din catene și asupra paternității fiecăruia: de ex. R. Cadiou, *Commentaires inédits des Psaumes. Étude sur les textes d'Origène contenus dans le manuscrit Vindobonensis 8* (Coll. d'Études Anciennes), Paris, 1936; G. Mercati, *Osservazioni a proemi del Salterio di Origene, Ipolito, Eusebio, Cirillo Alessandrino e altri, con frammenti inediti*, coll. Studi e Testi 142, Città del Vaticano, 1948; R. Devreesse, *Les anciens commentateurs grecs des Psaumes*, ST 264, Città del Vaticano, 1970; M. Harl, *La chaîne palestinienne sur le Psaume 118 (Origène, Eusèbe, Didyme, Apollinaire, Athanase, Théodoret)*. Notes et indices, avec la collaboration de G. Dorival, SC 189-190, Paris, 1972; H. J. Auf der Maur, *Das Psalmenverständnis des Ambrosius von Mailand. Ein Beitrag zum Deutungshintergrund der Psalmenverwendung im Gottesdienst der Alten Kirche*, Leiden, 1977. Gilles Dorival continuă cercetările pe acest filon, iar traducerea lui la Psalmi, proiectată în colecția *La Bible d'Alexandrie*, va beneficia și de o exegeză patristică cvasiexhaustivă.

Evident, notele la prezentul volum au drept scop să dea numai o idee cu privire la modul în care Părinții au receptat psalmii și se constituie într-un imbold pentru un recurs mai extins la textele Părinților. Din acest motiv, lista de mai jos cuprinde doar principalele comentarii patristice păstrate, fără a intra prea mult în complexele discuții asupra paternității unor opere. Acolo unde titlul operei indică explicit că e vorba de un comentariu la psalmi, indicația nu a mai fost repetată în notă. (De exemplu, indicația „Augustin" se referă la *Enarrationes in Psalmos.*)

Bibliografii cuprinzătoare asupra temei se pot găsi, de exemplu, în lucrarea *Il Salterio della Tradizione, Versione del Salterio greco dei LXX* a cura di Luciana Mortari della Comunità di Monteveglio, Piero Gribaudi Editore, Torino, 1983 și în G. Coppa, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi*, ed. Paoline, Milano, 1993. O expunere amplă și bine documentată asupra comentariilor patristice grecești și latinești între sec. III-V, în Marie-Josèphe Rondeau, *Les Commentaires Patristiques du Psautier*, 2 vol., Orientalia Christiana Analecta, 219-220, ed. Pontificium Institutum Studiorum

Orientalium, 1982, 1985 şi în vol. I din Marguerite Harl, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris, 1972.

Părinţii greci

Origen († 253) a fost primul care a explicat întreaga Psaltire (*cf.* Ieronim, *Epist.* 112) şi a influenţat exegeza ulterioară, mai cu seamă pe cea alexandrină, caracterizată prin alegorism (chiar dacă sensul termenului se va modifica mult de la o epocă la alta) şi aplicarea la viaţa spirituală. Din păcate, o bună parte din opera lui imensă s-a pierdut, mai ales după Conciliul din 553, care i-a condamnat teologia. Accesibile despre psalmi sunt:

- *Ex Commentariis in Psalmos* (PG 12). Aici multe atribuiri sunt puse sub semnul întrebării, cu excepţia celor nouă omilii la Ps. 36–38 traduse de Rufinus. [Citat aici Origen.]
- Recuperarea pasajelor origeniene din Catene apare în vechile ediţii ale lui Delarue (PG 12) şi Pitra *(Analecta sacra II - III*, Veneţia, 1883), puternic contestate ulterior [citat aici Origen ed. Pitra].
- Cea mai apreciată ediţie actuală este Marguerite Harl, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris, 1972 [citată aici CP].
- O descoperire care amplifică în mod esenţial bibliografia origeniană este V. Peri, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican, 1980, care afirmă pe bune temeiuri că opera lui Ieronim, descoperită şi editată în 1958 de G. Morin, *Tractatus siue homiliae in Psalmos, in Marci Euangelium, aliaque uaria argumenta*, constituie de fapt o traducere din opera lui Origen, actualizată în mod destul de personal de Părintele latin (vezi mai jos, la Ieronim). O importantă traducere italiană, cu introducere şi note, este cea a lui G. Coppa, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi,* ed. Paoline, Milano, 1993 [citat aici Origen/Ieronim].

Eusebiu al Cezareii († 340), *Commentarii in Psalmos* (PG 29). A comentat toată Psaltirea, dar s-a păstrat circa o treime. Paternitatea fragmentelor atribuite lui în catene este mult disputată de cercetători.

Atanasie († 373), *Expositiones in Psalmos* (PG 27; SC 239, ed. David). Operă adunată din catene şi destul de contaminată.

Didim din Alexandria († 395), *Expositio in Psalmos* (PG 39, 1155-1622).

Evagrie Ponticul († 399) a compus un comentariu la Psalmi, care a fost atribuit de către moderni lui Origen; i-a fost restituit în ultima vreme (*cf.* Rondeau: „Le Commentaire sur les Psaumes d'Évagre le Pontique", în *Orientalia Cristiana Periodica*, 26, 1960, pp. 307-348).

Theodor al Mopsuestiei († 428), *Le Commentaire de Théodore de Mopsueste sur les Psaumes* (Devreesse, Vatican, 1939). Reprezintă direcţia exegetică antiohiană, literalist-spirituală: are meritul de a situa psalmii în contextul lor istoric.

Vasile al Cezareii († 379), *Homiliae in Psalmos* (PG 29).

Grigore al Nyssei († 400?), *Tractatus prior et tractatus alter in psalmorum inscriptiones* (PG 44); *Sur les titres des Psaumes* – Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Jean Reynard (SC 466, Cerf, Paris, 2002). Este o lucrare de tinereţe, cu puternice influenţe neoplatonice, în care încearcă să reconstruiască întreaga Psaltire ca pe o cale a înaintării spirituale.

Ioan Gură de Aur († 407), *Expositiones in Psalmos* (PG 55, 39-528). După metoda origeniană, compară diversele versiuni greceşti ale Psaltirii. De asemenea, conţine note filologice foarte interesante. Se presupune că sunt omilii reelaborate metodic.

Theodoret al Cyrului († 466), *Interpretatio in Psalmos* (PG 80, ed. Schultze, 857-1998). Operă de „vulgarizare inteligentă făcută de un păstor cultivat" (Rondeau).

Chiril al Alexandriei († 444), *Explanatio in Psalmos* (PG 69, 717-1273, ed. A. Mai). A comentat, probabil, întreaga Psaltire, dar fragmentele păstrate constituie un amestec cu atribuiri foarte diferite.

Euthymios Zigabenos (sec. al XII-lea), *Commentarius in Psalterium* (PG 128, 41-1326).

Părinţii latini

Ilarie († 367?), *Tractatus super Psalmos* (PL 9).

Ambrozie († 397), *Enarrationes in XII Psalmos Davidicos* (PL 14; ed. bilingvă lat.-it. Città Nuova, 2 vol., Roma, 1980).

Ieronim († 419) rămâne în istorie ca marele traducător al Psaltirii în latină. Mai întâi i s-a încredințat misiunea de a revizui traducerea latină existentă deja (tradusă după greacă); a corectat textul confruntându-l cu cel al LXX. Aceasta a ajuns cunoscută sub numele de „Psaltirea romană". Mai târziu, el a făcut o nouă revizie, pe baza Hexaplei lui Origen. Această Psaltire, care a primit ulterior numele de „galicană", după teritoriul unde a fost cel mai bine primită, este cea care a intrat în Vulgata latină și a fost folosită în liturgia latină de-a lungul timpului. În sfârșit, urmându-și principiul referitor la *Hebraica ueritas*, a realizat o a treia traducere, de această dată din ebraică (*Liber Psalmorum iuxta Hebraicam ueritatem* sau *Psalma iuxta Hebraeos* [prescurtat Hebr.]). Comentariile atribuite în mod tradițional lui Ieronim sunt:

- *Breuiarium in Psalmos* (PL 26, 821-1270) e de fapt o compilație realizată după sec. al IX-lea, în care apar fragmente din Origen, Eusebiu, Ilarie și Ieronim[18]. Am hotărât să păstrăm explicațiile exegetice deoarece sunt interesante și se consideră că poartă influența lui Ieronim [citat aici Ieronim].
- *Tractatus in Librum Psalmorum*, CCSL 78, 3-446. Istoria textului este complexă; pe scurt, în 1958, G. Morin editează, în „S. Hieronymi presbyteri Opera II, Opera homiletica", *Tractatus siue homiliae in Psalmos, in Marci Euangelium, aliaque uaria argumenta*, partem nuper detexit, partem adulteris mercibus exemit, auctori uindicauit, adiectisque commentariis criticis primus edidit Germanus Morin (CCSL 78, Turnhout, 1958; volumul reproduce ediția critică apărută în *Anecdota Maredsolana*, Maredsoli-Oxoniae, 1897-1903). Paternitatea lui Ieronim a fost unanim acceptată până în 1980, când lucrarea lui V. Peri, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican, demonstrează că *Tractatus* este de fapt o traducere făcută de Ieronim din Origen, cu intervenții uneori destul de personale în text. Opinia lui Peri este actualmente împărtășită de mulți specialiști (vezi mai sus, la Origen).
- *Commentarioli* (editate de Morin în PLS 2 – supliment la PL, condus de Hamman – și în CCSL 73) în care Ieronim însuși spune că substanța e împrumutată de la Origen.
- *Epistulae* (PL 22 și 30).

18. *Cf.* Rondeau, vol. I, p. 155; Coppa, p. 13, nota 3.

Augustin († 430), *Enarrationes in Psalmos* (PL 36–37; CCSL 38 – 40; o bună ediţie bilingvă latină-italiană, Città Nuova, 4 vol., Roma, 1967-1977).

Cassiodor († 575?), *Expositiones in Psalterium* (PL 70, 9-1056).

Grigore cel Mare (pseudo-), *In septem psalmos poenitentiales expositio* (PL 79). Opera a fost restituită lui Heribertus (sec. al X-lea), de către L. Jacquet (*Les Psaumes et le coeur de l'homme* – étude textuelle littéraire et doctrinale, Gembloux, 1975-1979).

Exegeza medievală e foarte influenţată de Ambrozie şi mai ales de Augustin. Cei mai importanţi comentatori sunt:

- Beda (pseudo-), *In Psalmorum librum exegesis* (PL 93).
- Rufinus (pseudo-), *In Psalmum 75 commentarius* (PL 21). Lucrarea aparţine de fapt lui Lietbert (sec. al XII-lea).
- Rupert din Deutz († 1129), *In librum Psalmorum Commentariorum liber unus* (PL 167, 1181-1234).
- Petrus Lombardus, *Commentarius in Psalmos dauidicos* (PL 191, 55-1296).
- Toma de Aquino, *In Psalmos Dauidis Expositio* (*Opera omnia* 14, Parma, 1872).

În afară de operele ce comentează în mod expres psalmii, aproape toate operele Părinţilor şi ale scriitorilor bisericeşti medievali sunt presărate cu referinţe la ei. În notele la această traducere, am dat exemple şi din:

- *Barnabae Epistula* (Funk-Bihlmayer), Tübingen, 1956.
- Clement Romanul (sec. I), *Ad Corinthios* (Funk-Bihlmayer), Tübingen, 1956.
- Iustin (†165), *Apologia* I, PG 6; *Dialogus*, PG 6.
- Irineu (sec. al II-lea), *Demonstratio Apostolicae Praedicationis,* SC 62, Paris, 1959; *Aduersus Haereses*, SC 153, Paris, 1969.
- Ciprian al Cartaginei († 258), *Epistulae*, PL 4.
- Clement Alexandrinul (sec. II-III), *Paedagogus*, GCS, Akademie--Verlag Berlin, 1972.
- Hipolit (începutul sec. al III-lea), *Commentarium in Daniel*, SC 14, Paris, 1947.
- S. Efrem Syri († 379), *Hymni et Sermones*, ed. Lamy, Malines, 1902.
- *Constitutiones Apostolicae* (sec. al IV-lea), SC 320, 329, 336, Paris, 1985-1987.

- Macarie (sec. al IV-lea), *Omilia 33* (atribuită lui), PG 34.
- Chiril al Ierusalimului († 387), *Catecheses*, PG 33.
- Grigore din Nazianz († 389), *Orationes*, PG 35-36.
- Maximus din Torino, PL 57.
- Hesychios din Ierusalim (sec. al V-lea), în *Les anciens commentateurs grecs des psaumes*, ed. Devreesse, Vatican, 1970 şi în *Clauis Patrum Graecorum* 3.
- Chiril al Alexandriei († 444), *In Ioannem Commentarius*, PG 73.
- *Regula* S. Benedicti (sec. al VI-lea), SC 181-186, 1971-1972.
- (pseudo-) Meliton al Sardesului (sec. al VII-lea), *Chronicon Paschale*, SC 123, Paris, 1966.
- Grigore cel Mare († 604), *Moralia*, SC 32, Paris, 1950.
- Ioan Damaschinul († 654), *Homiliae in Sabbatum Sanctum*, PG 96.
- Rupert din Deutz († 1129), *De Operibus Spiritus Sancti*, PL 167; SC 131, Paris, 1967; SC 165, Paris, 1970.

*

Psaltirea este cea mai utilizată carte a Bibliei şi, datorită folosirii ei pentru rugăciunea liturgică şi pentru cea personală, a fost constant publicată şi în ediţii separate. De ea se leagă şi începuturile traducerilor româneşti (Psaltirea Scheiană).

O imensă literatură exegetică privind psalmii s-a adunat de-a lungul veacurilor şi se scrie şi astăzi foarte mult, fie într-o continuare critică a metodelor mai vechi, fie prin analiza comparativă cu literaturile antice din aceeaşi zonă geografică, fie prin aplicarea metodelor moderne de analiză de text: poetică, retorică, simbolică etc. Nu am putut da aici decât puţine repere ale acestui „microcosmos bibliografic”[19], repere menite să stârnească interesul cititorului şi să-l îndemne să meargă mai departe. Toate comentariile sunt bune numai în măsura în care îl fac pe pe cititor să se apropie de text cu mai multă înţelegere şi afecţiune. Sperăm ca Psaltirea de faţă să aibă acest efect. Mai presus de toate însă, dacă îi va face pe cititori să se şi roage cu psalmii, recitându-i sau învăţând din ei să-şi îndrepte propriile cuvinte şi gânduri către Dumnezeu, scopul nostru va fi atins pe deplin.

Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu

19. *Cf.* Ravasi, I, p. 40.

Psalmii

1

[1] Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul celor nelegiuiţi
şi în calea păcătoşilor n-a adăstat
şi pe scaunul ucigaşilor nu s-a aşezat,
[2] ci în Legea Domnului e voia lui

---

1 Tema celor două căi, între care omul este liber să aleagă, e clasică în Biblie – *cf.* Deut. 30,15.19; Ier. 21,8; Prov. 1,10-15; 4,18-19. Calea vieţii constă în a-L iubi pe Dumnezeu şi a-I împlini poruncile (*cf.* Deut. 30,16). După tradiţie, primii doi psalmi formau unul singur, ca introducere la întreaga Psaltire: în Fp. 13,33 (în unele manuscrise), Ps. 2,7 e citat cu menţiunea: „după cum e scris în Psalmul întâi"; aceeaşi informaţie apare în Talmudul Babilonian (*Berakoth* 9b, 10a) şi la Iustin (*Apol.* 1,40): Ps. 1 descrie calea celui drept, iar Ps. 2 arată biruinţa acestuia. Eusebiu al Cezareii spune că Ps. 2 îl completează pe cel dintâi: nu e de ajuns ca omul să se îndepărteze de păcat şi să cugete la Legea lui Dumnezeu, ci trebuie să I se încredinţeze lui Hristos şi să intre în moştenirea Lui. ♦ Despre cele două căi, temă universală, prezentă şi în mitul păgân al lui Heracles, *cf.* în special *Didahia* (sfârşitul sec. I d.H.) şi *Păstorul* lui Hermas (sec. al II-lea d.H.).

1,1 „Fericit...": exprimarea ţine de limbajul cultic – genul literar al „macarismelor" (*cf.* şi Ps. 2,12; 32,1-2; 41,2; 94,12 etc.) cu un conţinut mai marcat teologic decât „fericirile" din limbajul sapienţial – *cf.* Prov. 3,13; Iov 5,17; Ecl. 10,17 etc. (*cf.* Ravasi, I, p. 73). ♦ „nelegiuiţi... păcătoşi... ucigaşi": terminologia pentru „păcătoşi" în TM: *r^{e}ša'īm*, „răuvoitori" faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni; *ḫaṯṯā'īm*, „păcătoşi"; *lēṣīm*, „batjocoritori, care nu au nimic sfânt" (poate şi „defăimători") este redată în LXX prin ἀσεβεῖς, ἁμαρτωλοί, λοιμοί (*litt.* „aducători de molimă ucigătoare"; unii traduc chiar cu „ciumaţi"). ♦ „n-a umblat... n-a adăstat... nu s-a aşezat": aceste trei verbe descriu laolaltă totalitatea vieţii, explicitând „calea" (*cf.* Ravasi, I, p. 78). ♦ „pe scaunul ucigaşilor nu s-a aşezat": Vasile cel Mare îi identifică pe λοιμοί cu „lucrătorii fărădelegii": idealul este să nu te molipseşti de la ei, dar, dacă totuşi ţi s-a întâmplat, să nu „te aşezi/adăstezi", să nu rămâi în această stare.

1,2 „voia": gr. θέλημα; TM are *ḥepheṣ*, „bucurie, desfătare". Fericirea de a-L găsi pe Dumnezeu prin împlinirea voinţei Lui este explicitată pe larg în Ps. 118. ♦ „în Legea": paralelismul poetic ar fi cerut un sinonim a doua oară; faptul că se repetă „Legea" subliniază importanţa ei. ♦ „va cugeta", gr. μελετᾶν, *litt.* „a avea grijă, a se gândi intens": TM are *haggāh*, „a murmura, a şopti".

şi întru Legea Lui va cugeta ziua şi noaptea.
3 Şi va fi ca pomul sădit lângă izvoarele apelor,
care-şi va da rodul la vreme cuvenită;
frunza lui nu va cădea
şi toate câte le va face îi vor merge bine.
4 Nu [sunt] aşa nelegiuiţii, nu [sunt] aşa,
ci ca pleava pe care o spulberă vântul de pe faţa pământului.
5 De aceea nu se vor ridica nelegiuiţii la judecată,
nici păcătoşii, în sfatul celor drepţi.
6 Pentru că Domnul cunoaşte calea celor drepţi,
iar calea nelegiuiţilor se va nimici.

2

1 Pentru ce s-au întărâtat neamurile

1,3 „pomul": aceeaşi imagine, în Ier. 17,7-8, pentru cel care îşi pune încrederea în Dumnezeu. ♦ Pomul plin de sevă şi de rod a fost socotit un simbol al crucii şi a fost pus în legătură cu pomul vieţii din Ierusalimul ceresc (Apoc. 2,7; 22,2), care reface armonia din grădina raiului (Gen. 2,9) (*cf.* Iustin, *Apol.* I, 40,8-9; *Dial.* 86,4). Apele dătătoare de viaţă au fost înţelese ca izvorul mântuirii prin botez: simbolistica baptismală este bogat atestată la Părinţi (*Epist. lui Barnaba* 11; Ciprian, *Epist.* 73,10; Hipolit, *Comm. Dan.*, 1,17; Grigore al Nyssei, PG 46,593-596; Ieronim, PL 26,15-22 – *apud* Ravasi, I, p. 85). Pe larg despre acest subiect, în J. Daniélou, *Bible et liturgie*, Paris, 1958, *passim.* ♦ „izvoarele apelor": TM are *pal*ᵉ*ghīm*, „canale de irigaţie", ceea ce, pentru clima Palestinei, sugerează udare permanentă. ♦ „la vreme cuvenită": gr. καιρός, „momentul prielnic pentru o acţiune". În NT a devenit termen teologic, desemnând vremea mântuirii.

1,4 „Nu [sunt] aşa": repetarea nu apare în TM. ♦ „Pleava", gr. χνοῦς, se referă la orice substanţă uşoară, poroasă, spumă, puf etc. TM are *moţ*, „pleavă". ♦ „de pe faţa pământului" : nu apare în TM.

1,5 „se vor ridica": faţă de ebr. *qūm*, gr. ἀναστήσονται (ἀνίστημι) a favorizat interpretările eshatologice, ca putând trimite la învierea de apoi.

1,6 „Domnul cunoaşte": termenul biblic tradus uzual cu „a cunoaşte" nu cuprinde doar intelectul, ci şi voinţa şi afectivitatea, implicând o dorinţă intensă de apropiere faţă de obiectul cunoaşterii. ♦ „calea celor drepţi": unii Părinţi au identificat-o cu Hristos.

2 Psalmul face parte din categoria psalmilor regali (sau „împărăteşti"): se presupune că iniţial era folosit la ceremonia de încoronare, ca şi Ps. 109. Deşi sunt amintite elemente din istoria lui David, psalmul exprimă teologia regalităţii în general: aceasta are sens numai dacă regele este într-adevăr reprezentantul lui Dumnezeu şi cel care veghează la împlinirea voinţei Lui. După Exil, când dispare speranţa restaurării monarhiei davidice, se dezvoltă interpretarea mesianică şi eshatologică a psalmilor regali. Ps. 2 şi Ps. 109

și popoarele au cugetat lucruri deșarte?
2 S-au înfățișat regii pământului
și căpeteniile s-au adunat laolaltă
împotriva Domnului și împotriva unsului Său.
Oprire
3 „Să sfărâmăm legăturile lor,
și să aruncăm de la noi jugul lor!"
4 Cel ce locuiește în ceruri va râde de ei,
Domnul își va bate joc de ei.
5 Atunci va grăi către ei în mânia Sa
și cu urgia Sa îi va tulbura.
6 Dar eu am fost pus rege de către El
peste Sion, muntele Său cel sfânt,

---

devin texte mesianice clasice și au intrat ca atare în liturgia creștină. Ciprian, Ambrozie, Ioan Gură de Aur și Theodoret considerau Ps. 2 reprezentativ pentru nașterea lui Hristos; Iustin, Lactanțiu și Ilarie îl vedeau ca prevestind botezul lui Hristos în Iordan; în alte tradiții liturgice este un imn pascal (*cf.* Ravasi, I, 89).

2,1 Perioada dintre două domnii era propice tulburărilor.

2,2 „împotriva unsului Său": la un prim nivel de lectură este vorba de noul rege, care, conform ritualului, este consacrat prin ungere; la Qumran, primele două versete vizau războiul pe care îl vor avea de dus membrii comunității, socotiți „aleșii din Israel", cu „regii neamurilor păgâne" (4Q 174.I.18-19). Lectura creștină le aplică biruinței lui Iisus, Unsul (ebr. *Māšîaḥ*; gr. Χριστός) lui Dumnezeu (*cf.* Fp. 4,24-25). ♦ *„Oprire"*, *litt.* „interludiu"; TM are *selāh*: expresie liturgică al cărei sens nu se cunoaște cu certitudine. Ar putea fi o indicație pentru cântarea psalmului. Vulgata și Aquila au „întotdeauna". Grigore al Nyssei dă termenului o interpretare spirituală: cursul psalmului se întrerupe în clipa în care Duhul Sfânt îl luminează pe profet și-i dă un surplus de cunoaștere cerească, spre folosul celor care vor primi cuvântul (2, cap. X).

2,3 „jugul": TM are „funiile".

2,5 „mânia... urgia...": de obicei, succesiunea este θυμός, care se referă la aspectul psihologic, apoi ὀργή, ce desemnează manifestarea exterioară a mâniei, rezultatul ei. Aici ordinea este inversă; le-am tradus totuși în ordine logică, paralelă cu raportul între „va grăi" și „va tulbura".

2,6 „Dar eu am fost pus rege de către El": TM are „Eu l-am uns pe regele Meu" – în LXX vorbește regele, iar în TM Dumnezeu vorbește despre rege. ♦ „Sion, muntele Său cel sfânt": „muntele lui Dumnezeu" era, la început, muntele Sinai, unde Dumnezeu a încheiat legământ cu poporul Său și i-a dat Legea; după ce Solomon construiește templul pe colina Sionului, aceasta devine „muntele sfânt" al prezenței lui Dumnezeu, spre care vor „urca" toate popoarele. „Sion" se folosește metonimic și spre a desemna Ierusalimul, cetatea sfântă, prefigurare a „Ierusalimului ceresc" (Apoc. 21,10 și Ilarie 9,263 și urm.).

7 ca să vestesc porunca Domnului:
Domnul mi-a spus: „Fiul Meu eşti tu,
Eu astăzi te-am născut;
8 cere-Mi şi-ţi voi da neamurile ca moştenire
şi în stăpânirea ta – marginile pământului;
9 le vei păstori cu toiag de fier,
ca pe vasul olarului le vei sfărâma."
10 Şi acum, regilor, înţelegeţi,

2,7 „porunca Domnului", gr. πρόσταγμα, *litt.* „decret". În ceremonia înscăunării regelui se proclama „protocolul regal", decretul de învestitură (*cf.* 4Rg. 11,12). Aici, autorul acestuia este însuşi Dumnezeu. ♦ „Fiul Meu eşti tu, Eu astăzi te-am născut": legătura deosebită care se instituie între Dumnezeu şi rege era exprimată prin metafora înfierii. Aceasta apare şi la popoarele învecinate, dar în Israel este transformată într-un sens pur spiritual. Pornind de la făgăduinţa mesianică din 2Rg. 7,13-14, versetul i-a fost aplicat prin excelenţă lui Iisus Hristos, începând cu Fp. 13,30-33, unde Pavel îl citează ca pe o profeţie despre învierea lui Iisus; acelaşi verset este citat şi în Evr. 1,5 şi 5,5 despre preoţia lui Hristos derivând din filiaţia lui divină; tradiţia şi liturgia creştină au înţeles mai apoi acel „astăzi te-am născut" ca referindu-se la naşterea din veşnicie a Cuvântului. ♦ Ilarie înţelege acest verset ca referindu-se la învierea şi glorificarea lui Iisus, punându-l în legătură cu Mt. 26,64 şi In. 17,5: este o „naştere din morţi".

2,8 „cere-Mi şi-ţi voi da": cererea adresată lui Dumnezeu de noul rege făcea probabil parte din ritualul înscăunării (*cf.* 3Rg. 3,5-15; 2Rg. 24,12). ♦ „neamurile": greaca biblică reflectă specializarea de sens care se conturează în ebraică: *'ām* denumeşte cu precădere poporul ales, spre deosebire de *gōyim*, care se referă la toate celelalte popoare, adică la „păgâni". În gr., primul termen e tradus cu λαός (= lat. *populus*; rom. „popor"), iar cel de-al doilea, de obicei la plural, cu ἔθνη (= lat. *gentes*; pentru română, traducerea încetăţenită este „neamuri"). ♦ „moştenire": cuvântul ebraic ce se traduce cu „moştenire" are un sens mai larg: se referă la posedarea stabilă a unor bunuri care îi îngăduie omului o viaţă independentă. Se află în relaţie cu legământul şi cu conştiinţa că Pământul făgăduinţei este darul pe care Dumnezeu i-l face poporului; de aceea termenul se situează în sfera sacrului. ♦ „marginile pământului": această expresie a fost înţeleasă de creştini ca referindu-se la regalitatea universală a lui Hristos şi la misiunea Bisericii de a vesti tuturor popoarelor Evanghelia (*cf.* Mt. 28,19 şi par.).

2,9 „le vei păstori": TM are „le vei zdrobi". Deosebirea s-ar putea explica printr-o vocalizare diferită. ♦ Ilarie atrage atenţia asupra călăuzirii şi ocrotirii de către păstor pe care le presupune vb. ποιμαίνω. ♦ „cu toiag de fier": e vorba de sceptrul regal, care, într-o perioadă arhaică, putea fi şi un fel de ghioagă folosită în luptă. Trecerea triburilor evreieşti de la epoca bronzului la cea a fierului în jurul anului 1000 î.H. este atestată în 1Rg. 13,19-20: fierul era încă rar şi, de aceea, preţios. Pasajul este citat după LXX, în interpretare eshatologică, de Apoc. 2,27; 12,5; 19,15.

2,10 „primiţi învăţătură": TM are „lăsaţi-vă mustraţi/primiţi îndreptare". Capacitatea de a accepta mustrarea spre îndreptare apare în cărţile sapienţiale ca o caracteristică a înţeleptului.

primiţi învăţătură, toţi cei ce judecaţi pământul!
11 Slujiţi Domnului cu frică
şi bucuraţi-vă de El cu cutremur!
12 Prindeţi învăţătură, ca nu cumva să se mânie Domnul
şi să pieriţi de pe calea cea dreaptă.
13 Când se va aprinde cu iuţeală mânia Lui,
fericiţi toţi cei care şi-au pus încrederea în El!

3

1 Psalm al lui David, când fugea din faţa lui Abessalom, fiul său.

2,11 „bucuraţi-vă de El cu cutremur": textul a pus de-a lungul timpului multe probleme exegeţilor. TM are aici vb. *gīl,* ce desemnează *litt.* executarea unui dans ritual în jurul altarului, în strigăte de bucurie; acestuia i se alătură, oximoronic, „cu cutremur", frica de Dumnezeu fiind o componentă esenţială a sentimentului religios.

2,12 „Prindeţi învăţătură": TM are misterioasa sintagmă *naşᵉqū bar* (*bar* este echivalentul aramaic al ebraicului *bēn*, „fiu"). S-au propus ca interpretări „sărutaţi-l pe fiul", sărutarea fiind şi un gest de cult (*cf.* Os. 13,2; 3Rg. 19,18 etc.): Ieronim (*Commentarioli*) echivalează cu *adorate Filium*, explicând că este porunca lui Dumnezeu Tatăl ca oamenii să i se închine Fiului, dar propune ca posibilă şi lectura *bōr*, „adoraţi întru curăţie" (*cf.* Ravasi, I, p. 109, n. 36); alte emendări propuse, pe baza Targumului, s-ar putea traduce „sărutaţi-i picioarele" (BJ). LXX porneşte, probabil, de la alt text: vb. δράσσομαι înseamnă „a apuca cu putere", „a se agăţa [de ceva]". ♦ „şi-au pus încrederea", gr. πεποιθότες: perfectul arată o acţiune terminată în trecut, ale cărei rezultate se manifestă şi în prezent. ♦ „fericiţi...": acest final al grupului de psalmi introductivi răspunde primului cuvânt din Ps. 1 (cu un termen tehnic, „formează incluziune"), „Fericit...", sugerând tonalitatea întregii cărţi.

3 Acest psalm, în care alternează tristeţea cu încrederea în Dumnezeu, e folosit drept cântare de seară la ritualul sinagogal al evreilor aşkenazi, iar în ritul bizantin e primul din cei şase psalmi ai utreniei.

3,1 Despre titlurile psalmilor în general, vezi Introducerea. ♦ „al lui David": gr. τῷ Δαυιδ (*litt.* lui David) echivalează ebr. *lᵉDawid*, interpretat ca indicarea autorului. În gramatici, prepoziţia *l-* în acest context e numită *lamed auctoris*. Unii consideră însă că este vorba de o dedicaţie, presupunere acceptabilă în unele cazuri. ♦ Despre David fugind de Abessalom, *cf.* 3Rg. 13–19. ♦ Pentru Grigore al Nyssei aluziile istorice din titlurile psalmilor au un scop spiritual: prezentând personaje de imitat sau de evitat, ele îndeamnă la virtute şi îi acuză pe cei vicioşi. Aici, Abessalom este văzut ca o imagine a răului: momentele revoltei lui sunt echivalate în acest sens: revolta împotriva propriului tată = omul însuşi e autorul răului care îl chinuie; Abessalom se apropie de concubinele tatălui său = corupţia îl aruncă pe om în puterea răului; David fuge în faţa fiului său = dacă nu poţi înfrunta răul e mai bine să fugi pentru a prinde putere ; Abessalom e spânzurat pe

2 Doamne, de ce s-au înmulțit cei ce mă strâmtorează?
Mulți se ridică împotriva mea;
3 mulți spun sufletului meu:
„Nu este izbăvire pentru el în Dumnezeul lui!”
Oprire
4 Dar Tu, Doamne, ești apărătorul meu,
slava mea și Cel care înalți capul meu.
5 Cu glasul meu către Domnul am strigat
și m-a ascultat din muntele Său sfânt.
Oprire
6 Culcatu-m-am și am adormit;
m-am trezit, pentru că Domnul îmi va ține partea.
7 Nu mă voi teme de miile de oameni

---

lemn = păcatele au fost bătute în cuie pe lemnul Crucii ; Abessalom e ucis de trei sulițe = vrăjmașul de pe urmă e nimicit de misterul Treimii (55).

3,2 „de ce s-au înmulțit”: TM are „cât s-au înmulțit”.

3,4 „apărătorul”: TM are „scutul”. ♦ „slava mea”, gr. δόξα μου, ebr. *kᵉbhodhī*: în Biblie, termenul, referitor la Dumnezeu, semnifică manifestarea Prezenței glorioase și binefăcătoare a Celui transcendent, într-un mod la limita exprimabilului (mai concret, e metaforizată în nor, foc etc.). Numai Dumnezeu o poate împărtăși omului (*cf.* Ps. 8,6; Ier. 2,11).

3,5 Despre timpurile verbelor, față de TM, *cf.* Introducerea. ♦ „Cu glasul meu către Domnul am strigat”: cu glasul interior, cel mai intim și cel mai intens (Augustin). ♦ „*Oprire*”: Grigore al Nyssei presupune că, printr-o iluminare a Duhului, David primește revelarea misterului Pătimirii. Se înveșmântează în Persoana Domnului și exclamă... (50).

3,6 „Culcatu-m-am... m-am trezit”: în afară de sugestia evidentă de trecere de la angoasă la încredere, s-a presupus că poate fi vorba și de o referire cultuală la un rit, prezent și în alte zone din Semiluna fertilă, dar și din Grecia etc.: credinciosul petrecea noaptea în templu, așteptând un răspuns al divinității (*cf.* 3Rg. 3,4-16). O interpretare mesianică – la Rabbi Berakhia, sec. al IV-lea d.H.: David ațipit este trezit la lumina interioară prin cuvintele lui Nathan; tot astfel comunitatea care stă ațipită în fața cuvintelor profeților se trezește la venirea regelui Mesia (*Com. la Ps.* 3,6, *ap.* Ravasi, I, 115). Începând cu Clement Romanul (*Ad Cor.* 26,2) și Iustin (*Apol.* I, 38,5), Părinții aplică acest verset lui Hristos mort și înviat, cu atât mai mult cu cât verbul care traduce ebr. „a se trezi”, gr. ἐξεγείρω, are, încă de la Eschil, și sensul de „a se ridica din morți” și a fost redat aici în Vulgata prin *exsurrexi*. Origen consideră că Domnul își istorisește „adormirea”, vremea când, la pătimire, sufletul i-a fost despărțit de trup sau, mai exact, a încetat să se slujească de instrumentul său trupesc.

3,7-8 Siguranța este dată de încrederea în Dumnezeu; profetic, Hristos este cel care vorbește, știind că dușmanii îi vor cere răstignirea (Origen).

care din toate părţile mă împresoară.
8 Scoală-Te, Doamne, izbăveşte-mă, Dumnezeul meu,
căci Tu i-ai lovit pe toţi cei ce mă duşmănesc degeaba:
dinţii păcătoşilor i-ai zdrobit.
9 De la Domnul este izbăvirea
şi peste poporul Tău [fie] binecuvântarea Ta!

4

1 Pentru sfârşit, între psalmi; cântare a lui David.
2 Când am strigat spre El, m-a ascultat, Dumnezeul dreptăţii mele;
din strâmtorare m-ai scos la larg;
ai milă de mine şi ascultă-mi rugăciunea!

3,8 „Scoală-Te, Doamne": expresie antropomorfică frecventă prin care psalmistul pare a voi să-i atragă atenţia lui Dumnezeu. Era şi strigătul arhaic de război, când israeliţii plecau la luptă având în mijlocul lor Chivotul legământului (*cf.* Num. 10,35).

3,9 „izbăvirea... binecuvântarea": chiar dacă în text ambele vin de la Dumnezeu, cărturarul evreu Raşi (sec. al XI-lea d.H.) atrage atenţia că izbăvirea vine numai de la Dumnezeu, dar şi poporul trebuie să-L binecuvânteze pe Dumnezeu.

4 Psalmul, care este folosit liturgic ca rugăciune de seară, exprimă contrastul între cei „greoi la inimă" care îşi pun fericirea în deşertăciuni şi cel credincios, pentru care binele este vederea feţei lui Dumnezeu, aducătoare de bucurie şi pace.

4,1 „Pentru sfârşit" e interpretat de unii Părinţi în sens eshatologic; pentru Grigore al Nyssei (II 31), este o imagine sportivă: ţinta spre care trebuie să privească cei care suferă spre a se încuraja; ţinta spre care trebuie să tindă toţi alergătorii de pe „stadionul vieţii": atunci când acestei expresii i se mai adaugă ceva, se arată felul în care trebuie să se pregătească omul pentru a dobândi biruinţa finală. ♦ TM are *lam^{e}naṭṭēaẖ*: „Pentru mai-marele cântăreţilor" (interpretabil şi „Al mai-marelui cântăreţilor"), expresie prezentă în titlul a 55 de psalmi – se presupune că era vorba de o colecţie rezervată conducătorului corului, pentru liturgia sinagogală. ♦ „între psalmi": poate fi tradus şi „pentru instrumente cu coarde"; TM are *bin^{e}ghīnōth*, „pe strune". ♦ „cântare": Grigore al Nyssei deosebeşte cinci „specii literare": psalm (gr. ψαλμός), „melodie produsă de instrument"; cântare (gr. ᾠδή), „expresie melodică însoţită de cuvinte"; laudă (gr. αἴνεσις), „elogiere intensă a minunăţiilor divine"; imn (gr. ὕμνος), „aclamaţie către Dumnezeu pentru binefacerile primite" şi rugăciune (gr. προσευχή), „implorare pentru ceva de folos" (32).

4,2 „m-a ascultat... m-ai scos": trecerea de la pers. a III-a la pers. a II-a poate sugera trecerea de la un enunţ la o izbucnire a rugăciunii; TM are de la început pers. a II-a. ♦ „m-ai scos la larg": Dumnezeu scoate la larg nu împiedicând acţiunea celor răi, ci dând credinciosului Său un suflet mare (Origen); „să fii la larg" înseamnă să-L ai pe Dumnezeu în inimă şi să vorbeşti cu El înlăuntrul fiinţei tale (Augustin).

3 Fii ai oamenilor, până când [veţi fi] greoi la inimă?
Pentru ce iubiţi deşertăciunea şi căutaţi minciuna?
Oprire
4 Şi să ştiţi că l-a făcut minunat Domnul pe cel sfânt al Său;
Domnul mă va asculta când voi striga spre El.
5 Mâniaţi-vă şi nu păcătuiţi;
vorbiţi în inimile voastre
şi în culcuşurile voastre căiţi-vă [în tăcere]!
Oprire
6 Jertfiţi jertfă de dreptate şi nădăjduiţi în Domnul.
7 Mulţi zic: „Cine ne va arăta cele bune?"
Însemnatu-s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne!
8 Dat-ai bucurie în inima mea
mai mult decât la vremea când grâul şi vinul şi untdelemnul lor s-au înmulţit.

4,3 „Fii ai oamenilor" – semitism: TM are *b*^{e}*nēy 'îş* (rar, faţă de mai frecventul *b*^{e}*nēy 'adhām*) „fii ai omului". ♦ „greoi la inimă": TM are *k*^{e}*bhōdhī likh*^{e}*limmāh*, „îmi dispreţuiţi slava"; LXX presupune *kibh*^{e}*dēy lēbh lammāh*.

4,4 „l-a făcut minunat": TM are „l-a pus deoparte". ♦ „pe cel sfânt": gr. ὅσιος, „sfânt, pios, credincios; drept, nepărtinitor", se foloseşte mai ales despre oameni, corespunzând ebr. *hasīdh* sau, mai rar, *yāşār*, spre deosebire de ἅγιος, „sfânt", referit mai ales la Dumnezeu, corespunzând ebr. *qādhoş*.

4,5 „Mâniaţi-vă şi nu păcătuiţi": TM are „Înfioraţi-vă şi nu păcătuiţi". Pentru acest text dificil s-au propus felurite interpretări: psalmistul cheamă la înfiorare în faţa răului şi la evitarea păcatului (Ravasi, I, p. 129); LXX cu „mâniaţi-vă" interpretează moralizator, iar când e citat în Ef. 4,26, versetul e explicitat prin „să nu apună soarele peste mânia voastră"; aceeaşi linie moralizatoare la Ieronim (*Comm. in Epist. ad Ephesios*, PL 26, 510-511), care scuză izbucnirea de mânie cu condiţia să nu dăinuie şi să nu devină obicei ; Toma de Aquino, pe baza acestui text, afirmă că există şi o mânie legitimă, de dragul dreptăţii (*Summa*, II-a II-ae q.158,1). ♦ „în inimile voastre": în limbaj biblic, „inima" simbolizează interioritatea omului întreg: minte, voinţă, sentimente. ♦ „căiţi-vă": κατανύσσομαι, *litt.* „a simţi o înţepătură dureroasă" (având şi o conotaţie de „tăcere încremenită"); de aici şi tema „străpungerii inimii" din literatura creştină ascetică. ♦ TM are „chibzuiţi şi tăceţi".

4,6 „jertfă de dreptate": în lumina învăţăturilor profeţilor, e vorba de cultul unit cu respectarea Legii (mai exact, cu împlinirea voinţei lui Dumnezeu).

4,7 „Însemnatu-s-a peste noi": TM are o formă dificilă, interpretată ca „ridică/fă să răsară/răspândeşte peste noi". ♦ „lumina feţei Tale": lumina este un puternic simbol teologic, trimiţând simultan la transcendenţa lui Dumnezeu şi la manifestarea prezenţei Lui. În Psaltire, „lumina" şi „faţa lui Dumnezeu" sunt adesea asociate.

9 În pace mă voi culca şi voi adormi de îndată
căci Tu, Doamne, m-ai aşezat deoparte, întru nădejde.

5

1 Pentru sfârşit, despre moştenitoare; psalm al lui David.
2 La cuvintele mele pleacă-Ţi urechea, Doamne,
înţelege strigătul meu;
3 ia aminte la glasul cererii mele,
Împăratul meu şi Dumnezeul meu,
căci Ţie mă voi ruga, Doamne!
4 Dis-de-dimineaţă vei auzi glasul meu,
dis-de-dimineaţă voi sta înaintea Ta şi voi privi.
5 Căci Tu nu eşti un Dumnezeu care voieşti fărădelegea,
nici nu va locui lângă Tine făcătorul de rele;

4,9 Părinţii au interpretat acest verset ca prevestind moartea şi învierea lui Hristos.

5 Este un psalm de dimineaţă concentrat asupra Templului ca loc al prezenţei lui Dumnezeu (v. 8). Evocarea dimineţii se leagă de ritualul de la Templu, după rugăciunea de noapte sau chiar după ce credinciosul şi-a petrecut noaptea în Templu (*cf.* Ps. 3). Au dreptul să-şi afle scăparea în Templu cei nevinovaţi şi asupriţi (vv. 12-13), dar călcătorii de lege, care aici sunt cu precădere mincinoşii, calomniatorii, cei vicleni, nu sunt primiţi în faţa lui Dumnezeu (vv. 5-7). Este şi o cerere de ajutor.

5,1 „Pentru sfârşit, despre moştenitoare": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe flaut". ♦ Pornind de la titlul psalmului, Augustin îl interpretează în cheie ecleziologică şi eshatologică: prin Hristos, Biserica îl primeşte pe Dumnezeu şi moşteneşte pământul; ea se roagă aici să-i fie dat să străbată prin tot răul care este în lume şi să ajungă la Dumnezeu.

5,2 „pleacă-Ţi urechea": gr. ἐνωτίζομαι, de la οὖς, ὠτός „ureche". ♦ „strigăt": TM are *haghīgh*, „murmur", „geamăt".

5,3 „Împăratul meu": în Biblie, Dumnezeu este adevăratul rege al lui Israel şi al întregului pământ (*cf.* Introducerea, despre psalmii regali).

5,4 „Dis-de-dimineaţă": după Grigore al Nyssei, „dimineaţa este timpul purificării sufletului, al biruinţei luminii asupra întunericului" (2, XI). ♦ „voi sta înaintea Ta": verbul gr. sugerează mai ales apropierea; TM are *litt.* „voi pregăti pentru Tine [jertfe?]". ♦ „voi privi": gr. ἐπόψομαι are nuanţa de aţintire a privirii; TM are „voi aştepta", dar e vorba tot de o tensiune în aşteptare. ♦ „Pentru a ne ruga, n-avem nevoie de cuvinte şi nici de gesturi; trebuie doar să ne golim spiritul de orice altă grijă şi să-L aşteptăm pe Dumnezeu consacrându-I toată atenţia, până când va veni să ne viziteze sufletul, intrând prin toate porţile şi căile, chiar şi ale simţurilor" (Omilia 33, 1-3 atribuită lui Macarie: PG 34,742-743).

6 nu vor dăinui călcătorii de Lege înaintea ochilor Tăi,
urât-ai pe toţi cei care săvârşesc fărădelegea.
7 Vei da pieirii pe toţi cei ce grăiesc minciuna;
de omul sângeros şi viclean îi este silă Domnului.
8 Dar eu, întru mulţimea milei Tale, voi intra în casa Ta,
mă voi închina spre sfântul Tău lăcaş, întru frica Ta.
9 Doamne, călăuzeşte-mă întru dreptatea Ta, din pricina duşmanilor mei,
îndreptează înaintea mea calea Ta!
10 Că nu este în gura lor adevăr,
inima lor e deşartă;
mormânt deschis e gâtlejul lor,
cu gurile lor au urzit vicleşug.
11 Judecă-i, Dumnezeule;
să dea greş în uneltirile lor;
pentru mulţimea nelegiuirilor lor, alungă-i,
căci Te-au amărât, Doamne!
12 Dar să se veselească toţi cei care nădăjduiesc în Tine;
în veci vor tresălta, iar Tu Îţi vei aşeza în ei sălaş
şi se vor lăuda întru Tine toţi cei ce iubesc Numele Tău.

5,6 „călcătorii de Lege": TM are „cei trufaşi".

5,8 „mila", gr. ἔλεος: corespunde adesea ebr. *hesedh* care se referă la o atitudine de bunăvoinţă, de afecţiune, ce intră în cadrul relaţiilor stabile, chiar instituţionalizate (între Dumnezeu şi om, între suzeran şi vasal, dar şi între fiu şi tată etc.); de la cel mai mic spre cel mai mare, poate fi respect, pietate; de la cel mai mare spre cel mai mic – ocrotire, ajutor, iertare. ♦ „Casa Ta", în paralelism cu „sfântul Tău lăcaş" (ebr. *litt.* „templul sfinţeniei Tale"), face parte din vocabularul referitor la Templu. În acest context, „calea" (v. 9) se poate referi şi la drumul de acces la Templu. ♦ „întru frica Ta": frica de Dumnezeu este o componentă esenţială a sentimentului religios: respect, uimire, adoraţie, grija de a nu-L supăra.

5,10 „au urzit vicleşug": TM are „alunecă [cu limba], linguşesc".

5,11 „Te-au amărât": gr. πικραίνω este mai dur, mai aproape de „a mânia". ♦ Asemenea apeluri la răzbunarea divină împotriva duşmanilor lui Dumnezeu sau ai credinciosului sunt frecvente în psalmi exprimând nevoia de dreptate; experienţa avea să arate însă că dreptatea nu se realizează imediat, punându-l astfel pe om în faţa misterului dreptăţii transcendente a lui Dumnezeu (*cf.* Iov), pentru ca, mai apoi, NT să-l îndemne la iubirea de duşmani (Mt. 5,43-48). Purificate de resentimente personale, respectivele apeluri din psalmi rămân, pentru Biserică şi pentru orice creştin, expresia aceleiaşi nevoi de dreptate, în faţa puterilor răului, care nu încetează să acţioneze în lume.

13 Căci Tu îl vei binecuvânta pe cel drept;
Doamne, ca şi cu o pavăză de bunăvoinţă ne-ai înconjurat.

6

1 Pentru sfârşit, printre imnuri, despre [ziua] a opta; psalm al lui David.
2 Doamne, să nu mă mustri în mânia Ta,
nici cu urgia Ta să nu mă pedepseşti!
3 Fie-Ţi milă de mine, Doamne, căci sunt slab;
vindecă-mă, Doamne, căci s-au tulburat oasele mele
4 şi sufletul meu s-a tulburat foarte;
iar Tu, Doamne, până când...?
5 Întoarce-Te, Doamne, izbăveşte sufletul meu,
mântuieşte-mă pentru mila Ta!
6 Căci nu este în moarte cine să Te pomenească;

5,13 „înconjurat": vb. στεφανόω înseamnă şi „a încununa"; poate avea şi sensul metaforic de „a acorda onoruri" (a înconjura cu lauri capul învingătorului).

6 Psalmistul este în acelaşi timp pătruns de teama judecăţii lui Dumnezeu şi înflăcărat de iubirea divină. Dorinţa de a se împăca cu Dumnezeu nu rabdă întârziere: el îşi adună puterile şi cheamă în ajutor milostivirea divină (*Expositiones* la cei şapte psalmi de pocăinţă, atribuite o vreme lui Grigore cel Mare). Tradiţia creştină a grupat laolaltă şapte psalmi pe care i-a numit „de pocăinţă" (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142).

6,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe strune. *'Al haşş^{e}mînīth.* Psalm, al lui David". *'Al haşş^{e}mînīth, litt.* „pe a opta" – termen muzical care a fost interpretat în diferite feluri: „pe un instrument cu opt coarde"; „pe a opta coardă a harfei"; „la octava inferioară" (ca ton de lamentaţie). ♦ Grigore al Nyssei (35): „Începutul veşniciei este numit *ziua a opta*, pentru că urmează după timpul ce cade sub simţuri, al cărui ciclu este de şapte. Titlul ne sfătuieşte să nu privim la timpul de faţă, ci la ziua [...] când învierea va schimba condiţia firii noastre, când timpul trecător va înceta şi va urma ziua a opta, veşnicia viitoare, care formează în întregime o singură zi, luminată de Soarele dreptăţii, Răsăritul fără de apus."

6,5 „Întoarce-Te, Doamne": chemare frecventă în Biblie, ca şi cum Dumnezeu, mâniat, s-ar fi îndepărtat de om. Unii Părinţi interpretează pornind de la altă rugăciune, tot atât de frecventă: „Întoarce-mă şi mă voi întoarce" (în Ieremia şi în Psalmi), însemnând că, în convertire, primul impuls vine de la Dumnezeu. De ex., Augustin explică acest verset: „Fă-mă să mă întorc: [...] sufletul acesta nu a atins încă rugăciunea desăvârşită despre care este scris: «Mai înainte ca ei să fi sfârşit vorba, Eu voi zice: Iată-Mă» (Is. 65,24)."

6,6 „iar în lăcaşul morţilor...": credinţa în învierea morţilor a apărut târziu în VT (Dan. 12; cărţile Macabeilor). Până atunci se spunea despre cei morţi că merg în „lăcaşul

iar în lăcaşul morţilor, cine Îţi va aduce mulţumire?
7 Ostenit-am în suspinul meu,
voi spăla noapte de noapte culcuşul meu,
cu lacrimile mele îmi voi scălda aşternutul.
8 S-a tulburat de mânie ochiul meu,
îmbătrânit-am între toţi duşmanii mei.
9 Îndepărtaţi-vă de la mine, toţi cei ce făptuiţi fărădelegea,
căci a ascultat Domnul glasul plângerii mele;
10 a ascultat Domnul cererea mea,
Domnul rugăciunea mea a primit-o.
11 Să fie ruşinaţi şi să se tulbure foarte toţi duşmanii mei,
să fie întorşi îndărăt şi rău să fie făcuţi de ruşine, cât mai degrabă!

---

morţilor" (ebr. *şeol*; gr. *Hades*), definit mai mult neutru: acolo nu există nici cunoaştere, nici sentiment, nici răsplată, nici pedeapsă. ♦ Părinţii s-au străduit să dea un sens spiritual acestor pasaje. De ex., Didim spune că aici este vorba de moartea păcatului, care desparte sufletul de viaţă. ♦ Particula δέ, tradusă aici prin „iar", fără corespondent în TM, sugerând o gradaţie între cele două stihuri, deschide calea interpretării creştine (*cf.*, de ex., Grigore cel Mare): „Dacă nu Te întorci, dacă nu smulgi sufletul meu, mă laşi în întunericul păcatelor, adică în moarte. După cum păcătosul ajunge din moarte în iad, aşa cade, din mulţimea păcatelor, în groapa deznădejdii" (*apud* Mortari, p. 98). ♦ „cine Îţi va aduce mulţumire": gr. ἐξομολογοῦμαι, *litt.* „a recunoaşte, a mărturisi, a fi recunoscător" redă stereotip ebr. *yādhāh* (de unde subst. *tōdhāh*), „a aduce laudă/ mulţumire lui Dumnezeu, amintind faptele Sale minunate". Sub influenţa limbajului biblic, cuvântul grecesc dobândeşte şi acest din urmă sens: εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ θεός, „aducând mulţumire lui Dumnezeu şi lăudându-L/dându-I mărturie pentru câte binefaceri ne-a dat Dumnezeu" (*Const. Ap.* 7,30,1). Şi Ioan Gură de Aur spune: „Sunt două feluri de *mărturisire*: recunoaşterea păcatelor proprii şi recunoaşterea binefacerilor lui Dumnezeu" (*Ex. Ps.* 9). Ἐξομολόγησις are aici sensul de εὐχαριστία („aducere de mulţumire") şi nu de ἐξαγόρευσις („exprimarea greşelilor") (Grigore al Nyssei, 20).

6,7-8 În sens literal, e descrisă suferinţa omului înconjurat de duşmani. Tradiţia creştină o referă însă şi la căinţa pentru păcate (*cf.* Grigore al Nyssei şi *Omilia* atribuită lui Macarie).

6,11 „Să fie ruşinaţi...": în efortul general de a oferi o interpretare spirituală chemărilor la răzbunare, Grigore cel Mare explică: „De ar roşi [cerând iertare], la fel ca mine, toţi cei care au fost creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu [...]. Sufletul nobil nu respinge umilirea când a păcătuit [...]. Şi să se întoarcă la Dumnezeu foarte repede, căci Dumnezeu va veni în toiul nopţii, ca un fur (2Pt. 3,10)."

7

[1] Psalm al lui David, pe care l-a cântat Domnului cu privire la cuvintele lui Chusi, fiul lui Iemeni.
[2] Doamne, Dumnezeul meu, în Tine am nădăjduit,
mântuieşte-mă de toţi prigonitorii mei şi eliberează-mă,
[3] ca nu cumva să răpească, precum leul, sufletul meu
fără să aibă cine să mă răscumpere şi să mă mântuiască.
[4] Doamne, Dumnezeul meu, de-am săvârşit aceasta,
dacă este nedreptate în mâinile mele,
[5] dacă am plătit la rândul meu celor care mi-au plătit cu rele,
atunci fie să cad înaintea duşmanilor mei gol,
[6] atunci să prigonească duşmanul sufletul meu şi să-l ajungă
şi să culce la pământ viaţa mea
şi slava mea s-o aşeze în ţărână.
Oprire
[7] Scoală-Te, Doamne, întru urgia Ta,
înalţă-Te în hotarele duşmanilor mei;
ridică-Te, Doamne, Dumnezeul meu,
după porunca pe care ai dat-o!

---

7 Psalmul oscilează între lamentaţia individuală şi jurământul cultual de nevinovăţie de tipul celui prescris în Ex. 22,6-10. Conţine figuri de stil din sfera juridică şi militară, precum şi de vânătoare („leu", „groapă").

7,1 „Psalm": TM are *şiggāyōn*: termen obscur, care mai apare doar în Avacum 3,1. A fost interpretat ca „plângere/ mărturisire/ elogiu/ un tip de melodie/ un instrument muzical". ♦ „cu privire la cuvintele": TM „despre" (*'al-dibhᵉrēy*, *litt.* „asupra cuvintelor": expresia tinde să se transfere ca atare şi în greacă). ♦ „Chusi, fiul lui Iemeni": TM *Kūş ben-Yᵉmīnī*: personaj necunoscut, identificat de unele versiuni cu etiopianul care i-a vestit lui David moartea lui Abessalom (2Rg. 18,21-32), sau cu Kiş, tatăl regelui Saul; în acest caz, „fiul lui Iemeni" ar reprezenta o traducere a etnonimului Beniamin. Aluzia rămâne obscură.

7,5 TM are: „Dacă am răspuns prietenului meu cu rău şi l-am cruţat (alţii traduc «l-am despuiat») pe duşmanul meu fără temei."

7,6 „slava mea": ebr. *KBDY* este interpretat fie *kᵉbhōdhī*, „slava mea", fie *kᵉbhēdhī*, „ficatul meu", considerat în vechime ca organul emoţiilor, pozitive sau negative.

7,7 „în hotarele": TM are „împotriva exceselor" – probabil trad. LXX a confundat ebr. *'BRWT* cu *'BRY*. ♦ „ridică-Te, Doamne, Dumnezeul meu": TM are „ridică-Te către mine". ♦ „după porunca pe care ai dat-o": TM are „Tu ai poruncit judecata". Theodor al Mopsuestiei parafrazează: „Fă Tu însuţi ce ai poruncit: ia apărarea celor asupriţi."

8 Şi adunarea popoarelor Te va înconjura
şi pentru ea întoarce-Te întru înălţime!
9 Domnul va judeca popoarele;
judecă-mă, Doamne, după dreptatea mea
şi după nevinovăţia care este în mine!
10 *Pune capăt răutăţii* păcătoşilor
şi călăuzeşte-l pe cel drept,
Tu, care cercetezi inimile şi rărunchii, Dumnezeule!
11 Drept este ajutorul meu de la Dumnezeu,
Cel care mântuieşte pe cei drepţi cu inima.
12 Dumnezeu e Judecător drept şi puternic şi îndelung răbdător,
care nu-şi varsă mânia în fiece zi.
13 Dacă nu vă întoarceţi, va străfulgera cu sabia;
arcul Şi l-a întins şi l-a pregătit
14 şi cu el a pregătit unelte aducătoare de moarte,
săgeţile Şi le-a făurit împotriva celor care ard.
15 Iată, [cel rău] s-a căznit să facă nedreptate,
a zămislit necaz şi a născut fărădelege;
16 a săpat o groapă şi a adâncit-o,
dar va cădea în prăpastia pe care a făcut-o;
17 se va întoarce asupra capului său răul [făptuit]
şi pe creştet îi va coborî nedreptatea.
18 Aduce-voi mulţumire Domnului după dreptatea Sa
şi voi cânta Numelui Domnului Celui Preaînalt.

7,8 „pentru ea”: gr. ὑπὲρ ταύτης poate fi tradus şi „deasupra ei”, ca şi ebr. *'āleyhā*.

7,10 „pune capăt răutăţii”: *litt.* „să se sfârşească răutatea”. ♦ „călăuzeşte-l”: TM are „întăreşte-l”. ♦ „...Dumnezeule”: TM are „Dumnezeule drept”.

7,11 „Drept este ajutorul meu de la Dumnezeu”: TM are „Scutul ce mă apără este Dumnezeu”.

7,12 „...şi puternic şi îndelung răbdător”: nu apare în TM. ♦ „care nu-şi varsă mânia...”: TM are „şi Dumnezeu gelos...”.

7,13 „Dacă nu vă întoarceţi, va străfulgera cu sabia”: TM are „dacă nu se întoarce, îşi ascute sabia”. Subiectul vv. 13-14 din TM este neclar. ♦ „arcul Şi l-a întins”: Dumnezeul „arcaş” apare şi în Iov 16,12-14. Unele versiuni au trecut „armele” pe seama păcătosului.

7,14 „săgeţile Şi le-a făurit împotriva celor care ard”: TM are *litt.* „săgeţile lui le-a făcut arzânde”. ♦ Pentru Vasile cel Mare, săgeţile lui Dumnezeu sunt îndreptate împotriva celor care primesc în ei săgeţile aprinse ale Vrăjmaşului şi ard de patimi trupeşti.

7,18 „voi cânta”, gr. ψάλλειν (ebr. *zāmar*): înseamnă, mai exact, a cânta la un instrument cu coarde sau a cânta cu acompaniament instrumental.

8

[1] Pentru sfârşit, despre teascuri; psalm al lui David.
[2] Doamne, Stăpânul nostru, cât de minunat este Numele Tău pe tot pământul,
căci s-a înălţat măreţia Ta mai presus de ceruri!
[3] Din gura pruncilor şi a celor ce sug Ţi-ai pregătit laudă
din pricina duşmanilor Tăi,
ca să nimiceşti pe duşman şi pe răzbunător.
[4] Căci voi privi cerurile, lucrarea degetelor Tale,
luna şi stelele pe care le-ai întemeiat.
[5] Ce este omul, de-Ţi aminteşti de el,

---

8 Pornind de la contemplarea celor create, omul îşi înalţă gândul la măreţia Creatorului. La această măreţie e făcut părtaş şi omul, fiindcă Dumnezeu se pleacă spre el şi îi poartă de grijă şi lui i-a supus întreaga creaţie (*cf.* Gen. 1,28; 9,1-3).

8,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „despre teascuri": după Grigore al Nyssei (36), „teascul" reprezintă conştiinţa omului; prin ea, din strugurii muncii noastre se pregăteşte vinul pentru viaţa viitoare. TM are „pe *ghitit*" – cuvânt cu sens necunoscut, pe care unele versiuni l-au interpretat ca instrument muzical originar din oraşul Gat, iar altele au considerat că este un cântec referitor la culesul viilor.

8,2 „Doamne, Stăpânul nostru": gr. Κύριε ὁ κύριος ἡμῶν echivalează ebr. *YHWH 'Adhonēynū*. La un moment dat, din respect, evreii au început să evite a rosti numele revelat al lui Dumnezeu, înlocuindu-l la lectură cu *'Adhonāy*, „Stăpânul meu". Din acest motiv vocalizarea tetragramei sacre nu s-a transmis, ea putând doar să fie dedusă de specialişti; TM transferă vocalele lui *'Adhonāy* asupra scheletului consonantic *YHWH*. Aşadar, LXX a echivalat nu sensul propriu al misterioasei tetragrame, ci pe al substitutului ei. Ca urmare, în rarele cazuri când apar alăturate tetragrama şi substitutul ei scris ca atare, în gr. apare κύριος repetat. În româneşte se poate evita repetarea aceluiaşi apelativ divin datorită sinonimiei între „Domn" şi „Stăpân". ♦ „Numele Tău": omul biblic consideră că numele exprimă natura intimă a celui care îl poartă sau misiunea acestuia. Dumnezeu îşi revelează Numele (Ex. 3,14), dar semnificaţia lui trimite la misterul divin. În iudaismul târziu, însuşi cuvântul „Numele" (*haşşēm*) ajunge sinonim cu „Dumnezeu". ♦ „s-a înălţat": TM are *'aşer tᵉnāh* – text neclar, pentru care s-au propus mai multe explicaţii: „care aşezi", sau „care cântă" etc.

8,3 „Din gura pruncilor...": citat în Mt. 21,16 ca profeţie mesianică. ♦ „Ţi-ai pregătit laudă": această laudă este însăşi rostirea Numelui (*cf.* P. Tournay, „Le Psaume 8 et la doctrine biblique du Nom", în *RB*, ian. 1971, p. 18); TM are „Ţi-ai aşezat fortăreaţă". ♦ „pe duşman şi pe răzbunător": literatura rabinică şi Părinţii Bisericii văd aici şi o aluzie la îngerii căzuţi (*cf.* Gen. 6 şi nota respectivă).

8,4 „cerurile": TM are „cerurile Tale".

8,5 „îl cercetezi": „vizita" lui Dumnezeu e o temă biblică importantă: ea aduce viaţă şi binecuvântare (*e.g.* Gen. 18), dar poate fi şi spre pedepsirea celor care se încăpăţânează

sau fiul omului, de-l cercetezi?
6 L-ai făcut cu puțin mai prejos decât îngerii,
cu slavă şi cinste l-ai încununat;
7 şi l-ai rânduit peste lucrările mâinilor Tale,
toate le-ai aşezat sub picioarele lui,
8 oile şi vitele toate,
ba chiar şi dobitoacele câmpului,
9 păsările cerului şi peştii mării,
tot ce străbate cărările mărilor.
10 Doamne, Stăpânul nostru, cât de minunat este Numele Tău pe tot
pământul!

9

1 Pentru sfârşit, despre cele ascunse ale fiului; psalm al lui David.

în păcat. Omul trebuie să vegheze pentru a nu pierde clipa în care e „cercetat" de Dumnezeu (*cf.* Lc. 19,44).

8,6-7 Pasaj citat în Evr. 2,6-8 şi aplicat lui Hristos; *cf.* şi 1Cor. 15,25-27 şi Ef. 1,22. ♦ „decât îngerii": TM are „decât *'elohīm*", interpretat ca un plural desemnând „îngeri" în LXX, Vulg., Peşitta, Targ., în vreme ce Aquila, Symmachos, Theodotion, bazaţi pe doctrina despre chipul lui Dumnezeu în om, interpretează „decât Dumnezeu". ♦ „cu slavă": vezi nota la 3,4.

8,10 Pentru prima dată se întâlneşte în Ps. refrenul, care, aici, marchează începutul şi sfârşitul, subliniind ideea principală.

9 Este un psalm de recunoştinţă pentru izbăvire şi de implorare a ajutorului lui Dumnezeu împotriva duşmanilor. Poate că este, la origine, psalmul exilaţilor care se întorc din Babilon: bucuria reîntoarcerii e umbrită de opoziţia pe care o întâmpină din partea celor rămaşi în ţară, care îi privesc ca pe nişte intruşi. Peste toate, se afirmă încrederea în Dumnezeu, care îi izbăveşte pe cei sărmani ai Săi. Aici (v. 11) se dă, poate, cea mai bună definiţie a „săracilor Domnului": cei care cunosc Numele Domnului, cei care-L caută pe Domnul şi îşi pun toată nădejdea în El (*cf.* Gélin, p. 44). ♦ Chiril al Alexandriei vede în acest psalm o referire la venirea lui Hristos la plinirea timpurilor: biruinţa Lui definitivă asupra diavolului.

9,1 „cele ascunse ale fiului": „Titlul îţi dă ca lumină cuvântul care scrutează tainele cunoaşterii lui Dumnezeu: cea mai însemnată este credinţa în Fiul" (Grigore al Nyssei, 35). ♦ În TM, psalmul are titlul: „Pentru mai-marele cântăreţilor (vezi nota la 4,1). *'Al mūth labbēn.* Psalm al lui David." *'Al mūth labbēn* – expresie misterioasă, care a fost interpretată în diferite feluri: „despre cele ascunse ale fiului" (LXX); „despre moartea fiului" (Targ.); s-a presupus şi că acesta ar putea fi titlul unei melodii cunoscute, pe care

2 Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toată inima mea,
voi povesti toate faptele Tale minunate;
3 mă voi bucura şi mă voi veseli întru Tine,
voi cânta Numelui Tău, Preaînalte.
4 Când va da înapoi duşmanul meu,
vor slăbi şi vor pieri dinaintea feţei Tale,
5 căci Tu ai judecat pricina mea şi mi-ai făcut dreptate,
Te-ai aşezat pe tron ca drept Judecător.
6 Mustrat-ai neamurile şi a pierit nelegiuitul,
numele lor l-ai şters în veac şi în veacul veacului.
7 Săbiile l-au părăsit pe duşman pentru totdeauna şi Tu ai cucerit cetăţi,
a pierit amintirea lor, cu răsunet.
8 Însă Domnul dăinuie în veci,
Şi-a pregătit de judecată tronul Său.
9 El va judeca lumea cu dreptate,
va judeca popoarele cu nepărtinire.
10 Domnul S-a făcut scăpare pentru sărman,

---

urma să se cânte psalmul; sau că ar fi indicarea unor instrumente muzicale (TOB; „oboi şi harfă" – BJ).

9,2 „Lăuda-Te-voi...": vezi nota la 6,6. Sensul este explicitat de paralelismul cu stihul următor. ♦ „cu toată inima... toate faptele": Origen consideră că numai Mântuitorul poate face aceasta, pentru că numai El cunoaşte tainele lui Dumnezeu.

9,3 „voi cânta": gr. ψάλλω, *litt.* „a cânta cu acompaniament de instrument cu coarde". La fel şi la v. 12.

9,4 „duşmanul... vor slăbi": trecerea de la singular la plural este frecventă în ebraică, singularul având adesea valoare de colectiv. ♦ Duşmanul care va fi nimicit de Dumnezeu este, în cele din urmă, moartea (*cf.* 1Cor. 15,26; Origen; Eusebiu; Augustin).

9,5 „ca drept Judecător": gr. ὁ κρίνων δικαιοσύνην, *litt.* „cel care judecă/discerne dreptatea".

9,6 „numele lor l-ai şters în veci": Augustin spune că se referă la „numele de păcătoşi şi de nelegiuiţi" pe care Dumnezeu le şterge, dând fiecărui om un nume nou.

9,7 În TM: „S-au prăbuşit duşmanii, pustietăţi fără sfârşit, ai nimicit oraşe, s-a stins şi amintirea lor."

9,8-9 Într-un context social în care o manifestare frecventă a asupririi celor sărmani era amânarea la nesfârşit a judecării pricinilor lor, ziua în care Dumnezeu va veni să judece este aşteptată cu bucurie şi speranţă. ♦ Augustin şi Chiril al Alexandriei referă acest verset la Hristos, care, înviat, domneşte de-a dreapta Tatălui. Pentru Chiril, „judecător" este cel care are toată puterea.

9,10 Faptele minunate ale Domnului se manifestă şi în situaţiile favorabile, dar mai cu seamă în cele potrivnice. Atunci este „vremea potrivită" pentru ajutorul lui Dumnezeu şi a bucuriei supranaturale în încercări (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

scăpare la vreme potrivită, în strâmtorare;
11 să nădăjduiască în Tine cei care cunosc Numele Tău,
căci Tu nu i-ai părăsit pe cei ce Te caută, Doamne.
12 Cântaţi Domnului, care locuieşte în Sion,
vestiţi între neamuri lucrările Sale,
13 căci El, care cere socoteală pentru sângele [vărsat], şi-a amintit de ei,
nu a uitat de strigătul sărmanilor.
14 Ai milă de mine, Doamne, vezi cum mă înjosesc duşmanii mei,
Tu care mă ridici de la porţile morţii,
15 ca să vestesc toate laudele Tale
la porţile fiicei Sionului;
voi tresălta de bucurie întru mântuirea Ta.
16 S-au cufundat neamurile în stricăciunea pe care au făptuit-o,
în laţul pe care l-au ascuns şi-au prins piciorul.
17 Domnul Se arată făcător de [drepte] judecăţi,
în lucrările mâinilor sale s-a prins cel păcătos.
Cânt de oprire
18 Aruncaţi să fie păcătoşii în lăcaşul morţilor,
toate neamurile care uită de Dumnezeu;
19 căci nu va fi uitat până la capăt cel sărac,
răbdarea celor sărmani nu va pieri în veci.
20 Ridică-Te, Doamne, ca să nu se întărească omul,
să fie judecate neamurile înaintea Ta.
21 Aşază, Doamne, peste ei legiuitor

9,11 „cei ce Te caută", gr. τοὺς ἐκζητοῦντας: preverbul indică stăruinţa, sau/şi ducerea acţiunii până la capăt.

9,12 „Sion": vezi nota la 2,6. ♦ „lucrările Sale": se referă şi la creaţie, dar mai ales la „lucrarea mesianică" (Origen).

9,16 „neamurile": *cf.* nota la 2,8. ♦ „stricăciunea": TM are „groapa".

9,17 „Domnul... judecăţi": TM are „Domnul s-a arătat, a făcut dreptate". ♦ *„Cânt de oprire"*, gr. ᾠδὴ διαψάλματος: TM are, faţă de obişnuitul *selah*, „oprire", *higgāyōn selah*; *higgāyōn* e o notaţie muzicală cu sens obscur, tradusă în moduri foarte diferite: „muzică răsunătoare", „meditaţie" (BDB), „cu toate instrumentele"; „în surdină"; „modulaţie"; „intermezzo muzical" (*cf.* Ravasi, I, nota *ad loc.*, p. 208).

9,19 „răbdarea": TM are „nădejdea".

9,20 „Ridică-Te...", gr. ἀνάστηθι: Atanasie îl interpretează referitor la întruparea Domnului.

9,21 „Aşază, Doamne, peste ei legiuitor": TM are „Aşterne, Doamne, spaimă peste ei". ♦ După Atanasie, profetul cere să vină mai curând ziua chemării neamurilor.

să ştie neamurile că oameni sunt.

Oprire

22 Pentru ce, Doamne, stai departe,
[de ce] treci cu vederea la vremi de strâmtorare?
23 Când se trufeşte cel nelegiuit, cel sărac se aprinde,
se prind în sfaturile pe care le pun la cale.
24 Căci se laudă păcătosul cu poftele sufletului său
şi cel nedrept îşi urează de bine.
25 Păcătosul l-a întărâtat pe Domnul [când a zis]:
„El nu va cerceta cu mulţimea urgiei Sale!"
Nu este Dumnezeu înaintea lui.
26 Pângărite sunt căile lui în toată vremea,
s-au îndepărtat de la el judecăţile Tale,
peste toţi duşmanii săi va pune stăpânire.
27 Căci a zis în inima sa: „Nicidecum nu mă voi clătina,
din neam în neam nu mă va ajunge nici un rău."
28 De blesteme e plină gura lui şi de amăreală şi de vicleşug,
sub limba lui, trudă şi necaz.
29 S-a aşezat la pândă cu cei bogaţi
în loc ascuns, ca să-l ucidă pe cel nevinovat.
Ochii lui privesc la cel sărman;
30 stă la pândă în ascunzătoare, ca leul în vizuină,

9,22 Aici începe Ps. 10 în TM şi de aici rezultă diferenţa de numerotare a psalmilor între cele două tradiţii: de aici până la Ps. 147 inclusiv, diferenţa va fi în general de o unitate. Unele elemente de alfabetism şi faptul că Psalmul 10 nu are titlu par a sprijini împărţirea din LXX. ♦ „treci cu vederea": TM are „te ascunzi".

9,24 În TM, versetul este oarecum neclar. S-ar putea traduce: „Nelegiuitul se laudă cu dorinţa sufletului său, cel lacom de câştig binecuvântează, dispreţuieşte pe *YHWH*" („binecuvântează" ar putea fi o corectură pioasă, pentru a evita alăturarea verbului „a blestema" cu Numele divin). ♦ Răul e socotit bine, păcătosul se laudă cu nelegiuirea sa (Chiril al Alexandriei).

9,25 O frazare diferită a dus la traducerea: „Cel păcătos L-a întărâtat pe Domnul, după mulţimea mâniei sale nu-L va căuta: Dumnezeu nu este înaintea lui" (Brenton).

9,26 În TM: „La fiecare pas îi merge bine totdeauna, sunt prea înalte pentru el judecăţile Tale; priveşte cu dispreţ la toţi duşmanii săi."

9,28 Prima parte a versetului e citată în Rom. 3,14. ♦ „trudă şi necaz": TM are „silnicie şi răutate".

9,29 „cu cei bogaţi": TM are „lângă cătune".

stă la pândă ca să-l prindă pe cel sărac,
să-l prindă pe cel sărac trăgându-l [spre sine];
31 în lațul său îl va smeri,
[dar] se va încovoia și va cădea chiar când va pune stăpânire peste cei sărmani.
32 Căci el și-a zis în inima sa: „A uitat Dumnezeu,
Și-a întors fața ca să nu mai vadă niciodată."
33 Scoală-Te, Doamne Dumnezeule, să se înalțe mâna Ta,
să nu uiți de cei sărmani!
34 De ce l-a întărâtat nelegiuitul pe Dumnezeu?
Căci și-a zis în inima sa: „El nu va cerceta."
35 Tu vezi, căci Tu iei seama la trudă și mânie
ca să le iei în mâinile Tale;
Ție Ți s-a încredințat cel sărac,
orfanului Tu i-ai fost ajutor.
36 Zdrobește brațul celui păcătos și viclean,
cercetat va fi păcatul lui, iar el nu se va mai găsi;
37 Domnul va fi Împărat în veac și în veacul veacului.
Pieriți, neamurilor, de pe pământul Său!
38 Dorința celor sărmani a auzit-o Domnul,
spre râvna inimii lor Ți-ai îndreptat urechea
39 spre a face dreptate orfanului și celui asuprit,
ca să nu se mai trufească omul pe pământ.

9,31 În TM: „Se năpustește, se culcă la pândă, și cel sărman cade în puterea lui" (traducere aproximativă, text dificil).

9,35 „trudă și mânie": TM are „durere și chin". ♦ „cel sărac, orfanului": folosirea singularului arată că Dumnezeu are grijă de fiecare ca și cum ar fi unic (Origen).

9,36 „el nu se va mai găsi": a fost interpretat în două feluri: păcatul nu va mai fi găsit pentru că totul va fi purificat (Origen) sau păcătosul va fi dat pieirii (Ieronim, Augustin).

9,38b În TM: „Vei întări inima lor și îți vei pleca urechea."

9,39b În TM, stihul poate fi înțeles fie „și să nu-i mai înspăimânte omul făcut din țărână", fie „nu va mai fi înspăimântat omul făcut din țărână".

10

[1] Pentru sfârşit; psalm al lui David.
În Domnul mi-am pus nădejdea; cum veţi spune sufletului meu:
„Fugi în munţi ca o pasăre”?
[2] Căci, *iată*, cei păcătoşi *şi*-au încordat arcul,
şi-au pregătit săgeţi în tolbă
spre a-i străpunge în beznă pe cei drepţi cu inima.
[3] Cele pe care Tu le-ai alcătuit le-au nimicit:
dar dreptul ce-a făcut?
[4] Domnul e în templul Său cel sfânt;
Domnul în ceruri Îşi are tronul.
Ochii Săi privesc la cel sărman,
pleoapele Sale cercetează pe fiii oamenilor.
[5] Domnul cercetează pe cel drept şi pe cel nelegiuit,
dar cel ce iubeşte nedreptatea îşi urăşte sufletul.
[6] Va ploua peste cei păcătoşi cu laţuri,
foc, pucioasă şi vijelie este partea paharului lor.

---

10 În faţa nedreptăţii şi violenţei, cel drept refuză fuga şi îşi pune toată nădejdea în Dumnezeu, care Îşi va manifesta puterea.

10,1 În TM, titlul psalmului este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al lui David”. ♦ „mi-am pus nădejdea”: TM are „am căutat scăpare”.

10,2 „şi-au pregătit săgeţi în tolbă”: TM are „pe coardă şi-au pregătit săgeata”.

10,3 În TM: „Dacă se surpă stâlpii [lumii], ce face dreptul?” ♦ „dreptul ce-a făcut?” – întrebare interpretată fie ca referindu-se la neputinţa omului, fie el şi drept, în faţa dezastrului, fie la Dumnezeu: ce face El în faţa răului din lume? Versetele următoare dau răspunsul, descriind „inspecţia” (= atotştiinţa) lui Dumnezeu care e gata să intervină (*cf.* şi Ravasi, I, p. 237).

10,4a-b *Cf.* Apoc. 4,2.

10,4c „Ochii Săi privesc la cel sărman”: TM are numai „Ochii Săi privesc”, iar Theodotion şi Hexapla au: „Ochii Săi privesc la lumea [locuită].” ♦ Origen interpretează „pleoapele” ca imagine a îndurării lui Dumnezeu care închide ochii asupra multor păcate. Eusebiu le interpretează ca simbolizând puterea lui Dumnezeu care, cercetându-l pe sărman, îl fereşte de păcat. Augustin vede în „pleoapele” care „cercetează” faptul că Dumnezeu uneori Îşi închide ochii spre a fi căutat, alteori Şi-i deschide luminându-i pe oameni şi umplându-i de fericire.

10,5b TM are „dar pe iubitorul de silnicie îl urăşte sufletul Său”.

10,6 „laţuri”: Symmachos are „cărbuni aprinşi”. Intervenţia lui Dumnezeu aduce aminte de pedepsirea Sodomei şi Gomorei (Gen. 19,24-25), dar şi de teofania de pe Sinai (Exod 19,16-18).

7 Căci drept este Domnul şi a iubit cele drepte,
spre nepărtinire a privit faţa Sa.

11

1 Pentru sfârşit, despre [ziua] a opta; psalm al lui David.
2 Mântuieşte-mă, Doamne, căci nu mai este nici un credincios,
s-au împuţinat cele adevărate la fiii oamenilor.
3 Deşertăciune a grăit fiecare către aproapele său;
buze viclene cu inimă făţarnică au grăit.
4 Să nimicească Domnul toate buzele viclene
şi limba ce vorbeşte cu trufie,
5 pe cei care au zis: „[Cu] limbile noastre [ne] vom semeţi,
buzele noastre sunt la noi:
cine e stăpân peste noi?"
6 „Pentru nenorocirea săracilor
şi pentru suspinul sărmanilor

10,7b TM e dificil; a fost emendat în „cei drepţi vor privi faţa Lui". Traducerile vechi s-au sfiit să redea întocmai acest stih, din scrupul teologic.

11 Psalmul e socotit printre rugăciunile colective de implorare a ajutorului. Săracii au cel mai mult de suferit din pricina ipocriziei şi a minciunii care tind să se generalizeze. Salvarea vine de la Dumnezeul adevărului.

11,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe a opta (vezi nota la 6,1). Psalm, al lui David".

11,2 „cele adevărate la...": TM are „cei credincioşi dintre...". ♦ „La oameni toate s-au întors pe dos: înţelepciunea, vorbirea, modul de viaţă. [...] Toţi muritorii de sub cer au nevoie să li se întindă o mână. Cu adevărat, Hristos este aşteptarea neamurilor (Gen. 49,10)." (Chiril al Alexandriei)

11,3 „buze viclene cu inimă făţarnică au grăit": *litt.* „buze viclene în inimă şi în inimă au grăit".

11,4 „cu trufie", gr. μεγαλορήμων, *litt.* „care vorbeşte lucruri mari, enormităţi" (neologism tardiv).

11,6 „Mă voi ridica...": Ieronim parafrazează: „Acum Îl trimit pe Fiul Meu şi Îl voi face Mântuitorul neamurilor." ♦ „în mântuire": gr. ἐν σωτηρίᾳ – lecţiune preferată de Rahlfs; ms. *Alexandrinus* are ἐν σωτηρίῳ, care concordă mai bine cu demonstrativul următor, αὐτῷ. Mortari traduce aici *„un salvatore"*, trimiţând şi la Is. 19,20. ♦ „voi vorbi pe faţă întru aceasta": se poate înţelege şi „...întru acesta", ceea ce ar da textului un sens mesianic mai marcat. TM are „pe acela peste care se suflă" – text dificil, interpretat variat în traduceri.

acum Mă voi ridica – zice Domnul –,
îi voi aşeza în mântuire, voi vorbi pe faţă întru aceasta."
7 Cuvintele Domnului sunt cuvinte curate,
argint lămurit în foc, curăţit de pământ,
curăţit de şapte ori.
8 Tu, Doamne, ne vei păzi
şi ne vei ocroti de neamul acesta şi în veac.
9 Jur împrejur umblă nelegiuiţii;
după măsura înălţimii Tale ai purtat grijă de fiii oamenilor.

12

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
2 Până când, Doamne, mă vei uita [?] Până la capăt?
Până când Îţi vei întoarce faţa de la mine?
3 Până când voi îngrămădi gânduri în sufletul meu,
dureri în inima mea, zi după zi?
Până când se va înălţa vrăjmaşul meu asupra mea?
4 Priveşte, ascultă-mă, Doamne, Dumnezeul meu;
luminează ochii mei ca nu cumva să adorm spre moarte,

11,8 „de neamul acesta": gr. γενεά înseamnă atât „grup bazat pe rudenie (familie, trib, naţiune)", cât şi „generaţie".

11,9 „ai purtat grijă": gr. πολυωρέω are şi conotaţia „a trata cu respect, a preţui". ♦ În TM, 11,9b este un text dificil, interpretat conjectural „cum se ridică ticăloşia oamenilor" (TOB). Targumul parafrazează: „Ca lipitoarea ce suge sângele oamenilor."

12 Rugăciune pentru a implora ajutorul lui Dumnezeu în vremuri de restrişte. Credinciosul trece de la angoasă la certitudinea plină de bucurie a izbăvirii, anticipând cântarea de mulţumire.

12,1 În TM titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David".

12,2 „Până când...?": comentatorii au atras atenţia asupra repetării formulei de patru ori, numărul patru simbolizând „totalitatea direcţiilor cardinale ale spaţiului" (Ravasi, I, p. 258). ♦ „Îţi vei întoarce": TM are „Îţi vei acoperi". ♦ Dumnezeu Îşi ascunde faţa, pe care îngerii o contemplă pururi, ca să ne aducem aminte de El (Origen). Majoritatea Părinţilor afirmă că „faţa lui Dumnezeu" este Hristos, „chipul nevăzutului Dumnezeu" (Col. 1,15).

12,3 „voi îngrămădi gânduri": gr. θήσομαι βουλάς implică a-ţi face planuri, a cere sfaturi, a te sfătui cu tine însuţi, a-ţi face griji şi temeri.

12,4 „ascultă-mă": TM are „răspunde-mi". ♦ „luminează ochii mei" – *cf.* In. 1,9.

5 ca nu cumva să spună vrăjmaşul meu: „Am biruit asupra lui!"
Cei ce mă necăjesc vor tresălta de bucurie dacă mă clatin.
6 Eu însă în îndurarea Ta am nădăjduit,
va tresălta de bucurie inima mea de mântuirea Ta;
voi cânta Domnului, care mi-a făcut bine,
voi cânta pentru Numele Domnului Celui Preaînalt.

13

1 **Pentru sfârşit; psalm al lui David.**
Zis-a nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu!"
Stricatu-s-au şi s-au spurcat în îndeletniciri,
nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul!
2 Domnul S-a aplecat din cer către fiii oamenilor
ca să vadă de este [vreunul] care înţelege sau Îl caută pe Dumnezeu.
3 Toţi au rătăcit, laolaltă s-au făcut netrebnici,

12,5 „Ori de câte ori păcătuim, diavolul zice «Am biruit asupra lui!». După cum îngerii se bucură pentru un păcătos care se căieşte, la fel diavolii joacă de bucurie când cineva păcătuieşte." (Origen)

12,6a „Dar ce ai făcut ca să fii ascultat? [...] Răspunde: «În îndurarea Ta am nădăjduit!»." (Ioan Gură de Aur)

12,6b *Cf.* Lc. 1,47.

12,6d Nu apare în TM.

13 Acest psalm este aproape identic cu Ps. 52. Este descris „nebunul" (ebr. *nābhāl*) echivalat cu omul care nu ţine seama de Dumnezeu: indiferenţa religioasă naşte indiferenţa morală.

13,1 „Nu este Dumnezeu" nu este o afirmaţie teoretică: în Israelul biblic nu există ateism absolut; doar un ateism practic: „nebunul" se poartă ca şi cum Dumnezeu nu ar exista (Origen). Targumul traduce: „Nu este stăpânire dumnezeiască pe pământ." ♦ La 1b, Augustin comentează citând Rom. 1,28 („precum n-au găsit de cuviinţă să păstreze cunoaşterea lui Dumnezeu, atunci şi Dumnezeu i-a lăsat în seama minţii lor fără judecată"). ♦ „nu-i nici măcar unul": nu apare în TM. ♦ 13,1c şi 13,2b sunt citate în Rom. 3,10-12. ♦ Tema corupţiei generalizate care ajunge să perturbe şi ordinea cosmică şi care va atrage pedeapsa lui Dumnezeu este frecventă în Biblie (*e.g.* Gen. 3,14.16-19; 6,6-12; Ier. 5). Ea este strâns legată de ideea necesităţii unui mântuitor.

13,3 „[Mormânt... ochilor lor.]": adaos în ms. *Alexandrinus*, din Rom. 3,13-18, unde Pavel, citând primele două fragmente de verset, a adăugat aceste cuvinte luate din alte texte din VT (Ps. 5,10; 139,4; 9,28; Is. 59,7.8; Ps. 35,2). În TM nu apare. ♦ Eusebiu, comentând decăderea universală care face necesară venirea lui Hristos în lume, citează Is. 50,2.

nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul.
[Mormânt deschis este gâtlejul lor,
cu gurile lor au urzit vicleşug,
venin de năpârcă sub buzele lor,
de blesteme e plină gura lor şi de amăreală;
iuţi sunt picioarele lor la vărsare de sânge;
pustiire şi nenorocire este în căile lor
şi calea păcii nu au cunoscut-o;
nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lor.]
4 Oare nu-şi vor da seama toţi cei care săvârşesc fărădelegea?
Cei care mănâncă poporul meu cum ar înghiţi o pâine nu L-au chemat pe Domnul.
5 Acolo au tremurat de spaimă unde nu era spaimă,
căci Dumnezeu este în neamul cel drept.
6 Gândul celui sărac l-aţi făcut de ocară,
pentru că Domnul este nădejdea lui.
7 Cine va da, din Sion, mântuirea lui Israel?
Când Domnul Îşi va întoarce poporul din robie,
să tresalte Iacob şi să se veselească Israel!

13,4 Frazare diferită în TM: „Oare nu ştiu toţi cei care săvârşesc fărădelege, care-şi mănâncă pâinea înghiţind pe poporul Meu? Pe Domnul nu L-au chemat." Textul ebraic e dificil şi a dat naştere la felurite echivalări. ♦ „cum ar înghiţi o pâine": gr. βρώσει ἄρτου, *litt.* „cu mâncare de pâine".

13,5 „unde nu era spaimă": nu apare aici în TM, ci doar în pasajul similar – Ps. 53,6 ebr.

13,6 „pentru că Domnul...": TM are „dar Domnul...".

13,7 „mântuirea", gr. σωτήριον: Origen şi alţi Părinţi spun că acesta este numele dat în mod deosebit lui Mesia atunci când Isaia preveste şte chemarea păgânilor; deci „mântuirea" este Hristos. ♦ „(Îşi va întoarce) poporul din robie": gr. αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ, *litt.* „...robia poporului". TM are *b^e-şūbh YHWH ş^ebhūth 'ammō*, *litt.* „când *YHWH* întoarce cu întoarcere poporul Său", ceea ce poate însemna „când YHWH va aduce înapoi poporul Său" sau „când YHWH va schimba cu totul soarta poporului Său" – expresie cu înţeles mesianic şi mai ales eshatologic (*cf.* Ier. 29,14 TM; Os. 6,11; Soph. 2,7). ♦ „să tresalte... să se veselească": TM are „va tresălta... se va bucura". ♦ Ieronim: „Întregul psalm profeţeşte că răscumpărarea noastră vine din Sion." Augustin citează Is. 49,20: „Să vină din Sion cel care va îndepărta fărădelegea lui Iacob." ♦ Pentru Origen, „robia" este trecerea voită de la cunoaştere la necunoaştere şi de la purtarea dreaptă la purtarea ticăloasă. ♦ Părinţii văd în această intervenţie mântuitoare a lui Dumnezeu o prefigurare a întrupării lui Hristos, sau/şi o preamărire a roadelor învierii Lui din morţi (*e.g.* Maximus din Torino, PL 57, 361-364).

14

1 Psalm al lui David.
Doamne, cine va fi oaspete în cortul Tău
şi cine se va sălăşlui în muntele Tău cel sfânt?
2 Cel care umblă fără prihană şi făptuieşte dreptatea,
cel care grăieşte adevăr în inima sa,
3 cel care n-a viclenit cu limba sa,
nici n-a făcut rău semenului său
şi n-a răbdat [să se aducă] ocară împotriva vecinilor săi;
4 de nimic în ochii săi e făcătorul de rele,
iar pe cei ce se tem de Domnul îi cinsteşte;
cel care nu-şi calcă jurământul făcut aproapelui său,
5 nu şi-a împrumutat banii cu dobândă
şi daruri împotriva celor nevinovaţi nu a luat.
Cel care face astfel nu se va clătina în veci.

---

14 Se presupune că psalmul reflectă o ceremonie la intrarea în sanctuar: pelerinii pun întrebarea rituală, iar preoţii le reamintesc condiţiile apropierii de Dumnezeu: trăirea în adevăr, înfăptuirea dreptăţii, iubirea de aproapele. Şi în Egipt, şi în Babilon există, la intrarea în temple, inscripţii de tipul: „Cel care intră trebuie să fie curat; la intrarea în templul marelui zeu trebuie să se purifice cum se cuvine." În Biblie însă, puritatea rituală şi exterioară tinde tot mai mult să devină una etică şi existenţială (*cf.* Ravasi, I, p. 272).

14,1 „va fi oaspete": gr. παροικέω, „a locui alături/printre", „a locui ca străin/oaspete". ♦ „Muntele cel sfânt" este, pentru Origen, cunoaşterea lui Hristos; a-l urca înseamnă a te uni cu Hristos (la Ps. 119,5). Pentru Eusebiu, „muntele cel sfânt" este Ierusalimul ceresc, iar pentru Ilarie, Hristos însuşi (citează Is. 2,2).

14,2 „umblă fără prihană": Origen comentează citând Gen. 17,3: „Umblă înaintea Mea şi fii desăvârşit."

14,3 1Pt. 2,22 face aluzie la acest loc, arătând că dreptul desăvârşit este Hristos; *cf.*, despre cei care Îl urmează pe Hristos, Apoc. 14,4-5. ♦ „n-a viclenit": TM are „nu a clevetit". ♦ „n-a răbdat [să se aducă] ocară": *litt.* „nu a luat (= acceptat) ocară". ♦ „vecinilor": gr. οἱ ἔγγιστα, *litt.* „cei de foarte aproape". ♦ În TM, 3c este „cel care nu aduce ocară asupra aproapelui său".

14,4a În TM: „Dispreţuit e în ochii săi omul de nimic." ♦ Pentru Ieronim, acesta este diavolul.

14,4c *Litt.* „cel care se jură aproapelui său şi nu-şi ia înapoi/nu-şi calcă jurământul". TM are „şi chiar dacă păgubeşte, nu-şi calcă jurământul".

14,5 Împrumutul cu camătă dat fratelui întru credinţă este interzis de legea mozaică (Ex. 22,24; Lev. 25,36; Deut. 23,20-21; Iez. 18,2.13.17; 2Ezr. 15 [= TM Neh. 5], 2-12). Această oprelişte continuă în Evanghelie, la Părinţi şi în Talmud.

15

[1] Inscripţie pe stâlp, a lui David.
Păzeşte-mă, Doamne, căci în Tine am nădăjduit.
[2] Zis-am Domnului: „Domnul meu eşti Tu,
de bunurile mele nu ai trebuinţă."
[3] Pentru sfinţii care sunt pe pământul Său,

---

15 Psalmul exprimă bucuria copleşitoare a prezenţei lui Dumnezeu, încrederea totală că El îl însoţeşte pe credinciosul Său şi dincolo de moarte. Chiril al Alexandriei îl numeşte şi „psalmul îndreptăţirii prin credinţă".

15,1 „Inscripţie pe stâlp": de fapt, e vorba de o stelă comemorativă. După Grigore al Nyssei, acest titlu ne îndeamnă să păstrăm cu deosebire în memorie cele scrise (38). ♦ În TM, titlul este „*Mikhᵉtām* al lui David". Termenul *mikhᵉtām* a fost interpretat în diferite feluri: „rugăciune tainică", „rugăciune cu gura închisă"/„în şoaptă", „învăţătură", „ispăşire", „întâmplare negrăită", sau chiar, de la altă rădăcină, „cu litere aurite". În aramaică, titlul este „Formă corectă"; Vulg. şi unele tradiţii rabinice au „David cel smerit şi drept". Textul ebraic al întregului psalm este unul dintre cele mai dificile. ♦ „Păzeşte-mă, Doamne": Hristos vorbeşte prin gura profetului, ca un om asaltat de duşmanii săi (Origen). Hristos vorbeşte despre Biserică, trupul Său, în numele întregului neam omenesc (Atanasie).

15,2 „Zis-am Domnului": TM are *litt.* „Tu [fem.] spui lui *YHWH*", dar mulţi comentatori interpretează „Eu îi zic lui *YHWH*" sau „Eu zic: *YHWH*...". ♦ „Domnul meu eşti Tu": Beda: „După cum «nimeni nu poate spune Iisus este Domnul dacă nu-i dă Duhul Sfânt» (1Cor. 12,3), tot astfel doar cel care se supune în întregime lui Dumnezeu se poate învrednici să spună aceste cuvinte." ♦ „de bunurile...": *litt.* „căci (ὅτι) de bunurile...". ♦ „nu ai trebuinţă": orice lucru îi oferim lui Dumnezeu, El îl primeşte nu pentru că ar avea nevoie de el, ci spre a ne dărui bunurile cereşti (Origen). ♦ TM are *ṭōbhāthī bal 'āleykhā*, *litt.* „binele meu nu mai presus de tine", tradus fie „eşti singurul meu bine", fie „Tu eşti binele meu; mai presus de Tine nu e nimeni". Ieronim (*Hebr.*), urmându-l pe Symmachos, traduce „*bene mihi non est sine te*".

15,3 După TM, traducerea literală a versetului ar fi: „Pentru sfinţii care sunt pe pământul lor şi cei puternici, toată desfătarea mea în ei." ♦ „Pentru sfinţii": în TM, *lᵉqᵉdhōşīm* poate însemna şi „celor sfinte" sau „celor sfinţi", dar la populaţiile canaanene şi feniciene, zeii/idolii sunt adesea numiţi „sfinţii" şi acest lucru influenţează uneori şi exprimarea biblică (*e.g.* 1Sam. 2,2). ♦ „minunate": TM are *'addīrīm*, „nobili", „principi". În ugaritică, divinitatea principală Baal-Hadad este adesea numită *'adr*, „puternic", „minunat", „prinţ". Urmând aceeaşi tradiţie, Pavel îl numeşte pe Satana „prinţul puterii văzduhului" (Ef. 2,2) (*cf.* Ravasi, I, p. 289). S-a presupus că autorul ar recunoaşte că la un moment dat a fost atras de idoli (profeţii au ridicat adesea glasul împotriva unui anume sincretism religios latent mai ales în Regatul din nord, dar mai apoi chiar şi în cel din sud). Altă interpretare: „Sfinţii care sunt pe pământ, oameni aleşi, ei [au fost] desfătarea mea."

minunate a făcut toate voile Sale în ei.
4 S-au înmulțit slăbiciunile celorlalți,
după aceea ei s-au zorit.
Eu nu mă voi lipi nicicum de adunările lor sângeroase
și nici nu le voi pomeni numele cu buzele mele.
5 Domnul este partea mea de moștenire și cupa mea;
Tu ești Cel care îmi așezi iarăși moștenirea.
6 Sorții mi-au căzut printre cele mai bune,
căci minunată este pentru mine moștenirea mea.
7 Îl voi binecuvânta pe Domnul, care mi-a dat pricepere;
la aceasta chiar și noaptea m-au învățat rărunchii mei.
8 L-am văzut mereu în fața mea pe Domnul,
căci stă la dreapta mea, să nu mă clatin.

15,4 „celorlalți", *litt.* „lor": gramaticii consideră că de multe ori în Biblie un pronume sau adjectiv pronominal subînțelege un „altul"; acest αὐτῶν se află deci în opoziție cu αὐτοῖς de la sfârșitul versetului anterior. Aceste antiteze prin simplă alăturare sunt mai frecvente în textele poetice (*cf.* Mortari, p. 109, nota 1). ♦ „S-au înmulțit... s-au zorit": stihul din TM a fost înțeles în mai multe feluri: „Își sporesc suferințele cei care urmează pe alt [dumnezeu]" sau „Ei sporesc nenorocirile (eufemism, poate, pentru «idoli») și [lumea] se năpustește după ei". ♦ „nu mă voi lipi... de adunările": *litt.* „nu mă voi aduna... cu adunările". ♦ „adunările": TM are „libațiile". Se poate referi la infanticidul ritual canaanean, pe care, în perioadele de decadență l-au adoptat ocazional și evreii (*cf.* Ps. 105,35-38; Ier. 7,31; 19,4-6; Iez. 22,4; Is. 57,5-6). ♦ „nu le voi pomeni numele": Origen și Atanasie văd aici o speranță de convertire, parafrazând: „Nu-i voi mai chema cu numele de idolatri, ci-i voi numi aleși și sfinți."

15,5-6 Sunt aici mai multe sinonime care exprimă binefacerile primite de la Dumnezeu: „partea de moștenire" (trimite la împărțirea Pământului făgăduinței după cucerirea lui de Iosua. Cum tribul lui Levi nu avea parte de pământ, s-a spus că „partea sa este Domnul". De aceea, psalmul a fost uneori atribuit unui preot); „cupa" (poate fi paharul din care se aruncau la întâmplare pietrele pentru tragerea la sorți, sau „cupa ospitalității", obicei cunoscut în tot Orientul, aici simbol al comuniunii cu Domnul); „moștenirea" (la 5b, TM are „Tu păzești *gōral*-ul meu", acesta fiind „sorțul" ieșit prin diferite procedee divinatorii) și „sorții", *litt.* „funiile" (folosite la măsurarea suprafețelor de teren: pământul era împărțit în loturi care se distribuiau periodic prin rotație sau prin tragere la sorți).

15,6 „printre (*litt.* întru) cele mai bune": gr. ἐν τοῖς κρατίστοις poate însemna și „între cei mai puternici". ♦ „minunată": gr. κρατίστη.

15,8-11 Versetele sunt citate de Petru în cuvântarea din Fp. 2,25-28.31, unde sunt interpretate ca o profeție despre învierea lui Hristos.

15,8 „L-am văzut": TM are „Îl pun".

9 De aceea s-a bucurat inima mea
şi a tresăltat limba mea,
chiar şi trupul meu se va sălăşlui întru nădejde,
10 căci Tu nu vei lăsa sufletul meu în lăcaşul morţilor,
nici nu vei îngădui ca dreptul Tău să vadă stricăciunea.
11 Tu mi-ai arătat căile vieţii;
mă vei umple de bucurie cu faţa Ta,
desfătare de-a dreapta Ta până la capăt.

16

1 Rugăciune, a lui David.
Ascultă, Doamne, dreptatea mea,
ia aminte la cererea mea,
pleacă-Ţi urechea la rugăciunea mea, care nu e din buze viclene.
2 De la faţa Ta să-mi vină judecata,
ochii mei să vadă cele drepte!
3 Pus-ai la încercare inima mea, ai cercetat-o noaptea;

15,9 „limba mea": TM are *k^e bhōdhī*, „slava mea", pe care unii comentatori îl vocalizează *k^e bhēdhī*, „ficatul meu", continuând seria metaforelor somatice („rărunchii" = pasiunile; „inima" = mintea şi voinţa; „ficatul" = emoţiile, sentimentele; „trupul", *litt.* „carnea" = condiţia pieritoare a omului) (*cf.* Ravasi, I, p. 297).

15,10-11 Aceste versete au fost interpretate în două feluri: ca referindu-se la îndepărtarea de o moarte iminentă ori ca exprimând nădejdea nemuririi. Traducând ebr. *şaḫath*, „groapă", cu διαφθορά, „stricăciune", LXX dă de înţeles că e vorba de eliberarea din stricăciunea morţii, în spiritul teologiei alexandrine exprimate de Înţ. 1–5 şi de Philon. Această interpretare a înflorit mai ales în creştinism. Prima atestare este citarea psalmului şi actualizarea lui hristologică făcută de Petru în cuvântarea din Fapte 2. Apoi, 15,10b e citat în cuvântarea lui Pavel de la Antiohia Pisidiei (Fp. 13,35) cu privire la învierea lui Hristos.

16 Bogaţii nemilostivi îşi închid inima faţă de Dumnezeu şi faţă de cel sărman; faţă de învinuirile lor nedrepte, acesta din urmă îl imploră pe Dumnezeu să-i dovedească nevinovăţia. Singura lui dorinţă este să se bucure de prezenţa lui Dumnezeu.

16,1 „dreptatea mea": TM are „dreptate". Părinţii spun că aici răsună glasul lui Hristos în pătimirea Sa.

16,2 „de la faţa Ta": Origen vede în aceasta o referire la Hristos Judecătorul. ♦ „ochii mei să vadă cele drepte": Origen înţelege: să fie însănătoşită lumea întreagă, să nu mai rămână în ea nimic păcătos.

16,3 „prin foc m-ai trecut", gr. ἐπύρωσας: vezi nota la 17,31. ♦ În TM, versetul continuă: „nu a trecut de gura mea".

prin foc m-ai trecut şi nu s-a aflat în mine nedreptate.
4 Ca să nu grăiască gura mea faptele oamenilor,
pentru cuvintele buzelor Tale eu am păzit căi aspre.
5 Îndreptează paşii mei pe cărările Tale,
ca să nu se clatine paşii mei.
6 Eu am strigat pentru că Tu m-ai ascultat, Dumnezeule,
pleacă-Ţi urechea spre mine şi ascultă cuvintele mele!
7 Minunate arată-Ţi îndurările Tale,
Tu care mântuieşti pe cei care nădăjduiesc în Tine
de cei care stau împotriva dreptei Tale.
8 Păzeşte-mă ca pe lumina ochilor,
sub acoperământul aripilor Tale mă vei adăposti
9 de la faţa nelegiuiţilor care m-au cufundat în necaz.
Duşmanii sufletul meu l-au împresurat;
10 în grăsimea lor s-au închis,
gura lor a grăit trufie.

16,4 „Ca să nu grăiască...": Augustin: „Să iasă din gura mea numai ce este spre lauda Ta." ♦ În TM, primul stih („întru faptele oamenilor") e dificil. Unii îl leagă de 3c („Gura mea n-a păcătuit întru faptele oamenilor" – Ravasi), alţii, de ceea ce urmează („Pentru a plăti omului după cuvintele buzelor Tale..." – TOB). Targumul: „Am mustrat faptele oamenilor după cuvântul buzelor Tale." ♦ „am păzit căi aspre": TM are „m-am păzit de căile făcătorilor de rele".

16,5 „Îndreptează...": gr. καταρτίζω înseamnă „a potrivi", „a îmbina" părţile aşa încât să stea bine laolaltă şi să rezulte un tot armonios. ♦ TM are „Păstrează paşii mei statornici...".

16,6 „Eu am strigat pentru că Tu m-ai ascultat": se exprimă experienţa credinciosului a cărui rugăciune a fost întotdeauna ascultată, dar şi o altă realitate spirituală: însăşi rugăciunea manifestă bunăvoinţa lui Dumnezeu, căci fără El nu ar putea fi formulată. Hristos ne îndeamnă să ne rugăm cu această încredere (*cf.* Mc. 11,24). TM are „...Tu mă asculţi/mă vei asculta".

16,7 „Minunate arată-Ţi...": gr. θαυμαστόω – „a face minunat", „a arăta ca minunat", „a preamări".

16,8 „lumina ochilor": *litt.* „pupila ochiului". ♦ „sub acoperământul aripilor...": *cf.* Mt. 23,37.

16,9 „sufletul": gr. ψυχή în limbaj biblic echivalează ebr. *nepheş* care-l defineşte pe om sub aspect de fiinţă vie. Se poate traduce şi cu „viaţă".

16,10 „în grăsimea lor s-au închis": *litt.* „grăsimea lor şi-au închis-o", care traduce exact expresia din ebraică. Origen interpretează expresia ca desemnând orgoliul, Atanasie, ca referindu-se la prosperitatea arogantă a celor răi.

11 Cei ce mă alungau acum m-au împresurat,
ochii lor şi-au aţintit ca să [mă] aştearnă la pământ.
12 Pânditu-m-au ca leul gata de vânătoare,
ca puiul de leu ce locuieşte în ascunzişuri.
13 Scoală-Te, Doamne! Ieşi în calea lor şi-i împiedică,
izbăveşte sufletul meu de cel nelegiuit,
sabia Ta, de duşmanii mâinii Tale.
14 Doamne, de cei puţini de pe pământ
desparte-i în viaţa lor!
Din cele ascunse ale Tale s-au umplut pântecele lor;
s-au săturat cu fiii
şi au lăsat rămăşiţe pruncilor lor.
15 Eu însă întru dreptate mă voi arăta feţei Tale,
sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta.

16,12 „Pânditu-m-au ca leul": TM are *litt.* „asemenea leului".

16,13 „izbăveşte... mâinii Tale": versetul e mai scurt în TM: „Cu sabia Ta izbăveşte-mă de cel nelegiuit." ♦ „sabia Ta, de...": Brenton interpretează: „Scoate sabia Ta din pricina...". ♦ În „sabia Ta", Ieronim vede un simbol al lui Hristos Judecătorul.

16,14 Versetul este dintre cele mai dificile, atât în TM, cât şi în LXX. ♦ „de cei puţini...": gr. ἀπὸ ὀλίγων (Rahlfs); ms. *Vaticanus* are ἀπολύων, la fel de dificil („care nimiceşti"? – *cf.* Mortari, Brenton). ♦ „desparte-i": presupune ebr. *ḫalᵉqēm* în loc de TM *ḫelᵉqām*, „partea lor". În TM textul e dificil şi traducerile sunt interpretative: „Nimiceşte-i cu mâna Ta, *YHWH*, nimiceşte-i din lumea aceasta, din partea lor între cei vii" sau „Alungă-i, *YHWH*, cu mâna Ta din partea lor din lume!". ♦ „Din cele ascunse": TM are „din cămările/comorile/tainiţele". ♦ „s-au umplut... s-au săturat... au lăsat": TM are „umple... să se sature... să lase". Psalmistul pare a-i spune lui Dumnezeu că poate să le dea celor răi toate bunurile materiale din belşug; el nu are altă dorinţă decât pe Dumnezeu însuşi (*cf.* şi Atanasie). ♦ „cu fiii": ms. *Alexandrinus*, urmat de Rahlfs şi de majoritatea comentatorilor, are υἱῶν, nearticulat: unii Părinţi au înţeles expresia ca pe o referire la canibalism, după blestemul din Lev. 26,29. Origen (ed. Pitra) interpretează, mai rezonabil, că e vorba de nerecunoştinţa celor care au primit de la Domnul, din belşug, bunuri şi fii (atunci s-ar traduce „de fii", *cf.* Biblia de la Blaj); se poate înţelege însă că belşugul de bunuri a fost suficient pentru mai multe generaţii. *Vaticanus* şi *textus receptus* au ὑείων, *litt.* „porcării", „lucruri spurcate".

16,15 În TM versetul este: „Eu însă întru dreptate voi privi faţa Ta, sătura-mă-voi când voi vedea, la trezire, chipul Tău." „Chipul": ebr. *tᵉmūnāh*, termen rezervat pentru a desemna înfăţişarea pe care o ia Dumnezeu în teofanii pentru a putea fi perceput de om. S-a considerat că aici psalmul exprimă o intuiţie puternică privind învierea morţilor (*cf.* şi Apoc. 22,4). Traducătorii LXX au atenuat textul, ca şi în alte locuri, din scrupul teologic, evitând să spună că omul l-ar putea vedea pe Dumnezeu faţă către faţă.

16,15b *Cf.* Col. 3,4.

17

1 Pentru sfârşit; al lui David, slujitorul Domnului,
care a grăit către Domnul cuvintele acestei cântări
în ziua în care Domnul l-a eliberat din mâna tuturor vrăjmaşilor lui
şi din mâna lui Saul;
2 şi a zis:
Iubi-Te-voi, Doamne, tăria mea!
3 Domnul este întărirea mea şi scăparea mea şi eliberatorul meu,
Dumnezeul meu, ajutorul meu, şi voi nădăjdui în El,
pavăza mea şi puterea mântuirii mele şi ocrotitorul meu.
4 Lăudând, Îl voi chema în ajutor pe Domnul
şi de vrăjmaşii mei voi fi izbăvit.

---

17 La origine este, poate, o ilustrare a destinului lui David, căruia Dumnezeu îi dă biruinţă asupra duşmanilor. Este o cântare de aducere de mulţumire (vv. 5-28) precum şi un cânt regesc de biruinţă (vv. 29-51). A fost, fireşte, reactualizat în diverse epoci. Sunt schiţate profetic trăsăturile Regelui-Mesia, biruitor peste puterile răului. După Chiril al Alexandriei, într-o interpretare spirituală, cei care cred în Hristos îi aduc această cântare pentru că i-a eliberat de duşmani, adică de „stăpânitorul lumii acesteia". Psalmul e rostit şi de Hristos, care se exprimă în grai omenesc: se referă la coborârea din ceruri a Fiului Unul-născut, la înălţarea Sa, la biruinţa asupra diavolilor şi la chemarea neamurilor. ♦ Text aproape identic cu psalmul din 2Rg. 22,1-51. Am avut în vedere traducerea identică a pasajelor identice (cu mici diferenţe, din motive stilistice) şi marcarea deosebirilor. În TM, deosebirile dintre cele două texte sunt mult mai puţine.

17,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor", restul titlului fiind acelaşi ca în LXX. ♦ „slujitorul": gr. παίς, „copil" şi „slujitor", cu o conotaţie mai familiară, diferit de δοῦλος, „rob", ca şi de οἰκέτης, „servitor (născut) în casă". Euthymios Zigabenos observă că David preferă să se numească παίς mai degrabă decât „rege" sau „profet", termenul însemnând în acelaşi timp „slujitor credincios" şi „fiu preaiubit".

17,2 „Iubi-Te-voi...": TM are *'er^{e}ḫām^{e}khā*: verbul denominativ *rāḫam*, „a iubi, a fi compătimitor", de la *reḫem*, „uter", are conotaţia iubirii materne, necondiţionate şi sensibile. Este folosit de obicei pentru iubirea lui Dumnezeu faţă de om; aici este singurul caz în care exprimă iubirea omului faţă de Dumnezeu.

17,3 „întărirea mea şi scăparea mea": TM are „stânca mea şi cetatea mea întărită". ♦ „puterea mântuirii": *litt.* „cornul mântuirii" (calc semantic după ebraică, ce se regăseşte şi în cântarea lui Zaharia, din Lc. 1,69). Cornul de animal ca metaforă pentru putere este răspândit în tot Orientul Mijlociu precum şi în Egipt. Unii zei sunt reprezentaţi cu diademe împodobite cu coarne. Şi aici, poezia biblică îl demitizează, transformându-l în metaforă pentru puterea salvatoare a lui Dumnezeu şi pentru tăria pe care El o dă omului.

5 Mă cuprinseseră chinurile morții,
șuvoaiele nelegiuirii năvăliseră asupra mea,
6 chinurile iadului mă împresuraseră,
s-au năpustit asupra mea lațurile morții.
7 În restriștea mea, L-am chemat pe Domnul
și către Dumnezeul meu am strigat;
El a auzit din templul Său cel sfânt glasul meu
și strigarea mea dinaintea Lui va ajunge la urechile Lui.
8 Clătinatu-s-a și s-a cutremurat pământul
și temeliile munților s-au zdruncinat,
clătinatu-s-au căci S-a mâniat pe ele Dumnezeu.
9 S-a ridicat fum de mânia Lui
și foc de la fața Lui a pârjolit,
cărbuni s-au aprins de la El.
10 Plecat-a cerurile și S-a coborât
și negură [era] sub picioarele Lui.
11 Suitu-S-a pe heruvimi și Și-a luat zborul,
a zburat pe aripile vântului.
12 Și-a pus bezna ascunziș;
jur împrejurul Lui, cortul Lui,
apă întunecată în norii văzduhului.

17,5 „chinurile": gr. ὠδῖνες, *litt.* „durerile nașterii". TM are „funiile", emendat de unii traducători, după pasajele paralele din 2Rg. și din Fp. 2,24, „talazurile morții". ♦ „șuvoaiele nelegiuirii": TM are „șuvoaiele lui *Bᵉlīya'al*".

17,6 „chinurile": TM are „funiile".

17,8-12 Termenii manifestării cosmice a lui Dumnezeu amintesc de teofania de pe Sinai (Ex. 19,16 și urm.). Pasajul a influențat descrierea tulburării cosmosului la moartea lui Hristos precum și pasajele apocaliptice din evangheliile sinoptice (*e.g.* Mt. 27,45.51; Mc. 15,23; Lc. 23,44).

17,9 „de mânia Lui... de la fața Lui": TM are „din nările Lui... din gura Lui". În ebr., nările care freamătă exprimă mânia; ca de multe ori, și aici, LXX evită antropomorfismele.

17,10 *Cf.* Is. 64,1-3.

17,11 *Cf.* Iez. 1; 9,3; 11,22. Imaginea are ca punct de plecare chivotul străjuit de cei doi heruvimi.

17,12 „cortul Lui": Origen scrie că, în VT, când se revelează, Dumnezeu se ascunde în nor; „cortul" este și trupul lui Hristos. Grigore din Nazianz (*Orationes*, 28, PG 35): „Întunericul este și opacitatea noastră, pentru că suntem greoi la inimă."

13 De strălucirea dinaintea Lui s-au dat la o parte norii,
grindină şi cărbuni de foc.
14 Şi a tunat din cer Domnul,
Cel Preaînalt a dat glas.
15 A trimis suliţe şi i-a risipit,
înmulţit-a fulgere şi i-a cutremurat;
16 arătatu-s-au izvoarele apelor
şi au ieşit la iveală temeliile lumii
de certarea Ta, Doamne,
de viforul suflării mâniei Tale.
17 Trimis-a din înălţime şi m-a luat,
m-a luat la Sine din apele multe.
18 Mă va elibera de duşmanii mei cei puternici
şi de cei ce mă urăsc, căci s-au întărit peste mine.
19 S-au năpustit asupră-mi în ziua necazului meu,
dar Domnul mi-a fost sprijinitor.
20 M-a scos la loc larg,
mă va izbăvi, căci m-a voit.
[Mă va elibera de duşmanii cei puternici
şi de cei care mă urăsc.]
21 Îmi va răsplăti Domnul după dreptatea mea
şi după curăţia mâinilor mele îmi va da răsplată,
22 căci am păzit căile Domnului
şi n-am săvârşit nelegiuire departe de Dumnezeul meu,
23 căci toate rânduielile Lui sunt înaintea mea
şi îndreptările Lui nu le-am depărtat de la mine.
24 Şi voi fi fără prihană cu El

17,14 În TM, la sfârşitul versetului, se repetă 13b („grindină...").

17,16 „izvoarele": TM are „albiile". ♦ „mâniei": TM are din nou „nărilor".

17,17 „Trimis-a din înălţime": Origen vede aici prevestirea răscumpărării. În prezent nu suntem eliberaţi de toate relele, dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, le îndurăm cu dragă inimă.

17,20 „m-a voit": TM are „îşi află desfătarea în mine". Iubirea gratuită şi liberă a lui Dumnezeu e cauza unică a mântuirii. ♦ „[Mă va elibera... mă urăsc.]": pasajul e propus spre eliminare (între croşete) de Rahlfs şi omis în textul paralel din 2Rg. Este un dublet prescurtat al v. 18.

17,24 În TM verbele sunt la perfect: răsplata divină apare ca o consecinţă directă a purtării bune a omului. ♦ „nelegiuire": *litt.* „nelegiuirea mea". ♦ Pentru Origen, Cel Neprihănit prin excelenţă este Hristos.

şi mă voi păzi de nelegiuire;
25 şi îmi va răsplăti Domnul după dreptatea mea
şi după curăţia mâinilor mele înaintea ochilor Săi.
26 Cu omul pios Te vei purta cu pietate
şi cu omul nevinovat vei fi nevinovat.
27 Cu cel ales, ales vei fi,
dar cu cel viclean vei fi iscusit.
28 Căci Tu poporul cel smerit îl vei mântui
şi ochii celor trufaşi îi vei smeri,
29 fiindcă Tu vei lumina lampa mea, Doamne;
Dumnezeul meu, Tu îmi vei lumina întunericul.
30 Căci în Tine voi fi izbăvit din încercare
şi întru Dumnezeul meu voi trece zidul.
31 Dumnezeul meu, neprihănită este calea Sa,
cuvintele Domnului sunt lămurite în foc,
El este pavăză pentru toţi cei care nădăjduiesc în El.

17,26 „...pios (gr. ὅσιος), Te vei purta cu pietate (gr. ὁσιωθήσῃ)": în limbaj biblic, ὅσιος, referitor la om, înseamnă „pios, evlavios, credincios", iar referitor la Dumnezeu, „sfânt, curat", dar are şi o conotaţie de bunăvoinţă, grijă, *cf.* lat. *pius*.

17,27 „ales": TM are „curat" ♦ „cu cel viclean vei fi iscusit": *cf.* Lev. 26,24.

17,29 După Origen, Dumnezeu este Cel care luminează ochiul; în om este şi o parte de întuneric, dar Dumnezeu o luminează şi pe aceasta pentru cel drept. Cei a căror lampă este luminată de Dumnezeu sunt cufundaţi în lumina adevărului şi-şi împlinesc toate faptele în această lumină, pentru a vedea limpede. Atunci şi întunericul este luminat. ♦ Chiril al Alexandriei: „Psalmistul se referă la Cuvântul lui Dumnezeu, care este Lumina cea adevărată" (*In Ioan.* 1,8, PG 73,112).

17,30 „voi fi izbăvit din încercare": gr. πειρατήριον înseamnă „încercare" (de la πειράω), dar şi „ceată de piraţi" (de la πειράτης), sens preferat de TOB, nota *ad loc.* TM are „alerg în pâlc de pradă", text controversat, adesea emendat după 2Rg. 22,30, „pătrund în incintă"/„sar peste şanţ". ♦ „Zidul" este cel al duşmăniei, ridicat de păcat, pe care l-a surpat Hristos (Origen, Augustin, Ieronim, trimiţând la Ef. 2,14).

17,31 „lămurite în foc": gr. πεπυρωμένα – „aprinse, înflăcărate", „curăţite/lămurite în foc", „încercate prin foc" (*cf.* şi Ps. 118,140). Origen preferă interpretarea „înflăcărate" şi comentează într-un pasaj ţesut din texte biblice: „Deoarece cuvintele lui Dumnezeu sunt înflăcărate, cei care le ascultă spun: «Oare nu ardea inima în noi când ne vorbea...» (Lc. 24,32). Şi ei sunt «în Duh arzând» (Rom. 12,11) şi nu primesc nici un foc străin (*cf.* Lev. 10,1) de Dumnezeu, care este în săgeţile celui rău (*cf.* Ps. 119,4). Dar Domnul, care a spus: «Foc am venit să arunc pe pământ», avea cuvinte înflăcărate; de aceea zice: «şi ce voiesc decât să fie deja aprins?» (Lc. 12,49)" (*apud* Mortari, nota *ad loc.*).

32 **Căci cine este Dumnezeu, afară de Domnul?**
Cine este Dumnezeu, afară de Dumnezeul nostru?
33 Dumnezeu, Cel ce mă încinge cu tărie
şi a făcut neprihănită calea mea,
34 Cel ce a alcătuit picioarele mele ca ale cerbului
şi pe înălţimi mă aşază,
35 El învaţă mâinile mele la război
şi Tu ai făcut arc de aramă braţele mele,
36 mi-ai dat pavăza mântuirii mele
şi dreapta Ta m-a sprijinit,
certarea Ta m-a îndreptat până la capăt
şi certarea Ta aceasta mă va învăţa.
37 Lărgit-ai paşii mei sub mine
şi n-au slăbit tălpile mele.
38 Îi voi urmări pe vrăjmaşii mei şi-i voi ajunge
şi nu mă voi întoarce până ce nu se vor mistui;
39 îi voi izbi şi nu vor putea să stea,
vor cădea sub picioarele mele.
40 Tu m-ai încins cu tărie pentru război,
piedică le-ai pus tuturor celor care se ridicau împotriva mea, sub mine.

17,32a Origen parafrazează: „Cine este Dumnezeu, dacă nu Hristos?"

17,32b „Cine este Dumnezeu": TM are „Cine e Stâncă". Aceeaşi echivalare şi la v. 47.

17,34b Augustin, Ieronim: „Gândul meu, speranţa mea sunt în ceruri."

17,35a În descrierile bătăliei victorioase, psalmul aminteşte de unele imnuri egiptene. Aici, versetul poate fi ilustrat cu o pictură egipteană care îl reprezintă pe zeul Seth învăţându-l pe faraonul Tutmosis să tragă cu arcul (S. Mowinckel, *The Psalms in Israel Worship*, I, p. 72, *apud* Ravasi, I, p. 321). Şi imaginile sumbre au paralele în mitologiile ugaritică sau babiloniană; e interesant cum psalmul le demitizează, raportându-le metaforic la unicul Dumnezeu.

17,35b TM are „şi braţele mele întind arcul de aramă". ♦ Lui Ilarie, „arc de aramă braţele mele" îi sugerează braţele lui Iisus pe cruce (*In Ps. 143*, v. 3.).

17,36 „certarea Ta": TM are *'anᵉwathᵉkhā*, interpretat fie ca „grija Ta", fie ca „smerenia Ta"; Ieronim şi Aquila: „blândeţea/bunăvoinţa Ta"; Targumul: „cuvântul Tău". ♦ „m-a îndreptat... mă va învăţa": TM este mai scurt: „m-a sporit".

17,37 „tălpile": TM are „gleznele".

17,39 „nu vor putea să stea, vor cădea...": pentru Ieronim, aceasta poate să însemne că vor înceta să săvârşească fărădelegea. Vor cădea, poate, călcaţi în picioare ca un duşman învins, dar, poate, vor cădea pentru a-L adora pe Dumnezeu. Beda: „Nu vor putea rezista Duhului înţelepciunii [...] nu mai sunt duşmani."

41 Pe vrăjmaşii mei i-ai făcut să dea dosul
şi pe cei care mă urăsc i-ai nimicit.
42 Ei au strigat, dar nu aveau izbăvitor,
spre Domnul, dar nu le-a dat ascultare.
43 Îi voi mărunţi ca pulberea în bătaia vântului,
ca pe noroiul uliţelor îi voi subţia.
44 Tu mă vei izbăvi de răzvrătirea poporului,
mă vei aşeza în fruntea neamurilor:
popor pe care nu l-am cunoscut mi s-a supus,
45 cu luare aminte mi-a dat ascultare,
fiii străinilor m-au linguşit,
46 fiii străinilor şi-au pierdut vlaga
[s-au abătut] şchiopătând de pe cărările lor.
47 Viu este Domnul şi binecuvântat Dumnezeul meu,
înălţat fie Dumnezeul mântuirii mele!
48 Dumnezeu Cel care îmi dă răzbunările
şi mi-a supus popoarele sub mine,
49 Cel ce m-a izbăvit de duşmanii mei aprigi;
de la potrivnicii mei mă vei înălţa,
de omul nedrept mă vei izbăvi.
50 De aceea Te voi preamări printre neamuri, Doamne,
şi Numelui Tău îi voi cânta:
51 El măreşte izbăvirile regelui Său
şi Îşi arată îndurarea către unsul Său,
către David şi seminţia lui până în veac.

17,41 „să dea dosul": gr. ἔδωκάς μοι νῶτον poate însemna şi „mi i-ai dat la spate". Ieronim şi Beda interpretează „i-ai făcut să mă urmeze".

17,44c Augustin: „Este poporul păgânilor pe care, spune Hristos, nu l-am cercetat la venirea Mea, nu M-a văzut cu ochii lui, dar i-a primit pe trimişii Mei şi le-a dat ascultare."

17,45 „cu luare aminte": gr. εἰς ἀκοὴν ὠτίου, *litt.* „la auzul urechii". ♦ „fiii străinilor": *litt.* „fiii străini".

17,47 Ieronim referă acest verset la învierea lui Hristos.

17,50 *Cf.* Rom. 15,9. ♦ „Te voi preamări", gr. ἐξομολογήσομαι: *cf.* nota la 6,6.

17,51 „El măreşte... Îşi arată...": gr. are participii, pe care le-am tradus cu persoana a treia, după logica textului.

18

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
2 Cerurile povestesc slava lui Dumnezeu
iar lucrarea mâinilor Sale o vesteşte tăria:
3 ziua îi revarsă zilei cuvânt
şi noaptea îi dă de ştire nopţii.
4 Nu sunt graiuri, nici cuvinte
ale căror glasuri să nu se audă:
5 pe tot pământul s-a răspândit sunetul lor

---

18 Psalmul este o aducere de mulţumire lui Dumnezeu pentru că S-a făcut cunoscut omului prin natură şi prin Lege. Chiril al Alexandriei spune: „Dumnezeu S-a făcut cunoscut prin trei revelaţii: legea naturii create (frumuseţea şi ordinea ei), revelaţie cosmică ce ne face să-L cunoaştem pe Creator (*cf.* Înţ. 13,1-5; Rom. 1,19), Legea scrisă, dată prin Moise, care aduce în plus porunca iubirii şi precizările morale şi Legea spirituală, a Evangheliei, care le desăvârşeşte pe primele două (*cf.* Mt. 5,17)." Qimhi subliniază paralelismul: „După cum cerul, soarele şi stelele manifestă şi povestesc slava şi înţelepciunea lui Dumnezeu, la fel fac Tora şi preceptele pe care El le-a dat poporului Său Israel; după cum cerul şi soarele sunt binefăcătoare pentru lume şi lumea dăinuie datorită lor, la fel face Tora, care e desăvârşită şi înviorează sufletul."

18,1 TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David".

18,2 „Cerurile", gr. οἱ οὐρανοί: pluralul redă dualul ebr. *şāmayim*. ♦ „povestesc": gr. διηγοῦμαι înseamnă „a povesti, a expune (pe larg)". ♦ „tăria": gr. στερέωμα traduce ebr. *rāqīa'*. După o cosmologie arhaică, bolta cerului e tare şi desparte lumea văzută de „apele cele mai presus de ceruri". *Cf.* rom. *„tăria* cerului". ♦ Pentru Grigore al Nyssei, David arată că a înţeles muzica cerului şi a stelelor, imnul ritmat de mişcare şi repaos, unde repaosul străluceşte în mişcare, unde mişcarea necontenită străluceşte în imuabil. Aceasta este muzica adevărată şi primordială, care le precedă pe celelalte, în armonia universală. Lumea întreagă este o muzică al cărei Autor şi Interpret este Dumnezeu (cap. III).

18,3 „revarsă": gr. ἐρεύγομαι, lat. *ructare*, „a râgâi", „a scuipa", se poate folosi, la figurat, de ex. despre valurile care se sparg cu spumă. ♦ „dă de ştire": gr. ἀναγγέλλει γνῶσιν, *litt.* „vesteşte cunoaştere". TM are *y^{e}hawweh dā'ath* : vb. *HWH* (doar la forma *pi'el*), poetic, tardiv, „a spune, a declara, a face cunoscut".

18,4 „graiuri": gr. λαλιά, „vorbire, conversaţie; fel de a vorbi, dialect". ♦ „glasuri": gr. φωνή, „glas [de om], sunet, strigăt; vorbire". La v. 5 apare φθόγγος, „sunet (în general)". ♦ TM are „Nu sunt graiuri şi nu sunt cuvinte; nu se aude glasul lor" – e vorba de tăcerea aştrilor/a cosmosului (concepţie asiriană): se subînţelege apoi: (totuşi) vestea s-a răspândit peste tot. Versiunile, traducând cu o subordonată relativă („ale căror glasuri"), au înţeles, dimpotrivă, că glasurile cosmosului se aud peste tot.

18,5 Citat în Rom. 10,18. ♦ „lumii": gr. οἰκουμένη, „lumea (locuită)". ♦ „În soare": TM are „Pentru soare acolo [Dumnezeu a aşezat] cort în ele" (*i.e.* în ceruri/la marginile lumii).

şi până la marginile lumii cuvintele lor.
În soare Şi-a pus [Dumnezeu] cortul Său;
6 iar el, precum un mire ce iese din iatac
se va bucura ca un voinic să-şi străbată calea în fugă.
7 Din înaltul cerului ieşirea lui,
şi sosirea lui până în înaltul cerului
şi nu se va putea ascunde nimeni de dogoarea lui.
8 Legea Domnului e fără prihană, înviorând sufletele;
mărturia Domnului e vrednică de crezare, înţelepţind pruncii.

În Orientul Antic, soarele era simbolul dreptăţii, ceea ce fundamentează legătura dintre cele două părţi ale psalmului (BJ). Expresia „Soarele dreptăţii" (Mal. 3,20) a fost interpretată mesianic (v. mai ales liturgia Crăciunului, în riturile bizantin şi latin). Rupert din Deutz (*De Op. Spir. Sancti*, SC 131, p. 97) dă pasajului o interpretare mariologică: iatacul nupţial din care iese mirele e sânul, inima Fecioarei Neprihănite.

18,6 „iar el": *i.e.* soarele. ♦ „iatac": gr. ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, *litt.* „din iatacul său"; este un cuvânt rar, mai frecvent fiind παστάς, „iatac, cameră nupţială". ♦ „se va bucura": gr. ἀγαλλιάομαι înseamnă „a fi cuprins de mare bucurie, a tresălta de bucurie". ♦ „voinic": gr. γίγας redă ebr. *gibbōr*, „viteaz".

18,7 „Din înaltul... până în înaltul...": TM are „de la marginea ... la marginea cealaltă". LXX transpune imaginea pe verticală. Mersul soarelui care iese din înaltul cerului şi se întoarce în înaltul cerului a fost văzut ca o figură a lui Hristos, care porneşte de la Tatăl, se întoarce la El şi va veni din nou (Iustin, *Dial.* 64,8).

18,7c Ieronim interpretează spiritual: la împărţirea harurilor, nu este nimeni care să nu primească ceva.

18,8-15 Legea lui Dumnezeu e privită cu recunoştinţă, ca un dar neasemuit făcut omului spre a putea ajunge la împlinire. Importanţa ei se manifestă într-o sinonimie bogată (v. mai ales Ps. 118):

18 LXX	19 TM	118 LXX	119 TM	Rom.
νόμος v. 8	*tōrāh*	νόμος v. 18b	*tōrāh*	Lege
μαρτυρία v. 8	*'ēdhūth*	μαρτυρία v. 14	*'ēdhūth*	mărturie
δικαιώματα v. 9	*piqqūdhīm*	δικαιώματα v. 5	*huqqīm*	îndreptări/rânduieli
ἐντολή v. 9	*miṣwāh*	ἐντολή vv. 4, 6, 15	*miṣwāh* *piqqūdhīm*	poruncă
κρίματα v. 10b	*mišpaṭīm*	κρίματα v. 7b	*mišpaṭīm*	judecăţi/hotărâri

„Legea" în accepţie biblică este, de fapt, o înţelepciune de viaţă care îi permite omului să ajungă la împlinire. ♦ Augustin spune: „Legea Domnului nu-l încovoaie pe om sub un jug de robie, ci prin ea sufletul se îndreaptă spontan spre imitarea lui Dumnezeu."

18,8 „înviorând": gr. ἐπιστρέφω, *litt.* „a întoarce la loc/spre" – de aici, „a reface". ♦ „Mărturia Domnului" cea „vrednică de crezare" este cea a lui Hristos, singurul care Îl cunoaşte pe Tatăl (Augustin). ♦ „pruncii": TM are „cel neştiutor".

9 Rânduielile Domnului sunt drepte, înveselind inima;
porunca Domnului străluceşte până departe, luminând ochii;
10 Frica de Domnul e preacurată, dăinuind în vecii vecilor;
judecăţile Lui sunt adevărate, toate sunt drepte deopotrivă,
11 mai de dorit decât aurul şi decât mulţime de nestemate,
mai dulci decât mierea şi decât fagurele.
12 Şi robul Tău le păzeşte:
în păzirea lor e răsplată multă.
13 De greşeli cine îşi va da seama?
De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă
14 şi de cele străine cruţă-l pe slujitorul Tău:
dacă nu mă vor stăpâni, atunci voi fi fără prihană
şi voi fi curăţit de păcatul cel mare.
15 Şi Îţi vor fi plăcute cuvintele gurii mele

18,10 „Frica de Domnul e preacurată": Augustin interpretează astfel: „Spre deosebire de frica servilă, care e teama de pedeapsă, cea curată, izvorâtă din iubire gratuită, se teme doar să nu fie despărţită de cel iubit; e neamestecată cu frica de oameni." ♦ 10b e citat în Apoc. 16,7 şi 19,2. ♦ „deopotrivă", gr. ἐπὶ τὸ αὐτό: *litt.* „în aceeaşi direcţie, laolaltă, deopotrivă". TM *ṣādhᵉqū yaḥᵉdāw* e interpretat „[ne] învaţă toată dreptatea" (BCh), „mereu drepte" (BJ), „toate sunt drepte" (TOB). ♦ „Hotărârile lui Dumnezeu nu sunt discordante şi în luptă între ele, ci sunt surori şi convergente; nu există nici o contradicţie între legile Mântuitorului." (Chiril al Alexandriei)

18,11a *Cf.* Prov. 8,10-11.19 ; Iov 28,15-17. ♦ 11b: *cf.* Ps. 118,103b ; Iez. 2,8 – 3,3; Apoc. 10, 8-11.

18,12 „le păzeşte": TM are „îşi ia din ele învăţătură". ♦ 12b: însăşi păzirea e o răsplată, faptul că poţi ţine poruncile e darul lui Dumnezeu (Augustin).

18,13 „greşeli": gr. παραπτώματα, *litt.* „căderi pe alături". ♦ „Cele ascunse" sunt greşelile ascunse de ceilalţi sau chiar neştiute, neconştientizate de autorul lor.

18,14 „(de) cele străine": gr. (ἀπὸ) τῶν ἀλλοτρίων. TM are (*miz*)*zēdhīm*, „(de) cele trufaşe". După Augustin, păcatele „străine" sunt cele făcute la îndemnul altuia; diavolul a păcătuit din vina sa, Adam din vina altuia. ♦ „păcatul cel mare": tot după Augustin, acesta este lepădarea de Dumnezeu, care vine din orgoliu.

18,15 „vor fi plăcute": gr. ἔσονται εἰς εὐδοκίαν, *litt.* „vor fi spre plăcere". Εὐδοκία (ebr. *rāṣōn*) este aici plăcerea, bucuria, desfătarea cu care priveşte Dumnezeu pe cineva, de ex. pe Slujitorul Său (Is. 42,1); εὐδοκεῖν, citat aprox. în Mt. 12,18 cu referire la Fiul; *cf.* şi Mt. 3,16; Mc. 1,11. ♦ „ajutorul" : TM are „stânca". ♦ „răscumpărătorul", gr. λυτρωτής, ebr. *go'el*: la origine, ruda cea mai apropiată care trebuie să intervină în caz de criză, de ex. răzbunătorul sângelui, fratele mortului, care trebuie să se căsătorească cu văduva pentru „a-i ridica urmaşi" celui mort (legea leviratului), cel care trebuie să-şi răscumpere ruda căzută în robie/ogorul înstrăinat etc. (*cf.* Ruth 2,20; cap. 4 şi notele *ad loc.*).

şi cugetarea inimii mele va fi necontenit dinaintea Ta,
Doamne, ajutorul meu şi răscumpărătorul meu!

19

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
2 Să te asculte Domnul în ziua strâmtorării,
pavăză să-ţi fie Numele Dumnezeului lui Iacob!
3 Să-ţi trimită ajutor din [lăcaşul] sfânt
şi din Sion să te întărească!
4 Să-Şi amintească toată jertfa ta
şi arderea de tot a ta să-I fie bine primită.
Oprire
5 Să-ţi dea ţie după inima ta
şi toată voia ta s-o împlinească!

Apoi, în temeiul Legământului, Dumnezeu e considerat *go'el*-ul poporului său. Grecii, apoi latinii preiau sensul cel mai inteligibil pentru ei: răscumpărarea sclavului (lat. *redimere*, *redemptor*).

19 Este un psalm regal: fie la sărbătoarea înscăunării, fie după o victorie în război, poporul se roagă pentru rege. În vreme ce păgânii se încred în puterea lor militară, Israel se întemeiază numai pe Dumnezeu, care îl ocroteşte. Părinţii dau o interpretare hristologică: această rugăciune e înălţată de corul îngerilor şi al sfinţilor (Eusebiu); Hristos este regele, preotul, dar şi jertfa (Ieronim).

19,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

19,2 „Numele Dumnezeului lui Iacob": desemnare arhaizantă, care aminteşte de numele divin „Cel puternic al lui Iacob" (Gen. 49,24; Is. 1,24).

19,3 „[lăcaşul] sfânt": expresia îşi află ecou în „cerul Său sfânt" (v. 7b). Între templul ceresc şi cel pământesc există o revărsare de viaţă şi de sfinţenie. Această idee stă la baza teologiei Templului elaborată de şcoala deuteronomistă (*cf.* 3Rg. 8, rugăciunea lui Solomon) şi e o încercare de a ieşi din aporia iscată de contradicţia între transcendenţa cerească a lui Dumnezeu şi „locuirea" Sa în Templul din Ierusalim, între infinitate şi spaţialitate sacră (*cf.* Ravasi, I, p. 375).

19,4 „să-I fie bine primită": gr. πιανάτω, *litt.* „să o afle grasă". Ieronim, adresând psalmul lui Hristos, interpretează că toate rugăciunile şi jertfele oamenilor sunt cuprinse în rugăciunea şi jertfa Lui.

19,5 „voia ta": TM are „planul tău". Eusebiu consideră că, de aici încolo, psalmul este profetic, referindu-se la Hristos. Pentru Atanasie, Augustin şi alţii, „voia" aceasta este planul de mântuire.

6 Bucura-ne-vom de mântuirea ta
şi în Numele Dumnezeului nostru vom fi măriţi;
împlinească Domnul toate cererile tale!
7 Acum ştiu că a izbăvit Domnul pe unsul Său;
îl va asculta din cerul Său sfânt.
Prin fapte puternice mântuieşte dreapta Sa.
8 Unii în carele de luptă şi alţii în cai,
dar noi în Numele Domnului Dumnezeului nostru vom fi măriţi.
9 Aceia s-au împiedicat şi au căzut,
dar noi ne-am ridicat şi am rămas în picioare.
10 Doamne, izbăveşte-l pe regele Tău
şi ne ascultă în orice zi Te vom chema!

20

1 **Pentru sfârşit; psalm al lui David.**
2 Doamne, întru puterea Ta se va veseli regele
şi de mântuirea Ta se va bucura foarte.
3 Dorinţa sufletului său i-ai împlinit-o

19,6 „vom fi măriţi": TM are „vom înălţa stindardul" – verb denominativ rar *NDGL* (de la ebr. *degel*, „steag, stindard"). Trad. LXX a citit probabil *NGDL* (de la *gādhōl*, „mare"). ♦ „cererile": Ieronim le raportează la rugăciunea lui Iisus: „Preamăreşte-mă cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea" (In. 17,5) şi „păzeşte-i în Numele Tău pe aceia pe care mi i-ai dat" (*cf.* In. 17,11).
19,7 „unsul": gr. χριστός, ebr. *māşīaḥ*; *cf.* şi nota la 2,2. ♦ „Prin fapte puternice mântuieşte dreapta Sa": *litt.* „În fapte puternice [e] mântuirea dreptei Sale".
19,8 „în Numele... vom fi măriţi": TM are „Numele... îl vom pomeni".
19,9 „am rămas în picioare": forma de pasiv a vb. gr. ἀνωρθώθημεν sugerează că autorul acţiunii e Dumnezeu.
19,10b TM are: „Regele ne va răspunde în ziua în care îl vom chema."
20 Psalm regal, structurat în două părţi, urmate de antifoane corale (vv. 8 şi 14). Datorită accentului său mesianic şi eshatologic a fost aplicat în iudaism regelui mesianic, iar Părinţii Bisericii l-au raportat la Hristos.
20,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".
20,2 „Profetul David vesteşte biruinţa deplină a Regelui care va fi urmaşul său" (Eusebiu). Ieronim vede în acest Rege chipul lui Hristos, „Regele regilor şi Domnul domnilor".
20,3 „Dorinţa lui Hristos este ca şi noi să fim una, după cum El şi Tatăl una sunt." (Ieronim)

şi de voia buzelor sale nu l-ai lipsit.

Oprire

4 Că l-ai întâmpinat cu binecuvântările bunătăţii,
pus-ai pe capul lui coroană de nestemate.
5 Viaţă a cerut de la Tine şi i-ai dat[-o],
lungime de zile în veacul veacului.
6 Mare este slava lui întru mântuirea Ta,
slavă şi măreţie vei pune asupra lui;
7 căci îi vei da binecuvântare în veacul veacului,
îl vei umple de bucurie cu faţa Ta.
8 Căci regele nădăjduieşte în Domnul
şi întru mila Celui Preaînalt nicicând nu se va clătina.
9 De i-ar afla mâna Ta pe toţi duşmanii Tăi,
dreapta Ta de i-ar ajunge pe toţi cei care Te urăsc!
10 Îi vei face ca pe un cuptor de foc la ceasul [arătării] feţei Tale:

20,4 *Cf.* Apoc. 6,2. ♦ „nestemate": *litt.* „piatră de preţ". TM are *pāz*, „aur curat". ♦ „Dumnezeu este cununa lui Hristos, iar Hristos este cununa făpturii raţionale." (Origen)

20,5 „i-ai dat[-o],": punctuaţie conform împărţirii stihurilor în ed. Rahlfs; alte variante leagă de stihul următor: „i-ai dat lungime..." ♦ „De ce a cerut Hristos viaţa, când era în prag de moarte? Pentru a vesti învierea Sa din morţi." (Irineu, *Dem. Ap.* 72)

20,6 Origen apropie acest verset de cuvintele Tatălui din In. 12,28, iar Ieronim, de cuvintele din „rugăciunea arhierească" (In. 17,5). ♦ „slavă ... măreţie": gr. δόξα... μεγαλοπρέπεια, ebr. *hōdh* („strălucire, maiestate")... *hādhār* („podoabă, cinstire") sunt adesea în Biblie termeni care se atrag şi care se referă la Dumnezeu (Ps. 145,5 TM etc.)

20,7 „îi vei da binecuvântare": TM are *tᵉşīthēhū bhᵉrākhōth*, *litt.* „îl vei aşeza [ca] binecuvântări" (*cf.* Gen. 12,2 TM, către Avraam: „vei fi binecuvântare"). ♦ „îl vei umple de bucurie": gr. εὐφρανεῖς αὐτὸν ἐν χαρᾷ, *litt.* „îl vei veseli întru bucurie". ♦ „cu faţa Ta": „Faţa Tatălui este Fiul: «Cine Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (In. 14,9)" (Symmachos, PG 16).

20,8 „nicicând nu...": am redat astfel gr. οὐ μή – negaţia cea mai puternică.

20,9-10a.11-13 Aceste versete, care par a se adresa regelui, lasă să se presupună, datorită limbajului eshatologic, că în textul ebraic primar se adresau lui *YHWH* (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

20,9 „De i-ar afla... pe": gr. *litt.* „de-ar fi aflată... de către". De aceea, Chiril al Alexandriei interpretează: „Dumnezeu se lasă găsit de către păcătos ca Judecător, iar de cel care îşi mărturiseşte păcatul, ca Mântuitor." ♦ „de i-ar ajunge": TM are „să-i găsească". Ca de foarte multe ori, Ieronim interpretează pozitiv: bunătatea lui Dumnezeu vrea să-i întoarcă spre Hristos pe duşmanii Săi, spre a-i mântui.

20,10 „Îi vei face": TM are „Îl vei face". ♦ „ceasul": gr. καιρός, „momentul oportun pentru a face ceva". ♦ „îi va zgudui": TM are „îi va înghiţi". ♦ Eusebiu, ca şi alţi Părinţi,

Domnul în mânia Sa îi va zgudui
şi îi va mistui văpaia.
11 Rodul lor îl vei nimici de pe pământ,
şi sămânţa lor, dintre fiii oamenilor.
12 Pentru că au revărsat către Tine rele,
au urzit un plan, dar nu-l vor putea înfăptui.
13 Căci Tu îi vei da la spate,
[dar] celor rămaşi ai Tăi le vei întări faţa.
14 Înalţă-Te, Doamne, întru puterea Ta;
cânta-vom şi vom lăuda faptele puterii Tale.

21

1 **Pentru sfârşit, despre ajutorul de dimineaţă; psalm al lui David.**

---

referă versetul la ziua Judecăţii; Augustin precizează că duşmanii vor fi arşi lăuntric de judecata conştiinţei lor. Ieronim: „Văpaia va mistui păcatele oamenilor." ♦ Focul este un simbol care are cel puţin patru dimensiuni în teologia VT: expresie a Dumnezeului transcendent, care totuşi se manifestă omului (*e.g.* Gen. 15,7 şi urm.); semn teofanic ce evocă mai ales legământul de la Sinai (Deut. 4,12; 5,5; 22,25); semn al „geloziei" lui Dumnezeu, care nu tolerează idolatria (Ex. 20,5); emblemă eshatologică a marelui foc purificator din „Ziua Domnului" (Am. 1,4-14; 2,2-5; Mal. 3,2; 4,1) (*cf.* Ravasi, I, p. 392).

20,13 „la spate" (sau „cu spatele"): text dificil; altă interpretare (cu altă separare a stihurilor decât în Rahlfs): „Îi vei face să dea dosul în cele rămase/din urmă ale Tale" (*e.g.* Brenton). După interpretarea lui Atanasie, întrucât cei care nu au inima curată nu pot vedea faţa lui Dumnezeu, El Se lasă văzut de ei din spate, adică din faptele urmării Lui, ca să ajungă apoi să-I vadă faţa. ♦ „le vei întări faţa": gr. ἑτοιμάζω, „a pregăti, a face să fie pregătit, a face să fie gata (de)" şi chiar, uneori, „a face să fie ferm, a întări".

20,14 „vom lăuda": gr. ψάλλω traduce ebr. *zimmer*, „a cânta la un instrument cu coarde", „a cânta din gură cu acompaniament de instrument cu coarde". ♦ „faptele puterii": gr. δυναστεῖαι; pluralul se referă la faptele săvârşite cu putere.

21 Înrudit cu „cântările Slujitorului" (mai ales Is. 52,13 – 53,12), cu „confesiunile lui Ieremia" (15,15; 17,15; 20,7 *sq.*) şi cu Cartea lui Iov, acest psalm, strigăt de suferinţă şi de încredere a dreptului prigonit, pare a descrie anticipat pătimirea lui Hristos, dar şi bucuria Învierii. E citat şi analizat în întregime de Iustin (*Dial.* 98-106) şi comentat pe larg de mulţi alţi Părinţi, precum şi de autori medievali şi moderni. Pentru Eusebiu, e psalmul pătimirii şi învierii, dar profeţeşte şi întemeierea Bisericii, chemată din toate neamurile. Exegeza iudaică, de la Qumran până la comentatorii medievali, vede în acest psalm biografia poporului evreu, prigonit în atâtea rânduri, în exiluri repetate, dar aşteptând cu încredere izbăvirea mesianică (*cf.* Ravasi, I, pp. 399-400).

21,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „despre ajutorul de dimineaţă": Grigore al Nyssei (35) explică: noaptea simbolizează răul, dar ajutorul divin

2 Dumnezeule, Dumnezeul meu, ia aminte la mine, de ce m-ai părăsit?
Departe sunt de mântuirea mea cuvintele greşelilor mele.
3 Dumnezeul meu, striga-voi ziua şi nu vei auzi,
şi noaptea, şi nu-mi [va fi socotit] ca sminteală.
4 Dar Tu în cele sfinte locuieşti, lauda lui Israel!
5 În Tine au nădăjduit părinţii noştri,
au nădăjduit şi Tu i-ai eliberat;
6 către Tine au strigat şi au fost mântuiţi,
în Tine au nădăjduit şi n-au rămas de ruşine.
7 Dar eu sunt vierme şi nu om,
ocara omului şi batjocura poporului.
8 Toţi cei care m-au văzut au râs de mine,
au grăit din buze, şi-au clătinat capul:
9 „A nădăjduit în Domnul: să-l elibereze,
să-l mântuiască, de vreme ce-l voieşte!"
10 Căci Tu eşti Cel care m-ai scos din pântece[le mamei],

---

ne dă zorii vieţii virtuoase şi astfel vom ajunge la biruinţă când vom fi părăsit faptele întunericului. Targumul are: „pentru ajutorul/tăria jertfei neîncetate de dimineaţă". TM are „Pe *Ciuta din zori*": se presupune că era titlul unei melodii cunoscute pe care se putea cânta şi acest psalm.

21,2 *Cf.* Mt. 27,46; Mc. 15,34. Evangheliile citează începutul psalmului în aramaică, nu în ebraică, iar traducerea greacă pe care o dau alăturat nu este identică cu LXX. Aceasta arată existenţa unei tradiţii autonome străvechi transmise şi în creştinismul palestinian (*cf.* Ravasi, I, p. 410). ♦ „Dumnezeul meu... de ce m-ai părăsit": angoasa părăsirii e alăturată paradoxal cu familiaritatea şi îndrăzneala manifestate prin pronumele posesiv şi prin întrebare. ♦ „ia aminte la mine": nu apare în TM. ♦ „cuvintele": gr. λόγος înseamnă şi „povestire, relatare", şi „socoteală, calcul". ♦ Grigore din Nazianz comentează: Hristos nu a fost părăsit de Tatăl, dar ia asupra Sa condiţia omului: noi eram părăsiţi şi dispreţuiţi şi El ne-a răscumpărat luând asupra Sa păcatul nostru (*cf. Or.* 30,5, PG 36,110). ♦ „cuvintele greşelilor mele": TM are „cuvintele urletului meu". ♦ 2b: „Păcatele mele cască o prăpastie între angoasa mea şi mântuire." (Origen)

21,3 „nu-mi [va fi socotit] ca sminteală": TM are „nu am linişte/odihnă".

21,4 „în cele sfinte": poate însemna şi „între cei sfinţi". Unele mss. au „în cel sfânt" = „în sanctuar". ♦ În TM versetul este: „Dar Tu eşti Cel Sfânt care locuieşti, [Tu,] lauda lui Israel." Altă traducere posibilă: „...care locuieşti întru laudele lui Israel".

21,8 *Cf.* Mt. 27,39.

21,9 *Cf.* Mc. 15,29-31; Lc. 23,35. ♦ „îl voieşte": TM are *<u>h</u>āphēṭ bō*, „şi-a aflat desfătarea în el".

21,10 Eusebiu vede aici prevestirea Naşterii celei mai presus de fire a lui Hristos. Origen compară Naşterea lui Hristos cu a lui Iacob, a lui Ieremia şi a lui Ioan Botezătorul.

nădejdea mea de la pieptul maicii mele.
11 Spre Tine fost-am aruncat cum m-am născut,
din sânul maicii mele Tu eşti Dumnezeul meu.
12 Nu Te îndepărta de mine, căci se apropie restriştea
şi n-are cine să mă ajute.
13 Înconjuratu-m-au juncani mulţi,
tauri graşi m-au împresurat;
14 căscat-au spre mine gura lor
ca leul ce răpeşte şi răcneşte.
15 Ca apa m-am vărsat
şi s-au desfăcut toate oasele mele,
ajuns-a inima mea precum ceara ce se topeşte înlăuntrul meu.
16 Uscatu-s-a ca un vas de lut tăria mea,
limba mi s-a lipit de gâtlej
şi în ţărâna morţii m-ai coborât.
17 Că m-au înconjurat câini mulţi,
ceată de răufăcători m-a împresurat;
străpuns-au mâinile şi picioarele mele,
18 numărat-au toate oasele mele,
iar ei m-au cercetat şi m-au privit.

21,11 „cum m-am născut": gr. ἐκ μήτρας, *litt.* „din uter".

21,12 *Cf.* Mt. 26,46.

21,13 „juncani... tauri": TM are „tauri... fiare puternice din *Bāşān*" (zonă din nordul Transiordaniei, cu păşuni bogate).

21,15 „Ca apa m-am vărsat": Chiril al Alexandriei, interpretând hristologic, pune în legătură cu Flp. 2,7: ἑαυτὸν ἐκένωσεν..., *litt.* „s-a golit pe sine...". ♦ „înlăuntrul meu": *litt.* „în mijlocul pântecelui meu". ♦ 15c: Chiril vede aici o expresie a compătimirii Învăţătorului pentru durerea ucenicilor Săi.

21,16 *Cf.* In. 19,28. ♦ 16c-17 sunt citate de Irineu ca profeţie a pătimirii lui Hristos (*Adv. Haer.* 4,20,8; 33,12 şi *Dem. Ap.* 79). Ioan Damaschinul: „Cel care îl plăsmuise pe om din ţărână e coborât în ţărâna morţii" (*Hom. 27 in Sabb. S.*, PG 96, 628).

21,17 „mulţi": nu apare în TM. ♦ „străpuns-au": gr. ὀρύσσω are ca sens de bază „a săpa", de unde, în *Psaltirea galicană* a lui Ieronim, *foderunt*; în TM, text dificil; în textul scris: „ca un leu", interpretat în comentariile rabinice „m-au înconjurat cum înconjuri un leu", sau „îmi frâng/îmi muşcă (mâinile şi picioarele) precum leul". Aquila, Symmachos şi Ieronim (*Hebr.*): „mi-au legat" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

21,18a TM are „Îmi pot număra toate oasele". Augustin precizează: este descrierea exactă a unui trup răstignit.

19 Şi-au împărţit veşmintele mele
şi pentru cămaşa mea au tras la sorţi.
20 Dar Tu, Doamne, nu-Ţi întârzia ajutorul,
spre ocrotirea mea grăbeşte!
21 Scapă de sabie viaţa mea,
din laba câinelui, singura mea [avuţie]!
22 Izbăveşte-mă din gura leului
şi de coarnele inorogilor pe mine, sărmanul!
23 Voi povesti Numele Tău fraţilor mei,
în mijlocul adunării Îţi voi cânta.
24 Cei care vă temeţi de Domnul, lăudaţi-L,
toată seminţia lui Iacob, preamăriţi-L!
Să se teamă de El toată seminţia lui Israel!

21,19 *Cf.* Mt. 27,35; Mc. 15,24; Lc. 23,34; In. 19,23-24. ♦ 19b: „Cel care i-a acoperit pe protopărinţii neamului omenesc cu tunici de piele e aşezat de bunăvoie gol pe cruce, pentru ca noi să fim despuiaţi de firea pieritoare şi să ne poată îmbrăca cu strălucirea nestricăciunii" (Ioan Damaschinul, *Hom. 24 in Sabb. S.*, PG 96, 624). După Efrem Sirul, cămaşa nesfâşiată este o imagine sublimă a credinţei pe care apostolii au semănat-o în lume păstrând-o în integritatea ei (*cf. Imnuri*, Lamy 1, 688).

21,20: „nu-Ţi întârzia ajutorul": TM are „nu Te depărta de mine".

21,21 „viaţa": vezi nota la 16,9. ♦ „singura mea": gr. ἡ μονογενής, *litt.* „singurul născut" (de. ex. singurul copil din familie), aplicat în creştinism Fiului Unul-născut din Tatăl; ebr. *y^e^ḥīdhāthī*, „unica mea", folosit poetic pentru „viaţă", unica avuţie de neînlocuit a cuiva (BDB *s.u.*). Iustin pune în legătură pasajul cu strigătul lui Iisus din Lc. 23,46 („În mâinile Tale încredinţez duhul Meu").

21,22 „inorogi", gr. *litt.* „unicorni": TM are „tauri sălbatici". În „animalul cu un singur corn", Părinţii au văzut aici şi chipul diavolului: „Îl numeşte leu şi câine şi unicorn pe cel care are puterea morţii" (Theodoret). ♦ „pe mine, sărmanul": gr. ταπείνωσις, *litt.* „înjosire, smerenie". TM are *'anīthānī*, „mi-ai răspuns". LXX presupune ebr. *'anīyatī*.

21,23-27 Certitudinea psalmistului de a fi ascultat se exprimă, ca de multe alte ori, într-o aducere de mulţumire anticipată. Se întrevede în ea structura rugăciunii liturgice de mulţumire (*tōdāh*) (*cf.* Ravasi, I, p. 402).

21,23 „Voi povesti Numele Tău": gr. διηγέομαι, „a relata, a descrie amănunţit, a explica pe larg". *Cf.* In. 17,6; Evr. 2,12. Pentru Chiril al Alexandriei, Iisus afirmă şi revelează nu numai existenţa Tatălui, ci şi bunătatea şi slava Lui. O face prin însăşi fiinţa Sa: „Cine Mă vede pe Mine Îl vede pe Tatăl" (In. 14,9). ♦ „Îţi voi cânta": gr. ὑμνέω, *litt.* „a cânta laude/imnuri"; TM are „te voi lăuda": este prima apariţie în Psaltire a verbului *hālal*, de la care vine şi numele ebraic al Psaltirii (*T^e^hillīm, litt.* „Laude"). ♦ Origen: „De aici înainte, Hristos se roagă ca şi cum ar fi deja înviat şi rugăciunile pentru fraţii Săi, deja ascultate."

25 Căci El nu a disprețuit, nici nu a lepădat ruga săracului
și nici nu Și-a întors fața de la mine,
iar când strigam spre El, m-a ascultat.
26 De la Tine e lauda mea în adunarea cea mare,
făgăduințele mele le voi împlini în fața celor ce se tem de El.
27 Mânca-vor săracii și se vor sătura
și Îl vor lăuda pe Domnul cei care Îl caută;
vii vor fi inimile lor în veacul veacului!
28 Își vor aminti și se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului
și se vor închina în fața Ta toate semințiile neamurilor,
29 căci a Domnului este împărăția
și El e stăpân peste neamuri.
30 Au mâncat și s-au închinat toți grașii pământului,
în fața Lui se vor pleca toți cei care coboară în țărână.
Dar sufletul meu va trăi pentru El
31 și seminția mea Îi va sluji;

21,25 „ruga": TM are „sărăcia/mizeria". ♦ „de la mine... strigam... m-a ascultat": TM are „de la el... striga... l-a ascultat".

21,26a Atanasie pune versetul în legătură cu In. 12,28, iar Origen, cu 1Cor. 1,31.

21,27 „Mânca-vor săracii" trimite la jertfa de comuniune, în care o parte se ardea pentru Dumnezeu, iar o parte se mânca de cei ce o aduceau, sugerând o anume comensalitate cu divinitatea (*cf.* Ex. 24,9-11); în ritul bizantin, versetul este rostit ca rugăciune la masă. ♦ „vii vor fi": TM are: „vii să fie...". ♦ Numeroși Părinți au văzut aici o prevestire a Euharistiei. Pentru Atanasie, „săracii" sunt păgânii, care vor fi chemați și ei la mântuire.

21,28 „semințiile (neamurilor)": gr. αἱ πατριαὶ (τῶν ἐθνῶν). Πατριά, *litt.* „stirpe/moștenire părintească", „popor", „neam", „familie".

21,30-32 În TM textul e nesigur.

21,30 „Au mâncat" (după ebr. *'ākhelū*): unii exegeți emendează în *'ak lō*, „doar Lui" (BJ). ♦ „grașii pământului": expresia poate desemna personajele importante. În aram. și syr., „toți flămânzii...". ♦ „Dar sufletul meu va trăi pentru El": TM are *litt.* „și sufletul lui nu l-a păstrat în viață", text dificil, care a cunoscut variate traduceri: „nimeni nu-și poate păstra viu sufletul" (KJV), „chiar și cel care nu-și poate păstra viața" (RSV), „nu i-a lăsat să trăiască" (TOB) etc. Unele mss. ebr. și LXX emendează textul în lumina credinței în învierea morților.

21,31 „seminția mea": TM are „o seminție". ♦ „se va vesti Domnului generația": TM are: „Va fi vestit Stăpânul meu generației" (trad. conjecturală). ♦ „generația care vine": multiple interpretări la Părinți: cei născuți din Înțelepciune (Origen); cei născuți din Duhul înfierii (Eusebiu); cei care nu sunt născuți din trup, ci de la Dumnezeu (Atanasie); poporul născut din credință (Augustin). ♦ „vor vesti": TM are „vor veni și vor vesti".

se va vesti Domnului generaţia care vine
şi vor vesti dreptatea Lui
poporului ce se va naşte: [acestea le-]a făcut Domnul.

22

[1] Psalm al lui David.
Domnul mă paşte şi nimic nu-mi va lipsi.
[2] La loc cu verdeaţă, acolo m-a sălăşluit,
la apa odihnei m-a hrănit,
[3] sufletul meu l-a întors.
M-a călăuzit pe cărările dreptăţii
pentru Numele Său.
[4] Chiar de-aş umbla prin mijlocul umbrei morţii,

♦ „a făcut Domnul": TM are *litt.* „a făcut". ♦ Apare aici motivul biblic al lanţului catehetic neîntrerupt care, trecând din generaţie în generaţie, constituie tradiţia de credinţă (*e.g.* Deut. 6,7.20 şi urm.; Ps. 77,5-7). În centrul acestui mesaj stau faptele minunate ale Domnului (*cf.* şi Ravasi, I, p. 424).

22 Grija lui Dumnezeu pentru oameni e descrisă prin imaginea păstorului (vv. 1-4) şi cea a ospăţului mesianic (vv. 5-6). Apa, untdelemnul şi vinul au fost văzute ca prefigurări ale Tainelor iniţierii creştine (Botezul, Mirul, Euharistia). Psalmul era cântat de noii botezaţi în noaptea de Paşti.

22,1 Tema „Dumnezeu-Păstorul poporului Său" e frecventă în profeţi, în psalmi şi este reluată în sens hristologic în NT (*cf.* Is. 40,11; Ier. 23,1-6; Iez. 34,11-16; In. 10; Apoc. 7,17). ♦ Chiril al Alexandriei şi Atanasie văd în acest psalm expresia bucuriei păgânilor, pe care Bunul Păstor i-a călăuzit la păşunile Sale. ♦ „Iisus-Bunul Păstor" este una din cele mai vechi teme iconografice creştine, *cf.* M. Dulaey, *Des forêts de symboles. L'initiation chrétienne et la Bible (Ier-VIe siècles)*, Paris, 2001.

22,2 TM are: „În păşuni/pajişti proaspete mă aşază/culcă, la apa odihnei mă călăuzeşte." Pentru Chiril al Alexandriei, „locul cu verdeaţă" este raiul, de unde am căzut şi unde Hristos ne-a „întors" (v. 3) ♦ „apa odihnei": *cf.* In. 4,13; 7,37.

22,3 La Augustin şi Ieronim, „cărările dreptăţii" reprezintă calea cea strâmtă a poruncilor. ♦ „pentru Numele Său": nu pentru meritele noastre, ci pentru că Dumnezeu este bunătate – *cf.* Iez. 20,9; 36,21-23.

22,4 „prin mijlocul umbrei morţii": TM are „prin valea umbrei morţii". Părinţii au dat diferite interpretări. După Eusebiu, umbra morţii este chipul morţii – e vorba de moartea trupului, care este doar o imagine a morţii adevărate, aceea a sufletului. Cine crede în Fiul lui Dumnezeu nu mai moare, ci a trecut de la moarte la viaţă şi socoteşte că trece doar printr-o imagine a morţii. După Beda, e vorba, poate, tocmai de neştiinţa în care suntem cufundaţi. ♦ „varga... toiagul": pentru Atanasie sunt simboluri ale autorităţii învăţătorului. Alţii înţeleg că e vorba de mijloacele de îndreptare părintească (*cf.* Evr. 12,6).

nu mă voi teme de rele, căci Tu eşti cu mine;
varga Ta şi toiagul Tău, ele mi-au adus mângâiere.
5 Ai pregătit masă înaintea mea în fața celor ce mă asupresc;
uns-ai cu untdelemn capul meu
şi paharul Tău îmbătător e minunat!
6 Şi mila Ta mă va însoți în toate zilele vieții mele
şi voi locui în casa Domnului întru zile îndelungate.

23

1 Psalm al lui David pentru întâia zi a săptămânii.

22,5 „în fața": gr. ἐξ ἐναντίας, „în fața, împotriva". ♦ „uns-ai cu untdelemn capul meu": obicei oriental de a da cinstire unui oaspete ungându-i capul cu ulei înmiresmat (*cf.* Ps. 91,11; 132,2; Lc. 7,46). ♦ „...îmbătător e minunat": gr. μεθύσκον ὡς κράτιστον se mai poate traduce „...îmbătător, cât e de minunat!", „mă îmbată cât se poate de bine/precum cel mai bun [vin]", sau (trad. tradițională) „mă adapă ca un puternic"; TM are „bine umplut/plin de se revarsă". ♦ „Masa" pregătită e interpretată de Origen drept cunoaşterea tainelor pe care Domnul le revelează prietenilor Săi. Majoritatea Părinților văd în această „masă" Taina Euharistiei. ♦ Pentru Grigore al Nyssei, Chiril al Ierusalimului, Grigore din Nazianz, ungerea cu untdelemn este σφραγίς, pecetea consacrării, amprenta lui Dumnezeu asupra omului (*cf.* Nesmy, *ad loc.*). ♦ Majoritatea Părinților văd în „pahar" imaginea potirului euharistic; pentru Grigore al Nyssei şi Ciprian este şi simbolul extazului.

22,6 „mila Ta": TM are *ṯōbh wā ḫesedh*, „bunătate/bine şi bunăvoință/milostivire". ♦ Origen: „Această milă vie care te însoțeşte este Hristos însuşi." ♦ „voi locui... zile îndelungate": *litt.* „lungime de zile": ca şi odihna sabatului, e o figură a odihnei sfinților în veşnicie (Chiril al Alexandriei), în lumina cea fără de apus (Eusebiu).

23 Textul evocă o procesiune care înaintează spre sanctuar (sugerând, poate, aducerea chivotului). O primă parte (vv. 1-2) este o laudă adusă Creatorului. A doua parte, un dialog la intrarea în sanctuar, aminteşte modul în care trebuie să se înfățişeze omul înaintea lui Dumnezeu (vv. 3-6). Finalul aclamă, tot în dialog, intrarea glorioasă a lui Dumnezeu în lăcaşul Său.

În tradiția creştină, acest psalm a fost referit la învierea şi înălțarea lui Hristos sau la intrarea Lui în lume prin Întrupare. Socotit printre cei mai arhaici din liturgia ebraică, psalmul este amplu folosit şi în cea creştină. Dialogul din final stă la originea „dramei" care se „joacă" de Paşti, în ritul bizantin, înaintea uşilor bisericii, dramă având ca fundal îndepărtat literatura „coborârii în iad" a lui Iisus pentru eliberarea sufletelor încătuşate (*cf.* 1Pt. 3,19; *cf.*, de asemenea, celebra *Evanghelie a lui Nicodim*, cap. XVII-XXII). În context pascal creştin „căpeteniile" sunt căpeteniile iadului, iar „regele slavei", cel care intră spre a mântui şi lumea infernală („de jos"), este Iisus Hristos. (*Cf.* C. Bădiliță, *Evanghelii apocrife*, ed. a IV-a, Iaşi, 2005, pp. 179-219.)

Al Domnului este pământul şi plinătatea lui,
lumea şi toţi cei care locuiesc în ea.
2 El l-a întemeiat peste mări
şi peste râuri l-a întocmit.
3 Cine se va sui în muntele Domnului
şi cine va sta în locul cel sfânt al Lui?
4 Cel nevinovat cu mâinile şi curat cu inima,
cel care nu şi-a primit în zadar sufletul său
şi nu s-a jurat cu vicleşug aproapelui său.
5 Acesta va primi binecuvântare de la Domnul

23,1 „Pentru întâia zi a săptămânii (*litt.* «...a sâmbetelor»)" a rămas traducerea tradiţională, dar σάββατα înseamnă şi „sâmbătă" la plural, şi „săptămână": e vorba de duminică. Această primă zi a fost pusă în legătură cu începutul creaţiei. În TM, titlul psalmului este doar „Psalm al lui David", dar tradiţia talmudică raportează şi ea acest psalm la „începuturi", folosindu-l ca imn în sărbătoarea de început al anului (Talmud, *Ro'ş haşşānāh* 31a – *apud* Ravasi, I, p. 453). ♦ „plinătatea lui": *cf.* Gen. 1,20.24-25 etc. ♦ „pământul... lumea": gr. γῆ ... οἰκουμένη (*litt.* „lumea locuită"): TM are *'ereţ... tēbhēl* (*litt.* „uscatul"). În cosmologia antică a zonei, pământul era imaginat ca o suprafaţă plană sprijinită pe stâlpi, peste apele adâncului, având deasupra „tăria" cerului, ca o boltă ce desparte văzduhul de „apele cele mai presus de ceruri" (vezi şi Ps. 103). ♦ Versetul este citat în 1Cor. 10,26, precum şi în *Păstorul* lui Hermas, 1,3,4, aici „pământul" fiind Biserica.

23,2 „l-a întocmit": gr. ἡτοίμασεν, *litt.* „l-a făcut să fie gata, l-a pregătit" (*cf.* Gen. 1,9 – aluzie la despărţirea uscatului de ape). ♦ Ieronim vede aici şi o imagine a Bisericii, întemeiată de Hristos peste schimbările timpului şi întărită pe certitudinea credinţei.

23,3 „muntele Domnului": este vorba de Sion, culmea din Ierusalim pe care se afla Templul („locul cel sfânt"). Pentru Ieronim, este şi Ierusalimul ceresc.

23,4 „Mâinile" şi „inima" reprezintă fapta şi intenţia. Un ecou – în Mt. 5,8 („Fericiţi cei curaţi cu inima..."); de altfel, Chiril al Alexandriei vede în vv. 4-5 o prevestire a cuvântării de pe munte a lui Hristos. ♦ Pentru Origen, „inima curată" simbolizează contemplaţia, iar „mâinile nevinovate", viaţa activă a creştinului. ♦ „nu şi-a primit în zadar sufletul": altă traducere posibilă: „nu şi-a îndreptat sufletul spre deşertăciune" (termen frecvent pentru a desemna idolii). TM are un text dificil, interpretat de unii traducători „care nu tinde spre rău". ♦ „nevinovat... curat... nu s-a jurat cu vicleşug": după Augustin, există o armonie între simplitatea lui Dumnezeu, care nu se schimbă, şi simplitatea omului care nu e cu două feţe. ♦ Personajul desăvârşit descris aici a fost identificat de *midraş* cu Moise, cu Avraam, sau cu Iacob, marii slujitori şi prieteni ai lui Dumnezeu; tradiţia creştină l-a identificat în el pe Hristos, modelul omului care vrea să se apropie de Dumnezeu.

23,5 „milostivire": TM are *ṣdhāqāh*, „dreptate" – în sensul biblic de trăire după voinţa lui Dumnezeu.

şi milostivire de la Dumnezeu, mântuitorul său.
6 Acesta este neamul celor care-L caută,
al celor ce caută faţa Dumnezeului lui Iacob.
Oprire
7 Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre,
ridicaţi-vă, porţi veşnice,
şi va intra Regele slavei.
8 Cine este acesta, Regele slavei?
Domnul cel tare şi puternic,
Domnul cel puternic în război.
9 Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre,
ridicaţi-vă, porţi veşnice,
şi va intra Regele slavei.
10 Cine este acesta, Regele slavei?
Domnul puterilor – acesta este Regele slavei.

23,6 „neamul": gr. γενεά, *litt.* „generaţie". ♦ „al celor ce caută faţa Dumnezeului lui Iacob": TM are „al celor care caută faţa ta, Iacob", ceea ce se poate interpreta: „... faţa ta, Iacobe" sau „... faţa Ta: [acesta e] Iacob". Se indică totuşi o variantă de manuscris care are „... Dumnezeului lui Iacob". La fel are şi versiunea siriacă.

23,7.9 „Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre": *litt.* după Rahlfs: „Ridicaţi porţile, căpeteniile voastre" (porţile se deschideau prin ridicare printr-un sistem de scripeţi). TM are: „Porţi, înălţaţi-vă capetele": pentru un Rege atât de măreţ, porţile, personificate, sunt îndemnate să se pregătească înălţându-şi frontoanele. ♦ „[porţi] veşnice": gr. αἰώνιος traduce de obicei ebr. *'ōlām* cu sensul iniţial „străvechi", „cu dăinuire îndelungată (în trecut sau în viitor)", care dobândeşte ulterior sensul de „veşnic". La primul nivel, s-ar putea referi aici la vechile porţi ale Ierusalimului cucerit de David. ♦ „Regele slavei": vezi nota la 3,4. ♦ Ieronim consideră că e vorba de porţile raiului, care s-au închis după căderea lui Adam şi se deschid în faţa lui Hristos înviat.

23,8.10 După Irineu, cuvântul lui David se aplică profetic înălţării lui Hristos: îngerii de la poarta cerului întreabă „Cine este acesta...?", iar cei de pe pământ, care l-au văzut în misiunea Lui, răspund (*cf. Dem. Ap.* 84). Iustin vede aici un dialog între căpeteniile îngerilor şi Duhul Sfânt (*Dial.* 36,6). Grigore din Nazianz alătură îngerilor ştiutori, care răspund, şi pe creştinul chemat să se înalţe la cer împreună cu Domnul său (*Or.* 45,25, PG 36,658).

23,10 „Domnul puterilor": TM are *YHWH Ṭ^ebhā'ōth*, „*YHWH* al oştirilor" – sintagma a trecut de la sensul războinic (Dumnezeu în fruntea oştirii lui Israel) la imaginea Creatorului, stăpân peste forţele haosului şi peste mulţimea aştrilor şi, în sfârşit, la Dumnezeul puterilor îngereşti, al celor nevăzute.

24

1 Psalm al lui David.
Către Tine, Doamne, mi-am înălţat sufletul, Dumnezeul meu,
2 în Tine mă încred: să nu fiu dat de ruşine,
nici să nu râdă de mine duşmanii mei!
3 Căci toţi cei care Te aşteaptă nu vor fi daţi de ruşine:
să se ruşineze toţi cei care în zadar calcă Legea!
4 Căile Tale, Doamne,
fă-mi-le cunoscute
şi învaţă-mă cărările Tale!
5 Călăuzeşte-mă la adevărul Tău
şi învaţă-mă, căci Tu eşti Dumnezeu, mântuitorul meu,
şi pe Tine Te-am aşteptat ziua întreagă.
6 Adu-Ţi aminte de îndurările Tale, Doamne,
şi de milostivirile Tale, căci din veac sunt.
7 De păcatul tinereţii mele şi de neştiinţele mele nu-Ţi aminti;

---

24 Acest psalm este rugăciunea oricărui om care se ştie păcătos, dar vrea să trăiască după voinţa lui Dumnezeu şi de aceea se îndreaptă cu toată încrederea spre El, ştiind că va fi bine primit şi va dobândi izbăvire şi ocrotire. În TM, psalmul este alfabetic în acrostih (cu două litere lipsă), iar versetul final, după ultima literă, pare un adaos.

24,2 „mă încred": în Biblie, „credinţa" este în primul rând încredere în Dumnezeu ce implică întreaga viaţă a omului. ♦ „să nu râdă de mine duşmanii mei": TM are „să nu se bucure duşmanii de răul meu".

24,3 „cei care calcă Legea": gr. ἀνομοῦντες, „ticăloşi, nelegiuiţi"; TM are „cei care trădează".

24,4 „Alungat din rai şi pribeag în pământ străin, nu mă pot întoarce singur, fiindcă am luat-o pe căi greşite. Pentru tot timpul vieţii mele muritoare, mă încred în îndurarea Ta ca să mă pot întoarce." (Augustin)

24,5 „ziua întreagă": Eusebiu înţelege aici „viaţa întreagă".

24,6 „Adu-Ţi aminte...": amintirea este o metaforă a fidelităţii neclintite a lui Dumnezeu. De fapt, omul este cel care îşi aminteşte faptele mântuitoare din trecut ale lui Dumnezeu, temeiul nădejdii sale pentru viitor. ♦ „Îndurările... milostivirile" se referă la faptele prin care Dumnezeu Îşi arată bunăvoinţa faţă de om. TM are perechea *rahamīm* (afecţiunea tandră, maternă, cvasi-viscerală) şi *has*[e]*dhīm* (iubirea, îndurarea ce decurg din fidelitatea faţă de legământ). ♦ Origen: „Când oamenii îşi aduc aminte, trezesc în ei înşişi idei despre lucrurile pe care le-au cunoscut; dar când Dumnezeu îşi aminteşte de creatura Sa raţională, vine să locuiască în ea."

24,7 „păcatul tinereţii": după Augustin, e vorba de păcatele omului încă imatur, săvârşite mai mult din teribilism decât din răutate. ♦ „neştiinţele": păcatele săvârşite din ignoranţă

după milostivirea Ta, aminteşte-Ţi de mine
pentru bunătatea Ta, Doamne!
8 Bun şi drept este Domnul:
de aceea îi va îndruma pe păcătoşi pe calea [Sa].
9 Îi va călăuzi pe cei blânzi întru judecată,
îi va învăţa pe cei blânzi căile Sale.
10 Toate căile Domnului sunt milă şi adevăr
pentru cei ce caută legământul şi mărturiile Lui.
11 Pentru Numele Tău, Doamne,
vei şi ierta păcatul meu: căci mult este.
12 Cine este omul care se teme de Domnul?
Îl va îndruma pe calea Legii, pe care şi-a ales-o.
13 Sufletul lui între cele bune îşi va afla sălaş
şi seminţia lui va moşteni pământul.
14 Întărire e Domnul pentru cei care se tem de El
[şi Numele Domnului, pentru cei care se tem de El]
şi legământul Lui, spre lămurirea lor.

---

sau din nebăgare de seamă. TM are „încălcare". ♦ „pentru bunătatea": *litt.* „din cauza/de dragul bunătăţii". Motivul nu este meritul omului, ci Dumnezeu însuşi.

24,8 „îi va îndruma...": *litt.* „le va da legi (νομοθετήσει) păcătoşilor pe cale".

24,9 „cei blânzi": gr. πραεῖς traduce ebr. *'anāwīm*, „săraci, smeriţi, blajini", cei pe care profeţii îi vor identifica cu rămăşiţa sfântă şi cu poporul mesianic (*cf.* de ex. Soph. 3,12). ♦ „întru judecată": a fost interpretat în diverse feluri. Pentru Augustin, cei blânzi îşi supun judecăţii divine voinţa şi astfel sunt călăuziţi. Theodoret înţelege prin judecată darul de a discerne natura lucrurilor şi, într-un sens, darul cunoaşterii tainelor lui Dumnezeu (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*)

24,10 „milă şi adevăr": gr. ἔλεος καὶ ἀλήθεια traduce ebr. *ḥesedh w^e 'emeth*, sintagmă frecvent folosită pentru a caracteriza atitudinea lui Dumnezeu faţă de om. Pentru *ḥesedh*, vezi nota la 5,8; *'emeth* desemnează coerenţa persoanei cu sine, cu realitatea, calitatea de a fi vrednică de încredere, fidelitatea. ♦ „Mărturiile Lui" sunt în tot ceea ce Dumnezeu ne-a făcut cunoscut în Scriptura inspirată (Eusebiu).

24,11 „Pentru numele Tău...": deşi căinţa omului este necesară, Dumnezeu îi iartă păcatele în primul rând pentru că acest lucru ţine de esenţa Lui, care este iubirea.

24,12 „Îl va îndruma...": vezi nota la v. 8.

24,13 „A moşteni pământul" trece, în timp, de la sensul concret şi imediat la unul eshatologic: *cf.* Mt. 5,5, „Fericiţi cei blânzi...".

24,14a „Întărire e Domnul": TM are „Taina/intimitatea/sfatul de taină al Domnului este...". ♦ După „se tem de El", unele mss. adaugă „şi Numele Domnului, pentru cei care se tem de El". Rahlfs pune stihul între croşete, socotindu-l un dublet al celui dintâi.

15 Ochii mei sunt pururea spre Domnul,
căci El va scoate din laț picioarele mele.
16 Caută spre mine și mă miluiește,
căci singur și sărman sunt eu.
17 Necazurile inimii mele au sporit:
din strâmtorările mele scoate-mă!
18 Vezi umilirea mea și osteneala mea
și iartă toate păcatele mele!
19 Vezi dușmanii mei, că s-au înmulțit
și cu ură nedreaptă m-au urât.
20 Păzește sufletul meu și mă izbăvește:
să nu mă rușinez că am nădăjduit în Tine!
21 Cei nevinovați și drepți se alipeau de mine,
căci pe Tine Te-am așteptat, Doamne!
22 Răscumpără, Dumnezeule, pe Israel
din toate necazurile lui!

25

1 Al lui David.
Judecă-mă, Doamne, căci eu în nevinovăția mea am umblat

24,15 După Origen, are ochii sufletului îndreptați necontenit spre Domnul acela care face tot ce poate ca să-L cunoască.

24,16 „singur": gr. μονογενής, *litt.* „singurul născut", „unic".

24,17 „au sporit": gr. ἐπλατύνθησαν, *litt.* „au câștigat teren, s-au lărgit", în complementaritate cu θλίψεις, „strâmtorări, necazuri", și cu ἀνάγκαι, cu același sens.

24,20 „am nădăjduit în Tine": TM are „m-am adăpostit la Tine".

24,21 „drepți": gr. εὐθής, *litt.* „care merge drept la țintă, sincer, nepărtinitor". ♦ În TM, 21a este: „Deplinătatea și dreptatea mă ocrotesc."

24,22 Invocație finală, cu valoare liturgică. ♦ Prin „Israel", Beda înțelege poporul robit în Babilon, dar și pe toți aceia pe care Dumnezeu îi pregătește pentru contemplarea Feței Sale. Rupert aplică termenul „Israel" întregii Biserici penitente.

25 Psalmistul face apel la judecata lui Dumnezeu, în care și-a pus încrederea. Deși pare o afirmare oarecum prezumțioasă a propriei nevinovății, accentul psalmului cade pe dragostea față de locul prezenței lui Dumnezeu între oameni și pe dorința de a vedea slava lui Dumnezeu.

25,1 „Judecă-mă": în VT Dumnezeu e văzut ca judecătorul nepărtinitor, care, spre deosebire de oameni, va face dreptate celui sărac și neînsemnat și nu-i va tot amâna Judecata. ♦ „nevinovăția": TM are *tummāh*, „integritate, simplitate"; la fel și la v. 11. ♦ După Eusebiu, virtutea lui David este un amestec de umilință, blândețe și uitare a ofenselor.

și, nădăjduind în Domnul, nicicum nu voi șovăi.
2 Cercetează-mă, Doamne, și încearcă-mă,
treci prin foc rărunchii mei și inima mea!
3 Că mila Ta este înaintea ochilor mei
și mi-am pus desfătarea în adevărul Tău.
4 Nu am șezut laolaltă cu adunarea deșertăciunii
și cu cei fără de lege nicicum nu voi umbla.
5 Urât-am adunarea celor vicleni
și cu cei nelegiuiți nu voi ședea.
6 Spăla-voi între cei nevinovați mâinile mele
și voi înconjura altarul Tău, Doamne,
7 ca să aud glasul de laudă
și să istorisesc toate faptele Tale minunate.
8 Doamne, iubit-am frumusețea casei Tale,
locul unde sălășluiește slava Ta.
9 Să nu pierzi laolaltă cu nelegiuiții sufletul meu
și cu vărsătorii de sânge, viața mea,
10 într-ale căror mâini sunt fărădelegi,
dreapta lor e plină de daruri.

25,2 „Rărunchii" erau considerați sediul pasiunilor, iar „inima", sediul minții, voinței și afectelor superioare. *Cf.* și Apoc. 2,23. ♦ Eusebiu: „Cererea nu izvorăște din slavă deșartă, ci din dorința de a fi purificat."

25,3 „mi-am pus desfătarea": TM are „am umblat" (=„am trăit"). ♦ „adevărul": TM are „fidelitatea".

25,4-5 „cei fără de lege... vicleni... nelegiuiți": gr. παρανομοῦντες („cei care calcă legea, care merg pe lângă ea")... πονηρευόμενοι („răi, care urzesc rele, umblă cu vicleșuguri")... ἀσεβεῖς („lipsiți de pietate").

25,6 „între cei nevinovați": TM are „întru nevinovăție". ♦ Chiril al Ierusalimului echivalează spălarea mâinilor cu puritatea faptelor (*Cat.* 23,2). ♦ „voi înconjura": la unele celebrări, preoții înconjurau altarul dănțuind – este un străvechi gest liturgic, păstrat până astăzi în ritualul căsătoriei din ritul bizantin. ♦ Pentru Origen, „altarul" este contemplația; pentru Augustin, este altarul de pe pământ și altarul din cer, unde Marele nostru Preot stă înaintea lui Dumnezeu.

25,7 „ca să aud": TM are „ca să fac auzit".

25,8 „frumusețea": gr. εὐπρεπεία, „înfățișare plăcută, armonie"; TM are „locuirea (casei Tale)" (= casa în care locuiești). ♦ Pentru Origen, „locul Domnului" este pacea sufletului. ♦ „slava": vezi nota la 3,4.

25,10 „daruri": TM are un termen mai precis: „mită".

11 Iar eu în nevinovăţia mea am umblat:
răscumpără-mă şi îndură-Te de mine!
12 Căci piciorul meu stă pe cale dreaptă,
în adunări Te voi binecuvânta, Doamne.

26

1 Al lui David, înainte de a fi uns.
Domnul e luminarea mea şi mântuitorul meu: de cine mă voi teme?
Domnul este ocrotitorul vieţii mele: de cine mă voi înfricoşa?
2 Când au venit cei răi asupra mea ca să-mi mănânce trupul,
asupritorii şi duşmanii mei – ei au slăbit şi au căzut.
3 De s-ar rândui împotriva mea oştire, nu se va înspăimânta inima mea;
de s-ar porni asupra mea război, tocmai atunci am eu nădejde.
4 Un lucru cerut-am de la Domnul, pe acesta-l voi căuta:
să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieţii mele,
ca să privesc frumuseţea Domnului
şi să cercetez templul Lui.
5 Căci m-a ascuns în cort în ziua necazurilor mele,
m-a acoperit în ascunzişul cortului Său,
pe stâncă m-a înălţat;
6 şi acum, iată, mi-a înălţat capul asupra duşmanilor mei;

25,12 „cale dreaptă": gr. εὐθύτης, „faptul de a merge drept la ţintă, fără ocolişuri". Ieronim interpretează: calea dreaptă este Hristos însuşi.

26 În faţa greutăţilor vieţii, credinciosul îşi pune încrederea în Dumnezeu şi Îl caută cu toată fiinţa.

26,1 „luminarea... mântuitorul": TM are „lumina... mântuirea". ♦ „ocrotitorul": gr. ὑπερασπιστής, *litt.* „cel care apără cu scutul". TM are „loc întărit, fortăreaţă".

26,2 „ca să-mi mănânce trupul": metaforă pentru furia duşmanilor, iar în aramaică, în special pentru calomniatori (*cf.* Dan. 3,8 şi 6,25).

26,4 „frumuseţea": gr. τερπνότης derivat tardiv de la τερπνός, „frumos, plăcut, fermecător".

26,5 „în cort... cortului Său": TM are „în colibă... cortul Său". „Cortul" – metaforă pentru Templu, aluzie la sanctuarul din pustiu.

26,6 „înconjurat-am": *cf.* Ps. 25,6. Augustin acordă acestui gest liturgic o semnificaţie mai largă: „Iată, «jertfa de bucurie»: unde am căutat-o şi unde am găsit-o? [...] Spiritul tău să facă înconjurul întregii creaţii: de pretutindeni îţi va striga făptura: Dumnezeu m-a făcut! [...] Ce să spună făpturile despre Creatorul lor, decât că, mai presus de orice cuvânt, rămâne numai strigătul de bucurie." ♦ „...asupra duşmanilor mei; înconjurat-am

înconjurat-am şi am adus în cortul Lui jertfă de bucurie.
Cânta-voi Domnului cu glasul şi din strune.
7 Ascultă, Doamne, glasul meu când strig:
îndură-Te şi mă ascultă!
8 Ţie Ţi-a spus inima mea: „Am căutat faţa Ta."
Faţa Ta, Doamne, o voi căuta.
9 Nu-Ţi întoarce faţa de la mine,
nu Te abate întru mânie de la robul Tău!
Ajutorul meu fii, să nu mă ocărăşti!
Să nu mă părăseşti Dumnezeule, mântuitorul meu!
10 Căci tatăl meu şi mama mea m-au părăsit,
dar Domnul m-a primit la Sine.
11 Învaţă-mă, Doamne, pe calea Ta
şi călăuzeşte-mă pe cărare dreaptă, din pricina duşmanilor mei!
12 Nu mă da pradă în voia prigonitorilor mei,
căci s-au sculat împotriva mea martori mincinoşi
şi nedreptatea s-a minţit pe sine.
13 Cred că voi vedea cele bune ale Domnului în pământul celor vii.
14 Aşteaptă-L pe Domnul,
îmbărbătează-te şi să se întărească inima ta
şi aşteaptă-L pe Domnul!

şi am adus...": TM are „...duşmanilor mei care mă înconjoară, iar eu aduc...". ♦ „bucurie": gr. ἀλαλαγμός, *litt.* „strigăt, aclamaţie"; ebr. *ṯᵉrû'āh*, „aclamaţie rituală în cultul public (însoţită şi de trâmbiţe)".

26,8 „Am căutat faţa Ta": este forma din *Vaticanus* şi *Alexandrinus* (şi VL). Rahlfs optează pentru lecţiunea din *Sinaiticus* (*lectio difficilior?*), *litt.* „a căutat faţa mea". ♦ TM are: „Ţie ţi-a spus inima mea: «Căutaţi faţa Mea»" – text dificil, corectat în diverse feluri în versiuni: „Despre Tine a spus inima mea: «Căutaţi faţa Lui»" (CEI); „Eu cuget la cuvântul Tău: «Căutaţi faţa Mea»" (TOB). Augustin: „N-am cerut de la Tine nici o răsplată în afară de Tine, ci numai faţa Ta."

26,9 „(să nu mă) ocărăşti": gr. ἀποσκορακίζω, *litt.* „a blestema, a alunga". TM are „nu mă lăsa".

26,11 „Învaţă-mă": *cf.* 24,8. ♦ „duşmanilor mei": TM are „celor care mă pândesc".

26,12 „şi nedreptatea s-a minţit pe sine": TM are „care suflă/respiră silnicie".

26,13 „Pământul celor vii" a însemnat, iniţial, pământul oamenilor, lumea aceasta; ulterior a fost interpretat eshatologic, chiar la sfârşitul VT, apoi de rabini şi de exegeţii creştini, iar versetul a fost înţeles ca o expresie a credinţei în învierea morţilor.

27

[1] Al lui David.
Către Tine, Doamne, am strigat,
Dumnezeul meu, să nu rămâi tăcut față de mine!
Nu cumva să rămâi tăcut față de mine,
căci voi fi asemenea celor care se coboară în groapă!
[2] Ascultă glasul cererii mele când mă rog către Tine,
când înalț mâinile către templul Tău cel sfânt!
[3] Să nu târăști alături de cei păcătoși sufletul meu
și cu făptuitorii nedreptății să nu mă dai pieirii,
cu cei ce grăiesc pace către aproapele lor,
dar [au] lucruri rele în inimile lor!
[4] Dă-le după faptele lor
și după răutatea făptuirilor lor;
după lucrarea mâinilor lor dă-le,
plătește-le după cum li se cuvine!
[5] Căci ei n-au luat seama la lucrările Domnului
și la faptele mâinilor Lui;
îi vei nărui și nu-i vei mai zidi.
[6] Binecuvântat [fie] Domnul, căci a ascultat glasul cererii mele.
[7] Domnul este ajutorul meu și scutul meu:

---

27 Implorarea individuală la vreme de restriște se transformă în aducere de mulțumire și în rugăciune pentru poporul mesianic.

27,1 „Dumnezeul meu": TM are „Stânca mea". ♦ **1b-c „tăcut... tăcut"**: TM are **„surd... mut"**.

27,2 „templul Tău cel sfânt": TM are „sfânta sfintelor".

27,3 Origen: „Hristos a stat alături de vameși și de desfrânate, dar nu și împreună cu cei ipocriți."

27,4d „plătește-le după cum li se cuvine": gr. ἀπόδος τὸ ἀνταπόδομα, *litt.* „plătește-le înapoi plata".

27,5 „lucrările... faptele": gr. ἔργα... ἔργα. ♦ „îi vei nărui...": TM are „El îi va nărui...".

27,7 „ajutorul": TM are „tăria". ♦ „scutul": gr. ὑπερασπιστής, *litt.* „cel care ține scutul în fața (cuiva, spre apărare)"; la fel, la v. 8b. ♦ „a înflorit ... mărturie": TM are „inima mea tresaltă și în cântări Îi dau mărturie/Îi aduc preamărire". Eusebiu cunoaște ambele lecțiuni și citează din Aquila („inima mea a fost preamărită"), Symmachos („înflorește, o, inima mea!") și Theodotion („inima mea a înflorit iarăși"). Augustin aplică stihul la învierea lui Hristos. ♦ „bucuros": gr. ἐκ θελήματος, *litt.* „din voință". ♦ „Îi voi da mărturie": gr. ἐξομολογήσομαι – vezi nota la 6,6.

în El a nădăjduit inima mea şi am primit ajutor,
a înflorit iarăşi trupul meu;
şi bucuros Îi voi da mărturie.
8 Domnul e tăria poporului Său
şi scutul de mântuire al unsului Său.
9 Mântuieşte poporul Tău şi binecuvântează moştenirea Ta:
păstoreşte-i şi înalţă-i în veci!

28

1 Psalm al lui David; la încheierea [sărbătorii] Corturilor.
Aduceţi Domnului, fii ai lui Dumnezeu,
aduceţi Domnului pe fiii berbecilor!
Aduceţi Domnului slavă şi cinste,
2 aduceţi Domnului slavă pentru Numele Său,
închinaţi-vă Domnului în curtea Sa cea sfântă!
3 Glasul Domnului peste ape,
Dumnezeul slavei a tunat,
Domnul peste ape multe.
4 Glasul Domnului întru tărie,
glasul Domnului întru măreţie.
5 Glasul Domnului care sfărâmă cedrii,

27,8 „de mântuire": *litt.* „... mântuirilor" (= faptelor mântuitoare). ♦ În TM, 8b este: „fortăreaţă de mântuire pentru unsul Său", dar se poate înţelege şi „fortăreaţă de mântuire este unsul Său". ♦ „unsul": vezi nota la 2,2.

28 În dezlănţuirea stihiilor credinciosul recunoaşte glasul lui Dumnezeu şi Îi laudă atotputernicia, dar şi grija faţă de poporul Său.

28,1 În TM, titlul este doar „Psalm al lui David". ♦ „[sărbătorii] Corturilor": *cf.* Zah. 14,16. În ultima zi a acestei sărbători avea loc o procesiune în care se aducea apă de la izvorul Siloam şi se vărsa în jurul altarului. ♦ 1b nu apare în TM. ♦ „cinste": TM are „tărie".

28,2 „în curtea Sa cea sfântă": TM are „în strălucirea sfinţeniei/în podoabă sfântă" – se poate referi şi la manifestările stihiilor, dar şi la veşmintele preoţeşti.

28,3 Vasile cel Mare: „Glasul Domnului s-a auzit la Iordan: «Acesta e Fiul Meu preaiubit» (Mt. 17,5) şi atunci când a spus: «Mergeţi şi botezaţi toate neamurile» (*cf.* Mt. 28,19)". După Eusebiu, „glasul Domnului peste ape s-a auzit la creaţie, la potop şi apoi la Marea Roşie".

28,4 Ieronim: „«Glasul Domnului întru tărie» s-a auzit şi când Hristos a strigat: «Lazăre, vino afară!»" (In. 11,43).

şi va sfărâma Domnul cedrii Libanului,
6 şi-i va subţia, [va zdrobi] Libanul ca [odinioară] pe viţel,
iar cel iubit [va fi] ca puiul de inorog.
7 Glasul Domnului taie para focului,
8 glasul Domnului care cutremură pustiul,
şi va cutremura Domnul pustiul Cadesului.
9 Glasul Domnului care înfiripă cerbii
şi va dezgoli desişurile
şi în templul Lui cu toţii strigă: „Slavă!".
10 Domnul va sălăşlui în potop
şi va şedea Domnul împărat în veci.
11 Domnul tărie poporului Său va da,
Domnul va binecuvânta poporul Său cu pace.

28,6 „ca [odinioară] pe viţel": poate fi o aluzie la nimicirea viţelului de aur (*cf.* Ex. 32,20). ♦ „inorog", *litt.* „unicorn" – simbol al forţei, care poate fi îndreptată spre rău, ca la 21,22, sau spre bine, ca aici; în acest animal fantastic, Părinţii au văzut fie Israelul, a cărui tărie este Dumnezeul unic (Eusebiu, Theodoret), fie pe Hristos, a cărui putere este una cu a lui Dumnezeu Tatăl (Vasile cel Mare), fie pe omul credincios, care „priveşte numai la Dumnezeu şi se sprijină numai pe El" (*cf.* Clement Alex., *Paed.* 1.5). ♦ În TM versetul e foarte diferit: „Va face să salte ca un viţel Libanul, şi Siryonul ca un pui de zimbru" (Siryon este numele canaanean al muntelui Ermon).

28,7 „para focului": TM are „limbi de foc" – aluzie la fulger.

28,8 „pustiul": pentru Augustin şi Ieronim, e simbolul neamurilor păgâne, odinioară pământ sterp, dar acum locuit de Dumnezeu.

28,9 „înfiripă cerbii": unii înţeleg „pregăteşte cerboaicele [să nască]". În TM textul este dificil. S-ar putea înţelege: „face să tremure/să se zbată cerboaicele", iar cuvintele din al doilea stih sunt *hapax*-uri. Targumul: „zgâlţâie fiarele pădurii". ♦ „cu toţii strigă": toţi oamenii sunt chemaţi să dea slavă lui Dumnezeu (Eusebiu).

28,10 „va sălăşlui": gr. κατοικιεῖ are valoare factitivă (unii au propus emendarea în κατοικεῖ, „va locui"). TM are „şade", în sens de „tronează". ♦ „potop": pentru mulţi Părinţi, potopul care a purificat lumea este o imagine a botezului. Pentru Ieronim, este revărsarea harului care spală păcatele.

28,11 „cu pace": Ieronim trimite la Ef. 2,14: „Hristos este pacea noastră."

29

1 Pentru sfârşit; psalm de cântat la resfinţirea Casei. Al lui David.
2 Te voi preamări, Doamne, pentru că m-ai primit
şi nu i-ai veselit pe duşmanii mei pe seama mea.
3 Doamne, Dumnezeul meu, strigat-am către Tine şi m-ai vindecat;
4 Doamne, ai scos din lăcaşul morţilor sufletul meu,
m-ai izbăvit dintre cei ce se coboară în groapă.
5 Cântaţi Domnului, voi, credincioşii Lui,
daţi mărturie amintirii sfinţeniei Lui,
6 căci urgie este în mânia Lui şi viaţă în bunăvoinţa Lui.
Seara se va sălăşlui plânsul, şi în zori, veselia.
7 Iar eu am zis în bunăstarea mea:
„Nu mă voi clătina în veac!"
8 Doamne, în bunăvoinţa Ta ai dat frumuseţii mele tărie,
dar Ţi-ai întors faţa şi am fost cuprins de tulburare.
9 Către Tine, Doamne, voi striga
şi către Dumnezeul meu voi înălţa rugă:

---

29 Încrezându-se numai în sine, omul ajunge la dezastru; dacă strigă către Domnul este izbăvit. Psalmul subliniază acest contrast între urmările a două atitudini. Vasile cel Mare vede aici toată istoria mântuirii; Ieronim, istoria căderii şi a răscumpărării.

29,1 În TM, titlul este „Psalm. Cântare de resfinţire a Casei pentru David". Se mai poate înţelege „...a Casei. Al lui David". S-a considerat că e vorba de palatul regal (*cf.* 2Rg. 5,6-12), dar Targumul consideră că e vorba de Templu (1Rg. 8,63 TM), iar liturgia iudaică foloseşte acest psalm la Hanukka, sărbătoarea resfinţirii Templului de către Iuda Macabeul (1Mac. 4,52.59). La această sărbătoare se referă In. 10,22.

29,2 „m-ai primit": TM are „m-ai scos" (ca dintr-o fântână).

29,4 *Cf.* Fp. 2,31. ♦ „groapă", gr. λάκκος: Vasile cel Mare spune că e vorba de temniţele de sub pământ, ca aceea în care a fost aruncat profetul Ieremia.

29,6 „urgie... bunăvoinţa Lui": TM are „o clipă [ţine] mânia Lui şi o viaţă bunăvoinţa Lui". ♦ „se va sălăşlui": TM are *litt.* „va înnopta". ♦ „Seara... veselia": *cf.* In. 16,20. Pentru Augustin, seara e simbolul căderii şi alungării lui Adam; tot seara a fost înmormântat Domnul, dar dimineaţa a ieşit din mormânt. Pentru Ieronim, dimineaţa este învierea lui Hristos, învierea oamenilor şi dimineaţa veşnică de la sfârşitul veacurilor.

29,8 „ai dat frumuseţii mele tărie": TM are aici un text dificil, *litt.* „ai înălţat muntelui meu tărie". ♦ „Ţi-ai întors faţa": TM are „Ţi-ai acoperit faţa". Pentru acest stih, *cf.* Ps. 103,29. ♦ „frumuseţii mele": după Vasile cel Mare, numai natura divină e frumuseţe, dar cine o contemplă primeşte un reflex al ei, care dă strălucire chipului lui, cum a fost în cazul lui Moise. Dacă Dumnezeu Îşi întoarce faţa, totul e pierdut: tăria şi frumuseţea.

29,9 „către Dumnezeul meu": TM are „către Stăpânul meu".

10 ce folos de sângele meu
de mă voi coborî în stricăciune?
Oare Îţi va da mărturie ţărâna,
sau va vesti adevărul Tău?
11 A auzit Domnul şi m-a miluit,
Domnul mi-a venit în ajutor.
12 Mi-ai schimbat jalea în dănţuire,
sfâşiatu-mi-ai haina de pocăinţă
şi m-ai încins cu bucurie,
13 ca slava mea să-Ţi cânte Ţie şi să nu mai fiu mâhnit.
Doamne, Dumnezeul meu, în veac Îţi voi aduce laudă!

30

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David, [la vreme] de spaimă mare.
2 În Tine, Doamne, am nădăjduit: să nu fiu ruşinat în veac,
întru dreptatea Ta eliberează-mă şi mă scapă!

29,10 „sângele meu" = „moartea mea" (ca şi „ţărâna", din 10c). Revelaţia despre învierea morţilor apare limpede abia către sfârşitul VT (Daniel 12, 2 Macabei şi Cartea Înţelepciunii). ♦ „în stricăciune": TM are „în groapă". ♦ „adevărul": TM are *'emeth*, „fidelitate, coerenţă cu sine" (*cf.* nota la 24,10) – de aici „adevăr" (cum echivalează LXX şi Vulg.).

29,11 În TM: „Ascultă, *YHWH*, miluieşte-mă, *YHWH*, fii ajutorul meu!"

29,12 „dănţuire": după Rahlfs – χορόν (concordant cu TM); celelalte manuscrise au χαράν, „bucurie". ♦ „haina de pocăinţă": *litt.* „sacul".

29,13 „slava mea... mâhnit": TM are „slava să-Ţi cânte fără încetare". Targumul înţelege „cei slăviţi în veşnicie", iar Ibn Ezra interpretează „orice om care are în el slavă (= înţelegere)" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „slava mea": Atanasie parafrazează: „Dă-mi înapoi slava, pentru a Te putea preamări." ♦ „să nu mai fiu mâhnit": gr. κατανύσσομαι, *litt.* „a fi străpuns în inimă de durere, a încremeni în mâhnire". ♦ „Îţi voi aduce laudă" = „Îţi voi da mărturie lăudându-Te/mulţumindu-Ţi".

30 Psalmul este, pe rând, rugăciune de încredere neclintită în Dumnezeu (vv. 1-9), strigăt de deznădejde al omului încolţit de duşmani şi părăsit de prieteni (vv. 10-19) şi cânt de recunoştinţă pentru izbăvire (vv. 20-25). Evocă „mărturisirile" din Ieremia. Creştinii au văzut în el o profeţie despre suferinţele şi învierea lui Hristos.

30,1 „spaimă mare": gr. ἔκστασις, *litt.* „ieşire din sine", fie de spaimă, fie la primirea unei revelaţii divine, şi atunci poate fi tradus prin „extaz". ♦ TM are titlul: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David."

30,2 „şi mă scapă": nu apare în TM.

3 Pleacă-Ţi spre mine urechea,
grăbeşte să mă scapi;
fii pentru mine Dumnezeu ocrotitor
şi casă de scăpare, ca să mă mântuieşti!
4 Căci întărirea mea şi scăparea mea eşti Tu
şi pentru numele Tău mă vei călăuzi şi mă vei hrăni;
5 mă vei scoate din cursa aceasta pe care mi-au întins-o pe ascuns,
căci Tu eşti ocrotitorul meu.
6 În mâinile Tale voi încredinţa duhul meu;
Tu m-ai răscumpărat, Doamne, Dumnezeul adevărului.
7 Urât-ai pe cei care păzesc deşertăciuni zadarnic;
dar eu am nădăjduit în Domnul.
8 Mă voi bucura şi mă voi veseli întru mila Ta,
pentru că ai privit la smerenia mea,
izbăvit-ai din strâmtorare sufletul meu
9 şi nu m-ai închis în mâinile duşmanului,
aşezat-ai în loc larg picioarele mele.
10 Îndură-Te de mine, Doamne, căci sunt asuprit;
s-au tulburat de mânie ochiul meu,
sufletul meu şi pântecele meu.
11 Căci s-a sfârşit în durere viaţa mea
şi anii mei în suspine;

30,3 „ocrotitor": *litt.* „care ţine pavăză"; la fel şi la v. 5: *cf.* şi 26,1. ♦ „Dumnezeu ocrotitor şi casă de scăpare": TM are „stâncă de tărie şi fortăreaţă".

30,4 „întărirea... scăparea": TM are „stânca/steiul... cetăţuia". ♦ „mă vei călăuzi" etc.: şi în greacă şi în ebraică verbele din acest verset şi din următorul pot fi interpretate ca exprimând o certitudine (gr. indicativ viitor) sau un strigăt de ajutor (valoare de imperativ).

30,5 „ocrotitorul meu": TM are „fortăreaţă".

30,6 *Cf.* Lc. 23,46.

30,7 „Urât-ai... deşertăciuni zadarnic": TM are „Urât-am... aburii deşertăciunii"; expresia se referă la idoli sugerând inconsistenţa lor.

30,8 „mila": TM are *hesedh*, *cf.* nota la 5,8. ♦ „izbăvit-ai din strâmtorare sufletul meu": TM are „ai cunoscut strâmtorarea sufletului meu".

30,9 Origen înţelege „locul larg" ca libertate spirituală.

30,11 „de sărăcie": TM are „din pricina fărădelegii mele".

30,11-14 Mulţi Părinţi (ca Eusebiu, Chiril al Alexandriei, Augustin, Ieronim) văd aici descrierea suferinţelor lui Hristos părăsit de ai Săi.

de sărăcie a slăbit puterea mea
şi oasele mele s-au tulburat.
12 La toţi duşmanii mei am ajuns ocară
şi pentru vecinii mei, [mai] mult,
şi spaimă pentru cunoscuţii mei,
cei care mă vedeau afară fugeau de mine.
13 Am fost uitat, ca un mort, din inima [lor],
ajuns-am ca un vas sfărâmat;
14 căci am auzit clevetirea multora care locuiesc împrejur;
când se adună laolaltă împotriva mea
ca să-mi ia viaţa au uneltit.
15 Dar eu în Tine am nădăjduit, Doamne,
zis-am: Tu eşti Dumnezeul meu.
16 În mâinile Tale sunt soroacele mele;
eliberează-mă din mâna duşmanilor mei
şi de cei care mă prigonesc!
17 Străluceşte faţa Ta peste slujitorul Tău,
mântuieşte-mă întru îndurarea Ta!
18 Doamne, să nu fiu ruşinat că am strigat spre Tine;
să fie ruşinaţi nelegiuiţii şi coborâţi în lăcaşul morţilor!
19 Mute să ajungă buzele viclene,
care vorbesc împotriva celui drept fărădelege,
cu trufie şi dispreţ.
20 Cât e de mare mulţimea bunătăţii Tale, Doamne,
pe care o păstrezi pentru cei ce se tem de Tine,
[pe care] ai înfăptuit-o pentru cei ce-şi pun nădejdea în Tine,
dinaintea fiilor oamenilor.
21 Îi vei ascunde în taina feţei Tale de zarva oamenilor,

30,13 „am fost uitat... din inima [lor]": inima este metaforic, în Biblie, sediul raţiunii, al memoriei, al voinţei şi al afectelor superioare.

30,16 „soroacele": gr. οἱ καιροί. Καιρός desemnează „timpul potrivit pentru ceva", „momentul optim", „ocazia". La plural, e uneori conotat negativ: „momentele grele/critice", dar sensul general este „vremurile, starea de fapt", păstrând însă încărcătura pe care o are la singular. În NT, καιρός este folosit pentru momentul spre care curge toată desfăşurarea istoriei mântuirii: venirea Mântuitorului. Chiril al Alexandriei îl referă aici la bunurile Pământului făgăduinţei.

30,21 Pentru Origen, „taina feţei Tale" este cunoaşterea adevărului.

îi vei adăposti în cort de înfruntarea limbilor.
22 Binecuvântat [fie] Domnul, căci a arătat minunată îndurarea Lui în cetate întărită.
23 Iar eu am zis în spaima mea cea mare:
„Lepădat am fost din fața ochilor Tăi!"
De aceea ai ascultat glasul rugii mele
când am strigat către Tine.
24 Iubiți-L pe Domnul, toți credincioșii Lui,
căci adevărul îl caută Domnul
și le plătește celor care peste măsură se trufesc.
25 Îmbărbătați-vă și să se întărească inima voastră,
voi toți cei care nădăjduiți în Domnul!

31

1 Al lui David; al înțelegerii.
Fericiți cei cărora li s-au iertat fărădelegile
și cărora li s-au acoperit păcatele;
2 fericit omul căruia Domnul nu-i va socoti păcatul

30,22 „cetate întărită": pentru Chiril al Alexandriei, este Fiul, care îi ascunde pe credincioși în cortul Său, ferindu-i de larma lumii. Este și Biserica, pe care porțile iadului nu o vor birui. Pentru Ieronim, este Ierusalimul, centrul universului, fiindcă acolo Hristos a înfăptuit mântuirea.

30,23 „spaima": gr. ἔκστασις – vezi nota la 30,1. Pentru Ieronim, este amețeala ce-l cuprinde pe Adam – și pe fiecare dintre noi – la amintirea Paradisului pierdut. ♦ „lepădat am fost...": după Ieronim, cel care rostește aceste cuvinte este Adam, după ce a săvârșit păcatul și a fost alungat, și noi toți împreună cu el.

30,24-25 După Eusebiu, psalmistul nu vrea să fie mântuit doar el singur, ci îi îndeamnă pe toți să-L iubească pe Dumnezeu.

31 Fericirea omului care, după ce și-a mărturisit vina, a primit iertarea.

31,1 „al înțelegerii": este primul din doisprezece psalmi care au în titlu gr. σύνεσις, „înțelegere, pricepere, inteligență", un termen cu o conotație puternic pozitivă în Scriptură, referindu-se la înțelegerea lucrurilor spirituale. TM are *maśᵉkīl*, „poem sapiențial, didactic, contemplativ". Comentatorii evrei înțeleg acest titlu prin referire la cunoașterea pe care David a dobândit-o asupra păcatului său, în urma mustrării lui Nathan. Alții sunt de părere că în titlu se cere de la Dumnezeu darul de a înțelege adevărurile adânci din textul psalmului (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*) ♦ „iertat": gr. ἀφίημι, *litt.* „a arunca la o parte"; același verb e folosit și în rugăciunea „Tatăl nostru".

31,2 „în gura lui": TM are „în duhul lui", dar unele manuscrise au „în gura lui" sau „în inima lui".

şi în gura lui nu este vicleşug.
3 Pentru că am tăcut, s-au învechit oasele mele
de strigătul meu, ziua întreagă;
4 că zi şi noapte s-a îngreunat peste mine mâna Ta,
m-am întors spre nenorocire când mi s-a înfipt spinul.
Oprire
5 Păcatul meu l-am dezvăluit
şi fărădelegea mea nu am acoperit-o;
zis-am: „Voi mărturisi împotriva mea fărădelegea mea Domnului",
iar Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu.
Oprire
6 Pentru aceasta se va ruga Ţie tot omul credincios, la vreme potrivită;
nici la revărsarea apelor multe, de el nu se vor apropia.
7 Tu eşti adăpostirea mea de strâmtorarea ce mă împresoară;

31,3 „am tăcut... strigătul": câtă vreme omul nu şi-a mărturisit păcatul, şi-a strigat în zadar suferinţa. Origen (*Fragmenta in Proverbia*, PG 13,24 AB) dă acest verset ca exemplu de frază obscură şi propune interpretarea paradoxală: câtă vreme omul striga lăudându-L pe Dumnezeu şi mărturisindu-şi păcatul, nimic din el nu se învechea, dar când a tăcut, mâna Domnului s-a îngreunat asupra lui. Alte interpretări: tăceam cu privire la păcat, dar strigam dezvinovăţiri (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Grigore cel Mare: şi păcatul îşi are strigătul său, strigătul care se înalţă din Sodoma. Rupert din Deutz (*De Op. Spir. Sancti*, SC 131, p. 229) vorbeşte despre tăcerea vinovată a lui Adam, din Gen. 3,9. ♦ „s-au învechit": verbul ebraic corespunzător are şi sensurile „a se uza, a se mistui, a se topi".

31,4 „m-am întors... spinul": TM are un text dificil, care a fost interpretat în traducerile moderne „uscatu-s-a vlaga mea în arşiţa verii/ca paiul în dogoarea verii"; versiunile dau soluţii diferite, pornind toate din lecţiuni posibile cu mici modificări de litere: Targumul, „mi se usca seva ca arşiţa verii"; syr., „necazul mi s-a răsucit în piept până ce m-a nimicit"; Ieronim (*Hebr.*), „m-am răsucit în nenorocirea mea în timp ce se aprindeau holdele" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „spinul": Părinţii arată că de multe ori în Scriptură spinul reprezintă sentimentul de vinovăţie pentru păcat.

31,5 „nelegiuirea": TM are „vinovăţia".

31,6 „la vreme potrivită": TM are un text obscur, *litt.* „doar la vremea aflării". A fost interpretat „atunci când Te întâlneşte" (TOB), „la vremea angoasei" (*m^{e}ţo' raq* corectat ca *māţōq*) (BJ, RSV). ♦ În „apele multe", Augustin vede o analogie cu apele Potopului; sfârşitul lumii va veni pe neaşteptate, ca prăpădul în zilele lui Noe.

31,7 „bucuria mea... înconjurat": TM are „cu cântări de izbăvire mă înconjori". Aquila şi Ieronim (*Hebr.*) traduc „[Tu,] lauda mea, mă înconjori izbăvindu-mă" (TOB, nota *ad loc.*).

bucuria mea, răscumpără-mă de la cei ce m-au înconjurat!
Oprire
8 „Te voi înţelepţi şi te voi însoţi pe calea aceasta pe care vei merge,
aţinti-voi asupra ta ochii Mei."
9 Nu fiţi asemenea calului şi catârului, care nu au pricepere;
cu zăbală şi cu frâu fălcile lor strânge-le,
ale celor care nu se apropie de Tine.
10 Multe sunt loviturile păcătosului,
dar pe cel care nădăjduieşte în Domnul mila îl va înconjura.
11 Bucuraţi-vă în Domnul şi tresăltaţi, drepţilor,
şi lăudaţi-vă, toţi cei drepţi la inimă!

32

1 Al lui David.
Veseliţi-vă, drepţilor, în Domnul:

31,8 „aţinti-voi...": în TM, stihul este „Te voi sfătui, cu ochii asupra ta". ♦ După Eusebiu şi Atanasie, ochii lui Dumnezeu răspândesc o lumină care luminează duhul omului şi îi arată calea spre Pământul făgăduinţei (*apud* Nesmy, p. 141).

31,9 „fălcile lor... Tine": TM are *litt.* „înaintarea lui pentru a-l ţine în frâu, nu e apropiere de Tine", ceea ce a fost interpretat: „dacă înaintează [omul] ca să-l ţină în frâu, tot nu se apropie de Tine" (BJ); „trebuie să-l strunească şi nu ţi se va întâmpla nimic" (TOB), „trebuie strunit, altfel nu se ţine de Tine" (RSV); „îl împodobesc pentru a-l struni ca să nu se apropie de Tine" (Chouraqui)! ♦ Pentru Ilarie, necazurile celui nelegiuit sunt loviturile Domnului care vrea să-i mântuiască pe păcătoşi. Augustin comentează: Nu se apropie: ca să se apropie, ar trebui să se smerească; e nevoie de multe lovituri ca să fie îndreptaţi cei nelegiuiţi: sileşte-i, Doamne!

31,10 „loviturile păcătosului": loviturile de care are parte cel păcătos; la fel în TM. ♦ „mila": ebr. *ḥesedh*, vezi nota la 5,8.

31,11 „lăudaţi-vă": TM are „strigaţi de bucurie". Psalmistul vrea să-şi împartă bucuria cu toţi oamenii (Eusebiu). Grigore cel Mare explică prin 2Cor. 10,17: „Cel ce se laudă, în Domnul să se laude!" ♦ „cei drepţi la inimă": „Drepţi – nu pentru meritele voastre, ci pentru că aţi fost îndreptăţiţi" (Augustin).

32 Psalmul glorifică lucrarea lui Dumnezeu în creaţie, în istorie şi în viaţa celor drepţi.

32,1 „Veseliţi-vă": TM are „strigaţi/chiuiţi de bucurie". ♦ „drepţi... cinstiţi": gr. δίκαιος, „drept, care respectă legile şi obiceiurile, corect"; εὐθύς, „cinstit, sincer, deschis, drept, direct". ♦ „li se cuvine laudă": expresie bivalentă: „li se cuvine să fie lăudaţi" şi „au cinstea să aducă laudă [lui Dumnezeu]". ♦ Augustin spune că numai cei aflaţi în armonie cu Dumnezeu Îl pot lăuda pe deplin; altfel, omul Îl laudă când îi merge bine şi încetează când îi merge rău.

celor cinstiți li se cuvine laudă.
2 Dați mărturie Domnului în alăută,
în harfă cu zece strune cântați-I Lui!
3 Cântați-I cântare nouă,
cântați frumos, în strigăte de bucurie!
4 Că drept este cuvântul Domnului
și toate faptele Lui – întru credincioșie;
5 El iubește milostivirea și judecata,
de mila Domnului plin este pământul.
6 Prin cuvântul Domnului cerurile s-au întemeiat
și la suflarea gurii Lui, toată oștirea lor.
7 El adună ca într-un burduf apele mării,

32,2 „Dați mărturie": vezi nota la 6,6. ♦ Lui Augustin, instrumentele muzicale îi sugerează bucuria fără margini, mai presus de cuvinte.

32,3 „Cântați... cântați": primul termen traduce gr. ᾄδω, „a cânta din gură"; al doilea, gr. ψάλλω, „a ciupi [coardele], a cânta la un instrument cu coarde, a cânta cu acompaniament instrumental". ♦ „cântare nouă": este cântarea omului reînnoit lăuntric (Origen), este viața nouă (Chiril al Alexandriei, Ieronim), exultarea mistică (Eusebiu). ♦ „strigăte de bucurie": *litt.* „ovație" – ebr. *ṯ^erû'āh*, aclamație solemnă în cadrul cultului, însoțită de sunet de corn și trâmbiță, specifică sărbătorii de lună nouă, apoi la anul nou (*ro'ș hașșānāh*) – *cf.* și 26,6.

32,4 „credincioșie": traduce ebr. *'emûnāh*, „fidelitate, statornicie, sinceritate, adevăr, stabilitate" (din aceeași rădăcină cu liturgicul „amin").

32,5 „judecata": aici în sens de discernere între bine și rău, instaurarea dreptății. ♦ „milostivirea și judecata": TM are „dreptatea și judecata". ♦ „mila": vezi nota la 5,8; la fel și la 32,18. Pământul n-ar putea dăinui dacă nu l-ar susține îndurarea lui Dumnezeu, comentează Atanasie.

32,6 „cuvântul... suflarea": gr. λόγος... πνεῦμα. Părinții înțeleg că este vorba aici de Logos, de Fiul lui Dumnezeu, prin care Dumnezeu a creat lumea (Iustin, *Dial.* 61,1). Pentru Irineu, Dumnezeu este Înțelepciune și Duh, creația este lucrarea Cuvântului și a Duhului Său (*Dem. Apost.* 5), Cuvântul Său nu încetează să lucreze (*Adv. Haer.* 2,2,5). Aceeași interpretare trinitară la Origen, Eusebiu, Vasile și Atanasie. ♦ „oștirea": gr. δύναμις traduce ebr. *ṣābhā'*, pl. *ṣ^ebhā'ōth*, „armată", apoi „oastea cerească"; termenul se referă inițial la mulțimea aștrilor și, târziu, la cetele de îngeri. „Domnul Sabaoth" (*YHWH ṣ^ebhā'ōth*) este Dumnezeu care merge în fruntea oștilor lui Israel, apoi Creatorul universului și al îngerilor – *cf.* și 23,10.

32,7 „ca într-un burduf": TM are „ca într-o îngrămădire" (*kannēdh*), aluzie la minunea de la Marea Roșie (Ex. 15,8) și de la trecerea Iordanului (Iis. Nav. 3,16); unele manuscrise au *k^eno'd*, „ca în burduf", lecțiune preluată de versiuni. ♦ „noianul": *litt.* „abisurile" – la sg., oceanul primordial (Gen. 1,1), la pl., apele din adâncurile pământului sau

El pune în cămări noianul.
[8] Să se teamă de Domnul tot pământul,
să se cutremure de El toţi locuitorii lumii;
[9] căci El a zis şi s-au făcut,
El a poruncit şi s-au întemeiat.
[10] Domnul risipeşte planurile neamurilor,
zădărniceşte cugetările popoarelor
şi face deşarte planurile cârmuitorilor;
[11] dar planul Domnului dăinuie în veac,
cugetările inimii Lui, din neam în neam.
[12] Fericit neamul al cărui Dumnezeu este Domnul,
poporul pe care Şi l-a ales ca moştenire!
[13] Din cer a privit Domnul,
i-a văzut pe toţi fiii oamenilor;
[14] din lăcaşul pe care Şi l-a pregătit
a privit la toţi locuitorii pământului.
[15] Cel care a plăsmuit, una câte una, inimile lor,
Cel ce pătrunde toate lucrările lor.
[16] Nu se izbăveşte împăratul cu toată oştirea [lui] multă
şi uriaşul nu va afla scăpare întru mulţimea puterii sale.
[17] Amăgire e calul pentru izbăvire,
cu toată mulţimea puterii lui nu va afla scăpare.
[18] Iată, ochii Domnului spre cei ce se tem de El,

---

ale mării. Pentru Origen, „noianul" simbolizează comorile lui Dumnezeu, iar pentru Vasile, gândurile lui Dumnezeu, pe care nu le înţelegem.

32,8 „să se cutremure": pentru Origen şi Ieronim, această cutremurare simbolizează convertirea.

32,9 „s-au făcut... s-au întemeiat": Atanasie şi Chiril al Alexandriei văd o aluzie la prima creaţie, respectiv la făptura nouă, regenerată în Hristos.

32,12 „moştenire": *litt.* „patrimoniu, proprietate inalienabilă".

32,13-15 „a privit... a văzut" etc.: verbele din TM au sens de acţiune îndeplinită, cu rezultate permanente.

32,15 „una câte una, inimile": TM are „unitatea inimilor". ♦ Dumnezeu are grijă de fiecare dintre oamenii plăsmuiţi după chipul Său (Eusebiu). ♦ „pătrunde": gr. συνίημι, „a pricepe, a înţelege".

32,16-17 „uriaşul": TM are „viteazul/voinicul/războinicul". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (2, VIII), „calul" şi „uriaşul" ce nu pot salva sunt simboluri ale înţelegerii trupeşti, materiale (astăzi am zice „literaliste") a poruncilor lui Dumnezeu.

spre cei ce nădăjduiesc în îndurarea Lui,
19 ca să scape de la moarte sufletele lor
şi să-i hrănească în timp de foamete.
20 Sufletul nostru aşteaptă pe Domnul,
căci El este ajutorul şi scutul nostru.
21 În El se va bucura inima noastră
şi în numele Lui cel sfânt ne-am pus nădejdea.
22 Fie, Doamne, mila Ta spre noi
precum [şi] noi am nădăjduit în Tine!

33

1 Al lui David, când şi-a schimbat înfăţişarea în faţa lui Abimelech,
iar [acesta] i-a dat drumul şi el a plecat.
2 Voi binecuvânta pe Domnul în toată vremea,
pururea lauda Lui e în gura mea.
3 În Domnul se va lăuda sufletul meu;
să asculte cei blânzi şi să se bucure!
4 Măriţi-L pe Domnul împreună cu mine,
să preaînălţăm Numele Lui laolaltă!
5 L-am căutat pe Domnul şi El m-a ascultat
şi din toate pribegiile m-a izbăvit.

32,19 „să-i hrănească": în această „hrană", Părinţii văd mai ales cunoaşterea (Origen), hrana cerească (Grigore al Nyssei), Cuvântul Său (Ieronim), Adevărul veşnic (Augustin).

32,22 „mila": vezi nota la 5,8. ♦ „Ce drept avem la mila Lui? Faptul că am nădăjduit în El!", spune Augustin.

33 Aducere de mulţumire şi reflecţie asupra destinului celor drepţi şi al celor nelegiuiţi. În TM este un psalm alfabetic (acrostih pe versete), dar ordinea este uneori inversată. Origen pune acest psalm în rostirea lui Hristos.

33,1 „şi-a schimbat înfăţişarea... i-a dat drumul": TM are „s-a prefăcut nebun... l-a alungat": *cf.* 1Rg. 21,14, dar acolo e vorba de regele filistean din Geth numit Anchus (ebr. *'Ākhīş* din Gath).

33,3 „cei blânzi": ebr. *'anāwīm* – *cf.* nota la 24,9. Portretul lor e continuat de-a lungul psalmului. Vasile cel Mare pune versetul în legătură cu „Fericiţi cei blânzi..." (Mt. 5,4).

33,5 „pribegiile": TM are „spaimele". ♦ „L-am căutat": Vasile atrage atenţia că termenul ἐξεζήτησα are o semnificaţie mai amplă decât „a căuta". Într-adevăr, prefixul sugerează ducerea acţiunii până la capăt, în profunzime.

6 Apropiaţi-vă de El şi veţi fi luminaţi
şi feţele voastre nu vor rămâne de ruşine.
7 Săracul acesta a strigat şi Domnul l-a ascultat
şi din toate strâmtorările lui l-a mântuit.
8 Îngerul Domnului va străjui în jurul celor care se tem de El
şi-i va izbăvi.
9 Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul;
fericit omul care nădăjduieşte în El!
10 Temeţi-vă de Domnul, voi, sfinţii Lui,
căci de nimic nu duc lipsă cei care se tem de El.
11 Bogaţii au sărăcit şi au flămânzit,
dar cei ce-L caută pe Domnul nu vor fi lipsiţi de tot binele.
Oprire
12 Veniţi, copii, ascultaţi-mă:
vă voi învăţa frica de Domnul.
13 Cine este omul care voieşte viaţa,
căruia îi place să vadă zile bune?
14 Opreşte-ţi limba de la rău
şi buzele tale să nu grăiască viclenie.
15 Fereşte-te de rău şi fă binele,
caută pacea şi urmeaz-o!
16 Ochii Domnului [sunt] peste cei drepţi

33,6 „Apropiaţi-vă... veţi fi luminaţi şi feţele voastre...": TM are „Cei care privesc spre El strălucesc de lumină şi feţele lor..." (vezi chipul lui Moise transfigurat de vederea lui Dumnezeu – Ex. 32,16; *cf.* şi 2Cor. 3,7-18).

33,7 „Săracul acesta": pentru Vasile, acesta este Hristos, care S-a făcut sărac pentru noi, dar şi toţi cei care, urmându-L, s-au făcut săraci pentru Dumnezeu. Exprimarea sugerează experienţa directă a psalmistului.

33,9 Augustin, Ieronim, Beda văd aici o prevestire a Euharistiei. Lectura hristologică şi euharistică apare şi în *Const. Apost.* 8,13-16 şi în *Catehezele mistagogice* ale lui Chiril al Ierusalimului (23,20).

33,11 „Bogaţii": TM are un termen dificil, interpretat ca „leii": fiarele sălbatice sunt adesea metaforă pentru cei puternici, uneori cu conotaţie negativă (*e.g.* Ps. 3,8; Iov 4,9-10; Iez. 38; Zah. 11,3) ♦ „tot binele": totalitatea luată în individualitatea elementelor.

33,12 „copii": gr. τέκνα, termen afectiv. Pentru Ieronim, Hristos este Cel care cheamă.

33,13-17 Citat de 1Pt. 3,10-12.

33,15 „caută pacea": Părinţii pun expresia în legătură cu Ef. 2,14: „Hristos este pacea noastră."

33,16b „ruga": TM are „strigătul [după ajutor]".

şi urechile Lui, spre ruga lor.
17 Însă faţa Domnului e împotriva făcătorilor de rele,
ca să nimicească de pe pământ amintirea lor.
18 Strigat-au cei drepţi şi Domnul i-a ascultat
şi din toate necazurile i-a izbăvit.
19 Aproape este Domnul de cei cu inima zdrobită
şi pe cei smeriţi cu duhul îi va mântui.
20 Multe sunt necazurile celor drepţi,
dar din toate îi va izbăvi;
21 Domnul va păzi toate oasele lor:
nici unul din ele nu va fi zdrobit.
22 Moartea păcătoşilor este rea
şi cei ce-l urăsc pe omul drept vor da greş.
23 Va răscumpăra Domnul sufletele slujitorilor Săi
şi nicicând nu vor da greş toţi cei ce nădăjduiesc în El.

34

1 Al lui David.
Judecă-i, Doamne, pe cei ce mă nedreptăţesc,
războieşte-Te cu cei care se războiesc cu mine!
2 Apucă platoşa şi pavăza şi ridică-Te în ajutorul meu!

33,18 „cei drepţi": în TM subiectul nu este exprimat şi ar putea fi păcătoşii de la v. 17 care se pocăiesc, sau drepţii de la v. 16.

33,19 „Aproape este Domnul": Chiril al Alexandriei face legătura cu Ier. 23,23: „Sunt un Dumnezeu apropiat"; Ieronim trimite la Ps. 90,15. ♦ „zdrobită": *cf.* Ps. 50,19. ♦ „smeriţi cu duhul" – *cf.* Mt. 5,3.

33,20 TM are la final „*YHWH*", printr-o decupare diferită a versetelor 20-21.

33,21 Tradiţia creştină raportează versetul la Hristos (*cf.* In. 19,36).

33,22 „Moartea... rea": TM are „pe cel rău răutatea îl va nimici". ♦ „vor da greş": gr. πλημμέλεια, *litt.* „notă falsă", în LXX „greşeală" (mai ales involuntară); la fel la v. 23.TM are „vor fi pedepsiţi".

34 Este rugăciunea oricărui om prigonit pe nedrept, căruia i se răsplăteşte binele cu răul, duşmanii profitând de candoarea lui. Qimhi spune că David a rostit această rugăciune pe când era prigonit de Saul. Majoritatea Părinţilor văd în acest psalm rugăciunea lui Hristos în pătimirea Sa.

34,1 „pe cei ce mă nedreptăţesc": TM are „pe cei ce se judecă cu mine".

3 Scoate sabia şi închide [drumul] dinaintea celor ce mă prigonesc;
spune sufletului meu: „Eu sunt mântuirea ta."
4 Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută sufletul meu,
să dea înapoi şi să fie făcuţi de ruşine cei care îmi urzesc rele!
5 Să ajungă ca pleava în faţa vântului
şi îngerul Domnului să-i necăjească!
6 Să le fie drumul întunecime şi alunecare
şi îngerul Domnului să-i fugărească!
7 Fiindcă fără temei au ascuns înaintea mea laţ spre pieire,
fără pricină mi-au ocărât sufletul.
8 Să le iasă în cale cursă pe care n-o cunosc
şi capcana pe care au ascuns-o să-i prindă!
Vor cădea în cursă, chiar în ea!
9 Iar sufletul meu va tresălta în Domnul,
se va desfăta întru mântuirea Lui.
10 Toate oasele mele vor zice: „Doamne, cine este asemenea Ţie,
Tu care-l izbăveşti pe sărman din mâna celor mai tari decât el,
pe cel sărac şi lipsit – de cei care-l jefuiesc!"
11 Sculatu-s-au martori nedrepţi:
m-au întrebat de lucruri pe care nu le ştiam,
12 mi-au răsplătit binele cu rău,

34,3 „sabia": TM are „lancea". ♦ „şi închide": la fel în TM, dar unii interpretează ebr. *s^eghor* ca numele unei arme (toporişcă?), pe baza unui text de la Qumran (BJ), sau prin analogie cu gr. σάγαρις (*cf.* Gesenius-Robinson).

34,4 Aproape identic cu 39,15 şi 70,13. ♦ Origen înţelege că duşmanilor li se doreşte să-şi conştientizeze păcatul spre a se pocăi. ♦ „să dea înapoi": gr. ἀποστραφήτωσαν, după ms. B; alte mss. au ἀποστραφείησαν. Verbul ar putea însemna şi „să se întoarcă": de aceea Eusebiu observă că mulţi dintre cei care au cerut răstignirea lui Hristos L-au primit apoi (trimite la In. 1,12), iar blestemul profetic se adresează numai diavolului.

34,5 „ca pleava": psalmistul vrea convertirea păcătoşilor; doar cei care o refuză ajung ca pleava (Augustin, Ieronim). ♦ „îngerul Domnului": Meliton al Sardesului (*Chron. Pasch.* 152) şi Chiril al Alexandriei trimit la îngerul exterminator din Ex. 12,13. ♦ „să-i necăjească": TM are „să-i izgonească".

34,7 În TM textul e corupt, dar cuprinde laţul şi săparea unei gropi.

34,8 Verbele sunt la singular în TM şi s-ar putea înţelege că sunt cuvintele duşmanilor împotriva celui drept. Traducerile însă redau verbele la plural, după logica textului.

34,11 *Cf.* Mt. 26,59-60.

34,12 „mi-au pustiit sufletul": *litt.* „lipsă de copii pentru sufletul meu (= pentru mine)". Expresia se poate interpreta literal sau metaforic.

mi-au pustiit sufletul.
13 Dar eu, pe când mă necăjeau, mă îmbrăcam în sac
şi smeream cu post sufletul meu;
şi rugăciunea mea în sânul meu se va întoarce.
14 Ca şi cu un vecin, ca şi cu fratele nostru, aşa mă purtam de bine,
ca unul care jeleşte şi se mâhneşte, aşa mă smeream.
15 [Dar] ei împotriva mea s-au veselit şi s-au adunat;
s-au strâns împotriva mea bice, iar eu n-am ştiut;
împrăştiaţi au fost, dar nu s-au căit.
16 M-au pus la încercare, m-au împroşcat cu batjocuri,
au scrâşnit din dinţi împotriva mea.
17 Doamne, când vei privi [spre mine]?
Întoarce sufletul meu din răutăţile lor,
din [gura] leilor, singura mea [avuţie]!
18 Îţi voi da mărturie, Doamne, în adunarea cea mare,
între popor mult Te voi lăuda.
19 Să nu se bucure pe seama mea cei care mă duşmănesc pe nedrept,
cei ce mă urăsc fără temei şi îşi fac cu ochiul.
20 Căci mie îmi grăiau de pace,

34,13 „pe când mă necăjeau": TM are „când ei erau bolnavi". ♦ „se va întoarce": TM are „se întorcea" – ideea de rugăciune al cărei rod îi revine doar celui care o face – *cf.* Mt. 10,13. ♦ Eusebiu spune că Mântuitorul Îşi manifestă blândeţea ca un tată care suferă şi plânge pentru pierderea fiilor (trimite la Lc. 13,34). După Augustin, versetul ne învaţă ce trebuie să facem când suntem atacaţi – să nu răspundem cu rău, ci cu rugăciune pentru duşmani.

34,14b TM are: „Ca unul care-şi jeleşte mama mă încovoiam de tristeţe."

34,15 „împotriva mea": TM are „de poticnirea mea". ♦ „bice": TM are *nēkhīm*, „loviţi", „infirmi", dar versiunile, pentru coerenţă, traduc „cei care lovesc" (Targum, Ieronim [*Hebr.*], Symmachos). ♦ „eu n-am ştiut": Eusebiu vede în aceasta o ilustrare a kenozei Fiului lui Dumnezeu. ♦ „împrăştiaţi au fost, dar nu s-au căit": TM are „mă sfâşiau fără încetare".

34,16a TM are un text neclar: „cu batjocoritorii necuraţi dimprejur". Ieronim are „cu chip de cuvinte mincinoase", iar Targumul „cu cuvinte dulci, cu batjocuri şi cu ocări".

34,17 „când vei privi?": TM are „cât vei mai privi?". ♦ „singura mea [avuţie]" = viaţa/fiinţa (*cf.* 21,21).

34,17-18 Eusebiu atrage atenţia asupra multiplelor analogii cu Ps. 21. ♦ „Adunarea cea mare" se referă la chemarea şi adunarea tuturor oamenilor în Biserică (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 18,24).

34,20 În TM, versetul este: „Căci ei nu vorbesc de pace; împotriva oamenilor liniştiţi din ţară urzesc clevetiri."

dar cu mânie cugetau vicleşuguri,
21 îşi deschideau gura larg asupra mea
zicând: „Bine, bine, văzut-au ochii noştri!"
22 Ai văzut, Doamne: să nu taci!
Doamne, să nu Te îndepărtezi de mine!
23 Trezeşte-Te, Doamne, şi vino la judecata mea,
Dumnezeul meu şi Domnul meu, spre a-mi face dreptate!
24 Judecă-mă după dreptatea Ta, Doamne, Dumnezeul meu,
şi să nu se bucure pe seama mea;
25 să nu zică inimile lor: „Bine, bine pentru sufletul nostru!"
Nici să nu zică: „L-am înghiţit!"
26 Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară laolaltă
cei ce se bucură de necazurile mele,
să se acopere de ruşine şi de ocară cei care spun vorbe mari împotriva mea!
27 Să tresalte şi să se veselească cei care voiesc dreptatea mea
şi să spună pururi: „Preamărit fie Domnul!"
cei care voiesc pacea slujitorului Său.
28 Şi limba mea va vesti dreptatea Ta,
ziua întreagă, lauda Ta.

34,21 „Bine, bine": TM are *he'āh he'āh* – interjecţie de ironie ameninţătoare. ♦ „Văzut-au ochii noştri" poate fi înţeles ca o acuzaţie adusă de martori mincinoşi.

34,25 „Bine, bine pentru sufletul nostru!": TM are *litt.* „Aha, sufletele noastre!" interpretat de unii „dorinţa sufletelor noastre".

34,27 „cei care voiesc pacea": TM are „Cel care voieşte pacea", referindu-se la Dumnezeu. ♦ A ura cuiva „să spună pururi: «Preamărit fie Domnul!»" înseamnă a-i dori fericirea veşnică (Eusebiu, Origen).

34,28 „va vesti": gr. μελετᾶν, „a se preocupa, a se îngriji"; de aici „a exersa", specializat în retorică pentru „a declama", dar şi, mai ales în Biblie, „a medita". ♦ „dreptatea Ta": „Voi cânta dreptatea Ta pentru că ai chemat nu un singur popor, ci toate neamurile; e o singură zi, dar e o zi infinită, pentru că a rămâne cu Tine este Ziua cea veşnică" (Eusebiu). ♦ „ziua întreagă, lauda Ta": „Orice faci, să faci cum se cuvine, şi astfel L-ai lăudat pe Domnul. [...] În curăţia lucrărilor tale, pregăteşte-te să-L lauzi pe Dumnezeu ziua întreagă" (Augustin).

35

[1] Pentru sfârşit; al slujitorului Domnului, David.
[2] Îşi spune în sine cel nelegiuit să păcătuiască,
nu este frică de Dumnezeu înaintea ochilor lui;
[3] căci şi-a pus amăgiri în fața ochilor
ca să nu-şi descopere fărădelegea şi s-o urască.
[4] Cuvintele gurii sale – fărădelege şi viclenie,
n-a voit să priceapă, spre a face binele;
[5] fărădelege a cugetat în aşternutul său,
a stăruit pe orice cale care nu e bună
iar răutății nu i s-a împotrivit.
[6] Doamne, în ceruri este mila Ta
şi adevărul Tău – până la nori;
[7] dreptatea Ta – ca munții lui Dumnezeu,
judecățile Tale – noian adânc:
oameni şi animale vei izbăvi Tu, Doamne!

---

35 După cum Ps. 1 prezintă în contrast cele două căi care stau în fața alegerii omului, psalmul acesta înfățişează cele două tipuri opuse de oameni care păşesc pe ele.

35,1 TM are „Pentru mai-marele cântăreților. Al slujitorului lui *YHWH*, al lui David".

35,2 TM are *litt.* „Oracol de păcat pentru cel nelegiuit – lângă inima mea" – text dificil, pe care versiunile l-au citit într-o vocalizare diferită, rezultând: „Spune nelegiuitul să păcătuiască" şi emendează *libbī*, „inima mea", în *libbō*, „inima lui". Însă ebr. *n*^{e}*'um* este termenul consacrat pentru oracolul divin; prin urmare, după TM, e vorba de o ascultare față de păcat care înlocuieşte ascultarea de *YHWH*. ♦ „nu este frică... ochilor lui": citat în Rom. 3,18.

35,3 „şi-a pus amăgiri... ca să nu-şi descopere": Augustin interpretează: „Dacă ai fi sincer, ți-ai fi descoperit deja fărădelegea şi ai fi urât-o; dar, în loc să o urăşti, o aperi."

35,5 „în aşternutul său": în opoziție cu Ps. 4,4, unde omul e îndemnat să se căiască de păcate. Noaptea oferă răgaz pentru introspecție şi rugăciune. Augustin interpretează expresia la figurat: „în taina inimii". ♦ „pe orice cale": TM are „pe calea".

35,6 „mila... adevărul": traduc perechea de termeni ebr. *ḫesedh* şi *'emeth* (vezi nota la 24,10). Ieronim le identifică cu însuşi Hristos.

35,7 „Munții lui Dumnezeu" traduce ebr. *har*^{e}*rēy 'Ēl* – mod de a exprima superlativul, „munții cei mai înalți". ♦ „munții... noian": *cf.* Efes. 3,18. ♦ „animale": providența lui Dumnezeu care se extinde şi asupra animalelor e o temă recurentă în Biblie: *cf.*, de ex., Ps. 103,14.21; 147,9; Iov 38,39–39,30. Chiril al Alexandriei însă interpretează metaforic termenul, considerând că se referă la cei care nu-L cunosc pe Dumnezeu; şi ei sunt chemați la mântuire.

8 **Cum Ţi-ai înmulţit îndurarea, Dumnezeule!**
Iar fiii oamenilor sub acoperământul aripilor Tale vor nădăjdui.
9 Se vor îmbăta de belşugul casei Tale
şi din şuvoiul desfătării Tale îi vei adăpa;
10 că la Tine este izvorul vieţii,
întru lumina Ta vom vedea lumină.
11 Întinde mila Ta peste cei ce Te cunosc
şi dreptatea Ta, peste cei drepţi la inimă!
12 Să nu mă ajungă piciorul trufiei
şi mâna păcătoşilor să nu mă clatine!
13 Acolo au căzut cei care făptuiesc fărădelege,
au fost alungaţi şi nu vor putea să stea.

36

1 Al lui David.

35,8 „Cum Ţi-ai înmulţit îndurarea": TM are „Cât de preţioasă e îndurarea Ta". ♦ În „acoperământul aripilor" Ieronim vede o imagine a crucii.

35,9 „Se vor îmbăta...": Chiril al Ierusalimului (*Cat.* 17,19) interpretează: „Beţi de o beţie trează, care ucide păcatul şi dă viaţă inimii [...] îmbătaţi pentru că am băut vinul Viţei celei de taină, care spune: «Eu sunt Viţa, iar voi, mlădiţele» (In. 15,5)." ♦ „belşug": *litt.* „grăsime" – metaforă frecventă pentru bunăstare, abundenţă (de ex., Is. 25,6; 55,2 etc.). ♦ „şuvoiul": pentru Ambrozie, acesta evocă râurile Paradisului (Gen. 2,10); pentru Eusebiu şi Atanasie, îl evocă pe Hristos, iar Ieronim vede aici o aluzie la Duhul Sfânt.

35,10 „izvorul vieţii": *cf.* In. 4,14; 7,37-38; Apoc. 21,6. ♦ „lumina": *cf.* In. 1,4; 8,12. ♦ Grigore din Nazianz (*Or.* 31,3, PG 36, 135): în lumina Duhului Sfânt vedem şi vestim lumina care e Hristos, izvorând din lumina care e Tatăl.

35,12 „piciorul trufiei": aluzie la obiceiul oriental ca învingătorul să-şi pună piciorul pe grumazul învinsului.

35,13 „Acolo" traduce literal ebr. *şām*, care are însă şi valoare de interjecţie („iată!"). ♦ „au căzut": este „perfectul încrederii": acţiunea divină viitoare e prezentată ca deja împlinită (*cf.* Mt. 5,23-24; Mc. 11,24).

36 În ebraică acest psalm este alfabetic, ceea ce explică multele repetări ale ideii de bază: în faţa scandalului prosperităţii celor răi, experienţa de viaţă şi credinţa oferă o rezolvare, chiar înainte de apariţia ideii răsplăţii după moarte – însăşi trăirea după Legea lui Dumnezeu şi sub călăuzirea Lui este o valoare superioară, o răsplată care întrece necazurile vieţii, în vreme ce bunăstarea păcătoşilor este efemeră. Eusebiu socoteşte psalmul un fel de continuare a celui precedent: Ps. 35 arăta îndurarea infinită a lui Dumnezeu care îl rabdă pe păcătos, iar acesta îl îndeamnă pe omul drept să fie răbdător ca Dumnezeu.

Nu te tulbura de cei nelegiuiţi
şi nu-i pizmui pe cei ce fac fărădelegea;
2 căci, precum fânul, degrabă se vor usca
şi, ca firele de iarbă, iute se vor ofili.
3 Nădăjduieşte în Domnul şi fă binele,
locuieşte pământul şi te vei hrăni din bogăţia lui;
4 află-ţi desfătarea în Domnul
şi El va împlini dorinţele inimii tale.
5 Dezvăluie Domnului calea ta
şi nădăjduieşte în El, iar El va săvârşi:
6 va scoate la iveală ca lumina dreptatea ta
şi judecata ta, precum amiaza.
7 Supune-te Domnului şi roagă-te fierbinte;
nu te tulbura de acela care propăşeşte în drumul lui,
de omul ce săvârşeşte fapte nelegiuite!
8 Potoleşte-ţi mânia şi lasă furia deoparte,
nu te tulbura aşa încât să faci rele;
9 fiindcă cei care fac rele vor fi nimiciţi,

36,1 „tulbura": gr. παραζηλοῦμαι, derivat al verbului ζηλόω din stihul următor. Acelaşi la vv. 7 şi 8. Ζῆλος, „zelul" sau „gelozia", când este dorinţa de a avea şi tu binele pe care îl vezi în alţii, e lucru bun în sine; dar există un „zel amar", invidia, care este durere în faţa fericirii altuia. Aşadar, „zelul" şi „gelozia" sunt uneori bune (însuşi Dumnezeu se autonumeşte în VT „Dumnezeu gelos" pe poporul Său, în sensul că nu admite închinarea la idoli), alteori rele, dar invidia e întotdeauna rea (Eusebiu). ♦ „Nu te tulbura...": Eusebiu redă interpretările altor versiuni, *e.g.* Aquila („nu te întrece cu cei nelegiuiţi"), Symmachos („nu discuta cu ei").

36,3 „Locuirea", deci „cultivarea" pământului, e înţeleasă de Ambrozie în sens spiritual, ca fiind cultivarea propriului spirit, spre a aduce roadele Duhului.

36,5 „Dezvăluie Domnului": TM are „Îndreaptă spre *YHWH*".

36,6 „dreptatea... judecata": TM are perechea, frecvent întâlnită, *ṣ*^{e}*dhāqāh... miš*^{e}*pāṭ*: dreptatea în sens de împlinire a voinţei lui Dumnezeu şi judecata care face dreptate. ♦ „judecata": gr. κρίμα, *litt.* „judecată; sentinţă, hotărâre judecătorească". ♦ Versetul intră în rezonanţă cu Is. 58,10: „...dacă dai din hrana ta celui flămând şi îndestulezi sufletul celui oropsit, atunci va răsări în întuneric lumina ta şi bezna ta va fi ca amiaza."

36,7 „roagă-te fierbinte": *litt.* „imploră". ♦ În TM, 7a este: „Stai liniştit înaintea lui *YHWH* şi aşteaptă-L" (*cf.* Is. 30,15).

36,9 „vor moşteni pământul" (vezi şi v. 11): *cf.* Mt. 5,5, leitmotiv al întregului psalm. Înţelegerea expresiei a evoluat în timp de la sensul literal, concret, la un sens spiritual (viaţa cea nouă) şi eshatologic (viaţa veşnică).

dar cei care-L aşteaptă pe Domnul vor moşteni pământul.
10 Încă puţin şi nu va mai fi cel păcătos:
îi vei căuta locul şi nu-l vei mai afla.
11 Dar cei blânzi vor moşteni pământul
şi se vor desfăta în belşug de pace.
12 Îl va pândi păcătosul pe cel drept
şi va scrâşni din dinţi împotriva lui,
13 dar Domnul va râde de el,
căci vede dinainte cum îi vine ziua.
14 Sabia şi-au scos-o păcătoşii,
şi-au încordat arcul,
ca să-l doboare pe cel sărac şi sărman,
ca să-i străpungă pe cei drepţi cu inima.
15 Sabia lor să le pătrundă în inimă
şi arcurile lor să fie sfărâmate!
16 Mai bun e puţinul pentru cel drept
decât multa bogăţie a păcătoşilor;
17 căci braţele păcătoşilor vor fi zdrobite,
dar Domnul îi întăreşte pe cei drepţi.
18 Domnul cunoaşte căile celor neprihăniţi
şi moştenirea lor va fi în veac;
19 nu vor fi făcuţi de ocară în clipa cea rea
şi în zilele de foamete vor fi îndestulaţi.
20 Căci păcătoşii vor pieri
şi duşmanii Domnului, tocmai când sunt slăviţi şi înălţaţi,
risipindu-se ca fumul, au şi pierit.
21 Păcătosul ia cu împrumut şi nu dă înapoi,
dar cel drept se îndură şi dăruieşte:

36,10 „nu va mai fi cel păcătos": Origen propune şi o altă interpretare: „nu va mai fi păcătos" (= se va converti).

36,12 Eusebiu comentează: păcătosul nu-l suportă pe cel drept pentru că însăşi viaţa acestuia îl osândeşte (*cf.* Înţ. 2,15).

36,14 „cei drepţi cu inima": TM are „cei drepţi pe cale".

36,16 „multa bogăţie a păcătoşilor": TM are „bogăţia multor păcătoşi". ♦ „La ce le foloseşte belşugul? Cei puternici nu se satură niciodată", spune Eusebiu.

36,18 „cunoaşte căile": TM are „cunoaşte zilele".

36,20 „tocmai... înălţaţi": TM are „pier precum podoaba pajiştii".

22 cei care-l binecuvântează vor moşteni pământul,
iar cei care-l blestemă vor fi nimiciți.
23 De Domnul sunt îndreptați paşii omului
şi acesta va îndrăgi calea Lui.
24 Dacă va cădea, nu va fi doborât,
căci Domnul îi sprijină mâna.
25 Tânăr am fost şi am îmbătrânit,
dar n-am văzut om drept să fie părăsit,
nici seminția lui să caute pâine;
26 ziua întreagă se îndură şi dă cu împrumut
şi seminția lui va fi binecuvântată.
27 Îndepărtează-te de rău şi fă binele,
şi sălăşluieşte-te în veacul veacului.
28 Căci Domnul iubeşte judecata:
nu-i va părăsi pe credincioşii Săi,
până în veac vor fi păziți;
dar cei nelegiuiți vor fi urmăriți până la capăt
şi seminția celor fără de lege va pieri cu totul;
29 cei drepți însă vor moşteni pământul
şi-l vor locui în veacul veacului.
30 Gura celui drept va cugeta înțelepciune
şi limba lui va grăi despre judecată.
31 Legea Dumnezeului său e în inima sa
şi nu vor întâlni piedică paşii săi.
32 Păcătosul îl pândeşte pe cel drept
şi caută să-l dea morții,
33 dar Domnul nu-l va lăsa în mâinile lui,
nici nu-l va osândi când îl va judeca.

36,22 *Cf.* Gen. 12,3, Dumnezeu către Avraam: „Îi voi binecuvânta pe cei care te binecuvântează..." – Dumnezeu ia partea celui drept. ♦ TM are „cei pe care el îi binecuvântează..." – subiectul poate fi Dumnezeu sau dreptul.

36,23 „va îndrăgi": *litt.* „va voi".

36,28 „cei nelegiuiți": gr. ἄνομοι. *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au ἄμωμοι, „cei neprihăniți". ♦ 28d nu apare în TM.

36,30 „va cugeta": *litt.* „se va preocupa de"; TM are „murmură" (*cf.* nota la 1,2).

36,32 După Eusebiu, păcătosul îl invidiază pe cel drept şi vrea să-l facă să cadă: este replica primului verset: „Nu te întrece cu cei păcătoşi."

34 Aşteaptă-L pe Domnul şi păzeşte calea Lui
şi El te va înălţa ca să moşteneşti pământul:
când vor fi nimiciţi păcătoşii, vei vedea.
35 L-am văzut pe cel nelegiuit preaînălţându-se
şi ridicându-se precum cedrii Libanului,
36 şi am trecut şi, iată, nu mai era,
l-am căutat şi nu s-a mai aflat locul lui.
37 Păzeşte nevinovăţia şi priveşte dreptatea,
căci există o rămăşiţă pentru omul de pace.
38 Dar cei fără de lege vor pieri de îndată,
rămăşiţa celor nelegiuiţi se va nimici.
39 Însă mântuirea celor drepţi este la Domnul,
El e ocrotitorul lor la ceas de strâmtorare.
40 Îi va ajuta Domnul şi-i va izbăvi
şi-i va scoate de la păcătoşi
şi-i va mântui pentru că au nădăjduit în El.

37

1 Psalm al lui David; spre amintire despre sabat.
2 Doamne, în mânia Ta să nu mă mustri
şi în urgia Ta să nu mă pedepseşti!
3 Căci săgeţile Tale s-au înfipt în mine,
ai întărit peste mine mâna Ta.

36,35 În TM, versetul este: „Am văzut un nelegiuit îngrozitor ..." (continuarea e neclară; unii interpretează „desfăşurându-se ca un copac falnic al locului").

36,37 „există o rămăşiţă": în lumina versetului următor, se referă la urmaşi. Şi TM are aici (şi la 38b) „...posteritate/urmaşi". ♦ Chiril al Alexandriei interpretează „rămăşiţa" ca pe o moştenire spirituală: omul de pace lasă ceva în urma sa.

36,38 „de îndată": se mai poate înţelege „toţi laolaltă".

37 Un om strivit de boală (lepră?) şi prigonit pe nedrept îşi strigă către Dumnezeu suferinţa, recunoscându-se păcătos, dar şi încrederea în atotştiinţa şi îndurarea divină. Creştinii îl socotesc printre cei şapte psalmi de pocăinţă (*cf.* prima notă la Ps. 6).

37,1 „spre amintire despre sabat": TM are „spre a face amintire". În LXX, aceasta a fost pusă în legătură cu ceremonialul de sabat (*cf.* Lev. 24,7-8).

37,2 Unii, traducând literal, interpretează „nu cu mânie să mă mustri şi nu cu urgie să mă pedepseşti".

37,3 „ai întărit": TM are „s-a lăsat" (*tin^{e}ḫath*). Traducătorul LXX a citit *t^{e}naḫḫeth.*

4 Nu este vindecare în trupul meu din pricina urgiei Tale,
nu este pace oaselor mele din pricina păcatelor mele.
5 Căci fărădelegile mele s-au ridicat peste capul meu,
ca o povară grea s-au îngreunat peste mine.
6 Împuţitu-s-au şi au putrezit rănile mele
din pricina nebuniei mele;
7 nenorocit sunt şi m-am încovoiat cu totul,
toată ziua mâhnindu-mă umblam.
8 Căci şalele mi s-au umplut de batjocuri
şi nu este vindecare în trupul meu;
9 lovit am fost şi înjosit peste măsură,
răcnit-am de suspinul inimii mele.
10 Doamne, în faţa Ta e toată dorinţa mea
şi suspinul meu nu stă ascuns de Tine.
11 Inima mi s-a tulburat, m-a părăsit puterea
şi lumina ochilor mei, nici aceea nu mai e cu mine.
12 Prietenii şi cunoscuţii mei s-au apropiat de mine şi s-au oprit;
cei apropiaţi mi-au stat departe.
13 Mi-au făcut silnicie cei ce vor să-mi ia viaţa
şi cei care-mi vor răul au grăit deşertăciuni
şi vicleşuguri au pus la cale ziua întreagă.
14 Iar eu, precum un surd, nu auzeam,
precum un mut ce nu-şi deschide gura.
15 Am fost ca omul care nu aude
şi-n gura lui nu are cuvinte de răspuns.
16 Căci în Tine, Doamne, am nădăjduit :
Tu mă vei asculta, Doamne, Dumnezeul meu!

37,4 „vindecare": TM are „loc sănătos/întreg"; la fel şi la v. **8.** ♦ „din pricina": *litt.* „din faţa".

37,8 „batjocuri": TM are „fierbinţeală" (*niq*^{e}*leh* – de la *qālāh*, „a arde, a pârjoli"). Traducătorul a avut în vedere verbul omofon *qālāh*, „a dispreţui"!

37,12 „s-au apropiat de mine şi s-au oprit": TM are „în faţa rănii mele (*minnegedh nig*^{e}*'ī*) s-au oprit". Traducătorul a citit *minneg*^{e}*dhī nag*^{e}*şū*. ♦ Începând cu acest verset, Părinţii referă psalmul la Hristos. Chiar şi afirmaţiile adecvate unui păcătos sunt interpretate în sensul că El ia asupra Sa păcatele lumii (de ex., v. **19**).

37,13 „Mi-au făcut silnicie": TM are „Mi-au întins curse". ♦ „vor să-mi ia viaţa": *litt.* „caută sufletul meu". ♦ „au grăit deşertăciuni": TM are „au vorbit nenorociri".

17 Căci am zis: să nu se bucure împotriva mea vrăjmaşii mei;
când mi s-a clătinat piciorul au grăit împotriva mea cu trufie.
18 Gata sunt eu pentru biciuire
şi durerea mea înaintea mea este pururea.
19 Căci fărădelegea mea o voi vesti
şi mă voi îngrijora pentru păcatul meu.
20 Dar duşmanii mei sunt vii şi s-au făcut mai puternici decât mine,
s-au înmulţit cei care mă urăsc pe nedrept.
21 Cei care-mi răsplătesc binele cu rău
mă cleveteau când urmăream dreptatea;
[m-au azvârlit pe mine, cel iubit, ca pe un mort de care-ţi este silă.]
22 Să nu mă părăseşti, Doamne,
Dumnezeul meu, să nu Te îndepărtezi de mine!
23 Grăbeşte întru ajutorul meu, Doamne al mântuirii mele!

38

1 Pentru sfârşit, pentru Idithun; cântare a lui David.
2 Zis-am: Voi păzi căile mele, ca să nu păcătuiesc cu limba mea;
pus-am gurii mele pază

37,18 „biciuire": TM are „şchiopătare" – ambele în sens figurat de „lovitură, prăbuşire".

37,20 „decât mine": nu apare în TM.

37,21c Rahlfs pune textul între croşete, sugerând eliminarea lui, deoarece nu apare în principalele manuscrise.

37,22 După Augustin, Hristos transfigurează în Sine persoana primului om, care, într-un anume sens, a fost îndepărtat. Omul nostru vechi este pironit pe cruce cu El – *cf.* Col. 2,13 *sq*.

37,23 Psalmul se termină cu un strigăt după ajutor; Eusebiu îl pune în strânsă legătură cu următorul.

38 Un om lovit de mare suferinţă nu e în stare să cugete cu seninătate; oricât s-ar strădui să nu dea glas revoltei, cu strigătul său ajunge chiar să-L înfrunte pe Dumnezeu, asemenea lui Iov. Deoarece credinţa în înviere nu exista încă la acea vreme, singura sa nădejde explicită în faţa caracterului derizoriu al vieţii este că Dumnezeu îi va mai dărui un răgaz.

38,1 „Idithun": poate fi acelaşi cu Idithon, unul dintre cei trei „dirijori" numiţi de David pentru muzica din lăcaşul sfânt (*cf.* 1Par. 25,1.6). ♦ TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, pentru *Yᵉdhīthūn*. Psalm al lui David".

38,2 „pază": TM are „botniţă". ♦ „când stătea": TM are „cât timp va sta".

când stătea păcătosul înaintea mea.
3 Amuțit-am și m-am smerit și am tăcut despre cele bune
și durerea mea s-a înnoit.
4 Înfierbântatu-s-a în mine inima mea
și în cugetarea mea se va aprinde foc.
Grăit-am cu limba mea:
5 Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârșitul meu
și care este numărul zilelor mele,
ca să știu de ce sunt lipsit.
6 Iată, ai făcut de o palmă zilele mele
și ființa mea e ca nimic înaintea Ta;
într-adevăr, toate sunt deșertăciune, orice om care trăiește.
Oprire
7 Într-adevăr, ca o închipuire trece omul,
în zadar e zbaterea lui;
adună și nu știe cine va culege.
8 Și acum, care-i așteptarea mea? Oare nu Domnul?
Și ființa mea este lângă Tine.

38,3 „m-am smerit": TM are „în tăcere". ♦ „despre cele bune": TM are *miṯṯōbh, litt.* „de la bine" interpretat fie „fără folos", „deși mi-ar fi fost bine [să vorbesc]", fie „din pricina binelui [nelegiuitului]". ♦ „s-a înnoit": TM are „s-a stârnit".

38,4b *Cf.* Ier. 20,9. ♦ „cugetarea mea": TM are „murmur/suspin": rugăciune alcătuită mai mult din gemete decât din cuvinte. Apare numai de două ori în Psaltire: aici și la 5,2. ♦ „se va aprinde": TM are „arde".

38,5 „sfârșitul": gr. πέρας, *litt.* „margine, limită, graniță". Origen îl înțelege ca exprimând ținta: natura spirituală are drept țintă cunoașterea Sfintei Treimi. Pentru Ambrozie și Ieronim, aici întreaga omenire întreabă când va încredința Hristos Tatălui împărăția (*cf.* 1Cor. 15,24). ♦ „de ce sunt lipsit": TM are „cât sunt de trecător".

38,6 „(ai făcut) de o palmă (zilele mele)": gr. παλαιστάς: *Alexandrinus*, urmat de Rahlfs – ca în TM; *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „(ai făcut) vechi..." (παλαιάς). ♦ „ființa": gr. ὑπόστασις, „existență", „așteptare", „temei". La fel și la 38,8. TM are *litt.* „durata mea". ♦ „toate sunt deșertăciune, orice om care trăiește": TM are „e doar un abur tot omul care stă".

38,7 „ca o închipuire": Ambrozie interpretează: sub Lege se trăia în prefigurare, o dată cu Evanghelia trăim în imagine, în cer vom trăi în adevăr, pentru că-L vom vedea față în față (*cf.* 1Cor. 13,12). ♦ „e zbaterea lui": gr. ταράσσονται, *litt.* „se agită/se tulbură" (la pl.). ♦ 7c: *cf.* Lc. 12,20.

38,8 „Oare nu Domnul?": TM are „Doamne!".

9 De toate fărădelegile mele izbăveşte-mă;
ocară celui fără de minte Tu m-ai dat.
10 Tăcut-am şi nu mi-am deschis gura, căci Tu eşti Cel ce m-a făcut.
11 Depărtează de la mine loviturile Tale;
de puterea mâinii Tale m-am sfârşit.
12 Cu mustrări pentru fărădelege l-ai pedepsit pe om,
ai şters ca pe o pânză de păianjen viaţa lui;
cu adevărat se zbate în zadar tot omul.
Oprire
13 Ascultă rugăciunea mea, Doamne,
şi la strigarea mea ia aminte;
la lacrimile mele nu rămâne mut,
căci străin sunt eu la Tine,
un trecător, ca toţi părinţii mei.
14 Dă-mi răgaz ca să-mi trag răsuflarea,
înainte de a mă duce şi de a nu mai fi!

39

1 Pentru sfârşit; al lui David. Psalm.

38,9 „Tu m-ai dat": TM are „să nu mă dai".
38,10 „Tu eşti Cel ce m-a făcut": TM are „Tu ai făcut[-o]".
38,11 „de puterea": TM are „de izbirea".
38,12b În TM: „Precum molia rozi tot ce-şi doreşte." ♦ „cu adevărat se zbate în zadar": TM are „ca o suflare e".
38,13d-e „străin... trecător": *cf.* Lev. 25,23; 1Pt. 2,11; Evr. 11,13. Ambrozie: „Fiind iertat de Dumnezeu, nu vei mai fi străin, ci cetăţean (*cf.* Ef. 2,19)."
38,14a *Cf.* Iov 10,20; TM are „nu Te mai uita la mine, ca să arăt un zâmbet" – *cf.* Iov 9,27. ♦ 14b: „de a nu mai fi": Origen şi Atanasie completează „nu voi mai fi păcătos, căci prin iertarea Ta voi fi transformat". După Augustin, psalmistul se teme să meargă în locul în care „nu este"; vrea să meargă acolo unde este Fiinţa supremă.
39 Psalm de încredinţare a întregii fiinţe lui Dumnezeu. Mulţi Părinţi îl pun în rostirea lui Hristos. Chiril al Alexandriei afirmă că, din diverse puncte de vedere, psalmul poate fi considerat ca rostit de Hristos vestindu-Şi Întruparea şi lucrarea răscumpărătoare, de poporul ales, care îşi povesteşte suferinţele, dar şi de omenirea întreagă chemată să îmbrăţişeze credinţa în Hristos. Chiar şi versetele în care psalmistul se declară păcătos sunt interpretate hristologic în lumina pasajului 2Cor. 5,21 („Pe cel care n-a cunoscut păcatul, Dumnezeu l-a făcut păcat, pentru noi").
39,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

2 Cu dor L-am aşteptat pe Domnul şi El a luat aminte la mine
şi a ascultat rugămintea mea
3 şi m-a ridicat din groapa nenorocirii,
din noroiul mlaştinii,
a aşezat pe stâncă picioarele mele
şi a îndreptat paşii mei
4 şi a pus în gura mea cântare nouă,
imn de laudă pentru Dumnezeul nostru;
vor vedea mulţi şi se vor teme
şi vor nădăjdui în Domnul.
5 Fericit omul căruia Numele Domnului îi e nădejde
şi care n-a privit spre zădărnicie şi spre nebunii mincinoase.
6 Multe sunt minunile pe care le-ai făcut, Doamne, Dumnezeul meu,
şi nu e nimeni asemenea Ţie în gândurile Tale:
am vestit şi am grăit că s-au înmulţit fără de număr.
7 Jertfă şi prinos nu ai voit,
dar mi-ai întocmit urechi;
arderi de tot şi [jertfă] pentru păcat nu ai cerut.
8 Atunci am zis: Iată, vin.
În sulul cărţii este scris despre mine;
9 să fac voia Ta, Dumnezeule, am voit

39,2 „Cu dor L-am aşteptat": *litt.* „aşteptând L-am aşteptat". ♦ „a luat aminte la mine": TM are „s-a plecat spre mine". ♦ „rugămintea": TM are „strigătul".

39,3 „nenorocirii": TM are „învolburării".

39,4 „cântare nouă": pentru majoritatea Părinţilor latini, aceasta reprezintă Noul Legământ şi omul nou, răscumpărat de Hristos.

39,5 „omul": TM are *gebher*, „om curajos". ♦ „Numele Domnului": TM are „*YHWH*". ♦ „zădărnicie": TM are *r^ehābhīm*, *litt.* „trufaşi", interpretat de exegeţi ca referindu-se la idoli. ♦ „nebunii mincinoase": TM are „rătăciţi ai minciunii". LXX a interpretat abstract şi această referire la idoli.

39,6 „gândurile Tale": TM are în plus „pentru noi".

39,7-9 Pasaj citat de Evr. 10,5-10.

39,7 „dar mi-ai întocmit urechi": după Rahlfs, dar majoritatea mss. LXX au „mi-ai întocmit un trup" (aşa cum citează şi Evr. 10,5); TM are „mi-ai deschis (*litt.* săpat) urechi" (fără acel „dar", care sugerează o înlocuire a jertfei cu altceva).

39,8 „sulul cărţii": după interpretarea hristologică a lui Origen, nu e vorba de o carte anume, ci de întreaga Scriptură, pentru că toată vorbeşte despre Hristos, după cum El însuşi afirmă (*cf.* In. 5,39).

39,9 „adâncul inimii": *litt.* „în mijlocul pântecelui".

şi Legea Ta este în adâncul inimii mele.
10 Am binevestit dreptatea în adunarea cea mare;
iată, buzele mele nu le voi închide:
Doamne, Tu ştii.
11 Dreptatea Ta n-am tăinuit-o în inimă,
adevărul Tău şi mântuirea Ta le-am grăit,
n-am ascuns mila Ta şi adevărul Tău în adunarea cea mare.
12 Iar Tu, Doamne, nu îndepărta îndurările Tale de la mine :
mila Ta şi adevărul Tău m-au întărit pururi.
13 Căci m-au împresurat rele fără număr,
m-au înconjurat fărădelegile mele şi nu puteam vedea.
Înmulţitu-s-au mai mult decât perii capului meu
şi mi-a pierit îndrăzneala.
14 Binevoieşte, Doamne, să mă izbăveşti,
Doamne, ca să-mi ajuţi grăbeşte-Te!
15 Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară laolaltă cei ce caută sufletul meu ca să-l piardă;
să dea înapoi şi să fie făcuţi de ocară cei ce-mi voiesc răul!
16 Să-i cuprindă pe dată ruşinea pe cei care-mi spun: „Bine! Bine!"
17 Să se veselească şi să se bucure în Tine toţi cei care Te caută, Doamne,
şi să spună pururi : „Preamărit [fie] Domnul!" cei ce iubesc mântuirea Ta.
18 Iar eu sunt sărac şi lipsit: Domnul va avea grijă de mine;
ajutorul şi ocrotitorul meu Tu eşti:
Dumnezeul meu, nu zăbovi!

39,11 „Adevărul" de la 11b traduce ebr. *'emūnāh*, „fidelitate, statornicie", iar pentru „mila... adevărul" de la 11c şi 12b, TM are *ḫesedh... 'emeth* – vezi nota la 24,10.

39,13 „îndrăzneala": *litt.* „inima".

39,14-18 = Ps. 69,2-6.

39,16 „Bine! Bine!": TM are *he'āḫ he'āḫ* – exclamaţie batjocoritoare (*cf.* şi 34,21).

39,18 „eu sunt sărac şi lipsit": Ieronim raportează expresia tot la Hristos care „bogat fiind, S-a făcut sărac pentru noi" (2Cor. 8,9).

40

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
2 Fericit acela care ia aminte la cel sărac şi sărman:
în ziua cea rea îl va izbăvi Domnul.
3 Domnul să-l păzească şi să-i dea viaţă şi fericire pe pământ
şi să nu-l dea în mâinile duşmanului său.
4 Domnul să-l ajute pe patul durerii lui:
tot culcuşul lui l-ai schimbat, în slăbiciunea lui.
5 Eu am zis: Doamne, miluieşte-mă;
vindecă sufletul meu, căci am păcătuit împotriva Ta.
6 Duşmanii mei au vorbit rele împotriva mea:
„Când, oare, va muri şi va pieri numele lui?"
7 Şi, dacă intra [vreunul] să [mă] vadă, rostea vorbe deşarte:
inima lui i-a adunat nelegiuire,
ieşea afară şi [tot] vorbea.
8 Şuşoteau laolaltă împotriva mea toţi duşmanii mei,
împotriva mea cugetau rele,

---

40 Omul bolnav părăsit de prieteni şi bârfit de duşmani îşi pune toată nădejdea în Dumnezeu.

40,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

40,2 „care ia aminte", gr. ὁ συνίων: συνίημι înseamnă „a percepe, a auzi", „a pricepe, a înţelege", „a lua seama la". ♦ „sărac şi sărman": TM are numai *dāl,* care acoperă nuanţele ambelor cuvinte greceşti. Majoritatea Părinţilor raportează expresia la Hristos care „S-a făcut sărac" (2Cor. 8,9), „a luat chip de rob" (Flp. 2,7) şi care se identifică cu cel sărman (*cf.* Mt. 25,35 *sq.*: „Am fost flămând... însetat... străin..."). Augustin spune: „Recunoaşte bogăţiile ascunse în Acela pe care tu Îl vezi sărac! [...] Într-adevăr, în El sunt ascunse toate comorile înţelepciunii şi ale ştiinţei (Col. 2,3)..." ♦ „ziua cea rea": după Eusebiu, e ziua Judecăţii, când Hristos le va spune celor drepţi: „Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu" – *cf.* Mt. 25,34.

40,3-4a LXX are verbele la optativ aorist, în vreme ce TM are „imperfectul", cu sens de prezent sau viitor. ♦ „în mâinile duşmanului": TM are „[pradă] poftei duşmanului". ♦ „Acest duşman este diavolul; să nu crezi că duşmanul tău este vecinul care s-a certat cu tine! [...] Duşmanul tău este cel despre Domnul a spus: «Duşmanul a făcut aceasta» – Mt. 13,28." (Augustin)

40,4b Poate fi o imagine paternă a lui Dumnezeu, care „face/schimbă" patul bolnavului, dar a fost înţeleasă şi ca sugerând un gest de vindecare. Părinţii l-au pus în legătură cu vindecarea paraliticului (Mc. 2,9: „Ia-ţi patul tău..." şi *par.*).

40,8 „laolaltă": gr. ἐπὶ τὸ αὐτό: majoritatea Părinţilor îl interpretează astfel, dar Atanasie îl înţelege ca „în acelaşi fel" = „cu minciună şi trădare".

9 cuvânt nelegiuit au pus împotriva mea:
„Cel adormit va mai putea cumva să se ridice?"
10 Chiar şi prietenul apropiat, în care nădăjduiam,
cel care mânca pâinea mea, şi-a ridicat asupra mea călcâiul.
11 Dar Tu, Doamne, îndură-Te de mine şi ridică-mă
şi le voi da răsplată.
12 Întru aceasta am cunoscut că ai [bine]voit întru mine
pentru că nu se va bucura duşmanul [de răul] meu.
13 Dar Tu pentru nevinovăţia mea m-ai primit
şi m-ai statornicit înaintea Ta pe veci.
14 Binecuvântat [este] Domnul Dumnezeul lui Israel din veac şi până
în veac.
Aşa să fie, aşa să fie!

41

1 Pentru sfârşit; spre înţelegere, al fiilor lui Core.
2 Precum tânjeşte cerboaica spre izvoarele de apă,

40,9 În TM, versetul e pus în întregime în gura duşmanilor: „Lucrarea lui *Beli'al* s-a revărsat în el; el zace şi nu se va mai putea scula."

40,10 „prietenul apropiat": *litt.* „omul păcii mele" – calc după ebr. ♦ „şi-a ridicat": gr. μεγαλύνω înseamnă mai ales „a se trufi, a se sumeţi". ♦ „călcâiul": traducătorul LXX foloseşte aici un neologism care mai apare o singură dată în Biblie (2Rg. 10,19), subst. abstract πτερνισμός, care sugerează lovitura mişelească, vicleană. 10b e citat în In. 13,18, dar nu după LXX, ci direct după ebr.

40,12 „ai [bine]voit întru mine": *litt.* „m-ai voit". În interpretarea lui Atanasie, Tatăl Îl voieşte pe Hristos şi voieşte omenirea, pe care diavolul o duşmăneşte.

40,14 Acest verset este doxologia care încheie prima carte a Psaltirii. ♦ „Aşa să fie, aşa să fie!": TM are „Amin! Amin!".

41 Dorul unui exilat după Templu devine expresie a setei omului după Dumnezeu.

41,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „spre înţelegere": TM are *maś^e^kīl*: *cf.* nota la 31,1. ♦ „al fiilor lui Core": gr. τοῖς υἱοῖς Κορε traduce ebr. *libh^e^nēy Qorah* care poate fi înţeles şi „pentru fiii...", dar e mai probabil „al...", *cf.* nota la 3,1. „Fiii lui Core" apar în textul biblic ca leviţi (*cf.* Num. 25,28), însărcinaţi îndeosebi cu cântările din Templu (*cf.* 2Par. 20,19). Le sunt atribuite grupul Ps. 41–48, precum şi 83, 84, 86, 87, pe care unii exegeţi îl numesc „mica colecţie a fiilor lui Core".

41,2-3 Pentru Ioan Gură de Aur, setea exprimă iubirea, stăruinţa în iubire, nerăbdarea ei. Profetul ştie că-L va vedea pe Dumnezeu când va ieşi din această lume, dar nu poate să aştepte şi spune: „când?".

aşa tânjeşte sufletul meu spre Tine, Dumnezeule.
3 Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu:
când voi veni şi mă voi arăta în faţa lui Dumnezeu?
4 Mi-au fost lacrimile pâine ziua şi noaptea,
când îmi spuneau în toată ziua: „Unde e Dumnezeul tău?"
5 Mi-am amintit de aceasta şi mi-am revărsat în mine sufletul,
căci voi străbate spre locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu,
în glas de veselie şi de laudă, în zvonul [mulţimii] în sărbătoare.
6 Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Domnul, căci Îi voi aduce laudă,
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.
7 Tulburatu-s-a în mine sufletul meu:
de aceea îmi voi aminti de Tine, din pământul Iordanului şi al Ermonului,
de la muntele mic.
8 Adânc pe adânc cheamă la glasul căderii apelor Tale :

41,3 „de Dumnezeul...": *litt.* „spre Dumnezeul", care sugerează tensiunea dorinţei (*cf.* şi 7). ♦ „mă voi arăta": *litt.* „voi fi văzut", traducând exact ebr. *'ērā'eh*. Se presupune că acest pasiv este o corectură de copist, atenuând textul din scrupul teologic, întrucât unele mss. ebraice, aramaice şi latine au „voi vedea faţa...".

41,4 „Unde e Dumnezeul tău?": *cf.* Mt. 27,42-43; Mc. 15,29-32; Lc. 23,35-37.

41,5 „a-şi revărsa sufletul": expresie care se referă la rugăciune. ♦ „voi străbate": TM are o formă de imperfectiv a verbului „a trece", care arată doar că acţiunea nu e încheiată, fără a specifica un timp. De aceea, traducătorii o redau de obicei cu „treceam". ♦ „spre locul cortului...": neclar în TM.

41,6 „mă tulburi": TM are „te tulburi asupra mea". Dialogul rugătorului cu sine însuşi apare şi în alţi psalmi (*e.g.* Ps. 102,1-5). ♦ „Îi voi aduce laudă": TM are „din nou Îi voi aduce laudă"; la fel şi la v. 12 şi la 42,5.

41,7 „în mine": *litt.* „către mine", ceea ce poate sugera o anumită dinamică, eventual în contrast cu acel „spre" din vv. 2 şi 3. Augustin interpretează: îndreptat spre Cel neschimbător, sufletul meu se înviorează, este refăcut; îndreptat spre mine, se tulbură: sunt sigur de dreptatea lui Dumnezeu, dar nu de a mea. Aşadar, să nu rămâi închis în tine! ♦ „Pământul Iordanului şi al Ermonului" ar putea fi nordul Galileii, zona izvoarelor Iordanului, la sud-vest de Ermon. ♦ „muntele mic": TM are „muntele *Miṣ'ār*" – neidentificat. Mortari traduce „departe de muntele mic". Rabinii interpretează „departe de muntele Sion" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

41,8 „Adâncurile" sunt interpretate tradiţional ca abisul mizeriei umane care cheamă abisul îndurării lui Dumnezeu. Ieronim are o interpretare originală: e vorba de cele două Testamente, care se cheamă unul pe altul, iar „glasul căderilor de apă" e glasul profeţilor care vestesc venirea Domnului.

toate furtunile şi talazurile Tale au trecut peste mine!
9 Ziua va trimite Domnul îndurarea Sa
şi noaptea, cântare de la mine,
rugăciune către Dumnezeul vieţii mele.
10 Spune-voi Domnului: „Apărătorul meu eşti Tu – de ce ai uitat de mine?
De ce umblu întristat, prigonit de vrăjmaş?"
11 Pe când îmi frângeau oasele, m-au ocărât asupritorii mei,
spunându-mi în toată ziua: „Unde e Dumnezeul tău?"
12 Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Domnul, căci Îi voi aduce laudă,
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.

42

1 Psalm al lui David.
Judecă-mă, Dumnezeule, şi apără dreptatea mea
de neamul necredincios;
de omul nedrept şi viclean izbăveşte-mă!
2 Căci Tu eşti, Dumnezeule, întărirea mea: de ce m-ai alungat?
Şi de ce umblu mohorât când mă strâmtorează duşmanul?
3 Trimite lumina Ta şi adevărul Tău;

41,9 „cântare de la mine": text nesigur. Aceasta e lecţiunea lui Rahlfs; ms. A are „cântarea Lui", iar B şi S au „[o] va arăta". TM are „cântarea Lui [este/va fi] cu mine"; tot versetul e neclar şi are un ritm diferit de restul psalmului. ♦ „Ziua... noaptea": după Grigore cel Mare, îndurarea lui Dumnezeu ne e trimisă ziua: e recunoscută şi primită în timp de pace; se dezvăluie noaptea: darul primit în pace se manifestă în vreme de restrişte (*cf. Moralia*, SC 32, p.128).

41,10 „Apărătorul": TM are „Stânca".

41,11a TM are *litt.* „în frângerea din oasele mele mă ocărăsc...".

42 După mulţi comentatori, acest psalm formează o unitate cu cel precedent, având în vedere structura şi conţinutul.

42,1 În TM, psalmul nu are titlu. ♦ „necredincios": gr. οὐχ ὅσιος, „neevlavios, necuvios". TM are *lo' ḥāsīdh*, care s-ar putea traduce „cel care nu împlineşte voinţa lui Dumnezeu". ♦ După Origen, ca să poţi spune „apără dreptatea mea", trebuie să fi renunţat să-ţi faci dreptate singur şi să-ţi fi încredinţat cauza dreptăţii divine.

42,3 „lumina... adevărul": Origen, Chiril, Augustin consideră că e vorba despre Hristos, pe care psalmistul Îl întrezăreşte profetic. ♦ „m-au călăuzit... m-au dus": TM are „să mă călăuzească... să mă ducă". ♦ „muntele Tău cel sfânt": TM are „muntele sfinţeniei Tale". E vorba de muntele Sionului, pe care se află Templul.

ele m-au călăuzit şi m-au dus la muntele Tău cel sfânt
şi la lăcaşurile Tale.
4 Şi voi intra la altarul lui Dumnezeu,
la Dumnezeu, care bucură tinereţea mea;
Îţi voi aduce laudă cu alăuta, Dumnezeule, Dumnezeul meu!
5 Pentru ce eşti mâhnit, suflete, şi pentru ce mă tulburi?
Nădăjduieşte în Dumnezeu, căci Lui Îi voi aduce laudă:
mântuirea feţei mele, Dumnezeul meu.

43

1 Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, spre înţelegere, psalm.
2 Dumnezeule, cu urechile noastre am auzit,
părinţii noştri ne-au povestit
lucrarea pe care ai săvârşit-o în zilele lor, în zilele de demult:
3 mâna Ta a nimicit neamuri şi i-ai sădit pe ei,
ai lovit popoare şi le-ai alungat.
4 Că nu prin sabia lor au moştenit pământul
şi nu braţul lor i-a mântuit,
ci dreapta Ta şi braţul Tău
şi lumina feţei Tale, că ai binevoit întru ei.
5 Tu eşti Împăratul meu şi Dumnezeul meu,
Cel care porunceşti izbăvirile lui Iacob;
6 întru Tine îi vom străpunge pe vrăjmaşii noştri

42,4 „Dumnezeu care bucură tinereţea mea": TM are *litt.* „Dumnezeul bucuriei veselirii/dănţuirii mele". ♦ „tinereţea mea": după Grigore al Nyssei, aceasta e viaţa cea nouă, înfăptuită prin misterul mântuirii.

42,5 „mă tulburi": TM are „te tulburi în mine".

43 După o grea înfrângere, poporul strigă către Dumnezeu, cerând ajutor şi amintindu-şi de izbăvirile din trecut. După Origen, acest psalm e cântarea israeliţilor din diaspora; după Chiril al Alexandriei, e ruga profeţilor, iar după Ioan Gură de Aur, a Macabeilor.

43,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al fiilor lui *Qorah. Maś[e]kīl.*"

43,4 Origen şi Ieronim apropie acest verset de Mt. 5,5: „Fericiţi cei blânzi, căci ei vor moşteni pământul."

43,6 „îi vom străpunge": *litt.* „îi vom lua în coarne". Ambrozie interpretează: „Domnul a înzestrat cu coarne animalele împotriva fiarelor [...] însă omul nu are coarne. [...] Cornul nostru eşti Tu, Doamne Iisuse! [...] Credinţa are coarne, primindu-le de la Hristos. [...] Aşa le-a primit Moise de la Fiul lui Dumnezeu Unul-născut, care i s-a arătat în rug. [...]

şi în numele Tău îi vom nimici pe cei care ne stau împotrivă.
7 Căci nu în arcul meu îmi pun nădejdea
şi sabia mea nu mă va izbăvi;
8 ci Tu ne-ai izbăvit de cei ce ne strâmtorau
şi pe cei ce ne urau i-ai ruşinat.
9 În Dumnezeu ne vom lăuda ziua întreagă
şi Numelui Tău îi vom aduce mărturie în veac.
Oprire
10 Dar acum ne-ai alungat şi ne-ai ruşinat
şi nu mai ieşi cu oştirile noastre.
11 Ne-ai făcut să dăm înapoi din faţa duşmanilor noştri,
iar cei ce ne urăsc şi-au luat pradă.
12 Ne-ai dat ca pe nişte oi drept mâncare
şi printre neamuri ne-ai risipit;
13 vândut-ai poporul Tău fără câştig
şi nu Te-ai îmbogăţit cu preţul lui.
14 Ne-ai făcut de ocara vecinilor noştri,
de batjocură şi de râs pentru cei din jur;
15 ne-ai făcut de poveste printre neamuri,
clatină din cap popoarele.
16 Ziua întreagă înjosirea mea îmi stă dinainte
şi ruşinea feţei mele m-a acoperit,
17 de glasul celui ce mă ocărăşte şi mă vorbeşte,
de faţa vrăjmaşului şi a prigonitorului.

După cum taurul călăuzeşte cireada, tot astfel Hristos a călăuzit către Biserică poporul păgânilor. La mugetul acestui taur, moartea a luat-o la fugă. [...] Coarne bune, cu care l-a împuns pe duşmanul nostru, leul. Coarne bune, care ne-au eliberat de spaima coarnelor duşmanului...!"

43,6-9 În TM toate verbele din acest pasaj sunt la imperfect, ceea ce indică doar o acţiune neterminată; majoritatea traducătorilor le redau cu un timp trecut, inserându-le astfel în amintirea binefacerilor divine, temei pentru speranţa din prezent.

43,13 „vândut-ai poporul Tău": *cf.* Rom. 7,14. ♦ „şi nu Te-ai îmbogăţit cu preţul lui": *litt.* „şi nu era mulţime în schimburile (ἀλλάγμασιν) lor". Manuscrisele mari au ἀλαλάγμασιν, care a fost pus în legătură cu ἀλαλαγμός, „strigăt, aclamaţie", iar versetul a fost tradus „şi nu era mulţime la aclamaţiile lor". Lecţiunea adoptată aici de Rahlfs se sprijină pe TM şi pe versiunea bohairică.

43,17 „prigonitorului": TM are „răzbunătorului".

18 Toate acestea au venit peste noi, dar n-am uitat de Tine
şi n-am încălcat Legământul Tău.
19 N-a dat înapoi inima noastră;
dar Tu ai abătut cărările noastre de la calea Ta.
20 Tu ne-ai smerit în locul de mâhnire
şi umbra morţii ne-a acoperit.
21 De vom fi uitat de Numele Dumnezeului nostru,
de vom fi întins mâinile spre dumnezeu străin,
22 oare Dumnezeu nu va cerceta acestea?
Căci El cunoaşte tainiţele inimii.
23 Căci pentru Tine suntem daţi morţii în toată ziua,
am fost socotiţi ca nişte oi de înjunghiere.
24 Trezeşte-Te, de ce dormi, Doamne?
Scoală-Te şi nu ne alunga până la capăt!
25 Pentru ce Ţi-ai întors faţa,
ai uitat de sărăcia noastră şi de necazul nostru?
26 Căci a fost smerit în pulbere sufletul nostru,
lipitu-s-a de ţărână pântecele nostru.
27 Scoală-Te, Doamne, şi ne ajută
şi răscumpără-ne pentru Numele Tău!

44

1 Pentru sfârşit, despre cei ce vor fi schimbaţi; al fiilor lui Core,
spre înţelegere; cântare despre cel iubit.

43,19b TM are „şi paşii noştri nu s-au abătut de pe calea Ta".

43,20a În TM: „Tu ne-ai zdrobit în locul [unde bântuie] şacalii." Textul din LXX e ciudat şi a dat naştere unor interpretări foarte variate.

43,22 *Cf.* Rom. 8,27.

43,23 Citat în Rom. 8,36; *cf.* şi 2Cor. 4,11.

43,24 „Trezeşte-Te...": *cf.* Mt. 8,25 şi *par.* ♦ **24b**: Atanasie interpretează: „Să nu fim lipsiţi de viaţa pe care o dă Hristos."

43,27 „pentru Numele Tău": TM are „pentru îndurarea (*hesedh*) Ta".

44 La origine, psalmul a fost un cântec pentru nunta regelui, care a suferit remanieri ulterioare în vederea folosirii lui în cult; a primit deja în tradiţia rabinică o interpretare explicit mesianică. Ibn Ezra spune despre v. 3: „Acest psalm a fost recitat cu privire la David, sau la Mesia, fiul său." Targumul, la v. 3: „Frumuseţea ta, o, Rege-Mesia, e mai presus de frumuseţea celor născuţi din femeie. Pe buzele tale s-a revărsat duhul

2 Revărsat-a inima mea cuvânt bun:
eu spun lucrările mele Împăratului,
limba mea e condei de scriitor iscusit.
3 Desăvârşit eşti în frumuseţe mai presus de fiii oamenilor,
s-a revărsat har pe buzele tale:
de aceea te-a binecuvântat Dumnezeu în veci.
4 Încinge-ţi sabia peste coapsa ta, viteazule,
întru desăvârşirea şi frumuseţea ta,
5 încordează-ţi [arcul], fii biruitor şi domneşte

---

profeţiei" (*cf.* Qimhi, I, p. 353). NT îl referă la Hristos (*cf.* Evr. 1,9). A fost mult folosit în disputele hristologice: Cel care este numit „Dumnezeu" în v. 7 şi despre care se spune că Dumnezeu l-a uns la v. 8 este echivalat cu Fiul: „Cine poate fi acest Dumnezeu uns de Dumnezeu, dacă nu Acela despre care vesteşte Evanghelia: «Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul era Dumnezeu.»" (Eusebiu, *cf.* Rondeau II, p. 184). Descrierea reginei a dus la aplicarea mariologică a versetului, mai ales în liturgie.

44,1 În TM titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Pe *Crini*. Al fiilor lui *Qorah*. *Maś*[e]*kīl*. Cântec de iubire." Se presupune că indicaţia „Pe *Crini*" se referă la o melodie cunoscută („*Crinii*..."), pe care urmează să fie cântat psalmul. Traducătorul LXX va fi interpretat vocabula *şoşanīm*, „crini", ca provenind de la rădăcina *ŞNH*, „a repeta; a fi diferit, a se schimba". ♦ „cei ce vor fi schimbaţi": unii au interpretat că ar fi vorba de coruri alternative în cântarea psalmului, iar alţii că s-ar referi la o transformare spirituală. ♦ „despre cel iubit": expresia a fost referită de creştini la Hristos (*cf.* Grigore al Nyssei, 58).

44,2 „Revărsat-a": TM are „e învolburată/vibrează". ♦ „(cuvânt) bun": atât gr. ἀγαθός, cât şi ebr. *tōbh* pe care îl traduce înseamnă şi „bun", şi „frumos". Origen afirmă că în vremea sa toţi interpretează acest verset, ca şi aproape întregul psalm, ca fiind rostit de Dumnezeu Tatăl, care Îşi naşte din veşnicie Cuvântul. El însă nu pare întru totul de acord cu această interpretare, ci, precum mai târziu Vasile şi Eusebiu, atribuie acest verset psalmistului (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „condei": *litt.* „trestie". ♦ „scriitor iscusit": *litt.* „scrib care scrie repede". ♦ Întregul verset exprimă „conştiinţa literară a unui poet care ştie că aparţine unei categorii şi că îşi poate exprima lauda şi rugăciunea şi prin artă" (Ravasi, I, p. 807). ♦ „Împăratului": greaca nu are termeni diferiţi pentru „rege" şi „împărat". Datorită interpretării mesianice şi folosirii liturgice a acestui psalm, am preferat aici traducerea cu termenul care are mai multe conotaţii poetice şi religioase.

44,3 „Desăvârşit": gr. ὡραῖος, *litt.* „frumos, la apogeul frumuseţii" („copt" despre un fruct). *Cf.* şi v. 4. ♦ „har": gr. χάρις, „bunăvoinţă", „farmec, frumuseţe", „har" : *cf.* In 1,14. Eusebiu interpretează că Moise şi Noe au primit har, dar Maria, care a fost slujitoarea dumnezeieştii Întrupări, este plină de har; şi tot harul Tatălui se revarsă de pe buzele Fiului.

44,4 „desăvârşirea": TM are *hōdh*, „strălucire, măreţie".

44,5 „încordează-ţi": gr. ἔντεινον, *litt.* „întinde", poate fi înţeles şi ca „înaintează"; TM are tot „măreţia ta", ca la finalul v. 4. Traducătorul va fi citit *DRK* în loc de *HDR*.

pentru adevăr, blândețe și dreptate
și te va călăuzi minunat dreapta ta.
6 Săgețile tale ascuțite, o, puternice,
în inima dușmanilor împăratului:
popoare sub tine vor cădea.
7 Tronul Tău, Dumnezeule, este în veac de veac,
sceptrul nepărtinirii e sceptrul domniei tale.
8 Iubit-ai dreptatea și ai urât fărădelegea;
de aceea te-a uns, Dumnezeule, Dumnezeul tău

♦ „domnește": TM are „suie în car[ul de luptă]". ♦ „adevăr": ebr. *'emeth* înseamnă și „fidelitate", una din virtuțile privitoare la Legământ; „blândețea" ține mai mult de chipul regelui ideal, iar „dreptatea" e virtutea care se cere în primul rând de la rege. Acest triptic conturează mai ales figura regelui mesianic (*cf.* Zah. 9,9). ♦ „te va călăuzi minunat": TM are „îți va arăta lucruri minunate". ♦ Atanasie spune că, deoarece amintește blândețea după ce vorbește de arme, psalmul ne arată că împărăția lui Hristos este spirituală.

44,6 „săgețile": după Ioan Gură de Aur, Cuvântul este săgeata care, coborând din cer, atinge inima și, din dușmană, o face prietenă. Neamurile răzvrătite sunt atunci împăcate, învățate și introduse în planul de mântuire. După Chiril al Alexandriei, săgețile ajung în inima Satanei ca să-l dea pieirii și în inimile oamenilor dușmani ca să-i convertească. ♦ „o, puternice": nu apare în TM.

44,7 „Dumnezeule": adresare șocantă, căci pare a se aplica aici regelui. Pentru textul ebr. faptul a fost explicat prin înlocuirea numelui *YHWH* cu *'Elohīm*, în această parte a Psaltirii; se presupune că aici textul va fi avut *YHYH* (de la verbul „a fi"), citit eronat *YHWH* și înlocuit automat. Există totuși locuri în Biblie unde termenul „dumnezei" se aplică unor personaje foarte importante : conducători, judecători etc., sau e folosit în comparații ori metafore: Ex. 4,16 TM – pentru Moise; 2Sam. 14,17 – pentru David; în 1Par. 29,23, Solomon se așază „pe tronul Domnului". În NT expresia a fost aplicată în mod firesc lui Hristos.

44,8 „Dumnezeule" (gr. ὁ θεός) poate fi interpretat aici ca un vocativ, ca și cel de la v. 7. Se știe că, de foarte multe ori, în cazul cuvântului θεός, pentru valoarea de vocativ se folosește nominativul. Interpretarea hristologică apare deja în NT, în Evr. 1. ♦ „tovarășii": gr. μέτοχοι, *litt.* „părtași (împreună cu)", „cei care fac parte din același grup/ aceeași categorie". ♦ Chiril al Ierusalimului: „Hristos nu a fost uns în mod material de oameni, ci Tatăl, rânduindu-L Mântuitor al lumii întregi, L-a uns cu Duhul Sfânt, după cum spune Petru (Fp. 10,38): «Iisus din Nazaret, pe care Dumnezeu L-a uns cu Duhul Sfânt...»" (*Cat.* 21,2).

44,7-8 „Tronul... te-a uns... mai presus de tovarășii tăi": pentru Irineu, Fiul dumnezeiesc primește de la Tatăl tronul regalității veșnice și untdelemnul ungerii, care este Duhul Sfânt; „tovarășii" Lui sunt profeții, drepții etc. (*Dem. Apost.* 47).

[cu] untdelemnul bucuriei, mai presus de tovarăşii tăi.
9 Smirnă şi balsam şi scorţişoară, din veşmintele tale,
din palate de fildeş – cu ele te-au bucurat.
10 Fiice de regi [vin] în cinstea ta;
stă împărăteasa de-a dreapta ta, în veşmânt aurit
învăluită, împodobită.
11 Ascultă, fiică, şi vezi şi pleacă-ţi urechea
şi uită de poporul tău şi de casa tatălui tău
12 căci a dorit împăratul frumuseţea ta:
el este domnul tău.
13 Lui i se vor închina fiicele Tyrului, cu daruri,
feţei tale se vor ruga bogaţii poporului.
14 Toată slava ei, a fiicei de rege, este înăuntru,
în veşminte cu ciucuri de aur învăluită, împodobită.
15 Vor fi aduse împăratului fecioare în urma ei,
însoţitoarele ei vor fi aduse la tine;

44,9 „din veşmintele tale": Ioan Gură de Aur îl pune în legătură cu Lc. 8,46 – şi din veşmintele lui Hristos ieşea o putere de vindecare. ♦ „cu ele te-au bucurat": TM are „strune te înveselesc".

44,10 „Fiice de regi [vin] în cinstea ta": TM are „sunt printre iubitele tale". Ele „sunt neamurile păgâne care vor veni să se supună lui Mesia... Fecioarele sunt neamurile care, precum fecioara ce nu a cunoscut bărbat... nu vor cunoaşte lege până când vor primi învăţăturile Regelui-Mesia" (Qimhi, I, p. 357). *Cf.* şi Cânt. 1,3; 6,8; Is. 60,3-4; 61,5. ♦ „împodobită": *litt.* „împestriţată", „felurit colorată". ♦ 10b în TM este: „doamna de-a dreapta ta, în aur de Ofir"; „doamna", ebr. *şēghāl*, termen foarte rar, probabil de origine babiloniană, se referă, poate, la regina-mamă, dar alţii presupun că e vorba de mireasă care, devenind regină, se aşază de-a dreapta regelui. În acest sens, mulţi Părinţi (Origen, Eusebiu, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Chiril al Alexandriei) văd în ea o imagine a Bisericii.

44,12-13 TM împarte altfel cele două versete: „...el este domnul tău: închină-te lui. [13] Fiica Tyrului...". „Fiica" este probabil metaforă pentru popor, ca în expresia frecventă „fiica Sionului". ♦ „feţei tale se vor ruga bogaţii poporului": cu sensul de „bunăvoinţa ta o vor implora...". ♦ Pentru Atanasie, Tyrul simbolizează toate neamurile păgâne; pentru Ioan Gură de Aur, el este simbolul diavolului, care şi el se supune lui Dumnezeu.

44,14 „slava": TM are „splendoarea". ♦ În TM, 14b este „în ţesături aurite înveşmântată".

44,15 În TM: „În haine bogat împodobite va fi înfăţişată regelui; fecioare în urma ei, însoţitoarele ei sunt aduse la tine." ♦ Origen vede simbolizată aici înţelepciunea multiformă a lui Dumnezeu, Eusebiu – varietatea limbilor, Vasile – întregul învăţăturii creştine, Theodoret – toate darurile Duhului Sfânt.

16 vor fi aduse în bucurie şi veselie,
vor fi aduse în palatul împăratului.
17 În locul părinţilor tăi ţi se nasc fii;
îi vei aşeza căpetenii peste tot pământul.
18 Îşi vor aminti de numele tău din neam în neam;
de aceea popoarele îţi vor aduce laudă
în veac şi în veacul veacului.

45

1 Pentru sfârşit; pentru fiii lui Core, despre cele ascunse, psalm.
2 Dumnezeul nostru este scăpare şi putere,
ajutor în strâmtorările care ne-au aflat foarte.
3 De aceea nu ne vom teme când se va cutremura pământul
şi se vor muta munţii în inimile mărilor.
4 Au vuit şi s-au tulburat apele lor,
s-au tulburat munţii de puterea Lui.
Oprire
5 Năvălirile râului veselesc cetatea lui Dumnezeu,

44,16 „palatul": gr. ναός redă automat ebr. *hēykhal*, „templu", dar şi „palat".

44,18 „Îşi vor aminti": TM are „Voi aminti". Poetul e convins că faima regelui, ca şi poezia, pot trece peste timp.

45 Este prima din cele şase cântări ale Sionului (45, 47, 75, 83, 86, 121) care preamăresc muntele sfânt ca loc al prezenţei lui Dumnezeu. Pentru Grigore al Nyssei (59), psalmul este un cânt de biruinţă care vesteşte în chip tainic arătarea Domnului în trup.

45,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al fiilor lui *Qorāh*. Pe *'alāmōth*. Cântare." „Pe *'alāmōth*" a fost interpretat de unii „pe [melodia] *Fecioarele*" sau „pentru fecioare", iar de alţii „[de cântat] pe oboi". ♦ „pentru fiii...": prepoziţia este ὑπέρ, *litt.* „peste, asupra; cu privire la".

45,2 „Dumnezeul nostru este": TM are „Dumnezeu ne este". ♦ 2b în TM: „ajutor în necazuri s-a aflat foarte."

45,3 *Cf.* Rom. 8,31 – la fel şi pentru v. 8.

45,5 „Năvălirile râului...": TM are „Un râu, braţele lui...": imagine a paradisului din care izvorăşte râul cu patru braţe, reluată de profetul Iezechiel şi aplicată Ierusalimului eshatologic (47,1 *sq.* – *cf.* Apoc. 22,1 *sq.*). ♦ Pentru unii Părinţi „râul" îl simbolizează pe Hristos sau pe Duhul Sfânt, iar „cetatea lui Dumnezeu" simbolizează adunarea credincioşilor (de ex. Euthymios Zigabenos, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). Pentru Ioan Gură de Aur, aici este o imagine a Providenţei lui Dumnezeu, care le îmbrăţişează pe toate.

sfinţit-a Cel Preaînalt lăcaşul Său,
6 Dumnezeu e în mijlocul ei: ea nu se va clătina;
o va ajuta Dumnezeu în revărsatul zorilor.
7 S-au tulburat neamurile, s-au surpat împărăţiile:
El a dat glas şi s-a cutremurat pământul.
8 Domnul puterilor este cu noi,
apărătorul nostru – Dumnezeul lui Iacob.
Oprire
9 Veniţi şi vedeţi lucrările Domnului,
semnele pe care le-a pus pe pământ.
10 Potolind războaiele până la marginile pământului,
va sfărâma arcurile şi va frânge armele,
iar scuturile le va arde cu foc.
11 „Luaţi-vă răgaz şi cunoaşteţi că Eu sunt Dumnezeu;
preaînălţat voi fi între neamuri, preaînălţat pe pământ."
12 Domnul puterilor este cu noi,
apărătorul nostru – Dumnezeul lui Iacob.

46

1 Pentru sfârşit; pentru fiii lui Core, psalm.
2 Toate neamurile, bateţi din palme,

Augustin pune versetul în legătură cu In. 7,38 („râuri de apă vie..."): „A spus aceasta despre Duhul pe care aveau să-l primească."

45,6 „în revărsatul zorilor": mss. *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „cu faţa [Lui]". Pentru unii Părinţi (Ioan Gură de Aur, Theodoret), „revărsatul zorilor" arată că Dumnezeu nu se va lăsa aşteptat; pentru alţii (Chiril al Alexandriei, Ambrozie) e o prevestire a Învierii lui Hristos.

45,8 „(Domnul) puterilor": gr. δύναμις înseamnă şi „oştire". TM are *YHWH Ṣ^ebhā'ōth*. ♦ „cu noi": *cf.* Is. 7,14. ♦ „apărătorul": TM are „fortăreaţa" – la fel şi la v. 12.

45,9 „semnele pe care le-a pus": TM are „care a pus pustiiri pe pământ".

45,10 „armele": *litt.* „arma". TM are „lancea". ♦ „scuturile": TM are „carele [de luptă]".

45,11 „Luaţi-vă răgaz şi cunoaşteţi...": mulţi Părinţi atrag atenţia că e nevoie de răgaz, de reculegere, de alungarea preocupărilor pământeşti, de stăruinţă pentru a-L cunoaşte pe Domnul.

46 Face parte din aşa-numiţii „psalmi ai împărăţiei" (alături de psalmii 92, 95–98), care Îl aclamă pe Dumnezeu ca Împărat a toate. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (59), psalmul profeţeşte Înălţarea Domnului. Şi în liturgia Bisericii este folosit în sărbătoarea Înălţării.

46,1 TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Al fiilor lui *Qorāh*. Psalm."

46,2 „neamurile": TM are „popoarele".

strigaţi lui Dumnezeu cu glas de bucurie!
3 Căci Domnul e preaînalt, înfricoşător,
Împărat mare peste tot pământul.
4 El ne-a supus popoare
şi neamuri sub picioarele noastre;
5 a ales pentru noi moştenirea Sa,
mândria lui Iacob, pe care l-a iubit.
Oprire
6 S-a înălţat Dumnezeu în strigare,
Domnul – în glas de trâmbiţă.
7 Cântaţi Dumnezeului nostru, cântaţi,
cântaţi Împăratului nostru, cântaţi,
8 că Împărat a tot pământul este Dumnezeu :
cântaţi-I cu pricepere!
9 Dumnezeu Şi-a aşezat împărăţia peste neamuri,
Dumnezeu S-a aşezat pe tronul Său cel sfânt.
10 Mai-marii popoarelor s-au adunat cu Dumnezeul lui Avraam,
căci ai lui Dumnezeu sunt puternicii pământului şi au fost înălţaţi foarte.

46,5 „moştenirea Sa": TM are „moştenirea noastră". Termenul biblic „moştenire" înseamnă mai degrabă proprietate sacră şi se referă în primul rând la Pământul făgăduinţei. În acest sens se spune şi că poporul ales este moştenirea lui Dumnezeu. ♦ Pentru Atanasie, versetul se referă la profeţia lui Iacob din Gen. 49,10: „...el este aşteptarea neamurilor". Mândria lui Iacob este că toate neamurile vor privi la urmaşul său.

46,6 Scenă de triumf, când Dumnezeu Şi-a luat în stăpânire capitala prin aducerea solemnă a chivotului în sanctuarul din Ierusalim (*cf.* 2Rg. 6,15). ♦ După Chiril al Alexandriei, în a doua parte a psalmului, Duhul vesteşte puterilor îngereşti că Îl vor vedea ridicându-Se la cer pe Cel care coborâse din cer (*cf.* Ef. 3,10; 4,9).

46,8 „cu pricepere": TM are *maśᵉkīl.* Termenul apare în titlul a 13 psalmi; se presupune că ar însemna „psalm sapienţial". Pentru Chiril al Alexandriei, e vorba de înţelegerea pe care o au sfinţii, spre a cunoaşte taina lui Hristos. Pentru Ioan Gură de Aur, va cânta cu pricepere cel care va fi cunoscut toate faptele minunate ale Domnului. Benedict citează acest fragment punându-l în legătură cu 2,11 („... cu cutremur") şi 137,1 („... înaintea îngerilor") şi conchide: „Să psalmodiem în aşa fel încât mintea noastră să fie în armonie cu glasul" (*Regula*, 19).

46,10 „puternicii pământului": TM are *litt.* „scuturile pământului". ♦ „au fost înălţaţi": TM are „El S-a înălţat".

47

1 Psalm de cântare al fiilor lui Core;
pentru a doua zi după sabat.
2 Mare e Domnul şi vrednic de laudă foarte
în cetatea Dumnezeului nostru, muntele cel sfânt al Lui,
3 bine înrădăcinat, spre bucuria întregului pământ.
Munţii Sionului, laturile dinspre miazănoapte,
cetatea marelui rege:
4 Dumnezeu în palatele ei Se face cunoscut
ori de câte ori îi vine în ajutor.
5 Căci, iată, regii s-au adunat,
au venit laolaltă:
6 ei înşişi, văzând, au rămas uluiţi,
s-au tulburat şi s-au cutremurat,
7 acolo i-au cuprins fiorii
ca durerile celei ce naşte.
8 Cu suflu puternic vei sfărâma corăbiile [de] Tharsis.

---

47 Face parte din „cântările Sionului". Frumuseţea şi tăria Sionului manifestă prezenţa lui Dumnezeu. În „cetatea lui Dumnezeu", Apocalipsa şi apoi Părinţii au văzut imaginea Bisericii (*cf.* Apoc. 3,12; 21,10 *sq.*).

47,1 În TM titlul este doar: „Cântare. Psalm al fiilor lui *Qorāh.*" ♦ „a doua zi după sabat": se poate înţelege şi „a doua zi a săptămânii".

47,2 *Cf.* Evr. 12,22 („V-aţi apropiat de muntele Sionului şi de cetatea Dumnezeului viu...").

47,3 „bine înrădăcinat": TM are „frumos în semeţie". ♦ „Munţii": TM are „Muntele". ♦ „miazănoapte": gr. βορρᾶς denumeşte vântul de nord, dar şi punctul cardinal. Ioan Gură de Aur interpretează: de la miazănoapte veneau năvălirile şi războaiele, însă, de unde venea durerea, vine acum bucuria. ♦ „laturile dinspre miazănoapte": fenicienii situau reşedinţa zeilor lor într-un misterios „munte de la miazănoapte"; psalmistul preia denumirea ca pe o metaforă pentru muntele lui Dumnezeu. ♦ După Grigore al Nyssei (2,XII), Pământul rece şi întunecat, simbolul puterii duşmane, a devenit Cetatea lui Dumnezeu. După Ambrozie, Cetatea lui Dumnezeu se adună laolaltă din toate ţinuturile, inclusiv miazănoaptea păcătoşilor.

47,4 „Se face cunoscut... ajutor": TM are „S-a arătat loc de scăpare".

47,6 „s-au tulburat şi s-au cutremurat": TM are „s-au îngrozit şi au rupt-o la fugă".

47,7 Rufinus observă că „durerile naşterii" sugerează o suferinţă aducătoare de viaţă (*cf.* In. 16,21).

47,8 „Cu suflu... vei sfărâma": TM are „ca vântul de răsărit care sfărâmă". ♦ „corăbiile [de] Tharsis (ebr. *Tar^eşîş*)": corăbii puternice, construite pentru a străbate distanţe lungi,

9 Precum auzisem, aşa am văzut
în cetatea Dumnezeului puterilor,
în cetatea Dumnezeului nostru;
Dumnezeu a întemeiat-o în veac.
Oprire
10 Dumnezeule, am cugetat la îndurarea Ta
în mijlocul templului Tău.
11 Precum Numele Tău, Dumnezeule,
aşa şi lauda Ta până la marginile pământului :
plină de dreptate e dreapta Ta.
12 Să se bucure muntele Sionului,
să se veselească fiicele Iudeii,
pentru hotărârile Tale, Doamne!
13 Înconjuraţi Sionul, daţi-i ocol,
povestiţi despre turnurile sale,
14 îndreptaţi-vă inimile către puterea lui,
cercetaţi-i palatele,
ca să povestiţi generaţiei care vine
15 că Acesta este Dumnezeu, Dumnezeul nostru
în veac şi în veacul veacului:
El ne va păstori în veci.

---

cum erau cele feniciene, care străbăteau Mediterana până la Tartesos (Spania) – vezi Is. 23,1; Iez. 27,25; Iona 1,3. Expresia „vântul de răsărit" din TM a dus şi la presupunerea că aici ar fi vorba de celălalt Tharsis, aflat între Golful Persic şi Oceanul Indian (*cf.* 3Rg. 10,22; 2Par. 9,21). Pentru Atanasie, „corăbiile de Tharsis" sunt simbolul puterii lumeşti. Pentru Rufinus, Tharsis e Cartagina; flota din Tharsis e simbolul trufiei păgânilor.

47,9a După Augustin, ceea ce am auzit de la profeţi am văzut împlinit în Evanghelie.

47,13 „povestiţi despre": TM are „număraţi". ♦ Theodoret vede aici un îndemn adresat mai-marilor Bisericii ca să vegheze asupra ei şi să o întărească.

47,14 „puterea lui": TM are „zidurile lui".

47,15c În TM: „El ne va călăuzi *'al mūth*" (*litt.* „pe moarte" – expresie enigmatică, interpretată în multe feluri: Ieronim [*Hebr.*], „în moarte"; syr., „dincolo de moarte". Foarte probabil, făcea parte din titlul psalmului următor, fiind o indicaţie melodică: „Pe melodia *Moartea.*" Traducătorul LXX a citit *'ōlamōth*, „în veci").

48

1 **Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, psalm.**
2 Auziţi acestea, toate neamurile,
luaţi aminte, toţi locuitorii lumii,
3 fii ai pământului şi fii ai oamenilor,
bogat şi sărac, deopotrivă!
4 Gura mea va grăi înţelepciune
şi cugetarea inimii mele, pricepere :
5 pleca-voi spre pilde urechea mea,
tâlcui-voi pe harfă taina mea.
6 De ce să mă tem în ziua cea rea?
Nelegiuirea celor ce mă pândesc mă împresoară:
7 cei ce s-au încrezut în puterea lor
şi cu mulţimea bogăţiei lor se laudă;
8 nici frate [pe frate] nu [poate] răscumpăra: va răscumpăra, oare, omul?
Nu [poate] da lui Dumnezeu răscumpărare pentru sine
9 şi preţ de răscumpărare pentru sufletul său.

---

48 Psalmul vorbeşte despre primejdia şi deşertăciunea bogăţiilor. În TM e psalmul cu textul cel mai nesigur; în multe locuri traducerile moderne sunt doar conjecturale; e firesc deci ca şi textul LXX să fie uneori neclar.

48,3a Am tradus literal expresia enigmatică, deoarece a fost interpretată de Părinţi ca atare. Pentru expresia similară din TM s-a propus interpretarea „oameni de rând şi oameni de neam mare", aflată în chiasm cu „bogatul şi săracul" din 3b.

48,6 „celor ce mă pândesc": *litt.* „călcâiului meu". (Lovitura cu) călcâiul sugerează viclenie, trădare (*cf.* Ps. 40,10).

48,8 *Cf.* Mt. 16,26. ♦ „nici frate etc.": Augustin comentează: un singur frate ne poate răscumpăra: Hristos. ♦ „va răscumpăra, oare, omul?": „Nu căuta, aşadar, un frate care să plătească preţul de răscumpărare, ci pe unul mai presus de tine ca fire; nu pe un simplu om, ci pe Omul-Dumnezeu, Iisus Hristos, care singur poate să-I aducă [jertfă de] împăcare lui Dumnezeu pentru noi toţi" (Vasile cel Mare). ♦ „răscumpărare (pentru sine)": gr. ἐξίλασμα trimite la termenul cultic de „împăcare (cu Dumnezeu printr-o jertfă)" – *cf.* Lev. 4,20 *sq.* şi nota *ad loc.*

48,9 „preţ de răscumpărare": gr. λύτρωσις; în anumite cazuri, Legea prevedea pentru condamnaţii la moarte posibilitatea de a plăti „preţ de răscumpărare" (*cf.* Ex. 21,30). ♦ Şi în TM versetul e neclar. A fost interpretat: „Mare e preţul de plătit pentru viaţa lor şi lipseşte întotdeauna" sau „Scumpă e răscumpărarea vieţii lor şi va lipsi mereu [suma]". El se clarifică totuşi prin legătura cu versetele următoare. ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, e un singur preţ: sângele Fiului Unul-născut, iar pentru Augustin, milostenia e singurul mijloc pentru „a plăti" lui Dumnezeu preţul propriului suflet.

10 S-a trudit până în veac şi va trăi până la capăt
căci nu va vedea stricăciunea, în timp ce-i vede pe înţelepţi cum mor.
11 Deopotrivă vor pieri cel necugetat şi cel fără minte
şi vor lăsa unor străini avutul lor,
12 mormintele le vor fi casă în veac,
sălaşurile lor din neam în neam,
[deşi] cu numele lor şi-au numit pământurile.
13 Omul fiind în cinste n-a priceput,
s-a asemuit cu vitele fără minte şi s-a făcut asemenea lor.
14 Însăşi calea lor le e poticnire,
dar din gură se vor arăta mulţumiţi.
Oprire
15 Ca pe nişte oi i-au aşezat în lăcaşul morţilor, iar moartea îi va păstori
şi-i vor stăpâni cei drepţi dis-de-dimineaţă,
iar ajutorul lor se va învechi în lăcaşul morţilor, [departe] de slava lor.
16 Însă Dumnezeu va răscumpăra sufletul meu
din mâna lăcaşului morţilor, când mă va prinde.
Oprire
17 Să nu temi dacă se îmbogăţeşte omul
şi dacă sporeşte slava casei lui;

48,10 În TM: „Ca omul să trăiască şi să nu vadă niciodată mormântul."

48,11 În TM: „Căci îi vede pe înţelepţi cum pier, deopotrivă cu cel fără de minte şi cu cel nebun, lăsând altora avuţia lor."

48,13 „n-a priceput": TM are *litt.* „nu trece noaptea" (= nu dăinuie mult). La fel şi la v. 21. ♦ „fără minte": TM are „mute". ♦ „şi s-a făcut asemenea lor": nu apare în TM. ♦ „vitele fără minte": pentru Irineu, omul creat ca fiinţă raţională a pierdut adevărata raţiune şi, trăind iraţional, s-a depărtat de dreptatea lui Dumnezeu, lăsându-se pradă duhului lumii şi plăcerilor ei (*Adv. Haer.* 4,41,3).

48,14 În TM – text dificil. S-ar putea înţelege: „Aceasta e calea celor ce se încred în sine şi sfârşitul celor mulţumiţi de ei" (*litt.* „care-şi pun în gura lor desfătarea").

48,15 „i-au aşezat": plural nedefinit, cu o funcţie asemănătoare cu a „pasivului teologic", de a evita menţionarea Numelui divin, mai ales când e vorba de o acţiune punitivă (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Este posibilă însă şi interpretarea verbului ca formă medie: „ca nişte oi s-au aşezat", ei au ales să se aşeze în lăcaşul morţilor. ♦ 15b-c este ininteligibil şi în TM. ♦ „Dis-de-dimineaţă" poate însemna şi „până dimineaţă", deci foarte curând.

48,16 Versetul exprimă o nădejde în înviere, în care unii au văzut o aluzie la învierea lui Hristos.

18 căci la moarte nu va lua nimic cu sine,
nici nu va coborî cu el slava lui.
19 Sufletul lui în viaţa lui se va binecuvânta:
te va lăuda când îi vei face bine;
20 [dar] va merge la neamul strămoşilor lui,
până în veac nu va vedea lumina.
21 Omul fiind în cinste n-a priceput,
s-a asemuit cu vitele fără minte şi s-a făcut asemenea lor.

49

1 Psalm al lui Asaph.
Dumnezeul dumnezeilor, Domnul, a grăit şi a chemat pământul
de la răsăritul soarelui şi până la apus.
2 Din Sion, măreţia frumuseţii Lui,
Dumnezeu în chip vădit va veni,
3 Dumnezeul nostru, şi nu va tăcea;
foc înaintea Lui va arde,
iar împrejurul Lui, vijelie puternică.
4 Va chema cerul de sus
şi pământul, ca să-Şi judece poporul.
5 Adunaţi-i la El pe credincioşii Lui

48,19 În TM: „Îşi fericea el sufletul în timpul vieţii: «Te vor lăuda că te-ai îngrijit de tine»" – dar textul e nesigur.

48,21 „fiind în cinste": bucurându-se de cinstirile lumeşti; *cf.* v. 13.

49 Ca şi în Is. 1,2, reproşurile făcute de Dumnezeu poporului îmbracă forma unei chemări în judecată, la care sunt luaţi martori cerul şi pământul, adică cele două jumătăţi ale cosmosului. În prima parte (vv. 5-15) reproşurile îi vizează pe cei care au o evlavie pur exterioară, fără ecou în comportament, iar în partea a doua (vv. 16-21), ele se adresează celor care se poartă ca şi cum Dumnezeu nu ar exista. Origen, Chiril al Alexandriei şi Theodoret văd în acest psalm o aluzie la cele două veniri ale lui Hristos.

49,2 *Cf.* Mt. 24,30; Apoc. 1,7. ♦ „în chip vădit": TM are „străluceşte".

49,3 *Cf.* Dan. 7,10.

49,5 În TM, cuvintele sunt puse în rostirea lui Dumnezeu: „Adunaţi-i la Mine... legământul Meu...". ♦ După Atanasie, aceste cuvinte sunt adresate îngerilor; pentru Theodoret, „credincioşii" se referă la Aaron, Moise, Eleazar şi Phinees, cărora Dumnezeu le va spune cum să-I aducă închinare. Ieronim subliniază paralelismul cu Mt. 24,31 (cei aleşi adunaţi din cele patru vânturi): Acelaşi este Domn peste Vechiul şi peste Noul Testament.

care au aşezat legământul Lui pe jertfe
6 şi vor vesti cerurile dreptatea Lui,
căci Dumnezeu este Judecător.
Oprire
7 „Ascultă, poporul Meu, şi-ţi voi grăi,
Israele, voi da mărturie împotriva ta :
Eu sunt Dumnezeu, Dumnezeul tău.
8 Nu pentru jertfele tale te mustru,
căci arderile de tot ale tale sunt pururi înaintea Mea.
9 Nu voi primi din casa ta juncani,
nici ţapi din turmele tale,
10 căci ale Mele sunt toate fiarele pădurii,
dobitoacele de pe munţi şi boii,
11 Eu cunosc toate păsările cerului
şi strălucirea câmpului este cu Mine.
12 Dacă aş flămânzi, nu ţi-aş spune ţie,
căci a Mea este lumea şi plinătatea ei.
13 Oare voi mânca Eu carne de tauri,
sau sângele ţapilor îl voi bea?
14 Jertfeşte lui Dumnezeu jertfe de laudă
şi împlineşte pentru Cel Preaînalt făgăduinţele tale,
15 apoi cheamă-Mă în ziua de restrişte
şi te voi scăpa, iar tu Îmi vei da slavă."
Oprire
16 Iar păcătosului i-a spus Dumnezeu:
„De ce povesteşti îndreptările Mele
şi porţi mereu legământul Meu în gura ta?
17 În vreme ce tu ai urât rânduiala
şi ai dat la spate cuvintele Mele.

49,6 *Cf.* Fp. 17,31.

49,9 *Cf.* Ps. 50,17.

49,10 „dobitoacele de pe munţi şi boii": TM are *litt.* „dobitoacele de pe munţii boilor".

49,11 „strălucirea câmpului": TM are „tot ce mişcă de pe câmp".

49,14 *Cf.* Evr. 13,15. ♦ Ioan Gură de Aur consideră că în jertfa de laudă se include şi ceea ce se spune în Mt. 5,16 („...văzând faptele voastre bune, să-L preamărească pe Tatăl vostru care este în ceruri").

18 Dacă vedeai un hoț i te alăturai
și cu desfrânații te-ai făcut părtaș;
19 gura ta prisosea în răutate
și limba ta împletea vicleșug;
20 te așezai să grăiești împotriva fratelui tău,
fiului mamei tale i-ai pus piatră de poticnire.
21 Acestea le-ai făcut, iar Eu am tăcut;
ai cugetat nelegiuit că Eu sunt asemenea ție :
te voi mustra și îți voi pune [toate] în față.
22 Pricepeți acestea, voi care uitați de Dumnezeu,
ca nu cumva să vă răpească și să nu aveți izbăvitor!
23 Jertfa de laudă Mă va preamări
și acolo e calea pe care îi voi arăta mântuirea lui Dumnezeu."

50

1 Pentru sfârșit; psalm al lui David
2 când a venit la el Nathan prorocul, pentru că [David] intrase la Bersabee.
3 Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta
și, după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea!
4 Spală-mă cu totul de fărădelegea mea

49,22 „să vă răpească": TM are „să nu vă sfâșii".

49,23 A doua parte a versetului a fost interpretată în mai multe feluri. TM are *śam derekh...*, *litt.* „așază calea". LXX a citit *şām derekh*, „acolo e calea". Symmachos și Ieronim (*Hebr.*) au citit, probabil, *tām derekh*, „desăvârșit în cale", variantă propusă în aparatul critic al Bibliei ebraice de la Stuttgart, alături de *şomer derākhāy*, „cel care păzește calea Mea". Ultimele două emendări ar oferi un text mai coerent cu întregul psalm (Dumnezeu îl mântuiește pe cel care Îi împlinește voința în întregime).

50 La un prim nivel, psalmul exprimă căința regelui David după adulter (2Rg. 12,13), dar în el se poate regăsi și căința poporului întors din exil, unde a devenit conștient de infidelitatea sa, precum și părerea de rău a oricărui om care și-a dat seama de starea sa păcătoasă. Încrezător în îndurarea nemărginită a lui Dumnezeu, el cere nu doar iertare, ci și transformarea inimii.

50,1 „Pentru sfârșit": TM are „Pentru mai-marele cântăreților".

50,3 „după mare mila Ta": TM are „după mila (*ḫesedh*) Ta". ♦ „îndurărilor": gr. οἰκτιρμός are nuanța de „compasiune" (ebr. *raḫamīm* – pentru termenii ebraici, vezi 5,8 și 24,6).

şi de păcatul meu curăţeşte-mă!
5 Că fărădelegea mea eu o cunosc
şi păcatul meu înaintea mea este pururea.
6 Doar împotriva Ta am păcătuit
şi ce este rău înaintea Ta am făcut,
aşa încât Te vei arăta drept în cuvintele Tale
şi vei birui când Te vor judeca.
7 Căci, iată, întru fărădelegi am fost zămislit
şi în păcate m-a zămislit maica mea.

50,6 „Doar împotriva Ta am păcătuit": orice păcat este în primul rând o răzvrătire împotriva lui Dumnezeu; El este de partea celui nedreptăţit. ♦ „când Te vor judeca": TM are „în judecata/judecarea Ta", unde Dumnezeu poate apărea fie ca subiectul, fie ca obiectul acţiunii. Sunt interpretări multiple: în general, Părinţii greci înţeleg că, dacă Dumnezeu îl va ierta, se va vedea că Îşi ţine făgăduinţa, în vreme ce Părinţii latini înţeleg mai degrabă: „Am păcătuit, aşadar judecata Ta e dreaptă" (*cf.* Nesmy, p. 232). Ieronim referă acest verset la Hristos: „Ai fost recunoscut ca drept, Doamne Iisuse, în cuvintele Tale, atunci când, dus fiind la moarte pentru păcatele poporului, nu s-a aflat vicleşug în gura Ta; ai biruit când ai fost judecat, atunci când principele întunericului nu a găsit în Tine nimic vrednic de moarte" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

50,7 „m-a zămislit": greaca are aici două verbe: συλλαμβάνω, *litt.* „a lua (în pântece)", în stihul întâi, şi κισσάω, în stihul al doilea, *litt.* „a pofti" (despre femeia însărcinată care doreşte o anumită mâncare) şi, în general, „a zămisli". S-ar mai putea traduce aici: „a dorit/poftit să mă zămislească". Versetul a cunoscut multe interpretări. Ioan Gură de Aur şi Theodoret o identifică pe mamă cu Eva şi văd aici o trimitere explicită la păcatul originar (*cf.* Gen. 3,6) – interpretare clasică în patristică, acceptată şi în epoca modernă de mulţi exegeţi de seamă. Şi rabinismul era favorabil acestei interpretări, după cum apare în Cabbala şi în unele tradiţii hasidice. O altă lectură, encratită, maniheeană şi gnostică, vedea „păcatul originar" în actul procreării, care i-ar „infecta" pe părinţi şi pe cei zămisliţi. Există şi interpretări, oarecum stranii, *ad personam*: autorul ar fi un fiu nelegitim, sau regele Ioiakin, care a fost mustrat împreună cu mama sa de profetul Ieremia. O interpretare metaforică vede în „mamă" Ierusalimul, iar în autor, pe Israel aflat în exil. Citit în context, însă, versetul îşi manifestă mai clar semnificaţia: până acum, autorul îşi mărturisise faptele păcătoase; acum, îşi arată starea de păcat, caracteristică condiţiei umane. Prin zămislire şi naştere, poetul exprimă metonimic ansamblul vieţii care izvorăşte din ele: această limită a creaturii nu apare ca o scuză pentru păcatele săvârşite, ci ca invocare a milostivirii nemărginite a lui Dumnezeu, cu aceeaşi credinţă care va fi exprimată şi în Rom. 5,20: „Unde s-a înmulţit păcatul, a prisosit harul." Acest fel de a înţelege statutul omului se manifestă şi în Imnul IV de la Qumran: „Făptura de lut... se află în fărădelege încă din sânul mamei şi până la bătrâneţe e într-o vinovată infidelitate" (*cf.* Ravasi, II, pp. 46-47, cu o bogată bibliografie).

[8] Dar, iată, adevărul l-ai iubit:
cele nearătate şi ascunse ale înţelepciunii Tale mi le-ai arătat.
[9] Mă vei stropi cu isop şi mă voi curăţi,
mă vei spăla şi voi fi mai alb decât zăpada.
[10] Îmi vei da să aud veselie şi bucurie:
vor tresălta oasele care au fost smerite.
[11] Întoarce faţa Ta de la păcatele mele
şi toate fărădelegile mele şterge-le!
[12] Inimă curată zideşte în mine, Dumnezeule,
şi duh drept înnoieşte înlăuntrul meu!
[13] Nu mă lepăda de la faţa Ta
şi duhul Tău cel sfânt nu-l lua de la mine!
[14] Dă-mi iarăşi veselia mântuirii Tale
şi cu duh stăpânitor întăreşte-mă!
[15] Voi învăţa pe cei fără de lege căile Tale
şi cei nelegiuiţi la Tine se vor întoarce.
[16] Izbăveşte-mă de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele,

---

50,8 În TM: „Iată, Ţi-a plăcut adevărul (*'emeth* – *cf.* nota la 24,10) din lăuntru şi în ascuns mă înveţi înţelepciunea."

50,9 *Cf.* Evr. 9,19.22. Majoritatea Părinţilor vede aici o prevestire a purificării prin sângele vărsat de Hristos. ♦ „Mă vei stropi": TM are „Curăţeşte-mă". ♦ „isop": arbust aromatic folosit în stropirile rituale (Lev. 14,4; Num. 19,18). ♦ „mai alb decât zăpada": *cf.* Is. 1,18.

50,10 „care au fost smerite": TM are „pe care le-ai zdrobit". ♦ „veselie şi bucurie": e bucuria învierii de apoi (Atanasie), cea a Zilei Domnului (Chiril al Alexandriei), a prietenului Mirelui când Îi aude glasul (Beda).

50,12 „inimă curată": Ieronim interpretează: „*inimă curată* pentru a Te vedea: «Fericiţi cei curaţi cu inima căci ei Îl vor vedea pe Dumnezeu» (Mt. 5,8)." ♦ „(duh) drept": TM are *nakhōn*, „drept, ferm, stabil".

50,13 Păcătuieşte împotriva Duhului Sfânt cine nu crede în iertarea păcatelor (*cf.* Gen. 4,13: „Fărădelegea mea e prea mare..."). Psalmistul cere să fie ferit de deznădejde (Grigore cel Mare).

50,14 „(duh) stăpânitor": TM are *n*[e]*dhībhāh*, „generos, nobil". Expresia se poate referi la duhul omului doritor să împlinească voinţa lui Dumnezeu, sau, mai degrabă, la Duhul lui Dumnezeu, dăruit cu generozitate, sau izvor de generozitate (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

50,15 „cei nelegiuiţi": TM are „cei păcătoşi".

50,16 „sânge": gr. αἵματα, la pl., calchiind ebr. *damīm* (*plurale tantum*). De aceea şi vechile traduceri româneşti echivalează prin „sângiuri". Altă traducere posibilă: „vărsările de sânge". ♦ „va preamări": gr. ἀγαλλιάομαι, „a tresălta de bucurie", „a ridica în slăvi".

[şi] limba mea va preamări dreptatea Ta.
17 Doamne, buzele mele vei deschide
şi gura mea va vesti lauda Ta.
18 Că, de-ai fi voit jertfă, aş fi adus:
arderile de tot nu-Ţi vor fi pe plac.
19 Jertfă lui Dumnezeu [este] duhul zdrobit,
inima zdrobită şi smerită Dumnezeu n-o va dispreţui.
20 Fă bine, Doamne, întru bunăvoinţa Ta, Sionului
şi să se zidească zidurile Ierusalimului!
21 Atunci Îţi vor plăcea jertfa de dreptate,
prinosul şi arderile de tot,
atunci vor aduce pe altarul Tău viţei.

51

1 Pentru sfârşit; de înţelegere, al lui David,
2 când a venit Doec idumeul şi i-a dat de veste lui Saul spunând:
„David a venit în casa lui Abimelech."
3 De ce te făleşti cu răutatea, o, puternice,

50,17 „vei deschide": TM are imperativul.

50,18 În TM: „Căci jertfele nu-Ţi sunt pe plac şi ardere de tot de Ţi-aş aduce, ea nu Ţi-ar fi pe plac."

50,19 „Dumnezeu n-o va dispreţui": TM are „Dumnezeule, n-o dispreţuieşti/n-o vei dispreţui". ♦ „duhul zdrobit, inima zdrobită şi smerită": Theodoret apropie versetul de Dan. 3,39.

50,20 „să se zidească": TM are „zideşte [iarăşi] zidurile". ♦ Theodoret vede aici o prevestire a noului Sion, unde se aduce „jertfa de dreptate", jertfa spirituală; el citează aici Rom. 12,1 („... jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu, închinarea voastră spirituală").

50,21 „prinosul şi arderile de tot": în vocabularul sacrificial LXX, „prinos" traduce de obicei gr. κάρπωμα. Aici însă e gr. ἀναφορά, care, mai exact, desemnează partea de jertfă ridicată. TM are *'ōlāh wᵉ-khālīl* – termeni sinonimici, la singular, pentru „arderea de tot". ♦ „viţei": TM are „tauri".

51 Violent rechizitoriu împotriva celor mincinoşi şi calomniatori.

51,1 „Pentru sfârşit; de înţelegere": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, *maśᵉkîl*". ♦ „Doec idumeul": *cf.* 1Rg. 21,8 şi 22,9-19.

51,3 „fărădelege": TM are *ḥesedh 'Ēl*, „mila lui Dumnezeu". În aramaică există un cuvânt omonim cu *ḥesedh*, cu sensul de „ruşine, mustrare", pe care îl vor fi preluat traducătorii LXX. Peşitta a citit *'el hasīdh*, „către cel drept/împotriva celui drept". ♦ Este o

fărădelege ziua întreagă!
4 Nedreptate a grăit limba ta,
ca briciul ascuţit ai săvârşit vicleşug.
5 Ai iubit răutatea mai mult decât bunătatea,
nedreptatea mai mult decât a grăi ce e drept.
Oprire
6 Ai iubit toate vorbele care aruncă în adânc,
limba vicleană.
7 De aceea Dumnezeu te va nimici până la urmă;
de te-ar smulge şi te-ar azvârli din cort
şi rădăcinile tale, din pământul celor vii!
Oprire
8 Vor vedea cei drepţi şi se vor teme,
vor râde de el şi vor spune:
9 „Iată un om care nu şi L-a pus ajutor pe Dumnezeu,
ci şi-a pus nădejdea în mulţimea bogăţiei sale
şi s-a întărit în zădărnicia sa."
10 Eu însă, ca un măslin roditor în casa lui Dumnezeu,
am nădăjduit în mila lui Dumnezeu
până în veac şi în veacul veacului.
11 Îţi voi aduce mulţumire în veci, pentru că ai făcut [aşa],
şi voi aştepta Numele Tău, căci este bun dinaintea credincioşilor Tăi.

---

imagine a păcătosului mândru că „a dat lovitura", în opoziţie cu păcătosul căit din Ps. 50 (Eusebiu).

51,5 „nedreptatea": TM are „minciuna".

51,7 „de te-ar smulge şi te-ar azvârli": TM are „te va smulge şi te va azvârli". ♦ „şi rădăcinile tale": TM are „El te va dezrădăcina". ♦ Pentru Ilarie, judecata trimite la Gen. 3,14 (blestemul aruncat asupra şarpelui), „cortul" este Trupul lui Hristos, iar „cei vii" sunt credincioşii, care, şi după moarte, sunt vii pentru Dumnezeu (*cf.* Ex. 3,6: „Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacob").

51,9 „în zădărnicia sa": TM are „în dorinţa lui [rea]".

51,10 Ilarie trimite la Rom. 11,17 – măslinul sălbatic altoit pe cel bun.

51,11 În „aşteptarea Numelui", Ilarie vede trăirea în aşteptarea lui Hristos şi trimite şi la Rom. 10,13 („Oricine va chema Numele Domnului va fi mântuit").

52

1 Pentru sfârşit, pe *maeleth*; de înţelegere, al lui David.
2 Zis-a nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu."
Stricatu-s-au şi s-au spurcat întru fărădelegi,
nu-i nimeni care să facă binele.
3 Dumnezeu S-a aplecat din cer către fiii oamenilor,
ca să vadă de este [vreunul] care înţelege sau Îl caută pe Dumnezeu.
4 Toţi au rătăcit, laolaltă s-au făcut netrebnici,
nu-i nimeni care să facă binele, nu-i nici măcar unul.
5 Oare nu-şi vor da seama toţi cei care săvârşesc fărădelegea?
Cei care mănâncă poporul meu cum ar înghiţi o pâine pe Dumnezeu nu L-au chemat.
6 Acolo vor fi cuprinşi de spaimă unde nu era spaimă,
căci Dumnezeu a împrăştiat oasele celor care plac oamenilor;
au fost făcuţi de ruşine pentru că Dumnezeu i-a dispreţuit.
7 Cine va da, din Sion, mântuirea lui Israel?
Când Domnul Îşi va întoarce poporul din robie
va tresălta Iacob şi se va bucura Israel.

53

1 Pentru sfârşit, în imnuri; de înţelegere, al lui David,
2 când au venit cei din Ziph şi i-au spus lui Saul:
„Iată, nu cumva e ascuns David la noi?"

---

52 Psalmul este aproape identic cu Ps. 13. Vezi şi notele *ad loc.*

52,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *māhalath, maś^{e}kīl* al lui David." Se presupune că *māhalath* este un termen tehnic muzical, poate o melodie tristă; celelalte versiuni greceşti au „în cor". Pentru *maś^{e}kīl*, *cf.* nota la 31,1.

52,2-4 Versete citate în Rom. 3,10 şi urm.

52,6 „celor care plac oamenilor": mulţi Părinţi apropie versetul de Ef. 6,6 şi Gal. 1,10.

53 Rugăciune plină de încredere a dreptului prigonit.

53,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune (*cf.* nota la 4,1), *maś^{e}kil* al lui David." ♦ Mulţi Părinţi pun psalmul în rostirea lui Hristos, „care vorbeşte şi suferă ca om" (Ilarie). Eusebiu pune însă accentul asupra autorului uman – vorbeşte David şi vorbeşte orice om care suferă.

53,2 *Cf.* 1Rg. 23,19.

3 Dumnezeule, întru Numele Tău mântuieşte-mă
şi întru puterea Ta mă judecă!
4 Dumnezeule, ascultă rugăciunea mea,
ia aminte la cuvintele gurii mele!
5 Căci străini s-au sculat asupra mea
şi [oameni] tari au căutat să-mi ia viaţa
şi nu L-au pus pe Dumnezeu dinaintea lor.
Oprire
6 Iată, Dumnezeu îmi vine în ajutor,
Domnul e Apărătorul vieţii mele.
7 Va întoarce relele peste duşmanii mei:
întru adevărul Tău, dă-i pieirii!
8 De bunăvoie Îţi voi aduce jertfă,
voi da mărturie Numelui Tău, Doamne, că este bun:
9 căci din orice strâmtorare m-ai izbăvit
şi la duşmanii mei a privit ochiul meu.

54

1 Pentru sfârşit, în imnuri; de înţelegere, al lui David.

53,3 „întru Numele Tău": numele Îl reprezintă pe Dumnezeu însuşi (*cf.* Ex. 3,14); aici, în paralelism cu „puterea", Îi subliniază atotputernicia. Pentru creştini, acest „Nume" este şi numele lui Iisus, care a primit „Numele care este mai presus de orice nume" (Fil. 2,6).

53,5 „au căutat să-mi ia viaţa": *litt.* „au căutat sufletul meu" – gr. ψυχή, „suflet", are şi sens de „viaţă". La fel şi la v. 6.

53,7 „adevărul": TM are *'emeth*, „fidelitate". ♦ Părinţii (Origen, Ilarie) subliniază că Adevărul este Hristos. Beda parafrazează: aşază-i în adevărul Tău, în iubirea celor veşnice, şi spulberă-le minciuna, dragostea pentru cele pământeşti! – cerând să piară doar păcatul.

53,8 După interpretarea lui Eusebiu, David se afla atunci în pustiu şi nu putea oferi decât voinţa sa; ştia că Dumnezeu, de atunci încolo, voia doar jertfe spirituale. Ilarie şi Ieronim accentuează jertfa de bunăvoie a lui Hristos. Augustin şi Cassiodor vorbesc mai ales de îndatorirea credinciosului de a aduce jertfă spirituală de laudă şi mulţumire.

53,9 „m-ai izbăvit": TM are „m-a izbăvit". ♦ 9b: expresie ebraică exprimând triumful asupra duşmanilor.

54 Strigătul unui om prigonit tocmai de cei apropiaţi. Începând cu Părinţii, creştinii au văzut în autorul psalmului o prefigurare a lui Hristos trădat de ai Săi, rugându-Se în agonie etc.

54,1 În TM, identic cu 53,1, ca şi în LXX.

2 Pleacă-Ţi urechea, Dumnezeule, la rugăciunea mea,
nu trece cu vederea ruga mea,
3 ia aminte la mine şi ascultă-mă!
Întristat am fost în cugetarea mea şi m-am tulburat,
4 de glasul duşmanului şi de asuprirea păcătosului,
căci au abătut asupra mea fărădelege
şi cu mânie m-au urât.
5 Inima mea s-a tulburat în mine
şi spaima morţii a căzut asupra mea;
6 teamă şi cutremur au venit peste mine
şi m-a acoperit bezna.
7 Şi am zis: „Cine îmi va da aripi ca de porumbel,
ca să zbor şi să mă odihnesc?"
8 Iată, am fugit departe
şi m-am sălăşluit în pustiu.

Oprire

9 L-am aşteptat pe Cel care mă mântuieşte
de slăbiciunea sufletului şi de vifor.
10 Cufundă-i, Doamne, dezbină limbile lor,
căci am văzut fărădelege şi dezbinare în cetate!
11 Zi şi noapte o înconjoară pe zidurile ei,
fărădelege şi trudă în mijlocul ei, şi nedreptate,
12 şi n-au lipsit din pieţele ei camătă şi viclenie.

54,3b În TM: „Neliniştit în plângerea mea mă tulbur (*'ahīmāh* – sens nesigur)."

54,6 „bezna": TM are „fiorii".

54,7 Pentru metafora „aripilor", *cf.* Ex. 19,4; Deut. 32,11; Ps. 16,8; 90,4; Apoc. 12,14. ♦ Pentru Origen, „aripile" sunt contemplaţia prin care se trece de la creaţie la odihna în Dumnezeu.

54,8 „am fugit... m-am sălăşluit": TM are „aş fugi... mi-aş petrece noaptea".

54,9 TM are „m-aş zori să-mi aflu adăpost de vântul aprig şi de furtună".

54,10-12 Grigore al Nyssei (67) interpretează alegoric: locuitorii ticăloşi ai cetăţii răului, care vor fi nimiciţi, sunt: fărădelegea, vrajba, nedreptatea, înşelătoria şi ipocrizia – care e cea mai rea din toate, pentru că simulează iubirea şi armonia. ♦ „Cufundă-i... dezbină limbile...": imagini preluate din istorisirile despre potop şi despre turnul Babel (Origen, Eusebiu, Ilarie etc.).

54,11 „o înconjoară": *litt.* „o va înconjura": traducere automată a imperfectivului ebr. cu viitorul.

54,12 „camătă": TM are „asuprire".

13 Căci de m-ar fi urât duşmanul, aş fi răbdat,
şi cel care mă urăşte, de-ar fi grăit cu trufie împotriva mea, m-aş fi ascuns de el.
14 Dar tu, omule întocmai la suflet cu mine,
îndrumătorul meu şi cunoscutul meu,
15 care laolaltă cu mine [te-]ai îndulcit din bucate,
în Casa lui Dumnezeu am umblat într-un gând!
16 Să vină moartea peste ei,
să se coboare de vii în lăcaşul morţilor,
căci răutăţi sunt în sălaşurile lor, în mijlocul lor.
17 Dar eu către Dumnezeu am strigat
şi Domnul m-a ascultat.
18 Seara şi dimineaţa şi la amiază voi povesti,
voi vesti, şi El va asculta glasul meu.
19 Va răscumpăra în pace sufletul meu de cei ce se apropie de mine,
căci în multe au fost cu mine.
20 Va asculta Domnul şi-i va smeri,
El, care este mai înainte de veci.

Oprire

Căci nu este în ei îndreptare
şi nu s-au temut de Dumnezeu.
21 Întins-a mâna Lui spre răsplătire,
[iar] ei I-au pângărit Legământul.

54,13-14 *Cf.* Mt. 26,23; In. 1,11; 13,2. În omul descris la v. 14 toată tradiţia creştină vede chipul lui Iuda.

54,15a În TM: „cu care laolaltă făceam dulce convorbire."

54,15 „[te-]ai îndulcit din bucate": *litt.* „îndulceai mâncărurile" ar putea însemna: tovărăşia lui făcea să pară mai bună mâncarea.

54,16 Ieronim consideră că vorbirea în chip de blestem e folosită de psalmist pentru a-şi arăta mai bine durerea inimii; imaginile sunt preluate din istorisirea despre Datan şi Abiron (Num. 16,23).

54,18 „voi povesti, voi vesti": TM are „mă jeluiesc şi gem".

54,19 „căci în multe au fost cu mine": TM are „căci mulţi s-au ridicat împotriva mea".

54,21 „Întins-a mâna Lui spre răsplătire": TM are „şi-a întins mâna împotriva prietenilor" – subiectul nu este exprimat, dar din context s-ar deduce că este „duşmanul". LXX a citit probabil cu altă vocalizare şi a echivalat „spre a răsplăti", iar atunci subiectul ar putea fi Dumnezeu. ♦ „I-au pângărit": TM are „a pângărit legământul său".

22 Risipiţi au fost de mânia feţei Lui
şi s-a apropiat inima lui,
s-au înmuiat cuvintele lui ca untdelemnul,
dar ele sunt suliţe.
23 Aruncă asupra Domnului grija ta şi El te va hrăni;
nu va îngădui nicicând să se clatine cel drept.
24 Iar Tu, Dumnezeule, îi vei coborî în groapa pierzării:
vărsătorii de sânge şi cei vicleni
nu vor ajunge la jumătatea zilelor lor.
Iar eu voi nădăjdui în Tine, Doamne.

55

1 Pentru sfârşit, despre poporul care a fost îndepărtat de cele sfinte;
al lui David, ca inscripţie pe stâlp, când l-au prins Străinii la Geth.
2 Miluieşte-mă, Doamne, căci m-a călcat în picioare omul,

54,22 „s-a apropiat inima lui": text obscur; unii l-au pus în legătură cu trădarea lui Iuda (*cf.* Lc. 22,47), iar alţii au corectat „lui" în „lor". ♦ În TM, 22a-b este neclar: „linguşitoare *mahmā'ōth* (termen ininteligibil, la plural, emendat în *me-ḫem^e'āh*, «mai mult decât untul» – în concordanţă cu Targumul, Symmachos şi Ieronim [*Hebr.*]) gura lui, dar inima lui este război." Traducătorul LXX a citit verbul *qārebh*, „a se apropia", în loc de *qarābh*, „război".

54,23 *Cf.* 1Pt. 5,7; Ps. 36,5.

54,24 „în groapa pierzării": TM are „în adâncul gropii".

55 Omul nedreptăţit îşi dă seama că lui Dumnezeu îi pasă de rugăciunea şi de lacrimile oamenilor. Ilarie vede aici descrierea suferinţei lui David, dar şi a lui Hristos.

55,1 „cele sfinte": Grigore al Nyssei (XIV,71) interpretează τῶν ἁγίων ca un masculin: „de sfinţii [îngeri]". Pornind de aici, interpretează tot psalmul în legătură cu Gen. 3: câtă vreme oamenii erau departe de sfinţii îngeri, erau călcaţi în picioare de pasiunile firii. Omul, epuizat şi chinuit de lungimea luptei şi speriat în noapte, când ajunge să nădăjduiască în Dumnezeu, răstoarnă ca pe o povară rătăcirea nădejdilor mincinoase şi îşi laudă propriile cuvinte de mărturisire a credinţei. Dar duşmanii urăsc cuvintele vrednice de laudă, urzesc răutate şi stau la pândă. Ucigaşul de oameni „pândeşte călcâiul" (Gen. 3,15). Însă Dumnezeu mântuieşte „pentru nimic" (în dar, în mod gratuit); „alunecarea" este abaterea de la porunci. O dată mântuit, omul se poate întoarce în lumina din care fusese alungat. ♦ În TM, titlul este „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Yōnath 'ēlem r^eḫoqīm*. Al lui David, *mikh^etām*, când filistenii îl ţineau prins la Gath". Sensul expresiei *yōnath 'ēlem r^eḫoqīm* este nesigur, probabil titlul unei melodii pe care se putea cânta psalmul; unii traduc „porumbiţa din ţinuturi îndepărtate". *Mikh^etām*: termen tehnic în titlurile unor psalmi, cu sens necunoscut. ♦ Evenimentul la care se referă – *cf.* 1Rg. 21,10.

ziua întreagă, războindu-se, m-a strâmtorat.
3 M-au călcat duşmanii mei ziua întreagă,
căci mulţi sunt cei ce se războiesc cu mine din înălţime.
4 Ziua voi fi înspăimântat, dar eu voi nădăjdui în Tine.
5 În Dumnezeu voi lăuda cuvintele mele, toată ziua.
În Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voi teme;
ce-mi va face mie trupul?
6 Ziua întreagă de cuvintele mele s-au scârbit,
împotriva mea, toate gândurile lor spre rău.
7 Se vor aşeza lângă mine şi se vor ascunde;
ei înşişi îmi vor pândi călcâiul,
precum au aşteptat, ca să-mi ia viaţa.
8 Pentru nimic Tu [nu-]i vei izbăvi,
întru mânie vei dobori popoare, Dumnezeule.
9 Viaţa mea Ţi-am spus-o Ţie,
pus-ai lacrimile mele înaintea Ta, după făgăduinţa Ta.

55,3-4 „din înălţime. Ziua...": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „ziua" lângă „din înălţime", la 3b, deci sensul ar putea fi: „de la începutul zilei", iar v. 4 începe „ei se vor teme", oferind un text mai inteligibil. TM are *mārōm*, „înălţime", care a fost interpretat de Targum, Aquila, Ieronim (*Hebr.*) şi Raşi ca un titlu al lui Dumnezeu: „O, Preaînalte!". Ibn Ezra, urmat de TOB, se gândeşte la marea ceată a îngerilor din cer şi atunci s-ar traduce „pentru mine" şi nu „cu mine" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ În TM, v. 4 este: „În ziua în care mă înspăimânt, la Tine mă adăpostesc."

55,5 „voi lăuda cuvintele mele": expresia a fost explicată în legătură cu In. 7,16 („învăţătura Mea nu este a Mea, ci a Aceluia care M-a trimis"). TM are: „voi lăuda cuvântul Lui" – acest cuvânt fiind făgăduinţa în care se încrede psalmistul. ♦ „trupul": traduce ebr. *bāśār,* care desemnează omul privit sub aspectul lui trupesc, fizic. Este în paralelism cu „omul" de la v. 12. ♦ După Origen, numai Hristos, care e fără păcat, poate spune „Nu mă voi teme: ce-mi va face Mie trupul?". Eusebiu, însă, citează Rom. 8,31: „Când Domnul e cu noi, cine e împotriva noastră?"

55,6 „de cuvintele mele s-au scârbit": TM are „îmi fac dureroase cuvintele/lucrările"; Targum: „se întristează din pricina mea"; syr. „uneltesc împotriva mea"; Ieronim (*Hebr.*): „mă mâhneau prin cuvinte".

55,7 „îmi vor pândi călcâiul" – vezi nota la 40,10. Grigore al Nyssei (71) spune că este acţiunea tipică a diavolului (*cf.* Gen. 3,15). ♦ „ca să-mi ia viaţa": *litt.* „ca să ia sufletul meu". În *Vaticanus* şi *Sinaiticus*, 7c este: „precum am aşteptat pentru sufletul meu".

55,8 „întru mânie vei dobori popoare": Părinţii interpretează că popoarele se vor supune lui Dumnezeu. Eusebiu: „Dumnezeu le va dobori trufia, spre binele lor."

55,9 În TM: „Paşii pribegiei mele sunt numărați la Tine; aşază lacrimile mele în burduful/urciorul Tău! Nu sunt ele [socotite] în cartea Ta?"

10 Se vor întoarce duşmanii mei îndărăt
în ziua în care Te voi chema;
iată, am cunoscut că Dumnezeul meu eşti Tu.
11 În Dumnezeu voi lăuda lucrarea,
în Domnul voi lăuda cuvântul.
12 În Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voi teme;
ce-mi va face mie omul?
13 În mine, Dumnezeule, [sunt] făgăduinţele
pe care Ţi le voi aduce în schimb, ca laudă, Ţie.
14 Căci ai scăpat sufletul meu de moarte
şi picioarele mele, de alunecare,
ca să fiu bineplăcut dinaintea lui Dumnezeu în lumina celor vii.

56

1 **Pentru sfârşit; *nu nimici*;** al lui David, ca inscripţie pe stâlp,
când fugea din faţa lui Saul, în peşteră.
2 Miluieşte-mă, Dumnezeule, miluieşte-mă,
căci în Tine s-a încrezut sufletul meu
şi la umbra aripilor Tale voi nădăjdui

55,10 „Dumnezeul meu eşti Tu": TM are „Dumnezeu e de partea mea" (*litt.* „pentru mine").

55,11 „lucrarea": gr. ῥῆμα, ca şi ebr. *dabhar*, poate însemna şi „cuvânt", şi „lucru". Am optat pentru această traducere întrucât am tradus cu „cuvânt" gr. λόγος din versetul următor. Pe acesta mulţi Părinţi îl referă la Hristos-Cuvântul lui Dumnezeu (*cf.* In. 1).

55,13 În TM: „Peste mine sunt, Dumnezeule, făgăduinţele Tale: Ţie Îţi voi aduce laudă/ mulţumire."

55,14 „ca să fiu bineplăcut": TM are „ca să umblu". ♦ Pentru Eusebiu, „lumina celor vii" este Hristos care „luminează pe tot omul ce vine în lume" (In. 1,9).

56 Rugăciunea unui om încolţit de duşmani.

56,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikhᵉtām*. Când a fugit dinaintea lui Saul, în peşteră." „*Nu nimici*" se presupune că era începutul unei cântări cunoscute, pe a cărei melodie se putea cânta psalmul. ♦ Se referă la episodul din 1Rg. 22,1-2 sau din 1Rg. 24; *cf.* Ps. 141,1.

56,2 „s-a încrezut... voi nădăjdui": TM are „caută adăpost... voi căuta adăpost". ♦ „fărădelegea": TM are „urgia". ♦ După Atanasie, profetul înalţă această cântare în numele omenirii. Pentru Ilarie, Hristos este cel care vorbeşte. Pentru Augustin, e glasul lui Hristos şi glasul nostru: trebuie să răbdăm până la sfârşit, până trece fărădelegea.

56,2-6 Fragmentul corespunde cu Ps. 108,2-6.

până va trece fărădelegea.
3 Strigat-am către Dumnezeul cel Preaînalt,
Dumnezeu care mi-a făcut bine.
4 Trimis-a din cer şi m-a izbăvit,
i-a dat de ruşine pe cei ce mă călcau în picioare.
Oprire
Trimis-a Dumnezeu mila Sa şi adevărul Său
5 şi a scăpat sufletul meu din mijlocul puilor de lei.
Adormisem tulburat:
fiii oamenilor – dinţii lor sunt suliţe şi săgeţi
şi limba lor – sabie ascuţită.
6 Înalţă-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
şi peste tot pământul, slava Ta!
7 Cursă au pregătit picioarelor mele
şi au încovoiat sufletul meu:
săpat-au în faţa mea groapă
şi au căzut în ea.
Oprire
8 Gata este inima mea, Dumnezeule,
gata este inima mea: [Îţi] voi cânta [cu glasul] şi din strune.
9 Deşteaptă-te, slava mea,

56,3 „mi-a făcut bine": TM are „împlineşte pentru mine".

56,4 „mila... adevărul": în TM, *has^e dō wa-'amitō* – *cf.* nota la 24,10 (la fel şi la v. 11). ♦ Mulţi Părinţi văd în acest verset o aluzie la trimiterea Mântuitorului.

56,5 În TM: „Sufletul meu e culcat în mijlocul puilor de leu care-i sfâşie pe fiii oamenilor; dinţii lor...". ♦ *Cf.* 1Pt. 5,8. ♦ „Adormisem tulburat": mulţi Părinţi pun expresia în legătură cu spusele lui Iisus din grădina Măslinilor, „Întristat e sufletul Meu până la moarte" (Mc. 14,34; Mt. 26,38).

56,6 V. reluat în 56,12. După Ieronim, profetul spune aceasta despre Înălţarea lui Hristos. Ilarie şi Atanasie leagă versetul de Ef. 4,9. Fiindcă S-a înălţat, a revărsat peste tot pământul pe Duhul Sfânt (Ilarie).

56,8 „din strune": *litt.* „voi cânta la/cu acompaniament de instrument cu coarde". ♦ Eusebiu şi Atanasie referă versetul la aşteptarea Duhului Sfânt.

56,9 „deştepta-mă-voi dis-de-dimineaţă": TM are „voi deştepta zorile". ♦ Conştient de prezenţa Duhului, psalmistul se însufleţeşte şi profeţeşte (Eusebiu). „Slava mea" este puterea de a profeţi. Rufinus vede în „Deşteaptă-te, slava mea" o profeţie a Învierii lui Hristos şi, pentru el, „dis-de-dimineaţă" e ceasul Învierii.

deşteaptă-te, harfă şi alăută,
deştepta-mă-voi dis-de-dimineaţă.
10 Îţi voi aduce laudă între popoare, Doamne,
Îţi voi cânta între neamuri,
11 căci s-a mărit până la ceruri mila Ta
şi până la nouri, adevărul Tău.
12 Înalţă-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
şi peste tot pământul, slava Ta!

57

1 Pentru sfârşit; *nu nimici*; al lui David, ca inscripţie pe stâlp.
2 Oare cu adevărat grăiţi dreptate?
Judecaţi oare nepărtinitor, fii ai oamenilor?
3 Voi din inimă săvârşiţi nelegiuiri pe pământ,
nedreptate urzesc mâinile voastre.
4 S-au abătut păcătoşii [încă] din sânul [mamei],
au rătăcit [încă] din pântece, au grăit minciuni.
5 Furia lor e asemenea cu a şarpelui,

---

57 Invectivă împotriva judecătorilor nelegiuiţi. Reproşurile şi blestemele sunt exprimate în limbajul colorat al Orientului, dar ele afirmă mai presus de toate că dreptatea lui Dumnezeu nu poate fi pervertită de ticăloşia omului şi până la urmă se va arăta biruitoare.

57,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikh^{e}tām*."

57,2a În TM, text neclar; s-ar putea înţelege: „Într-adevăr, tăcută e dreptatea [când] vorbiţi" (TOB). Targumul interpretează: „Într-adevăr, când tăceţi spuneţi dreptatea?" Majoritatea acceptă însă emendarea lui *'ēlem*, „tăcut", în *'ēlīm*, *litt.* „zei" – termen folosit pentru magistraţi şi alţi oameni puternici.

57,4 Chiril al Alexandriei interpretează „s-au îndepărtat păcătoşii de la sân" – adică de la sânul duhovnicesc, care ar putea da roade bune fiindcă a primit sămânţa de la Dumnezeu. Respinge interpretarea „încă din sân" pentru că i se pare maniheistă.

57,5-6 „furia": TM are „veninul". ♦ „descântători": gr. ἐπᾴδοντες, *litt.* „cei care cântă incantaţii/descântece". Pentru Părinţi, aceştia sunt sfinţii care vorbesc în Lege şi Profeţi, precum şi vestitorii Evangheliei, cărora li se opune „neascultarea încăpăţânată şi obraznică a şarpelui străvechi" (Ilarie). ♦ „şarpelui": mulţi Părinţi trimit la şarpele din Gen. 3. ♦ „viperei surde": conform cunoştinţelor zoologice ale vremii, unii Părinţi explică: şarpele veninos, dacă ascultă cuvintele îmblânzitorului, îşi varsă la pământ veninul şi devine inofensiv. Augustin pune în legătură cu Fp. 7,57 (călăii lui Ştefan îşi astupau urechile). ♦ „farmecelor": gr. φάρμακον înseamnă „medicament"/„otravă" şi „vrajă".

ca a viperei surde care-şi astupă urechile
6 pentru a nu asculta glasul descântătorilor,
al farmecelor fermecătorului priceput.
7 Dumnezeu le-a zdrobit dinţii în gură,
colţii leilor i-a sfărâmat Domnul.
8 Vor fi nimiciţi ca apa care se scurge:
va ţine întins arcul Său până când vor slăbi.
9 Precum ceara ce se topeşte vor fi nimiciţi,
a căzut foc şi n-au mai văzut soarele.
10 Înainte ca spinii voştri să ajungă rug,
vă va înghiţi de vii ca întru mânie.
11 Se va bucura dreptul când va vedea răzbunarea asupra celor nelegiuiţi:
mâinile şi le va spăla în sângele păcătosului.
12 Şi va spune omul: „Aşadar, este un rod pentru cel drept,
este deci [un] Dumnezeu care-i judecă pe pământ."

Augustin interpretează ca „medicament": „Oare medicamentul are glas? Există un medicament care are glas: este medicamentul pe care îl purtăm cu noi; ascultaţi-i glasul şi nu faceţi ca viperele surde, pentru că de acum a venit Hristos să împlinească Legea şi Profeţii." ♦ „priceput": gr. σοφός, al cărui sens originar se referă la excelenţa în domeniu.

57,7 „le-a zdrobit...": TM are „zdrobeşte-le...".

57,9 În TM: „Ca melcul (*litt.* limaxul) care se topeşte în mers, ca pruncul lepădat ce nu zăreşte soarele."

57,10 „rug": gr. ῥάμνος, „tufiş mare de mărăcini"; mai apare în LXX în apologul din Jud. 9,14. Poate că aici este o aluzie la o expresie devenită proverbială. Tradiţia patristică interpretează: mai înainte ca spinii voştri, adică păcatele, să ajungă în culmea răutăţii, mai înainte de a ajunge faptă, mânia dumnezeiască vă va pedepsi (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ În TM, *litt.*: „Înainte să simtă căldările voastre flacăra mărăcinilor, ca unul viu, ca unul furios va fi măturat" – text dificil.

57,11 „asupra celor nelegiuiţi": nu apare în TM. ♦ „mâinile... păcătosului": TM are „picioarele... păcătoşilor" – imagine de război. ♦ Părinţii atrag atenţia că drepţii se bucură nu pentru pieirea păcătoşilor, ci pentru instaurarea dreptăţii divine. Chiril al Alexandriei spune despre „spălarea mâinilor în sânge" că este o metaforă inspirată din vechiul vocabular războinic. Ilarie subliniază corespondenţa între 12b şi vv. 2-3.

58

1 Pentru sfârşit; *nu nimici*; al lui David, ca inscripţie pe stâlp,
când Saul a trimis pază la casa lui spre a-l ucide.
2 Scapă-mă de vrăjmaşii mei, Dumnezeule,
de la cei ce se ridică împotriva mea răscumpără-mă!
3 Izbăveşte-mă de cei ce săvârşesc fărădelegea
şi de vărsătorii de sânge mântuieşte-mă!
4 Că, iată, au vânat sufletul meu,
s-au aşezat peste mine cei puternici.
Nici nelegiuire, nici păcat nu e în mine, Doamne!
5 Fără [să fac vreo] nelegiuire, ei au alergat şi au ţinut-o drept:
scoală-Te în întâmpinarea mea şi vezi!
6 Şi Tu, Doamne, Dumnezeul oştirilor, Dumnezeul lui Israel,
ia aminte şi cercetează toate neamurile.
Nu-Ţi fie milă de nimeni dintre cei ce săvârşesc nelegiuirea!
Oprire
7 Se vor întoarce seara flămânzi ca nişte câini şi vor da târcoale prin cetate.
8 Iată, vor da glas cu gura lor

---

58 Rugăciunea unui om încolţit de duşmani. Pentru mulţi Părinţi, David proroceşte în acest psalm pătimirea lui Hristos. După Augustin, „ceea ce s-a întâmplat cu trupul lui Hristos se întâmplă şi cu noi: duşmanii, adică diavolul şi îngerii săi, continuă să lucreze". Grigore al Nyssei (rezumat în Nesmy, p. 262) comentează astfel: „Acest psalm este foarte adânc. Titlul îl închină Biruitorului îndelung-răbdător (*cf. Psalma iuxta Haebreos*: *Victori ut non disperdas*), care «nu vrea să nimicească». Preamăreşte răbdarea supremă şi blândeţea Celui care e mereu gata, din iubire, să-i copleşească cu bunuri pe duşmanii care I-au făcut tot răul cu putinţă: *nu-i omorî/nimici*. După o lungă şi dureroasă rătăcire în căutarea Cuvântului, *se vor întoarce seara* (v. 7), adică la sfârşitul timpului. Iar în *dimineaţa* (v. 17) zilei veşnice, fără de sfârşit, voi cânta (este un viitor care se referă la veşnicie) biruinţa şi îndurarea Ta."

58,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici*. Al lui David, *mikh^{e}tām* şi când Saul..."

58,2b În TM: „În faţa celor ce mi se împotrivesc, aşază-mă pe înălţime!"

58,4c *Litt.* „Nici nelegiuirea mea, nici păcatul meu". Părinţii atrag atenţia că numai Hristos putea spune aceasta.

58,5 „au ţinut-o drept": TM are „se pregătesc".

58,6 „ia aminte": TM are „scoală-Te".

58,8 „Şi cine a auzit?": este un gen de hulă pe care îl pomenesc adesea psalmii: păcătoşii pretind că Dumnezeu nu aude sau nu vede.

şi sabie este în buzele lor: „Şi cine a auzit?”
9 Dar Tu, Doamne, vei râde de ei,
vei nesocoti toate neamurile.
10 Puterea mea mi-o voi păzi la Tine,
căci Tu, Dumnezeule, eşti ocrotitorul meu.
11 Dumnezeul meu – mila Lui mă va întâmpina;
Dumnezeu mi[-o] va arăta, printre duşmanii mei.
12 Nu-i omorî, ca să nu uite de poporul meu;
împrăştie-i cu puterea Ta
şi doboară-i, Cel ce eşti scutul meu, Doamne!
13 [Pentru] păcatul gurii lor, [pentru] cuvântul buzelor lor,
să rămână prinşi în trufia lor;
pentru blestem şi minciună, li se va vesti sfârşitul
14 întru urgia sfârşitului, şi nu vor dăinui
şi vor cunoaşte că Dumnezeul lui Iacob e Stăpân peste marginile pământului.

Oprire

15 Se vor întoarce seara flămânzi ca nişte câini şi vor da târcoale prin cetate.
16 Se vor împrăştia, ca să mănânce,
iar dacă nu se vor sătura vor mârâi.

58,9 Eusebiu pune versetul în paralel cu Ps. 2,1-4: oricât s-ar agita duşmanii, Dumnezeu râde de ei.

58,10a În TM: „Tăria mea, la Tine iau aminte.” ♦ 10b: „ocrotitorul”: TM are „fortăreaţa”; la fel şi la 17c şi 18b. ♦ Augustin interpretează astfel: „Cu cât mă apropii de Tine, sunt mai puternic; cu cât mă îndepărtez de Tine, cu atât mă prăbuşesc.” În *De Civitate Dei* 12,6, cu privire la îngerii răzvrătiţi, spune că ei „nu au voit să-şi păzească puterea la Dumnezeu”. Ilarie face o apropiere cu cuvintele lui Iisus: „Tată, în mâinile Tale încredinţez duhul Meu” (Lc. 23,46).

58,11 „mi-o va arăta, printre duşmanii mei”: TM are „mi-i va arăta pe cei ce mă pândesc”.

58,12 „poporul meu”: *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „legea Ta”; TM are „ca poporul meu să nu uite”, dar versetul e nesigur. ♦ Grigore al Nyssei (2, XVI): „Nu-i ucide, ci scoate-i din adâncurile răului la viaţa în duh! [...] Dacă omul ar fi nimicit, lucrarea lui Dumnezeu ar deveni inutilă. Numai păcatul va pieri.”

58,15 După Grigore al Nyssei (2, XVI), cel care trăieşte în „cetate”, acela este om, dar cel care, printr-o viaţă nedemnă, se îndepărtează de asemănarea cu Dumnezeu, acela trăieşte afară din cetate, îşi pierde înfăţişarea de om şi se aseamănă cu un animal.

58,16 „vor mârâi”: TM are „vor umbla toată noaptea”.

17 Dar eu voi cânta puterii Tale,
voi tresălta de bucurie în zori [pentru] mila Ta,
căci ai fost ocrotitorul meu
şi loc de scăpare în ziua strâmtorării mele.
18 Ajutătorul meu, Ţie Îţi voi cânta,
căci Tu, Dumnezeule, eşti ocrotitorul meu,
Dumnezeul meu, mila mea.

59

1 Pentru sfârşit, celor care vor mai fi schimbaţi; ca inscripţie pe stâlp, al lui David, spre învăţătură,
2 când a pârjolit Mesopotamia Siriei şi Siria Soba şi s-a întors Ioab şi a lovit în Valea Sării douăsprezece mii.
3 Dumnezeule, Tu ne-ai lepădat şi ne-ai nimicit,
Te-ai mâniat şi [iarăşi] Te-ai miluit de noi.
4 Ai cutremurat pământul şi l-ai tulburat:
vindecă-i rănile, căci s-a clătinat!
5 Ai arătat poporului Tău lucruri aspre,
adăpatu-ne-ai cu vinul străpungerii.
6 Dat-ai celor care se tem de Tine semn,

58,17 „Bucuria din zori" e referită de mulţi Părinţi la bucuria Învierii lui Hristos.
59 Rugăciune a poporului asuprit de duşmani ca urmare a păcatului; acum el cere ajutor în lupta împotriva vrăjmaşilor.
59,1 În TM, titlul este: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe [melodia] *Şūşan 'Edhūth* («Crinul este mărturia»), *mikh^{e}tām* al lui David, pentru învăţătură."
59,2 În TM: „Când se lupta cu arameenii din Mesopotamia şi cu cei din *Ţōbhāh*, iar *Yo'ābh* s-a întors şi a lovit Edomul în Valea Sării, douăsprezece mii." ♦ „Valea Sării" nu a fost identificată. Printre campaniile lui David se vorbeşte despre victoria asupra arameilor din Soba (2Rg. 8), dar nu şi asupra arameilor din Mesopotamia.
59,3 „şi [iarăşi] Te-ai miluit de noi": TM are „întoarce-ne!". ♦ Augustin interpretează: „Ne-ai nimicit ca să ne zideşti iarăşi; ai dărâmat zidirea veche pentru a o înlocui cu cea a omului nou."
59,5 „străpungerii": gr. κατανύσσω înseamnă, la propriu, „a străpunge", de unde „a izbi, a provoca o stare de şoc". Pornind de la primul sens, unii îl echivalează la pasiv cu „a fi străpuns în inimă" = „a se smeri, a se căi". Unul din termenii foarte importanţi în spiritualitatea monahală: „străpungerea inimii" este primul pas către isihie. ♦ Vinul ca metaforă pentru mânia lui Dumnezeu – *cf.* Ps. 74,9; Apoc. 14,10; 16,19; 19,15.
59,6 „Dat-ai... semn": Părinţii văd în acesta semnul cu care am fost însemnaţi pentru a fi scăpaţi de osândă, prefigurat de sângele mielului la ieşirea din Egipt (*cf.* Ex. 12,7).

ca să fugă din fața arcului.
Oprire
7 Ca să fie izbăviți cei iubiți de Tine,
mântuiește cu dreapta Ta și ascultă-mă!
8 Dumnezeu a grăit în [lăcașul] Său sfânt:
„Voi tresălta și voi împărți Sikima
și Valea Corturilor o voi măsura:
9 al Meu este Galaadul și al Meu este Manasse,
și Efraim – întărirea capului Meu,
Iuda – regele Meu,
10 Moab – vasul nădejdii Mele;
peste Idumeea Îmi voi întinde încălțămintea,
Mie Străinii Mi s-au supus."
11 Cine mă va duce spre cetatea întărită,

Atanasie vede în acesta și lumina pentru a deosebi binele de rău. Eusebiu și Theodoret amintesc și de semnul *Tau* din Iez. 9,4, echivalat cu σφραγίς, semnul crucii. ♦ „arcului": TM are „arcașului".

59,7b Mulți Părinți comentează: dreapta Tatălui este Hristos.

59,8 „în [lăcașul] Său sfânt": la origine se referă la un răspuns dat de Dumnezeu în sanctuarul Său. Unii Părinți interpretează gr. ἐν τῷ ἁγίῳ „în Sfântul Său", adică Dumnezeu ne răspunde în Hristos (Eusebiu, Atanasie, Ilarie, Augustin). Pentru Theodoret, aceasta înseamnă că Dumnezeu a vorbit prin Duhul Său Sfânt, care se folosește de profet ca de un instrument. ♦ „Sikima" (ebr. *Şekhem*) se află în centrul Israelului; „Valea Corturilor" (TM „valea *Sukkōth*") este în Transiordania; prin ambele a trecut Iacob întorcându-se acasă (Gen. 33,17-18). ♦ Pentru Eusebiu, versetele 8b-11 se referă la convertirea neamurilor.

59,9 „întărirea capului": TM are „chivăra de pe cap". ♦ „regele Meu": TM are „sceptrul Meu" (aluzie la Gen. 49,10). ♦ Galaad, Manasse și Efraim sugerează Regatul din nord, iar Iuda, pe cel din sud. Profeții vorbesc despre unificarea acestora în vremurile viitoare (*cf.* Zah. 9,13: Iuda e „arcul" lui Dumnezeu, iar Efraim, „războinicul" Lui).

59,10 „nădejdii": TM are „spălării". Unii comentatori sunt de părere că această imagine ciudată ar fi determinată de vecinătatea Mării Moarte. Traducătorul LXX a citit *r^ehaṭ* (aram. „nădejde") în loc de ebr. *rāhaṭ*, „spălare". ♦ „Îmi voi întinde": TM are „Îmi arunc". Aruncarea sandalelor asupra unei țări simbolizează luarea ei în stăpânire. ♦ 10c în TM: „Pentru Mine, Filistie, dă strigare!" – text dificil; unii îl corectează și traduc: „Peste Filistia îmi strig [biruința]." În multe părți din LXX (*e.g.* Jud.; 1 și 2Rg.; 1 și 2Par.), „filistenii" sunt traduși cu ἀλλόφυλοι, „Străini".

59,11 După ce a rostit profeția, profetul vorbește în nume propriu: „cetatea întărită" este Ierusalimul, iar profetul, știind că zidurile ei fuseseră distruse, are o dorință puternică de

cine mă va călăuzi până în Idumeea?
12 Oare nu Tu, Dumnezeule, care ne-ai lepădat?
Şi nu vei mai ieşi, oare, Dumnezeule, cu oştirile noastre?
13 Dă-ne ajutor în strâmtorare,
căci zadarnică e mântuirea [ce vine] de la om!
14 În Dumnezeu vom săvârşi fapte mărețe
şi El îi va nimici pe cei care ne strâmtorează.

60

1 Pentru sfârşit, între imnuri, al lui David.
2 Ascultă, Dumnezeule, implorarea mea,
ia aminte la rugăciunea mea.
3 De la marginile pământului spre Tine am strigat
când s-a sfârşit inima mea:
pe stâncă m-ai înălțat,
4 m-ai călăuzit, căci Te-ai făcut nădejdea mea,
turn de tărie în fața duşmanului.
5 Mă voi sălăşlui în cortul Tău de-a pururi,
mă voi adăposti sub acoperământul aripilor Tale.

Oprire

6 Căci Tu, Dumnezeule, ai ascultat făgăduințele mele,

---

a le vedea refăcute. Vrea să-i vadă şi pe locuitorii Idumeii supuşi lui Dumnezeu (Theodoret). Pentru alți Părinți (Eusebiu, Atanasie, Ieronim), „cetatea întărită" e Biserica; pentru alții, Ierusalimul ceresc.

59,12 „nu vei mai ieşi": TM are „care nu mai ieşeai".

59,14 „fapte mărețe": *litt.* „putere".

60 Rugăciunea unui pribeag. Theodoret spune: „În psalmul precedent profetul ne-a spus să ne întoarcem la Dumnezeu, iar în acesta ne arată ce rugăciune să-I înălțăm; Îl vesteşte pe Hristos şi prevesteşte întoarcerea păgânilor."

60,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreților, pe strune, al lui David."

60,2 „rugăciunea": *litt.* „cererea"; TM are „strigătul".

60,3 „pe stâncă m-ai înălțat": TM are: „la stânca prea înaltă pentru mine." ♦ Părinții fac legătura cu 1Cor. 10,4 („Stânca era Hristos").

60,4 „nădejdea": TM are „adăpostul".

60,5 „cortul": Origen aminteşte psalmul 14 în care se spune că cel desăvârşit va locui sub acest cort. Este locuirea Treimii: cine locuieşte acolo e ocrotit sub aripile lui Dumnezeu.

60,6 „făgăduințele": gr. εὐχή înseamnă deopotrivă „rugăciune", „jertfă votivă" şi „făgăduință" (*cf.* v. 9); TM are *nedher*, „făgăduință, vot". ♦ „moştenire": pentru Origen, ea

dat-ai moştenire celor ce se tem de Numele Tău.
7 Zile vei adăuga peste zile regelui,
anii lui, din neam în neam.
8 Va dăinui în veac înaintea lui Dumnezeu:
mila şi adevărul Lui, cine le va cerceta?
9 Aşa voi cânta Numelui Tău în veacul veacului,
ca să-mi împlinesc făgăduinţele zi de zi.

61

1 **Pentru sfârşit, despre Idithun; psalm al lui David.**
2 Oare nu lui Dumnezeu I se va supune sufletul meu?
Căci la El este mântuirea mea.
3 El este Dumnezeul meu şi mântuitorul meu,
ocrotitorul meu: nicicând nu mă voi mai clătina.
4 Până când vă veţi năpusti asupra unui om?

înseamnă puterea de a deveni fiii lui Dumnezeu (In. 1,12); pentru Ilarie, ea este viaţa, împărăţia, locuirea cu Dumnezeu.

60,7-8 În TM constituie o rugăciune pentru rege, ca Dumnezeu să-i dea viaţă şi domnie fără sfârşit. În LXX e exprimată certitudinea că Dumnezeu va face acest lucru (aluzie la făgăduinţa din 2Rg. 7,13.16).

60,7 „anii lui, din neam în neam": *litt.* „până în ziua generaţiei şi generaţiei"; TM are *litt.* „ca din generaţie în generaţie".

60,8 „Va dăinui în veac înaintea lui Dumnezeu": după exil, cei eliberaţi fac această rugăciune pentru Zorobabel; dar, după interpretarea lui Theodoret, menţionarea veşniciei nu se poate referi decât la Hristos, pentru că este Fiul care era cu Tatăl din veşnicie. Aşadar, Zorobabel este prefigurarea lui Hristos, care îi va aduce înapoi în Patrie pe cei eliberaţi. ♦ „mila şi adevărul Lui": TM are doar „Mila şi Adevărul (*ḥesedh wᵉ- 'emeth*)", ca şi cum cele două atribute divine ar fi personificate, după cum, în alte locuri, apar personificate Înţelepciunea, Duhul, Cuvântul.

61 Numai la Dumnezeu îşi află omul liniştea şi izbăvirea, cu condiţia să I se supună. Pornind de la nişte împrejurări vitrege din istoria unui om sau a poporului, psalmul e un îndemn la această încredere.

61,1 „Pentru sfârşit, despre Idithun": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, după/ despre *Yᵉdhūthūn*" (*cf.* 1Par. 25,1.6).

61,2 În TM: „Numai pe Dumnezeu [Îl aşteaptă] în tăcere/ înaintea lui Dumnezeu se linişteşte sufletul meu: de la El e mântuirea mea."

61,3 „El este Dumnezeul meu": TM are „Numai El e Stânca mea". ♦ „ocrotitorul": TM are „fortăreaţa". La fel la v. 7.

61,4 „ca pe un zid... surpat": construcţia e dificilă, pentru că „zidul" şi „gardul" sunt în cazul dativ. Brenton îl interpretează ca instrumental.

Îl nimiciți cu toții,
ca pe un zid povârnit și ca pe un gard surpat.
5 Dar cinstea mea au urzit s-o doboare,
fugit-au în minciună,
din gură au binecuvântat, dar cu inima au blestemat.

Oprire

6 Numai lui Dumnezeu supune-te, suflete al meu,
căci de la El este răbdarea mea.
7 El e Dumnezeul meu și mântuitorul meu,
ocrotitorul meu: nicicând nu mă voi clinti.
8 La Dumnezeu e mântuirea mea și slava mea:
Dumnezeu e ajutorul meu și nădejdea mea e în Dumnezeu.
9 Nădăjduiți în El, toată obștea poporului,
revărsați-vă inimile înaintea Lui:
Dumnezeu e ajutorul nostru.

Oprire

10 Însă deșertăciune sunt fiii oamenilor,
mincinoși fiii oamenilor, cu cântarele cu care înșală.
Ei sunt dintru deșertăciune [toți] laolaltă.
11 Nu vă încredeți în nedreptate
și după jaf să nu tânjiți:
bogăția de-ar curge, nu vă lipiți inima [de ea]!
12 O dată a grăit Domnul și aceste două [lucruri] le-am auzit:

61,5 „Dar cinstea mea... s-o doboare": TM are „Din înălțimea lui/Din pricina înălțimii lui... să-l doboare". ♦ „fugit-au în minciună": *Vaticanus* și *Sinaiticus* au „am fugit însetat" (δίψει în loc de ψεύδει). TM are „se desfată în minciună". ♦ „cu inima": TM are „în sinea lor".

61,6 „lui Dumnezeu supune-te": TM are „în Dumnezeu află-ți liniștea". ♦ „răbdarea": gr. ὑπομονή implică așteptare și speranță. ♦ 6b: *cf.* Ps. 70,5.

61,8b În TM: „Stânca întăririi mele, adăpostul meu [e] în Dumnezeu."

61,9 „toată obștea poporului": TM are „în toată vremea".

61,10 *Cf.* Amos 5,8 și urm. ♦ „deșertăciune": TM are *hebhel*, „abur, boare", folosit în literatura sapiențială ca metaforă a evanescenței (*cf.* Ps. 38/39,6; Ecl. 1,10; Iov 7,7 etc.). În TM, versetul este: „Numai un abur sunt fiii lui Adam, minciună – fiii oamenilor; de s-ar cântări toți laolaltă, s-ar afla mai ușori decât un abur." ♦ Pentru Theodoret, talgerele cântarului sunt o imagine a nestatorniciei.

61,12 „O dată... și aceste două": semitism frecvent în cărțile sapiențiale; cele mai frecvente variante sunt de tipul „două, ba chiar trei" – sugerând o enumerare aproximativă și una

13 că tăria [este] a lui Dumnezeu şi a Ta, Doamne, este îndurarea [şi]
că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele sale.

62

1 Psalm al lui David, pe când era în pustiul Iudeii.
2 Dumnezeule, Dumnezeul meu, către Tine mă îndrept dis-de-dimineaţă.
Însetat este de Tine sufletul meu,
cât de des şi trupul meu,
în pământ pustiu şi neumblat şi fără apă.
3 Aşa în [locul] cel sfânt m-am înfăţişat Ţie,
ca să văd puterea Ta şi slava Ta.
4 Că mai bună este mila Ta decât viaţa:
buzele mele Te vor lăuda.
5 Aşa Te voi binecuvânta în viaţa mea,
în Numele Tău ridica-voi mâinile mele.
6 Ca de grăsime şi de untdelemn de s-ar sătura sufletul meu
şi [cu] buze de bucurie Te va lăuda gura mea.

---

totalizatoare – şi „trei, ba chiar patru", sugerând „în întregime şi mai mult decât atât". ♦ „O dată a grăit Domnul": Ambrozie parafrazează Evr. 1,1 *sq.*: „Dumnezeu a vorbit în multe feluri, dar în chip desăvârşit, prin Fiul. [...] Numai Hristos a deschis urechea omului la înţelegerea misterelor, a rupt peceţile Cărţii şi a dezlegat enigmele profeţilor (*cf.* Apoc. 5,5)." Pentru Ieronim, e vorba de un singur mesaj al lui Dumnezeu pe care omul îl aude din cele două Testamente.

61,13 *Cf.* Mt. 16,27; Rom. 2,6; 1Cor. 3,8; Apoc. 2,23; 22,12.

62 Dorul după Dumnezeu. Psalmul este folosit frecvent în oficiile liturgice de dimineaţă.

62,1 „Iudeii" – ca în TM (*cf.* 1Rg. 17,1); *Vaticanus* are „Idumeii".

62,2 „Dumnezeul meu": TM adaugă „eşti Tu". După Ilarie, David, în pustiu, îndreptat spre cele dumnezeieşti, Îl prefigurează pe Hristos şi pătimirea Lui. Dumnezeu este Dumnezeul lumii întregi, dar este „Dumnezeul meu" pentru că Îl cunosc. ♦ „mă îndrept dis-de-dimineaţă": gr. ὀρθρίζω (de la ὄρθρος, „zori") înseamnă „a se scula în zori" şi „a căuta cu înfrigurare": aici traduce ebr. *ṣāhar*, „a căuta dis-de-dimineaţă/cu înfrigurare", verb denominativ de la *ṣa<u>h</u>ar*, „zori". ♦ „cât de des": TM are „a tânjit". Traducătorul LXX a citit, probabil, *kammāh* cuvântul vocalizat în TM *kāmah*.

62,3 „m-am înfăţişat Ţie": *litt.* „am fost văzut de Tine". TM are „Te-am văzut" (verb specific pentru a desemna contemplarea unei viziuni).

62,4 „viaţa": *litt.* „vieţile" (calc după ebr.).

62,5 „ridica-voi mâinile (ebr. *litt.* palmele) mele": gestul tipic de rugăciune.

62,6 „de s-ar sătura": TM are „se va sătura".

7 Dacă-mi aminteam de Tine în aşternutul meu,
în zori de zi cugetam la Tine:
8 că Tu ai fost ajutorul meu
şi sub acoperământul aripilor Tale voi tresălta de bucurie.
9 Lipitu-s-a de Tine sufletul meu,
dreapta Ta m-a sprijinit.
10 Aceia în zadar au căutat sufletul meu,
vor ajunge în adâncurile pământului,
11 vor fi daţi pe mâna sabiei,
parte vulpilor vor fi.
12 Dar regele se va bucura în Dumnezeu,
se va preamări tot cel care jură întru El,
căci s-a astupat gura celor ce grăiesc lucruri nedrepte.

63

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
2 Ascultă, Dumnezeule, glasul meu când mă rog Ţie,
de groaza duşmanului scapă sufletul meu!
3 M-ai adăpostit de adunarea făcătorilor de rele,
de mulţimea celor ce săvârşesc nelegiuire,
4 care şi-au ascuţit ca sabia limbile lor,
întins-au arcul lor, lucru amarnic,
5 ca să-l săgeteze în ascunzişuri pe cel neprihănit,
fără de veste îl vor săgeta şi nu se vor teme.

62,7 „în zori de zi": TM are „în străji/ceasuri de veghe".

62,9 *Cf.* Cânt. 2,6.16; 3,4 etc.; 1Cor. 6,17.

62,11 „vulpilor": ebr. *şu'ālīm* poate însemna şi „vulpi" şi „şacali".

62,12 „regele": pentru mulţi dintre Părinţi, acesta este Hristos. ♦ „tot cel care jură întru El": tot cel care Îl recunoaşte pe Hristos ca rege (Ilarie).

63 Deşi cel drept pare lipsit de apărare în faţa cinismului duşmanilor, Dumnezeu, care vede în ascuns, va face până la urmă dreptate.

63,1 „sfârşit": TM are „mai-marele cântăreţilor".

63,2 „mă rog": TM are „mă jeluiesc". ♦ „sufletul meu": TM are „viaţa mea". ♦ „de groaza duşmanului": Chiril al Alexandriei subliniază că psalmistul nu cere să fie scăpat de duşmani, ci să fie eliberat de teama de ei; aşadar, cere putere; *cf.* şi Evr. 2,15.

63,3 „M-ai adăpostit": TM are „Adăposteşte-mă".

63,4 „lucru (gr. πρᾶγμα) amarnic": TM are „cuvânt/lucru (*dābhār*) amar".

6 Şi-au întărit cuvânt viclean,
s-au socotit ca să ascundă curse;
zis-au: „Cine ne va vedea?"
7 Au căutat nelegiuiri,
[de] s-au sleit căutând cu tot dinadinsul.
Va veni un om, inimă adâncă,
8 şi va fi preaînălţat Dumnezeu.
Săgeată de copii s-au făcut loviturile lor,
9 şi au slăbit asupra lor limbile lor,
s-au tulburat toţi cei care îi priveau
10 şi s-a înfricoşat tot omul
şi au vestit lucrările lui Dumnezeu
şi faptele Lui le-au priceput.
11 Se va bucura cel drept întru Domnul şi va nădăjdui în El
şi se vor lăuda toţi cei drepţi cu inima.

64

1 Pentru sfârşit; psalm pentru David, cântare; a lui Ieremia şi Iezekiel, de la cuvântul pribegiei lor, când urmau să plece.
2 Ţie se cuvine cântare, Dumnezeule, în Sion

63,7 „[de] s-au sleit căutând": se poate înţelege şi „au încetat să caute". ♦ „căutând cu tot dinadinsul": *litt.* „căutând cu căutare" – semitism. ♦ În TM, v. 7b-c este: „Am împlinit cele uneltite! Lăuntrul omului şi inimă adâncă." – text obscur. ♦ „Va veni un om...": pentru Eusebiu şi Augustin, acesta este Hristos; pentru alţi Părinţi, este omul care cugetă la tainele lui Dumnezeu.

63,8 În TM: „Dar i-a săgetat Dumnezeu: pe neaşteptate au fost loviţi."

63,9 „au slăbit asupra lor limbile lor": *Vaticanus* şi alte manuscrise au „şi l-au dispreţuit limbile lor". TM are *litt.* „l-au făcut (emendat, de obicei, în «i-au făcut») să se clatine împotriva lor limbile lor". ♦ „s-au tulburat": TM are „au luat-o la fugă".

63,11 După Augustin, „cei drepţi cu inima" sunt aceia care se conformează mereu voinţei lui Dumnezeu.

64,1 „pentru David": multe manuscrise au titlul doar până la „... cântare" inclusiv: atunci τῷ Δαυιδ înseamnă „al lui David". TM are: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Psalm al lui David. Cântare."

64,2 „se cuvine": TM are *dumīyāh*, „tăcere, aşteptare tăcută", de unde Aquila „pentru Tine tăcerea este o laudă"; Ieronim (*Hebr.*): „Ţie, laudă tăcută". Mulţi emendează însă în *dōmīyāh*, „egală, conformă, cuvenită". ♦ „cântare": gr. ὕμνος, „imn, cânt de laudă". Cu verbul derivat se încheie psalmul. ♦ „în Sion": pentru majoritatea Părinţilor, Sionul

şi Ţie Ţi se va împlini juruinţă în Ierusalim.
3 Ascultă rugăciunea mea:
la Tine va veni tot trupul.
4 Cuvintele nelegiuirilor ne-au copleşit,
dar fărădelegile noastre Tu le vei ierta.
5 Fericit cel pe care Tu l-ai ales şi Ţi l-ai apropiat:
el va locui în curţile Tale.
Sătura-ne-vom cu bunătăţile Casei Tale:
sfânt e templul Tău, minunat întru dreptate.
6 Ascultă-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru,
nădejdea tuturor marginilor pământului şi [a celor] de pe mare, departe,
7 [Tu,] care aşezi munţii întru tăria Ta:
[Te-ai] încins cu putere.
8 Tu eşti Cel ce răscoleşti adâncul mării,
vuietul valurilor ei.
Tulbura-se-vor neamurile
9 şi se vor înfricoşa cei ce locuiesc la marginile lumii de semnele Tale;

---

este o imagine a Bisericii sau a Ierusalimului ceresc. ♦ „în Ierusalim": nu apare în TM şi nici în multe manuscrise LXX.

64,3 „Ascultă rugăciunea mea": TM are „Cel ce asculţi rugăciunea". ♦ *Cf.* In 6,37. ♦ 3b: mulţi Părinţi văd aici o profeţie a convertirii păgânilor.

64,4 Expresia „cuvintele nelegiuirilor" se poate înţelege ca „faptele nelegiuite". ♦ „ne-au copleşit": TM are „m-au covârşit". ♦ „fărădelegile": *litt.* „impietăţile". ♦ „le vei ierta": gr. ἱλάσκομαι înseamnă *litt.* „a se îmblânzi, a se împăca".

64,5 „sfânt e templul Tău": TM are „sfinţenia templului Tău" şi aici se termină versetul. ♦ „minunat întru dreptate": în TM se află în versetul următor. ♦ 5d: imagine a templului spiritual (Eusebiu); a poporului credincios (Atanasie, *De titulis psalmorum*, PG 27); pentru Ilarie, templul este Hristos, dar trimite şi la 1Cor. 3,16 („Nu ştiţi că voi sunteţi templul lui Dumnezeu?").

64,6 Începe în TM: „[Cu] lucruri de temut/minunăţii întru dreptate ne răspunzi, Dumnezeule..."

64,7 „[Tu], care aşezi": *litt.* „aşezând".

64,8 În TM: „Cel care linişteşti vuietul mării, vuietul valurilor şi zarva popoarelor."

64,9 „porţile dimineţii şi ale serii": metaforă a ţinuturilor îndepărtate de la răsărit şi de la apus. Pentru Chiril al Alexandriei, acestea simbolizează şi cele două naşteri ale lui Hristos: „dimineaţa" simbolizează naşterea Lui din veşnicie, iar „seara", naşterea din Fecioară. Alţii interpretează mai degrabă temporal: lauda lui Dumnezeu care se aduce necontenit (Atanasie, Ilarie). ♦ „vei umple de bucurie": gr. τέρπω, „a încânta, a fermeca, a face să se bucure". TM are „vei face să strige de bucurie".

porțile dimineții și ale serii le vei umple de bucurie.
10 Ai cercetat pământul și l-ai adăpat cu îmbelșugare,
l-ai copleșit de bogăție;
râul lui Dumnezeu este plin de ape:
ai pregătit hrana lor, căci așa pregătești Tu.
11 Brazdele lui adapă-le din belșug,
înmulțește roadele lui,
de stropii lui se va bucura să odrăslească.
12 Vei binecuvânta cununa anului bunătății Tale
și câmpiile Tale se vor umple de grăsime:
13 se va îngrășa frumusețea pustiului
și dealurile se vor încinge cu veselie,
14 s-au îmbrăcat berbecii turmelor
și văile se vor umple de grâne:
striga-vor, da, vor înălța cântări.

64,10 „l-ai adăpat cu îmbelșugare": *litt.* „l-ai îmbătat". ♦ „râul lui Dumnezeu": după cosmologia celor vechi, e vorba de apele „cele mai presus de ceruri", rezerva de apă din care trimite Dumnezeu ploaie pe pământ. Dar, în sens spiritual, expresia a fost apropiată de In. 7,38 și Apoc. 22,1. ♦ 10d: *cf.* In. 6,32. ♦ În acest „râu al lui Dumnezeu plin de apă" Atanasie vede simbolul cuvântului evanghelic, Ilarie și Ieronim (trimițând la In. 7,38) – simbolul Duhului Sfânt, iar Augustin – un simbol al poporului lui Dumnezeu.

64,11 În TM: „Uzi brazdele, netezești bulgării, [pământul] îl înmoi cu ploi bogate și-i binecuvântezi ceea ce odrăslește."

64,12 În TM: „Încununezi anul cu bunătățile Tale/anul bunătăților Tale; pe urmele Tale izvorăște belșugul" (*litt.* „pe urmele carului Tău picură grăsime" – imagine a unui car încărcat din care se revarsă bogăția). ♦ „anul bunătății": Părinții îl referă la anul venirii lui Hristos, „anul de bunăvoință al Domnului" (Is. 61,2; Lc. 4,19).

64,13 „frumusețea": τὰ ὡραῖα înseamnă exact „cele la timpul lor" – de aceea se poate înțelege și „roadele". Alte manuscrise au „munții". TM are „Se revarsă pășunile pustiului" – imagine ce descrie belșugul de vegetație și viață în urma trecerii lui Dumnezeu. La profeți, ea este parte însemnată din descrierea lumii mesianice (*cf.* de ex. Is. 30,23.25; 32,15; 35,6-7).

64,14a-b În TM: „Pajiștile se înveșmântă cu turme, iar văile se învăluie în grâne." ♦ „da": gr. καὶ γάρ echivalează aici ebr. *'aph,* conjuncție copulativă folosită mai mult în poezie, cu valoare emfatică.

65

1 Pentru sfârşit; cântare de psalm; de înviere.
Strigaţi lui Dumnezeu, tot pământul,
2 cântaţi Numelui Său,
daţi slavă laudei Sale.
3 Spuneţi lui Dumnezeu: „Cât sunt de înfricoşătoare lucrările Tale,
întru mulţimea puterii Tale Te vor linguşi duşmanii Tăi;
4 tot pământul să se închine Ţie şi să-Ţi cânte Ţie,
să cânte Numelui Tău!"

Oprire

5 Veniţi şi vedeţi lucrările lui Dumnezeu:
de temut în voile Sale asupra fiilor oamenilor,
6 Cel ce preschimbă marea în uscat,
prin râu vor trece cu piciorul.
Acolo ne vom bucura de El.
7 Cel ce stăpâneşte cu puterea Sa veacul,

---

65 După ce rememorează binefacerile din trecut ale lui Dumnezeu faţă de poporul lui Israel (ieşirea din Egipt şi trecerea Iordanului), psalmistul Îi aduce mulţumire lui Dumnezeu, care l-a izbăvit dintr-o mare încercare. Theodoret spune că acest psalm e cântat de corul drepţilor întorşi din robie. Majoritatea Părinţilor văd în el prevestirea Învierii şi a chemării universale la mântuire.

65,1 „de înviere": Rahlfs consideră că este un adaos creştin, care ne arată că acest psalm era cântat deja în sec. al II-lea sau chiar I, la sărbătoarea Învierii. ♦ 1a în TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor. Cântare. Psalm." ♦ „Strigaţi": gr. ἀλαλάζω desemnează aclamaţia liturgică.

65,2 „cântaţi": gr. ψάλλω desemnează cântarea la un instrument cu coarde sau acompaniată de un instrument cu coarde. La fel la v. 4.

65,3 „înfricoşătoare": admiraţia faţă de Dumnezeu e însoţită de o teamă respectuoasă; după Cassiodor, este o teamă afectuoasă şi filială, dulce, fără amărăciune, care naşte speranţă. ♦ „Te vor linguşi": *litt.* „vor minţi, vor vorbi cu făţărnicie". Părinţii interpretează în două feluri: „vor spune minciuni cu privire la Tine, [...] căci nici prisosul minunilor Tale nu i-a dus la credinţă" (Atanasie), ori „s-au prefăcut doar că vor să-L asculte, I s-au închinat cu făţărnicie" (Ieronim, trimiţând la Ex. 24,3). Aceeaşi idee în Deut. 33,29. Acesta din urmă este sensul expresiei în TM.

65,5 „voile": TM are „faptele".

65,6a-b Aluzie la eliberarea din Egipt (Ex. 15) şi la trecerea Iordanului (Iis. Nav. 3).

65,7 „veacul": *i.e.* timpul nedefinit, pe toată întinderea lui. ♦ „amărăsc": gr. παραπικραίνω (de la πικρός, „amar") traduce de obicei ebr. *mārar*, „a fi amar/mânios/mâhnit"

ochii Săi privesc către neamuri:
cei ce-L amărăsc să nu se înalţe în sinea lor.
Oprire
8 Binecuvântaţi, neamuri, pe Dumnezeul nostru,
faceţi auzit glasul laudei Lui,
9 a Celui care aşază sufletul meu întru viaţă
şi nu lasă să se clatine picioarele mele.
10 Căci Tu ne-ai pus la încercare, Dumnezeule,
ne-ai trecut prin foc cum se trece prin foc argintul,
11 ne-ai dus în cursă,
ne-ai pus poveri în spate.
12 Ai adus oameni să păşească peste capetele noastre,
trecut-am prin foc şi prin apă
apoi ne-ai scos să ne venim în fire.
13 Intra-voi în Casa Ta cu arderi de tot,
voi împlini pentru Tine făgăduinţele mele
14 pe care buzele mele le-au rostit
şi le-a grăit gura mea, în strâmtorare:
15 arderi de tot cu măduvă Îţi voi aduce Ţie,
cu tămâiere şi cu berbeci,
Îţi voi aduce boi şi ţapi.
Oprire
16 Veniţi, ascultaţi, şi voi povesti,
voi toţi cei care vă temeţi de Dumnezeu,
câte a făcut pentru sufletul meu.

---

sau *mārāh*, „a se răzvrăti/a fi rebel", puse în legătură cu *mar*, „amar". TM are aici *sārar*, „a se răzvrăti". ♦ 7b: După Eusebiu, „privirea lui Dumnezeu e o făgăduinţă de împăcare: se uită la neamuri cu o privire binevoitoare; Domnul Îşi îndreaptă privirea asupra neamurilor; razele de lumină care ies din ochii Lui fac sufletele capabile de Dumnezeu şi le arată ca atare".

65,9 „sufletul meu... picioarele mele": TM are „sufletul nostru... picioarele noastre".

65,11 „poveri": *litt.* „strâmtorări". Eliberarea e descrisă în imagini asemănătoare în Ps. 80,7.

65,12 „să păşească": TM are „să încalece". ♦ „să ne venim în fire": TM are „spre îndestulare".

65,15 „cu tămâiere şi cu berbeci": TM are „cu fum de berbeci". ♦ „Arderile de tot" exprimă consacrarea totală lui Dumnezeu (Atanasie). ♦ „măduvă": simbol pentru a spune că trebuie să-I dăm lui Dumnezeu tot ce este mai bun din noi înşine (Theodoret).

17 Către El am strigat cu gura mea
şi L-am preamărit cu limba mea.
18 Nedreptate de-aş fi văzut în inima mea,
să nu mă asculte Domnul!
19 De aceea m-a ascultat Dumnezeu,
a luat aminte la glasul rugăminţii mele.
20 Binecuvântat [fie] Dumnezeu, care n-a dat la o parte rugăciunea mea,
nici [nu a luat] mila Lui de la mine.

66

1 Pentru sfârşit, între imnuri; psalm de cântare.
2 Dumnezeu să se miluiască de noi şi să ne binecuvânteze,
să lumineze faţa Sa asupra noastră.
Oprire
3 Ca să se cunoască pe pământ calea Sa,

65,17 „am strigat cu gura mea": semitism ce subliniază solemnitatea sau intensitatea. ♦ „am strigat": Chiril al Alexandriei spune că e vorba de strigătul interior pornind dintr-o inimă arzând de iubire. ♦ „L-am preamărit cu limba mea": *litt.* „L-am înălţat sub limba mea", calc după ebr. Unii consideră că acest al doilea stih exprimă acelaşi lucru ca şi primul (Ieronim în *Hebr.* traduce *in lingua*; la fel înţelege şi Euthymios); în schimb, Ilarie subliniază complementaritatea: alături de strigătul buzelor, *sub lingua* înseamnă *in occultis*, „într-o anume vorbire lăuntrică a voinţei tăcute". După Lorin J. (sec. al XVI-lea, *Commentarii in Librum Psalmorum*, ed. novissima et correttissima, Venezia, 1718-1720), expresia „a avea sub limbă..." poate însemna şi „a avea pregătite în gură cuvintele pentru a-L lăuda pe Dumnezeu", aşa cum se spune despre nelegiuit că are gura plină de blesteme şi sub limbă osteneală, durere şi venin de viperă (Ps. 9,7; 139,4 etc.) – *cf.* Mortari, nota *ad loc.*

65,18 „de-aş fi văzut": Symmachos (*cf.* Hexapla, PG 16) atrage atenţia că forma verbală folosită aici (ἐθεώρουν) indică o cercetare îndelungată şi amănunţită. ♦ „să nu mă asculte": corespondentul ebraic poate fi înţeles şi „nu m-ar fi ascultat".

66 Aducerea de mulţumire de la sărbătoarea recoltei se transformă într-o rugăciune de laudă şi recunoştinţă universală. Părinţii văd în acest psalm şi o profeţie privind Întruparea: după Ieronim, „faţa lui Dumnezeu" care va lumina asupra noastră este Fiul, strălucirea slavei Tatălui.

66,1 Ms. *Vaticanus* adaugă la titlu „Al lui David". În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune. Psalm. Cântare."

66,2 *Cf.* Ps. 4,6; Evr. 1,3; In. 14,9.

66,3 *Cf.* Lc. 2,30-32; Fp. 28,28. ♦ „calea Sa... mântuirea Sa": TM are „calea Ta... mântuirea Ta". Comentariile rabinice interpretează „calea" drept purtarea lui Dumnezeu

între toate neamurile, mântuirea Sa.
4 Să-Ţi aducă laude popoarele, Dumnezeule,
să-Ţi aducă laude toate popoarele!
5 Să se bucure şi să se veselească neamurile,
căci Tu judeci popoarele cu nepărtinire
şi neamurile pe pământ le vei călăuzi.
Oprire
6 Să-Ţi aducă laudă popoarele, Dumnezeule,
să-Ţi aducă laude toate popoarele!
7 Pământul a dat rodul său:
să ne binecuvânteze Dumnezeu, Dumnezeul nostru!
8 Să ne binecuvânteze Dumnezeu
şi să se teamă de El toate marginile pământului!

67

1 Pentru sfârşit. Al lui David, psalm de cântare.
2 Să se scoale Dumnezeu şi să se împrăştie duşmanii Lui

---

faţă de poporul Său, Israel (*cf.* TOB, nota *ad loc.*) ♦ Părinţii identifică această „cale" şi „mântuire" cu Hristos.

66,4-5 Pentru Ilarie, „popoarele" sunt triburile lui Israel, iar „neamurile", popoarele păgâne (universalitatea mântuirii).

66,7 Rodul pierdut de întâiul Adam e recâştigat în Noul Adam, interpretează Ilarie. ♦ „să ne binecuvânteze": greaca are optativul; TM se poate traduce şi „ne binecuvântează".

67 Psalm de procesiune înrudit cu cântările Sionului. Începând cu evocarea semnalului de pornire a procesiunii cu chivotul (v. 2), poetul desfăşoară istoria lui Israel ca pe un drum biruitor al lui Dumnezeu până în inima Ierusalimului. Acumularea de imagini sugestive, deşi uneori obscure, într-un limbaj arhaic cu metafore din vocabularul războiului, punctează momente importante din istoria poporului ales: ieşirea din Egipt şi manifestarea lui Dumnezeu pe Sinai (8-9), faptele minunate din pustiu (10-11), isprăvi ale judecătorilor (12-15), cucerirea Ierusalimului (15-19), sfârşitul lui Achaab (24), Paştele sărbătorit cu solemnitate de Iezekia, unde adunarea triburilor lui Israel prefigurează venirea păgânilor spre Dumnezeul adevărat (25-38). Pavel face o analogie între suirea lui Dumnezeu pe Sion şi înălţarea lui Hristos în slavă (19 – *cf.* Ef. 4,8-11). În starea actuală, acest psalm pune cele mai multe probleme de text şi de interpretare.

67,1 „sfârşit": TM are „mai-marele cântăreţilor".

67,2 *Cf.* Num. 10,35 (strigătul de luptă al israeliţilor); Lc. 4,36; 2Tes. 2,8. Creştinii au văzut, în acest verset şi în următoarele două, şi o profeţie privind învierea lui Hristos; de aceea, ritul bizantin le-a preluat în liturgia pascală. ♦ În TM verbele exprimă o situaţie

și să fugă de la fața Lui cei care Îl urăsc!
3 Cum se risipește fumul să se risipească,
cum se topește ceara de la fața focului,
așa să piară păcătoșii de la fața lui Dumnezeu!
4 Și drepții să se veselească,
să tresalte înaintea lui Dumnezeu,
să se desfete în bucurie.
5 Cântați lui Dumnezeu, cântați pe strune Numelui Său:
pregătiți cale Celui care pășește peste asfințit –
Domnul este Numele Lui –
și tresăltați înaintea Lui!
Să se tulbure de la fața Lui,
6 a Tatălui orfanilor, a Judecătorului văduvelor:
Dumnezeu în locul Său cel sfânt.
7 Dumnezeu pe cei singuratici îi așază în casă,

---

obiectivă: „Se scoală... se împrăștie... fug." La fel și la vv. 3-4: „Tu îi risipești... pier etc." Mulți totuși le interpretează ca îndemnuri.

67,3 „Fumul": *cf.* Ps. 36,20; Os. 13,3. ♦ „ceara": *cf.* Ps. 96,5. ♦ După interpretarea lui Ieronim, psalmistul cere ca împietrirea inimii păcătoșilor să se topească precum ceara.

67,5 „cântați pe strune": *cf.* nota la 56,8. ♦ „pregătiți cale": TM are un verb rar, interpretat de Targum ca „înălțați", dar, pus în legătură cu alte locuri paralele (*e.g.* Is. 40,3), se referă la înălțarea terenului pentru a pregăti drumul; *cf.* Mt. 3,3. ♦ „pășește peste asfințit": TM are „călărește peste câmpii", pe care majoritatea comentatorilor, emendând radicalul ebr. *'RBT* în *'BT* prin analogie cu numeroase locuri similare, îl înțelege „călărește pe nori" – ca imagine a Stăpânului stihiilor, iar pentru creștini, profeție despre venirea pe nori a Fiului Omului: *cf.* Mt. 24,30; Apoc. 1,7. Lecțiunea „peste asfințit" este interpretată în mai multe feluri: aluzie la Cuvântul care Își asumă sărăcia noastră acoperindu-Și slava (Origen); aluzie la „Cuvântul cufundat în trup cum se cufundă soarele în mare la asfințit" (Eusebiu); aluzie la coborârea lui Iisus în iad sau la arătarea Sa la sfârșitul timpurilor (Atanasie); imagine a morții biruite de Hristos (Ilarie). ♦ „Să se tulbure de la fața Lui": nu apare în TM și de aceea v. 6 începe „Tatăl...".

67,6 *Cf.* Deut. 10,18.

67,7 „singuratici": μονότροποι, *litt.* „de un singur fel"; *hapax* în Biblie. Traduce ebr. *yḥīdhīm*, care-i desemnează pe cei aflați departe de patrie (robi sau străini). Theodor al Mopsuestiei spune că e vorba de cei care trăiesc singuri, dar alți Părinți caută un sens mai spiritual: Origen îl referă la cei care și-au consacrat viața numai lui Dumnezeu; Eusebiu – la cei care au viața unificată de un singur scop, nu sunt πολύτροποι. Pornind de la traducerile latine (VL *unanimes*; Vulg. *unius moris*), Ciprian consideră că se referă la concordia dintre credincioși. Termenul este important în monahismul creștin, „monotropia" desemnând calitatea ascetului de a se concentra numai asupra relației sale cu

îi scoate cu bărbăţie pe cei legaţi în obezi,
precum şi pe răzvrătiţii care sălăşluiau prin morminte.
8 Dumnezeule, când ai ieşit înaintea poporului Tău,
când ai străbătut prin pustie,
Oprire
9 pământul s-a cutremurat
şi chiar şi cerurile au picurat
în faţa Dumnezeului din Sinai,
în faţa Dumnezeului lui Israel.
10 Ploaie de bunăvoie vei pune deoparte, Dumnezeule, pentru moştenirea Ta,
aceasta slăbise, dar Tu ai întărit-o.
11 Vieţuitoarele Tale s-au sălăşluit în ea:
ai pregătit-o, în bunătatea Ta, pentru cel sărman, Dumnezeule.
12 Domnul va da cuvânt celor ce binevestesc cu putere multă,
13 regele oştilor celui iubit pentru frumuseţea casei va împărţi prăzile.

Dumnezeu, ignorând lucrurile secundare. ♦ „cu bărbăţie": TM are „la îmbelşugare". ♦ „cei legaţi în obezi": TM are „prizonieri (de război)". ♦ 7b: *cf.* Is. 49,9. ♦ 7c în TM: „Însă cei răzvrătiţi locuiesc în pământ sterp."

67,8 *Cf.* Num. 9,17 *sq.*

67,9 *Cf.* Deut. 33,2; Jud. 5,5; Evr. 12,26. ♦ „cerurile au picurat": se interpretează de obicei ca referindu-se la episodul manei. Theodoret vede aici o prefigurare a coborârii Duhului Sfânt la Rusalii. ♦ „Dumnezeului din Sinai": Rahlfs are şi un τοῦτο, „acesta", care redă automat ebr. *zeh*.

67,10 În interpretarea Părinţilor, adevărata „ploaie de bunăvoie" avea să fie cuvântul Evangheliei (Eusebiu), sau Hristos însuşi coborât din cer (Chiril al Alexandriei).

67,11 „Vieţuitoarele": TM are *ḥayyāh* – cuvânt rar ce pare a însemna „comunitate", dar omonim cu cuvântul ce înseamnă „vieţuitoare".

67,12 *Cf.* Rom. 10,15. ♦ În TM: „Stăpânul rosteşte cuvânt şi vestitoarele sunt oştire multă." În TM, vv. 12-15, deşi obscure, sunt înţelese de unii (*e.g.* BJ) ca o interpelare a clanurilor care nu au voit să participe la bătălie, arătându-le cu ce prăzi bogate s-au împodobit femeile războinicilor (*cf.* Jud. 5,16 *sq.*). ♦ În liturgia bizantină versetul face parte din binecuvântarea arhierească asupra celui care urmează să citească Evanghelia.

67,13 În TM: „Regii oştirilor fug, fug, iar cea care stă în casă (= stăpâna casei)/cea care înfrumuseţează casa împarte prada." Altă interpretare: „Tu împarţi ca pradă ceea ce înfrumuseţează casa." Mulţi văd în „cea care stă acasă" chipul eroinei din epoca judecătorilor. ♦ Augustin comentează în cheie trinitară: prăzile pe care Cel iubit al Tatălui, Fiul, le-a smuls diavolului sunt oamenii; El i-a împărţit, dându-le diverse misiuni pentru a-şi înfrumuseţa Casa, adică Biserica.

14 Dacă dormiţi în mijlocul moştenirilor [voastre],
aripile porumbiţei sunt acoperite cu argint
şi spinarea ei, cu aur palid.

Oprire

15 Când Cel din ceruri va împărţi regii peste ea,
aceştia vor fi ninşi în Selmon.
16 Muntele lui Dumnezeu, munte gras,
munte închegat, munte gras.
17 De ce gândiţi [rău], munţi închegaţi,
[despre] muntele în care a binevoit Dumnezeu să locuiască?
Într-adevăr, Domnul se va sălăşlui [acolo] până la sfârşit.
18 Carul lui Dumnezeu, plăsmuit din zeci de mii,
mii de fericiţi:
Domnul este între ei, pe Sinai, în [locul] cel sfânt.
19 Te-ai urcat întru înălţime, ai dus în robie robia,

67,14 „în mijlocul moştenirilor": TM are un cuvânt interpretat adesea ca „între ziduri/ despărţituri de staule". ♦ „palid": gr. χλωρότης e culoarea galben-verzui; aici e vorba de o nuanţă de aur deschis la culoare. ♦ *Cf.* Jud. 5,16. ♦ 14b se referă probabil la prada adunată. În comentariile rabinice, „porumbiţa" reprezintă pe Israel (*cf.* şi Cânt. 2,10.14; 5,2; 6,9; Ps. 73,19; Os. 7,11; 11,11). Pentru Părinţi, ea este o imagine a Duhului Sfânt.

67,15 „vor fi ninşi" – altă traducere: „vor fi făcuţi albi ca zăpada". În TM: „Când Atotputernicul i-a împrăştiat pe regi acolo, ningea pe *Ţal*ᵉ*mōn*." Toponimul înseamnă „întunecat", numele unei coline împădurite de lângă Sichem (*cf.* Jud. 9,48). Se spune că Abimelec a aruncat sare pe ruinele acestui oraş (Jud. 9,45). Pentru comparaţia între zăpadă şi sare, vezi Sir. 43,18-19 (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). Ravasi (p. 387) e de părere că psalmistul evocă biruinţa Deborei (Jud. 5,20-21): furtuna teofanică albeşte şi „muntele întunecat".

67,16 „munte gras": TM are „muntele *Bāşānului*". *Bāşān* e zona din nordul Transiordaniei, iar muntele ar putea fi Ermonul. Cu toată înălţimea şi frumuseţea lui, el nu poate sta alături de colina Sionului (v. 17). ♦ „închegat": verbul se foloseşte pentru închegarea laptelui; ar putea fi o aluzie la turmele care pasc acolo. TM are „cu multe piscuri" – un *hapax*. La fel şi la v. 17.

67,18 *Cf.* Dan. 7,10; Apoc. 9,16. ♦ În TM text dificil, *litt.* „Carul lui Dumnezeu, douăzeci de mii de mii peste mii, Stăpânul e printre ei, Sinaiul e în [lăcaşul] sfânt". Pare o relectură din epoca celui de-al doilea Templu pentru a fi proclamată liturgic la sărbătoarea Cincizecimii, când se celebrează dăruirea Legii pe Sinai (*cf.* BJ, nota *ad loc.*)

67,19 *Cf.* Ef. 4,8, unde se citează textul cu o modificare: „a dat oamenilor daruri". Ieronim comentează (*In Ep. ad Eph.*): „Pe drept cuvânt zice Apostolul că Hristos a dat oamenilor darurile pe care profetul spune că le-a primit de la Tatăl pentru oameni."

ai luat daruri pentru om,
chiar dacă nu se încredeau să locuiască.
Domnul Dumnezeu [fie] binecuvântat,
20 binecuvântat [fie] Domnul zi după zi,
ne va călăuzi cu bine Dumnezeul mântuirilor noastre.
Oprire
21 Dumnezeul nostru e Dumnezeu spre a mântui
şi ale Domnului sunt ieşirile morţii.
22 Ba chiar Dumnezeu va zdrobi capetele duşmanilor Săi,
creştetul celor ce umblă în greşelile lor.
23 Zis-a Domnul: „Din Basan [îi] voi întoarce,
[îi] voi întoarce prin adâncurile mării,
24 ca să se cufunde piciorul tău în sânge,
limba câinilor tăi, din duşmani de lângă el."
25 Arătatu-s-au umbletele Tale, Dumnezeule,
umbletele Dumnezeului meu,
ale Regelui din [lăcaşul] sfânt.

Augustin, pe baza traducerii literale a prepoziţiei ἐν, „în", afirmă pe baza învăţăturii despre Trupul mistic că Hristos însuşi primeşte, în mădularele Sale, aceste daruri. ♦ „nu se încredeau să locuiască": *litt.* „neîncrezându-se a locui", *i.e.* ei nu au încredere să locuiască cu Tine/ei nu au încredere că Tu locuieşti printre ei. ♦ Iustin interpretează: „S-a prorocit că, după ce Hristos se va înălţa la cer, ne va lua robi, de la rătăcirea [care ne stăpânea], şi ne va face daruri" (*Dial.*, 39,4). ♦ În TM, 19b-c: „Ai luat daruri printre oameni, chiar şi răzvrătiţi, ca să ai un lăcaş, Doamne Dumnezeule." ♦ „daruri pentru om": *cf.* 1Cor. 12,7.

67,21 „ale Domnului": gr. τοῦ κυρίου κυρίου redă ebr. *YHWH 'Adhonāy*. ♦ „Ieşirile morţii" poate însemna „ieşirile din moarte".

67,22 „creştetul": *litt.* „creştetul părului".

67,23 „prin adâncurile": TM are „din adâncurile". *Cf.* Amos 9,2; Apoc. 20,13; 21,1.

67,24 „din duşmani de lângă el": TM are „din duşmani [să aibă] parte" – aluzie la sfârşitul lui Achaab. ♦ Chiril al Alexandriei trimite la o imagine similară de biruinţă din Is. 63,3 şi atrage atenţia că e un mod figurat de a vorbi, Dumnezeu fiind reprezentat ca un războinic victorios care îl învinge pe duşman şi îi eliberează pe cei asupriţi. La fel, Theodoret şi Ilarie.

67,25 „umbletele": ebr. *halīkhoth* poate însemna şi „alaiuri", şi această interpretare e mai plauzibilă în context. ♦ În vv. 25-26 poate fi şi o aluzie la alaiul trecerii Mării Roşii din Ex. 15. ♦ Pentru mulţi Părinţi, aceste „procesiuni" reprezintă etapele planului de mântuire al lui Dumnezeu.

26 Au mers înainte căpeteniile, alături de cântăreţi,
în mijlocul fetelor cu tamburine.
27 În adunări binecuvântaţi pe Dumnezeu,
pe Domnul din izvoarele lui Israel.
28 Acolo e Beniamin, mezinul, în avântare,
căpeteniile lui Iuda, conducătorii lor,
căpeteniile lui Zabulon, căpeteniile lui Neftali.
29 Porunceşte, Dumnezeule, puterii Tale,
întăreşte, Dumnezeule, ceea ce ai săvârşit pentru noi!
30 Datorită templului Tău, peste Ierusalim,
Ţie Îţi vor aduce regii daruri.
31 Mustră fiarele din trestii:
adunarea taurilor cu junincile popoarelor,
ca nu cumva să fie ţinuţi afară cei care au fost încercaţi ca argintul.
Împrăştie popoarele care vor războaie!
32 Vor veni soli din Egipt,

67,26 În TM: „În frunte sunt cântăreţii şi la urmă, muzicanţii, la mijloc/printre fetele cu tamburine."

67,27 „izvoarele lui Israel": pentru mulţi Părinţi (Origen, Eusebiu, Chiril al Alexandriei, Atanasie), sunt Sfintele Scripturi.

67,28 „avântare": gr. ἔκστασις, *litt.* „ieşire din sine", care poate fi din diverse cauze: uluire, spaimă, toropeală, elan, încântare. TM are „conducătorul lor". Traducătorul a citit probabil *RDM* („toropeală") în loc de *RD-M*. ♦ „conducătorii lor": TM are un cuvânt ininteligibil; în unele manuscrise apare „în veşminte multicolore" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ Beniamin, Iuda, Zabulon şi Neftali reprezintă Palestina în punctele ei cardinale geografice şi etnice (*cf.* Ravasi, II, p. 396).

67,29 „Puterii" poate însemna „oştirii". ♦ În TM, *litt.* „Dumnezeul tău a poruncit puterea ta".

67,30a „Datorită": gr. ἀπό, care concret înseamnă „(pornind) de la", ajunge să exprime cauza. Imaginea este a conducătorilor de popoare care vin să se închine Prezenţei lui Dumnezeu. *Cf.* Mt. 2,11, unde magii aduc daruri Templului desăvârşit, care este Hristos.

67,31 „fiarele": TM are „fiara". ♦ „junincile": TM are „viţeii". ♦ Majoritatea comentatorilor văd aici o aluzie la Egipt, la căpeteniile şi la poporul lui. „Fiara din trestii" evocă probabil crocodilul din Nil. ♦ „taurii" ar putea simboliza o altă supraputere, cea din Mesopotamia, iar „junincile", alte popoare. ♦ 31c în TM : „care se târăsc pe pământ cu bucăţile lor de argint" – traducere conjecturală.

67,32 „soli": în TM cuvânt neclar, interpretat de unii ca „soli", de alţii ca „oameni importanţi" (*litt.* „graşi"), iar alţii, după un termen similar babilonian, îl echivalează cu „stofe". ♦ „îşi va întinde mâna": în TM, *litt.* „se va grăbi cu mâinile". ♦ „Etiopia": *cf.* Fp. 8,27. Convertirea ţărilor celor mai îndepărtate pe care le cunoşteau atunci sugerează universalitatea mântuirii.

Etiopia își va întinde mâna spre Dumnezeu.
33 Împărățiile ale pământului, cântați lui Dumnezeu,
cântați din strune Domnului!
Oprire
34 *Cântați* lui Dumnezeu, care S-a suit spre cerul cerului, spre răsărit:
iată, va da cu glasul Său strigăt de putere!
35 Dați slavă lui Dumnezeu:
peste Israel [e] măreția Lui
și puterea Lui, între nouri.
36 Minunat e Dumnezeu între sfinții Săi:
Dumnezeul lui Israel, El va da putere și întărire poporului Său.
Binecuvântat [fie] Dumnezeu!

68

1 Pentru sfârșit, despre cei care vor fi schimbați, al lui David.
2 Mântuiește-mă, Dumnezeule, căci au ajuns apele până la sufletul meu,
3 m-am cufundat în noroiul adâncului și nu am sprijin,
intrat-am în adâncurile mării și vâltoarea m-a înghițit.
4 Am ostenit strigând, mi s-a uscat gâtlejul,
slăbit-au ochii mei tot nădăjduind în Dumnezeul meu.

67,34 „Cântați lui Dumnezeu": această repetare nu apare în TM. ♦ 34a în TM: „Cel care călărește/își poartă carul peste cerurile cerurilor din veac." ♦ Părinții văd aici o profeție a Înălțării.

67,35 „slavă": TM are „tărie" („a da tărie" ≐ „a recunoaște tări..").

67,36a *Cf.* 2Tes. 1,10. Expresie folosită liturgic în toate riturile. ♦ În TM: „Înfricoșător [ești], Dumnezeule, în cele sfinte ale Tale."

68 Psalmul alătură lamentațiile a doi nefericiți: unul acuzat pe nedrept, iar altul batjocorit pentru evlavia și râvna sa. Durerea este exprimată metaforic într-un mod care amintește de Ps. 21, de profetul Ieremia și de Slujitorul lui Dumnezeu din Is. 53. Evangheliștii au observat modul în care psalmul prefigurează pătimirile lui Hristos (Mt. 27,46; In. 19,28 etc.). Versetele finale, pline de imprecații, i-au fost aplicate în creștinism diavolului. După Theodoret, psalmul se referă istoric la evreii exilați în Babilon; în același timp, profețește pătimirea lui Hristos (acest aspect fiind subliniat de toți Părinții).

68,1 În TM : „Pentru mai-marele cântăreților, pe *Crinii*, al lui David." ♦ „cei care vor fi schimbați" – vezi nota la 44,1.

68,2 *Cf.* Iona 2,6.

68,4 *Cf.* Evr. 5,7.

5 S-au înmulţit mai mult decât perii capului cei care mă urăsc fără pricină,
s-au întărit duşmanii mei, care mă prigonesc pe nedrept:
ceea ce n-am răpit am plătit atunci.
6 Dumnezeule, Tu ai cunoscut nesăbuinţa mea
şi greşelile mele nu Ţi-au fost ascunse.
7 Să nu fie ruşinaţi pentru mine cei ce Te aşteaptă, Doamne, Stăpâne al oştirilor,
să nu fie înjosiţi pentru mine cei ce Te caută, Dumnezeule al lui Israel!
8 Căci pentru Tine am îndurat ocară
şi înjosirea mi-a acoperit faţa,
9 înstrăinat am ajuns pentru fraţii mei,
şi străin pentru fiii mamei mele.
10 Căci râvna casei Tale mă mistuia
şi ocările celor ce Te ocărăsc pe Tine asupra mea au căzut.
11 Mi-am smerit cu post sufletul meu
şi mi-a fost spre ocară.
12 Când m-am îmbrăcat cu sac,
am ajuns la ei de poveste.
13 Împotriva mea pălăvrăgeau cei care şedeau la poartă
şi despre mine cântau băutorii de vin.
14 Dar eu [stăruiam] în rugăciunea mea către Tine, Doamne:
prilej de bunăvoinţă, Dumnezeule, în mulţimea milei Tale:
ascultă-mă întru adevărul mântuirii Tale!

68,5 „mă urăsc fără pricină": citat în In. 15,25. ♦ 5c: unii traducători după TM îl interpretează ca interogaţie („... atunci să plătesc ?"). ♦ Părinţii văd aici suferinţa lui Iisus pentru păcatele oamenilor.

68,6 „nesăbuinţa": pentru mulţi Părinţi, e vorba de „nebunia Crucii", dar trimit şi la Gal. 3,13, pentru „greşelile mele".

68,7 *Cf.* Lc. 24,21.

68,8 *Cf.* Ier. 15,15; Evr. 12,2; Mt. 26,67; Mc. 14,65; Lc. 22,64.

68,9 *Cf.* In. 1,11; 7,5; 9,29.

68,10 Citat în In. 2,17, iar 10b, în Rom. 15,3.

68,11 „Mi-am smerit cu post sufletul meu": TM are „Eu am plâns postind".

68,13 „la poartă": e vorba de spaţiul din faţa porţii cetăţii, loc de întâlnire şi de activităţi publice.

68,14 Atanasie şi Ieronim fac legătura cu rugăciunea lui Iisus de pe Cruce: „Iartă-i, că nu ştiu ce fac!" (Lc. 23,34)

15 Scoate-mă din mocirlă, ca să nu mă afund;
să fiu izbăvit de cei ce mă urăsc şi din adâncul apelor;
16 să nu mă înghită vâltoarea apei,
să nu mă soarbă adâncul,
nici să nu-şi închidă hăul gura peste mine!
17 Ascultă-mă, Doamne, căci bună este mila Ta;
după mulţimea îndurărilor Tale, caută spre mine!
18 Nu-ţi întoarce faţa de la slujitorul Tău,
căci sunt în strâmtorare: ascultă-mă degrabă!
19 Ia aminte la sufletul meu şi răscumpără-l,
în ciuda duşmanilor mei, scapă-mă!
20 Căci Tu cunoşti ocara mea,
ruşinea mea şi înfruntarea mea;
înaintea Ta sunt toţi prigonitorii mei.
21 La ocară s-a aşteptat sufletul meu şi la necaz:
am căutat pe cineva care să se întristeze cu mine, dar nu era,
mângâietori, dar n-am găsit.
22 Au pus în mâncarea mea fiere
şi în setea mea mi-au dat să beau oţet.
23 Facă-se masa înaintea lor capcană,
răsplată şi piatră de poticnire;
24 să se întunece ochii lor ca să nu mai vadă
şi spinarea lor pururi gârboveşte-o!
25 Revarsă peste ei urgia Ta
şi urgia mâniei Tale să-i cuprindă!
26 Să ajungă sălaşul lor pustiu
şi în corturile lor să nu mai locuiască nimeni!

68,16 „hăul" : *litt.* „puţul". Aici s-a văzut o aluzie la Ieremia aruncat în fântână (38,6 TM).

68,18 „slujitorul": gr. παῖς, „slujitor", „copil".

68,19 „Ia aminte": TM are „Apropie-Te".

68,21 „La ocară s-a aşteptat": TM are „ocara a sfărâmat" – traducătorul a citit *SBRH* în loc de *ŞBRH*. ♦ „şi la necaz": TM are „şi sunt bolnav". ♦ 21b în TM: „am aşteptat compătimire, dar nu [a fost]". ♦ 21b-c: *cf.* Lc. 22,45 şi par.

68,22 *Cf.* Mt. 27,34.48 ; In. 19,28-29.

68,23-24 Versete citate în Rom. 11,9-10.

68,23b În TM: „şi bunăstarea/tihna lor, cursă."

68,26 Citat în Fp. 1,20.

27 Căci pe acela pe care Tu l-ai lovit l-au prigonit [şi] ei
şi peste durerea loviturilor Tale au mai adăugat.
28 Adaugă-le fărădelege peste fărădelegea lor
şi să nu ajungă la dreptatea Ta;
29 să fie şterşi din cartea celor vii
şi cu cei drepţi să nu se scrie!
30 [Iar] eu sărman sunt şi mâhnit:
mântuirea de la faţa Ta, Dumnezeule, mi-a fost sprijin.
31 Voi lăuda Numele lui Dumnezeu în cântare
şi-L voi preamări întru laudă
32 şi-i va plăcea lui Dumnezeu mai mult decât un juncan tânăr
căruia îi dau coarne şi copite.
33 Să vadă cei sărmani şi să se bucure;
căutaţi-L pe Dumnezeu, şi viu va fi sufletul vostru,
34 căci i-a ascultat pe cei săraci Domnul
şi pe cei încătuşaţi ai Săi nu i-a dispreţuit.
35 Să-L laude cerurile şi pământul,
marea şi tot ce mişună în ele!
36 Căci Dumnezeu va mântui Sionul
şi se vor zidi cetăţile Iudeii
şi vor locui acolo şi o vor moşteni;
şi seminţia robilor Lui o va stăpâni
şi cei ce iubesc Numele Lui se vor sălăşlui acolo.

68,27 „Tale": e opţiunea lui Rahlfs; multe mss. au „mele". ♦ 27b în TM: „Ei povestesc durerea celor străpunşi de Tine."

68,29 „cartea celor vii": *cf.* Apoc. 3,5; 13,8.

68,31-32 Părinţii observă aici trecerea de la jertfele de animale la jertfele spirituale.

68,32 „decât un juncan tânăr": TM are „decât un bou, [decât] un viţel". ♦ „juncan tânăr": e juncanul de trei ani cerut de Lege pentru jertfa pentru păcat (Chiril al Alexandriei; *cf.* şi Lev. 4,3).

68,35 *Cf.* Apoc. 5,13.

68,36 Părinţii aplică această profeţie Ierusalimului ceresc.

69

1 Pentru sfârşit, al lui David, spre amintire,
2 ca Domnul să mă mântuiască.
Dumnezeule, vino în ajutorul meu!
3 Să fie ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută sufletul meu,
să dea înapoi şi de tot să se ruşineze cei ce-mi voiesc rele,
4 să dea înapoi pe dată, ruşinaţi, cei ce îmi zic: „Bine! Bine!"
5 Să se bucure şi să se veselească de Tine toţi cei care Te caută
şi să spună pururi: „Preamărit fie Dumnezeu" cei ce iubesc mântuirea Ta!
6 Dar eu sărman sunt şi sărac: Dumnezeule, ajută-mă!
Ajutorul meu şi izbăvitorul meu eşti Tu: Doamne, nu zăbovi!

70

1 Al lui David, despre fiii lui Ionadab şi despre cei dintâi care au fost duşi în surghiun.
Dumnezeule, în Tine am nădăjduit: să nu fiu ruşinat în veac;
2 în dreptatea Ta izbăveşte-mă şi mă scapă,
pleacă spre mine urechea Ta şi mă mântuieşte!

---

69 Omul încolţit de duşmani cere ajutorul grabnic al lui Dumnezeu. Dublet al Ps. 39,14-18. După interpretarea multor Părinţi (Chiril al Alexandriei, Atanasie, Ilarie, Augustin, Cassiodor), Hristos spune acest psalm în numele tuturor oamenilor.

69,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al lui David, spre amintire."

69,2 Mai multe manuscrise importante, printre care *Sinaiticus*, precum şi Vulg. au în plus: „Doamne, ca să mă ajuţi grăbeşte-Te!", în concordanţă şi cu TM. În ritul latin, acest verset (aşa cum e în Vulg.) e folosit la începutul fiecărei slujbe a ceasurilor.

69,4 „Bine! Bine!": şi în TM este repetată interjecţia *he'aḫ* care exprimă bucuria. Sensul ar putea fi „bravo!" sau „aşa îţi trebuie!".

69,5 *Cf.* 2Cor. 8,9.

70 O frumoasă rugăciune pentru apusul vieţii: un om în vârstă, vorbit de rău de duşmani, Îl cheamă pe Dumnezeu în ajutor, aşa cum a făcut-o de la începutul vieţii. Implorarea se transformă în cânt de laudă şi mulţumire.

70,1 În TM psalmul nu are titlu. ♦ „despre": substantivele sunt în genitiv fără prepoziţie, dar Grigore al Nyssei (2,VIII) echivalează cu „despre". Pentru el, „cei dintâi care au fost duşi în surghiun" sunt robii păcatului şi ai morţii, mântuiţi de Hristos. Brenton interpretează: „Psalm cântat de fiii lui Ionadab şi de... ". ♦ „să nu fiu ruşinat": *cf.* Flp. 1,20; 1In. 2,28.

3 Fii pentru mine Dumnezeu ocrotitor
şi loc întărit, ca să mă mântuieşti,
căci temeiul meu şi locul meu de scăpare eşti Tu.
4 Dumnezeul meu, izbăveşte-mă din mâna celui păcătos,
din mâna celui nelegiuit şi nedrept:
5 căci Tu eşti răbdarea aşteptării mele, Doamne,
Domnul e nădejdea mea din tinereţea mea.
6 Pe Tine am fost întemeiat din pântece,
din sânul mamei mele îmi eşti ocrotitor,
în Tine este lauda mea de-a pururi.
7 De mirare am ajuns pentru mulţi,
dar Tu eşti ajutorul meu puternic.
8 Să se umple gura mea de laudă
ca să cânt slava Ta,
ziua întreagă măreţia Ta.
9 Să nu mă lepezi la vremea bătrâneţii,
când slăbeşte puterea mea, să nu mă părăseşti!
10 Căci mi-au spus duşmanii mei
şi cei ce pândesc sufletul meu s-au sfătuit laolaltă
11 zicând: „Dumnezeu l-a părăsit;
urmăriţi-l şi prindeţi-l,
căci nu are cine să-l scape!"
12 Dumnezeule, nu Te îndepărta de mine,
Dumnezeul meu, ca să-mi ajuţi grăbeşte-Te!
13 Să se ruşineze şi să se sfârşească cei ce defaimă sufletul meu,

---

70,3 În TM textul nu e foarte clar : *litt.* „Fii pentru mine Stâncă, lăcaş în care mi-ai poruncit să intru mereu ca să fiu mântuit, căci [Tu eşti] Stânca mea".

70,4 *Cf.* Mc. 14,41. ♦ „nedrept": TM are „necruţător".

70,5 *Cf.* 1Pt. 1,21; Col. 1,28 ♦ „răbdarea aşteptării" : gr. ὑπομονή, „capacitatea de a răbda, de a aştepta statornic". TM are „nădejdea... temeiul încrederii".

70,6 „îmi eşti ocrotitor": TM are *gōzī* – *litt.* „cel care mă desparte", dar în fragmentele de la Qumran apare *'uzzī*, „tăria mea". Targumul însă traduce „Tu m-ai scos" – *cf.* Ps. 22/21,10.

70,7 *Cf.* 1Cor. 4,9. ♦ „de mirare": gr. τέρας, „semn rău prevestitor", „lucru neobişnuit, minunăţie". Eusebiu îl înţelege în sens de „enigmă": este Hristos, despre care s-au spus multe lucruri şi s-au rostit diverse neadevăruri.

70,11 *Cf.* Mt. 27,49.

70,13 Eusebiu consideră conjunctivele verbelor din acest verset mai degrabă forme de viitor profetic.

să se acopere de ruşine şi ocară cei ce caută rele împotriva mea!
14 Dar eu voi nădăjdui pururi
şi voi spori lauda Ta.
15 Gura mea va vesti dreptatea Ta,
ziua întreagă, mântuirea Ta,
căci nu am învăţătură.
16 Intra-voi întru puterea Domnului:
Doamne, îmi voi aminti numai de dreptatea Ta.
17 Tu m-ai învăţat, Dumnezeule, din copilăria mea
şi până acum eu vestesc faptele Tale minunate.
18 Nici la bătrâneţe şi la cărunteţe, Dumnezeule, să nu mă părăseşti,
până voi vesti [puterea] braţului Tău tuturor generaţiilor viitoare,
stăpânirea şi dreptatea Ta.
19 Dumnezeule, până întru înălţime sunt lucrurile mari pe care le-ai făcut:
Dumnezeule, cine este asemenea Ţie?
20 Câte strâmtorări mi-ai dat să văd, multe şi rele,
dar, întorcându-Te, mi-ai dat viaţă
şi din adâncurile pământului iarăşi m-ai scos.
21 Ai înmulţit măreţia Ta
şi, întorcându-Te, m-ai mângâiat.
[Şi din adâncurile pământului iarăşi m-ai scos.]
22 Iar eu Îţi voi aduce mulţumire Ţie

70,15 „nu am învăţătură": gr. γραμματεία, *litt.* „cunoaşterea scrisului/scrierilor, ştiinţă de carte" – neologism, traducând aici ebr. *s^e phorōth*. S-a presupus şi că 15c e o glosă de copist (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). Unii interpretează „nu mă pricep la treburile oamenilor".

70,16 „Intra-voi întru puterea Domnului": TM are „Voi veni cu măreţiile Stăpânului", ceea ce ar însemna: „Voi veni la templu istorisind cu recunoştinţă faptele minunate ale Domnului."

70,17 *Cf.* In. 8,28.

70,18 „stăpânirea": TM are „vitejiile Tale".

70,20c *Cf.* Fp. 2,31. ♦ După Theodoret, versetul se referă la poporul evreu salvat în atâtea rânduri de Dumnezeu, dar şi la omenirea pe care Hristos a venit să o scoată din adâncuri. Trimite şi la Iez. 37,12 („Voi deschide mormintele voastre...").

70,21 „măreţia": manuscrise importante (*Vaticanus*, *Sinaiticus*) au „dreptatea". ♦ „măreţia Ta": TM are „măreţia mea" (dar poate însemna şi „vârsta mea înaintată") ♦ „întorcându-Te": traduce verbul ebr. *sābhabh* cu acelaşi sens, dar e folosit şi pentru a arăta repetarea acţiunii („din nou/iarăşi") ♦ 21c repetă v. 20c; Rahlfs pune această repetiţie între croşete, propunând deci omiterea ei. Nu apare nici în TM.

70,22 „pe strune de harfă": gr. ἐν σκεύει ψαλμοῦ, *litt.* „pe instrument muzical [al cântecului cu acompaniament] de harfă".

pe strune de harfă, [pentru] adevărul Tău, Dumnezeule.
Ţie Îţi voi cânta din alăută, Sfinte al lui Israel!
23 Tresălta-vor buzele mele când Îţi voi cânta
şi sufletul meu, căci l-ai răscumpărat,
24 ba chiar şi limba mea ziua întreagă va cugeta [la] dreptatea Ta,
când vor fi ruşinaţi şi făcuţi de ocară cei ce caută rele împotriva mea.

71

1 Pentru Solomon.
Dumnezeule, judecata Ta dă-o regelui
şi dreptatea Ta, fiului de rege,
2 ca să judece poporul Tău cu dreptate
şi pe sărmanii Tăi, cu nepărtinire.
3 Munţii să poarte pace pentru poporul Tău
şi dealurile, întru dreptate.

70,24 „va cugeta": TM are „va murmura" – vezi nota la 1,2.

71 Rugăciune pentru rege, în care tradiţia iudaică a văzut deja portretul regelui mesianic, aşa cum apare şi la profeţi (*cf.* Is. 9,5; 11,1-5; Zah. 9,9 *sq*). Creştinii o citesc în cheie hristologică. În „Fericiri" (Mt. 5,1-11) se precizează conţinutul fericirii depline făgăduite sub domnia lui Mesia. Theodoret şi Atanasie atrag atenţia asupra etimologiei numelui lui Solomon (ebr. *Ş^e^lomoh*): *şālōm*, „pace", pentru a arăta că Solomon Îl prefigurează în acest sens pe Hristos.

71,1 „Pentru Solomon": TM are *li-Ş^e^lomoh*, care se poate traduce şi „al lui Solomon"; cu aceeaşi prepoziţie sunt şi titlurile la psalmii lui David. ♦ „judecata Ta dă-o regelui": împărţirea dreptăţii este o prerogativă divină; Dumnezeu o încredinţează regelui, dar acesta nu o poate administra decât după Legea dată de Dumnezeu. ♦ *Cf.* In. 5,22.

71,2 „ca să judece": TM are „va judeca"; la aceeaşi formă sunt şi verbele din vv. 3-7.9-12.14; în schimb, cele din vv. 8, 13, 15-17 sunt la forma iusivă, exprimând o dorinţă sau o urare; totuşi, unii traducători atribuie tuturor verbelor această din urmă valoare („să judece... să smerească... să dăinuie..."), mai potrivită cu o rugăciune. Şi forma de viitor a verbelor greceşti corespunzătoare poate avea o valoare similară. Lancellotti (nota *ad loc*) presupune că este o oscilaţie voită între exprimarea unei dorinţe/urări şi prezicerea profetică. ♦ Atanasie face legătura cu In. 12,31 („Acum este judecata lumii, acum stăpânitorul lumii acesteia va fi aruncat afară"). ♦ „sărmanii": gr. πτωχοί traduce aici ebr. *'anāwīm* – vezi nota la 24,9. ♦ „nepărtinire": gr. κρίσις, „hotărâre, judecată, discernere".

71,3 „întru dreptate": Vulg. omite prepoziţia, prezentă şi în ebr. şi în gr. Unii au propus, pentru claritate, ca expresia să fie legată de versetul următor.

4 Va judeca pe sărmanii poporului
şi va mântui pe fiii celor săraci,
îl va smeri pe defăimător.
5 Va dăinui cât soarele
şi în faţa lunii, din neam în neam,
6 şi va coborî ca ploaia pe lână
şi ca stropii ce cad pe pământ.
7 Va răsări în zilele lui dreptatea
şi plinătate de pace, cât va dăinui luna.
8 Şi va domni de la o mare la alta
şi de la Fluviu până la marginile lumii.
9 În faţa lui se vor pleca [la pământ] etiopienii
şi duşmanii lui vor linge ţărâna.
10 Regii din Tharsis şi insulele îi vor aduce daruri,
regii arabilor şi din Saba îi vor înfăţişa daruri,

71,4c „defăimător": gr. συκοφάντης, „cel care pârăşte, calomniator, martor mincinos". Părinţii văd în el pe diavol. *Cf.* şi Iov 1; Apoc. 12,10.

71,5-6 Atributul divin al veşniciei se răsfrânge aici asupra regelui, iar venirea lui este de la Dumnezeu (6a: *cf.* Jud. 6,36 *sq.*). Creştinii au văzut aici profeţia privind naşterea lui Iisus din Fecioară. *Cf.* Jud. 6,36 *sq.*; Evr. 7,3; Lc. 1,32-33.

71,5 „Va dăinui": TM are „Se vor teme de Tine/Să se teamă de Tine".

71,7 „Va răsări... dreptatea": TM are „Va înflori... dreptul". ♦ „plinătate de pace": *cf.* Ef. 2,14. ♦ „cât va dăinui": *litt.* „până ce va fi luată".

71,8 „de la o mare la alta": *litt.* „de la mare până la mare". E vorba de Marea Roşie şi Marea Mediterană. ♦ „Fluviul" este Eufratul, graniţa ideală a Israelului (*cf.* Iis. Nav. 1,4), iar „lumea" este οἰκουμένη, *litt.* „lumea locuită"; TM are „pământul". Unii Părinţi – *e.g.* Origen (ed. Pitra) – interpretează profetic „de la Fluviu", în legătură cu botezul lui Iisus în Iordan: atunci a primit mărturia Tatălui.

71,9 „etiopienii": pentru Augustin, aceştia reprezintă toate neamurile păgâne. TM are „locuitorii pustiului". ♦ „vor linge ţărâna": gest de închinare al învinsului, frecvent în imagistica orientală; de pildă, pe „obeliscul negru", regele Iehu al Israelului este reprezentat cu faţa în pulbere înaintea regelui asirian Salmanasar al III-lea. Eusebiu: „Vor face ca tatăl lor, şarpele (Gen. 3,14)"; în schimb, Atanasie atrage atenţia că e un limbaj figurat pentru a exprima supunerea totală.

71,10 *Cf.* Mt. 2,11 (închinarea magilor). ♦ „Tharsis" – *cf.* nota la 47,8. ♦ „insulele": pentru un popor care, din cauza configuraţiei litoralului, a dezvoltat foarte puţin navigaţia, sugerau poetic „marginile lumii". ♦ „regii arabilor şi din Saba": TM are „regii din *Şᵉbhā'* (= regiunea sabeenilor identificată cu sudul Peninsulei Arabice, numită şi *Arabia Felix*) şi *Sᵉbhā'* (identificată cu Etiopia)".

11 i se vor închina toţi regii,
toate neamurile îi vor sluji.
12 Căci el a izbăvit pe sărman din mâna celui puternic
şi pe săracul ce n-are ajutor;
13 îl va cruţa pe cel sărman şi lipsit
şi sufletele săracilor le va mântui:
14 de camătă şi nedreptate va răscumpăra sufletele lor
şi de preţ [va fi] numele lor în ochii lui.
15 Şi va trăi şi i se va da din aurul Arabiei
şi se vor înălţa rugi pentru el în toată vremea,
ziua întreagă îl vor binecuvânta.
16 Va fi belşug de bucate pe pământ până pe vârfurile munţilor,
se va înălţa mai presus decât Libanul rodul lui
şi vor înflori din cetate ca iarba pământului.
17 Fie numele lui binecuvântat în veci,
în faţa soarelui să dăinuie numele lui!
Şi să se binecuvânteze în el toate seminţiile pământului,
toate neamurile să-l fericească.
18 Binecuvântat Domnul Dumnezeul lui Israel, care singur săvârşeşte
minuni,

71,11b *Cf.* Apoc. 15,4.

71,12 „din mâna celui puternic": TM are „care strigă [după ajutor]". *Cf.* Lc. 4,18.

71,14 *Cf.* Tit 2,14. După interpretarea lui Atanasie, Hristos ne scapă de camătă rupând înscrisul (*cf.* Col. 2,14) şi iertând datoria şi celui care datora 500 de talanţi şi celui care datora 50 de dinari.

71,15 „va trăi": TM are „să trăiască" (*litt.* „să fie"). Face parte din aclamaţiile în cinstea regelui (*cf.* 1Rg. 10,24; 3Rg. 1,25.34.39 etc.). ♦ „Arabiei": TM are „din *Ş*ᵉ*bhā*'" – vezi nota la v. 10. *Cf.* Mt. 2,11.

71,16 „belşug de bucate": gr. στήριγμα, „susţinere, sprijin, toiag; provizii". ♦ În TM, versetul e dificil: „Să fie belşug de grâne pe pământ, pe culmile munţilor să unduiască. Precum Libanul rodul lui şi ei să înflorească din cetate ca iarba pământului. (trad. conjecturală).

71,17 *Cf.* Mt. 24,14; Apoc. 7,9-10; 14,6; 15,4; 21,24. ♦ 17a în TM: „Să fie numele lui în veac, în faţa soarelui să crească numele lui." Talmudul interpretează verbul *yinnōn* („să crească/să înflorească") drept nume propriu, făcând din el unul din cele opt nume ale lui Mesia: „Numele lui este *Yinnōn*. De ce se cheamă *Yinnōn*? Pentru că el îi va face să *înflorească* pe cei care dorm în ţărână" (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). ♦ 17b: *cf.* Gen. 12,3; 22,18. ♦ „seminţiile": *litt.* „triburile". ♦ 17b în TM: „Să se binecuvânteze în el, toate neamurile să-l fericească." ♦ 17c: *cf.* Gen. 22,18 (făgăduinţa făcută lui Avraam).

71,18 *Cf.* Lc. 1,68.

19 şi binecuvântat numele slavei Lui în veac şi în veacul veacului
şi se va umple de slava Lui tot pământul.
[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!

20 [Aici] s-au sfârşit imnurile lui David, fiul lui Iessai.

72

1 Psalm al lui Asaph.
Cât e de bun cu Israel Dumnezeu,
cu cei drepţi la inimă!
2 Dar mie, cât pe ce să mi se clatine picioarele,
puţin a lipsit să mi se poticnească paşii,
3 căci i-am pizmuit pe cei fără de lege,
privind la tihna păcătoşilor,
4 căci nu este [semn de] lepădare la moartea lor
şi tărie în loviturile lor;

71,19 „numele slavei Lui": Theodoret şi Atanasie glosează: nu cunoaştem natura lui Dumnezeu, dar cunoaştem Numele care mântuieşte.

71,18-19 Constituie doxologia finală a Cărţii a doua a Psalmilor. ♦ „şi în veacul veacului": nu apare în TM. ♦ „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!": TM are *'āmēn wᵉ-'āmēn.*

72 Începe cartea a treia a Psalmilor, conţinând 11 psalmi (72–82) ai lui Asaph, levitul care, împreună cu Aiman şi cu Aithan, a fost pus de David în fruntea uneia din cele trei cete de cântăreţi de la Templu (*cf.* 1Par. 15,17), precum şi 6 psalmi (83–88) cu autori diferiţi: fiii lui Core, David (un ps.), Aithan (un ps).

Acest psalm exprimă căutarea chinuitoare a unui răspuns la vederea bunăstării celor răi şi trufaşi. Căutându-L pe Dumnezeu în Templu, psalmistul înţelege că prosperitatea şi slava omenească sunt trecătoare şi că adevărata fericire înseamnă a fi aproape de Dumnezeu.

72,1 „drepţi": TM are „curaţi" (*cf.* Mt. 5,8).

72,4 „nu este [semn de] lepădare la moartea lor": text dificil, pe care Origen îl înţelege: „nu au căinţă/convertire înainte de moarte" (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). Alţii interpretează: „Au o moarte netulburată." Mortari traduce cu: „Nu le pasă de moartea lor." TM are *litt.* „fără oprelişti [până] la moartea lor". ♦ „şi tărie în loviturile lor": gr. στερέωμα poate avea şi sens temporal, „dăinuire, statornicie". Sensul general e ambiguu, după cum se consideră că negaţia din primul stih se exercită şi asupra celui de-al doilea (de vreme ce nu există nici un semn de punctuaţie între ele, am optat pentru această variantă), sau că al doilea stih constituie o propoziţie nominală afirmativă. Dar tot nu e limpede dacă „loviturile lor" sunt cele pe care ei le dau, sau cele pe care le primesc. Paralelismul cu primul stih şi cu „tihna păcătoşilor" din v. 3 ar sugera că sensul este „şi când au necazuri, acestea nu ţin mult". TM are „şi gras e pântecele lor".

5 de truda oamenilor nu au parte
şi împreună cu oamenii nu vor fi loviţi;
6 de aceea a pus stăpânire peste ei trufia,
s-au învăluit în nedreptatea şi nelegiuirea lor.
7 Grăsimea lor asudă viclenie,
şi-au dus la îndeplinire hotărârea inimii:
8 au cugetat şi au grăit întru ticăloşie,
nedreptate către înălţime au grăit,
9 şi-au înălţat până la cer gura lor
şi limba lor a cutreierat pământul.
10 De aceea poporul meu se va întoarce aici
şi zile îmbelşugate îşi vor afla
11 şi au zis: „Cum [să] ştie Dumnezeu?
Are cumva ştiinţă Cel Preaînalt?"
12 Iată, aceştia sunt păcătoşii, şi le merge bine,
pururi îşi adună bogăţie.
13 Şi am zis: „Oare în zadar mi-am păzit dreaptă inima mea
şi mi-am spălat cu cei nevinovaţi mâinile mele,
14 şi am fost lovit ziua întreagă
şi mustrat în fiecare dimineaţă?"
15 De-aş fi zis: „Voi povesti acestea",

72,6 „nedreptatea şi nelegiuirea": TM are „silnicia/violenţa".

72,7 „Grăsimea lor asudă viclenie": *litt.* „Va ieşi ca din grăsime nedreptatea lor". În TM, *litt.* „Ies din grăsime ochii lor (*'ēynēmō*)", dar s-a propus corectarea în *'awonāmō*, „fărădelegea lor". ♦ 72,7b în TM: „gândurile lor străbat".

72,8 *Cf.* 2Pt. 2,18. Pentru Eusebiu şi Atanasie e vorba aici de cei care hulesc împotriva lui Dumnezeu; pentru Augustin, de cei trufaşi care nu se sfiesc să-şi proclame fărădelegea. ♦ În TM: „Dispreţuiesc, vorbesc cu răutate, de asuprire grăiesc de sus."

72,10 „Poporul meu se va întoarce aici" (la Ierusalim) – Theodoret, Atanasie etc. ♦ În TM, text dificil : *litt.* „El îşi întoarce poporul aici (dar masoreţii propun a se citi «poporul Său se întoarce aici») şi belşug de ape îi ajunge."

72,12 *Cf.* Ier. 12,1.

72,13 „Şi am zis": nu apare în TM, dar e presupus de context. ♦ „cu cei nevinovaţi": TM are „întru nevinovăţie".

72,14 *Cf.* Evr. 12,5. ♦ „şi mustrat în fiecare dimineaţă": *litt.* „şi mustrarea mea, până în dimineţi".

72,15 Unii Părinţi (Eusebiu, Atanasie, Augustin) interpretează: „Aveam aceste gânduri, dar nu le rosteam; dacă aş fi făcut-o, le-aş fi dat fraţilor mei pricină de poticnire."

iată, aş fi călcat legământul cu neamul fiilor Tăi.
16 Şi am cugetat să înţeleg aceasta:
[dar] trudă este pentru mine
17 până nu voi intra în lăcaşul sfânt al lui Dumnezeu
şi nu voi pricepe cele de pe urmă ale lor.
18 Dar negreşit, pentru vicleniile lor, Tu le-ai dat [plată],
i-ai doborât când se înălţau.
19 Cum au ajuns la pustiire dintr-odată,
au slăbit, au pierit din pricina nelegiuirii lor.
20 Ca visul unuia care se trezeşte,
Doamne, în cetatea Ta vei nimici chipul lor.
21 Într-adevăr, a fost pârjolită inima mea
şi rărunchii mei s-au schimbat.
22 Şi eu fusesem dispreţuit şi nu mi-am dat seama,
ca un dobitoc eram înaintea Ta.
23 Dar eu sunt pururea cu Tine,
m-ai prins de mâna dreaptă,
24 întru voinţa Ta m-ai călăuzit
şi cu slavă m-ai luat lângă Tine.
25 Într-adevăr, ce am eu în cer

72,16 „pentru mine": TM are „în ochii mei".

72,17 „cele de pe urmă ale lor": *cf.* Flp. 3,19; 1Tes. 5,3.

72,18-19 „le-ai dat... i-ai doborât... au ajuns... au pierit": după Eusebiu şi Atanasie, spiritul profetic îi arată psalmistului deja împlinită pedepsirea păcătoşilor.

72,18a În TM: „Cu adevărat, îi aşezi pe loc lunecos."

72,19 „din pricina nelegiuirii lor": TM are „de spaimă".

72,20 „în cetate": în TM poate fi înţeles şi „la trezire", fiind un omograf în privinţa consoanelor.

72,21 „a fost pârjolită": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „s-a bucurat". ♦ „Inima", sediul cugetării şi al voinţei, a fost purificată prin foc, iar „rărunchii", sediul impulsurilor trupeşti, au fost orientaţi spre bine. ♦ În TM, versetul este: „Căci se amăra inima mea şi rărunchii mei erau străpunşi."

72,22 În TM: „Şi eu, neghiob, nu-mi dădeam seama, ca un dobitoc eram cu Tine." ♦ Metafora „dobitocului", a animalului domestic, a fost înţeleasă de unii Părinţi ca simbol al stupidităţii (de ex. Augustin, Cassiodor, care trimit la Ps. 31,9), iar de alţii pozitiv, ca exprimând docilitatea şi totala încredere în Dumnezeu (Grigore al Nyssei 13, Theodoret).

72,24b În TM: „În urma Slavei mă vei lua."

72,25 *Cf.* Flp. 3,8. ♦ În TM: „Pe cine am eu în cer/Cine este pentru mine în cer [afară de Tine] şi [fiind] cu Tine, nu am dorit/nu mi-a plăcut [nimic] pe pământ."

şi, de la Tine, ce am voit pe pământ?
26 Sfârşitu-s-au inima mea şi trupul meu,
Dumnezeul inimii mele şi partea mea, Dumnezeu în veac!
27 Căci, iată, cei ce se îndepărtează de Tine vor pieri,
ai dat pieirii pe oricine se desfrânează departe de Tine.
28 Dar mie a mă lipi de Dumnezeu bine-mi este,
a pune în Domnul nădejdea mea,
pentru a vesti toate laudele Tale
la porţile fiicei Sionului.

73

1 Pentru înţelegere, al lui Asaph.
De ce [ne-]ai alungat, Dumnezeule, până la capăt:
s-a aprins mânia Ta peste oile păşunii Tale?
2 Adu-Ţi aminte de adunarea Ta pe care Ţi-ai dobândit-o de la început:
ai răscumpărat toiagul moştenirii Tale,
muntele Sionului acesta, unde Te-ai sălăşluit.
3 Ridică-Ţi mâinile înspre trufia lor până la capăt,
[spre] câte a ticăloşit duşmanul în cele sfinte ale Tale!
4 S-au lăudat cei ce Te urăsc în mijlocul sărbătorii Tale,
pus-au semnele lor drept semne şi n-au priceput.
5 Ca la ieşire deasupra,

72,27 „se desfrânează": metaforă ce se referă de obicei la idolatrie.

72,28 *Cf.* Iac. 4,8; 1Cor. 6,17. ♦ „laudele": TM are „lucrările". ♦ „la porţile fiicei Sionului": nu apare în TM.

73 Plângere pentru pustiirea Templului. După Origen, „acestea le spun cei exilaţi".

73,1 „Pentru înţelegere": TM are *maś^ekīl*. ♦ *Cf.* Rom. 11,1.

73,2 „adunarea Ta": *cf.* Fp. 20,28. ♦ „toiagul": ebr. *şēbheṯ* înseamnă şi „toiag/sceptru" şi „trib". Este vorba aici de tribul lui Iuda. ♦ 2c: *cf.* Evr. 12,22.

73,3a În TM: „Îndreaptă-Ţi paşii spre dărâmăturile fără sfârşit."

73,4 Primul stih în TM: „Răcnit-au cei ce Te urăsc în locul Tău de adunare." Versetul se termină la „...semne". „Semnele" sunt stindardele cuceritorilor. Theodor al Mopsuestiei spune că în Antichitate era obiceiul ca, atunci când era cucerită o cetate, să se sculpteze pe porţile ei numele învingătorilor şi felul în care a fost cucerită cetatea. ♦ Unele manuscrise gr. pun „şi n-au priceput" la v. 5. ♦ 4b: *cf.* Mt. 24,3-5.

73,5-6 În TM, *litt.* „[5] El era cunoscut că bagă de sus, în desişul pădurii, topoare. [6] Şi acum au sfărâmat cu toporul şi cu măciuca porţile lui sculptate" – text dificil. A fost

6 ca în desişul pădurii au sfărâmat cu securile porţile ei,
laolaltă cu toporul şi târnăcopul au dărâmat-o.
7 Au ars cu foc lăcaşul Tău sfânt,
până la pământ au pângărit sălaşul Numelui Tău.
8 Zis-au în inima lor stirpea lor laolaltă:
„Veniţi să pârjolim toate sărbătorile lui Dumnezeu de pe pământ!”
9 Semnele noastre nu le-am mai văzut,
nu mai e nici proroc şi nu ne va mai cunoaşte.
10 Până când, Dumnezeule, va ocărî duşmanul,
va întărâta potrivnicul Numele Tău până la capăt?
11 De ce Ţi-ai abătut mâna Ta
şi dreapta Ta, din sânul Tău, până la capăt?
12 Dar Dumnezeu este Regele nostru dinainte de veac,
a înfăptuit mântuire în mijlocul pământului.
13 Tu ai întărit [ca un zid] cu puterea Ta marea,
Tu ai zdrobit capetele balaurilor pe apă.
14 Tu ai sfărâmat capetele balaurului,
l-ai dat ca hrană popoarelor din Etiopia.

---

interpretat de unii traducători (*e.g.* RSV, TOB): „Parcă scutura cineva securea în desişul pădurii, aşa au sfărâmat...”

73,8 „sărbătorile”: TM are „adunările”. Origen: „Dumnezeu îşi are, deci, sărbătorile Sale? Da. Cred că e zi de sărbătoare pentru Domnul ori de câte ori un om se întoarce la El sau un credincios înaintează în credinţă [...]. Şi ce voi spune despre îngeri? Oare nu e pentru ei mare sărbătoare când se bucură pentru un singur păcătos mai mult decât pentru nouăzeci şi nouă de drepţi (*cf.* Lc. 15,7)? Voi spune ceva de necrezut: aşa pământeşti cum suntem, noi dăm lui Dumnezeu şi îngerilor prilejuri de sărbătoare când, «umblând pe pământ, trăim în ceruri»” (*In Num.* 23, SC 29, pp. 437-438).

73,9 „şi nu ne va mai cunoaşte”: TM are „şi printre noi nimeni nu ştie până când”.

73,11 Traducerea LXX calchiază textul ebraic, care e dificil. Unii traducători (BJ, RSV) au propus: „Vei sta cu mâna în sân până la capăt?” După interpretarea lui Theodoret, Dumnezeu e comparat cu un om bogat care, în faţa unui cerşetor, îşi ascunde mâna în sân.

73,12 În TM: „Dar Dumnezeu este Regele meu...”

73,13 Rememorare a trecerii miraculoase a Mării Roşii. Poate fi şi o aluzie la crearea lumii (despărţirea apelor de sub tărie de cele de deasupra).

73,14 „balaurului”: TM are „Leviatanului” – monstru marin care apare şi în textele de la Ugarit şi sugerează haosul de la începuturi. Aici însă pare a sugera mai ales crocodilul (= Egiptul). ♦ „popoarelor din Etiopia”: TM are „unui popor ce locuieşte în pustiu” – acelaşi cuvânt ca la 71,9.

15 Tu ai făcut să ţâşnească izvoare şi pâraie,
Tu ai secat râurile din Etham.
16 A Ta este ziua şi a Ta este noaptea,
Tu ai făurit lumina şi soarele.
17 Tu ai făcut toate hotarele pământului,
vara şi primăvara Tu le-ai plăsmuit.
18 Adu-Ţi aminte de aceasta: duşmanul L-a ocărât pe Domnul
şi un popor fără minte a întărâtat Numele Tău.
19 Să nu dai fiarelor sufletul celor ce-Ţi aduc mărturie,
de sufletele săracilor Tăi să nu uiţi până la capăt!
20 Ia aminte la legământul Tău,
căci s-au umplut ascunzişurile pământului de casele nelegiuirilor!
21 Să nu se întoarcă ruşinat cel smerit,
cel sărman şi cel lipsit vor lăuda Numele Tău.
22 Scoală-Te, Dumnezeule, apără dreptatea Ta,
adu-Ţi aminte cum Te ocăra cel fără de minte ziua întreagă!
23 Nu uita de glasul celor ce se roagă Ţie:
trufia celor ce Te urăsc s-a urcat necontenit spre Tine.

73,15 *Cf.* Ex. 17,6; Iis. Nav. 3,13; Ps. 77,13.15. ♦ „din Etham": traducătorul interpretează ca toponim ebr. *'ēythān*, „pururi curgător".
73,16 „lumina": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „luna". TM are „luminătorul" (*cf.* Gen. 1,14-18).
73,17 „primăvara": TM are „toamna".
73,18 „ocărât": TM are „hulit"; la fel şi la v. 22.
73,19 *Cf.* Apoc. 13,7. ♦ „celor ce-Ţi aduc mărturie": TM are „porumbiţei Tale".
73,21 „Să nu se întoarcă" = „să nu mai fie" – vezi nota la 70,21.
73,22 „dreptatea": gr. δικη are aici sens juridic – Dumnezeu, care Îşi asumă starea celor asupriţi, e chemat să-Şi apere cauza. ♦ „cel fără de minte": la primul nivel, psalmul se referă, probabil, la jefuirea Templului de către caldei (4Rg. 25,9 etc.), dar Targumul spune că e vorba de Antiochos Epiphanes, regele nebun care a ars porţile Templului şi a profanat sanctuarul (*cf.* 1Mac. 1,21 *sq.*; 4,38; 2Mac. 1,8; 6,5) – o relectură în noile condiţii. *Cf.* şi Apoc. 6,10.
73,23 În TM: „Nu uita strigătele potrivnicilor Tăi, larma vrăjmaşilor Tăi care necontenit sporeşte!"

74

1 Pentru sfârşit; *nu nimici*; psalm al lui Asaph pentru cântare.
2 Îţi vom aduce mărturie, Dumnezeule,
Îţi vom aduce mărturie şi vom chema Numele Tău.
3 Istorisi-voi toate minunile Tale ori de câte ori voi avea prilej.
„Eu voi face judecăţi drepte.
4 S-a topit pământul şi toţi locuitorii lui,
Eu i-am întărit stâlpii."
Oprire
5 Zis-am celor nelegiuiţi: „Nu fiţi nelegiuiţi!"
şi păcătoşilor: „Nu vă înălţaţi cornul!"
6 Nu vă ridicaţi în înalt cornul,
nu grăiţi împotriva lui Dumnezeu nedreptate!
7 Fiindcă nici de la răsărit, nici de la apus
şi nici din pustietatea munţilor [...],
8 ci Dumnezeu este judecător:
pe unul îl smereşte şi pe altul îl ridică.

---

74 Gândul la judecata universală a lui Dumnezeu îi dă speranţă celui drept.

74,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Nu nimici* [vezi nota la 56,1], psalm al lui Asaph, cântare."

74,2-3 „şi vom chema Numele Tău. Istorisi-voi...": TM are *litt.* „apropiat e Numele Tău, se povestesc..." – text dificil, pe care adesea traducătorii îl emendează după versiuni. ♦ 2b: *Cf.* Fp. 2,21; Rom. 10,13.

74,3 Am urmat împărţirea pe versete a ediţiei Rahlfs; alţi traducători leagă „Istorisi-voi minunile Tale" de versetul anterior. ♦ „ori de câte ori voi avea prilej": gr. ὅταν λάβω καιρόν poate însemna şi „când voi hotărî o vreme" şi acesta este sensul şi în TM. ♦ De la 3b vorbeşte Dumnezeu.

74,5 „cornul" (ebr. *qeren*): metaforă biblică pentru putere sau fală. ♦ „Înălţarea cornului" nu e doar fărădelegea, ci şi lauda întru fărădelege (Theodoret).

74,6b În TM: „Nu vă întăriţi cerbicea când grăiţi."

74,7 Textul pare neterminat; la fel şi în TM, în care unii propun să se citească, în loc de „munţi" (*hārīm*), *ḥāmath* „întărire", sau *n^eḥāmoth*, „alinări". Alţii leagă cele două versete traducând: „Nu la răsărit, nu la apus, nu în pustiul munţilor, într-adevăr, Dumnezeu-Judecătorul îl smereşte pe unul şi îl ridică pe altul" – adică Dumnezeu nu-Şi mai exercită judecata împotriva Moabului, Filistiei sau Edomului, ci pretutindeni şi împotriva tuturor nelegiuiţilor (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

74,8b *Cf.* 1Rg. 2,7; Lc. 1,52.

9 Pentru că o cupă e în mâna Domnului
cu vin curat, plin cu mirodenii.
A aplecat-o într-o parte şi în alta,
dar drojdia lui nu s-a deşertat,
vor bea toţi păcătoşii pământului.
10 Dar eu voi tresălta până în veac,
voi cânta Dumnezeului lui Iacob
11 şi toate coarnele păcătoşilor le voi zdrobi
şi se vor înălţa coarnele celui drept.

75

1 Pentru sfârşit, între imnuri; psalm al lui Asaph, cântare împotriva asirianului.
2 Cunoscut e în Iudeea Dumnezeu,
în Israel mare e Numele Lui.
3 S-a aşezat în pace lăcaşul Lui
şi locuinţa Lui, în Sion.
4 Acolo a sfărâmat puterea arcului,
scutul şi sabia şi războiul.
Oprire
5 Tu vei lumina minunat de pe munţii cei veşnici.

74,9 „mirodenii": *litt.* „amestec". Cupa cu vin, drojdia de pe fundul ei sunt metafore biblice pentru mânia lui Dumnezeu (*cf.* Is. 51,17; Iez. 23,31; Av. 2,16; Ier. 25,15; Apoc. 14,10). În TM, în cupă „fierbe vin amestecat" (*litt.* „vin ce spumegă plin cu amestec"). ♦ 9c-e în TM: „Când va vărsa, din ea vor sorbi păcătoşii pământului, o vor bea până la drojdie."

74,10 „voi tresălta": TM are „voi vesti".

75 Psalmul face parte din cântările Sionului. Se referă probabil la retragerea neaşteptată şi inexplicabilă a armatei asiriene conduse de Senacherib, care asedia Ierusalimul în 701 î.H. (*cf.* 4Rg. 19,35). Amintirea acelui moment a însufleţit nădejdea poporului şi în alte situaţii de grea cumpănă.

75,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe strune, psalm al lui Asaph, cântare."

75,3 „în pace": TM are „la *Šālēm*" – nume prescurtat al Ierusalimului. *Cf.* In. 1,14; Apoc. 21,3.

75,4 „puterea": *litt.* „puterile". TM are „fulgerele" (= „săgeţile"). ♦ „scutul": gr. ὅπλον, „armă de apărare".

75,5 „de pe munţii cei veşnici": TM are *litt.* „de pe munţii de prăzi"; versetul se mai poate înţelege: „Tu străluceşti mai măreţ decât munţii de prăzi."

6 S-au tulburat toţi cei nepricepuţi la inimă,
s-au cufundat în somn şi n-au aflat nimic
toţi cei bogaţi, în mâinile lor.
7 De certarea Ta, Dumnezeule al lui Iacob,
au încremenit cei ce încalecă pe cai.
8 Înfricoşător eşti Tu şi cine va sta împotriva Ta,
din pricina mâniei Tale?
9 Din ceruri ai dat glas hotărârii Tale,
pământul s-a înspăimântat şi a amuţit
10 când S-a ridicat la judecată Dumnezeu
ca să-i mântuiască pe toţi cei blânzi de pe pământ.
Oprire
11 Căci cugetarea omului îţi va da mărturie
şi rămăşiţele cugetării Te vor sărbători.
12 Faceţi făgăduinţe şi împliniţi-le pentru Domnul Dumnezeul vostru:
toţi cei din jurul Lui să-I aducă daruri
13 Celui înfricoşător care le ia căpeteniilor suflarea,
Celui temut de împăraţii pământului.

76

1 Pentru sfârşit, despre Idithun, psalm al lui Asaph.
2 Cu glasul meu către Domnul am strigat,
cu glasul meu, spre Dumnezeu – şi a luat aminte la mine.

75,6 „inimă": traduce ebr. *lēbh*, „inimă" – pentru omul biblic, sediul cugetării şi al voinţei. ♦ 75,6a în TM: „Au fost despuiaţi toţi cei puternici la inimă." ♦ „s-au cufundat în somn": *litt.* „şi-au dormit somnul". ♦ „cei bogaţi": *litt.* „bărbaţii bogăţiei" – semitism. ♦ 6b-c în TM: „... nu şi-au mai găsit mâinile (= puterea) cei viteji."

75,7 „au încremenit": gr. νυστάζω, *litt.* „a aţipi", traduce ebr. *nir^e dām*, „a fi cuprins de toropeală", „a adormi profund". ♦ „cei ce încalecă pe cai": TM are „şi car[ele], şi caii".

75,10 „cei blânzi de pe pământ": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „cei blânzi cu inima". TM are „de pe pământ".

75,11 „cugetarea": TM are „[chiar] şi mânia". ♦ 11b în TM: *litt.* „cu rămăşiţa mâniei Te încingi".

76 La vreme de strâmtorare, amintirea faptelor minunate ale lui Dumnezeu din trecut alungă neliniştea credinciosului şi îi redau nădejdea.

76,1 „Pentru sfârşit, despre Idithun": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor, după/despre *Y^e dhūthūn*" (*cf.* 1Par. 25,1.6).

3 În ziua strâmtorării mele L-am căutat pe Dumnezeu
[întins-am] mâinile mele noaptea înaintea Lui şi n-am fost amăgit;
n-a vrut să se mângâie sufletul meu.
4 Mi-am amintit de Dumnezeu şi m-am bucurat,
am cugetat şi s-a împuţinat duhul meu.

Oprire

5 Au luat-o înaintea străjilor ochii mei,
tulburatu-m-am şi n-am grăit.
6 Am cugetat la zilele din vechime,
de anii din veac mi-am amintit şi m-am îngrijorat:
7 noaptea stăteam la sfat cu inima mea
şi cerceta duhul meu.
8 Oare pentru vecie va izgoni Domnul?
Nu va mai binevoi niciodată?
9 Oare până la capăt Îşi va opri milostivirea,
din neam în neam?
10 Oare va uita de îndurare Dumnezeu,
oare în mânia Lui îşi va zăgăzui îndurările?

Oprire

11 Şi am zis: „Acum am început,

76,3 „pe Dumnezeu": TM are „pe Stăpânul meu". ♦ „n-am fost amăgit": TM are „şi n-am ostenit".

76,4 „Mi-am amintit... şi m-am bucurat": în TM: „Îmi amintesc de Dumnezeu şi suspin." ♦ „am cugetat": gr. ἀδολεσχέω are sensuri multiple: „a pălăvrăgi", „a sta de vorbă", „a discuta", „a murmura" etc. Majoritatea Părinţilor (Eusebiu, Theodoret ş.a.) adoptă prima interpretare: atâta vreme cât psalmistul s-a gândit la Dumnezeu, s-a bucurat, dar când s-a închis în sine rumegând mereu aceleaşi gânduri, a fost cuprins de nelinişte. Către a doua interpretare înclină Augustin: de la amintirea lui Dumnezeu omul a trecut la pălăvrăgeala cu oamenii şi şi-a pierdut liniştea. ♦ „s-a împuţinat duhul meu": TM are „a slăbit duhul meu", dar se poate înţelege şi concret: „mi se curmă suflarea".

76,5 „ochii": *Vaticanus* şi *Sinaiticus* au „toţi duşmanii". ♦ 5a în TM: „Ai ţinut pleoapele ochilor mei." Traducătorul LXX a citit *ş^e^mārōth*, „străji", în loc de *ş^e^murōth*, „pleoape".

76,6 „m-am îngrijorat": nu apare în TM.

76,9b În TM: „Încetează cuvântul Lui din neam în neam?" ♦ „neam": gr. γενεά, „generaţie".

76,11 „Acum am început": expresie citată adesea (folosită „acomodat") în literatura ascetică pentru a formula un principiu major al vieţii spirituale: necesitatea de a începe

această e schimbarea dreptei Celui Preaînalt."
12 Mi-am amintit de lucrările Domnului,
căci îmi voi aminti de la început minunile Tale
13 şi voi cugeta la toate lucrările Tale
şi la înfăptuirile Tale voi cugeta.
14 Dumnezeule, în [lăcaşul] sfânt e calea Ta;
ce Dumnezeu este mare ca Dumnezeul nostru?
15 Tu eşti Dumnezeu care faci lucruri minunate,
ai făcut cunoscută între popoare puterea Ta,
16 Ţi-ai răscumpărat cu braţul Tău poporul,
pe fiii lui Iacob şi ai lui Iosif.

Oprire

17 Te-au văzut apele, Dumnezeule,
Te-au văzut apele şi s-au înspăimântat
şi s-au tulburat adâncurile, mulţimea vuietului apelor.
18 Norii au dat glas
şi trec săgeţile Tale.
19 Glasul tunetului Tău în vârtej,
s-au arătat fulgerele Tale peste lume,
s-a clintit şi s-a cutremurat pământul.
20 În mare este calea Ta
şi cărările Tale, în ape multe
şi urmele Tale nu se vor cunoaşte.

în fiecare zi, „a pune bun început". ♦ În TM: „Aceasta mă răneşte (*litt.* străpungerea mea e aceasta): schimbarea dreptei Celui Preaînalt."

76,13b „voi cugeta": acelaşi verb ca la vv. 4 şi 7 (unde e tradus „stăteam la sfat").

76,14 „în [lăcaşul] sfânt": *litt.* „în cel sfânt", traduce ebr. *b^e-qodeş*, pe care unii îl interpretează „în sfinţenie". Unii Părinţi îl interpretează „întru Hristos".

76,16 „răscumpărat": gr. λυτρόω traduce automat ebr. *gā'al*, „a acţiona ca ruda cea mai apropiată" – vezi nota la 18,15. ♦ *Cf.* Apoc. 5,9.

76,17-21 Aluzie la trecerea Mării Roşii (*cf.* Ex. 14-15).

76,17 „mulţimea vuietului apelor": nu apare în TM, dar la începutul versetului următor este, în plus, „au revărsat ape norii [de furtună]".

76,18 „trec": TM are „zboară".

76,20c *Cf.* Rom. 11,33. E vorba de prezenţa invizibilă a lui Dumnezeu care, aşa cum i-a călăuzit pe evrei prin Marea Roşie, îi călăuzeşte pe toţi oamenii la mântuire (Eusebiu, Theodor al Mopsuestiei).

21 Călăuzit-ai ca pe o turmă poporul Tău
prin mâna lui Moise şi a lui Aaron.

77

1 Pentru înţelegere, al lui Asaph.
Ia aminte, poporul meu, la învăţătura mea,
pleacă-ţi urechea la cuvintele gurii mele:
2 deschide-voi în pilde gura mea,
voi da glas celor tăinuite dintru început.
3 Câte le-am auzit şi le-am cunoscut
şi părinţii noştri ni le-au povestit
4 n-au fost ascunse de copiii lor pentru generaţia următoare,
ci le-au vestit laudele Domnului
şi faptele puterii Lui
şi minunile pe care le-a săvârşit.
5 A ridicat mărturie în Iacob
şi Lege a pus în Israel,
câte le-a poruncit părinţilor noştri
să le dea de ştire fiilor lor,
6 ca să le cunoască generaţia viitoare,

---

77 După o introducere de tip sapienţial, psalmistul aminteşte faptele minunate ale lui Dumnezeu din trecut, infidelităţile poporului, consecinţele acestora, dar şi îndurarea lui Dumnezeu şi speranţa legată de alegerea regelui David. Psalmul este al doilea ca lungime, după Ps. 118, şi e dintre cele mai bine păstrate ca text. Pentru Eusebiu, Atanasie şi mulţi alţi Părinţi, prin acest psalm-parabolă Hristos se adresează Bisericii.

77,1 „învăţătura": gr. νόμος, *litt.* „lege", are aici, ca şi în multe alte locuri din Biblie, sensul mai larg al ebr. *tōrāh*, „învăţătura dată de Dumnezeu omului ca să ştie cum să-şi orânduiască viaţa", „înţelepciune de viaţă". ♦ 1b: *cf.* Mt. 13,9; Mc. 4,9; Lc. 8,8 („Cine are urechi de auzit...").

77,2 „pilde": gr. παραβολή traduce ebr. *māşāl*, „proverb", „zicătoare", bazate pe paralelism, dar şi „povestire cu tâlc/parabolă". ♦ „(celor) tăinuite": gr. προβλήματα traduce ebr. *ḫidhōth*, „enigme", dar şi adevăruri importante care nu se dezvăluie omului superficial. *Cf.* Mt. 13,34-35.

77,4 „n-au fost ascunse": TM are „nu le vom ascunde". ♦ „ci le-au vestit": *litt.* „vestind" la plural.

77,5 „mărturie": aceasta este transmiterea faptelor minunate ale Domnului. Aici ar fi vorba, mai precis, despre „cortul mărturiei" în care se afla chivotul ce conţinea Legea (Eusebiu, Theodoret). ♦ „câte le-a poruncit": TM are „[prin] care a poruncit".

fiii ce se vor naşte,
şi ei să se ridice şi să le vestească fiilor lor,
7 ca ei să-şi pună în Dumnezeu nădejdea
şi să nu uite de lucrările lui Dumnezeu
şi poruncile Lui să le cerceteze,
8 ca să nu ajungă precum părinţii lor,
generaţie strâmbă şi răzvrătită,
generaţie care nu şi-a păstrat dreaptă inima
şi n-a rămas credincioasă lui Dumnezeu în duhul ei.
9 Fiii lui Efraim, cei ce întind arcul şi azvârl săgeata,
au dat înapoi în ziua bătăliei.
10 N-au păzit legământul lui Dumnezeu
şi în Legea Lui n-au voit să umble,
11 au uitat de binefacerile Lui
şi de minunile pe care le arătase lor,
12 minunile pe care le-a făcut înaintea părinţilor lor,
în Egipt, în câmpia Tanisului.
13 A despicat marea şi i-a trecut prin ea,
a aşezat apele ca [într-]un burduf
14 şi i-a călăuzit din nor în timpul zilei
şi noaptea întreagă, cu lucirea focului.
15 A despicat stâncă în pustie
şi i-a adăpat cu puhoi de apă
16 şi a scos apă din stâncă,

77,7 „să le cerceteze": gr. ἐκζητέω desemnează efortul de cunoaştere amănunţită în vederea împlinirii (poruncilor); TM are „să le păzească".

77,8b *Cf.* Mt. 12,39; 16,4; 17,17; Mc. 9,19.

77,9 Versetul întrerupe firul discursului şi exegeţii sunt de părere că a fost inserat ulterior aici pentru a anticipa tema polemicii antisamaritene (Efraim fiind unul din triburile importante din nord şi numele lui folosindu-se generic pentru a denumi întreaga zonă), polemică dezvoltată în vv. 56-67. ♦ „întind arcul şi azvârl săgeata": *litt.* „cei care întind şi azvârl τόξοις" (τόξα desemnează arcul cu săgeţi cu tot).

77,12-13 *Cf.* Exod 14–15.

77,12 „Tanis": oraş în estul deltei Nilului.

77,14 *Cf.* Ex. 13,21; 1Cor. 10,1.

77,15-16 *Cf.* Ex. 17,1-17; Num. 20,2-13; 1Cor. 10,4. ♦ „puhoi de apă": TM are „ca din abis" – *cf.* Gen. 1,2. În cosmologia biblică, „abisul" este oceanul subteran de apă dulce din care ies râurile şi se adapă fântânile.

a prăvălit ca nişte râuri apele.
17 Dar ei au păcătuit şi mai mult împotriva Lui,
L-au înfruntat pe Cel Preaînalt în loc uscat,
18 L-au ispitit pe Dumnezeu în inimile lor
cerându-i mâncăruri după dorinţele lor
19 şi au grăit împotriva lui Dumnezeu zicând:
„Oare va putea Dumnezeu să întindă masă în pustiu?
20 Când a lovit stânca au curs ape şi puhoaiele s-au revărsat,
dar oare pâine poate să ne dea,
sau să întindă masă poporului Său?”
21 De aceea a auzit Domnul şi a izbucnit
şi foc s-a aprins în Iacob,
mânie s-a ridicat asupra lui Israel,
22 căci nu s-au încrezut în Dumnezeu
şi n-au nădăjduit în mântuirea Lui.
23 A poruncit norilor de sus
şi porţile cerului le-a deschis
24 şi a plouat asupra lor mana spre mâncare,
pâinea cerului le-a dat-o lor;
25 pâinea îngerilor a mâncat-o omul,
hrană le-a trimis spre săturare.
26 A stârnit vântul de miazăzi

77,17 *sq*. *Cf.* Ex. 16,2-36; Evr. 3,16.

77,18 „în inimile lor”: *i.e.* „cu bună ştiinţă”. ♦ „după dorinţele”: gr. ταῖς ψυχαῖς – ca sediu al afectelor, ψυχή, „suflet”, poate însemna „sentiment”, „curaj”, „dorinţă”.

77,20 „să întindă masă”: TM are „să îmbie carne”. ♦ 20c: *cf.* Mt. 15,33; Mc. 8,4.

77,23 În context, ar fi de aşteptat descrierea unei pedepse; dar Dumnezeu răspunde cu o binefacere.

77,24-25 „mana”: *cf.* Ex. 16,4.14 *sq.* ♦ „pâinea”: TM are „grâul”. ♦ „îngerilor”: TM are „celor tari/viteji”. În sens uman, termenul se referă de obicei la luptătorii de elită, dar la singular ajunge să se aplice şi lui Dumnezeu („Cel Puternic al lui Iacob”). Spiritualizând sensul, deja Targumul consideră că se referă la îngeri. Interpretarea spirituală a manei continuă până în cartea Înţelepciunii (16,20-21), unde se spune că Dumnezeu a dat necontenit poporului Său o hrană îngerească „având în sine orice desfătare”, deci împlinind orice dorinţă a omului – manifestare a bunătăţii lui Dumnezeu. *Cf.* şi In. 6,31.51. Liturgia creştină a aplicat pasajul la Euharistie. ♦ Pentru Eusebiu şi Augustin, însă, „pâinea îngerilor” este cuvântul lui Dumnezeu.

77,26-27 *Cf.* Num. 11,31 *sq.* ♦ „A stîrnit”: TM are „a îndepărtat”: vântul de răsărit e dăunător – de ex., în Exod 10,13, a adus lăcustele. ♦ „de miazăzi (νότος)... apus” (λίψ:

şi a adus cu puterea Lui vânt dinspre apus
27 şi a plouat asupra lor ca pulberea carne
şi ca nisipul mării, păsări înaripate
28 şi au căzut în mijlocul taberei lor,
jur-împrejurul corturilor lor;
29 ei au mâncat şi s-au săturat bine,
căci ce poftiseră le adusese lor,
30 n-au fost lipsiţi de pofta lor.
Mâncarea le era încă în gură
31 când mânia lui Dumnezeu s-a ridicat asupra lor
şi a ucis dintre cei graşi de-ai lor
şi pe cei aleşi ai lui Israel i-a doborât.
32 Cu toate acestea, ei au păcătuit iarăşi,
n-au crezut în faptele Lui minunate
33 şi s-au sfârşit în zădărnicie zilele lor
şi anii lor, degrabă.
34 De câte ori îi ucidea, Îl căutau
şi se întorceau şi se zoreau spre Dumnezeu,
35 şi-au amintit că Dumnezeu e ajutorul lor
şi Dumnezeul Preaînalt e Răscumpărătorul lor.
36 Îl linguşeau cu gura lor,
cu limba lor Îl minţeau,
37 dar inima lor nu era dreaptă cu El,
nici n-au rămas credincioşi Legământului Lui.

---

pentru Palestina e vântul de sud – *cf.* Gen. 13,14, iar pentru Egipt e apusul, sau numele Libiei – *cf.* Ex. 27,9): TM are „răsărit... sud-vest". Diferenţele se datorează condiţiilor geografice diferite între Egipt şi teritoriul israelit.

77,28 „au căzut": TM are „le-a făcut să cadă".

77,29a *Cf.* Mc. 6,42.

77,31 „cei aleşi": TM are *b**ḫūrîm*, „cei dintâi/din frunte", „cei tineri".

77,33 „degrabă": TM are „într-o spaimă neaşteptată".

77,34 „se zoreau": gr. ὀρθρίζω, *litt.* „a se scula în zori". TM are verbul *šāḥar*, „a căuta din bună vreme, cu râvnă" – verb denominativ de la *šaḥar*, „zori".

77,35 „ajutorul": TM are „stânca". ♦ 35b: A. Chouraqui (*Le Cantique des Cantiques suivi des Psaumes*, PUF, Vendôme, 1970, *apud* Mortari, nota *ad loc.*) a numărat toate versetele din Psaltire şi a descoperit că aici este mijlocul acestei cărţi.

77,36-37 *Cf.* Is. 29,13, citat de Mt. 15,8; Mc. 7,6 („Acest popor Mă slăveşte cu buzele, dar inima lor e departe de Mine"). ♦ „linguşeau": *litt.* „amăgeau".

38 Dar El este îndurător
şi le va ierta păcatele şi nu-i va nimici,
de multe ori Îşi va abate mânia
şi nu-Şi va aprinde urgia Lui întreagă;
39 Şi-a amintit că ei sunt trup,
duh care se duce şi nu se mai întoarce.
40 De câte ori nu s-au răzvrătit ei în pustiu,
L-au mâniat în pământul fără apă!
41 Şi iarăşi L-au ispitit pe Dumnezeu,
pe Sfântul lui Israel L-au întărâtat.
42 Nu şi-au [mai] amintit de mâna Lui,
de ziua în care i-a răscumpărat din mâna asupritorului,
43 cum Şi-a pus în Egipt semnele Sale
şi minunile Sale în câmpia Tanisului;
44 schimbat-a în sânge râurile lor
şi pâraiele lor, ca să nu mai bea.
45 A trimis peste ei tăun de i-a mâncat
şi broască, de i-a dat pieirii;
46 a dat mălură peste rodul lor
şi truda lor a dat-o lăcustei;
47 a nimicit cu grindină via lor
şi smochinii lor, cu îngheţ;
48 a dat grindină peste vitele lor
şi avutul lor [l-a ars] cu foc;
49 trimis-a peste ei urgia mâniei Sale,

77,39 „duh care se duce şi nu se mai întoarce": ideea învierii morţilor, a unei vieţi după moarte, apare limpede numai în ultimele cărţi ale VT.

77,41 „iarăşi": *litt.* „s-au întors" – semitism. ♦ „întărâtat": TM are „mâhnit". ♦ „Sfântul lui Israel": nume divin ce îmbină transcendenţa cu implicarea în istoria oamenilor, folosit frecvent în Cartea lui Isaia.

77,43-51 *Cf.* Ex. 7–11.

77,43 „Şi-a pus... semnele Sale": ca un învingător, şi-a marcat locul biruinţei (*cf.* 73,4). ♦ „minunile": gr. τέρατα, *litt.* „semne prevestitoare".

77,44 „pâraiele": gr. ὀμβρήματα, „torenţi formaţi de apa de ploaie".

77,46 „mălură... lăcustei": în TM sunt termeni pentru două feluri de lăcuste.

77,49 „îngerii cei răi": amplificare poetică a îngerului nimicitor din Ex. 12,23. Augustin explică: dreptatea suverană a lui Dumnezeu ştie să se slujească, spre bine, chiar şi de cei răi. Cum? Aceasta depăşeşte înţelegerea mea, dar nu-L depăşeşte pe Domnul.

mânie şi urgie şi strâmtorare,
trimise prin îngerii cei răi;
50 a croit cale urgiei Sale,
n-a cruţat de la moarte sufletele lor
şi vitele lor le-a îngrădit spre moarte;
51 lovit-a pe tot întâiul născut în Egipt,
pârga trudei lor, în sălaşele lui Ham.
52 A scos ca pe nişte oi poporul Său
şi i-a dus ca pe o turmă prin pustiu,
53 i-a călăuzit întru nădejde şi ei nu s-au temut,
iar pe duşmanii lor i-a acoperit marea.
54 I-a dus în ţinutul sfinţeniei Lui,
muntele acesta, pe care l-a dobândit dreapta Lui.
55 A alungat din faţa lor neamuri,
le-a împărţit cu funia moştenirea
şi a aşezat în corturile lor triburile lui Israel.
56 Dar ei L-au ispitit şi L-au înfruntat pe Dumnezeul cel Preaînalt,
mărturiile Lui nu le-au păzit,
57 s-au abătut şi au călcat legământul, ca şi părinţii lor,
s-au întors ca un arc stricat.
58 L-au mâniat cu înălţimile lor,
cu chipurile cioplite I-au stârnit gelozia.
59 A auzit Dumnezeu şi nu S-a mai uitat la ei,
l-a dispreţuit foarte pe Israel,
60 lepădat-a cortul din Selom,

77,50 „vitele": în TM, *ḥayyāh* înseamnă „vieţuitoare" şi „comunitate", iar în poezia târzie are şi sensul de „viaţă".

77,51 *Cf.* Ex. 12,29. ♦ „trudei": TM are „vigorii".

77,54 *Cf.* Ex. 15,17. ♦ „ţinutul": gr. ὅριον – majoritatea manuscriselor au ὄρος, „munte" – e vorba de Ierusalim, respectiv înălţimea Sionului, pe care se va zidi Templul.

77,55 *Cf.* Iis. Nav. 24,8-13.

77,56 *Cf.* Jud. 2,12-13.

77,58 „înălţimile": locuitorii Canaanului îşi făceau sanctuarele idoleşti pe înălţimi (*cf.* 1Rg. 3,2 etc.).

77,60 „Selom": e vorba de sanctuarul de la *Şilō*, centrul religios şi politic al triburilor lui Israel: *cf.* Iis. Nav. 18,1; Jud. 21,19: 1Rg. 1–4. Poate fi o aluzie la cucerirea chivotului de către filisteni (1Rg. 4), dar mai degrabă pare a simboliza aici Regatul din nord în întregime, ca la v. 67, Iosif şi Efraim. ♦ „unde Se sălăşluise": TM are „pe care îl ridicase".

lăcaşul Lui unde Se sălăşluise între oameni.
61 A dat robiei puterea lor
şi frumuseţea lor, în mâinile duşmanului;
62 a lăsat pradă sabiei poporul Său
şi la moştenirea Sa n-a mai privit.
63 Pe tinerii lor i-a mistuit focul
şi fecioarele lor n-au fost jelite;
64 preoţii lor au căzut sub sabie
şi văduvele lor nu vor fi plânse.
65 Dar S-a trezit ca din somn Domnul,
ca un viteaz [ce fusese] ameţit de vin,
66 şi i-a lovit pe duşmanii Săi din spate,
ocară veşnică le-a dat lor.
67 A lepădat cortul lui Iosif
şi tribul lui Efraim nu l-a ales,
68 ci a ales tribul lui Iuda,
muntele Sion, pe care l-a iubit,
69 şi a zidit ca [locul] inorogilor [lăcaşul] sfânt,
pe pământ l-a întemeiat în veac,
70 şi l-a ales pe David, robul Său,
l-a luat de la turmele de oi,
71 din urma [oilor] ce fată l-a adus
să păstorească pe Iacob, poporul Său,
pe Israel, moştenirea Sa,
72 el i-a păstorit întru nevinovăţia inimii lui
şi cu iscusinţa mâinilor lui i-a călăuzit.

77,61 „puterea lor... frumuseţea lor": TM are „puterea Lui... măreţia Lui" – Părinţii (Origen, Atanasie, Augustin) afirmă că se referă la chivotul capturat (*cf.* 1Rg. 4,22).

77,63-64 „n-au fost jelite... nu vor fi plânse": ambele verbe sunt la forma pasivă; unii însă atribuie valoare medială celui dintâi (Brenton), sau amândurora (Mortari): „n-au jelit... n-au plâns". TM are „n-au fost lăudate/n-au avut cântare de nuntă... nu au jelit".

77,65 Pentru Theodoret, „somnul" e răbdarea lui Dumnezeu.

77,69 „inorogi": *cf.* nota la 28,6. ♦ „ca [locul] inorogilor": TM are „ca înălţimile". Aproape toate versiunile au însă „ca inorogii". Pentru Augustin, acest animal îşi are toată nădejdea adunată în unicul său corn. Pentru Cassiodor, comparaţia cu inorogul exprimă faptul că Biserica tinde numai spre Dumnezeu (monotropia).

77,71 „[oilor] ce fată": TM are „celor care alăptează".

77,72 „nevinovăţia": TM are „deplinătatea/integritatea". ♦ „Nevinovăţia" şi „iscusinţa": virtuţi cerute de Iisus apostolilor Săi (Mt. 10,16).

78

1 Psalm al lui Asaph.
Dumnezeule, au intrat neamurile în moştenirea Ta,
au pângărit templul Tău cel sfânt,
au făcut Ierusalimul ca o colibă.
2 Dat-au leşurile robilor Tăi
ca hrană păsărilor cerului,
trupurile credincioşilor Tăi, fiarelor pământului;
3 au vărsat sângele lor ca apa
în jurul Ierusalimului, şi nu era cine să îngroape.
4 Am ajuns de ocara vecinilor noştri,
batjocură şi râs celor dimprejurul nostru.
5 Până când, Doamne? Vei fi mânios până la capăt,
se va aprinde ca focul gelozia Ta?
6 Revarsă urgia Ta asupra neamurilor care nu Te cunosc,
asupra împărăţiilor care nu cheamă Numele Tău!
7 Căci l-au înghiţit pe Iacob
şi locul lui l-au pustiit.
8 Nu-Ţi aminti de nelegiuirile noastre din vechime,
degrabă să ne întâmpine îndurările Tale,
căci am sărăcit foarte!
9 Ajută-ne, Dumnezeule, Mântuitorul nostru;

---

78 Psalmul este o lamentaţie naţională în urma cuceririi Ierusalimului de către babilonieni în 586. Dumnezeu este chemat în ajutor ca să-Şi apere credincioşii. Atanasie şi Eusebiu sunt de părere că se referă la situaţia Ierusalimului din timpul revoltei Macabeilor.

78,1 „colibă": gr. ὀπωροφυλάκιον, *litt.* „colibă de paznic sau pentru depozitat pe câmp". TM are „ruină, grămadă de dărâmături" – *cf.* Mich. 3,12.

78,2 *Cf.* Ier. 7,33.

78,2-3 1Mac. 7,17 le citează actualizând. *Cf.* şi Apoc. 11,7-9.

78,4 „vecinii": în urma distrugerii Ierusalimului au năvălit după pradă şi populaţiile vecine, edomiţii şi moabiţii.

78,5 *Cf.* Ps. 73; Rom. 11,1

78,8 „nelegiuirile noastre din vechime": TM are „nelegiuirile înaintaşilor noştri". Până la un moment dat se insista mai ales asupra responsabilităţii colective a poporului, chiar de-a lungul generaţiilor. Profeţii din timpul Exilului au accentuat faptul că fiecare om răspunde numai pentru păcatele proprii: *cf.* Ier. 38 (TM 31),29 *sq.*; Iez. 18,2 *sq.*

78,9-10 În Antichitate se socotea că, dacă un popor era învins, zeul lui este de fapt cel învins. De aceea Dumnezeu este chemat să răzbune ocara adusă Numelui Său.

pentru slava Numelui Tău, Doamne, izbăveşte-ne
şi fii îndurător cu păcatele noastre, pentru Numele Tău!
10 Nu cumva să spună neamurile: „Unde e Dumnezeul lor?"
Să se cunoască între neamuri, înaintea ochilor noştri,
răzbunarea sângelui robilor Tăi, care a fost vărsat!
11 Să ajungă înaintea Ta suspinul celor înlănţuiţi,
după măreţia braţului Tău
fereşte-i pentru Tine pe fiii celor ucişi!
12 Vecinilor noştri toarnă-le în sân înşeptit
ocara cu care Te-au ocărât pe Tine, Doamne!
13 Iar noi suntem poporul Tău şi oile păşunii Tale:
Ţie Îţi vom aduce mulţumire în veac,
Din neam în neam vom vesti lauda Ta!

79

1 Pentru sfârşit, despre cei care vor fi schimbaţi; mărturie a lui Asaph, psalm despre asirian.
2 Păstor al lui Israel, ia aminte,
Tu care călăuzeşti ca pe o turmă pe Iosif,
Cel ce şezi pe heruvimi, arată-Te!
3 În faţa lui Efraim, şi a lui Beniamin, şi a lui Manase,
trezeşte-Ţi puterea
şi vino ca să ne mântuieşti!

78,9 „pentru slava Numelui Tău": *cf.* Iez. 20,44; 36,22. ♦ „Doamne": nu apare în TM.
78,10 „Nu cumva": TM are „De ce" – *cf.* Ioel 2,17. ♦ „răzbunarea sângelui robilor Tăi": *cf.* Deut. 32,43; Apoc. 6,10.
78,11 „fiii celor ucişi": TM are *litt.* „fiii morţii" (= „cei sortiţi morţii").
79 Lamentaţie naţională. Specific este faptul că invocarea ajutorului lui Dumnezeu are formă de refren cu mici variaţii (4.8.15.20); poporul lui Israel reprezentat prin metafora viei este o temă profetică (*cf.* Is. 5,2-7; Ier. 2,21; 12,10; Iez. 19,10-14). După Eusebiu, psalmul cheamă venirea lui Hristos.
79,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *Crinii mărturiei*, al lui Asaph."
79,2 „Păstor": Dumnezeu este Păstorul lui Israel (*cf.* Gen. 48,15; 49,24). *Cf.* şi In. 10,11. ♦ „şezi pe heruvimi": *cf.* nota la 17,11. ♦ „arată-Te": TM are „străfulgeră".
79,3 Efraim, Beniamin şi Manase sunt triburile care provin din Rachel, soţia cea iubită a lui Iacob (Efraim şi Manase apar ca fiii lui Iosif). Împreună, în acest context reprezintă Regatul din nord, cucerit de asirieni în 722.

4 Dumnezeule, întoarce-ne!
Arată-Ţi faţa Ta şi vom fi mântuiţi!
5 Doamne, Dumnezeul puterilor,
până când Te vei mânia de rugăciunea poporului Tău,
6 ne vei hrăni cu pâinea lacrimilor
şi ne vei adăpa cu lacrimi, cu măsură?
7 Ne-ai pus spre împotrivire vecinilor noştri
şi duşmanii noştri şi-au bătut joc de noi.
8 Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne!
Arată-Ţi faţa Ta şi vom fi mântuiţi!
Oprire
9 Din Egipt ai strămutat o vie,
ai alungat neamuri şi ai sădit-o,
10 ai croit drum înaintea ei,
i-ai sădit rădăcinile şi ea a umplut pământul;
11 umbra ei a acoperit munţii
şi ramurile ei, cedrii lui Dumnezeu,
12 şi-a întins mlădiţele până la mare
şi până la fluviu viţele sale.
13 Pentru ce i-ai doborât împrejmuirea
şi o culeg toţi cei care trec pe cale?
14 A nimicit-o mistreţul din pădure

79,4 „întoarce-ne": poate însemna, concret, „adu-ne înapoi din exil", dar şi „converteşte-ne". La profeţii Exilului, convertirea apare ca efect al lucrării mântuitoare a lui Dumnezeu (*cf.*, de ex., Iez. 16,60 *sq.*; 20,40-43; 36,24-31). ♦ „arată-Ţi": TM are „luminează-Ţi faţa". La fel şi la vv. 8 şi 20. ♦ Pentru Origen şi Chiril al Alexandriei, această „faţă" este Hristos. Pentru Augustin, este chipul lui Dumnezeu imprimat în noi la creaţie şi care nu trebuie să rămână întunecat. Psalmistul Îi cere lui Dumnezeu să trimită o rază a strălucirii Lui pentru ca acest chip să strălucească în noi.
79,5 „puterilor": gr. δυνάμεων poate însemna şi „oştirilor" – traduce ebr. *ṣ*ᵉ*bhā'ōth.*
79,6 „cu măsură": TM are „întreit". ♦ Diferite interpretări la Părinţi. Origen (*In Num.* 8, SC 29, p. 160): „pâinea lacrimilor... cu măsură" = conform cu faptele. Eusebiu: „Să fie o măsură la lacrimile noastre." Augustin: „Pe măsura puterilor noastre."
79,9 Aluzie la exod. *Cf.* şi Is. 5; Os. 11,1; Mt. 2,15.
79,10 „i-ai sădit": TM are „şi-a înfipt".
79,12 „mare" = Marea Mediterană; „fluviu"= Eufrat.
79,14 „din pădure": în TM, litera ' din *yā'r*, „pădure", este scrisă deasupra rândului. În Mişna se spune că este marcată astfel litera care se află la mijlocul Psaltirii. După alte

și fiara singuratică a păscut-o.
15 Dumnezeule al puterilor, întoarce-Te,
privește din cer și vezi
și cercetează via aceasta
16 și rânduiește ce a sădit dreapta Ta
și [caută] spre fiul omului pe care l-ai întărit pentru Tine!
17 Au ars-o cu foc și au smuls-o,
dar de mustrarea feței Tale vor pieri.
18 Fie mâna Ta peste omul de la dreapta Ta
și peste fiul omului pe care l-ai întărit pentru Tine!
19 Iar noi nu ne vom depărta de Tine,
ne vei da viață și vom chema Numele Tău.
20 Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne!
Arată-Ți fața Ta și vom fi mântuiți!

80

1 Pentru sfârșit, despre teascuri; al lui Asaph, psalm.
2 Tresăltați pentru Dumnezeu, Ajutorul nostru,
strigați de bucurie pentru Dumnezeul lui Iacob;
3 luați un psalm și aduceți tamburina,
harfa plăcută împreună cu alăuta;

---

tradiții iudaice, ea sugerează o altă lectură a cuvântului: „(mistrețul) Nilului", aluzie la Faraon (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „fiara singuratică": TM are „fiarele câmpului". Pentru Theodoret, această „fiară" îl reprezintă pe Nabucodonosor. Pentru alți Părinți, ambele fiare îl reprezintă pe diavol.

79,16 În TM: „Și ocrotește ce a sădit dreapta Ta și pe fiul pe care l-ai întărit pentru Tine." Punerea în paralel a „viei" cu „fiul" sugerează un sens mesianic, pe care Targumul și versiunile îl amplifică: „pe regele, pe cel uns pe care l-ai întărit...". În gr. „fiul omului" este armonizat după v. 18. Pentru Părinți, acesta este Hristos.

79,17a *Litt.* „Arsă cu foc și dezrădăcinată".

79,18 „omul de la dreapta Ta": în ziua încoronării, se considera că regele era „înfiat" de Dumnezeu și „pus de-a dreapta" Lui (*cf.* Ps. 109). ♦ „fiul omului": expresia apare la Iezechiel în sensul obișnuit de „om", cu o accentuare stilistică. Începând cu Cartea lui Daniel (7,13-15), literatura apocaliptică îi conferă un sens eshatologic. Iisus se va autodenumi astfel în Evanghelia după Ioan.

80 Îndemn profetic cu ocazia sărbătorii Corturilor.

80,1 *Cf.* Ps. 8,1; 83,1. În TM: „Pentru mai-marele cântăreților, pe *gittīth*, al lui *Āsāph.*"

80,3 „luați un psalm": TM are „înălțați muzica (ce însoțește cântarea)".

4 sunaţi din trâmbiţă la [răsărit de] lună nouă,
în ziua însemnată a sărbătorii noastre;
5 căci [aşa] e rânduiala în Israel
şi hotărârea Dumnezeului lui Iacob.
6 Mărturie a pus-o pentru Iosif
când a ieşit din pământul Egiptului,
grai pe care nu-l cunoştea a auzit.
7 I-a luat poverile din spate,
mâinile lui robiseră la coşuri:
8 „În strâmtorare M-ai strigat şi te-am izbăvit,
ţi-am dat ascultare din ascunzişul furtunii,
te-am pus la încercare la apa Împotrivirii.
Oprire
9 Ascultă, poporul Meu, şi-ţi aduc mărturie,
Israele, de Mi-ai da ascultare,
10 nu va fi la tine dumnezeu nou
nici nu te vei închina unui dumnezeu străin,

80,4 „lună nouă": calendarul sărbătorilor era cel lunar; se sărbătorea prima zi a lunii, iar aici Targumul precizează că e vorba de prima zi a lunii *tişri*, începutul anului, sărbătoare cu aclamaţii (*cf.* Lev. 23,24; Num. 29,1), ce preceda sărbătoarea Corturilor, care era la luna plină (*cf.* Deut. 31,10) – *cf.* TOB, nota *ad loc.* ♦ „în ziua însemnată a sărbătorii noastre": TM are „la lună plină, pentru ziua sărbătorii noastre".

80,6 „(a pus)-o": manuscrisele principale au αὐτόν, *litt.* „l-(a pus)"; recensiunea lucianică, urmată de mulţi Părinţi, are αὐτό (neutru). Totuşi, Pseudo-Ioan Gură de Aur îl interpretează ca atare, referindu-l la Hristos, prefigurat de Iosif, patriarhul vândut de fraţii săi, iar apoi ajuns la mare cinste, precum şi de oasele acestuia menite învierii şi aduse din Egipt (*cf.* şi Is. 55,4) – *apud* Mortari, nota *ad loc.* ♦ „Iosif" e aici metonimie pentru întregul popor israelit. ♦ 6c în TM: „Grai pe care nu-l cunoşteam l-am auzit." Psalmistul introduce astfel cuvintele lui Dumnezeu, care în TM încep la v. 7. Dar s-a presupus şi că ar fi glosa unui scrib care mărturiseşte că nu înţelege textul! ♦ Pentru mai mulţi Părinţi (Origen, Eusebiu, Atanasie) este glasul lui Dumnezeu pe Sinai.

80,7 În TM: „I-am luat poverile din spate şi mâinile lui au lăsat jos coşul" – e vorba de eliberarea din muncile grele din timpul robiei egiptene (*cf.* Ex. 1,13-14). *Cf.* Mt. 11,28.

80,8 *Cf.* Ex. 1,23-24; Fp. 7,34. ♦ „furtunii": TM are „tunetului". ♦ „apa Împotrivirii": TM are „apa de la *M^erībāh*" (*cf.* Num. 20,1-13).

80,9 „(îţi) aduc mărturie": gr. διαμαρτύρομαι, „a da mărturie, a avertiza, a informa, a vorbi cu solemnitate".

80,10 *Cf.* Ex. 20,3 (prima poruncă a Decalogului). ♦ „nou": gr. πρόσφατος, *litt.* „recent, nou apărut", traduce ebr. *zār*, „neobişnuit, ciudat".

11 căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău,
care te-a ridicat din țara Egiptului:
deschide-ți gura larg și o voi umple!
12 Dar poporul Meu nu Mi-a auzit glasul
și Israel n-a luat aminte la Mine;
13 și i-am lăsat după urzelile inimilor lor,
vor umbla în urzelile lor.
14 De M-ar fi ascultat poporul Meu,
Israel pe căile Mele de-ar fi umblat,
15 într-o clipă i-aș fi smerit pe dușmanii lui
și împotriva asupritorilor lui Mi-aș fi întins mâna."
16 Dușmanii lui Dumnezeu l-au lingușit,
dar va veni cândva și vremea lor.
17 Iar [Dumnezeu] i-a hrănit pe ai Săi din lamura grâului
și cu miere din stâncă i-a săturat.

81

1 Psalm al lui Asaph.
Dumnezeu S-a sculat în adunarea dumnezeilor,

80,11c Pentru Eusebiu, este o prevestire a înmulțirii pâinilor și a Euharistiei.

80,13 „urzelile": *litt.* „interesele, planurile, cele întreprinse" – același cuvânt în ambele stihuri. TM are cuvinte diferite: „în împietririle inimii lor" – expresie frecventă mai ales în Ieremia (3,17 etc.) și Deuteronom (29,18 etc.), *cf.* și Mt. 19,8 – și „planurile lor" (*cf.* Rom. 1,28).

80,16 „lingușit": *litt.* „mințit". Ediția Rahlfs pune punct după v. 15, dar, dacă legăm de el începutul lui 16, ar putea însemna „l-ar fi lingușit"; acesta e sensul și în TM. ♦ „va veni cândva și vremea lor": *litt.* „dar vremea lor va fi în veac"; și în TM este același text dificil.

80,17 „i-a hrănit pe ai Săi": gr. ψωμίζω, „a dumica, a fărâmița, a rupe bucățele mâncarea ca pentru copii". ♦ „lamura": *litt.* „grăsimea". ♦ În TM, *litt.* „îl voi hrăni... te voi sătura".

81 Dumnezeu îi mustră pe mai-marii poporului, mai ales pe cârmuitori, numiți „dumnezei" deoarece au primit de la Dumnezeu puterea de a împărți dreptatea.

81,1 „adunarea dumnezeilor": TM are *litt.* „adunarea lui Dumnezeu". ♦ 1b în TM: „în mijlocul dumnezeilor judecă". În mitologia canaaneană se vorbește despre adunarea zeilor prezidată de zeul El. Psalmistul demitologizează imaginea, aplicând-o la relația dintre Dumnezeu și oameni, termenul fiind folosit pentru fruntașii poporului care dețin puterea de a împărți dreptatea (*cf.* Eusebiu, Theodoret). Pentru Irineu (*Adv. Haer.* 3,6,1), „dumnezeii" sunt cei care au devenit fii ai lui Dumnezeu, iar pentru Eusebiu, cei cărora li s-a adresat cuvântul lui Dumnezeu.

în mijlocul [ei] pe dumnezei îi va judeca:
2 „Până când veți judeca nedrept
și-i veți părtini pe cei păcătoși?
Oprire
3 Judecați pe orfan și pe sărman,
celui smerit și sărac faceți-i dreptate;
4 scăpați-l pe cel sărac și sărman,
din mâna păcătosului izbăviți-l!"
5 N-au cunoscut și nici n-au înțeles,
ei umblă în întuneric;
se vor cutremura toate temeliile pământului.
6 Eu am zis: „Dumnezei sunteți
și fii ai Celui Preaînalt cu toții:
7 dar voi, ca niște oameni muriți
și ca una dintre căpetenii cădeți."
8 Ridică-Te, Dumnezeule, judecă pământul,
căci Tu vei avea moștenire în toate neamurile!

81,2 „nedrept": *litt.* „nedreptate". ♦ „veți părtini pe cei păcătoși": *litt.* „veți lua [seama la] fețele celor păcătoși" – semitism.

81,3 „Judecați": unul din procedeele pentru a perpetua nedreptatea era amânarea la nesfârșit a procesului. De aceea, imaginea lui Dumnezeu ca judecător este aducătoare de speranță.

81,5 Se referă, evident, la judecători. Imaginea din 5c ilustrează gravitatea judecății nedrepte. ♦ 5b: *cf.* In. 12,35. ♦ 5c: în sens literal, din pricina judecătorilor nedrepți, lumea merge spre pieire. În alt sens, după Origen/Ieronim, Dumnezeu îi va îndepărta pe judecătorii nedrepți, care și-au pus temeiul pe pământ și nu în ceruri.

81,6a Versetul e citat de Iisus în In. 10,34, care îl aplică, după cum făcea și exegeza iudaică, la întregul popor. ♦ Theodoret interpretează: „V-am cinstit, v-am făcut părtași la Numele Meu, v-am numit fii."

81,7 *Cf.* Rom. 5,12; Lc. 10,18; Apoc. 9,1. ♦ După Origen/Ieronim, numai Dumnezeu nu moare; nici Adam, atâta vreme cât a păzit porunca, nu a murit. Dar, după ce a gustat din pomul oprit, a devenit pe dată muritor. În textul ebraic e mai limpede: „Dar voi veți muri ca Adam." ♦ „una dintre căpetenii": se referă la căderea lui Lucifer (Is. 14,12; Iez. 28,12-16) – *cf.* Origen/Ieronim.

81,8 *Cf.* Fp. 17,31. ♦ „Observați blândețea profetului; nu a spus: «Nimicește pământul!», ci: «Judecă și mântuiește!». Nu a spus: «Judecă prin îngeri...», [căci] ei n-ar putea avea milă [...] Tu singur ești Judecătorul cel mai blând." (Origen/Ieronim)

82

1 Cântare de psalm a lui Asaph.
2 Dumnezeule, cine se va asemui Ţie?
Să nu taci, nici să nu stai liniştit, Dumnezeule!
3 Căci iată, duşmanii Tăi au dat glas
şi cei care Te urăsc şi-au ridicat capul,
4 asupra poporului Tău au urzit un plan cu viclenie
şi s-au sfătuit împotriva sfinţilor Tăi;
5 au zis: „Veniţi să-i dăm pieirii dintre neamuri,
să nu se mai pomenească nici numele lui Israel!"
6 Căci s-au sfătuit într-un cuget laolaltă,
împotriva Ta au făcut legământ
7 sălaşele idumeilor şi ismaeliţii,
Moab şi agarenii,
8 Gebal, şi Ammon, şi Amalec
şi Străinii, împreună cu locuitorii Tyrului;
9 chiar şi Asiria li s-a alăturat,
au venit în ajutorul fiilor lui Lot.

---

82 Poporul israelit, hărţuit de duşmani din toate părţile, strigă către Dumnezeu să-l apere pentru a arăta păgânilor că nimeni nu-I poate sta împotrivă. Dispariţia poporului ar fi eşecul lui Dumnezeu. În ciuda multiplelor aluzii geografice şi istorice, nu s-a putut preciza în ce moment anume a fost compus psalmul.

82,2 „cine se va asemui Ţie?": TM are „să nu ai odihnă". ♦ „Să nu taci... să nu stai liniştit": tăcerea, aparenta lipsă de reacţie a lui Dumnezeu e o temă recurentă în lamentaţii.

82,3 „şi-au ridicat capul": imaginea sugerează şarpele. Dar Hristos zdrobeşte capul şarpelui (Chiril al Alexandriei).

82,4 „sfinţilor": TM are *litt.* „cei pe care-i ţii ascunşi" – termenul se foloseşte despre comori.

82,7 „idumeii": descendenţii lui Esau, numit şi Edom în Geneză 36,8. ♦ „ismaeliţii": după tradiţie, urmaşii lui Ismael, fiul lui Avraam de la egipteanca Agar (Gen. 16,15; 21,18). Tradiţia iudaică şi cea musulmană consideră că arabii sunt descendenţii lui. ♦ „agarenii": triburi arabe de la sud de Marea Moartă (după numele aceleiaşi Agar) – *cf.* Gen. 21; 1Par. 5.

82,8 „Gebal": numele unui trib arab din pustiul aflat la sud de Marea Moartă şi la nord de Petra. ♦ „Ammon": ammoniţii, populaţie care locuia la nord-est de Marea Moartă, împreună cu moabiţii, alcătuiesc grupul „fiilor lui Lot" menţionat la v. 9 (*cf.* Gen. 19). ♦ „Amalec": amaleciţii erau o populaţie nomadă din Negev. Apar de mai multe ori ca duşmani tipici ai lui Israel (Ex. 17,8; Jud. 3,13 etc.). ♦ „Străinii", ca şi în multe alte locuri, îi desemnează pe filisteni.

Oprire

10 Fă cu ei ce [ai făcut] cu Madiam şi cu Sisara,
ca şi cu Iabin la pârâul Kison.
11 Nimiciţi au fost la Aendor
şi au ajuns ca bălegarul pe pământ.
12 Pe căpeteniile lor fă-le ca pe Oreb şi Zeb,
ca pe Zebee şi Salmana pe toate căpeteniile lor,
13 care au zis: „Să luăm ca moştenire pentru noi lăcaşul sfânt al lui Dumnezeu!"
14 Dumnezeul meu, fă-i ca pe o roată,
ca pe o trestie în faţa vântului;
15 ca focul ce pârjoleşte un desiş,
ca flacăra ce mistuie munţii,
16 aşa să-i urmăreşti cu vijelia Ta
şi cu urgia Ta să-i scuturi.
17 Umple feţele lor de ocară,
şi vor căuta Numele Tău, Doamne!
18 Să fie ruşinaţi şi tulburaţi în veacul veacului,
să fie înjosiţi şi daţi pieirii,
19 ca să ştie că Numele Tău e Domnul,
Tu singur eşti preaînalt pe tot pământul.

82,10 „Madiam" sau Madian: madianiţii, conduşi de Oreb şi Zeb (menţionaţi în v. 12), au fost înfrânţi de Gedeon cu ajutorul vădit al lui Dumnezeu (Jud. 6–8; *cf.* şi Is. 9,3). În *Judecători* (7,1), bătălia nu s-a dat la Aendor/Endor, ci la Aroed (ebr. *'Ēyn Ḫarodh*). ♦ „Sisara... Iabin": generalul şi regele Asorului (ebr. *Ḥāṭōr*) învinşi de Debora – *cf.* Jud. 4–5. ♦ „Fă cu ei...": după Eusebiu şi Augustin, e mai degrabă profeţie decât blestem. La fel la vv. 12 şi 14.

82,12 „Zebee" şi „Salmana" se presupune că sunt nume deformate sau fictive date ironic unor regi madianiţi în Jud. 8,5-21 (*cf.* TOB, nota la Jud. 8,5).

82,13 „lăcaşul sfânt": TM are „păşunile".

82,14 „trestie": TM are „pleava". ♦ „fă-i ca pe o roată": Origen şi Eusebiu văd în roată o imagine a instabilităţii. Atanasie interpretează însă „fă-i să pornească în direcţie inversă", adică să se converteasă.

82,16 „să-i scuturi": TM are „să-i înspăimânţi". ♦ După Origen/Ieronim, Dumnezeu vrea să-i înspăimânte ca să caute Numele Lui (*cf.* 17b). La fel la vv. 18b-19: să piară ce e rău în ei, ca să-L poată cunoaşte pe Dumnezeu.

83

1 Pentru sfârşit, despre teascuri; al fiilor lui Core, psalm.
2 Cât sunt de iubite lăcaşurile Tale, Doamne al puterilor!
3 Tânjeşte şi se sfârşeşte sufletul meu după curţile Domnului,
inima mea şi trupul meu au tresăltat întru Dumnezeul cel viu.
4 Căci şi vrabia şi-a găsit casă
şi turtureaua cuib unde să-şi pună puii ei:
altarele Tale, Doamne al puterilor,
Împăratul meu şi Dumnezeul meu!
5 Fericiţi cei care locuiesc în casa Ta:
în vecii vecilor Te vor lăuda.
Oprire
6 Fericit omul care are ajutor de la Tine, Doamne:

---

83 Psalm de pelerinaj ce exprimă dragostea pentru Templu ca loc al prezenţei lui Dumnezeu. Face parte din cântările Sionului.

83,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, pe *gittīth*, al fiilor lui *Qorah*, psalm." ♦ „despre teascuri": după Augustin, teascul e simbolul suferinţelor prin care trebuie să treacă omul în viaţă; la capătul acestora rămân „untdelemnul şi vinul", dorinţa aprinsă după bine, după Dumnezeu.

83,2 „lăcaşurile": atât cuvântul grecesc, cât şi cel ebraic pe care îl traduce desemnau iniţial cortul, evocând sanctuarul din timpul peregrinării prin pustiu. Pluralul ţine de limbajul poetic, ca şi „altarele" de la v. 4. *Cf.* In. 1,14 („Cuvântul S-a făcut trup şi Şi-a pus sălaşul între noi") şi Apoc. 21,3. ♦ După interpretarea lui Eusebiu, psalmistul inspirat vede dinainte lăcaşurile lui Dumnezeu puse de Hristos pe pământ şi doreşte aprins toate aceste altare viitoare. ♦ „Doamne al puterilor": vezi nota la 79,5.

83,3 „Sufletul... inima... trupul" desemnează laolaltă omul întreg, cu vitalitatea, interioritatea şi corporalitatea sa. ♦ „au tresăltat": TM are „strigă de bucurie". ♦ Theodoret vede aici dorul iudeilor după Templu şi dorul nostru după altarele Domnului; chiar trupul participă la bucurie.

83,4 *Cf.* Ps. 10,2; 123,7; Mt. 10,29.31.

83,5 „cei care locuiesc": slujitorii cultului, pe care pelerinul îi fericeşte, dar, în sens spiritual, toţi cei care trăiesc în prezenţa lui Dumnezeu. *Cf.* In. 6,56; 15,4.

83,6 „care are ajutor de la Tine": TM are „a cărui tărie este în Tine". *Cf.* Flp. 4,13 („Toate le pot în Cel care mă întăreşte"). ♦ „suişuri": se referă la drumul de urcuş către Ierusalim; aluzie şi la psalmii „treptelor" (*cf.* Introducerea şi nota la Ps. 119). ♦ 6b în TM: *litt.* „drumuri largi în inima lor", poate însemna „pornesc la drum cu dragă inimă", dar şi „păstrează în inimă drumurile" (*cf.* TOB – text şi notă), ceea ce poate fi amintirea pelerinajului sau, mai profund, strădania de a umbla pe căile Domnului (*cf.* Lancelotti, *ad loc.*).

a aşezat suişuri în inima sa
7 prin Valea Plângerii, spre locul hotărât,
căci binecuvântări va da [acolo] Dătătorul Legii.
8 Vor merge sporind în putere,
[Ii] se va arăta Dumnezeul dumnezeilor în Sion.
9 Doamne, Dumnezeul puterilor, ascultă rugăciunea mea,
pleacă-Ţi urechea, Dumnezeule al lui Iacob!
Oprire
10 Ocrotitorul nostru, Dumnezeule, vezi
şi caută la faţa unsului Tău!
11 Căci mai bună este o zi în curţile Tale decât mii [în altă parte]:
ales-am să fiu lepădat în casa lui Dumnezeu
mai bine decât să locuiesc în corturile păcătoşilor.
12 Căci mila şi adevărul le iubeşte Domnul Dumnezeu,
har şi mărire va da;
Domnul nu-i va lipsi de cele bune pe cei care umblă întru nevinovăţie.
13 Doamne al puterilor, fericit omul care nădăjduieşte în Tine!

83,7 „locul hotărât": e vorba de Templu, al cărui loc a fost ales de Dumnezeu (*cf.* Deut. 12,5-7.11-14). ♦ În TM versetul este neclar şi foarte diferit de LXX: „Trecând prin Valea Copacului de balsam, ei pun izvor şi [cu] binecuvântări [o] îmbracă ploaia timpurie." Traducătorul LXX a citit *BKH*, „a plânge", în loc de *BK'*, „copac de balsam". Valea Copacului de balsam, la nord de Valea Hinnom, era ultima etapă a pelerinajului: la răscrucea drumurilor care veneau de la nord, de la vest şi de la sud – *cf.* 2Rg. 5,17-25 (*cf.* BJ, nota *ad loc.*). ♦ 7b: *cf.* In. 7,38. ♦ „Fericit cel pe care Dumnezeu îl ocroteşte în Valea Plângerii, cel care face pocăinţă...; acela a aşezat în inima sa suişuri spre Dumnezeu." (Eusebiu)

83,8 „sporind în putere": *litt.* „din putere în putere". *Cf.* 2Cor. 3,18 („din slavă în slavă"). ♦ „se va arăta...": expresie îndrăzneaţă şi în LXX şi în TM; unii traducători au ezitat să o transfere ca atare (de ex. KJV, TOB) şi au emendat-o în „ei se arată (în faţa lui Dumnezeu)". *Cf.* 1In. 1,1; 4,14.

83,10 „Ocrotitorul nostru": *litt.* „cel ce ţine scutul [în faţa noastră]"; TM are „scutul nostru". ♦ „unsului Tău": Eusebiu îl referă la Hristos; pentru Atanasie, „unsul" este „poporul chemat la preoţia împărătească". Pentru Beda, versetul înseamnă: „Priveşte în noi chipul Fiului Tău!"

83,11 „să fiu lepădat în casa": TM are „să stau în/să păzesc pragul casei".

83,12a În TM: „Căci soare şi scut este *YHWH*..."

83,13 „nădăjduieşte": TM are „se încrede".

84

[1] Pentru sfârşit; al fiilor lui Core, psalm.
[2] Bine ai voit, Doamne, pământului Tău,
ai abătut robia lui Iacob;
[3] ai iertat fărădelegile poporului Tău,
ai acoperit toate păcatele lor.
Oprire
[4] Potolit-ai toată mânia Ta,
Te-ai abătut de la urgia mâniei Tale.
[5] Întoarce-ne, Dumnezeul mântuirilor noastre,
şi abate mânia Ta de la noi!
[6] Nu cumva ne vei urgisi în veac,
sau vei ţine urgia Ta din neam în neam?
[7] Dumnezeule, întorcându-Te, Tu ne vei da viaţă
şi poporul Tău se va bucura de Tine.
[8] Arată-ne, Doamne, mila Ta
şi mântuirea Ta dăruieşte-ne-o!
[9] Auzi-voi ce va grăi în mine Domnul Dumnezeu,
căci va grăi pace peste poporul Său
şi peste credincioşii Săi
şi peste cei care-şi întorc inima spre El.

---

84 Bucuria întoarcerii din Exil şi încrederea în ajutorul lui Dumnezeu pentru a învinge greutăţile.

84,1 În TM: „Pentru mai-marele cântăreţilor, al fiilor lui *Qorah*, psalm."

84,2 „ai abătut robia...": TM are „ai întors robia...". Verbul e caracteristic pentru acţiunea lui Dumnezeu de refacere. Acelaşi verb în TM şi la v. 5 („întoarce-ne"); *cf.* şi Ps. 125,4. ♦ Pentru Atanasie, „Bine ai voit, Doamne..." este echivalent cu „I-a plăcut [lui Dumnezeu] să adune toate în Hristos" (*cf.* Ef. 1,10). După Eusebiu şi Theodoret, binecuvântarea lui Dumnezeu anulează blestemul din Gen. 3,17.

84,5 „întoarce-ne": nu stă în puterile noastre să ne întoarcem la Dumnezeu, spune Augustin.

84,6 *Cf.* Zah. 1,12.

84,7 TM are o construcţie interogativă: „Oare nu Tu, întorcându-Te, ne vei da viaţă...?" ♦ *Cf.* 1Cor. 15,22.

84,8 *Cf.* Lc. 2,30.

84,9 *Cf.* Lc. 2,14; 24,36; Fp. 10,36. ♦ „în mine": nu apare în TM. ♦ „şi peste cei care-şi întorc...": TM are: „...numai să nu se întoarcă la sminteală."

10 Aproape de cei ce se tem de El e mântuirea Lui,
ca să se așeze slava în pământul nostru.
11 Mila și adevărul s-au întâmpinat,
dreptatea și pacea s-au sărutat,
12 adevărul din pământ a răsărit
și dreptatea din cer a privit.
13 Căci Domnul va da bunătatea
și pământul va da rodul său;
14 dreptatea înaintea Lui va merge și va așeza pe cale pașii Lui.

85

1 Rugăciune a lui David.
Pleacă-Ți, Doamne, urechea și ascultă-mă,
căci sărac și sărman sunt eu!
2 Păzește sufletul meu, căci sunt credincios,
mântuiește-l pe robul Tău, Dumnezeul meu, pe cel care nădăjduiește în Tine!
3 Miluiește-mă, Doamne, căci spre Tine voi striga ziua întreagă!

84,10 „să se așeze": *litt.* „să-și facă lăcașul". ♦ „să se așeze slava": în Iez. 10 profetul vede cum Slava (= Prezența) lui Dumnezeu părăsește Ierusalimul. Reîntoarcerea ei e semnul refacerii – ea revine în Templul din timpurile mesianice (Iez. 43). În sens profetic, după interpretarea lui Atanasie, „slava" este Fiul Unul-născut care împacă în Sine toate, pe pământ și în cer (*cf.* Col. 1,20).

84,11 Personificarea atributelor divine este frecventă mai ales în literatura poetică. ♦ Theodoret vede aici o profeție a întâlnirii dintre Elisabeta, cea care purta „dreptatea", și Maria, cea care purta „Pacea" (*cf.* Lc. 1,40). Eusebiu leagă versetul de In. 1,17 („harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos"), de 1Cor. 1,30 („[Iisus] a fost făcut de Dumnezeu pentru noi înțelepciune și dreptate...") și de Ef. 2,14 („El este Pacea noastră").

84,12 „a privit": *litt.* „s-a aplecat să privească". ♦ După Augustin, „adevărul" e Hristos; ♦ „din pământ": născut din femeie pentru a putea aduce jertfa care îndreptățește.

84,13b = Ps. 66,7a.

84,14 *Cf.* Is. 58,8.

85 Un credincios prigonit se refugiază la Dumnezeu.

85,1 „Pleacă-Ți urechea": Atanasie spune că psalmistul vorbește ca un bolnav lipsit de putere, spre care medicul trebuie să se aplece ca să-l audă.

85,2 „credincios": gr. ὅσιος, „pios, sfânt, evlavios", traduce aici ebr. *ḥāsīdh*, „bun, credincios", care practică *ḥesedh*-ul (*cf.* nota la Ps. 5,8) imitându-L pe Dumnezeu (*cf. infra*, v. 13 – „mila").

[4] Veseleşte sufletul robului Tău,
căci la Tine, Doamne, am ridicat sufletul meu!
[5] Căci Tu, Doamne, eşti bun şi blând
şi mult milostiv cu toţi cei care strigă către Tine.
[6] Ascultă, Doamne, rugăciunea mea
şi ia aminte la glasul cererii mele!
[7] În ziua strâmtorării mele am strigat către Tine, căci m-ai ascultat.
[8] Nu este asemenea Ţie între dumnezei, Doamne,
şi nici [fapte] ca faptele Tale!
[9] Toate neamurile câte le-ai făcut vor veni
şi se vor închina în faţa Ta, Doamne,
şi vor slăvi Numele Tău,
[10] căci mare eşti Tu şi faci lucruri minunate:
Tu singur eşti Dumnezeu, Cel Mare.
[11] Călăuzeşte-mă, Doamne, pe calea Ta
şi voi umbla întru adevărul Tău;
să se bucure inima mea, ca să se teamă de Numele Tău!
[12] Îţi voi aduce laudă, Doamne, Dumnezeul meu, cu toată inima mea
şi voi slăvi Numele Tău în veac,
[13] căci mila Ta mare e faţă de mine
şi Tu ai scos sufletul meu din adâncul lăcaşului morţilor.
[14] Dumnezeule, cei nelegiuiţi s-au sculat împotriva mea

85,5 „blând": TM are „iertător".
85,7 „m-ai ascultat": TM are „mă asculţi".
85,8 Poporul lui Israel, monoteist încă de la începutul existenţei sale, percepe treptat, mai ales sub influenţa profeţilor, inexistenţa zeilor celorlalte popoare. Apar arhaisme de exprimare, ca aici, unde se observă trecerea de la monolatrie (conştiinţa că trebuie să se închine doar Dumnezeului său) la monoteismul strict (conştiinţa existenţei unui singur Dumnezeu, Creator a toate şi Stăpân peste toţi).
85,9 *Cf.* Apoc. 7,9-11; 15,4.
85,10 „Cel Mare": nu apare în TM.
85,11 „să se bucure": TM are „unifică". Credinţa în *YHWH* adună laolaltă toate puterile omului (*cf.* Deut. 6,5).
85,13 „ai scos": adesea, în psalmii de implorare, credinciosul consideră acţiunea lui Dumnezeu deja împlinită (*cf.* Mc. 11,24). ♦ „din adâncul lăcaşului morţilor": *litt.* „din *hades*-ul cel mai de jos". *Cf.* Fp. 2,31.
85,14 „nelegiuiţi": TM are „trufaşi". ♦ „au căutat sufletul meu" = „au vrut să mă ucidă" (semitism). ♦ „nu Te-au pus... înaintea lor" = „n-au ţinut seama de Tine" (semitism). ♦ *Cf.* Mt. 26,3-4.

şi o ceată de [oameni] silnici au căutat sufletul meu
şi nu Te-au pus pe Tine înaintea lor.
15 Iar Tu, Doamne, Dumnezeule, eşti milostiv şi îndurător,
îndelung-răbdător şi mult milostiv şi adevărat.
16 Caută spre mine şi mă miluieşte,
dă puterea Ta slujitorului Tău
şi mântuieşte pe fiul slujnicei Tale!
17 Fă cu mine semn spre bine,
şi să vadă cei ce mă urăsc şi să se ruşineze,
căci Tu, Doamne, mi-ai ajutat mie şi m-ai mângâiat.

86

1 Al fiilor lui Core, psalm de cântare.
Temeliile lui [sunt] pe munţii cei sfinţi:
2 iubeşte Domnul porţile Sionului
mai presus de toate sălaşele lui Iacob.
3 Lucruri slăvite s-au spus despre tine, cetatea lui Dumnezeu!
Oprire
4 Voi aminti de Raab şi de Babilon celor care mă cunosc;

85,15 „îndelung-răbdător": gr. μακρόθυμος traduce ebr. *'erekh 'appayim*, „încet la mânie".

85,16 *Cf.* Is. 42,1 = Mt. 12,18. ♦ 16c: *cf.* Lc. 1,38.

85,17 „semn spre bine": *cf.* Mt. 16,4 („Nu li se va da alt semn decât acela al lui Iona profetul!") şi 24,30. ♦ Ca şi fiii lui Israel în Egipt, pe care îngerul nimicitor i-a cruţat văzând semnul pe uşă (Ex. 12,13).

86 Este una din cântările Sionului. Textul, destul de corupt, a dat naştere la o mulţime de interpretări. Proclamare a stăpânirii universale a Dumnezeului lui Israel; datorită locuirii Lui în Templu, Sionul este „mama" tuturor popoarelor. Această viziune universalistă conferă psalmului un caracter mesianic şi eshatologic. Părinţii subliniază simbolismul Ierusalimului ceresc.

86,1 *Cf.* Ef. 2,20 („zidiţi pe temelia apostolilor"); Evr. 11,10 („cetatea cu temelii solide").

86,2 „porţile": *cf.* Apoc. 21,12.

86,3 *Cf.* Evr. 12,22 („Voi v-aţi apropiat de muntele Sionului şi de cetatea Dumnezeului celui viu"); *Cf.* Apoc. 3,12.

86,4 „Raab" (ebr. *Rahabh*) este monstrul marin care simbolizează haosul primordial (*cf.* Ps. 89,11 TM şi în Iov 9,13), dar e folosit şi cu referire la trecerea Mării Roşii (*e.g.* Is. 51,9) şi ajunge să desemneze Egiptul (Is. 30,7). Părinţii însă îl interpretează ca

şi iată Străinii, Tyrul şi poporul etiopienilor,
aceştia s-au născut acolo.
5 „Maică Sion" va spune omul
şi om s-a născut acolo,
şi însuşi Cel Preaînalt i-a pus temelie.
6 Domnul o va povesti în cartea popoarelor
şi a căpeteniilor acestora, care s-au născut în ea.
Oprire
7 Plină de bucurie e locuirea tuturor în tine.

87

1 Cântare de psalm, a fiilor lui Core; pentru sfârşit, pe *maeleth*, ca răspuns; pentru înţelegere, a lui Aiman israelitul.
2 Doamne, Dumnezeul mântuirii mele,

---

referindu-se la Raab din Ierihon (Iis. Nav. 2), în care Origen vede o prefigurare a Bisericii adunate dintre neamuri (Origen/Ieronim, *ad loc*). ♦ „celor care mă cunosc": în TM se poate înţelege şi „printre cei care mă cunosc", şi aceasta este opţiunea majorităţii traducătorilor. ♦ „Străinii": TM are „Filistia". ♦ „aceştia s-au născut acolo": fiecare s-a născut în ţara sa de origine (dar patria spirituală a fiecăruia este Sionul – *cf.* vv. 5 şi 7). ♦ După Eusebiu, enumerarea tuturor acestor nume e un fel de a exprima chemarea universală: Tyrul, Etiopia etc. fac parte din Cetatea lui Dumnezeu.

86,5 În TM: „Despre [cetatea] Sionului se va spune: fiecare om (*litt.* om şi om) s-a născut în ea şi însuşi Cel Preaînalt a întărit-o." ♦ Theodoret interpretează: „Orice om va numi Sionul «Mamă»... «Ierusalimul de sus este liber şi el este mama noastră» (Gal. 4,26)." ♦ „i-a pus temelie": *cf.* Evr. 11,16.

86,6 „cartea popoarelor": *litt.* „scrierea popoarelor": *cf.* Lc. 10,20 („Numele voastre sunt scrise în ceruri"). ♦ În TM: „Domnul numără înscriind popoarele: acesta s-a născut acolo." ♦ „căpeteniilor": traducătorul LXX a citit, probabil, *sārīm*, „căpetenii", în loc de „*šārīm*", participiu activ plural de la verbul „a cânta" din versetul următor.

86,7 *Litt.* „Ca a tuturor ce se bucură e locuirea în tine" sau „Ca a unora ce se bucură e locuirea tuturor în tine". ♦ În TM: „Ei vor cânta dănţuind: «Toate izvoarele mele sunt în tine!»."

87 Lamentaţie şi implorare de ajutor a unui nefericit care îşi vede moartea cu ochii. Părinţii au văzut în el expresia sentimentului de părăsire al lui Iisus pe Cruce.

87,1 În TM: „Cântare de psalm a fiilor lui *Qoraḥ* pentru mai-marele cântăreţilor, pe *maḥalath* (vezi nota la 52,1) *l*^{e}*'annoth maś*^{e}*kīl* (vezi nota la 31,1) al lui *Heymān* ezrahitul." ♦ *L*^{e}*'annoth* nu apare decât în acest titlu; a fost interpretat ca „pentru a răspunde" (ca în versiuni) sau „pentru întristare". ♦ Aiman/*Heymān* este numele unui cântăreţ dintre fiii lui Core (1Par. 6,18).

ziua am strigat şi noaptea înaintea Ta;
3 să ajungă înaintea Ta rugăciunea mea,
pleacă urechea Ta către cererea mea, Doamne!
4 Căci s-a umplut de rele sufletul meu
şi viaţa mea de lăcaşul morţilor s-a apropiat;
5 socotit am fost printre cei ce se coboară în groapă,
am ajuns ca un om fără ajutor, printre morţi – liber,
6 asemenea unor căzuţi ce dorm aruncaţi în mormânt
de care nu-Ţi mai aduci aminte
şi au fost lepădaţi din mâna Ta.
7 M-au aşezat în adâncul gropii,
în întuneric şi în umbra morţii.
8 Asupra mea s-a îngreunat mânia Ta
şi toate valurile Tale le-ai adus peste mine.
Oprire
9 Ai îndepărtat pe cunoscuţii mei de la mine,
m-ai făcut urâciune pentru ei,
am fost predat şi n-am [putut] scăpa.
10 Ochii mei au slăbit de sărăcie;
strigat-am către Tine, Doamne, ziua întreagă,
întins-am spre Tine mâinile mele:
11 Oare pentru cei morţi vei face minuni?
Sau vindecătorii îi vor ridica şi-Ţi vor aduce laudă?

87,3 „cererea": TM are „strigarea".

87,5 „printre morţi – liber": numai Hristos e liber, pentru că nici un păcat nu-L făcea supus morţii (Atanasie). „Liber printre morţi şi eliberator al morţilor." (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 14,1) Aceeaşi aplicare la moartea eliberatoare a lui Hristos – la Origen, Eusebiu, Grigore al Nyssei, Augustin etc.

87,6 „căzuţi": *litt.* „răniţi". La posibilităţile medicinei din Antichitate, rănirea echivala adesea cu moartea. ♦ „nu-Ţi mai aduci aminte şi au fost lepădaţi...": *cf.* nota la 6,6. Chiar dacă şeolul înseamnă, până către sfârşitul VT, mai degrabă o supravieţuire diminuată şi nesemnificativă, de obicei se spune că Dumnezeu este stăpân şi peste şeol. Expresiile hiperbolice de aici sugerează intensitatea sentimentului de părăsire.

87,7 „M-au aşezat": TM are „M-ai aşezat". ♦ „adâncul gropii": *litt.* „groapa de jos". ♦ „umbra morţii": TM are „în adâncuri".

87,8-9 Eusebiu leagă pasajul de Is. 53 („a fost lovit pentru păcatele noastre...").

87,9 *Cf.* Mt. 26,56. ♦ „predat": TM are „închis".

87,11 „Sau vindecătorii îi vor ridica": TM are „Oare umbrele se vor scula".

12 Oare va povesti cineva în mormânt mila Ta
şi adevărul Tău în [locul de] pierzare?
13 Oare se vor cunoaşte în întuneric minunile Tale
şi dreptatea Ta, în pământ uitat?
14 Iar eu către Tine, Doamne, am strigat
şi în zori rugăciunea mea Te va întâmpina.
15 Pentru ce, Doamne, alungi sufletul meu,
Îţi întorci faţa de la mine?
16 Sărman sunt eu şi trudit din tinereţea mea,
înălţat am fost, dar şi umilit şi descumpănit.
17 Peste mine au trecut mâniile Tale
şi înfricoşările Tale m-au tulburat,
18 m-au înconjurat ca apa ziua întreagă,
m-au împresurat laolaltă.
19 Ai îndepărtat de la mine prieten şi vecin
şi pe cunoscuţii mei, de nenorocire[a mea].

88

1 Pentru înţelegere, al lui Aithan israelitul.
2 Îndurările Tale, Doamne, în veci le voi cânta,
din neam în neam voi vesti adevărul Tău cu gura mea.

87,14 „am strigat": *cf.* Mt. 27,46.

87,15b *Cf.* Ps. 21,2.

87,16 „Sărman": *cf.* 2Cor. 8,9 („bogat fiind, [Hristos] S-a făcut sărac, ca să ne îmbogăţească"). ♦ 16b în TM: „am purtat spaimele Tale şi m-am tulburat."

87,17 „tulburat": TM are „nimicit".

87,19 *Cf.* Lc. 23,49 („şi stăteau toţi cunoscuţii Lui deoparte..."). ♦ 19b în TM: „n-am însoţitor decât bezna."

88 Psalmul e o amintire a făgăduinţelor făcute lui David şi care par năruite într-un moment greu al istoriei poporului israelit. Preamărirea lucrării minunate a lui Dumnezeu în creaţie şi în istorie e totuşi dătătoare de nădejde pentru viitor. Nu se poate determina exact la care rege se face aluzie, dar creştinii au văzut în el o profeţie despre Regele--Mesia.

88,1 În TM: *„Maśᵉkīl* al lui *Heymān* ezrahitul" (vezi nota la 87,1).

88,2 „adevărul": LXX, ca şi Vulg., echivalează întotdeauna astfel ebr. *'emūnāh*, „fidelitate, statornicie, adevăr (în sens de coerenţă cu sine)"; la fel la vv. 3; 6; 9; 34; 50 *infra*; tot cu „adevăr" echivalează şi sinonimul ebraic al acestuia, *'emeth* (v. 15) – ambele din rădăcina *'MN*.

3 Căci ai zis: „În veac se va zidi îndurarea",
în ceruri se va aşeza adevărul Tău.
4 „Am încheiat legământ cu aleşii Mei,
jurat-am lui David, robul Meu:
5 Până în veac voi aşeza seminţia ta
şi voi întemeia din neam în neam tronul tău."

Oprire

6 Vor mărturisi cerurile minunile Tale, Doamne,
adevărul Tău, în adunarea sfinţilor.
7 Cine-I este deopotrivă, printre nori, Domnului,
sau cine se va asemăna Domnului între fiii lui Dumnezeu?
8 Dumnezeu este preamărit în adunarea sfinţilor,
mare şi de temut peste toţi cei din jurul Lui.
9 Doamne, Dumnezeul puterilor, cine este asemenea Ţie?
Puternic eşti, Doamne, şi adevărul Tău Te înconjoară.
10 Tu stăpâneşti peste tăria mării,
frământarea valurilor ei Tu o potoleşti.
11 Tu ai smerit ca pe un rănit pe cel trufaş
şi cu braţul puterii Tale ai risipit pe vrăjmaşii Tăi.
12 Ale Tale sunt cerurile şi al Tău este pământul,
lumea şi plinătatea ei Tu le-ai întemeiat.
13 Miazănoaptea şi apusul Tu le-ai zidit,
Taborul şi Ermonul în Numele Tău vor tresălta [de bucurie].
14 Al Tău e braţul cu stăpânire;
să se întărească mâna Ta, să se înalţe dreapta Ta.

88,4-5 *Cf.* 2Rg. 7 *passim. Cf.* şi Lc. 1,32; Fp. 2,30; Apoc. 3,2.

88,6 „minunile": TM are „minunea".

88,7 „fiii lui Dumnezeu": TM are *litt.* „fiii de zei", folosit cu sensul de „îngeri, fiinţe cereşti".

88,8 „preamărit": TM are „înfricoşător".

88,10 *Cf.* Mt. 8,27 („vânturile şi marea ascultă de El").

88,11 „smerit": TM are „zdrobit". ♦ „cel trufaş": *cf.* Lc. 10,18 („L-am văzut pe Satana căzând din cer ca un fulger"). TM are *Rāhabh* – *cf.* nota la 86,4.

88,13 „apusul": *litt.* „mările" – semitism. Termenul traduce de obicei ebr. *yam*, „mare", dar şi punctul cardinal „vest". Aici se presupune o lectură greşită, fiindcă TM are *yāmīn* „[mâna] dreaptă", dar şi „sud", pentru că cine stă cu faţa spre răsărit are în dreapta sudul. ♦ „Taborul şi Ermonul" sunt munţi din nordul Palestinei, cei mai înalţi din Semiluna Fertilă; canaanenii îi considerau munţi sacri.

15 Dreptatea şi judecata sunt întărirea tronului Tău,
mila şi adevărul vor merge înaintea feţei Tale.
16 Fericit poporul care cunoaşte strigarea [de laudă],
Doamne, în lumina feţei Tale vor umbla
17 şi în Numele Tău se vor veseli ziua întreagă
şi în dreptatea Ta vor fi înălţaţi.
18 Căci fala puterii lor Tu eşti
şi în bunăvoinţa Ta se va înălţa tăria noastră.
19 Căci de la Domnul este apărarea
şi de la Sfântul lui Israel e regele nostru.
20 Odinioară ai grăit în vedenie credincioşilor Tăi
şi ai spus: „Pus-am ajutor peste un puternic,
l-am înălţat pe un ales din poporul Meu;
21 l-am aflat pe David, robul Meu,
cu untdelemnul Meu cel sfânt l-am uns.
22 Căci mâna Mea îl va apăra
şi braţul Meu îl va întări;
23 nu va izbândi împotriva lui duşmanul
şi fiul fărădelegii nu-i va mai face rău.
24 Îi voi zdrobi duşmanii dinaintea lui
şi pe cei care-l urăsc îi voi abate.
25 Adevărul Meu şi îndurarea Mea [vor fi] cu el
şi în Numele Meu se va înălţa tăria Lui;
26 voi pune peste mare mâna lui
şi peste râuri, dreapta lui.
27 El Mă va chema «Tatăl meu eşti Tu,

88,15 „Dreptatea şi judecata" erau, în Mesopotamia, socotite divinităţi care îl însoţesc pe zeul Samaş, zeul dreptăţii; aici, demitizate, sunt atribute ale lui Dumnezeu, cu imaginea plastică a sprijinirii tronului divin (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*).

88,16 „lumina feţei Tale": pentru Atanasie, este Fiul; pentru Theodoret este venirea Domnului şi iluminarea omului prin botez.

88,18 „tăria": *litt.* „cornul". La fel şi la v. 25.

88,19 „apărarea": TM are „scutul".

88,20 „Odinioară": *litt.* „Atunci".

88,21 ***sq.*** *Cf.* 2Rg. 7. În David, Părinţii văd prefigurarea lui Hristos.

88,23 „nu-i va mai face rău": TM are „nu-l va mai umili". *Cf.* In. 14,30 („Vine stăpânitorul lumii acesteia, dar în Mine nu are nimic").

88,27 „Tatăl meu eşti Tu": *cf.* Ps. 2,7. ♦ „apărătorul": TM are „stânca". *Cf.* Ps. 17,3.

Dumnezeul meu şi apărătorul mântuirii mele»,
28 iar Eu îl voi rândui întâiul Meu născut,
preaînalt peste regii pământului.
29 Până în veac îi voi păstra mila Mea
şi legământul Meu îi va fi credincios;
30 şi voi întemeia în veacul veacului seminţia lui
şi tronul lui, ca zilele cerului.
31 Dacă fiii lui vor părăsi Legea Mea
şi nu vor umbla în hotărârile Mele,
32 dacă vor pângări îndreptările Mele
şi poruncile Mele nu le vor păzi,
33 voi cerceta cu varga fărădelegile lor
şi cu biciul, păcatele lor,
34 dar mila Mea n-o voi îndepărta de la el,
nici nu voi face nedreptate în adevărul Meu,
35 nici nu voi pângări legământul Meu
şi ce a ieşit de pe buzele Mele nu voi lua înapoi.
36 O dată am jurat în [lăcaşul] Meu sfânt şi nu-l voi minţi pe David,
37 seminţia lui va rămâne în veac
şi tronul lui, ca soarele înaintea Mea
38 şi ca luna, statornicită în veac;
şi martorul din cer e credincios."

Oprire

39 Dar Tu l-ai îndepărtat şi l-ai nimicit,
l-ai lepădat pe unsul Tău;
40 ai nimicit legământul robului Tău,
ai pângărit până la pământ [lăcaşul] lui sfânt,
41 spart-ai toate împrejmuirile lui,
ai făcut fortăreţele lui spaimă;
42 l-au jefuit toţi cei care trec pe cale,
a ajuns de ocară vecinilor lui.

88,28 *Cf.* Rom. 8,29; Col. 1,15-18; Evr. 1,6; Apoc. 1,5.
88,36 „în [lăcaşul] Meu sfânt": se poate înţelege şi „pe sfinţenia Mea", cum este în TM.
88,38b *Cf.* Apoc. 3,14 („Martorul credincios").
88,39 *Cf.* Ps. 21,1; Mt. 27,46 şi *par.*; Gal. 3,13.
88,40 „[lăcaşul] lui sfânt": TM are „coroana".

43 Ai înălţat dreapta potrivnicilor lui,
i-ai înveselit pe toţi duşmanii lui,
44 ai abătut ajutorul de la sabia lui
şi nu l-ai sprijinit în luptă.
45 Ai pus capăt curăţiei lui,
tronul lui l-ai răsturnat la pământ;
46 ai scurtat zilele vremii lui,
ai revărsat peste el ruşine.

Oprire

47 Până când, Doamne, Te vei îndepărta [?] Până la capăt?
Şi va arde ca focul urgia Ta?
48 Adu-Ţi aminte ce este fiinţa mea:
nu cumva i-ai zidit în zadar pe toţi fiii oamenilor?
49 Ce om trăieşte care să nu vadă moartea
şi să-şi izbăvească sufletul din mâna lăcaşului morţilor?

Oprire

50 Unde sunt îndurările Tale de odinioară, Doamne,
pe care le-ai jurat lui David întru adevărul Tău?
51 Adu-Ţi aminte, Doamne, de ocara robilor Tăi
pe care am răbdat-o, în sânul meu, de la neamuri multe,
52 cu care m-au ocărât duşmanii Tăi, Doamne,
cu care au ocărât plata dată în schimb de unsul Tău.

53 Binecuvântat fie Domnul până în veac!
[Aşa] să fie, [aşa] să fie!

88,45 *Cf.* Is. 53,12; Lc. 22,37; 2Cor. 5,21. ♦ „curăţiei": cuvântul ebraic are şi acest sens, dar şi pe acela de „strălucire".
88,46 „vremii": TM are „tinereţii/vigorii".
88,48 „fiinţa": gr. ὑπόστασις, „substanţă".
88,51 *Cf.* Evr. 11,26. ♦ 51b în TM: *litt.* „port în sânul meu multe popoare" – unii emendează *rabbīm*, „multe", în *ribhey*, „certuri", şi astfel versetul se leagă logic de pronumele relativ din versetul următor.
88,52 „plata dată în schimb": gr. ἀντάλλαγμα, „ceea ce se dă sau se primeşte în schimb", „schimbare", „preţ", „răsplată". TM are „urme de paşi". Unii înţeleg „schimbarea unsului Tău". Pentru Origen (ed. Pitra), aici e vorba de Hristos dat ca preţ de răscumpărare pentru lume.
88,53b În TM: „Amin! Amin!" Cu binecuvântarea din acest verset se încheie cartea a treia a Psalmilor.

89

1 Rugăciunea lui Moise, omul lui Dumnezeu.
Doamne, scăpare ne-ai fost nouă din neam în neam;
2 mai înainte de a se fi făcut munții
şi de a fi plăsmuit pământul şi lumea,
din veac până în veac Tu eşti.
3 Nu-l întoarce pe om înapoi în înjosire;
Tu ai zis: „Întoarceți-vă, fii ai oamenilor!”
4 Căci o mie de ani în ochii Tăi
[sunt] ca ziua de ieri care a trecut
şi ca o strajă în noapte.
5 Deşertăciunile lor ani vor fi.
Dimineața precum iarba să treacă,

---

89 Precaritatea existenței şi a înfăptuirilor omului este luminată şi răscumpărată doar de Dumnezeu.

89,2 „lumea”: *litt.* „lumea locuită”. ♦ TM are în plus, la sfârşitul versetului, „Dumnezeu”. ♦ După Eusebiu, prezentul „Tu eşti” exprimă veşnicia. ♦ *Cf.* Ex. 3,14; Apoc. 1,4 („Cel care este, care era şi care vine”).

89,3 În TM: „Tu îl întorci pe om în țărână, pentru că ai zis: «Întoarceți-vă, fii ai lui Adam!».” (*cf.* Gen. 3,19) ♦ Atanasie şi majoritatea Părinților citesc: „Nu-l lăsa pe om pradă înjosirii.” (*cf.* Nesmy, *ad loc.*) Augustin: „Nu îngădui ca omul să-şi abată privirea de la cele veşnice pentru a dori şi a gusta ce este pământesc!”

89,4 *Cf.* 2Pt. 3,8. ♦ „ca ziua de ieri”: tot ce este circumscris în limitele timpului trebuie considerat ca fiind deja trecut (Augustin). Verset foarte important în literatura patristică pentru stabilirea „vârstei lumii”. Părinții, încă din secolul al II-lea, intersectează două tradiții complementare: prima, inaugurată de *Epistola lui Barnaba*, vorbeşte despre vârsta lumii pământeşti de şase mii de ani (după modelul săptămânii cosmice, din Geneza 1); a doua tradiție, inaugurată de Iustin, care se sprijină pe versetul nostru, se referă la aşa-zisa „zi a Domnului” care durează o mie de ani şi care ar corespunde mileniului de pace despre care vorbeşte Apocalipsa. Îmbinând tradițiile, obținem vârsta integrală a lumii, de şapte mii de ani. (*Cf.* A. Luneau, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Église. La doctrine des âges du monde*, Paris, 1964 şi C. Bădiliță, *Métamorphoses de l'Antichrist*, Paris, 2005, cap. despre Irineu.) ♦ „ca o strajă în noapte”: noaptea (socotită teoretic de douăsprezece ore) era împărțită în patru „străji” de câte trei ore, în care paznicii făceau de gardă cu rândul.

89,5a Origen, Eusebiu, Grigore al Nyssei (1, VII) citesc: „Deşertăciuni vor fi anii lor.”

89,5-6 În TM: „5 I-ai cufundat în somn (traducere conjecturală, text dificil), dimineața [sunt] ca iarba ce încolțeşte; 6 dimineața înfloreşte şi creşte, iar seara se ofileşte şi se usucă.” ♦ *cf.* 1Pt. 1,24 („Tot trupul e ca iarba”); Iac. 1,11.

6 dimineața să înflorească și să treacă,
iar seara să cadă, să se ofilească și să se usuce.
7 Căci ne-am sfârșit de urgia Ta
și de mânia Ta ne-am cutremurat.
8 Pus-ai fărădelegile noastre înaintea Ta;
veacul nostru, în lumina feței Tale.
9 Căci toate zilele noastre au apus
și întru mânia Ta ne-am sfârșit
anii noștri ca [o pânză de] păianjen s-au depănat.
10 Zilele anilor noștri – în sine, șaptezeci de ani,
iar de [vom fi] în puteri, optzeci de ani
și cea mai mare [parte] a lor e osteneală și necaz;
căci a venit smerenia peste noi și vom fi învățați.
11 Cine cunoaște puterea urgiei Tale
și, în frica Ta, mânia Ta?
12 Învață-ne să socotim bine astfel dreapta Ta
și pe cei învățați la inimă întru înțelepciune.
13 Întoarce-Te, Doamne! Până când?

89,7 *Cf.* Ef. 2,3 („eram fiii mâniei").

89,8 „veacul nostru": TM are „cele ascunse ale noastre".

89,9 „au apus": *litt.* „s-au sfârșit", ca și în 9b. ♦ „s-au depănat": gr. μελετῶν, *litt.* „a se îngriji", „a se îngrijora", „a medita". Păianjenul e un animal foarte slab, care se trudește mult pentru a țese o pânză subțire, care se rupe ușor; așa și înfăptuirile noastre, deșarte și amăgitoare. De aceea, pentru ele se folosește aici acest verb, și nu „a lucra", pentru a spune că anii noștri au trecut fără folos și fără rod bun (Cassiodor). ♦ În TM: „Căci toate zilele noastre au pierit întru urgia Ta, anii noștri au trecut ca un suspin."

89,10 „cea mai mare [parte] a lor": gr. τὸ πλεῖον αὐτῶν ar putea fi înțeles și „ce e mai mult decât ei", dacă αὐτῶν este interpretat ca un complement al comparativului. TM are „mândria (*RHB*) lor"; LXX și Vulg. presupun ebr. *R<u>H</u>B'* „întindere (în spațiu sau timp)". ♦ „smerenia": gr. πραΰτης, „blândețe, modestie, smerenie". ♦ „învățați" = „educați, corijați". ♦ În TM, 10 d este „căci repede trec și noi zburăm".

89,11 Marea majoritate a traducătorilor leagă de acest verset verbul „a socoti" de la începutul v. 12: „...și, de frica Ta, să socotească mânia Ta".

89,12 „Învață-ne": *litt.* „fă-ne cunoscut/dezvăluie-ne". Pentru Augustin și alți Părinți, „dreapta" lui Dumnezeu este Hristos. ♦ „învățați": am adoptat, în mod excepțional, împreună cu majoritatea traducătorilor, lecțiunea πεπαιδευμήνους din *Vaticanus* și *Sinaiticus*, chiar dacă Rahlfs, după *Alexandrinus*, are πεπεδημένους de la πεδάω, „a lega", „a încătușa", „a sili". ♦ În TM: „Învață-ne să socotim bine zilele noastre și ne vom aduce inima la înțelepciune."

Şi îmblânzeşte-Te faţă de robii Tăi!
14 Umplutu-ne-am dimineaţa de mila Ta
şi ne-am veselit şi ne-am bucurat
în toate zilele noastre.
15 Ne-am bucurat după măsura zilelor în care ne-ai smerit,
[după măsura] anilor în care am văzut rele.
16 Şi priveşte la robii Tăi şi la lucrările Tale
şi călăuzeşte-i pe fiii lor,
17 şi să fie strălucirea Domnului Dumnezeului nostru peste noi
şi lucrările mâinilor noastre du-le la bun sfârşit pentru noi!

90

1 Laudă de cântare a lui David.
Cel care locuieşte în ajutorul Celui Preaînalt
sub acoperământul Dumnezeului cerului se va sălăşlui.
2 Va spune Domnului: „Apărătorul meu eşti şi scăparea mea,
Dumnezeul meu, mă voi încrede în El."
3 Căci El mă va izbăvi din laţul vânătorilor

89,14 În TM: „Satură-ne dimineaţa cu mila Ta şi ne vom veseli şi ne vom bucura..."
89,15 „Ne-am bucurat": TM are „Bucură-ne". ♦ „după măsura zilelor...": *cf.* Is. 61,7.
89,16 În TM: „Să se arate robilor Tăi lucrările Tale şi măreţia Ta peste fiii lor."
89,17 „strălucirea": TM are „bunăvoinţa/bunătatea"; TM repetă 17b. *Cf.* Evr. 1,3 („El, care este strălucirea slavei Sale..."); Flp. 2,13 („Dumnezeu lucrează în noi şi voirea şi făptuirea").
90 Siguranţa omului care se adăposteşte la Dumnezeu. Psalm foarte folosit pentru a exprima încrederea totală în Dumnezeu. Faptul că persoana verbului se schimbă foarte des creează unele obscurităţi şi a dat naştere la interpretări variate. La întrebarea: cui se adresează psalmistul? – poate cel mai judicios răspuns este al lui Eusebiu: psalmul se poate aplica oricărui om, credincioşilor care alcătuiesc Trupul lui Hristos, dar mai ales lui Hristos însuşi în firea Lui omenească.
90,1 Fără titlu în TM. ♦ „Dumnezeul cerului": TM are *Şaddai*, nume divin misterios, pe care LXX îl traduce cel mai adesea cu παντοκράτωρ, „Atotstăpânitor".
90,2 „Va spune": TM are: „Voi spune". ♦ „Apărătorul... scăparea": TM are „Adăpostul... fortăreaţa".
90,3 „mă va izbăvi": TM are „Te va izbăvi". ♦ „cuvântul tulburător": TM are „ciuma nimicitoare". Traducătorul LXX, ca şi Ieronim (*Hebr.*), Symmachos şi autorul versiunii siriace au interpretat *DBR* ca *dabhar*, „cuvânt", în vreme ce TM l-a vocalizat *debher*, „ciumă".

şi de cuvântul tulburător.
4 Cu spatele Lui te va umbri
şi sub aripile Lui vei nădăjdui;
cu scut te va înconjura adevărul Lui.
5 Nu te vei teme de spaima de noapte,
de săgeata care zboară ziua,
6 de ceea ce umblă în întuneric,
de nenorocire şi de demonul de la amiază.
7 Vor cădea alături de tine o mie
şi zece mii la dreapta ta,
dar de tine nu se va apropia;
8 vei privi, doar, cu ochii tăi
şi vei vedea răsplata păcătoşilor.
9 Căci [tu ai spus:] „Tu, Doamne, eşti nădejdea mea":
pe cel Preaînalt ţi L-ai ales adăpost.
10 Nu se vor apropia de tine rele
şi biciul nu se va apropia de cortul tău,
11 căci îngerilor Săi le va porunci pentru tine
să te păzească în toate căile tale.
12 Pe mâini te vor ridica,
nu cumva să-ţi izbeşti de piatră piciorul;
13 peste viperă şi vasilisc vei păşi
şi vei călca peste leu şi peste balaur.

90,4 „spatele... va umbri... vei nădăjdui": TM are „penele... va acoperi... vei căuta adăpost". ♦ „sub aripile": *cf.* Deut. 32,11; Mt. 23,37 („aşa cum îşi adună cloşca puii sub aripi"). Pentru Irineu (*Adv. Haer.* 3,11,8), „aripile" reprezintă darurile Duhului Sfânt. ♦ 4c în TM este „scut şi platoşă fidelitatea Lui".

90,6 „ceea ce": TM are „ciumă". ♦ „demonul de la amiază": TM „care jefuieşte în amiezi". ♦ În literatura monahală timpurie, „demonul de amiază" este unul din cele opt duhuri rele. Boala „demonului de amiază" este acedia, starea de letargie, de lehamite pe care călugărul o încearcă mai ales când soarele dogoreşte peste chilie. Despre demonul de amiază şi acedie, *cf.* Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, traducere şi comentarii de Cristian Bădiliţă, ed. a II-a, Iaşi, 2003.

90,11-12 Citate în Mt. 4,5-6; Lc. 4,10-11 (ispitirea din pustiu).

90,13 „vasilisc": reptilă fabuloasă în stare să ucidă numai cu privirea sau cu suflarea. ♦ „viperă şi vasilisc... leu": TM are „leu şi viperă/cobră... pui de leu". *Cf.* Lc. 10,19 („v-am dat putere să păşiţi peste şerpi şi peste scorpioni").

14 „Pentru că a nădăjduit în Mine, îl voi izbăvi,
îl voi ocroti, căci a cunoscut Numele Meu.
15 Mă va chema şi-i voi da ascultare,
sunt alături de el în necaz,
îl voi izbăvi şi-i voi da slavă.
16 Cu zile îndelungate îl voi copleşi
şi-i voi arăta mântuirea mea."

91

1 Psalm de cântare pentru ziua sabatului.
2 Bine este a aduce laudă Domnului
şi a cânta Numelui Tău, Preaînalte,
3 a vesti dimineaţa mila Ta
şi adevărul Tău de-a lungul nopţii
4 pe harfa cu zece strune,
cu cântare din alăută.
5 Căci m-ai veselit, Doamne, cu faptele Tale
şi de lucrările mâinilor Tale voi tresălta de bucurie.
6 Cât s-au preamărit lucrările Tale, Doamne,
foarte s-au adâncit gândurile Tale!
7 Omul fără de minte nu va cunoaşte
şi cel nepriceput nu va înţelege acestea.
8 Când vor răsări păcătoşii ca iarba

90,14 „a nădăjduit în Mine": TM are „s-a alipit de Mine". ♦ 14b: *cf.* Fp. 4,12.
90,15 „îi voi da slavă": *cf.* In. 12,28.
90,16 *Cf.* Lc. 2,30 („ochii mei au văzut mântuirea Ta").
91 Imn de laudă şi aducere de mulţumire. Titlul indică faptul că a fost folosit în liturgia sabatului. Talmudul atestă că se cânta la libaţia de vin ce însoţea jertfirea primului miel de sabat (Num. 28,9) – *cf.* Lancellotti, nota *ad loc.* Pentru Chiril al Alexandriei, „sabatul" este prefigurarea vieţii în Hristos; pentru Atanasie – chipul odihnei viitoare.
91,3 „Dimineaţa" – când toate merg bine; „noaptea" – când toate merg rău (Augustin).
91,4a În TM: „Pe lira cu zece strune şi pe harfă."
91,6 *Cf.* Rom. 11,33 („O, adâncul bogăţiei şi al înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu!..."); Apoc. 15,3. ♦ Augustin, făcând legătura cu v. 8, comentează: „Nici un ocean nu este atât de adânc ca acest mister: cei răi se veselesc şi cei buni suferă."
91,7 *Cf.* 1Cor. 2,14 („Omul firesc nu percepe cele ale Duhului lui Dumnezeu").
91,8 „se vor pleca să privească": TM are „vor înflori".

şi se vor pleca să privească toţi făptuitorii fărădelegii,
[aceasta le va fi] spre pieire în veacul veacului.
9 Dar Tu preaînalt eşti în veac, Doamne;
10 căci, iată, duşmanii Tăi vor pieri
şi se vor risipi toţi făptuitorii fărădelegii
11 şi se va înălţa ca a inorogului tăria mea
şi bătrâneţea mea, în untdelemn gras;
12 şi a privit [de sus] ochiul meu la duşmanii mei
şi despre cei ce se ridică împotriva mea ca să-mi facă rău va auzi urechea mea.
13 Dreptul ca finicul va înflori,
precum cedrul din Liban se va înmulţi.
14 Răsădiţi în casa Domnului,
în curţile Dumnezeului nostru vor înflori;
15 încă vor spori la bătrâneţe îmbelşugată
şi vor fi plini de putere
16 spre a vesti că nepărtinitor este Domnul Dumnezeul meu,
şi nu este nedreptate în El.

91,10a În TM: „Căci, iată, duşmanii Tăi, *YHWH*, iată, duşmanii Tăi vor pieri." La fel şi în *Sinaiticus*. ♦ 10b: *cf.* Mt. 7,23 („Plecaţi de la Mine, voi care făptuiţi fărădelege!").

91,11 „inorog": *cf.* nota la 28,6. TM are „zimbru". ♦ „tăria": *litt.* „cornul". ♦ „untdelemn gras": într-o ţară cu agricultură precară, depinzând aproape numai de regimul ploilor, „untdelemnul", „grăsimea" sunt întotdeauna metafore pentru bunăstare şi belşug. ♦ Pentru Atanasie, „untdelemnul" e o aluzie şi la preoţia împărătească. ♦ 11b în TM: „Mă voi unge cu untdelemn proaspăt." Traducătorul LXX a citit *BLH*, „bătrâneţe", în loc de *BLL*, „a se stropi".

91,13 După Augustin, finicul este ales ca termen de comparaţie deoarece creşte drept spre cer, iar frumuseţea lui e înspre înalt.

91,15 „îmbelşugată": *litt.* „grasă" – *cf.* v. 11 *supra*. *Cf.* In. 15,5 („Cine rămâne în Mine şi Eu în el, acela aduce roadă multă").

91,16 „Dumnezeul meu": TM are „Stânca mea".

92

1 Pentru ziua dinaintea sabatului, când a ajuns să fie locuit
pământul; laudă de cântare a lui David.
Domnul este Împărat, S-a îmbrăcat în măreţie,
S-a îmbrăcat Domnul în putere şi S-a încins:
căci a statornicit lumea, care nu se va clinti.
2 Pregătit este tronul Tău, de atunci,
din veac Tu eşti.
3 Înălţat-au râurile, Doamne, înălţat-au râurile glasurile lor:
4 peste glasul apelor multe, minunate sunt tălăzuirile mării,
minunat întru cele înalte este Domnul!
5 Mărturiile Tale sunt vrednice de crezare foarte;
Casei Tale se cuvine sfinţenie, Doamne, întru zile îndelungate.

---

92 Dumnezeu Îşi arată măreţia prin creaţie, prin Lege („mărturiile") şi prin prezenţa Sa în Templu („Casei Tale..."). E unul din psalmii Împărăţiei (*cf.* Introducerea). Pentru Grigore al Nyssei (2, VIII), Eusebiu, Theodoret, Augustin etc., psalmul cântă misterul biruinţei lui Hristos asupra morţii.

92,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „ziua dinaintea sabatului": e ziua creării omului, ca o încununare a întregii creaţii. Părinţii au văzut şi o aluzie la „noua creaţie": omenirea cea nouă ieşită în Vinerea Mare din coasta străpunsă a Noului Adam. ♦ „în măreţie": gr. εὐπρέπεια are şi nuanţa de „frumuseţe, armonie, farmec". ♦ „lumea": *litt.* „lumea locuită". Părinţii au văzut aici o aluzie la Biserica întemeiată pe stâncă pe care puterile iadului nu o vor birui (*cf.* Mt. 16,18). ♦ „S-a îmbrăcat... S-a încins": imagini antropomorfe care exprimă faptul că domnia lui Dumnezeu este lucrare continuă. TM are: „*YHWH* este îmbrăcat şi încins cu putere."

92,2 Eusebiu interpretează: „Chiar când Te-ai golit pentru a lua chip de rob, tronul Tău era pregătit, pentru că numai Ţie Ţi-a spus Tatăl: «Şezi de-a dreapta Mea până când voi pune pe duşmanii Tăi scăunel sub picioarele Tale» (Ps. 109,1)."

92,3-4 Apele mari, valurile uriaşe ale mării sugerează de obicei forţele sălbatice ale naturii: Dumnezeu este suveran şi peste ele. ♦ În TM versetul 3 are în plus: „înălţat-au râurile vuietul lor"; iar la 4, TM are: „Peste glasul apelor multe, peste talazurile puternice ale mării, puternic întru...". *Cf.* Apoc. 1,15 („glasul Lui, ca vuiet de ape multe").

92,5 „Mărturiile" se referă la poruncile/legile dumnezeieşti. După Theodoret şi Atanasie, tot ce a fost vestit prin profeţi s-a împlinit. ♦ 5b: Ieronim trimite la Ef. 5,27 („Biserica strălucitoare, fără pată...").

93

[1] Psalm al lui David, pentru a patra [zi] a săptămânii.
Dumnezeul răzbunărilor, Domnul,
Dumnezeul răzbunărilor a grăit pe faţă.
[2] Înalţă-Te, Tu care judeci pământul,
dă-le plata cuvenită celor trufaşi!
[3] Până când păcătoşii, Doamne,
până când păcătoşii se vor făli,
[4] vor da glas şi vor grăi nedreptate,
vor grăi toţi cei ce făptuiesc fărădelegea?
[5] Ei au înjosit poporul Tău, Doamne,
şi moştenirea Ta au stricat-o;
[6] pe văduvă şi pe străin i-au ucis
şi pe orfani i-au dat la moarte
[7] şi au zis: „Nu va vedea Domnul,
nici nu va înţelege Dumnezeul lui Iacob."
[8] Înţelegeţi, deci, voi cei smintiţi din popor!
Voi nebunilor, chibzuiţi odată!
[9] Cel ce a sădit urechea oare nu aude,
sau Cel ce a plăsmuit ochiul nu va lua aminte?
[10] Cel ce povăţuieşte neamurile oare nu va certa?

---

93 Psalmul este o meditaţie asupra dreptăţii lui Dumnezeu; încurajare pentru cei care se gândesc că Dumnezeu rabdă prea mult fărădelegea.

93,1 „săptămânii": *cf.* nota la 23,1. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ În TM, v. 1 este la imperativ, în armonie cu v. 2. ♦ „Dumnezeul răzbunărilor" este apărătorul celor asupriţi, Cel care pedepseşte silnicia. ♦ „a grăit pe faţă": gr. παρρησία, „vorbire făţişă, liberă, îndrăzneaţă", este un termen mai rar în VT, folosit în general despre om, care ulterior va fi utilizat în NT pentru a desemna noua relaţie a omului cu Dumnezeu sub regimul harului. TM are aici „străfulgeră!". ♦ *Cf.* Lc. 18,7; Evr. 10,30 („A Mea este răzbunarea..."); Apoc. 6,10. ♦ Ieronim comentează: dacă Dumnezeu e Dumnezeul răzbunărilor, nu te preocupa tu de răzbunare; dacă duşmanului tău îi e sete, dă-i să bea.

93,2 „dă-le plata cuvenită": *litt.* „plăteşte-i cu plata".

93,4 „vor grăi toţi...": TM are „se vor lăuda toţi".

93,6 *Cf.* Deut. 10,18.

93,7 Chiar într-o lume în care nu există ateism teoretic, ateismul practic se manifestă prin aceea că omul se comportă cu semenii ca şi cum Dumnezeu nu ar exista.

93,10 „povăţuieşte": gr. παιδεύω, „a educa, a creşte", ajunge să însemne, în greaca târzie, „a pedepsi", păstrându-şi conotaţia „pedagogică".

Cel care-l învață pe om cunoașterea,
11 Domnul, cunoaște cugetările oamenilor că sunt zadarnice.
12 Fericit omul pe care-l mustri Tu, Doamne,
și din Legea Ta îi dai învățătură,
13 ca să-l alini în zilele rele,
până când i se va săpa păcătosului groapă.
14 Căci Domnul nu va lepăda poporul Său
și moștenirea Sa n-o va da la o parte
15 până când dreptatea nu se va întoarce spre judecată
și, în urma ei, toți cei drepți cu inima.

Oprire

16 Cine se va ridica pentru mine împotriva celor vicleni,
sau cine-mi va sta alături împotriva făptuitorilor fărădelegii?
17 Dacă Domnul nu-mi venea în ajutor,
degrabă s-ar fi așezat în lăcașul morților sufletul meu.
18 Dacă spuneam: „Mi se clatină piciorul!"
mila Ta, Doamne, îmi venea în ajutor;
19 Doamne, după mulțimea durerilor mele în inima mea,
mângâierile Tale au iubit sufletul meu.
20 Oare va sta alături de Tine tronul fărădelegii,
care plăsmuiește chin asupra poruncii?
21 Vor vâna sufletul celui drept

93,11 Citat în 1Cor. 3,20.

93,13 „să-l alini": s-ar putea înțelege și „să-l faci blând". În acest sens merge comentariul lui Augustin.

93,14 *Cf.* Rom. 11,1-2.

93,15a În TM: „Căci dreptatea se va întoarce spre judecată." ♦ Dreptatea lui Dumnezeu este Hristos, care va veni să judece lumea (Origen, Chiril al Alexandriei, Atanasie, Theodoret).

93,16 „se va ridica pentru mine": expresie juridică, cu sensul „îmi va lua apărarea la judecată".

93,17 „în lăcașul morților": TM are „întru tăcere" (*cf.* Ps. 87,11-13).

93,19 „au iubit": TM are „încântau".

93,20 „plăsmuiește chin asupra poruncii": text dificil, și în gr. și în TM, care a fost înțeles ca referindu-se fie la scaunele de judecată care dau condamnări împotriva Legii lui Dumnezeu, fie la cei care fac ca porunca Domnului să pară chinuitoare (ca „șarpele" din Gen. 3). ♦ După Origen (ed. Pitra), cel care face porunca să pară chinuitoare este diavolul. Aceeași idee și la Atanasie.

şi sângele nevinovat îl vor osândi.
22 Dar Domnul mi-a fost spre adăpost
şi Dumnezeul meu, spre ajutor nădejdii mele.
23 Şi le va plăti fărădelegea lor
şi după răutatea lor
îi va da pieirii Domnul Dumnezeul nostru.

94

1 **Laudă de cântare a lui David.**
Veniţi să tresăltăm întru Domnul,
să strigăm de bucurie pentru Dumnezeu, mântuitorul nostru!
2 Să ieşim înaintea feţei Lui cu aducere de laudă
şi în psalmi să-I strigăm de bucurie!
3 Căci Dumnezeu mare este Domnul
şi Împărat mare peste toţi zeii;
4 în mâna Lui sunt marginile pământului
şi înălţimile munţilor sunt ale Sale;
5 a Lui este marea, şi El a făcut-o,
şi uscatul, mâinile Lui l-au plăsmuit.
6 Veniţi să ne închinăm şi să ne plecăm în faţa Lui
şi să plângem înaintea Domnului, care ne-a făcut,
7 căci El este Dumnezeul nostru,

93,22 „adăpost... ajutor nădejdii": TM are „fortăreaţă... stâncă de adăpostire".

93,23 TM repetă „îi va da pieirii". ♦ Origen şi Grigore al Nyssei (44) interpretează „îi va face drepţi".

94 Unul dintre cei mai cunoscuţi psalmi, utilizat liturgic în ritul latin şi, fragmente din el, în ritul bizantin, la începutul oficiului fiecărei zile. Epistola către evrei comentează pe larg îndemnul la convertire care începe la v. 7: „Astăzi..." (3,7–4,11): fiecare zi este „astăzi" în care omul e chemat să-L laude pe Dumnezeu şi să-I dea ascultare.

94,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „să strigăm de bucurie": e vorba de aclamaţia liturgică, la anumite sărbători (vezi nota la 65,1). ♦ „Dumnezeu, mântuitorul nostru": TM are „stânca mântuirii noastre".

94,4 La începutul versetului, *Vaticanus* are în plus „căci Domnul nu va lepăda poporul Său", luat de la 93,14.

94,6 „să ne plecăm": *litt.* „să cădem [cu faţa la pământ]". ♦ „să plângem": TM are „să îngenunchem".

94,7 *Cf.* Iez. 34,1 *sq.*; Ps. 22. Versetul aminteşte şi de formula Legământului (Ex. 6,7; Deut. 26,18; Os. 2,25; Ier. 24,7; Iez. 36,28 etc.). ♦ 7b: *cf.* In. 10,9.

iar noi, poporul păşunii Lui
şi turma mâinii Lui.
„Astăzi, dacă veţi auzi glasul Lui,
8 nu vă împietriţi inima ca la răzvrătire,
ca în ziua încercării din pustiu,
9 unde [M-]au ispitit părinţii voştri,
M-au pus la încercare şi au văzut lucrările Mele.
10 Patruzeci de ani Mi-a fost silă de generaţia aceasta
şi am zis: ei mereu rătăcesc cu inima
şi n-au cunoscut căile Mele,
11 aşa că am jurat întru mânie:
Nu vor intra în odihna Mea!"

95

1 Când s-a zidit Casa, după robie; cântare a lui David.
Cântaţi Domnului cântare nouă,
cântaţi Domnului tot pământul;
2 cântaţi Domnului, binecuvântaţi Numele Lui,

94,7d-11 Fragment citat şi comentat în Evr. 3–4.

94,8 „răzvrătire... încercării": LXX traduce întotdeauna toponimele ebraice *Mᵉrībāh* (*cf.* Num. 20,13; Deut. 33,8, Ps. 80,8) şi *Massāh* (*cf.* Ex. 17,7; Deut. 6,16; 9,22) – aluzie la evenimente din timpul peregrinării de patruzeci de ani (v. 10) a israeliţilor prin pustiu, când aceştia s-au îndoit de puterea Domnului de a le da apă şi hrană.

94,11 „Odihna" este Pământul făgăduinţei (Ex. 33,14-15; Deut. 12,9). Ulterior a căpătat rezonanţă eshatologică. Pentru Origen, în sens istoric e Ţara sfântă, iar în sens spiritual este cunoaşterea lui Dumnezeu. Atanasie vorbeşte de trei odihne: sabatul trupesc, Pământul făgăduinţei şi odihna cerească.

95 Face parte din „psalmii Împărăţiei". Apare într-o formă aproape identică şi în 1Par. 16,23-33, făcând parte din cântarea de bucurie la aducerea chivotului. Se remarcă universalismul, care face ecou celui din partea a doua şi a treia a Cărţii lui Isaia (*e.g.* Is. 66,18-19).

95,1 Augustin încearcă să facă o legătură între titlu şi restul psalmului: este vorba de zidirea spirituală, care se ridică pentru că tot pământul e chemat să-I cânte lui Dumnezeu o cântare nouă. Acolo este unitatea Duhului, acolo este o singură piatră făcută din multe; constructorii trebuie să vestească slava Domnului: dacă şi-o vestesc doar pe a lor proprie, atunci sunt doar „perete spoit" (*cf.* Iez. 13,10; Fp. 23,3). Pentru Theodoret, psalmul cântă cele două veniri ale Domnului, precum şi Judecata ce va veni şi mântuirea păgânilor. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ *Cf.* Apoc. 5,9; 14,3.

binevestiți zi după zi mântuirea Lui;
3 vestiți printre neamuri slava Lui,
la toate popoarele, faptele Lui minunate!
4 Căci mare e Domnul şi preavrednic de laudă,
mai de temut decât toți zeii;
5 căci toți zeii neamurilor sunt demoni,
dar Domnul a făcut cerurile.
6 Mărturie şi frumusețe înaintea Lui,
sfințenie şi măreție în [lăcaşul] Lui sfânt.
7 Aduceți Domnului, seminții ale neamurilor,
aduceți Domnului slavă şi cinste;
8 aduceți Domnului slava [cuvenită] Numelui Său!
Luați jertfe şi intrați în curțile Lui;
9 închinați-vă Domnului în curtea Lui sfântă,
să se cutremure în fața Lui tot pământul!
10 Spuneți printre neamuri: „Domnul este Împărat,
căci a îndreptat lumea, care nu se va clinti,
va judeca popoarele cu nepărtinire."

95,3 *Cf.* Mt. 28,19.

95,4 „zeii": *cf.* nota la 85,8.

95,5 „demoni": TM are *'elīlīm*, „deşertăciuni" – fonetismul cuvântului evocă pluralul *'elīm*, „zei".

95,6 „Mărturie": gr. ἐξομολόγησις desemnează de obicei aducerea de laudă şi mulțumire lui Dumnezeu prin amintirea faptelor Lui minunate, care Îi aduc mărturie – *cf.* nota la 6,6. TM are *hōdh*, „splendoare, maiestate". ♦ Despre personificarea atributelor divine, vezi şi nota la 84,11.

95,7 „seminții": *litt.* „familii, clanuri, case părinteşti". ♦ *Cf.* Rom. 15,16 („ca să fie bineprimită jertfa neamurilor"). ♦ Theodoret spune că, de vreme ce se adresează păgânilor, jertfa cerută e una spirituală (*cf.* Mal. 1,10 *sq.*).

95,9 „în curtea Lui sfântă": TM are „în podoaba sfințeniei". ♦ „să se cutremure": acelaşi verb σαλεύομαι ca la v. 10, unde l-am tradus cu „a se clinti", şi la v. 11, tradus cu „a fremăta", în funcție de context. TM are „să se înfioare".

95,10 „este Împărat": gr. ἐβασίλευσεν, *litt.* „s-a înstăpânit", „a domnit". O familie de manuscrise ale LXX folosite de unii Părinți greci adaugă aici ἀπὸ ξυλοῦ, „de pe lemn", ceea ce a fost interpretat ca o profeție despre lemnul crucii (Iustin, *Dial.* 73 etc.). Origen respinge adaosul, care nu va mai apărea în psaltirile care urmează Hexapla, dar acesta intrase de mai multă vreme în liturgie, în *Vetus Latina* şi în versiunile copte (*cf.* B. Capelle, „Regnavit a ligno – Ps. 95,10", *Travaux liturgiques*, III, 1967, p. 211 *sq.* – *apud* M. Harl, [1994], p. 310).

11 Să se veselească cerurile şi să tresalte pământul,
să freamete marea şi plinătatea ei;
12 să se bucure câmpiile şi toate cele ce sunt pe ele!
Atunci vor dănţui toţi copacii pădurii
13 în faţa Domnului, fiindcă vine,
fiindcă vine să judece pământul:
va judeca lumea întru dreptate şi popoarele, întru adevărul Său.

96

1 Al lui David, când a fost aşezat pământul lui.
Domnul este Împărat: să tresalte pământul,
să se veselească insulele multe!
2 Nori şi negură Îl înconjoară,
dreptatea şi judecata sunt temelia tronului Său.
3 Foc înaintea Lui va merge
şi va arde de jur-împrejur pe vrăjmaşii Lui;
4 fulgerele Lui s-au arătat în lume,
a văzut şi s-a cutremurat pământul.
5 Munţii s-au topit precum ceara de la faţa Domnului,
de la faţa Stăpânului întregului pământ.

95,11-12 Implicarea întregii creaţii în preamărirea lui Dumnezeu este o temă frecventă în psalmi şi la profeţi (*e.g.* Ps. 148; Os. 2,23-24; Is. 44,23; 49,13; 55,12; Cântarea celor trei tineri din Dan. 3,52 şi urm. etc.). ♦ 11a e citat în Apoc. 12,12.

95,12 „vor dănţui": *litt.* „vor sălta [de bucurie]"; TM are „vor striga de bucurie".

96 „Psalm al Împărăţiei", care descrie în imagini pline de măreţie manifestarea puterii lui Dumnezeu. Mântuirea arătată ca o „venire" a lui Dumnezeu trimite cu gândul la partea a doua din Cartea lui Isaia. Unii Părinţi (Eusebiu, Efrem, Theodoret) văd aici şi o descriere a Judecăţii de Apoi.

96,1 Augustin comentează titlul referindu-l la Hristos, prefigurat de David. În sens larg, „pământul lui" (se poate traduce şi „ţara lui") ar însemna tot pământul şi evanghelizarea neamurilor. ♦ Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „insulele": vezi nota la 71,10.

96,2 „Nori şi negură...": *cf.* Mt. 17,5 (Schimbarea la faţă); 24,30 şi par. (a doua venire); Apoc. 1,7. După Theodoret, „norul arată că natura divină nu poate fi văzută; [...] norul şi negura amintesc că Hristos este acelaşi Domn de pe Sinai". ♦ „judecata": *litt.* „hotărârea".

96,4 „s-au arătat în lume": TM are „au luminat lumea". *Cf.* Apoc. 4,5 („din tron ieşeau fulgere").

6 Au vestit cerurile dreptatea Lui
şi au văzut toate popoarele slava Lui.
7 Să se ruşineze toţi cei care se închină [chipurilor] cioplite,
cei care se fălesc cu idolii lor:
închinaţi-vă Lui, toţi îngerii Lui!
8 Auzit-a şi s-a veselit Sionul
şi au tresăltat fiicele Iudeii
pentru hotărârile Tale, Doamne,
9 căci Tu eşti Domnul cel preaînalt peste tot pământul,
preaînălţat mai presus decât toţi zeii.
10 Cei care iubiţi pe Domnul, să urâţi răul:
Domnul păzeşte sufletele credincioşilor Săi,
din mâinile păcătoşilor îi va izbăvi.
11 Lumină a răsărit pentru cel drept
şi pentru cei cu inimă cinstită, veselie.
12 Veseliţi-vă, drepţilor, în Domnul,
şi lăudaţi pomenirea sfinţeniei Lui!

97

1 Psalm al lui David.
Cântaţi Domnului cântare nouă,
Căci lucruri minunate a făcut Domnul:
mântuire a adus pentru El dreapta Lui
şi braţul Lui cel sfânt.

96,7 „îngerii Lui": TM are „zeii", ca la v. 9. ♦ 7c: citat în Evr. 1,6.

96,8 Pentru Theodoret, „fiicele Iudeii" sunt Bisericile răspândite pe tot pământul.

96,10 „păcătoşilor": TM are „celor răi".

96,11a *Cf.* In. 1,9; Lc. 1,79.

97 „Psalm al Împărăţiei". Dumnezeu este lăudat pentru faptele Sale minunate, care strălucesc până la „marginile pământului". De aceea toţi oamenii şi întreaga creaţie sunt chemaţi să se bucure, fiindcă stăpânirea Domnului instaurează în sfârşit dreptatea. Unii Părinţi (Eusebiu, Theodoret etc.) văd aici o profeţie despre cele două veniri ale lui Hristos.

97,1 Titlul în TM: „Psalm." ♦ Începe ca şi Ps. 95. ♦ „lucruri minunate": *cf.* Lc. 5,26. ♦ „braţul Lui cel sfânt": pentru Augustin, braţul Domnului este Hristos şi minunea Lui este că a mântuit lumea întreagă.

2 Cunoscută a făcut Domnul mântuirea Lui,
înaintea neamurilor Şi-a dezvăluit dreptatea.
3 Şi-a amintit de mila Lui pentru Iacob
şi de adevărul Lui pentru casa lui Israel:
au văzut toate marginile pământului mântuirea Dumnezeului nostru.
4 Strigaţi de bucurie lui Dumnezeu, tot pământul,
cântaţi şi tresăltaţi şi înălţaţi psalmi:
5 cântaţi Domnului cu alăuta,
cu alăuta şi cu glas de psalm;
6 cu trâmbiţe şi cu glas de corn
strigaţi de bucurie înaintea Împăratului [şi] Domnului!
7 Să freamete marea şi plinătatea ei,
lumea şi cei ce locuiesc în ea;
8 râurile vor bate din palme laolaltă,
munţii vor tresălta de bucurie,
9 fiindcă [Domnul] vine să judece pământul:
va judeca lumea întru dreptate
şi popoarele, cu nepărtinire.

97,2 *Cf.* Fp. 28,28.

97,3 *Cf.* Lc. 1,54. ♦ „Şi-a amintit": referitor la Dumnezeu, „amintirea" este un antropomorfism care indică începerea unei acţiuni salvatoare. ♦ „adevărul": TM are „fidelitatea" (vezi nota la 88,2). ♦ *Cf.* Fp. 1,8 („Îmi veţi fi martori... până la marginile pământului"). Origen (ed. Pitra) comentează în sens spiritual: pentru a-L vedea pe Mântuitorul, trebuie să stăm la marginile pământului, adică să trăim nu după trup, ci după spirit.

97,5 „cântaţi": acelaşi verb ca la sfârşitul v. 4, ψάλλω, *litt.* „a cânta [psalmi] cu acompaniament de instrument cu coarde".

97,6 „cu trâmbiţe şi cu glas de corn": *litt.* „cu trâmbiţe de metal ciocănit şi cu glas de trâmbiţă de corn". ♦ După Origen (ed. Pitra), trâmbiţele de metal din care evreii sunau când erau biruitori în luptă sunt aici simbolul victoriei. După Atanasie, sunetul de corn vestea începutul unei domnii.

97,7 *Cf.* Ps. 95,11. ♦ „marea... lumea..." = întreaga creaţie.

97,8b În TM: „laolaltă [cu râurile] munţii vor tresălta/să tresalte..."

98

1 Psalm al lui David.
Domnul este Împărat, să se mânie popoarele!
Cel care şade peste heruvimi: să se cutremure pământul!
2 Mare este Domnul în Sion
şi preaînălţat peste toate popoarele.
3 Să aducă laude Numelui Său celui mare,
căci înfricoşător şi sfânt este.
4 Cinstea regelui iubeşte judecata;
Tu ai rânduit cele drepte,
judecată şi dreptate în Iacob Tu ai făcut.
5 Înălţaţi pe Domnul Dumnezeul nostru
şi închinaţi-vă la scăunelul de sub picioarele Sale,
că sfânt este!
6 Moise şi Aaron – printre preoţii Lui,
şi Samuel – printre cei care chemau Numele Lui:
Îl chemau pe Domnul şi El îi asculta,
7 din stâlp de nor le grăia,
iar ei păzeau mărturiile Lui
şi poruncile pe care le dăduse.

---

98 Ultimul dintre „psalmii Împărăţiei". Dumnezeu este proclamat sfânt de trei ori (vv. 3; 5; 9) – *cf.* Is. 6,3. Gr. ἅγιος traduce ebr. *qādhōş*, care, la origine, înseamnă „separat, pus deoparte"; aşadar, în sens strict, se referă numai la Dumnezeu ca fiind „Cel cu totul Altul", „transcendent"; în sens mai larg, despre om, ca „pus deoparte pentru Dumnezeu" şi apoi despre obiectele şi construcţiile sacre. Dumnezeul cel nevăzut, necuprins, neajuns cu mintea intră totuşi în legătură cu oamenii, le vorbeşte şi le ascultă rugăciunile.

98,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ *Cf.* Ps. 92,1; 95,10; 96,1. ♦ „să se mânie": TM are „tremură/să tremure". ♦ „şade peste heruvimi": capacul chivotului străjuit de cei doi heruvimi (Ex. 25,18-20) era socotit tronul prezenţei lui Dumnezeu.

98,3 „Numelui Său": TM are „Numelui Tău". Pentru „Numele" – *cf.* nota la 8,2.

98,4 „Cinstea": TM are „tăria". ♦ „cele drepte": *litt.* „integrităţile".

98,5 „scăunelul": tronul regal fiind foarte înalt (*cf.* Is. 6,1), suveranul îşi sprijinea picioarele pe un scăunel. Dar şi chivotul ca loc al Prezenţei e numit „scăunelul picioarelor Domnului" (1Par. 28,2), apoi, prin extensie, Templul şi muntele Sion.

98,6 Moise e numit aici „preot" probabil datorită rolului lui de mijlocitor. ♦ După Augustin, psalmistul îi numeşte pe Moise, Aaron şi Samuel „preoţi" fiindcă vrea să descoperim în ei prefigurări ale lui Hristos, adevăratul Preot.

98,7 „stâlp de nor": *cf.* Ex. 33,9; 3Rg. 8,10-12.

8 Doamne, Dumnezeul nostru, Tu îi ascultai;
Dumnezeule, Tu erai îngăduitor cu ei,
dar pedepseai toate răutăţile lor.
9 Înălţaţi pe Domnul Dumnezeul nostru,
şi închinaţi-vă către muntele Său cel sfânt,
că sfânt este Domnul Dumnezeul nostru!

99

1 Psalm pentru aducere de laudă.
Strigaţi Domnului tot pământul,
2 slujiţi Domnului cu bucurie,
intraţi înaintea Lui cu veselie!
3 Să ştiţi că Domnul, El este Dumnezeu,
El ne-a făcut şi nu noi:
poporul Lui şi oile păşunii Lui.
4 Intraţi pe porţile Lui cu aducere de laudă,
în curţile Lui, cu imnuri:
aduceţi-I mulţumire, lăudaţi Numele Lui!
5 Că bun este Domnul, în veac mila Lui
şi din neam în neam, adevărul Lui.

98,8 „răutăţile": *litt.* „punerile la cale", „moravurile". TM are „răutăţile".

98,9c *Cf.* Is. 6,3; Apoc. 4,8.

99 La intrarea în Templu, credincioşii îşi strigă bucuria plină de recunoştinţă de a-I aparţine Domnului. Ei cheamă la această bucurie întreg pământul.

99,1 „Strigaţi": *litt.* „aclamaţi".

99,2 *Cf.* Rom. 12,11-12.

99,3 „şi nu noi": TM are, în textul scris, *w^e lo' 'anah^enū*, „şi nu noi", cu indicaţia că trebuie să se citească *w^e lō 'anah^enū*, „ai Lui suntem". ♦ După Theodoret, imaginea turmei şi a păşunii nu indică numai stăpânirea, ci şi grija, ocrotirea.

99,4 Am tradus aici cu „a aduce mulţumire" verbul cu sens complex ἐξομολογέω, cel mai adesea echivalat cu „a aduce laudă" (vezi nota la 6,6), pentru că este urmat de αἰνέω, „a lăuda". ♦ „lăudaţi...": TM are „binecuvântaţi...".

99,5 *Cf.* 1Pt. 2,3 („dacă aţi gustat că bun este Domnul"). ♦ „adevărul": *cf.* nota la 88,2.

100

1 Psalm al lui David.
Milă şi judecată Îţi voi cânta, Doamne,
2 voi înălţa psalm şi voi înţelege pe calea fără prihană: când oare vei
veni la mine?
Umblat-am în nevinovăţia inimii mele în mijlocul casei mele.
3 N-am pus înaintea ochilor mei lucru nelegiuit,
pe călcătorii de Lege i-am urât;
4 nu s-a lipit de mine inimă vicleană;
pentru că cel rău se abătea de la mine, nu-l cunoşteam.
5 Pe cel care-l vorbea de rău în ascuns pe aproapele său, pe acesta îl
goneam;
cu cel cu ochiul trufaş şi inima nesăţioasă nu mâncam laolaltă.
6 Ochii mei peste cei credincioşi din ţară, ca să-i aşez lângă mine:
cel care umbla pe calea fără prihană, acela îmi slujea.

---

100 Programul de guvernare al cârmuitorului ideal: integritatea personală, alegerea sfetnicilor credincioşi, alungarea ticăloşilor de la curte şi lupta împotriva nedreptăţii. Este unul dintre aşa-numiţii „psalmi regali/împărăteşti". În ebraică, toate verbele sunt la o formă care indică acţiune în plină desfăşurare: s-ar traduce deci fie cu prezentul, fie cu viitorul, ca un angajament. Părinţii văd în acest psalm chipul omului desăvârşit, Hristos.

100,1 În TM are două stihuri, al doilea fiind: „*YHWH*, Îţi voi înălţa psalm" (luat de la v. 2). ♦ Eusebiu subliniază că mila lui Dumnezeu e mai tare ca judecata.

100,2 În TM, 2a: „Voi lua seama la calea desăvârşită...". ♦ Unii interpretează „calea fără prihană" ca obiect al înţelegerii, dar pentru majoritatea Părinţilor omul înţelege tainele doar dacă păşeşte pe calea neprihănită. Augustin: „În afara căii neprihănite, nu poţi nici să psalmodiezi, nici să înţelegi. Dacă vrei să înţelegi, psalmodiază pe calea neprihănită, adică înfăptuieşte cu bucurie lucrările Dumnezeului tău." ♦ „a umbla" = „a se comporta" – semitism. ♦ „nevinovăţia": *litt.* „nerăutatea".

100,3 „nelegiuit": TM are „distrugător". ♦ „călcătorii de Lege": *litt.* „cei care fac încălcări". ♦ În TM 3b este: „urăsc lucrarea celor răzvrătiţi şi [ea] nu se va lipi de mine" (verbul de la v. 4).

100,4 „vicleană": gr. σκαμβός, „strâmb, pervers" – *hapax* în LXX. ♦ În TM: „Inima vicleană e departe de mine; răul nu-l voi cunoaşte." *Cf.* Mt. 7,23 („Nu v-am cunoscut niciodată..."). ♦ Pentru Eusebiu şi Atanasie, „inima vicleană" e diavolul.

100,5 *Cf.* 1Pt. 5,5 („Dumnezeu li se împotriveşte celor trufaşi"). ♦ „nu mâncam laolaltă": TM are „nu-l sufăr".

100,6 „din ţară": gr. γῆ poate însemna şi „teritoriu", dar şi „pământ", în general, ca şi ebr. *'ereṣ*. Dacă se trece la un sens spiritual, mai potrivit ar fi „de pe pământ". La fel la v. 8. ♦ *Cf.* Mt. 19,28 („Veţi şedea şi voi pe douăsprezece tronuri..."); Apoc. 3,21.

7 Nu locuia în mijlocul casei mele cel ce se purta cu trufie,
cel ce grăia lucruri nedrepte nu sporea înaintea ochilor mei.
8 Dis-de-dimineață îi ucideam pe toți păcătoșii din țară,
ca să nimicesc din cetatea Domnului pe toți cei ce săvârșesc fărădelegea.

101

1 Rugăciunea unui sărman, când e istovit și înaintea Domnului își revarsă ruga.
2 Ascultă, Doamne, rugăciunea mea
și strigarea mea să ajungă la Tine!
3 Nu-Ți întoarce fața de la mine:
în ziua când sunt strâmtorat, apleacă-Ți urechea spre mine;
în ziua când Te strig, răspunde-mi degrabă!
4 Căci s-au spulberat ca fumul zilele mele
și oasele mele ca lemnul de foc s-au uscat.
5 Lovită a fost ca iarba și s-a uscat inima mea,
căci am uitat să-mi mănânc pâinea.
6 De glasul suspinului meu
mi s-a lipit osul de carne.
7 Asemănatu-m-am cu pelicanul din pustiu,

100,7 „cel ce se purta cu trufie": TM are „făptuitorul înșelăciunii".

100,8 „Dis-de-dimineață îi ucideam... ca să nimicesc": TM are „în dimineți îi voi nimici... ca să înlătur". ♦ Eusebiu interpretează în sens spiritual: „păcătoșii" sunt gândurile rele ce nu trebuie tolerate în cetatea lui Dumnezeu, care este sufletul. ♦ Rupert din Deutz: „Aici se termină cei cincizeci de psalmi care îl încurajau pe luptător. Omul e acum liniștit și psalmii care urmează emană numai iubire desăvârșită; ea a alungat teama."

101 Peste rugăciunea unui om sărman copleșit de suferință se suprapune cea a iudeilor întorși în patrie după exil. Precaritatea vieții omului și a întregii creații îl determină pe psalmist să-și pună toată nădejdea în Dumnezeu, care poate da un nou început.

101,1 „sărman": Augustin identifică pe acest sărman în „Acela [Hristos] care pentru noi S-a făcut sărac" (2Cor. 8,9). După Cassiodor, în rugăciunea săracului e descrisă condiția umană.

101,3 „întoarce": TM are „ascunde".

101,4 *Cf.* Iac. 4,14 („sunteți ca un abur ce apare puțin, apoi piere").

101,5b-10 Chiril al Ierusalimului (*Cat.* 2,12) vede aici o aluzie la David, după păcatul său (2Rg. 12,16-17).

101,7 „dărâmături": *litt.* „loc de casă".

m-am făcut ca bufniţa din dărâmături.
8 Vegheat-am şi am ajuns
ca vrabia singuratică pe acoperiş.
9 Ziua întreagă mă ocărau duşmanii mei
şi cei care mă lăudau jurau împotriva mea.
10 Că cenuşă ca pâine am mâncat
şi băutura mea cu lacrimi o amestecam
11 în faţa mâniei şi a urgiei Tale,
fiindcă, după ce m-ai înălţat, m-ai strivit.
12 Zilele mele ca umbra au trecut
şi eu m-am uscat ca iarba.
13 Dar Tu, Doamne, rămâi în veac
şi amintirea Ta, din neam în neam.
14 Te vei ridica şi Te vei îndura de Sion,
căci e vremea să Te înduri de el, a sosit vremea;
15 pentru că le-au fost dragi slujitorilor Tăi pietrele lui
şi de ţărâna lui le va fi milă.
16 Şi se vor teme neamurile de Numele Domnului
şi toţi regii pământului, de slava Ta,
17 căci Domnul va zidi Sionul
şi va fi văzut în slava Lui.
18 A privit către rugăciunea celor smeriţi
şi n-a dispreţuit cererea lor.
19 Să se scrie aceasta pentru generaţia viitoare
şi poporul care se întemeiază Îl va lăuda pe Domnul

101,8 „vrabia": TM are „o pasăre".

101,9 *Cf.* Mt. 26,74.

101,11 Augustin aplică versetul lui Adam, omul creat după chipul lui Dumnezeu şi înălţat de El mai presus de toate făpturile, care apoi ajunge să ducă o viaţă nefericită fiindcă a păcătuit.

101,14 „vremea", gr. καιρός: *cf.* nota la 30,16. ♦ 14b: după Theodoret, se referă la sfârşitul anilor de exil. În sens plenar, *cf.* Gal. 4,4 („Când a venit plinirea timpului...").

101,16 *Cf.* Apoc. 21,24 („regii pământului îşi vor aduce slava lor"). Mai mulţi Părinţi văd aici o aluzie la cele două veniri ale lui Hristos: în prima, El zideşte Biserica, iar la a doua, Se va arăta în slavă.

101,19 *Cf.* Rom. 15,4 („Toate câte s-au scris mai înainte, spre învăţătura noastră s-au scris").

20 pentru că S-a plecat din înălţimea [lăcaşului] Său sfânt,
Domnul din cer a privit spre pământ,
21 ca să asculte suspinul celor înlănţuiţi,
să-i dezlege pe fiii celor ucişi,
22 ca să se vestească în Sion Numele Domnului
şi lauda Lui, în Ierusalim,
23 când se vor aduna popoarele laolaltă
şi împărăţiile, ca să slujească Domnului.
24 I-a răspuns în felul puterii lui:
„Puţinătatea zilelor mele vesteşte-mi-o;
25 nu mă lua la jumătatea zilelor mele:
din neam în neam sunt anii Tăi."
26 De la început Tu, Doamne, ai întemeiat pământul
şi cerurile sunt lucrarea mâinilor Tale:
27 ele vor pieri, dar Tu vei rămâne
şi toate ca un veşmânt se vor învechi
şi ca pe o mantie le vei schimba şi vor fi schimbate;
28 dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor sfârşi.
29 Fiii robilor Tăi se vor sălăşlui
şi seminţia lor va propăşi în veac.

101,20b Atanasie (*De titulis psalmorum, PG* 27) pune stihul în legătură cu profeţia lui Isaia citită de Iisus în sinagoga din Nazaret (*cf.* Lc. 4,18).

101,21 *Cf.* 78,11 şi nota.

101,23 *Cf.* In. 11,52 („ca să-i adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu").

101,24 Primul stih este obscur. TM are: „El a frânt pe cale puterea mea, mi-a scurtat zilele" – *cf.* Is. 38,10 (rugăciunea lui Iezekia); „a frânt": ebr. *'innāh*, „a umilit, a slăbit", forma de *pi'el* de la *'ānāh* („a fi smerit, slăbit"). LXX a tradus verbul omograf la forma de bază *'ānāh*, „a răspuns". ♦ „puterii lui": TM are forma scrisă „puterea lui" cu indicaţia să se citească „puterea mea". LXX a tradus forma scrisă. Traducerea Anania încearcă să dea un sens schimbând persoana verbului: „Răspunsu-I-am în felul tăriei Lui."

101,25 Începe în TM: „Eu zic: ...".

101,25-27 Versete citate în Evr. 1,10-12 şi referite la Hristos.

101,26 „De la început": TM are „Din vechime".

101,27 *Cf.* Is. 51,6; Mt. 24,35; Mc. 13,31 („Cerul şi pământul vor trece..."); 1Cor. 7,31 („trece chipul lumii acesteia"); Apoc. 20,11; 21,1; 1Pt. 1,25 („Cuvântul Domnului rămâne în veci").

101,29 *Cf.* Apoc. 21,3. ♦ „va propăşi": TM are „va fi statornicită".

102

[1] Al lui David.
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul
şi toate cele din lăuntrul meu Numele cel sfânt al Lui!
[2] Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul
şi nu uita toate răsplătirile Lui!
[3] Pe Cel ce iartă toate fărădelegile tale
şi vindecă toate bolile tale;
[4] pe Cel ce răscumpără de la pieire viaţa ta,
pe Cel ce te încununează cu milă şi îndurări,
[5] pe Cel ce satură cu bunătăţi dorinţa ta:
tinereţea ta se va înnoi ca a vulturului.
[6] Cel care săvârşeşte milostiviri, Domnul,
şi judecată pentru toţi cei nedreptăţiţi.
[7] A făcut cunoscute căile Sale lui Moise,
fiilor lui Israel – voile Sale.
[8] Îndurător şi milostiv este Domnul,
îndelung-răbdător şi mult milostiv.
[9] Nu până la capăt e urgia Lui,
nici până în veac nu va ţine mânie.
[10] N-a făcut cu noi după păcatele noastre,
nici după fărădelegile noastre nu ne-a răsplătit.
[11] Căci, pe cât e de înalt cerul faţă de pământ,
şi-a întărit Domnul mila Lui peste cei care se tem de El.
[12] Pe cât e de departe răsăritul de apus,
a îndepărtat de la noi fărădelegile noastre.

---

102 Cântare a iubirii lui Dumnezeu.

102,1 *Cf.* Ps. 71,18-19; 103,1. De cele mai multe ori, în Scriptură e vorba de binecuvântarea pe care Dumnezeu o revarsă asupra făpturilor Sale, sau, prin extensie, cel cu autoritate (tatăl, regele etc.) asupra celor încredinţaţi ocrotirii lui. Dar şi omul Îl binecuvântează pe Dumnezeu, exprimându-şi lauda şi recunoştinţa pentru binefacerile primite. ♦ „toate cele din lăuntrul meu": *cf.* Deut. 6,4.

102,5 „ca a vulturului": *cf.* Is. 40,31. După o credinţă populară, vulturul, ajuns la bătrâneţe, îşi schimbă penele şi reîntinereşte. Theodoret vede aici o metaforă a botezului, iar Augustin, a învierii.

102,6 „milostiviri": acest plural se referă la faptele concrete de milostivire.

102,9 Augustin îl leagă de Ef. 2,3 („Eram din fire fii ai mâniei...").

13 După cum un tată se îndură de fii,
S-a îndurat Domnul de cei care se tem de El.
14 Căci El ştie din ce suntem plăsmuiţi:
adu-Ţi aminte că ţărână suntem!
15 Omul – ca iarba zilele lui,
ca floarea câmpului, aşa va înflori,
16 căci vânt trece peste ea şi nu va mai fi
şi nu se va mai cunoaşte locul ei.
17 Dar mila Domnului, din veac şi până în veac peste cei ce se tem de El
şi dreptatea Lui, peste fiii fiilor
18 pentru cei care păzesc legământul Lui
şi îşi aduc aminte de poruncile Lui să le împlinească.
19 Domnul în cer Şi-a pregătit tronul
şi împărăţia Lui pe toate le stăpâneşte.
20 Binecuvântaţi pe Domnul, toţi îngerii Lui,
cei tari în putere, care împliniţi cuvântul Lui,
[de îndată ce] auziţi glasul cuvintelor Lui!
21 Binecuvântaţi pe Domnul, toate oştirile Lui,
slujitorii Lui, care împliniţi voia Lui!
22 Binecuvântaţi pe Domnul, toate lucrările Lui,
în tot locul stăpânirii Lui:
binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!

102,14 *Cf.* Gen. 2,7; Iov 10,9.

102,15 *Cf.* Is. 40,6-7 („... tot trupul e ca iarba...").

102,17 = Lc. 1,50.

102,18b *Cf.* In. 13,21.

102,20 *Cf.* Dan 3,59. ♦ „Împliniţi... [de îndată ce] auziţi..." poate avea două interpretări: ascultarea glasului coincide cu împlinirea poruncii, aşa încât *Midraş Tehillīm* vorbeşte de-a dreptul de o împlinire înainte de a auzi porunca, citând în paralel Ex. 24,7 („Vom face şi vom asculta"); altă interpretare, puţin mai îndepărtată de text: numai cel care împlineşte necontenit cuvântul lui Dumnezeu Îi poate asculta glasul şi cuvintele (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ Despre promptitudinea şi râvna îngerilor – *cf.* Is. 18,2 şi Ps. 103,4. ♦ „La început, Duhul îndemna sufletul omului să-L binecuvânteze pe Dumnezeu, iar acum, după ce a vorbit despre lăcaşurile cereşti pregătite credincioşilor, trece în chip firesc la duhurile cereşti, pentru că ele se veselesc pentru fiecare păcătos care se căieşte." (Eusebiu)

102,22 *Cf.* Dan. 3,57.

103

1 Al lui David.
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!
Doamne, Dumnezeul meu, Te-ai preamărit foarte!
Întru cinstire şi frumuseţe Te-ai îmbrăcat,
2 [Te-ai] învăluit în lumină ca într-un veşmânt,
ai întins cerul ca pe un cort;
3 Cel care acoperă cu ape cămările de sus ale Sale,
Cel care face din nori carul Său,
Cel care umblă pe aripile vânturilor,
4 Cel care-i face pe îngerii Săi duhuri
şi pe slujitorii Săi, foc arzător.
5 El a întemeiat pământul pe neclintirea lui:
nu se va clătina în veacul veacului.
6 Adâncul – ca o mantie veşmântul lui,

---

103 Laudă lui Dumnezeu pentru creaţie şi pentru providenţă.

103,1 „cinstire": gr. ἐξομολόγησις, *cf.* nota la 6,6. ♦ „frumuseţe": gr. εὐπρέπεια, „înfăţişare frumoasă, farmec, măreţie", traduce ebr. *hadhar*, „strălucire, podoabă".

103,2 „învăluit în lumină": *cf.* 1Tim. 6,16 („Cel ce locuieşti în lumina cea neapropiată"). ♦ „învăluit... întins... etc.": verbele sunt la participiu, deci indiferente la persoană; de la v. 3 apare pronumele care se referă la pers. a III-a, iar de la v. 5, verbele sunt la mod personal de pers. a III-a. ♦ „cort": *litt.* „învelitoare de piele", care poate fi şi „foaie de cort".

103,3 „acoperă cu ape cămările...": TM are „şi-a aşezat peste ape grinzile cămărilor...". ♦ „cămările de sus": după cosmologia Vechiului Testament, bolta cerului este dintr-un material solid („tăria"), iar în încăperile de deasupra ei se află „apele cele mai presus de ceruri" ce se revarsă pe pământ sub formă de ploaie, rouă, zăpadă etc. ♦ „carul": ἐπίβασις, *litt.* „orice lucru pe care se poate merge (piedestal, dar mai ales car, sau animal de călărie)". ♦ 3c: alergarea vântului nu poate să ne dea decât o idee despre neobosita mişcare divină care însufleţeşte neîncetat creaţia (Hesychios din Ierusalim)

103,4 „îngerii": gr. ἄγγελος are sensul de „trimis", care se specializează în greaca biblică pentru „înger", pe măsura dezvoltării unei angelologii. ♦ „duhuri": gr. πνεῦμα, „suflare", se foloseşte pentru suflarea vântului, pentru respiraţie şi, de aici, referitor la Dumnezeu, ajunge să însemne „duh", împrumutând astfel sensurile ebr. *ruah* (*cf.* şi nota la v. 30). Se poate traduce deci şi „Cel care-i face pe trimişii Săi suflări de vânt". Traducerea pentru care am optat reflectă o înţelegere mai spirituală a textului, prezentă încă din VT. ♦ Citat în Evr. 1,7. ♦ După interpretarea lui Augustin, „duhuri" e numele naturii lor; „îngeri" (mesageri) e numele slujirii lor.

103,5 „nu se va clătina": Augustin vede aici o imagine a Bisericii.

103,6 „Adâncul": în el, Părinţii au văzut simbolul atributelor lui Dumnezeu: ştiinţa (Origen, Didim din Alexandria), înţelepciunea, puterea, providenţa (Euthymios Zigabenos).

peste munți vor sta ape.
7 De mustrarea Ta vor fugi,
de glasul tunetului Tău se vor înfricoşa.
8 Se ridică munți şi se coboară câmpii
spre locul pe care l-ai pus lor temelie;
9 hotar ai pus, pe care nu-l vor trece,
nici nu se vor întoarce să acopere pământul.
10 Tu trimiți izvoare în văi:
printre munți vor străbate ape,
11 vor adăpa toate fiarele câmpului;
le vor primi asinii sălbatici pentru a-şi potoli setea.
12 Deasupra lor păsările cerului se vor sălăşlui,
din mijlocul stâncilor vor da glas.
13 Tu adăpi munții din cămările de sus ale Tale,
din rodul lucrărilor Tale se va sătura pământul.
14 Tu faci să răsară iarbă pentru vite
şi verdeață în slujba oamenilor,
spre a scoate pâine din pământ;
15 şi vinul bucură inima omului;
spre a-şi înveseli fața cu untdelemn
şi pâinea inima omului o întăreşte.
16 Se vor sătura copacii câmpiei
şi cedrii Libanului, pe care i-a sădit.
17 Acolo vrăbiile îşi vor face cuib,
iar casa cocostârcului stă deasupra lor.
18 Munții cei înalți pentru cerbi,
[iar] stânca, adăpost pentru arici.

103,9 *Cf.* Gen. 9,11 (făgăduința făcută lui Noe).

103,10 „ape": TM are „torenți".

103,12 „stâncilor": TM are „frunzişului".

103,15 „vinul... pâinea": pe lângă hrana pământească, majoritatea Părinților văd aici şi o aluzie la Euharistie.

103,16 „copacii câmpiei": TM are „copacii lui *YHWH*". S-a presupus că textul ebraic folosit de traducătorul LXX avea aici un nume divin mai vechi, *Şaddai* (*ŞDY*), înlocuit ulterior cu *YHWH*, şi care seamănă grafic cu *SDY*, „câmpie" (*cf.* LEH, *s.u.* πεδίον).

103,17 „vrăbiile": TM are „păsările". ♦ „stă deasupra lor": *litt.* „le domină".

103,18 „arici": *cf.* nota la Lev. 11,4-6 şi Prov. 30,26.

19 El a făcut luna pentru [arătarea] timpurilor;
soarele şi-a cunoscut apusul său.
20 Ai pus întuneric şi s-a făcut noapte:
în ea vor ieşi toate fiarele desişului –
21 pui de lei răcnind ca să prade
şi să caute de la Dumnezeu mâncarea lor.
22 A răsărit soarele şi s-au adunat
şi în vizuinile lor se vor culca.
23 Va ieşi omul la lucrarea sa
şi la munca sa, până seara.
24 Cât s-au preamărit lucrările Tale, Doamne!
Toate cu înţelepciune le-ai făcut:
s-a umplut pământul de făptura Ta.
25 Iată, marea cea mare şi întinsă:
acolo [sunt] târâtoare fără de număr,
vieţuitoare mici laolaltă cu cele mari;
26 acolo străbat corăbii,
balaurul acela pe care l-ai plăsmuit să se joace în ea.
27 Toate de la Tine aşteaptă
să le dai hrana la vreme potrivită.
28 Când le vei da, vor culege,
când vei deschide mâna Ta, toate se vor umple de bunătate;
29 dar, când Îţi vei întoarce faţa, se vor tulbura,

103,19 *Cf.* Gen. 1,16. Majoritatea Părinţilor interpretează versetul şi în mod mistic, despre Hristos şi Biserică: Hristos Şi-a cunoscut timpul pătimirii (In. 17,1); la fel şi Biserica îşi are timpurile ei, perioade de prigoană şi perioade de pace (*cf.* Nesmy, *ad loc.*).

103,24b *Cf.* 1Cor. 1,24 („Hristos, Înţelepciunea lui Dumnezeu").

103,25 „întinsă": gr. εὐρύχωρος, cuvânt compus, folosit în poezie (Homer, Sapho, Pindar etc.).

103,26 „balaurul": gr. δράκων traduce ebr. *Liwyāthān*, monstru marin mitic, aici demitizat, privit într-o manieră cvasicomică şi pus pe acelaşi plan cu făpturile obişnuite ale lui Dumnezeu. Mai apare şi în Is. 27,1; Iov 3,8; 40,25; Ps. 73,14 (vezi şi nota). ♦ „să se joace în ea": în ebr., forma de infinitiv din text permite şi traducerea „ca să Te joci cu el".

103,29-30 Grigore al Nyssei (*De hominis opificio*, SC 6,206-207) vede aici o imagine a sfârşitului lumii şi a învierii universale. La fel Eusebiu. ♦ „duhul": gr. πνεῦμα traduce ebr. *ruaḥ*, „vânt, suflare, respiraţie"; într-o imagine antropomorfizată el devine „suflarea" lui Dumnezeu, „duhul" lui Dumnezeu, care dă viaţă (*cf.* Gen. 1,2; Iez. 37), îi întăreşte pe cei învestiţi cu o misiune (Jud. 3,10; 14,6 etc.; 1Rg. 10,1), îi inspiră pe profeţi

le vei lua duhul şi vor pieri
şi în ţărâna lor se vor întoarce.
30 Vei trimite duhul Tău şi se vor zidi
şi vei reînnoi faţa pământului.
31 Fie slava Domnului în veac!
Se va bucura Domnul de lucrările Sale.
32 Cel care priveşte la pământ şi-l face să se cutremure,
Cel care se atinge de munţi şi ei fumegă.
33 Voi cânta Domnului în viaţa mea,
voi cânta din strune Dumnezeului meu cât voi fi.
34 Plăcută să-I fie glăsuirea mea,
iar eu mă voi bucura întru Domnul.
35 Să piară păcătoşii de pe pământ
şi cei fără de lege, încât să nu mai fie!
Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul!

104

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului şi chemaţi Numele Lui,

(Iez. 3,12 etc.) şi se odihneşte asupra lui Mesia (Is. 11,2). Aceste personificări ale „suflării" divine au hrănit reflecţia Părinţilor despre Duhul Sfânt. Pentru a sublinia paralelismul, am tradus şi la 29b πνεῦμα cu „duh" referitor la vieţuitoare, conform sensului românesc mai arhaic, de „suflare, respiraţie", al cuvântului.

103,33 „Voi cânta" traduce în primul stih gr. ᾄδω, „a cânta din gură", iar în al doilea, gr. ψάλλω „a cânta la un instrument cu coarde". ♦ În cetatea cerească, toată viaţa noastră va fi cântare înălţată Domnului, spune Augustin.

103,34 Psalmodierea îşi poartă în sine răsplata: îl înalţă pe om la ceruri (Eusebiu).

103,35 După interpretarea lui Eusebiu, Cuvântul, întrupându-se, îi face drepţi pe cei păcătoşi. Profetul cere, de fapt, ca ei să fie schimbaţi în bine. E ca atunci când cerem să dispară sărăcia sau boala: cu siguranţă nu ne gândim să-i omorâm pe bolnavi. Aceeaşi idee la Augustin, Ieronim.

104 Psalm de învăţătură, asemănător cu Ps. 77 şi 105, care evocă faptele minunate ale lui Dumnezeu în istoria poporului ales. Referindu-se la mulţimea verbelor care îndeamnă la aducerea de laudă şi mulţumire, Eusebiu remarcă: „Îngerii, după câte ştim, nu au altă ocupaţie decât să-L laude pe Dumnezeu. Şi cei desăvârşiţi nu au dorinţă mai mare decât să facă din toată viaţa lor o laudă adusă lui Dumnezeu."

104,1 „Aleluia": în TM este aclamaţia de la finalul psalmului anterior. LXX îl pune ca titlu aici.

vestiţi printre neamuri lucrările Lui;
2 cântaţi-I cu glasul şi din strune,
povestiţi toate faptele Lui minunate!
3 Lăudaţi-vă întru Numele Lui cel sfânt,
să se veselească inima celor care-L caută pe Domnul!
4 Căutaţi pe Domnul şi întăriţi-vă,
căutaţi faţa Lui fără încetare!
5 Amintiţi-vă de faptele minunate pe care le-a făcut,
de minunile şi de judecăţile gurii Lui,
6 [voi,] seminţie a lui Avraam, robii Lui,
fiii lui Iacob, aleşii Lui!
7 El este Domnul Dumnezeul nostru,
pe tot pământul sunt judecăţile Lui.
8 Şi-a amintit în veac de legământul Său,
de cuvântul pe care l-a poruncit pentru o mie de generaţii,
9 pe care l-a încheiat cu Avraam
şi de jurământul Său către Isaac;
10 l-a statornicit pentru Iacob ca pe o rânduială,
pentru Israel, ca legământ veşnic,
11 spunând: „Ţie îţi voi da pământul Canaan,
parte a moştenirii voastre."
12 Pe când ei erau puţini la număr,
neînsemnaţi şi pribegi acolo
13 şi treceau de la un neam la altul,

104,4 *Cf.* Os. 5,15. ♦ După Eusebiu, a-L căuta pe Dumnezeu înseamnă a îndrăgi tot ce se referă la El, a te gândi mereu la El, a medita mereu la lucrurile lui Dumnezeu, a fi mereu în legătură cu El prin rugăciune şi fapte bune. ♦ „şi întăriţi-vă": TM are „şi tăria Lui". ♦ „căutaţi faţa Lui": „credinţa a găsit-o deja, dar nădejdea o caută încă; iubirea o găseşte prin credinţă, dar totodată caută să ajungă la vederea ei [...]. Cu cât iubirea Îl găseşte pe Dumnezeu, cu atât mai mult Îl caută" (Augustin).

104,5 „minunile": gr. τέρας desemnează un fapt ieşit din comun care are valoare de semn (*cf.* lat. *prodigium*).

104,6 *Cf.* In. 8,39 („Dacă sunteţi fiii lui Avraam, faceţi lucrările lui!"). ♦ „robii Lui": TM are „robul Lui".

104,8 *Cf.* Deut. 7,20.

104,9 *Cf.* Lc. 1,72; Gen. 26,3.

104,11 *Cf.* Gen. 28,13. ♦ „parte": *litt.* „teren măsurat cu funia, lot".

104,12 *Cf.* Deut. 7,7; 26,5.

104,13 *Cf.* Evr. 11,13.

dintr-un regat la alt popor,
14 n-a îngăduit nimănui să-i asuprească
şi a mustrat pentru ei [şi] regi:
15 „Nu vă atingeţi de unşii Mei
şi profeţilor Mei nu le faceţi rău!"
16 A chemat foamete peste pământ,
orice sprijin de hrană l-a nimicit;
17 a trimis înaintea lor un om,
pe Iosif, care a fost vândut ca sclav.
18 I-au smerit în butuci picioarele,
prin fier a trecut sufletul lui,
19 până când s-a împlinit cuvântul Lui,
spusa Domnului l-a înflăcărat.
20 Regele a trimis şi l-a dezlegat,
cârmuitorul popoarelor, şi l-a eliberat;
21 l-a rânduit pe el stăpân al casei sale
şi mai-mare peste toată avuţia sa,
22 ca să-i îndrume pe fruntaşii lui după plac
şi pe bătrânii lui să-i înţelepţească.
23 Şi a intrat Israel în Egipt,
Iacob s-a sălăşluit în pământul lui Ham.
24 [Domnul] a sporit poporul Său foarte
şi l-a întărit mai presus de duşmanii lui.

104,14 „n-a îngăduit nimănui": *litt.* „nu a lăsat om" – semitism.

104,15 „unşii": gr. χριστοί. Deşi, în sensul strict, numai preotul şi regele erau consacraţi prin ungere, termenul se foloseşte şi în sens larg, referitor la împlinirea misiunii profetice (*e.g.* 3Rg. 19,16 – „Du-te şi unge-l pe Eliseu"; Is. 61,6). Aici este unicul loc în care toţi membrii poporului lui Dumnezeu sunt numiţi „unşi" ca profeţi ai Domnului (la această accepţie trimite paralelismul cu stihul al doilea).

104,16 *Cf.* Gen. 41,54. ♦ „sprijin de hrană": *litt.* „temei de pâine, provizie" – calc semantic (*cf.* Lev. 26,26).

104,17-24 *Cf.* Gen. 41–47.

104,19 „s-a împlinit": *litt.* „a venit". ♦ „cuvântul Lui": după unele interpretări, se împlineşte cuvântul lui Iosif referitor la tălmăcirea viselor faraonului (Gen. 41), sau prezicerea despre propria soartă pe care o făcuse în copilărie (Gen. 37,6 *sq.*); altă interpretare, mai răspândită şi mai coerentă cu contextul imediat, se referă la cuvântul lui Dumnezeu care vine asupra lui Iosif şi îl înflăcărează (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „l-a înflăcărat": se poate înţelege şi „l-a încercat prin foc".

104,22 „după plac": *litt.* „ca pe sine".

25 A schimbat inima acelora încât au urât poporul Său,
de s-au purtat mişeleşte cu robii Săi.
26 L-a trimis pe Moise, robul Său,
şi pe Aaron, pe care l-a ales.
27 A pus între ei cuvintele semnelor Sale,
şi ale minunilor, în pământul lui Ham.
28 A trimis întuneric şi a făcut beznă;
dar ei s-au răzvrătit la cuvintele Lui.
29 A prefăcut apele lor în sânge
şi a ucis peştii lor.
30 Pământul lor a forfotit de broaşte,
[până] în iatacurile regilor lor.
31 El a spus, şi au venit tăuni
şi ţânţari în toate hotarele lor.
32 A preschimbat ploile lor în grindină,
foc mistuitor, în pământul lor.
33 Şi le-a lovit viile şi smochinii
şi a sfărâmat tot pomul din ţinutul lor.
34 El a spus, şi au venit lăcuste
şi omizi fără de număr,
35 şi au mâncat toată iarba de pe pământul lor
şi au înghiţit rodul pământului lor.
36 Şi a lovit pe tot întâiul-născut în ţara lor,

104,25 După Theodoret, Dumnezeu nu schimbă inima egiptenilor, ci doar îngăduie manifestarea liberului lor arbitru; nu le împiedică purtările rele, dar îi sprijină pe cei ocrotiţi de El ca să învingă toate piedicile.

104,27 „A pus între ei..." se poate înţelege în două feluri: „Le-a dat lui Moise şi Aaron cuvinte care să declanşeze semnele dumnezeieşti" sau „A pus printre egipteni lucrările semnelor Sale". TM are „Au fost puse în ei...".

104,28 *Cf.* Ex. 10,21-22. ♦ „s-au răzvrătit": TM are „nu s-au răzvrătit".

104,29 *Cf.* Ex. 7,19-21.

104,30 *Cf.* Ex. 7,28.

104,31 *Cf.* Ex. 8,12-13. ♦ „tăuni": vezi Ex. 8,17 – şi nota. ♦ „ţânţari": gr. σκνίψ, după LSJ, insectă care atacă pomii şi viile, dar, potrivit comentariului lui Origen la Ex. 8,12 (*In Exodum homiliae*, SC 16, p. 121), e vorba de ţânţari.

104,32-33 *Cf.* Ex. 9,22-25; Apoc. 8,7.

104,34 *Cf.* Ex. 10,12-15. ♦ „omizi": gr. βροῦχος desemnează de fapt tot o specie de lăcuste – *cf.* nota la Lev. 11,22.

104,36 *Cf.* Ex. 12,29; Înţ. 18,12.

pârga întregii lor osteneli.
37 I-a scos [pe poporul Său] cu argint şi cu aur
şi nu era om slab în seminţiile lor.
38 S-a bucurat Egiptul la ieşirea lor,
căci îi umpluseră de spaimă.
39 Întins-a nor ca acoperământ pentru ei
şi foc să le lumineze noaptea.
40 I-au cerut, şi a venit mama prepeliţelor
şi pâine din cer i-a îndestulat;
41 a despicat stânca şi au ţâşnit ape,
au curs în locuri fără apă râuri.
42 Căci şi-a amintit de cuvântul Său cel sfânt,
[rostit] către Avraam, robul Său,
43 Şi-a scos poporul în tresăltare
şi pe aleşii Săi, în veselie
44 şi le-a dat ţinuturile neamurilor
şi ostenelile popoarelor le-au moştenit,
45 ca să păzească îndreptările Lui
şi Legea Lui să o cerceteze.

105

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!

104,37 *Cf.* Ex. 12,35-36. ♦ Complinirea „pe poporul Său" apare într-una din psaltirile de la Qumran (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).
104,38 *Cf.* Ex. 12,33.
104,39 *Cf.* Ex. 14,19-20.
104,40 *Cf.* Ex. 16,12-13; Înţ. 16,2.20. ♦ „mama prepeliţelor": *cf.* Num. 11,31 şi nota.
104,41 *Cf.* Ex. 17,1-7.
104,43 *Cf.* Ex. 15.
104,44 *Cf.* Deut. 4,37-40; 6,20-25.
104,45 *Cf.* Deut. 7,8-11.
105 În vreme ce Ps. 104 povesteşte istoria aleşilor neprihăniţi ai lui Dumnezeu, acest psalm este istoria celor care L-au exasperat pe Dumnezeu. Dar şi pentru ei îndurarea lui Dumnezeu a fost biruitoare. După Augustin, acest psalm este în acelaşi timp o mărturie de laudă adusă lui Dumnezeu şi o mărturisire a păcatului.

2 Cine va grăi faptele de putere ale Domnului,
va face auzite toate laudele Lui?
3 Fericiţi cei care păzesc judecata [dreaptă]
şi împlinesc dreptatea în orice clipă!
4 Adu-Ţi aminte de noi, Doamne,
în binevoirea Ta pentru poporul Tău!
5 Cercetează-ne întru mântuirea Ta,
ca să vedem binele aleşilor Tăi,
ca să ne bucurăm de bucuria neamului Tău,
ca să ne lăudăm împreună cu moştenirea Ta!
6 Am păcătuit împreună cu părinţii noştri,
am făcut fărădelege, am săvârşit nedreptate.
7 Părinţii noştri, în Egipt, n-au priceput faptele Tale minunate,
nu şi-au amintit de mulţimea milei Tale
şi s-au răzvrătit ajungând la Marea Roşie.
8 Dar El i-a mântuit pentru Numele Său,
pentru a-Şi face cunoscută puterea.
9 A certat Marea Roşie şi ea a secat
şi i-a călăuzit prin noian ca prin pustiu.
10 I-a mântuit din mâna celor care îi urau,
i-a răscumpărat din mâna duşmanului.
11 I-a acoperit apa pe cei care îi strâmtorau,
nici unul dintre aceia nu a scăpat.
12 [Atunci] au crezut în cuvintele Lui
şi au cântat lauda Lui.
13 [Dar] degrabă au uitat de faptele Lui,
n-au adăstat sfatul Lui.
14 Şi au poftit nesăţios în pustiu,
L-au pus la încercare pe Dumnezeu în loc fără de apă.

105,3 „judecata [dreaptă]": gr. κρίσις, *litt.* „discernere, judecată".
105,4 „de noi": TM are „de mine". Continuă la singular şi în v. 5.
105,5 Părinţii pun în legătură versetul cu In. 8,56 („Avraam a dorit să vadă ziua Mea...").
105,8 „pentru Numele Său": *cf.* Iez. 20,9.
105,10 *Cf.* Lc. 1,71.
105,11-12 *Cf.* Ex. 14,28-31; 15.
105,14 „au poftit nesăţios": *litt.* „au poftit poftă" – semitism.

15 Iar El le-a dat ce au cerut,
a trimis săturare pentru sufletele lor,
16 dar ei l-au mâniat pe Moise în tabără
şi pe Aaron cel sfinţit al Domnului.
17 S-a deschis pământul şi l-a sorbit pe Dathan
şi a acoperit ceata lui Abiron;
18 s-a aprins foc împotriva cetei lor,
flacăra i-a mistuit pe păcătoşi.
19 Ei şi-au făcut un viţel în Horeb,
s-au închinat unui [chip] cioplit,
20 şi-au schimbat slava lor
cu asemănarea unui viţel care mănâncă iarbă.
21 L-au uitat pe Dumnezeu, care-i mântuise,
care făptuise lucruri mari în Egipt,
22 fapte minunate în pământul lui Ham,
grozăvii la Marea Roşie.
23 Şi a zis că-i va nimici,
de nu era Moise, alesul Lui,
să stea în prăpăd înaintea Lui
ca să abată urgia Lui şi să nu-i nimicească.
24 Ei au dispreţuit pământul cel dorit,
nu s-au încrezut în cuvântul Lui;
25 au cârtit în corturile lor,
nu au ascultat glasul Domnului.
26 Iar El şi-a ridicat mâna asupra lor,
ca să-i doboare în pustiu
27 şi să piardă seminţia lor printre neamuri
şi să-i risipească prin ţinuturi.

105,15 „săturare": TM are „slăbiciune".
105,16 „l-au mâniat": TM are „l-au pizmuit".
105,17 *Cf.* Num. 16,32 *sq.*
105,18 *Cf.* Evr. 10,27.
105,19 *Cf.* Ex. 32.
105,20 *Cf.* Rom. 1,23.
105,23 *Cf.* Ex. 22,30. Părinţii văd în această atitudine a lui Moise o prefigurare a rugăciunii lui Iisus pe cruce: „Tată, iartă-i..." (Lc. 23,34).
105,24-27 *Cf.* Num. 13,25–14,37.

28 Ei s-au sfinţit lui Belphegor
şi au mâncat jertfele morţilor;
29 L-au întărâtat [pe Domnul] cu faptele lor
şi s-a înmulţit printre ei căderea.
30 Şi s-a ridicat Phinees şi L-a împăcat
şi a potolit prăpădul.
31 Şi i s-a socotit aceasta ca dreptate
din neam în neam, până în veac.
32 Şi L-au mâniat la apa răzvrătirii,
iar Moise a fost pedepsit pentru ei,
33 pentru că-i amărâseră duhul
şi a grăit necugetat cu buzele lui.
34 Ei n-au nimicit neamurile, cum le poruncise Domnul,
35 ci s-au amestecat cu neamurile
şi au învăţat purtările lor;
36 s-au robit chipurilor cioplite ale acelora
şi le-a fost lor spre poticnire.
37 Şi-au jertfit fiii
şi fiicele la demoni,
38 au vărsat sânge nevinovat,
sângele fiilor şi fiicelor lor,
pe care i-au jertfit chipurilor cioplite din Canaan
şi s-a întinat pământul lor cu sânge.
39 Şi a fost pângărit cu faptele lor
şi ei s-au desfrânat prin purtările lor.
40 [Atunci] S-a mâniat cu urgie Domnul împotriva poporului Său
şi I s-a făcut silă de moştenirea Sa;

105,28 „s-au sfinţit": *cf.* Num. 25,3 şi nota; Os. 9,10.

105,30 *Cf.* Num. 25,7-8. ♦ „L-a împăcat": TM are „a mijlocit/judecat".

105,32 *Cf.* Ex. 17,1-7; Deut. 4,21. ♦ „răzvrătirii": TM are „de la Meriba" – *cf.* nota la 94,8.

105,33 *Cf.* Num. 20,12 *sq.*; Deut. 32,51.

105,34-36 *Cf.* Jud. 1,21-33; 2,3.12; 3,5-6; Ex. 23,33.

105,37-38 *Cf.* 4Rg. 16,3; 17,17; Deut. 32,17; 1Cor. 10,20.

105,38 „s-a întinat": gr. φονοκτονέω, *litt.* „a pângări prin ucidere".

105,39 „a fost pângărit": TM are „ei s-au pângărit". ♦ „s-au desfrânat": desfrânarea şi adulterul sunt folosite adesea ca simboluri ale idolatriei (*cf.* Os. 1–3).

105,40-46 *Cf.* Jud. 2,14-23.

41 i-a dat în mâinile neamurilor
şi i-au stăpânit potrivnicii lor.
42 I-au asuprit duşmanii lor
şi ei au fost smeriţi sub mâna lor.
43 De multe ori i-a izbăvit,
dar ei L-au întărâtat cu planul lor
şi au fost înjosiţi în fărădelegile lor.
44 El a privit spre strâmtorarea lor,
auzindu-le ruga.
45 Şi-a amintit de legământul Său
şi S-a căit, după mulţimea milei Sale.
46 Le-a dat [să afle] îndurare
în faţa tuturor celor care îi luaseră în robie.
47 Mântuieşte-ne, Doamne, Dumnezeul nostru,
şi adună-ne dintre neamuri,
ca să aducem laudă Numelui Tău celui sfânt
şi să ne mândrim întru lauda Ta.

48 Binecuvântat Domnul Dumnezeul lui Israel din veac şi până în veac
şi să spună tot poporul: „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!"

106

1 Aleluia!
Aduceţi laudă Domnului, că este bun,

105,43 „planul": după Augustin, e vorba de planul omului care-şi caută propriul interes şi nu suportă planul lui Dumnezeu. ♦ „au fost înjosiţi": TM are „s-au cufundat".

105,45 „S-a căit": expresie antropomorfă pentru o idee teologică dificil de exprimat: Dumnezeu este neschimbător şi, în acelaşi timp, rugăciunea şi căinţa omului par a-L face să renunţe la hotărârea de a-l pedepsi.

105,46 *Cf.* 3Rg. 8,50 (rugăciunea lui Solomon). Eusebiu, Atanasie, Theodoret văd mai ales o aluzie la edictul lui Cyrus (2Ezr. 1,1-4; 5,13 *sq.*).

105,47 „lauda Ta": Fiul e lauda Tatălui, comentează Ieronim.

105,48 *Cf.* Lc. 1,68. ♦ „[Aşa] să fie! [Aşa] să fie!": TM are „Amin! Aleluia!".

106 Acest psalm, cu care începe ultima parte a Psaltirii (a cincea), este unul de mulţumire adusă de mai multe categorii de oameni care au primit ajutor de la Dumnezeu: călători rătăciţi în pustiu (vv. 4-9), prizonieri (10-16), bolnavi (17-22) şi marinari aflaţi în furtună, categorie ce apare rar în Biblie deoarece israeliţii nu se ocupau cu navigaţia (23-32). Se încheie cu tema pământului dăruit poporului lui Dumnezeu. Psalmul este ritmat de două refrene: al „strigătului" (vv. 6, 13, 19, 28) şi al „recunoştinţei" (vv. 8, 15, 21, 31).

până în veac este mila Lui!
2 Să spună cei răscumpăraţi de Domnul,
cei pe care i-a răscumpărat din mâna duşmanului!
3 Din ţinuturi i-a adunat,
de la răsărit şi de la apus şi de la miazănoapte şi de la miazăzi.
4 [Unii] au rătăcit în pustiu, în loc fără de apă,
şi cale spre cetate de locuit n-au aflat;
5 flămânzi şi însetaţi,
sufletul în ei se sfârşea:
6 dar au strigat către Domnul, în strâmtorarea lor,
şi din necazul lor i-a izbăvit:
7 i-a călăuzit pe cale dreaptă
să meargă spre cetate de locuit.
8 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
9 Căci a săturat sufletul pustiit
şi sufletul flămând l-a umplut cu bunătăţi. –
10 [Alţii] şedeau în întuneric şi în umbra morţii
înlănţuiţi în sărăcie şi în fiare,
11 căci înfruntaseră cuvintele lui Dumnezeu
şi voinţa Celui Preaînalt o întărâtaseră.
12 El le-a smerit cu necazuri inima,
[de] s-au sleit şi n-aveau ajutor.
13 Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
14 i-a scos din întuneric şi din umbra morţii

106,3 *Cf.* Is. 11,12 ♦ „de la miazăzi": *litt.* „dinspre mare" (= TM). De obicei, în ebr. „marea" desemnează ca punct cardinal apusul. Targumul consideră că e vorba aici de Golful Persic şi multe versiuni traduc direct „de la miazăzi" (*cf.* Ravasi, III, p. 195). Menţionarea celor patru puncte cardinale sugerează întoarcerea nu numai a exilaţilor de la Babilon, ci a tuturor israeliţilor din diasporă. ♦ Părinţii văd aici chemarea universală la mântuire.
106,4-5 *Cf.* Deut. 8,15. ♦ Imaginea păgânilor care nu-şi găsesc adevărata patrie: cunoaşterea lui Dumnezeu (Eusebiu, Atanasie, Hesychios, Theodoret, Ieronim).
106,6 „necazul": gr. ἀνάγκη, *litt.* „ananghie", „angoasă".
106,9 *Cf.* Lc. 1,53. ♦ „pustiit": *litt.* „golit".
106,10 „[Alţii]...": *litt.* „pe cei care şedeau". ♦ 10a: *cf.* Is. 9,1; Mt. 4,13 *sq.*
106,14 Eliberarea celor robiţi (*cf.* şi v. 16) şi vindecarea bolnavilor (v. 20) sunt văzute în Biblie ca acţiuni specifice ale personajului mesianic: *cf.* Is. 45,2-3; 61,1 citat şi asumat de Hristos în Lc. 4,18-21.

şi lanţurile lor le-a rupt.
15 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
16 Căci a zdrobit porţile de aramă
şi zăvoarele de fier le-a sfărâmat. –
17 [Pe alţii] i-a luat de pe calea fărădelegii lor,
căci din pricina fărădelegilor lor erau înjosiţi:
18 orice mâncare le scârbea sufletul
şi ajunseseră până la porţile morţii.
19 Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
20 a trimis cuvântul Său şi i-a vindecat,
i-a izbăvit din stricăciunile lor.
21 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
22 Să-I aducă jertfă de laudă
şi să vestească faptele Lui în tresăltare de bucurie! –
23 Cei care coboară pe mare în corăbii,
săvârşindu-şi munca pe apele multe,
24 aceştia au văzut lucrările Domnului
şi faptele Lui minunate în adânc.
25 El a spus şi s-a stârnit vânt de furtună
şi s-au ridicat talazurile;
26 se înălţau până la cer
şi coborau până în hăuri,
iar sufletul lor se topea de chinuri.
27 Se clătinau şi se împleticeau ca un om beat

106,16 „porţile de aramă": metaforă a morţii (Eusebiu). Atanasie vede în acest verset o profeţie privind coborârea lui Hristos în iad, punând în legătură şi cu Is. 49,9 („ca să spună celor din întuneric: «Veniţi la lumină...»").

106,17 „i-a luat de pe calea fărădelegii": TM are „cei smintiţi de pe calea fărădelegii lor". ♦ Boala ca pedeapsă directă a păcatului e o idee foarte înrădăcinată în mentalităţi; e contrazisă totuşi de Cartea lui Iov şi de unele pasaje din Evanghelii (*e.g.* In. 9,2-3).

106,20 „stricăciunile": TM are „gropile". ♦ Cuvântul care i-a vindecat este Iisus, Cuvântul întrupat (Atanasie, Theodoret etc.).

106,22 „tresăltare": TM are „aclamaţie".

106,26-27 Cele patru verbe sugerează tangajul şi ruliul vasului în furtună şi deruta navigatorilor.

şi toată priceperea lor le fusese înghiţită.
28 Atunci au strigat către Domnul în strâmtorarea lor
şi din necazurile lor i-a mântuit:
29 a poruncit furtunii şi a făcut-o adiere
şi au tăcut talazurile ei,
30 iar ei s-au bucurat că s-au liniştit
şi El i-a călăuzit spre portul pe care îl doreau.
31 Să aducă laudă Domnului pentru îndurările Lui
şi faptele Lui minunate pentru fiii oamenilor!
32 Să-L preaînalţe în adunarea poporului
şi în scaunul bătrânilor să-L laude! –
33 El a preschimbat râurile în loc uscat
şi izvoarele apelor în însetare,
34 pământul roditor, în sărătură,
din pricina răutăţii locuitorilor lui.
35 [Dar] a preschimbat pustiul în întinderi de apă
şi pământul uscat, în izvoare
36 şi i-a sălăşluit acolo pe cei flămânzi
şi ei şi-au întemeiat cetate de locuit.
37 Au semănat ogoare şi au sădit vii,
care le-au adus roade de cules.
38 I-a binecuvântat şi ei s-au înmulţit foarte
şi vitele lor nu s-au împuţinat.
39 [Dar apoi] s-au micşorat şi au fost chinuiţi
de povara relelor şi de durere;
40 a revărsat dispreţ peste căpetenii
şi i-a rătăcit în loc neumblat şi fără drum.
41 Dar l-a ajutat pe cel sărman [să iasă] din sărăcie
şi a înmulţit familiile ca pe turme.
42 Vor vedea drepţii şi se vor bucura
şi oricărei fărădelegi i se va frânge gura.

106,29 *Cf.* Lc. 8,24.

106,32 „scaunul": TM are „sfatul/adunarea". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (1, VIII), adunarea poporului şi scaunul (= „catedra") bătrânilor descriu imaginea Bisericii.

106,34 Aluzie la nimicirea Sodomei (Gen. 19,23-26; Deut. 29,22-23).

106,41a Grigore al Nyssei (1, VIII) interpretează: Domnul îi vine ajutor săracului prin sărăcia Sa (*cf.* 2Cor. 8,9: „... prin sărăcia Lui să ne îmbogăţim").

43 Cine-i înțelept, ca să păzească acestea
și să înțeleagă îndurările Domnului?

107

1 Cântare de psalm a lui David.
2 Gata e inima mea, Dumnezeule, gata e inima mea:
[Îți] voi cânta [cu glasul] și din strune, întru slava mea.
3 Deșteaptă-te, harfă și alăută,
deștepta-mă-voi dis-de-dimineață.
4 Îți voi aduce laudă între popoare, Doamne,
Îți voi cânta între neamuri,
5 căci mai presus de ceruri este mila Ta
și până la nouri, adevărul Tău.
6 Înalță-Te mai presus de ceruri, Dumnezeule,
și peste tot pământul, slava Ta!
7 Ca să fie izbăviți cei iubiți de Tine,
mântuiește cu dreapta Ta și ascultă-mă!
8 Dumnezeu a grăit în [lăcașul] Său sfânt:
„Mă voi înălța și voi împărți Sikima
și Valea Corturilor o voi măsura:
9 al Meu este Galaadul și al Meu este Manasse,
și Efraim – sprijinul capului Meu,
Iuda – regele Meu,
10 Moab – vasul nădejdii Mele;
peste Idumeea Îmi voi întinde încălțămintea,
Mie Străinii Mi s-au supus."
11 Cine mă va duce spre cetatea întărită,
cine mă va călăuzi până în Idumeea?
12 Oare nu Tu, Dumnezeule, care ne-ai lepădat?
Și nu vei mai ieși, oare, Dumnezeule, cu oștirile noastre?
13 Dă-ne ajutor în strâmtorare,
căci zadarnică e mântuirea [ce vine] de la om!

106,43 *Cf.* Ier. 9,11; Os. 14,9.

107 Această cântare de dimineață alătură două fragmente de psalm: vv. 2-6 = Ps. 56,8-12; vv. 7-14 = Ps. 59,7-14.

14 În Dumnezeu vom săvârşi fapte mărețe
şi El îi va nimici pe duşmanii noştri.

108

1 Pentru sfârşit; al lui David, psalm.
Dumnezeule, lauda mea să n-o faci să amuţească!
2 Fiindcă gura păcătosului şi gura celui viclean s-au deschis asupra mea,
grăit-au împotriva mea cu limbă vicleană;
3 cu vorbe de ură m-au înconjurat
şi s-au războit cu mine fără pricină.
4 În schimbul dragostei mele, ei mă ponegreau,
dar eu stăteam în rugăciune.
5 Pus-au asupra mea rele în locul celor bune,
şi ură în schimbul iubirii mele.
6 „Stârneşte-l împotriva lui pe păcătos
şi învinuitorul să stea de-a dreapta lui;

---

108 Psalmul imprecatoriu cel mai dur, a cărui vehemenţă a ridicat probleme comentatorilor încă din Antichitate. Una din soluţii a fost să fie pus în legătură cu trădarea lui Iuda (Fp. 1,16.20). Majoritatea Părinţilor încearcă, aşa cum obişnuiesc adesea, să citească blestemele ca pe nişte profeţii obiective privind pedeapsa pentru păcate. Alţii îl consideră drept obiect al imprecaţiilor pe diavol. O soluţie modernă pertinentă este de a considera că de la v. 6 până la 15 (BJ) sau până la 19 (Lancellotti), omul prigonit citează cuvintele cu care duşmanii îl ocărăsc şi îl blestemă. El nu vrea să se răzbune, ci lasă totul în grija lui Dumnezeu. Am adoptat această soluţie, incluzând versetele respective între ghilimele.

108,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „lauda mea": poate însemna „lauda ce mi se cuvine" sau „lauda pe care eu o aduc lui Dumnezeu". Părinţii pun aceste cuvinte în rostirea lui Hristos adresându-Se Tatălui. ♦ 1b în TM: „Dumnezeul laudei mele, să nu taci!"

108,2-5 Părinţii (Eusebiu, Atanasie, Chiril al Ierusalimului, Augustin etc.) văd în descrierea suferinţelor o profeţie despre pătimirile lui Hristos.

108,4 „eu stăteam în rugăciune": TM are *litt.* „eu rugăciune". Pentru Augustin, e rugăciunea de iertare a lui Hristos pe cruce.

108,6 „învinuitorul": acesta e sensul primar al cuvântului διάβολος, „calomniator", „cel care bagă zâzanie", „duşman"; în textele mai târzii ale VT şi în NT ajunge să-l desemneze pe duhul cel rău, „diavolul". *Cf.* Zah. 3,1 şi mai ales Est. 7,4; 8,1. ♦ Faptul că duşmanii sunt desemnaţi când la singular, când la plural a fost interpretat ca o referire la diavol, văzut individual sau colectiv (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

7 la judecată să iasă osândit
şi rugăciunea lui să ajungă păcat!
8 Să fie zilele lui puţine
şi slujba lui să o ia altul!
9 Să ajungă fiii lui orfani
şi femeia lui, văduvă!
10 Rătăcind să pribegească fiii lui şi să cerşească,
alungaţi să fie de pe locul caselor lor;
11 să-i smulgă cămătarul tot avutul
şi să-i jefuiască străinii agoniselile.
12 Să nu aibă cine să-i dea ajutor
şi să nu fie nimeni îndurător cu orfanii lui,
13 să ajungă copiii lui la pieire
şi într-o singură generaţie să li se şteargă numele!
14 Să fie amintită fărădelegea părinţilor lor înaintea Domnului
şi păcatul mamei lui să nu se şteargă;
15 să fie înaintea Domnului necontenit
şi să fie dată pieirii de pe pământ amintirea lor!
16 Pentru că nu şi-a adus aminte să făptuiască milă,
ci-l alunga pe omul sărac şi sărman
şi pe cel cu inima zdrobită, până la moarte.
17 A îndrăgit blestemul, şi va veni asupra lui,
n-a voit binecuvântarea, şi ea se va îndepărta de la el!
18 S-a îmbrăcat în blestem ca într-un veşmânt
şi el a intrat ca apa în măruntaiele lui
şi ca untdelemnul în oasele lui.
19 Să-i fie ca o haină ce învăluie
şi ca un brâu cu care să fie încins pururi!"
20 Aşa este lucrarea celor care mă ponegresc la Domnul,
a celor ce grăiesc rele împotriva sufletului meu.
21 Iar Tu, Doamne, Doamne, miluieşte-mă, de dragul Numelui Tău,

---

108,10 „Rătăcind": *litt.* „aruncaţi de colo-colo". ♦ „alungaţi": TM are „urmăriţi". ♦ „de pe locul caselor": TM are „din dărâmăturile".

108,16 *Cf.* Iov 20,19. ♦ „alunga": TM are „prigonea".

108,20a În TM: „Aceasta este răsplata vrăjmaşilor mei de la Domnul."

108,21 „Doamne, Doamne" traduce ebr. *YHWH 'Adhōnāy.* ♦ „miluieşte-mă": *litt.* „fă cu mine milă".

căci bună este mila Ta.
22 Izbăveşte-mă, căci sărac şi sărman sunt eu
şi inima mea e tulburată în mine;
23 ca umbra ce se pleacă am fost îndepărtat,
am fost scuturat afară ca lăcustele;
24 genunchii mi-au slăbit de post
şi trupul mi s-a schimbat din [lipsă de] untdelemn.
25 Şi eu am ajuns de batjocura lor:
[cei ce] m-au văzut au clătinat din cap.
26 Ajută-mă, Doamne, Dumnezeul meu,
mântuieşte-mă după mila Ta
27 şi ei să priceapă că aceasta e mâna Ta
şi Tu, Doamne, ai făcut aceasta!
28 Ei vor blestema, dar Tu vei binecuvânta:
cei ce se ridică împotriva mea să fie făcuţi de ruşine,
iar slujitorul Tău se va veseli.
29 Să se îmbrace în înjosire cei care mă ponegresc,
să se înfăşoare ca într-o mantie în ruşinea lor!
30 Îi voi aduce laudă nespusă cu gura mea Domnului
şi în mijlocul mulţimii Îl voi lăuda,
31 căci El a stat la dreapta celui sărman,
ca să [mă] mântuiască de cei ce prigoneau sufletul meu.

108,22b *Cf.* In. 12,27; Mt. 26,38.

108,24 „din [lipsă de] untdelemn": untdelemnul poate simboliza bucuria („n-am găsit pe cineva care să mă bucure"), sau (după Ieronim) frumuseţea, slava, lumina – trupul i s-a schimbat, fiind lipsit de frumuseţe (*cf.* Is. 53,2 *sq.*). Alţii (*e.g.* Augustin) înţeleg, mai literal, „trupul meu a fost transformat de untdelemn", adică de ungere, punând în legătură cu Is. 61,1 (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

108,31 În loc să stea la dreapta acuzatorul, invocat (de duşmani) la v. 6, însuşi Dumnezeu va sta la dreapta celui prigonit ca să-l apere (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

109

1 Al lui David, psalm.
Zis-a Domnul către Domnul meu: „Şezi de-a dreapta Mea
până ce voi pune pe duşmanii tăi scăunel sub picioarele tale."
2 Toiagul puterii tale îl va trimite Domnul din Sion:
domneşte în mijlocul duşmanilor tăi!
3 Cu tine e stăpânirea în ziua puterii Tale,

---

109 Unul dintre psalmii cei mai comentaţi, dar şi mai dificili. Dificultatea poate proveni din faptul că un vechi psalm de înscăunare regală a fost reutilizat în perioade ulterioare în cheie sacerdotală. După Exil, speranţa în reinstaurarea monarhiei se stinge treptat şi conducătorul efectiv al comunităţii „restauraţiei" este marele preot, iar în epoca posterioară răscoalei Macabeilor, regii hasmonei cumulează şi funcţia de mari preoţi. Există, poate, aluzii la rituri din ceremonialele de înscăunare care nu mai sunt cunoscute. Importanţa aparte a psalmului e dată de interpretarea lui în cheie mesianică şi raportarea lui la Hristos încă din Epistola către evrei. În Hristos, funcţia regală, preoţească şi profetică se întâlnesc. Părinţii au folosit mult psalmul în disputele împotriva arienilor, argumentând cu ajutorul lui dumnezeirea lui Iisus.

109,1 Citat în Mt. 22,44 şi par., unde Iisus îşi aplică titlul de „Domn", folosind opinia curentă care atribuie psalmul lui David. Citat şi în cuvântarea lui Petru din Fp. 2,33-35, precum şi în Evr. 1,13. ♦ „Domnul către Domnul meu": Ieronim observă că în ebraică este „*YHWH* (tetragrama sacră) către *Adhōnāy* (Stăpânul meu)": deci chemarea de a şedea de-a dreapta, spune el, este adresată de Dumnezeu omului Iisus înălţat la ceruri. ♦ „scăunel...": *cf.* nota la 98,5; imaginea se intersectează aici cu cea a biruitorului care, după vechiul obicei oriental, pune piciorul pe grumazul învinsului.

109,2 „domneşte": gr. κατακυριεύω, „a stăpâni complet, a exercita o cârmuire definitivă". ♦ „în mijlocul duşmanilor": Ioan Gură de Aur vede aici o profeţie despre situaţia Bisericilor, care sunt ca nişte oi în mijlocul lupilor şi totuşi subzistă; „domneşte" sugerează stăpânirea liniştită, pentru că Biserica e suverană.

109,3 „stăpânirea": gr. ἀρχή poate însemna şi „început", ceea ce ar trimite la Gen. 1,1 şi In. 1,1. ♦ „ziua puterii Tale": pentru majoritatea Părinţilor, este ziua învierii, dar şi a Judecăţii. ♦ 3c: după majoritatea Părinţilor, versetul vorbeşte despre naşterea din veşnicie a Cuvântului. ♦ „din pântece": se afirmă unitatea de natură cu Tatăl (Theodoret). ♦ În TM, versetul e corupt şi toate traducerile sunt conjecturale; *litt.* „poporul tău e numai bunăvoinţă în ziua puterii tale în strălucirile sfinţeniei din pântece, din zori pentru tine roua tinereţilor tale/tineretului tău", ceea ce a fost interpretat felurit: „Poporul tău e plin de bunăvoinţă în ziua când se arată puterea ta. Cu o sfântă strălucire, din sânul zorilor a ta este roua tineretului (*i.e.* cei mai buni dintre tineri)" (TOB); „Poporul tău ţi se va oferi de bunăvoie, în ziua în care îţi conduci oştirea pe munţii sfinţi. Din sânul dimineţii, ca roua va veni la tine tineretul tău" (RSV) etc. ♦ „mai înainte de luceafăr": aplicat de Părinţi la naşterea Fiului lui Dumnezeu. Totuşi, în NT versetul nu e folosit hristologic.

în strălucirile sfinţilor;
din pântece, mai înainte de luceafăr, te-am născut.
4 Jurat-a Domnul şi nu-I va părea rău:
„Tu eşti preot în veac după rânduiala lui Melchisedec."
5 Domnul de-a dreapta ta
a zdrobit regi în ziua mâniei Sale;
6 va face judecată printre neamuri, va înmulţi leşurile,
va zdrobi capetele multora pe pământ.
7 Din şuvoi pe cale va bea:
de aceea îşi va înălţa capul.

110

1 Aleluia!
Îţi voi aduce laudă, Doamne, din toată inima mea
în sfatul celor drepţi şi în adunare.
2 Mari sunt lucrările Domnului,
cercetate cu de-amănuntul pentru toate voile Lui.
3 Vrednică de laudă şi de preamărire este lucrarea Lui

109,4 „Melchisedec": *cf.* Gen. 14,18-20. ♦ Citatul din 4b apare, interpretat hristologic, în Evr. 5,6.10 şi apoi, ca un refren în Evr. 7.

109,6b *Cf.* Lc. 20,18.

109,7 Versetul a dat naştere la multe interpretări alegorice: încercările vieţii, pătimirile lui Hristos etc. S-a presupus că, la origine, băutul din torent făcea parte din ritualul înscăunării regale. Un izvor e menţionat cu ocazia încercării de înscăunare a lui Adonia, apoi referitor la Solomon (3Rg. 1,9.33-35).

110 Psalm de tip sapienţial, alfabetic în ebraică, o meditaţie asupra faptelor minunate ale lui Dumnezeu.

110,1 „drepţi": *litt.* „integri".

110,2 „cercetate...": interpretările Părinţilor merg în două direcţii principale: a) cercetate, pregătite bine dinainte de Dumnezeu în vederea realizării planului Său (Ioan Gură de Aur); b) cercetate bine de „adunarea drepţilor" spre a împlini voinţa lui Dumnezeu (Atanasie). Această a doua interpretare e sprijinită de TM. ♦ „pentru toate voile Lui": TM are „de toţi cei care se desfată în ele".

110,3 „Vrednică de laudă şi de preamărire": *litt.* „aducere de laudă/mulţumire/mărturie şi măreţie". În TM este perechea *hodh w^e hadhar*, „măreţie şi splendoare", frecvent folosită pentru a descrie acţiunile lui Dumnezeu. ♦ „în veacul veacului": se repetă ca un refren la vv. 8 şi 10, subliniind stabilitatea a tot ce ţine de Dumnezeu.

şi dreptatea Lui dăinuie în veacul veacului.
4 A statornicit amintire pentru faptele Sale minunate,
milostiv şi îndurător este Domnul.
5 Hrană a dat celor ce se tem de El,
Îşi va aminti în veac de legământul Său.
6 Tăria faptelor Sale a vestit-o poporului Său,
ca să le dea lor moştenirea neamurilor.
7 Lucrările mâinilor Sale sunt adevăr şi judecată,
vrednice de încredere sunt toate poruncile Sale,
8 întărite în veacul veacului,
făurite cu adevăr şi dreptate.
9 Răscumpărare a trimis poporului Său,
a rânduit în veac legământul Său;
sfânt şi înfricoşător este Numele Său.
10 Începutul înţelepciunii e frica de Domnul,
bună pricepere pentru toţi cei care o împlinesc.
Lauda Lui dăinuie în veacul veacului.

110,4 „a statornicit amintire": este vorba de memorial (amintirea liturgică a minunilor lui Dumnezeu, *cf.* nota la Lev. 2,2).

110,5 „Hrană...": aluzie la mana din pustiu, cu toată încărcătura simbolică pe care aceasta o primeşte de-a lungul timpului (*cf.* In. 6). Echivalentul din TM, *tereph*, are şi sensul de „pradă". ♦ „legământul": revine şi la v. 9 ca un fel de rezumat.

110,6 „moştenirea neamurilor": după Ioan Gură de Aur, este primirea Pământului făgăduinţei.

110,8 „dreptate": *litt.* „integritate".

110,9 „Răscumpărare": TM are „preţ de răscumpărare". Acest cuvânt rezumă toate gesturile salvatoare şi de iertare ale lui Dumnezeu de-a lungul timpului, care îşi găsesc împlinirea în Hristos (*cf.* Lc. 1,68). Ioan Gură de Aur leagă expresia de In. 12,47 („Fiul Omului nu a venit să judece lumea, ci pentru ca lumea să fie mântuită prin El"). ♦ „sfânt şi înfricoşător": se referă la transcendenţa lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 98,3).

110,10 10a = Prov. 9,10; *cf.* Sir. 1,16. ♦ Comentariul lui Theodoret: înţelepciunea este cunoaşterea celor dumnezeieşti; trebuie să împodobim cunoaşterea cu fapte, cinstindu-L astfel pe Acela care a dat cunoaşterea.

111

[1] Aleluia!
Fericit omul care se teme de Domnul,
în poruncile Lui se va desfăta foarte;
[2] puternică pe pământ va fi seminția lui,
neamul celor drepți va fi binecuvântat;
[3] slavă și bogăție în casa lui
și dreptatea lui dăinuie în veacul veacului.
[4] A răsărit în întuneric lumină celor drepți:
cel milostiv, îndurător și drept.
[5] Bun este omul care se îndură și dă cu împrumut:
își va rândui cuvintele sale cu judecată,
[6] în veac nu se va clătina,
spre amintire veșnică va fi cel drept.
[7] De veste rea nu se va teme,
gata este inima lui să nădăjduiască în Domnul.
[8] E întărită inima lui, nu se va teme,
până ce îi va privi de sus pe dușmanii săi [.]
[9] a împărțit, a dat săracilor;

---

111 Asemenea psalmului precedent, este, în ebraică, un psalm alfabetic. Face portretul omului desăvârșit, atribuindu-i calități pe care alți psalmi I le atribuie lui Dumnezeu. Motivele sunt tipic sapiențiale.

111,2 „neamul": *litt.* „generația".

111,3 „slavă": TM are „bunăstare".

111,4 *Cf.* Lc. 1,78.

111,5 „cuvintele": se poate traduce aici și „treburile, lucrurile". ♦ „cu judecată": unii înțeleg „pentru judecată": cuvintele sale îl vor apăra la judecată. ♦ Milosteniile pe care le-a făcut cel drept vor veni să-l apere la judecată (Theodoret, Augustin).

111,7 „veste": *litt.* „auzire". ♦ Părinții (Ieronim, Augustin, Beda) interpretează: cea mai rea veste, pe care nu va risca să o audă, este: „Plecați de la Mine, blestemaților..." (Mt. 25,41). ♦ 7b: După Ioan Gură de Aur, cel a cărui inimă „este gata să nădăjduiască în Domnul" este omul care tinde cu totul spre Dumnezeu, cu speranță neclintită în El și nimic pe lume nu-l distrage de la aceasta.

111,8 [.]: majoritatea traducerilor, atât din TM, cât și din grecește, au punct după acest verset.

111,9 Citat în 2Cor. 9,9. ♦ „a împărțit": gr. ἐσκόρπισεν. Ioan Gură de Aur și Theodoret atrag atenția că verbul descrie gestul larg al semănătorului – deci omul împarte cu generozitate. Aceeași idee la Augustin, care trimite la 2Cor. 9,6 („... cine seamănă cu dărnicie, cu dărnicie va și culege"). ♦ „tăria": *litt.* „cornul".

dreptatea lui dăinuie în veacul veacului,
tăria lui se va înălța în slavă.
10 Păcătosul va vedea și se va mânia,
va scrâșni din dinți și se va topi:
pofta păcătoșilor va pieri.

112

1 Aleluia!
Lăudați, copii, pe Domnul,
lăudați Numele Domnului!
2 Fie Numele Domnului binecuvântat
de acum și până-n veac!
3 De la răsăritul soarelui până la apus,
lăudați Numele Domnului!
4 Preaînalt e peste toate neamurile Domnul,
mai presus de ceruri, slava Lui.
5 Cine e ca Domnul, Dumnezeul nostru,
care întru cele înalte locuiește
6 și la cele smerite privește
în cer și pe pământ?

111,10 „Păcătosul": pentru Atanasie, e diavolul.

112 Cu acest psalm începe *Hallel*-ul, cântarea liturgică de laudă prescrisă îndeosebi pentru cele trei mari sărbători: Paștele, Cincizecimea și Corturile, alcătuită din Ps. 112–117. De Paști, primii doi psalmi se cântau înainte de cină, iar ceilalți la sfârșit. Iisus a cântat și El *Hallel*-ul cu ucenicii Săi (*cf.* Mt. 26,30; Mc. 14,26). ♦ Laudă lui Dumnezeu care răstoarnă situațiile; El ia partea celui sărac, marginalizat. Această împlinire va fi așteptată pentru timpurile mesianice.

112,1 „copii": TM are „slujitori". Gr. παῖδες are ambele sensuri, dar comentariile patristice pornesc în general de la sensul „copii" – cel mai frecvent în greacă. De pildă, Eusebiu: „Ca unor copii care nu știu încă nimic, Duhul profetic, făcându-Se pentru noi pedagog, ne inspiră cuvintele pentru a-L lăuda pe Dumnezeu." ♦ În TM: „Lăudați, slujitori ai Domnului, lăudați Numele Domnului!"

112,2 Numele Domnului este binecuvântat dintotdeauna prin natura sa, cu mult înainte ca oamenii să se gândească la el. Dar Hristos însuși ne-a spus să ne rugăm: „Sfințească-se Numele Tău" (Mt. 6,9), adică să fie preaslăvit și în viața noastră (Ioan Gură de Aur).

112,3 3a: sens temporal și spațial – *cf.* Mal. 1,11. ♦ „lăudați": TM are „lăudat".

112,6 6a în TM: „și Se pleacă să privească."

7 El îl ridică de la pământ pe cel sărman
şi din gunoi îl înalţă pe cel sărac,
8 ca să-l aşeze cu cei de frunte,
cu cei de frunte ai poporului Său.
9 El o aşază pe cea stearpă în casă,
mamă ce se veseleşte de copii.

113

1 Aleluia!
La ieşirea lui Israel din Egipt,
a casei lui Iacob de la un popor barbar,
2 ajuns-a Iudeea [lăcaşul] Lui cel sfânt,
Israel – stăpânirea Lui.
3 Marea a văzut şi a fugit,
Iordanul s-a întors înapoi,
4 munţii au săltat ca berbecii
şi dealurile, precum mieii.

112,7-9 *Cf.* 1Rg. 2,4-8 (cântarea Annei); Lc. 1,46-55 (cântarea Mariei). ♦ Pentru Atanasie, „cea stearpă" este mulţimea păgânilor, care a devenit mamă fericită a nenumăraţi fii, pentru că aceştia au dobândit, în credinţă, mântuirea prin Hristos.

112,9 *Cf.* Is. 54,1 *sq.*

113 În TM îi corespund Ps. 114 (primele 8 versete, care constituie vădit o unitate de mare simetrie şi rafinament poetic) şi 115. Pornind de la evenimentul fondator al poporului israelit, eliberarea din Egipt, psalmul presimte cu bucurie venirea în slavă a lui Dumnezeu la sfârşitul veacurilor. Partea a doua e mai cu seamă o ironizare a idolatriei şi o afirmare a atotputerniciei şi atotprezenţei unicului Dumnezeu.

113,1 „barbar": gr. βάρβαρος (*litt.* „bâlbâit") se referă la oricine vorbeşte altă limbă decât greaca şi traduce ebr. *lo'ez*, cu aceeaşi evoluţie semantică.

113,2 „Iudeea": TM are „Iuda". ♦ „cel sfânt": gr. ἁγίασμα, *litt.* „sfinţire"; în Pentateuh, termenul desemnează adesea „lăcaşul sfânt" al lui Dumnezeu – *e.g.* Ex. 15,17; 25,8. Traducerea noastră a urmat interpretarea dată de Ioan Gură de Aur. Atanasie înţelege însă că Iuda devine izvor de sfinţire: se profeţeşte astfel harul care va fi dăruit tuturor neamurilor.

113,3 *Cf.* Ex. 14,15-31; Iis. Nav. 3,7-17. ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, este o imagine stilizată, care exprimă prin verbele de mişcare iuţeala şi uşurinţa cu care s-a înfăptuit minunea. Elementele sunt personificate pentru a arăta ascultarea creaţiei faţă de Creator.

113,4 *Cf.* Ex. 19,16-18. ♦ Hiperbole pentru a sublinia bucuria (Ioan Gură de Aur).

5 Ce ai tu, mare, de fugi
şi tu, Iordanule, că te-ai întors înapoi,
6 voi, munţi, că aţi săltat ca berbecii
şi voi, dealuri, precum mieii?
7 De faţa Domnului s-a cutremurat pământul,
de faţa Dumnezeului lui Iacob,
8 Cel care preface stânca în iezere
şi cremenea, în izvoare de apă.
9 Nu nouă, Doamne, nu nouă,
ci Numelui Tău dă slavă,
pentru mila Ta şi adevărul Tău,
10 nu cumva să spună neamurile:
„Unde este Dumnezeul lor?"
11 Dar Dumnezeul nostru este sus în cer:
în ceruri şi pe pământ,
toate câte a voit le-a făcut.
12 Idolii neamurilor sunt argint şi aur,
lucrări ale mâinilor omeneşti;
13 au gură, dar nu vor grăi,
au ochi, dar nu vor vedea,
14 au urechi, dar nu vor auzi,
au nări, dar nu vor mirosi,
15 au mâini, dar nu vor pipăi,
au picioare, dar nu vor umbla,
nici nu vor avea glas în gâtlejul lor.
16 Asemenea lor vor fi cei care îi fac

113,5 „Ce ai...?": întrebarea scoate în evidenţă caracterul extraordinar al evenimentului (Ioan Gură de Aur).

113,6 „mieii": *litt.* „mieii oilor", care traduce expresia ebr. *litt.* „fiii turmei" (termenul se referă la turma de cornute mici – oi şi capre).

113,7 „s-a cutremurat pământul": TM are „cutremură-te, pământ!". Verbul ebr. poate însemna însă şi „a dansa, a sălta (de bucurie)".

113,8 „iezere": *litt.* „întinderi de apă". ♦ *Cf.* Ex. 17,1-7; Num. 20,1-13.

113,9 De aici începe în TM Ps. 115. ♦ „mila Ta şi adevărul Tău": *cf.* nota la **24,10**.

113,10 „nu cumva să spună": TM are „de ce să spună".

113,11b Nu apare în TM.

113,12 „Idolii neamurilor": TM are „Idolii lor".

113,16 Grigore al Nyssei (*In Cant.* 5, PG 44, 866) interpretează astfel: după cum cei care îşi îndreaptă privirea spre Dumnezeul adevărat primesc în ei însuşirile dumnezeirii,

şi toţi cei care îşi pun încrederea în ei.
17 Casa lui Israel a nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
18 Casa lui Aaron a nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
19 Cei care se tem de Domnul au nădăjduit în Domnul:
ajutorul şi ocrotitorul lor este El.
20 Domnul Şi-a amintit de noi şi ne-a binecuvântat:
a binecuvântat casa lui Israel,
a binecuvântat casa lui Aaron,
21 i-a binecuvântat pe cei care se tem de Domnul,
pe cei mici laolaltă cu cei mari.
22 Să vă dea Domnul sporire,
vouă şi fiilor voştri!
23 Binecuvântaţi [să fiţi] de Domnul,
care a făcut cerul şi pământul!
24 Cerul cerului este al Domnului,
iar pământul l-a dat fiilor oamenilor.
25 Nu cei morţi Te vor lăuda, Doamne,
nimeni din cei care coboară în lăcaşul morţilor.
26 Dar noi, cei vii, Îl vom binecuvânta pe Domnul
de acum şi până-n veac.

---

la fel cei care s-au ataşat de idolii deşerţi s-au transformat în ceea ce contemplau şi din oameni au devenit pietre.

113,17 În TM: „Israele, încrede-te în *YHWH*...!" Tot la imperativ sunt şi verbele de la vv. 18 şi 19. ♦ „ocrotitorul": *litt.* „cel care ţine scutul". TM are „scutul".

113,19 „Cei care se tem de Domnul": expresia îi desemnează pe cei care se străduiesc să-I împlinească poruncile. În epoca intertestamentară şi în NT termenul ajunge să-i desemneze pe simpatizanţii iudaismului, pe cei aflaţi în pragul convertirii. Enumerarea „Israel, casa lui Aaron (= preoţii), cei care se tem de Domnul" subliniază totalitatea poporului celor mântuiţi.

113,20-21 Forma verbelor din TM sugerează o acţiune durativă, care nu s-a încheiat. ♦ „Domnul Şi-a amintit": *cf.* nota la 97,3. ♦ Theodoret spune că această binecuvântare e rodul nădejdii.

113,24 24a în TM: „Cerurile sunt cerurile lui YHWH." ♦ Pentru Ioan Gură de Aur, e un fel de a spune pentru a fi pe înţeles; în sens spiritual, Dumnezeu locuieşte în credincioşii Săi.

113,25 „în lăcaşul morţilor": TM are „în tăcere" (*cf.* Ps. 93,17; 77,39).

113,26 „cei vii": nu apare în TM.

114

1 Aleluia!
Iubit-am, pentru că va asculta Domnul
glasul rugii mele.
2 Căci Şi-a plecat urechea spre mine
şi în zilele mele Îl voi chema.
3 M-au înconjurat durerile morţii,
primejdiile iadului m-au aflat,
strâmtorare şi durere am găsit.
4 Atunci am chemat Numele Domnului:
„Doamne, izbăveşte-mi sufletul!"
5 Milostiv este Domnul şi drept
şi Dumnezeul nostru miluieşte.
6 Îi păzeşte pe prunci Domnul;

---

114 Corespunde Ps. 116,1-9 din TM. Cânt de recunoştinţă pentru izbăvirea din primejdii de moarte.

114,1 „Iubit-am" traduce forma de perfect a verbului ebr. care, la acest tip de verbe, are sens durativ şi rezultativ. Vasile cel Mare comentează: „Nu oricine poate să spună «Iubit-am», ci numai cel [...] care a depăşit frica şi a primit Duhul înfierii." Şi adaugă că, deşi psalmistul nu specifică pe cine iubeşte, este evident că pe singurul vrednic de iubire, pe Dumnezeu şi, pentru că-L iubeşte, poate îndura orice suferinţă (*cf.* Rom. 8,35: „Cine ne va despărţi de iubirea lui Hristos?..."). ♦ Verbul „a iubi" având-L ca obiect pe Dumnezeu e ca un răspuns la porunca: „Ascultă, Israele... Să iubeşti pe Domnul..." (Deut. 6,4-5).

114,2 „Şi-a plecat urechea": Vasile cel Mare parafrazează: „Dumnezeu S-a aplecat până la mine, care mă aflu jos la pământ, S-a aplecat ca un doctor iubitor de oameni ce-şi apropie urechea de un bolnav care, de slăbiciune, nu mai poate nici să vorbească." ♦ „în zilele mele" = „toată viaţa".

114,3 „durerile (gr. ὠδῖνες, la propriu, se referă la durerile naşterii)... primejdiile": TM are „laţurile... angoasele".

114,6-7 Aceste versete sunt paralele cu fragmentul evanghelic Mt. 11,25-29, care vorbeşte despre revelarea lui Dumnezeu celor mici (*cf.* 6a), de osteneală şi trudă (*cf.* 6b), de odihna dăruită de Domnul (*cf.* 7a), despre smerenia lui Hristos (*cf.* 6b). Se regăsesc aceiaşi termeni (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „prunci": gr. νήπιος are sensul de bază „ne-vorbitor", apoi „copil", „simplu", „nevinovat". TM are „simpli". ♦ Ioan Gură de Aur comentează: Dumnezeu se îngrijeşte în mod special de copii, pentru că aceştia nu au discernământ ca să se ferească de primejdiile ce-i înconjoară, şi nici mama, nici doica n-ar izbuti să-i păzească, dacă n-ar veghea asupra lor Providenţa de sus. Şi cu noi Dumnezeu se poartă astfel, pentru că nu avem vârsta priceperii spre a alege ceea ce ne duce la El.

înjosit am fost şi El m-a mântuit.
7 Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta,
fiindcă Domnul ţi-a făcut bine,
8 căci a izbăvit sufletul meu din moarte
şi *ochii mei de lacrimi*
şi picioarele mele de alunecare.
9 Bineplăcut voi fi înaintea Domnului pe pământul celor vii.

115

1 Aleluia!
Crezut-am şi de aceea am grăit,
dar eu am fost umilit foarte.
2 Eu am zis, în uluirea mea:
„Tot omul este mincinos."
3 Ce-I voi da în schimb Domnului
pentru toate câte mi le-a dăruit?
4 Potirul mântuirii voi lua

114,8 „a izbăvit": TM are „ai izbăvit".

114,9 „Bineplăcut voi fi": TM are „Voi umbla"; expresia „a umbla înaintea Domnului" înseamnă a duce o viaţă plăcută lui Dumnezeu (*cf.* şi Mich. 6,8). ♦ „pământul celor vii" (gr. χώρα înseamnă „loc", dar şi „ţinut", „ţară", „pământ") poate avea un sens generic, în opoziţie cu „lăcaşul morţilor/iadul", dar poate trimite şi la Pământul făgăduinţei. Pe măsură ce se va dezvolta credinţa în învierea morţilor, expresia va ajunge să desemneze paradisul.

115 Corespunde Ps. 116,10-19 din TM. Recunoştinţa faţă de Dumnezeu caută moduri concrete de a se exprima.

115,1 1b este citat în 2Cor. 4,13. ♦ În TM: „Crezut-am chiar şi atunci când am zis: «Umilit am fost foarte!»."

115,2 „uluirea", gr. ἔκστασις: *cf.* nota la 67,28. ♦ 2b – citat în Rom. 3,4. ♦ „mincinos": Ioan Gură de Aur atrage atenţia că acest cuvânt (gr. ψεύστης) are mai multe sensuri: ori că omul a ajuns ca o umbră, ca un vis, ca o închipuire; ori că omul e înşelat, se înşală, se află în eroare; spunem şi despre recoltă că ne-a „minţit", adică ne-a înşelat aşteptările.

115,3 Acelaşi verb în ambele stihuri.

115,4 Expresia „potirul mântuirii" apare numai aici. Se referă, probabil, la cupa binecuvântării care însoţea jertfa de laudă. Aşa interpretează Ioan Gură de Aur. *Cf.* şi 1Cor. 10,16. Unii Părinţi (Vasile, Ieronim) fac legătura cu expresia „a bea paharul" din Evanghelie (Mt. 26,39; 20,22), care se referă la pătimire. Tradiţia creştină liturgică referă expresia la Euharistie.

şi Numele Domnului voi chema.
[5]
6 De preţ înaintea Domnului
este moartea credincioşilor Lui.
7 O, Doamne, eu sunt robul Tău,
eu sunt robul Tău şi fiul slujitoarei Tale.
Tu ai sfărâmat lanţurile mele,
8 Ţie-Ţi voi aduce jertfă de laudă;
9 făgăduinţele mele către Domnul le voi împlini
în faţa a tot poporul Lui
10 în curţile Casei Domnului,
în mijlocul tău, Ierusalime.

116

1 Aleluia!
Lăudaţi pe Domnul, toate neamurile,
Lăudaţi-L, toate popoarele,
2 căci s-a întărit mila Lui asupra noastră
şi adevărul Domnului rămâne în veac.

115,5 Lipseşte din marile manuscrise; apare în L (recensiunea lucianică): „Făgăduinţele mele către Domnul le voi împlini în faţa a tot poporul Lui." De altfel, versetul se repetă la 9.

115,7 „robul Tău... ai sfărâmat lanţurile mele": a-I sluji lui Dumnezeu este suprema libertate.

115,8 Ms. *Alexandrinus* are şi un al doilea stih: „şi Numele Domnului Îl voi chema" (*litt.* „şi în Numele Domnului voi chema") – ca în TM.

115,9 Împlinirea făgăduinţelor se referă, de regulă, la aducerea unei jertfe – *cf.* Lev. 7,16. Părinţii se gândesc însă la oferirea propriei fiinţe prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu.

116 Psalmul cel mai scurt al Psaltirii. Remarcabil prin universalismul său, a fost şi este intens folosit liturgic. *Cf.* Rom. 15,11.

116,1 Pentru Theodoret, „popoarele" sunt iudeii, oriunde s-ar afla împrăştiaţi, iar „toate neamurile" sunt „nu numai grecii şi romanii, ci şi barbarii".

116,2 „s-a întărit": TM are „puternică [este]". ♦ „mila... adevărul" – *cf.* nota la 24,10. ♦ „adevărul Domnului": pentru Atanasie şi Ioan Gură de Aur, este Hristos, realitatea care a împlinit prefigurarea.

117

1 Aleluia!
Aduceți laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!
2 Să spună casa lui Israel că este bun,
că în veac este mila Lui!
3 Să spună casa lui Aaron că este bun,
că în veac este mila Lui!
4 Să spună toți cei care se tem de Domnul că este bun,
că în veac este mila Lui!
5 În strâmtorare L-am chemat pe Domnul
și m-a ascultat și m-a [scos] la larg.
6 Domnul îmi este ajutor,
nu mă voi teme: ce-mi va face mie omul?
7 Domnul îmi este ajutor
și eu voi privi de sus la dușmanii mei.
8 Mai bine să-ți pui încrederea în Domnul

---

117 Psalm liturgic pentru sărbătoarea Corturilor (*cf.* Ex. 23,14; 2Ezr. 18,13-18). Procesiunea pelerinilor urcă spre Templu intonând un refren de recunoștință (1-4), apoi imnul (5-18); ajunge la porțile Templului reconstruit (19), devenit semn al reînnoirii poporului întors din exil (22-24), preoții răspund poporului binecuvântându-l (25-27); cu ramuri în mâini, mulțimea pătrunde în sanctuar (27) cu aducere de mulțumire (28-29). Încă din NT, psalmul a fost văzut ca o profeție pentru taina lui Hristos, respins și apoi înălțat în slavă. În toate liturgiile creștine e folosit îndeosebi la sărbătoarea Învierii.

117,1 „Aduceți laudă": *cf.* nota la 6,6. Întrucât ἐξομολογέω apare de multe ori în acest psalm, pentru a-i reda bogăția de semnificații l-am tradus fie cu „a aduce laudă", fie cu „a aduce mulțumire" (v. 28). ♦ „că este bun": Augustin comentează: „Aceasta e cea mai mare laudă, căci și Fiul lui Dumnezeu, când a fost chemat «Învățătorule bun», a răspuns: «Unul singur este bun, Dumnezeu» (Mc. 10,17-18)." ♦ „mila": *cf.* nota la 5,8.

117,2-4 *Cf.* nota la 113,19.

117,6 Majoritatea traducerilor pun „nu mă voi teme" în primul stih, iar al doilea conține doar întrebarea. Ediția Rahlfs pune virgulă după „ajutor", trimițând restul în al doilea stih, fără nici un semn de punctuație după „nu mă voi teme". Am păstrat totuși valoarea interogativă a ultimei propoziții pentru că pronumele „ce" are în greacă accentuare de pronume interogativ. Versetul e citat în Evr. 13,6. *Cf.* Rom. 8,31. ♦ „îmi este ajutor": TM are „este pentru mine".

117,7 7a în TM: „*YHWH* e pentru mine, spre ajutor." ♦ „dușmanii mei": TM are „cei ce mă urăsc".

117,8 „să-ți pui încrederea... să-ți pui încrederea": TM are „să te adăpostești... să nădăjduiești". Aceleași verbe în TM și la v. 9.

decât să-ţi pui încrederea în om.
9 Mai bine să nădăjduieşti în Domnul
decât să nădăjduieşti în cei puternici.
10 Toate neamurile m-au înconjurat,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
11 Iarăşi şi iarăşi m-au înconjurat,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
12 M-au înconjurat precum albinele un fagure
şi au ars ca focul în mărăcini,
dar în numele Domnului le-am ţinut departe.
13 Îmbrâncit fiind, eram gata să cad,
dar Domnul mi-a venit în ajutor.
14 Tăria mea şi cântul meu de laudă e Domnul
şi El mi-a fost spre mântuire.
15 Glas de veselie şi de mântuire în corturile drepţilor:
„Dreapta Domnului şi-a arătat puterea,
16 dreapta Domnului m-a înălţat,
dreapta Domnului şi-a arătat puterea!"
17 Nu voi muri, ci voi fi viu
şi voi povesti lucrările Domnului!
18 Cu asprime m-a certat Domnul,
dar morţii nu m-a dat.
19 Deschideţi-mi porţile dreptăţii:
intrând pe ele, voi aduce laudă Domnului.
20 Aceasta e poarta Domnului:
cei drepţi vor intra pe ea.
21 Îţi voi aduce mulţumire că m-ai ascultat

117,10 „le-am ţinut departe": gr. ἀμύνω, *litt.* „a respinge/ţine la distanţă". TM are „le-am nimicit/secerat"; se poate înţelege şi „voi pune să fie tăiaţi împrejur". La fel la v. 11b.

117,11 „Iarăşi şi iarăşi m-au înconjurat": *litt.* „înconjurând m-au înconjurat" – semitism.

117,12 „un fagure": nu apare în TM. ♦ 12b în TM: „şi s-au stins ca focul de mărăcini."

117,15b-16 *Cf.* Lc. 1,51. ♦ „m-a înălţat": TM are „s-a înălţat".

117,17 Aici Ioan Gură de Aur vede o profeţie a învierii.

117,18 „Cu asprime m-a certat": *litt.* „Certând m-a certat" – semitism care arată intensitatea acţiunii.

117,19 „porţile dreptăţii": *i.e.* porţile sanctuarului.

117,20 „poarta Domnului": pentru Origen, este contemplaţia; pentru Chiril al Alexandriei, este Hristos (cf. In. 10,7); pentru Atanasie, este poarta ce duce la contemplarea Domnului.

şi mi-ai fost mie spre mântuire.
22 Piatra pe care au dispreţuit-o ziditorii,
aceea a ajuns în capul unghiului:
23 de la Domnul s-a făcut aceasta
şi minunat [lucru] e în ochii noştri.
24 Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul:
să tresăltăm şi să ne veselim în ea!
25 O, Doamne, acum mântuieşte!
O, Doamne, acum dă sporire!
26 Binecuvântat cel care vine în numele Domnului!
Vă binecuvântăm din Casa Domnului!
27 Dumnezeu este Domnul şi ni S-a arătat nouă:
rânduiţi sărbătoare cu ramuri bogate
până la coarnele altarului!
28 Dumnezeul meu eşti Tu şi-Ţi voi aduce laudă,
Dumnezeul meu eşti Tu şi Te voi preamări.
Îţi voi aduce mulţumire că m-ai ascultat
şi mi-ai fost mie spre mântuire!
29 Aduceţi laudă Domnului, că este bun,
că în veac este mila Lui!

117,22-23 Citat în Mt. 21,42; Mc. 12,10 *sq.*; Lc. 20,17; Fp. 4,11; 1Pt. 2,4.7. *Cf.* şi Is. 28,16; Ef. 2,20. ♦ „în capul unghiului": Atanasie pune expresia în legătură cu Ef. 2,14: „El [Hristos] care a făcut din cele două [popoare, iudeu şi păgân,] una."

117,24 Versetul a fost interpretat de Părinţi şi de întreaga creştinătate ca referindu-se la ziua Învierii lui Hristos.

117,25 „acum mântuieşte": gr. σῶσον δή traduce ebr. *hōšī'āh nā'*, „Te rog, mântuieşte!", de unde aclamaţia liturgică „Osana!".

117,26 26a = Mt. 21,9; 23,39; Mc. 11,9; In. 12,13; *cf.* Lc. 19,38; 13,35. ♦ „Vă binecuvântăm": verbul este la perfect, ceea ce sugerează „V-am binecuvântat şi binecuvântarea rămâne peste voi".

117,27 „ni S-a arătat": TM are „ne-a luminat". Ioan Gură de Aur leagă expresia de Tit 2,11 („Harul lui Dumnezeu, mântuitor, ni s-a arătat..."). ♦ „rânduiţi sărbătoare": TM are *litt.* „legaţi sărbătoarea" (= „formaţi alaiul").

117,28 Stihurile c-d nu apar în TM. ♦ Ioan Gură de Aur interpretează 28a-b: lui Dumnezeu trebuie să I se aducă laudă pentru ceea ce este, pentru slava Lui negrăită, nu doar pentru darurile Lui.

117,29 Este identic cu 117,1, subliniind ideea de bază. Origen ne atrage atenţia că prin această repetare psalmistul ne îndeamnă să medităm adesea la acest cânt.

118

[1] Aleluia!
1. *alph*
Fericiţi cei fără prihană pe cale,
cei care umblă în Legea Domnului.
[2] Fericiţi cei care cercetează mărturiile Lui:
cu toată inima Îl vor căuta.
[3] Căci nu cei ce săvârşesc fărădelegea
au umblat pe căile Lui.
[4] Tu ai dat poruncile Tale,
ca să fie păzite cu străşnicie.
[5] O, de s-ar îndrepta căile mele,
ca să păzesc îndreptările Tale!
[6] Atunci nu voi fi ruşinat
când voi privi la toate poruncile Tale.
[7] Îţi voi da mărturie, Doamne, în neprihănirea inimii
când voi învăţa hotărârile dreptăţii Tale.
[8] Îndreptările Tale le voi păzi:
să nu mă părăseşti nicicând!

2. *bēth*
[9] În ce fel îşi va îndrepta tânărul calea sa?

---

118 Psalm alfabetic în ebraică – 22 de strofe, câte una pentru fiecare literă a alfabetului; fiecare are opt versete, toate începând cu litera respectivă. Adevărată litanie a Legii lui Dumnezeu. De fapt, termenul care se traduce de obicei cu „lege", ebr. *tōrāh*, înseamnă mai degrabă „învăţătură de viaţă": Dumnezeu îl învaţă pe om cum să-şi orânduiască viaţa, purtarea, pentru a fi cu adevărat fericit. Psalmistul, inspirat de profeţi şi de Deuteronom, vorbeşte liber cu Dumnezeu, exprimându-şi diferitele stări sufleteşti legate de păzirea poruncilor, îndreptărilor, hotărârilor etc. – se remarcă bogăţia sinonimică a termenilor legaţi de Lege – opt la număr. Părinţii subliniază cu toţii că plinătatea Legii este Hristos, singurul care poate spune: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa" (In. 14,6).

118,1 „*alph*" etc.: greaca transcrie, aproximativ, la fiecare strofă, numele literei ebraice caracteristice strofei.

118,4 „poruncile": TM are „învăţăturile". ♦ „cu străşnicie": *litt.* „foarte".

118,7 „neprihănirea": *litt.* „integritatea".

118,9 „îndrepta": TM are „curăţi/purifica". ♦ 9b în TM: *litt.* „spre a păzi conform cu cuvintele Tale". ♦ Ilarie spune că e bine ca omul să ţină Legea din tinereţe, spre a nu ajunge să capete obiceiuri rele. Pentru Origen (CP), „tânărul" este noul popor chemat de Hristos dintre neamurile păgâne.

Păzind cuvintele Tale.
10 Cu toată inima mea Te-am căutat:
nu mă îndepărta de la poruncile Tale!
11 În inima mea ascuns-am făgăduinţele Tale,
ca să nu păcătuiesc împotriva Ta.
12 Binecuvântat eşti, Doamne:
învaţă-mă îndreptările Tale!
13 Cu buzele mele am vestit
toate hotărârile gurii Tale.
14 Pe calea mărturiilor Tale m-am desfătat
ca de toată bogăţia.
15 La poruncile Tale voi cugeta
şi voi lua seama la căile Tale.
16 La îndreptările Tale voi fi cu luare aminte,
nu voi uita de cuvintele Tale.

3. *gimal*
17 Răsplăteşte robului Tău:
voi trăi şi voi păzi cuvintele Tale.
18 Ia vălul de pe ochii mei
şi voi lua seama la minunăţiile din Legea Ta.
19 Pribeag sunt eu pe pământ:
să nu ascunzi de mine poruncile Tale!

118,10b Augustin spune că nu e în puterea omului să-şi îndrepte corect paşii – *cf.* Ier. 10,23.

118,11 „făgăduinţele": pentru coerenţă, am redat cu acest cuvânt, ori de câte ori a fost posibil, gr. λόγιον, care echivalează automat, în acest psalm, ebr. *'imᵉrāh*, cu sensul generic „cuvânt", dar când e „cuvântul lui Dumnezeu" are şi sensul de „făgăduinţă" şi acesta e sensul la care se referă Părinţii de cele mai multe ori comentând psalmul. Este şi opţiunea multor traducători moderni.

118,13 „am vestit": TM are, *litt.*, „am enumerat".

118,16 „voi fi cu luare aminte": verbul gr. μελετάω, „a se îngriji de", „a se gândi la", „a medita", echivalează forma de *hitpha'el* a verbului ebr. *şā'a'* care înseamnă „a se desfăta". Aceeaşi diferenţă de sens şi în cazul substantivului, pe care l-am tradus, după context, cu „luare aminte" sau „grijă" – vezi nota la v. 24.

118,18 *Cf.* 2Cor. 3,15 („Un văl e aşezat pe inima lor..."). Origen (CP): „Profetul ştia că Legea e umbra bunurilor viitoare (*cf.* 2Cor. 3,18)."

118,19 „Pribeag": *cf.* Evr. 11,13 şi 13,14 („Nu avem aici cetate statornică, ci suntem în căutarea cetăţii viitoare").

20 Se mistuie sufletul meu de dor
după hotărârile Tale, în toată vremea.
21 Tu ai mustrat pe cei trufaşi:
blestemaţi cei ce se abat de la poruncile Tale!
22 Ia de la mine ocara şi dispreţuirea,
căci mărturiile Tale le-am căutat.
23 Căci au şezut căpeteniile şi au vorbit împotriva mea,
dar robul Tău cugeta la îndreptările Tale.
24 Căci mărturiile Tale sunt grija mea,
şi sfetnicii mei sunt îndreptările Tale.

4. *delth*
25 Lipitu-s-a de ţărână sufletul meu:
dă-mi viaţă, după cuvântul Tău!
26 Căile mele [Ţi] le-am vestit şi m-ai ascultat:
învaţă-mă îndreptările Tale!
27 Calea îndreptărilor Tale fă-mă s-o înţeleg
şi voi cugeta la minunăţiile Tale.
28 Sufletul meu s-a istovit de mâhnire:
întăreşte-mă întru cuvintele Tale!
29 Calea nedreptăţii îndepărteaz-o de la mine
şi cu Legea Ta miluieşte-mă!
30 Calea adevărului am ales-o,
hotărârile Tale nu le-am uitat.
31 Lipitu-m-am de mărturiile Tale:

118,20 „Se mistuie... de dor": *litt.* „Se mistuie... să dorească". După Ambrozie, psalmistul pare a spune că dorul după Dumnezeu nu este în puterea noastră, ci este rodul harului.

118,24 „grija": gr. μελέτη, „grijă, preocupare, cugetare, meditaţie". TM are, în acest psalm, „desfătarea" de multe ori unde LXX are „grija"– vezi şi nota la v. 16.

118,25 „ţărână": *litt.* „sol".

118,26 „Căile mele [Ţi] le-am vestit": Origen şi Ilarie înţeleg: „Ţi-am mărturisit păcatele mele."

118,28 „s-a istovit": Rahlfs are στάζω, „a picura, a se scurge" (corespondentul verbului din TM); alte ms. au στενάζω, „a ofta, a geme", iar majoritatea au νυστάζω, „a aţipi". ♦ „mâhnire": gr. ἀκηδία, *litt.* „apatie, sfârşeală, lehamite" (*cf.* nota la 90,6). ♦ „întăreşte-mă": *litt.* „dă-mi siguranţă". ♦ „întru cuvintele": TM are „după cuvintele".

118,29 „nedreptăţii": TM are „înşelăciunii".

Doamne, să nu mă dai de ruşine!
32 Pe calea poruncilor Tale am alergat
când ai scos la larg inima mea.

5. ē
33 Învaţă-mă, Doamne, calea îndreptărilor Tale
şi o voi păzi fără încetare!
34 Dă-mi înţelegere şi voi cerceta Legea Ta
şi o voi păzi din toată inima!
35 Călăuzeşte-mă pe cărarea poruncilor Tale,
căci pe ea am voit-o!
36 Pleacă inima mea spre mărturiile Tale
şi nu spre lăcomie!
37 Întoarce ochii mei, ca să nu vadă deşertăciunea,
pe calea Ta dă-mi viaţă!
38 Întăreşte pentru robul Tău spusa Ta
spre a se teme de Tine!
39 Îndepărtează ocara mea, de care mi-a fost teamă,
pentru că judecăţile Tale sunt bune!
40 Iată, am tânjit după poruncile Tale:
întru dreptatea Ta dă-mi viaţă!

6. *waw*
41 Să vină asupra mea mila Ta, Doamne,
mântuirea Ta, după spusa Ta,
42 şi voi da răspuns celor ce mă ocărăsc,
căci am nădăjduit în cuvintele Tale.

118,32 „Când" are nuanţa iterativă: „ori de câte ori". ♦ „ai scos la larg": gr. ἐπλάτυνας se poate înţelege şi „ai lărgit". După Ilarie, inima se lărgeşte când locuieşte în ea taina Tatălui şi a Fiului, când Duhul Sfânt se desfată în acest lăcaş ce-L poate adăposti.

118,33 „Învaţă-mă": gr. νομοθετέω, „a da lege, a instrui". Acelaşi verb la v. 102 („ai fost dătătorul Legii").

118,34 „voi cerceta": TM are „voi respecta".

118,35 „pe ea am voit-o": TM are „în ea m-am desfătat". ♦ Cărarea e bătătorită, căci Domnul a umblat cel dintâi pe ea şi noi păşim în urma Lui (Ilarie).

118,39 „mi-a fost teamă": sensul de bază al verbului este „a bănui, a privi cu suspiciune".

118,40 Pentru Origen (CP), „întru dreptatea Ta" se înţelege „în Fiul Tău".

43 Să nu îndepărtezi nicicând din gura mea cuvântul adevărului,
căci în hotărârile Tale mi-am pus nădejdea.
44 Voi păzi Legea Ta neîncetat,
în veac şi în veacul veacului.
45 Am umblat întru lărgime,
pentru că am căutat poruncile Tale
46 şi am grăit despre mărturiile Tale
în faţa regilor şi nu m-am ruşinat.
47 Am fost cu luare aminte la poruncile Tale,
pe care le-am iubit foarte.
48 Ridicat-am mâinile mele către poruncile Tale, pe care le-am iubit,
şi cugetam la îndreptările Tale.

7. *zai*
49 Adu-Ţi aminte de cuvântul Tău către robul Tău,
cu care mi-ai dat nădejde!
50 Aceasta m-a mângâiat în înjosirea mea:
că spusa Ta mi-a dat viaţă.
51 Cei trufaşi au călcat Legea din cale-afară,
dar eu de la Legea Ta nu m-am abătut.
52 Mi-am amintit de hotărârile Tale dintotdeauna, Doamne,
şi am fost mângâiat.

118,43 „mi-am pus nădejdea": am încercat, cu această expresie, să redăm valoarea intensivă dată de prefixul verbului (ἐπελπίζω, tradus în Vulg. *supersperare*). În această formă, verbul apare rar în Biblie (numai în acest psalm şi în alte două locuri). Şi în ebraică verbul este la o formă intensivă. E caracteristică folosirea în acest psalm a unor expresii întărite pentru a sugera intensitatea dorinţei: *e.g.* ἐκζητέω, „a căuta amănunţit, cu tot dinadinsul" (v. 2 etc.); verbul rar ἀδολεσχεω, *litt.* „a cugeta intens, temeinic" (v. 15); frecvenţa adverbului σφόδρα, „foarte" (*cf.* şi Mortari, nota *ad loc.*).

118,45 „întru lărgime": după interpretarea lui Ilarie, Dumnezeul nemărginit are nevoie de un lăcaş larg; ori de câte ori scrutăm cuvântul divin, îngustimile duhului nostru se dilată ca să înţelegem, iar bietele noastre simţuri se deschid ca să dorim cele dumnezeieşti.

118,46 *Cf.* Mt. 10,18 („Veţi fi duşi în faţa regilor spre a-Mi da mărturie").

118,48 „Ridicat-am mâinile mele...": gest de rugăciune. Omul are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru a împlini poruncile. Însă Atanasie şi Ilarie văd în ridicarea mâinilor săvârşirea faptelor bune.

118,51 „au călcat Legea": TM are „m-au batjocorit".

53 Jale m-a cuprins din pricina păcătoşilor,
a celor care au părăsit cu totul Legea Ta.
54 Vrednice de cântare au fost pentru mine îndreptările Tale
în locul pribegiei mele.
55 Mi-am adus aminte noaptea de Numele Tău, Doamne,
şi am păzit Legea Ta.
56 Aceasta mi s-a întâmplat
pentru că am căutat îndreptările Tale.

8. *ēth*
57 Partea mea [eşti], Doamne,
am zis să păzesc Legea Ta.
58 Feţei Tale m-am rugat din toată inima:
miluieşte-mă după făgăduinţa Ta!
59 Am cercetat căile Tale
şi mi-am întors paşii spre mărturiile Tale.
60 Gata am fost, şi nu m-am tulburat,
să păzesc poruncile Tale.
61 Funiile păcătoşilor s-au împletit împrejurul meu,
dar de Legea Ta nu am uitat.
62 În miez de noapte mă sculam ca să-Ţi aduc laudă
pentru hotărârile dreptăţii Tale.
63 Părtaş sunt eu cu toţi cei care se tem de Tine
şi care păzesc poruncile Tale.
64 De îndurarea Ta, Doamne, plin este pământul:
învaţă-mă îndreptările Tale!

118,53 „Jale": *litt.* „descurajare, mâhnire". TM are „furie". ♦ Atanasie explică prin 1Cor. 12,26: „Atunci când un mădular suferă, toate mădularele suferă."

118,56 „am căutat": TM are „am respectat".

118,57 „Legea Ta": TM are „cuvintele Tale". Origen (CP) interpretează: „Cel pentru care Dumnezeu este de ajuns va spune: «Partea mea eşti, Doamne»."

118,58 „Feţei Tale m-am rugat": TM are „Faţa Ta [am căutat să] o îmblânzesc".

118,59 „căile Tale": TM are „căile mele".

118,60a În TM: „Grăbitu-m-am şi nu am zăbovit." ♦ „nu m-am tulburat": *cf.* In. 14,1 („Să nu se tulbure inima voastră").

118,63 Într-o apoftegmă a Părinţilor din pustiu se întreabă: „Cine spune «Părtaş sunt eu?»" şi se răspunde: „Duhul Sfânt" (Pimen, 136, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). În acelaşi sens, Augustin spune că aici vorbeşte Hristos, pentru că El S-a făcut părtaş cu oamenii.

9. *tēth*

65 Ai făcut bine robului Tău,
Doamne, după cuvântul Tău.
66 Bunătatea şi buna creştere şi cunoaşterea învaţă-mă,
căci în poruncile Tale mi-am pus încrederea.
67 Înainte de a fi înjosit, rătăcisem:
de aceea am păzit făgăduinţa Ta.
68 Bun eşti Tu, Doamne: întru bunătatea Ta
învaţă-mă îndreptările Tale!
69 Înmulţitu-s-a împotriva mea nedreptatea celor trufaşi,
dar eu cu toată inima voi cerceta poruncile Tale.
70 S-a închegat ca laptele inima lor,
dar eu la Legea Ta am luat aminte.
71 Bine este pentru mine că m-ai smerit,
ca să învăţ îndreptările Tale.
72 Mai bună este pentru mine Legea gurii Tale,
mai presus de mii de aur şi de argint.

10. *iōth*

73 Mâinile Tale m-au făcut şi m-au plămădit:
dă-mi înţelegere, şi voi învăţa poruncile Tale!
74 Cei care se tem de Tine mă vor vedea şi se vor bucura,
căci în cuvintele Tale mi-am pus nădejdea.
75 Am cunoscut, Doamne, că dreptate sunt hotărârile Tale
şi întru adevăr m-ai smerit.

118,66 „buna creştere": gr. παιδεία, „educaţie, disciplină". ♦ 66a în TM: „Buna judecată şi cunoaşterea învaţă-mă."

118,67 „de aceea": TM are „dar acum".

118,68 „Doamne: întru bunătatea Ta": TM are „şi făcător de bine".

118,69 În TM: „Mânjitu-m-au cu minciună cei trufaşi, dar eu cu toată inima voi păzi îndreptările Tale." ♦ Origen (CP) înţelege: cu cât un drept se angajează mai mult de partea lui Dumnezeu, cu atât sporesc împotriva lui nedreptăţile celor trufaşi.

118,70 „S-a închegat ca laptele": TM are „S-a întărit ca grăsimea". „Grăsimea" e simbolul insensibilităţii – *cf.* Ps. 72,7. ♦ Inima sfinţilor e uşoară, inima celor trufaşi e congestionată (Atanasie).

118,71 *Cf.* 2Cor. 12,9 („Mă voi lăuda cu slăbiciunile mele"). ♦ „m-ai smerit" (*cf.* şi v. 75): Origen (CP) atrage atenţia că, adeseori, în Scriptură, şi mai ales în psalmi, e numit smerire timpul de încercare şi suferinţă.

76 Să-mi fie mila Ta spre mângâiere,
după făgăduinţa Ta către robul Tău.
77 Să vină la mine îndurările Tale şi voi fi viu,
căci Legea Ta este grija mea.
78 Să se ruşineze cei trufaşi, căci pe nedrept au făcut fărădelege
împotriva mea,
dar eu voi cugeta la poruncile Tale.
79 Să se îndrepte spre mine cei care se tem de Tine
şi cunosc mărturiile Tale!
80 Fie inima mea fără prihană întru îndreptările Tale,
ca să nu fiu dat de ruşine!

11. *chāph*
81 Se sfârşeşte după mântuirea Ta sufletul meu
şi în cuvântul Tău mi-am pus nădejdea.
82 Sfârşitu-s-au ochii mei după făgăduinţa Ta,
zicând: „Când îmi vei da mângâiere?"
83 Căci m-am făcut ca un burduf în ger,
[dar] îndreptările Tale nu le-am uitat.
84 Câte sunt zilele robului Tău?
Când îi vei judeca pe cei ce mă asupresc?
85 Mi-au povestit cei fără de lege vorbe deşarte,
dar nu [sunt] ca Legea Ta, Doamne.
86 Toate poruncile Tale sunt adevăr;

118,78 Atanasie interpretează: „Când îi voi vedea ruşinaţi pe cei trufaşi, nu mă voi semeţi, ci voi lua seama la poruncile Tale."
118,80 „fără prihană": *litt.* „integră".
118,81 „mântuirea": gr. σωτήριον. Părinţii îl referă la „Mântuitorul".
118,82 *Cf.* Mt. 13,17 („Mulţi proroci şi drepţi au dorit să vadă cele pe care le vedeţi voi..."). ♦ „îmi vei da mângâiere": gr. παρακαλέω, „a chema, a îndemna, a ruga", ajunge să însemne şi „a convinge, a încuraja, a consola", de unde παράκλητος, care apare în NT, *litt.* „chemat lângă", înseamnă „apărător, sfătuitor, mângâietor". Domnul nostru Iisus Hristos este primul „Paraclet" care ni-l face binevoitor pe Tatăl, spune Atanasie. El le făgăduieşte apostolilor „alt Paraclet", pe Duhul Sfânt (In. 14,16); acest din urmă sens se va impune în teologie.
118,83 „burduf": recipient din piele pentru lichide. Pus „la fum" (TM) sau lăsat în ger, se întăreşte.
118,85 În TM: „Au săpat pentru mine gropi cei trufaşi, care nu [sunt] după Legea Ta."

pe nedrept m-au prigonit: ajută-mă!
87 Puţin a fost de nu m-au sfârşit pe pământ,
dar eu n-am părăsit poruncile Tale.
88 După îndurarea Ta dă-mi viaţă
şi voi păzi mărturiile gurii Tale.

12. *lamd*
89 În veac, Doamne,
cuvântul Tău rămâne în cer;
90 din neam în neam e adevărul Tău:
ai întemeiat pământul, şi rămâne.
91 Prin orânduiala Ta dăinuie ziua,
căci toate împreună Îţi slujesc Ţie.
92 De n-ar fi fost Legea Ta grija mea,
atunci aş fi pierit în înjosirea mea.
93 În veci nu voi uita îndreptările Tale,
căci prin ele mi-ai dat viaţă, Doamne.
94 Al Tău sunt eu: mântuieşte-mă,
căci îndreptările Tale le-am căutat.
95 M-au aşteptat păcătoşii, ca să mă piardă,
[căci] mărturiile Tale le-am priceput.
96 Oricărei desăvârşiri i-am văzut capătul,
dar largă este porunca Ta, foarte.

13. *mēm*
97 Cât am iubit Legea Ta, Doamne!
Ziua întreagă ea este grija mea.
98 Mai presus de duşmanii mei m-ai înţelepţit întru porunca Ta,
căci a mea este în veac.
99 Mai presus de toţi învăţătorii mei am dobândit pricepere,
căci mărturiile Tale sunt grija mea.

118,89 *Cf.* Ioan 1,1 („La început era Cuvântul").
118,91 În TM: „Pentru hotărârile/judecăţile Tale [toate] dăinuie astăzi..."
118,93 „mi-ai dat viaţă, Doamne": TM are „mi-ai redat/păstrat viaţa".
118,96 „capătul": *litt.* „limita".
118,97 „grija": TM are „cugetarea". La fel şi la v. 99.
118,98 „m-ai înţelepţit întru porunca Ta": TM are „m-au înţelepţit poruncile Tale".

100 Mai mult decât bătrânii am dobândit pricepere,
pentru că am căutat poruncile Tale.
101 De toată calea strâmbă mi-am ferit paşii,
ca să păzesc cuvintele Tale.
102 De la hotărârile Tale nu m-am abătut,
căci Tu mi-ai fost dătătorul Legii.
103 Cât sunt de dulci pentru gâtlejul meu făgăduinţele Tale,
mai mult decât mierea şi fagurele pentru gura mea!
104 Din poruncile Tale am dobândit pricepere,
de aceea am urât orice cale a nedreptăţii.

14. *nun*
105 Făclie pentru paşii mei e cuvântul Tău
şi lumină pentru cărările mele.
106 Am jurat şi am statornicit
să păzesc hotărârile dreptăţii Tale.
107 Umilit am fost peste poate:
Doamne, dă-mi viaţă după cuvântul Tău!
108 Jertfele de bunăvoie ale gurii mele să-Ţi fie plăcute, Doamne,
şi hotărârile Tale învaţă-mă!
109 Sufletul meu e în mâinile mele fără încetare,
dar de Legea Ta nu am uitat.
110 Întinsu-mi-au păcătoşii cursă,
dar de la poruncile Tale n-am rătăcit.
111 Mărturiile Tale sunt moştenirea mea în veac,
căci sunt veselia inimii mele.
112 Mi-am aplecat inima să împlinesc îndreptările Tale,
în veac, pentru răsplătire.

118,103 „şi fagurele": nu apare în TM.

118,104 Unele mss. adaugă şi „căci Tu mi-ai fost dătătorul Legii", dar Rahlfs propune să fie eliminat, fiind evident o contaminare de la v. 102. ♦ „nedreptăţii": TM are „vicleniei".

118,105 „Făclie": *litt.* „lampă". *Cf.* Prov. 6,23a. ♦ Ieronim: „În noaptea acestei lumi să strălucească în noi lumina Cuvântului lui Dumnezeu (*cf.* In. 1,5: «[Cuvântul] era Lumina cea adevărată...»)."

118,107 *Cf.* Flp. 2,8 („S-a umilit pe sine până la... moartea pe cruce").

118,109 „A avea sufletul în mâini" înseamnă a fi în primejdie de moarte (*cf.* Iov 13,14; 1Rg. 19,5).

118,112 „pentru răsplătire": TM are „până la sfârşit".

15. *samch*
113 Pe cei nelegiuiți i-am urât
și Legea Ta am iubit-o.
114 Ajutorul și sprijinitorul meu ești Tu:
în cuvântul Tău mi-am pus nădejdea.
115 Depărtați-vă de mine, făcătorilor de rele,
și voi cerceta poruncile Dumnezeului meu!
116 Sprijinește-mă după făgăduința Ta și voi trăi;
să nu mă dai de rușine în așteptarea mea!
117 Vino-mi în ajutor și voi fi mântuit
și voi lua aminte la îndreptările Tale de-a pururi.
118 Făcutu-i-ai de ocară pe toți cei care se îndepărtează de îndreptările Tale,
căci nedrept este gândul lor.
119 Nelegiuiți i-am socotit pe toți păcătoșii pământului;
de aceea am iubit mărturiile Tale fără încetare.
120 Străpunge cu frica Ta trupul meu,
căci de hotărârile Tale m-am temut.

16. *ain*
121 Am făptuit judecată și dreptate:
să nu mă dai pe mâna celor ce mă nedreptățesc!
122 Primește-l pe robul Tău spre bine,
să nu mă învinuiască pe nedrept cei trufași!
123 Sfârșitu-s-au ochii mei după mântuirea Ta
și după făgăduința dreptății Tale.
124 Fă cu robul Tău după mila Ta
și învață-mă îndreptările Tale!

118,113 „nelegiuiți": TM are „cu inima împărțită/nestatornici".

118,114 „Ajutorul și sprijinitorul": TM are „ascunzișul și scutul".

118,115a *Cf.* Mt. 25,41.

118,118 „nedrept este gândul lor": TM are „deșertăciune sunt vicleniile lor".

118,119 „Nelegiuiți": *litt.* „călcători". ♦ „Nelegiuiți i-am socotit": TM are „Ca pleava i-ai nimicit".

118,120 „Străpunge cu...": TM are „S-a înfiorat de...". Atanasie, Ilarie, Augustin pun în legătură versetul cu Gal. 2,19 („Cu Hristos împreună sunt răstignit").

118,122 „Primește-l": TM se poate interpreta „Fii chezaș".

125 Robul Tău sunt eu: dă-mi înțelegere
și voi cunoaște mărturiile Tale.
126 E vremea ca Domnul să lucreze:
ei au spulberat Legea Ta.
127 De aceea am iubit poruncile Tale
mai presus decât aurul și topazul.
128 De aceea mă îndreptam după toate poruncile Tale;
toată calea nedreaptă am urât-o.

17. *phē*
129 Minunate sunt mărturiile Tale:
de aceea le-a cercetat sufletul meu.
130 Descoperirea cuvintelor Tale va lumina
și va da înțelegere pruncilor.
131 Deschis-am gura mea și [mi-]am tras suflarea,
căci după poruncile Tale am tânjit.
132 Caută spre mine și mă miluiește,
după cum ai hotărât pentru cei ce iubesc Numele Tău!
133 Pașii mei îndreaptă-i după făgăduința Ta
și să nu mă stăpânească vreo fărădelege!
134 Răscumpără-mă de la clevetirea oamenilor,
și voi păzi poruncile Tale.
135 Fața Ta arat-o peste robul Tău
și învață-mă îndreptările Tale!
136 Șiroaie de lacrimi au vărsat ochii mei
pentru că aceia nu au păzit Legea Ta.

118,127 „topazul": TM are *paz*, „aur curățit/fin".

118,128 „nedreaptă": TM are „vicleană/înșelătoare".

118,130 Cel care a venit să ducă la plinire Legea și Profeții a făcut inteligibile toate spusele lor (Didim din Alexandria, CP). ♦ „pruncilor": gr. νήπιος, „copil care nu vorbește încă", „nevinovat", „simplu". TM are „celor simpli". *Cf.* Mt. 11,25 („...ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor").

118,131 „[mi-]am tras suflarea": *litt.* „am tras suflare/duh". *Cf.* Ier. 15,16. Părinții (Origen, Ilarie, Augustin) referă „suflarea" (gr. πνεῦμα) la Duhul Sfânt.

118,134 „clevetirea": TM are „asuprirea".

118,135 „arat-o": TM are „fă-o să strălucească".

118,136 „Șiroaie de lacrimi": *litt.* „ieșirile apelor".

18. *sadē*
137 Drept eşti, Doamne,
şi nepărtinitoare e judecata Ta.
138 Ai poruncit mărturiile Tale: dreptate
şi adevăr desăvârşit.
139 M-a mistuit râvna Casei Tale,
căci au uitat de cuvintele Tale duşmanii Tăi.
140 Înflăcărată e spusa Ta foarte
şi robul Tău o iubeşte.
141 Tânăr sunt eu şi nebăgat în seamă,
dar îndreptările Tale nu le-am uitat.
142 Dreptatea Ta e dreptate în veac
şi Legea Ta, adevăr.
143 Strâmtorarea şi nevoia m-au aflat,
dar poruncile Tale sunt grija mea.
144 Dreptate sunt mărturiile Tale în veac:
dă-mi înţelegere şi voi fi viu!

19. *kōph*
145 Strigat-am cu toată inima mea: ascultă-mă, Doamne,
îndreptările Tale le voi căuta!
146 Strigat-am către Tine: mântuieşte-mă
şi voi păzi mărturiile Tale!
147 Am luat-o înaintea zorilor şi am strigat,
în cuvintele Tale mi-am pus nădejdea.
148 Au luat-o înaintea dimineţii ochii mei
ca să ia aminte la făgăduinţele Tale.
149 Ascultă glasul meu, Doamne, după mila Ta:
după hotărârea Ta dă-mi viaţă!
150 Apropiatu-s-au cei care mă prigonesc cu fărădelege,
şi de Legea Ta s-au îndepărtat.

118,139 *Cf.* In. 2,17 („Râvna Casei Tale mă mistuie"). ♦ „duşmanii Tăi": TM are „duşmanii mei".

118,140 „Înflăcărată e spusa (gr. λογίον)": TM are „Purificată (în creuzet)/Încercată e spusa/făgăduinţa".

118,148 „dimineţii": TM are „străjilor" (ceasurile de noapte când se schimbau străjile).

151 Aproape eşti Tu, Doamne,
şi toate poruncile Tale sunt adevăr.
152 Dintru început am cunoscut, din mărturiile Tale,
că pentru vecie le-ai statornicit.

20. *rēs*
153 Vezi înjosirea mea şi scapă-mă,
căci Legea Ta nu am uitat-o!
154 Judecă pricina mea şi răscumpără-mă,
prin cuvântul Tău dă-mi viaţă!
155 Departe e de păcătoşi mântuirea,
căci îndreptările Tale nu le-au căutat.
156 Multe sunt îndurările Tale, Doamne:
după hotărârea Ta, dă-mi viaţă!
157 Mulţi sunt cei care mă prigonesc şi mă apasă,
dar de la mărturiile Tale nu m-am abătut.
158 I-am văzut pe cei smintiţi şi mă sfârşeam,
căci spusele Tale nu le-au păzit.
159 Iată, am iubit poruncile Tale:
Doamne, în îndurarea Ta, dă-mi viaţă!
160 Începutul cuvintelor Tale e adevăr
şi în veac, toate hotărârile dreptăţii Tale.

21. *sen*
161 Cei puternici m-au prigonit fără temei,
dar de cuvintele Tale s-a înfricoşat inima mea.
162 Voi tresălta [de bucurie] la făgăduinţele Tale,
precum cel ce află prăzi multe.
163 Nedreptatea am urât-o şi m-am scârbit de ea,

118,151a *Cf.* Fp. 17,27-28 („Nu e departe de noi... în El trăim, ne mişcăm şi suntem").
118,158 „smintiţi şi mă sfârşeam": TM are „trădători şi mi s-a făcut silă". ♦ „spusele": vezi nota la v. 11.
118,160 „Începutul": gr. ἀρχή înseamnă şi „principiu".
118,161 Ilarie, Ieronim şi Augustin văd aici o prevestire a prigoanelor pentru credinţă, trimiţând la Mt. 10,17 *sq*.
118,162 *Cf.* Is. 9,3; Mt. 13,44 („comoară ascunsă în ţarină").
118,163 „Nedreptatea": TM are „viclenia/minciuna".

iar Legea Ta am iubit-o.
164 De şapte ori pe zi Te-am lăudat
pentru hotărârile dreptăţii Tale.
165 Pace multă pentru cei care iubesc Legea Ta
şi ei nu află sminteală.
166 Aşteptat-am mântuirea Ta, Doamne,
şi poruncile Tale le-am iubit.
167 A păzit sufletul meu mărturiile Tale
şi le-a iubit foarte.
168 Păzit-am poruncile şi mărturiile Tale,
căci toate căile mele sunt înaintea Ta, Doamne.

22. *thau*
169 Să se apropie cererea mea în faţa Ta, Doamne:
după făgăduinţa Ta, dă-mi înţelegere!
170 Să ajungă ruga mea în faţa Ta:
după făgăduinţa Ta, izbăveşte-mă!
171 Să se reverse de pe buzele mele cântare de laudă
când mă vei învăţa îndreptările Tale.
172 Rostească limba mea făgăduinţa Ta,
căci toate poruncile Tale sunt dreptate.
173 Să fie mâna Ta spre a mă mântui,
căci poruncile Tale le-am ales.
174 Însetat sunt de mântuirea Ta, Doamne,
şi Legea Ta este grija mea.
175 Viu va fi sufletul meu şi Te va lăuda
şi hotărârile Tale îmi vor fi ajutor.
176 Rătăcit-am ca o oaie pierdută:
caută-l pe robul Tău, căci poruncile Tale nu le-am uitat!

118,164 „De şapte ori": numărul şapte simbolizează desăvârşirea. Pe acest temei a fost structurată rânduiala „ceasurilor" din liturgia creştină.

118,166 „mântuirea": vezi nota la v. 81. La fel şi la 174. ♦ „le-am iubit": TM are „le-am înfăptuit".

118,169-172 Augustin vede aici chipul Rugătorului desăvârşit, Hristos.

118,176 „ca o oaie pierdută": *cf.* Is. 27,13; 53,6; Ier. 27,6 LXX (50,6 TM); Mt. 18,12 *sq.* şi par.; 1Pt. 2,25.

119

[1] **Cântare a treptelor.**
Către Domnul, în strâmtorarea mea,
am strigat şi El m-a ascultat:
[2] „Doamne, izbăveşte sufletul meu de buzele nedrepte
şi de limba vicleană!"
[3] Ce să-ţi dea şi ce să-ţi adauge
pentru limba vicleană?
[4] Săgeţile Celui puternic, ascuţite,
cu cărbunii [aprinşi] din pustiu.
[5] Vai mie, că pribegia mea s-a lungit,
m-am sălăşluit printre corturile lui Kedar!
[6] Mult a pribegit sufletul meu.
[7] Cu cei care urau pacea eram om de pace,
[dar] de câte ori grăiam cu ei, se războiau cu mine fără rost.

---

119 „Cântările treptelor" (Ps. 119–133) sunt cincisprezece psalmi de pelerinaj pe care îi cântau credincioşii veniţi la sărbători, în timpul urcuşului spre Ierusalim, psalmi puşi în legătură şi cu cele cincisprezece trepte aflate la intrarea în Templu, pe care stăteau preoţii şi leviţii la ceremonii. În acest prim psalm, un evreu pios stabilit în mijlocul unei populaţii ostile strigă încrezător către Domnul.

119,1 „în strâmtorarea mea": după Eusebiu, această primă treaptă arată că urcuşul se desfăşoară prin mijlocul greutăţilor.

119,2 „nedrepte": TM are „mincinoase". ♦ Ioan Gură de Aur explică versetul prin Lc. 22,46 („Rugaţi-vă, ca să nu cădeţi în ispită").

119,3 Subiectul nu este exprimat, dar comentatorii presupun că este Dumnezeu. Formularea aminteşte de expresia imprecatorie: „Aşa să facă Dumnezeu şi să mai adauge" (*e.g.* 1Rg. 3,17). ♦ 3b în TM: „limbă vicleană!" ♦ După Ilarie şi Augustin, Domnul întreabă cu duioşie: „Ce pot să-ţi dau împotriva limbii viclene?"

119,4 „din pustiu": *litt.* „din pustiuri". TM are „de ienupăr". ♦ După Augustin, „săgeţile" sunt cuvintele dumnezeieşti care străpung inima şi trezesc iubirea.

119,5 „pribegia mea s-a lungit": TM are „eram pribeag în *Meşekh*" (probabil Moski, din Caucaz – *cf.* Gen. 10,2; Iez. 38,2 – unde va domni Gog). ♦ „Kedar": trib arab din nord (*cf.* Gen. 25,13). Atât toponimul, cât şi etnonimul sugerează o lume străină şi duşmănoasă.

119,6 În TM, „cu cei care urau pacea" face parte din acest verset.

119,7 În TM: „Eu [sunt om de] pace; când vorbesc, ei [sunt] pentru război." ♦ Pentru Ilarie, „omul de pace" este prin excelenţă Hristos, care împacă cerul şi pământul prin sângele Crucii Lui (*cf.* Col. 1,20).

120

1 Cântare a treptelor.
Ridicat-am ochii mei spre munţi:
de unde îmi va veni ajutorul?
2 Ajutorul meu [e] de la Domnul
care a făcut cerul şi pământul.
3 Nu îngădui să ţi se clatine piciorul
nici să nu aţipească păzitorul tău!
4 Iată, nu va aţipi, nici nu va adormi
Cel care-l păzeşte pe Israel.
5 Domnul te va păzi,
Domnul este adăpostul tău de-a dreapta ta.
6 Ziua soarele nu te va pârjoli,
nici luna, noaptea.
7 Domnul te va păzi de orice rău,
El îţi va păzi sufletul.
8 Domnul va păzi intrarea şi ieşirea ta
de acum şi până-n veac.

---

120 Unul dintre cei mai cunoscuţi psalmi de încredere totală în ocrotirea lui Dumnezeu.

120,1 „munţi": locul teofaniilor. ♦ „Ridicat-am": TM are „ridic/ridica-voi".

120,1-2 Ioan Gură de Aur interpretează: în exil, evreii nu mai vedeau Templul, dar la cer puteau privi oricând. Tocmai de aceea Dumnezeu i-a dat omului o poziţie verticală, în timp ce toate celelalte animale au o poziţie orizontală: El vrea ca omul să privească spre cer.

120,3 „Nu îngădui să ţi se clatine": *litt.* „Să nu dai spre clătinare". TM are „Nu va îngădui... nu va aţipi". Se presupune că vv. 3-8 sunt cuvintele preotului care îl încurajează pe pelerin.

120,5 „adăpostul tău": TM are „umbra ta".

120,6 „nici luna, noaptea": stihul are funcţie pur poetică, pentru formarea paralelismului.

120,7 După Ioan Gură de Aur, Dumnezeu nu numai că ne dă tot ajutorul, dar, cu binefacerile Sale, merge dincolo de ceea ce-I putem cere.

120,8 „intrarea şi ieşirea": semitism desemnând totalitatea acţiunilor omului. ♦ **8b**: expresie liturgică.

121

[1] Cântare a treptelor.
Bucuratu-m-am când mi s-a spus:
„În Casa Domnului vom merge."
[2] Stăteau picioarele noastre
în curţile tale, Ierusalime.
[3] Ierusalimul zidit ca o cetate,
unde toţi iau parte laolaltă.
[4] Căci acolo au urcat seminţiile,
seminţiile Domnului, mărturie pentru Israel,
ca să laude Numele Domnului.
[5] Căci acolo s-au aşezat scaunele de judecată,
scaunele pentru casa lui David.
[6] Cereţi cele ce sunt spre pace pentru Ierusalim
şi belşug pentru cei ce te iubesc!
[7] Să fie pace în puterea ta
şi belşug între întăriturile tale!
[8] De dragul fraţilor mei şi al apropiaţilor mei,

---

121 Bucuria de a ajunge în Ierusalim, casa păcii. Părinţii comentează psalmul cu referire la Ierusalimul ceresc.

121,1 În TM, la titlul psalmului se adaugă: „a lui David".

121,2 „Stăteau": în gr., un perfect de formă perifrastică, având o valoare deosebită de intensitate şi de durată. Unii văd în el un perfect „profetic", în care împlinirea viitoare e anticipată în credinţă (*cf.* şi Mortari, nota *ad loc.*). ♦ „în curţile tale": TM are „la porţile tale".

121,3 3b în TM: „bine închegată în sine" (text nesigur). ♦ *Cf.* Fp. 2,44-45 („Toţi erau o inimă şi un suflet..."); In. 17,24 („acolo unde sunt Eu să fie şi ei împreună cu Mine").

121,4 „mărturie pentru Israel": TM are „după rânduiala lui Israel". ♦ Ioan Gură de Aur interpretează ca dovada cea mai mare a Providenţei divine, a puterii şi înţelepciunii lui Dumnezeu, faptul că trebuia să se adune, căci acolo se citea Legea, care conţinea istoria minunilor din trecut, iar ei erau determinaţi, în aceste adunări, să practice dragostea frăţească.

121,5 „scaunele de judecată": unul din semnele acestei cetăţi regeşti, care exprimă dubla ei supremaţie – preoţia şi regalitatea; la Ierusalim se făcea apel împotriva unei judecăţi (Ioan Gură de Aur).

121,6b În TM: „Linişte/belşug pentru cei care te iubesc!"

121,7 „în puterea ta": TM are „între zidurile tale".

121,8b În TM: „voi spune: Pacea să fie în tine!"

am grăit pace pentru tine.
9 De dragul Casei Domnului Dumnezeului nostru
am căutat cele bune pentru tine.

122

1 Cântare a treptelor.
Către Tine am ridicat ochii mei,
Cel care locuieşti în cer.
2 Iată, precum sunt ochii robilor spre mâinile stăpânilor lor,
precum sunt ochii slujitoarei spre mâinile stăpânei sale,
aşa sunt ochii noştri spre Domnul Dumnezeul nostru,
până când Se va îndura de noi.
3 Ai milă de noi, Doamne, ai milă,
căci prea mult ne-am săturat de dispreţ,
4 prea mult s-a săturat sufletul nostru
[de] ocara celor îndestulaţi
şi [de] dispreţul celor trufaşi!

123

1 Cântare a treptelor.
De n-ar fi fost Domnul cu noi –
să spună Israel! –
2 de n-ar fi fost Domnul cu noi
când s-au ridicat oameni asupra noastră,

121,9 „am căutat": TM are „voi cere".

122 După întoarcerea din exil, sau în diasporă, israeliţii au de întâmpinat tot felul de vicisitudini: hărţuieli şi neînţelegere din partea vecinilor şi a străinilor. Exasperarea se preschimbă în rugăciune.

122,1 Ieronim remarcă un progres: în acest al patrulea psalm al treptelor, pelerinul deja îşi înalţă ochii către Dumnezeu.

123 Psalmistul cântă recunoştinţa poporului pentru că a fost eliberat din primejdii de moarte, pe care le evocă prin imaginea apelor dezlănţuite, a fiarei nemiloase şi a capcanei puse de vânător.

123,1 La titlu, TM are în plus „a lui David". ♦ „cu noi": TM are: „pentru noi". ♦ „să spună Israel!": profetul se poartă ca un dirijor de cor şi-i îndeamnă pe pelerini să repete (Ioan Gură de Aur).

3 de bună seamă ne-ar fi înghiţit de vii
când s-a aprins urgia lor împotriva noastră.
4 De bună seamă ne-ar fi acoperit apa,
prin şuvoi ar fi trecut sufletul nostru,
5 de bună seamă ar fi trecut sufletul nostru prin apă nestăvilită.
6 Binecuvântat [fie] Domnul, care nu ne-a dat pe noi
pradă pentru dinţii lor!
7 Sufletul nostru a fost eliberat ca o pasăre
din laţul vânătorilor;
laţul s-a rupt şi noi am fost eliberaţi.
8 Ajutorul nostru e în Numele Domnului,
care a făcut cerul şi pământul.

124

1 Cântare a treptelor.
Cei care se încred în Domnul [sunt] ca muntele Sionului;
nu se va clătina în veac cel care locuieşte în Ierusalim.
2 Munţi în jurul lui
şi Domnul în jurul poporului Său,
de acum şi până-n veac.
3 Căci El nu va lăsa sceptrul păcătoşilor
peste moştenirea celor drepţi,

123,4 „De bună seamă": gr. ἄρα, „atunci", „desigur" – particulă concluzivă cu valoare de întărire. ♦ 4b în TM: „şuvoi ar fi trecut peste sufletul nostru." ♦ „ne-ar fi acoperit apa": Augustin vede aici o aluzie la moartea egiptenilor; pentru Origen, e simbolul ispitelor.
123,5 TM are „atunci ar fi trecut peste sufletul nostru ape învolburate".
124 Un psalm despre Ierusalim ca simbol al siguranţei celor credincioşi.
124,1 „cel care locuieşte în Ierusalim": TM are „în veci va rămâne". Origen trimite la Evr. 12,22 („V-aţi apropiat de muntele Sionului, de cetatea Dumnezeului celui viu...").
124,2 „Munţi în jurul lui": TM are „Ierusalimul, munţi îl înconjoară". Observaţia topografică e exactă pentru Ierusalimul vechi, „cetatea lui David", situată pe colina mai puţin înaltă numită Ophel sau Sion, la sud de actuala esplanadă a Templului (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). ♦ Pentru imaginea lui *YHWH* ca zid în jurul poporului – *cf.* Zah. 2,9. Ilarie leagă expresia de Mt. 28,20 („Iată, Eu sunt cu voi până la sfârşitul lumii").
124,3 3a în TM: „Căci nu se va odihni sceptrul răutăţii." Ar putea fi vorba de un monarh nelegiuit sau, mai degrabă, de o putere străină, sub care ar fi pericolul ca poporul să decadă spiritual. ♦ Theodoret interpretează: nu cumva drepţii asupriţi să considere că totul se petrece din întâmplare şi nu există nici o cârmuire divină în lume.

ca să nu-şi întindă drepţii
mâinile spre fărădelege.
4 Fă bine, Doamne, celor buni
şi celor drepţi cu inima,
5 iar pe cei care se abat pe [căi] încâlcite
Domnul îi va duce deoparte laolaltă cu cei ce săvârşesc fărădelegea.
Pace peste Israel!

125

1 Cântare a treptelor.
Când i-a întors Domnul din robie pe [cei din] Sion,
am fost mângâiaţi.
2 Atunci ni s-a umplut gura de bucurie
şi limba de veselie.
Atunci se spunea între neamuri:
„S-a preamărit Domnul în ceea ce a făcut cu ei!"
3 S-a preamărit Domnul în ceea ce a făcut cu noi:
ne-am umplut de bucurie.
4 Întoarce, Doamne, robia noastră
ca şuvoaiele de la miazăzi!

---

125 Bucuria întoarcerii.

125,1 la: *litt.* „când a întors Domnul robia Sionului" – în acest stih, Sionul apare ca etnonim. ♦ „mângâiaţi": *litt.* „ca mângâiaţi". TM are „eram ca unii care visează". Eusebiu cunoaşte ambele lecţiuni: „Această viziune a libertăţii noastre nu era încă deplină; va fi adevărată numai când şi restul fraţilor noştri se vor întoarce din robie." Ilarie interpretează: nu avem încă mângâierea deplină, căci „toată făptura aşteaptă arătarea fiilor lui Dumnezeu..." (*cf.* Rom. 8,19-21). ♦ După Theodoret, psalmul este cântat de cei întorşi din exil pentru a celebra cultul la Ierusalim, în timp ce alţi iudei se află încă la Babilon (*cf.* v. 4).

125,2 „bucurie": TM are „râset". ♦ „între neamuri": minunea întoarcerii israeliţilor din exil îi face pe păgâni să recunoască măreţia Domnului.

125,3a Această repetare exprimă intensitatea bucuriei. Prin simpla lui existenţă, acest popor dădea mărturie pentru Dumnezeu şi-L vestea (Ioan Gură de Aur).

125,4 „Întoarce...": aceeaşi expresie ca la v. 1. *Cf.* Ps. 84,2 şi nota. ♦ „şuvoaiele de la miazăzi": TM are „şuvoaiele din Negebh". Negebh este ţinutul deşertic din sudul Iudeii; acest toponim se foloseşte şi pentru a desemna sudul ca punct cardinal. În această zonă, venirea anotimpului ploios transformă brusc văile secate în torenţi.

5 Cei care seamănă cu lacrimi
vor secera cu bucurie.
6 Plecând, mergeau şi plângeau
ducându-şi seminţele;
venind, se vor întoarce cu veselie
purtându-şi snopii.

126

1 Cântare a treptelor; a lui Solomon.
Dacă Domnul nu zideşte casa,
în zadar vor fi trudit cei care o zidesc.
Dacă Domnul nu păzeşte cetatea,
în zadar va fi vegheat cel care o păzeşte.
2 În zadar vă sculaţi dis-de-dimineaţă
şi vă ridicaţi îndată ce v-aţi aşezat,
voi care mâncaţi pâinea durerii,
pe când celor iubiţi ai Săi [Domnul] le dă somn.
3 Iată, moştenirea Domnului [sunt] fiii,
răsplata rodului pântecelui.
4 Ca săgeţile în mână de viteaz,

125,5 Expresie proverbială. *Cf.* Mt. 5,5 („Fericiţi cei care plâng"); In. 16,20 („Veţi plânge..., dar durerea voastră se va preschimba în bucurie").

125,6 „snopii": gr. δράγμα, *litt.* „spice cât poţi apuca într-o mână".

126 Formulări de tip paremiologic referitoare la deşertăciunea efortului omenesc fără Dumnezeu (1-3) şi la binecuvântarea de a avea copii (3-5). Psalmul e atribuit lui Solomon, pentru că el a construit Casa Domnului; tonul sapienţial poate fi pus şi el în legătură cu regele înţelept.

126,1a-b Origen trimite la Gen. 11,4 *sq* (turnul Babel). ♦ 1c-d: interpretare hristologică la Augustin: „Domnul vă păzeşte când vegheaţi şi când dormiţi. El a dormit o singură dată, pe cruce; S-a trezit şi nu va mai dormi."

126,2 2b în TM: „şi vă întârziaţi odihna". ♦ „durerii": TM are „ostenelilor". ♦ „celor iubiţi": TM are „celui iubit". ♦ „somn": traducătorii TM au înţeles textul în două feluri: asemenea LXX, ori „*în* somn". La un prim nivel de lectură, acest „iubit" s-ar putea referi la Solomon (*cf.* 2Rg. 12,25 şi nota), iar somnul, la visul de la Gabaon (*cf.* 3Rg. 3,5 şi nota) – *cf.* BJ, nota *ad loc.*

126,3 „Moştenirea Domnului" se referă de obicei la Pământul făgăduinţei sau la poporul ales. ♦ 3b în TM: „răsplata, rodul pântecelui".

126,4 „alungaţi": *litt.* „scuturaţi afară". ♦ „fiii celor alungaţi": probabil este vorba de cei exilaţi, pe care oamenii i-au respins, dar ar fi ca nişte săgeţi în mâinile lui Dumnezeu

așa sunt fiii celor alungați.
5 Fericit omul care-și va împlini cu ei dorința:
nu se va rușina când va grăi cu dușmanii săi la poartă.

127

1 Cântare a treptelor.
Fericiți toți cei care se tem de Domnul,
cei care umblă pe căile Lui.
2 Vei mânca [din] ostenelile palmelor tale,
fericit ești și bine îți va fi.
3 Femeia ta, ca o viță roditoare
pe laturile casei tale;
fiii tăi, ca mlădițele de măslini
împrejurul mesei tale.
4 Iată, așa va fi binecuvântat omul care se teme de Domnul.
5 Să te binecuvânteze Domnul din Sion
și să vezi cele bune ale Ierusalimului
în toate zilele vieții tale;
6 și să-i vezi pe fiii fiilor tăi.
Pace peste Israel!

împotriva vrăjmașilor. TM are însă „fiii tinereților". Traducătorul LXX a raportat cuvântul ebraic la o rădăcină omografă.

126,5 „își va împlini cu ei dorința": TM are „își va umple tolba". ♦ „cu ei": *litt.* din/de la ei. ♦ „la poartă": la poarta cetății, locul unde se tratau afacerile publice.

127 Fericirea familiei care trăiește în frica lui Dumnezeu.

127,1 Ilarie explică în ce constă „teama de Domnul": ea nu e simplă frică în momente grele, ci izvorăște din iubire, iar deplinătatea acestei temeri este iubirea desăvârșită, care alungă orice frică. Dovada temerii de Dumnezeu este ascultarea de El.

127,2 „ostenelile palmelor": după ed. Rahlfs; alte mss. (*Sinaiticus*, *Alexandrinus*) au „roadele trudelor". (Gr. καρπός înseamnă „rod, fruct", dar și „încheietura pumnului, palmă" – 1Rg. 5,4; Prov. 31,20.) ♦ *Cf.* Lc. 14,15 („Fericiți cei care vor mânca pâine în împărăția lui Dumnezeu").

127,3 Pentru toți comentatorii, vița care se întinde pe laturile casei e o metaforă pentru o prezență binefăcătoare ce „umple casa". Vița și măslinul sunt în Biblie metaforele păcii și prosperității.

127,5 „cele bune ale Ierusalimului": pentru Ioan Gură de Aur, sunt toate bunurile mesianice.

128

[1] Cântare a treptelor.
De multe ori s-au luptat cu mine din tinerețea mea – să spună Israel!
[2] De multe ori s-au luptat cu mine din tinerețea mea
și nu m-au putut [birui].
[3] Lucratu-m-au pe la spate păcătoșii,
și-au sporit fărădelegea.
[4] Domnul e drept: a tăiat cerbicea păcătoșilor.
[5] Să fie făcuți de rușine și să se întoarcă îndărăt
toți cei care urăsc Sionul!
[6] Facă-se ca iarba de pe acoperișuri
care, înainte de a fi smulsă, s-a [și] ofilit,
[7] cu care nu și-a umplut mâna cel care seceră,
nici poala, cel care adună snopi,
[8] și nu [le]-au spus trecătorii:
„Binecuvântarea Domnului să fie asupra voastră!
Vă binecuvântăm în Numele Domnului!"

---

128 Un om, sau poporul întreg, își aduce aminte de nenumăratele necazuri îndurate în timp și din care Dumnezeu l-a scăpat. Aceasta îi dă încredere pentru viitor.

128,1 „s-au luptat cu mine": TM are „m-au asuprit". ♦ Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu a voit ca evreii să fie când învinși, când învingători, pentru ca aceasta să le slujească drept învățătură, dar n-a îngăduit niciodată ca acest popor ales să fie nimicit. ♦ Pentru Theodoret, „tinerețea" e timpul robiei lui Israel în Egipt și al eliberării lui; este vorba însă și despre Biserică.

128,3 3a: Ioan Gură de Aur observă că expresia poate avea două sensuri în funcție de accepțiunile verbului τεκταίνω, „a lucra, a făuri" – ceea ce s-ar referi la violențe sau poveri puse *în* spatele drepților, sau „a lucra, a urzi", care s-ar referi la calomnii, uneltiri făcute *pe la* spate (*apud* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ În TM, *litt.*: „Pe spinarea mea au arat plugarii, și-au lungit brazdele."

128,4 „cerbicea": gr. αὐχένας (la plural); cuvântul înseamnă „gât", „gâtlej", dar se poate referi și la ceafă, „cerbice", simbolul încăpățânării (așa comentează expresia Părinții latini). TM are „funiile". ♦ Pentru Ilarie, „cerbicile" îi simbolizează pe cei ce disprețuiesc jugul Domnului.

128,5-6 Unii traducători redau aceste verbe la indicativ viitor, socotind că propozițiile sunt profetice și nu imprecatorii (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*).

128,8 Theodoret amintește despre obiceiul de la țară de a chema binecuvântarea asupra secerătorilor. *Cf.* Ruth 2,4. ♦ „Vă binecuvântăm...": în gr. verbul e la perfect – așadar, sensul ar fi „v-am binecuvântat și binecuvântarea rămâne". Ultima propoziție pare a fi aici o inserție liturgică.

129

[1] Cântare a treptelor.
Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne:
[2] Doamne, ascultă glasul meu!
Fie urechile Tale cu luare aminte
la glasul rugii mele!
[3] De vei căuta la fărădelegi, Doamne,
Doamne, cine va rămâne [în picioare]?
[4] Că la Tine este împăcarea.
[5] Pentru Legea Ta Te-am aşteptat, Doamne,
a aşteptat sufletul meu cuvântul Tău.
[6] A nădăjduit sufletul meu în Domnul
din straja dimineţii până noaptea:

---

129 Alături de Ps. 50, este poate unul din cei mai folosiţi psalmi în liturgia tuturor riturilor. Aşteptarea plină de speranţă a Dumnezeului mântuitor îl face foarte potrivit pentru slujba vecerniei; în ritul latin e intonat şi la toate ceremoniile pentru răposaţi. Este totodată unul dintre cei şapte psalmi de pocăinţă.

129,1 „Dintru adâncuri": pentru Ioan Gură de Aur, expresia înseamnă „cu o dorinţă aprinsă şi cu un mare elan al duhului"; astfel de rugăciuni sunt foarte puternice şi diavolul nu poate face nimic împotriva lor.

129,1-2 „Doamne": TM are *YHWH 'Adhōnay*, ambele nume fiind traduse în gr. cu Κύριε.

129,3 „vei căuta": *litt.* „vei pândi, vei sta să observi".

129,4 „împăcarea": TM are „iertare" şi, în plus, „ca să fii temut". Sensul apare astfel uşor diferit. În LXX, versetul e concluzie la cele dinainte; în TM se sugerează că abia după ce omul dobândeşte iertarea lui Dumnezeu e cuprins de acel respect amestecat cu admiraţie şi cu grija de a nu-L supăra, numit îndeobşte „frică de Dumnezeu". ♦ Părinţii văd în „împăcare" (gr. ἱλασμός, „îmblânzire", „împăcare", „ispăşire", „iertare") o trimitere la Hristos, citând multe locuri din NT (1In. 2,2; Rom. 5,10; Evr. 9; Tit 2,14 etc.).

129,5 În TM: „L-am aşteptat pe Domnul, L-a aşteptat sufletul meu şi în cuvântul Lui a nădăjduit." ♦ „Pentru Legea Ta": este lecţiunea preferată de Rahlfs; *Sinaiticus* şi *Alexandrinus* au „pentru Numele Tău", lecţiune preferată de Origen, Atanasie, Theodoret. Atanasie spune că „sunt cuvintele celui care vine nu de nevoie, ci de dragul Celui vrednic de cinstire". Ioan Gură de Aur ia în considerare trei lecţiuni, într-un unic sens: pentru îndurarea Ta, pentru Numele Tău, pentru Legea Ta am aşteptat mântuirea. Dacă aş fi făcut altfel, aş fi căzut în deznădejde. Dar astfel, sunt cuprins de o speranţă vie în aşteptarea cuvântului Tău.

129,6 În TM: „Sufletul meu [Îl aşteaptă] pe Domnul [mai mult] decât aşteaptă străjerii zorile, străjerii zorile."

din straja dimineții să nădăjduiască Israel în Domnul.
7 Că la Domnul este milă
și multă răscumpărare la El,
8 și El va răscumpăra pe Israel
din toate fărădelegile lui.

130

1 Cântare a treptelor; a lui David.
Doamne, nu s-a înălțat inima mea,
nici n-au privit prea sus ochii mei,
nici n-am umblat după lucruri mari, sau [prea] mărețe pentru mine.
2 Dacă n-aș fi fost smerit,
ci mi-aș fi înălțat sufletul,
ca un prunc înțărcat la sânul mamei sale
așa ar fi fost răsplata pentru sufletul meu.
3 Să nădăjduiască Israel în Domnul
de acum și până în veac!

129,7 În TM: „Nădăjduiește, Israele, în *YHWH*..."

129,7-8 În TM, termenul *p^edhūth*, „răscumpărare", și verbul corespunzător de la v. 8 se mai întâlnesc numai în Ps. 111,9 cu sens generic și în Is. 50,2, referitor la eliberarea din exil. „Răscumpărarea din păcate" ce apare aici dă mărturie pentru procesul de spiritualizare a conceptului de mântuire. Acesta va fi sensul din NT: eliberare din păcat (*cf.* Mt. 1,21) – *cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*

130 Liniștea celui smerit, care se încrede în Dumnezeu.

130,2 „Dacă n-aș fi fost smerit, ci...": TM are „Ci/Dimpotrivă, mi-am așezat și mi-am liniștit sufletul ca un prunc înțărcat la sânul mamei sale, ca un prunc înțărcat este în mine sufletul meu". Traducătorii mai vechi par a vedea „pruncul înțărcat" ca pe o imagine a calmului! Comentatorii și traducătorii moderni, mai buni cunoscători ai realităților familiale, interpretează fie că e vorba de un copil înțărcat care s-a agitat, a plâns, dar în cele din urmă s-a liniștit lângă mama sa, fie că este vorba de un copil sătul de supt care a adormit. În greacă, textul pare a căpăta un alt sens, deoarece expresia ebraică *'im lo'*, „dimpotrivă", care marchează o opoziție față de cele spuse mai înainte, a fost tradusă în părțile sale componente, „dacă nu", ceea ce a produs o condițională a cărei regentă pare a fi stihul d. Atunci ideea ar fi: dacă m-aș fi trufit, dacă m-aș fi agitat ca un prunc înțărcat, atunci „răsplata" (adică pedeapsa) ar fi fost tocmai această tulburare sufletească. Într-un mod asemănător interpretează Ioan Gură de Aur, care separă 2d considerându-l însă un fel de concluzie la tot ce s-a spus („așa să-mi plătească Dumnezeu dacă nu e adevărat ce am spus") – *cf.* 1Rg. 3,17. ♦ „la sânul mamei sale... pentru sufletul meu": *litt.* „pe mama sa... pe sufletul meu".

131

1 Cântare a treptelor.
Adu-Ţi aminte, Doamne, de David
şi de toată blândeţea lui;
2 cum a jurat Domnului,
a făgăduit către Dumnezeul lui Iacob:
3 „Nu voi intra în sălaşul casei mele,
nu mă voi urca în aşternutul patului meu,
4 nu voi da somn ochilor mei,
nici pleoapelor mele aţipire
sau odihnă tâmplelor mele
5 până ce nu voi găsi loc pentru Domnul,
sălaş pentru Dumnezeul lui Iacob."
6 Iată, am auzit despre el în Efrata,

---

131 Intenţia lui David de a-I construi Casă Domnului (*cf.* 2Rg. 7,1-2; 1Par. 28,2) este răsplătită de făgăduinţa referitoare la perenitatea dinastiei lui. De aceea de foarte timpuriu psalmul a fost interpretat mesianic. Urcând spre Sion, pelerinii meditează asupra semnificaţiei lui spirituale: loc de manifestare a alegerii lui Dumnezeu. Psalmul este înrudit şi cu psalmii regali şi cu cântările Sionului; s-a presupus şi că era utilizat liturgic într-o ceremonie care rememora aducerea chivotului la Ierusalim (*cf.* 2Rg. 6,13-19) – *cf.* Ravasi, III, p. 667. După majoritatea Părinţilor, în acest psalm David este prefigurarea lui Hristos.

131,1 „blândeţea": TM are „necazurile/ostenelile".

131,2 „a jurat": în textele istorice e vorba de o intenţie, nu de un jurământ, dar deja între Regi şi Paralipomene se vede o mai mare subliniere a rolului lui David în construirea Templului. ♦ „Dumnezeul lui Iacob": TM are „Cel Puternic al lui Iacob" – apelativ arhaic, ce apare mai ales în Isaia. La fel şi la v. 5.

131,3-4 „Nu voi intra... Nu voi da... etc.": *litt.* „Dacă voi intra... Dacă voi da... etc.", subînţeles „aşa să-mi facă Dumnezeu": structură tipică de jurământ. ♦ „sălaşul": *litt.* „cortul". ♦ „aşternutul patului": *litt.* „patul aşternutului".

131,4c Nu apare în TM.

131,5 *Cf.* Fp. 7,46.

131,6 Complementele celor două verbe sunt pronume feminine, subînţelegând „chivotul" (în greacă, substantiv feminin exprimat la v. 8b). Unii Părinţi au văzut aici o aluzie la Fecioara Maria. La v. 7, în schimb, ambele pronume sunt masculine, referindu-se la Dumnezeu. ♦ „Efrata": nume vechi al Betleemului. David şi oamenii săi, aflaţi la Betleem, au auzit că chivotul, răpit de filisteni, se găsea în „câmpiile pădurii": TM are „ţarinile lui *Yā'ar*", toponim care trimite cu gândul la *Qirᵉyath Yᵉ'ārīm*, localitate la 15 km vest de Ierusalim, unde în 1Rg. 7,1-2 se spune că a fost aşezat chivotul recuperat de la filisteni. Traducătorul LXX a tradus toponimul.

l-am găsit în câmpiile pădurii:
7 să intrăm în sălaşurile Lui,
să ne închinăm spre locul unde au stat picioarele Lui!
8 Scoală-Te, Doamne, către odihna Ta,
Tu şi chivotul sfinţeniei Tale!
9 Preoţii Tăi se vor înveşmânta în dreptate
şi credincioşii Tăi se vor veseli.
10 De dragul lui David, robul Tău,
nu da la o parte faţa unsului Tău!
11 A jurat Domnul lui David adevăr pe care nu-l va lua înapoi:
„Din rodul pântecelui tău voi aşeza pe tronul tău:
12 dacă vor păzi fiii tăi legământul Meu
şi mărturiile Mele acestea, pe care le voi da lor ca învăţătură,
şi fiii lor până în veac vor şedea pe tronul tău."
13 Căci Domnul a ales Sionul,
l-a luat ca locuinţă pentru Sine:
14 „Aceasta e odihna Mea în veacul veacului,
aici voi locui, fiindcă l-am ales;
15 prada i-o voi binecuvânta din plin,
pe săracii săi îi voi sătura cu pâine,
16 pe preoţii săi îi voi înveşmânta în mântuire
şi credincioşii săi se vor bucura cu bucurie mare.
17 Acolo voi face să răsară puterea lui David,

131,7 Verbele sunt la viitor, cu valoare hortativă. Aceeaşi valoare ar putea-o avea şi viitorul verbelor de la v. 9. ♦ „locul unde au stat picioarele...": TM are „scăunelul picioarelor...".

131,8-11 Asemănător cu 2Par. 6,41-42.

131,9 *Cf.* Is. 60,10.

131,11b-12 Citat de Petru în cuvântarea sa de la Rusalii (Fp. 2,30).

131,13 „l-a luat": gr. αἱρετίζομαι, „a lua pentru sine", „a alege". TM are „l-a dorit".

131,14 „l-am ales": TM are „l-am dorit".

131,15 „prada": gr. θήρα, „vânat, captură, pradă"; termenul din TM înseamnă şi „vânat", şi „provizii". ♦ „o voi binecuvânta din plin": *litt.* „binecuvântând o voi binecuvânta" – semitism. ♦ 15b: Augustin vede aici o aluzie la Euharistie, hrana celor smeriţi cu inima care Îl urmează pe Hristos.

131,16 „înveşmânta în mântuire": Augustin trimite la Gal. 3,27 („v-aţi îmbrăcat în Hristos"). ♦ „se vor bucura cu bucurie mare": *litt.* „vor tresălta cu tresăltare".

131,17 „puterea": *litt.* „cornul"; pentru „cornul lui David": *cf.* Lc. 1,69; Ier. 23,5; 33,15. ♦ „lumină": *litt.* „lampă". Mulţi Părinţi văd aici o aluzie la Ioan Botezătorul, trimiţând la In. 5,35.

am pregătit o lumină pentru unsul Meu;
18 pe duşmanii lui îi voi îmbrăca în ocară,
dar asupra lui va înflori sfinţenia Mea."

132

1 Cântare a treptelor; a lui David.
Iată, ce este mai frumos şi mai plăcut
decât să locuiască fraţii laolaltă?
2 Ca mirul de pe cap ce coboară pe barbă,
pe barba lui Aaron,
care coboară pe marginea veşmintelor lui.
3 Ca roua Ermonului care coboară pe munţii Sionului;
căci acolo a poruncit Domnul binecuvântarea
şi viaţă până în veac.

131,18 „sfinţenia Mea": TM are „coroana lui".

132 Odată ajunşi la sanctuar, pelerinii se bucură de comuniunea cu slujitorii sacri şi cu fraţii lor în credinţă. Psalmul adaptează, poate, o expresie proverbială despre buna înţelegere în familie.

132,2 „mirul": TM are „untdelemnul cel bun/plăcut" – conotaţia este atât din sfera cultului, cât şi din cea a cosmeticii. Cei din vechiul Orient foloseau din belşug untdelemnul parfumat ca semn de bucurie (*cf.* Mt. 6,17) sau de ospitalitate (*cf.* Lc. 7,48). ♦ Aluzia la barba lui Aaron trimite la folosirea sacră a mirului pentru ungerea marelui preot. ♦ Pentru Origen, ungerea simbolizează pe Duhul Sfânt.

132,3 Ermonul este ultimul masiv din capătul de sud al lanţului Munţilor Antiliban. Aluzia la Sion plasează şi roua, ca imagine a binecuvântării lui Dumnezeu, în sfera sacrului (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). În Is. 26,19, roua este metafora învierii. ♦ Ilarie observă că roua face parte din binecuvântările patriarhilor: „Să-ţi dea Dumnezeu din roua cerului..." (Gen. 27,28). ♦ Pentru Augustin, „roua Ermonului" simbolizează harul lui Dumnezeu care-i face pe fraţi să locuiască împreună; ei nu sunt în stare de aceasta doar prin puterile sau meritele lor.

133

1 Cântare a treptelor.
Binecuvântaţi-L aşadar pe Domnul,
toţi robii Domnului,
cei care staţi în Casa Domnului,
în curţile Casei Dumnezeului nostru.
2 Ridicaţi-vă noaptea mâinile spre cele sfinte
şi binecuvântaţi pe Domnul.
3 Să te binecuvânteze Domnul din Sion,
Cel care a făcut cerul şi pământul!

134

1 Aleluia!
Lăudaţi Numele Domnului,
Lăudaţi, slujitori, pe Domnul!
2 cei care staţi în Casa Domnului,
în curţile Casei Dumnezeului nostru!
3 Lăudaţi pe Domnul, că bun este Domnul,

---

133 Ultima dintre „cântările treptelor": pelerinii pleacă din Templu îndemnându-i pe slujitorii lui să stăruie în rugăciune, iar aceştia îi binecuvântează în numele Domnului.

133,1 Primul verset sună ca un rămas-bun şi o concluzie a pelerinajului: *litt.* „Iată, deci, binecuvântaţi-L...". ♦ 1d: nu apare în TM, dar 1c este „care staţi în Casa Domnului nopţile" – probabil leviţii aflaţi în slujba săptămânală la Templu (*cf.* 1Par. 9,25-27 şi notele *ad loc.*).

133,2 „noaptea": *litt.* „în nopţi". Despre felul în care leviţii se rânduiau de strajă zi şi noapte în faţa Domnului, *cf.* 1Par. 9,33 şi Ps. 134,2. ♦ În TM: „Ridicaţi-vă mâinile spre cele sfinte..."

134 Psalmul este alcătuit din fragmente împrumutate din alţi psalmi: 112 (v. 1), 133 (v. 2), 135 (vv. 1, 8, 10), 70 (v. 19), 113 (vv. 6, 15-21a). Psalmul povesteşte mai ales minunile Exodului, despre care Ilarie observă că simbolizează tot ce a făcut Dumnezeu pentru mântuirea omului. Toate categoriile de credincioşi sunt chemate să aducă laudă Dumnezeului creator şi mântuitor, respingând orice idolatrie.

134,1 „Aleluia": traducătorul transpune ca atare expresia ebraică *Halᵉlū Yāh*, în vreme ce la începutul v. 3 o traduce: „Lăudaţi pe Domnul". ♦ 1b în TM: „Lăudaţi, slujitori ai lui *YHWH*!"

134,3 „frumos": TM are „plăcut/încântător". Ioan Gură de Aur spune că faptul de a-l cânta lui Dumnezeu e în sine şi folositor şi plăcut: cântecul religios înalţă sufletul, îl

cântați Numelui Său, că este frumos!
4 Fiindcă pe Iacob Și l-a ales Domnul,
pe Israel ca avuție a Sa.
5 Eu am cunoscut că mare este Domnul
și Domnul nostru, mai presus decât toți zeii.
6 Toate câte le-a voit Domnul le-a făcut,
în cer și pe pământ,
pe mări și în toate adâncurile:
7 El ridică norii de la marginea pământului,
fulgere făcut-a pentru ploaie,
El scoate vânturile din vistieriile Sale.
8 El a lovit pe întâii-născuți ai Egiptului,
de la om până la dobitoc;
9 a trimis semne și minuni în mijlocul tău, Egipte,
peste Faraon și peste toți robii lui.
10 El a lovit neamuri multe
și a ucis regi puternici:
11 pe Seon, regele amoreilor,
și pe Og, regele Basanului,
și toate domniile din Canaan
12 și a dat pământul lor moștenire,
moștenire lui Israel, poporului Său.
13 Doamne, Numele Tău este în veac,
Doamne, amintirea Ta este din neam în neam!

învață sau îi amintește adevărurile mântuirii și scopul ultim. Melodia e o plăcere și omul care Îi cântă lui Dumnezeu dobândește un caracter sacru.

134,4 *Cf.* Deut. 7,7-8.

134,5 „mai presus decât toți zeii": Ilarie trimite la 1Cor. 8,5, unde Pavel vorbește despre zeii mitologiilor păgâne ca despre niște „pretinși dumnezei". Același Apostol îi echivalează mai apoi cu demonii (1Cor. 10,20).

134,9 „semne și minuni": sintagmă consacrată pentru a desemna faptele minunate ale lui Dumnezeu, care Își manifestă atributele.

134,11ab *Cf.* Num. 21,21-35; Deut. 2,26–3,17.

134,12 Ioan Gură de Aur trimite la Rom. 9,4 *sq.* („A lor [fiilor lui Israel] este înfierea și slava și Legământul și Legea și cultul și făgăduințele, ai lor sunt patriarhii și din ei este Hristos după trup").

134,13 *Cf.* Ex. 3,15.

14 Căci Domnul va judeca poporul Său
şi de robii Săi Se va milui.
15 Idolii neamurilor sunt argint şi aur,
lucrarea mâinilor omeneşti:
16 gură au, dar nu pot vorbi,
ochi au, dar nu pot vedea,
17 urechi au, dar nu pot auzi,
[nări au, dar nu pot mirosi,
mâini au, dar nu pot atinge,
picioare au, dar nu pot păşi,
nici nu vor da glas din gâtlejul lor,]
nici nu este suflare în gura lor.
18 Asemenea lor să ajungă cei care îi fac
şi toţi cei care se încred în ei!
19 Voi, casă a lui Israel, binecuvântaţi pe Domnul!
Casă a lui Aaron, binecuvântaţi pe Domnul!
20 Casă a lui Levi, binecuvântaţi pe Domnul!
Cei care vă temeţi de Domnul, binecuvântaţi pe Domnul!
21 Binecuvântat fie Domnul din Sion,
Cel care locuieşte în Ierusalim!

135

1 Aleluia!
Lăudaţi pe Domnul, că este bun,
    că în veac este mila Lui!

134,14 *Cf.* Deut. 32,36.

134,16 „nu pot vorbi...": *litt.* „nu vor vorbi". Verbele la viitor sugerează că această neputinţă este iremediabilă.

134,17 Rahlfs pune în paranteză stihurile 17b-e, presupunând o contaminare cu Ps. 113,14-15 şi propune astfel eliminarea lor. Ele nu apar nici în TM.

134,20 „Cei care vă temeţi de Domnul": vezi nota la 113,19.

134,21 În TM are, la final, din nou *Hallū Yāh*. În LXX, expresia apare la începutul psalmului următor.

135 Psalm de laudă, numit în tradiţia iudaică „marele Hallel" (*cf.* 2Par. 7,3), folosit în liturgie la finalul cinei pascale, după Ps. 112–117 (*cf.* introd la Ps. 112) precum şi la sărbătoarea Corturilor. Se presupune că refrenul era cântat de întreaga adunare liturgică.

135,1 „mila": TM are *<u>h</u>esedh* – *cf.* nota la 24,10.

2 Lăudaţi pe Dumnezeul dumnezeilor,
că în veac este mila Lui!
3 Lăudaţi pe Domnul domnilor,
că în veac este mila Lui!
4 Pe Cel care singur face fapte minunate,
că în veac este mila Lui!
5 Pe Cel care a făcut cerurile cu pricepere,
că în veac este mila Lui!
6 Pe Cel care a întărit pământul peste ape,
că în veac este mila Lui!
7 Pe Cel care singur a făcut luminătorii cei mari,
că în veac este mila Lui,
8 soarele spre stăpânirea zilei,
că în veac este mila Lui,
9 luna şi stelele, spre stăpânirea nopţii,
că în veac este mila Lui!
10 Pe Cel care a lovit Egiptul în întâii lor născuţi,
că în veac este mila Lui,
11 şi l-a scos pe Israel din mijlocul lor,
că în veac este mila Lui,
12 cu mână tare şi braţ înălţat,
că în veac este mila Lui!
13 Pe Cel care a despicat Marea Roşie,
că în veac este mila Lui,

135,2a-3a: „Dumnezeul dumnezeilor... Domnul domnilor": forme de superlativ de tip semitic.

135,7 „singur": nu apare în TM. ♦ „luminătorii": *cf.* Gen. 1,14-16.

135,10 *Cf.* Ex. 12,29.

135,11 *Cf.* Ex. 12,51.

135,12a Expresie recurentă pentru a caracteriza intervenţiile mântuitoare ale lui Dumnezeu (Deut. 4,34 etc.).

135,13 „Marea Roşie": TM are *litt.* „Marea de trestii", care desemna la origine un mic golf al Mediteranei aflat la răsărit faţă de delta Nilului (şi unde creşteau trestii), iar apoi ajunge să desemneze Marea Roşie cu cele două braţe între care se află Peninsula Sinai. *Cf.* Ex. 13,18.

135,13-15 *Cf.* Ex. 14. ♦ „i-a prăvălit": Origen remarcă folosirea gr. ἐκτινάσσω (care se foloseşte pentru „a scutura de pe tine o insectă", „a-ţi scutura praful de pe picioare") pentru a sugera uşurinţa înfăptuirii.

14 şi l-a trecut pe Israel prin mijlocul ei,
că în veac este mila Lui,
15 şi i-a prăvălit pe Faraon şi oastea lui în Marea Roşie,
că în veac este mila Lui!
16 Pe Cel care a trecut pe poporul Său prin pustiu,
că în veac este mila Lui!
Pe Cel care a scos apă din crăpătura stâncii,
că în veac este mila Lui!
17 Pe Cel care a lovit regi mari,
că în veac este mila Lui,
18 şi a ucis regi puternici,
că în veac este mila Lui:
19 pe Seon, regele amoreilor,
că în veac este mila Lui,
20 şi pe Og, regele Basanului,
că în veac este mila Lui,
21 şi a dat pământul lor moştenire,
că în veac este mila Lui,
22 moştenire lui Israel, robul Său,
că în veac este mila Lui!
23 În înjosirea noastră Şi-a amintit de noi Domnul,
că în veac este mila Lui,
24 şi ne-a răscumpărat de la vrăjmaşii noştri,
că în veac este mila Lui!
25 El dă hrană la tot trupul,
că în veac este mila Lui!
26 Lăudaţi-L pe Dumnezeul cerului,

135,16c-d Nu apar în TM şi nici în *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*; *cf.* Deut. 8,15. ♦ „crăpătura stâncii": s-ar putea înţelege şi „stânca cea colţuroasă".

135,17-20 *Cf.* nota la 134,11.

135,23 „Domnul": nu apare în TM.

135,24 „răscumpărat": TM are „smuls".

135,25 „hrană": TM are „pâine", termen care se poate referi şi la hrană în general. ♦ „la tot trupul": după interpretarea lui Atanasie, Dumnezeu nu-Şi limitează providenţa la oameni, ci o extinde la toate făpturile. În acelaşi sens, Theodoret trimite la Mt. 6,26.

135,26 „Dumnezeul cerului": expresie târzie, caracteristică epocii perse (*cf.*, *e.g.*, 2Ezr. 1,2; Dan. 2,18; Apoc. 11,13), care nu se mai întâlneşte în Psalmi.

135,26c-d Nu apar în TM şi nici în *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*.

că în veac este mila Lui!
Lăudaţi-L pe Domnul Domnilor,
că în veac este mila Lui!

136

1 **Al lui David.**
La râurile Babilonului,
acolo am şezut şi am plâns
când ne-am adus aminte de Sion.
2 În sălcii, în mijlocul lui,
atârnat-am harfele noastre.
3 Căci acolo cei care ne-au robit ne-au cerut cuvinte de cântări
şi cei care ne-au dus departe [ne-au cerut] un imn:
„Cântaţi-ne din cântările Sionului!"
4 Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin?
5 De te voi uita, Ierusalime, uitată fie dreapta mea!
6 Să se lipească limba mea de gâtlejul meu de nu-mi voi aminti de Tine,
de nu voi pune mai presus de toate Ierusalimul ca început al bucuriei mele!
7 Aminteşte-Ţi, Doamne, de fiii lui Edom, în ziua Ierusalimului
cum ziceau: „Pustiiţi-l, pustiiţi-l, până la temeliile lui!"
8 Fiică nenorocită a Babilonului,

---

136 Cântare a exilaţilor.

136,1 Psalmul nu are titlu în TM. ♦ „Râurile Babilonului", Tigrul şi Eufratul, au dat numele grecesc al ţinutului: Mesopotamia, „ţinutul dintre râuri".

136,2 „sălcii": TM are „plopi". ♦ „harfele": gr. ὄργανα, *litt.* „instrumente muzicale".

136,3 „un imn": TM are „veselie".

136,5 „uitată fie...": TM are *litt.* „să uite...". În siriacă este „să mă uite". Targumul înţelege „eu voi uita de dreapta mea". Mulţi traducători moderni subînţeleg „dreapta mea să-şi uite deprinderea de a cânta", iar alţii emendează *tiş^ekhah* în *tikh^ehaş*, „să se usuce".

136,6 „Voi pune mai presus de toate" încearcă să redea verbul gr. cu două preverbe προανατάσσω.

136,7 „fiii lui Edom... ziua Ierusalimului": la cucerirea Ierusalimului de către Nabucodonosor, edomiţii li se alăturaseră jefuitorilor (Plângeri 4,22; Iez. 35,5.12; 25,12). La acest eveniment s-ar putea referi „ziua Ierusalimului", dar mai poate însemna şi ziua răzbunării lui de către Dumnezeu (*cf.* Abd. 10-15).

136,8 „nenorocită": TM are „pustiită". ♦ „îţi va plăti": *litt.* „îţi va da în schimb răsplătire". ♦ „ce ne-ai făcut nouă": *litt.* „ceea ce ne-ai dat nouă în schimb". ♦ Părinţii

fericit cel care îți va plăti pentru ce ne-ai făcut nouă!
9 Fericit cel care va apuca şi va izbi pruncii tăi de stâncă!

137

1 Al lui David.
Îți voi aduce laudă, Doamne, cu toată inima mea,
pentru că ai ascultat cuvintele gurii mele,
şi în fața îngerilor Îți voi înălța cântare;
2 mă voi închina spre templul Tău cel sfânt
şi voi aduce laudă Numelui Tău,
pentru mila Ta şi adevărul Tău,
căci ai înălțat mai presus de orice nume cuvântul Tău.
3 În orice zi Te voi chema, ascultă-mă degrabă:
Te vei îngriji de mine din belşug, cu puterea Ta, în sufletul meu.
4 Să-Ți aducă laudă, Doamne, toți regii pământului,

---

atrag atenția că imprecația este a exilaților, nu a psalmistului. Ioan Gură de Aur: „Sunt cuvinte ale unor prinşi în război care suferă prea mult."

136,9 Omorârea copiilor apare adesea în relatările antice (*e.g.* Euripide, *Troienele*) despre distrugerea unei cetăți (*cf.* şi Is. 13,16; Os. 14,1; Naum 3,10). În felul acesta se nimicea orice speranță de renaştere. Autorul foloseşte probabil o imagine devenită simbolică pentru nimicirea totală. ♦ Pentru Augustin, „pruncii Babilonului" sunt dorințele rele, la naşterea lor, iar piatra e Hristos. Şi pentru Origen, „pruncii Babilonului" sunt gândurile rele.

137 Aducere de laudă şi mulțumire Providenței divine. După Atanasie, e psalmul chemării universale.

137,1 „Al lui David": unele manuscrise adaugă „al lui Aggeu şi Zaharia". ♦ „pentru că ai ascultat": *cf.* In. 11,41. ♦ „voi înălța cântare": gr. ψάλλω – *cf.* nota la 56,8. ♦ 1b nu apare în TM. ♦ „îngerilor": TM are „zeilor". „În fața zeilor" s-ar putea înțelege „față de zei" (*cf.* Lancellotti, nota *ad loc.*). Targumul interpretează „în fața judecătorilor". ♦ Ilarie comentează: „Îngerii sunt de față alături de credincioşi – Scriptura afirmă aceasta de mai multe ori (*cf.* Ps. 33,8)."

137,2d În TM, text dificil: *litt.* „ai mărit peste întreg Numele Tău spusa/făgăduința Ta". În *Alexandrinus*: „ai înălțat mai presus de orice Numele Tău"; unele manuscrise au „...pe sfântul Tău".

137,3 „ascultă-mă degrabă": TM are „mă asculți". ♦ 3b TM are „sporeşti în sufletul meu tăria" – trad. conjecturală. ♦ Ilarie: „Dreptul nu e niciodată lipsit de teamă, dar are siguranța că va fi întotdeauna ascultat."

137,4 *Cf.* Apoc. 21,24 („regii pământului Îi vor aduce slava lor"). ♦ „au auzit toate cuvintele...": Sfânta Scriptură, odinioară ascunsă la iudei, a ajuns la neamuri, după Hristos (Augustin).

căci au auzit toate cuvintele gurii Tale,
5 şi să cânte pe căile Domnului,
că mare este slava Domnului.
6 Preaînalt este Domnul şi la cele smerite priveşte
şi pe cele înalte de departe le cunoaşte.
7 Şi de voi umbla în mijlocul strâmtorării, îmi vei da viaţă;
peste urgia duşmanilor mei Ţi-ai întins mâna
şi m-a mântuit dreapta Ta.
8 Domnul [le] va plăti pentru mine.
Doamne, mila Ta este în veac:
lucrările mâinilor Tale nu le trece cu vederea!

138

1 Pentru sfârşit; psalm al lui David.
Doamne, Tu m-ai cercetat şi m-ai cunoscut:
2 Tu ştii când mă aşez şi când mă scol;
Tu ai înţeles de departe gândurile mele,

137,6 „cele înalte": TM are „pe cel trufaş", dar unii comentatori moderni traduc „Cel Măreţ (ia aminte de departe)", referind termenul la Dumnezeu (*cf. Anchor Bible. Psalms III*, pp. 275, 279). ♦ „cunoaşte": sensul este aici „a lua aminte", „a-şi forma o părere, o judecată", chiar „a judeca" (*cf.* şi Ps. 138,1). ♦ *Cf.* Iac. 4,6 („Dumnezeu Se împotriveşte celor trufaşi, dar celor smeriţi le dă har").

137,7 „urgia": TM are *litt.* „nările" – metaforă obişnuită pentru furie. ♦ „dreapta Ta": pentru Atanasie, ea simbolizează pe Fiul, care ne-a mântuit.

137,8 Primul stih în TM: „Domnul va duce la bun sfârşit de dragul meu." ♦ „trece cu vederea": TM are „lăsa să cadă/părăsi".

138 Laudă plină de uimire adusă atotştiinţei lui Dumnezeu. El cunoaşte adâncurile fiinţei omului, pentru că El l-a plăsmuit; trecutul, prezentul şi viitorul nu au nici o taină pentru El. Conştiinţa privirii continue a lui Dumnezeu îndreptată asupra omului îl înspăimântă la început pe psalmist, ca şi pe Iov (*cf.* 7,17 *sq.*; 23–24), însă felul în care Dumnezeu se îngrijeşte de om îi trezeşte acestuia o uimire plină de bucurie, apoi seninătate. Augustin referă psalmul la Hristos, ca, de altfel, majoritatea Părinţilor, dar pe alocuri şi la istoria fiului risipitor, adică a oricărui om.

138,1 Ms. *Alexandrinus* are în plus, la titlu, „al lui Zaharia, în diasporă"; în acest caz τῷ Δαυιδ trebuie interpretat „pentru David". ♦ „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor". ♦ „cercetat": *litt.* „cântărit/evaluat".

138,2 „mă aşez... mă scol": *litt.* „şederea mea... scularea mea". ♦ „gândurile": TM are „planurile".

[3] cărarea mea şi culcuşul meu le-ai urmărit
şi toate căile mele le vezi dinainte.
[4] Căci nu este cuvânt pe limba mea
[5] şi iată, Doamne, Tu le ştii pe toate,
cele de pe urmă şi cele de la început:
Tu m-ai plăsmuit şi ai pus peste mine mâna Ta.
[6] Prea minunată e ştiinţa Ta pentru mine,
prea puternică s-o pot [ajunge].
[7] Unde să mă duc de la duhul Tău
şi de la faţa Ta unde să fug?
[8] De mă voi urca în cer, Tu eşti acolo,
de voi coborî la iad, de faţă eşti.
[9] De-mi voi lua aripile în zori
şi mă voi sălăşlui la capătul mării,
[10] şi acolo mâna Ta mă va călăuzi
şi mă va ţine dreapta Ta.
[11] Şi am zis: „De bună seamă întunericul mă va acoperi!"
[Dar] şi noaptea va fi lumină spre desfătarea mea,
[12] căci întunericul nu va fi întunecat pentru Tine
şi noaptea ca ziua va fi luminată,
întunericul ei va fi ca lumina.

138,3 „culcuşul": gr. σχοῖνος, *litt.* „funie/trestie (de măsurat)". Traducătorii rezolvă diferit acest text dificil. TM are „(umblarea şi) culcarea", expresie polarizată ce indică totalitatea actelor omului, la fel ca „şederea şi scularea" de la v. 2. ♦ „le vezi dinainte": TM are „Îţi sunt arătate".

138,4 Manuscrisele mari adaugă după „cuvânt" ἄδικος „nedrept", considerând astfel v. 4 o propoziţie de sine stătătoare. ♦ În TM versetul este: „Căci nu este rostire pe limba mea şi iată, *YHWH*, ai cunoscut-o pe toată."

138,5 În TM: „Din faţă şi din spate Tu mă cuprinzi şi ai pus peste mine mâna Ta." ♦ *Cf.* 1Pt. 5,6 („Smeriţi-vă sub mâna puternică a lui Dumnezeu"). *Cf.* şi In. 21,17 („Doamne, Tu ştii toate...").

138,6 *Cf.* Rom. 11,33 („O, adâncul ştiinţei şi al înţelepciunii..."). ♦ „puternică": TM are „înaltă".

138,9a În TM: „De voi lua aripile zorilor..."

138,11 „acoperi": *litt.* „călca în picioare". ♦ În TM, v. 11: „Şi am spus: «Desigur, [dacă] mă va acoperi întunericul şi lumina va fi noapte pentru mine», [12] însă chiar întunericul..."

138,12 *Cf.* In. 1,5 („lumina luminează în întuneric..."); 1In. 1,5 („Dumnezeu este lumină şi în El nu este nimic întunecat").

13 Căci Tu ai pus stăpânire pe rărunchii mei, Doamne,
m-ai sprijinit din sânul mamei mele.
14 Îți voi aduce laudă, pentru că înfricoșător de minunat am fost făcut,
minunate sunt lucrările Tale și sufletul meu le cunoaște bine.
15 Nu erau ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut în ascuns,
și făptura mea, în cele mai de jos ale pământului.
16 Când nu eram încă plăsmuit m-au văzut ochii Tăi
și în cartea Ta toți vor fi scriși:
ziua vor fi plăsmuiți și nimeni între ei.
17 Pentru mine au fost cinstiți mult prietenii **Tăi, Doamne,**
mult s-au întărit stăpânirile lor!
18 [De]-i vor număra, vor fi mai mulți decât nisipul;
m-am trezit și tot cu Tine sunt.
19 De i-ai ucide pe păcătoși, Dumnezeule!
Oameni vărsători de sânge, depărtați-vă de la mine!
20 Pentru că vei spune, în cugetare:

138,13 „ai pus stăpânire": TM are „ai plăsmuit". ♦ „m-ai sprijinit din...": TM are „m-ai acoperit/țesut în...".

138,14 „am fost făcut": alte mss. importante au „Te-ai făcut".

138,15 În TM: „Nu ți-au fost ascunse oasele mele pe când eram plăsmuit în taină, urzit în adâncurile pământului."

138,16 „nu eram încă plăsmuit": cuvânt rar, *litt.* „nefinisarea mea". Și în TM este un *hapax* pentru Biblie („embrion"?). ♦ „ziua vor fi plăsmuiți": Ieronim, în *Commentarioli*, îl leagă de 1Tes. 5,5. ♦ „nimeni între ei": text obscur; Părinții încearcă să-i dea un sens suplinind „nimeni dintre ei nu va lipsi" (în legătură cu „toți vor fi scriși"), sau „nici un păcătos nu va fi printre ei" (*cf.* nota la 9,6 și 9,26) – *cf.* Mortari, nota *ad loc.* O interpretare foarte răspândită este și „nu va lipsi nici o zi la socoteala finală" (*cf.* Nesmy, nota *ad loc.*). ♦ În TM, 16c: „zilele toate erau făurite pe când nu era nici una" – trad. conj.

138,17 În TM: „Cât sunt de prețioase pentru mine planurile (cuvântul are un omonim care înseamnă «prieteni, tovarăși») Tale! Dumnezeule, cât de mare e numărul lor!" – dar se poate înțelege și „cât de numeroase/puternice sunt căpeteniile lor!".

138,18b Versetul face parte din cântările creștine din sărbătoarea Învierii. ♦ „și tot cu Tine sunt": Iisus e de-a dreapta Tatălui încă înainte de a veni ca Judecător, interpretează Augustin.

138,19 Cassiodor: „Mai presus de toate, să nu credem că Hristos cere moartea păcătoșilor: El a venit, neîndoielnic, să-i mântuiască (*cf.* Mt. 9,13) [...] Dumnezeu îl ucide pe păcătos făcându-l să moară față de păcat ca să trăiască pentru Dumnezeu (*cf.* Rom. 6,10)."

138,20 Text obscur. Augustin citește 19a și 20b ca pe componentele unei construcții condiționale întrerupte de o imprecație. ♦ 20a în TM: „Cei care vorbesc de Tine cu

ei vor lua spre zădărnicie cetăţile Tale.
21 Oare nu i-am urât, Doamne, pe cei ce Te urăsc pe Tine,
şi împotriva duşmanilor Tăi nu mă mistuiam?
22 Cu ură desăvârşită îi uram
şi ei au ajuns duşmani pentru mine.
23 Cercetează-mă, Dumnezeule, şi cunoaşte-mi inima;
pune-mă la încercare şi cunoaşte cărările mele
24 şi vezi de este în mine vreo cale a nelegiuirii
şi călăuzeşte-mă pe calea veşnică!

139

1 **Pentru sfârşit; psalm al lui David.**
2 Scapă-mă, Doamne, de omul viclean,

---

viclenie." ♦ „cetăţile Tale": TM are *'āreykhā*, „cetăţile Tale", dar Targumul, precum şi Aquila, Symmachos şi Ieronim (*Hebr.*) au citit *ṭāreykhā*, „potrivnicii Tăi" (literele ebraice ' şi *ṭ* sunt foarte asemănătoare). Alţi traducători citesc *'ăleykha*, „asupra Ta" (Lancellotti). Oricum, textul e dificil; s-au dat diverse interpretări: „Cei care jură pe Numele Tău pentru a înşela, duşmanii Tăi, fac jurăminte zadarnice" (Targum); „Cei care vorbesc mincinos împotriva Ta, duşmanii Tăi, s-au ridicat zadarnic" (Ieronim şi Symmachos); „Pentru că au vorbit despre Tine şi au luat zadarnic cetatea Ta" (Peşitta); „Ei spun despre Tine lucruri nelegiuite, s-au ridicat în zadar împotriva Ta" (Lancellotti); „Ei vorbesc despre Tine cu viclenie, socotesc de nimic gândurile Tale" (BJ) etc.

138,22 Pentru Origen, ura desăvârşită este ura celui desăvârşit care urăşte răul şi se îndepărtează de el. Cassiodor spune că ura desăvârşită este să-l iubeşti pe om şi să urăşti viciul, iar după Augustin, ura desăvârşită înseamnă a iubi ceea ce Dumnezeu a creat şi a urî nelegiuirea: în peregrinarea mea pământească, sunt paşnic cu cei care urăsc pacea (cf. Ps. 119,7) până când vom ajunge la *vederea păcii*, care este Ierusalimul ceresc. Când vom ajunge la ţărm, cei buni vor fi despărţiţi de cei răi (*cf.* Mt. 25,31 *sq.*); până atunci nu trebuie să rupem năvodul, adică să iscăm dezbinări în Biserică sub pretextul alungării peştilor răi.

138,23 „cărările": TM are „grijile".

138,24 „cale a nelegiuirii": TM are „cale a durerii" – despre un obicei dăunător sau despre calea pribegiei. Se mai poate înţelege şi „calea idolilor" (cu un omonim *'oṭebh*). ♦ *Cf.* In. 8,46 („Cine Mă va dovedi de păcat?"); 14,30 („Acum vine stăpânitorul lumii acesteia, dar el nu are nimic în Mine").

139 În situaţiile frecvente de asuprire şi violenţă, cel sărman îşi află ocrotire la Dumnezeu. I se potriveşte lui David şi oricărui credincios, dar mai cu seamă lui Iisus (Ilarie).

139,1 „Pentru sfârşit": TM are „Pentru mai-marele cântăreţilor".

139,2 „nedrept": TM are „silnic/violent". La fel şi la vv. 5 şi 12. ♦ *Cf.* In. 17,15 („Nu-Ţi cer să-i iei din lume, ci să-i păzeşti de cel rău").

de omul nedrept izbăveşte-mă,
3 [de] cei care au plănuit strâmbătăţi în inima [lor],
ziua întreagă pun la cale războaie!
4 Şi-au ascuţit limba ca a şarpelui,
venin de năpârcă sub buzele lor.

Oprire

5 Păzeşte-mă, Doamne, de mâna păcătosului,
de oamenii nedrepţi scapă-mă,
[de] cei care au plănuit să pună piedică paşilor mei!
6 Cei trufaşi mi-au pregătit cursă în ascuns
şi au întins funii, curse pentru picioarele mele,
pe lângă cărare mi-au aşezat piatră de poticnire.

Oprire

7 Am zis Domnului: „Dumnezeul meu eşti Tu,
pleacă-Ţi urechea, Doamne, la glasul rugii mele!
8 Doamne, Doamne, puterea mântuirii mele,
umbrit-ai capul meu în ziua de război.
9 Să nu mă dai, Doamne, pe mâna păcătosului, aşa cum pofteşte:
ei s-au socotit împotriva mea. Nu mă părăsi, ca nu cumva să se înalţe ei!"

Oprire

10 [Cât despre] capul celor care mă împresoară,

139,4b *Cf.* Rom. 3,13c. ♦ Din pricina păcatului, omul a devenit mai primejdios decât toate vietăţile (Ioan Gură de Aur).

139,6 „pentru picioarele mele": nu apare în TM.

139,8 „umbrit-ai": TM are „acoperit-ai". ♦ Ioan Gură de Aur spune că „a umbri" e un cuvânt concret pentru a exprima o ocrotire plină de iubire. Dumnezeu îi dă nu numai ocrotire, ci şi odihnă.

139,9 „aşa cum pofteşte": traducerea este una din soluţiile posibile (*litt.* „de la pofta de mine"), adoptată de unii Părinţi, ca Ioan Gură de Aur; altă soluţie care s-a propus: „din pricina poftei mele" (Augustin: „tu cu pofta ta faci loc diavolului"). Dezavantajul este că versetul trebuie pus în gura unui păcătos, în vreme ce majoritatea Părinţilor pune întregul psalm în rostirea lui Hristos în pătimirea Lui. Atanasie şi Ilarie interpretează: „Duşmanul să nu mă târască departe de dorul meu de mântuire." TM vorbeşte clar despre dorinţele nelegiuitului: *litt.* „Să nu dai curs dorinţelor celui nelegiuit, planul lui nu îngădui să se înalţe". Theodoret şi alţi Părinţi încearcă să salveze ambivalenţa: dorinţa celui care se roagă de a mântui şi dorinţa duşmanului de a distruge (*cf.* Mortari, nota *ad loc.*).

139,10 „capul celor care mă împresoară": *litt.* „capul încercuirii/încolăcirii lor".

truda buzelor lor îi va acoperi.
11 Vor cădea peste ei cărbuni, cu foc îi vei doborî,
în nenorociri nu vor putea răbda.
12 Omul limbut nu va propăşi pe pământ,
pe omul nedrept relele îl vor vâna spre pieire.
13 Am cunoscut că Domnul va face judecată pentru cel sărman
şi dreptate pentru cei săraci.
14 Neîndoielnic cei drepţi vor aduce laudă Numelui Tău
şi cei neprihăniţi vor locui în faţa Ta.

140

1 Psalm al lui David.
Doamne, strigat-am către Tine, ascultă-mă;
ia aminte la glasul rugii mele când strig către Tine!
2 Să se îndrepte rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta,
ridicarea mâinilor mele – jertfă de seară!
3 Pune, Doamne, pază gurii mele
şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele!

139,11b În TM: „în prăpăstii nu se vor ridica/să nu se ridice."

139,12 „limbut": certăreţ, vorbitor de rău (Atanasie); obraznic, cel care scoate la iveală păcatele aproapelui (Ioan Gură de Aur).

139,13 Pentru Ilarie, „cel sărman" este prin excelenţă Hristos, iar „cei săraci" sunt cei care au îmbrăţişat sărăcia pentru Dumnezeu, cei care se află sub altar (*cf.* Apoc. 6,10).

139,14 „neprihăniţi": *litt.* „integri". ♦ „în faţa": *litt.* „cu faţa". ♦ 14b: Augustin leagă stihul de Mt. 5,8 („Fericiţi cei curaţi cu inima...").

140 Psalm foarte folosit, mai ales în rugăciunea liturgică de seară. Credinciosul se roagă să fie ferit de ademenirile făcătorilor de rele (*cf.* Mt. 26,41: „Vegheaţi şi rugaţi-vă ca să nu cădeţi în ispită"). Ioan Gură de Aur spune că este un psalm obscur pe care toţi îl cântă fără să-l înţeleagă, dar Părinţii au hotărât să-l rostească seara pentru leacul de purificare ce se află în el şi nu numai datorită cuvintelor „jertfă de seară".

140,1 „ascultă-mă": TM are *litt.* „grăbeşte-te pentru mine". ♦ „glasul rugii mele": TM are „glasul meu".

140,2 *Cf.* Ex. 30,8; Apoc. 5,8; 8,3-4. ♦ „ridicarea mâinilor" (TM „palmelor"): gest de rugăciune. ♦ „Jertfa (TM «ofranda») de seară", nesângeroasă, însoţită de rugăciune şi tămâiere, se aducea în fiecare seară în Templu (*cf.* 3Rg. 18,29; Dan. 9,21).

140,3b În TM: „şi păzeşte uşa buzelor mele." ♦ *Cf.* Iac. 1,26 („Dacă cineva crede că e evlavios, dar nu-şi ţine în frâu limba...").

4 Nu pleca inima mea spre cuvinte de vicleşug,
ca să-mi aflu motiv de păcat
cu oameni care săvârşesc nelegiuire,
şi să nu iau parte la cele alese de ei!
5 Să mă pedepsească cel drept cu îndurare şi să mă mustre,
dar untdelemnul păcătosului să nu ungă capul meu,
căci şi rugăciunea mea [stăruie] în mijlocul bunului lor plac.
6 Judecătorii lor au fost înghițiți lângă stâncă;
vor auzi cuvintele mele, pentru că erau dulci.
7 Precum o grămadă de lut e sfărâmată de pământ
s-au risipit oasele noastre lângă lăcaşul morților.
8 Căci la Tine, Doamne, Doamne, sunt ochii mei,
în Tine am nădăjduit: să nu-mi iei viața!
9 Păzeşte-mă de lațul pe care mi l-au întins
şi de smintelile celor ce făptuiesc nelegiuirea!

140,4 *Cf.* Mt. 6,13 („nu ne duce pe noi în ispită"). ♦ „cuvinte de vicleşug": TM are „cuvânt/lucru rău". ♦ „motiv de păcat": *litt.* „să pretextez pretexte" (semitism); poate însemna a găsi prilej pentru a păcătui sau a găsi scuză pentru păcatele săvârşite. ♦ 4b în TM: „spre săvârşire de fapte rele." ♦ 4d se mai poate înțelege şi „să nu am parte cu aleşii lor". TM are: „şi să nu mă înfrupt din delicatesele lor."

140,5b În TM, textul e obscur; traducerile sunt conjecturale: „[va fi ca] untdelemnul care nu-mi va sfărâma capul" (KJV); „untdelemnul celui rău să nu-mi ungă niciodată capul" (RSV); „el (dreptul) nu refuză untdelemn pentru cap capului meu" (Chouraqui); „untdelemnul parfumat să nu-mi ungă capul" (TOB); „căci pedeapsa lui e ca untdelemnul turnat pe capul meu" (Cornilescu). ♦ „rugăciunea mea": ebr. *t*^{e}*philāthī* – dar, în textele de la Qumran (11 Q Ps^{a}) apare *hith*^{e}*lapattī*, „m-aş compromite" (*cf.* BJ, nota *ad loc.*) ♦ „bunului lor plac": TM are „răutăților".

140,6a Şi în TM textul e obscur: *litt.* „Au fost aruncați judecătorii lor în mâinile stâncii". BJ interpretează: „Ei au căzut în mâinile Stâncii, Judecătorul lor", atrăgând atenția că Domnul e adesea numit „Stânca lui Israel". *Cf.* şi Mt. 21,44 („Cine va cădea pe Stânca aceasta se va sfărâma"). Ioan Gură de Aur interpretează: au căzut precum piatra aruncată în apă care nu se mai vede.

140,7a În TM: „Precum cel care despică şi sfărâmă de pământ." Theodoret vede aici imaginea brazdei tăiate de plug.

140,8 „viața": *litt.* „sufletul" (semitism).

140,9 „smintelile": gr. σκάνδαλον, „piatră de care te împiedici" şi, de aici, „piatră de poticnire", „ceva care te împinge/trage la păcat". TM are „ademenirile", „cursele".

10 Vor cădea în propria lor plasă păcătoşii,
eu sunt pus deoparte până ce voi trece.

141

1 Pentru înţelegere, al lui David, pe când se afla în peşteră;
rugăciune.
2 Cu glasul meu către Domnul am strigat,
cu glasul meu către Domnul m-am rugat.
3 Revărsa-voi înaintea Lui ruga mea,
strâmtorarea mea înaintea Lui o voi vesti.
4 Şi când slăbea în mine duhul meu,
Tu ai cunoscut cărările mele;
pe calea aceasta pe care mergeam,
ei mi-au ascuns cursă.
5 Luam seama la dreapta şi priveam,
că nu era nimeni care să mă cunoască.
A pierit scăparea de la mine
şi nu este cine să caute la sufletul meu.
6 Strigat-am către Tine, Doamne,
zis-am: Tu eşti nădejdea mea,
partea mea în pământul celor vii.
7 Ia aminte la ruga mea,
căci am fost umilit foarte;

140,10 „voi trece": gr. παρέρχομαι. Augustin atrage atenţia că este cuvântul Paştelui (*cf.* Ex. 12,23 şi nota *ad loc.*).

141 Un om hăituit, pe care toţi îl părăsesc, strigă spre Domnul. Îndărătul lui se profilează chipul lui Hristos în pătimirea Sa.

141,1 „Pentru înţelegere": TM are *Maś^e kīl* – *cf.* nota la 31,1. ♦ „în peşteră": *cf.* 1Rg. 24 şi Ps. 56,1.

141,2 „cu glasul... am strigat": semitism care exprimă intensitatea acţiunii. ♦ *Cf.* Lc. 23,46 („Iisus, strigând cu glas mare, ... Şi-a dat duhul").

141,3 „ruga": TM are „plângerea".

141,5 În TM: „Priveşte la dreapta şi vezi." La dreapta este locul apărătorului (*cf.* Ps. 15,8b). Părinţii referă pasajul mai ales la trădarea lui Petru.

141,6 „nădejdea": TM are, ca şi în multe alte locuri, un termen mai concret: „adăpostul".

141,7 „ruga": TM are „strigătul".

scapă-mă de prigonitorii mei,
căci sunt mai tari decât mine!
8 Scapă din temniță sufletul meu,
ca să aduc laudă Numelui Tău, Doamne!
Pe mine mă vor aștepta drepții
până când mă vei răsplăti.

142

1 Psalm al lui David, când îl prigonea fiul [său].
Doamne, ascultă rugăciunea mea,
ia aminte la ruga mea, întru adevărul Tău,
ascultă-mă în dreptatea Ta;
2 și să nu intri la judecată cu robul Tău,
căci nu se va îndreptăți înaintea Ta nimeni din cei vii.
3 Dușmanul a prigonit sufletul meu,
a smerit până la pământ viața mea,
m-a așezat în întunecimi, ca pe cei morți din veac.
4 Ostenit-a în mine duhul meu,
inima s-a tulburat în mine.
5 Mi-am adus aminte de zilele de demult
și am cugetat la toate lucrările Tale,
la faptele mâinilor Tale cugetam.
6 Mi-am întins mâinile spre Tine,

141,8 „mă vor aștepta ... până când mă vei răsplăti": TM are „mă vor înconjura ... când îmi vei face bine".

142 Plângerea celui sărman și prigonit, care așteaptă mântuirea de la Dumnezeu. Al șaptelea psalm de pocăință.

142,1 „când îl prigonea fiul": nu apare în TM.

142,2 „nu se va îndreptăți": nimeni nu se poate face pe sine drept, nimeni nu-și poate „câștiga" mântuirea; aceasta este darul iubirii lui Dumnezeu (*cf.* Rom. 3,20 *sq.*; Gal. 2,16).

142,4 „ostenit-a": gr. ἀκηδιάω, „a-și pierde puterile, a fi sfârșit, a fi cuprins de angoasă". Augustin trimite la Mt. 26,38 („Întristat e sufletul Meu până la moarte...").

142,5 „am cugetat": TM are „am murmurat". ♦ „zilele de demult": pentru Grigore cel Mare, e vorba de zilele din Paradis, înainte de căderea omului.

142,6 „Mi-am întins mâinile": Ioan Gură de Aur atrage atenția că διεπέτασα, *litt.* „mi-am desfășurat în afară", sugerează un mare elan, ca și cum omul ar voi să iasă din trup pentru a alerga spre Dumnezeu.

sufletul meu spre Tine, ca un pământ fără de apă.

Oprire

7 Degrab' ascultă-mă, Doamne:
slăbit-a duhul meu!
Să nu-Ţi întorci faţa de la mine,
ca să nu mă asemăn cu cei care coboară în groapă!
8 Dă-mi să aud dimineaţa mila Ta,
căci în Tine am nădăjduit!
Fă-mi cunoscută, Doamne, calea pe care să merg,
căci spre Tine mi-am ridicat sufletul.
9 Scapă-mă de duşmanii mei, Doamne,
căci la Tine mi-am aflat scăpare.
10 Învaţă-mă să fac voia Ta, căci Tu eşti Dumnezeul meu!
Duhul Tău bun mă va călăuzi la loc drept.
11 Pentru Numele Tău, Doamne, îmi vei da viaţă;
în dreptatea Ta vei scoate din strâmtorare sufletul meu
12 şi în mila Ta îi vei nimici pe duşmanii mei,
îi vei da pieirii pe toţi cei care-mi asupresc sufletul,
căci robul Tău sunt eu.

143

1 Al lui David, în faţa lui Goliat.
Binecuvântat fie Domnul, Dumnezeul meu,
Cel care învaţă mâinile mele la luptă,
degetele mele la război!
2 Mila mea şi scăparea mea,

142,8 „dimineaţa": pentru Grigore cel Mare, este „ziua fără apus, învierea viitoare, când se va arăta Hristos, Viaţa noastră (Col. 3,4)". Aceeaşi idee la Atanasie, Ilarie, Augustin.

142,10b Părinţii consideră că aici e vorba de Duhul Sfânt. *Cf.* şi In. 16,13 („Duhul... vă va călăuzi la tot adevărul").

143 Omul, conştient de efemeritatea sa, Îl cheamă pe Dumnezeu în ajutor. Prezenţa lui Dumnezeu îi ajunge.

143,1 „în faţa lui Goliat": nu apare în TM. ♦ „Dumnezeul": TM are „Stânca". ♦ *Cf.* Ef. 6,12 („Lupta noastră... este împotriva puterilor întunericului...").

143,2 Ebraicul *hesedh* tradus automat cu ἔλεος, „milă", are o nuanţă mai puternică de „fidelitate". ♦ „scăparea": TM are „fortăreaţa". ♦ „ocrotitorul": TM are „cetăţuia". ♦

ocrotitorul meu şi izbăvitorul meu,
apărătorul meu şi Cel în care am nădăjduit,
Cel care mi-a supus poporul meu.
3 Doamne, ce este omul că i Te-ai făcut cunoscut,
sau fiul omului, că-l iei în seamă?
4 Omul s-a asemănat zădărniciei,
zilele lui trec ca umbra.
5 Doamne, pleacă cerurile Tale şi coboară,
atinge-Te de munţi şi ei vor fumega;
6 sloboade fulgerul şi îi vei împrăştia,
trimite săgeţile Tale şi îi vei răvăşi!
7 Trimite mâna Ta din înălţime,
scapă-mă şi izbăveşte-mă din apele multe,
din mâna străinilor,
8 a căror gură a grăit deşertăciune
şi dreapta lor e dreaptă a strâmbătăţii.
9 Dumnezeule, cântare nouă Îţi voi cânta,
pe harfă cu zece strune Îţi voi aduce cântare,
10 Ţie, care dai regilor izbăvire,
care-l răscumperi pe David, robul Tău, de sabia vicleană.
11 Izbăveşte-mă şi scapă-mă din mâna străinilor:
a căror gură a grăit deşertăciune
şi dreapta lor e dreaptă a strâmbătăţii.

„apărătorul": *litt.* „cel care ţine scutul". TM are „scutul". ♦ „poporul meu": unele manuscrise şi versiuni au „popoarele".

143,3 *Cf.* Ps. 8,5. ♦ „I Te-ai făcut cunoscut" se mai poate înţelege şi „îl cunoşti". Aşa este în TM. ♦ Cassiodor interpretează: „Dumnezeu i S-a făcut cunoscut omului când i-a apărut în smerenia Întrupării."

143,4 „zădărnicia": TM are „o boare". ♦ „trec ca umbra": TM are „ca umbra care trece".

143,5 *Cf.* Is. 63,19. După interpretarea lui Eusebiu, Cuvântul însuşi a coborât (*cf.* In. 1,14), fiindcă omul, chiar dacă Dumnezeu îl învaţă să lupte, nu are destule puteri împotriva vrăjmaşilor săi. ♦ 5b: *cf.* Ex. 19,18.

143,7a Atanasie, Ilarie, Augustin spun că mâna aceasta este Hristos.

143,8 „deşertăciune": după Theodoret, e vorba de hule; în LXX, termenul desemnează adesea „idolii".

143,9 „Cântarea nouă" este expresie de recunoştinţă (Ioan Gură de Aur, Theodoret). Pentru Eusebiu şi Cassiodor, e simbolul vieţii noi.

12 Fiii lor sunt ca mlădițele
ce sporesc în tinerețea lor,
fiicele lor sunt înfrumusețate,
împodobite ca un templu.
13 Cămările lor sunt pline,
revărsându-se din toate părțile,
turmele lor sunt roditoare,
sporind pe ulițele lor.
14 Vitele lor sunt grase,
nu este zid surpat, nici spărtură,
nici strigăt în piețele lor.
15 L-au fericit pe poporul care trăiește astfel,
dar fericit e poporul al cărui Dumnezeu este Domnul.

144

1 Laudă, a lui David.
Te voi preaînălța, Dumnezeul meu, Împăratul meu,
și voi binecuvânta Numele Tău în veac și în veacul veacului.
2 În fiece zi Te voi binecuvânta

143,12-14 „(Fiii) lor... (fiicele) lor... etc.": TM are „noștri/noastre", descriind prosperitatea poporului israelit ca urmare a eliberării de dușmani și a binecuvântării lui Dumnezeu. În LXX perspectiva este total schimbată: prosperitatea celor nelegiuiți este pusă în contrast cu fericirea poporului care Îl are ca unică avuție pe Domnul, lucru afirmat în v. 15.
143,12c-d În TM: „Fiicele noastre, precum coloanele din unghiuri, sculptate pentru palat/Templu." ♦ „ca un templu": *litt.* „după asemănarea unui templu"; *cf.* Lc. 21,5.
143,13 În TM: „Hambarele să ne fie pline, revărsându-se de fel de fel; oile cu miile și zecile de mii pe câmpiile noastre."
143,15 În TM: „Fericit poporul care o duce astfel, fericit poporul al cărui Dumnezeu este *YHWH*!"
144 Imn înălțat lui Dumnezeu, marele Împărat, care inaugurează ultima serie de imnuri (144–150). Cu multe reminiscențe din alți psalmi, autorul enumeră plin de admirație diferite atribute ale lui Dumnezeu și ale faptelor Sale. În ebraică este un psalm alfabetic.
144,1 „în veac și în veacul veacului": TM are doar „în veacul veacului". La fel și la v. 2. ♦ După Theodoret, toți profeții ne vestesc că Hristos este protagonistul acestui psalm, iar Cassiodor atrage atenția că acest psalm deschide seria celor șapte psalmi din care învățăm cum să-I aducem laudă lui Dumnezeu.
144,2 „voi lăuda": Origen atrage atenția că se cuvine să-L lăudăm pe Dumnezeu nu numai pentru binefacerile Lui, ci pentru măreția slavei Lui, pentru Ființa Lui. De

și voi lăuda Numele Tău în veac și în veacul veacului.
3 Mare este Domnul și preavrednic de laudă
și măreția Lui nu are hotar.
4 Neam după neam va lăuda faptele Tale
și puterea Ta o vor vesti.
5 Măreția slavei sfințeniei Tale o vor grăi
și minunile Tale vor istorisi.
6 Puterea faptelor Tale înfricoșătoare o vor spune
și măreția Ta o vor istorisi.
7 Amintirea plinătății bunătății Tale o vor revărsa
și de dreptatea Ta se vor veseli.
8 Îndurător și milostiv este Domnul,
îndelung-răbdător și mult milostiv.
9 Bun este Domnul cu toți
și îndurările Lui, peste toate câte le-a făcut.
10 Să-Ți aducă laudă, Doamne, toate făpturile Tale
și sfinții Tăi să Te binecuvânteze!
11 Slava împărăției Tale o vor spune
și puterea Ta o vor grăi,
12 pentru a face cunoscută fiilor oamenilor stăpânirea Ta
și slava măreției împărăției Tale.
13 Împărăția Ta e împărăția tuturor veacurilor
și stăpânirea Ta, din neam în neam.

---

asemenea observă că laudele noastre nu-I adaugă nimic lui Dumnezeu, dar ne umplu pe noi de lumină (*Fragm. In Ps.*).

144,4 „neam după neam": *litt.* „generație și generație". ♦ „puterea Ta": TM are „vitejiile Tale".

144,5-6 „vor istorisi": TM are „voi istorisi". ♦ Expresiile redundante ale profetului arată că ceea ce vrea să laude îi depășește puterile (Theodoret).

144,7a Origen comentează: omul preamărește lucrările lui Dumnezeu repetând ceea ce Dumnezeu însuși a spus în zilele creației: „Toate sunt bune, foarte bune" (*cf.* Gen. 1,31) (*Fragm. In Ps.*).

144,10 Făpturile care nu au grai Îl binecuvântează pe Dumnezeu prin simpla lor existență, dar și prin glasul omului (Ioan Gură de Aur).

144,12 „stăpânirea Ta": TM are „vitejiile Tale".

144,13a Lipsește din TM, însă omiterea lui este evident accidentală, pentru că determină lipsa literei *nūn* din seria alfabetică; de altfel, versetul apare în textele de la Qumran și în versiuni.

13a Credincios e Domnul în cuvintele Sale
şi sfânt în toate lucrările Sale.
14 Domnul îi sprijineşte pe toţi cei care [stau să] cadă
şi-i îndreaptă pe toţi cei zdrobiţi.
15 Ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc
şi Tu le dai hrana la vreme potrivită.
16 Tu Îţi deschizi mâna
şi umpli orice vieţuitoare cu bunăvoinţă.
17 Drept este Domnul în toate căile Sale
şi sfânt în toate lucrările Sale.
18 Aproape e Domnul de toţi cei care Îl cheamă,
de toţi cei care Îl cheamă întru adevăr.
19 Voia celor ce se tem de El o va împlini,
ruga lor o va asculta şi îi va mântui.
20 Domnul îi păzeşte pe toţi cei care-L iubesc,
dar pe toţi păcătoşii îi va da pieirii.
21 Laudă Domnului va grăi gura mea
şi să binecuvânteze tot trupul Numele Lui cel sfânt,
în veac şi în veacul veacului!

145

1 Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Laudă, suflete al meu, pe Domnul!
2 Lăuda-voi pe Domnul în viaţa mea,
cânta-voi Dumnezeului meu cât voi trăi.

144,14-21 Dumnezeu dă cele de trebuinţă tuturor, dar celor care Îl cheamă le dă şi apropierea divină (Ioan Gură de Aur).

144,14 „zdrobiţi": TM are „încovoiaţi".

144,17 *Cf.* Apoc. 15,3 („Drepte şi adevărate sunt căile Tale..."). ♦ „sfânt": gr. ὅσιος, „sfânt, pios, cuvios". TM are *ḥasîdh*, „credincios (Legământului)".

144,18 „Aproape...": *cf.* Ps. 118,151; Deut. 4,7. ♦ „întru adevăr": *Cf.* In. 4,24 („închinătorii în Duh şi adevăr").

144,19 *Cf.* In. 9,31 („Pe acela care face voia lui Dumnezeu, Dumnezeu îl ascultă"). ♦ „ruga": TM are „strigătul".

145 Imn de bucurie şi de încredere. Sunt enumerate toate categoriile celor care au nevoie de ajutor şi îl primesc de la Dumnezeu.

145,1 „Al lui Aggeu şi Zaharia": nu apare în TM. La fel şi în Ps. 146–148.

3 Să nu vă încredeți în cârmuitori
și în fiii oamenilor, în care nu este izbăvire.
4 Va ieși suflarea lor și se vor întoarce în țărâna lor;
în ziua aceea vor pieri toate gândurile lor.
5 Fericit cel care Îl are ajutor pe Dumnezeul lui Iacob:
nădejdea lui este în Domnul Dumnezeul lui,
6 care a făcut cerul și pământul,
marea și toate câte sunt în ele,
Cel care păzește adevărul în veac,
7 care face dreaptă judecată celor nedreptățiți,
care dă hrană celor flămânzi;
Domnul îi dezleagă pe cei înlănțuiți,
8 Domnul îi îndreaptă pe cei zdrobiți;
Domnul îi înțelepțește pe cei orbi,
Domnul îi iubește pe cei drepți;
9 Domnul îi păzește pe cei pribegi,
pe orfan și pe văduvă îi va sprjini
și calea păcătoșilor o va nimici.
10 Împărăți-va Domnul în veac,
Dumnezeul tău, Sioane, din neam în neam.

145,3 Un comentariu edificator la Augustin: „În virtutea nu știu cărei infirmități a minții, când ceva nu merge, ne grăbim să căutăm un sprijin omenesc. Încearcă să-i spui unui om peste care s-a abătut un necaz: «Există o persoană însemnată care te-ar putea ajuta.» Îl vezi cum zâmbește, se bucură, își recapătă curajul. În schimb, dacă îi spui «Dumnezeu te va scăpa», aproape că înțepenește de disperare. [...] Vai de astfel de gânduri! [...] Într-un singur Fiu al omului este izbăvirea [...] căci este Fiul lui Dumnezeu."

145,4 *Cf.* Lc. 12,20 („Nebunule, în noaptea aceasta ți se va cere sufletul"). ♦ „(suflarea) lor... (țărâna) lor": *litt.* „lui" – la fel în TM. ♦ „gândurile": după Theodoret, sunt ambițiile de glorie sau de bogăție.

145,6a-b Citat în Fp. 4,24 și 14,15; *cf.* Apoc. 14,7.

145,7b *Cf.* Lc. 1,53 („Pe cei flămânzi i-a umplut de bunătăți..."); In. 6,35 („Cine vine la Mine nu va mai flămânzi...").

145,8b *Cf.* Is. 29,18 *sq.*; 49,9; 61,1; Lc. 4,16-21. ♦ „înțelepțește pe cei orbi": TM are „deschide ochii celor orbi".

145,9 „o va nimici": *litt.* „o va face nevăzută". ♦ Nu-l dă pieirii pe păcătos, ci doar calea, faptele lui (Ioan Gură de Aur).

145,10 *Cf.* Apoc. 19,6 („Domnul Dumnezeul nostru și-a înstăpânit domnia"). ♦ TM adaugă la final *Halᵉlū Yāh.*

146

1 Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Lăudaţi pe Domnul, căci bine este a cânta psalmi:
Dumnezeului nostru să-I fie plăcută lauda!
2 Domnul zideşte Ierusalimul
şi pe cei risipiţi ai lui Israel îi va aduna laolaltă.
3 El îi vindecă pe cei cu inima zdrobită
şi leagă rănile lor.
4 El numără mulţimile stelelor
şi pe toate le cheamă pe nume.
5 Mare este Domnul nostru şi mare este puterea Lui
şi înţelegerea Lui nu are hotar.
6 Domnul îi ridică pe cei blânzi,
dar îi smereşte pe cei păcătoşi până la pământ.
7 Înălţaţi Domnului aducere de mulţumire,
cântaţi Dumnezeului nostru pe alăută!
8 Lui, care îmbracă cerul cu nori,
care pregăteşte pământului ploaie,
care face să răsară iarbă pe munţi
[şi verdeaţă pentru trebuinţa oamenilor.]
9 El dă vitelor hrană
şi puilor de corb care-L strigă.

146,1„Al lui Aggeu şi Zaharia": nu apare în TM. ♦ „bine este a cânta psalmi": *litt.* „bun lucru este psalmul". ♦ În TM: „... bine este a cânta Dumnezeului nostru, plăcută e lauda Lui!"

146,2b *Cf.* In. 11,52 („Iisus trebuia să moară ca să-i adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu care erau risipiţi").

146,3 *Cf.* Is. 61,1; Os. 6,1; Lc. 4,18. ♦ La adunarea eshatologică, toate infirmităţile omeneşti vor dispărea (Ilarie).

146,4 *Cf.* Bar. 3,34; Is. 40,26. ♦ Lui Ilarie, „stelele" îi amintesc de puzderia de stele pe care Dumnezeu i le-a arătat lui Avraam (*cf.* Gen. 15,5) şi a căror felurită strălucire a admirat-o Pavel (*cf.* 1Cor. 15,4).

146,5 „hotar": *litt.* „număr".

146,6 *Cf.* Lc. 1,52.

146,8d Nu apare în TM. Rahlfs propune scoaterea lui, deoarece este o contaminare cu Ps. 103,14.

146,9b *Cf.* Lc. 12,24. ♦ „care-L strigă": TM are „care strigă". ♦ După Eusebiu, „puii de corb" sunt cei pe care părinţii nu-i hrănesc; ei nu au alt tată decât pe Dumnezeu.

10 Nu în puterea calului Se va desfăta,
nici nu-Şi va afla plăcerea în alergarea omului.
11 Domnul Îşi află plăcerea în cei care se tem de El
şi în cei ce nădăjduiesc în îndurarea Lui.

147

1 Aleluia! Al lui Aggeu şi Zaharia.
Laudă, Ierusalime, pe Domnul,
laudă pe Dumnezeul tău, Sioane,
2 căci El a întărit zăvoarele porţilor tale,
a binecuvântat pe fiii tăi în tine!
3 El îţi pune drept hotare pacea
şi din lamura grâului te satură.
4 El trimite porunca Sa pe pământ:
repede aleargă cuvântul Său.
5 El dă zăpada ca lâna,
presară chiciura ca cenuşa.
6 El aruncă gheaţa ca firimiturile;
în faţa gerului Său cine va putea răbda?
7 Va trimite cuvântul Său şi le va topi,
va stârni suflarea Sa şi vor curge apele.

146,10 „alergarea": *litt.* „gambele". ♦ Acest psalm corespunde primei părţi a Ps. 147 în TM.

147 Corespunde Ps. 147,12-20 din TM. Mulţi Părinţi (Atanasie, Cassiodor, Ieronim etc.) interpretează etimologic numele Ierusalimului: „vederea păcii".

147,2a *Cf.* 2Ezr. 13,3.6.13-15 (repararea porţilor şi punerea zăvoarelor de către Neemia). ♦ 2b: *cf.* Ef. 1,3.

147,3a Există şi interpretarea mai banală: „El pune la hotarele tale pacea." Am adoptat însă soluţia mai conformă cu comentariile Părinţilor. De exemplu, Chiril al Ierusalimului: „Regii neamurilor, care locuiesc într-un ţinut sau altul, îşi au limitele stăpânirii lor. Numai adevărata sfântă Biserică universală are, în toată lumea, o putere fără limite. Dumnezeu i-a pus, după cum este scris, «pacea drept hotar»" (*Cateheze*, ed. Città Nuova, 8, p. 44, *apud* Mortari, nota *ad loc.*). ♦ 3b: „lamura": *litt.* „grăsimea". *Cf.* In. 6,51 („Eu sunt Pâinea vie"). Pentru Augustin, aceasta denumeşte „Pâinea coborâtă din cer" (In. 6).

147,4b *Cf.* Is. 55,10-11; Apoc. 19,13. Părinţii văd în acest stih o prevestire a răspândirii Evangheliei.

147,7 „va stârni suflarea Sa": *litt.* „va sufla suflarea Sa/duhul Său" – semitism.

8 El vestește cuvântul Său lui Iacob,
îndreptările și hotărârile Sale, lui Israel.
9 Nu a făcut așa cu nici un alt neam
și hotărârile Sale nu le-a dezvăluit lor.

148

1 Aleluia! Al lui Aggeu și Zaharia.
Lăudați pe Domnul, [voi, cei] din ceruri,
lăudați-L întru cele de sus!
2 Lăudați-L, toți îngerii Lui,
lăudați-L, toate oștirile Lui!
3 Lăudați-L, soare și lună,
Lăudați-L, toate stelele și lumina!
4 Lăudați-L, cerurile cerurilor
și apa cea mai presus de ceruri!
5 Să laude Numele Domnului,

147,8 *Cf.* Rom. 3,2; 9,4 („ale lor sunt înfierea și slava și legămintele și Legea și cultul și făgăduințele...").

148 Simfonia universului. După Grigore al Nyssei (I, III) respirația comună, armonia tuturor acestor elemente în ordine și frumusețe desăvârșită sunt prima și adevărata muzică. Această cântare a vieții vindecă natura noastră; în sunetele armoniei ei, ne comunică o taină spre a potoli tulburările sufletului.

148,1 Ilarie asociază cu Rom. 8,19.21 („Făptura așteaptă cu nerăbdare arătarea fiilor lui Dumnezeu... căci și ea va fi izbăvită din robia stricăciunii...").

148,2 „Îngerii" sunt slujitorii care alcătuiesc curtea cerească și mesagerii lui Dumnezeu (*cf.* și Ps. 102,20-21). Acceptarea lor în credința lui Israel a fost posibilă abia într-o epocă târzie, când se consolidase monoteismul (în cărțile mai vechi, „îngerul Domnului" e un mod de a-L desemna pe Domnul însuși). Există o concepție comună a Orientului antic care admite o mulțime de făpturi cerești subordonate, dar Israel a știut să le integreze armonios în cadrul monoteismului. „Oștirile" (gr. δυνάμεις) s-ar putea referi la mulțimea îngerilor (*cf.* și 3Rg. 22,19; Lc. 2,13), dar ar putea indica și mulțimea aștrilor creați de Dumnezeu. Acestea sunt și sensurile echivalentului din TM, care are *ṣāwā'*, „oștire".

148,3 „stelele și lumina": TM are „stelele luminoase" – *litt.* „stelele luminii".

148,4 „apa cea mai presus de ceruri": *cf.* nota la 103,3.

148,5 „s-au ivit": gr. ἐγενήθησαν, *litt.* „au început/au ajuns să existe". În TM, versetul are doar două stihuri. 5b: „El a poruncit și au fost create." Dublarea din LXX poate fi o încercare de a reda conținutul verbului ebraic *bārā'*, „a crea", care îl poate avea ca subiect numai pe Dumnezeu.

căci El a spus şi s-au ivit,
El a poruncit şi au fost zidite.
6 Le-a aşezat în veac şi în veacul veacului;
poruncă a pus şi nu va trece.
7 Lăudaţi pe Domnul, [voi, cei] de pe pământ:
balauri şi toate adâncurile,
8 foc, grindină, zăpadă, gheaţă,
suflare de vijelie, care împliniţi cuvântul Lui,
9 munţii şi toate dealurile,
voi, pomi roditori şi toţi cedrii,
10 fiarele şi toate dobitoacele,
târâtoare şi păsări înaripate;
11 regi ai pământului şi toate popoarele,
căpetenii şi toţi judecătorii pământului;
12 tineri şi fecioare,
bătrâni laolaltă cu copilandri!
13 Să laude Numele Domnului,
căci singur Numele Lui este preaînălţat,
mărturia Lui, pe pământ şi în cer!
14 El va înălţa cornul poporului Său,
cântare pentru toţi credincioşii Lui,
fiii lui Israel, poporul ce se apropie de El.

149

1 Aleluia!
Cântaţi Domnului cântare nouă,
lauda Lui în adunarea celor credincioşi!
2 Să se bucure Israel de Cel ce l-a făcut,

148,8 *Cf.* Mt. 8,27 („Şi vântul, şi marea ascultă de El"). ♦ „gheaţă": TM are „negură".

148,13 „mărturia": gr. ἐξομολόγησις (*cf.* nota la 6,6). Toate cele enumerate Îl laudă pe Creator dând mărturie despre lucrarea Sa. Echivalentul ebraic accentuează notele de maiestate, strălucire.

148,14c În TM: „poporul ce-I stă aproape" (*litt.* „poporul de lângă El").

149 Slava poporului lui Dumnezeu exprimată în metafore războinice.

149,1 „cântare nouă": expresie des întâlnită în contextul aducerii de mulţumire pentru o biruinţă sau o izbăvire. *Cf.* Apoc. 14,3.

fiii Sionului să se veselească de Împăratul lor!
3 Să laude Numele Lui în horă,
cu chimval şi harfă să-I cânte Lui!
4 Căci Domnul binevoieşte întru poporul Său
şi-i va înălţa pe cei blânzi întru mântuire.
5 Se vor lăuda cei credincioşi întru slavă
şi se vor veseli în culcuşurile lor.
6 Preamăririle lui Dumnezeu, în gâtlejul lor,
şi sabie cu două tăişuri, în mâinile lor,
7 ca să aducă răzbunare asupra neamurilor
şi pedepse asupra popoarelor,
8 ca să lege pe regii lor în obezi
şi pe cei de vază ai lor în cătuşe de fier,
9 ca să împlinească asupra lor hotărârea scrisă;
slava aceasta este pentru toţi credincioşii Lui.

150

1 Aleluia!

149,4 „binevoieşte": gr. εὐδοκέω implică bunăvoinţă, desfătare, bucurie. ♦ 4b în TM: „îi va împodobi pe săracii Săi cu mântuire." Pentru „săracii", *cf.* introd. la Ps. 9. Bogăţia de sens a ebr. *'ānāw* face ca el să fie tradus în greacă în diverse feluri: πένης, „sărac"; πραῦς, „blând"; ταπεινός, „umil, smerit".

149,5 Atanasie explică prin 1Cor. 1,31 („Cel care se laudă, în Domnul să se laude") şi Gal. 6,14 („Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât în crucea Domnului nostru Iisus Hristos"). ♦ „În culcuşurile lor" poate însemna „când sunt bolnavi" sau „când meditează în timpul nopţii".

149,6 *Cf.* 2Mac. 15,16-17. ♦ „sabie cu două tăişuri": metaforă pentru cuvântul lui Dumnezeu: Is. 49,2 are „sabie ascuţită"; dar, reluat în Evr. 4,12, Ef. 6,17, Apoc. 1,16 şi 19,21, apare ca „sabie cu două tăişuri".

149,7 „asupra": se poate înţelege şi „printre". La fel şi la v. 9.

149,9 „hotărârea": gr. κρίμα, „judecată" – mai ales „hotărârea judecătorească, sentinţa". ♦ În TM psalmul se termină cu *Halᵉlū Yāh.*

150 Psaltirea, numită în ebraică *Sepher tᵉhillīm*, „Cartea laudelor", se încheie în mod firesc cu această „laudă fără de sfârşit", în care îndemnul „Lăudaţi" răsună de treisprezece ori. Lauda universală este reluată în Apocalipsă – *cf.* mai ales 15,3-4; 19,4-8. După Grigore al Nyssei (1, IX), mulţimea nenumărată a tuturor perfecţiunilor celor aleşi va fi pentru Dumnezeu ca o muzică alcătuită din diverse instrumente, un concert de armonii şi melodii. După ce au fost enumerate trâmbiţa, harfa şi alăuta, sunetul mai vesel al

Lăudaţi-L pe Dumnezeu întru sfinţii Lui,
lăudaţi-L în tăria puterii Lui!
2 Lăudaţi-L pentru faptele puterii Sale,
lăudaţi-L după mulţimea măreţiei Sale!
3 Lăudaţi-L în glas de trâmbiţă,
lăudaţi-L în harfă şi alăută!
4 Lăudaţi-L în tamburină şi în horă,
lăudaţi-L pe strune şi cu fluier!
5 Lăudaţi-L în chimvale melodioase,
lăudaţi-L în chimvale de strigare!
6 Toată suflarea să laude pe Domnul!
Aleluia!

151

1 Acest psalm este scris de David cu mâna lui şi e în afara numărului: când s-a luptat singur cu Goliat.

Mic eram între fraţii mei
şi cel mai tânăr în casa tatălui meu;
păşteam turmele tatălui meu.
2 Mâinile mele au făcut un fluier,
degetele mele au îmbinat o harfă.

---

chimvalelor îi evocă pe îngeri şi comuniunea noastră cu ei. „Acest ultim psalm îndeamnă orice spirit să-L laude pe Dumnezeu; foloseşte simboluri pentru că nu există limite pentru lauda lui Dumnezeu şi imaginile se epuizează fără a reuşi să o exprime." (Eusebiu)

150,1 „Întru sfinţii" poate însemna „în mijlocul sfinţilor", „pentru sfinţii" sau „în sanctuar".

150,4 „fluier": gr. ὄργανον – termen generic pentru instrumente muzicale, folosit uneori specific pentru cele de suflat. În acest context, acesta din urmă e sensul cel mai verosimil.

150,5 „melodioase": gr. εὔηχος, *litt.* „cu sunet bun", ceea ce poate însemna şi „sonor, răsunător". ♦ „strigare": e vorba de aclamaţia liturgică de la sărbători.

151 Acest psalm nu apare în TM, dar pare a rezulta dintr-o combinare şi o prescurtare a doi psalmi necanonici, din al căror text ebraic s-au găsit fragmente la Qumran (*cf.* TOB, nota *ad loc.*)

151,1 *Cf.* 1Rg. 17.

151,2 „un fluier": în paralelismul dintre ὄργανον şi ψαλτήριον, primul termen poate avea valoare generică („instrument muzical"), fiind specificat de al doilea, sau cei doi termeni pot fi complementari („instrument de suflat", „instrument cu coarde"). Pentru un „ciobănaş", am preferat fluierul.

3 Cine-I va da de ştire Domnului meu?
Domnul însuşi, El ascultă.
4 El l-a trimis pe solul Său
şi m-a luat de la oile tatălui meu
şi m-a uns cu untdelemnul ungerii Lui.
5 Fraţii mei erau frumoşi şi înalţi,
dar n-a binevoit întru ei Domnul.
6 Am ieşit în întâmpinarea Străinului
şi el m-a blestemat cu idolii lui.
7 Dar eu, trăgând de la el sabia,
i-am tăiat capul şi am îndepărtat ocara de la fiii lui Israel.

151,3-4 *Cf.* 1Rg. 16. În textul de la Qumran: „[3] Cine va proclama, cine va vesti lucrările Stăpânului a toate? Dumnezeu a văzut totul, a auzit şi a ascultat. [4] A trimis pe prorocul Său ca să mă ungă, pe Samuel, ca să-mi dea mărire" (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

„Doamne, să se înalţe către Tine
imnul făpturii Tale
şi fii milostiv cu traducătorul ostenit.
S-a chinuit căutând cuvintele
care Te cântă."

(Sancti Ephrem Syri, *Hymni et Sermones*, 1,62, ed. Lamy, Malines, 1902 – *apud* Nesmy, p. 780.)

ODELE

Introducere

I. Prezentare generală

În multe din manuscrisele greceşti ale Psaltirii, dar şi în unele din manuscrisele complete ale Septuagintei, cum este *Codex Alexandrinus*, sunt cuprinse, de multe ori alături de aşa-numitul „Psalm al CLI-lea", un număr de rugăciuni şi imnuri pe care Rahlfs a hotărât să le includă ca atare în ediţia sa, cu titlul generic *Odae* (gr. ᾠδαί). Potrivit grupajului tematic tradiţional, aceste texte sunt inserate în Septuaginta între „cărţile poetice", imediat după Psalmi, şi urmate de Proverbe, Ecleziast, Cântarea Cântărilor şi Iov. Este vorba despre paisprezece bucăţi (a noua fiind compusă din două texte distincte), rugăciuni sau imnuri de slavă, zece dintre ele provenind din VT (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11), două din NT (9 şi 13), iar două (12, *Rugăciunea lui Manasse* şi 14, *Cântarea dimineţii*) fiind creaţii autonome; majoritatea textelor sunt întrebuinţate frecvent în ritualul liturgic al Bisericii Ortodoxe (parţial şi al celei Catolice). Toate pot fi citite în cheie creştină, constituind, alături de Psalmi, partea poate cea mai intens „creştinată" din manuscrisele Septuagintei. Sunt indicii că Odele au interesat în mod special tradiţia creştină timpurie, dedicându-li-se de către unii Părinţi ai Bisericii sau alţi scriitori bisericeşti comentarii speciale, în conexiune, de regulă, cu corpusul de bază al Psalmilor. Exemplul cel mai evident al acestui proces de „creştinare" este fragmentul din Avacum, unde textul grecesc, diferind, de altfel, mult de originalul ebraic, ajunge să fie interpretat de creştini, încă din primele secole, ca o profeţie despre venirea Mântuitorului Hristos.

II. Odele în tradiţia iudaică

Împreună cu textul canonic al Psalmilor, creştinii par să fi moştenit din tradiţia iudaică, încă din primele veacuri, şi obiceiul colecţionării, pentru scopuri liturgice sau, mai rar, private, a unor imnuri sau rugăciuni. Un indiciu scripturar că în societatea iudaică antică circulau astfel de culegeri de

imnuri îl avem în 3Regi 8,53a, unde se vorbeşte despre o „carte a cântării" (ἐν βιβλίῳ τῆς ᾠδῆς). Ca şi psalmii propriu-zişi, astfel de texte poetice erau concepute spre a fi cântate, după cum se menţionează explicit în finalul Rugăciunii lui Avacum (Od. 4). Totuşi, în afară de cartea canonică a Psalmilor, toate celelalte posibile culegeri de cântări compuse în ebraică sau aramaică s-au pierdut, probabil şi pentru faptul că, până târziu, către sec. al II-lea d. H., autorităţile religioase mozaice interziceau notarea în scris a tot ceea ce ţinea de ritualul liturgic (*cf.* Elbogen, p. 259).

În încercarea de a conferi colecţiilor creştine de cântări autoritatea tradiţiei, un autor creştin din secolul al IV-lea, Verecundus, într-un *Commentarium super cantica ecclesiastica*, 1,1, relatează informaţia (neconfirmată de nici o altă sursă şi contrazisă de realitate) că autorul evreu al Cărţii lui Esdra ar fi adunat cântările răspândite prin diferite cărţi ale Bibliei şi le-ar fi ataşat Psalmilor, pentru a putea fi cântate împreună. Această operaţie au făcut-o însă cu siguranţă creştinii înşişi, căci nici unul dintre manuscrisele ebraice ale Cărţii Psalmilor nu conţine Odele. Nu-i mai puţin adevărat însă că odele provenind din canonul ebraic erau întrebuinţate detaşat de textul biblic propriu-zis, şi anume în trei modalităţi: 1) în mod liber, în rugăciunile credincioşilor; 2) ca secvenţe lirice, în pauzele dintre lecturile din Tora şi 3) în serviciul liturgic propriu-zis, întocmai ca şi Psalmii (*cf.* Schneider, pp. 33-34). Toate aceste trei modalităţi au fost menţinute şi de creştini.

III. Odele în tradiţia creştină

Pare de la sine înţeles ca, pentru nevoile liturgice primare, primii creştini să se fi adresat autorităţii textuale supreme, Sfânta Scriptură. Pe lângă Psalmii regelui David, adunaţi de timpuriu laolaltă, cartea sfântă a poporului ales mai conţinea şi alte texte cu mare încărcătură poetică şi emoţională, care puteau răspunde unor cerinţe liturgice. Asemenea texte au fost culese şi copiate împreună, dar, ca şi în cazul Psalmilor, numărul şi ordinea acestor cântări (*odae*) s-au fixat la sfârşitul unui proces de codificare care a durat câteva secole. Fapt este că, între listele de cântări liturgice pe care le găsim ocazional la diferiţi autori din epoca patristică, nu există un consens. Dintre cataloagele de ode care ni s-au păstrat, selectăm, spre comparare, conţinutul şi ordinea propuse de Origen (*Comment. in Cant. cantic.*) şi de Niceta al Remesianei (*De utilit. hymn.*), alături de codificarea din *Codex Alexandrinus* (sec. al V-lea):

Origen (sec. al III-lea):

1. Exod 15
2. Num. 21
3. Deut. 32
4. Jud. 5
5. Isaia 5
6. 1Rg. 2
7. 2Rg. 22
8. 1Paralip. 16
9. *Cântarea dimineții*

Niceta al Remesianei (sec. al IV-lea):

1. Exod 15
2. Deut. 32
3. 1Rg. 2
4. Isaia 26
5. Avacum 3
6. Iona 2
7. Plâng. 5
8. Dan. 3,57
9. Luca 1,46

Codex Alexandrinus (sec. al V-lea):

1. *Cântarea lui Moise* (Exod 15,1-19)
2. *Cântarea lui Moise* (Deut. 32,1-43)
3. *Rugăciunea Annei* (1Rg. 2,2-10)
4. *Rugăciunea lui Isaia* (Isaia 26,9-20)
5. *Rugăciunea lui Iona* (Iona 2,3-10)
6. *Rugăciunea lui Avacum* (Avac. 3,2-19)
7. *Rugăciunea lui Ezekia* (Isaia 38,10-20)
8. *Rugăciunea regelui Manasse*
9. *Rugăciunea lui Azaria* (Dan. 3,26-45)
10. *Cântarea celor trei tineri* [în *Alexandrinus*, „a părinților noştri"] (Dan. 3,52-88)
11. *Rugăciunea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu* (Lc. 1,46-55)
12. *Rugăciunea lui Simeon* (Lc. 2,29-32)
13. *Rugăciunea lui Zaharia* (Lc. 1,68-79)
14. *Cântarea dimineții*

IV. Cântările lui Moise în tradiția românească

Cunoscute sub titlul *Cântările lui Moise*, primele nouă ode sunt frecvent întrebuințate în ritualul liturgic răsăritean. De regulă, în edițiile românești ale cărților de cult, aceste texte sunt tipărite în Psaltire, la sfârșitul psalmilor, și precedate de indicații tipiconale amănunțite cu privire la momentele în care sunt cântate în biserică (vezi, de exemplu, *Psaltirea Prorocului și Împăratului David*, tipărită cu binecuvântarea preasfințitului Iustinian al Maramureșului și Sătmarului, s.a., p. 271 și urm.).

Această tradiție continuă cu siguranță obiceiuri anterioare, din perioada slavonismului cultural, căci respectivele „cântări ale lui Moise" apar în cele mai vechi versiuni românești ale Psaltirii. Exemplificăm mai întâi printr-una dintre cele mai vechi versiuni manuscrise românești, *Psaltirea scheiană*[1] (sec. al XVI-lea), unde, denumite generic *Cântecele lu Moysi*, odele sunt cuprinse la sfârșitul manuscrisului, cu următoarele titluri: *În Eșire lu Israilŭ întânĭe*; *Cântare lu Moysi de a doa lége*; *Cântarea a treia: rugăciurea Annei mumei lu Samuilŭ*; *Cântarea 4: a lu Avacumŭ prorocu*; *Cântarea 5: Rugăciurea Isaiei prorocu*; *Rugăciurea Ionei prorocu. Cântarea 6*; *Cântecele sfinților 3 feciori Anania, Azaria, Misailŭ. Deîn cartea lu Daniilŭ prorocu, 7*; *Cântecele sfinților 3 feciori. Cântarea 8*; *Cântarea dzeului născuta, ce e de a Lucăei evanghelie, gice-se dulce vestire. Cântarea 9*; *Prorocia Zahariei, tatăl lu înrainte-cursul Ioanu. A Lucăei evanghelie ce se* gice dulce vestire. În prelucrarea lui Coresi, Psaltirea slavo-română (1577)2, cele nouă cântări apar din nou (*Cântecele lu Moysi*): *În Ieșire, întâie*; *Cântarea lu Moisi de-a doa leage*; *Cântarea a treia: rugăciunea Annei, muma lu Samuil*; *Cântarea a patra: a lu Avvacum proroc*; *Cântarea a cincea: Rugăciunea Isaiei prorocu*; *Cântarea a șasea: Rugăciunea Ioaneei prorocu*; *Cântecele sfinților 3 feciori Anánia, Azaria și Misail, den cartea lu Daniil proroc. Cântarea a șaptea*; *Cântecele sfinților trei feciori. Cântarea a opta*; *Cântarea zeului născuta, ce e de a Lucăei sfânta ievanghelie,*

1. În ediția: *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. Edițiune critică de I.-A. Candrea, II-Textul și glosarele, București, 1916, p. 310 și urm.
2. În ediția: Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577), în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*. Text stabilit, Introducere și Indice de Stela Toma, Editura Academiei, București, 1976, p. 606 și urm.

a nooa; *Prorociia Zahariei, tatăl lu înainte-cursu Ioanu, de a Lucăei evanghelie, zice-se dulce vestire.*

În fine, într-un alt monument al vechii culturi ecleziastice româneşti, *Psaltirea de la Bălgrad* (1651)[3], cele nouă cântări sunt de asemenea incluse, cu denumirea explicativă *Cântecul lui Moisi, carele au cântat cându-l trecu Dumnezău pre uscat, prin Marea Roşie, şi înecă pre Faraon în Marea Roşie cu toate şireagurile lui, cumu-i scris în Ishod, 15 capete* şi cu titlurile: *Cântecul dintâiu*; *A 2 cântare a lui Moisei, din 2 Zacon, glava 32*; *Al 3 cântec al Annei, a maicei lui Samoil proroc*; *A 4 Cântec, rugăciunea sfântului Avvacum proroc, glava 3*; *A 5 cântare a sfântului Isaia proroc, glava 26*; *A 6 cântare. Rugăciunea lui Iona proroc, când s-au rugat din maţele chitului*; *A 7 cântec. Rugăciunea a 3 coconi sfinţi; cântarea celor 3 coconi, ce cânta în cuptoriu*; *A 8 cântare a celor 3 sfinţi otroci*; *A 9, cântecul Preacuratei, ce-i de la sfânt Luca evanghelist*; *Cântarea sfântului Zahariei proroc, a părintelui lui Ioan Botezătoriul.*

Verificările pe care le-am făcut prin sondaj în cele mai importante ediţii ale Psaltirii în limba română au arătat că „cele nouă cântări ale lui Moise" sunt tipărite automat alături de psalmii regelui David.

Eugen Munteanu

3. În ediţia: *Psaltirea de la Alba-Iulia, 1651*, tipărită acum 350 de ani sub păstorirea lui Simeon Ştefan, Mitropolitul Ardealului, şi văzând acum din nou lumina tiparului cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei, Alba Iulia, 2001, p. 649 şi urm.

Odele

I. Cele nouă ode din Biserica Greacă

1
Cântarea lui Moise din Exod

1 Să cântăm Domnului, căci El cu slavă S-a preaslăvit;
a aruncat în mare cal şi călăreţ.
2 Ajutor şi scăpare El mi-a fost spre mântuire.

Atât titlul mare al cărţii, cât şi cele două subtitluri („I. Cele nouă ode din Biserica Greacă" şi „II. Alte ode") sunt adăugate de Rahlfs în ediţia sa a Septuagintei. De asemenea, Rahlfs menţionează că ordinea odelor este diferită în manuscrise: „Ego primo loco eas nouem Odas posui, quas ecclesia graeca Psalterio addit; sequuntur reliquae, quae in antiquis mss. inueniuntur." ♦ În cele ce urmează oferim câteva informaţii cu caracter monografic privitoare la odele reţinute în ediţia noastră de referinţă (Rahlfs). Pentru alte comentarii, a se vedea notele corespunzătoare din celelalte volume ale Septuagintei.

1 Prin conţinutul ei, cântarea intonată de Moise după trecerea miraculoasă a Mării Roşii (Ex. 15,1-19) a reprezentat dintotdeauna un punct de referinţă central al devoţiunii poporului ales. Invocarea acestui episod central devenise cu vremea „o componentă importantă a rugăciunii zilnice" (Elbogen, p. 244) pentru orice evreu. *Cântarea lui Moise* din Exod, ca şi cea din Deuteronom, însoţea frecvent lecturile sinagogale din Tora. Marea preţuire de care se bucura acest text printre evrei este exprimată explicit de Philon din Alexandria (sec. I d.H.), care, cu numele de „cântarea mării" (παράλιος ᾠδή – *De agricultura*,17), îl califica drept „cea mai vrednică de cinstire dintre cântări" (τὴν ἱεροπρεπεστάτην ᾄδωμεν ᾠδήν – *De somniis*, II, 41). La rândul său, Eusebiu (*Hist. Eccl.* II, 17,22) subliniază că cele două imnuri de slavă ale lui Moise s-au transmis de la evrei la creştini ca piese liturgice importante.

La fel ca şi *Cântarea celor trei tineri* şi *Cântarea dimineţii*, „cântarea mării" a lui Moise a pătruns încă de timpuriu în slujba de dimineaţă din primele mănăstiri creştine, fapt menţionat în *Viaţa Sfântului Pahomie* (sec. al IV-lea). Una dintre regulile monahale redactate de Cezar de Arles include prescrierea ca acest imn (*Cantemus Domino*...) să fie cântat în liturgia duminicală. Este probabil că Benedict din Nursia (*Regula XIII*) a preluat obiceiul intonării acestui imn din liturgia romană.

Acesta este Dumnezeul meu şi-L voi preamări,
Dumnezeul tatălui meu şi-L voi înălţa.
3 Domnul care zdrobeşte războaiele,
Domnul este numele Lui.
4 El a aruncat în mare carele şi oştirea lui Faraon,
pe căpeteniile alese ale călărimii
le-a aruncat în Marea Roşie.
5 Cu marea i-a acoperit,
s-au afundat în adânc ca nişte pietre.
6 Dreapta Ta, Doamne, s-a preaslăvit întru putere;
mâna Ta cea dreaptă, Doamne, i-a strivit pe duşmani.
7 Şi cu mulţimea slavei Tale i-ai zdrobit pe potrivnici;
ai trimis mânia Ta şi i-a mistuit ca pe o trestie.
8 Şi prin suflarea mâniei Tale apele s-au despărţit;
ca un zid s-au închegat apele,
s-au închegat valurile în mijlocul mării.
9 Zicea vrăjmaşul: „Am să-i urmăresc şi-am să-i prind,
am să împart prada şi-am să-mi îndestulez sufletul,
cu sabia mea voi nimici, cu mâna mea voi domni."
10 Ai trimis suflarea Ta şi i-a acoperit marea;
s-au afundat ca plumbul în noianul de ape.
11 Cine este asemenea Ţie între zei, Doamne?
Cine este ca Tine preamărit între sfinţi,
minunat întru slavă, care faci minuni?
12 Ţi-ai întins dreapta
şi pământul i-a înghiţit.
13 Ai călăuzit cu dreptatea Ta acest popor al Tău, pe care l-ai
răscumpărat,
l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă.
14 Auzit-au neamurile şi s-au mâniat,
dureri i-au cuprins pe cei ce locuiesc în [ţara] Filistiim.
15 Atunci s-au tulburat căpeteniile Edomului,
şi pe mai-marii moabiţilor i-a cuprins spaima,
s-au topit toţi locuitorii Canaanului.
16 Să cadă peste ei frică şi cutremur,
să încremenească prin măreţia braţului Tău,
până va trece poporul Tău, Doamne,

până va trece acest popor al Tău, pe care l-ai dobândit!
[17] Călăuzindu-i, sădeşte-i în muntele moştenirii Tale,
în lăcaşul Tău cel gătit, pe care l-ai lucrat, Doamne,
lăcaşul Tău cel sfânt, Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.
[18] Domnul împărăţeşte în veac şi peste veac, de-a pururi.
[19] Căci au intrat în mare caii lui Faraon cu care şi căpetenii
şi Domnul a adus peste ei apele mării,
iar fiii lui Israel au trecut pe uscat prin mijlocul mării.

Traducere de Ion Pătrulescu

2
Cântarea lui Moise din Deuteronom

[1] Ia aminte, cerule, şi voi grăi,
iar pământul să asculte vorbele gurii mele!
[2] Să fie aşteptată ca ploaia rostirea mea
şi să coboare ca roua vorbele mele,
ca bura peste pajişte
şi ca bruma peste iarba uscată.
[3] Căci am chemat numele Domnului:
daţi mărire Dumnezeului nostru!
[4] Dumnezeu, adevărate sunt faptele Sale,
şi toate căile Sale sunt judecăţi;
Dumnezeu credincios, în El nu este nedreptate,
drept şi sfânt este Domnul!
[5] Ei au greşit, nu-I mai sunt copii, ci prihăniţi,

---

2 Exegeţii au strâns multe mărturii care atestă că, numit uneori „marea cântare a mărturiei", imnul rostit de Moise şi încredinţat israeliţilor la încheierea acţiunii sale de legislator (Deut. 32,1-43) era încă de foarte timpuriu întrebuinţat în Templu ca piesă liturgică de bază, intonat ca un psalm autonom (împărţit în şase secvenţe, *cf.* Elbogen, p. 169). Această preţuire maximă s-a menţinut şi mai târziu, la evreii din diaspora elenistică, după cum se poate vedea dintr-un pasaj din 4Mac. 18,18, în care citim că mama îşi îndeamnă cei şapte fii să nu uite să cânte mereu cântarea transmisă de la Moise. Philon din Alexandria citează foarte des din această cântare a lui Moise, pe care o numeşte „marea cântare" (μεγάλη ᾠδή – *Quod deterius potiori*, 30) sau, pentru a o distinge de alte imnuri, „cântarea mai mare" (ᾠδὴ μείζων – *De plantatione*, 14 şi *De posteritate Cain*, 35).

un neam strâmb şi răzleţit.
6 Acestea I le daţi îndărăt Domnului,
popor smintit şi fără de minte?
Nu El, Tatăl tău, te-a dobândit
şi te-a făcut şi te-a zidit?
7 Amintiţi-vă de zilele veciei,
socotiţi anii, din neam în neam!
Întreabă-l pe tatăl tău, şi el îţi va povesti,
pe bătrânii tăi, şi ei îţi vor spune.
8 Când a împărţit cel Preaînalt neamurile,
cum i-a împrăştiat pe fiii lui Adam,
a rânduit hotarele neamurilor
după numărul îngerilor lui Dumnezeu,
9 iar partea Domnului a fost poporul Său, Iacob,
partea din moştenirea Sa, Israel.
10 L-a îndestulat în pustiu,
în setea arşiţei, în loc fără apă;
l-a înconjurat şi l-a îndrumat
şi l-a păzit ca pe lumina ochilor,
11 aşa cum îşi păzeşte vulturul cuibul,
se înduioşează de micuţii săi
şi, întinzându-şi aripile, îi acoperă
şi-i poartă pe spatele său.
12 Domnul singur îi călăuzea
şi nu era cu ei vreun zeu străin.
13 I-a urcat pe vlaga pământului,
i-a hrănit cu roadele câmpurilor,
au supt miere din stâncă
şi untdelemn din piatră aspră,
14 untul vacilor şi laptele oilor,
cu grăsime de miei şi de berbeci,
fiii taurilor şi ai ţapilor,
cu grăsime din măduva grâului,
şi sânge de strugure au băut, vinul.
15 Şi a mâncat Iacob şi s-a săturat,
şi a dat cu piciorul cel preaiubit.
S-a îngrăşat, s-a lăţit, s-a îngroşat

şi L-a părăsit pe Dumnezeu, făcătorul său,
şi s-a îndepărtat de Dumnezeu, mântuitorul său.
16 „M-au mâniat cu zeii străini,
cu urâciunile lor m-au amărât.
17 Au adus jertfe demonilor, nu lui Dumnezeu,
unor zei pe care nu-i cunoşteau.
Au venit unii noi, de curând,
pe care părinţii lor nu-i ştiau.
18 Pe Dumnezeul care te-a născut L-ai părăsit
şi L-ai uitat pe Dumnezeul care te-a hrănit."
19 Şi a văzut Domnul şi a fost gelos
şi S-a aprins de mânie împotriva fiilor şi fiicelor Sale
20 şi a zis: „Îmi voi întoarce faţa de la ei
şi voi arăta ce va fi cu ei până la urmă;
căci este un neam strâmb,
fii în care nu se află credinţă.
21 Ei M-au făcut gelos pentru ceva care nu-i dumnezeu,
M-au mâniat cu idolii lor;
şi Eu îi voi face pe ei geloşi pe unul care nu este nici măcar neam,
pe un neam fără minte îi voi mânia.
22 Căci un foc s-a aprins din mânia Mea,
va arde până jos în sălaşul morţilor,
va înghiţi pământul şi roadele lui,
va arde temeliile munţilor.
23 Voi îngrămădi asupra lor nenorociri
şi săgeţile Mele le voi aţinti asupra lor.
24 Sleiţi de foame şi pradă păsărilor
şi gârboviţi fără leac.
Colţii fiarelor îi voi trimite asupra lor,
deopotrivă cu mânia celor ce se târăsc pe pământ.
25 Din afară sabia îi va lăsa fără copii
şi dinăuntrul cămărilor – teama;
flăcăul, ca şi fecioara,
pruncul, ca şi moşul cel prăvălit.
26 Am spus: Îi voi împrăştia,
voi şterge dintre oameni amintirea lor –
27 dacă nu ar fi mânia Mea împotriva duşmanilor, ca să nu dăinuiască

şi ca să nu se fălească vrăjmaşii,
să nu spună: «Braţul nostru cel înălţat
şi nu Domnul le-a făcut pe acestea toate.»"
28 Căci neamul lor şi-a pierdut vrerea
şi nu se află în ei cunoaştere.
29 Nu au înţelepciunea de a înţelege acestea:
să le primească în veacul ce vine.
30 Cum să fugărească oare unul singur mii de oameni
şi doi să izgonească zeci de mii,
dacă nu li i-ar fi dat pe mână Dumnezeu,
dacă Domnul nu le-ar fi îngăduit-o?
31 Căci zeii lor nu sunt deopotrivă cu Dumnezeul nostru;
dar duşmanii noştri sunt fără minte.
32 Căci din viţa Sodomei se trage viţa lor
şi mlădiţa lor din cea a Gomorei.
Strugurele lor este strugure de fiere,
ciorchine de amăreală pentru ei.
33 Suflare de balauri este vinul lor
şi suflare de viperă, fără de leac.
34 „Nu vezi că acestea sunt adunate la Mine,
şi sunt pecetluite în vistieriile Mele?
35 În ziua răzbunării le voi da datoria,
la vremea potrivită, când le va aluneca piciorul.
Căci se apropie ziua pieirii lor,
aici se află cele pregătite pentru voi."
36 Domnul Îşi va judeca poporul
şi Se va apleca asupra slujitorilor Săi.
Căci i-a văzut sleiţi
şi lăsaţi de izbelişte şi daţi la o parte.
37 Şi a grăit Domnul: „Unde sunt zeii lor,
cei în care s-au încrezut,
38 din jertfele cărora aţi mâncat grăsimea
şi din ale căror libaţii aţi băut vinul?
Să se ridice şi să vă vină în ajutor
şi să fie pentru voi ocrotire.
39 Priviţi, priviţi – căci Eu sunt,
şi nu este alt Dumnezeu în afară de Mine!

Eu voi ucide şi voi da viaţă,
Eu voi lovi şi tot Eu voi lecui,
căci n-are cine să scoată din mâinile Mele.
40 Voi ridica spre cer mâna Mea
şi voi jura pe dreapta Mea
şi voi grăi: Viu sunt Eu în veci,
41 Îmi voi ascuţi ca fulgerul sabia Mea
şi mâna Mea va ţine bine judecata
şi le voi da Eu duşmanilor Mei ce li se cuvine
şi le voi plăti celor ce Mă urăsc.
42 Îmi voi îmbăta săgeţile cu sânge
şi carne va mânca sabia Mea,
din sângele răniţilor şi robilor,
din capul fruntaşilor duşmanilor."
43 Veseliţi-vă, ceruri, împreună cu El,
şi să I se închine Lui toţi fiii lui Dumnezeu!
Veseliţi-vă, neamuri, împreună cu poporul Lui,
şi să-l întărească toţi îngerii lui Dumnezeu!
Căci sângele fiilor Săi îl va răzbuna
şi va răzbuna şi va plăti după dreptate duşmanilor Săi
şi le va plăti celor care Îl urăsc,
şi va curăţi Domnul pământul poporului Său.

Traducere de Ioana Costa

3

Rugăciunea Annei, mama lui Samuel

1 Inima mea s-a întărit întru Domnul,

---

3 Rugăciunea de mulţumire a Annei (1Rg. 2,2-10), mama marelui profet şi judecător Samuel, este inclusă şi ea încă de timpuriu în seria de texte creştine cu caracter liturgic. Creştinii au recunoscut în acest text accente profetic-mesianice, întrucât, către finalul rugăciunii, Anna vorbeşte (se pare că pentru prima dată în VT) despre „unsul Domnului". Ioan Gură de Aur dedică mai multe omilii acestui pios personaj biblic, de unde aflăm despre larga răspândire a acestui text (*De Anna sermones*, în PG 54, 631-676). În primele decenii ale sec. al V-lea, Niceta al Remesianei (*De utilitate hymnorum*, 9) menţionează de asemenea în mod expres rugăciunea Annei între „cântările pe care le cântă Biserica Domnului".

s-a înălţat puterea mea întru Dumnezeul meu;
s-a deschis larg împotriva vrăjmaşilor gura mea,
bucuratu-m-am întru mântuirea Ta.
2 Căci nu este nimeni sfânt precum Domnul,
şi nu este nimeni drept precum Dumnezeul nostru;
nu este nimeni sfânt în afară de Tine.
3 Nu vă făliţi şi nu vorbiţi cu îngâmfare,
să nu iasă vorbe mari din gura voastră,
căci Dumnezeul cunoaşterilor este Domnul
şi Dumnezeul care-Şi pregăteşte lucrările Sale.
4 Arcul celor puternici a slăbit,
şi cei slabi s-au încins cu putere;
5 cei sătui au scăpătat,
iar cei flămânzi au lăsat deoparte ogorul;
căci stearpa a născut de şapte ori
şi cea plină de copii s-a sleit.
6 Domnul ucide şi dă viaţă,
El aruncă în lăcaşul morţilor şi tot El scoate de acolo.
7 Domnul te sărăceşte şi te îmbogăţeşte,
El smereşte şi înalţă.
8 Ridică din ţărână pe cel sărac
şi din gunoi îl înalţă pe cel lipsit
ca să-l aşeze alături de stăpânitorii poporului
şi jilţ de slavă îi dă moştenire.
9 Împlinind ruga celui ce se roagă,
a binecuvântat anii celui drept;
pentru că nu prin putere va izbândi omul,
10 Domnul îl va slăbi pe potrivnicul lui:
Sfânt este Domnul!
Să nu se fălească înţeleptul cu înţelepciunea sa,
şi să nu se fălească cel puternic cu puterea sa,
şi cel bogat să nu se fălească cu bogăţia sa.
Ci întru aceasta să se fălească cel ce se făleşte:
că înţelege şi că-L cunoaşte pe Domnul
şi că face judecată şi dreptate în mijlocul pământului.
Domnul S-a urcat la ceruri şi a tunat,
El va judeca marginile pământului,

El dă tărie regilor noştri,
şi va înălţa puterea unsului Său.

Traducere de Florica Bechet

4

1 Rugăciunea lui Avacum
2 Doamne, auzit-am vestea Ta şi m-am înspăimântat,
priceput-am faptele Tale şi m-am înfricoşat!
În mijlocul a două făpturi vii vei fi cunoscut,
când vor fi aproape anii, Tu vei fi recunoscut,
când va sosi clipa, vei fi arătat,
când se va tulbura sufletul meu, la mânie, Îţi vei aminti de îndurare.
3 Domnul din Thaiman va veni
şi Cel Sfânt, din muntele Pharan, cel cu umbră deasă.

Oprire

Acoperit-a munţii măreţia Lui
şi de lauda Lui e plin pământul.
4 Şi strălucirea Lui va fi precum lumina,
coarne [va ţine] în mâinile Lui,
şi Şi-a pus iubirea cea puternică a tăriei Lui.
5 Înaintea feţei Sale va umbla cuvântul
şi va ieşi, picioarele-I vor fi în sandale.
6 [El] S-a ridicat şi s-a cutremurat pământul,
a privit de jur-împrejur şi neamurile s-au topit.
Munţii cu putere s-au făcut fărâme,
s-au topit dealurile vechi cât veacul.
7 Umblările Lui veşnice în loc de suferinţe le-am văzut,
taberele etiopienilor de groază se vor umple
şi corturile din ţinutul Madiam.
8 Oare-mpotriva râurilor Te-ai mâniat, Doamne?

---

4 Rugăciunea profetului Avacum (Av. 3,2-19) a fost folosită în liturgia mozaică întocmai ca oricare alt psalm (*cf.* Schneider, p. 31). În diaspora elenistică, această rugăciune pare să fi fost integrată în ritualul liturgic ca piesă autonomă, dacă luăm în calcul existenţa unei versiuni greceşti autonome, concepută, probabil, „special pentru întrebuinţarea în sinagogă" (Robinson/Horst, p. 169).

Oare-mpotriva râurilor este urgia Ta?
Oare-mpotriva mării e pornirea Ta?
Căci vei încăleca pe caii Tăi
şi călărimea Ta e mântuirea!
9 „Cu putere îţi vei întinde arcul
împotriva sceptrelor", zice Domnul.

Oprire

Ţara râurilor se va destrăma.
10 Te vor vedea popoarele şi vor fi cuprinse de durerile naşterii.
El împrăştie apele umblării;
şi-a dat genunea glasul său,
înaltul, închipuirea lui, s-a ridicat.
11 Soarele şi luna au stat în locul ei.
Către lumină vor pleca săgeţile Tale,
către lucirea străfulgerării armelor Tale.
12 Cu-ameninţarea Ta vei împuţina pământul
şi cu mânie doborî-vei neamuri.
13 Ai ieşit spre mântuirea poporului Tău,
ca să-i mântuieşti pe unşii Tăi.
Ai aruncat pe capetele nelegiuiţilor pieirea,
le-ai ridicat lanţurile până la grumaz.

Oprire

14 Ai retezat, spre uluire, capetele celor puternici,
de-aceasta ei se vor cutremura.
Zăbalele şi le-or desface
precum săracul ce mănâncă pe furiş.
15 Şi Ţi-ai mânat spre mare caii Tăi,
ce tulbură noian de ape.
16 De strajă-am stat şi mi s-au strâns de groază măruntaiele
de glasul rugăciunii de pe buzele mele,
şi-un tremur mi s-a strecurat în oase,
şi pe sub mine starea mea s-a tulburat.
Liniştit voi sta în ziua strâmtorării mele,
ca să mă urc spre poporul unde am pribegit.
17 Căci nu va mai rodi smochinul,
şi nici prin vii roade nu se vor afla;

munca măslinului va fi înşelătoare,
şi ţarinile nu vor mai rodi bucate;
rămas-au oile făr' de păşune,
şi nu se află boi lângă ieslea împăcării lor.
18 Eu unul însă întru Domnul mă voi veseli,
mă voi bucura în Dumnezeu, mântuitorul meu!
19 Domnul Dumnezeu este puterea mea
şi paşii mi-i va îndruma spre împlinire.
Către-nălţimi mă va ridica,
spre-a birui cu a Lui cântare!

Traducere de Cristian Gaşpar

5
Rugăciunea lui Isaia

9 De cu noapte se ridică duhul meu spre Tine, Dumnezeule,
fiindcă poruncile Tale lumină sunt pe pământ.
Învăţaţi-vă dreptatea, voi, cei care locuiţi pământul!
10 Căci cel necredincios a fost potolit; el nu va învăţa dreptatea pe pământ,
adevărul nu-l va săvârşi.
Piară cel necredincios, ca să nu vadă slava Domnului!
11 Doamne, înalt este braţul Tău, şi ei n-au ştiut,
iar cei ştiutori se vor ruşina;
râvna va cuprinde poporul cel neînvăţat
şi acum focul îi va mistui pe cei potrivnici.
12 Doamne, Dumnezeul nostru, dăruieşte-ne pacea,
căci Tu pe toate ni le-ai dat nouă.
13 Doamne, Dumnezeul nostru, câştigă-ne pentru Tine!

5 Datorită cuvintelor cu care începe în Septuaginta („De cu noapte se ridică duhul meu către tine, Dumnezeule...”), *Rugăciunea lui Isaia* (Is. 26,9-20) a fost încă de la început populară printre creştini ca rugăciune de seară sau de dimineaţă. Ioan Gură de Aur (*Homilia* 14, 4, în PG 62, 576) menţionează că în vremea sa rugăciunea aceasta era inclusă în slujba utreniei. Cât de iubită şi de intens rostită sau cântată a fost această rugăciune atât în Biserica romană cât şi în cea bizantină o atestă următorul fapt: pe o bucată de papirus din sec. VII-VIII, confecţionată spre a fi purtată ca amuletă, se află înscrisă versiunea grecească a acestui text (*cf.* Schneider, p. 47).

Doamne, în afară de Tine pe altul nu ştim,
numele Tău îl numim.
14 Iar cei morţi nu vor vedea viaţa,
nici doctorii nu[-i] vor învia;
de aceea i-ai dus şi i-ai nimicit
şi ai luat toată partea bărbătească de la ei.
15 Adaugă lor rele, Doamne,
adaugă rele tuturor celor slăviţi ai pământului!
16 Doamne, în strâmtorare mi-am adus aminte de Tine,
întru puţină strâmtorare a fost certarea Ta către noi.
17 Precum cea aflată în dureri se apropie să nască
şi strigă în durerea ei,
aşa am ajuns noi pentru cel iubit al Tău.
18 De frica Ta, Doamne, în pântece am luat
şi ne-am chinuit şi am născut;
duhul mântuirii Tale l-am făcut pe pământ,
noi nu ne vom prăbuşi, ci se vor prăbuşi cei ce locuiesc pământul.
19 Morţii vor învia şi cei din morminte se vor scula,
iar cei din pământ se vor veseli,
căci roua de la Tine le este vindecare,
iar pământul necredincioşilor va pieri.
20 Du-te, popor al meu, intră în încăperile tale,
închide uşa după tine, ascunde-te câteva clipe,
până când va trece mânia Domnului.

Traducere de Ion Pătrulescu

6
Rugăciunea lui Iona

3 În strâmtorarea mea, strigat-am către Domnul Dumnezeul meu,

6 Aşa-numita *Rugăciune a lui Iona* (Iona 2,3-10) este una dintre cele mai cunoscute „rugăciuni de mulţumire" din VT. Ca tonalitate şi tip discursiv, se apropie de „psalmii de mulţumire" cum sunt Ps. 30 sau cel din Sir. 51,1-12. Din punct de vedere narativ, Iona ar fi rostit această rugăciune atunci când se afla în pântecele monstrului marin care îl înghiţise la porunca Domnului, pentru a-l pedepsi pentru că „fugise de la faţa Domnului". Or, într-o situaţie limită, ne-am fi aşteptat să găsim o rugăciune de implorare şi nu una

şi din pântecele iadului a auzit chemarea mea,
ai auzit glasul meu!
4 M-ai prăvălit în adâncurile inimii mării
şi şuvoaiele m-au împresurat;
toate talazurile Tale şi valurile Tale peste mine au năvălit.
5 Iar eu am zis: „Alungat am fost din faţa ochilor Tăi;
îmi va mai fi dat oare să privesc la templul Tău cel sfânt?"
6 În juru-mi, apă s-a revărsat până-n suflet,
genunea de pe urmă m-a înconjurat,
s-a înfundat capul meu în crăpăturile munţilor!
7 M-am coborât până la pământ, ai cărui drugi sunt veşnice zăvoare.
Să se ridice din stricăciune viaţa mea, Doamne Dumnezeul meu!
8 Când sufletul meu era gata să piară, de Domnul mi-am adus aminte;
de-ar fi s-ajungă până la Tine ruga-mi, în templul Tău cel sfânt!
9 Cei ce se ţin de cele mincinoase şi deşarte au părăsit îndurarea [ce li
s-a arătat].
10 Dar eu, cu glas de laudă şi de mărturisire, Îţi voi aduce jertfă Ţie,
câte Ţi-am făgăduit voi împlini, pentru mântuirea mea întru Domnul.

Traducere de Cristian Gaşpar

---

de mulţumire! Mai mult, ca în toate rugăciunile de acest tip, verbele sunt întrebuinţate la trecut, ca pentru a marca mulţumirea pentru un act de îndurare a Domnului deja petrecut. Aceste nepotriviri au fost sesizate de comentatori încă din Antichitate. Flavius Iosephus (*Antiq. iud.* 9, 214), ca şi unele dintre targum-uri, au modificat ordinea secvenţelor şi au pus rugăciunea după momentul în care Iona a ieşit din pântecele chitului.
Ca şi rugăciunea lui Daniel, profet alături de care Iona apare adesea reprezentat în iconografia creştină, rugăciunea lui Iona a fost înţeleasă de primii comentatori creştini, ca şi de mulţi dintre Părinţii Bisericii, ca o prefigurare a modelului hristic. În mod concret, rugăciunea rostită de Iona a fost pusă în relaţie cu rugăciunea pe care Mântuitorul Iisus Hristos va fi rostit-o în momentul pogorârii în iad (Ieronim, Chiril al Alexandriei, Theodoret al Cyrului), sau în timpul agoniei pe cruce (Origen, Vasile cel Mare, Hesychios din Ierusalim).

7
Rugăciunea lui Azaria

26 Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaslăvit este numele Tău în veci,
27 căci drept eşti întru toate cele pe care ni le-ai făcut,

7–8 Identificate în corpusul Odelor cu numerele 7 şi 8, aceste două piese constituie o unitate, fiind prezentate ca excerpte din *Cartea profetului Daniel*, inserate în unele manuscrise la Dan. 3, între vv. 26-45, respectiv 52-88. Punctul de plecare istorico-narativ îl constituie decizia regelui Nabucodonosor de a-i pedepsi exemplar pe cei trei tineri evrei (Azaria, Anania şi Misail) care au refuzat să se închine la idolul de aur ridicat de rege în câmpia Deir din ţinutul Babilonului. Aruncaţi într-un cuptor de foc, cei trei tineri au scăpat nevătămaţi, asistaţi şi de un trimis ceresc. Prima odă, rugăciunea propriu-zisă, se prezintă ca o serie de enunţuri imprecative şi penitenţiale, iar a doua reprezintă un imn de slavă şi mulţumire adresat Domnului îndurărilor. Ca tematică şi tonalitate a discursului, ambele secvenţe prezintă evidente asemănări cu Psalmii, în special cu Ps. 140, 148 şi 150.

După cum atestă tradiţia iudaică non-masoretică, precum şi abundenţa de material psaltic non-canonic din multe manuscrise qumranice, evreii compuneau adesea rugăciuni şi cântări de acest tip, adesea în mod spontan. Problema textual-istorică, încă nerezolvată definitiv şi consensual, este dacă aceste două ample şi importante texte poetice fac parte din textul ebraic iniţial al Cărţii lui Daniel (redactat, după toate probabilităţile, în prima jumătate a secolul al II-lea î.H.) sau sunt adaosuri ulterioare (nu mai vechi decât a doua jumătate a secolului al II-lea î.H.) provenite din mediile iudaice puternic elenizate. Oricum, impresia specialiştilor este că, deopotrivă versiunea ebraică pre-masoretică, dar şi textul grecesc al Septuagintei atestă unitate şi coeziune stilistică şi compoziţională (*cf. The Oxford Annotated Apocrypha*, p. 174), aşa încât răspunsul la întrebarea dacă textul narativ şi cele două texte poetice au fost redactate de aceeaşi mână sau de mâini diferite nici nu are o relevanţă prea mare.

Cântarea celor trei tineri a fost intonată în Biserică încă din primele secole creştine, ca imn de slavă, la încheierea slujbei de Paşti, ocupând ulterior un loc important mai întâi în seria rugăciunilor pe care monahii le rosteau în chilii, pentru ca ulterior să fie integrată în ritualul liturgic zilnic din mănăstiri, ca rugăciune de dimineaţă. Constatând larga popularitate de care se bucura prin mediile monastice, Grigore al Nyssei remarca pe la anul 380 (*Vita Sanctae Macrinae*, în PG 46, 993) că „imnul celor trei tineri“ se prezintă ca o formă ideală de psalmodiere. Literatura patristică abundă de mărturii privitoare la aprecierea de care se bucurau versetele acestui imn, fapt care a făcut să fie adoptat ca piesă importantă a serviciului liturgic, în Orient ca şi în Occident. Ioan Gură de Aur (*Quod nemo laeditur* 16, în PG 52, 477) constata că „imnul de laudă al celor trei tineri" este cântat pe toată faţa pământului, iar în actele Conciliului al IV-lea de la Toledo se menţiona faptul că intonarea acestui imn în liturgia duminicală şi în zilele de sărbătoare era în Hispania o *antiqua consuetudo* (*cf.* Schneider, p. 45).

şi toate lucrările Tale [sunt] adevărate şi căile Tale, drepte,
şi toate judecăţile Tale, adevărate,
28 şi spre adevăr ai judecat
în toate cele pe care le-ai adus peste noi,
şi asupra sfintei cetăţi a părinţilor noştri, Ierusalimul,
fiindcă întru adevăr şi judecată făcut-ai toate acestea pentru greşelile noastre;
29 căci am greşit şi fărădelegi săvârşit-am depărtându-ne de Tine,
şi greu am greşit în toate şi poruncile Legii Tale nu le-am ascultat,
30 nici nu le-am păzit, nici nu le-am împlinit
precum ne-ai poruncit, ca bine să ne fie.
31 Şi-acum toate câte ni le-ai adus, şi toate câte ni le-ai făcut, întru adevărată judecată le-ai făcut
32 şi ne-ai dat pe noi în mâinile vrăjmaşilor noştri celor fără de lege [şi-]ale celor mai răi păcătoşi
şi regelui celui nedrept şi celui mai ticălos de pe-ntregul pământ.
33 Şi acum nici că putem deschide gura,
ruşine şi ocară întâmplatu-s-a robilor Tăi şi celor ce Te cinstesc.
34 Nu ne da până la sfârşit, pentru numele Tău,
şi nu-Ţi strica Legământul
35 şi nu-Ţi depărta îndurarea Ta de la noi,
pentru Avraam cel iubit de Tine
şi pentru Isaac, robul Tău,
şi Israel, sfântul Tău,
36 fiindcă ai grăit către ei şi le-ai spus
că le vei înmulţi sămânţa ca stelele cerului
şi ca nisipul cel de la marginea mării.
37 Căci, Stăpâne, am ajuns mai mici decât toate neamurile
şi smeriţi suntem în tot pământul astăzi, pentru păcatele noastre,
38 şi nu se află la vremea-aceasta domn şi profet şi căpetenie,
nici ardere de tot, nici jertfă, nici prinos, nici tămâiere,
nici loc unde s-aducem roade înainte-Ţi şi să aflăm îndurare;
39 ci, cu suflet zdrobit şi duh de smerenie, să fim primiţi
ca întru ardere de tot de berbeci şi de tauri

În tradiţia textuală biblică românească, ambele părţi sunt incluse, ca o unitate, în rândul cărţilor deuterocanonice, între Epistola lui Ieremia şi 3 Ezdra (în Bibl. 1688 cu titlul: *Cântarea celor 3 coconi*).

şi ca întru mii şi mii de miei graşi;
40 astfel să fie jertfa noastră înaintea Ta, astăzi,
şi să afle-ngăduinţă înaintea Ta,
căci nu este ruşinare pentru cei ce cred în Tine.
41 Şi acum, Te urmăm din toată inima şi ne temem de Tine
şi căutăm faţa Ta, să nu ne dai de ruşine,
42 ci fă cu noi după bunăvoinţa Ta
şi după mulţimea îndurării Tale,
43 şi liberează-ne după faptele Tale minunate
şi dă slavă numelui Tău, Doamne!
44 Şi să dea înapoi toţi cei ce vor răul robilor Tăi
şi să fie ruşinaţi, lipsiţi de orice putere şi stăpânire,
şi tăria lor să se sfărâme;
45 să afle că Tu eşti Domnul, singurul Dumnezeu
şi preamărit peste întreaga lume!

Traducere de Florica Bechet

8
Cântarea celor trei tineri

52 Binecuvântat eşti, Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaînălţat în veci,
şi binecuvântat numele slavei Tale cel sfânt
şi prealăudat şi preaînălţat în veci.
53 Binecuvântat eşti în templul sfintei Tale slave
şi preacântat şi preaslăvit în veci.
54 Binecuvântat eşti, Cel ce priveşti genunile aşezat pe heruvimi,
şi prealăudat şi preaînălţat în veci.
55 Binecuvântat eşti pe tronul împărăţiei Tale
şi preacântat şi preaînălţat în veci.
56 Binecuvântat eşti în tăria cerului
şi preacântat şi preaslăvit în veci.
57 Binecuvântaţi, toate lucrările Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
58 Binecuvântaţi, îngeri ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
59 Binecuvântaţi, ceruri, pe Domnul;

cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
60 Binecuvântaţi, toate apele de deasupra cerului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
61 Binecuvântaţi, toate oştirile Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
62 Binecuvântaţi, soare şi lună, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
63 Binecuvântaţi, stele ale cerului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
64 Binecuvântaţi, fiece ploaie şi rouă, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
65 Binecuvântaţi, toate vânturile, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
66 Binecuvântaţi, foc şi arşiţă, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
67 Binecuvântaţi, frig şi căldură, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
68 Binecuvântaţi, rouă şi ninsori, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
69 Binecuvântaţi, îngheţ şi frig, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
70 Binecuvântaţi, brume şi zăpezi, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
71 Binecuvântaţi, nopţi şi zile, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
72 Binecuvântaţi, lumină şi întuneric, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
73 Binecuvântaţi, fulgere şi nori, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
74 Să-L binecuvânteze pământul pe Domnul;
să-L cânte şi să-L preaînalţe în veci!
75 Binecuvântaţi, munţi şi dealuri, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
76 Binecuvântaţi, toate câte creşteţi pe pământ, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
77 Binecuvântaţi, izvoare, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!

78 Binecuvântaţi, mări şi râuri, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
79 Binecuvântaţi, balene şi toate câte mişcă în ape, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
80 Binecuvântaţi, toate zburătoarele cerului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
81 Binecuvântaţi, fiare şi toate dobitoacele pământului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
82 Binecuvântaţi, fii ai oamenilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
83 Să-L binecuvânteze Israel pe Domnul;
să-L cânte şi să-L preaînalţe în veci!
84 Binecuvântaţi, preoţi ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
85 Binecuvântaţi, robi ai Domnului, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
86 Binecuvântaţi, duhuri şi suflete ale drepţilor, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
87 Binecuvântaţi, voi cei credincioşi şi smeriţi cu inima, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!
88 Binecuvântaţi, Ananie, Azarie, Misaele, pe Domnul;
cântaţi-L şi preaînălţaţi-L în veci!

Traducere de Florica Bechet

9

Cântarea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu

46 Măreşte sufletul meu pe Domnul

---

9 şi 13 *Odele neotestamentare*. Prin semnificaţia lor teologică, dar şi prin caracterul lor imnic, unele fragmente din NT au fost detaşate din Evanghelii şi întrebuinţate în primele secole creştine în discursul liturgic. Includerea, în multe manuscrise ale Septuagintei, a fragmentelor neotestamentare *Cântarea Mariei, Născătoarea de Dumnezeu* (Lc. 1,46-55), împreună cu *Cântarea lui Zaharia* (Lc. 1,68-79) şi *Rugăciunea lui Simeon* (Lc. 2,29-32) indică faptul că asemenea texte (*cantica de Evangelio*) se bucurau de un prestigiu similar cu Psalmii şi cu celelalte „ode" din VT (*cantica prophetarum*). Denumite după *incipit*-ul lor *Magnificat*, *Benedictus* şi, respectiv, *Nunc dimittis*, aceste trei piese au fost integrate în momentele liturgice ale „laudelor" (*Laudes*) şi ale „vecerniei" (*Vesperae*)

47 şi a tresăltat de bucurie duhul meu în Dumnezeu, mântuitorul meu,
48 că a privit la smerenia roabei Sale;
iată, de acum, mă vor ferici toate neamurile,

---

deja către sfârşitul secolului al IV-lea, potrivit menţionărilor exprese ale lui Niceta al Remesianei (*De utilitate hymnorum*, 11). Obiceiul intonării lor în diferite împrejurări trebuie să fi fost însă chiar mai vechi, deoarece Ambrozie îşi îndemna credincioşii să se grăbească dimineaţa către biserică şi „să înceapă cu imnele şi cântările... pe care le citiţi în Evanghelie" (*In psalm.* 118).

Există indicii că şi în partea orientală a lumii creştine aceste rugăciuni neotestamentare erau preţuite pentru virtuţile lor poetico-liturgice. Menţiuni scrise indică de exemplu faptul că, în primele decenii ale sec. al V-lea, *Rugăciunea lui Simeon* era parte componentă a rugăciunilor de seară, iar în secolul următor Nilus, stareţul mănăstirii de pe muntele Sinai, considera deja acest obicei o regulă stabilă. Norma aceasta liturgică este menţionată şi într-un ceaslov bizantin din sec. al XII-lea. Alte menţionări documentare timpurii atestă că *Rugăciunea lui Simeon* („Acum slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne...") se rostea în momentul solemn al dezbrăcării veşmintelor liturgice de către preot, practică prezentă şi astăzi în tradiţia răsăriteană. Cărţile de tipic liturgic din epoca modernă recomandă în Biserica Ortodoxă intonarea acestei rugăciuni la sfârşitul diferitelor slujbe sau procesiuni (am preluat aceste informaţii de la Antoniadis, p. 43 şi Schneider, pp. 48-49, unde se găsesc şi indicaţiile bibliografic-documentare precise).

Câteva cuvinte acum despre conţinutul odelor neotestamentare. Se cuvine mai întâi să subliniem faptul că toate trei au un puternic şi explicit caracter profetic-mesianic. Deşi unele versiuni latineşti ale NT atribuie Elisabetei, mama lui Ioan Botezătorul, rostirea profeţiei despre naşterea Mântuitorului (*cf.* Guthrie *et alii*, 1984, p. 931), tradiţia textuală generală, confirmată de majoritatea comentatorilor antici şi moderni, pune cuvintele imnului *Magnificat* pe seama Fecioarei Maria. Înrudită prin tematică şi prin unele motive cu *Cântarea Annei, mama lui Samuel*, cântarea de bucurie a Fecioarei Maria se încadrează din punct de vedere narativ după momentul Bunei Vestiri, fiind rostită în timpul vizitei pe care Maica Domnului a făcut-o Elisabetei. Ecourile din Psalmi sunt puternice, dincolo de emoţia reală exprimată de cea aleasă să nască pe Domnul.

Şi cele 12 versete ale *Cântării lui Zaharia* se încadrează în tonalitatea profetic-mesianică a celui mai autentic filon al tradiţiei imnice a poporului lui Israel. Cuprins şi el de Duhul Sfânt, tatăl Înainte-mergătorului Ioan se referă explicit la apropiata împlinire a profeţiilor mesianice prin cuvinte precum „răscumpărare", „mântuire" sau „izbăvire".

Contextul în care este rostită scurta *Rugăciune a lui Simeon* („Acum slobozeşte – *litt.* slobozeşti – pe robul Tău...") este de asemenea încărcat cu substanţă mesianică. Potrivit străvechii cutume a poporului lui Israel, pruncul Iisus a fost dus de mama lui la Templu pentru a fi închinat Domnului (Lc. 2,23; Ex. 13,2-12). Inspirat de Duhul Sfânt, „dreptul Simeon", bătrânul cuvios căruia îi fusese sortit să nu moară înainte de a-l vedea pe Mesia, rosteşte cuvintele de binecuvântare care, prin intensitatea mesajului lor profetic şi mesianic, au devenit pentru creştini o secvenţă neotestamentară frecvent întrebuinţată în contextele liturgice.

49 căci mi-a făcut lucruri mărețe Cel Puternic
şi sfânt este Numele Lui,
50 şi îndurarea Lui, din neam în neam, spre cei ce se tem de El.
51 Făcut-a putere cu brațul Său,
risipit-a pe cei trufaşi în cugetarea inimii lor;
52 i-a dat jos pe cei puternici de pe tronuri
şi i-a înălțat pe cei smeriți;
53 pe cei flămânzi i-a umplut de bunătăți,
iar pe cei bogați i-a lăsat cu mâinile goale.
54 Primit-a pe Israel, slujitorul Său, aducându-Şi aminte de îndurare,
55 precum a grăit către părinții noştri,
lui Avraam şi seminției lui, în veac.

Cântarea lui Zaharia

68 Binecuvântat fie Domnul, Dumnezeul lui Israel,
pentru că a cercetat şi a răscumpărat poporul Său
69 şi ne-a înălțat putere de mântuire
în casa lui David, slujitorul Său,
70 precum a grăit prin gura sfinților Săi proroci din veac:
71 izbăvire de vrăjmaşii noştri
şi din mâna tuturor celor care ne urăsc,
72 ca să-Şi arate îndurarea față de părinții noştri
şi să-Şi aducă aminte de legământul Său cel sfânt,
73 de jurământul făcut lui Avraam, părintele nostru,
74 că ne va da nouă ca, fără teamă, izbăviți din mâna duşmanilor noştri,
75 să-I slujim în sfințenie şi dreptate
dinaintea Lui, în toate zilele noastre.
76 Iar tu, copile, proroc al Celui Preaînalt te vei chema:
căci vei merge în fața Domnului, ca să pregăteşti căile Sale,
77 pentru a da poporului Său cunoaşterea mântuirii
întru iertarea păcatelor noastre,
78 prin iubirea îndurătoare a Dumnezeului nostru,
cu care ne-a cercetat Răsăritul cel de sus,
79 ca să lumineze pe cei care şed în întuneric şi în umbra morții
şi să îndrepte paşii noştri pe calea păcii.

Traducere de Francisca Băltăceanu

II. Alte ode

10
Cântarea lui Isaia

1 Cânta-voi acum celui iubit [al meu] cântarea iubitului [meu] pentru
via mea.
Iubitul meu avea o vie pe un deal, într-un loc mănos.
2 Şi am făcut gard în jurul ei şi am sădit viţă de soi.
În mijlocul ei am zidit un turn, am săpat [un loc pentru] teasc
şi mă aşteptam să facă struguri, dar a făcut mărăcini.
3 Şi acum, omule din Iuda şi voi, cei ce locuiţi în Ierusalim,
judecaţi între mine şi via mea.
4 Ce să-i mai fac viei mele? Ce nu i-am făcut?
Pentru că eu mă aşteptam să-mi facă struguri şi ea a făcut mărăcini.
5 Dar am să vă spun acum ce-i voi face viei mele:
îi voi lua gardul şi va fi de jaf,
îi voi dărâma zidul şi va fi de călcat în picioare,
6 şi mă voi lepăda de via mea şi nu va mai fi tăiată, nici săpată
şi vor creşte în ea mărăcini ca într-un loc sterp
şi voi porunci norilor să nu o mai ude cu ploaie.
7 Căci via Domnului Sabaoth este casa lui Israel
şi omul din Iuda este răsadul cel iubit;
mă aşteptam să facă judecată
şi a făcut nelegiuire; şi nu dreptate, ci ţipăt.
8 Vai celor ce alipesc casă de casă
şi leagă ogor de ogor, ca să ia ce-i al vecinului!
Oare locuiţi singuri pe pământ?
9 Căci toate acestea au ajuns la urechile Domnului Sabaoth.

Traducere de Ion Pătrulescu

---

10 Isaia 5,1-9.

11
Rugăciunea lui Ezekia

10 Eu am zis: În culmea zilelor mele
voi merge la porţile lăcaşului morţilor,
mă voi despărţi de anii care mi-au rămas.
11 Am zis: Nu voi mai vedea mântuirea lui Dumnezeu pe pământ,
nu voi mai vedea om dintre locuitorii lumii.
12 Am fost scos din neamul meu,
am părăsit rămăşiţa vieţii mele;
a ieşit şi s-a dus de la mine
ca unul care-şi strânge cortul după ce l-a întins;
duhul meu în mine s-a făcut
ca o pânză când ţesătoarea se apropie să o taie.
13 În ziua aceea am fost dat până în zori ca unui leu:
aşa mi-a zdrobit toate oasele,
căci i-am fost dat din zi şi până în noapte.
14 Ca rândunica, aşa voi striga,
şi ca turtureaua, aşa voi geme;
căci s-au sfârşit ochii mei cătând
spre înaltul cerului către Domnul,
15 care m-a izbăvit şi mi-a luat durerea din suflet.
16 Doamne, Ţie Ţi s-a dat de veste despre aceasta,
şi ai înviorat suflarea mea şi, alinându-mă, mi-ai dat viaţă.
17 Căci Tu ai pus deoparte sufletul meu ca să nu piară
şi ai lepădat îndărătul meu toate păcatele mele.
18 Căci nu cei din lăcaşul morţilor Te vor lăuda,
nici cei morţi nu Te vor binecuvânta,
nici nu vor nădăjdui cei din lăcaşul morţilor întru milostivirea Ta.
19 Cei vii Te vor binecuvânta, ca şi mine;
căci, de astăzi înainte, voi face copii,
care vor vesti dreptatea Ta, Doamne al mântuirii mele!
20 Iar eu nu voi înceta să Te binecuvântez cu harfa
în toate zilele vieţii mele,
înaintea Casei lui Dumnezeu.

Traducere de Ion Pătrulescu

11 Isaia 38,10-20

12
Rugăciunea lui Manasse

1 Doamne Atotputernice,
Dumnezeule al părinţilor noştri,

---

12 Fiu şi urmaş la tron al regelui Ezekia, Manasse este prezentat în VT ca una dintre cele mai întunecate personalităţi din istoria poporului lui Israel. A urcat pe tron la vârsta de aprox. 12 ani, către anul 693 î.H., mai întâi ca asociat al tatălui iar apoi, peste zece ani, ca singur rege în Iuda, până spre 642 î.H. Din 4Rg. 21,1-19, aflăm că a promovat o politică de apropiere faţă de Imperiul Asirian, catastrofală pentru neamul său prin concesiile masive făcute idolatriei şi prin implicitele persecuţii la adresa susţinătorilor interni ai rigorismului iudaic tradiţional. A pus să se construiască sanctuare păgâne pe locurile înalte din regat, la care s-au adăugat un altar dedicat lui Baal şi alte două altare consacrate cultului babilonian al astrelor, în imediata apropiere a Templului. Potrivit unei tradiţii rabinice neconfirmate însă de Scriptură, Manasse ar fi fost cel care a poruncit uciderea marelui profet Isaia.
Sacrilegiile şi crimele sale au dus la decăderea regatului Iuda, regele însuşi trebuind să îndure umilinţa unui exil în Babilon, menţionat în 2Par. 33,11. În aceeaşi carte se face o trimitere sumară la pocăinţa regelui pentru păcatele comise şi la o rugăciune pe care Manasse ar fi adresat-o Domnului şi în urma căreia Domnul s-a milostivit de el, eliberându-l din exil şi îngăduindu-i să-şi restaureze regatul (2Par. 33,18-23).
Destinul regelui şi în special pocăinţa lui au persistat în memoria colectivă, aşa încât, ulterior, un autor anonim a creat textul rugăciunii cunoscute, pe care a atribuit-o regelui Manasse. Cât priveşte paternitatea textului şi epoca în care acesta a putut fi redactat, unii învăţaţi sunt de părere că autorul originalului ar fi scris în ebraică (Harl, Dorival, Munnich, p. 325), pe când alţii cred că un evreu elenizat, care ar fi trăit în ultimele decenii ale erei pre-creştine, ar fi compus rugăciunea într-o greacă puternic semitizată (*The Oxford Annotated Apocrypha*, p. 281). Prin tematică, stil şi conţinut, *Rugăciunea lui Manasse* se încadrează perfect în literatura penitenţial-devoţională clasică a iudaismului. Mai mult încă, fundamentul teologic al discursului poetic este în deplină consonanţă cu marele principiu al teologiei iudaice tradiţionale: Domnul este singurul Dumnezeu, El este Dumnezeul dreptăţii, dar şi Dumnezeul iubirii, al îndurării şi iertării faţă de cei care se pocăiesc. Accentul pus pe dimensiunea penitenţială corespunde orientării post-exilice a teologiei mozaice. Dumnezeul iertării este la fel de mare ca Dumnezeul dreptăţii şi al pedepselor. Faptul că El acordă iertarea Sa chiar şi unui mare păcătos precum regele Manasse reprezintă un fel de garanţie, o promisiune şi o subliniere a virtuţilor supreme ale pocăinţei.
Calităţile textului rugăciunii şi conformitatea teologiei sale cu tradiţia au determinat asimilarea sa printre bucăţile legitimate în timp prin întrebuinţarea lor în ritualul liturgic. În numeroase manuscrise timpurii ale Septuagintei, *Rugăciunea regelui Manasse* a fost copiată alături de celelalte imnuri şi rugăciuni, de regulă imediat după Psalmi, fiind în cele din urmă acceptată tacit în ediţiile biblice ortodoxe. Urmând această tradiţie, Rahlfs

al lui Avraam, al lui Isaac şi al lui Iacob,
şi al seminției lor celei drepte,
2 Tu, Cel care ai făcut cerul şi pământul, împreună cu toată podoaba lor,
3 Tu, Cel care ai înlănţuit marea prin cuvântul poruncii Tale,
care ai încuiat genunea şi ai pecetluit-o cu Numele Tău cel înfricoşat şi preamărit;
4 Tu, cel de care toate se înspăimântă şi se cutremură în faţa puterii Tale,
5 căci strălucirea măririi Tale nu poate fi îndurată,
şi nimeni nu se poate împotrivi urgiei ameninţării Tale asupra păcătoşilor.
6 Nemăsurată şi cu neputinţă de scrutat este [însă] îndurarea făgăduinţei Tale,
7 căci Tu eşti Domnul cel Preaînalt,
milos, îndelung-răbdător şi plin de îndurare,
căruia Îi pare rău de relele oamenilor.

---

a inclus *Rugăciunea regelui Manasse* în seria Odelor, publicându-le pe toate împreună imediat după Psalmi şi înainte de Proverbe.

O istorie textuală similară ne întâmpină în tradiţia latină. Menţinerea şi circulaţia acestei rugăciuni în unele manuscrise ale Vulgatei i-au asigurat o anumită legitimitate, recunoscută în cele din urmă la Conciliul de la Trento, în anul 1546. Acum s-a decis acceptarea rugăciunii regelui Manasse în ediţiile catolice standard, într-un apendice, alături de 3 şi 4 Ezdra, argumentele invocate fiind acelea că textele în cauză au fost citate de unii Părinţi ai Bisericii şi sunt cuprinse în multe ediţii ale Bibliei latine, atât manuscrise, cât şi tipărite („Oratio Manassae, necnon libri duo, qui sub libri tertii et quarti Esdrae nomine circumferuntur, hoc in loco, extra scilicet seriem canonicorum librorum, quos sancta Tridentina Synodus suscepit, et pro canonicis suscipiendos decreuit, sepositi sunt, ne prorsus interirent, quippe qui a nonnulis sanctis Patribus interdum citantur, et in aliquibus Bibliis latinis tam manu scriptis quam impressis reperiuntur" – Vulg., p. 1153).

Câteva cuvinte acum despre tradiţia textuală românească. Faptul că în Biblia de la Bucureşti (1688) textul rugăciunii lui Manasse nu este reţinut se explică prin aceea că „izvodul" principal al primei versiuni complete a Bibliei în limba română a fost cunoscuta ediţie protestantă a Septuagintei (Frankfurt, 1597), reputată în epocă pentru virtuţile sale filologice. Cea dintâi versiune românească a rugăciunii se găseşte însă în monumentala tipăritură de la 1795 a lui Samuil Micu. Cu titlul *Rugăciunea lui Manassi, împărat Iudei, când era rob în Vavilon*, ilustrul învăţat ardelean instituie astfel o tradiţie textuală stabilă: Bibl. 1819, Şaguna, Filotei, Bibl. 1914, Bibl. 1936, Radu-Gal., ediţiile ortodoxe curente, până la Anania, publică acest text drept ultima carte a VT. Versiunile acceptate de neoprotestanţii români, atât cele care se bazează pe Cornilescu, precum şi cele independente, nu acceptă canonicitatea rugăciunii şi nu o reţin.

8 Tu, Doamne, Dumnezeule al celor drepți,
Tu nu ai pus pocăință pentru cei drepți,
pentru Avraam, pentru Isaac şi pentru Iacob, care nu au păcătuit împotriva Ta,
ci ai pus pocăință pentru mine, păcătosul,
9 fiindcă numărul păcatelor mele este mai mare decât nisipul mării;
s-au înmulțit nelegiuirile mele, Doamne, s-au înmulțit,
şi nu sunt vrednic să îmi înalț ochii şi să privesc la înălțimea cerului,
din pricina mulțimii nedreptăților pe care le-am săvârşit.
10 Înlănțuit sunt cu multe cătuşe de fier,
aşa încât lepădat sunt din pricina păcatelor mele,
şi pentru mine nu este izbăvire,
întrucât am stârnit mânia Ta
şi am săvârşit ceea ce este rău înaintea Ta,
aşezând spurcăciuni şi înmulțind ocările.
11 Iar acum îmi plec genunchiul inimii mele, implorând bunătatea Ta.
12 Am păcătuit, Doamne, am păcătuit,
şi nelegiuirile mele eu le cunosc.
13 Mă rog şi Îți cer [cu stăruință]:
Iartă-mă, Doamne, iartă-mă!
Nu mă nimici [pentru] nelegiuirile mele,
nici nu fi mâniat pe vecie, copleşindu-mă sub răutăți,
şi nu mă osândi [să stau] în străfundurile pământului.
Căci Tu eşti, Doamne, Dumnezeul celor ce se pocăiesc,
14 şi în mine Tu Îți vei arăta bunătatea;
căci, nevrednică ființă [cum sunt], mă vei mântui după marea Ta îndurare.
15 Şi eu Te voi lăuda neîntrerupt, în toate zilele vieții mele.
Căci Ție toate puterile din ceruri Îți înalță cântări
şi a Ta este mărirea în veci, amin.

Traducere de Eugen Munteanu

13
Rugăciunea lui Simeon

29 Acum slobozeşti pe robul Tău, Stăpâne,
după cuvântul Tău, în pace,
30 căci au văzut ochii mei mântuirea Ta,
pe care ai pregătit-o în faţa tuturor popoarelor,
32 lumină spre luminarea neamurilor
şi slavă poporului Tău, Israel.

Traducere de Francisca Băltăceanu

14
Cântarea dimineţii

1 Slavă întru cele de sus lui Dumnezeu

---

13 Vezi nota la Od. 9.

14 Denumit în LXX ὕμνος ἑωθινός, acest imn reprezintă o piesă centrală a discursului liturgic ortodox. Cu titlul larg cunoscut *Doxologia mare*, imnul acesta este frecvent tipărit în Ceaslov, fiind intonat la slujba utreniei. *Cântarea dimineţii* (denumită în unele manuscrise în limba latină şi *Hymnus angelicus*, dar mai frecvent, după primul verset, *Gloria in excelsis Deo*) este o creaţie creştină timpurie. Atanasie al Alexandriei (295-343), ucenic al lui Antonie cel Mare, recomanda în mod expres tinerelor monahii să intoneze zilnic, dimineaţa foarte devreme (ὄρθρος), această „cântare a dimineţii" (*De virginibus*, 20), extrem de populară în Bisericile din Răsărit. În liturgia romană *Gloria in excelsis* a intrat în uzul curent doar începând cu secolul al VI-lea.
Reflectând o proiecţie teologică şi o retorică pur creştină, *Cântarea dimineţii* se apropie mai mult de imnele liturgice compuse de marii doxografi bizantini decât de structura ebraizantă a Psalmilor.
Întrucât seria Odelor este singurul loc din LXX în care apare acest imn, oferim în cele ce urmează câteva note şi comentarii textuale.

14,1 „Slavă întru cele de sus..." : începutul acestui imn este un verset celebru din Luca 2,14, unde se vorbeşte despre cântarea îngerilor la naşterea Mântuitorului (*Gloria in excelsis*). Lectura acestui pasaj este nesigură, tradiţia manuscrisă propunându-ne două variante, uşor diferite. Una dintre acestea este reţinută, cu prudenţă filologică, în ediţia critică Nestle/Aland a NT, unde găsim următoarea formulare: δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ / καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη / [ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας]. La Rahlfs, ultima parte a secvenţei reflectă o lecţiune alternativă, prezentă şi în unele manuscrise ale NT: δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ / καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,/ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Consecvenţi cu opţiunea de bază a ediţiei noastre, în traducere am urmat îndeaproape versiunea LXX, după Rahlfs, care este de altfel şi cea general acceptată în tradiţia textuală românească: „Slava lui Dumnezău

întru ceriuri înalte şi pre pământ pace, întru oameni bunăvoie" (NTB 1648); „Slava lui Dumnezău întru înălţimi şi pre pământ pace, întru oameni bunăvoire" (Bibl. 1688); „Mărire lui Dumnezeu întru cei de sus şi pre pământ pace, între oameni bunăvoire" (Micu şi Bibl. 1819); „Mărire luĭ Dumnedeŭ în înălţimĭ, pace pe pămêntŭ, şi bună învoire intre ómenĭ" (Bibl. 1874); „Slavă lui Dumnezeu întru cei de sus şi pre pământ pace, între oameni bunăvoire" (Bibl. 1914); „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni: binevoire" (Bibl. 1936); „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni binevoire" (Radu-Gal.); „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Bibl. 1990); „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace, între oameni bunăvoire" (Anania).

Constatăm însă că în Vulg. este preferată cealaltă formulare: *Gloria in altissimis Deo,/ et in terra pax in hominibus bonae voluntatis*. În limba română versiunile neoprotestante şi cele catolice ale NT acceptă această a doua interpretare: „Slavă lui Dumnezeu în locurile prea înalte şi pace pe pământ între oamenii peste cari se întinde bunăvoinţa Lui" (NTCorn. 1920) şi „Slavă lui Dumnezeu în locurile prea înalte şi pace pe pământ între oamenii plăcuţi Lui" (Corn. 1926), „Mărire în înaltul cerurilor lui Dumnezeu şi pe pământ pace oamenilor pe care El îi iubeşte" (NTcat. 2002). Interpretarea din Vulg. este confirmată şi de BJ: „Gloire à Dieu au plus haut des cieux / Et sur la terre paix aux hommes objets de sa complaisance." Foarte interesant este de constatat că la Luther în textul neotestamentar întâlnim o formulare ce coincide cu cea tradiţional-ortodoxă („Ehre sei Gott in der Höhe und Friede auf Erden und den Menschen ein Wohlgefallen"), iar traducerea alternativă este plasată într-o notă de subsol, cu explicaţia aferentă („Andere Übersetzung nach besser bezeugter Leseart: «Ehre sei Gott in der Höhe und Friede auf Erden bei den Menschen seines Wohlgefallens»"). Pentru interesul ei documentar, citām şi versiunea mai liberă dintr-o altă ediţie catolică: „Mărire să-I fie lui Dumnezeu în înaltul cerului, iar pe pământ pace oamenilor de bunăvoinţă" (NTcat. 1992). ♦ Două sunt problemele lexicale puse de interpretarea acestui distih universal cunoscut. Mai întâi: ce ar trebui să înţelegem prin gr. ἐν ὑψίστοις, respectiv lat. *in excelsis*? În literalitatea lor, aceste două expresii prepoziţionale pot face trimitere la referenţi diferiţi. La ce se referă deci îngerii vestind bucuria universală a naşterii Mântuitorului? Am avea de-a face cu o referire „locală" la zonele celeste cele mai rarefiate, aşa cum au înţeles primii traducători români ai pasajului (NTB 1648) şi cum înţeleg din nou mulţi interpreţi moderni, inclusiv prestigioşii învăţaţi care editează BJ? Ar fi mai degrabă vorba tot despre o trimitere „locală", dar terestră, şi anume la înălţimile topografice pe care, potrivit tradiţiei iudaice străvechi, se intonau cele mai solemne imnuri (cum dau de înţeles interpretările neo-protestante)? Sau poate, după cum ne îndeamnă o bună parte a interpreţilor români (Micu, Bibl. 1914, Radu-Gal., Bibl. 1990, Anania, ceasloavele ortodoxe curente), legitim ar fi să vedem în această sintagmă o referire „personală", „cei din înalturi" fiind îngerii, în raport cu muritorii, menţionaţi imediat, în secvenţa următoare? Neputându-ne decide pentru una din aceste soluţii, am preferat în traducere o formulă neutră. ♦ În al doilea rând: în funcţie de cazul gramatical la care se află în context gr. εὐδοκία, la nominativ (ca în LXX, ed. Rahlfs) sau la genitiv (ca în NT), interpretarea poate fi diferită. Ne-am

şi pace pe pământ,
între oameni bunăvoinţă!
Pe Tine Te lăudăm,
pe Tine Te binecuvântăm,
Ţie ne închinăm,
pe Tine Te slăvim,
Ţie Îţi mulţumim,
întru marea Ta slavă,
Doamne, Împărate,
[Dumnezeule] ceresc,
Dumnezeule, Părinte Atotputernic,
Doamne, Fiule Unul-născut,
Iisuse Hristoase,
şi Duhule Sfinte!
Doamne, Dumnezeule,
Mielul lui Dumnezeu,

---

menţinut în cadrul tradiţiei româneşti (de la NTB 1688 şi până la Anania), considerând că „bunăvoinţa" despre care vorbesc îngerii este sentimentul omenesc al înţelegerii şi toleranţei reciproce, care trebuie să domnească între oameni. Înregistrăm însă şi interpretarea alternativă (adoptată de Cornilescu şi de autorii recentei versiuni catolice şi explicitată de asemenea în BJ), potrivit căreia ar fi vorba în context de bunăvoinţa lui Dumnezeu faţă de oameni. ♦ „Pacea" (gr. εἰρήνη, lat. *pax*) nu este, fireşte, „pacea politică", în sens restrâns, adică absenţa războiului în societatea umană, ci împăcarea supremă dintre oameni şi Dumnezeu, anunţată şi confirmată acum prin naşterea Mântuitorului Iisus Hristos.

14,5 Gr. εὐλογέω (lat. *benedicere*) împreună cu derivatele sale nominale εὐλογία (lat. *benedictio*) şi εὐλογητός (lat. *benedictus*) sunt din seria celor mai frecvent întrebuinţate cuvinte din LXX şi din NT. Formele româneşti actuale „binecuvânta" şi „binecuvântare", forjate după modelele grec şi latin, au înlocuit în texte, începând cu secolul al XIX-lea, mai vechile „blagoslovi", „blagoslovenie" şi „blagoslovit" (după slavon. благословити), rămase în uz ca excepţii arhaizante, în special în vorbirea monahilor. ♦ Vb. „a slăvi" şi subst. „slavă" (după slavon. славити) sunt termenii tradiţionali pentru echivalarea gr. δοξάζω şi δόξα (lat. *glorificare* şi *gloria*). O opţiune alternativă ar putea fi „a (prea)mări", „(prea)mărire", „(prea)mărit".

14,10 Întâlnim aici câteva din teonimele fundamentale: „Împărat [ceresc]" (gr. βασιλεύς), „Dumnezeu ceresc" (gr. θέος ἐπουράνιος), „Părinte Atotputernic" (gr. Πατὴρ παντοκράτωρ), „Duhul Sfânt" (gr. ἅγιον πνεῦμα), „Mielul lui Dumnezeu" (gr. ἀμνὸς τοῦ θεοῦ), „Fiul Tatălui" (gr. υἱὸς τοῦ πατρός). ♦ Sintagma „Unul-născut" (gr. μονογενής, lat. *unigenitus*), atributul prin excelenţă al lui Iisus Hristos, a fost precedată în vechile texte bisericeşti româneşti (Varlaam, Dosoftei ş.a.) prin „Singur-născut".

Fiul Tatălui,
[Tu,] care ridici păcatele lumii,
îndură-Te de noi!
[Tu,] care ridici păcatele lumii,
primeşte rugăciunea noastră!
[Tu,] care şezi la dreapta Tatălui,
îndură-Te de noi!
Căci Tu singur eşti sfânt,
Tu singur eşti Domnul,
Iisus Hristos,
întru slava lui Dumnezeu Tatăl, amin!
În fiecare zi Te voi binecuvânta,
şi numele Tău îl voi lăuda în veac
şi în veacul veacului.
Învredniceşte, Doamne, şi în ziua aceasta
fără de păcat să fim păziţi.
Binecuvântat eşti Doamne, Dumnezeule al părinţilor noştri,
şi lăudat şi preaslăvit este numele Tău, în veci, amin!

14,20 „îndură-Te": aici, ca şi mai jos, am optat pentru „a se îndura" şi „îndurare" pentru a echivala gr. ἐλεῶ şi ἔλεος (lat. *misereri, misericordia*), termeni liturgici-cheie, adânc înrădăcinaţi în discursul liturgic românesc ca şi „a milui" şi „milă" (după slavon. **миловати**); suntem încredinţaţi că, în special din raţiuni prozodice, dar şi simbolice, „a milui" şi „milă" vor persista încă multă vreme în textele bisericeşti de slujbă.

14,30 „Învredniceşte, Doamne, şi în ziua aceasta...": fraza καταξίωσον, κύριε, καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς este ambiguă din punct de vedere gramatical. În *Doxologia mare* din cărţile de slujbă şi din ceasloave citim următoarea versiune: „Învredniceşte-ne, Doamne, în ziua aceasta fără de păcat să ne păzim noi." Pornind de la constatarea că gr. ἡμέρα, „zi", în acuzativ, poate fi şi complementul direct al vb. καταξιόω, „a ţine la cinste; a considera bun" (tradiţional în română: „a învrednici"), iar pronumele personal ἡμᾶς în acuzativ poate fi înţeles ca „subiect în acuzativ" al vb. φυλαχθῆναι, „a se păzi; a se menţine (sub supravegherea cuiva)", o traducere alternativă ar putea fi „Învredniceşte, Doamne, şi ziua aceasta, iar pe noi [învredniceşte-ne] să ne ţinem în paza ta lipsiţi de păcate".

14,35 După versetul 35 în *Doxologia mare* apare secvenţa „Fie, Doamne, mila Ta spre noi, precum am nădăjduit întru Tine", care nu are corespondent în LXX (Rahlfs). ♦ „îndreptările": tradiţionalul „îndreptări" ca echivalent al gr. δικαιώματα trebuie înţeles în cele două dimensiuni semantice centrale ale sale: „prescripţie, poruncă", dar şi „justificare, îndreptăţire". ♦ „Scăpare" în sensul de „adăpost; loc de refugiu" (gr. καταφυγή); *cf.* nota următoare.

Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Binecuvântat eşti, Doamne, învaţă-mă pe mine îndreptările Tale!
Doamne, scăparea noastră ai fost Tu, din neam în neam.
Eu am spus: Doamne, îndură-Te de mine,
vindecă sufletul meu, căci am păcătuit faţă de Tine.
Doamne, la Tine mi-am aflat scăparea!
Învaţă-mă să împlinesc voinţa Ta, căci Tu eşti Dumnezeul meu;
că la Tine este izvorul vieţii,
în lumina Ta vom vedea lumina!
Răspândeşte îndurarea Ta peste cei care Te cunosc pe Tine!

Traducere de Eugen Munteanu

14,40 „îndură-Te" : *cf.* nota 14,20. ♦ „am păcătuit" : vb. rom. „a păcătui" şi „a greşi" alternează în terminologia bisericească tradiţională pentru a reda gr. ἁμαρτάνειν. ♦ „scăparea": prin „mi-am aflat scăparea" am redat gr. κατέφυγα, *litt.* „m-am refugiat". ♦ Expresia metaforică „izvorul vieţii" (gr. πηγὴ ζωῆς) ca atribut al lui Dumnezeu îşi are originea în poezia Psalmilor şi în literatura sapienţială (*cf.* Prov. 13,14; 14,27), dar se găseşte şi în NT (*cf.* Apoc. 7,17; 21,6; 22,1 şi 17). De altfel, vv. 44-45 sunt preluate întocmai din Ps. 35,10.

14,45 „Răspândeşte" : vb. gr. παρατείνω are, ca sens concret, de bază, ideea de „a întinde, a desfăşura", de unde echivalarea tradiţională literală „Tinde mila Ta celor ce Te cunosc pe Tine" din *Doxologia mare*. Prin formularea noastră am vrut să fim mai aproape de sensul contextual real, acela de „a răspândi", adică „a oferi".

PROVERBELE

Introducere

I. Titlul cărții

Termenul ebraic *māşāl* (pl. *m^eşālīm*, pl. construct. *miş^elēy*) desemnează o sentință care, deși circumscrisă, la origine, unei anumite situații, se extrapolează și altor situații, asemănătoare. *Māşāl* poate fi echivalat cu „sentință", „maximă", „parabolă", „proverb", „pildă" (gr. *paroimíai*, lat. *parabolae/ proverbia*). Așadar, o simplă vorbă de duh devine *māşāl* prin următoarele atribute: generalitate și abstractizare. Se pleacă de la o anumită situație, particulară, dar sensul e valabil pentru toate situațiile, datorită abstractizării mesajului. Proverbele ebraice au ca nuclee două culegeri „ale lui Solomon" (cap. 10–22 și 25–29), probabil foarte vechi, preexilice. Acestora li s-au adăugat ulterior (spre anul 700 î.H.) alte culegeri, de pildă, „Cuvintele înțelepților", 22,17–24,22; „Cuvintele lui Agur", 30,1-14; sau „Cuvintele lui Lemuel", 31,1-9 etc., ansamblul beneficiind de o lungă introducere (cap. 1–9). Proverbele/Parabolele aparțin literaturii iudaice sapiențiale (a se vedea Nota asupra volumului). Culegerile-nucleu au fost atribuite regelui Solomon, vestit pentru înțelepciunea sa. Conform cu 3Rg. 5,12, acesta „a rostit trei mii de pilde, iar cântările lui au fost de cinci ori o mie". Totuși, genul exista în Orientul străvechi. Încă din epoca sumeriană, în Mesopotamia s-au scris fabule, proverbe, texte cu caracter sapiențial. Ele au pătruns foarte devreme în Canaan, cum o dovedesc descoperirile, în akkadiană, de la Rās Shamra. Literatura vechiului Egipt este, și ea, plină de mărturii în acest sens.

Proverbele încarnează o „teologie" a cotidianului, practică. Autorii culegerilor propun o cale de perfecționare efectivă, o „ortopraxie" inspirată din experiența vârstnicilor. E inutil să distingem, în cadrul societăților tradiționale, între o dimensiune sacră și una profană. Tot ce dă sens vieții, viața însăși, rimează cu sacrul. Unele secțiuni se prezintă ca „sfaturi ale tatălui către fiu"; altele sunt scenete cu tâlc; în fine, altele reprezintă ansambluri de distihuri pro și contra, menite să-l impulsioneze pe cititor spre alegerea căii drepte. Orizontul teologic poate fi schițat astfel: Dumnezeu răsplătește iubirea, facerea de bine, adevărul, cinstea, frumusețea interioară și

smerenia, pedepsind viciile, răutatea, prostia, sminteala şi dezmăţul. Izvorul şi rezumatul virtuţilor îl constituie Înţelepciunea, personificată în carte, iar Înţelepciunea în registru ebraic nu poate fi altceva decât „frica de Dumnezeu".

II. Datarea traducerii, autor, mediu

H. St. J. Thackeray datează traducerea în jurul anului 100 î.H., G. Gerleman, în jurul anului 150. De câţiva ani pare să se fi ajuns la un anumit consens: M. d'Hamonville, ca şi M. Hengel, înaintea lui, propune o datare anterioară (170 î.H.), datare ce se sprijină mai ales pe alăturarea de scrierile filozofului evreu Aristobul, din păcate greu de situat cu precizie în timp. Începutul domniei lui Ptolemeu al VI-lea Philometor (181-145) ar constitui aşadar contextul istoric cel mai adecvat pentru traducerea Proverbelor. În plus, pe baza unor contacte stilistice şi tematice, M. d'Hamonville[1] propune seducătoarea ipoteză potrivit căreia Proverbele ar fi fost traduse de către Aristobul însuşi pentru Philometor, în calitate de preceptor al regelui, lucru sugerat de episodul din 2Mac. 1,10–2,18, unde Aristobul e numit „sfetnicul", „învăţătorul" regelui (*didáscalos*). Pe lângă aceasta, o expresie precum „rânduielile/hotărârile mamei tale" din Prov. 1,8 se luminează dacă ne amintim că mama tânărului „Philometor" („Cel care-şi iubeşte mama") a exercitat regenţa între 181 şi 176. Culegere de proverbe destinată educaţiei unui fiu de rege, cartea ar transpune, astfel, situaţia originară tradiţională, adică aceea a lui Solomon vorbindu-i fiului său. Tot după M. d'Hamonville, traducătorul Proverbelor în greacă ar aparţine aceluiaşi mediu cultural cu traducătorul Cărţii lui Iov. Un răspuns definitiv la chestiunea paternităţii cărţilor din LXX nu poate fi avansat deocamdată. Dar analiza lexicală, stilistică, literară a textelor indică în mod clar o origine comună.

Pe lângă Iov, Cartea Proverbelor se înrudeşte cu Siracidul, Înţelepciunea lui Solomon, Ester şi 2, 3, 4 Macabei. Multe structuri lexicale, expresii sau pur şi simplu termeni nu apar decât în aceste opt cărţi. Greaca se

1. Cititorul interesat poate găsi o prezentare şi o analiză exhaustivă a Proverbelor LXX în Introducerea, de peste 150 de pagini, pe care M. d'Hamonville a redactat-o pentru volumul *Les Proverbes* din colecţia La Bible d'Alexandrie (Paris, 2000). Autorii Introducerii de faţă au rezumat la maximum studiul lui d'Hamonville, nuanţând unele ipoteze, încercând să sistematizeze materialul savantului francez pentru un public cât mai larg.

caracterizează printr-un nivel literar superior altor scrieri din LXX (de altfel, Înțelepciunea și, probabil, ultimele trei Cărți ale Macabeilor au fost redactate direct în greacă); traducerile se remarcă prin caracterul lor creativ, foarte liber în raport cu originalele. D'Hamonville le numește, pe bună dreptate, „grupul cărților elenistice", întrucât ele se dovedesc a fi cele mai influențate cărți din LXX de către paradigma culturală elenistică. O altă trăsătură care le apropie, neîndoielnic, conferindu-le în același timp o universalitate transbiblică, este componenta sapiențială. Dar faptul că scrierile pomenite mai sus respectă un tipar elenistic nu indică, în mod automat, că avem de a face cu opere de propagandă elenistice. Dimpotrivă, ajunge să ne amintim de trama „istoriei" din Ester ori de conținutul Cărților Macabeilor (toate opere de propagandă în favoarea rezistenței față de ocupația greacă) pentru a opera o distincție obligatorie între „elenismul" literar și elenismul politic. Adoptând și adaptând unele rețete literare ale culturii elenistice autorii/traducătorii cărților de mai sus fac, în bună măsură (nu totdeauna), operă de sabotare a instituțiilor elenistice în favoarea întăririi identității iudaice. Să fim cât mai evrei în mediu grecesc și cu instrumente grecești, sugerează sistematic textele cu pricina.

Nu întâmplător, poate, figura lui Solomon iese în prim-plan. El conferă unitate și Proverbelor, în versiunea LXX. Canonizarea cărții merge mână în mână cu „canonizarea" lui Solomon, rege ambiguu, precum mărturisește și Siracidul (44,12-23). Pe de o parte, ctitor al Templului, vestit pentru înțelepciunea sa chiar în afara Israelului, binecuvântat de Dumnezeu prin bogății imense; pe de altă parte, idolatru, instabil, iubitor de femei și tolerant față de păgâni, trăsături conotate negativ din perspectiva teologiei monoteiste și a moralismului aferent. El este responsabil din punct de vedere moral pentru marea schismă a lui Israel. Tradițiile pozitive despre Solomon se impun începând abia cu secolul I î.H., dacă ținem seama de scrierile numeroase plasate sub numele său: Înțelepciunea lui Solomon, Psalmii lui Solomon, Odele lui Solomon. Un întreg capitol al „apocrifelor" vetero-testamentare dă mărturie despre acest fenomen de recuperare pozitivă a regelui-înțelept. Recuperarea a fost, probabil, provocată, motivată în parte, articulată și sub presiunea modelelor elenistice. Ea se înscrie, de fapt, în vasta campanie apologetică a iudaismului în confruntarea sa cu mediul teologic și filozofic al lumii elenistice. În ce privește Proverbele LXX, să reținem faptul că Solomon se impune ca vector unificator, traducătorii în greacă eliminând din text absolut toate celelalte nume „concurente", care apar în textul masoretic: Agur, Lemuel, Yaqeh, Ithi'el, Ukhal.

II.1 Origine

Un alt consens între savanţi apare şi în legătură cu originea alexandrină a traducerii, în ciuda poziţiei lui J. G. Gammie şi J. Cook, care privesc către Palestina. Aceşti doi savanţi au animat o polemică despre pretinsul antielenism al versiunii greceşti a Proverbelor, care n-ar utiliza termenii sapienţiali greceşti decât pentru a arăta superioritatea înţelepciunii iudaice. Dar dacă analiza lor se dovedeşte exactă (e suficientă o lectură atentă a textului), concluziile par forţate. În realitate, unele detalii, unele elemente de *realia* indică mai degrabă Egiptul ca leagăn al traducerii; de pildă: imaginile maritime de la 7,21-22, omiterea ursului, la 17,12 şi la 28,15, omiterea absintului (pe atunci necunoscut în Egipt), la 5,4, descrierea amplificată a lăcustei la 30,27, evocarea unui vânt arzător la 10,5, menţionarea unei „scoarţe egiptene", la 7,16, importanţa vocabularului citadin legat de Alexandria; de asemenea, greşelile cauzate de o anumită necunoaştere a Palestinei constituie alte indicii ale provenienţei egiptene. În fine, în afara impregnării filozofice evidente, rafinamentul literar (căci ne aflăm în faţa unei cărţi sapienţial-*poetice*), precum şi multe trăsături stilistice arată nu numai deschiderea cărţii către cultura greacă, dar şi arta aleasă a unui literat care se inspiră din modele greceşti. Dacă le vorbeşte limba, el o vorbeşte, în definitiv, şi pentru a face din traducerea sa o carte de iniţiere în iudaism a elenofonilor.

III. Compoziţie literară

Proverbele în LXX prezintă o ordine de ansamblu foarte diferită de textul masoretic. Să fie vorba de o dezordine din cauza unei transmiteri defectuoase a textului? De fapt, ordinea din textul masoretic e mai puţin satisfăcătoare, ansamblul apărând mai incoerent. Versiunea greacă, dimpotrivă, oferă o compoziţie a textului cu totul nouă, încercând să realizeze unitatea literară a unei „culegeri de culegeri" cam heterogenă.

M. d'Hamonville a pus în lumină o structură pe cinci secţiuni formate din grupuri de strofe (S) sau grupe de distihuri (D), a căror corespondenţă cu ordinea ebraică, tradiţional împărţită în nouă „cărţulii", este următoarea:

S1, cap. 1–9: serie de instrucţiuni slujind drept introducere la întreaga culegere = cărţulia I ebraică;

D1, cap. 10–22,16: „Proverbele lui Solomon" = cărţulia II ebraică;

S2, cap. 22,17–25,10a: „Cuvintele înţelepţilor" = cărţulia III ebraică; cap. 30,1-14: „Cuvintele lui Agur" = cărţulia VI ebraică; cap. 24,23-34: „Şi aceasta e a înţelepţilor" = cărţulia IV ebraică; cap. 30,15-33: Proverbe numerice = cărţulia VII ebraică; cap. 31,1-9: „Cuvintele lui Lemuel" = cărţulia VIII ebraică; cap. 25,1-10a = începutul cărţuliei V ebraice;

D2, cap. 25,11-29 = sfârşitul cărţuliei V ebraice;

S3, cap. 31,10-31: poemul alfabetic despre „femeia bărbătoasă" = cărţulia IX ebraică.

În acest ansamblu, Prov. 25,1 se dovedeşte a fi cheia structurării Proverbelor în versiunea LXX: „Acestea sunt învăţăturile lui Solomon, *neorânduite* [nu apare în TM], pe care le-au transcris prietenii lui Ezekia, regele Iudeii." Altfel spus, nu avem de-a face cu o remaniere arbitrară a textului ebraic, ci cu structurarea, într-o formă organizată, a unor documente (cărţuliile de la IV până la VIII) încă „neorânduite" în perioada în care s-a efectuat traducerea.

Dacă ţinem seama de această indicaţie sugerată în versetul 25,1 atunci structura cărţii ne apare cu limpezime: binară (S1/S2, D1/D2) şi alternantă (S/D). S3, poemul alfabetic despre „femeia bărbătoasă" vine ca o concluzie permiţând o compoziţie în cinci părţi care, de altfel, n-ar fi lipsită de echivalente: traducerea transformă Proverbele într-un fel de pentateuh al înţelepciunii.

Traducerea propriu-zisă pare, de asemenea, să se caracterizeze printr-o mare libertate faţă de textul original, dat fiind că avem 144 de stihuri suplimentare (contra 44 stihuri în minus faţă de TM), şi peste 150 de cuvinte greceşti complet noi în Septuaginta. Aceste particularităţi nu se pot explica prin simpla fantezie a traducătorului, nici printr-o reelaborare complexă şi secundară. „Omisiunile" Septuagintei s-ar putea datora, mai degrabă, unei lacune în manuscrisul ebraic pe care l-a avut la dispoziţie traducătorul, în special pentru partea a doua din cărţulia II (cap. 15,27a–22,16); în cărţulia respectivă ar putea exista, eventual, şi unele glose inserate ulterior în textul ebraic. Cât despre „plusurile" Septuagintei, care, pentru unii cercetători, s-ar datora unei revizuiri a traducerii prime, mare parte dintre ele pot fi atribuite traducătorului însuşi. În general, traducerea încearcă să redea textul fie mai clar, fie mai unitar. În acest scop traducătorul aşază întreaga culegere sub unica autoritate a lui Solomon; celelalte nume proprii dispar. Acest unic locutor, acest „eu" recurent conferă cărţii o unitate nu lipsită de ambiţii hagiografice, cum spuneam la început. Adresarea către „fiu" joacă,

astfel, rolul de refren: formula „Ascultă, fiule" apare de aproximativ douăzeci de ori, şi de fiecare dată într-o poziţie semnificativă.

Traducerea aduce cu sine, adesea în mod deliberat, o îmbogăţire semantică, echivalând, în cazul nostru, cu un plus de spiritualizare a textului original. Nu e vorba numai de o personificare accentuată a Înţelepciunii, prin articularea substantivului, ci şi de o tendinţă alegorică prin care unii termeni abstracţi sunt personificaţi (ca în Prov. 2,2-3; 2,10-11; 3,19-20 sau 16,18). Într-un mod şi mai general, acolo unde textul ebraic e realist folosind termeni materiali sau corporali, textul grec se mulţumeşte cu simple prepoziţii: de pildă, în Prov. 8,2-3 avem „pe" şi nu „în fruntea", „aproape de" în loc de „la îndemâna" sau „la mâna", „la răscrucea cărărilor" în loc de „la gura târgului". În Prov. 1,24, „mâna întinsă" din TM devine „vorba întinsă"; în Prov. 28,24, „el spune" devine „el crede că" (dovadă a unei tendinţe intelectualizante); în Prov. 16,24, vindecarea „oaselor", în TM, obţinută prin vorbele bune devine, în LXX, vindecare a „sufletului". De fapt, greaca are o anumită ambiguitate: e suficient ca în ebraică „suflarea", „viaţa" (*nepheş*) să devină „suflet" în greacă (*psyché*), pentru ca sensul să ia o turnură dacă nu filozofică, măcar spirituală sau psihologică.

Încă două exemple sunt semnificative: în Prov. 17,8, *paideia*, „educaţia/învăţătura", devine gaj pentru o bună reuşită în viaţă, în vreme ce textul ebraic vorbeşte despre „plocoane" şi „bacşişuri". În Prov. 20,29, înţelepciunea ţine loc de frumuseţe în cazul tinerilor, iar nu „puterea", cum apare în textul ebraic. Singuri, aceşti doi termeni, *paideia* şi *sophia*, cuprind chintesenţa culturii greceşti.

Traducerea Proverbelor ascunde, în fapt, un parfum amestecat, de iudaism şi elenism, care conferă aproape fiecărui cuvânt o rezonanţă specială. Există, de bună seamă, o apropiere de poezia lui Theognis sau de anumite proverbe greceşti (ca, de pildă, „Cine se reazemă pe minciună acela paşte vânturile, acela [urmăreşte] păsările-n zbor", Prov. 9,12a), de imaginile sau de miturile greceşti („iubirea înaripată", la 7,10-11, „butoiul Danaidelor", la 23,27, „Hadesul şi Tartarul", la 30,16, „androginii", la 18,8 şi 19,15, „fiii pământului", la 2,18 şi 9,18). Influenţa filozofilor greci e adesea destul de marcată. Nu e vorba numai de „a vorbi plimbându-se", ca în Prov. 23,31, care ne duce cu gândul la şcoala peripateticienilor. Există contacte şi mai precise, în Prov. 8,22-31, de pildă: prosopopeea Înţelepciunii care preexistă Facerii trimite, fără doar şi poate, la „sufletul lumii" din *Timaios* (34b-37c).

La nivel global, există o rezonanţă a anumitor noţiuni de origine stoică, mai cu seamă pentru vocabularul virtuţii, şi nu doar „prudenţa", „dreptatea" şi „curajul": „supleţea/uşurinţa adaptării", la 14,35, „discreţia", la 21,14, „prietenia/sociabilitatea", la 25,10a, „stăpânirea limbii", la 18,21 şi 27,20a; de asemenea, există o atitudine de respingere neîncrezătoare faţă de „cel necumpătat" (Prov. 19,29; 20,1; 21,11), faţă de „pasiune" (Prov. 25,20) sau faţă de „sensibil/simţitor" (Prov. 14,10 şi 30). Dispreţul faţă de bogăţie şi forţă în favoarea înţelepciunii nu e, totuşi, o trăsătură tipic stoică, şi multe dintre ideile exprimate în limbajul filozofilor greci apar deja ca atare în originalul ebraic. În mod semnificativ, LXX insistă asupra dreptăţii şi pietăţii, înscriindu-se într-o perspectivă deopotrivă greacă şi ebraică, adică deopotrivă filozofică şi teologică, practică şi religioasă. În sfârşit, să subliniem o ultimă virtute: în Prov. 14,20, ca şi în alte pasaje, cuvântul „apropiat, vecin", în TM, devine „prieten", în LXX. Prietenia, atât de dragă filozofilor greci (să ne amintim numai de *Lysis*-ul lui Platon) nu rezumă, oare, în ultimă instanţă, relaţia dintre cultura ebraică şi cea greacă aşa cum o mărturiseşte traducerea Proverbelor din LXX?

IV. Teme literare şi vocabular moral-filozofic

a) Teologia Proverbelor îmbracă o formă poetic-sapienţială. O anchetă aparent „profană" asupra câtorva teme şi motive poetice precum şi asupra unor grupuri lexicale reprezintă primul pas, obligatoriu, spre fondul teologic al cărţii. Vom rezuma aici ancheta lui d'Hamonville, aducând câteva precizări suplimentare. Să începem cu nivelul cel mai „de jos", şi anume cu bestiarul Proverbelor, de o bogăţie unică în LXX. Biblia ni-l prezintă pe Solomon ca pe un „zoolog" savant (3Rg. 5,13); se cunoaşte apoi gustul grecilor pentru fabule, ai căror „eroi" sunt tot felul de animale încarnând diferite prototipuri umane. Traducătorul îmbogăţeşte modelul ebraic şi la acest capitol. De pildă, la 6,8abc, LXX prezintă şapte stihuri suplimentare faţă de TM, stihuri concretizate într-un „elogiu al albinei". „Elogiul albinei" întăreşte mesajul transmis „leneşului" prin exemplul furnicii harnice. În tradiţia ebraică albina apare conotată negativ, în pasajul de faţă ea devine nu doar model al hărniciei, ci şi al înţelepciunii: „[8a] Mergi la albină şi învaţă cât este de muncitoare / şi ce lucru însemnat săvârşeşte – [8b] regii şi oamenii de rând se folosesc de ostenelile ei, pentru sănătate, / dorită este de toţi şi preaslăvită. [8c] Cu toate că-i slabă în putere, cinstind înţelepciunea, e în frunte." Alte

suplimente ale LXX față de TM apar, tot în registru animalier, în capitolul 7 (vv. 22-23), în cadrul scenetei despre „seducătoarea profesionistă". LXX adaugă bestiarului originar trei viețăți: „guguștiucul" (vezi nota la versetul respectiv); „câinele dus de lanț" și „cerbul lovit de o săgeată în ficat".

b) Literatura parenetică favorizează arta portretului. Tipologiile reprezintă tot atâtea forme de esențializare a trăsăturilor umane. În Proverbe găsim o serie de miniportrete care au făcut „carieră" din Antichitatea creștină până la moraliștii francezi: „leneșul" (6,6-11a); „smintitul" (6,12-19); „seducătoarea și prostul" (sceneta despre care vorbeam mai înainte, 7,6-23); „bețivul" (23,29-35); în fine, de data aceasta cu sens pozitiv, „femeia bărbătoasă", *mulier virilis* (31,10-31). Prin aceste două elemente, bestiarul și arta portretistică, Proverbele propun un alt fel de „teologie", practico-poetică, concretă, o teologie a cotidianului menită să-l amelioreze moral și psihologic pe cititor.

c) Una din secțiunile cele mai faimoase și, în același timp, mai controversate de-a lungul secolelor este, fără îndoială, secțiunea 8,22-31, cunoscută sub numele de „poemul Creației". Poemul se compune din două strofe în LXX, fiecare dintre ele începând cu cuvântul „Domnul". Spre deosebire de TM, LXX introduce tema „tronului" divin, precum și ideea „satisfacției" divine, care face ecou „satisfacției sabatice" din primul capitol al Genezei. Lăsând amănuntele pentru notele de subsol, reluăm aici fragmentul pentru exemplificarea dimensiunii poetico-metafizice a Proverbelor: „[22] Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale, [23] înaintea veacului m-a pus temelie întru început; [24] înainte de a face pământul și înainte de a face adâncurile, / înainte să țâșnească izvoarele apelor, [25] înainte ca munții să se fi întărit, / înaintea tuturor dealurilor mă naște pe mine. / [26] Domnul a făcut ținuturi locuite și nelocuite, / și hotarele locuite de sub cer. / [27] Când pregătea cerul, eu eram lângă El, și atunci când Și-a pus tronul Lui peste vânturi. / [28] Când întărea norii de sus, / și când așeza, neclintite, izvoarele lumii de sub cer / [29] și făcea temelii trainice pământului, / [30] eram lângă El, într-un cuget – / eu eram aceea în care El se bucura. / Zi de zi mă desfătam în fața Lui în toată vremea, / [31] când El se bucura după ce a desăvârșit lumea / și se bucura întru fiii oamenilor."

d) Proverbele se dovedesc a fi un veritabil creuzet al vocabularului moral/intelectual. Să spunem, ca observație de ordin general, că în Proverbe dimensiunea morală nu poate fi desprinsă sub nici o formă de cea intelectuală: prostul sau smintitul nu poate fi niciodată moral, iar cel mârșav

la suflet, la rândul lui, nu poate fi niciodată deştept. În termeni actuali, Proverbele propun o gnoseologie morală şi o etică gnoseologică; altfel spus, ele propun o viziune spiritual-integratoare asupra sufletului uman, neatinsă încă de virusul schizoidiei moralitate/mântuire *versus* intelectualitate.

Drept urmare, traducătorul nu face distincţie între cele două cuvinte ebraice, *'ewīl*, „nebun", şi *k^e sīl*, „prost", redându-le pe amândouă prin acelaşi termen grecesc, *áphron*. În traducerea românească am optat intenţionat pentru diversitatea echivalării: „prost", „smintit" sau „nebun". Aceeaşi diversitate luxuriantă se întâlneşte, la traducătorul LXX, şi în cazul celor trei termeni care desemnează, în ebraică, „inteligenţa", *bīnāh*, *t^e bhūnāh* şi *sekel*, echivalate, oarecum arbitrar, prin *phrónesis, synesis* sau *ennoia*. În ce priveşte vocabularul gnoseologic, Proverbele inovează în cel puţin un caz important: pentru redarea ebraicului *da'ath*, „cunoaştere", traducătorul LXX foloseşte aproape sistematic termenul *aísthesis*, care, cel puţin de la Platon încoace, defineşte „senzorialul" opus „gnozei" intelectuale. În Proverbe însă *aísthesis* face parte din familia semantică a termenilor *sophía* şi *phrónesis*. Prin urmare, sensul cel mai adecvat este acela de „discernământ", aşa cum l-am echivalat în româneşte.

Cât priveşte vocabularul moral, perechea cea mai tipică este *díkaios/asebés*, „drept/nelegiuit". Termenii greceşti traduc sistematic termenii ebraici *ṭaddīq/rāṣā'*, „drept/rău". *Kakós* şi *ponerós*, însemnând „rău, urât", traduc un singur termen ebraic, *ra'*. *Kakós* e de zece ori mai frecvent decât *ponerós*, fapt care-l apropie pe traducătorul Proverbelor de traducătorii lui Iov, ai Înţelepciunii sau ai ultimelor trei Cărţi ale Macabeilor, îndepărtându-l de traducătorii Pentateuhului care, dimpotrivă, preferă de departe echivalarea lui *ra'* prin *ponerós*. Simetric, termenul ebraic pentru „bun, bine", *ṭōbh*, e redat în greacă atât prin *agathós*, cât şi prin *kalós* (de 54 de ori *agathós* şi de 18 ori *kalós*).

V. Posteritatea cărţii

V.1 Lecturi ebraice

În mediul iudaic, autoritatea cărţii a fost mai întâi fluctuantă, fapt ce explică şi libertatea pe care traducătorul a putut s-o ia faţă de textul ebraic. Apoi însă importanţa i-a sporit, începând chiar cu secolul al II-lea î.H., odată cu autoritatea crescândă a figurii lui Solomon.

Se pot găsi indicii ale influenței Proverbelor asupra Siracidului. Acesta pare să fi împrumutat din Proverbe expresii precum „întorsăturile cuvintelor/parabolelor" (Sir. 39,2: *cf.* Prov. 1,3) sau „femeia bărbătoasă" (Sir. 26,2 și 28,15: *cf.* Prov. 31,10). În Cartea Înțelepciunii, înțelepciunea e identificată deopotrivă cu Legea și cu un „duh" (Înț. 1,6; 7,22), precum și cu „*paredra*" lui Dumnezeu, cea care „sălășluiește alături de El", ca mediatoare la facerea lumii (Înț. 6,4; 9,4 și 9,10, de comparat cu Prov. 1,21; 8,3 și 8,27). Apare și ca tipul „femeii bărbătoase", sau al miresei al cărei „mire" dorește să devină Solomon (Înț. 8,2: *cf.* Prov. 4,6).

În Biblia ebraică, Proverbele au fost incluse printre „Scrieri", după Psalmi, Iov și înaintea celor „cinci Suluri" (Ruth, Cântarea Cântărilor, Ecleziastul, Plângerile și Ester). Însă în Septuaginta, unde nu există o grupare a celor „cinci Suluri", iar Iov are un amplasament variabil, Proverbele urmează după Psalmi, fiind urmate, la rândul lor, de Ecleziast și de Cântarea Cântărilor. În felul acesta, Proverbele constituie prima parte a unei trilogii solomoniene, completată uneori de Cartea Înțelepciunii.

V.2 Lecturi creștine

În mediul creștin, Proverbele par să suscite două linii interpretative. Prima, morală și filozofică, are în vedere tocmai atribuirea lui Solomon a Proverbelor, a Ecleziastului și a Cântării Cântărilor; această trilogie, în special de la Origen încoace, este interpretată ca fiind pandantul scripturar al celor trei părți ale filozofiei, în Antichitate: etica, fizica și metafizica (Proverbele = nivelul eticii; Ecleziastul = nivelul fizicii; Cântarea = nivelul metafizic sau epoptic). Învățătura biblică ar urma deci o progresie similară celei din cadrul educației profane, iar Ioan Gură de Aur nu ezită să-l considere pe Solomon ca un filozof sau un maestru de filozofie (*cf.* Prov. 1,6; 3,28; 4,6). După cum cartea ebraică a Proverbelor fusese influențată de înțelepciunea egipteană, la fel, proverbele grecești apar mai mult ca niciodată (Clement Alexandrinul se străduiește s-o arate cel dintâi) ca o punte între înțelepciunea iudaică și filozofia greacă.

A doua trăsătură privește discuțiile despre inspirația profetică a cărții. Majoritatea comentatorilor patristici – Origen, Hipolit, Didim, Grigore din Nazianz, Evagrie, Grigore al Elvirei – spiritualizează după pofta inimii aceste enigmatice proverbe. De fapt, fiind cuvânt care arată și ascunde în același timp, proverbul (parabola) se pretează acestui gen de alegorizare. Textul capătă astfel o dimensiune profetică sau tipologică, Solomon devenind

profetul/prefigurarea lui Hristos sau a Bisericii. Numeroase proverbe, în special anumite proverbe „numerice" (Prov. 30,18-20), vorbesc despre „trăsăturile" Logosului: Hristos e astfel simbolizat de vultur, singurul animal care poate privi soarele în faţă, sau de stânca de care diavolul, identificat cu şarpele, nu se poate „prinde". Pasajul cel mai citat, şi cel mai controversat deopotrivă, se află în Prov. 8,22, unde Înţelepciunea proclamă: „Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale." Părinţii au recunoscut aici persoana Fiului; dar interpretarea ariană a pasajului şi utilizarea lui ca dovadă a naturii create a lui Hristos i-a făcut pe unii Părinţi să nege caracterul profetic al întregii cărţi: astfel, Eusebiu al Cezareii consideră că Proverbele sunt doar o „carte de înţelepciune plină de virtute", răspunzându-i lui Marcel al Ancyrei, care vedea în Solomon pe „cel mai înţelept dintre profeţi".

În mod şi mai radical, pentru Theodor al Mopsuestiei, operele atribuite lui Solomon nu ţin de o inspiraţie divină, sau, în orice caz, nu în acelaşi grad ca alte cărţi ale Scripturii, ci de simpla înţelepciune umană. În schimb, pentru Vasile cel Mare, Theodoret al Cyrului sau Ioan Gură de Aur, care vorbesc despre „înţelepciunea înţelepţilor călăuziţi de Duhul Sfânt", inspiraţia nu e pusă deloc la îndoială (ei văd o influenţă a lui David asupra fiului său, Solomon). Într-adevăr, pentru aceşti autori Solomon va fi primit o bună parte din inspiraţia sa, atât literară, cât şi profetică, drept moştenire de la tatăl său.

Acest tip de exegeză se găsea deja în Noul Testament, care tinde să-l identifice pe Hristos cu Înţelepciunea preexistentă (în special Col. 1,15-23). În Noul Testament se găsesc, în total, douăsprezece citate din Proverbe, dintre care zece după versiunea Septuagintei (Rom. 12,17 şi 12,20; 2Cor. 8,21 şi 9,7; Ef. 5,18; Evr. 12,5-6 şi 12,13; Iac. 4,6; 1Pt. 4,18 şi 5,5), fără a pune la socoteală vreo cincizeci de aluzii. Hristos nu vorbea, şi El, tot „în parabole"? Căci termenul „parabolă" este unul dintre aceia care, în greacă, traduce termenul ebraic *māşāl*, „proverb", „pildă", „parabolă". Or, „vine ceasul, spune Iisus, când n-am să vă mai vorbesc în parabole, ci pe faţă" (In. 16,25); căci „aici este mai mult decât Solomon" (Mt. 12,42).

Cristian Bădiliţă
Guillaume Bady

Proverbele

1 [1] Proverbele lui Solomon, fiul lui David, care a domnit în Israel,
[2] spre a cunoaşte înţelepciunea şi învăţătura şi spre a înţelege cuvintele de chibzuinţă,
[3] spre a pricepe întorsăturile cuvintelor,

1,1-6 *Prologul.* Primele şase versete constituie prologul cărţii: solemnitatea acestuia este marcată, în LXX, prin repetarea particulelor τε... τε καί, imposibil de redat în româneşte fără o alterare stilistică („şi... şi de asemenea").

1,1 „Proverbele": în gr. παροιμίαι, de unde ciclul de lecturi numite „paremii" în liturgia bizantină şi neologismul românesc „paremiologic". Termenul grecesc îl traduce pe ebr. *miş^e^lēy* (sg. *māşāl*), al cărui prim sens este acela de „comparaţie". Aquila îl traduce pe *māşāl* prin παραβολή, „parabolă", al cărui sens exact este „punere a două lucruri unul lângă altul", prin urmare, „compararea" lor. „Proverbul" poate fi considerat mai degrabă un gen literar, spre deosebire de parabolă, la origine, figură de stil. De unde şi opţiunea traducătorului LXX pentru prima variantă. ♦ Pentru Origen, proverbul este o sentinţă care ascunde şi revelează, în acelaşi timp, aparţinând genului ezoteric (*Com. Cant.* Prol. 3,8). În acelaşi sens, Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 2. Evagrie: „Proverbul este o sentinţă care desemnează, prin intermediul realităţilor materiale, realităţi spirituale" (*Schol. Pr.* 1).

1,2 „înţelege... chibzuinţă": LXX are două cuvinte diferite acolo unde TM are două cuvinte provenind din aceeaşi rădăcină. „Chibzuinţă" sau „prudenţă" (gr. φρόνησις). φρόνησις denumeşte „înţelepciunea practică", spre deosebire de σοφία care ajunge să denumească „înţelepciunea speculativă". Cei doi termeni nu se opun, ci sunt complementari, precum cele două feţe ale unei monede. Am tradus sistematic σοφία prin „înţelepciune", iar φρόνησις prin „chibzuinţă". ♦ După Evagrie, infinitivele greceşti, redate în româneşte prin „spre a cunoaşte; a înţelege etc.", ar depinde nu de substantivul „proverbele", ci de verbul „a domnit". Prin urmare, după el, „regatul lui Israel este ştiinţa spirituală care înţelege lucrurile privitoare la Dumnezeu" (*Schol. Pr.* 2-3).

1,3 LXX are aici un text mai amplu decât TM („spre a lua îndreptare, prudenţă, dreptate, judecată şi echitate"). ♦ „întorsătură" (gr. στροφή): termen rar în LXX. Mai apare doar în Înţ. 8,8 şi Sir. 39,2, cu acelaşi sens, „expresie alambicată, obscură", specifică limbajului ezoteric al celor înţelepţi. Vorbele „întoarse" sunt menite să protejeze conţinutul „parabolelor" de curiozitatea profană, ele revelându-şi sensul doar celor iniţiaţi/înţelepţi. ♦ „adevărata dreptate": Clement Alexandrinul o opune „falsei dreptăţi" păgâne (*Strom.* II,2,7). Vasile cel Mare (*In. Princ. Pr.* 2) identifică „adevărata dreptate" cu Iisus şi interpretează pasajul în lumina faimosului episod al judecăţii lui Solomon din 3Rg. 3,16 *sq*.

şi a-nţelege adevărata dreptate,
spre a ţine dreaptă judecata,
4 ca să le dea celor nevinovaţi isteţime,
iar pruncului fraged, discernământ şi cugetare.
5 Ascultând aceste [proverbe] cel înţelept va fi mai înţelept,
cel deştept va dobândi arta cârmuirii,
6 va desluşi parabola şi cuvântul nelămurit,
spusele înţelepţilor şi enigmele.
7 Începutul înţelepciunii – frica de Dumnezeu,
bună pricepere [vor dobândi] toţi cei care-o practică;

1,4 „ca să le dea": subiectul nu este clar – Solomon sau proverbele? ♦ Am tradus prin „nevinovaţi" gr. ἄκακοι, *litt.* „ne-răi". Acest adj. grecesc e utilizat în Psalmi şi Iov cu sens pozitiv, pentru a traduce ebr. *tām*, „desăvârşit". În schimb, în Prov. el are sens negativ, traducând sistematic ebr. *pethī*, „simplu, prostuţ". De aici şi traducerea noastră, „nevinovat", cu sensul de „naiv, fără prea multă minte". Această ambiguitate a termenului grecesc este remarcată şi de Vasile cel Mare: „Nevinovăţia este fie ruperea de păcat, fie lipsa de experienţă a faptelor rele datorată vârstei fragede" (*In Prov. Pr.* 11). ♦ „isteţime" (gr. πανουργία): sens pozitiv. Încă un termen grecesc ambiguu, care poate însemna şi „isteţime", şi „versatilitate", „şmecherie". ♦ „discernământ": am tradus astfel termenul αἴσθεσις care în greacă înseamnă în mod curent „senzaţie", „simţământ". Or, αἴσθεσις traduce, în LXX, ebr. *da'ath* „cunoaştere, ştiinţă". Clement Alexandrinul citează alte versete din Prov. înlocuind termenul γνῶσις cu αἴσθεσις, dovadă că în mintea sa cele două cuvinte erau echivalente. Aquila, Symmachos şi Theodotion traduc aproape tot timpul ebr. *da'ath* cu gr. γνῶσις. Aşadar, subst. αἴσθεσις face parte din panoplia virtuţilor morale (precum „înţelepciunea" şi „cumpătarea"), nefiind un simplu proces fizic sau psihologic. Sensul de „discernământ" este, în aceste contexte din Prov., cel mai verosimil, chiar dacă, în greacă, „discernământul" se exprimă prin cuvântul διάκρισις.

1,5 „cel înţelept va fi mai înţelept": TM are „cel înţelept va adăuga învăţătură". ♦ „arta cârmuirii": *cf.* lista harismelor din 1Cor. 12,28. Vasile cel Mare comentează cuvântul plecând de la o serie de imagini marine (*In Princ. Pr.* 15-17); pentru Hipolit, „cârmaciul" este Duhul Sfânt care-l ajută pe cel botezat să pătrundă în tainele înnegurate ale Scripturii (*Fr. Pr.* 6-7, p. 76).

1,6 „cuvântul nelămurit/obscur" (gr. σκοτεινὸν λόγον): Aquila şi Theodotion redau termenul ebr. corespunzător (*m^{e}līṭāh*) prin ἑρμηνεία, „interpretare". Symmachos are πρόβλημα, cu sensul de „enigmă" (*cf.* Jud. 14,12 *sq.*).

1,7 Faţă de TM, versetul este amplificat şi izolat de prolog în LXX. ♦ „o practică": se subînţelege „înţelepciunea", iar nu „frica de Dumnezeu", întrucât „frica" este de gen masculin în greacă (φόβος). Pronumele din text e feminin, prin urmare trimite la înţelepciune. ♦ „Intelectul percepe lucrurile sensibile prin simţuri; în acelaşi fel, el contemplă ceea ce este inteligibil prin virtuţi" (Evagrie, *Schol. Pr.* 5).

evlavia față de Dumnezeu – începutul discernământului,
dar necredincioșii socotesc drept nimic înțelepciunea și învățătura.
8 Ascultă, fiule, învățătura tatălui tău
și nu lepăda rânduielile mamei tale,
9 căci vei primi o cunună de haruri pe creștet
și-un lanț de aur la gât.
10 Fiule, să nu te rătăcească oamenii fără evlavie,
să nu te învoiești dacă te vor ruga zicându-ți:
11 „Vino cu noi, fii părtaș la [vărsarea de] sânge,
să-l ascundem în pământ, cu nedreptate, pe omul drept,
12 să-l înghițim de viu, precum iadul,
și să-i ștergem amintirea de pe fața pământului;
13 să-i înșfăcăm averea lui de preț
și să ne umplem casele de prăzi;
14 Încearcă-ți norocul printre noi,
toți să ne facem o pungă laolaltă

1,8-19 Prima învățătură a Prov. îndeamnă la evitarea răului și a celor necredincioși. Ea va fi reluată în primul discurs al Înțelepciunii (vv. 22-33).

1,8 „rânduielile": gr. θεσμός este foarte rar în LXX. Înseamnă „lege", „dispoziție", „rânduială" și corespunde aici ebr. *tōrāh,* sistematic redat în LXX prin νόμος. ♦ Pentru Hipolit, „tatăl" din acest verset îl simbolizează pe Dumnezeu, iar „mama" trimite la Înțelepciune (*Fr. Pr.* 8-9, pp. 76-77). Pentru Origen, „învățătura" Tatălui este Scriptura, iar „rânduielile mamei" desemnează tradițiile nescrise ale Bisericii (*Epit.* 1,46).

1,9 „de aur": este un plus al LXX. Colierul trimite la ideea de supunere, fapt speculat și de Origen: aurul sunt cuvintele dumnezeiești, dar gâtul se supune, purtând lanț (*Epit.* 1,49). ♦ „După cum creștetul și gâtul desemnează aici intelectul, la fel cununa și lanțul desemnează știința (gnoza)" (Evagrie, *ibid.*, 7).

1,11-14 Clement Alexandrinul vede în aceste versete o profeție privitoare la Patimile lui Iisus (*Pedagogul* 1,94,2-95,1).

1,12 LXX păstrează singularul din v. 11, în vreme ce TM trece la plural. ♦ „iadul": am echivalat peste tot *hades*-ul grecesc cu iadul românesc, dat fiind că, peste tot, conotația este evident negativă. *Hades*-ul înseamnă, în greaca clasică, „sălaș al morților", în sens neutru; la fel și în cea mai mare parte a VT, traducând ebr. *ș^{e}'ōl.* Dar, în Proverbe, sensul acesta neutru lasă locul unui sens ce implică ideea unei pedepsiri a păcătoșilor, fie numai și prin moarte prematură.

1,13 „prăzi": termenul grecesc desemnează chiar prada de război. Nuanța nu-i scapă lui Evagrie, care interpretează versetul în lumina pasajului celebru din Ef. 6,10-14, unde credinciosul e îndemnat să se înarmeze cu toată „panoplia de arme ale lui Dumnezeu": adevăr, dreptate, evanghelia păcii (*Schol. Pr.* 9).

1,14 „norocul": imaginea este aceea a aruncării unei pietre pentru tragerea la sorți.

şi-o singură traistă să avem."
15 Nu te duce cu ei la drum,
întoarce-ţi piciorul de la cărările lor,
16 căci picioarele lor aleargă spre facerea de rău,
grăbite la vărsare de sânge.
17 Nu degeaba se-ntind laţuri celor înaripaţi.
18 Părtaşii la omor îşi strâng comori de rele –
urâtă este surparea nelegiuiţilor.
19 Acestea sunt căile tuturor celor care săvârşesc nelegiuiri:
prin necredinţa lor îşi stârpesc sufletul.
20 Înţelepciunea e cântată la răspântii,

1,15 „cărările" sau „purtările": limba română poate traduce gr. ὁδοί prin ambii termeni, „purtările" nefiind decât un abstract al „căilor", „drumurilor".

1,16 H.B. Swete nu reţine v. 16, care lipseşte din *Codex Vaticanus* şi care se întâlneşte, în formă aproape identică, în Is. 59,7 LXX.

1,17 În TM versetul e diferit: „Căci degeaba se pun laţuri sub ochii celor înaripaţi." ♦ Părinţii ignoră v. 16, interpretând pozitiv v. 17, fără să ţină seama de prezenţa, în context, a vărsătorilor de sânge iuţi de picior. Pentru ei, aripile simbolizează capacitatea oricărui om de a se ridica la cer, laţurile fiind pedeapsa pe care Dumnezeu o rezervă celor rămaşi „la sol" (Ilarie de Poitiers, *In Ps. 118*, 14,18; Origen, *Despre rugăciune* 29,16).

1,18 TM e diferit: „Ei îşi pândesc propriul sânge, se ascund de ei înşişi." ♦ Ultima parte nu există în TM; se apropie de Iov 8,19a.

1,19 *Litt.* „care fac nelegiuri până la ultima consecinţă." ♦ TM are: „toţi cei care câştigă prin silnicie." ♦ Origen speculează nuanţa intensivă a verbului „a săvârşi": după el, criminalii sunt cei responsabili de toate omorurile săvârşite începând cu Abel şi până la preotul Zaharia (*Epit.* 1,69.71).

1,20-33 Primul discurs al Înţelepciunii, care, în LXX, se armonizează cu al doilea, din cap. 8. Spre deosebire de TM, unde registrul este acela de „strigăt profetic", în LXX intrarea în scenă a Înţelepciunii are o solemnitate regească.

1,20 Pluralului emfatic din TM îi corespunde substantivul fără articol în LXX, marcă a personalizării. De remarcat rezonanţa liturgică a discursului Înţelepciunii în LXX, spre deosebire de strigătul imperativ-profetic din TM. ♦ Origen, Ilarie şi Evagrie văd în apariţia Înţelepciunii venirea în lume a Dumnezeului-Treime şi sălăşluirea Acestuia în inima credincioşilor (apropiere etimologică între „pieţe" şi „lărgimea" inimii, în greacă) (*Catena palestiniană la Ps. 118,32*). ♦ „vorbeşte răspicat": *litt.* „aduce îndrăzneală". Termenul παρρησία desemnează: 1) libertatea de vorbire; 2) îndrăzneala cuviincioasă; 3) intimitatea cu divinitatea (în textele religioase). Înţelepciunea vorbeşte cu îndrăzneală, întrucât ea îşi are izvorul în Dumnezeu. În Evanghelia după Ioan, *parrhesia* este atitudinea lui Iisus în timpul lucrării Sale publice; în epistolele pauline, ea este o trăsătură de caracter a apostolilor şi creştinilor. În VT, *parrhesia* îi caracterizează în primul

prin piețe ea vorbește răspicat,
21 E vestită pe culmi de metereze,
la porțile celor puternici sălășluiește,
la porțile cetății grăiește cu-ndrăzneală:
22 „Câtă vreme cei nevinovați vor sta de partea dreptății, ei nu vor fi dați de rușine,
dar smintiții, împătimiți de obrăznicie,
ajunși fără evlavie, au urât discernământul
23 și s-au făcut vrednici de mustrări.
Iată, din suflarea mea vă voi spune o vorbă,
vă voi învăța cuvântul meu,
24 fiindcă am strigat și nu m-ați ascultat,
am tot întins vorba, dar nu m-ați luat în seamă;
25 sfaturile mele le-ați dat deoparte
și în mustrările mele n-ați avut încredere;
26 de aceea voi râde și eu de pieirea voastră,
mă voi veseli atunci când nimicirea va cădea peste voi,
27 când se va năpusti asupra voastră pe neașteptate zarva,
când surparea va veni ca o furtună,
când strâmtorarea și împresurarea vor da peste voi,
când vă va ajunge nimicirea.

---

rând pe profeți. Despre acest termen important, *cf.* G. Scarpat, *Parrhesia greca, parrhesia cristiana*, Brescia, 2001 și C. Bădiliță, *Platonopolis*, Iași, 1999, pp. 77-80.

1,21 „sălășluiește", gr. παρεδρεύει: verb unic în LXX, își găsește ecou în rugăciunea lui Solomon din Înț. 9,4. În Înțelepciunea întronizată Părinții recunosc Cuvântul lui Dumnezeu (*cf.* și Pr. 8,21 *sq.*). ♦ Partea mediană a versetului nu are coresponent în TM.

1,22 „împătimiți de obrăznicie" sau „poftitori de ὕβρις": e foarte dificil de redat termenul complex ὕβρις, care înseamnă și „depășire a limitei", așadar „exces", și „obrăznicie". Am optat pentru ultima variantă: ideea de „exces" trebuie atașată automat de către cititor.

1,23 „s-au făcut vrednici de...", *litt.* „s-au expus" mustrărilor, condamnărilor și pedepselor. ♦ Partea mediană a versetului se traduce literal: „Voi rosti o vorbire din suflarea mea."

1,24 „am tot întins vorba": verbul este la imperfect, ca și cel din prima parte a versetului. TM are „am întins mâna", imagine cu rezonanță profetică (Is. 65,2). Ioan Gură de Aur explicitează acest „am tot întins vorba": „Prin mijlocirea profeților, a conștiinței, prin legile păgâne, prin dușmani, prin prieteni, prin rude și rugăciuni" (*Patm.*, p. 32).

1,25 *Litt.* „(sfaturile mele) le-ați făcut neimportante, fără autoritate; le-ați desființat". În Mc. 7,13 și Mt. 15,6 evangheliștii pun în gura lui Iisus același verb, ἀ-κυρόω, atunci când Acesta denunță abuzurile tradiției farisee în detrimentul prescripțiilor Decalogului.

28 Va fi aşa: când mă veţi chema, eu n-am să vă dau ascultare;
cei răi mă vor căuta şi nu mă vor găsi,
29 căci au urât înţelepciunea şi frica de Dumnezeu n-au ales-o,
30 nici n-au vrut să ia în seamă sfaturile mele,
şi-au bătut joc de mustrările mele.
31 De aceea vor mânca din roadele căii lor
şi se vor ghiftui cu propria lor necredinţă,
32 fiindcă nedreptăţeau prunci [nevinovaţi] vor fi omorâţi,
o judecată îi va ucide pe necredincioşi.
33 Cine însă îmi dă ascultare va sălăşlui întru nădejde
şi se va odihni fără teamă de vreun rău."

2 1 Fiule, dacă, primind vorba poruncii mele, o ascunzi la tine,
2 urechea ta va da ascultare înţelepciunii
şi-ţi vei îmboldi inima la pricepere,

1,30 LXX are un „plus" faţă de TM: „n-au vrut". Evagrie speculează glosa LXX găsind în ea un argument pentru existenţa liberului arbitru. El pune versetul în legătură cu Is. 1,19-20 (*Schol. Pr.* 15).

1,31 Ioan Gură de Aur glosează astfel ultima parte a versetului: „Vor fi dezgustaţi de propria lor poftă" (*Patm.*, p. 35).

1,32 TM are „fiindcă lepădarea celor simpli îi va ucide şi liniştea smintiţilor îi va pierde". Didim apropie acest verset de tema celor „foarte mici" din Mt. 18,6 (*Epit.* 1,100). ♦ „judecată", *litt.* „anchetă, cercetare". TM are „linişte, bunăstare". ♦ „Precum copiii mici se află între cei drepţi şi cei nedrepţi, la fel toţi oamenii se află între îngeri şi demoni, fără a fi demoni şi fără a avea nume de îngeri, până la sfârşitul lumii". (Evagrie, *ibid.* 16)

1,33 „va sălăşlui întru nădejde": expresia ebr. *šākan beṭaḥ* este foarte răspândită în Biblie, desemnând adăpostul şi liniştea dăruite de Dumnezeu. ♦ „Impasibilul", înduhovnicitul, după teoria evagriană, trăieşte în linişte, fără să se teamă de nici un gând rău (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 17).

2,1-12 *Cele două căi.* Compoziţia cap. 2, după LXX, este originală în raport cu TM. Exclamaţia iniţială şi invocarea „fiului" (v. 17), fără corespondent în TM, scandează textul. Tema celor două căi este subliniată printr-o dublă personificare: „sfatul bun" şi „sfatul rău" (în greacă, la feminin). În liturgia romană, Prov. 2,1-9 este citit la sărbătoarea sfântului Benedict (21 martie şi 11 iulie).

2,1 „o ascunzi": după Clement Alexandrinul, „vorba este semănată şi îngropată, ca sământa în pământ, în sufletul discipolului: sămânţă duhovnicească" (*Strom.* I,1,3). ♦ După Evagrie, înţeleptul trebuie să ascundă poruncile lui Dumnezeu de „ochii" demonilor, care, cunoscându-le, vor face totul spre a-l împiedica pe înţelept să le practice (*ibid.*, 18).

2,2 Ultima parte a versetului este un „plus" al LXX.

o vei îmboldi spre povățuirea fiului tău.
3 Căci, dacă vei striga după înțelepciune
și priceperii vei da glasul tău,
dacă umbli să găsești discernământ cu glas mare,
4 dacă-l cauți ca pe argint
și ca pe o comoară îl cercetezi cu grijă,
5 atunci vei pricepe frica de Dumnezeu
și cunoașterea lui Dumnezeu o vei găsi.
6 Căci Domnul dăruiește înțelepciunea,
și de la fața Lui [vin] cunoașterea și priceperea.
7 El strânge comoară de mântuire pentru cei care trăiesc drept,
le apără înaintarea,
8 păzind căile îndreptărilor,
și drumul celor ce-L cinstesc îl va ocroti.
9 Atunci vei pricepe dreptatea și judecata
și vei merge drept pe toate căile bune,
10 căci, dacă vine înțelepciunea în cugetul tău,
dacă discernământul îți pare bun pentru sufletul tău,
11 sfatul cel bun te va păzi,

2,3 „vei da glasul tău": calc după ebraică.

2,5 „cunoașterea", gr. ἐπίγνωσις: singura ocurență a acestui cuvânt în LXX. Alți editori, în afară de Rahlfs și Swete, preferă varianta αἴσθεσις, care traduce sistematic ebr. *da'ath* („înțelegere", „cunoaștere"), variantă citată de Clement Alexandrinul, Origen și Grigore al Nyssei. Plecând de la această variantă, Origen își dezvoltă teoria mistică despre cele cinci „simțuri spirituale" (*cf.* Crouzel, H., 1961, pp. 505-507).

2,6 „fața Lui": TM are „gura Lui". Ioan Gură de Aur comentează: „Ajunge să vezi fața lui Dumnezeu ca să devii înțelept, așa cum ajunge să vezi soarele ca să te luminezi" (*Patm.*, p. 38).

2,7 „apără", gr. ὑπερασπίζω: sensul exact este „a sta ca un scut" în fața dușmanului. Ioan Gură de Aur explicitează verbul plecând de la imaginea etimologică: Dumnezeu este ca un scut în fața celui drept (*Patm.*, p. 39).

2,9 „căi": am tradus astfel un cuvânt grecesc care înseamnă exact „pistă" sau „ax". Ideea textului este că omul drept nu se îndepărtează niciodată de la „axul" drumului dumnezeiesc. ♦ După Evagrie, „căile" sunt poruncile lui Dumnezeu care ne conduc spre gnoză (*ibid.*, 21).

2,10 „cuget": în ebr. este *lēbh*, „inimă": exemplu de abstractizare a vocabularului LXX în raport cu TM.

2,11 Adj. „bun" și „sfânt" lipsesc din TM. Poate că traducătorul a simțit ca insuficientă încărcătura religioasă a substantivelor grecești în raport cu cele ebraice încercând să compenseze prin adjective.

gândul cel sfânt te va ocroti,
12 ca să te ferească de calea cea rea
şi de omul care nu spune nimic vrednic de crezare.
13 O, cei care părăsesc căile drepte,
ca să meargă pe căile întunericului,
14 cei care se bucură făcând rele
şi se veselesc de strâmbătatea rea –
15 cărările lor sunt împleticite,
umbletul lor şerpuit,
16 ca să te îndepărteze de drumul drept
şi să te-nstrăineze de dreapta părere.
17 Fiule, să nu se prindă de tine sfatul rău,
sfatul care s-a lepădat de învăţătura din tinereţe
şi legământul dumnezeiesc l-a uitat;
18 căci el şi-a aşezat casa lângă moarte,
şi lângă iad, cu fiii pământului, sunt cărările lui.
19 Nimeni din cei care îl urmează nu se va mai întoarce,
nici nu va mai prinde cărările drepte,
căci parte nu vor avea de ani de viaţă.
20 Dacă mergeau pe cărările bune,
găseau cărările netede ale dreptăţii.

2,12 După Evagrie, îngerii spun întodeauna lucruri sigure; demonii spun întotdeauna lucruri nesigure; iar oamenii, când sigure, când nesigure (*ibid.*, 22).

2,14 „strâmbătate", gr. διαστροφή: termenul, un hapax în LXX, are sens moral, de „perversiune". Este laitmotivul întregului pasaj.

2,16 În LXX, versetele 12 şi 16 marchează clar opoziţia între cele două căi: dreaptă şi strâmbă. În TM această opoziţie nu există aici.

2,17 „sfatul rău", gr. κακὴ βουλή: a doua personificare, opusă aceleia din 2,11. Înlocuieşte, în LXX, figura „femeii străine" din TM, expresie care desemnează adesea, în ebraică, o femeie desfrânată. ♦ Pentru Hipolit, acest „sfat rău" este diavolul (*Fr. Pr.* 21, p. 79).

2,18 „fiii pământului", gr. γηγενῶν: termenul grecesc traduce ebr. *r^{e}phā'īm*, „fantome", pe care Aquila şi Symmachos au preferat să-l translitereze în greacă. Theodotion îl traduce prin γίγαντες, care, în Gen. 6,4, traduce un alt cuvânt ebraic. Oricum ar fi, cuvântul ales de traducător trimite la ideea perisabilităţii, a morţii de care va fi cuprins oricine e supus „sfatului rău".

2,19 Partea a doua explicitează şi dezvoltă în mod original textul ebraic.

2,20 TM are pers. a II-a sg.

[21] Cei vrednici vor locui pământul,
cei lipsiţi de răutate vor fi lăsaţi pe faţa lui;
drepţii vor sălăşlui pe pământ
şi sfinţii vor fi lăsaţi pe faţa lui;
[22] drumurile necredincioşilor vor pieri de pe pământ,
nelegiuiţii vor fi alungaţi.

3 [1] Fiule, nu uita rânduielile mele,
inima ta să păstreze spusele mele –
[2] îţi vor adăuga lungime vieţii şi ani de trăit şi pace.
[3] Faptele de milostenie şi de credinţă să nu-ţi lipsească,
leagă-ţi-le de grumaz şi vei găsi har;
[4] cugetă la lucrurile bune în faţa Domnului şi a oamenilor;
[5] fii încrezător din toată inima în Dumnezeu,
iar cu înţelepciunea ta nu te sumeţi –
[6] în toate drumurile tale caută să o cunoşti,
ca să îndrepte purtările tale,
[iar piciorul tău să nu se poticnească].
[7] Nu te socoti chibzuit în sinea ta,
teme-te de Dumnezeu şi fereşte-te de orice rău –

2,21 Evagrie interpretează: cei fără răutate au rămas pe pământ, adică în interiorul gnozei dumnezeieşti; cei care au fost alungaţi din gnoză din pricina răutăţii lor se vor întoarce în ea făcând binele (*ibid.*, 26).

2,22 Textul grec se apropie de ultimul verset al Ps. 1 mai mult decât de TM.

3,1 „rânduielile": termenul grec tradus astfel este νόμιμον, care desemnează legea ancestrală, cutuma. ♦ Cine nu practică Legea o uită, cine nu trăieşte după cuvintele Domnului le uită (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 27).

3,3 TM are un „plus" faţă de LXX: „scrie-le pe tăbliţa inimii tale."

3,4 „cugetă": gr. προνοοῦ. Sensul exact este: „să prevezi", verbul fiind din familia „proniei". ♦ Pavel citează de două ori acest verset, ca semn al vieţii creştine: Rom. 12,17 şi 2Cor. 8,21. De asemenea, el este citat şi comentat de Părinţi: Policarp, *Scrisoarea către filipeni* 6,5 şi Grigore al Nyssei, *Hom. Cant.* 4.

3,6 Versetul nu este foarte clar în greacă (partea a treia, pusă în ediţia Rahlfs între paranteze drepte, nu se regăseşte în codicii principali), dar se poate spune aproape sigur că înţelepciunea este cea care trebuie cunoscută (de unde traducerea noastră). În acelaşi sens merg şi comentariile Părinţilor (Clement, *Stromate* II,4,1-4 şi Evagrie, *ibid.*, 28).

3,7 Am tradus aproape literal. Ideea iese în lumină prin lectura completă a versetului: chibzuinţa (φρόνησις) este un dar de la Dumnezeu, pe care omul nu se cade a-l judeca. Este vorba aici despre „înţelepciunea practică", încarnată de regele Solomon.

8 atunci va fi vindecare trupului tău
și purtare de grijă oaselor tale.
9 Cinstește-L pe Domnul prin dreptele tale osteneli
și dăruiește-I pârga roadelor dreptății tale,
10 pentru ca hambarele tale să se umple de belșug de grâne
și teascurile tale să gâlgâie de vin.
11 Fiule, nu disprețui pedepsele Domnului,
nu te trage deoparte când El te mustră,
12 pentru că Domnul pedepsește pe cine iubește
și-i bate cu biciul pe toți fiii pe care-i primește la Sine.
13 Fericit omul care a găsit înțelepciunea
și muritorul care a cunoscut chibzuința:
14 mai bine este s-o cumperi pe aceasta
decât comori de aur și argint.
15 E mai de preț decât nestematele,

3,8 „trupului": TM are „ombilicului". ♦ „purtare de grijă": TM are „adăpare". ♦ Teofil al Antiohiei vede aici o aluzie la Solomon în calitate de profet care vestește învierea morților (*Către Autolycos* 2,38); Origen, în același sens, leagă versetul de celebra profeție a „oaselor descărnate" din Iez. 37,1 *sq.* (*Epit.* 3,15).

3,9 LXX are un „plus": „drepte". Origen explică moralizator: Domnul nu poate fi cinstit „cu ceea ce a fost obținut prin lăcomie și poftă" (*Epit.* 3,17).

3,11-12 „pedepsele": gr. παιδεῖαι. Termenul grec, care înseamnă, de obicei, „educație", „învățătură", are aici un sens aparte, tardiv: „pedeapsă". Etimologic, „a pedepsi", în românește, provine de la παιδεύω, educația fiind legată, în ochii celor vechi, de ideea de corecție. ♦ Aceste două versete sunt citate în Evr. 12,5-6, într-un context martirologic: chinurile suferite în numele lui Hristos sunt „pedepse" indirecte administrate de Tată fiilor Lui iubiți, pentru creșterea lor duhovnicească. Philon citează versetele în *De congressu* 177: pedagogia divină stabilește o legătură de înrudire între noi și Dumnezeu. Mulți Părinți din sec. II-III au schițat o teologie optimistă a istoriei, susținând ideea că Dumnezeu îngăduie persecuțiile împotriva credincioșilor în scop „educativ" (persecuțiile maturizează spiritual, ele ajută la „dospirea pâinii sufletelor creștine"): Ciprian, *Scrisoarea 11*, 5,1; Eusebiu al Cezareii, *HE* IX,VIII,15 și X,IV,33; Irineu al Lyonului, *Adv. haer.*, *passim*.

3,13-20 *Elogiul Înțelepciunii*. Poemul numără douăzeci de stihuri în LXX față de numai șaisprezece în TM. Tema Înțelepciunii se află la originea amplificării din LXX. Sunt aici elemente ce vor fi dezvoltate în Cartea Înțelepciunii.

3,15 Ultimele două părți ale versetului sunt „plusuri" ale LXX. ♦ Hipolit, care echivalează Înțelepciunea cu Cuvântul lui Dumnezeu, interpretează astfel: „Cuvântul are mai multă valoare decât pietrele prețioase, adică decât profeții și apostolii" (*Fr. Pr.* 22, p. 79). ♦

nici o urâciune nu-i va ține piept;
li se descoperă cu drag tuturor celor care se apropie de ea,
dar nici un lucru de preț nu e pe măsura ei.
16 Durata vieții și anii de trăit sunt în mâna ei dreaptă,
iar în mâna ei stângă, bogăția și slava;
16a din gura ei își face drum dreptatea,
pe limbă duce legea și milostivirea;
17 căile ei sunt căi frumoase
și toate cărările ei sunt pașnice;
18 pom al vieții este pentru toți cei care se lipesc de ea
și e trainică pentru cine se sprijină pe ea ca pe Domnul.
19 Dumnezeu prin înțelepciune a pus temelie pământului,
a tocmit cerurile prin chibzuință,
20 hăurile s-au sfărâmat prin discernământ,
iar norii și-au revărsat roua.
21 Fiule, nu te trage deoparte,
ci păstrează-mi sfatul și gândul,
22 ca să trăiască sufletul tău

„Doar în fața înțelepciunii demonii se simt neputincioși, căci ei nu mai sunt în stare să arunce gândurile rele în inima celui ajuns înțelept." (Evagrie, *ibid.*, 30)

3,16 Origen citează versetul în *Com. Cant.* III,9,2: mâinile Mirelui/Iisus sunt mâinile Înțelepciunii.

3,16a „Plus" al LXX.

3,18 „pom al vieții": imaginea apare de patru ori în Prov. (*cf.* și 11,30; 13,12; 15,4). Ea trimite, firește, la Gen. 2,9 și 3,22.24. În toate celelalte pasaje traducătorul folosește δένδρον; aici însă termenul este ξύλον, ca în Geneză. Totuși, Clement, citând versetul din Prov. folosește termenul δένδρον, care ar putea fi forma originară. ♦ Origen, printre alții, identifică Înțelepciunea-Pom al vieții cu Iisus (*Com. Rom.* 5,9). La fel, Evagrie, identifică „pomul vieții" cu înțelepciunea (*Schol. Pr.* 32).

3,19-20 De remarcat triada înțelepciune-chibzuință-discernământ, care se află la originea creării lumii pe trei paliere. Înțelepciunea creatoare este echivalată de unii Părinți cu Cuvântul creator (Origen, *Hom. Ier.* 8,2; Atanasie, *Contra Arianos* 3,65). La unii Părinți ea Îl prefigurează pe Duhul Sfânt: Irineu, *Adv. haer.* IV,20,3; Teofil al Antiohiei, *Către Autolycos* 1,7). ♦ În imaginarul biblic, „hăurile" sunt mase acvatice de o adâncime insondabilă.

3,21 „nu te trage deoparte", gr. μὴ παραρρυῇς: verb destul de greu de redat în românește. Sensul mai exact este: „nu te lăsa dus de val".

3,22 „har să fie împrejurul grumazului tău": după Evagrie, „gâtul" reprezintă sufletul care poartă jugul Domnului (*ibid.*, 34).

şi har să fie împrejurul grumazului tău,
22a vindecare va fi trupului tău
şi purtare de grijă oaselor tale;
23 pentru ca tu să mergi încrezător, în pace, pe toate căile tale,
iar piciorul tău să nu se poticnească;
24 căci dacă stai aşezat, vei fi fără teamă,
dacă te culci, vei avea somn plăcut
25 şi nu te vei teme de venirea spaimei,
nici de năvălirile necredincioşilor.
26 Domnul va fi peste toate căile tale
şi-ţi va sprijini piciorul, ca să nu te clinteşti.
27 Nu te da în lături să-i faci bine sărmanului
ori de câte ori mâna ta poate să ajute.
28 Nu spune: „Du-te şi vino iar, am să-ţi dau mâine"
când eşti în stare să faci bine;
căci nu ştii ce va naşte ziua următoare.
29 Nu urzi lucruri rele împotriva prietenului tău
care ţi-e vecin şi crede în tine.
30 Să nu-ţi placă vrajba împotriva omului, degeaba,
ca nu cumva răul să lucreze împotriva ta.
31 Nu atrage asupră-ţi ocara oamenilor răi
şi nu râvni la căile lor,
32 fiindcă necurat e înaintea Domnului tot nelegiuitul,
iar cu cei drepţi nu stă la sfat.

3,22a „vindecare va fi trupului tău": dublet al v. 3,8.

3,24 Ioan Gură de Aur interpretează astfel: „Condiţiile exterioare nu favorizează starea noastră de sănătate aşa cum o face sufletul când este împăcat" (*Patm.* p. 54).

3,25 *Litt.* „nu te vei teme de spaima care vine, nici de năvălirile necredincioşilor care vor veni". ♦ După Evagrie, vv. 24-25 ne învaţă că milostenia alungă viziunile înspăimântătoare din timpul somnului. La fel, blândeţea, lipsa de mânie şi mărinimia (*ibid.*, 36).

3,26 TM are „YHWH va fi alături de tine".

3,27 „sărmanului": TM are „stăpânilor lui (= celor care au dreptul la el)".

3,28 Ioan Gură de Aur vede în meditaţia asupra viitorului nesigur „începutul oricărei filozofii" (*Patm.*, p. 56).

3,30 „ca nu cumva răul să lucreze împotriva ta": TM are „dacă nu ţi-a făcut rău". LXX elimină posibilitatea răspunderii la rău cu rău, conform legii talionului, implicită în TM.

3,32 „iar cu cei drepţi nu stă la sfat": TM are „El (YHWH) stă la sfat cu cei drepţi".

33 Blestemul lui Dumnezeu – în casele necredincioşilor,
dar sălaşurile drepţilor sunt binecuvântate.
34 Domnul stă împotriva celor trufaşi,
dar celor smeriţi le dăruieşte har.
35 Slava o vor moşteni înţelepţii,
dar necredincioşii în slăvi au ridicat necinstea.

4 1 Ascultaţi, copii, învăţătura unui părinte
şi siliţi-vă să cunoaşteţi cugetarea,
2 căci dar bun vă dăruiesc:
de legea mea să nu vă lepădaţi!
3 Am fost şi eu fiu, ascultător de tată
şi preaiubit în ochii mamei,
4 care-mi vorbeau şi mă povăţuiau:
„Să se prindă cuvântul nostru în inima ta!"
5 Păzeşte poruncile, nu uita
şi nu trece peste spusa gurii mele,
6 n-o părăsi, şi ea se va lipi de tine;
îndrăgeşte-o, şi ea te va păzi;

3,33 „sălaşurile": cuvântul grecesc ἔπαυλις înseamnă „adăpost de noapte", „loc de popas", „casă de ţară" etc. Ideea comună tuturor acestor sensuri este caracterul provizoriu al sălaşului. Origen speculează opoziţia între „casă" şi „sălaş provizoriu": ce e mare este blestemat, ce e mic este binecuvântat, conform unei legi compensatorii divine (*Epit.* 3,47).

3,34 În TM, primul hemistih este „El îşi bate joc de cei care-şi bat joc". ♦ Versetul e citat de două ori în NT: Iac. 4,6 şi 1Pt. 5,5. Evagrie îl interpretează astfel, rezumând o întreagă tradiţie monastică: „Domnul stă împotriva celor trufaşi prin faptul că El însuşi e smerenie" (*Schol. Pr.* 39).

4 Capitolul este compus din patru secţiuni cuprinzând câte două strofe echilibrate: 8/8 şi 21/20 stihuri. Înţelepciunea este descrisă prin imagini de factură erotică şi militară.

4,1 „copii": TM are „fii".

4,2 „dar bun": TM are „bună învăţătură". ♦ După Evagrie, „darul bun" este Legea (*ibid.*, 41).

4,3 Nuanţa de „ascultare" este proprie LXX; lipseşte din TM. ♦ Pentru Philon, care citează acest verset în *De ebrietate* 84, „tatăl" şi „mama" simbolizează raţiunea şi legea strămoşească.

4,5-7 „Minusuri" ale LXX faţă de TM (s-ar putea să avem de-a face cu glose suplimentare ale TM, posterioare faţă de LXX): „Păzeşte poruncile mele şi vei trăi, dobândeşte înţelepciunea, dobândeşte priceperea" (TM 5a) şi „Începutul înţelepciunii, dobândeşte înţelepciunea cu preţul a tot ce ai, dobândeşte înţelepciunea" (TM 7ab).

4,6 „se va lipi de tine": TM are „te va păzi".

[7] [8] împrejmuieşte-o, şi ea te va înălţa,
cinsteşte-o, ca să te cuprindă în braţe,
[9] ca să-ţi pună pe cap cununa de haruri,
cu cununa desfătării să te apere.
[10] Ascultă, fiule, primeşte-mi cuvintele,
şi se vor înmulţi anii vieţii tale,
pentru ca multe să-ţi fie căile vieţii,
[11] căci eu te învăţ căile înţelepciunii,
te duc pe cărări drepte.
[12] Căci, dacă umbli, nu se vor poticni paşii tăi,
iar dacă alergi, nu vei simţi oboseală.
[13] Ţine-te de învăţătura mea, nu o lăsa deoparte,
ci păzeşte-ţi-o pentru viaţa ta.
[14] Pe căile necredincioşilor nu umbla,
nici nu râvni la căile celor fără de lege,
[15] oriunde şi-ar aşeza tabăra, nu te duce acolo,
departe stai de ei şi treci pe-alături!
[16] Căci ei nu dorm dacă nu fac rău –
le-ar zbura somnul şi n-ar putea închide un ochi.
[17] Ei se hrănesc din hrana necredinţei,
cu vinul nelegiuirii se îmbată.

4,7 Lipseşte în LXX.

4,8 „împrejmuieşte-o": verbul aparţine limbajului militar şi trimite la imaginea înălţării unui zid de apărare. ♦ Pentru Clement Alexandrinul, acest zid împrejmuitor al înţelepciunii creştine este filozofia păgână, în sens pozitiv (*Strom.* I,28,3-4). Pentru Evagrie, „zidul" sunt virtuţile (*Schol. Pr.* 43).

4,9 „cununa desfătării" trimite la Gen. 2–3, „grădina desfătării". TM are „diademă a frumuseţii". ♦ „să te apere": *litt.* „să te acopere ca un scut". ♦ Origen, Grigore al Nyssei şi Pseudo-Dionisie Areopagitul fac o lectură mistică a vv. 6-9 (De Andia, Y., 1994, pp. 64-70). ♦ Pentru Evagrie cele două cununi sunt „ştiinţa lui Dumnezeu", care ne apără respingând de la noi orice gând pătimaş, şi orice falsă ştiinţă (gnoză) (*ibid.*, 44).

4,10 Ioan Gură de Aur interpretează astfel ultima parte a versetului: „Pentru ca totul să-ţi fie uşor şi la-ndemână, pentru ca tu să mergi unde ţi-e voia, prin sărăcie, prin bogăţie, prin slavă sau necinste" (*Patm.*, p. 61).

4,11 „te duc": sensul cel mai frecvent al verbului ἐμβιβάζω este „a îmbarca", imagine din vocabularul naval.

4,15 După Evagrie, locul de care trebuie să ne ferim este falsa ştiinţă despre Dumnezeu (*ibid.*, 46).

4,17 „se îmbată": TM are „beau".

18 Căile drepților strălucesc ca o lumină,
merg înainte și luminează până la ivirea zilei;
19 dar căile necredincioșilor sunt întunecate,
ei nu știu cum se împiedică.
20 Fiule, ia aminte la spusa mea,
pleacă-ți urechea spre cuvintele mele!
21 Pentru ca izvoarele tale să nu se piardă,
păzește-le în inima ta,
22 căci au viață cei care le găsesc
și toate trupurile, vindecare.
23 Cu pază mare veghează-ți inima,
căci din [izvoarele] acestea [curg] căile vieții.
24 Alungă de la tine gura sucită
și buzele necinstite ține-le departe.
25 Ochii tăi să privească la cele neîntortocheate,
pleoapele tale să încuviințeze lucrurile drepte.
26 Îndreaptă cărările pașilor tăi
și căile tale netezește-le.
27 Nu te abate la dreapta ori la stânga,
întoarce-ți pasul de pe calea răutății,

4,18 A doua parte a versetului este ambiguă, întrucât și drepții, și căile pot „merge înainte și lumina". Atât Clement, cât și Evagrie, în micile lor comentarii la verset, consideră că este vorba despre „căi".

4,21 „izvoarele": TM are „cuvintele mele". ♦ Evagrie comentează astfel: „El numește izvoare virtuțile din care iese apa vie, adică gnoza/cunoașterea lui Hristos" (*Schol. Pr.* 51).

4,23 „cu pază mare": *litt.* „cu toată paza". Tema ascetică a privegherii interioare și a păzirii inimii are un punct de plecare în acest verset. *Cf. Filocalia*, *passim*. ♦ Am explicitat pronumele „ele" prin „[izvoarele] acestea". În TM este „inimă". Inima este sălașul izvoarelor vieții și ea trebuie păzită cu mare grijă. Un întreg program ascetic și un posibil traseu mistic sunt condensate în doar două stihuri, devenite reper pentru tradiția monahală.

4,24 „buzele necinstite": TM are „strâmbătatea buzelor". Am tradus prin „necinstit" adjectivul care înseamnă și „nedrept". Terminologia juridică din Prov. are un fond moral incontestabil.

4,25 După Evagrie, „cei care au gânduri nepătimașe și învățături drepte văd drept" (*ibid.*, 52).

4,27a-b sunt „plusuri" LXX. ♦ Dorotei din Gaza interpretează v. 27 în sensul „căii de mijloc" aristotelice (*Învățături* X,106). ♦ După Evagrie (*ibid.*, 53), virtutea este „calea de mijloc": de pildă, curajul se află între temeritate și lașitate.

27a căci drumurile din dreapta Dumnezeu le cunoaşte,
dar piezişe sunt cele din stânga.
27b El va îndrepta cărările tale,
iar umbletele tale în pace le va călăuzi.

5 1 Fiule, ia aminte la înţelepciunea mea,
pleacă-ţi urechea spre cuvintele mele,
2 ca să păzeşti cugetul bun:
discernământul de pe buzele mele ţi-l poruncesc.
3 Nu te uita la femeia uşoară,
miere picură de pe buzele femeii desfrânate
ce pentru o clipă îţi unge gâtlejul,
4 dar pe urmă o vei găsi mai amară ca fierea
şi mai ascuţită ca sabia cu două tăişuri.
5 Căci picioarele smintelii îi coboară pe cei care o urmează,
cu moarte, în iad,
iar urmele [paşilor] ei nu au pe ce să se sprijine.
6 Căci ea nu merge pe căile vieţii,
alunecoase-s rotirile ei, şi greu de cunoscut.
7 Şi acum, fiule, ascultă-mă
şi nu-mi da cuvintele deoparte:

5,1 „cuvintele mele": TM şi Theodotion au „priceperea/inteligenţa mea".

5,2 „cugetul bun: discernământul": „bun" este un „plus" LXX. TM are „discernământul... cunoaşterea". ♦ „ţi-l poruncesc": mai multe manuscrise au „ţi se porunceşte, ţi se impune".

5,3 „Nu te uita la femeia uşoară" este un „plus" LXX. Pentru Hipolit (*Fr. Pr.* 23), ea simbolizează idolatria şi erezia; sensul îi este probabil sugerat şi de apropierea sonoră dintre „apostazie" şi verbul ἀποστάζω, „a picura, a curge picătură cu picătură", care se referă aici la mierea de pe buzele femeii desfrânate. ♦ „desfrânată": *litt.* „curvă". TM are „străină". Femeia străină era asociată adeseori cu desfrânarea, cei vechi socotind că femeia cinstită şade la casa şi în ţara ei. ♦ TM are, în final, un verset diferit: „gura sa e mai onctuoasă ca untdelemnul."

5,4 „ca fierea": TM are „ca absintul". Planta a fost adusă în Egipt abia sub puterea romană, aşadar după traducerea Proverbelor în greacă.

5,5 „sminteala" (gr. ἀφροσύνη): este un „plus" LXX. În TM se vorbeşte în continuare despre femeia desfrânată. Introducând tema „nebuniei", traducătorul abstractizează şi generalizează mesajul textului.

5,7 „fiule": TM are „fiilor". ♦ „nu-mi da cuvintele deoparte": nu le desconsidera, ca şi cum n-ar avea nici o autoritate (*cf.* şi nota la 1,25).

8 îndepărtează-ţi calea de la ea,
nu te apropia de uşile caselor sale,
9 ca nu cumva să dai altora viaţa ta
şi traiul tău unor inşi fără milă;
10 ca nu cumva străinii să se ghiftuiască cu vlaga ta,
iar roadele ostenelii tale să intre în casele străinilor.
11 Te vei căi în cele din urmă,
când aceştia îţi vor istovi carnea de pe trup,
12 şi vei spune: „De ce am urât povăţuirea,
şi inima mea a alungat mustrările?
13 N-am dat ascultare glasului care mă povăţuia şi mă învăţa
şi nici nu mi-am plecat urechea;
14 aproape am ajuns în răul cel mai mare
în mijlocul adunării şi al obştii."
15 Bea apele din vasele tale,
din izvorul fântânilor tale;
16 să nu ţi se verse apa din izvorul tău,

5,8 „de la ea": Clement Alexandrinul citează o variantă dezvoltată: „de la plăcerea smintită" (*Strom.* I,5,29). ♦ După Evagrie, „calea" reprezintă intelectul care se îndreaptă spre virtute (*ibid.*, 59). ♦ „uşile caselor": TM are „uşa casei".

5,11 „Te vei căi": TM are „te vei jeli". ♦ „carnea de pe trup": TM are „carnea ta şi trupul tău". ♦ După Evagrie, cei răi, prin vicii, „macină carnea lui Hristos" şi-i răspândesc sângele pe care îl dispreţuiesc (*ibid.*, 61).

5,14 Evagrie interpretează astfel: a fost o vreme când răutatea nu exista şi va fi iarăşi o vreme când ea nu va mai exista. Dar n-a existat şi nici nu va exista nici o vreme când virtutea va fi absentă definitiv. Dovadă acest „aproape" (*litt.* „pentru puţin") de la începutul versetului, ca şi bogatul din Evanghelie căruia, deşi osândit în iad, îi este milă. Versetul constituie aşadar o dovadă care invalidează părerea existenţei răului absolut. Chiar şi în răutatea cea mai „totală" există o sămânţă de bine (*ibid.*, 62).

5,15 „vasele": TM are „puţuri". Imaginea „vaselor" pentru a simboliza soţia legitimă apare şi în NT: 1Tes. 4,4; 1Pt. 3,7. Sensul direct este: „Culcă-te numai cu femeia ta." ♦ După Evagrie, „gnoza" este şi izvor, şi fântână: pentru cei care se apropie de virtuţi („practicii"), gnoza pare o fântână foarte adâncă, fără fund; pentru desăvârşiţi, un izvor (*ibid.*, 63).

5,16 „izvorul tău": pentru Origen, este vorba de „apa Scripturii", fântână insondabilă a misterului treimic şi izvor al Revelaţiei care stinge setea neamurilor. „Apele" sunt trei: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, dar izvorul este unul singur, „întrucât una este substanţa şi natura Treimii". De asemenea, la nivel psihologic, există mai multe fântâni înlăuntrul omului, din care ne potolim setea credinţei, cea mai extraordinară fiind „fântâna cu apă vie", Iisus Hristos (*Hom. Gen.* 7,5; 12,5; *Hom. Num.* 12,1).

ci spre piețele tale să curgă apele tale;
17 să fie numai pentru tine
şi să n-o împarți cu nici un străin.
18 Izvorul tău de apă să fie doar al tău,
bucură-te cu femeia tinereții tale –
19 căprioară de iubire şi mânză a harurilor tale,
cu tine să petreacă,
a ta să se socotească şi împreună cu tine să fie în toată vremea;
de iubirea ei vei fi înconjurat mereu.
20 Nu te lăcomi la [femeia] străină,
nu te lăsa prins de brațe care nu-s ale tale;
21 căci înaintea ochilor lui Dumnezeu sunt căile omului,
El se uită la toate umblările lui.
22 Fărădelegile îl hăituiesc pe om,
fiecare e strâns legat cu funiile păcatelor sale.
23 Acesta moare laolaltă cu cei neînvățați,
din belşugul traiului său a fost smuls
şi a pierit din pricina smintelii.

5,16 TM are sens contrar: „fântânile tale se vor vărsa." ♦ Clement Alexandrinul citează versetul spre a legitima ideea protejării gnozei creştine de urechile profane (*Strom.* II,2,8).

5,18 „să fie doar al tău": TM are „să fie binecuvântat". ♦ „Dacă femeia denumeşte aici ştiința lui Dumnezeu şi dacă aceasta ne-a fost dată încă din tinerețe, atunci înseamnă că ştiința lui Dumnezeu este în noi de la origini" (Evagrie, *Schol. Pr.*, 64).

5,19 LXX atenuează senzualitatea versetului în raport cu TM: „Sânii ei să te sature mereu, îmbată-te tot timpul de iubirea ei." ♦ Foarte frumoasă interpretare a lui Evagrie, conform sistemului său spiritual: căprioara şi mânza/mânzul simbolizează contemplația şi nepătimirea (*ibid.*, 65).

5,20 „nu te lăcomi": BA traduce gr. μὴ πολλὺς ἴσθι prin „ne perds pas de temps". Ambele sensuri au o justificare, ideea principală fiind evitarea unui exces. Clement aminteşte versetul în *Stromate* I,29, făcând următorul comentariu: „Scriptura ne îndeamnă să folosim cultura lumească, dar nu în exces/nelăcomindu-ne la ea." ♦ Evagrie înregistrează două posibile interpretări: nu-ți pierde vremea cu ştiința profană; nu întârzia pe drumul răutății (*ibid.*, 68).

5,22 Al doilea stih e citat frecvent de Părinți pentru a sublinia responsabilitatea fiecărui ins față de păcatele sale (Origen, *Com. Io.* 28,57; Grigore din Nazianz, *Disc.* 40,33).

5,23 „neînvățați": „incorigibili", care „n-au putut fi îndreptați prin educație".

6 [1] Fiule, dacă te vei pune chezaş pentru prietenul tău,
vei da mâna ta unui duşman,
[2] căci laţ puternic sunt pentru om buzele sale,
el ajunge rob buzelor gurii sale.
[3] Fiule, fă ce-ţi poruncesc şi mântuieşte-te –
căci ai ajuns în mâinile celor răi din pricina prietenului tău –
hai, nu te înmuia, stârneşte-l şi pe prietenul pentru care te-ai pus chezaş,
[4] să nu dai somn ochilor tăi
şi să nu-ţi laşi pleoapele să adoarmă,
[5] ca să scapi ca o căprioară din plase
şi ca o pasăre din laţ.
[6] Mergi la furnică, leneşule,
dă-ţi silinţa văzând purtarea ei
şi fii mai înţelept decât ea.
[7] Căci ea, deşi nu are pământ de lucrat
şi nici pe cineva care s-o silească,
nefiind la nici un stăpân,

6,1 „prietenul": TM are „aproapele". ♦ Clement Alexandrinul pune în legătură versetele 1-2 cu proverbul grecesc: „Fă un gaj şi nenorocirea-i gata" (*Strom.* II,70,4). LXX introduce o opoziţie între „prieten" şi „duşman", inexistentă în TM. ♦ Evagrie, extrem de subtil: „Oricine se pune chezaş pentru prietenul apostolilor, Hristos, afirmând că El este dreptatea şi adevărul, îşi dă sufletul pe mâna duşmanilor, [demonii], care obişnuiesc să-i hărţuiască pe oameni din cauza prieteniei acestora cu Hristos" (*ibid.*, 69).

6,3 „în mâinile celor răi": TM are „în mâinile aproapelui tău". LXX moralizează mesajul din dorinţa de a-l face cât mai explicit. ♦ „nu te înmuia" (sau „nu te descuraja"): TM are „smereşte-te". ♦ „prietenul" care trebuie „stârnit" este, după Evagrie, Hristos. Acesta trebuie „deranjat" (şi acesta poate fi sensul cuvântului grec) printr-o rugăciune spontană (*cf. Schol. Pr.* 69).

6,4 Vasile cel Mare îşi încheie comentariul cu invocarea acestor versete întru veghere duhovnicească (*In Princ. Pr.* 17). ♦ Evagrie (*ibid.*, 70): „Somnul sufletului este păcatul în act" (*litt.* „după energie").

6,6-11a *Despre lenevie* (ὄκνος). Pasaj frecvent invocat de Părinţi pentru descrierea şi denunţarea acestui viciu (*e.g. Didascalia apostolilor* 12,63,1-5).

6,6 Hipolit vede în furnică şi în albină două imagini ale Bisericii, care este mică şi neajutorată, dar liberă în raport cu cei puternici (*Fr. Pr.*, p. 81). ♦ Pentru Evagrie, „furnica" simbolizează nivelul *praktikos*-ului, iar albina, nivelul contemplativului (cu cele două subniveluri). „Ceara" simbolizează realităţile ca atare, iar „mierea", contemplarea lor (*ibid.*, 72).

8 își pregătește de cu vară merindea,
provizii din belșug își strânge la vremea secerișului.
8a Sau mergi la albină
și învață cât este de muncitoare
și ce lucru însemnat săvârșește –
8b regii și oamenii de rând se folosesc de ostenelile ei, pentru sănătate,
dorită este de toți și preaslăvită.
8c Cu toate că-i slabă în putere,
cinstind înțelepciunea, e în frunte.
9 Până când, leneșule, vei sta culcat?
Când dar te vei trezi din somn?
10 Dormi puțin, șezi puțin, mai dormitezi un pic,
stai nițeluș cu mâinile în sân –
11 așa dă peste tine, ca un pribeag netrebnic, sărăcia,
și nevoia, ca un bun alergător.
11a De ești însă harnic, recolta îți va fi ca un izvor
și nevoia, ca un alergător prost, va fugi [de la tine].
12 Omul smintit și fără de lege umblă pe căi care nu sunt bune,
13 clipește din ochi, face semn cu piciorul,
învață arătând cu degetele,
14 cu inima strâmbă urzește răutăți în fiece clipă –

6,8a-c Elogiul albinei este un „plus" LXX; nu există în TM. El are un singur ecou în VT, Sir. 11,3. Dimpotrivă, există trei menționări negative ale albinei, în Deut. 1,44; Ps. 117,12; Is. 7,18. „Albina" este și un nume propriu în VT: Deborah, profetesa (Jud. 4–5 și nota la 4,4). Fragmentul se apropie de un pasaj din *Istoria animalelor* a lui Aristotel (627a,12), unde descrierea albinei urmează, ca aici, descrierii furnicii. Părinții interpretează cuplul furnică-albină ca fiind viața activă-viața contemplativă, dihotomie celebră în Antichitate (vezi nota de mai sus). Clement își compară maestrul, pe Panten, cu o „albină siciliană care a adunat mierea profeților și apostolilor" (*Strom.* I,11,2). În romanul mistic iudeo-elenistic *Iosif și Aseneth* (sec. I î.H.), Aseneth primește revelația divină sub forma unui fagure de miere din care se înfruptă. Imaginea „mierii duhovnicești" a făcut carieră în monahism. Despre simbolismul albinei, *cf.* Penco, G., 1964, pp. 32-34 și Ciccarese, M.P., 2002.

6,8a „însemnat": *litt.* „nobil".

6,11a „Plus" LXX.

6,12 Cu acest verset începe scurtul, dar incisivul portret al smintitului. ♦ „fărădelege... căi care nu sunt bune": TM are: „bărbatul nelegiuit ... în strâmbătatea gurii."

6,14 „în cetate": „plus" LXX. ♦ În *Constituțiile apostolice* II,43,2, „cetatea" simbolizează Biserica din care trebuie alungați calomniatorii.

asemenea om stârneşte tulburări în cetate.
15 De aceea, pe neaşteptate îi vine pieirea,
spintecare şi sfărâmare fără leac;
16 fiindcă se bucură de tot ce urăşte Domnul,
este sfărâmat din pricina murdăriei sufletului:
17 ochiul semeţului, limba necinstitului,
mâinile care varsă sângele celui drept,
18 inima care urzeşte gânduri rele
şi picioarele grabnice să facă rău;
19 aţâţă minciunile martorul mincinos
şi stârneşte judecăţi între fraţi.
20 Fiule, păzeşte legile tatălui tău
şi nu lepăda rânduielile mamei tale;
21 leagă-le de sufletul tău pe veci
şi înfăşoară-le împrejurul grumazului tău.
22 Când umbli, ia-o ca să fie cu tine;
când dormi, să te păzească,
pentru ca, la trezire, să stea de vorbă cu tine.
23 Căci făclie este porunca Legii, şi lumină,
iar calea vieţii – mustrare şi învăţătură,
24 ca să te păzească de femeia cu bărbat

6,16 TM are: „Există şase lucruri urâte de YHWH, şapte îi sunt nesuferite..." şi urmează enumerarea acestora: ochiul semeţ; limba necinstită; mâinile ce varsă sânge nevinovat; inima urzitoare de planuri nelegiuite; picioarele ce se zoresc spre rău; martorul mincinos şi cel care stârneşte gâlceavă între fraţi. LXX pierde firul logic pe care TM îl are în acest pasaj. ♦ Lung comentariu al lui Evagrie despre „sângele" sfânt al lui Hristos şi sângele „nedrept", al sacrificiilor păgâne (*ibid.*, 77).

6,20 *Cf.* 1,8.

6,22 „ia-o": apare din nou, ca în 4,6, un pronume feminin, fără referent explicit, dar care nu poate fi altcineva decât Înţelepciunea, personificată. În TM, unde apare la fel, acest referent ar putea fi Torah, „Legea". Evagrie propune un al treilea referent, „mama", din v. 20, dar aceasta este tot Înţelepciunea (*Schol. Pr.* 79).

6,23 Clement Alexandrinul citează versetul sub forma următoare: „Căci făclie este buna rânduială, iar Legea este lumină pentru drum; căile vieţii doar învăţătura ştie să le aleagă" (*Strom.* I,181). ♦ După Evagrie, „făclia" reprezintă VT, iar „lumina", NT (*ibid.*, 80).

6,24 „femeia cu bărbat": desemnează femeia măritată. Expresia greacă, „femeia cu bărbat" sau „ţinută de bărbat", exprimă raportul de supunere a femeii faţă de bărbatul ei. O expresie cvasiidentică în Num. 5,20.29. De asemenea, Sir. 9,9; 41,21. ♦ „clevetirea": gr. διαβολή desemnează exact „calomnia".

şi de clevetirea limbii străine.
25 Să nu te biruiască pofta de frumuseţe,
nici să cazi pradă ochilor tăi,
nici să fii răpit de pleoapele ei,
26 căci preţul unei desfrânate este cât preţul unei pâini,
dar femeia vânează sufletele cinstite ale bărbaţilor.
27 Cine [îşi] va pune foc în sân şi nu[-şi] va arde cămaşa?
28 Cine va umbla pe cărbuni aprinşi şi nu-şi va arde picioarele?
29 La fel [i se întâmplă] celui care intră la femeia cu bărbat –
nevinovat nu va fi oricine se atinge de ea.
30 Nu-i de mirare când cineva este prins furând,
căci fură ca să-şi umple sufletul flămânzit.
31 Dar dacă este prins, va da înapoi înşeptit
şi [numai] dând tot ce are se va răscumpăra.
32 Omul adulter însă, din lipsă de minte, îşi pierde sufletul,
33 chinuri îndură şi ocări,
iar ruşinea lui nu se va şterge în veac.
34 Preaplinul geloziei [va stârni] mânia soţului ei
şi el nu va avea îndurare la judecată.
35 Nu-şi va schimba duşmănia pe nici o răscumpărare
şi nici o grămadă de daruri nu-i va potoli mânia.

7 1 Fiule, păzeşte cuvintele mele, iar poruncile mele ascunde-le în tine;
1a fiule, cinsteşte-L pe Domnul şi vei fi puternic –

6,25 „nici să cazi pradă ochilor tăi": „plus" LXX.

6,26 TM are: „Căci o desfrânată nu vrea decât o bucată de pâine, dar femeia măritată (adulteră) hăituieşte o fiinţă îndrăgită" (sau „o viaţă preţioasă"). ♦ Evagrie: „Într-adevăr, plăcerea dobândită din răutate nu face nici cât preţul unei pâini" (*ibid.*, 81).

6,27-28 După Evagrie, „cel care-şi pune foc în sân" este cel care lasă gândul rău să clocească în inima lui şi să-i distrugă gândurile bune. Iar cel care „umblă pe cărbuni aprinşi" este cel care deja a început să păcătuiască (*ibid.*, 82).

6,30 Hoţul îl simbolizează pe omul prins „în flagrant delict" de către gnoza adevărată şi, drept urmare, obligat să renunţe la falsa ştiinţă despre Dumnezeu (*ibid.*, 84).

6,34 „judecată": adică, „în ziua procesului". TM are „în ziua răzbunării".

7,1-27 Scenă pitorească, în care se descrie tehnica de seducere folosită de o soţie adulteră, mult mai periculoasă, în opinia autorului, decât prostituata profesionistă, care „nu vrea decât un dumicat de pâine". Adultera însă vrea plăcerea pentru plăcere.

7,1a „Plus" LXX. Origen invocă acest verset împotriva fricii, în *Exhortaţie la martiriu* **21**.

în afară de El, să nu te temi de nimeni.
[2] Păzeşte poruncile mele şi vei trăi [cum se cuvine],
cuvintele mele – ca ochii din cap:
[3] înfăşoară-le în jurul degetelor,
înscrie-le pe lărgimea inimii tale;
[4] spune că înțelepciunea este sora ta,
fă-ţi din chibzuință [bun] prieten,
[5] ca să te păzească de femeia străină şi vicleană,
dacă aceasta te îmbrobodeşte cu vorbe de şagă.
[6] Dacă, de la fereastra casei ei, privind pe-ascuns spre piaţă,
[7] zăreşte printre copiii zănateci pe-un tinerel lipsit de minte
[8] plimbându-se pe la colţul străzii unde ea îşi are casa
şi stând de vorbă în umbra înserării,
[9] când se lasă liniştea nopţii şi bezna,
[10] femeia îi iese în cale, în chip de desfrânată,
ca una care-i scoate pe tinerei din minţi.
[11] Dând din aripi, neruşinată,
picioarele ei nu pot sta în casă liniştite –

7,2 „ca ochii din cap": *litt.* „ca pupilele ochilor".

7,3 „lărgimea inimii": imagine care mai apare în 3Rg. 2,35a, de pildă, definindu-l pe înțeleptul Solomon (a fost tradusă prin „lărgime de inimă"). Probabil folosirea acestei expresii nu este întâmplătoare: ea face aluzie la inteligenţa autorului presupus al Proverbelor, Solomon.

7,4 Interpretarea lui Origen: trebuie să considerăm Înţelepciunea nu doar ca pe o soţie, ci şi ca pe o soră, „pentru a o da în căsătorie şi altora, care o râvnesc", aşa cum a făcut Avraam cu Sara (*Hom. Gen.* 6,1). Evagrie interpretează versetul în lumina doctrinei sale spirituale, văzând în Înţelepciune „contemplaţia celor trupeşti şi netrupeşti". ♦ Versetul este citat de gnostici, în textele de la Nag Hammadi. Despre tema „Înţelepciunii-soră", *cf.* Orbe, A., 1974, pp. 355-363.

7,5 „femeia străină": femeia fără căpătâi, care se prostituează.

7,6-23 Scena este tipică pentru libertatea cu care traducătorul LXX tratează originalul ebraic. Aici, de pildă, seducătoarea intră în scenă *ex abrupto*, pândindu-şi prada de la fereastră; în TM, naratorul este cel care priveşte scena de la fereastra lui. Asupra punctelor de detaliu, vezi notele de mai jos.

7,9 Liniştea nopţii face un contrast semnificativ cu agitaţia femeii, lucru specific LXX.

7,10 Partea a doua a versetului apare numai în LXX. ♦ „care-i scoate din minţi pe tineri": *litt.* „care face ca inimile tinereilor să-şi ia zborul". Întregul pasaj este construit pe ideea zborului legat de uşurătate. A se vedea şi versetul următor.

12 când bântuie, o vreme, pe afară,
când umblă după agățat prin piețe, pe la toate colțurile.
13 Apoi, înhățându-l, l-a și îmbrățișat,
și cu nerușinare i-a zis:
14 „Am [adus] o jertfă de pace,
astăzi mi s-au împlinit rugăciunile:
15 de aceea ți-am ieșit în cale,
îți doream chipul și te-am găsit;
16 cu pânzeturi mi-am împodobit patul,
am așternut scoarțe din Egipt;
17 culcușul meu l-am presărat cu șofran
și casa mea, cu scorțișoară.
18 Vino să ne desfătăm cu iubire până la ziuă,
hai să ne înlănțuim drăgostindu-ne,
19 căci bărbatul meu nu-i acasă,
ci e plecat la drum lung,
20 punga cu arginți luând-o cu dânsul,
și-abia peste zile multe se va întoarce acasă."
21 Astfel l-a zăpăcit cu belșug de vorbe,
cu funiile buzelor ei l-a scufundat,
22 iar el a urmat-o, guguștiucul,

7,12 „bântuie": „plus" LXX.

7,17 „șofran": se extrage din *Crocus sativus*, o plantă erbacee care crește dintr-un bulb. Are un regim invers, înflorind toamna și atingând maturitatea primăvara. Floarea are culoare purpurie și este alcătuită din trei petale și trei sepale. E cunoscută și cultivată, mai ales în sudul Mediteranei, încă din secolul al XV-lea î.H., pentru virtuțile sale medicinale și pentru mireasma plăcută. Produsul acestei plante, șofranul, costa enorm, întrucât prepararea lui cerea un efort îndelungat. ♦ Evagrie interpretează întreaga scenă și toate amănuntele care o compun ca pe o scenă de luptă a sufletului părăsit de Iisus, cu gândurile rele, patimile și demonii (*ibid.*, 90 *sq.*).

7,20 „punga cu arginți luând-o": *litt.* „punga cu arginți luând-o în mâna sa". Amănuntul poate părea superfluu: el sugerează faptul că soțul va fi absent o bună bucată de vreme, prins cu treburile negustorești.

7,21 „l-a zăpăcit": *litt.* „l-a scufundat". Termenul, care lipsește în TM, face parte din lexicul naval. Tânărul este înfățișat, metaforic, de traducătorul LXX ca o corabie care se scufundă ori eșuează din pricina vorbelor seducătoarei.

7,22 „guguștiucul": gr. κεπφωθεὶς. Hapax, participiu al verbului κεπφοῦμαι, „a deveni κέπφος". κέπφος denumește o pasăre marină, despre care Aristotel vorbește în *Istoria*

ca boul pe care-l duci la junghiere,
ca un câine spre lanț
23 sau ca un cerb rănit de săgeată în ficat;
zorește ca pasărea spre laț,
neștiind că-și pune viața în primejdie.
24 Acum, dar, fiule, ascultă-mă,
ia aminte la spusele gurii mele:
25 să nu se abată inima ta pe căile [unei astfel de femei],
26 căci pe mulți i-a răpus, lovindu-i,
fără de număr sunt cei pe care i-a omorât;
27 casa ei – căile iadului,
care te duc la cămările morții.

---

animalelor 593b,14 și 620a,13, o varietate de pescăruș, cu cap mic și cam prostuț. Aristofan îi folosește numele pentru a ridiculiza un personaj (*Ploutos* 912); iar o replică din *Pacea* sună așa: „Hulubi proști, care vă încredeți în vulpișoare cu suflete viclene" (v. 1067). Prin urmare, una din trăsăturile acestei specii de pescăruș este naivitatea, credulitatea, dublată de incapacitatea de a presimți primejdia. În *Thesaurus*-ul lui Henri Estienne, datând din epoca Renașterii, aflăm, pe baza unor mărturii ale lui Suidas și Hesychius, că aceste păsări ciuguleau mâncarea direct din mâinile marinarilor fără să le fie frică. În franceză există expresia „se faire pigeonner" („a se lăsa prins ca un hulub"), iar în greacă verbul folosit aici de traducătorul LXX devenise proverbial, așa cum se poate vedea dintr-un text al lui Cicero (*Scrisori către Atticus* 13,40): *Sed ipse kekepphomai*. Se pare că specia s-a stins la sfârșitul secolului al XVII-lea, tocmai din pricina lipsei acestui instinct de autoprotecție. În engleză și în portugheză pescărușul respectiv se numește „Dodo" și a devenit personaj celebru (este mascota insulei Mauritius). În portugheză, „dodo" înseamnă „prost", iar în engleză există expresia „dead like a dodo". În *Alice în țara minunilor*, „guguștiucul" nostru este prezent în memorabila scenă a dansului, de la început. Românescul „guguștiuc" ni s-a părut soluția cea mai potrivită pentru a reda atât specia, cât și caracterul acestei zburătoare ușor de păcălit. ♦ Pentru Evagrie, care-l citează în comentariul său pe Aristotel, „guguștiucul" este aici simbol al „neînfrânării" (*ibid.*, 96). ♦ „un câine spre lanț": „plus" LXX. TM are „prostul legat ca să fie pedepsit".

7,23 „ca un cerb": lipsește din TM, unde citim „până când o săgeată îi străpunge ficatul". ♦ „își pune viața în primejdie": *litt.* „aleargă în jurul sufletului", expresie care înseamnă „își riscă viața".

7,24 „fiule": TM are „fiilor".

8 [1] Tu să vesteşti înţelepciunea şi chibzuinţa să-ţi dea ascultare,
[2] căci ea se află pe culmile înalte,
la răscrucea cărărilor este aşezată,
[3] la porţile celor puternici are sălaş,
la intrări e slăvită:
[4] „Pe voi, oameni, vă chem,
şi îndrept glasul meu către fiii oamenilor:
[5] [voi], cei nevinovaţi, aflaţi isteţimea,
voi, cei neînvăţaţi, dobândiţi minte.
[6] Ascultaţi-mă cu luare-aminte, căci lucruri însemnate vă voi spune
şi voi scoate dintre buze [vorbe] drepte;
[7] adevăr grăi-va gâtlejul meu,
căci spurcate, în faţa mea, sunt buzele mincinoase.
[8] Cu dreptate sunt toate spusele gurii mele,
în ele nu-i nimic pieziş, nici încâlcit.
[9] Toate sunt limpezi pentru cei care ştiu să priceapă,
şi drepte pentru cei care au găsit cunoaşterea.
[10] Luaţi învăţătură, nu arginţi,
cunoaştere – mai mult decât aur lămurit,
alegeţi discernământul mai degrabă decât aurul curat,
[11] căci înţelepciunea este mai bună decât nestematele
şi nimic nu-i pe măsura ei.
[12] „Eu, Înţelepciunea, locuiesc [împreună cu] sfatul,

8 *Al doilea elogiu şi discurs al Înţelepciunii*, care poate fi decupat în următoarele secţiuni: vv. 1-3, prolog; vv. 4-11, Înţelepciunea laudă învăţătura pe care o propune; vv. 12-21, rolul primordial pe care Înţelepciunea îl joacă în această lume; vv. 22-31, locul aparte al Înţelepciunii faţă de creaturi şi intimitatea ei cu Dumnezeu (secţiunea cea mai citată şi comentată de Părinţi şi nu numai de ei); vv. 32-36, epilog.

8,1 Adresarea la persoana a II-a este proprie LXX. LXX omogenizează scena intrării Înţelepciunii cu episodul precedent. În TM există o ruptură.

8,3 „intrări": „La intrări sau la ieşiri, Înţelepciunea e cântată de toţi cei care, ieşind din viaţa rea, intră în viaţa virtuoasă" (*Catena*, PG 64, coll. 677B-C; *cf.* şi Evagrie, *Schol. Pr.* 99).

8,5 Ecou la 1,4. *Cf.* nota la versetul respectiv, pentru „nevinovaţi". ♦ „dobândiţi minte": *litt.* „faceţi-vă rost de o inimă", cu sensul metaforic din ebraică, „minte".

8,6 „însemnate": *litt.* „nobile", „măreţe".

8,11 „nimic nu-i pe măsura ei": *litt.* „nici un preţ nu-i pentru ea".

8,12-21 Această strofă are ecouri în Cartea Înţelepciunii cap. 6–9.

eu am chemat cunoaşterea şi cugetarea;
13 frica de Domnul urăşte nedreptatea,
nemăsura, trufia şi căile celor răi.
Şi eu am urât căile sucite ale celor răi.
14 Ale mele sunt sfatul şi temeinicia,
a mea este chibzuinţa, a mea, puterea;
15 prin mine domnesc împăraţii
şi cârmuitorii împart dreptatea,
16 prin mine mai-marii se fac şi mai mari,
iar căpeteniile prin mine stăpânesc pământul.
17 Eu îi iubesc pe cei ce mă iubesc,
iar cei ce mă caută [mă] vor găsi.
18 Bogăţia şi slava sunt ale mele,
averea multora şi dreptatea.
19 Mai bine mă adunaţi pe mine decât aurul şi nestemata,
roadele mele sunt mai bune decât argintul ales.
20 Pe căile dreptăţii umblu
şi printre cărările îndreptăţirii îmi duc viaţa,
21 ca să împart avere celor ce mă iubesc
şi vistieriile să li le umplu de bunuri.
21a Chiar dacă vă povestesc ce se întâmplă zi de zi,
îmi voi aminti să le înşir şi pe cele din veac.
22 Domnul m-a zidit început al căilor Sale, pentru lucrările Sale,

---

8,12 Versetul este citat foarte des în compania versetelor 8,20 *sq*. în reflecţiile sau polemicile patristice legate de preexistenţa Cuvântului. ♦ „am chemat": TM are „găsesc".
8,13 „nedreptatea": TM are „răutatea". ♦ „căile sucite ale celor răi": TM are „gura strâmbă".
8,14 „temeinicia": TM are „puterea".
8,15 „împart dreptatea": *litt.* „scriu dreptate" [dând legi].
8,16 „căpeteniile": *litt.* „tiranii", în sens neutru, de „conducători cu puteri discreţionare". ♦ „iar căpeteniile... pământul": TM are „iar dregătorii sunt toţi judecători drepţi".
8,19 „mă adunaţi": verbul grecesc trimite la imaginea culesului de fructe: „mă culegeţi".
8,20 Aici începe lectura hristologică a Părinţilor de la Niceea: Înţelepciunea este Hristos şi întruparea Sa, despre care se vorbeşte aici.
8,21a „Plus" LXX. Versetul marchează saltul de la nivelul „cotidianului" la cel metafizic. „Istoria" Înţelepciunii de zi cu zi urcă la originea lumii, la însuşi Izvorul a toate, care este Dumnezeu.
8,22-31 Fragmentul cel mai original şi mai consistent din întreaga Carte a Proverbelor. El a suscitat dezvoltări teologice în cărţi ulterioare ale VT, ca, de pildă, în pasaje întregi

23 înaintea veacului m-a pus temelie întru început;
24 înainte de a face pământul şi înainte de a face adâncurile,
înainte să ţâşnească izvoarele apelor,
25 înainte ca munţii să se fi întărit,
înaintea tuturor dealurilor mă naşte pe mine.
26 Domnul a făcut ţinuturi locuite şi nelocuite

---

din Cartea Înţelepciunii, fiind amplu speculat şi interpretat în scrierile patristice. Diferenţele faţă de TM sunt numeroase, o inventariere exhaustivă a lor aici fiind imposibilă. În liturgia romană această pericopă se citeşte de sărbătoarea Sfintei Treimi şi, cu referire la Fecioara Maria, de sărbătoarea Prezentării Mariei la Templu (21 noiembrie).

8,22 „m-a zidit": „m-a creat", gr. ἔκτισεν. TM şi celelalte traduceri greceşti vechi, în afară de LXX, au „m-a dobândit" (gr. ἐκτήσατο). ♦ „început al căilor Sale, pentru lucrările Sale": TM are „început al căii Sale, înaintea lucrărilor pe care El le-a făcut de atunci". ♦ „început", gr. ἀρχή: termen polivalent în greacă. Sensurile au fost speculate de Părinţi („început", „cap", „principiu"). Devine foarte repede una dintre „denumirile" lui Hristos (*cf.* Origen, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, cap. I, consacrat în întregime comentării acestui termen, plecând şi de la Prov. 8,22). Pentru o privire globală, Daniélou, J., 1991, pp. 255-257. ♦ Ca urmare a identificării Înţelepciunii cu Hristos, versetul este citit ca un rezumat al întregii economii a mântuirii: Atanasie, *Contra arienilor* 2,65; Grigore al Nyssei, *Contra lui Eunomie* 3A 50-51. După Niceea, distincţia făcută în versetele 22 şi 25 („m-a creat" *versus* „mă naşte") devine o cheie hristologică de primă importanţă. Versetul era invocat de arieni, care vedeau în el una din mărturiile puternice despre „creaturalitatea" lui Hristos-Înţelepciune. Dacă Hristos, identificat aici cu Înţelepciunea, a fost „creat", atunci El nu poate fi veşnic. Vasile cel Mare (*Contra lui Eunomie* II,20) a încercat să respingă argumentul arienilor dând o altă lectură versetului: după el, aici nu vorbeşte Înţelepciunea, ci o putere naturală (abisul, genunea). Grigore din Nazianz propune o altă soluţie, criticând aluziv lectura lui Vasile (începutul *Discursului 30*). După el, verbul din v. 22, „m-a creat", vizează natura umană a lui Hristos, iar verbul de la v. 25, „mă naşte", vizează natura Lui divină. Prin urmare, ambele versete vorbesc despre Hristos-Înţelepciune, dar din perspective diferite. ♦ Irineu propune o interpretare diferită, identificând Înţelepciunea nu cu Hristos, ci cu Duhul Sfânt (*Adv. haer.* 4,20,3).

8,23 „m-a pus temelie": TM are un verb ambiguu, care trimite la ideea turnării unui metal într-o matrice sau la aceea a ungerii, a pictării. Theodotion are „m-a pregătit".

8,24 TM are: „când genunile nu erau, am fost născută, când nu erau izvoarele adânci ale apelor."

8,25 „mă naşte", gr. γεννᾷ με: TM are „am fost născută". *Cf.* nota 8,22. ♦ Origen comentează pe larg prezentul verbului „a naşte" ca semn al naşterii/zămislirii permanente a Mântuitorului şi a fiilor adoptivi în El (*Hom. Ier.* 9,4).

8,26 „şi hotarele locuite de sub cer": *litt.* „şi hotarele locuite ale celei de sub cer". „Celei de sub cer" traduce ebr. „lume".

și hotarele locuite de sub cer.
27 Când pregătea cerul, eu eram lângă El,
și atunci când și-a pus tronul Lui peste vânturi.
28 Când întărea norii de sus
și când așeza, neclintite, izvoarele lumii de sub cer
29 și făcea temelii trainice pământului,
30 eram lângă El, într-un cuget –
eu eram aceea în care El se bucura.
Zi de zi mă desfătam în fața Lui în toată vremea,
31 când El se bucura după ce a desăvârșit lumea
și se bucura întru fiii oamenilor.
32 Acum, dar, fiule, ascultă-mă:
[33]34 fericit omul care îmi va da ascultare
și omul care va păzi căile mele
stând treaz la porțile mele zi de zi,
veghind pragul intrărilor mele;
35 căci ieșirile mele sunt ieșiri ale vieții,
și [în ele] se pregătește voia de la Domnul.
36 Dar cei care păcătuiesc împotriva mea își pângăresc sufletele,
cei care mă urăsc pe mine iubesc moartea."

8,27 „eram lângă El" sau „eram alături de El": TM are „eu eram acolo". ♦ „tronul Lui peste vânturi": TM are „cercul [orizontului] pe fața genunii". În LXX, tronul se află în centrul descrierii lumii create. Reapare tema, absentă în TM, a Înțelepciunii „paredră/ asociată a regelui", care trimite la modelul politico-filozofic elenistic. Tema va deveni predominantă în Cartea Înțelepciunii.

8,28 După „izvoarele" TM are „adâncurilor".

8,29 În TM începe: „Când a orânduit mările, iar apele nu vor trece peste cuvântul Lui."

8,30 „într-un cuget", gr. ἁρμόζουσα, *litt.* „în acord (cu El), la unison". În LXX verbul este sistematic aplicat instrumentelor muzicale (2Rg. 6,5; 6,14; 3Mac. 1,19 ș.a.). ♦ Hipolit remarcă acest aspect legat de „armonia cosmică" și notează: „Prin Înțelepciune se pune în acord toată frumusețea lumii" (*Com. Cant.* 1,6). ♦ A doua parte a versetului insistă asupra caracterului *permanent* al relației dintre Creator și Înțelepciune („zi de zi" și „în toată vremea"). ♦ „mă desfătam": „mă bucuram" de prezența lui Dumnezeu, de „fața" Lui.

8,31 „după ce a desăvârșit": idee proprie LXX. Corespunde, simetric, „începutului".

8,32-34 TM are două stihuri suplimentare: 33ab: „Ascultați mustrarea și fiți înțelepți; n-o treceți cu vederea", iar 34b LXX corespunde cu 32b din TM.

8,35 „ieșirile": verset propriu LXX: se reia tema obsesivă a căii.

9 [1] Înțelepciunea și-a zidit casă,
și-a întărit-o cu șapte stâlpi,
[2] și-a înjunghiat jertfele,
și-a amestecat vinul în carafă
și și-a pregătit masa;
[3] și-a trimis servitorii
chemând cu înaltă strigare la băut
și zicând:
[4] „Cel care este smintit să se abată pe la mine."
Iar celor lipsiți de minte le-a zis:
[5] „Veniți și mâncați din bucatele mele,

---

9 *Epilogul primei părți*. Capitolul 9 constituie concluzia și încununarea primei colecții din Proverbe (despre structura cărții, *cf.* Introducerea). LXX are douăsprezece stihuri în plus față de TM (12a-c și 18a-d). Pasajul se încheie în TM printr-o evocare a femeii smintite; în LXX el se încheie, simetric, cu o exhortație din partea înțeleptului.

9,1-6 *ospățul Înțelepciunii*: fragment des invocat de Părinți, care-l interpretează în cheie hristologică, ecleziologică și euharistică.

9,1 „a întărit-o": TM are „a cioplit șapte stâlpi". Tradiția iudaică vedea în cei șapte stâlpi cele șapte ceruri, cele șapte zile ale creației sau primele șapte cărți ale Bibliei. În contextul cosmologic furnizat de capitolul anterior, cei șapte stâlpi (sau coloane) trimit și la cele șapte planete, „casa" Înțelepciunii fiind asimilată întregului cosmos. Scrisorile pseudo-clementine văd în cei șapte stâlpi simbolul celor șapte patriarhi, de la Adam la Moise, care deschid calea Înțelepciunii (18,4; 17,4). Începând cu Hipolit, Ciprian și Origen, „casa cosmică" devine simbolul trupului lui Hristos, Templu cosmic sprijinit pe „șapte coloane" (*cf.* și Augustin, *Cetatea lui Dumnezeu* XVII,20).

9,2 „și-a înjunghiat": Părinții raportează „înjunghierea" la jertfa lui Iisus, a profeților și martirilor Bisericii; această lectură euharistică urcă până la Ciprian (*Test. ad Quir.* II,2). ♦ „carafă": propriu LXX. Termenul exact este *krater*, vasul special folosit la banchetele grecești pentru amestecarea vinului cu apă după proporțiile stabilite de conducătorul banchetului. Termenul mai apare în descrierea mobilierului Cortului mărturiei: Ex. 25, și în Cânt. 7,3. Pentru Evagrie, „carafa este știința spirituală ce cuprinde rațiunile privitoare la cele netrupești și trupești, judecata și providența" (*ibid.*, 104). ♦ Hipolit vede în „vinul amestecat" darul pe care Duhul Sfânt îl face Bisericii prin Înțelepciune (*Fr. Pr.* 40,44).

9,3 „servitorii": Clement Alexandrinul vede în ei simbolul profeților care L-au prevestit pe Domnul (*Strom.* I,17,3), iar Hipolit, simbolul apostolilor (*Fr. Pr.* 42). Aceeași interpretare la Evagrie (*ibid.*, 105).

9,5 „bucatele mele": *litt.* „pâinea mea". După Evagrie, Înțelepciunea se adresează aici începătorilor, dat fiind că ea nu amintește de „carnea" spirituală, hrana destinată celor desăvârșiți, conform învățăturii pauline din Evr. 5,14 (*ibid.*, 107).

beți vinul pe care vi l-am pregătit;
6 lepădați-vă de sminteală și veți trăi,
căutați cumpătarea, ca să trăiți [bine],
și îndreptați-vă priceperea prin cunoaștere."
7 Cine-i pedepsește pe cei răi va avea parte de ocară,
cine-l mustră pe necredincios își bate joc de sine.
8 Nu-i mustra pe cei răi, ca să nu te urască;
mustră-l pe înțelept și te va iubi.
9 Dă-i înțeleptului prilej și va fi mai înțelept,
învață-l pe cel drept și el va vrea să tot primească [învățătură];
10 începutul înțelepciunii – frica de Domnul,
sfatul sfinților – înțelegerea.
10a A cunoaște Legea este datul cugetului bun –
11 în felul acesta vei trăi vreme îndelungată
și-ți vor fi adăugați ani la viața ta.
12 Fiule, de ești înțelept pentru tine, înțelept vei fi și pentru cei apropiați;
dar dacă ajungi rău, singur îți vei istovi relele.
12a Cine se reazemă pe minciună, acela paște vânturile,
acela [urmărește] păsările-n zbor;

9,8 După Evagrie, cei răi nu trebuie certați atunci când greșesc, ci trebuie să li se vorbească despre „frica de Dumnezeu" (*ibid.*, 108).

9,9 „prilej": „ocazie", „resurse", „posibilitate", „pretext" – toate aceste sensuri fac parte din zestrea semantică a subst. ἀφορμή. Formula din 9,9, „dă-i înțeleptului prilej..." a devenit formulă de încheiere în stilul epistolar, mai ales la monahi. *Cf.* Vasile cel Mare, *Scrisori* 159,2; 260,5 etc. ♦ „va fi mai înțelept": TM are „va adăuga învățătură".

9,10a „Plus" LXX: reapare în 13,15. ♦ Evagrie glosează pe marginea acestui verset afirmând, paradoxal, că practicarea poruncilor precede cunoașterea lor, întrucât purificarea este anterioară cunoașterii (contemplației). După Evagrie, există în om o credință înnăscută, naturală, care-l călăuzește pe drumul desăvârșirii înainte ca el să cunoască Legea (*ibid.*, 109).

9,12 Ioan Gură de Aur explică: „Dacă nu și-ar fi de folos decât lui însuși, n-ar mai fi înțelept" (*Patm.* 161). ♦ „vei istovi": *litt.* „vei scoate/bea până la capăt" – imagine metaforică. Sensul reiese din lectura integrală a versetului: rostul înțelepciunii este de a fi împărtășită; al răutății, de a fi asumată în singurătate. Suntem singuri responsabili de răul pe care-l facem.

9,12a-c „Plusuri" ale LXX.

9,12a „Paște vânturile" și „[urmărește] păsările-n zbor" sunt expresii proverbiale curente în greacă.

12b a părăsit căile viei sale,
s-a rătăcit de cărăruile ogorului său;
12c el străbate un pustiu fără apă,
un ţinut împărţit între însetaţi;
cu mâinile culege nerodire.
13 Femeia smintită şi îndrăzneaţă va fi lipsită de pâine,
[femeia] ce nu ştie ce-i ruşinea.
14 S-a aşezat la poarta casei ei
pe-un scaun, la vedere, către piaţă,
15 şi-i cheamă pe cei care trec
şi-şi văd de drumurile lor.
16 „Cel mai smintit dintre voi să se abată pe la mine!
Pe cei lipsiţi de cumpătare îi strig şi le zic:
17 «Din pâinile ascunse veţi gusta cu plăcere,
şi din apa dulce a furtişagului.»"
18 Dar acela nu ştie că muritorii pier lângă ea
şi că pe stinghia iadului ea îi iese în cale.
18a Îndepărtează-te, nu sta pe loc
şi nu-ţi întoarce ochiul către ea;
18b aşa vei străbate o apă străină
şi vei trece peste un râu străin;
18c de apă străină să te ţii departe,
din izvor străin să nu bei,
18d ca să trăieşti vreme îndelungată
şi să ţi se adauge ani la viaţă.

9,12b „viei": Evagrie trimite la In. 15,1.5, identificând „via" cu Iisus (*ibid.*, 111).
9,12c „un ţinut împărţit între însetaţi": stih obscur, care explicitează, probabil, stihul anterior. Într-un ţinut plin de oameni care suferă de sete nu poate rodi nimic.
9,13 TM are un text nesigur, aprox.: „Femeia smintită este certăreaţă, proastă şi nu pricepe nimic." Pasajul face ecou portretului seducătoarei din capitolul 7. ♦ Interpretarea la Evagrie: ruşinea este un dat natural, nu se învaţă. Aici, ea semnifică, de fapt, conştientizarea propriilor păcate (*ibid.*, 113).
9,14 „către piaţă": trimite la cap. 7. TM are „în cetatea/oraşul de sus".
9,18a-d „Plus" al LXX. TM sfârşea cu imaginea femeii smintite. LXX introduce un mic discurs concluziv al înţeleptului, care pare să facă aluzie la mitul Euridicei, la apa infernului şi a uitării din mitologia greacă. Clement Alexandrinul citează şi comentează versetele în *Pedagogul* III,71-72, o diatribă împotriva cochetelor seducătoare.
9,18c După Evagrie, „apa străină" este apa diavolului, a răutăţii şi ignoranţei (*ibid.*, 116).

10 [1] Fiul înțelept își bucură tatăl,
dar fiul smintit este durere pentru mamă.
[2] Comorile nu sunt de folos nelegiuiților,
dar dreptatea va izbăvi de moarte.
[3] Domnul nu va lăsa un suflet drept să piară de foame,
dar viața necredincioșilor o va răsturna.
[4] Sărăcia îl smerește pe om,
dar mâinile celor vajnici aduc bogăție.
[4a] Fiul bine-crescut va fi înțelept
și pe smintit îl va folosi ca slujitor.
[5] Va scăpa de arșiță fiul cu minte,
dar fiul nelegiuit va fi ars de vânt la seceriș.
[6] Binecuvântarea Domnului peste capul dreptului,
dar gura necredincioșilor va fi acoperită cu jale timpurie.
[7] Pomenirea drepților [se face] cu laude,
dar numele necredinciosului se stinge.
[8] Înțeleptul cu inima va primi poruncile,
dar cel care nu-și poate ține gura, umblând pieziș, se va poticni.
[9] Cine umblă cu simplitate umblă încrezător,

10,1 Începe așa-numita „primă colecție solomoniană" (10,1–22,16). Titlul din TM, „Proverbele lui Solomon", lipsește din LXX. Traducătorul LXX a încercat să dea mai multă coerență corpusului de proverbe, destul de neomogen în TM.
10,3 „Domnul nu va lăsa un suflet drept să piară de foame": Ciprian pune acest stih în legătură cu cererea din „Tatăl nostru": „pâinea noastră...". După el, Prov. 10,3 este o garanție că Tatăl nu-și va lăsa înfometați credincioșii „cu suflet drept" (*Rugăciunea domnească* 21). ♦ „o va răsturna": Evagrie vede în acest verset o dovadă a apocatastazei (*ibid.*, 118).
10,4-5 LXX are un „plus", 4a. Versetele diferă de TM, unde citim: „Palma nepăsătoare sărăcește, mâna îndemânatică îmbogățește. Cine adună vara e chibzuit, cine doarme la seceriș e vrednic de dispreț."
10,4 „om": *litt.* „bărbat", nu există în TM. Clement Alexandrinul aplică totuși versetul la femei, mai precis, la „femeia bărbătoasă (*litt.*, bărbată)" (*mulier virilis*), în *Pedagogul* II,128,1; 129,1.
10,6 „jale timpurie": „plus" LXX, care trimite la ideea dispariției „numelui", adică, a descendenței, în versetul 7.
10,8 „umblând pieziș", gr. σκολιάζων: sensul cel mai aproape de original este „a umbla cu vicleșuguri": cine nu-și poate controla „buzele" (acesta e cuvântul exact, tradus de noi prin „gură") până la urmă o va păți.
10,9 „umblă": sensul poate fi și acela de „trăiește", „viețuiește". Versetul propune un scurt elogiu al simplității, care mai apare, de pildă, în Înțelepciune 1,1 și în *Testamentul lui Issachar* IV,1.6.

iar cine-şi strâmbă căile va fi recunoscut.
10 Cine clipeşte din ochi cu viclenie adună dureri oamenilor,
dar cine mustră cu [bună] îndrăzneală este făcător de pace.
11 Izvor de viaţă e în mâna celui drept,
dar gura necredinciosului o va acoperi pierirea.
12 Ura trezeşte sfada,
dar pe toţi cărora nu le e dragă sfada îi acoperă iubirea.
13 Cine din buze scoate-nţelepciune
îl loveşte cu nuiaua pe omul fără inimă.
14 Înţelepţii [îşi] ascund simţămintele,
dar gura nestăpânitului îl duce la prăpăd.
15 Averea bogaţilor este cetate întărită,
dar prăpădul necredincioşilor este sărăcia.
16 Faptele drepţilor dau viaţă,
dar roadele necredincioşilor aduc păcate.
17 Învăţătura va păzi căile vieţii drepte,
dar învăţătura nepusă la încercare [poate] rătăci.
18 Buzele drepte acoperă duşmănia,
dar cei care rostesc blesteme sunt nebuni de legat.

10,10 „oamenilor": „plus" LXX. ♦ Stihul al doilea este integral un „plus" LXX. ♦ Am tradus *parrhesia* prin „[bună] îndrăzneală" tocmai pentru a-i sublinia caracterul pozitiv (despre „îndrăzneală", *cf. infra*, nota la 1,20).

10,11 TM are „izvorul vieţii – gura celui drept, dar gura nelegiuiţilor ascunde silnicie".

10,12 Partea a doua a versetului diferă de TM, care are: „iubirea acoperă toate greşelile".

10,13 Un comentariu anonim, transmis într-o *catena* (PG 64, 684D), glosează extraordinar pe marginea acestui verset: „Spune ceva înţelept şi-l vei lovi pe duşman mai tare decât cu băţul. Nu vorba aspră doare, ci bunătatea."

10,14 „simţămintele": aici, subst. αἴσθησις are sensul firesc, „simţământ". În original este la singular. ♦ Grigore al Nyssei aplică prima parte a versetului la martiri şi înţelepţi, care nu-şi exteriorizează durerea (*Hom. Cant.* 15).

10,15 „necredincioşilor": TM are „săracilor".

10,17 „drepte": „plus" al LXX. ♦ „Învăţătura" este dublat doar în LXX, spre deosebire de TM.

10,18 „Buzele drepte acoperă duşmănia": TM are, dimpotrivă, „Cine [îşi] ascunde ura [are] buze mincinoase". ♦ *Didascalia apostolilor* (III,15,1-2) explică astfel al doilea stih al versetului: „Cine blestemă un om fără nici un motiv se blestemă pe sine." ♦ Pentru Evagrie, „duşmănia" este răutatea, iar „prietenia/iubirea", virtutea şi cunoaşterea lui Dumnezeu datorită cărora devenim „prieteni ai lui Dumnezeu şi ai sfintelor puteri" (*ibid.*, 120).

19 Vorbăria multă nu te scapă de păcat:
tu cruţă-ţi buzele şi vei fi deştept.
20 Argint trecut prin foc – limba dreptului,
dar inima necredinciosului va pieri.
21 Buzele drepţilor cunosc lucrurile înalte,
iar smintiţii mor în nevoie.
22 Binecuvântarea Domnului peste capul celui drept,
ea îi aduce bogăţie şi nu-i adaugă durere în inimă.
23 Râzând nebunul săvârşeşte rele,
dar înţelepciunea naşte în om chibzuinţă.
24 Spre pieire merge necredinciosul,
dar dorinţa celui drept plăcută este.
25 Furtuna a trecut, necredinciosul dispare,
dar dreptul, care s-a ferit, este mântuit în veac.
26 Precum agurida face rău la dinţi, iar fumul la ochi,

10,19 „vorbăria multă", gr. πολυλογία: comentariile patristice opun simplitatea şi scurtimea rugăciunilor creştine vorbăriei păgâne sau fariseice, în sens peiorativ. În mediul monastic versetul este luat *à la lettre*: tăcerea mântuieşte (cu acest sens, Clement Alexandrinul, *Pedagogul* II,52,3-4; Ambrozie, *De officiis ministrorum* I,3). Augustin reia versetul în rugăciunea finală din tratatul *Despre Treime* (XV,28,51). Origen glosează pe marginea termenul „polilogbie" opunându-l simplităţii şi unicităţii Cuvântului--Dumnezeu (*Com. Io.* V,4-5 şi *Filocalia* V,3-4).

10,20 Clement Alexandrinul (*Stromate* VI,60,1): „Cel drept este de multe ori pus în faţa încercărilor: el devine astfel argint al Domnului, purtând pecetea domnească."

10,21 „cunosc lucrurile înalte": TM are „hrănesc pe mulţi". ♦ „Lucrurile înalte" sunt, pentru Clement Alexandrinul, cunoaşterea Domnului şi, prin El, a Tatălui (*Stromate* II,52). ♦ „în nevoie" sau „lipsă": TM are „din lipsă de minte (*litt.* inimă)".

10,23 „naşte": „plus" LXX. ♦ Creştinismul ascetic, şi nu numai el, condamnă râsul care însoţeşte desfrânarea. *Cf.* şi Clement Alexandrinul, *Pedagogul* III,29,2. Dar râsul nu e condamnat în sine. Într-o celebră apoftegmă, Antonie explică unui vânător şi, implicit, propriilor săi discipoli, că sufletul încordat *tot timpul* riscă să plezneascā la un moment dat, precum coarda unui arc. De aceea asceza se cuvine agrementată la răstimpuri cu umor, în doze moderate (*Pateric*, Antonie 13).

10,24 „merge": *litt.* „este purtat". ♦ TM este mai clar: „De ce se teme necredinciosul aceea i se-ntâmplă, dorinţa celor drepţi [Dumnezeu] o împlineşte."

10,25 „este mântuit în veac": LXX introduce tema mântuirii, care nu există în TM, unde citim: „Dreptul – temelie de nezdruncinat."

10,26 „aguridă": TM are „oţet". ♦ „aşa fărădelegea [face rău] celor care-o săvârşesc": TM îi vizează pe leneşi: „Aşa e leneşul pentru cei care îl trimit." ♦ „săvârşesc": *litt.* „folosesc", „se folosesc de" fărădelege.

aşa fărădelegea [face rău] celor care-o săvârşesc.
27 Frica de Domnul adaugă zile,
dar anii necredincioşilor se vor împuţina.
28 Bucuria drepţilor dăinuie,
dar nădejdea necredincioşilor piere.
29 Întărirea credinciosului – frica de Domnul,
dar e prăpăd pentru făcătorii de rele.
30 Dreptul în veac nu se va clinti,
dar necredincioşii nu vor locui pământul.
31 Gura celui drept picură înţelepciune,
dar limba celui nedrept va pieri.
32 Buzele oamenilor drepţi picură haruri,
dar gura necredincioşilor se strâmbă.

11 1 Cântarele măsluite sunt spurcăciune în faţa Domnului,
dar cumpăna dreaptă Îi este plăcută.
2 Oriunde intră obrăznicia, acolo-i şi ocara,
dar gura celor smeriţi se îngrijeşte de înţelepciune.
3 Dreptul, când moare, lasă în urmă păreri de rău,
dar firească şi înveselitoare este pieirea necredincioşilor.
[4] 5 Dreptatea croieşte drept căi desăvârşite,
dar necredinţa cade în nedreptate.
6 Dreptatea oamenilor drepţi îi eliberează,

10,27 „Frica de Domnul adaugă zile", care sunt „părţi ale Înţelepciunii". Prin urmare, frica de Domnul adaugă înţelepciune, după Evagrie (*ibid.*, 122).

10,28 „dăinuie": „plus" LXX. TM are: „Nădejdea drepţilor e bucurie."

10,29 „întărirea": *litt.* „fortăreaţa".

10,32 După Evagrie, „gura necredincioşilor" simbolizează aici mintea, care o ia razna (*ibid.*, 124).

11,1 „cântarele": *litt.* „balanţele".

11,2 „gura celor smeriţi se îngrijeşte de înţelepciune": TM are „înţelepciunea e cu cei smeriţi".

11,3 „lasă": *litt.* „a lăsat". ♦ TM e complet diferit: „Desăvârşirea îi va călăuzi pe cei drepţi, înşelătoria îi va nimici pe cei necredincioşi/trădători."

11,4 Lipseşte din majoritatea manuscriselor. În TM el se apropie de 10,2: „Bogăţia nu-i de nici un folos în ziua mâniei, dar dreptatea izbăveşte de moarte."

11,5 „croieşte drept", *litt.* „taie drept". ♦ Clement Alexandrinul citează versetul, în *Stromate*, pentru a denunţa superficialitatea pocăinţei păgâne (II,58,3; 59,1).

dar nelegiuiţii sunt ostatici ai propriei pieiri.
7 Când se sfârşeşte omul drept, nu piere nădejdea,
dar lăudăroşenia necredincioşilor piere.
8 Dreptul scapă când este vânat,
şi în locul lui cade pradă necredinciosul.
9 În gura necredincioşilor, un laţ pentru locuitorii cetăţii,
dar discernământul drepţilor – drum fără primejdii.
10 Prin binefacerile drepţilor s-a îndreptat cetatea,
11 dar prin gurile necredincioşilor [vine] surparea.
12 Cel lipsit de minte îşi bate joc de semenii din cetate,
dar omul chibzuit rămâne liniştit.
13 Omul făţarnic îşi înfăţişează gândurile în adunare,
dar credinciosul ascunde lucrurile în duh.
14 Cei fără cârmuire cad precum frunzele,
dar izbăvire aduce multa chibzuinţă.
15 Ticălosul face rău când se amestecă cu cel drept,

11,7 TM are: „Când moare omul rău, piere şi nădejdea, iar nădejdea pusă în bogăţii se duce de râpă." ♦ „nu piere nădejdea": un fragment păstrat într-o *catena* creştină interpretează această „nădejde" în lumina credinţei în Înviere (PG 17,189B).

11,8 „când este vânat": *litt.* „de vânare". ♦ „cade pradă": *litt.* „este predat".

11,9 TM: „Gura necredinciosului îl duce la pierzare pe aproapele său, dar cunoaşterea îi izbăveşte pe cei drepţi."

11,10-11 TM are două stihuri suplimentare: „[10] De binele celor drepţi se bucură cetatea, iar de pieirea celor răi se veseleşte. [11] Prin binecuvântarea celor integri se ridică o cetate, dar prin gura celor răi este surpată."

11,13 „făţarnic": *litt.* „cu limbă dublă". Poate însemna şi „ipocrit", şi „calomniator" („limbă ascuţită, veninoasă"). TM are „cel care umblă cu bârfă/calomnie". ♦ „în duh" , gr. πνοῇ: se poate înţelege şi „în răsuflarea sa". Îşi ţine răsuflarea în loc să deschidă gura. Traducerea noastră deschide însă spre unele sensuri patristice, ca, de pildă, acela propus de Origen în mai multe pasaje (*Schol. Cant.* PG 17,272A; *Com. Rom.* 5,2; 7,6): versetul s-ar referi la tăcerea pe care credinciosul/iniţiatul o păstrează în ce priveşte tainele mântuirii în Hristos.

11,14 „Cei fără cârmuire": *litt.* „cei pentru care nu există cârmuire". ♦ „precum frunzele": „plus" LXX. ♦ „multa chibzuinţă": pentru tradiţia monastică, nu este vorba de a cere sfat de la toată lumea, ci de a cere sfat lui Dumnezeu sau duhovnicului pentru toate (Dorotei din Gaza, *Instr.* 5,61; Ioan Casian, *Conf.* 2,4).

11,15 „glasul": *litt.* „ecoul, sunetul". ♦ TM are: „Rău va suferi cel care se pune chezaş pentru un străin, dar cel căruia nu-i place să bată palma linişte va avea." ♦ Ioan Casian interpretează „glasul neclintirii" ca sfaturile pline de discernământ ale duhovnicilor (*Conf.* 1,20).

el urăşte glasul neclintirii.
16 Femeia plină de haruri iscă slavă bărbatului ei,
dar tron al ocării e femeia care urăşte cele drepte.
Leneşii rămân fără avere,
dar cei vajnici se reazemă pe avere.
17 Sufletului său îi face bine omul milostiv,
dar nemilostivul îşi prăpădeşte trupul.
18 Necredinciosul săvârşeşte fapte nedrepte,
dar seminţia drepţilor – răsplata adevărului.
19 Fiul drept se naşte pentru viaţă,
dar necredinciosul este gonit spre moarte.
20 Spurcăciune pentru Domnul sunt căile strâmbe,
dar plăcuţi în faţa lui Lui sunt toţi cei neprihăniţi în căile lor.
21 Cine jură strâmb nu va rămâne nepedepsit,
dar cine seamănă dreptate va primi răsplată cinstită.
22 Cum e cercelul în râtul porcului
aşa e frumuseţea femeii smintite.
23 Dorinţa drepţilor este bună întru totul,
dar nădejdea necredincioşilor va pieri.
24 Unii, împrăştiindu-şi bunurile, le înmulţesc,

11,16 Sensul pare a fi: femeia bogată în virtuţi (εὐχάριστος) atrage asupra bărbatului ei cinstire şi slavă. ♦ TM nu are aici decât două stihuri, în loc de patru: „O femeie plină de haruri dobândeşte slavă, iar cei îndrăzneţi dobândesc bogăţie."

11,17 După Evagrie, „trupul" din stihul al doilea ar simboliza tot sufletul, mai precis partea pătimaşă a sufletului, care devine preponderentă în cazul păcătosului (*ibid.*, 127).

11,18 În TM al doilea hemistih este: „Dar cine seamănă dreptate va avea răsplată sigură."

11,19 „fiul drept": probabil o lectură greşită a traducătorului LXX: *bēn*, „fiu", în loc de *kēn*, „aşa, astfel", cum este în TM: „[cel care e] astfel (=cel care e neclintit) în dreptatea lui." ♦ „se naşte" sau „este născut": „plus" LXX.

11,20 „căile strâmbe": TM are „inimile strâmbe".

11,21 „jură strâmb": *litt.* „cine pune mâna în mâna altuia, în mod necinstit" *i.e.* se face chezaş necinstit.

11,23 „Dorinţa": gr. ἐπιθυμία poate fi înţeles şi ca „poftă". Chiar şi „poftele" credincioşilor sunt bune. *Cf.* şi 13,19. ♦ „nădejdea necredincioşilor va pieri": TM are „ce-i aşteaptă pe necredincioşi este mânia".

11,24 „le înmulţesc": *Codex Sinaiticus* are „le înmulţesc pe ale altora". ♦ Clement Alexandrinul interpretează spiritual: „Bogatul este cel care împarte; fericit este cel care împarte, nu cel care deţine averea. Or, această generozitate pleacă din suflet; prin urmare bogăţia se găseşte în sufletul omului" (*Pedagogul* III,35,5; 36,1,3). ♦ Pentru Evagrie, cei

iar alții, agonisind, ajung săraci.
[25] Sufletul binecuvântat este simplu pe de-a-ntregul,
dar omul stăpânit de mânie arată ca nelumea.
[26] Cine pune grâul la păstrare, de l-ar lăsa păgânilor,
dar binecuvântare [e] peste capul celui care împarte.
[27] Cine înfăptuiește binele caută har bun,
dar cine caută răul va fi prins de el.
[28] Cine se încrede în bogăție, acela va cădea,
dar cine-i ajută pe cei drepți se va ridica.
[29] Cine nu-și caută de casa lui va moșteni vânt,
ca un smintit va fi slugă celui chibzuit.
[30] Din rodul dreptății răsare pomul vieții,
dar sufletele nelegiuiților sunt retezate necoapte.
[31] Dacă dreptul abia se mântuiește,
atunci necredinciosul și păcătosul unde se arată?

12 [1] Cine iubește învățătura iubește discernământul,
iar cine urăște mustrările e smintit.
[2] E mai bun cine găsește har la Domnul,

---

care-și împrăștie/seamănă bunurile sporesc, întrucât le împrăștie în Duhul Sfânt; ceilalți adună în trup, așadar în regimul stricăciunii (*ibid.*, 129)

11,25 În TM, stihul al doilea sună așa: „Iar cine dă de băut (*litt.* udă) va primi de băut (*litt.* va fi udat)." ♦ „arată ca nelumea": *litt.* „e lipsit de demnitate".

11,26 „pune" = „acaparează". ♦ „l-ar lăsa păgânilor": TM are „e blestemat de popor". ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Lc. 11,33 (lumina ascunsă sub obroc).

11,28 „cine-i ajută pe cei drepți se va ridica": TM are „drepții, ca frunzișul, se vor îndesi".

11,29 „Cine nu-și caută de casa lui": TM are „cine aduce tulburare în casa lui".

11,30 TM are: „Rodul celui drept este pom al vieții, cel care atrage sufletele este înțelept." ♦ După Evagrie, „pomul vieții" este cel din mijlocul raiului: după săvârșirea păcatului, Adam nu mai are voie să-l atingă, întrucât a aruncat semințele dreptății din care „răsare pomul vieții" (*ibid.*, 132).

11,31 Versetul este citat în 1Pt. 4,18, după evocarea suferințelor îndurate de creștini și în perspectiva Judecății de apoi. Sensul TM este ușor diferit (cităm propunerea de traducere a lui J. Barr): „Dacă dreptul din țară primește răsplată, cu atât mai mult cel rău și păcătos!" (dar majoritatea traducerilor echivalează: „Dacă dreptul primește răsplată pe pământ ....").

12,2 „E mai bun cine găsește har la Domnul": TM are „omul bun își atrage bunăvoința lui YHWH". ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Ps. 27,1 (*ibid.*, 133).

dar peste omul nelegiuit se va aşterne tăcerea.
3 Nu va propăşi omul [pornind] de la nelegiuire,
dar rădăcinile drepţilor nu vor [putea] fi smulse.
4 Femeia vajnică este cunună pentru bărbatul ei,
dar ca viermele în lemn, aşa femeia rea îşi prăpădeşte bărbatul.
5 Gândurile drepţilor sunt judecăţi [drepte],
dar necredincioşii urzesc viclenii.
6 Cuvintele necredincioşilor sunt viclene,
dar gura drepţilor îi va elibera.
7 Oriunde vieţuieşte, necredinciosul dispare,
dar casele drepţilor dăinuie.
8 Gura celui isteţ e lăudată de om,
dar îngălatul se face de râs.
9 Mai bun este omul fără cinstire, dar slujitor [doar] sieşi,
decât cel covârşit de cinstire, dar lipsit de pâine.
10 Dreptul se milostiveşte de viaţa vitelor sale,
dar măruntaiele necredincioşilor n-au milă.
11 Cine-şi lucrează pământul se va sătura de pâine,
dar cei ce umblă după fleacuri sunt lipsiţi de minte.
11a Cine caută plăcere în petreceri cu vin
va lăsa necinstirea [să-i pătrundă] între întărituri.
12 Poftele necredincioşilor sunt rele,

12,4 „femeia vajnică", *litt.* „bărbătoasă" (gr. γυνὴ ἀνδρεία; lat. *mulier virilis*): reapare în finalul cărţii, 31,10-31. Una din temele importante şi celebre ale Proverbelor. *Cf.* nota la 31,10. ♦ TM are, în stihul al doilea: „O femeie neruşinată este ca putreziciunea în oasele sale." ♦ „rea": *litt.* „făcătoare de rele".

12,5 „urzesc": *litt.* „cârmuiesc" (termen maritim).

12,6 „viclene": TM are „capcană sângeroasă".

12,7 TM: „O dată răsturnaţi cei răi, nu mai sunt."

12,8 „îngălatul": gr. νωθροκάρδιος înseamnă exact „trândav la inimă", „inimă" fiind echivalentul „minţii şi voinţei". Prin urmare, sensul este „încet, greoi la minte şi la vrere".

12,9 „fără cinstire": fără vreo dregătorie sau vreun rang social.

12,10 „se milostiveşte": TM are „cunoaşte". LXX dă o tentă moralizatoare versetului, introducând tema compasiunii.

12,11a „Plus" LXX, care dezvoltă motivul „fleacurilor, deşertăciunilor" din versetul precedent.

12,12 „întărituri": cuvânt din care a „crescut" versetul 11a, probabil. Sensul cuvântului grecesc e „fortăreţe".

dar rădăcinile credincioşilor [s-au prins] în întărituri.
13 Prin păcatul buzelor păcătosul cade în capcane,
dar cel drept scapă din ele.
13a Cel cu privirea blândă va fi milostivit,
dar cine caută gâlceavă pe la porţi va prăpădi suflete.
14 Din roadele gurii se va umple sufletul omului cu bunătăţi,
îi va fi dată răsplata buzelor sale.
15 Căile smintiţilor sunt drepte în ochii lor,
dar înţeleptul ascultă sfaturile cu luare-aminte.
16 Smintitul singur îşi dă mânia la iveală,
dar cel isteţ îşi ascunde necinstirea.
17 Dreptul dă pe faţă dovada grăitoare,
dar martorul necinstiţilor e viclean.
18 Unii, când vorbesc, străpung cu sabia,
dar limbile înţelepţilor vindecă.
19 Buzele sincere îndreaptă mărturia,
dar martorul grăbit are limbă necinstită.
20 Vicleşug e-n inima urzitorului de rele,
dar cei care voiesc pace se vor desfăta.
21 Celui drept nu-i va plăcea nimic nedrept,
dar necredincioşii se vor umple de rele.
22 Spurcăciune sunt, pentru Domnul, buzele mincinoase,
dar cel de bună-credinţă Îi este plăcut.
23 Omul priceput este tronul discernământului,
dar inima necredincioşilor va fi întâmpinată cu blesteme.

12,13 „păcat... păcătos": repetiţia este proprie LXX.

12,13a „Plus" LXX. Vasile cel Mare comentează versetul în *Hom. in Lacisis*, PG 31,1440-1444, oprindu-se mai ales asupra temei blândeţii. Cel care „priveşte blând (*litt.* lucruri netede)" vede lucrurile unificate, altfel spus, poate pătrunde în sufletul omului până la resorturile ultime. ♦ „caută gâlceavă": *litt.* „iese în cale" – aici cu conotaţie negativă.

12,14 „sufletul": „plus" LXX.

12,19 „sincere": *litt.* „care spun adevărul". ♦ „îndreaptă mărturia": aparţine doar LXX. ♦ „necinstită" sau „nedreaptă".

12,23 „Omul priceput este tronul discernământului": TM are „omul chibzuit ascunde ceea ce ştie". ♦ În TM, al doilea hemistih este: „dar inima nechibzuiţilor îşi strigă prostia." ♦ Expresia „tronul discernământului" a intrat în vocabularul Părinţilor: Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 11; *Com. Is.* 1,12; Augustin (sub forma lat. *sedes sapientiae*).

24 Mâna aleşilor va stăpâni uşor,
dar viclenii vor fi [luați] ca pradă.
25 Cuvântul înfricoşător zdruncină inima omului drept,
dar vestea bună îl înveseleşte.
26 Judecătorul drept va fi propriul său prieten,
dar judecățile necredincioşilor [sunt] fără cruțare.
Pe păcătoşi îi vor urmări necazurile,
şi calea necredincioşilor îi va rătăci.
27 Cel viclean nu va găsi vânat,
dar câştig de preț va avea omul curat.
28 Pe căile dreptății este viață,
dar căile celor ce țin mânie duc spre moarte.

13 1 Fiul priceput îşi ascultă părintele,
dar fiul neascultător [merge] spre pieire.
2 Din roadele dreptății mănâncă omul bun,
dar sufletele celor fără de lege pier timpuriu.
3 Cine-şi păzeşte gura îşi păstrează viața,
dar cine se repede cu buzele se sperie pe sine.
4 Toți cei fără treabă mustesc de pofte,
dar mâinile celor vajnici au purtare de grijă.
5 Dreptul urăşte vorba necinstită,

12,26 TM nu are decât două stihuri: „Dreptul cercetează calea pentru altul (traducere conjecturală), dar calea necredincioşilor îi rătăceşte." ♦ „Judecătorul": *litt.* „arbitrul".

12,27 TM este neclar; unii îl traduc: „Cel viclean/leneş nu-şi găseşte vânat; e de mare preț un om neîntinat."

12,28 „celor ce țin mânie" (gr. μνησικάκων, *litt.* „care-şi amintesc de răul suferit"): temă curentă în monahism, amorsată deja în *Păstorul lui Hermas* (*Simil.* IX,23,3-5; *Vis.* II,3,1).

13,1 Diferit de TM: „Fiul înțelept ține seama de educația părintelui său, dar cel batjocoritor nu ascultă de mustrare."

13,2 „roadele dreptății": spiritualizare a sensului de către LXX. TM are „rodul gurii". Tema morții timpurii este proprie LXX.

13,4 TM are: „Leneşul pofteşte, dar nu are nimic sufletul său, dar dorința oamenilor destoinici va fi împlinită." ♦ Acest verset e unul din pasajele scripturistice pe care se întemeiază principiul muncii manuale în viața ascetică (*Pateric. Colecția sistematică*, Antonie 7,1; Ioan Casian, *Inst.* X,21,4; X,22,1; *Regula Maestrului* 50,2-4; *Regula Sfântului Benedict* 48,1).

13,5 Pentru distihul al doilea TM are „necredinciosul răspândeşte miasmă şi ruşine".

dar necredinciosul se ruşinează şi nu va avea îndrăzneală.
6 Dreptatea îi va păzi pe cei ce nu fac rău,
dar pe necredincioşi îi urăşte păcatul.
7 Unii se îmbogăţesc neavând nimic,
iar unii se înjosesc în multă bogăţie.
8 Răscumpărarea vieţii omului – propria-i bogăţie,
dar pe sărac nu-l paşte nici o ameninţare.
9 Lumină au cei drepţi, întotdeauna,
dar lumina celor necredincioşi se stinge.
9a Sufletele viclene rătăcesc în păcate,
drepţii însă au îndurare şi milă.
10 Cel rău va face rele cu obrăznicie,
dar cei ce se judecă pe ei înşişi sunt înţelepţi.
11 Averea strânsă-n grabă şi din nelegiuire se împuţinează,
dar cine adună cu credinţă se va îmbogăţi:
dreptul are îndurare şi dă cu împrumut.
12 Mai bine să începi să ajuţi cu inima,
decât să făgăduieşti şi să dai speranţă [deşartă],
căci pom al vieţii este dorinţa cea bună.
13 Cine dispreţuieşte un lucru va fi dispreţuit de acesta,
dar cine se teme de poruncă, acela e sănătos [la minte].
13a Pentru fiul viclean nimic nu este bun,

13,7 TM are: „Este câte unul care face pe bogatul şi n-are nimic, [altul] face pe săracul şi e plin de bogăţii." LXX dă alt sens, pretându-se la comentarii pe linie stoică: după Clement Alexandrinul, „omul de bine nu încearcă nici o dorinţă" (*Pedagogul* III,35,5-36,1-3). Augustin consacră o întreagă omilie versetelor 7-8 punându-le în legătură cu 2Cor. 8,9: „Cunoaşteţi mărinimia Domnului vostru Iisus Hristos care pentru voi din bogat s-a făcut sărac, ca să vă îmbogăţească cu sărăcia Lui." Augustin interpretează astfel: „Săraci în bordeiele lor, creştinii sunt bogaţi în sufletele lor. Păzeşte în inima ta bogăţiile pe care le datorezi sărăciei Domnului Dumnezeului tău" (*Serm.* 36,4,11).

13,9 Origen subliniază opoziţia între cele două lumini: prima este lumina lui Hristos, adevărată, autentică; a doua, lumina diavolului, care se deghizează în înger de lumină, menită să se stingă (*Hom. Jud.* 1,1).

13,9a „Plus" LXX.

13,11 „dreptul are îndurare şi dă cu împrumut": „plus" LXX. Stihul se apropie de Ps. 111 (112),5. Adaosul LXX conferă un sens moral-spiritual versetului, absent în TM.

13,12 TM are: „Nădejdea amânată îmbolnăveşte inima, dorinţa împlinită este pom al vieţii."

13,13a „Plus" LXX.

dar slujitorului înțelept lucrările îi vor fi spornice
și calea lui va merge drept înainte.
14 Legea înțeleptului este izvor de viață,
dar descreieratul moare prins în capcană.
15 Buna pricepere dă har,
iar a cunoaște Legea este datul cugetului bun,
dar căile disprețuitorilor [duc] la pierzanie.
16 Tot omul priceput făptuiește cu știință,
dar smintitul și-a întins [pretutindeni] răutatea.
17 Regele nesăbuit va avea parte de necazuri,
dar solul credincios îl va izbăvi.
18 Buna-creștere alungă sărăcia și ocara,
iar cine ține seama de mustrări va fi slăvit.
19 Dorințele credincioșilor sunt plăcute sufletului,
dar faptele necredincioșilor departe sunt de cunoaștere.
20 Cine umblă cu înțelepții înțelept va fi,
iar cine umblă cu proștii [așa] va fi știut.
21 Pe păcătoși îi vor urmări necazurile,
iar pe drepți îi vor ajunge cele bune.
22 Omul bun va avea moștenitori pe fiii fiilor,
dar bogăția necredincioșilor trece în averea drepților.
23 Drepții vor petrece ani mulți în belșug,
dar cei nedrepți vor pieri de îndată.
24 Cine cruță nuiaua își urăște fiul,

13,14 Al doilea stih din TM este: „spre a scăpa de capcana morții."

13,15 „a cunoaște Legea este datul cugetului bun": lipsește din TM.

13,17 „Rege": TM are „mesager, trimis", sens care concordă cu partea a doua a versetului. Traducătorul LXX a citit MLK în loc de ML'K.

13,19 „Dorințele... sufletului": sens diferit de TM, unde citim: „o dorință împlinită este plăcută sufletului." ♦ „faptele necredincioșilor departe sunt de cunoaștere": TM are „dar urâciune e pentru proști să se întoarcă de la rău".

13,20 „va fi știut": „va fi dat de gol, demascat". TM are „ajunge rău" sau „o va păți rău".

13,22 Omul bun va avea nepoți și strănepoți, o lungă descendență. ♦ TM are „își va lăsa moștenirea fiilor fiilor". Ideea conform căreia, în cele din urmă, averea necredincioșilor va ajunge pe mâna drepților apare mai cu seamă în Ecleziast. ♦ După Evagrie, „averea necredincioșilor" este răutatea. Cei drepți și-o vor însuși (adică o vor face să dispară) prin învățătura lor bună, fie acum, pe pământ, fie în viața cealaltă (*ibid.*, 134).

13,24 Verset citat de Părinți în legătură cu metoda de corecție a novicilor în comunitățile monastice (Vasile cel Mare, *Regula mare* 7; *Regula mică* 4; 159; 183). *Didascalia*

dar cine iubeşte ceartă cu grijă.
25 Dreptul când mănâncă îşi satură sufletul,
dar sufletele necredincioşilor rămân lipsite.

14 1 Femeile înţelepte au zidit case,
dar proasta le-a surpat cu mâinile ei.
2 Cine merge drept se teme de Domnul,
dar cine-o apucă pe căi strâmbe va fi acoperit de ocară.
3 Din gura smintiţilor – nuiaua obrăzniciei,
dar buzele înţelepţilor îi vor păzi pe aceştia.
4 Celui ce n-are vite, ieslea îi este curată,
dar unde este multă recoltă, [acolo] se arată puterea vitei.
5 Martorul credincios nu minte,
dar martorul necinstit aţâţă minciuni.
6 Vei căuta înţelepciunea la cei răi şi n-o vei găsi,
însă discernământul lesne se găseşte la cei chibzuiţi.
7 Toate sunt împotriva omului smintit,
dar armele discernământului sunt buzele înţelepte.
8 Înţelepciunea celor isteţi le alege căile,
dar necugetarea proştilor este rătăcire.
9 Casele nelegiuiţilor vor avea nevoie de curăţire,

---

apostolilor oferă o interpretare spirituală: „nuiaua" (βακτηρία) simbolizează „Cuvântul lui Dumnezeu" care trebuie predat, chiar prin mijloace constrângătoare, copiilor Lui (cap. 22).

13,25 LXX spiritualizează sensul versetului, adăugând „sufletul". Origen comentează în acest sens: Solomon se referă aici la hrana spirituală, destinată sufletului (*Contra Celsum* 7,4).

14,1 „proasta": ἄφρων. Mulţi traducători moderni au tendinţa să traducă adj. prin „nebună". Nu este necesar: termenul grecesc (care îl traduce aici exact pe cel ebraic) înseamnă „des-creierată", „fără minte". Nu trebuie să fii nebun ca să duci o casă de râpă. Ajunge să fii prost. Am jonglat, în traducerea Proverbelor, cu ambele sensuri, posibile şi legitime, ale lui ἄφρων („prost" şi „smintit").

14,4 Am tradus aproape brut textul LXX. Sensul stihului al doilea este: puterea vitei se arată prin faptul că munceşte mult pentru o recoltă bogată.

14,6 TM are: „Batjocoritorul caută înţelepciunea, dar [nu va găsi] nimic." ♦ „lesne": *litt.* „la îndemână".

14,7 TM are: „Pleacă din faţa omului smintit; nu vei cunoaşte [niciodată la el] buzele cunoaşterii."

14,9 TM are: „Smintiţii îşi bat joc de jertfa pentru vină, dar bunăvoirea lui Dumnezeu e printre cei drepţi." ♦ Versetul a fost citat la Conciliul de la Cartagina (între 220-225), în

dar casele celor drepţi sunt plăcute.
10 Inima omului simţitoare – sufletul lui întristat,
iar când se bucură, nu amestecă şi obrăznicia.
11 Casele necredincioşilor vor dispărea,
dar corturile celor care umblă drept vor sta în picioare.
12 Este o cale ce pare oamenilor dreaptă,
dar capătul ei ajunge la fundul iadului.
13 La vremuri de bucurie tristeţea nu se apropie,
în cele din urmă însă bucuria se preschimbă în plâns.
14 Cel cu inima îndrăzneaţă va fi plin de căile sale,
iar omul bun, de gândurile sale.
15 Nevinovatul crede orice cuvânt,
dar isteţul îşi poate întoarce gândul.
16 Înţeleptul, fiindcă se teme, se fereşte de rău,
dar smintitul, fiindcă se încrede în sine, se adună cu nelegiuitul.
17 Cel iute la mânie face lucrurile nesocotit,
dar omul chibzuit îndură multe.
18 Smintiţii împart răutate,

---

legătură cu botezul ereticilor: „Cei care au fost murdăriţi prin botezarea de către vrăjmaşi trebuie mai întâi curăţiţi şi abia apoi botezaţi" (PL 3,1058B; şi Augustin, *Despre botez* 6,14,23).

14,10 „simţitoare" (*cf.* şi 14,30): gr. αἰσθητικός, *litt.* „pradă simţămintelor". ♦ TM are: „Inima îşi cunoaşte amărăciunea sufletului, şi bucuria nu i-o poate împărtăşi un străin."

14,11 „vor sta în picioare": TM are „cortul... va deveni înfloritor".

14,13 „La vremuri de bucurie": *litt.* „în bucurii".

14,14 „Cel cu inima îndrăzneaţă": aici, sens peiorativ, „cu inima trufaşă, înfumurată". ♦ „gândurile": meditaţii. TM are în al doilea hemistih: „prin aceasta cel bun îi este mai presus."

14,15 „Nevinovatul": în sensul pe care l-am mai amintit (*cf.* nota 1,4), de „naiv", „prostuţ". ♦ „isteţul îşi poate întoarce gândul": *litt.* „isteţul ajunge la convertire/*metanoia*". Este prima ocurenţă a termenului, atât de important, μετανοία, „convertire", în LXX. Ulterior el va reapare în Sir. şi Înţ. Dar aici nu este vorba de o răsturnare de ordin religios, ci de o simplă schimbare de opinie.

14,16 „de rău": din dorinţa de a sublinia simetria perfectă a versetului, unii traducători preferă să traducă aici prin „cel rău". Ambele traduceri sunt valide. ♦ Clement dezvoltă versetul în *Stromate* II,40,2-3. ♦ „se adună": *litt.* „se apropie de". TM are „se înfurie".

14,17 Stihul al doilea diferă de TM, care sună aşa: „omul răutăcios va fi urât." LXX propune o opoziţie logică, apropiindu-se de 4,29.

14,18 „cei isteţi vor avea discernământ": TM are „sunt încununaţi de cunoaştere".

dar cei isteţi vor avea discernământ.
19 Cei răi vor luneca în faţa celor buni
şi necredincioşii vor sluji la uşile drepţilor.
20 [Unii] prieteni îi vor urî pe prietenii lor săraci,
dar prietenii bogaţilor sunt mulţi.
21 Cine-i dispreţuieşte pe sărmani păcătuieşte,
dar preafericit cel ce-i miluieşte pe săraci.
22 Cei rătăciţi săvârşesc fapte rele,
dar milă şi adevăr săvârşesc cei buni.
Nu cunosc mila şi credinţa făcătorii de rele,
dar faptele de milostenie şi de credinţă sunt ale făcătorilor de bine.
23 Toţi cei cărora le pasă au cu prisos,
dar chefliul şi nepăsătorul vor fi nevoiaşi.
24 Cunună a înţelepţilor – omul deştept,
dar viaţa smintiţilor este rea.
25 Martorul credincios va scăpa un suflet de necazuri,
dar vicleanul aţâţă minciuni.
26 Nădejdea celui tare stă în frica de Domnul,
sprijin le va lăsa copiilor săi.
27 Hotărârea Domnului este izvor de viaţă,
ea îndepărtează de capcana morţii.
28 În mulţimea neamului stă slava regelui,
dar împuţinarea poporului înseamnă prăbuşirea căpeteniei.

14,19 „vor luneca": gr. ὀλισθάνω, „a aluneca pe o suprafaţă" sau „a se prăvăli de pe ceva".

14,22 Toate cele patru stihuri apar în toate manuscrisele LXX. Unii comentatori consideră că primele două sunt o corecţie a ultimelor două, care, aşadar, ar reprezenta versiunea originală a traducerii. ♦ „făcătorilor de bine": *litt.* „meşterilor întru cele bune". Fireşte, aici termenul apare cu sens metaforic.

14,23 TM are: „În orice muncă este un câştig, dar vorbăria nu duce decât la sărăcie." ♦ În tradiţia monahală versetul e citit ca un îndemn la lupta duhovnicească (Vasile cel Mare, *Regula mică* 67; Ioan Casian, *Conf.* 7,6).

14,24 „Deştept" sau „isteţ/iscusit", cum am tradus πανοῦργος în cele mai multe cazuri. Ambele echivalări sunt posibile. În contextul de faţă „deştept" e mai potrivit. ♦ TM are „cununa înţelepţilor este bogăţia lor": încă un exemplu de spiritualizare a sensului, în LXX.

14,27 „Hotărârea Domnului" (*litt.* „decretul Domnului", altfel spus, „Legea lui Moise") „devine poruncă nouă, poruncă a iubirii", după Clement Alexandrinul (*Stromate* II,88,1).

29 Omul îndelung-răbdător are multă chibzuință,
dar cel puțin-răbdător e nebun de legat.
30 Omul blând la fire – doctor al inimii,
dar vierme al oaselor e inima simțitoare.
31 Cine-l pârăște pe sărac Îl ațâță pe Făcătorul lui,
dar cine-L cinstește [pe Creator] are milă de nevoiaș.
32 Prin răutatea sa va fi înlăturat necredinciosul,
dar cine-și pune încrederea în sfințenia sa este drept.
33 În inima bună a omului – înțelepciunea,
dar în inima celor smințiți ea nu se zărește.
34 Dreptatea înalță un neam,
dar păcatele micșorează semințiile.
35 Plăcut este regelui slujitorul deștept,
iar prin suplețe, acesta stârpește necinstirea [de care e pândit].

14,29 „Îndelunga-răbdare" (μακροθυμία) este una din virtuțile creștinului, în general, dar ea devine calitatea principală a martirului pentru credință (Origen, *Exhortație la martiriu* 43).

14,30 TM are: „O inimă liniștită este viață pentru trup, dar invidia/gelozia este o carie pentru oase." ♦ „simțitoare": *cf.* nota 14,10.

14,31 „pârăște": gr. συκοφαντέω, care trimite la îndeletnicirea sicofanților. Verbul poate să însemne și „a exploata, a jupui în mod laș". Sensul „a calomnia" apare la Vasile cel Mare, *Scrisori* 51,1.

14,32 „cine-și pune încrederea în sfințenia sa este drept": „sfințenia" trebuie înțeleasă aici ca „viață de sfințenie". ♦ TM are alt sens: „chiar în moarte cel drept își păstrează încrederea" (text dificil).

14,33 TM are: „În inima celui deștept se odihnește înțelepciunea; ce se află în măruntaiele proștilor este cunoscut" (mulți traducători emendează: „...nu se cunoaște") .

14,34 „micșorează": nu apare în TM.

14,35 LXX diferă în multe locuri de TM, făcând din versetele 14,35 și 15,1 un mic îndreptar pentru oportunismul politic. ♦ „slujitor": *litt.* „supus, subordonat". ♦ „suplețea", gr. εὐστροφία: maleabilitatea, capacitatea de a-și schimba atitudinea, versatilitatea, în sensul de oportunism mereu favorabil propriei persoane. ♦ „Necinstirea" pare mai degrabă să-l vizeze pe „slujitor", deși este posibil și alt sens: datorită inteligenței slujitorului regele poate restabili în favoarea sa o situație care-i fusese nefavorabilă. Versetul pare totuși să-l aibă în centru pe „slujitorul" deștept și descurcăreț, în raporturile sale cu puterea, „lecția" de oportunism continuându-se și în versetul următor.

15 [1] Mânia îi ucide chiar şi pe cei chibzuiţi;
răspunsul potolit întoarce furia,
dar cuvântul şfichiuitor trezeşte mânia.
[2] Limba înţelepţilor ştie lucruri frumoase,
dar gura smintiţilor vesteşte lucruri urâte.
[3] Ochii Domnului sunt în tot locul,
îi urmăresc şi pe cei răi, şi pe cei buni.
[4] Vindecarea limbii este pom al vieţii,
cine o păzeşte se va umple de duh.
[5] Prostul îşi bate joc de învăţătura tatălui,
dar cine păzeşte poruncile va fi şi mai isteţ.
[6] În prisos de dreptate stă putere mare,
dar necredincioşii, smulşi din pământ, vor pieri.
Casele celor drepţi au putere mare,
dar roadele necredincioşilor vor pieri.
[7] Buzele înţelepţilor sunt legate cu discernământ,
dar inimile smintiţilor nu sunt statornice.
[8] Jertfele necredincioşilor sunt spurcăciune pentru Domnul,
dar rugăciunile celor care merg drept Îi sunt plăcute.
[9] Spurcăciune pentru Domnul sunt căile necredincioşilor,

15,1 „Mânia" este unul din păcatele capitale împotriva cărora trebuie să lupte creştinul, în general, şi monahul, în special. *Patericul. Colecţia sistematică* îi consacră un capitol aparte. Versetul este adesea citat: *Constituţiile apostolice* 2,3,1-3; Vasile cel Mare, *Împotriva celor care se mânie*, PG 31,353B; Ioan Casian, *Inst.* VIII,1,2.

15,2 LXX pune în opoziţie „lucrurile frumoase" şi „necazurile/relele/lucrurile urâte" în vreme ce în TM opoziţia este între „cunoaştere" şi „sminteală": „Limba înţelepţilor face cunoaşterea bună, gura smintiţilor revarsă sminteală."

15,3 Citând acest verset, Ciprian întemeiază tradiţia spirituală legată de atitudinea celui care se roagă. Domnul este pretutindeni, nu ne putem ascunde nicăieri din faţa Lui (*Rugăciunea domnească* 4).

15,4 Stihul al doilea din TM este diferit de LXX, opunându-se celui dintâi stih, nu dezvoltându-l: „dar strâmbătatea [limbii] strică duhul." ♦ „se va umple de duh": expresie unică în LXX, care va lua un sens precis în creştinism: „a fi umplut *de Duhul Sfânt*" (Lc. 1,15; 1,40; Fapte 2,4; 4,8). Bineînţeles, în tradiţia creştină versetul a fost interpretat prin referire la Duhul Sfânt (*Epit.* 15,5).

15,6 Primele două stihuri traduc mai mult ca sigur versetele originare, următoarele două retraduc, mai liber, originalul ebraic.

15,7 „legate cu": TM are „răspândesc".

dar pe cei care urmăresc dreptatea El îi iubeşte.
10 Buna-creştere a celui nevinovat e recunoscută de trecători,
dar cei care urăsc mustrările pier în chip ruşinos.
11 Iadul şi pierirea Îi sunt vădite Domnului:
cum să nu-I fie şi inimile oamenilor?
12 Neînvăţatul nu-i va iubi pe cei ce-l mustră,
cu înţelepţii el nu va sta laolaltă.
13 Când inima se bucură, faţa înfloreşte,
dar când [inima] tânjeşte, [faţa] se posomorăşte.
14 Inima dreaptă caută discernământul,
dar gura celor neînvăţaţi va aduce necazuri.
15 Tot timpul ochii celor răi aşteaptă lucruri rele,
dar cei buni sunt liniştiţi mereu.
16 Mai bine o părticică, dar cu frică de Domnul,
decât comori mari fără [această] frică.
17 Mai bine o gustare de legume cu drag şi bucurie
decât o masă plină de cărnuri de viţel, cu duşmănie.
18 Omul apucat urzeşte certuri,
dar cel răbdător le potoleşte şi pe cele ce-ar fi să fie.
18a Omul răbdător stinge judecăţile,
dar necredinciosul mai tare le aţâţă.
19 Căile celor leneşi sunt aşternute cu spini,
dar ale celor îndrăzneţi sunt căi bătătorite.
20 Fiul înţelept îşi bucură tatăl,

15,10 „în chip ruşinos": „plus" LXX. ♦ După Evagrie, „mustrările" se referă, aici, la poruncile din Lege (*ibid.*, 140).

15,11 „sunt vădite Domnului": TM are „sunt în faţa Domnului".

15,12 „Neînvăţatul": *litt.* „needucatul" sau chiar „incorigibilul". TM are „batjocoritorul".

15,13 „Când inima se bucură, faţa înfloreşte": Atanasie citează acest verset descriind faţa iradiind lumină a lui Antonie (*Viaţa lui Antonie* 67,4-6). Multe exemple în Pateric: sfinţenia se manifestă şi prin luminozitatea senină a chipului.

15,14 „va aduce necazuri": *litt.* „va aduce la cunoştinţă necazuri/ lucruri rele". ♦ TM are: „Inima pricepută caută cunoaşterea, dar gura smintiţilor paşte nebunie."

15,15 TM are: „Toate zilele săracului/celui necăjit sunt rele, [dar ale] celui cu inimă bună, ospăţ neîntrerupt."

15,17 „gustare", gr. ξενισμός: cuvântul numeşte o gustare rapidă oferită călătorilor.

15,18a „Plus" LXX. ♦ „stinge": *litt.* „va stinge".

15,19 „îndrăzneţi" (sau „curajoşi"): TM are „drepţi/integri".

dar fiul smintit îşi bate joc de mama sa.
21 Cărările necugetatului sunt lipsite de noimă,
dar omul chibzuit merge pe drumul drept.
22 Se pun mai presus de cugetare cei care nu cinstesc adunările,
dar în inimile celor ce se sfătuiesc sfatul rămâne:
23 omul rău nu-i va da ascultare
şi niciodată n-ar spune ceva folositor şi bun obştii.
24 Căi ale vieţii sunt cugetările celui priceput,
pentru ca, îndepărtându-se de iad, să fie izbăvit.
25 Casele obraznicilor le surpă Domnul,
dar a întărit hotarul văduvei.
26 Spurcăciune pentru Domnul este gândul necinstit,
dar spusele celor neprihăniţi sunt însemnate.
27 Se nimiceşte pe sine cel ce primeşte mită,
dar cine urăşte primirea de daruri va fi izbăvit.
27a Prin fapte de milostenie şi de credinţă păcatele sunt curăţite,
prin frica de Domnul toţi se feresc de rău.
28 Inimile drepţilor se ocupă cu cele ale credinţei,
dar gura necredincioşilor răspunde răutăţi.
28a Plăcute sunt Domnului căile oamenilor drepţi,
datorită lor şi duşmanii ajung prieteni.
29 Departe se ţine Dumnezeu de cei necredincioşi,
dar rugăciunile drepţilor le ascultă.

15,21 În TM primul hemistih este: „sminteala îl bucură pe cel necugetat."

15,22-23 În LXX, cele două versete sunt unificate în jurul temei „sfatului", înţeles în ambele sensuri: „adunare" şi „consultare". În TM, cele două versete formează unităţi distincte.

15,24 TM are: „Calea de viaţă îl duce sus pe omul priceput, întorcându-l de jos, din sălaşul morţilor." ♦ Evagrie: „El numeşte căi ale vieţii virtuţile practice care conduc la gnoză" (*ibid.*, 142).

15,27 TM are: „Cine jefuieşte stârneşte tulburare în casa lui, dar cine urăşte mita va trăi."

15,27a Începând cu acest verset şi până la 16,19 diferenţele dintre LXX şi TM devin foarte numeroase. Există „plusuri" atât ale LXX faţă de TM, cât şi ale TM faţă de LXX. Trei versete TM nu au corespondent în LXX şi două versete LXX nu au corespondent în TM. Numeroşi comentatori socotesc că avem de-a face cu un final de secţiune. ♦ Despre valoarea purificatoare a milosteniilor şi faptelor bune, *cf.* Ciprian, *Facerea de bine şi milostenia* 2; Grigore din Nazianz, *Discursuri* 14,37.

15,28a *Cf.* TM 16,7. ♦ Încă un verset care, în ochii lui Evagrie, vorbeşte încifrat despre apocatastază (*ibid.*, 143).

[29a] Mai bine primeşti puţin, însă cu dreptate,
decât roade multe cu nedreptate.
[29b] Inima omului să cugete lucruri drepte,
pentru ca Dumnezeu să-i îndrepte paşii.
[30] Ochiul, privind la cele frumoase, înveseleşte inima,
o veste bună îngraşă oasele.
[[31]] [32] Cine lasă deoparte învăţătura se urăşte pe sine,
dar cine ţine seamă de mustrări îşi iubeşte sufletul.
[33] Frica de Dumnezeu e învăţătură şi înţelepciune,
şi începutul slavei îi va răspunde.

16 [[1]] [2] Toate faptele celui smerit sunt văzute de Domnul,
dar necredincioşii vor pieri în ziua cea rea.
[[3-4]] [5] Necurată în faţa lui Dumnezeu e toată inima trufaşă,
iar cine bate palma cu nedreptate nu va rămâne nepedepsit.
[[6]] [7] Începutul căii bune e săvârşirea de lucruri drepte –
mai plăcute lui Dumnezeu decât aducerea de jertfe.
[8] Cine-L caută pe Domnul va găsi cunoaştere cu dreptate,
cei ce-L caută cu sinceritate vor găsi pacea.
[9] Toate lucrările Domnului sunt cu dreptate,
iar necredinciosul va fi păstrat pentru ziua cea rea.
[10] Oracol pe buzele regelui –

15,29a *Cf.* TM 16,8.

15,29b *Cf.* TM 16,9. TM are: „Inima omului cugetă la calea sa, dar YHWH este Cel care-i aşază paşii."

15,30 „o veste bună îngraşă oasele": am tradus literal. Sensul verbului este aici figurat: „bucură". ♦ TM are „o veste bună dă putere".

15,31 Rahlfs nu reţine v. 31, care lipseşte în *Codex Vaticanus*: „Urechea ce ascultă mustrările de viaţă va sălăşlui printre înţelepţi."

15,32 „îşi iubeşte sufletul": TM are „dobândeşte minte" (*litt.* „inimă").

15,33 Versetul se apropie de 1,7 şi 9,10. ♦ Unele manuscrise au un al treilea stih: „Slava merge înaintea celor smeriţi." ♦ TM are, în final: „înaintea slavei, umilinţa."

16,1-4 Versetele 1,3 şi 4 nu apar în *Codex Vaticanus*. 16,4 TM corespunde cu 16,9 LXX.

16,7-8 Aceste două versete nu au corespondent în TM. ♦ „cu sinceritate": gr. ὀρθῶς, „drept, cu adevărat, aşa cum se cuvine".

16,9 corespunde cu 16,4 TM, unde citim: „Toate le-a făcut YHWH pentru un scop, chiar şi pe cel rău pentru ziua nenorocirii."

16,10-15 Un minitratat despre „regele drept".

la judecată gura lui nu se va rătăci.
11 Dreptatea de la Domnul înclină balanța – lucrările Sale sunt greutăți
drepte.
12 Spurcăciune pentru rege este făcătorul de rele,
căci tronul stăpânirii se pregătește cu dreptate.
13 Plăcute îi sunt regelui buzele drepte –
cuvintele drepte le iubește.
14 Mânia regelui – vestitoare de moarte,
dar omul înțelept o va domoli.
15 În lumina vieții [e] fiul de rege,
cei care-i sunt plăcuți, ca un nor târziu.
16 Cuiburile înțelepciunii sunt mai de preț ca aurul,
cuiburile chibzuinței, mai de preț ca argintul.
17 Cărările vieții se abat de la rele,
lungime de viață sunt căile dreptății.
Cine primește învățătură va fi printre cei buni,
cine ține seamă de mustrări ajunge înțelept.
Cine-și păzește căile veghează peste sufletul său,
cine-și iubește viața își va ține gura.
18 Înaintea prăpădului merge obrăznicia,
iar înaintea surpării, gândul rău.

16,10 După Evagrie, „regele" este Hristos, „care cunoaște inimile" și care „va judeca pământul întreg cu dreptate" (*ibid.*, 144).

16,11 „Dreptatea de la Domnul înclină balanța": *litt.* „înclinarea balanței o face dreptatea de la Domnul".

16,12 „stăpânirii": „plus" LXX.

16,15 „fiul de rege": propriu LXX. TM are „când fața regelui e luminoasă, atunci e viață" (*litt.* „întru lumina feței regelui e viață"). ♦ Pentru a doua parte a versetului TM are „bunăvoința lui e ca un nor târziu" (se subînțelege, de primăvară târzie). În Israel ploile încetează spre sfârșitul lunii aprilie și ploile care cad după această dată sunt primite ca niște daruri divine.

16,16 „Cuiburile": TM are „dobândirea". Imaginea „cuibului" (cuvântul denumește și puii din cuib), care va fi reluată în Sir. 1,15, este proprie LXX.

16,17 Doar stihurile 1 și 5 ale acestui verset au corespondent în TM, restul fiind o dezvoltare originală. ♦ „ține seamă": *litt.* „păzește".

16,18 „merge": lipsește din TM. Versetul este citat de Grigore din Nazianz în legătură cu persecuțiile suferite de Biserică (*Discursuri* 4,31-32) și de Ioan Casian în legătură cu monahii neglijenți, care ajung să-și „prăpădească" vocația (*Conf.* 6,17).

19 Mai bun este cel blând cu smerenie
decât cel care împarte prăzile cu neruşinaţii.
20 Cel priceput în treburi dobândeşte cele bune,
dar cine se încrede în Dumnezeu este preafericit.
21 Pe înţelepţi şi pe isteţi [unii] îi numesc „netrebnici",
iar cei cu vorba dulce vor primi laude cu toptanul.
22 Izvor de viaţă este cugetarea pentru cei ce au dobândit-o,
dar rea este învăţătura smintiţilor.
23 Inima înţeleptului gândeşte ce-i iese pe gură,
căci pe buze poartă discernământ.
24 Fagure de miere sunt vorbele bune,
dulceaţa lor – vindecarea sufletului.
25 Unele căi îi par drepte omului,
dar capătul lor priveşte spre fundul iadului.
26 Omul care se osteneşte pentru sine alungă de la sine pierzania,
dar sucitul îşi aduce pierzarea cu propria-i gură.
27 Omul prost îşi sapă lui însuşi necazuri,
pe buzele lui îşi adună foc.
28 Omul sucit împrăştie necazuri,
cu făclia vicleşugului îi aţâţă pe ticăloşi şi-i desparte pe prieteni.
29 Omul nelegiuit îşi ispiteşte prietenii

16,21 În LXX versetul este antitetic, spre deosebire de TM unde el sună aşa: „Cel înţelept cu inima poate fi numit om chibzuit, iar dulceaţa buzelor sporeşte învăţătura." Aici însă „cei cu vorba dulce" îi reprezintă pe linguşitori, aşa cum reiese şi dintr-un comentariu patristic (PG 64,709B).
16,22 „rea este învăţătura smintiţilor": TM are „dar pedeapsa smintiţilor este sminteala".
16,23 „gândeşte" şi „poartă": în greacă, ambele verbe sunt la viitor. ♦ Origen citează de peste zece ori prima parte a versetului, cu referire la profeţii VT (*e.g. Com Io.* 6,24-25).
16,24 TM are, în partea a doua, „dulceaţă pentru suflet şi vindecare a oaselor". ♦ Grigore al Nyssei comentează: „Toţi profeţii, împrumutând glasurile lor Duhului care vorbea printr-înşii, deveneau dulceaţă. Din gurile lor curgea, ca dintr-un izvor, mierea dumnezeiască" (*Hom. Cant.* 14).
16,25 În TM versetul este identic cu 14,12. În LXX există diferenţe.
16,26 „sucitul": lipseşte din TM. Tema reapare în 16,28.
16,27 Ideea „adunării" focului pe buzele proprii aparţine LXX.
16,28 „necazuri": *litt.* „rele". TM are „ceartă". TM are, în partea a doua: „Calomniatorul desparte prietenii." ♦ Plecând de la imaginea „făcliei", Părinţii evocă în legătură cu acest verset lumea diavolului, a îngerului „purtător de lumină" (Lucifer) (Evagrie, *Schol. Pr.* 150; *Epit.* 16,34).

şi-i duce pe căi care nu sunt bune;
30 cu ochii nemişcaţi el urzeşte blestemăţii
şi hotărăşte cu buzele sale toate necazurile – acela este cuptor al răutăţii.
31 Cunună de laudă, bătrâneţea,
ea se află pe căile dreptăţii.
32 Omul îndelung-răbdător e mai bun decât cel puternic,
cine-şi stăpâneşte mânia e mai bun decât cel care a cucerit o cetate.
33 Pe ascuns vin toate peste cei nedrepţi,
de la Domnul vin toate cele drepte.

17 1 Mai bine o îmbucătură cu plăcere şi în pace,
decât o casă plină ochi de bunătăţi şi jertfe necinstite cu vrajbă.
2 Slujitorul cugetat va fi mai presus decât stăpânul smintit,
el va face împărţeala între fraţi.
3 Precum se lămuresc în cuptor aurul şi argintul,
tot aşa inimile alese la Domnul.
4 Ticălosul ascultă de glasul nelegiuiţilor,

16,30 „cu ochii nemişcaţi": cu privirea fixată într-un singur punct. ♦ TM are „clipeşte din ochi... strâmbă din buze".

16,31-17,28 O secţiune despre dreptate şi milostivire.

16,32 Notă stoică, scoasă în evidenţă de comentariile patristice (*Epit.* 16,46; Ioan Casian, *Conf.* 18,13).

16,33 Verset destul de confuz în LXX. TM are: „Sorţii se aruncă în poala hainei (*litt.* pliul pe care mantia îl face la piept), dar de la YHWH vin toate hotărârile." ♦ „Pe ascuns": gr. εἰς κόλπους, *litt.* „în sân/în pliul pe care mantia îl face la piept". În concordanţă cu sensul expresiei de la 17,23 şi 19,24, traducem prin „pe ascuns".

17,1 TM are un text mai sintetic: „Mai bine o bucată de pâine uscată şi linişte decât o casă plină de ospeţe cu certuri."

17,2 LXX are aici cuplul slujitor/stăpân spre deosebire de TM, slujitor/fiu. ♦ „el va face împărţeala între fraţi" (forma medie a verbului arată că îşi face parte şi pentru sine): Evagrie aplică acest verset lui Iisus Nave, care a împărţit pământul făgăduinţei – cunoaşterea lui Dumnezeu şi a făpturilor Sale – celor douăsprezece triburi (*Schol. Pr.* 153).

17,3 TM are: „Creuzetul e pentru argint şi cuptorul pentru aur, dar inimile le încearcă YHWH." ♦ „alese": Clement Alexandrinul, care dă o variantă uşor diferită a versetului, îl citează în *Stromata a II-a*, 91, în legătură cu interdicţia de a pedepsi pe cineva care şi-a cerut iertare, întrucât, este ideea lui Clement, numai Dumnezeu „alege", „cunoaşte" inimile oamenilor. În acelaşi sens, *cf.* interpretarea lui Ioan Casian, *Conf.* 7,25.

17,4 Opoziţia între cele două versete este proprie LXX. TM are, în partea a doua: „mincinosul îşi pleacă urechea spre limba nimicitoare."

dreptul însă nu ia seama la buzele mincinoase.
5 Cine-şi bate joc de un sărac îl întărâtă pe Cel care l-a făcut,
cine-şi râde de un om pierdut nu va rămâne nepedepsit;
cine se milostiveşte, milă va găsi.
6 Cununa bătrânilor sunt copiii copiilor,
iar mândria copiilor sunt părinţii lor.
6a Credinciosul are toate bogăţiile lumii,
dar necredinciosul nici măcar un obol.
7 Buzele credincioase nu se potrivesc cu cel smintit,
nici buzele mincinoase cu cel drept.
8 Răsplată de haruri este învăţătura pentru cei care trag folos [din ea],
oriunde se întoarce [învăţatului] îi va merge bine.
9 Cine ascunde nedreptăţile caută prietenia,
dar cui îi este urât să ascundă desparte prieteni şi rude.
10 Ameninţarea sfărâmă inima celui chibzuit,
dar prostul, chiar bătut cu biciul, nu simte nimic.
11 Tot omul rău iscă pricini de ceartă –
Domnul îi va trimite un înger fără milă.
12 Grija va cădea peste omul cu minte,
dar smintiţii se gândesc la rele.
13 Cine răsplăteşte binele cu rău –

17,5 „Cel care l-a făcut": Creatorul. ♦ „cine se milostiveşte, milă va găsi": „plus" LXX.

17,6a „Plus" LXX. În majoritatea manuscriselor este plasat după 17,4, cu excepţia *Codexului Vaticanus*. ♦ Ambrozie ilustrează versetul cu viaţa împlinită a lui Avraam (*Avraam* 2,7,37; 2,10,77). Părinţii citează des proverbul, ca replică la teoria platoniciană despre „bogăţia înţeleptului". ♦ După Evagrie, credinciosul va vedea raţiunile acestei lumi, care sunt numite aici „bogăţii". „Bogăţia sufletului" este cunoaşterea lui Dumnezeu (*ibid.*, 155).

17,7 „drept": TM are „nobil".

17,8 „Răsplată de haruri este învăţătura...": TM are „piatră fermecată este darul...".

17,9 „ascunde": în sensul de „trece sub tăcere". Scurt elogiu al discreţiei. ♦ Evagrie: „Cu dreptatea ascundem nedreptatea, cu înfrânarea, desfrânarea, cu iubirea, ura, cu dezinteresul, aviditatea. De asemenea, ascundem cu smerenia trufia şi cu blândeţea îndrăzneala." Tot după Evagrie, „prietenia" este „prietenia spirituală", gnoza cea sfântă (*ibid.*, 157).

17,11 „Domnul": „plus" LXX. ♦ „înger", gr. ἄγγελος: am tradus prin „înger", şi nu prin „trimis", pentru că LXX pare a da un sens teologic termenului, prin adăugarea cuvântului „Domnul". Îngerul este „trimisul Domnului" prin excelenţă.

17,12 TM are: „Mai bine dai peste o ursoaică căreia i s-au luat puii decât peste un prost atins de nebunie."

răul nu se va clinti din casa lui.
14 Începutul dreptății dă putere cuvintelor,
dar înaintea sărăciei merg răzvrătirea și vrajba.
15 Cine-l socotește drept pe cel nedrept și nedrept pe cel drept,
acela necurat este și spurcat la Dumnezeu.
16 La ce bun are prostul bani?
Cel fără minte nu-și va putea cumpăra înțelepciune.
16a Cine-și înalță casa prea sus caută s-o dărâme,
iar cine trândăvește la învățătură parte de rele va avea.
17 În orice împrejurare să ai un prieten,
frații tăi la ananghie să-ți fie de folos,
căci pentru aceasta s-au născut.
18 Prostul bate din palme și se veselește de el însuși,
după cum chezașul se pune chezaș pentru prietenul său.
19 Cine iubește păcatul se bucură de vrajbă,
20 cel cu inima împietrită nu șade cu cei buni.
Omul cu limba schimbătoare va avea parte de rele,
21 inima fără judecată este durere pentru cine-o are.
Tatăl nu se bucură de fiul necioplit,
dar fiul cuminte o bucură pe mama sa.
22 Inima veselă aduce sănătate,
dar omului mâhnit i se usucă oasele.

17,14 TM are: „Revărsare de ape e începutul certei: ia-o din loc înainte de izbucnirea ei."

17,15 LXX unifică cele două personaje din TM. ♦ Evagrie pune versetul în legătură cu Is. 5,20.

17,16a Corespunde lui 19b și 20b din TM. ♦ Evagrie leagă versetul de Prov. 3,34 (*ibid.*, 162).

17,17 Tonul imperativ este propriu LXX. Partea a doua dezvoltă versetul corespunzător din TM, care susține aceeași idee, dar într-o formulă sintetică. ♦ Evagrie: „Dacă fiii lui Hristos sunt frați unii cu alții și dacă îngerii și oamenii drepți sunt fiii lui Hristos, atunci înseamnă că îngerii și oamenii sfinți sunt frați unii cu alții, căci ei sunt născuți în duhul filiației adoptive (*hyiothesiei*)" (*ibid.*, 163). ♦ „căci pentru aceasta s-au născut": au fost născuți de Înțelepciune pentru a-i aduce pe oamenii răi spre virtute și de la necunoaștere la cunoașterea lui Dumnezeu (Evagrie, *ibid.*, 164).

17,18 TM are: „Omul prostuț bate palma și se pune chezaș pentru tovarășul său."

17,19-20 Un decupaj al textului aparte, care urmează *Codex Vaticanus*.

17,21 TM are, în partea a doua: „Cine dă naștere unui prost va avea numai necazuri." ♦ Stihul al treilea este un „plus" LXX.

17,22 „aduce sănătate": *litt.* „face să se simtă bine".

[23] Căile celui care primeşte daruri pe nedrept şi într-ascuns nu sfârşesc bine,
necredinciosul ocoleşte căile dreptăţii.
[24] Obraz isteţ are omul înţelept,
dar ochii smintitului cată spre marginile pământului.
[25] Mânie pentru tată este fiul smintit
şi tristeţe pentru cea care l-a născut.
[26] Nu-i bine să păgubeşti un om cinstit,
nici lucru sfânt să unelteşti împotriva stăpânilor drepţi.
[27] Cine are grijă să nu-i iasă din gură vreun cuvânt greu, acela are discernământ,
îndelung răbdător este omul chibzuit.
[28] Neştiutorului care iscodeşte înţelepciunea înţelepciune i se va socoti,
cine a făcut-o pe mutul va părea chibzuit.

18 [1] Pricini caută omul care vrea să se despartă de prieteni,
dar oricând va fi vrednic de ocară.
[2] N-are nevoie de înţelepciune cel fără de minte,
mai bine o duce cu sminteala.
[3] Necredinciosului, când ajunge la fundul relelor, puţin îi pasă,
dar asupra lui vin necinstirea şi ocara.

17,24 Evagrie: „Inima smintitului/prostului crapă de răutate" (*ibid.*, 168).

17,25 Smintitul nu are mamă, deşi s-a născut dintr-o femeie. „Mamă" cu adevărat este femeia care s-a învrednicit să primească duhul „filiaţiei adoptive" şi, prin acest duh, şi-a îndreptat fiul spre virtute. Prin urmare, nu orice femeie născătoare este şi mamă (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 169).

17,26 TM are, în partea a doua: „să loveşti oameni de seamă e lucru nedrept."

17,27 „cuvânt greu": gândul care stârneşte mânia, după Evagrie (*ibid.*, 171). ♦ „îndelung răbdător": „plus" LXX.

17,28 Tema, profundă, a iscodirii înţelepciunii de către nerod (gr. ἀνόητος) este proprie LXX. Ioan Casian citează versetul în *Conf.* 4,9, precum şi în alte locuri, amintind că „în ştiinţă, este capital să ştim ce nu ştim".

18,1 TM are: „Egoistul/cel ursuz (*litt.* izolat) îşi urmează [doar propria] dorinţă, el se revoltă împotriva oricărui sfat înţelept." ♦ „Pricini" sau „pretexte": după Evagrie, „pricinile, pretextele" sunt păcatele, iar „prietenii", toţi „oamenii sfinţi de care acel om s-a legat prin virtute" (*ibid.*, 173).

18,2 TM are: „Prostul nu-i interesat de înţelegere, ci doar să-şi afişeze părerea (*litt.* ce e în inima sa)."

18,3 TM are, în prima parte: „Când vine cel rău, vine şi dispreţul."

4 Apă adâncă este cuvântul în inima omului,
un râu izvorăşte şi un izvor de viaţă.
5 Să admiri faţa necredinciosului nu e bine,
nici [lucru] sfânt să ocoleşti ce e drept într-o judecată.
6 Buzele prostului îl duc la necazuri,
gura lui îndrăzneaţă cheamă moartea.
7 Gura prostului este surpare pentru el,
buzele-i sunt laţ pentru sufletul său.
8 Pe leneşi îi răpune frica,
sufletele bărbaţilor molateci vor flămânzi.
9 Cine nu se vindecă pe sine prin faptele sale
este frate cu cel care-şi face singur rău.
10 Din măreţia puterii – numele Domnului,
drepţii care aleargă la El sunt înălţaţi.
11 Averea unui om bogat este ca o cetate întărită,
slava ei face umbră mare.
12 Înainte de prăbuşire se înalţă inima omului,
iar înainte de slavă se smereşte.
13 Cine răspunde o vorbă înainte de a asculta – nebunie îşi este sieşi şi batjocură.

18,4 Unele comentarii patristice citesc versetul în lumina textului evanghelic In. 7,38: „Râuri de apă vie vor curge din sânul lui." ♦ „izvor de viaţă": TM are „izvor de înţelepciune".

18,6 TM are: „Buzele prostului iscă ceartă şi gura lui cheamă lovituri." ♦ Evagrie: „Dacă moartea se naşte din trufie şi ea desparte sufletul de viaţa adevărată, atunci trufia ne desparte de Cel care a spus: «Eu sunt viaţa»" (*ibid.*, 176).

18,8 Nu corespunde cu TM 18,8; e un dublet al LXX 19,15. TM are: „Vorbele calomniatorului sunt ca nişte delicatese, coboară până în străfunduri." ♦ „bărbaţi molateci", gr. ἀνδρόγυνοι: „androginii" sunt detestaţi pentru felul lor „molatec", „femeiesc" de viaţă. Acuza implicită este că ei îşi neagă bărbăţia. Nu întâmplător fac pereche, în acest verset, cu „leneşii". ♦ Evagrie: „Androgin este cel care nu-l poate învăţa pe altul şi nu poate învăţa de la altul" (*ibid.*, 178).

18,9 Evagrie interpretează versetul în legătură cu 2Tim. 2,21: „Dacă cineva se curăţă de orice întinare, va fi vas folositor pentru stăpân" (*ibid.*, 179).

18,10 „măreţia puterii": TM are „bastion puternic". ♦ Evagrie: „Numele Domnului denumeşte cunoaşterea (gnoza) lui Dumnezeu" (*ibid.*, 180).

18,11 TM are, în partea a doua: „în gândul/închipuirea lui ea e un zid înălţat."

18,13 Evagrie recomandă citarea versetului împotriva celor care se apucă să-i înveţe pe alţii despre Dumnezeu fără să fi primit cunoaşterea (gnoza) de la Dumnezeu (*ibid.*, 182).

[14] Mânia omului un slujitor chibzuit o domoleşte,
dar pe omul abătut cine-l va sprijini?
[15] Mintea celui chibzuit dobândeşte discernământ,
urechile celor înţelepţi caută să înţeleagă.
[16] Darul omului îi dă lărgime
şi-l aşază chiar lângă stăpânitori.
[17] Dreptul se învinuieşte pe sine când începe să vorbească,
dar, dacă învinuitorul sare asupra-i, acesta primeşte mustrare.
[18] Sorţii potolesc certurile
şi hotărăsc între cei puternici.
[19] Un frate care-şi ajută fratele este ca o cetate întărită, pe înălţime,
şi puternic ca un palat bine întemeiat.
[20] Cu roadele gurii omul îşi umple pântecele,
dar din roadele buzelor sale se va sătura.
[21] Moartea şi viaţa stau în puterea limbii,
cei care-o stăpânesc îi mănâncă roadele.
[22] Cine a găsit o femeie bună a găsit haruri,
a primit voie bună de la Dumnezeu.

18,14 „abătut": *litt.* „slab la suflet", „timid". ♦ TM are: „Duhul omului îl susţine în boală, dar duhul abătut cine-l va ridica?" ♦ Evagrie glosează astfel, pe marginea versetului: „Precum se spune că Domnul nostru devine leopard flămând (Os. 13,7-8) pentru cei nepăsători şi piatră de poticnire (Rom. 9,32-33) pentru necredincioşi, la fel se spune că El devine «apucat»/«uşor de aprins» pentru păcătoşi. De asemenea, se poate ca Solomon să-l numească «apucat» pe cel rău şi pe fiecare demon căzut din virtute şi cunoaştere" (*ibid.*, 183).

18,16 „îi dă lărgime", gr. ἐμπλατύνει: îl face să se simtă bine. Verb construit, probabil, de traducătorii LXX. ♦ Pentru Evagrie, „darul omului" este viaţa dreaptă (*ibid.*, 184).

18,17 TM are: „Cel care vorbeşte primul într-un proces pare drept, dar vine partea adversă (*litt.* semenul său) şi-l ia la cercetat." ♦ Prima parte a versetului LXX a fost comentat de Părinţi: „A ne acuza singuri ne ajută să ne mântuim" (Origen, *Hom. Lev.* 3,4 şi Didim, *Epit.* 18,24).

18,19 LXX prezintă un verset ceva mai limpede decât cel din TM. Este des invocat de Părinţi ca îndreptar pentru viaţa obştească: *e.g.* Grigore din Nazianz, *Discursuri* 11,1; Varsanufie, *Scrisori* 109. TM are: „Fratele jignit e mai tare (= greu de cucerit) decât o cetate şi certurile, decât zăvoarele unui castel."

18,21 „în puterea limbii": *litt.* „în mâna limbii", ebraism. ♦ „cei care-o stăpânesc": TM are „cei care-o iubesc". ♦ Evagrie: „Sufletul este în stare să dea moarte şi viaţă, ceea ce ne îngăduie să arătăm că el are liber arbitru" (*ibid.*, 186).

[22a] Cine alungă o femeie bună îşi alungă binele,
iar cine ţine o adulteră e smintit şi necredincios.

19 [[1-2]] [3] Nebunia omului îi strâmbă căile,
dar el învinuieşte pe Dumnezeu în inima sa.
[4] Bogăţia adaugă prieteni mulţi,
dar săracul e părăsit până şi de ultimul prieten.
[5] Martorul mincinos nu va rămâne nepedepsit,
cine învinuieşte pe nedrept nu va găsi scăpare.
[6] Mulţi se gudură în faţa regilor,
dar tot ticălosul devine prilej de ocară în ochii omului.
[7] Oricine îşi urăşte fratele sărac
departe e şi de prietenie.
Buna cugetare se apropie de cei care-o cunosc,
omul chibzuit o va găsi.
Cine făptuieşte multe rele ajunge meşter al răutăţii,
cine stârneşte vorbe nu se va mântui.
[8] Cine dobândeşte chibzuinţă se iubeşte pe sine,
iar cine-şi păzeşte chibzuinţa va găsi bunătăţi.
[9] Martorul mincinos nu va rămâne nepedepsit,
cine aţâţă răutatea de ea va muri.

18,22a „Plus" LXX. ♦ *Constituţiile apostolice* îşi întemeiază pe acest verset legislaţia în materie de conduită matrimonială (6,14,4). ♦ TM are în plus încă patru versete (18,23-24 şi 19,1-2).
19,[1-2] *V. supra.*
19,4 Evagrie: „Bogăţia cunoaşterii (gnozei) şi a înţelepciunii sporeşte numărul îngerilor noştri, dar întinatul (săracul) este despărţit până şi de îngerul care i s-a dat în copilărie" (*ibid.*, 189).
19,5 „învinuieşte": sau „acuză". Unii savanţi propun alt termen, „aţâţă". Totuşi, primul sens e atestat şi de comentariile creştine vechi: pentru Evagrie şi Didim versetul se referă la acuzaţiile nedrepte care vor fi pedepsite în cele din urmă (*Schol. Pr.* 190; *Epit.* 19,5).
19,6 „se gudură în faţa": *litt.* „se îngrijesc de faţa". ♦ „regilor": TM are „celor nobili". ♦ TM are în partea a doua: „Tot omul [e prieten] cu cel care face daruri."
19,7 „departe e": *litt.* „departe va fi". ♦ Doar primul stih corespunde cu TM. ♦ TM are: „Toţi fraţii îl urăsc pe [fratele] sărac, cu atât mai mult prietenii se ţin departe de el; în timp ce el îşi continuă vorbirea, ei nu mai sunt de faţă." ♦ După Didim, „buna cugetare" îl simbolizează pe Iisus pe care-L găsesc toţi cei ce fac binele (PG 39,1040A).
19,9 „aţâţă răutatea": TM are „rosteşte minciuni". ♦ „de ea": „plus" LXX.

10 Desfătarea nu i se potriveşte celui smintit,
[ar fi ca şi cum] o slugă ar începe să dea porunci cu obrăznicie.
11 Omul milostiv are îndelungă răbdare,
fala sa vine de hac celor nelegiuiţi.
12 Amenințarea regelui [e] ca muşcătura leului,
dar ca roua de pe iarbă, aşa e bunăvoinţa lui.
13 Ruşine pentru tată – fiul smintit,
curate nu-s prinoasele din plata desfrânatei.
14 Părinţii împart copiilor casa şi averea,
dar Dumnezeu potriveşte femeia cu bărbatul.
15 Laşitatea îl ţine în frâu pe bărbatul molatec,
iar sufletul nelucrătorului va flămânzi.
16 Cine păzeşte porunca îşi veghează sufletul,
dar cine-şi dispreţuieşte calea va pieri.
17 Îl împrumută pe Dumnezeu cel care se milostiveşte de sărac
şi după darul lui, [Dumnezeu] îi va da înapoi.
18 Pedepseşte-ţi fiul, căci aşa va mai fi o nădejde,

19,10 TM are, în partea a doua: „nici un sclav [nu se cade] să dea porunci căpeteniilor."

19,11 TM are: „Chibzuinţa omului îi pune frâu mâniei, slava lui e să treacă peste o jignire/greşeală." ♦ Din nou apare, ca adaos, tema milostivirii. ♦ „fala sa": după Evagrie, „dacă cel care se făleşte cum se cuvine se făleşte cu Domnul şi dacă Domnul nostru este Înţelepciune, atunci cel care se făleşte cum se cuvine se făleşte cu înţelepciunea" (*ibid.*, 194).

19,12 „muşcătura": alt sens al subst. βρυγμός: „scrâşnire a dinţilor" (ca în Mt. 8,12). ♦ „bunăvoinţa": *litt.* „buna dispoziţie". ♦ Evagrie: „Domnul nostru s-a făcut foc mistuitor şi leu furios pentru păcătoşi [...], dar lumină şi rouă pentru cei virtuoşi" (*ibid.*, 195).

19,13 „Ruşine": TM are „nenorocire/dezastru". ♦ A doua parte a versetului aminteşte de Deut. 23,19: „Să nu aduci plata unei desfrânate [...] în casa Domnului." ♦ „desfrânată": simbol al sufletului necurat, după Evagrie; „plata" este starea lui de păcătoşenie (*ibid.*, 196).

19,14 „copiilor": „plus" LXX. ♦ În stihul al doilea, LXX introduce tema armoniei între bărbat şi femeie. TM are „femeia chibzuită/prudentă vine de la YHWH". ♦ Evagrie: „A-i învăţa pe copii virtutea şi cunoaşterea lui Dumnezeu le revine părinţilor, dar a dărui copiilor înţelepciunea Îi revine Domnului." „Femeia" desemnează aici Înţelepciunea (*ibid.*, 197).

19,15 „bărbatul molatec", gr. ἀνδρογύναιον: „bărbat efeminat", *cf.* şi 18,8. Tema „androginiei" este din nou cuplată cu cea a leneviei, trimiţând şi la mitul platonician din *Banchetul* 191b.

19,17 „Darul" este „puritatea inimii", după Evagrie (*ibid.*, 199).

19,18 „va mai fi o nădejde": *litt.* „va fi o bună nădejde". ♦ „până la nemăsură": „până la violenţă". TM are „până la a-l ucide".

dar nu te lăsa purtat în sufletul tău până la nemăsură.
19 Omul rău la cuget va plăti din belşug,
iar dacă va şi făptui răul, îşi va adăuga şi sufletul său.
20 Ascultă, fiule, învăţătura tatălui tău,
ca să te faci înţelept în zilele tale de pe urmă.
21 Multe gânduri sunt în inima omului,
dar hotărârea Domnului rămâne în veac.
22 Rod este milostenia pentru om,
mai bine sărac cinstit decât bogat mincinos.
23 Frica de Domnul îi este omului spre viaţă,
cine nu are frică va sălăşlui acolo unde nu se arată cunoaşterea.
24 Cine-şi ascunde mâinile în sân cu necinste
niciodată nu şi le va duce la gură.
25 Biciuieşte ciuma şi smintitul se face şi mai viclean,
dar dacă-l mustri pe omul chibzuit, el va şti să discearnă.
26 Cine nu-şi cinsteşte tatăl şi se leapădă de mama sa
se va face de ruşine şi de ocară.
27 Fiul care nu mai păzeşte învăţătura tatălui

19,19 TM are: „Cel aprins de mare mânie trebuie să plătească, dacă îl scapi [de plată], va trebui s-o faci din nou." ♦ „va plăti din belşug": va fi privat de contemplarea fiinţelor, căci sufletul s-a smintit de tot, după Evagrie (*ibid.*, 200). ♦ „va şi făptui răul": gr. λοιμεύομαι, *litt.* „a fi ciumat/ca ciuma". ♦ „sufletul său": „plus" LXX semnificativ, care dă ideii de răsplată un sens religios-moral. Un ecou în Mt. 16,26: „La ce-i va folosi omului dacă va dobândi întreaga lume, dar îşi va pierde sufletul?"
19,20 LXX personalizează versetul, introducând cuplul „tată/fiu" absent în TM.
19,21 „în veac": „plus" LXX. Finalul coincide cu Ps. 32,11 LXX.
19,22 LXX glosează asupra textului ebraic. TM are: „Ce doreşti de la un om este o prietenie credincioasă, iar un om sărac e mai bun decât un om mincinos."
19,23 TM are, în partea a doua: „sătul va rămâne fără să fie cercetat de nenorocire." ♦ „Dacă frica de Domnul conduce omul la viaţă şi dacă frica de Domnul este învăţătură şi înţelepciune, atunci viaţa omului este învăţătură şi înţelepciune." (Evagrie, *ibid.*, 2002)
19,24 LXX are o variantă mai subtilă decât TM, unde citim: „Leneşul îşi bagă mâna în strachină, dar n-o mai duce până la gură."
19,25 „ciuma": apelativ pentru răufăcător. Răufăcătorul este „ciumă".
19,26 LXX atenuează realismul crud din TM: „Cine-şi bate/jefuieşte tatăl şi îşi alungă mama..." ♦ După Evagrie, „tatăl" este Legea (masculin în greacă), iar „mama" este învăţătura. Lepădându-se de amândouă, fiul îl necinsteşte pe Dumnezeu (*ibid.*, 204).
19,27 TM are: „Încetează, fiule, să asculţi mustrarea şi vei rătăci de la cuvintele cunoaşterii." ♦ „Vorbele rele" sunt gândurile necurate, după Evagrie (*ibid.*, 205).

va deprinde vorbele rele.
28 Cine se pune chezaş pentru un copil smintit încalcă rânduiala,
gura necredincioşilor înghite judecăţile.
29 Bicele se pregătesc pentru cei necumpătaţi,
iar pedepsele pentru umerii celor fără minte.

20 1 Necumpătat este vinul, obraznică beţia,
cine cu ea se încurcă nu va fi înţelept.
2 Ameninţarea regelui nu se deosebeşte de furia leului,
cine-l aţâţă păcătuieşte împotriva sufletului său.
3 Slavă omului care întoarce spatele înjurăturii,
dar tot smintitul se încâlceşte în aceste lucruri.
4 Dacă-l cerţi, leneşului nu-i este ruşine,
la fel, cine se împrumută cu grâu de la seceriş.
5 Apă adâncă este sfatul în inima omului,
dar omul chibzuit îl scoate afară.
6 Mare este omul şi vrednic de cinstire omul milostiv,
dar omul de încredere cu greu se găseşte.
7 Cine vieţuieşte neprihănit întru dreptate
va lăsa copii fericiţi.
8 Când un rege drept şade pe tron,

19,28 TM are: „Un martor nevrednic îşi bate joc de judecată şi gura celor răi înghite nelegiuirea."

19,29 „umerii celor fără minte": Clement interpretează alegoric, ca fiind „tăria" poftelor carnale (*Pedagogul* II,93,3).

20,2 *Cf.* 19,12a.

20,3 „întoarce spatele": TM are „se fereşte".

20,4 „Dacă-l cerţi": *litt.* „certat", chiar „terfelit". ♦ LXX propune o variantă psihologizantă, în vreme ce TM descrie concret o situaţie: „Toamna leneşul nu ară; la seceriş va căuta, dar nu [va găsi]." ♦ Evagrie: „Dacă este posibil să împrumutăm grâu în plin seceriş, atunci va fi posibil, în veacul ce va veni, să împrumutăm grâu duhovnicesc de la cei care vor fi cultivat timp de şase ani propriul ogor şi care vor hrăni, în al şaptelea, văduvele şi orfanii" (*ibid.*, 208).

20,5 *Cf.* 18,4.

20,6 „vrednic de cinstire": sau „preţios". ♦ TM are: „Mulţi oameni îşi proclamă bunătatea: dar un om cu credinţă/fidelitate, cine-l va afla?" ♦ Vechea temă antică a „măreţiei omului" a fost exploatată şi de Părinţi (*e.g.* Ilarie de Poitiers, *In Ps. 118* 10,2)

20,7 TM are: „Cel drept umblă întru desăvârşire: ferice de fiii săi după el."

20,8 LXX moralizează „mesajul", introducând „judecăţi de valoare": regele este **„drept"** şi îndepărtează orice rău din preajmă. Versetul din TM e pur descriptiv.

nimic rău nu stă înaintea ochilor lui.
9 Cine se va lăuda că are inima neprihănită
sau cine va îndrăzni să spună că este curățit de păcate?
9a Lumina celui ce-și vorbește de rău tatăl sau mama se va stinge,
pupilele ochilor săi vor vedea [numai] întuneric.
9b Partea smulsă în grabă la început
la sfârșit nu va fi binecuvântată.
9c Să nu spui: „Mă voi răzbuna pe dușman",
ci așteaptă-L pe Domnul, ca să-ți dea ajutor.
10 Ocaua mare și mică și dubla măsură –
amândouă sunt necurate înaintea Domnului
11 și cine face aceasta se va împiedica în năravurile sale.
[Dacă] tânărul [trăiește] cu sfințenie, dreaptă-i este calea.
12 Urechea aude și ochiul vede:
amândouă sunt lucrările Domnului.
13 Nu iubi clevetirea, ca să nu fii dat deoparte,
deschide-ți ochii și satură-te de bucate.
[14-22] 23 Spurcăciune pentru Domnul este cântarul dublu,

20,9a Corespunde cu 20,20 din TM, care sună așa: „Celui care își blestemă tatăl și mama i se va stinge lampa în mijlocul (*litt.* în pupilele) întunericului." ♦ După Evagrie, „tatăl" și „mama" pot fi, amândoi, Hristos, în funcție de „punctul de vedere"; așadar, vor orbecăi prin întunericul „neștiinței" cei care-L blestemă pe Iisus. ♦ „pupilele": traducătorul LXX n-a înțeles expresia ebr. „pupilele întunericului", schimbând sensul.

20,9b Corespunde cu TM 20,21.

20,9c Corespunde cu TM 20,22. ♦ „dușman": TM are „rău".

20,10 „Ocaua": „cântarul, balanța". ♦ „dubla măsură": *litt.* „duble măsuri". ♦ Pentru Evagrie, proverbul arată că virtutea este calea măsurii perfecte: „ocaua mare" reprezintă excesul; „ocaua mică", lipsa. Ambele sunt vicii (*Schol. Pr.* 213).

20,11 În TM versetele 10 și 11 sunt autonome.

20,12 Evagrie recomandă citarea acestui proverb împotriva celor care-L acuză pe Dumnezeu de lipsurile făpturilor Sale. Nu Dumnezeu este vinovat, ci omul care vede strâmb cu ochiul bine făcut de Dumnezeu; care aude prost cu urechile bine făcute de Dumnezeu etc. (*ibid.*, 215).

20,13 „să nu fii dat deoparte": sens puternic: „eliminat, ucis". ♦ TM are „nu iubi somnul, ca să nu ajungi sărac". ♦ Vasile cel Mare (*Regula mică* 26) citează primul stih în legătură cu excluderea din comunitatea monahală (și Ps. 101,5).

20,14-22 Lacună importantă în LXX. Versetele 20-22 sunt inserate între versetele 9 și 10 (vezi mai sus).

20,23 *Cf.* 20,10.

balanța măsluită nu-i lucru bun înaintea Lui.
24 Pașii omului sunt îndreptați de Domnul – cum ar putea un muritor să priceapă căile Lui?
25 Capcană pentru om [este] să sfințească degrabă ceva dintr-ale sale,
căci după ce face făgăduință s-ar putea să se răzgândească.
26 Vânturătoare de necredincioși este regele înțelept,
și-i aruncă sub roată.
27 Lumina Domnului – suflarea oamenilor,
[lumină] care scotocește străfundurile pântecelui.
28 Milostenia și adevărul – paznic pentru rege,
îi vor împrejmui tronul cu dreptate.
29 Podoabă pentru tineri, înțelepciunea,
slava celor bătrâni – părul cărunt.
30 De vânătăi și oase frânte au parte cei răi,
de lovituri până în străfundurile pântecelui.

21 1 Precum țâșnirea apei – așa-i inima regelui în mâna lui Dumnezeu:
oriunde vrea s-o ducă, așa o înclină.
2 Tot omul se crede pe sine drept,
dar [numai] Domnul îndreaptă inimile.

20,24 Evagrie, care se inspiră din doctrina lui Origen despre tripla moarte – moarte naturală, moarte din pricina păcatului și față de păcat – vede în „muritor" pe cel care n-a murit cu Iisus (*Schol. Pr.* 218).

20,26 Regele înțelept „vântură", alege grâul de neghină, pe credincioși de necredincioși. ♦ „roată": sens obscur în LXX. Probabil aluzie la o tehnică agricolă care folosea roțile carelor pentru „baterea" spicelor. ♦ Pentru Părinți, „Vânturătorul" nu poate fi altul decât Iisus în ipostază de judecător (*cf.* Mt. 3,12) (Evagrie, *Schol. Pr.* 220 A și B; *Epit.* 20,25).

20,27 „Lumina": TM are „lampa". ♦ E posibil ca versetul să fi inspirat pasajul din 1Cor. 2,10. ♦ Evagrie are o altă variantă: „făclie/lampă care scotocește străfundurile pântecelui"; această „făclie/lampă" ar fi simbolul diavolului, care, în neștiința lui, crede că luminează (*ibid.*, 221).

20,28 „vor împrejmui": TM are „vor susține/sprijini".

20,29 „înțelepciunea": TM are „tăria lor". Încă un exemplu de spiritualizare a traducătorilor LXX.

20,30 „vânătăi": sensul exact este „vânătăi sub ochi". ♦ TM are: „Loviturile de rană (= care rănesc) curăță de rău" (traducere conjecturală).

21,1 Adverbele comparative sunt proprii LXX.

21,2 TM are: „Toate căile unui om sunt drepte în ochii lui, dar YHWH cântărește inimile."

3 A face lucruri drepte şi a spune adevărul
sunt mai plăcute la Dumnezeu decât sângele jertfelor.
4 Cel cu gândul deschis spre obrăznicie are inima îndrăzneaţă,
făclie a necredincioşilor, păcatul!
[5] 6 Cine, lucrând, adună comori prin vorbe mincinoase
[vrea să] prindă deşertăciuni în laţurile morţii.
7 Prăpădul va sălăşlui printre necredincioşi,
fiindcă nu vor să facă ce este drept.
8 Celor suciţi [la minte] Dumnezeu le trimite căi sucite,
fiindcă lucrările Lui sunt curate şi drepte.
9 Mai bine să locuieşti într-un colţişor sub cerul liber
decât în case spoite cu nedreptate şi la un loc cu alţii.
10 De sufletul necredinciosului nici un om nu se va milostivi.
11 Când obraznicul e pedepsit, cel neticălos se face mai isteţ;
luând aminte, înţeleptul va dobândi cunoaşterea.
12 Dreptul pricepe inimile necredincioşilor

21,3 „sângele": „plus" LXX. Precizarea concretă e menită să devalorizeze la maximum sacrificiul material în favoarea celui spiritual, singurul posibil la Alexandria. ♦ În acest sens merge şi interpretarea lui Evagrie: „Jertfa pentru Dumnezeu e cugetul sfărâmat/zdrobit" (*Schol. Pr.* 222; *cf.* şi Ps. 50,19).

21,4 Verset obscur şi în LXX şi în TM. ♦ „Cel cu gândul deschis", gr. μεγαλόφρων: am tradus cât mai neutru, adjectivul însemnând exact „generos", „plin de sentimente nobile". Aici însă, sensul expresiei este dictat de „obrăznicie". ♦ „inima îndrăzneaţă" mai apare în 14,14. E vorba de trufie.

21,5 Lipseşte din LXX.

21,6 „[vrea să] prindă": *litt.* „urmăreşte să prindă". ♦ TM are aceeaşi idee, cu o imagine uşor diferită: „abur spulberat ce caută moartea."

21,7 „Prăpădul va sălăşlui": *litt.* „se va instala, va fi oaspete": TM are „Silnicia celor răi îi va târî afară".

21,8 „Dumnezeu": „plus" LXX. ♦ TM are: „Sucită este calea omului vinovat, dar calea celui neprihănit este dreaptă." ♦ Tema versetului trimite la Ps. 17 (18),26-27.

21,9 Imaginea „caselor spoite cu nedreptate" trimite la cuvintele lui Iisus despre farisei („morminte văruite pe dinafară"); de asemenea, Pavel spune despre „marele preot" că este un „zid văruit" (Fapte 23,3). S-ar putea ca termenul să fi fost o injurie curentă, „varul/spoiala" simbolizând ipocrizia, disimularea, minciuna. ♦ „sub cerul liber": TM are „pe acoperiş/terasă". ♦ Stihul al doilea în TM este „decât într-o casă pe care o împarţi cu o soţie certăreaţă".

21,10 TM are: „Sufletul celui rău doreşte răul, aproapele nu are trecere în ochii săi."

21,11 Dublet al v. 19,25.

21,12 „inimile": TM are „casa". ♦ Pentru mulţi comentatori moderni ai textului ebraic, „dreptul" din acest verset nu este altul decât Dumnezeu.

şi-i dispreţuieşte pe necredincioşii [aflaţi] în rele.
13 Cine-şi astupă urechile ca să nu-i asculte pe neputincioşi
va striga şi el, dar nimeni nu-l va asculta.
14 Un dar discret abate mâniile,
dar cel care-şi socoteşte darurile cu zgârcenie stârneşte cumplită urgie.
15 Bucuria drepţilor este să facă [bună] judecată,
dar cel sfânt este necurat pentru făcătorii de rele.
16 Omul care rătăceşte afară din calea dreptăţii
se va odihni în adunarea uriaşilor.
17 Nenorocitul iubeşte veselia,
plăcându-i vinul şi untdelemnul din belşug.
18 Nelegiuitul este măturătura celui drept.
19 Mai bine să locuieşti în ţinut pustiu
decât cu o femeie îndărătnică, limbută şi înţepată.
20 Comoara dorită va odihni pe gura înţeleptului,
dar oamenii fără minte o înghit dintr-o îmbucătură.
21 Calea dreptăţii şi a milosteniei va găsi viaţă şi slavă.
22 Înţeleptul a pus piciorul în cetăţi întărite

21,14 „discret" sau „ascuns". Adjectivul se mai întâlneşte în Înţ. 1,11. ♦ TM are, în partea a doua: „un dar pe ascuns [stinge] furia arzătoare."

21,15 „cel sfânt": „plus" LXX. TM are, în partea a doua: „dar spaimă [este] pentru făcătorii de rele."

21,16 „calea dreptăţii": TM are „calea înţelegerii". ♦ „adunarea uriaşilor": *cf.* Prov. 2,18.

21,17 „nenorocitul": *litt.* „omul sărac", gr. ἀνὴρ ἐνδεής. Cred, împreună cu traducătorul BA, că sensul „om sărac, lipsit" este, în context, uşor peiorativ. „Nenorocitul" redă cel mai bine ambele sensuri: „om fără noroc" şi „netrebnic". Fireşte, nici sensul neutru, „sărman" nu este exclus, conform TM. ♦ TM are: „Om sărac e cel ce iubeşte veselia, cine iubeşte vinul şi untdelemnul nu se va îmbogăţi." „Untdelemnul" simbolizează aici mâncarea bună, ospăţul gras.

21,18 „măturătura", gr. περικάθαρμα: *litt.* „deşeu, ceea ce rămâne de la curăţenie". *Cf.* şi 1Cor. 4,13. ♦ Versetele 17-18 se opun versetului 15.

21,19 „limbută" sau „rea de muscă". „Plus" LXX. ♦ Termenul γλωσσώδης mai apare, cu acest sens, în Ps. 139 (140),12.

21,20 Din nou versetul din LXX are un sens spiritualizat faţă de TM care sună: „comoară - zintă înţelepciunea. LXX introduce nuanţa, capitală, a *degustării* bogăţiilor (materiale sau spirituale) de către înţelept; smintitul le profanează muşcând din ele hulpav, neatent.

21,21-22 Formează un singur tristih. ♦ „Calea dreptăţii şi a milosteniei": TM are „cel care urmează dreptatea şi bunătatea...". Tot spre deosebire de TM, LXX repetă „întăritura" şi introduce „necredincioşii" în final.

şi a nimicit întăritura în care s-au încrezut necredincioşii.
23 Cine-şi păzeşte gura şi limba
îşi cruţă sufletul de chin.
24 Cel obraznic, plin de sine şi lăudăros „ciumă" este numit,
iar cine ţine minte răul – „fărădelege".
25 Poftele îl ucid pe leneş,
fiindcă mâinile lui nu se hotărăsc să facă ceva.
26 Necredinciosul pofteşte toată ziua pofte rele,
dar dreptul se milostiveşte şi se îndură fără zgârcenie.
27 Jertfele necredincioşilor sunt spurcăciune pentru Domnul,
căci ei le aduc în chip nelegiuit.
28 Martorul mincinos va pieri,
dar omul cuminte va vorbi cu băgare de seamă.
29 Omul necredincios, fără de ruşine, îşi semeţeşte faţa,
dar omul drept cu sine îşi cunoaşte căile.
30 Nu există înţelepciune, nu există curaj,
nu există sfat în faţa necredinciosului.
31 Se pregăteşte calul pentru ziua luptei,
dar ajutorul vine de la Domnul.

21,23 Pentru Evagrie, „gura" şi „limba" reprezintă partea pătimaşă a sufletului şi intelectul (*ibid.*, 230).

21,24 „lăudăros": „plus" LXX. ♦ „ciumă" (*cf.* 19,19). TM are „batjocoritor". ♦ Un comentariu creştin explică numele de „ciumă" prin aceea că „obraznicul" îi infectează şi pe alţii (*Epit.* 21,27).

21,26 „pofteşte... pofte": am tradus ca atare *figura etymologica* din greacă, tocmai pentru a marca intensitatea cu care „necredinciosul" râvneşte la rău. ♦ Evagrie: „Îngerii nu au niciodată pofte rele, oamenii au din când în când; demonii totdeauna" (*ibid.*, 231).

21,27 „pentru Domnul": „plus" LXX.

21,28 „omul cuminte": *litt.* „omul ascultător, supus [lui Dumnezeu]". ♦ „cu băgare de seamă": *litt.* „păzindu-şi, supraveghindu-şi [gândul sau vorbele]".

21,29 „drept cu sine" sau „sincer cu sine". ♦ „îşi cunoaşte": TM are „îşi întăreşte".

21,30 „în faţa necredinciosului": TM are „în faţa lui YHWH", sens cu totul diferit faţă de LXX. ♦ LXX are „curaj", TM are „înţelegere/inteligenţă". ♦ Un comentariu interpretează astfel versetul LXX: „Pentru că necredinciosul este iraţional, nebun şi laş" (*Epit.* 21,36).

21,31 Pentru Evagrie, „calul" simbolizează intelectul. El pune proverbul în legătură cu Avacum 3,8.

22 [1] E mai de dorit un nume bun decât bogăţie multă,
iar decât argint şi aur, bunăvoinţa.
[2] Bogatul şi săracul s-au întâlnit,
căci pe amândoi i-a făcut Dumnezeu.
[3] Cel deştept, văzându-l chinuit pe ticălos, mai abitir se mustră pe sine,
dar cei fără minte, neluând seama, au plătit scump.
[4] Odraslele înţelepciunii sunt frica de Domnul,
şi bogăţia, şi slava, şi viaţa.
[5] Ciulini şi laţuri pe căile sucite,
dar cine-şi păzeşte sufletul se va feri de ele.
[[6]] [7] Bogaţii îi vor stăpâni pe săraci,
dar slujitorii vor da cu împrumut stăpânilor lor.
[8] Cine seamănă nimicuri va culege doar necazuri
şi rana faptelor sale o va căsca până la capăt.
[8a] Pe omul vesel şi darnic Dumnezeu îl binecuvântează,
va pune capăt zădărniciei lucrărilor sale.

22,1 „nume bun": TM are doar „nume", cu aceeaşi conotaţie. ♦ „bunăvoinţa": *litt.* „har bun", gr. χάρις ἀγαθή. ♦ „Numele bun" semnifică virtutea, după Evagrie (*ibid.*, 233).
22,2 Există două tradiţii exegetice ale acestui verset la Părinţi. Conform celei dintâi, Dumnezeu a creat deopotrivă bogatul şi săracul, inegali de la început, dar completându-se, nu excluzându-se: bogatul câştigă împărăţia dăruind săracului şi, invers, acesta poate trăi datorită darurilor bogatului (Clement Alexandrinul, *Care bogat va fi mântuit?*, Optatus, Augustin, Cezarie de Arles etc.); conform celei de-a doua tradiţii, bogatul şi săracul sunt născuţi egali, ca simple fiinţe umane; diferenţele sociale intervin ulterior şi sunt nejustificate (Grigore din Nazianz). Pe larg, despre subiect, Feiertag, J.-L., 1998, pp. 50-57.
22,3 TM are: „Cel prudent vede răul şi se ascunde, dar proştii trec [cu vederea] şi trag ponoasele." ♦ În TM, 22,3 coincide cu 27,12; în LXX, cele două versete diferă.
22,4 „înţelepciunii": TM are „smereniei".
22,6 Lipseşte în LXX.
22,7 TM are „iar datornicul este sclavul creditorului". ♦ Evagrie: „În veacul ce va veni, cei care s-au îmbogăţit cu totul în cunoaştere (gnoză) şi înţelepciune vor porunci acelora rămaşi necuraţi şi fără asemenea bogăţie." Evagrie nu destăinuie totuşi cine vor fi „slujitorii" şi cine „stăpânii", „căci învăţătura aceasta este mistică şi adâncă" (*ibid.*, 237).
22,8 Încă un verset obscur. TM are: „Cine seamănă nedreptate culege nenorocire şi nuiaua trufiei lui e pregătită." ♦ „o va căsca până la capăt": o va desăvârşi. Dar sensul nu poate fi desluşit.
22,8a „Plus" LXX. ♦ „va pune capăt zădărniciei lucrărilor sale": sensul nu poate fi intuit exact. Evagrie dă o traducere-interpretare personală, care clarifică un pic versetul: „Prin virtute şi cunoaştere Domnul pune capăt deşertăciunii lucrărilor sale" (*Schol. Pr.* 238).

9 Cine are milă de sărac va fi el însuşi hrănit,
căci din mâncarea lui i-a dat săracului.
9a Cine umblă cu daruri dobândeşte biruinţă şi cinstire,
dar smulge sufletul celor care le primesc.
10 Alungă ciuma din adunare şi cu ea va pleca şi sfada,
căci de câte ori stă ea la adunare, pe toţi îi spurcă.
11 Domnul iubeşte inimile sfinte,
plăcuţi îi sunt toţi cei neîntinaţi.
Cu buzele păstoreşte regele.
12 Ochii Domnului ocrotesc discernământul,
dar nelegiuitul nu pune nici un preţ pe cuvinte.
13 Leneşul caută scuze şi spune:
„Pe drumuri – lei, în pieţe – ucigaşi!"
14 Hău adânc – gura nelegiuitului,
cel urât de Domnul va cădea în el.
14a În faţa omului sunt căi rele,
dar lui nu-i place să se întoarcă de la ele –
trebuie să ne întoarcem de la calea strâmbă şi rea.
15 Necugetarea încinge inima tânărului:

22,9a „Plus" LXX. Sensul pare a fi următorul, confirmat de câteva citate antice: insul care oferă mită corupe şi sufletul celui care o primeşte. Dar Evagrie dă un sens radical opus: smulge sufletul din ghearele demonilor care-l aveau în stăpânire, întrucât, după el, „darurile" sunt virtuţile (*ibid.*, 239). Gramatical, ambele interpretări sunt posibile.

22,10 „ciuma": *cf.* 19,25; 21,24. ♦ După Evagrie, „ciuma" este diavolul, care trebuie alungat din suflet (*ibid.*, 240).

22,11 Introducând „Domnul", LXX transformă radical sensul versetului. TM are: „Pe cel care iubeşte curăţia inimii şi [are] har pe buzele sale, regele şi-l face prieten."

22,12 „nu pune nici un preţ pe cuvinte": sau, mai neologistic, dar mai explicit: „dispreţuieşte judecata raţională". ♦ Evagrie: „Domnul care veghează asupra sufletelor noastre ne hrăneşte (păstoreşte) cu ştiinţa duhovnicească, ştiinţă pe care o dispreţuieşte cel care încalcă Legea" (*ibid.*, 241).

22,13 „caută scuze": *litt.* „caută pretext". „Plus" al LXX. ♦ TM are: „E un leu afară, în mijlocul uliţei voi fi omorât." ♦ Evagrie: „Duşmanul nostru, diavolul, dă târcoale ca un leu, căutând pe cine să înghită [*cf.* 1Pt. 5,8]; leneşul, terorizat de diavol, refuză să practice virtuţile" (*ibid.*, 242).

22,14 „gura nelegiuitului": TM are „gura străinelor".

22,14a „Plus" LXX. Ecou antitetic la 14,12 şi 16,25.

22,15 „încinge"; sau „face să bată mai repede". ♦ A doua parte a versetului se poate înţelege şi astfel: „băţul şi mustrarea sunt departe de tânăr."

bățul și mustrarea [o țin] departe de el.
16 Cine-l pârăște pe sărac își sporește averea,
dă bogatului pe spinarea celui sărac.

17 Apleacă-ți urechea la cuvintele înțelepților și ascultă-mi cuvântul,
pregătește-ți inima, ca să vezi că sunt bune;
18 dacă le așezi în inima ta,
ele te vor bucura [încolțind] și pe buzele tale,
19 ca să-ți pui nădejdea în Domnul
și să-ți facă El cunoscută calea Lui.
20 Iar tu scrie-ți lucrurile acestea de trei ori,
ca sfat și cunoaștere, pe lărgimea inimii tale.
21 Eu te învăț să te supui cuvântului adevărat și cunoașterii adevărate,
ca să răspunzi cu cuvintele adevărului celor care te întreabă.
22 Nu-l alunga cu silă pe nevoiaș, căci este sărman,

22,16 „pârăște": sau „exploatează necinstit". ♦ „își sporește averea": *litt.* „își face multe ale sale". Unele mansucrise au „face multe rele". ♦ Partea a doua este greu de descifrat. Sensul propus aici este posibil, dar nu foarte sigur. ♦ TM are: „Cine-l jupoaie pe sărac ca să se îmbogățească [precum și] cine dă bogatului sărăcește." ♦ Interpretare formidabilă a lui Evagrie: diavolul ne înșeală luându-ne virtuțile pe care nu el ni le-a dat; noi îl înșelăm pe diavol luându-i viciile pe care nu le avem de la el. Comentariu amplu despre „escrocheria" noastră duhovnicească (*ibid.*, 245).

22,17-29 Începe a doua mare secțiune în strofe (22,17–25,10a), comparabilă cu cea alcătuită din primele nouă capitole. Numeroase diferențe, și aici, între TM și LXX, ultima având unsprezece versete suplimentare. De asemenea, LXX grupează în mod original conținutul celor două colecții atribuite lui Solomon în TM. ♦ Începutul primei colecții, 22,17–23,14, a fost pe bună dreptate apropiat de culegerea egipteană „Înțelepciunea lui Amenemope".

22,17 „să vezi": *litt.* „să cunoști". ♦ „sunt bune": se referă la „cuvintele înțelepților". ♦ „bune": TM are (în v. 18) „căci e plăcut...". ♦ Evagrie: ascultă cu adevărat cuvintele divine doar cei care le pun în practică (*ibid.*, 246).

22,18 „te vor bucura": TM are „ți se vor așeza".

22,19 TM are: „pentru ca încrederea ta să fie în YHWH te voi învăța pe tine astăzi."

22,20 TM are: „N-am scris oare pentru tine de trei ori/treizeci [de cuvinte] cu sfaturi și știință?" ♦ „de trei ori": Evagrie raportează acest verset la împărțirea în trei domenii a filozofiei (etică, fizică, teologie). În ochii lui, Solomon este părintele filozofiei, prin Proverbe, Ecleziast și Cântarea cântărilor. El ar fi fost ulterior imitat de greci (*ibid.*, 247).

22,21 „cunoașterii": TM are „realitate, adevăr".

şi nu-l necinsti pe cel slab de la poartă,
23 căci Domnul va judeca pricina lui,
iar tu îţi vei scăpa sufletul, punându-l la adăpost.
24 Nu te întovărăşi cu omul oţărât
şi cu prieten stăpânit de mânie nu umbla,
25 ca nu cumva să deprinzi purtările lui
şi să-ţi prinzi sufletul în laţuri.
26 Nu te pune pe tine însuţi zălog, de ruşine pentru obrazul [cuiva],
27 căci de nu vei avea de unde plăti
îţi vor lua aşternutul de sub coaste.
28 Nu strămuta hotarele de veci pe care le-au aşezat părinţii tăi.
29 Omul prevăzător şi isteţ în faptele sale
trebuie să stea pe lângă regi,
şi nu să stea pe lângă oamenii de nimic.

23 1 Dacă te aşezi să mănânci la masa celor puternici
uită-te cu luare-aminte la ce ţi se pune în faţă
2 şi întinde mâna
ştiind că şi tu trebuie să pregăteşti asemenea [bucate].
3 Iar dacă nu te-ai săturat, nu mai pofti bucatele lui,
căci ele ţin de o viaţă mincinoasă.
4 Sărac fiind, nu te măsura cu bogatul,

22,26 „de ruşine pentru obrazul [cuiva]": am tradus explicitând o formulare sintetică: „ruşinându-te pentru faţa."

22,27 „de sub coaste": TM are „de sub tine".

22,28 Evagrie interpretează în sensul nedepăşirii măsurii şi a păstrării cu fidelitate a credinţei în Sfânta Treime (*ibid.*, 249).

22,29 „prevăzător": *litt.* „văzător", sensul larg este: „om cu darul discernământului şi al previziunii". ♦ TM are, în prima parte: „Ai văzut pe cineva priceput în ce face?"

23,1-8 Primele opt versete sunt organizate în trei serii de câte cinci stihuri, tratând relaţiile de ospăţ cu un principe, cu un bogat şi cu un răuvoitor.

23,1 Origen interpretează versetul în cheie spirituală, plecând de la îndemnul iniţial „uită-te cu luare-aminte": *litt.* „judecă cu judecată", gr. νοητῶς νόει. „Întreaga Scriptură este masa Înţelepciunii." (*Com. Rom.* 8,8)

23,2 În unele manuscrise „şi întinde mâna" este finalul versetului 1; Rahlfs îl pune la începutul versetului 2. ♦ TM are: „pune-ţi un cuţit sub gâtlej, dacă eşti nesătul" (altfel spus: „înfrânează-te... dacă...").

23,3 „nu te-ai săturat": *litt.* „dacă eşti mai nesătul".

23,4 Verset cu o evidentă notă stoică. ♦ TM are: „Nu te obosi adunând bogăţie, în discernământul tău, încetează."

ci cugetă adânc şi înfrânează-te.
5 Abia-ţi pui ochii pe el şi se face nevăzut,
căci i s-au pregătit aripi ca de vultur
şi se întoarce la casa întâi-stătătorului său.
6 Nu lua masa cu omul invidios
şi nu pofti la bucatele lui,
7 căci el mănâncă şi bea
aşa cum ar înghiţi cineva un fir de păr.
8 Nu-l aduce la tine şi nu mânca pâinea ta cu el,
căci el o varsă şi-ţi murdăreşte vorbele tale bune.
9 Nu vorbi la urechile prostului,
ca să nu-şi bată joc de cuvintele tale înţelepte.
10 Nu strămuta hotarele de veci
şi în avutul orfanilor nu intra,
11 fiindcă răscumpărătorul lor este Domn puternic
şi va judeca pricina lor împotriva ta.
12 Dă-ţi inima la învăţătură,
pregăteşte-ţi urechile pentru cuvinte cu discernământ.
13 Nu pregeta să mustri un copil:
chiar dacă-l baţi cu nuiaua, [n-ai grijă,] nu va muri,
14 căci tu îl baţi cu nuiaua,
dar îi scapi sufletul de la moarte.
15 Fiule, dacă inima ta se face înţeleaptă,
vei aduce bucurie şi inimii mele,

23,5 TM vorbeşte despre „bogăţie", în timp ce LXX vorbeşte despre „bogatul" care se volatilizează ciudat, în manieră chagalliană. ♦ „Casa întâi-stătătorului său" pare a desemna „cerul": bogatul se întoarce în cer. ♦ Origen înţelege astfel versetul, dar îl aplică martirilor: ei şi-au părăsit toate bunurile pământeşti şi şi-au pregătit, prin credinţă, „aripi de vultur" pentru a se ridica la cer (*Exhortaţie la martiriu* 15).

23,6 „invidios": TM are „cu ochi rău".

23,7 TM are: „căci el este ca unul care-şi face socoteala; «Mănâncă şi bea», îţi spune, dar inima lui nu-i cu tine."

23,8 LXX îl descrie pe invidios, în vreme ce TM are o adresare la persoana a II-a.

23,9 Evagrie: „Nu spune nimic inteligent, adică nimic adânc şi mistic, pentru că nu se cuvine să arunci nestemate înaintea porcilor (*cf.* Mt. 7,6)" (*ibid.*, 253).

23,11 „Domn": „plus" LXX.

23,14 „de la moarte": TM are „de sălaşul morţilor".

16 iar buzele tale prin cuvinte se vor lega
de buzele mele, dacă sunt sincere.
17 Inima ta să nu-i invidieze pe păcătoşi,
ci fii cu frică de Domnul zi de zi.
18 Căci dacă vei păzi toate acestea, vei avea urmaşi,
iar nădejdea nu te va părăsi.
19 Ascultă, fiule, fă-te înţelept
şi îndreaptă gândurile inimii tale.
20 Nu fi băutor de vin
şi nu te întinde la ospeţe şi bâlciuri:
21 căci tot beţivul şi desfrânatul va ajunge sărac
şi tot adormitul se va îmbrăca în cârpeli şi în zdrenţe.
22 Ascultă-l, fiule, pe tatăl care te-a zămislit
şi să nu râzi că a îmbătrânit mama ta.
[23] 24 Un tată drept îşi creşte bine [copilul],
de fiul înţelept se bucură sufletul lui.
25 Să se bucure tatăl şi mama de tine,
fericită să fie cea care te-a născut.
26 Dă-mi, fiule, inima ta,
ochii tăi să vegheze la căile mele.
27 Căci vas găurit e casa străină
şi fântână îngustă e [fântâna] străină,
28 aceasta degrabă va fi nimicită

23,16 „sincere": sau „drepte. ♦ TM are: „iar rărunchii mei vor tresălta când buzele tale vor vorbi cele drepte."

23,19 „gândurile", gr. ἐννοίαι: TM are „căile".

23,20 „ospeţe": *litt.* „adunări unde se consumă carne".

23,22 „fiule": „plus" LXX.

23,23 Lipseşte în LXX.

23,24 TM are: „Tatăl unui drept va tresălta de bucurie, cine aduce pe lume un înţelept se va bucura."

23,27 „vas găurit": TM are „groapă adâncă". Imagine voit folosită de traducătorul LXX. Ea trimite cu gândul la pedepsirea danaidelor în Hades, condamnate să umple la nesfârşit un „vas găurit" (se vorbeşte şi de un „butoi fără fund"). În *Gorgias*, Platon face un lung comentariu pe această temă, cu referire la sufletul nesăţios al smintiţilor (493bc). ♦ „casa străină": TM are „prostituată", adeseori numită „femeie străină".

23,28 „aceasta": e vorba de casă. ♦ LXX diferă de TM, care are: „iar ea (prostituata), ca un hoţ, stă la pândă şi, printre oameni, îi înmulţeşte pe necredincioşi."

şi tot nelegiuitul va fi stârpit.
29 Al cui „vai"-ul? A cui suferinţa? A cui judecata?
Ale cui scârbele şi vorbele grele?
Ale cui ruperile de oase pe degeaba?
Ai cui ochii învineţiţi?
30 Oare nu ai celor care-şi petrec vremea cu vinuri?
Nu ai celor care aleargă cu limba scoasă unde-i rost de băut?
31 Nu vă îmbătaţi cu vin, ci staţi de vorbă cu oameni drepţi,
staţi de vorbă cu ei plimbându-vă;
căci dacă nu-ţi desprinzi ochii de pe ulcele şi pahare,
la urmă vei umbla mai gol ca un pisălog.
32 Iar la sfârşit, ca muşcat de şarpe, stă întins
şi veninul curge şi se răspândeşte în el ca de la viperă.
33 Când ochii tăi vor vedea o străină,
gura ta va spune vorbe sucite
34 şi tu vei zăcea ca-n inima mării,
ca un cârmaci în toiul furtunii.
35 Vei spune: „Mă lovesc şi nu mă doare,
şi-au bătut joc de mine, dar eu habar nu aveam.
Când oare se face ziuă, să merg să-i caut pe cei cu care să petrec?"

24 1 Fiule, nu-i pizmui pe oamenii răi
şi nu-ţi dori să fii împreună cu ei,

23,29 Pentru Clement Alexandrinul, care citează şi comentează versetele 20-21 şi 29-30, culoarea vineţie aminteşte de culoarea cadaverică. După el, avem aici un avertisment al morţii spirituale, de care sunt atinşi deja beţivii şi desfrânaţii (*Pedagogul* II,27,3-5).
23,30 „aleargă cu limba scoasă": gr. ἰχνεύω, *litt.* „a lua urma" (asemenea unui câine de vânătoare). ♦ Evagrie: „Acest vin este din via Sodomei" (*ibid.*, 259).
23,31-32 TM are: „Nu privi la vin când se face roşu, când spumegă în ulcică; el îşi vede de drum, dar la urmă ca un şarpe muşcă, înţeapă ca o viperă." ♦ „mai gol ca un pisălog": imagine proverbială în greacă. ♦ Evagrie: „Pisălogul izbeşte tare, dar nu deschide locul pe care-l izbeşte; Domnul însă le-a spus discipolilor: «Bateţi şi vi se va deschide!»" (*ibid.*, 262). ♦ „viperă": *litt.* „vipera cu corn".
23,33 „străină": TM are „ciudăţenii".
23,34 „ca un cârmaci în toiul furtunii": TM are „ca un [om] culcat în vârful catargului".
23,35 TM are, în ultima parte: „Când mă voi trezi, iarăşi voi cere." ♦ „se face ziuă": după Evagrie, „zorii sufletului sunt recunoaşterea păcatului" (*ibid.*, 265).
24,1 „Fiule": „plus" LXX.

2 căci inima lor macină minciuni,
iar buzele lor vorbesc prăpăstii.
3 Cu înțelepciune se construiește o casă
și cu pricepere se ridică.
4 Cu discernământ se umplu cămările
de toată bogăția cinstită și bună.
5 Mai bun este înțeleptul decât cel puternic
și omul chibzuit, decât o moșie întinsă.
6 Cu meșteșug de cârmaci se duce un război,
iar ajutorul [se dă] cu inimă sfătoasă.
7 Înțelepciunea și buna cugetare la porțile înțelepților –
înțelepții nu se abat de la gura Domnului,
8 ci cumpănesc în adunări.
Pe cei lipsiți de învățătură îi întâmpină moartea,
9 smintitul piere în păcate.
Chiar necurăția va fi murdărită de „ciumă"
10 în ziua cea rea și în zi de strâmtorare, până când va trece.
11 Scapă-i pe cei duși la moarte,
răscumpără-i pe cei hărăziți să moară, nu pregeta!

24,2 „minciuni": LXX atenuează realismul TM, care are „prăpăd".

24,3-8a Aceste versete sunt legate prin conținut, în ciuda dispunerii lor în perechi de stihuri. ♦ „înțelepciune": din nou, un comentariu vechi, al cărui autor rămâne neidentificat (PG 64,732C), vede în Înțelepciune „figura" lui Hristos, iar în „casă", pe cea a Bisericii.

24,5 TM are: „Înțeleptul are tărie și omul cunoscător își întărește puterea."

24,6 TM are, în partea a doua: „și izbăvirea vine de la numărul mare de sfătuitori."

24,7-8 LXX e complet diferit de TM, care are: „Cele ale înțelepciunii sunt [prea] înalte pentru smintit, la sfat (*litt.* poartă) el nu-și deschide gura. Cine urzește răul, răufăcător se numește." ♦ „porțile înțelepților": după Evagrie, sunt virtuțile practice (*ibid.*, 267).

24,9-10 Versete obscure; am tradus literal. Comentariile vechi nu ajută prea mult la clarificarea sensului. Evagrie dă verbului „va trece" (sau „va dispărea") sensul de „va fi nimicită": păcătosul va fi nimicit prin moarte (*Schol. Pr.* 268). Versetele descriu apogeul smintelii, în termeni radicali: până și murdăria va fi murdărită. ♦ „ciumă": *cf.* 19,19; 21,24.

24,11 „răscumpără": „plus" LXX. ♦ Versetul este citat în textele vechi, cu sensul literal, ca îndemn la răscumpărarea martirilor, a sclavilor, a prizonierilor, într-un cuvânt, a creștinilor aflați în primejdie (*cf. Constituțiile apostolice* 4,9,2). ♦ Evagrie recomandă citarea versetului împotriva celor care au fost considerați vrednici să primească „știința" (gnoza) dumnezeiască, dar nu vor să o transmită și altora, lăsându-i în primejdie de moarte (*ibid.*, 269).

12 Dacă spui: „Nu-l cunosc pe acesta",
află că Domnul cunoaşte inimile tuturor.
Cel care-a plăsmuit suflare pentru toţi şi le ştie pe toate,
Acela îl răsplăteşte pe fiecare după faptele sale.
13 Mănâncă miere, fiule – bun este fagurele –,
ca să-ţi îndulceşti gâtlejul.
14 Astfel vei simţi înţelepciunea în sufletul tău –
dacă o găseşti, frumos va fi sfârşitul tău,
iar nădejdea nu te va părăsi.
15 Nu-l aduce pe necredincios la păşunea drepţilor
şi să nu te amăgeşti cu săturarea pântecelui,
16 căci de şapte ori va cădea dreptul şi se va ridica,
dar necredincioşii vor slăbi în necazuri.
17 Dacă duşmanul tău cade, nu te bucura,
de împiedicarea lui nu te trufi,
18 fiindcă Domnul va vedea şi nu-i va plăcea
şi-şi va întoarce mânia de la acela.
19 Nu te bucura în privinţa răufăcătorilor
şi nu-i invidia pe păcătoşi,
20 căci cei răi nu vor avea urmaşi,
iar făclia necredincioşilor se va stinge.
21 Ai frică de Dumnezeu, fiule, şi de rege,

24,12 „Cel care-a plăsmuit suflare": TM are „Cel care păzeşte sufletul tău". Verset cu dublă semnificaţie: morală, împotriva mărturiei mincinoase; metafizic-teologică: despre neştiinţa omului şi omniştiinţa (plus judecata echitabilă) a lui Dumnezeu.

24,13 „miere": pe urmele lui Origen (*De principiis* 4,2,6), o parte din tradiţia patristică vede în degustarea „mierii" „înghiţirea" conţinutului Scripturii după sensul ei literal şi alegoric (Vasile cel Mare, *In Princ. Pr.* 14; *Epit.* 24,14). ♦ Pentru Evagrie, „mierea" este Scriptura, aflată la îndemâna oricui, dar „fagurele" sunt chiar realităţile dumnezeieşti, a căror contemplare nu-i este dată oricui (*Schol. Pr.* 270).

24,15 TM nu se adresează fiului, precum LXX, ci omului rău: „Nu pândi, răule, casa celui drept..."

24,17 Din nou o interpretare extraordinară a lui Evagrie: „Cine se bucură de pierderea unui suflet [indiferent că este al duşmanului] seamănă cu diavolul care nu doreşte ca toţi oamenii să fie mântuiţi şi să ajungă la cunoaşterea adevărului" (*ibid.*, 272).

24,20 Evagrie: „Cei răi nu vor naşte nici virtuţi, nici învăţături drepte, fiindcă nu se tem de Domnul" (*ibid.*, 273).

24,21 În TM începe o altă secţiune, marcată prin versetul „Aceasta e tot a înţelepţilor" (v. 23). Cinci versete sunt proprii LXX (22a-22e). Nu se poate explica provenienţa lor:

şi nici unuia dintre ei nu-i fi nesupus,
22 căci iute îi vor face pe necredincioşi să plătească,
pedepsele amândurora cine le va şti?
22a Un fiu care păzeşte cuvântul va scăpa de pieire:
primindu-l, l-a primit cu adevărat.
22b Nici o minciună să nu fie spusă regelui de nici o limbă
şi nici o minciună de pe limba lui nu va ieşi.
22c Limba regelui e o sabie, şi nu una de carne,
oricine ar fi dat pe seama ei va fi hăcuit –
22d căci dacă i se ascute mânia
cu arcurile nimiceşte oameni,
22e şi oasele oamenilor le sfărâmă în dinţi
şi le face scrum ca o vâlvătaie,
încât nu le mai pot mânca nici puii de vultur.

30 1 Fiule, teme-te de cuvintele mele:
primindu-le, converteşte-te.
Pe acestea le spune omul celor ce cred în Dumnezeu. [Aici] mă opresc,
2 fiindcă eu sunt cel mai smintit dintre toţi oamenii
şi chibzuinţă omenească nu se află în mine.

---

se inserează perfect în trama culegerii, poate cu excepţia 22a. ♦ „şi nici unuia dintre ei nu-i fi nesupus": TM are „nu te amesteca deloc cu înnoitorii" (= „progresiştii", „modernişti").

24,22a Versetul nu prea are sens în context. Insistă asupra fidelităţii fiului faţă de cuvântul cu autoritate. Avem de-a face, probabil, cu o glosă a traducătorului LXX, menită să pună în legătură tema ascultării de rege cu cea a obedienţei fiului, omniprezentă în Prov. LXX. ♦ „primindu-l, l-a primit cu adevărat": se referă la primirea cuvântului. Repetiţie cu valoare intensivă.

24,22d „cu arcurile": gr. σὺν νεύροις s-ar putea interpreta şi „cu nervi cu tot".

24,22e „puii de vultur": Evagrie vede în ei simboluri ale demonilor: „Cine a fost curăţit de Domnul şi se ţine departe de orice rău nu poate fi mâncat de demoni" (*ibid.*, 279); în 30,17 însă, verset învecinat cu 24,22e, el va vedea în „puii de vultur" uneltele lui Dumnezeu.

30,1-14 LXX are o altă grupare a capitolelor şi fragmentelor. Aici începe secţiunea ce corespunde, în TM, „Cuvintelor lui Agur".

30,1 TM are: „Cuvintele lui Agur, fiul lui Yaqeh: oracol. Declaraţie a acestui om lui Ithi'ēl, lui Ithi'ēl şi Ukhal." ♦ „converteşte-te": tema convertirii (gr. μετανοία): cuvintele primite de fiu sunt menite să-l întoarcă pe calea dreaptă.

3 Dumnezeu m-a învăţat înţelepciunea
şi cunoaşterea sfinţilor am deprins-o.
4 Cine s-a suit la cer şi a coborât?
Cine a adunat vânturile în sân?
Cine a înfăşurat apa în veşmânt?
Cine a pus stăpânire pe toate marginile pământului?
Care este numele Lui sau care este numele copiilor Lui, ca să-L cunoşti?
5 Toate cuvintele lui Dumnezeu au trecut prin foc,
El însuşi îi apără pe cei care au evlavie faţă de El.
6 Nu adăuga tu la cuvintele Lui,
ca să nu te mustre şi să ajungi mincinos.
7 Două lucruri le cer de la Tine,
nu-mi lua harul [Tău] înainte să mor:
8 Îndepărtează de la mine cuvântul deşert şi mincinos,
nu-mi da nici bogăţie, nici sărăcie,
rânduieşte-mi cele de trebuinţă şi cele de ajuns,
9 ca nu cumva, ghiftuindu-mă, să ajung mincinos şi să zic: „Cine mă vede?",

---

30,3 TM continuă ideea din 30,2: înţeleptul se autodenunţă mai departe ca ignorant. În LXX, dimpotrivă, el se afişează ca theodidact. ♦ Clement Alexandrinul aplică versetul la teologie: Dumnezeu nu Se lasă cunoscut decât prin Revelaţie (*Stromate* V,71,5-72,1). Grigore din Nazianz, reluând această idee înainte de a vorbi despre Treime, comentează exemplul lui Solomon, instrument al Înţelepciunii divine fără ca el însuşi să aibă o înţelepciune proprie (*Discursuri* 20,5).

30,4 „Cine s-a suit la cer şi a coborât?": ecouri în Iov 38,5 *sq*. şi In. 3,13. Lectură hristologică a versetului la Părinţi (vânturile şi apa fiind interpretate ca simboluri ale Duhului Sfânt). *Cf*. Evagrie, *Schol. Pr*. 281; *Epit*. 30,3-4.8-9.

30,5 „care au evlavie faţă de El": TM are „care se adăpostesc în El".

30,6 Versetul este citat, alături de Deut. 4,2 şi Apoc. 22,18-19, pentru a împiedica orice adăugire la Scriptură (Origen, *Com. In*. 2,100).

30,7 „nu-mi lua harul": TM are „nu mi le opri/interzice".

30,8 „de ajuns": elogiul *autarkeiei* (care nu trebuie confundată cu „autarhia", „autoconducere"). *Autarkeia* este idealul de viaţă al filozofului antic (în special stoic, dar nu numai), care „îşi este suficient sieşi", precum zeul îşi este suficient sieşi. *Autarkeia* se deosebeşte radical de egoism, în măsura în care „autarkul", care nu are nevoie de nimic de la nimeni, sare în ajutorul celorlalţi atunci când i se cere. *Cf*. Bădiliţă, C., 1999, pp. 84-86.

30,9 „nu cumva să ajung mincinos": TM are „să [Te] reneg". ♦ Origen citează vv. 8 şi 9 alături de Deut. 8,11-14, împotriva bogăţiei şi ghiftuirii, care duc la uitarea de Dumnezeu (*Hom. Iez*. 9,5).

ori, sărac fiind, să fur şi să jur pe numele lui Dumnezeu.
10 Să nu dai slujitorul în mâinile stăpânului,
ca să nu te blesteme şi să fii nimicit.
11 Plodul rău îşi blestemă tatăl,
iar pe mamă nu o binecuvântează.
12 Plodul rău se socoteşte drept pe sine,
dar ieşirea nu şi-a curăţit-o.
13 Plodul rău are ochi trufaşi,
[ridicându-şi] pleoapele se înalţă.
14 Plodul rău are dinţii săbii
şi măselele cuţite, gata să spintece
şi să-i înghită pe smeriţii pământului
şi pe cei sărmani dintre oameni.

24 23 Acestea vi le spun vouă, înţelepţilor, ca să ştiţi:
nu-i bine ca la judecată să-ţi fie ruşine de faţa [omului].
24 Cine spune despre necredincios: „Este drept"
va fi blestemat de popoare şi urât neamurilor.
25 Iar cei care mustră vor apărea mai de soi,
asupra lor va veni binecuvântare rodnică.
26 Vor fi iubite buzele care răspund cu vorbe bune.
27 Pregăteşte-ţi faptele pentru plecare,
stai gata să mergi la ogor,

30,10 „Să nu dai slujitorul în mâinile stăpânului": TM are „nu vorbi de rău un slujitor". ♦ „să fii nimicit": TM are „să porţi vina".

30,12 „dar ieşirea nu şi-a curăţit-o": LXX propune un sens diluat, dar acceptabil (se poate înţelege: „pragul nu şi l-a măturat"), spre deosebire de TM care spune direct: „dar de murdăria/excrementele lui nu e spălat." În româneşte ar fi, cu altă imagine: „dar nasul încă nu şi l-a şters."

24,23 „să-ţi fie ruşine de faţa [omului]": expresie frecventă, ca şi „a căuta la faţa omului", pentru „a nu te lăsa intimidat de statutul social al cuiva".

24,25 „vor apărea mai de soi": TM are „le merge bine". ♦ După Evagrie, „binecuvântarea rodnică este cea spirituală, nu materială" (*ibid.*, 290).

24,26 „vorbe bune": TM are „vorbe pe şleau".

24,27 Verset ciudat, fără un sens clar în greacă. TM are: „Rânduieşte-ţi lucrul afară, îngrijeşte-te de ogor; după aceea îţi vei zidi casa." ♦ *Constituţiile apostolice* înţeleg versetul ca pe un avertisment înaintea „marii plecări", moartea (2,13,3). ♦ După Evagrie, „ogorul" este lumea sau contemplarea lumii (*ibid.*, 291).

vino după mine
şi-ţi vei ridica din nou casa.
28 Să nu fii martor mincinos împotriva semenului tău
şi să nu-ţi laşi buzele slobode.
29 Să nu zici: „Cum s-a purtat el cu mine aşa am să mă port şi eu cu el,
am să-i plătesc nedreptatea pe care mi-a făcut-o."
30 Ca un ogor este omul smintit,
ca o vie omul lipsit de minte:
31 dacă-l laşi, va ajunge paragină,
se va umple tot numai de buruieni; se pustieşte,
iar gardul din pietre se dărâmă.
32 Apoi eu m-am întors asupra mea,
am vegheat ca să aleg învăţătura.
33 „Aţipesc un pic, trag un pui de somn,
stau un pic cu mâinile în sân" –
34 dacă aşa vei face, sărăcia va veni devreme peste tine
şi lipsa – ca un alergător iscusit.

30 15 O lipitoare avea trei fete iubite foarte
şi toate trei n-au săturat-o,
iar a patra n-a apucat să-i spună: „Destul."
16 Iadul şi dragostea unei femei,

24,28 „martor mincinos": TM are „martor în van". *Cf.* Deut. 5,20. ♦ „semenului": *litt.* „concetăţeanului".

24,29 Verset care se ridică împotriva „legii talionului".

24,30 LXX e complet diferită de TM, care începe cu acest verset descrierea leneşului: „Am trecut pe lângă ogorul unui leneş, pe lângă via unui om fără minte (*litt.* inimă) etc..."

24,31 „Gardul" este, după Evagrie, nepătimirea (*apatheia*) sufletului, dobândită prin virtuţile practice (*ibid.*, 293).

24,32 „m-am întors asupra mea": din nou tema convertirii (μετανοία). Chiril al Ierusalimului înţelege verbul chiar cu sensul de „pocăinţă" (*Cateheze baptismale* II,13).

30,15-33 Secţiunea cuprinde un grup de sentinţe numerice. Traducătorul face apel la cultura sa greacă: tartarul, la v. 16, o reminiscenţă din Homer, la v. 19.

30,15 „trei fete iubite foarte" (*litt.* „iubite cu iubire")": TM are „două fete: Dă! Dă!". ♦ Metodiu al Olimpului citează de şase ori versetul în lucrarea sa despre lipitori. Pentru Hipolit, „lipitorile" simbolizează păcatul (*Fr. Pr.* 46-47). Origen vede în cele trei fete trei opinii eretice (BA, p. 303).

30,16 „Iadul": „hadesul, sălaşul morţilor". ♦ „dragostea unei femei", *litt.* „pasiunea amoroasă": TM are „sânul sterp" (*litt.* „închiderea uterului"). ♦ „tartarul": „plus" LXX; cuvântul nu apare decât aici şi în Iov.

şi tartarul, şi pământul nesătul de apă,
nici apa, nici focul nu vor zice, nicicând: „Destul."
17 Ochiul care-şi bate joc de tată şi necinsteşte bătrâneţea mamei
să-l scoată corbii [cei] din prăpăstii
şi să-l mănânce puii de vulturi.
18 Trei [lucruri] nu le pot înţelege
şi pe al patrulea nu-l cunosc:
19 urmele vulturului în zbor,
şi căile şarpelui pe stâncă,
şi cărările corăbiei care străbate marea,
şi căile omului la tinereţe.
20 Aceasta e calea femeii adultere,
care, când şi-a făcut treaba, se spală şi zice că n-a săvârşit nimic
nelalocul lui.
21 De trei [lucruri] se cutremură pământul
şi pe al patrulea nu-l poate răbda:
22 dacă slujitorul domneşte,
şi smintitul se ghiftuieşte cu mâncare,
23 dacă o slujnică îşi alungă stăpâna,

30,17 „mamei": pentru Origen, „mama bătrână" este Biserica, prefigurată în VT de Sarra (BA, p. 303). ♦ „corbii": după Evagrie, „corbii îi hrănesc mistic pe cei drepţi, dar îi pedepsesc pe cei nedrepţi, scoţându-le ochii nedreptăţii, pentru că şi-au bătut joc de Dumnezeu, Tatăl tuturor, şi au dispreţuit ştiinţa (gnoza) care i-a născut" (*ibid.*, 294).

30,18 „al patrulea": TM are „patru".

30,19 TM are peste tot „drumul", iar la sfârşit, în loc de „căile omului la tinereţe", „drumul omului în femeia tânără" (imaginea trimite, clar, la actul împreunării). Imaginea din TM este logică, înscriindu-se în suita imaginilor precedente. LXX preferă să dea un sens pudic, cu riscul ruperii firului logic. ♦ Referindu-se la Deut. 32,11, Hipolit identifică „vulturul" cu Hristos, Cuvântul care se înalţă la cer (*Fr. Pr.* 52). Tot pentru Hipolit, Hristos este şi stânca pe care şarpele (diavolul) n-a putut lăsa nici o urmă (*Fr. Pr.* 53). Asociat cu Ps. 76 (77),20, versetul înseamnă, pentru Isidor Pelusiotul, că natura divină este inaccesibilă înţelegerii omeneşti (*Scrisori* 416).

30,20 De această dată TM are o imagine eufemistică: „a mâncat, s-a şters la gură..." („nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase"). ♦ Pentru Hipolit, spălarea „femeii adultere" trimite la convertirea Bisericii după o perioadă de idolatrie. Greşelile ei au fost şterse prin botez (*Fr. Pr.* 56).

30,23 Stihurile sunt inversate în LXX faţă de TM. ♦ „bărbat bun": „plus" LXX. ♦ „Slujnica" ce-şi alungă stăpâna este, în ochii lui Origen, simbolul Bisericii neamurilor păgâne care, devenind „mireasa lui Hristos", alungă Sinagoga, „stăpâna" ei naturală.

dacă o femeie urâcioasă dă peste un bărbat bun.
24 Sunt patru [vietăți] micuțe pe pământ,
dar mai înțelepte decât înțelepții:
25 furnicile, care nu au putere
și-și pregătesc mâncarea de cu vară;
26 aricii, neam deloc mai viguros,
care și-au făcut în stânci casele lor;
27 lăcusta, care, [cu toate că]-i fără rege,
pornește la atac ca la o singură poruncă, în bună rânduială;
28 șopârla, sprijinindu-se pe labe și ușor de prins,
sălășluiește în cetățile regilor.
29 Apoi, sunt trei cu mers frumos,
și al patrulea, ce pășește falnic:
30 puiul de leu, mai vânjos decât vitele,
care nici nu dă înapoi, nici nu se pleacă în fața unei vite;
31 și cocoșul, care se plimbă țanțoș printre găinușe,
și țapul, care călăuzește turma,
și regele care ține o cuvântare în popor.
32 Dacă te lași pradă veseliei
și-ți întinzi mâna a încăierare, vei avea parte de necinste.
33 Bate laptele și va ieși unt –

30,25-26 Pentru Hipolit, cele patru vietăți mici simbolizează neamurile păgâne care, în slăbiciunea lor, se apropie de Hristos.

30,26 „ariciul": gr. χοιρογρύλλιος – cuvânt cu sens nesigur, care echivalează ebr. *şāphān* ce denumește un fel de marmotă de stâncă (*Hyrax syriacus*). *Cf.* nota 11,4-6 la Levitic.

30,29 Hipolit pune în relație versetul cu Dan. 3,24, scena celor trei tineri din cuptorul încins, protejați de puterea dumnezeiască. Al patrulea, cel „ce pășește falnic", n-ar fi altul decât Iisus Hristos, tetramorf în heruvimi (*cf.* Iez. 1,5), care străbate cerurile, pântecele Fecioarei, lumea, sălașul morților, apoi din nou cerurile, pentru a se întoarce lângă Tatăl.

30,30-31 Tot la Iisus-Cuvântul se referă, după Hipolit, „puiul de leu" (*cf.* și Gen. 49,9), cocoșul („el deșteaptă de la începutul începuturilor inimile oamenilor"); „țapul" jertfit pentru ispășirea păcatelor lumii (*cf.* Lev. 16,15) și, firește, „regele" amintit și în Isaia 33,7. ♦ „găinușe": *litt.* „femele". ♦ Pentru Evagrie, „țapul" este diavolul care călăuzește „turma" celor necurați (*ibid.*, 295).

30,32 În TM: „Dacă ai făptuit nebunește căutând să te ridici și dacă ți-ai luat seama, pune-ți mâna peste gură."

30,33 TM are, în ultima parte: „țâșnirea (*litt.* stoarcerea) mâniei iscă sfada."

dacă-ţi sufli nările prea tare va ieşi sânge,
iar dacă scoţi cuvintele din teacă vor veni judecăţile şi încăierările.

31 [1] Cuvintele mele au fost grăite de Dumnezeu,
oracolul regelui pe care l-a învăţat mama sa.
[2] Ce vei păzi, copile? Ce? Spusele lui Dumnezeu.
Întîiule născut, ţie îţi vorbesc, fiule!
Ce, copil al pântecelui meu?
Ce, copil al rugilor mele?
[3] Nu da femeilor bogăţia ta,
nici mintea, nici viaţa ta, ca pe urmă să-ţi pară rău.
[4] Pe toate fă-le cu socotinţă,
cu socotinţă bea vinul.
Principii au fire mânioasă,
aşadar să nu bea vin,
[5] pentru ca nu cumva, bând, să uite de înţelepciune
şi să nu mai fie în stare să-i judece drept pe cei slabi.
[6] Daţi beţia celor plini de amărăciuni,
vinul să-l bea cei care au necazuri,
[7] ca să uite de sărăcie
şi de chinurile lor să nu-şi mai amintească.
[8] Deschide gura ta pentru cuvântul lui Dumnezeu
şi judecă-i pe toţi sănătos.

31,1 Nici o referire la regele înţelept Lemuel, citat în TM: „Cuvintele regelui Lemuel." ♦ Grigore al Nyssei citează primul verset pentru a conferi o autoritate nu doar sapienţială, ci dumnezeiască „oracolelor" lui Solomon.

31,2 Primele două stihuri nu au corespondent în TM.

31,3 TM are alte atribute: „tăria, căile tale".

31,4 TM are: „Regilor, o, Lemuel, regilor nu li se cade vinul, nici cârmuitorilor băuturile tari." Din nou LXX şterge numele lui Lemuel, socotit, probabil, inutil din perspectiva unei traduceri cu valoare universală. ♦ „Pe toate fă-le cu socotinţă": Părinţii citează acest stih, invitându-i pe călugări, în special, dar şi pe capii comunităţilor, în general, să nu ia nici o hotărâre înainte de a se sfătui cu bătrânii şi cu cei înţelepţi (Vasile cel Mare, *Regula mare* 48; Ioan Casian, *Conf.* 2,4; Varsanufie şi Ioan, *Scrisori* 66).

31,6 „celor plini de amărăciuni": TM are „celor ce pier".

31,8 TM are: „Deschide-ţi gura în slujba celui mut şi pentru cauza tuturor celor bătuţi de soartă."

9 Deschide gura ta şi judecă drept,
judecă-i cu grijă pe cel sărac şi pe cel slab.

25 1 Acestea sunt învăţăturile lui Solomon, neorânduite,
pe care le-au transcris prietenii lui Ezekia, regele Iudeii.
2 Slava lui Dumnezeu ascunde cuvântul,
slava regelui cinsteşte faptele.
3 Cerul este înalt, pământul adânc,
iar inima regelui, de nepătruns.
4 Bate argintul fără preţ
şi se va face curat, curat.
5 Ucide-i pe necredincioşi îndepărtându-i de rege
şi tronul lui se va înălţa cu dreptate.
6 Nu te sumeţi înaintea regelui
şi nu te aşeza în locul stăpânitorilor,
7 căci mai bine să ţi se spună: „Urcă lângă mine"
decât să fii umilit în faţa stăpânitorului.
Spune [doar] ce-au văzut ochii tăi!
8 Nu te avânta prea iute la gâlceavă,
ca să nu-ţi pară rău la sfârşit.
Dacă prietenul tău îţi spune vorbe de ocară,
9 dă înapoi, nu sări cu gura,

31,9 După Evagrie, „cel sărac" este cel lipsit de cunoaştere (gnoză), iar „cel slab", cel necurat (*ibid.*, 298).

25,1 În TM aici începe aşa-numita „a doua colecţie a lui Solomon". Versetul oferă cheia înţelegerii structurii Proverbelor (*cf.* Introducerea). ♦ „neorânduite": nu apare în TM. Termenul caracterizează perfect colecţia, compusă din „învăţături" diverse, amestecate, fără o logică internă. ♦ „prietenii": TM are „oamenii".

25,2 În TM: „Slava lui Dumnezeu este să ascundă lucrul/cuvântul, slava regilor, să cerceteze lucrul/cuvântul." ♦ Evagrie: „Îl numeşte slava lui Dumnezeu pe cel care are slava lui Dumnezeu şi numeşte slava regelui pe cel care are slava regelui ceresc. Aceştia ascund în ei cuvântul lui Dumnezeu, ca să nu greşească, şi cinstesc poruncile [în loc de «fapte», la Evagrie] punându-le în practică" (*ibid.*, 299).

25,3 În TM şi înălţimea cerului, şi adâncul pământului, şi inima regilor sunt „de nepătruns".

25,4 „bate": unele manuscrise au „ascunde". Această lecţiune a fost reţinută în BA (spre deosebire de Rahlfs), dar sensul se pierde.

25,9 „dă înapoi, nu sări cu gura": sens contrar în TM: „Apără-te împotriva aproapelui tău."

10 ca prietenul să nu te mai ocărască:
gâlceava ta şi duşmănia nu vor dispărea,
dar pentru tine vor fi ca moarte.
10a Harul şi prietenia te fac liber:
păstrează-le în tine, ca să nu te faci de ocară,
păzeşte-ţi căile întru bună înţelegere.
11 Un măr de aur într-o salbă de sardiu –
aşa trebuie spus cuvântul.
12 De cercelul de aur e agăţată o piatră preţioasă de sardiu –
cuvântul înţelept la urechea atentă.
13 Aşa cum o ninsoare e de folos la seceriş, pe arşiţă,
tot aşa trimisul de încredere, celor care l-au trimis,
căci e de trebuinţă sufletelor care se folosesc de el.
14 Precum vânturile, şi norii, şi ploile care se arată din belşug,
aşa sunt cei care se laudă cu un dar mincinos.
15 Îndelunga răbdare le face calea bună regilor,
iar limba molcomă zdrobeşte oase.
16 De găseşti miere, mănâncă măsurat,
ca nu cumva, îmbuibându-te, să verşi.
17 Pune rar piciorul pe la prietenul tău,
ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască.

25,10 Ultimul stih este un „plus" LXX.

25,10a „Plus" LXX. ♦ „Harul şi prietenia te fac liber": extraordinară formulare, asupra căreia s-a aplecat şi Evagrie, citind-o în lumina versetului din In. 8,31-32: „Adevărul vă va face liberi." După Evagrie, adevărul şi prietenia sunt una, mai precis, Unul, Iisus Hristos, în harul căruia prietenia devine adevărată, iar adevărul, eliberator.

25,11 „sardiu": gr. σάρδιον desemnează, probabil, o piatră preţioasă roşie, numită şi „cornalină", pusă în legătură cu oraşul Sardes, din Lydia (*cf.* BA, nota la Ex. 28,17). ♦ Evagrie: „Aşa cum e mărul pentru salba de sardiu, tot aşa e cunoaşterea de Dumnezeu pentru sufletul curat" (*ibid.*, 306).

25,13 „ninsoare": *litt.* „ieşire de zăpadă". ♦ Evagrie: „Precum ninsoarea pune capăt arşiţei, tot aşa gnoza sfinţilor alungă oboseala sufletului" (*ibid.*, 308).

25,14 TM are „Nori şi vânt, dar ploaie ioc, aşa...".

25,15 TM are „cârmuitor/căpetenie" în loc de „regi".

25,17 „rar": plecând de la acest adverb, Evagrie dă o interpretare teologică versetului: călugărul nu trebuie să se ocupe prea des cu chestiunile teologice spinoase, pentru a nu inova despre Dumnezeu, căci intelectul omului nu rezistă prea mult în contemplaţie (*Schol. Pr.* 310).

18 Măciucă, şi sabie, şi săgeată ascuţită –
aşa este omul care vine cu mărturie mincinoasă împotriva prietenului său.
19 Dintele ticălosului şi piciorul nelegiuitului vor pieri în ziua cea rea.
20 Aşa cum oţetul nu-i bun pentru rană,
tot astfel patima care dă peste trup întristează inima.
20a Precum molia pentru haină şi cariul pentru lemn,
aşa întristarea strică inima omului.
21 Dacă duşmanul tău e flămând, dă-i să mănânce,
dacă-i însetat, dă-i să bea:
22 făcând acestea vei aduna cărbuni de foc pe capul lui,
iar Domnul îţi va răsplăti cu bunătăţi.
23 Vântul de miazănoapte stârneşte nori,
iar faţa obraznică aţâţă limba.
24 Mai bine să locuieşti într-un colţ pe acoperiş,
decât cu o femeie arţăgoasă şi [cu] alţii la un loc.
25 Aşa cum apa rece prieşte sufletului însetat,
tot astfel vestea bună din depărtare.
26 Precum ar fi dacă cineva ar astupa un izvor şi ar murdări apa la ieşire,
tot astfel nu-i firesc ca un drept să cadă în faţa unui necredincios.

25,19 „Dintele": unele manuscrise au „căile". ♦ TM are: „Dinte care se clatină şi picior care se poticneşte: astfel este, în zi de strâmtorare, nădejdea pusă într-un trădător."

25,20 În TM: „Ca cel care-şi scoate haina pe frig şi ca oţetul pe silitră e cel care cântă cântece unei inimi mâhnite."

25,20a „Plus" LXX, introducând tema întristării inimii, speculată mai ales în literatura monahală (unul dintre cele opt „gânduri rele" este tocmai întristarea: *cf.* Ioan Casian, Grigore cel Mare). ♦ Evagrie distinge între două tristeţi, una deplorabilă/rea, ce se naşte din frustrarea de bunuri lumeşti, şi alta lăudabilă, când se naşte din dorul după cunoaşterea lui Dumnezeu (*ibid.*, 313).

25,21 TM precizează: „dă-i pâine să mănânce; dă-i apă să bea."

25,22 „cărbuni de foc": Didim apropie imaginea cărbunilor de „tristeţea" din versetul precedent, pe care o vede ca pe o consecinţă a revenirii la starea de păcat (*Epit.* 25,31). Alt comentariu face trimitere la chemarea lui Isaia (Is. 6,1 *sq.*): cărbunii sunt darurile Duhului Sfânt, care-l curăţă pe om de murdăria patimilor (PG 17,236D-A).

25,23 „nori": TM are „ploaie". ♦ „faţa obraznică" sau „persoană obraznică": după Evagrie, diavolul; „limba" ar fi intelectul (*ibid.*, 315).

25,25 Adverbele comparative sunt proprii LXX.

25,26 „izvor": *litt.* „ieşire de apă". Evagrie: „Aici, intelectul drept cade în faţa lui Satana, primind un gând necurat sau o falsă învăţătură" (*ibid.*, 317).

27 Nu-i bine să mănânci multă miere,
dar trebuie să cinstești cuvintele vestite.
28 Ca o cetate cu zidurile surpate și neîmprejmuită,
așa e omul care nu face lucrurile cu socotință.

26 1 Ca roua în timpul secerișului și ca apa în timpul verii,
așa nu este cinstire pentru omul smintit.
2 Cum zboară păsările și vrăbiile,
tot așa un blestem deșert nu va atinge pe nimeni.
3 Ca biciul pentru cal și strămurarea pentru asin,
tot așa nuiaua pentru neamul fără de lege.
4 Să nu răspunzi prostului pe măsura prostiei lui,
ca să nu ajungi și tu la fel;
5 ci răspunde-i prostului ținând seama de prostia lui,
ca să nu-și pară înțelept sieși.
6 Rușine-și face cu mâna sa

25,27 Verset ciudat, care opune consumul excesiv de miere (*cf.* 25,16) cinstirii cuvintelor celebre, faimoase. ♦ Isaac Sirul, pe urmele lui Evagrie, propune următoarea interpretare: „Nu-i bine să scrutezi prea mult cuvintele lui Dumnezeu, «mierea», ca să nu ajungi, cu nerușinare, să atingi lucrurile duhovnicești care depășesc sufletul omenesc; în schimb, omul trebuie să aducă slavă și mulțumire în tăcere pentru ceea ce i-a fost dat să cunoască" (*Discursuri ascetice* 23).
25,28 „omul care nu face lucrurile cu socotință": TM are „omul cu duhul nestăpânit".
26,1 Roua și ploaia nu există toamna, respectiv vara, în Palestina.
26,3 „strămurare": TM are „frâu". ♦ „neamul fără de lege": TM are „spinarea proștilor".
26,4-5 „pe măsura" și „ținând seama de": TM nu conține această distincție, proprie LXX. În TM versetele sunt contradictorii: o dată se spune că nu trebuie discutat cu prostul, pentru a nu ne molipsi de prostia lui; a doua oară, dimpotrivă, că trebuie discutat cu el, pentru a nu-l lăsa să se creadă înțelept. ♦ „pe măsura" (πρός): proporțional cu prostia lui. Afirmațiile prostului trebuie cântărite din perspectiva prostiei sale, care le justifică; a răspunde prostului prin prostie nu duce la nici un rezultat. ♦ Prostului i se răspunde „ținând seama de", „după", „conform" (κατά) prostiei lui. I se răspunde, ca să nu rămână cu ideea că e deștept, dar ținând cont de handicapul său. ♦ Am tradus prin „prost" termenul grecesc care poate însemna și „smintit", „fără minte". ♦ Clement Alexandrinul echivalează „prostia/sminteala" cu ignoranța păgână grecească. El propune o interpretare apologetică a versetului, plecând de la preverbul *kata*: pentru a-i lămuri și converti pe înțelepții păgâni trebuie să vorbești „pe limba lor", adică „după prostia/ sminteala" filozofiei lor (*Stromate* V,18,5-6).
26,6 TM are, în prima parte: „își rupe singur picioarele, bea silnicie." ♦ „Rușine-și face cu mâna sa": *litt.* „rușine bea din picioarele sale". În traducerea grecească, ciudată, a rămas substratul ebraic.

cine trimite vorbă prin sol fără minte.
7 Smulge picioarelor umbletul
şi proverbul din gura nebunilor!
8 Cine leagă piatra de praştie
seamănă cu cel care-i aduce nebunului slavă.
9 Spini cresc în mâna beţivului
şi robie în mâna proştilor.
10 Multe furtuni îndură tot trupul smintiţilor –
ieşirea lor din minţi [îi] sfărâmă.
11 Precum câinele când merge la vărsătura lui şi ajunge scârbos,
tot aşa smintitul care prin răutatea lui se întoarce la păcat.
11a Este o ruşine care duce la păcat
şi este o ruşine [care-i] slavă şi har.
12 Ştiu un om căruia i se părea că ar fi înţelept –
dar mai multă nădejde ar fi într-un nebun decât în el.
13 Spune leneşul trimis pe cale:
„E un leu [care bântuie] drumurile."
14 Precum se suceşte uşa în balama,
la fel leneşul în patul lui.

26,7 Din nou, LXX a păstrat elementele principale din TM, dar creând o structură semantică inedită. TM are: „Picioarele îl lasă pe cel şchiop, la fel un cuvânt înţelept/un proverb [nu se prinde] de gura proştilor."

26,8 „praştie": termenul grecesc, σφενδόνη, înseamnă şi „inel de aur", sens speculat de unele comentarii creştine: „Cine transmite cunoaşterea divină prostului seamănă cu cel care a legat o piatră fără preţ de un inel de aur ori cu cel care-a pus o piatră preţioasă într-o praştie şi-a tras cu ea" (PG 17,240A; de asemenea, Evagrie, *Schol. Pr.* 322).

26,9 *Cf.* 24,30-31.

26,10 Din nou, mare diferenţă între LXX şi TM (în plus, acesta din urmă este pe jumătate incomprehensibil). ♦ Evagrie reuşeşte să găsească un sens versetului, dar foarte personal: „Dacă rătăcirea care i-a îndepărtat de Dumnezeu se sfărâmă, atunci smintiţii redevin curaţi şi se apropie de Dumnezeu" (*Schol. Pr.* 323).

26,11 TM este uşor diferit în partea a doua, dar conţine aceeaşi imagine şi idee. ♦ Evagrie: „Cel care a respins răutatea şi apoi s-a întors la ea seamănă cu un câine care-şi mănâncă propria vomă" (*ibid.*, 324).

26,11a „Plus" LXX. Versetul se întâlneşte identic în Sir. 4,21. E posibil să fi fost inserat ulterior în Prov.

26,12 „ştiu": sau „am văzut". ♦ TM are „Ai văzut vreun om...".

26,13 Dublet al 22,13.

15 Leneşul care şi-a ascuns mâna în sân
n-o va putea duce la gură.
16 Leneşul se crede pe sine mai înţelept
decât cel care-i aduce o veste, când e sătul.
17 Precum cel care prinde coada unui câine,
aşa-i cine se pune în faţă la judecata altuia.
18 Precum vindecătorii aruncă vorbe către oameni
şi cel care ia aminte la ele se va împiedica primul,
19 la fel toţi cei care pun capcane prietenilor,
când sunt daţi la iveală, spun: „Am făcut-o în glumă."
20 Cu lemne multe sporeşte focul,
dar acolo unde nu e viclenie se potoleşte cearta.
21 Vatră cu cărbuni şi lemne cu foc –
omul arţăgos în toiul certei.
22 Vorbele lingăilor sunt moi,
dar ele lovesc până-n străfundul măruntaielor.
23 Argintul dat cu vicleşug face cât un ciob.
Buzele netede acoperă o inimă chinuită.
24 Din buze încuviinţează totul duşmanul plângăcios,

26,15 În TM, dublet al 19,24 (vezi şi LXX, cu nota respectivă). ♦ TM e descriptiv: „Leneşul bagă mâna în strachină, dar îi pare obositor s-o ducă la gură." ♦ *Constituţiile apostolice* citează acest proverb pentru a susţine că leneşii nu trebuie ajutaţi de Biserică: „Căci, într-adevăr, lenea este mama foametei" (2,4,3-7).

26,16 Destul de greu de interpretat versetul: orice veste care tulbură siesta leneşului, atunci când e sătul, pare sminteală, iar el se consideră mai deştept decât cel care-l deranjează. ♦ TM are: „Leneşul este mai deştept, în ochii săi, decât şapte pricepuţi."

26,17 „coada": TM are „urechile". ♦ „cine se pune în faţă": se subînţelege, „pentru a-l condamna sau apăra pe împricinat". ♦ Evagrie recomandă citirea versetului împotriva celor care aleg pentru preoţie sau alte funcţii clericale persoane nevrednice (*ibid.*, 326).

26,18-19 Text cu sens obscur; tot cu sens obscur, dar diferit, şi TM. ♦ „ia aminte la ele": *litt.* „dă peste cuvânt".

26,20 „viclenie": *litt.* „gândire dublă, duplicitate" – hapax. ♦ LXX are opoziţie în cadrul versetului în vreme ce TM are opoziţie între v. 20 şi v. 21. ♦ Dintr-un comentariu la acest verset aflăm de la Zosim că Proverbele erau învăţate şi recitate pe de rost de călugării din pustiul Gazei (*Capitole de mare folos ale lui Zosim* 13).

26,22 „lingăilor": *litt.* „maimuţoilor", cei care imită din servilism şi cu un anumit soi de şmecherie. ♦ „lovesc până-n străfundul măruntaielor": TM are „coboară până-n cămările pântecelui".

26,23 „face cât un ciob": *litt.* „trebuie socotit cât un ciob de lut".

dar în inima lui urzeşte vicleşuguri.
25 Dacă duşmanul te roagă cu glas mare, nu-l crede,
căci şapte răutăţi are în sufletul lui.
26 Cine ascunde duşmănie încheagă viclenie,
dar îşi descoperă păcatele cine-i bine-ştiut în adunări.
27 Cine sapă groapa aproapelui cade în ea,
cine prăvăleşte piatra o prăvăleşte peste sine.
28 Limba mincinoasă urăşte adevărul,
gura neţinută în frâu pricinuieşte tulburări.

27 1 Nu te înfumura cu cele de mâine,
fiindcă nu ştii ce va naşte ziua care vine.
2 Să te laude vecinul, nu propria ta gură,
un străin, nu propriile tale buze.
3 Grea-i piatra şi greu de dus nisipul,
dar mânia nebunului e mai grea decât amândouă.
4 Furia e nemiloasă şi mânia tăioasă,
dar invidia nu rabdă pe nimeni.
5 Mai bine mustrări pe faţă decât prietenie făţarnică.
6 Mai vrednice de încredere sunt scuturăturile unui prieten
decât sărutările repezite ale unui duşman.
7 Sufletul îmbuibat îşi bate joc de fagurii de miere,
dar sufletului înfometat şi cele amare îi par dulci.
8 Precum pasărea prinsă în laţ când e departe de cuibul ei,

26,25 „răutăţi": TM are „spurcăciuni". ♦ Evagrie descrie diferite metode pe care le foloseşte diavolul pentru a intra în sufletul credinciosului; acestea sunt „cele şapte răutăţi" (*ibid.*, 329).

26,27 „aproapelui": glosă proprie LXX. ♦ *Cf.* Ecl. 10,8.

26,28 „neţinută în frâu": *litt.* „fără acoperiş sau acoperământ". Imaginea este acoperirea gurii cu palma pentru a o împiedica să vorbească.

27,1 Tema este reluată în Iac. 4,13-16. Grigore al Nyssei (*Rugăciunea domnească* 4,8) şi Didim (*Epit.* 27,1) apropie versetul de parabola bogatului smintit din Lc. 12,16-20.

27,2 „vecinul": TM are „altul".

27,4 „dar invidia nu rabdă pe nimeni": TM are „dar cine va ţine piept invidiei/geloziei?".

27,6 „repezite": *litt.* „voluntare, spontane".

27,7 „îşi bate joc": TM are „calcă în picioare". ♦ Evagrie: „Sufletul curat îşi găseşte plăcerea în gnoză; sufletul necurat socoteşte falsa gnoză ca pe adevărata gnoză" (*ibid.*, 331).

27,8 În TM: „Ca o pasăre ce rătăceşte departe de cuib, la fel omul ce rătăceşte departe de locul său."

la fel omul devine rob când se înstrăinează de locurile sale.
9 Cu miruri, cu vinuri şi cu parfumuri se desfată inima,
dar sufletul e zdrobit de nenorociri.
10 Pe prietenul tău şi pe prietenul tatălui tău să nu-i laşi de izbelişte,
iar în casa fratelui tău nu intra [când eşti] la necaz.
Mai bine un prieten apropiat decât un frate care locuieşte departe.
11 Fă-te înțelept, fiule, ca să se bucure inima mea,
şi alungă de la tine vorbele de ocară.
12 Când nenorocirile dau năvală, cel isteţ stă ascuns,
iar proştii care se bagă plătesc oalele sparte.
13 Ia-i haina, căci a întrecut măsura obraznicul care strică lucrurile altora.
14 Cine binecuvântează dimineaţa un prieten cu glas mare
cu nimic nu va părea deosebit de cel care blestemă.
15 În zi de iarnă, picăturile [din streşini] îl scot pe om afară din casă,
şi la fel [îl scoate] şi femeia arţăgoasă din propria lui casă.
16 Vântul de miazănoapte e uscat,

27,9 „cu vinuri": „plus" LXX.

27,10 „prieten apropiat": TM are „vecin, megieş". ♦ „Mai bine un prieten apropiat decât un frate care locuieşte departe": după Evagrie, „mai bine cineva legat de mine prin adevărata gnoză decât cineva legat de mine doar prin rudenie" (*ibid.*, 336).

27,11 „inima mea": unele manuscrise au „inima ta". ♦ Ultima parte a versetului este ambiguă, cum afirmă şi comentatorii vechi: vorbele de ocară sunt spuse de „fiu" sau de „ceilalţi" la adresa „fiului"?

27,12 „proştii care se bagă plătesc oalele sparte": *litt.* „proştii care vin [la urmă] şi plătesc amenda".

27,13 Încă un verset incomprehensibil. ♦ „a întrecut măsura": *litt.* „a trecut peste". TM are un sens cu totul diferit, dar mai precis: „Ia-i haina, căci s-a pus chezaş pentru un străin şi pentru o străină s-a pus zălog." ♦ Evagrie înţelege aşa: restul de virtuţi şi de gnoză vor fi luate celui care le-a folosit cum nu trebuie. El pune versetul în legătură cu Mt. 25,29: „Iar celui care nu are i se va lua şi ceea ce crede că are" (*ibid.*, 337).

27,14 „dimineaţa": TM are „dis-de-dimineaţă"; ♦ Talmudul explicitează: prima acţiune a zilei trebuie să fie rostirea rugăciunilor de dimineaţă: acest lucru primează chiar şi asupra salutării prietenilor. Se poate înţelege şi că cel foarte matinal încalcă ritualul zilei, deranjându-l pe cel salutat.

27,15 „din propria lui casă": lipseşte din TM. ♦ Părinţii par mai interesaţi de „casă" decât de „femeia arţăgoasă". „Casa" simbolizează sufletul care, neglijat în fiecare zi, nu poate rezista încercărilor „iernii" (Judecăţii). *Cf.* Grigore al Nyssei, *Hom. Cant.* 4; Ioan Casian, *Conf.* 6,17.

27,16 LXX nu are legătură cu TM, care prelungeşte tema „femeii arţăgoase": „S-o ţii ascunsă? E ca şi cum ai vrea să ascunzi vântul ori să prinzi cu mâna dreaptă untdelemnul."

dar numele îi spune „cel prielnic".
17 Fierul ascute fierul,
omul întărâtă fața tovarășului său.
18 Cine sădește un smochin îi mănâncă roadele,
cine-l păzește pe Domnul său are parte de cinstire.
19 După cum fețele nu seamănă unele cu altele,
nici inimile oamenilor nu sunt la fel.
20 Iadul și pierzania nu se satură [niciodată]:
le fel și ochii oamenilor sunt nesățioși.
20a Spurcăciune pentru Domnul este cel care se uită semeț
și neciopliții care nu-și stăpânesc limba.
21 Este o încercare pentru argint și o ardere în foc pentru aur –
iar omul este încercat prin gura celor care-l laudă.
21a Inima nelegiuitului caută lucrurile rele,
iar inima cinstită caută cunoașterea.
22 Pe smintit, chiar dacă-l faci de rușine cu biciul în mijlocul adunării,
tot nu-l scapi de sminteală.
23 Cunoaște cu discernământ sufletele turmei tale
și pune-ți inima peste cirezile tale,

27,17 TM este pozitiv în partea a doua: „omul își șlefuiește purtarea."

27,18 „păzește": *litt.* „va păzi". ♦ Părinții interpretează versetul în lumina lui In. 14,23: „Cine păzește cuvântul Domnului îl păzește pe Domnul în inima lui" (PG 17,241C). ♦ După Evagrie, „smochinul" îl simbolizează pe Hristos, pentru că smochinele „vindecă de lepră" (*ibid.*, 338).

27,19 TM are: „După cum apa [reflectă] fața, tot așa inima omului îl [reflectă] pe om."

27,20 Altfel spus, ochii sunt sediul invidiei.

27,20a „Plus" LXX.

27,21 Argintul se încearcă, aurul își dovedește calitatea trecut prin foc; omul e testat de cei care-l laudă.

27,21a Clement citează versetul pentru a diferenția gnoza falsă de cea autentică, creștină: singurul criteriu este cel comportamental. Gnoza autentică se recunoaște prin aceea că susținătorii ei *practică* realmente virtutea, nu se mulțumesc cu discursuri despre ea.

27,22 TM e mai pitoresc: „Chiar dacă l-ai pisa pe smintit într-o piuă, cu pisălogul, laolaltă cu grăunțele, sminteala tot nu se va duce de la el."

27,23 „Cunoaște": *litt.* „vei cunoaște" (exhortativ). ♦ „pune-ți inima": *litt.* „îți vei pune inima". ♦ „cu discernământ": *litt.* „cu cunoaștere". În LXX e o *figura etymologica.* ♦ Evagrie recomandă citirea acestui verset la adresa preoților, care trebuie să fie atenți nu la aparențe, ci la inimile credincioșilor pe care îi păstoresc (*ibid.*, 340).

24 căci omul nu are pe veci putere şi tărie
şi nici nu le lasă din urmaşi în urmaşi.
25 Îngrijeşte-te de iarba de pe câmp şi vei cosi pajiştea,
şi adună fânul de la munte,
26 ca să ai oi *pentru* îmbrăcăminte:
preţuieşte câmpul, ca să ai berbeci.
27 Fiule, ai de la mine vorbe trainice pentru viaţa ta
şi pentru viaţa slujitorilor tăi.

28 1 Necredinciosul o ia la goană când nimeni nu-l urmăreşte,
dar dreptul este plin de încredere ca un leu.
2 De la păcatele necredincioşilor se iscă judecăţi,
dar omul isteţ le va stinge.
3 Cel îndrăzneţ în nelegiuiri îi pârăşte pe săraci.
Precum ploaia năprasnică şi fără de folos,
4 tot aşa cei care se leapădă de Lege laudă necredinţa,
dar cei care iubesc Legea se înconjoară cu zid.
5 Oamenii răi nu pricep judecata,
dar cei care-L caută pe Domnul vor înţelege totul.
6 Mai bun [e] un sărac care umblă în adevăr decât un bogat mincinos.

27,24 „putere şi tărie": TM are „bogăţie". ♦ „şi nici nu le lasă din urmaşi în urmaşi": *litt.* „şi nu le transmite din generaţie în generaţie". Altfel spus, nu acţiona ca şi cum ai fi veşnic. Urmaşii pot avea altă soartă decât a ta.

27,25-26 LXX are toate imaginile din TM, dar le grupează diferit.

27,27 TM continuă seria începută în v. 25: „şi lapte de capră din belşug, ca să hrăneşti..."

28,2 *Cf.* şi 15,18. ♦ TM e complet diferit: „Când o ţară e în răzmeriţă are multe căpetenii, dar ordinea dăinuie cu un om deştept şi instruit."

28,3 „Cel îndrăzneţ în nelegiuiri": *litt.* „cel viteaz în impietăţi". Probabil traducătorul a citit *gibbor rāşā'* în loc de *gebher rāş*, „un om sărac". În TM, proverbul continuă până la sfârşitul versetului: „Un om sărac care-i jupoaie pe cei lipsiţi e ca o ploaie distrugătoare şi nu mai e pâine."

28,4 Diferenţe între LXX şi TM, dar ideea este aceeaşi. ♦ „se înconjoară cu zid": cei care pun Legea în practică şi dobândesc nepătimirea şi cunoaşterea lui Dumnezeu (*cf.* Evagrie, *ibid.*, 343).

28,6 *Cf.* 19,22. ♦ Versetul a fost interpretat ca exprimând raportul credinţă-erezie: bunul-simţ al oamenilor simpli, în materie de credinţă, este preferabil competenţei teologice rafinate, uneori înşelătoare (*Epit.* 28,4).

7 Fiul deştept păzeşte Legea,
dar cine paşte dezmăţul îşi necinsteşte tatăl.
8 Cine-şi sporeşte bogăţia prin camătă şi lăcomie
o adună pentru cel care se milostiveşte de săraci.
9 Cine-şi întoarce urechile ca să nu asculte Legea
[nu va fi ascultat nici] el, [căci] şi-a spurcat rugăciunea.
10 Cine-i rătăceşte pe [oamenii] cinstiţi pe o cale rea
va avea el însuşi parte de prăpăd.
Nelegiuiţii vor străbate [printre] lucrurile bune,
dar nu vor gusta din ele.
11 Înţelept în propriii ochi e omul bogat,
dar săracul deştept îl va osândi.
12 Cu ajutorul drepţilor se dobândeşte multă slavă,
dar în locurile necredincioşilor oamenii cad prinşi.
13 Cine-şi ascunde necredinţa nu va avea cale prielnică,
dar cine-şi recunoaşte vinovăţiile, acela va fi iubit.
14 Fericit omul care se face mic în toate din cuminţenie,

28,7 „paşte dezmăţul": sau „păstoreşte dezmăţul". Această imagine pastorală a fost speculată de Evagrie, pentru care „păstorul" este intelectul, iar „oile" sunt reprezentările pasiunilor din intelect (*ibid.*, 344). ♦ „dezmăţ": subt. ἀσωτία înseamnă exact „ne-salvare". Personajul din verset este cel „care nu mai poate fi salvat", „irecuperabil".

28,8 „camătă şi lăcomie": *litt.* „camete şi lăcomii". ♦ Bogăţia adunată necinstit le revine, în cele din urmă, nevoiaşilor.

28,10 „va avea el însuşi parte de prăpăd": *litt.* „va cădea el însuşi spre nimicire". ♦ „dar nu vor gusta din ele": *litt.* „dar nu vor intra în ele". ♦ Unele manuscrise prezintă, pentru ultima parte a versetului, o variantă ce coincide cu TM: „cei desăvârşiţi vor avea parte de bine." ♦ Un comentariu antic ilustrează ideea străbaterii bunătăţilor fără nici o satisfacţie prin două parabole evanghelice: „fecioarele smintite" şi „bogatul şi Lazăr". Aceştia au fost pedepsiţi prin obligaţia de a contempla fericirea altora (*Epit.* 28,12).

28,12 „se dobândeşte multă slavă": *litt.* „slava devine multă". ♦ Diferă de TM, care e mai clar în ultima parte: „când cei răi se ridică, toţi se ascund."

28,13 „cine-şi recunoaşte vinovăţiile": *litt.* „cine-şi povesteşte mustrările primite". ♦ „acela va fi iubit": TM are „le mărturiseşte şi le alungă, primeşte îndurare".

28,14 „se face mic": sau „se ghemuieşte, plecându-se". ♦ „cuminţenie": una din marile virtuţi stoice, εὐλάβεια, amestec de precauţie, respect şi teamă în faţa lucrurilor şi evenimentelor vieţii. Poate că echivalarea cea mai adecvată, dar incompletă, ar fi „băgare de seamă, precauţie". La Părinţi, termenul stoic capătă o nuanţă religioasă, însemnând „frică de Dumnezeu, evlavie". Clement îi cunoaşte însă sensul clasic, filozofic (*Stromate* II,32,4). ♦ TM are „fericit omul care se teme necontenit [de Dumnezeu]".

dar cel cu inimă împietrită va avea parte de necazuri.
15 Leu flămând şi lup însetat
acela care, sărac fiind, stăpâneşte peste un neam sărman.
16 Un rege lipsit de câştiguri este un mare asupritor,
dar cine urăşte nedreptatea va trăi vreme îndelungată.
17 Cine se pune chezaş pentru un om învinuit de omor
fugar va fi şi [va trăi] în nesiguranţă.
17a Mustră-l pe fiul tău şi el te va iubi
şi va aduce podoabă sufletului tău.
Să nu te supui unui neam fără de lege.
18 Cine umblă drept va fi ajutat,
dar cine umblă pe căi sucite se va încurca.
19 Cine-şi lucrează pământul se va sătura de bucate,
dar cine trage către lenevie se va umple de sărăcie.
20 Omul vrednic de încredere va fi mult binecuvântat,
iar ticălosul nu va rămâne nepedepsit.
21 Cine nu se ruşinează în faţa drepţilor, acela nu-i [om] bun,
unul ca el îşi va vinde semenul pe o bucată de pâine.
22 Omul invidios dă zor să se îmbogăţească
şi nu ştie că milostivul va stăpâni peste el.
23 Cine mustră căile unui om

28,15 „lup însetat": TM are „urs ce sare/se năpusteşte".
28,16 „lipsit de câştiguri": TM are „fără minte/lipsit de înţelegere". ♦ „nedreptatea": TM are „câştigul nedrept". ♦ „Veniturile regelui rău sunt viciile şi falsele învăţături" (Evagrie, *ibid.*, 349).
28,17 TM are: „Omul învinuit de sângele altuia va fugi până la groapă: nimeni să nu-l oprească." ♦ „Cine se pune chezaş pentru Satana se pune chezaş pentru nedreptatea lui şi făgăduieşte să-i dea înapoi roadele acestei nedreptăţi." (Evagrie, *ibid.*, 350) Evagrie pune versetul în legătură cu Lc. 23,25.
28,17a „Plus" LXX. Dublet al 29,17. ♦ Pentru Evagrie, „neamul fără de lege" este ceata demonilor (*ibid.*, 351).
28,19 Dublet al 12,11. ♦ „lenevie": TM are „fleacuri, deşertăciuni".
28,20 „ticălosul": TM are „care se grăbeşte să se îmbogăţească".
28,21 „semenul": *litt.* „pe un om". TM are: „Nu e bine să fii părtinitor (*litt.* să cauţi la feţe): un om de vază e în stare să facă păcat pentru o bucată de pâine."
28,22 „milostivul va stăpâni peste el": TM are „sărăcia va da peste el". ♦ „Cei care se milostivesc astăzi în veacul care vine vor fi miluiţi de Dumnezeu, vor deveni îngeri şi atunci le vor porunci necredincioşilor." (Evagrie, *ibid.*, 354)
28,23 „linguşitorul": gr. γλωσσοχαριτοῦντος – participiu genitiv, hapax LXX. TM are, *litt.* „cel care îşi face limba lunecoasă".

va avea mai mult har decât linguşitorul.
24 Cine-şi alungă tatăl sau mama şi crede că nu păcătuieşte,
acela e tovarăş cu necredinciosul.
25 Omul nesătul judecă la întâmplare,
dar cine se încrede în Domnul va avea mare grijă.
26 Cine se încrede într-o inimă trufaşă e nebun,
dar cine umblă cu înţelepciune se va mântui.
27 Cine dă săracilor nu va duce lipsă,
dar cine-şi întoarce ochii [de la săraci] va fi la mare strâmtorare.
28 În locurile necredincioşilor drepţii suspină,
dar, când aceia vor pieri, drepţii vor spori.

29 1 Mai bun [e] omul care mustră decât omul încăpăţânat,
căci îndată ce acesta se aprinde, leac nu mai este.
2 Când drepţii vor fi lăudaţi, se vor bucura popoarele,
dar câtă vreme conduc necredincioşii, oamenii suspină.
3 Când omul iubeşte înţelepciunea, tatăl lui se bucură,
dar cine paşte desfrânatele îşi pierde bogăţia.
4 Regele drept ridică o ţară,
dar omul nelegiuit o surpă.
5 Cine pregăteşte o cursă pentru prietenul său
îşi prinde el picioarele.
6 Omului păcătos – laţ mare,

28,24 „alungă": unele manuscrise greceşti au „bate"; altele, „necinsteşte". ♦ TM are „jefuieşte".
28,25 „nesătul", gr. ἄπληστος: alte manuscrise au „necredincios". Sensul lui ἄπληστος, aici, este de „cârcotaş", „niciodată mulţumit". ♦ „Va avea mare grijă" se opune lui „la întâmplare". Credinciosul va judeca totul cu atenţie.
28,27 Ciprian al Cartaginei întemeiază pe acest verset făgăduinţa că „o avere pusă în slujba lui Hristos nu se poate epuiza" (*Binefacerea şi milostenia* 9).
28,28 TM are, în prima parte: „Când cei răi se ridică, oamenii se ascund."
29,1 „încăpăţânat": *litt.* „tare de cerbice". ♦ TM are sens complet diferit: „Omul care, pedepsit, îşi întăreşte grumazul, va fi rupt dintr-o lovitură şi nu va mai fi leac pentru el."
29,2 „vor fi lăudaţi": TM are „sunt mulţi".
29,3 „paşte desfrânatele": *cf.* 28,7. ♦ „Bunul păstor este intelectul care are gânduri nepătimitoare; răul păstor, intelectul care are gânduri pătimaşe". (Evagrie, *ibid.*, 358B)
29,5 „pentru prietenul său": *litt.* „pentru faţa/persoana prietenului său". ♦ TM are: „Cine flatează un prieten îi întinde o cursă sub paşi."

însă cel drept va avea bucurie şi veselie.
7 Dreptul ştie să-i judece pe sărmani,
dar necredinciosul nu se va pricepe să cunoască;
iar săracul nu are minte de judecător.
8 „Ciumele" au dat foc cetăţii,
dar înţelepţii au răsturnat mânia.
9 Omul înţelept judecă neamurile;
omul netrebnic, mâniindu-se, stârneşte râsul, dar nu-şi pleacă fruntea.
10 Oamenii părtaşi la [vărsare de] sânge îl vor urî pe cel sfânt,
dar oamenii cinstiţi îl vor căuta.
11 Smintitul îşi dă toată patima pe dinafară,
dar înţeleptul [o] drămuieşte cu măsură.
12 Când regele dă ascultare vorbei nedrepte,
toţi supuşii lui [ajung] nelegiuiţi.
13 Când creditorul şi datornicul merg împreună,
Domnul îi cercetează pe amândoi.
14 Când regele îi judecă pe săraci după adevăr,
tronul lui va sta drept mărturie.
15 Loviturile şi mustrările dau înţelepciune,
dar un copil rătăcit îşi face părinţii de ruşine.
16 Când sporesc necredincioşii, sporesc şi păcatele,
dar când aceia cad, drepţii se înfricoşează.
17 Ceartă-l pe fiul tău, iar el îţi va aduce linişte
şi va aduce podoabă sufletului tău.

29,7 „nu se va pricepe să cunoască": *litt.* „nu va pricepe [ce este] cunoaşterea". ♦ Ultimul stih este un „plus" al LXX, de fapt, o a doua traducere a celui de-al doilea stih din versetul ebraic.

29,9 Diferit de TM, care vorbeşte despre o dispută între un înţelept şi un prost.

29,10 „îl vor căuta": *litt.* „vor căuta sufletul lui".

29,11 TM e mai limpede în partea a doua: „Înţeleptul, ţinându-le în frâu, le potoleşte."

29,13 „îi cercetează": *litt.* „le face vizită" (în sens pozitiv). TM are alte personaje: sărmanul şi asupritorul. Când aceştia merg împreună, Dumnezeu „îi luminează pe amândoi, le luminează ochii". Idee asemănătoare în 22,2, unde este vorba de sărac şi bogat.

29,14 „va sta drept mărturie": TM are „se va întări pentru totdeauna".

29,16 „se înfricoşează": TM are: „drepţii vor vedea căderea lor." În LXX, „drepţii se înfricoşează" văzând teribila cădere a necredincioşilor şi cumplitele pedepse pe care le vor îndura. Altfel ar fi contradictoriu.

18 Să nu fii niciodată mijlocitor pentru un neam nelegiuit,
dar preafericit este cel care păzeşte Legea.
19 Slujitorul încăpăţânat nu va fi mustrat [doar] cu vorbe,
[căci,] chiar dacă va pricepe, nu se va supune.
20 Dacă vezi un om repezit în vorbe,
să ştii că un nebun are mai multă nădejde decât el.
21 Cine trăieşte de mic în trândăvie, rob va fi
şi în cele din urmă se va întrista de sine.
22 Omul apucat sapă gâlceavă,
iar cel mânios scurmă păcatele.
23 Obrăznicia îl înjoseşte pe om,
dar pe cei cu gândul smerit Domnul îi sprijină cu slavă.
24 Cine se face părtaş cu hoţul îşi urăşte sufletul –
dacă aceştia, auzind de o punere la cale, nu dau de ştire
25 de frica şi de ruşinea oamenilor, se vor prăbuşi;
iar cine are încredere în Domnul se va veseli.
Necredinţa aduce omului alunecare,
dar cine se încrede în Stăpânitor se va mântui.
26 Mulţi se gudură în faţa cârmuitorilor,
dar de la Domnul vine ce e drept pentru om.

29,18 „mijlocitor": *litt.* „interpret", gr. ἐξηγετής: să nu intervii cu cuvântul întru apărarea unui păgân. Termenul grecesc mai este utilizat în Gen. 41,8.24 în legătură cu „magii" lui Faraon, văzuţi ca „interpreţi ai oracolelor divine". ♦ Evagrie: „Cei care au păzit Legea vor avea un mijlocitor (interpret), dar cei care au încălcat-o nu vor avea nici un mijlocitor (interpret), ci pe cineva care-i va pedepsi" (*ibid.*, 364).

29,19 „încăpăţânat": *litt.* „dur", „neclintit", „tare de cap". Adj. e un „plus" LXX.

29,20 „să ştii": glosă LXX.

29,21 „trăieşte... în trândăvie", gr. κατασπαταλάω: verb complex: „a trăi în moliciune, huzur, trândăvie". ♦ TM are o altă idee: „Cine-şi alintă sclavul din adolescenţă va face din el un nerecunoscător." ♦ Evagrie apropie proverbul de In. 8,34: cel care duce o viaţă de trândăvie nu diferă prin nimic de un sclav (*Schol. Pr.* 366).

29,22 „scurmă păcatele": le dezgroapă, le dă la iveală aţâţând şi mai tare cearta.

29,23 TM e mai simplu şi simetric: „Orgoliul îl va umili pe om, dar un om smerit va primi slavă."

29,24-25 Grupează două versete autonome în TM. ♦ „auzind de o punere la cale": *litt.* „auzind de încheierea unui legământ" (se subînţelege, „între cei care pun la cale un furt"). ♦ „Necredinţa": *litt.* „lipsa de evlavie", gr. ἀσέβεια.

29,26 „se gudură în faţa": *litt.* „se îngrijesc de faţa" (*cf.* şi 19,6).

27 Spurcăciune pentru cei drepţi omul nedrept,
şi spurcăciune pentru nelegiuit calea dreaptă.

31 10 Cine va găsi o femeie bărbătoasă?
Una ca aceasta e mai preţioasă decât nestematele.
11 Inima bărbatului ei îşi pune îndrăzneala în ea,
o astfel [de femeie] nu va duce lipsă de prăzi bune,
12 căci ea lucrează cele bune pentru bărbatul ei toată viaţa:
13 torcând lână şi in a făurit lucru folositor cu mâinile sale.
14 Era ca o corabie ce face negoţ în depărtare:

29,27 Altă lecţiune pentru primul stih, nereţinută de Rahlfs: „Spurcăciune omul drept pentru cel nedrept."

31,10-31 *Portretul „femeii bărbătoase".* În LXX, portretul „femeii viteze" (*litt.* „bărbătoase"), care încheie culegerea, formează un tot unitar, fără nici o întrerupere pe parcurs. În TM, acest poem final este organizat după literele alfabetului: sunt 22 de versete – câte litere are alfabetul ebraic. Înţelepciunea capătă aici trăsăturile concrete şi vii ale unei femei, stăpână exemplară a casei. ♦ „Femeia bărbătoasă" sau „femeia virilă" (gr. γυνὴ ἀνδρεία; lat. *mulier virilis*) va deveni un *topos* al literaturii creştine timpurii, iar acest poem de la sfârşitul Proverbelor va fi jucat un rol esenţial în conturarea modelului de sfinţenie feminină. Creştinismul pleacă de la premisa paulină că în Hristos nu mai există „bărbat sau femeie", în sensul diferenţelor sexuale, persoana umană îndumnezeită depăşind acest stadiu natural bipolar. Cea care inaugurează seria „femeilor bărbătoase" este Tecla, discipola apostolului Pavel, care preferă martiriul decât să se lepede de credinţă şi care va deveni model al majorităţii biografiilor feminine din primele secole (*cf.*, pe larg, C. Bădiliţă, „Chipuri şi biografii feminine în secolele IV-V", în Grigore de Nyssa, *Viaţa sfintei Macrina*, Bucureşti, 2004, pp. 69-107). ♦ Interpretarea patristică a acestui pasaj este deopotrivă ecleziologică şi spirituală: „femeia bărbătoasă" simbolizează Biserica, soţia-model a lui Iisus. Ea încarnează, pe rând, rolurile de martiră, soţie şi mamă ideală (*Epit.* 31,12). ♦ În liturgia romană pericopa se citeşte, de exemplu, în sărbătoarea sfintei Marta (29 iulie).

31,10 „femeia bărbătoasă": „curajul", „bărbăţia" (gr. ἀνδρεία), este una din virtuţile cardinale proclamate de filozofia greacă. Expresia „femeia bărbătoasă" mai apare în Sir. 26,2 şi 28,15. ♦ TM are „femeia vrednică/puternică".

31,11 Augustin interpretează nuanţa războinică a versetului: „Biserica jefuieşte lumea, ia de peste tot prada demonului" (*Serm.* 37,4).

31,13 „torcând": TM are „ea caută". ♦ În tradiţia alexandrină, lâna şi inul sunt asociate contemplării realităţilor corporale, respectiv spirituale. Simbolismul este inversat la Didim (*Epit.* 31,6; Evagrie, *Schol. Pr.* 373; Augustin, *Serm.* 37).

31,14 Unele manuscrise adaugă, după „traiul", „de departe". ♦ TM are „îşi aduce pâinea de departe". ♦ Pentru Hipolit, această femeie-corăbier simbolizează Biserica adunând şi împărţind comoara cerului (BA, p. 339).

ea își agonisește traiul
15 și se scoală de cu noapte
și dă casei de mâncare
și slujitoarelor de lucru.
16 A văzut un ogor și l-a cumpărat,
din roadele mâinilor sale a sădit o moșie.
17 După ce și-a încins bine mijlocul,
și-a întărit brațele pentru muncă.
18 A gustat [și știe] că-i bine să muncești,
și nu se stinge toată noaptea lampa ei.
19 Brațele și le întinde spre cele de folos,
iar mâinile și le reazemă pe fus.
20 Mâinile și le-a deschis pentru cel sărman
și a întins rodul către cel sărac.
21 Bărbatul ei nu-și face griji pentru cele de acasă, atunci când întârzie pe undeva,
căci toți cei din preajma ei au cu ce se îmbrăca.
22 Haine căptușite a croit pentru bărbatul ei,
iar pentru ea, veșminte de in și porfiră.
23 Bărbatul ei atrage privirile de la porți
când se așază la adunare cu bătrânii locuitorilor din ținut.
24 Ea a țesut pânze subțiri și le-a vândut,
și cingători pentru canaaneni.
25 A deschis gura chibzuit și cu rost

31,15 ♦ „și se scoală de cu noapte": traducătorul BA are, nejustificat, „e încă în picioare la căderea nopții". În acest caz, LXX ar fi diferit de TM. Dar traducerea corectă este aceea propusă de noi, care coincide și cu sensul TM. ♦ „și dă casei": *litt.* „a dat casei".
31,16 „moșie": sau „domeniu". TM are „vie".
31,17 „pentru muncă": „plus" LXX.
31,21 TM are: „Nu se teme de zăpadă pentru casa ei, căci toți au haine căptușite/duble."
31,22 „căptușite": *litt.* „duble". Veșmânt de lux, foarte scump. ♦ „Haina dublă" a fost interpretată ca simbolizând dubla natură a lui Hristos, divină și umană (Augustin, *Serm.* 37,17; Ambrozie, *Tratatul despre Luca* 8,11). Inul reprezintă lucrurile cerești, iar purpura, Patimile lui Iisus: din amândouă este țesut veșmântul credinței (Ambrozie, *Tobit* 77).
31,24 „pentru canaaneni": unele manuscrise adaugă: „și pentru fenicieni". TM nu are nici „canaaneni", nici „fenicieni", ci, simplu, „negustori". În acea perioadă „canaanenii" îi desemnau pe negustorii ambulanți, de unde echivalarea LXX.
31,25 „A deschis gura chibzuit și cu rost": același vers din TM, 31,26 se află la originea 31,25.28 și 3,16 în LXX.

şi limbii sale i-a pus o rânduială.
26 S-a îmbrăcat în putere şi nobleţe
şi s-a veselit în zilele de pe urmă.
27 Încăperile caselor ei sunt bine acoperite,
şi ea n-a mâncat mâncare nemuncită.
28 Gura şi-o deschide cu înţelepciune şi după rânduială,
milostenia ei i-a crescut copiii şi aceştia au ajuns bogaţi,
iar bărbatul i-a adus laudă:
29 „Multe fiice au dobândit bogăţie,
multe au făcut lucruri grozave,
dar tu le-ai întrecut şi le-ai covârşit pe toate."
30 Mincinoase sunt farmecele şi zadarnică frumuseţea femeii;
dar cea deşteaptă este binecuvântată,
ea să laude frica de Domnul.
31 Daţi-i din roadele mâinilor ei,
iar bărbatul ei să fie lăudat la porţile [cetăţii].

31,27 „mâncare nemuncită": *litt.* „grâne trândave".

31,28 Versetul aglutinează vv. 26 şi 28 din TM.

31,30 Ultimelor două stihuri din LXX le corespunde un singur stih din TM: „femeia care se teme de Domnul e preamărită."

31,31 „mâinilor": lecţiune diferită în unele manuscrise: „buzele ei" (*cf.* 12,14 şi 18,20). ♦ „Bărbatul" din acest ultim verset al Proverbelor va fi identificat de autorul Înţelepciunii cu Solomon însuşi, mirele Înţelepciunii (Înţ. 8,10). ♦ TM are: „iar lucrările ei să o laude la porţi."

ECLEZIASTUL

Introducere

I. O carte stranie... şi o traducere semnată?

Qoheleth sau Ecleziastul, carte „stranie şi admirabilă" în ochii lui E. Renan[1], face parte, după canonul iudaic, din Scrieri (*K^{e}tubhīm*) sau Hagiografe, altfel spus din al treilea grup de cărţi care formează Biblia; repartiţia este deja atestată în secolul al II-lea î.H. de traducătorul grec al Înţelepciunii lui Iisus Sirah, în prolog: la Lege şi la Profeţi se adaugă „cele ce le urmează" (v. 1), „alte cărţi ale părinţilor noştri" (v. 10). Contururile vagi ale acestui grup au contribuit poate la formularea unei definiţii negative: ansamblul cărţilor care nu intră în primele două categorii; în procesul formării canonului ebraic, *Qoheleth* (împreună cu Cântarea Cântărilor) a suscitat discuţii din punctul de vedere al includerii sale în corpusul de Scrieri. Studiile lui D. Barthélemy sau J. Trublet au arătat statutul delicat al acestei cărţi[2]. Totuşi, fragmente din *Qoheleth* există pe unul dintre sulurile peşterii IV de la Qumran (4Q109 şi 4Q110); ele sunt nu doar documente ale variantelor de text, ci şi o mărturie importantă a apartenenţei acestei cărţi, în secolul al II-lea î.H., la „Scrierile" comunităţii eseniene, mai înainte de a fi dobândit un statut canonic în iudaism.

În Biblia ebraică, *Qoheleth* face parte din cele cinci *m^{e}ghillōth*, cele cinci „suluri" folosite la sărbătorile evreieşti – după o tradiţie destul de târzie, de vreme ce Talmudul din Babilon aşază Cartea Ruth în fruntea Scrierilor (*Baba bathra* 14b) şi pare să considere Cântarea Cântărilor, *Qoheleth* şi Plângerile ca un grup distinct (*Berakōt* 57b). Cele cinci cărţi sunt: Ruth, Cântarea Cântărilor, Plângerile, *Qoheleth* şi Ester. Cu certitudine *Qoheleth*

1. E. Renan, *L'Ecclésiaste. Un temps pour tout*, reed., Paris, 1990.

2. D. Barthélemy, „L'état de la Bible juive depuis le début de notre ère jusqu'à la deuxième révolte contre Rome", în : J. D. Kaestli şi O. Wermelinger (ed.), *Le Canon de l'Ancien Testament. Sa formation et son histoire*, Geneva, 1984, pp. 9-45; J. Trublet, „Constitution et clôture de canon hébraïque", în: Chr. Theobald [ed.], *Le Canon des Écritures. Études historique, exégétiques et systématiques*, Paris, 1990, pp. 77-187.

a devenit abia târziu lectura pentru sărbătoarea Corturilor, de vreme ce tratatul deutero-talmudic *Maseket Soferim* nu menţionează cartea în lista de lecturi liturgice. În liturgia din diaspora, *Qoheleth* a înlocuit cartea lui Baruch, rezervată mai înainte acestei sărbători: „Daţi citire acestei cărţi [...] în casa Domnului în ziua Sărbătorii şi în zilele cuvenite" (Bar. 1,14). Uzul liturgic a asigurat celor cinci cărţi un loc important, ceea ce explică şi numărul mare de targumuri ale cărţii *Qoheleth* care ne-au parvenit, în mod deosebit numeroasele manuscrise de tradiţie yemenită[3].

În scrierile Bibliei greceşti a prevalat o altă ordine: cele trei manuscrise în unciale, *Vaticanus*, *Sinaiticus* şi *Alexandrinus*, prezintă următoarea succesiune: Psalmii, Proverbele, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor. În felul acesta se alcătuieşte trilogia solomoniană (Prov., Ecl., Cânt.), de care se foloseşte tradiţia patristică pentru a defini etapele cunoaşterii şi ale vieţii spirituale. În Prologul la cărţile Regilor, din Vulgata, Ieronim prezintă diversele grupe de cărţi ale Vechiului Testament; caracterul pseudoepigrafic al cărţilor este important în clasificarea Hagiografelor: „Prima carte este cea a lui Iov, a doua cea a lui David... În al treilea rând vine Solomon, care cuprinde trei cărţi: Proverbele, pe care [evreii] le numesc Parabole sau *Masaloth*, Ecleziastul sau *Coeleth* şi Cântarea Cântărilor, pe care o desemnează cu titlul *Sirassirim*"; Ieronim plasează aşadar Înţelepciunea lui Solomon printre apocrife.

Redactarea cărţii *Qoheleth* este plasată pe la jumătatea secolului al III-lea î.H. – altfel spus în vremea când Tora era tradusă la Alexandria –, iar traducerea ei în limba greacă, la începutul secolului al II-lea d.H. (după 70 d.H., anul cuceririi Ierusalimului de către Titus şi al distrugerii Templului, şi probabil înainte de revolta lui Bar-Kokhba din 132-135). Aproximativ cinci secole separă cele două texte, dar merită puse în valoare două puncte comune: în primul rând, procesul de elenizare a iudaismului, care a început o dată cu instalarea monarhiilor elenistice de la sfârşitul secolului al IV-lea. Amprenta elenismului asupra comunităţilor evreieşti, la Alexandria, dar şi în Palestina, devine tot mai puternică, iar studiile lui M. Hengel asupra Iudeei din primul secol d.H. dezvăluie în ce măsură limba greacă a marcat viaţa evreilor de la Ierusalim şi din diaspora. O dată cu limba, pătrund cultura, formele de gândire, dar şi de putere. Încă din timpul domniei lui

3. *Vide* M.Taradach şi J. Ferrer (ed.), *Un Targum de Qohélet. Editio Princeps du LMS. M-2 de Salamanca. Texte araméen, traduction et commentaire critique*, Geneva, 1998, pp. 17-30.

Antiochus al IV-lea Epiphanes, rezistenţa Macabeilor a vrut să impună limite unei civilizaţii care îşi asumase dreptul de a face din Templu un templu al lui Zeus. Tocmai de aceea, al doilea punct comun între textul grecesc şi cel ebraic al Ecleziastului îl reprezintă faptul că ele au fost produse în două perioade de criză, chiar dacă situaţiile istorice diferă mult. Pentru *Qoheleth*, M. Hengel a descris în ce fel cartea dezvăluie „începutul crizei religioase la evrei". Iudeea, în perioada elenistică, se bucura de o oarecare prosperitate, care se întrezăreşte în carte, fie şi într-o formă critică (2,8; 5,9; 7,12; 10,19), dar se afla cu siguranţă într-o situaţie de subordonare şi conflict.

În anul 70 d.H., al doilea Templu este distrus, iar Iudeea devine provincie romană. Faptul reprezintă o zdruncinare profundă, de pe urma căreia va căpăta o importanţă centrală iudaismul rabinic. J. Neusner i-a definit trăsăturile principale, în primul rând locul central pe care îl ocupă studierea Torei, socotită ca o adevărată formă de cult. Se pare că traducerea în greacă a cărţii *Qoheleth* s-a făcut în acest mediu rabinic, în Palestina sau chiar în comunităţile din preajmă; această carte de înţelepciune se citeşte pe fundalul unei noi definiri a înţelepciunii, care este fără îndoială marcată de elenism (iar lexicul grecesc al Ecleziastului îi poartă urmele), dar se centrează pe studierea Legii pornind de la textele în curs de canonizare. Se conturează acum, în trecerea de la ebraică la greacă, ceea ce am numit dublul orizont al textului: universalizării, ştergerii graniţelor prin întâlnirea dintre culturi produse în epoca elenistică, îi succedă o nouă instituţionalizare a religiei, în care înţelepţii, rabinii ocupă un loc hotărâtor. În vremea unei asemenea schimbări culturale şi religioase, ce semnificaţie are o traducere, mai mult încă – o traducere literală a unei cărţi biblice?

Spre deosebire de Înţelepciunea lui Iisus Sirah, al cărei prolog ne oferă un nume de autor şi o dată, textul grecesc al Ecleziastului nu are nici un fel de semnătură. Comentatorii moderni atribuie traducerea cărţii lui Aquila din Pont; sub numele lui Aquila se ascunde probabil anturajul acestuia, şcoala căreia îi aparţinea, ceea ce sugerează că un traducător trebuie să se supună unui anumit set de reguli de traducere. Abordările cele mai recente ale subiectului se caracterizează toate prin prudenţă, dar nimeni nu poate evita referirea la Aquila.

Mai multe mărturii antice ne dau informaţii asupra lui Aquila, iar unele elemente concordă, chiar dacă rămân în fond imposibil de verificat. După Irineu (*Aduersus haereses* III, 21, 1), Epifanie (*Tratatul despre greutăţi şi măsuri* 13) şi un text apocrif, *Dialog între Timotheu şi Aquila*, personajul –

prozelit evreu – era originar din Pont. Cu destule detalii, ultimele două texte îl prezintă ca fiind înrudit cu împăratul Hadrian şi aflându-se în acelaşi timp cu acesta la Ierusalim, aşadar în anii 130. Istoricul roman Cassius Dio indică drept cauză a revoltei conduse de Bar-Kokhba intenţia lui Hadrian de a face din Ierusalim o aşezare romană cu numele Aelia Capitolina (*Istoria romană* 69, 12). În contact cu mediile rabinice, Aquila a oferit o nouă versiune a Bibliei greceşti; dorinţa de a avea o nouă traducere făcută în interiorul iudaismului poate fi justificată de o neîncredere faţă de Septuaginta, ale cărei libertăţi faţă de textul ebraic erau de mult timp recunoscute şi care devenise „carte" a comunităţilor creştine. *Hexapla* lui Origen, dar şi, de pildă, răspunsul pe care Origen i-l adresează lui Africanus în legătură cu episodul Suzanei din Cartea lui Daniel, precum şi numeroase menţionări ale personajului în Talmud, atestă acest rol al lui Aquila. Câteva fragmente din „Biblia lui Aquila" descoperite în geniza din Cairo demonstrează locul deţinut de această versiune în comunităţile evreieşti până în epoca medievală. N. De Lange a editat şi tradus pasajul din Ecleziast (2,13-23) găsit pe unul din palimpsestele din geniză[4]: textul grecesc este transliterat în ebraică şi pare să fie o adaptare a textului Ecleziastului în greaca medievală. În fine, un document oficial confirmă încă o dată locul ocupat de opera lui Aquila: *Novella* 146 a lui Iustinian, din 553, autorizează comunităţile evreieşti să folosească în liturgie Biblia lui Aquila.

Opera lui Aquila nu a ajuns până la noi decât într-o formă fragmentară, chiar dacă datelor hexaplare li s-au adăugat fragmentele descoperite în geniză (3Rg. 21,9-17; 4Rg. 23,12-27; versete din Psalmi, dintre care cele mai întinse pasaje sunt Ps. 91,1-10; 95,7-13; 101,16-29; 102,1-13).

Într-un capitol din *Les devanciers d'Aquila* (Vetus Testamentum Supplementum 10, Leiden, 1963), D. Barthélemy, comparând textul Ecleziastului din Septuaginta cu diferitele pasaje şi lecţiuni păstrate din Biblia lui Aquila, rămâne la concluzia că textul trebuie să-i fie atribuit lui Aquila: lui i-a revenit aşadar traducerea cărţii *Qoheleth* în limba greacă, o dată ce a fost recunoscută drept canonică. Două criterii au jucat un rol decisiv: traducerea lui *gam* prin καί γε (care plasează textul lui Aquila în seria primelor revizuiri ale LXX) şi folosirea lui σύν adverbial ca echivalent

4. N. R. M. De Lange, „Two Genizah Fragments in Hebrew and Greek", în: J. A. Emerton şi S. C. Reif (ed.), *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E. I. J. Rosenthal*, Cambridge, 1982; *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah*, Tübingen, 1996, cap. IX, „A Greek Translation of Kohelet (Ecclesiastes)".

pentru *'eth*, particula plasată înaintea complementului direct. Barthélemy sugerează că traducerea acestei cărţi este o operă de tinereţe a lui Aquila. K. Hyvärinen (*Die Übersetzung von Aquila*, Lund, 1977, p. 99) se opreşte mai degrabă la ideea că Ecleziastul a fost tradus pentru prima dată în anii 70 şi că Aquila a revizuit mai apoi această traducere. La acestea se adaugă o altă ipoteză, legată de mărturia lui Ieronim: opera lui Aquila ar fi avut două ediţii.

II. Compoziţia şi retorica textului

Carte de mici dimensiuni, *Qoheleth-Ecleziastul* se prezintă în Bibliile moderne în douăsprezece capitole. D. Barthélemy a studiat „tradiţiile antice ale împărţirii textului biblic al Torei" (G. Dorival şi O. Munnich [ed.], *„Selon les LXX". Hommage à Marguerite Harl*, Paris, 1995, pp. 27-52) şi a arătat legătura dintre aceste decupaje ale textului şi utilizarea lui liturgică în sinagogă. Midraş Rabbah la cartea *Qoheleth* o împarte în patru secţiuni: graniţa dintre secţiunile 1 şi 2 este mai puţin precisă decât următoarele, dar pare să fie după 3,12; a doua secţiune începe aşadar la 3,13, a treia la 7,1, iar a patra la 9,7. Indicate doar în Midraş, aceste împărţiri nu sunt explicate şi provin fără îndoială dintr-o tradiţie mai veche. Cele opt omilii ale lui Grigore al Nyssei consacrate Ecleziastului, a căror arhitectură viguroasă sugerează că este vorba de o operă încheiată, se referă la Ecl. 1,1 – 3,12-13, acoperind prima parte a cărţii biblice, în care Grigore al Nyssei include şi versetul 3,13 (care formează cu versetul precedent o unitate sintactică). Câteva veacuri mai târziu, Isodad din Merv, ale cărui interpretări sunt în mare măsură tributare exegezei lui Theodor al Mopsuestiei, propune la începutul comentariului său la Ecleziast o divizare în trei părţi, fără a preciza totuşi care sunt delimitările. Propunerile formulate în ultimele decenii de către exegeţi asupra unităţii şi compoziţiei acestei cărţi sunt îndeajuns de diferite pentru a contura dificultatea demersului de determinare a unităţilor semnificative în interiorul unui text non-narativ.

Comparaţia este omniprezentă în Ecleziast, iar G. S. Ogden (în două articole apărute în *Journal of Biblical Literature*[5]) a demonstrat în ce fel folosirea comparaţiei constituie un mod de gândire al Ecleziastului şi îi structurează etapele de reflecţie. În plan sintactic, aceasta se concretizează

5. „The Better proverb, rhetorical criticism and Qo", *JBL* 96, 1977, pp. 489-505; „Qo's use of the «nothing is better» form", *JBL* 98, 1979, pp. 339-350.

diferit: construcția ὡς... οὕτως sau ὥσπερ... οὕτως (3,19; 5,15; 11,5) introduce imaginile tradiționale și se poate reduce la o singură marcă de subordonare, ὡς (5,14; 9,2.12; 12,11). Cel mai adesea însă, comparația ia forma unui *Tōb-Spruch* (*Better-Proverb*), după expresia lui W. Zimmerlis care identifică, sub această denumire, una dintre modalitățile de exprimare a înțelepciunii („Ort und Grenze der Weisheit im Rahmen der alttestamentlichen Theologie", în: *Les Sagesses du Proche-Orient ancien*, Paris, 1963, pp. 129-136). În Ecleziast, aceste propoziții sunt calchiate după ebraică, secvența *ṭōbh... min...* fiind tradusă prin ἀγαθόν... ὑπέρ (sau ἀγαθόν... ἤ); șaisprezece afirmații din Ecleziast au această formă, iar opt dintre ele sunt grupate în pasajul 7,1-11. Se adaugă formele implicite de comparație, precum și echivalentele lor negative: οὐκ ἔστιν ἀγαθόν (2,24; 3,12.22; 8,15); în construcțiile de tipul acesta, ceea ce urmează după sintagmă sugerează că există cel puțin o excepție de la formularea negativă (în 2,24, îi răspunde afirmativul ἀγαθόν; în 3,12.22 și 8,15, îi urmează εἰ μή, „cu excepția", „decât"). Temele comparației sunt felurite, de vreme ce Ecleziastul a dorit să vadă totul și să experimenteze totul: diversificarea comparației poate fi înțeleasă ca o manieră de a ilustra acest „tot", repetat cu insistență. Mai presus de toate însă, comparațiile se integrează discursului și îl justifică, iar propozițiile introduse prin ὅτι le semnalează pertinența. Înțelepciunea Ecleziastului cântărește așadar și evaluează ce este bine și ce este *mai* bine și se confruntă cu caracterul exclusiv al Legii care funcționează prin porunci și interdicții.

Comparația este și una dintre trăsăturile autobiografice, privindu-l chiar pe cel care vorbește: în câteva rânduri, el își pune întrebări asupra succesorului său și se compară – fără modestie – cu predecesorii săi. Comparația se integrează într-un discurs la persoana întâi care unifică textul. Traducătorul în limba greacă reproduce cu fidelitate diferitele mărci ale persoanei întâi din textul cărții *Qoheleth*. Alături de numeroase verbe la această persoană, sintagma ebraică alcătuită din verb la persoana întâi + *'anī*, pronumele subiect de persoana întâi, este tradusă sistematic în greacă prin sintagma verb + ἐγώ („eu [însumi]", „chiar eu"). Mai mult decât atât, traducătorul transpune în greacă sufixele pronominale ebraice, cu precădere în expresia καρδία μου, „inima mea" (care apare de douăzeci și două de ori), folosită mai ales în cazul dativ, precedată de prepoziția ἐν, „în". Această abordare a textului îi conferă aspectul unui monolog, al unui discurs interior.

III. Întrebările Ecleziastului. Principalele teme ale cărții

„Deşertăciunea"

„Deşertăciunea deşertăciunilor" este expresia care păstrează în amintiri textul Ecleziastului. Totuşi, chiar dacă ea îşi capătă toată puterea în Ecleziast, această reflecție care prezintă o judecată universală, fără referire explicită la Dumnezeu, e deja prezentă în alte locuri din VT şi se întâlneşte, pe un plan mai larg, cu unele curente filozofice din perioada elenistică.

Ecleziastul foloseşte recurent substantivul ματαιότης, chiar dacă adjectivul corespunzător lipseşte. În Psalmi (ex. 38,6, cel mai apropiat ca sens; 118,37; 143,4.8.11 etc.) şi Proverbe (12,11; 21,6; 26,2; 30,8; 31,30, în afirmații cu sens mai limitat) cele două cuvinte traduc diferiți termeni ebraici, în timp ce în Ecleziast se manifestă o echivalență strictă cu *hebhel* (v. nota la 1,2).

Fie că sunt considerate pesimiste, fie doar banale, aceste declarații apar ca una din temele discursului sapiențial, vizând să-l coboare pe om şi ambițiile lui. Se remarcă lipsa termenilor – şi deci a temei – deşertăciunii în Înțelepciunea lui Sirah (cu o singură excepție, nesemnificativă). Se poate vedea oare în aceasta un indiciu că acestă carte vrea să răspundă Ecleziastului redând toată forța fidelității față de Dumnezeul Legii? Într-un asemenea context, „deşertăciunea" omului nu-şi găsea locul.

Aşadar, Ecleziastul face din această afirmație centrul experienței sale şi o completează dându-i forma unei duble propoziții (nominale, în ebraică şi în greacă): „toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt" (prima ocurență în 1,14). Traducerile şi interpretările pentru a doua parte a versetului din TM sunt numeroase şi divergente, din cauza diferitelor explicații etimologice date cuvântului *r*[e]*'ūth* (vezi nota la 1,14). Folosirea gr. προαίρεσις, *litt.* „căutare, alegere", specifică mai mult sensul acestei acuzații de nebunească deşertăciune, pentru că tinde să-l facă pe om răspunzător de ea; intrăm astfel în sfera unei antropologii.

Tema regală şi critica regalității

În primul verset al cărții, numele lui Solomon nu e rostit, spre deosebire de versetele introductive ale celorlalte cărți care îi sunt atribuite (Prov. 1,1; Cânt. 1,1) şi de titlul ultimei cărți solomoniene, „Înțelepciunea lui Solomon". Comentatorii antici, atât evrei cât şi creştini, se grăbesc însă, într-un anume

sens, să-i restituie cartea pentru a completa desemnările perifrastice care îl înlocuiesc în text.

Vorbirea la persoana întâi, recurentă în carte, face din afirmaţiile succesive un „cuvânt al regelui”, mai cu seamă în cap. 2. Comentatorii moderni ai TM istoricizează aceste versete, găsind în ele portretul unui rege elenistic, mai ales unde se menţionează impozitele şi bogăţiile care vin din provincii (*e.g.* 2,8).

În culturile antice există o legătură strânsă între regalitate şi scrierile sapienţiale, regele apărând ca figura înţeleptului. Dar ne putem întreba dacă, în Ecleziast, legătura cu istoria lui Israel nu este una critică: cuvintele regelui exprimă o întrebare asupra exercitării puterii; în două rânduri (4,13-14; 9,14-15) figura săracului devine antiteza regelui şi ne e sugerată ca simbol al unei mai mari înţelepciuni. Textul grecesc întăreşte această linie critică: alegerea unor anumite cuvinte, care poate apărea ca rezultatul unei uniformizări a limbajului biblic, creează de fapt apropieri între istoria regalităţii şi aprecierea ei de către Ecleziast. Aşa e cuvântul-cheie al cărţii – ματαιότης, deşertăciunea: Samuel acuzându-l pe Saul (1Rg. 13,13), Saul, când se autoacuză în faţa lui David (1Rg. 26,21), David recunoscându-şi păcatul în faţa lui Dumnezeu (1Par. 21,8) folosesc verbul corespunzător ματαιοῦσθαι, ca şi în acuzaţia colectivă adusă lui Israel şi lui Iuda (4Rg. 17,15). TM nu are aceeaşi uniformitate. Deşertăciune nebunească: aceasta e judecata asupra acţiunii regilor.

Puterea arbitrară a regilor pare pusă în cauză şi prin intermediul unei citări: „după cum grăieşte un rege puternic” (8,4): ultimele două cuvinte definesc puterea lui Solomon în 3Rg. 4,21 (şi aici TM are doi termeni diferiţi).

Importanţa temei regale în Ecleziast trebuie pusă în paralel cu portretele contrastante ale lui Solomon pe care le găsim la scriitorii evrei din perioada elenistică la începutul erei noastre, de exemplu în Targum şi la Flavius Iosephus. Unele interpretări din Targumul la *Qoheleth* merg tot în sensul unei critici aduse regalităţii, chiar dacă Solomon nu e atins personal de ea, de vreme ce apare ca profetul care vesteşte decăderea regalităţii: este denunţată mai ales ruptura dintre cele două regate – de Nord şi de Sud. Singura domnie lăudată este cea a lui Iezechia. Flavius Iosephus (*AI* VIII, 1-7) insistă îndeosebi asupra înţelepciunii şi pietăţii lui Solomon.

Dar regele nu e singurul om cu putere: reflecţia înţeleptului tinde să generalizeze, denunţându-i pe cei puternici: regelui îi sunt asociaţi „mai-marii”, „căpeteniile”, iar expresiile din 5,7 desemnează, poate, o ierarhie administrativă apăsătoare. Eventualitatea din 10,4 („Dacă duhul celui puternic

se suie împotrivă-ţi") pare a arăta puterea ca pe o ameninţare mereu posibilă. Asociată cu bogăţia, puterea este asuprire, silnicie (συκοφαντία în 4,1 şi 5,7); opoziţia dintre bogat şi sărac, foarte prezentă în Proverbe şi Sirah, apare în Ecleziast ca antiteza dintre rege şi sărac (9,14-15): rezistenţa acestuia e repede uitată, poate că cei puternici au ultimul cuvânt.

Pesimismul Ecleziastului. Bogăţia şi originalitatea vocabularului privind oboseala, truda

Prima marcă a pesimismului se află în recurenţa aceluiaşi lexic negativ: μόχθος, „trudă", apare de 21 de ori, iar verbul corespunzător de 13 ori. Aceste cuvinte cu sens puternic, ce fac legătura între muncă şi oboseală, sunt atestate în limba clasică mai ales la poeţi şi la tragici. De asemenea, familia de cuvinte reprezentată în carte prin ἔγκοπος (1,8) şi κόπωσις (12,12) aparţine registrului hiperbolic al suferinţei şi epuizării: limba clasică, mai ales în tragedii, foloseşte mai ales κόπος, care denotă, etimologic, gestul lovirii pieptului cu ocazia unui doliu. Intră deci în această suferinţă o anume violenţă, lucru confirmat de folosirea lui περισπασμός (1,13; 2,23.26 etc.) şi a verbului corespunzător (1,13; 3,10; 5,19), din familia verbului σπάω, „a trage, a sfâşia". Într-o expresie (2,23) i se adaugă ἄλγεμα, care în alt loc exprimă rezultatul unei prea mari voinţe de a şti (1,18). Suferinţa pare deci a fi consecinţa inevitabilă a activităţii înţelepţilor.

Toată viaţa omului, şi mai ales viaţa celui care încearcă să înţeleagă, sunt deci definite prin suferinţă. Versiunea greacă, alegând un vocabular mai poetic, ce face ecou strigătelor eroilor tragici, accentuează această percepere negativă a existenţei. Totuşi, spune Ecleziastul, aceasta nu e incompatibilă cu bucuria.

O fericire greu de definit

Psalmii propun definiţii ale fericirii folosind expresia recurentă „fericit omul". Ecleziastul foloseşte termeni care par marcaţi de ambiguitate: εὐφραίνειν şi substantivul corespunzător, εὐφροσύνη, pun mai mult accentul pe ceea ce este obiectul bucuriei, veseliei: pâinea (9,7), vinul (10,9), a mânca şi a bea (8,15) dau un conţinut plăcerii de a trăi; termenii sunt asociaţi cu ospeţele, cu sărbătorile (conotaţie care apare deja în poemele homerice). Dar astfel ajungem foarte repede la limitele, ba chiar la contradicţiile „bucuriei": ea nu depăşeşte sfera activităţilor omeneşti (*cf.* 2,10; 3,22) şi prin urmare coexistă cu „truda", prin care Ecleziastul defineşte de la început existenţa omului

(1,3). Astfel găsim de două ori expresia „inima mi s-a desfătat în toată truda mea" (2,10; 5,18).

Expresia „să mă înstăpânesc" din 2,3 sugerează totuşi o hotărâre de cumpătare, pe linia eticii elenistice, a cărei amprentă o poartă mai multe cărţi sapienţiale. Sensul moral al verbului κρατεῖν, „a fi stăpân, a se înstăpâni, a domina", atestat în toată literatura greacă, folosit în Ecleziast, arată că suntem departe de veselia care însoţeşte sărbătorile şi ospeţele în Pentateuh.

Această întrebare asupra fericirii explică de ce Ecleziastul nu încetează să definească ce este bun. El apreciază ce este bun mai ales prin comparaţie, folosind structura: „bun, mai presus de..." sau „mai bun este... decât...". Înţelepciunea însăşi e insistent calificată drept „bună", mai bună decât puterea, războiul etc. (9,16.18). Ca răspuns la întrebarea din 6,12, tot începutul cap. 7 e structurat de o serie de astfel de comparaţii. Apare limpede că ceea ce este bun pentru om nu este întotdeauna asociat cu plăcerea (7,2-5).

Râsul este menţionat de patru ori, asociat mai degrabă cu nechibzuinţa (7,6) şi cu rătăcirea (2,2). Nici formularea despre râset de la 10,19 nu e lipsită de ambiguitate, căci e limitată la satisfacţia imediată. Prin circumspecţia cu care priveşte râsul, Ecleziastul se înscrie pe linia moraliştilor, iar comentatorii lui, atât evrei cât şi creştini, se grăbesc să-i calce pe urme.

Locul lui Dumnezeu şi problema răsplăţii

Dumnezeu este des amintit în Ecleziast, dar imaginea Lui pare enigmatică. De altfel, în această privinţă, versiunea greacă e foarte apropiată de TM. Afirmaţia că omul trebuie să se teamă de Dumnezeu şi categoria celor ce se tem de Dumnezeu e frecventă în text, dar despre ce teamă ar fi vorba? Este afirmată limpede distanţa dintre Dumnezeu şi oameni: „Dumnezeu este în cer, iar tu pe pământ" (5,1). Expresia „sub soare" se îmbogăţeşte astfel cu o nouă conotaţie care, dincolo de cosmologie, sugerează o separare clară între cer şi pământ. Dar mai cu seamă caracterul contradictoriu al „darurilor" lui Dumnezeu este cel care adaugă o notă severă temerii de Dumnezeu. Dumnezeu este adesea subiectul verbului „a da" – dar ce dă, şi cui? La 2,26 darul se referă la o retribuţie dreaptă, care distinge între „omul bun" şi „păcătos": celui dintâi îi dă înţelepciune, iar celui de-al doilea, frământare. Dar în capitolul următor Ecleziastul spune: „Am văzut frământarea pe care Dumnezeu le-a dat-o fiilor omului, ca să se frământe în ea" (3,10-11). Targumul rectifică universalitatea unui astfel de „dar", păstrându-l pentru cei răi. Comentatorii creştini încearcă şi ei să atenueze imaginea scandaloasă a unui Dumnezeu

care ar pricinui nefericirea oamenilor. Grigore al Nyssei (*Hom.* VIII, 7) face deosebirea între capacitatea de a discerne pe care o dă Dumnezeu şi proasta ei folosire de către oameni. Evagrie asimilează „frământarea" cu reprezentările sensibile pe care Dumnezeu, în pedagogia Sa, le-a dat oamenilor (*Scholii, ad loc.*).

Folos şi suferinţă par amestecate în mod straniu în „partea" pe care Dumnezeu i-o stabileşte omului şi acest lucru pune iarăşi în criză idealul înţelepciunii şi chiar valoarea existenţei (4,2-3; 6,3). Altă noţiune e şi mai grăitoare în privinţa unei drepte răsplătiri a faptelor, chiar şi după moarte: este amintit „sălaşul morţilor" (Hadesul), locul în care, conform tradiţiei, merge tot omul (9,10), dar există un termen mai frecvent care, într-un anume sens, îl concurează: συνάντημα, „soarta" – TM *miq^{e}reh* (3,19; 2,14-15; 9,2-3 etc.). În felul acesta apare ideea a ceea ce se petrece accidental, întâmplător. În Ecleziast această soartă e prezentată ca inevitabilă şi există un fel de hiat între rolul atribuit lui Dumnezeu şi această percepere a existenţei, apropiată, poate, de noţiunile greceşti de „hazard" sau „destin". Targumul, care atribuie un loc important temei judecăţii de pe urmă şi a gheenei, respinge această idee, care desfiinţează deosebirea dintre bun şi rău[6].

Nechibzuitul şi înţeleptul: elemente ale unei antropologii

Antiteza ἄφρων/σοφός este prezentă în toată cartea, dar folosirea unor forme interogative sau a unor comparaţii arată că opoziţia nu este, poate, atât de exclusivă, că distincţia e prea simplă ca să acopere experienţele întregii vieţi. Fiecare din aceste cuvinte e însoţit de o serie de sinonime care îi definesc conotaţiile. Alături de „nechibzuinţă", „sminteală" apar rătăcirea, neghiobia, prostia, nelegiuirea, întunericul. Cu privire la înţelepciune, efortul de a o defini este mai dezvoltat, iar versiunea greacă prezintă unele opţiuni lexicale ce pun accentul asupra interiorităţii omului şi asupra exercitării libertăţii.

Înţelepciunea e legată de ştiinţă, iar dobândirea acesteia duce de la observarea realităţii la o cunoaştere ale cărei limite sunt lesne percepute. O

6. Totuşi, eliminând ideea simplistă a unei retribuiri mecanice imediate şi materiale, care ar fi putut rezulta dintr-o lectură superficială a cărţilor sapienţiale anterioare, Ecleziastul realizează o purificare a orizontului de aşteptare pe care se va putea aşeza revelaţia despre soarta omului după moarte aşa cum apare în ultimele cărţi ale Vechiului Testament (Dan. 12, 2Mac., Înţelepciunea lui Solomon) şi care va fi dezvoltată în Noul Testament. (n. trad.)

serie de verbe insistă asupra fazei de observaţie: „a vedea", „a căuta", „a cerceta", „a privi": este examinată realitatea întreagă, după cum atestă expresia „sub soare". Cunoaşterea, ştiinţa care rezultă nu are contururi precise, dar se regăseşte tema ştiinţei cvasi-enciclopedice a lui Solomon, evocată în 3Rg. 5,9-14.

Sunt unele calităţi care definesc înţelepciunea: termenul ἀνδρεία, „curajul, cutezanţa", echivalează ebr. *kiš^{e}rōn*, „folos, avantaj, reuşită", iar în 2,21 e asociat cu „înţelepciunea şi cunoaşterea": absent din Pentateuh, rar în celelalte cărţi sapienţiale, apare mai ales în cărţile Macabeilor. Menţionarea repetată a curajului, a cutezanţei în Ecleziast trimite la tradiţia filozofică greacă, dar şi la realitatea istorică iudaică a răscoalelor Macabeilor.

Două cuvinte marchează locul voinţei în sfera înţelepciunii omeneşti: θέλημα „voinţa" (5,3; 12,1.10) este mereu cea a omului în textul grecesc, pe când ebr. *ḥēpheṭ* desemnează, la 5,3, favoarea, bunăvoinţa, pe care Dumnezeu nu o dă celor nechibzuiţi. În Psalmi şi în Macabei, θέλημα desemnează voinţa lui Dumnezeu: „a face voia lui Dumnezeu" (Ps. 39,9; 142,10) defineşte pentru om un mod de viaţă şi acesta e unul din sensurile în care se dezvoltă folosirea cuvântului în NT. Προαίρεσις, „alegere", „căutare", apare mai ales în refrenul „căutare de vânt", dar şi în „căutarea inimii" (2,22). În logica textului grecesc, „deşertăciunea" pare a ţine de om şi de acţiunile lui, deci e rezultatul alegerii lui. Acest lexic al voinţei, al alegerii, ca şi repetarea expresiei „în inima mea" arată că Ecleziastul observă interiorul omului în aceeaşi măsură în care e atent la ce se petrece pe suprafaţa pământului. Cuvântul συνείδησις, „conştiinţă, sine" (10,20), dă mărturie pentru schimbarea care se petrece în literatura de înţelepciune: criteriile de apreciere a conduitei omului se află mai puţin în actele exterioare şi mai degrabă în atitudinea lăuntrică.

Portretul înţeleptului e completat de εὐτονία (7,7), „vlagă", „vigoare". Se introduce astfel în textul biblic concepţia greacă, medicală şi filozofică, a dreptei tensiuni dintre trup şi suflet.

O reflecţie elaborată asupra timpului

Vocabularul temporalităţii în Ecleziast se impune întâi prin bogăţia sa şi prezintă întreaga paletă a modurilor de a percepe timpul: timp fizic, cosmic, timp al existenţei umane şi modul în care omul percepe conştient timpul.

Capitolul 1 dă imagini ale timpului cosmic: răsăritul şi apusul soarelui, succesiunea generaţiilor. Este un timp repetitiv şi identic cu sine, pe care

Ecl. 1,6 îl defineşte prin imaginea cercului. Mai departe, termenul κάθοδος (6,6; 7,22) trimite tot la măsurarea timpului fizic în sensul în care limba clasică foloseşte περίοδος, „ciclu, perioadă, vreme". La 7,22, κάθοδος e folosit în paralel cu adverbul πλειστάκις, „de multe ori, adesea", hapax în LXX, încă un mod de a caracteriza aspectul periodic al timpului.

Viaţa umană e privită în totalitatea duratei ei, în primul rând prin expresia „în [tot] numărul zilelor din viaţa lor" (2,3; 5,7) şi a variantelor ei. În interiorul vieţii omului, Ecleziastul e atent şi la diferitele ei momente: tinereţea (11,9) etc. e pusă în opoziţie cu ceea ce e numit doar metaforic bătrâneţea sau moartea: interpretarea cea mai curentă a pasajului 12,1-7 e un tablou al decăderii legate de bătrâneţe.

În fine, dincolo de fiecare existenţă individuală, ceea ce îl nelinişteşte pe Ecleziast e sensul succesiunii generaţiilor (urmaşii – 2,18; 3,22 sau cei dinainte – 1,10.16; 2,7.9 etc.). Putem citi, sau nu, în filigranul acestor referinţe la trecut sau la viitor aluzii la istoria regalităţii; oricum, toate aceste expresii fac loc linearităţii timpului istoric: nu se mai subliniază repetiţia, ci aşteptarea unei schimbări, diferenţa.

Timp şi moment, χρόνος *şi* καιρός

Există o disproporţie flagrantă între apariţia unică a lui χρόνος (3,1, TM *z^e^mān*) şi cele 42 de ocurenţe ale lui καιρός (TM *'eth*). În greaca clasică, în secolele VI-V î.H., acesta din urmă înseamnă clar momentul oportun, favorabil, vremea cuvenită pentru ceva. Mai târziu această specificitate de sens se atenuează şi cei doi termeni tind să devină sinonimi. Totuşi, pentru a distinge sensul lui καιρός în Ecleziast trebuie luate în consideraţie două elemente. În carte el este asociat de două ori cu noţiunea de judecată: momentul/vremea judecăţii (8,5.6), ceea ce ne orientează spre sensul clasic al termenului. La 10,17, complementul de timp πρὸς καιρόν, „la vremea potrivită, la timp", pledează în acelaşi sens, iar Grigore Taumaturgul foloseşte pentru acest pasaj adverbul εὐκαίρως. Acesta aminteşte de conceptul stoic, din perioada elenistică şi de la începutul erei noastre, de εὐκαιρία, „momentul optim", experienţa unui acord între om şi lume. Ne putem întreba dacă traducerea sistematică, de către Aquila, a ebr. *'eth* prin καιρός nu e dublată de un fel de revalorizare a termenului în contact cu unele influenţe filozofice destul de larg răspândite.

Interpretarea eshatologică pe care Targumul sau Ieronim o dau anumitor menţionări ale timpului depinde, fără îndoială, nu atât de sensul distinct al unui termen sau altul, cât de interpretarea globală a textului sau a unor pasaje.

Sunt astfel orchestrate în Ecleziast diferite experiențe ale timpului, iar rezonanțele filozofice pe care expresia lor grecească le suscită contribuie la interesul traducerii lui Aquila.

IV. Interpretări creştine ale Ecleziastului

Titlul grecesc al cărții, Ἐκκλησιαστής, impune o legătură cu ἐκκλησία, „adunare" şi „biserică": raportul etimologic este mereu prezent în scrierile Părinților, chiar dacă nu provoacă decât dezvoltări de mici dimensiuni, de interpretare a unor versete ca aluzii la dezbinările din sânul Bisericii şi la eretici (*e.g.* 3,7).

Există însă o trăsătură comună a comentariilor patristice la Ecleziast, de la Origen la Ieronim şi, prin acesta din urmă, în tradiția latină până în epoca medievală: Ecleziastul este inclus în trilogia solomoniană (Proverbe--Ecleziast-Cântarea Cântărilor), care este asimilată, în procesul de elenizare a creştinismului, celor trei părți ale filozofiei greceşti: etica, fizica şi epoptica sau mistica (*vide* M. Harl, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du Cantique des Cantiques", în *Mélanges M. Richard*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 133, Berlin, 1987, pp. 249-269). Reprezentând fizica, în sensul de cunoaştere a naturii, Ecleziastul se dezvăluie ca o carte a disprețului față de lume, față de tot ce înseamnă ματαιότης („deşertăciune"); este, prin aceasta, locul unei convertiri care îşi va găsi dimensiunea deplină în Cântarea Cântărilor. Prefețele la comentariile la Cântare scrise de Origen (Prologul 3) şi Grigore al Nyssei, precum şi omiliile lui Vasile cel Mare asupra începutului Proverbelor precizează sensul acestei clasificări filozofice. Ecleziastul este cartea fizicii, în care sunt precizate locul lumii (1,5-7) şi locul omului; tema deşertăciunii se află la întretăierea afirmațiilor privind limitările, contingența şi nefericirea omenească, într-o alăturare a eticii cu fizica.

Mai multe *catenae* asupra Ecleziastului ne permit accesul la fragmente din comentariile cele mai vechi la această carte, cele ale lui Dionisie al Alexandriei şi Origen. Cea dintâi operă completă referitoare la Ecleziast care ne-a parvenit este *Metaphrasis in Ecclesiasten* a lui Grigore Taumaturgul, prețioasă mai cu seamă ca mărturie a receptării textului biblic la mai puțin de două secole de la traducerea lui.

Grigore Taumaturgul, Metaphrasis in Ecclesiasten

Cartea, scrisă către sfârşitul secolului al III-lea, ar putea fi un simplu exerciţiu de şcoală. Glosa obţinută în felul acesta nu este mai întinsă decât textul însuşi al Ecleziastului. Grigore „traduce" cartea, verset cu verset. Este atent la caracterul ortodox al cărţii şi îi atenuează adesea afirmaţiile iconoclaste. Opera sa este însă preţioasă în plan semantic: echivalenţele lexicale pe care le propune autorul, împrumutate dintr-o bună limbă clasică, limpezesc termenii rari (chiar dacă uneori banalizează textul biblic). La un nivel mai profund, se poate descoperi în operă o reflecţie asupra conotaţiilor impuse de afirmaţiile esenţiale, repetate, din Ecleziast. De pildă, pentru noţiunea de „deşertăciune" (ματαιότης) sunt propuse diferite sinonime în funcţie de context şi, dincolo de o simplă preocupare pentru a oferi varietate textului, se întrevede un efort de interpretare a termenului: acesta este de câteva ori preluat în comentariu (8,10; 12,8) sau înlocuit prin adjectivul corespunzător (2,1.17; 5,6; 9,9), întărit de două ori prin adjectivul κενός, „gol", „vid" (1,2; 6,9). Acelaşi termen este însă interpretat ca o conotaţie pentru „abatere", „eroare" (2,15: ἀφροσύνη, „sminteală"; 6,9: ἀνόνητος σπουδή, „strădanie lipsită de raţiune"; 7,15: οὐκ ὀρθῶς, „altfel decât este drept"; 8,14: χειρίστη καὶ ἐψευσμένη δόξα, „părere rea şi greşită" şi πλάνη χαλεπή, „greşeală deplină/totală"); pentru ideea de înşelător (2,26: δολερὰ καὶ μάταια σπυδάσματα, „strădanii înşelătoare şi deşarte"). El asociază de asemenea termenul ματαιότης cu ideea de „nefericire" (7,6: ἄθλιον) şi de „greşeală care duce la pieire" (11,10: ἄνοια εἰς ὄλεθρον). Glosând în felul acesta cele douăsprezece capitole ale cărţii biblice, cam la două secole după traducerea ei în limba greacă, Grigore Taumaturgul ne oferă, fără pretenţia unui comentariu teologic elaborat, o deschidere înspre afirmaţia emblematică a Ecleziastului – πάντα ματαιότης –, devansând în acest punct interpretările multiple ale exegeţilor contemporani.

Omiliile lui Grigore al Nyssei

Aceste opt omilii (Sources Chrétiennes 416) probabil că au fost scrise în anii 380, altfel spus înaintea omiliilor la Cântarea Cântărilor. Sunt comentate numai primele trei capitole (Ecl. 1,1–3,13). Chiar dacă autorul afirmă că „Ecleziast" este în primul rând un nume al lui Hristos, omiliile 2–5 sunt centrate pe mărturisirea regelui Solomon, care avusese în mâna sa toată puterea, în deplină libertate de acţiune, şi care recunoaşte la capătul vieţii că nu a găsit în bucuriile ce i-au fost oferite nici o mulţumire durabilă.

Afirmația din versetul 2,7 („am dobândit robi și slujnice") prilejuiește o pledoarie originală împotriva sclaviei. Primele versete ale capitolului al treilea („pentru toate este un timp") deschide calea unor reflecții filozofice asupra timpului: autorul împrumută din stoicism noțiunea de διάστημα, „interval" prin care timpul devine una dintre categoriile proprii lumii create.

Comentariile lui Didim din Alexandria

Datând, fără îndoială, din același timp cu omiliile Părintelui capadocian, opera lui Didim se găsește în colecția de papiri de la Tura; textul păstrat prezintă câteva lacune și se oprește la 12,6. Didim comentează verset cu verset sau pe grupuri de versete; fiind mai puțin preocupat decât Grigore al Nyssei de σκοπός, de ținta cărții biblice, el urmează hermeneutica origeniană a sensului Scripturii și trece metodic de la sensul literal la cel moral și spiritual. Insistă în mod aparte asupra felului în care numeroși termeni pot fi luați atât cu valoare pozitivă, cât și cu valoare negativă; multiplică în felul acesta interpretările posibile, iar fiecare lemă pare să formeze un întreg, chiar dacă Didim subliniază în repetate rânduri logica textului biblic. Apelul constant la diverse pasaje biblice și paralele cu filozofia greacă, de la presocratici la Aristotel, pun în valoare polisemia Scripturii.

O lectură spirituală a Ecleziastului: Evagrie

Trăind în a doua jumătate a secolului al IV-lea și fiind marcat de tradiția origeniană a deșertului egiptean, în care a trăit vreme de mai mulți ani, Evagrie a dat trei opere majore de exegeză spirituală, sub forma scholiilor la Psalmi, la Proverbe și la Ecleziast. Alegând genul literar al scholiilor, Evagrie propune un decupaj al textului biblic și, chiar dacă nu se oprește la fiecare verset, semnalează asperitățile afirmațiilor din Ecleziast și, după cum subliniază P. Géhin (Sources Chrétiennes 397), moderează uneori pesimismul și tendințele hedoniste, epicuriene ale cărții. Este dominantă interpretarea spirituală, invitația la lupta cu pasiunile, dar Evagrie se arată atent și la vocabular și la sintaxa textului biblic (*vide* scholiile 7 și 53). Opera lui Evagrie este presărată cu citate din Proverbe, din Psalmi sau din Înțelepciune, dovadă de preț a locului ocupat de textele sapiențiale în edificarea spiritualității monastice. Genul literar al scholiilor, pe de altă parte, impune dimensiuni reduse, perfect adecvate pedagogiei lui spirituale: „Scholia nu îngăduie prolixitatea" (scholia 317 la Prov. 25,26).

Catenae *la Ecleziast*

Textul Catenei lui Procopie (care se oprește la Ecl. 4,6) diferențiază împrumuturile din Părinți; aceasta nu exclude însă efortul de rescriere – care este însă și mai vizibil în *Catena Hauniensis* și *Catena Trium Patrum*. Comparația dintre primele două a îngăduit recuperarea unor pasaje din comentariul lui Dionisie al Alexandriei (care a murit pe la 260): acesta pare să reprezinte sursa principală pentru *Catena Hauniensis*. Mărturii prețioase pentru textul biblic, aceste *Catenae* (și în mod deosebit *Catena Hauniensis*, care comentează întreaga carte) propun explicații pentru fiecare cuvânt, permițându-i într-o anume măsură cititorului de azi accesul la geneza tradiției de interpretare a unui text dificil.

Aportul lui Ieronim

Dispunem de trei versiuni ieronimiene ale Ecleziastului (*vide* S. Leanza, *Annali di Storia dell'Esegesi* 4, 1987, pp. 87-108): o revizuire a ediției *Vetus Latina*, la care trimite în prologul său la cărțile lui Solomon și din care ne-au parvenit câteva fragmente; textul pe care îl dă în comentariul său la Ecleziast și, în al treilea rând, textul Vulgatei. Diferențele dintre ele, chiar dacă se explică prin perspectiva diferită a fiecărei traduceri, marchează deopotrivă ezitările lui Ieronim în privința sensului.

Ca și Grigore al Nyssei, Ieronim plasează la începutul comentariului său un pasaj de mici dimensiuni care reprezintă o interpretare hristologică a personajului „Ecleziastul", „fiul lui David" (Mt. 9,27 în paralel cu Ecl. 1,1); comentează apoi verset cu verset. Interesul pe care îl suscită opera lui Ieronim provine mai ales din faptul că el face apel, atunci când textul se dovedește dificil, la diferite versiuni grecești.

V. Caracterul literal al textului

„Traducător servil" este eticheta care i se pune cel mai adesea lui „Aquila"; aceasta este de altfel una dintre modalitățile de a înțelege formula prin care Origen îl desemnează pe Aquila ca „sclav al textului ebraic literal" (*Epistola către Africanus*, 4,20-21) – numai că termenul δοῦλος („sclav") nu este în mod necesar unul peiorativ: el poate să indice calitatea operației efectuate de traducător. În prefața la comentariul său la Ecleziast, Ieronim se arată sensibil la competența celui care a tradus textul din ebraică în greacă: *De hebraeo transferens, magis me septuaginta interpretum consuetudini*

coaptaui, in his dumtaxat, quae non multum ab hebraicis discrepabant („Traducând din ebraică, m-am aplecat mai mult asupra uzanţelor [lingvistice ale] traducătorilor LXX, în măsura în care nu se îndepărtează prea mult de cele ebraice"). Relevarea trăsăturilor caracteristice ale Ecleziastului grecesc impune reexaminarea conceptului de literalism, cu constatarea că până şi traducerea cea mai literală este supusă riscului de a oferi un sens diferit de cel al textului originar.

J. Barr (*The Typology of Literalism in Ancient Biblical Translations*, Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 15, Göttingen, 1979) a demonstrat complexitatea noţiunii de literalism şi faptul că nu se poate trasa o simplă opoziţie antitetică între traducerea liberă şi traducerea literală. Comparaţia dintre textul ebraic al cărţii *Qoheleth* şi cel grecesc al Ecleziastului arată clar că opţiunile traducătorului nu dezvăluie o înţelegere univocă a literalismului: dacă unele trăsături gramaticale fac din textul grecesc un calc al textului originar, în egală măsură respectul pentru cartea care este tradusă generează o înţelegere a sensului, manifestată uneori prin exactitate, alteori prin omogenitatea opţiunilor lexicale şi prin utilizarea unor resurse lexicale conforme unei bune limbi greceşti clasice.

Efectele literalismului nu se opresc însă aici: grija pentru omogenitatea lexicală, care – în mod paradoxal – provoacă uneori traduceri mecanice, stereotipe, precum şi grija pentru analiza semantică, creează (sau subliniază, acolo unde ele există deja în ebraică) legături cu alte cărţi. Această armonizare a limbajului traducerii se înscrie aşadar într-o practică de intertextualitate, care merge de la simpla identitate de expresie la adevărate citări. Acest fapt trebuie pus, cu siguranţă, în legătură cu data târzie a cărţii *Qoheleth* şi, încă şi mai mult, a traducerii ei, cea mai recentă din întregul corpus. Numărul şi diversitatea pasajelor biblice evocate în felul acesta pun în evidenţă o caracteristică a cărţii pe care o accentuează traducerea grecească: o intertextualitate generalizată. Aceasta poate fi descrisă în trei feluri: numeroasele paralele cu cărţile Regilor furnizează un fundal istoric al cărţii şi provoacă tocmai prin aceasta ocazia unei noi lecturi critice a istoriei regalităţii; pot fi percepute însă, în egală măsură, referirile la Tora, precum şi o examinare, de asemenea critică, a codului de înţelepciune propus de celelalte cărţi sapienţiale. De la literalism la intertextualitate – acesta este sensul efortului de traducere al lui Aquila, care poate fi o garanţie, în ultimă analiză, a caracterului canonic al cărţii.

Françoise Vinel
(sinteză şi traducere de Ioana Costa)

Ecleziastul

1 [1] Cuvintele Ecleziastului, fiul lui David, regele lui Israel în Ierusalim.

1,1 Ecleziastul, 'Εκκλησιαστής, ca şi alte cărţi ale Bibliei (*e.g.* Prov. 30,1; 31,1; versetul 1,1 al Proverbelor – reluat într-o formă prescurtată în 10,1 şi, amplificat, în 25,1 – prezintă similitudini remarcabile cu Ecl. 1,1), poartă un „titlu" aparent cuprinzător, dar în care elementele de identificare sunt lipsite de precizie. Acest verset de început pare să conţină o îndoită aluzie la Solomon: ca fiu al lui David, rege al lui Israel (numai că formula ebraică din TM *ben-Dāwid melekh* se poate referi la un nepot al lui David sau chiar la oricare dintre regii care au stat pe tronul din Ierusalim), şi ca „Ecleziast", termen ce pare să trimită la actul solemn prin care Solomon i-a adunat în Sion pe bătrâni, ca să strămute chivotul legământului (3Rg. 8,1; în 3Rg. apare un compus al verbului, ἐξεκκλησίασεν). 'Εκκλησιαστής este un termen relativ rar în limba clasică (Platon, *Apologia* 25a, *Gorgias* 452e; Aristotel, *Politica* 1275a26, *Rhetorica* 1354b7), indicând fie un membru al adunării cetăţenilor (ἐκκλησία), fie pe cel care convoacă adunarea sau i se adresează; cu acest ultim înţeles apare în Deut. 4,10. Echivalarea participiului ebr. *qoheleth* prin ἐκκλησιαστής este o traducere etimologizantă (de două ori termenul este folosit, fără articol, ca nume propriu: 1,12 şi 12,9-10). Ieronim aminteşte, la începutul comentariului său (*In Eccl.* 1,1), cele trei nume ale lui Solomon: *Pacificus*, după etimologia ebraică a numelui; *Ididia*, „cel iubit de Dumnezeu" (transliterat Ιδεδι în LXX, 2Rg. 12,25) şi *Coeleth*: *Ecclesiastes autem Graeco sermone appellatur qui coetum, id est ecclesiam, congreget* („în limba greacă este numit «ekklesiastes» cel care convoacă adunarea, adică «ekklesia»"); dă ca echivalent *contionator (concionator)*. Exegeza patristică a insistat asupra sensurilor cuvântului-bază ἐκκλησία: „adunare", „biserică" – în felul acesta, „Ecleziastul" este unul dintre numele lui Hristos, *vide* Grigore al Nyssei, *Omilia* 1,2. Prima scholie a lui Evagrie *ad Eccl.* comentează acest prim verset în felul următor: „Adunarea (ἐκκλησία) spiritelor curate este adevărata cunoaştere a veacurilor şi a lumilor, a judecăţii şi a providenţei. Ecleziastul este Hristos, care este părintele (γεννήτωρ) acestei cunoaşteri; sau Ecleziastul este cel care curăţă spiritele prin contemplarea morală şi le îndrumă spre contemplarea naturală." ♦ În traducerile latineşti, cartea lui Ben Sirah este numită „Ecclesiasticus" şi apropierea denumirii a făcut ca cele două scrieri să fie uneori confundate: Ambrozie şi Augustin fac unele trimiteri care sunt rezultatul acestei confuzii de titlu. ♦ Alegerea substantivului grecesc răspunde unei analize etimologice a participiului feminin *qoheleth* (rădăcina *QHL*, „a aduna"). În TM, numele *qoheleth* este însoţit de fiecare dată (cu excepţia versetului 7,27) de forme verbale la masculin şi poate fi interpretat ca denumire a unei funcţii. Prefaţa la versiunea arabă a Ecleziastului interpretează femininul

2 Deşertăciune a deşertăciunilor, a zis Ecleziastul,

în sens alegoric, ca aluzie la înţelepciune şi filozofie, iar în siriacă vb. *QHL* poate însemna şi „a compila (texte)" (*apud* Anchor Bible, *Ecclesiastes*, p. 97). Termenul apare de şapte ori în această carte şi este total absent în restul literaturii biblice. ♦ „Cuvintele", gr. ῥήματα: referirea poate fi pusă în legătură cu 3Rg. 11,41, unde este menţionată o Carte a faptelor/cuvintelor lui Solomon (βιβλίον ῥημάτων Σαλωμων); este dificilă însă suprapunerea Cărţii Ecleziastului peste ceea ce pare a fi o cronică a faptelor regelui, chiar dacă ambiguitatea termenului *dᵉbhārīm*- ῥήματα – „cuvinte"/„fapte" o îngăduie.

1,2 Ieronim dă două variante ale acestui verset: *uanitas uanitantium, omnia uanitas, dixit ecclesiastes* (*Ep.* 49,14) şi *uanitas uanitatum...* (*In Eccl.*, *ad loc.*). Augustin (*Retractationes* 1,7,42) preferă explicit tradiţia manuscrisă *uanitas uanitatum*, cu toate că el însuşi foloseşte de mai multe ori *uanitas uanitantium*. Grigore al Nyssei (*Omilia* 1,3) explică înţelesul cuvântului μάταιον („deşert", „zadarnic"): „Ceea ce este fără temelie, ceea ce nu există decât în simpla enunţare a cuvântului. Realitatea concretă nu se dezvăluie o dată cu înţelesul numelui, este un zgomot sterp şi gol (ἀργὸς καὶ διάκενος), care devine cuvânt doar datorită silabelor; acest zgomot cade în auzul oamenilor fără vreun sens, ca acele cuvinte pe care le plăsmuiesc (ὀνοματοποιεῖν) unii ca să se distreze. Aceasta este aşadar o formă de «deşertăciune». Dar mai există un soi de deşertăciune: este lipsa de rost a faptelor săvârşite fără nici un scop, cum sunt construcţiile pe care le fac copiii din nisip, săgeţile ţintite către stele, vânarea de vânt, întrecerea alergătorului cu propria-i umbră, în încercarea de a-i trece peste margine, şi orice am mai găsi asemănător în cele existente în jur. Toate acestea sunt cuprinse în cuvântul «deşertăciune». Adesea însă este folosit acest cuvânt atunci când cineva acţionează având un ţel anume, pe care îl urmăreşte cu râvnă, şi, din pricina unei oprelişti, vede că strădania sa nu a ajuns la nici un capăt: e folosit aşadar cuvântul «deşertăciune» pentru a spune că strădania nu a dus la reuşită." ♦ „Deşertăciune a deşertăciunilor": ματαιότης ματαιοτήτων este o exprimare idiomatică a superlativului, creată prin calchierea structurii ebraice *habhēl habhālīm*, bine atestată în LXX. Termenul ματαιότης mai apare în Proverbe (22,8) şi de mai multe ori în Psalmi (de ex., Ps. 38,6: „Toate sunt deşertăciune, orice om care trăieşte..."). Tot în Psalmi apare expresia „adunarea deşertăciunii" (25,4), care aminteşte de folosirea lui μάταιος în legătură cu zeităţile sau idolii (*cf.* Lev. 17,7 şi nota *ad loc.*). ♦ Am păstrat traducerea tradiţională, echivalând ματαιότης cu „deşertăciune"; o listă de sinonime ar cuprinde: „nimicnicie", „goliciune", „lipsă de noimă", „fără-de-rost". Termenul ebraic *hebhel* are un sens mai concret: „suflare", „abur"; în Ecl. are două nuanţe: una temporală, indicând caracterul efemer, alta existenţială, indicând lipsa de consistenţă sau de sens (de aici şi multe încercări ale traducătorilor moderni de a reda prin „incomprehensibil", „de necunoscut", „misterios", „absurd" etc. – *cf.* AB, *Eccl.*, p. 102). ♦ Aceasta este afirmaţia centrală a cărţii; apare (în textul ebraic şi în cel grecesc) sub patru forme diferite ca dezvoltare, dar folosind aceiaşi termeni. La începutul şi la sfârşitul cărţii (1,2 şi 12,8) expresia repetitivă este pusă în relaţie cu πάντα, „toate"; de şapte ori apare în forma „iată, toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt" (1,14; 2,11.17.26; 4,4.16; 6,9) şi de zece ori într-o formă similară prescurtată „iată că şi

deşertăciune a deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune.
3 Ce folos are omul
din toată truda lui, cu care se trudeşte sub soare?
4 O generaţie se duce şi o generaţie vine,
iar pământul rămâne pe vecie.
5 Şi soarele se înalţă şi soarele se coboară

---

aceasta e deşertăciune" (2,1.15.19.22.23; 4,8; 5,9; 7,6; 8,10.14); izolat, termenul ματαιότης mai apare de câteva ori (4,7; 6,11; 7,15; 8,14; 9,2.9), în 9,2 fiind fără echivalent în textul ebraic. ♦ De obicei, Ecleziastul vorbeşte despre el însuşi la persoana întâi. Referirile prin intermediul persoanei a treia nu sunt însă în mod obligatoriu interpretabile ca menţiuni secundare, glose. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*, 2) comentează versetul: „Cum leacurile devin fără rost (μάταια) după vindecarea deplină, tot aşa raţiunile/principiile (οἱ λόγοι) veacurilor şi ale lumilor sunt fără rost după cunoaşterea Sfintei Treimi."

1,3 „folos": substantivul περισσεία (ebr. *yit*ᵉ*rōn*) este propriu Ecleziastului, dar adjectivul περισσός apare în Pentateuh (Ex. 10,5; Num. 4,26); sensul prim al termenilor din această familie de cuvinte este „abundenţă", „surplus". Termenul ebraic face parte din vocabularul negoţului, indicând ceea ce rămâne după ce se scad toate cheltuielile, „profitul". ♦ „Ce folos are omul...?": Grigore al Nyssei (*Omilia* 1,7) glosează această întrebare: „Altfel spus, ce câştig are sufletul celor care, în truda acestei vieţi, trăiesc pentru aparenţă? În ce constă aşadar viaţa? Sau ce anume, din aparenţele cele frumoase, mai stăruie să-şi păstreze identitatea?" ♦ „sub soare", gr. ὑπὸ τὸν ἥλιον: expresia apare de treizeci de ori în Ecleziast, mereu în final de verset; este proprie acestei cărţi.

1,4 Succesiunea „se duce... vine" este neaşteptată, sugerând ordinea nefirească „moarte... viaţă". ♦ „pământul rămâne (*litt.* stă) pe vecie": Aristotel (*De caelo* II,13-14) consideră pământul stabil şi imobil; afirmând că centrul universului, de care este atras pământul, şi centrul pământului sunt identice, el ajunge la concluzia că „pământul este în mod necesar în centru şi imobil". Totuşi, afirmaţia din Ecleziastul nu trebuie luată în sens cosmologic; ea evocă perenitatea pământului în comparaţie cu trecerea generaţiilor („pământul rămâne acelaşi pe vecie", *apud* AB, *Eccl.*, p. 106).

1,5-6 Aceste două versete sunt dispuse diferit în TM : „[5] Soarele se înalţă şi soarele se coboară şi trage spre locul de unde se înalţă. [6] Vântul suflă către miazăzi şi se roteşte spre miazănoapte; în rotocoale se roteşte, se porneşte şi în rotocoalele lui se întoarce vântul"; strict sintactic, în varianta grecească, verbele care se referă la „soare" şi cele care se referă la „vânt" nu se disting limpede: versetul 6 nu are însă sens decât dacă descrie, în întregul său, mişcarea vântului.

1,5 Drumul continuu, circular, al soarelui este prezent în miturile egiptene: soarele se întoarce de la apus spre răsărit, în timpul nopţii, într-o barcă. În Ps. 18,5, soarele este imaginat pornind la drum ca un mire şi întorcându-se ca un bărbat puternic, după ce şi-a încheiat viguros călătoria. Descrierea din Ecleziast este lipsită de manifestările forţei solare, sugerând mai degrabă un astru care ajunge cu efort la capătul drumului, de unde trebuie să pornească din nou.

şi trage spre locul lui.
6 Ridicându-se de acolo, porneşte spre miazăzi
şi se roteşte spre miazănoapte:
în rotocoale se roteşte, se porneşte vântul
şi în rotocoalele lui se întoarce vântul.
7 Şuvoaiele toate se pornesc spre mare,
iar marea nu ajunge să se umple;
în locul de unde se pornesc şuvoaiele,
acolo se [şi] întorc, ca să se pornească [iarăşi].
8 Cuvintele toate sunt secătuite:
omul nu va putea să [le] grăiască,
iar ochiul nu se va umple de privit
şi urechea nu se va umple de auzit.
9 Ce a fost? aceea va [mai] fi;
ce s-a împlinit? aceea se va [mai] împlini;
şi nimic nemaivăzut nu este sub soare.
10 Cine va grăi şi va spune: „Iată, [lucrul] acesta este nou",

---

1,6 Imaginea mişcării circulare a vântului nu mai apare în altă parte în Biblie. Aici pare să fi fost pregătită (cel puţin în textul ebraic) de înţelesul de „suflare", „abur" al termenului *hebhel*, *vide supra* nota la 1,2.

1,8 Nu există vreun element de coordonare între versetele 7 şi 8; este însă sugerată o altă analogie între cosmos şi viaţa omului (*vide* v. 4). Cele trei negaţii apar la început de propoziţie (οὐ [...] καὶ οὐκ [...] καὶ οὐ [...]), ritmând fraza. ♦ Adjectivul ἔγκοπος („secătuit") este puţin folosit în Septuaginta: mai apare doar în alte două pasaje: Iov 19,2 şi Is. 43,23; apoi, mai jos, forma verbală κοπώσει (10,15) şi substantivul κόπωσις (12,12); toţi aceşti termeni (la care se adaugă substantivul κόπος, atestat în Gen. 31,42 şi Deut. 1,12), înrudiţi cu verbul clasic κόπτω, sugerează epuizarea, o imensă oboseală, o lipsă de vlagă. Pasajul a fost apropiat (*vide* F. Vinel, Grégoire de Nysse, nota 1, p. 134) de 1Tim. 5,17, datorită etimologiei comune a lui ἔγκοπος şi κοπίαω.

1,9 În greacă este folosit pronumele interogativ τί ca echivalent al nedefinitului din ebraică, iar cele două participii substantivate – perfect (τὸ γεγονός) şi viitor (τὸ γενησόμενον) – corespund unei opoziţii perfectiv/imperfectiv din textul ebraic. ♦ „nemaivăzut": aici este folosit adjectivul πρόσφατος, care înseamnă exact „proaspăt", „recent", un sinonim al lui καινός, „nou" (cu care este asociat în Deut. 32,17: „unii noi, de curând"): amândoi termenii traduc un singur cuvânt ebraic, *ḥādhāṣ*, „nou".

1,10 10a în TM: „Dacă este un lucru despre care se spune: «Vedeţi, este ceva nou»..." Traducerea grecească leagă cele două verbe de la începutul versetului prin „şi", modificând sintaxa întregii fraze. *Cf.* Ieronim, mai aproape de ebraică: *Estne uerbum de quo dicatur...* ♦ „încă", gr. ἤδη: adv. ebr. *k*[e]*bhār* – plasat în poziţie emfatică, la fel ca

s-a împlinit încă în vremurile
trecute, de dinaintea noastră.
11 Pentru cele de la început nu este amintire,
iar pentru cele împlinite la urmă
nu va fi amintire,
la cei care vor fi până la urmă.
12 Eu, Ecleziastul, am fost
rege peste Israel, în Ierusalim.
13 Şi inima mi-am pus-o să caute
şi să le cerceteze cu înţelepciune pe toate
câte sunt sub cer;
căci grea frământare
le-a dat Dumnezeu fiilor omului,
ca să se frământe cu ea.
14 Am văzut toate făptuirile

---

echivalentul lui grecesc – apare în TM numai în Ecl. (2,12.16; 3,15, de două ori; 4,2; 6,10; 9,6.7).

1,11 „cele de la început... cele împlinite (*litt.* cele ce sunt)": şi în ebraică, şi în greacă pasajul poate fi înţeles şi ca referitor la persoane: „cei de la început etc." ♦ „amintire", gr. μνήμη: substantivul este folosit numai în Psalmi şi în cărţile sapienţiale, pentru a traduce ebr. *zikkārōn*; substantivul format pe radicalul *ZKR* este redat în Pentateuh prin μνημόσυνον.

1,12 Versetul reia (cu o uşoară variaţie: ἐπὶ Ισραηλ, aici, faţă de Ισραηλ, în 1,1) sintagma de la începutul cărţii, într-o formulare emfatică, la persoana întâi, cu pronumele în capul frazei. Grigore al Nyssei (*Omilia* 2, 5) observă mărcile retorice ale discursului, interpretându-l ca o confesiune a lui Solomon. ♦ Timpul trecut al verbului nu implică faptul că Ecleziastul ar fi renunţat la tron în vremea când scria acest text; o asemenea interpretare este însă posibilă şi ea a generat o legendă talmudică în care Solomon ar fi fost silit să-i cedeze tronul demonului Asmodeu, care a domnit până când regele, căindu-se, s-a întors.

1,13 „inima mi-am pus-o", gr. ἔδωκα, *litt.* „... mi-am dat-o": *vide infra* 8,9. ♦ „frământare", gr. περισπασμός: substantivul este propriu Ecleziastului (ca şi corespondentul său ebraic, *'in'yān*, „îndeletnicire, treabă"), *vide infra* 2,23.26; 3,10; 4,8. Verbul corespunzător apare şi în alte pasaje din LXX (2Rg. 6,6; Sir. 41,2; 4Mac. 5,2). ♦ „grea frământare": Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 4) explică sensul termenului πονηρός, „greu", „anevoios", „rău": „Numeşte πονηρόν ceea ce este anevoios (τὸ ἐπίπονον), nu ceea ce se opune binelui, căci pe acela Dumnezeu nu-l dă nimănui: nu este izvor de rău, ci este izvor de bine."

1,14 Verbul percepţiei vizuale este însoţit frecvent în această carte de pronumele sau adjectivul πᾶς, „tot" (4,1.3.4.15; 7,15; 8,9.17). ♦ „căutare de vânt", gr. προαίρεσις

care s-au înfăptuit sub soare
şi, iată, toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt.
15 Ce e strâmb nu va putea fi îndreptat
şi ce lipseşte nu va putea fi numărat.
16 Am grăit eu în inima mea, spunând:
„Iată că m-am umplut de măreţie
şi am adunat înţelepciune mai presus de toţi
câţi au fost înaintea mea în Ierusalim,
iar inima mea a desluşit multe, înţelepciune şi cunoaştere.
17 Şi inima mi-am pus-o să cunoască înţelepciunea şi cunoaşterea,

---

πνεύματος, *litt.* „alegere de vânt/spirit": este transpunerea în greacă a unei expresii ebraice nu întru totul limpezi, dar în care alăturarea termenilor produce un puternic efect de sonoritate: *r^{e}'ūth rūaḥ*, „dor de vânt", „încercare de a prinde vântul" (Aquila şi Theodotion îl apropie de ebr. *ro'eh*, „cioban", şi traduc „păstorire a vântului"); opţiunea pentru traducerea prin πνεῦμα implică ambiguitatea „vânt"-„spirit". Ieronim traduce aici: *praesumptio spiritus*. În transpunerile româneşti, sintagma a apărut ca „goană după vânt" (Vasile Radu şi Gala Galaction; Petru Creţia), „vânare de vânt", care sugerează jocul sonor din TM (Ioan Gagiu *e.a.*; Bartolomeu Anania); primul sens al substantivului προαίρεσις este „alegere, opţiune". Celelalte pasaje din Ecleziast în care apare sintagma sunt: 1,17; 2,11.17.26; 4,4.6.16; 6,9. Vezi şi nota 2,11.

1,15 Cele două afirmaţii ale versetului au greutatea unor proverbe. Verbul ἐπικοσμεῖν, tradus aici prin „a îndrepta", este un hapax în LXX (codicele *Alexandrinus* foloseşte însă forma simplă, fără preverb, a verbului). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*, 5) spune că prin „strâmb" se înţelege intelectul impur (ὁ νοῦς ὁ ἀκάθαρθος), aducând ca argument Prov. 6,14 şi 20,29.

1,16 „în inima mea": aici traducerea grecească echivalează locuţiunea *'im l^{e}* cu prepoziţia ἐν. ♦ În acest verset şi în următoarele două sunt dominanţi termenii care desemnează cunoaşterea, într-o alternanţă nume/verb, „cunoaştere"/„a cunoaşte" (γνῶσιν - γνῶναι - γνῶσιν - ἔγνων - γνώσεως - γνῶσιν) care nu corespunde în întregime textului ebraic. ♦ „în Ierusalim": TM are „peste Ierusalim". ♦ „a desluşit": *litt.* „a văzut".

1,17 „pildele": alegerea termenului παραβολή poate fi explicată prin 3Rg. 5,12: „Şi Solomon a rostit trei mii de pilde..." ♦ „Pildele şi ştiinţa" continuă seria pozitivă, pe când TM are o pereche negativă, *hōlēlōth w^{e}-śikh^{e}lūth*, „nebunia şi prostia"; deosebirea poate proveni dintr-o confuzie a traducătorului LXX între *SKL*, „a fi chibzuit", „a înţelege" şi *SKL*, „a fi nesocotit, nesăbuit" (care însă mai apare scris şi cu *ś*), sau dintr-o armonizare a masoreţilor cu perechea negativă de la 2,12; 7,25 etc. Echivalarea prin ἐπιστήμη, „ştiinţă", pune în lumină caracterul raţional al demersului. ♦ Întregul text al Ecleziastului grecesc atestă o folosire abundentă a conjuncţiei ὅτι, „că". Françoise Vinel, în introducerea la volumul Ecl. din BA, discută rolul pe care această conjuncţie îl îndeplineşte în structurarea textului (pp. 42 *sq.*): chiar dacă poate da impresia unei traduceri greoaie,

pildele şi ştiinţa le-am cunoscut,
şi [iată] că şi aceasta este căutare de vânt:
18 căci în belşug de înţelepciune [este] belşug de cunoaştere,
iar cel ce sporeşte cunoaşterea va spori durerea."

2 1 Mi-am spus eu în inima mea:
„Hai să te încerc cu bucuria şi uite [că te încerc] cu binele";
dar iată că şi aceasta e deşertăciune.
2 Râsului i-am spus: „Rătăcire",
şi bucuriei: „De ce faci asta?"
3 M-am cercetat în inima mea

---

puţin elegante, recurgerea frecventă la ὅτι marchează ritmul discursului şi pune în valoare citatele şi referirile la alte cărţi, la ceea ce a fost spus deja.

1,18 „belşug de cunoaştere": TM are „belşug de supărare"; apropiat de textul ebr. traduc şi Aquila, Theodotion, Symmachos, Vulg., Syr., Targ. Traducătorul în greacă a citit probabil termenul din stihul paralel.

2,1 Verbul de zicere (εἶπον) marchează începutul dialogului pe care Ecleziastul îl poartă cu sine însuşi; adresarea către sine fusese formulată în versetul 1,16 prin verbul ἐλάλησα, urmat – ca şi în 2,1 – de pronumele emfatic de persoana întâi (ἐγώ) şi de complementul ἐν καρδίᾳ μου; aici însă urmează o adresare la persoana a doua, care impune traducerea termenului καρδία chiar prin „inimă", şi nu prin mai firescul „sinele". ♦ Grigore al Nyssei (*Omilia* 3,3) explică felul în care Solomon a experimentat plăcerea făcând o comparaţie cu un scufundător: „Cei care se scufundă în adâncul mării şi cercetează fundul apei ca să găsească o perlă sau vreo altă minune născută în adânc nu simt nici o plăcere în truda pe care o încearcă sub apă, ci numai speranţa de câştig îi face să se scufunde; tot aşa şi Solomon a trăit acele plăceri, întocmai ca unul care caută în mare scoici de purpură [...], ca să vadă dacă nu este ceva de folos pentru gândire în asemenea adâncuri."

2,2 „Rătăcire": substantivul περιφορά apare numai în Ecl. (2,12 şi 7,25 traduce termenul *hōlēlōth*; în 7,7, verbul περιφέρειν este echivalentul lui *hālal*); sensul său prim este de „mers de jur-împrejur", „circumferinţă".

2,3 Traducerea de faţă respectă textul ediţiei Rahlfs, care este însă o adaptare după textul latinesc (*ad La adaptaui*, notează Rahlfs în aparat); codicele greceşti concordă în formularea: καὶ κατεσκεψάμην εἰ ἡ καρδία μου ἑλκύσει ὡς οἶνον τὴν σάρκα μου („şi m-am cercetat dacă inima mea îmi momeşte trupul ca vinul"). BA preferă explicit varianta codicelor (traducând însă „vers le vin"), considerând că adaptarea lui Rahlfs este o *lectio facilior*, care pune în lumină paralelismul sintactic al celor două infinitive substantivate în genitiv: τοῦ ἑλκύσαι... τοῦ κρατῆσαι („să-mi momesc"... „să mă înstăpânesc"). Comentariul lui Grigore al Nyssei (*Omilia* 2,8) se bazează pe varianta codicelor, pe care o citează, continuând: „Am cercetat în ce fel grija pentru realităţile inteligibile devine

[dacă] să-mi momesc spre vin trupul
– iar inima mă mâna pe drumul înțelepciunii –
şi să mă înstăpânesc peste nechibzuință,
până să văd ce este pentru fiii oamenilor binele
pe care să-l facă sub soare,
în [tot] numărul zilelor din viața lor.
4 Mi-am umplut de măreție făptuirea,
mi-am durat case,
mi-am sădit vii,
5 mi-am făcut grădini şi livezi
şi am sădit în ele tot soiul de pomi roditori;
6 mi-am făcut heleştee cu ape,

---

mai puternică decât mişcările trupului (... τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων) [...], ceea ce este inferior fiind atras şi absorbit de ce îl depăşeşte, aşa cum li se întâmplă celor însetați: vinul nu mai rămâne în cupă o dată ce ea a fost dusă la buze de cel însetat, ci trece în acesta şi devine grabnic nevăzut, fiind absorbit înăuntru"; comentariul lui Grigore al Nyssei are şi o trimitere la Rom. 8,6. ♦ „nechibzuință": şi aici am respectat în traducere textul lui Rahlfs, din nou corectat după cel latinesc. Față de codicele greceşti care dau termenul εὐφροσύνη, „bucurie", Rahlfs editează ἀφροσύνη, „nechibzuință", „sminteală"; *cf.* *stultitia* la Ieronim şi Vulg., în acord cu TM *śikh*[e]*lūth*. În acest context, al vinului şi al râsului, εὐφροσύνη poate avea o conotație negativă, ca veselie ce se opune înțelepciunii. ♦ „sub soare": ca şi în versetele 1,13 şi 3,1, TM foloseşte sintagma „sub cer".

2,4 Versetele 4-9 enumeră marile realizări ale regelui; *vide* 3Rg. 3-10, 2Par. 1-9. Trimiterile la pasajele din Regi sunt însă vagi: cu greu poate fi extrasă de aici o referire la construirea Templului, care poate fi cel mult asimilat „caselor" (pluralul ar putea fi, în această linie de interpretare, o aluzie la cele două case construite de Solomon – *vide* 3Rg. 9,10 –, pentru Dumnezeu şi pentru el însuşi). În omiliile lui Grigore al Nyssei este conturată antiteza dintre grădinile şi construcțiile făcute de mâna omului, pe de o parte, şi, pe de alta, paradisul, grădina autentică. ♦ Verbul μεγαλύνειν, tradus aici prin „am umplut de măreție", este folosit la diateza activă; într-un verset precedent (1,16) apăruse la pasiv (în traducere: „m-am umplut de măreție"), ca şi mai jos, în versetul 9.

2,5 „grădini şi livezi": κήπους καὶ παραδείσους; dubletul lexical este calchiat după ebr. *gannōth w*[e]*par*[e]*dēsīm*. Termenul παράδεισος poate fi o trimitere la Gen. 2,8.9.10.15.16, unde este echivalentul grecesc al ebr. *gan*; TM foloseşte însă în versetul din Ecleziast un termen de origine persană, *par*[e]*dēs*, care mai apare doar în Nehemia 2,8 (= 2Ezr. 12,8 LXX) şi Cânt. 4,13. ♦ Editorul BA observă că Targumul la *Qōheleth* asociază acestui verset o reprezentare a lui Solomon frecventă în scrierile intertestamentare, şi anume cea a unui rege care, ajutat de demoni, are ştiința plantelor aromatice şi medicinale.

2,6 Rezervoarele regale („heleştee", gr. κολυμβῆθραι, ebr. *b*[e]*rēkhōth*) sunt bine atestate documentar, chiar şi epigrafic (*vide* Piatra Moabită, care comemorează revolta lui Meşa

ca să adăp din ele un crâng ce creşte copaci;
7 am dobândit robi şi slujnice,
şi mi s-au născut slugi în casă,
am dobândit şi mulţime de vite şi turme,
mai presus de toţi cei care au fost
înaintea mea în Ierusalim;
8 mi-am strâns şi argint şi aur
şi bogăţiile regilor şi ale ţărilor;
mi-am luat cântăreţi şi cântăreţe
şi desfătările [din care se înfruptă] fiii oamenilor,
paharnic şi cupe de vin;

şi rezidirea mai multor oraşe). Adăugirea redundantă „cu ape" (ὑδάτων, ebr. *māyim*) nu este neobişnuită în această carte. ♦ „crâng ce creşte copaci", gr. δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα: formularea este neclară şi, în plus, participiul βλαστῶντα este singura atestare a unui verb βλαστᾶν, dublet pentru βλαστεῖν şi βλαστάνειν. ♦ Termenul δρυμός este atestat la Homer cu sensul „pădure de stejari"; în Deut. 19,5 desemnează pădurea din care se taie lemne; în 3Rg. 10,17.21 indică „stejarul de Liban". ♦ O scholie a lui Evagrie (7), a cărei autenticitate este incertă, corectează acest verset printr-o inversiune: „... să ud din ele copacii care fac să crească un crâng."

2,7 „robi şi slujnice", gr. δούλους καὶ παιδίσκας: termenii păstrează în greacă perechea masculin-feminin. ♦ Referirea orgolioasă la „toţi cei care au fost" înaintea lui în Ierusalim poate fi un indiciu al asumării fictive de identitate regală pentru autorul acestei cărţi, de vreme ce Solomon nu a fost precedat decât de doi regi (în afara celor iebusiţi): Saul şi David.

2,8 „ale ţărilor": greaca traduce prin χωρῶν substantivul ebraic *m*e*dhīnāh*, care nu apare în Pentateuh şi care indică exact un district sau, ca în Iez. 19,8, teritoriul locuit de neamurile vrăjmaşe lui Israel. ♦ „desfătările", gr. ἐντρυφήματα: este un hapax LXX; este însă bine atestat verbul din care derivă (τρυφᾶν). Philon (*De somn.* II, 242) îl dă sinonim pentru τρυφή şi citează Ps. 36,4, unde Edenul este arătat ca loc al desfătării în Domnul (κατατρύφησον τοῦ κυρίου). ♦ „paharnic şi cupe de vin": cei doi termeni alcătuiesc în greacă o pereche formală, un masculin singular şi un feminin plural (οἰνοχόον καὶ οἰνοχόας); ei se referă însă la realităţi care nu pot fi văzute simetric, fiind vorba de un personaj şi de nişte obiecte. Grigore Taumaturgul interpretează οἰνοχόη ca echivalentul feminin al primului termen, iar sintagma rezultată ar fi în felul acesta un ecou pentru ᾄδοντας καὶ ᾀδούσας, „cântăreţi şi cântăreţe", de la mijlocul versetului. Vulgata are aici *scyphos et urceos* (indicând două tipuri diferite de recipiente), dar Ieronim, în comentariul său, foloseşte perechea simetrică a slujitorilor şi slujitoarelor: *ministros uini et ministras*. TM are un text interpretat diferit de traducători: „o prinţesă şi alte prinţese" (Galaction), „une dame, des dames" (TOB); „musical instruments of all kinds" (NKJ), „(treasures) in chests" (AB) etc.

9 m-am umplut de măreție și i-am întrecut
pe toți cei care au fost
în Ierusalim înaintea mea;
iar înțelepciunea mea într-adevăr a rămas cu mine.
10 Și [din] tot ce au dorit ochii mei,
[nimic] nu am îndepărtat de la ei,
nu mi-am oprit inima
de la nici o desfătare,
căci inima mi s-a desfătat în toată truda mea
și aceasta mi-a fost partea
din toată truda mea.
11 Și am privit eu la toate făptuirile
pe care le-au înfăptuit mâinile mele
și la truda cu care m-am trudit să le împlinesc
și iată că toate sunt deșertăciune și căutare de vânt,
și nici un folos nu este sub soare.
12 Și m-am uitat eu să văd înțelepciunea

2,9 Finalul versetului este singura atestare, în LXX, a verbului ἱστάναι folosit ca predicat pentru σοφία. ♦ „a rămas cu mine": Targumul explicitează „mi-a fost de ajutor" (*apud* AB, *Eccl.*, p. 132).

2,10 „partea": μερίς este folosit ca echivalent pentru ebr. *ḥēleq*, la fel ca în 2,21; 3,22; 5,17; 9,6.9; 11,2; în 5,18, același termen ebraic este redat în greacă prin μέρος.

2,11 Abia în scholia la acest verset (*Schol. ad Ecl.*, 10) comentează Evagrie cuvintele προαίρεσις πνεύματος, revenind însă asupra acestei expresii emblematice a Ecleziastului de mai multe ori (scholiile 12, 21, 27, 58). Evagrie nu dă nici o dată acestor cuvinte sensul pe care pare să-l fi dorit traducătorul în greacă, de „urmărire a vântului". El înțelege cuvântul προαίρεσις în sensul tradiției filozofice grecești, cu o ușoară nuanță peiorativă, de „alegere dinainte (prealabilă)" sau de premeditare. La rândul său, πνεῦμα este așezat de Evagrie în rândul cuvintelor care, ca și καρδία sau κόλπος, sunt folosite, în limbajul propriu Scripturii, pentru a desemna sufletul sau intelectul („numește «spirit» sufletul", *Schol.* 10). O asemenea interpretare dă cărții o dimensiune voluntaristă pe care nu o avea, dar se armonizează bine cu concepțiile origeniene ale autorului, în care liberul arbitru joacă un rol important (*vide* introducerea lui Paul Géhin la Évagre le Pontique, *Scholies à l'Ecclésiaste*, Paris, 1993, p. 18).

2,12 „cine este omul care...": versetul are înțeles diferit în LXX față de TM („... care îi va urma regelui"); traducerea la care am recurs („în urma unui sfat") nu reflectă exact sintaxa succesiunii de cuvinte din greacă: ἐπελεύσεται ὀπίσω τῆς βουλῆς, dar încearcă să sugereze ezitările între LXX și TM. Sursa acestor ezitări este, din nou, vocalizarea diferită a textului ebraic: *mlk*, interpretat în LXX ca aram. *mlak*, „sfat", iar în TM ca

și rătăcirea și nechibzuința;
căci cine este omul care, în urma unui sfat,
îl va împlini în toate cele?
13 Și am văzut eu că înțelepciunea este mai presus de nechibzuință
tot așa cum lumina este mai presus de întuneric;
14 înțeleptul își are ochii în cap, iar nechibzuitul umblă în întuneric.
[Dar] am înțeles eu
că o singură soartă le va fi sortită amândurora.
15 Și [mi-]am spus eu în inima mea:
„[De vreme ce] soarta nechibzuitului
îmi va fi sortită și mie,
[atunci] la ce [bun m-am mai străduit] să fiu înțelept?"

---

melekh, „rege"; lecțiunile hexaplare sunt de asemenea marcate de această dublă interpretare: Aquila folosește termenul βασιλεύς, în vreme ce la Symmachos apare βουλή; aceleiași interpretări i se datorează prezența adverbului ἀλόγως în parafraza versetului la Grigore Taumaturgul. ♦ 12d în TM: „numai ceea ce a făcut deja." Se crede că e o aluzie la exemplul rău (1Rg. = 3Rg. LXX, 11,4-10) dat de Solomon la sfârșitul vieții fiului său Roboam, care a provocat sciziunea celor zece triburi (12,13-19). ♦ 12c-d din TM s-ar putea așadar traduce „căci ce [va face/va fi] omul care va veni după rege? Ceea ce s-a făcut deja".

2,14 Partea de început a versetului este unul dintre pasajele Eclesiastului citate frecvent de Părinții din primele secole (*e.g.* Origen, *Commentarii in Canticum Canticorum*, Prol. 65; *Dialogus cum Heraclide*, 20). Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 11) citează 1Cor. 11,3 („Hristos este capul oricărui om") și continuă: „... iar înțeleptul este de asemenea un om, atunci Hristos este capul unui înțelept. Dar cum Hristos este înțelepciunea noastră – «căci înțelepciunea ne-a zămislit-o Dumnezeu» (1Cor. 1,30) –, capul înțeleptului este înțelepciunea, în care înțeleptul își are ochii gândirii, pentru a contempla în ea principiile (οἱ λόγοι) celor create." ♦ „soartă", gr. συνάντημα: *litt.* „ceea ce-ți iese în cale", „întâmplare"; termenul este rar folosit în general; în Ecleziast apare însă de cinci ori, ca traducere a ebr. *miqᵉreh*. Termenul grecesc mai este înregistrat în două pasaje din LXX, cu o conotație puternic negativă, reflectată în traducerea de față, vol. 1 și 2: Ex. 9,14 („nenorocire"; TM *magēphāh*) și 3Rg. 8,37 („năpastă"; TM *negha'*). Vezi și comentariul lui Evagrie la nota 3,19.

2,15 „cu prisos": adverbul περισσόν înseamnă exact: „în plus", „excesiv"; substantivul de mai jos (περίσσευμα, „prisosul"), creat cu același material lexical, este un hapax în LXX. Ideea se regăsește în două pasaje din NT: Mt. 12,34 (ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ, „căci gura grăiește din prisosul inimii") și Lc. 6,45 (ἐκ γὰρ περισσεύματος καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ, „căci din prisosul inimii grăiește gura lui [*id est*: a netrebnicului]". ♦ Segmentul „căci nechibzuitul vorbește din prisosul lui" este o adăugire a traducerii grecești și pare să fie o dublare a stihului precedent.

Şi atunci mi-am grăit eu cu prisos în inima mea
– căci nechibzuitul vorbeşte din prisosul lui –
că aceasta chiar este deşertăciune.
16 Căci pomenirea înţeleptului nu dăinuie,
mai mult decât cea a nechibzuitului, în veac,
tot aşa cum, în zilele ce vor veni,
toate vor fi uitate;
şi cum va fi să piară înţeleptul laolaltă cu nechibzuitul?
17 Şi am urât viaţa,
căci rea a fost pentru mine făptuirea
înfăptuită sub soare,
căci toate sunt deşertăciune şi căutare de vânt.
18 Şi mi-am urât toată truda
cu care trudesc sub soare,
căci o las omului care va fi după mine;
19 şi cine ştie de va fi înţelept ori nechibzuit?
Şi se înstăpâneşte peste toată truda mea,
cu care am trudit şi-n care mi-am arătat înţelepciunea sub soare.
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
20 Şi m-am întors să mă lepăd, în inima mea,

2,16 „mai mult decât": *litt.* „cu". ♦ „în zilele ce vor veni": în greacă sintagma este la cazul nominativ, situaţie care poate fi echivalată sintactic cu un complement de timp în acuzativ; codicele *Alexandrinus* are însă aici un complement în dativ (ταῖς ἡμέραις ταῖς ἐπερχομέναις); sintagma apare în mai multe pasaje din cărţile profetice (Is. 39,6; Ier. 7,32; 23,7 *e.a.*).

2,17 „rea": gr. πονηρόν (ποίημα), „anevoios", „greu de făcut", „fără rost", „nevrednic" „neplăcut la vedere", „rău"; adjectivul πονηρός (ca şi substantivul corespunzător) apare frecvent în Ecl. În ultimul verset al cărţii apare în opoziţie directă cu ἀγαθός.

2,18 Lectura versetului în cheie istorică îl identifică pe urmaşul lui Solomon în persoana lui Roboam, fiul lui (*vide* 3Rg. 11,43).

2,19 Verbul ἐξουσιάζειν („a se înstăpâni") este caracteristic pentru Ecleziast, unde este folosit de unsprezece ori (aici fiind prima apariţie); în 3Rg. 4,20/5,1 – pasaj atestat doar parţial în codice şi editat de Rahlfs în subsolul paginii – verbul apare într-o referire la regele Solomon. ♦ „se înstăpâneşte peste toată truda mea": aici, ca şi în v. 18c („truda... o las omului"), „truda" poate fi interpretată ca metonimie pentru toate lucrurile dobândite prin efort, rezultatul trudei.

2,20 Verbul ἀποτάσσασθαι („a se lepăda", corespunzând aici la TM *yā'aş*) apare rareori în LXX; este însă bine atestat în NT, în cinci pasaje. În limba clasică, verbul aparţine limbajului militar şi cu aceeaşi valoare apare şi în 1Mac. 4,61 (folosit la diateza activă).

de toată truda cu care am trudit sub soare
21 fiindcă [aşa] este: un om îşi [are partea] sa de trudă
în înţelepciune şi în cunoaştere şi în cutezanţă,
iar [alt] om, care nu s-a trudit cu aceasta,
îi va da lui partea sa.
Şi aceasta chiar este deşertăciune şi mare neajuns.
22 Căci ce [folos] are omul în toată truda lui
şi-n căutarea inimii lui,
cu care se trudeşte el sub soare?
23 Căci zilele toate îi sunt
învălmăşeală de dureri şi de mânie,
iar inima lui nici la vreme de noapte nu-şi află odihna.
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
24 Nu există bine în om:
ce va mânca şi ce va bea şi ce-i va arăta sufletului său
[este] un bine în truda lui.
Şi cu adevărat am văzut că aceasta vine din mâna lui Dumnezeu;

2,21 „cutezanţă", gr. ἀνδρεία, *litt.* „bărbăţie": termenul grecesc echivalează aici un cuvânt reprezentativ pentru această carte, ebr. *kiš^{e}rōn*, „îndemânare, succes"; este folosit şi în 4,4 şi 5,10, iar verbul corespunzător (de la răd. *KŠR*) apare în 10,10 şi 11,6. ♦ Finalul frazei în traducerea grecească alterează sensul: „[alt] om" este subiectul verbului δώσει („va da"), în vreme ce textul ebraic foloseşte prepoziţia *l^e* înaintea substativului: *l^e'ādhām* („iar unui om care nu s-a trudit cu aceasta îi va da partea sa"). ♦ Am tradus aici prin „neajuns" gr. πονηρία, „ticăloşie".

2,22 „căutarea inimii lui": termenul folosit în greacă (προαίρεσις) este cel care apare în expresia emblematică a Ecleziastului (προαίρεσις πνεύματος, „căutare de vânt"). Apropierea de καρδία („inimă") se regăseşte într-un pasaj din NT: 2Cor. 9,7 (ἕκαστος καθὼς προῄρεται τῇ καρδίᾳ, „fiecare după cum caută/alege în inima sa"). ♦ Pronumele relativ (ᾧ, „în care") este legat strict de μόχθῳ („truda", substantiv masculin în greacă), într-o figură etimologică implicită, prezentă şi la începutul cărţii, în 1,3.

2,23a-b În TM: „Cu adevărat toate zilele lui sunt durere şi îndeletnicirea lui, supărare."

2,24 „Nu există bine în om": se poate înţelege şi „Nu există bine în om [decât]...". *Cf.* şi 3,12. Formulările de tipul „nu există bine", calchiate după ebraică, sunt folosite pentru a exprima comparaţii. Cum Ecleziastul este o carte care se întemeiază pe comparaţie, aceste formulări sunt frecvente. Structurile sunt de mai multe tipuri (*vide* Introducerea), pornind de la cele simple, sintactice, redate prin ὡς... οὕτως... sau ὥσπερ... οὕτως...; cel de faţă, ordonat ca o afirmare a absenţei binelui urmată de o unică excepţie (ebr. *ṭōbh... min...*), apare de şaisprezece ori în Ecl., opt dintre atestări fiind concentrate în 7,1-11 (ἀγαθόν... ἤ...). ♦ „vine": *litt.* „este".

25 căci cine va mânca şi cine va agonisi fără de El?
26 Căci omului care este bun în fața Lui
i-a dat înțelepciune
şi cunoaştere şi voie bună;
iar păcătosului i-a dat frământarea,
să adauge şi să adune,
ca să-i dea celui [ce este] bun în fața lui Dumnezeu;
că aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.

3 1 Pentru toate este un timp
şi o vreme [cuvenită] pentru orice lucru de sub cer.

2,25 Versetul prezintă lecțiuni diferite în manuscrise; editorul Rahlfs preferă verbul φείσεται, „va agonisi", pe baza textului lui Origen şi a versiunilor latineşti. Cele trei manuscrise importante au însă verbul πίεται, „va bea", într-o formulare care se desfăşoară în paralel cu versetul precedent; Françoise Vinel (BA) interpretează această lecțiune (pe care, de altfel, o acceptă şi o introduce în traducerea sa) ca o *lectio facilitans*. TM are „se bucură" (*yāḥūş*). ♦ „fără de El": TM are *mimmennī*, *litt.* „afară de mine" – dificil de interpretat în context. Editorul TM (Stuttgartensia) propune aici, pe baza câtorva manuscrise, emendarea în *mimmennū*, „fără/afară de El".
2,26 Evagrie (*Schol. ad Ecl.*) citează aici Prov. 28,8 şi 28,22.
3,1-8 Aceste opt versete formează o unitate bine delimitată formal, ritmic şi prin conținut; greaca reproduce structura, repetițiile şi paralelismul din textul ebraic. J. Barr (*Biblical Words for Time*, Londra, 1962, p. 139) observă că „Ecleziastul este singura carte în care se poate spune că există o discuție explicită asupra timpului". Cei doi termeni folosiți (χρόνος, „timp", şi καιρός, „moment prielnic, ocazie" – tradus aici prin „vreme [cuvenită]" în 3,1 şi mai departe numai prin „vreme"; TM are z^{e}*mān* şi *'ēth*) au o frecvență sugestivă: cel dintâi apare o singură dată, iar celălalt – de douăzeci şi nouă de ori doar în aceste versete. O asemenea densitate a utilizărilor lui καιρός se regăseşte numai în *Înțelepciunea lui Sirah*. Versetele 2-8 sunt o succesiune de propoziții nominale simetrice, desfăşurate în perechi antitetice ca sens, construite pe tiparul καιρὸς τοῦ + infinitivul; TM *'ēth* + infinitivul; există o singură excepție: „vreme de război şi vreme de pace", cu substantive în genitiv, fără articol (καιρὸς πολέμου καὶ καιρὸς εἰρήνης).
3,1 Grigore al Nyssei interpretează versetul (*Omilia* 6,2) ca referire la cele două „criterii ale frumosului" (τοῦ καλοῦ κριτήρια) după care se judecă toate ocupațiile: „măsura potrivită şi momentul favorabil" (τὸ σύμμετρόν τε καὶ τὸ εὔκαιρον). „Măsura dată de timp nu este aceeaşi pentru tot ce există – căci nu este cu putință ca toate să aibă aceeaşi măsură unele față de altele, din pricina deosebirilor dintre elementele constitutive – ci timpul, care conține în sine toate lucrurile, este măsura comună a tot ceea ce este măsurat" (*Omilia* 6,3).

2 Vreme să naşti şi vreme să mori,
vreme să sădeşti şi vreme să smulgi ce-a fost sădit,
3 vreme să ucizi şi vreme să vindeci,
vreme să dărâmi şi vreme să zideşti,
4 vreme să plângi şi vreme să râzi,
vreme să jeleşti şi vreme să dănţuieşti,
5 vreme să arunci cu pietre şi vreme să strângi pietre,
vreme să îmbrăţişezi şi vreme să te desprinzi din îmbrăţişare,
6 vreme să cauţi şi vreme să pierzi,
vreme să păstrezi şi vreme să arunci,
7 vreme să destrami şi vreme să coşi,
vreme să taci şi vreme să vorbeşti,
8 vreme să iubeşti şi vreme să urăşti,
vreme de război şi vreme de pace.
9 Care-i folosul celui ce făptuieşte, în [toate] câte le trudeşte?
10 Am văzut frământarea pe care Dumnezeu le-a dat-o
fiilor omului, ca să se frământe în ea.

3,2 Prima pereche de afirmaţii se referă la viaţă şi moarte, asupra cărora omul nu poate exercita nici un fel de control; toate celelalte afirmaţii li se subsumează, purtându-le pecetea.
3,4 Grigore al Nyssei comentează (*Omilia* 6,9) prima afirmaţie a versetului citând Mt. 5,4.
3,5 „să arunci cu pietre", gr. βαλεῖν λίθους: încă din limba clasică, expresia este atestată cu sensul de manifestare a ostilităţii faţă de o persoană. În 2Rg. 16,6, manuscrisele oscilează între această expresie şi λιθάζων ἐν λίθοις (preferată de Rahlfs), indicând deopotrivă actul lapidării; în acest sens tehnic este folosit şi în Deut. 21,21.
3,7 În Targumul la *Qōhelet*, opoziţia destrămare-coasere (aici: ῥῆξαι-ῥάψαι, pereche de termeni cu sonoritate asemănătoare) este aplicată riturilor de doliu şi de nuntă. Grigore Taumaturgul interpretează primul verb ca un sinonim metaforic pentru „a ucide", ca în 3Rg. 11,11, unde apare într-o variantă preverbată, în ameninţarea pe care Dumnezeu i-o adresează lui Solomon: „διαῤῥήσσων διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν σου".
3,8 Grigore al Nyssei comentează amplu prima pereche de afirmaţii a versetului în *Omilia* 8,1-3.
3,9 Versetul reia întrebarea din 1,3, într-o altă structură sintactică, cu suprapunerea ὁ ἄνθρωπος, „omul" / ὁ ποιῶν, „cel ce făptuieşte", şi cu o amplificare (ἐν οἷς αὐτὸς μοχθεῖ).
3,10 Ca şi versetul precedent, este un ecou al unui pasaj de la începutul cărţii: 1,13. Termenul περισπασμός („frământare", „învălmăşeală"), propriu Ecleziastului (*vide supra* 1,13), apăruse şi în finalul paragrafului 2 pentru a indica soarta menită păcătosului (τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκεν περισπασμόν).

11 Pe toate le-a făcut frumoase la vremea fiecăruia
şi a pus vremelnicia în sufletul lor,
ca să nu afle omul
făptuirea pe care a înfăptuit-o Dumnezeu, de la început şi până la sfârşit.
12 Am aflat că nu este [alt] bine în ei
decât să se veselească şi să facă bine [fiecare] în viaţa lui;
13 şi, cu adevărat, tot omul care va mânca şi va bea
şi va vedea binele în toată truda lui
este un dar al lui Dumnezeu.
14 Am aflat că toate câte le-a făcut Dumnezeu
vor fi pentru veşnicie;

3,11 „la vremea fiecăruia": gr. ἐν καιρῷ αὐτοῦ. ♦ Am tradus prin „vremelnicie" (cu sensul: „durată") substantivul grecesc αἰών, care înseamnă „interval îndelungat de timp", „durată lungă delimitată" (vârstă, generaţie), dar care ajunge să aibă şi sensul de „veşnicie" – aşa cum pare să fie mai jos, în 3,14 (εἰς τὸν αἰῶνα, „pentru veşnicie"). Prezenţa lui în acest pasaj impune o relaţionare cu ceilalţi doi termeni care indică timpul în versetele precedente (χρόνος şi καιρός). Probabil că cea mai frumoasă transpunere în limba română a sensului de aici îi aparţine lui Gala Galaction: „pasul veşniciei". Ideea ar fi că, pe lângă frumuseţea universului, Dumnezeu îi îngăduie omului să întrevadă, fie şi limitat, parţial, sensul istoriei (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 91 *sqq.*) traduce termenul ebraic prin „the unknown", preferând să se îndepărteze de interpretarea care este susţinută de Septuaginta şi vocalizând rădăcina *'LM* cu sensul „ignoranţă", „întuneric", „secret" (ca în Ecl. 12,14, unde Crenshaw traduce „... into judgment concerning everything that is secret..."; Iov 28,21); o interpretare similară se întâlneşte în Targum şi la Raşi, *apud.* AB, *Eccl.*, p. 163. ♦ Evagrie, în scholia 15, explică ὁ αἰών prin „principiile veşniciei" (οἱ λόγοι τοῦ αἰῶνος), „căci aceasta este împărăţia cerurilor pe care o purtăm înăuntrul nostru, după cuvântul Domnului [Lc. 17,21], dar pe care oamenii nu o găsesc pentru că este ascunsă de patimi".

3,12 Traducerea lui ποιεῖν ἀγαθόν prin „să facă bine" sugerează o interpretare ambiguă, substantivală sau adverbială („să o ducă bine").

3,13 Versetul acesta constituie graniţa dintre primele două secţiuni ale cărţii. Perechea de verbe „a mânca"-„a bea" (φάγεται-πίεται), folosită deja în 2,24, apare din nou mai departe, în 5,17, unde şi finalul versetului de faţă („este un dar al lui Dumnezeu", δόμα θεοῦ ἐστιν) are un ecou: ἔδωκεν... ὁ θεός; finalul versetului 5,18 este identic (δόμα θεοῦ ἐστιν).

3,14 Opoziţia „de adăugat"/„de scăzut" (προσθεῖναι/ἀφελεῖν) era inclusă, în aceiaşi termeni, în opreliştea de a schimba cuvântul Domnului, formulată în Deut. 4,2. ♦ „să se teamă de faţa Sa": ca şi în alte pasaje (1Rg. 18,12), ἀπὸ προσώπου este echivalarea stereotipă în limba greacă a prepoziţiei ebraice *milᵉpānāy*, care are valoarea cauzală; transpunerea simplă în română ar fi „să se teamă de El".

la aceasta nu este de adăugat
şi din aceasta nu este de scos.
Şi Dumnezeu a făcut ca oamenii să se teamă de fața Sa.
15 Ce a fost încă mai este
şi câte vor mai fi sunt deja
şi Dumnezeu îl va căuta pe cel alungat.
16 Şi am mai văzut sub soare un loc de judecată:
acolo [este] nelegiuitul;
şi un loc al celui drept:
acolo [este] nelegiuitul.
17 Şi mi-am spus eu în inima mea:
dreptul şi nelegiuitul – îi va judeca Dumnezeu,
căci este o vreme pentru orice faptă
şi pentru orice făptuire.
18 Atunci mi-am spus eu în inima mea,

3,15 *Vide supra* 1,9. Aici ideea plasării în viitor este exprimată prin calchierea construcției ebraice (relativul urmat de *l*ᵉ cu infinitivul): ὅσα τοῦ γίνεσθαι. ♦ „pe cel alungat", gr. τὸν διώκομενον: textul ebraic este înțeles diferit: „cel alungat" sau „ceea ce a dispărut". Sensul de „a prigoni" al verbului διώκω este atestat şi în Ps. 7,2 (σῶσόν με ἐκ πάντων τῶν διωκόντων με) şi este susținut de Targumul la *Qōheleth*. Forma de pasiv cu acest sens („persecutat"), care poate fi şi cel din versetul de față, mai există în LXX numai în Plâng. Ier. 5,5; este însă bine atestată în NT (*e.g.* Mt. 5,10; 1Cor. 4,12: διωκόμενοι ἀνεχόμεθα). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 19) citează două pasaje care se referă la persecutați (Mt. 5,10 şi Ps. 118,157) şi unul în care se suprapune imaginea oii pierdute cu cea a omului nedreptățit (Ps. 118,176).

3,16 Textul editat de Rahlfs schimbă total sensul finalului de verset; martorii importanți ai tradiției manuscrise greceşti susțin o formulare antitetică: ἀσεβής, „nelegiuitul", față de εὐσεβής, „evlaviosul", „credinciosul", care încheie fraza. Comentatorii textului grecesc atestă această opoziție: pentru Didim (în comentariul la Lc. 16,19-31), pasajul pare să se refere la infern şi la paradis. TM are acelaşi termen în ambele segmente, şi anume „răul"/„ticăloşia": în locul de judecată, acolo era ticăloşia şi în locul [unde trebuie să stea] dreptatea, acolo era ticăloşia. Rahlfs îşi motivează opțiunea prin autoritatea edițiilor Complutensis şi Grabe. ♦ „loc al celui drept": TM are „loc de dreptate" (în paralelism cu „loc de judecată").

3,17 „dreptul şi nelegiuitul": perechea pare să susțină opțiunea editorului Rahlfs pentru versetul precedent, de vreme ce termenul folosit aici nu este εὐσεβής, ci δίκαιος.

3,18 Adverbul (ἐκεῖ) aflat aici la începutul versetului, conform ediției Rahlfs, apare în majoritatea manuscriselor la sfârşitul versetului precedent. ♦ „vorbind despre": *litt.* „despre vorba/vorbăria". Greaca recurge aici la o transpunere literală a locuțiunii prepoziționale

vorbind despre fiii omului,
că îi va judeca Dumnezeu
ca să arate că ei sunt dobitoace, chiar pentru ei.
19 Căci soarta fiilor omului
şi soarta dobitoacelor,
o singură soartă [este] pentru ei;
cum este moartea unuia, aşa este şi moartea celuilalt
şi o singură suflare este în toţi;
şi cu ce este omul mai presus de dobitoc?
Cu nimic, căci toate sunt deşertăciune.
20 Toate se duc într-un singur loc.
Toate s-au făcut din ţărână
şi toate în ţărână se întorc.
21 Şi cine ştie dacă suflarea fiilor omului
urcă în înalt
şi suflarea dobitoacelor
coboară, în jos, spre pământ?
22 Şi am văzut că nu este [alt] bine
decât ca omul să se veselească
de făptuirile sale, căci aceasta îi este partea;
căci cine îl va duce să vadă ce va fi după el?

---

ebraice (*'al-dibh^{e}raht*, „despre, în legătură cu"), περὶ λαλιᾶς, care este echivalată mai departe (8,2) prin περὶ λόγου. Ieronim, în *Comentariul* său, foloseşte aceeaşi transpunere literală (*de loquela hominum*), dar Vulgata are *de filiis hominum*. ♦ „va judeca": textul grecesc are aici verbul διακρινεῖ, compus al celui folosit în versetul precedent, κρινεῖ, „va judeca". ♦ „îi va judeca... ca să arate": TM are „îi va pune la încercare... spre a vedea" (acest din urmă verb poate avea ca subiect pe Dumnezeu sau pe oameni). ♦ Finalul versetului („chiar pentru ei", καί γε αὐτοῖς) este o transpunere brută din ebraică; unele manuscrise, tocmai din cauza opacităţii acestui final de frază, îl dislocă la începutul versetului următor.

3,19 „soarta", gr. συνάντημα: *vide supra* nota la **2,14**. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* **21**) explică συνάντημα ca soartă, „ceea ce li se întâmplă deopotrivă tuturor oamenilor, celor drepţi şi celor nedrepţi, cum ar fi: viaţa, moartea, boala, sănătatea, bogăţia, sărăcia, pierderea mădularelor, a soţiilor, a copiilor, a bunurilor". ♦ „suflare": gr. πνεῦμα înseamnă deopotrivă „suflare, suflu, vânt, spirit, duh". Evagrie (scholia 22) ţine să observe, cu consecvenţă, că „şi spiritul iraţional (ἡ ἄλογος ψυχή) este numit suflare (πνεῦμα)" – în sensul pe care îl explicase în scholia 10, de „spirit".

3,20 Pasajul este un ecou al versetului 2,7 din Geneză, cu care are în comun termenul χοός, „ţărână"; *vide* şi Gen. 3,19, unde este γῆ.

4 1 Şi m-am întors eu şi am văzut
toate silniciile
care se fac sub soare;
şi iată lacrimile celor siluiţi
şi nu este [nimeni] să-i mângâie,
şi în mâna celor ce-i siluiesc este puterea,
şi nu este [nimeni] să-i mângâie.
2 Şi i-am fericit eu pe cei morţi,
pe cei ce sunt de-acum morţi, mai mult decât pe vii,
câţi trăiesc şi acum.
3 Dar [mai] bine, şi decât unii, şi decât alţii,
[o duce] acela care nici nu s-a născut,
care nu a văzut făptuirea cea rea
înfăptuită sub soare.
4 Şi am văzut eu toată truda
şi toată cutezanţa făptuirii,
că aceasta este pizma unui om faţă de aproapele său;
şi aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.
5 Nechibzuitul îşi încrucişează braţele
şi îşi mănâncă din trup.

4,1 Perechea de verbe „m-am întors şi am văzut" (ἐπέστεψα καὶ εἶδον) poate fi înţeleasă ca o unitate: „şi am mai văzut", poate ca o revenire la εἶδον din 3,22. Aceeaşi formulă apare şi mai departe, în 4,7 şi 9,11 (aici însă fără indicarea emfatică a persoanei întâi). Ἐπιστρέφω este folosit ca echivalare a lui *şûbh* (care marchează continuarea acţiunii indicate de verbul precedent); în Deut. 30,3 *şûbh* este redat adverbial prin πάλιν, „din nou". Acelaşi verb grecesc fusese folosit, cu sensul său întreg, în finalul versetului 1,6, pentru a sugera mişcarea circulară a vântului. ♦ Substantivul συκοφαντία („silnicie") şi cele două participii – pasiv şi activ – ale verbului corespunzător, συκοφαντέω („a silui"), fac parte din vocabularul juridic şi înseamnă în sens strict „a denunţa"; ulterior sensul se lărgeşte şi, pe direcţia semantică „a acuza", „a calomnia", ajunge să indice orice act de nedreptate.

4,2 „am fericit": verbul ἐπαινεῖν („a elogia", „a slăvi") este echivalat în Vulgata prin *laudare*. *Cf.* 4Mac. 1,10 (ἐπαινεῖν τοὺς... ἀποθανόντας).

4,4 „că aceasta este": pronumele demonstrativ este în greacă la genul neutru, probabil nu în acord cu τὸ ποίημα, „făptuire", ci cu întregul segment anterior, prezentat ca o situaţie generală.

4,5 Versetul pare să fie reluarea unui proverb. În ebraică, fraza este nominală; greaca recurge aici la aoristul gnomic. ♦ În LXX, asocierea substantivului σάρκας (pl.), „carne/trup", cu verbul ἐσθίειν, „a mânca", este adesea o aluzie la focul care mistuie victimele sacrificate. *Vide* şi Ps. 26,2; Is. 49,26.

6 Mai bun e cuprinsul unui pumn de răgaz
decât cuprinsul a doi pumni de trudă
şi de căutare de vânt.
7 Şi m-am întors eu şi am văzut deşertăciune sub soare.
8 E [câte] unul [singur] – şi nu este un al doilea –
şi defel nu are nici fiu şi nici frate;
şi toată truda lui nu are capăt
şi ochiul nu i se umple de bogăţie.
Şi pentru cine mă trudesc eu
şi mă lipsesc de [traiul] cel bun?
Şi aceasta chiar este deşertăciune
şi frământare grea.
9 [Mai] buni sunt doi decât unul [singur],
căci plata le este [mai] bună pentru truda lor.
10 Şi de [se-ntâmplă] să cadă, unul îl ridică pe cel de lângă el,

---

4,6 „pumn", gr. δράξ: cuvântul este relativ rar în LXX (doar nouă atestări) şi este folosit aici la singular pentru a traduce ebr. *kaph* (*vide* 3Rg. 17,12) şi la plural ca echivalent al ebr. *hophᵉnaym*, desemnând cele două mâini şi ceea ce pot ele cuprinde (*vide* Ex. 9,8); δράγμα însă, înrudit cu el, face parte din vocabularul homeric şi funcţionează ca unitate de măsură. ♦ Evagrie (scholia 27) îşi construieşte comentariul acestui verset pe o serie de citate: Ps. 36,16; 83,11; Prov. 15,17.29; 25,24; 1Cor. 1,20; 3,19.

4,8-12 Aceste cinci versete formează o progresie numerică, de la unu la trei (εἷς, δύο, τὸ ἔντριτον), şi pot fi văzute în continuarea opoziţiei din versetul 4,6. Ambrozie (*Ep.* 17,3.8 şi *De inst. uirg.* 64.70.74) dă o interpretare hristologică: „unicul" este Hristos, iar „întreitul" este Trinitatea *incompositae naturae*.

4,8 Fiecare stih al acestui verset (în afară de primul) începe cu „şi" (καί), care ritmează fraza; J.L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, p. 110) remarcă preponderenţa monosilabicelor în textul ebraic, într-o armonizare a formei cu conţinutul. ♦ „E [câte] unul [...] nu este un al doilea": cele două verbe sunt plasate în poziţie forte, precedând subiectele. ♦ Am preluat aici din traducerea lui Gala Galaction sintagma „traiul cel bun" pentru ἀγαθωσύνη, „bunătatea", „ceea ce este bun". ♦ „mă lipsesc": *litt.* „îmi lipsesc sufletul". ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 28) nu înţelege numele de rudenie de aici în sens material, ci în sens spiritual: „Vorbesc aici despre tată şi frate după înţelesul Scripturii, căci ştiu bine că aceste afirmaţii nu sunt valabile dacă se aplică la fraţii şi la taţii [din lumea] simţurilor."

4,9 Formularea este tipică pentru exprimarea comparaţiei (*vide supra* nota la 2,24): *litt.* „buni sunt doi, peste unul [singur]"; greaca păstrează aici structura nominală a frazei ebraice, folosind adjectivul la masculin plural (ἀγαθοί).

4,10 Fraza are o structură simetrică, finalul reluând termenii cu negaţia μή. ♦ „pe cel de lângă el": am tradus printr-o perifrază termenul μέτοχος, „asociat", „tovarăş"; Symmachos îl echivalează cu ἑταῖρος. ♦ „vai": gr. οὐαί.

dar vai de cel care e singur, când [se întâmplă] să cadă
şi nu are pe un altul să-l ridice.
11 Şi, cu adevărat, dacă dorm doi, au parte de căldură;
dar unul singur cum să se încălzească?
12 Şi dacă poate fi răpus unul singur,
cei doi vor sta [neclintiţi] dinaintea lui,
şi funia întreită nu se va rupe grabnic.
13 [Mai] bun [este] un copil sărac şi înţelept
decât un rege bătrân şi nechibzuit,
care nu mai ştie să ia seama;
14 căci [acela] va ieşi din temniţă ca să domnească,
chiar dacă în regatul său s-a născut sărac.
15 I-am văzut pe toţi câţi trăiesc

4,11 Verbul „a se încălzi" (θερμαίνω; ebr. <u>H</u>MM) fusese folosit în 3Rg. 1,1.2 într-o referire la bătrâneţea lui Solomon.

4,12 „ dacă poate fi răpus", gr. ἐὰν ἐπικραταιωθῇ: verbul este atestat numai aici în LXX; verbul ebraic căruia îi corespunde (*tāqaph*, „a copleşi") este folosit numai aici şi în Iov 15,24 (echivalat în greacă prin κατέχειν). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 30) interpretează cele trei personaje ale versetului în felul următor: „Singuraticul care devine puternic este Răul, dinaintea căruia stau cei doi, omul şi îngerul lui Dumnezeu." ♦ Menţionarea funiei întreite este dificil de explicat; prezenţa ei şi în *Epopeea lui Ghilgameş* (într-un episod în care Ghilgameş îi explică prietenului său Enkidu că ei împreună îl pot omorî mai uşor pe uriaşul Humbaba) poate sugera existenţa unui vechi proverb oriental. Adjectivul ἔντριτος este un hapax în LXX, în vreme ce echivalentul ebraic (participiu *pual* al verbului *ŞLŞ*) este bine atestat: verbul este tradus prin τριμερίζειν în Deut. 19,3.

4,13 Ebr. *yeledh* este echivalat prin παῖς, „copil", „băiat", la începutul versetului şi prin νεανίσκος, „tinerel", în v. 15. ♦ „să ia seama": numai aici este folosit verbul προσέχειν ca echivalent al ebr. *hizzahēr*, „să se lase prevenit". Editorul BA face o trimitere la utilizările verbului în Deuteronom (*vide* nota la Deut. 4,9).

4,14 „temniţă": gr. οἶκος τῶν δεσμίων, *litt.* „casa celor înlănţuiţi", semitism. ♦ În Targum şi Midraş versetul e interpretat ca o aluzie la istoria lui Iosif (Gen. 41). Unii comentatori moderni văd în tot pasajul 14-16 o aluzie la succesiunea regilor seleucizi. ♦ Temniţa este, în scholia 33 a lui Evagrie, „lumea sensibilă în care «fiecare e legat cu lanţuri de propriile sale păcate» [Prov. 5,22]".

4,15 „cu tinerelul – cel de-al doilea...", gr. μετὰ τοῦ νεανίσκου τοῦ δευτέρου: numeralul poate fi legat de secţiunea precedentă (4,7-12), dar sensul este destul de obscur. J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 113-114) citeşte pasajul ca o referire la şirul neîntrerupt de evenimente care face ca fiecare să fie până la urmă înlocuit de un altul. ♦ Exegeza creştină (*Catena Hauniensis*) interpretează fraza 4,15-16 ca o opoziţie între Adam, cel dintâi, şi Hristos, cel de-al doilea.

şi umblă sub soare
cu tinerelul – cel de-al doilea –,
care va sta în locul lui,
16 [şi] nu este capăt pentru poporul întreg,
pentru toţi câţi s-au născut înaintea lor;
cu adevărat cei de pe urmă nu se vor bucura de el;
căci şi aceasta chiar este deşertăciune şi căutare de vânt.
17 Ai grijă la pasul cu care intri în casa lui Dumnezeu
şi [te afli] aproape ca să asculţi:
[să fie] mai presus de darul nechibzuiţilor prinosul tău,
căci [ei] nu au ştiinţă de [ce înseamnă] a face rău.

5 1 Nu te năpusti cu gura
şi inima nu ţi-o zori
să scoată vreo vorbă în faţa lui Dumnezeu;
căci Dumnezeu este în cer, iar tu – pe pământ,
de aceea vorbele tale să rămână puţine.
2 Căci visul se naşte în prisos de frământare
şi glasul nechibzuitului – în prisos de vorbe.

4,17 „Ai grijă la pasul...", gr. φύλαξον πόδα: expresia este unică în LXX. ♦ „aproape ca să asculţi": folosirea prepoziţională a adverbului ἐγγύς cu un infinitiv este atestată la Platon. Este neclar raportul acestei expresii cu segmentele precedente ale frazei: se poate afla în coordonare cu relativa (şi atunci se justifică întregirea prin „[te afli]") sau cu principala (impunând o întregire de tipul: „[aşază-te]"). ♦ 17b-d în TM: „Apropie-te să asculţi mai degrabă decât să aduci jertfa smintiţilor, căci ei nu ştiu că fac rău/nu ştiu nici măcar să facă rău."

5,1 „Nu te năpusti": traducerea ebr. *BHL* prin σπεύδειν indică un sens târziu al radicalului ebraic, la fel ca mai jos, v. 7,9. ♦ Separarea spaţială („Dumnezeu... în cer, iar tu – pe pământ") este o afirmaţie care se opune ideii din Deut. 4,39. Chiar dacă sunt folosite aceleaşi complemente (ἐν τῷ οὐρανῷ; ἐπὶ τῆς γῆς), în pasajul deuteronomic omniprezenţa lui Dumnezeu este subliniată de adverbele ἄνω („sus") şi κάτω („jos"); tradiţia manuscrisă a Ecleziastului atestă parţial includerea acestor preverbe în verset: ἄνω apare în *Codex Vaticanus*, iar κάτω, în *Sinaiticus*. ♦ Cumpănirea severă a vorbelor este un motiv recurent al cărţilor sapienţiale (*vide supra* 1,8; 3,7; Prov. 20,25; 29,20).

5,2 „visul", gr. ἐνύπνιον: termenul are o încărcătură negativă, din cauza contextului. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 35) face aluzie la Mt. 26,41 şi observă că „somnul spiritului raţional este ignoranţa şi răul (ἄνοια καὶ κακία)". ♦ Rahlfs acceptă conjectura lui Grabe (περισπασμός, „frământare"), împotriva mărturiei celor trei manuscrise importante (πειρασμός, „încercare"). ♦ „prisos": gr. πλῆθος, „plinătate", „abundenţă", „belşug".

3 Cum [stă scris]: când Îi făgăduieşti lui Dumnezeu o făgăduinţă,
nu pregeta să o împlineşti;
căci nu este voinţă la nechibzuiţi,
[dar tu] pe toate împlineşte-le, dacă ai făgăduit.
4 Mai bine este să nu făgăduieşti
decât să făgăduieşti şi să nu împlineşti.
5 Nu-ţi lăsa gura să-ţi împingă trupul în greşeală
şi nu spune în faţa lui Dumnezeu că „Neştiinţă a fost!"
ca să nu se mânie Dumnezeu asupra glasului tău
şi să nimicească făptuirile mâinilor tale.
6 Căci în prisos de vise sunt şi deşertăciuni şi vorbe multe;
iar [tu] de Dumnezeu să ai frică.
7 Dacă vezi silnicia asupra celui sărac şi urgisirea judecăţii şi a dreptăţii
în ţară, nu te mira de faptul acesta:
căci un mai-mare îl păzeşte de sus pe [alt] mai-mare,
şi mai-mari sunt [şi] peste aceştia.
8 Iar folosul pământului este pentru oricine:

5,3 Conjuncţia de comparaţie καθώς (prin care a fost echivalat ebr. *ka'aşer*) introduce un citat din Deut. 23,22, care, la nivelul termenilor, este exact, dar este o aproximaţie ca opţiuni morfo-sintactice. ♦ 3c în TM: „nu este bunăvoinţă pentru nechibzuiţi" (*id est*: Dumnezeu îi pedepseşte pe cei care nu-şi ţin jurământul). În LXX e descrisă starea psihică a nechibzuiţilor, lipsiţi de voinţa de a înfăptui ce au făgăduit. ♦ Finalul versetului a fost editat de Rahlfs pe baza emendării lui A. Klostermann (cu o trimitere la E. Klostermann, *De libri Coheleth versione Alexandrina*, 1892, p. 44), care propune reconstituirea unui σύν (marca obişnuită de redare în greacă a particulei *'ēth* din TM, funcţionând ca marcă a acuzativului) acolo unde cele trei manuscrise (A, B, S) au σὺ οὖν; deosebirea este justificată de o vocalizare diferită a textului ebraic (pronumele de persoana a doua fiind *'attāh*).

5,4 *Vide* episodul făgăduinţei lui Iephtae (Jud. 11,30-40) – o făgăduinţă împlinită, dar care a însemnat pentru el sacrificarea unicei fiice.

5,5 Utilizarea tranzitivă cu valoare factitivă a verbului ἐξαμαρτάνειν („a împinge în greşeală") este proprie pentru LXX; în 3Rg. şi 4Rg. este recurentă expresia ἐξήμαρτε τὸν Ισραηλ, „l-a împins pe Israel în greşeală". ♦ „în faţa lui Dumnezeu": TM are „în faţa trimisului" (*id est*: a îngerului sau preotului căruia omul i se adresa pentru greşelile comise din nebăgare de seamă – *cf.* Lev. 4,13 şi urm.).

5,6 Manuscrisele au în prima parte a versetului trei substantive la genitiv plural, subordonate toate lui πλῆθος, „prisos": ματαιοτήτων καὶ λόγων πολλῶν. ♦ Două din cele trei manuscrise de bază au σύ, „tu", faţă de σύν [τὸν θεόν], *nota accusatiui*.

5,7 „silnicia": *vide supra* nota la 4,1.

5,8 Manuscrisele plasează primele trei cuvinte ale acestui verset în încheierea celui precedent. Rahlfs respectă TM în divizarea 5,7-8. ♦ „pentru oricine": se poate înţelege şi

rege [este] peste ogorul lucrat.
9 Cel ce iubeşte argintul nu se va umple de argint;
şi cine şi-a iubit rodul în prisosul lui?
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
10 În prisos de bunătăţi vor prisosi cei care să le mănânce;
şi care este cutezanţa celui [aflat] lângă ele
dacă nu să le vadă cu ochii?
11 Dulce este somnul robului,
fie că mănâncă puţin sau mult;
dar pe cel îndestulat de prisos
nimic nu-l lasă să adoarmă.
12 Mai este un beteşug, pe care l-am văzut sub soare:
bogăţia pe care [o ţine] sub pază cel [ce-i stă] alături, spre răul său;
13 şi va pieri bogăţia aceea, în grea frământare,
şi va avea un fiu şi-n mâna lui nimic nu va fi.
14 Aşa cum a ieşit, gol, din pântecele mamei sale,
se va întoarce să plece cum a venit
şi nimic nu va primi din truda lui,
ca să ducă în mână.

„în orice privinţă". ♦ Cei trei termeni – pământul, regele şi ogorul – desemnează regalitatea. Pasajul este însă obscur, mai cu seamă în final. În această traducere grecească a unui pasaj ebraic dificil, comentatorii au întrezărit o aluzie la reforma agrară începută de Ptolemeu I, care avea ca obiect terenurile regale. Traducătorii după TM suplinesc de obicei ceva de tipul „regele este tributar pământului lucrat" sau „regele este de folos unei ţări cu ogoare lucrate". ♦ Evagrie (*Scholiile, ad loc.*) pune în paralel pasajul din Mt. 13,38: ὁ δὲ ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος, „iar ogorul este lumea".

5,9 „Argintul" (ἀργύριον) este în greacă un termen cu sens ambiguu, care desemnează deopotrivă materia şi moneda, banii. ♦ 9b în TM: „şi cine iubeşte belşugul nu are folos/ venit din el."

5,10 „cutezanţa": *vide* 2,21. ♦ „[aflat] lângă": gr. ὁ παρ' αὐτῆς corespunde ebr. *ba'al*, „stăpân". ♦ 10b în TM: „care e folosul stăpânului lor."

5,11c-d În TM: „prisosul celui îndestulat nu-l lasă să doarmă."

5,12 „beteşug": ebr. *ẖōlāh* este tradus aici în greacă prin ἀρρωστία, iar verbul echivalent este ἀρρωστεῖν; în Gen. 48,1 şi 1Rg. 19,14; 30,13, verbul era tradus prin ἐνοχλεῖν, iar în Deut. 28,61 substantivul este tradus prin μαλακία, „slăbiciune".

5,14 *Cf.* Iov 1,21; 3,11.16. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 41) citează Iov 1,21, cu toate că cele două pasaje au înţelesuri opuse: „Iov, ca unul ce era drept, s-a îndepărtat gol de rău şi de ticăloşie (πονηρία); [omul] acesta însă, care a venit pe lume însoţit de neştiinţă (ἄγνοια), se va duce tot cu ea."

15 Şi acesta este cu adevărat un beteşug greu:
după cum a venit, aşa se va şi duce,
şi ce folos are din ce trudeşte în vânt?
16 Şi toate zilele cu adevărat şi [le duce] în întuneric şi jale
şi mânie multă şi beteşug şi fiere.
17 Iată ce am văzut eu că este bine, că este frumos:
să mănânce şi să bea
şi să vadă bunătatea
în toată truda lui
cu care se trudeşte sub soare,
în numărul zilelor vieţii lui,
câte i le-a dat Dumnezeu;
căci aceasta este partea lui.
18 Şi cu adevărat tot omul căruia Dumnezeu i-a dat
bogăţie şi avere şi îi îngăduie
să mănânce din ea şi să-şi ia partea
şi să se veselească în truda lui,
aceasta este un dar de la Dumnezeu.
19 Căci nu îşi va aminti multe în zilele vieţii lui;
căci Dumnezeu i-a dat frământări în veselia inimii lui.

6 1 Este un rău pe care l-am văzut sub soare,
şi mare este el asupra oamenilor:
2 un om căruia Dumnezeu îi va da
bogăţie şi avere şi faimă,

5,15 În acest verset şi în **11,4**, ebr. *rûaḥ* („vânt") este tradus prin ἄνεμος şi nu prin πνεῦμα, iar εἰς ἄνεμον funcţionează ca o expresie idiomatică însemnând „pe nimic". Expresia „trudeşte în vânt" (μοχθεῖ εἰς ἄνεμον) este, de altfel, o reformulare a sintagmei emblematice pentru Ecleziast, προαίρεσις πνεύματος.

5,17 „partea", gr. μέρις: *vide* nota la 2,10.

5,18 „dar de la Dumnezeu": *vide supra* nota la 3,13.

5,19 „i-a dat frământări": *litt.* „l-a tulburat", „l-a făcut să simtă frământări" (περισπᾷ). Folosirea acestui verb ca predicat al subiectului „Dumnezeu" este dificilă; Targumul a atenuat construcţia transformând-o în pasiv. Verbul corespunzător din TM înseamnă „a răspunde", dar şi „a necăji". Traducătorii înţeleg, de obicei, „Dumnezeu îi ocupă inima cu bucurie".

6,2 Printr-un anacolut, nominativul „un om" (ἀνήρ), de la începutul versetului, este reluat ca pronume în cazul dativ („lui", αὐτῷ).

şi căruia sufletul nu-i mai tânjeşte
după nimic din câte a poftit,
şi Dumnezeu nu-i va îngădui să se înfrupte din ce are,
căci un om străin se va înfrupta.
Aceasta deşertăciune este, şi beteşug rău.
3 Şi dacă un om va zămisli de o sută de ori şi va trăi ani mulţi,
şi bogat îi va fi [numărul] de zile al anilor,
dar sufletul nu i se va umple de bine
şi, cu adevărat, nu va avea parte de un mormânt,
[atunci] am zis: mai bun decât el este o stârpitură,
4 căci [el] în deşertăciune a venit şi în întuneric pleacă,
iar numele îi va sta ascuns în întuneric;
5 şi, cu adevărat, el n-a văzut soarele şi nu l-a cunoscut,
iar [stârpitura] are parte de mai multă odihnă decât acesta.
6 Şi dacă a trăit vremi de mii de ani
şi binele nu l-a văzut,
oare nu într-un [singur] loc se duc toate?
7 Toată truda omului [ajunge] în gura lui,
dar sufletul nu i se îndestulează.
8 Căci ce folos are înţeleptul faţă de nechibzuit?
Pentru că săracul ştie să umble în faţa vieţii.

6,3 „de o sută de ori", gr. ἑκατόν: numeralul are valoare adverbială aici, nefiind însoţit de nici un determinant; expresia poate fi echivalată şi prin: „a adus pe lume o sută [de fii]". Verbul γεννᾶν mai este folosit fără complinire în Gen. 5,3. ♦ „bine": *vide supra* nota la 4,8. ♦ „stârpitură", gr. ἔκτρωμα, *litt.* „avorton": mai apare doar de două ori în LXX (Num. 12,12 şi Iov 3,13); este folosit însă pentru a echivala termeni ebraici diferiţi: *nēphel* aici şi în Iov, *mūth* în Numerii.

6,4 Cele trei verbe (ἦλθεν, πορεύεται, καλυφθήσεται) corespund celor trei paliere temporale: trecut, prezent şi viitor; sunt similare pasajele 1,9 şi 3,15.

6,5 „odihnă", gr. ἀνάπαυσις: aceasta este forma pe care o editează Rahlfs, împotriva mărturiilor codicelor, care dau aici pluralul ἀναπαύσεις.

6,6 „vremi de mii de ani", gr. χιλίων ἐτῶν καθόδους: κάθοδος este rar folosit în LXX, de două ori în Ecl. (aici şi 7,22: „de multe ori") şi în 1Ezr. 2,18; mai este atestat în 3Rg. 9,25, într-un pasaj din *recensio Origenis*, pe care Rahlfs îl editează în subsolul paginii, unde se referă la cele trei sărbători la care participă Solomon.

6,7 *Catena Hauniensis* interpretează versetul ca ilustrare a celor două aspecte ale vieţii hulpavului: aspectul comic, pentru că nu încetează să mănânce, şi aspectul tragic, dat de imposibilitatea de a ajunge la saţietate.

9 Mai bun e ce văd ochii decât ce purcede către suflet.
Şi aceasta chiar e deşertăciune şi căutare de vânt.
10 Dacă ceva a fost, numele i-a şi fost rostit
şi s-a cunoscut ce este omul
şi nu va putea să se judece cu cineva mai puternic decât el;
11 căci sunt vorbe multe care sporesc deşertăciunea.
Ce folos are omul?
12 Căci cine oare a aflat ce este bun pentru om în viaţă,
în numărul zilelor din viaţa lui de deşertăciune?
Şi în umbră le-a împlinit;
căci cine îi va da de veste omului
ce va fi după el sub soare?

7 1 Un nume bun este mai presus decât untdelemnul cel bun

6,9 Evagrie îl citează în comentariul său (*Schol. ad Ecl.* 50) pe Symmachos: „este mai bine să priveşti către viitor decât să te bucuri de prezent"; Paul Géhin observă însă, într-o notă *ad locum*, că fraza are un înţeles diferit la Symmachos: „Este mai bine să prevezi decât să umbli după bunul plac" (la fel în comentariul lui Ieronim: *melius est prouidere, quam ambulare, ut libet*).

6,10 „omul": atât termenul grecesc (ἄνθρωπος), cât şi cel ebraic (*'ādhām*) sunt folosiţi aici fără articol (situaţie neobişnuită pentru Ecl.); tocmai de aceea, unii exegeţi ai TM au sugerat interpretarea termenului ca nume propriu, Adam.

6,12 „în umbră", gr. ἐν σκιᾷ: TM are aici „ca umbra"; deosebirea provine dintr-o lectură diferită, provocată de confuzia *beth/kaph*. Ieronim şi Vulgata se sprijină pe textul ebraic: *et faciet eas quasi umbram*, respectiv: *et tempore quod uelut umbra praeterit*.

7,1 Rahlfs (şi BA) respectă numerotarea din Biblia Hebraica Stuttgartensia. *Codex Vaticanus* însă (precum şi Targumul, şi Ieronim) plasează începutul capitolului al şaptelea la 6,11b (τί περισσὸν τῷ ἀνθρώπῳ), ceea ce implică un decalaj în numerotarea ulterioară. ♦ Greaca nu poate reproduce jocul de cuvinte din ebraică: *şemen*, „untdelemn", şi *şēm*, „nume". Symmachos recurge la o formulă elegantă (ὑπὲρ μύρον εὐῶδες, „[mai mult] decât o mireasmă plăcută"), atrăgându-şi elogiul lui Ieronim: *Symmachus perspicue interpretatus est*. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.*) comentează versetul: „Numele nu sunt prin natura lor nici bune, nici rele, căci sunt alcătuite din felurite litere şi nici o literă nu este bună sau rea. Aplicate unor realităţi bune, sunt numite bune, [aplicate] unor realităţi rele, [sunt numite] rele. Aici, aşadar, «numele cel bun» desemnează o realitate bună, iar Solomon nu numeşte «bună» nici o realitate creată, ci doar virtutea şi ştiinţa lui Dumnezeu. Untdelemnul, apoi, desemnează plăcerile trupeşti, care le par bune celor ce trăiesc în plăceri. Se dă numele de «bine» uneori după natură, cum este pentru virtute, alteori după unele [particularităţi], cum este pentru aur şi argint. În felul acesta, cel bogat şi-a primit bunurile în timpul vieţii, iar «Lazăr, de asemenea, [le-a primit] pe cele rele» [Lc. 16,25]."

şi ziua morţii e mai presus decât ziua naşterii.
2 [Mai] bine este să porneşti către o casă a plângerii
decât să porneşti către o casă de petrecere,
fiindcă acesta este sfârşitul oricărui om
iar cel viu [o] va pune la inimă.
3 [Mai] bună este mânia decât râsul,
căci, în urâţirea chipului, inima se va face mai bună.
4 Inima înţelepţilor [este] în casa plângerii,
iar inima nechibzuiţilor – în casa veseliei.
5 [Mai] bine este să asculţi dojana unui înţelept
decât [să fii] un om ce ascultă cântarea nechibzuiţilor.
6 Căci precum e pârâitul mărăcinilor sub căldare
aşa este şi râsul nechibzuiţilor;
şi aceasta chiar este deşertăciune.
7 Căci silnicia îl sminteşte pe înţelept
şi îi spulberă vlaga inimii.
8 [Mai] bun e cuvântul de încheiere decât cel de început,

7,2 „casă a plângerii", gr. οἶκος πένθους: *litt.* „casă a doliului"; expresia (reluată mai jos, în versetul 4) este un calc pentru *bhēyth 'ēbhel* (tot aşa cum οἶκος πότου, „casă de petrecere", *litt.* „casă de băut", este un calc pentru *bēyth miş^{e}teh*, iar la v. 4 οἶκος εὐφροσύνης: „casa veseliei" calchiază ebr. *bēyth śim^{e}ḫāh*). Targumul la *Qōheleth* interpretează prima sintagmă ca pe o aluzie la distrugerea Templului. ♦ 2d în TM: „şi cel viu trebuie să şi-o pună la inimă" (*id est*: omul trebuie să dea atenţie mai ales sfârşitului vieţii). Ediţia Rahlfs merge în acelaşi sens; BA interpretează însă, pe baza celor trei manuscrise unciale, „iar cel viu îşi va pune binele la inimă", părând a pune accent mai degrabă pe cele bune ale vieţii.

7,3 „mânia": TM are „supărarea". ♦ 3b Şi în TM textul e dificil; ideea pare a fi: sub un chip întristat se poate ascunde o inimă bună/veselă.

7,6 Textul ebraic oferă din nou o pereche de cuvinte cu sonorităţi asemănătoare, pe care greaca nu le poate reproduce: *sīrīm* („mărăcini") şi *sīr* („căldare"); acesta din urmă poate fi deopotrivă un ecou al versetului precedent: *şīr*, „cântarea".

7,7 „silnicia": gr. συκοφαντία; *vide supra* nota la 4,1. Aici termenul păstrează mult din sensul său vechi, de „acuzaţie", „calomnie". ♦ „vlaga": εὐτονία; *Codex Vaticanus* are însă aici εὐγένεια („nobleţe"). ♦ 7b în TM: „iar un dar (= mita) strică inima/mintea."

7,8 „cuvântul de încheiere", gr. ἐσχάτη λόγων: *litt.* „încheierea discursurilor". Opţiunea pentru o formă de feminin a adjectivului ἔσχατος (în ebraică, *'aḫarīth*, substantiv feminin, tradus în Deut. 11,12 prin συντέλεια) ar putea fi explicată prin opoziţia faţă de ἀρχή („început"), substantiv feminin. *Vide infra* v. 10,13, unde cele două expresii sunt folosite în alt context. Λόγων, la rândul său, prezintă o surprinzătoare formă de plural:

[mai] bun este [omul] îndelung răbdător decât cel trufaş cu duhul.
9 Nu te grăbi să te aprinzi de mânie în duh,
căci mânia se odihneşte la sânul nechibzuiţilor.
10 Nu zice: „Cum se face că zilele de altădată erau mai bune decât cele de acum?",
căci nu cu înţelepciune te-ai întrebat una ca aceasta.
11 Bună este înţelepciunea laolaltă cu o moştenire
şi le este de folos celor ce privesc la soare;
12 căci, la umbra ei, înţelepciunea este ca umbra argintului,
iar folosul [pe care-l aduce] cunoaşterea înţelepciunii
îi va da viaţă celui ce-i stă alături.
13 Ia seama la făptuirile lui Dumnezeu:
căci cine va putea să-l îndrepte
pe cel pe care Dumnezeu l-a strâmbat?
14 În ziua traiului bun trăieşte în bine,
iar în ziua necazului ia seama:
cu adevărat, un lucru bine potrivit cu celălalt
le-a făcut Dumnezeu anume aşa,
ca să nu afle omul nimic [din ce va fi] după el.

TM are *dābhār*, „cuvânt", „lucru" (singular). Editorul BA dă ca explicaţie probabilă dublarea la copiere a prepoziţiei următoare, *mem*, care putea conduce la citirea falsă a unui *d*ᵉ*bhārīm*, formă de plural. ♦ Evagrie (*Sch. ad Ecl.* 57) comentează prima parte a versetului cu o aluzie la Rom. 2,13: „Mai bine este să împlineşti Legea decât să auzi Legea. Căci primele cuvinte sunt numite cuvinte de învăţătură, în vreme ce cuvintele de încheiere sunt numite cuvinte ale faptelor." ♦ „[omul] îndelung răbdător": μακρόθυμος („spirit cuprinzător"). TM are *'erekh-rūaḥ*, *litt.* „lung la duh/spirit", care e simetric cu celelalte două construcţii care au în componenţă „duh".

7,11 „moştenire", gr. κληροδοσία: Midraş Rabbah înţelege prin această moştenire înţelepciunea transmisă sub forma Legii lui Moise. Ieronim face însă o apropiere de filozofia lui Seneca (*e.g. Ad Lucilium*, 5 şi 6): acesta nu consideră că înţelepciunea şi bogăţia sunt incompatibile.

7,12 „la umbra... ca umbra", gr. ἐν σκιᾷ... ὡς σκιά: aceeaşi confuzie *beth/kaph*, ca în v. 6,12 („ca o umbră"). TM are: „la umbra înţelepciunii este [ca] la umbra argintului".

7,13-14 Tradiţia manuscrisă prezintă unele inconsecvenţe în plasarea şi repetarea – o dată sau de două ori – a lui ἰδέ, „priveşte", „iată" – tradus aici prin „ia seama".

7,14 „traiului bun": ἀγαθωσύνη, *vide supra* nota la 4,8. ♦ „necaz": κακία. ♦ „un lucru bine potrivit cu celălalt": gr. τοῦτο σύμφωνον τούτῳ, *litt.* „un lucru în armonie cu un altul". ♦ Am tradus prin „anume aşa" segmentul περὶ λαλιᾶς (*litt.* „în privinţa vorbei", „în [aceste] subiecte/domenii/chestiuni"); vezi şi nota 8,2.

15 Pe toate le-am văzut în zilele deşertăciunii mele:
este câte un om drept care piere cu dreptatea lui
şi este câte un nelegiuit care dăinuie cu răutatea lui.
16 Nu fi drept peste măsură
şi nu te întrece în înţelepciune, ca nu cumva să-ţi ieşi din fire.
17 Nu fi nelegiuit peste măsură şi nu te învârtoşa,
ca să nu mori înainte de vremea ta.
18 Bine este să te ţii de aceasta,
dar să nu-ţi iei mâna de la aceea,
căci cel care se teme de Dumnezeu pe toate le scoate la capăt.
19 Înţelepciunea îi vine într-ajutor înţeleptului

7,15 „nelegiuitul", ἀσεβής: *vide infra* (7,17) verbul corespunzător ἀσεβεῖν. ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 62) citează aici Ps. 72,2-3.

7,16 „Nu fi drept peste măsură", gr. μὴ γίνου δίκαιος πολύ, *litt.* „... foarte drept". Îndemnul este interpretat diferit: Midraş Rabbah glosează „nu fi mai drept decât Creatorul tău"; Targumul decelează un îndemn la o purtare milostivă. Tradiţia patristică asociază versetul cu conceptul virtuţii bine măsurate: Origen, comentând Deut. 16,20, citează acest pasaj; *vide* şi Ambrozie, *De paenitentia* I, 2 (*noli iustus esse nimium*). ♦ „să-ţi ieşi din fire": verbul ἐκπλήσσειν („a abate din drum printr-o lovitură", „a şoca", „a împietri de spaimă/uluire", „a deveni confuz") este folosit numai în cărţile de dată târzie ale LXX (Înţ. 13,4; 2Mac. 7,12; 4Mac. 8,4; 17,16) şi în NT. Aquila introduce termenul în Pentateuh (Gen. 27,33), în Regi (1Rg. 4,13; 13,7; 16,4; 21,1; 28,5) şi în Deut. 4,16. În limba clasică, verbul indica o spaimă paralizantă.

7,17 „nu te învârtoşa": gr. μὴ γίνου σκληρός, *litt.* „nu deveni ţeapăn/rigid"; greaca oferă aici o traducere neaşteptată, datorată probabil unei lecturi diferite: echivalenţa obişnuită pentru ebr. *sākhāl* („neghiob") este ἄφρων, aici însă punctul de pornire pare a fi o transliterare a radicalului ebraic *SKL*. ♦ „înainte de vremea ta": ἐν οὐ καιρῷ σου, *litt.* „[când nu este] vremea [cuvenită] pentru tine". Expresia grecească plasează într-o poziţie neobişnuită negaţia, sub influenţa textului ebraic.

7,18 „să nu-ţi iei mâna", gr. μὴ ανῇς τὴν χεῖρά σου: textul editat de Rahlfs este diferit de cel atestat de tradiţia manuscrisă şi se întemeiază pe codicele latineşti şi pe TM (*NWH̱*, tradus în alte pasaje prin ἀφίημι, „a lăsa": 2,18; 5,11; 10,4; 11,6). Cele trei manuscrise importante au aici μὴ μιανῇς, „nu te spurca", „nu te pângări"; pasajul reprezintă o îndepărtare importantă faţă de TM, confirmată însă de Papyrus Bilinguis 1, de *Catena Trium Patrum* şi de prezenţa în glosa lui Grigore Taumaturgul a acestui termen (τῶν ἀμιάντων).

7,19 Verbul βοηθεῖν („a veni în ajutor") corespunde lecturii *'ZR* a textului ebraic, faţă de *'ZZ*, care implică forţa şi este tradus prin κραταιοῦν în Jud. 3,10 („şi mâna lui a fost puternică asupra..."). ♦ Editorul BA consideră că menţiunea „zece mai-mari" (δέκα ἐξουσιάζοντας) poate fi o aluzie la o realitate politică atestată de Flavius Iosephus,

mai mult decât zece mai-mari care sunt într-o cetate;
20 căci nu este pe pământ om drept
care să facă bine şi să nu greşească.
21 Şi, cu adevărat, toate vorbele pe care le vor spune [oamenii]
nu ţi le pune la inimă,
ca să nu-l auzi pe robul tău vorbindu-te de rău,
22 căci cel mai adesea te vei împovăra
şi de multe ori îţi vei înnegura inima,
încât şi tu îi vei vorbi de rău pe ceilalţi.
23 Acestea toate le-am încercat cu înţelepciunea;
am zis: „Voi fi un înţelept";
24 dar ea s-a îndepărtat de mine, departe de ce era,
iar adâncimea din adânc – cine o va afla?
25 Am dat roată, eu şi inima mea, ca să capăt cunoaşterea,

Antiquitates Iudaicae, XX, 8,11: evreii din Ierusalim au obţinut permisiunea de a-şi trimite zece reprezentanţi (τοὺς πρώτους δέκα) la împăratul Nero, pentru a protesta împotriva unei construcţii a regelui Agrippa. Comentatorii TM amintesc de cei zece magistraţi care administrau cetăţile greceşti.

7,22 Rahlfs notează că primele două propoziţii sunt o dublare a textului ebraic ($22^{1.2}$ *sunt duae interpretationes eiusdem textus*). Ultima parte a versetului prezintă numeroase variante în manuscrise. ♦ „îţi vei înnegura inima": gr. κακώσει καρδίαν σου, *litt.* „îţi vei înrăi/strica/otrăvi inima".

7,23 „Voi fi un înţelept": Σοφιστήσομαι; verbul este folosit absolut, la pasiv; *vide* folosirea absolută a unui verb cu înţeles opus (ματαιοῦσθαι) în cărţile Regilor (*e.g.* 1Rg. 13,13: Μεματαίωταί σοι, „Te-ai purtat ca un smintit").

7,24 „s-a îndepărtat... departe": gr. ἐμακρύνθη... μακράν. ♦ „de ce era": s-ar putea interpreta şi „de ce eram" (ca în BA), dar, în general, în greaca biblică ἦν a rămas specializat pentru pers. a III-a. Stihul ar putea însemna că înţelepciunea este mai inaccesibilă decât trecutul care nu mai există (*cf.* Iov 28). TM are: „Departe este ceea ce a venit la existenţă şi adânc adânc" – ceea ce ar însemna că realitatea profundă îi scapă chiar şi înţeleptului şi e cunoscută numai de Dumnezeu (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „adâncimea din adânc", gr. βαθὺ βάθος: greaca echivalează printr-o construcţie adjectiv+substantiv repetiţia adjectivului *'āmōq* din textul ebraic.

7,25 „socoteala": gr. ψῆφος („vot", *litt.* pietricica folosită ca vot), termen propriu instituţiilor cetăţii greceşti. D. Sperber (*A Dictionary of Greek and Latin Legal Terms in Rabbinic Literature*, Ierusalim, 1984, p. 150) semnalează prezenţa termenului *psips*, transliterate din greacă, având înţelesul de „vot de condamnare". În funcţie de folosirea pietricelei, cuvântul poate însemna şi „calcul", „socoteală exactă", „bilanţ". Aquila şi Symmachos au aici λογισμός, ca la v. 27, care traduce exact ebr. *ḥeṣᵉbōn*, „socoteală". ♦ „învârtoşarea": σκληρία (*vide supra* 7,17). Cele trei mari manuscrise, precum şi tradiţia

să cercetez şi să caut înţelepciunea şi socoteală,
să cunosc neghiobia nelegiuitului
şi învârtoşarea şi sminteala.
26 Şi am aflat eu [că] mai amară decât moartea
[este] femeia care-i mreajă,
inima ei e năvod,
laţuri sunt braţele ei;
cel bun în faţa lui Dumnezeu va găsi scăpare de ea,
iar păcătosul i se va prinde [în plasă].
27 Iată, aceasta am aflat, a zis Ecleziastul,
una câte una [le-am cercetat] să le aflu rostul,
28 pe care sufletul meu l-a tot căutat şi nu l-a găsit;
un om – unul singur – dintr-o mie am aflat,
dar o femeie între toate nu am găsit.
29 În afară de aceasta, iată ce am găsit: că l-a făcut Dumnezeu
pe om drept,
dar [oamenii] au căutat rosturi multe.

---

patristică, atestă aici termenul ὀχληρία, „tumult". Rahlfs preferă însă varianta prezentă în puţine codice (σκ- faţă de ὀχ-); TM are aici *sikh^{e}lūth*, „prostie, neghiobie", echivalat diferit în greacă: περιφορά (2,3), ἀφροσύνη (10,1), περιφερεία (10,13).

7,26 Pasajul, care a provocat comentarii asupra sentimentelor misogine din Ecleziast (cu paralele în Proverbe şi Înţelepciunea lui Iisus Sirah), defineşte femeia prin trei termeni, toţi la plural: θηρεύματα („mreje"), σαγῆναι („năvoade"), δεσμοί („laţuri, legături"). Însă o privire mai atentă arată că e vorba numai de femeia care este corupătoare, autorii având grijă să contracareze această imagine: în Ecleziast se recomandă fidelitatea faţă de „femeia iubită" (9,9), şi în Sirah, faţă de „soţia înţeleaptă şi bună" (7,19), iar în Proverbe (31,10-31) şi Sirah (26,1-4) întâlnim elogiul „femeii bărbătoase".

7,27 „a zis Ecleziastul": în TM, verbul are formă de feminin, spre deosebire de pasajele similare (1,1.2.12; 12,8.9.10). Greaca nu păstrează nimic din această deosebire. ♦ „rostul": gr. λογισμός; TM are aici *ḥeş^{e}bōn*, ca şi mai sus (7,25), unde fusese echivalat prin ψῆφος. Ieronim observă (*Com. in Eccl., ad locum*) că termenul ebraic, care se traduce corect prin λογισμός, poate fi echivalat, datorită ambiguităţii cuvântului ebraic, deopotrivă cu „număr", „total", „calcul" şi „raţionament" (*Esebon quippe, quod omnes uoce consona logismon transtulerunt, secundum Hebraei sermonis ambiguitatem, et numerum possumus, et summam et rationem et cogitationem dicere*).

7,28 „l-a tot căutat": Rahlfs editează ὃν ἔτι ἐζήτησεν, acceptând adăugirea lui ἔτι („în plus", „încă") de către Grabe.

7,29 „rosturi": λογισμούς (*vide supra* 7,27).

8 [1] Cine-i cunoaşte pe înţelepţi? Şi cine cunoaşte dezlegarea unei spuse?
Înţelepciunea omului îi va lumina chipul,
iar cel neruşinat la chip va avea parte de ură.
[2] Porunca regelui păzeşte-o
şi pentru jurământul lui Dumnezeu nu te pripi;
[3] îndepărtează-te din faţa lui,
ca să nu[-i] stai [dinainte] cu vorbă rea;
căci va împlini orice va voi,
[4] după cum grăieşte un rege puternic,
şi cine îi va spune: „Ce ai de gând să faci?"
[5] Cel ce păzeşte porunca nu va cunoaşte nimic rău,
iar vremea judecăţii – inima înţeleptului o cunoaşte.
[6] Căci pentru orice lucru este o vreme şi o judecată,

8,1 Cele două interogaţii de la începutul acestui verset îşi primesc răspunsurile (negative) în 8,7.8: οὐκ ἔστιν. ♦ „Cine-i cunoaşte pe înţelepţi?": TM are „Cine e ca înţeleptul?". ♦ 1c în TM: „şi asprimea feţei lui va fi transformată." ♦ În versetele 1-5, termenul ebraic *dābhār* este redat oscilant în greacă prin ῥῆμα („lucru") şi λόγος („cuvânt", „vorbă"), ceea ce arată o ezitare asupra valorii termenului: e vorba aici de cuvinte sau de fapte? ♦ „dezlegarea": λύσις traduce ebr. *peşer*, care are înţelesul de „interpretare", „explicaţie" şi este de obicei echivalat în greacă prin σύγκρισις. Vulgata are aici: *quis cognouit solutionem uerbi*. ♦ Mulţi interpretează 1b-c drept „spusa" ce trebuie dezlegată. ♦ „va avea parte de ură": *litt.* „va fi urât".

8,2 „Porunca": στόμα, *litt.* „gura"; ebr. *peh* are aceleaşi valori. ♦ „pentru jurământul", *litt.* „cu privire la cuvântul jurământului": gr. περὶ λόγου ὅρκου. Expresia περὶ λόγου traduce, ca şi περὶ λαλιᾶς din 3,18 şi 7,14, expresia ebraică *'al dibh^{e}rath*, „cu privire la", „despre", pe care unii comentatori o interpretează aici în sens modal, traducând: „(Keep the king's command,) according to the manner of a sacred oath" (AB, *Ecl.*, *ad loc.*). ♦ „Jurământul lui Dumnezeu" se poate referi fie la jurământul de credinţă al sfetnicului, fie la jurământul făcut de Dumnezeu în favoarea dinastiei davidice (2Rg. cap. 7) (*cf.* BJ *ad loc.*); poate fi şi un îndemn la respectarea jurământului faţă de rege cu aceeaşi stricteţe cu care este respectat un jurământ pentru Dumnezeu. ♦ „nu te pripi": în TM este la începutul v. 3. ♦ În TM, versetul începe cu „Eu", pe care traducătorii îl pun în legătură fie cu versetul precedent, fie cu ce urmează („Eu [cunosc]").

8,3 În TM: „Nu te pripi să te îndepărtezi din faţa lui, nu-i sta..."

8,4 „un rege puternic": βασιλεὺς ἐξουσιάζων este o sintagmă folosită în 3Rg. 4,20 în legătură cu Solomon. ♦ 8,4a în TM: „deoarece cuvântul unui rege este puternic."

8,5 „nimic rău", gr. οὐ... ῥῆμα πονηρόν, „nici un lucru rău": *vide supra* nota la **8,1**; aici ῥῆμα pare să însemne mai degrabă „întâmplare", „situaţie". ♦ „vremea judecăţii": καιρὸς κρίσεως, *litt.* „momentul cuvenit al judecăţii/discernerii".

8,6-7 Toate cele patru segmente ale acestor versete încep cu ὅτι, „căci", „că"; textul Vulgatei păstrează doar *quia* la începutul versetului 7; Ieronim, în comentariu, diversifică

căci mare [este] cunoaşterea omului [aflată în puterea] lui;
7 căci [nimeni] nu ştie ce va fi,
căci în ce fel va fi – cine-i va spune?
8 Nu este om să aibă putere asupra vântului,
să-i oprească suflarea;
şi nu este putere asupra zilei morţii,
şi nu este scăpare în război,
şi nu-l va scăpa nelegiuirea pe cel ce-i stă alături.
9 Şi toate acestea le-am văzut
şi inima mi-am dat-o la toată fapta
ce-a fost făptuită sub soare,
câte au fost în putinţa omului
pentru a-i face rău unui om.
10 Şi atunci am văzut nelegiuiţi duşi la mormintele lor,
şi au pornit din locul sfânt,
şi au fost slăviţi în cetate

---

elementele de legătură: *quia... quippe... quia... enim*. Pentru utilizarea masivă a conjuncţiei ὅτι, *vide supra* nota la 1,17.

8,6b În TM: „căci nenorocirea omului mare este peste el."

8,8 „vântului": se poate înţelege şi „duhului, suflării" („suflare de viaţă", în Targum): atunci sensul ar fi „să-şi oprească suflarea de la a-l părăsi", idee explicitată de stihul următor. ♦ „scăpare": termenul ἀποστολή, din familia verbului ἀποστέλλω, „a trimite", are sensul clasic de „solie". În LXX el are un sens special, care trimite la o reconciliere în urma unui conflict; lexiconul Lust-Eynikel-Hauspie înregistrează pentru Ecl. 8,8 sensul „trimitere, concediere" („discharge"), iar editorul BA preferă traducerea prin „cadou", punând în paralel pasajele 3Rg. 9,16; 1Mac. 2,18; 2Mac. 3,2. ♦ „pe cel ce-i stă alături": *id est* „pe cel ce se sprijină pe nelegiuire" (dar *vide* şi nota la 5,10).

8,9 „inima mi-am dat-o": este o reluare a expresiei din 1,13 (ἔδωκα τὴν καρδίαν μου).

8,10 Versetul este diferit transmis în manuscrise, iar sensul este neclar. După unii comentatori, „locul sfânt" putea fi o anexă a Templului (*e.g.* Ex. 29,31; Lev. 6,9.16.20) sau chiar sinagoga (a cărei prezenţă este deja semnalată din perioada elenistică, fiind menţionată sub numele de „locul sfânt" în unele inscripţii aramaice şi greceşti). Versetul ar putea fi o aluzie la practica elogierii în public a unor persoane importante înainte de înmormântarea lor. *Cf.* AB, *Eccl.*, p. 285. ♦ „din locul sfânt": Rahlfs editează ἐκ τόπου ἁγίου, adăugând „loc" pe baza codicelor latineşti; manuscrisele au aici articolul τοῦ. ♦ 10c-d în TM: „şi au mers şi au uitat [cei din] cetate ce au făcut [aceştia]." ♦ *Catena Hauniensis* explică pasajul făcând o paralelă cu Iez. 9,6 (Dumnezeu porunceşte să fie ucişi toţi locuitorii cetăţii, începând cu τῶν ἁγίων, pe care îl interpretează „cei care slujeau cu nevrednicie întru cele sfinte").

că au făcut aşa.
Şi aceasta chiar este deşertăciune.
11 Căci nu există răspuns întors
împotriva celor ce fac răul grabnic;
de aceea, inima fiilor omului e cu totul aplecată
în ei, ca să facă răul.
12 Cel care a greşit a făcut răul
demult şi cu mult mai înainte de aceea;
căci, într-adevăr, eu ştiu
că le va fi bine celor ce se tem de Dumnezeu,
încât să se teamă de faţa Lui.
13 Şi bine nu va fi pentru nelegiuit,
iar el nu-şi va lungi zilele în umbră,
el – care nu s-a temut de faţa lui Dumnezeu.
14 Este o deşertăciune ce se împlineşte pe pământ,
că: sunt oameni drepţi şi îi ajunge [din urmă răsplata]
ca [pentru] o făptuire a celor nelegiuiţi;
şi sunt nelegiuiţi şi-i ajunge [din urmă răsplata]
ca [pentru] o făptuire a celor drepţi;
am zis că şi aceasta chiar este deşertăciune.
15 Şi am slăvit eu veselia,

8,11 „răspuns întors": gr. ἀντίρρησις, *litt.* „controversă", „contradicţie", „replică", „respingere"; termenul este un hapax LXX, care echivalează ebr. *pithᵉgām* („hotărâre, sentinţă"), tradus diferit în alte pasaje: ἀπόκρισις („hotărâre", „răspuns") în Înţ. 20,6, ῥῆμα şi ῥῆσις în 2Ezr. 15,7.11.

8,12 „mult mai înainte de aceea": Rahlfs editează ἀπὸ μακρότητος αὐτῷ (împotriva manuscriselor, care dau „[...] αὐτῶν"), sprijinindu-se pe codicele latineşti. Expresia e stranie în greacă. TM are: „Cel care păcătuieşte face răul de o sută de ori şi trăieşte mult, dar eu ştiu că-i va fi bine celui ce se teme de Dumnezeu pentru că se teme..."

8,13 „nu-şi va lungi": verbul μακρυνεῖ este înrudit cu substantivul μακρότης din versetul precedent, tradus prin „cu mult...". ♦ „în umbră": TM are „ca o umbră"; *vide supra* 6,12 şi 7,12.

8,14 Sintaxa frazei este neclară: în stihul al doilea greaca foloseşte de două ori ὅτι (tradus aici prin „că" şi „şi"), iar stihul al patrulea începe cu καὶ εἰσίν... („şi sunt") şi continuă simetric: ὅτι φθάνει („şi îi ajunge"). TM dublează relativul prin pronume personal, iar greaca echivalează construcţia prin πρὸς αὐτούς, în finalul stihurilor 2 şi 4. ♦ „ca [pentru] o făptuire": ὡς ποίημα; în ambele ocurenţe, ποίημα funcţionează ca subiect al lui φθάνει [πρὸς αὐτούς] („îi ajunge").

căci nu este [alt] bine pentru om sub soare
decât să mănânce şi să bea şi să se veselească,
şi aceasta îl va însoţi
în truda lui, [toate] zilele vieţii lui,
câte i le-a dat Dumnezeu sub soare.
16 În acestea inima mi-am dat-o să cunoască înţelepciunea
şi să vadă frământarea
ce s-a făcut pe pământ
căci, cu adevărat, şi la vreme de zi şi la vreme de noapte,
nu este cine să vadă în ochii lui somnul.
17 Şi am văzut toate făptuirile lui Dumnezeu,
căci omul nu va putea
găsi făptuirea
ce-a fost înfăptuită sub soare;
câte se trudeşte omul să caute
şi nu le va găsi;
şi chiar câte spune înţeleptul să cunoască,
nu le va putea găsi.

9 1 Căci toate acestea le-am dat înspre inima mea,
şi inima mea le-a văzut pe toate acestea,
că drepţii şi înţelepţii
şi faptele lor sunt în mâna lui Dumnezeu,
şi nu este om care să ştie cu adevărat iubirea, cu adevărat ura;
toate sunt în faţa lor,
2 deşertăciune este în toate.
Una [şi aceeaşi] soartă are şi cel drept şi cel nelegiuit,
şi cel bun şi cel rău,
şi cel curat şi cel necurat,

8,16 „inima mi-am dat-o": *vide supra* 1,13 şi 8,9. ♦ Expresia „a vedea somnul" (ὕπνον βλέπειν) este unică în LXX. Topica respectă în greacă textul ebraic: „somnul în ochii lui nu este cine să-l vadă."

9,1 Repetarea substantivului καρδία, „inima" (în chiasm), îi sugerează lui Evagrie o apropiere de versetul 7,25. ♦ Am echivalat singularul πᾶν, „tot", prin plural („toate").

9,2 2a în TM: „Toate sunt la fel pentru toţi." ♦ „soartă": συνάντημα, *vide supra* nota la 2,14. ♦ „şi cel rău": nu apare în TM. ♦ Expresia „a se teme de/a respecta un jurământ" (τὸν ὅρκον φοβεῖν) mai apare doar în 1Rg. 14,26.

și cel ce aduce prinos și cel ce nu aduce prinos;
cum [este] cel bun, tot așa și cel păcătos;
cum este cel ce jură, tot așa și cel ce se teme de jurământ.
3 Acesta-i răul în tot ce e făcut sub soare,
că soarta este una [și aceeași] pentru toți;
și cu adevărat inima fiilor omului s-a umplut de rău
și rătăcirea este în inima lor cât le ține viața,
și după ei, la cei morți.
4 Și, într-adevăr, cine are părtășie cu toți cei vii?
Este o speranță, căci un câine viu este [mai] bun
decât un leu mort.
5 Cei vii știu că vor muri,
dar cei morți nu știu nimic;
și nu mai este pentru ei nici o răsplată,
căci s-a șters amintirea lor.
6 Până și iubirea lor, până și ura lor
și chiar gelozia lor au pierit,
și ei nu mai au parte, în veci,
de toate câte s-au făcut sub soare.
7 Hai, mănâncă-ți cu veselie pâinea
și bea-ți cu inimă bună vinul,
căci lui Dumnezeu i-au fost deja pe plac făptuirile tale.

9,3 „răul": πονηρόν (la fel mai sus, în 8,12); adjectivul corespunzător apărea, de pildă, în 1,13, *vide* nota. ♦ „rătăcirea", gr. περιφέρεια: TM are *hōlēlōth*, „nebunii". ♦ „după ei", gr. ὀπίσω αὐτῶν: traducerea grecească are pronumele în plus față de textul ebraic, unde înțelesul este „după aceea".

9,4 Verbul κοινωνεῖν („a avea în comun", „a se împărtăși din") are în greacă, în mod obișnuit, complementul în dativ; aici este urmat de πρός + acuzativul, poate pentru a sublinia opoziția cu πρὸς τοὺς νεκρούς („la cei morți") din finalul versetului precedent. ♦ În TM: „Pentru cine are părtășie cu toți cei vii este o speranță..." ♦ Paralela „câine viu"-„leu mort" este o referire la un proverb, care există și la arabi.

9,5 „amintirea": gr. μνήμη, care apare pentru a treia oară în Ecl., este folosit de data aceasta ca echivalent al ebr. *zēker* (tradus de obicei prin μνημόσυνον).

9,7-10 Editorul BA citează o paralelă între acest pasaj și *Epopeea lui Ghilgameș*: J. Yeong-Sik Pahk, *Il canto della gioia in Dio. L'itinerario sapienziale espresso dall'unità letteraria in Qoheleth 8,16-9,10 e il parallelo di Gilgameš Me. III*, Napoli, 1996, pp. 6-14.

8 În toată vremea, veşmintele să-ţi fie albe
şi untdelemnul să nu lipsească de pe creştetul tău.
9 Priveşte viaţa cu femeia pe care ai iubit-o,
în toate zilele vieţii deşertăciunii tale
care ţi-au fost date sub soare,
în toate zilele deşertăciunii tale,
căci aceasta este partea ta în viaţa ta
şi în truda ta, cu care te trudeşti sub soare.
10 Tot ce mâna ta găseşte să facă,
fă, după puterea ta,
căci nu se află făptuire şi rost şi ştiinţă
şi înţelepciune în sălaşul morţilor, acolo unde te vei duce.
11 M-am întors şi am văzut sub soare
că nu a celor sprinteni este alergarea,
şi nu al celor puternici este războiul,
şi nu a celor înţelepţi este pâinea,
şi nu a celor chibzuiţi este bogăţia,
şi nu al celor învăţaţi este harul,
căci o vreme şi o soartă le vor ieşi înainte tuturor.
12 Cu adevărat, omul nu-şi cunoaşte ceasul;

9,8 Veşmintele albe şi creştetul uns cu untdelemn sunt evocări ale purităţii şi binecuvântării divine.

9,10 „rost": λογισμός, *vide supra* 7,27. ♦ „sălaşul morţilor": ᾅδης; *vide* Gen. 37,35; 42,38; 44,29.31.

9,11 Traducerea grecească respectă structura ebraică a textului, în alternanţa prezenţei şi absenţei articolului: ὁ δρόμος, ὁ πόλεμος („cursa/alergarea", „războiul"), şi ἄρτος, πλοῦτος, χάρις („pâine", „bogăţie", „har"). ♦ Mesajul este: să nu fii sigur pe nimic, căci înaintea tuturor celor care într-un fel sau altul se consideră „favoriţi" (cei puternici, cei înţelepţi etc.) poate ieşi o întâmplare rea, o „soartă" (*cf.* AB, *Eccl.*, nota *ad loc*); de exemplu, pâinea nu este apanajul celor înţelepţi, altfel spus nu eşti sigur de pâinea ta chiar dacă eşti înţelept. ♦ „sprinteni": termenul κοῦφος se regăseşte în cântul de jale al lui David pentru Saul şi Ionathan, ὑπὲρ ἀετοὺς κοῦφοι (2Rg. 1,23). ♦ „soartă": gr. ἀπάντημα; verbul următor este înrudit etimologic, συναντᾶν (*vide* şi 2,14; 9,2, unde este folosit substantivul corespunzător, συνάντημα, „întâmplare", „soartă").

9,12 „ceasul": καιρός (tradus mai sus – *e.g.* 3,1-8 – prin „vremea [cuvenită]"). ♦ Evagrie (*Schol. ad Ecl.* 70) comentează sensul termenului καιρός în relaţie cu „timpul" (χρόνος): „Omul nu şi-a dat seama că momentul (καιρός) este timpul bunei împliniri (χρόνος κατορθώσεως), căci a numit «moment» clipa/ocazia prielnică (ἡ εὐκαιρία)." ♦ „năvod": ἀμφίβληστρον; termenul mai apare în Avacum 1,15.16.17; Ps. 140(141),10.

așa cum peștii se prind în năvodul cel rău
și păsările se prind în laț,
tot așa și fiii omului sunt prinși,
la ceasul rău,
când vine asupra lor pe neștiute.
13 Și, cu adevărat, am văzut acest fapt de înțelepciune sub soare,
și mare este pentru mine.
14 Era o cetate mică și oameni erau puțini în ea,
și un rege mare a mers asupra ei și a împresurat-o
și a ridicat în jurul ei întărituri mari.
15 Și se găsea acolo un om sărac și înțelept,
și el avea să scape cetatea cu înțelepciunea lui;
dar nici un om nu și-a amintit de acel bărbat sărac.
16 Și am zis: „[Mai] bună este înțelepciunea decât puterea;
dar înțelepciunea celui sărac a ajuns de nimic
și vorbele lui nu găsesc ascultare."
17 Vorbele înțeleptului, [rostite] domol, sunt auzite
mai mult decât zbieretele celor ce au putere peste sminitiți.
18 [Mai] bună este înțelepciunea decât armele războiului,
dar un [singur] păcătos va nimici multă bunătate.

10 1 Muștele aducătoare de moarte strică amestecul de untdelemn înmiresmat;
un dram de înțelepciune este [mai] de preț decât faima unei neghiobii mărețe.

9,14 „un rege mare", gr. βασιλεύς μέγας: expresia este fixată în limba clasică pentru a-l desemna pe regele perșilor; este folosită apoi pentru regii elenistici. ♦ „întărituri": *litt.* „lucrări de asediu". ♦ Targumul la *Qōheleth* dă o interpretare alegorică a pasajului: cetatea cea mică este trupul omului, iar oamenii cei puțini la număr nu pot face față răului, asimilat regelui care îi asediază. ♦ Pilda amintește de Arhimede în timpul asedierii Siracuzei de către romani (215-212 î.H.) (*cf.* TOB, nota *ad loc.*).

9,17 „[rostite] domol": gr. ἐν ἀναπαύσει, „în tihnă", „în răgaz". ♦ „peste smintiți": *litt.* „peste sminteli", ἀφροσύναις, formă susținută de cele trei codice importante și editată ca atare de Rahlfs, reprezintă unica ocurență a termenului la plural în LXX.

10,1 „aducătoare de moarte strică...": TM are *litt.*: „(muștele) morții împut și strică..." ♦ „strică", gr. σαπρίζειν, *litt.* „a face să putrezească": termenul este un hapax LXX. TM are aici *B'Ș*, transpus în mod obișnuit în Psalmi prin αἰσχύνεσθαι, „a se acoperi de rușine". ♦ 1c-d în TM: „Puțină prostie cântărește mai greu decât înțelepciunea și slava."

2 Inima înțeleptului este la dreapta sa,
iar inima neghiobului – la stânga sa.
3 Şi, chiar când un neghiob porneşte la drum,
inima lui rămâne în urmă
şi orice gândeşte este neghiobie.
4 Dacă duhul celui puternic se suie împotrivă-ți
nu te clinti din locul tău,
căci un leac va domoli greşeli mari.
5 Este un rău pe care l-am văzut sub soare,
ca ceva ce ar fi pornit fără de voie din fața celui puternic:
6 neghiobul pus pe culmile înalte
şi bogați ce stau aşezați în umilință;
7 am văzut robi pe cai
şi căpetenii mergând ca robii pe jos.
8 Cel ce sapă o groapă va cădea în ea,
iar pe cel ce strică un gard îl va muşca un şarpe.
9 Cel care scoate pietre se va răni în ele,
cel ce despică lemne se va primejdui cu ele.
10 Iar dacă fierul cade –

10,2 J. L. Crenshaw (*Ecclesiastes*, OTL, 1988, pp. 169 *sq.*) notează că în Antichitatea israelită mâna dreaptă conota puterea şi că, în general, partea dreaptă era aureolată de calități morale şi de bunăvoință divină, ceea ce explică faptul că locul de onoare era la dreapta. Mâna stângă, dimpotrivă, simboliza prostia şi caracterul pervers (*cf.* Iona 4,11). Poziții similare sunt atestate în lumea greacă, inclusiv la nivel lingvistic (adjectivul care înseamnă „stâng" are sensuri negative; *vide* şi uzul clasic al lat. *sinister*).

10,3 „inima lui rămâne în urmă": *id est*: îi slăbesc mintea şi voința. ♦ 3c în TM: „şi spune despre fiecare/face pe fiecare să spună că e prost."

10,4 „leac": gr. ἴαμα, Vulg. *curatio*, Origen (*Com. in Canticum* III, 13,25) *sanitas*. Termenul ebraic *marᵉpē'*, care are şi acest sens, este de obicei înțeles ca „seninătate", „calm".

10,5 „celui puternic": TM are „cârmuitorului".

10,6 „neghiobul": TM are „neghiobia".

10,10 Versetul este greu de înțeles, şi în ebraică, şi în greacă. Editorul BA a sugerat (Introducere, p. 69) că obscuritatea textului ebraic l-a putut determina pe traducătorul în greacă să apropie finalul versetului 9 şi întregul verset 10 de 4Rg. 6,1-7 (Elisei recuperează în chip miraculos toporul căzut în apă). Alți comentatori (AB, *Eccl.*, p. 317) presupun o aluzie la situația descrisă în Deut. 19,5 (omorul involuntar comis de un tăietor de lemne căruia îi alunecă fierul de pe coada toporului). ♦ „el": în greacă este pronume masculin (αὐτός), ceea ce face să lipsească posibilitatea unei relații sintactice

şi el s-a tulburat la faţă
şi [îşi] va întări puterile;
iar folosul celui curajos este înţelepciunea.
11 Dacă şarpele muşcă neascultând şoapta [descântătorului],
nici un folos nu este pentru cel ce descântă.
12 Vorbele din gura unui înţelept sunt har,
dar buzele nechibzuitului îl vor arunca [în adâncuri].
13 Începutul vorbelor gurii lui este nechibzuinţă,
iar sfârşitul [vorbelor] gurii lui este rătăcire rea.
14 Şi nechibzuitul sporeşte vorbele.
Nu ştie omul ce-a fost înaintea sa,
iar ce va fi după el – cine îi va vesti?
15 Truda nechibzuiţilor îi va osteni,
ea care nu a ştiut nici să meargă în cetate.
16 Vai ţie, cetate peste care este rege un tinerel,
iar mai-marii tăi mănâncă de dimineaţă.
17 Ferice de tine, ţară peste care este rege un fiu de oameni liberi,
iar mai-marii tăi mănâncă la vremea potrivită, întru tărie,
şi nu se vor acoperi de ruşine.
18 În [vremuri] de lene, grinda se va încovoia,
şi în netreaba mâinilor casa se va prăbuşi.

---

cu neutrul τὸ σιδήριον, „fierul". ♦ „va întări puterile": δυνάμεις δυναμώσει, cu o figură etimologică absentă în textul ebraic, care are aici (*ḥayālîm yᵉgabēr*); *vide* NT, Col. 1,11. ♦ În TM: „Dacă fierul e tocit şi nu-i ascuţi marginea, trebuie să foloseşti mai multă putere, dar înţelepciunea e de folos ca să izbuteşti."

10,11 „neascultând şoapta": *litt.* „fără şoaptă" (gr. ψιτυρισμός „şoaptă", „murmur"; *cf.* şi verbul ψιτυρίζω, „a şopti" – 2Rg. 12,19; Ps. 40,8). ♦ „descântă": verbul ἐπᾴδειν, pentru care este atestat şi sensul „a descânta" (*vide* şi Deut. 18,11), nu păstrează în greacă jocul de cuvinte al textului ebraic. TM are *litt.* „Dacă şarpele muşcă fără limbă (= descântec?), atunci nu are rost stăpânul limbii (= descântătorul)".

10,15b Probabil o metaforă a incompetenţei celui nechibzuit, care dă greş chiar şi în acţiunile elementare.

10,17 „întru tărie": gr. ἐν δυνάμει, *litt.* „în/întru putere". Expresia din greacă traduce un termen ebraic care însemna „bărbăţie", înţeles atât în sensul de putere fizică, vigoare, cât şi în sens moral: tărie de caracter, virtute, înţelepciune etc. (AB, *Eccl.*, p. 330). Versiunea siriacă traduce aici „cu bună-cuviinţă/cumpătare". ♦ 17,c în TM: „şi nu cu beţie."

10,18 „se va prăbuşi": gr. στάζειν, *litt.* „a picura"; imaginea este cea a umezelii care duce la surpare. *Vide* Prov. 27,15.

19 Pentru râset se face pâinea
şi vinul îi înveseleşte pe cei vii,
dar banului toate i se supun.
20 Şi nici chiar în sinea ta să nu-l blestemi pe rege,
nici în tainiţele culcuşului tău să nu-l blestemi pe cel bogat;
căci pasărea cerului va duce zvonul
şi cel ce are aripi va vesti vorba ta.

11 1 Aruncă pâinea ta pe faţa apei,
căci în mulţimea zilelor tale o vei găsi;
2 dă parte la şapte şi chiar la opt,
căci nu ştii ce rău va veni pe pământ.
3 Dacă norii se umplu de ploaie,
se vor revărsa pe pământ;
dacă un copac va cădea către miazăzi sau către miazănoapte,
în ce loc va cădea copacul, acolo va sta.
4 Cel care pândeşte vântul nu va semăna,
iar cel care priveşte la nori nu va culege,
5 şi între ei nu este nici unul care să ştie drumul vântului.

10,19 „pâinea": în ebr. are şi sensul de „mâncare" în general. Codicele B şi S adaugă după „vin" (οἶνος), „untdelemnul" (ἔλαιον). TM nu susţine această variantă, dar Ps. 103,15 atestă asocierea pâinii cu vinul şi untdelemnul.

10,20 „în sinea ta": greaca are aici συνείδησις, *litt.* „conştiinţă". Termenul mai apare în LXX numai de două ori: Înţ. 7,10 şi Sir. 42,18 (în *Sinaiticus*); devine însă frecvent în NT. Echivalează etimologic ebr. *madhā'* de la rădăcina *YD'*, „a şti", dar abstractul grecesc adaugă în timp noţiunea de judecată morală, de conştiinţă a greşelii, sens în care e folosit de trei ori de Philon.

11,1 Pâinea aruncată pe faţa apei este o imagine care nu mai apare în alte pasaje ale Bibliei; este interpretată de Targum şi de tradiţia patristică drept un îndemn la ajutorarea celor săraci.

11,2 Targumul interpretează cele două numere ca o aluzie la lunile în care se fac semănăturile (a şaptea şi a opta). Ambrozie citează acest verset (*Ep.* 31 *Ad Orontianum*) subliniind că hebdomada corespunde Vechiului Testament, iar ogdoada – Noului Testament.

11,5 În TM, v. 5 e independent de v. 4: „După cum nu ştii care este drumul vântului/duhului..." ♦ „ce poartă prunc": verbul κυοφορεῖν este un termen medical bine atestat în limba greacă, dar care reprezintă un hapax pentru LXX; participiul este folosit aici pentru a transpune ebr. *malē'*, la feminin, însemnând „plină". ♦ 5d în TM: „Cel care face toate."

Ca oasele din pântecele ce poartă prunc,
tot aşa nu-ţi sunt cunoscute făptuirile lui Dumnezeu,
toate câte le va face.
6 În zori să-ţi semeni sămânţa,
iar către seară nu-ţi lăsa mâna [să se odihnească],
pentru că nu ştii care va rodi, aceasta sau aceea,
sau dacă nu cumva amândouă sunt bune deopotrivă.
7 Dulce [este] lumina şi bine le [este] ochilor
să privească soarele;
8 şi, chiar dacă omul va trăi vreme de mulţi ani,
în toţi se va veseli
şi îşi va aminti de zilele de întuneric,
căci multe vor fi;
tot ce stă să vină este deşertăciune.
9 Veseleşte-te, tinere, în tinereţea ta,
şi inima să te facă bun în zilele tinereţii tale,
şi umblă pe căile inimii tale
şi după vederea ochilor tăi,
dar află că pentru toate acestea te va duce Dumnezeu la judecată.
10 Şi îndepărtează mânia de inima ta,
şi alungă răul din carnea ta,
căci tinereţea şi nepriceperea sunt deşertăciune.

12 1 Şi adu-ţi aminte de Făcătorul tău
în zilele tinereţii tale,
până ce n-au venit încă zilele nenorocirii
şi [până ce] n-au sosit încă anii în care vei spune:

11,9 Codicele *Vaticanus* are în plus, în finalul stihului al treilea, ἄμωμος, „fără vină", „de neînvinuit"; în celelalte codice importante, ἄμωμος apare în loc de καρδίας σου, „inimii tale". Termenul nu are echivalent în TM şi nu este acceptat nici în textul editat de Rahlfs. ♦ „să te facă bun": TM are „să-ţi facă bine".

11,10 „nepriceperea": ἄνοια este folosit pentru a traduce un hapax TM: *ṣaharūth*, care poate fi legat de adjectivul *ṣahōr*, „negru". Targumul îl explică „vârsta părului negru". Vulgata îl traduce *uoluptas*, iar versiunea siriacă, „necunoaştere". Radicalul ebraic mai apare şi în inscripţia de pe Piatra moabită, cu sensul de „zori, început, ivire" (AB, *Eccl.*, p. 351). Alegerea echivalentului grecesc a fost probabil determinată de vecinătatea termenului ματαιότης.

„Nici o voie [bună] nu aflu în ei!"
2 Până ce nu se întunecă soarele şi lumina,
şi luna şi stelele,
şi norii nu se întorc după ploaie.
3 În ziua în care vor tremura păzitorii casei
şi se vor încovoia bărbaţii cei puternici,
şi cele ce macină se vor odihni, căci se vor fi împuţinat,
şi se vor întuneca cele ce privesc printre obloane;
4 şi vor închide porţile dinspre uliţă,
căci a slăbit glasul celei ce macină,
şi se va ridica la glas de vrabie,
şi toate fiicele cântului se vor încovoia.
5 Şi, cu adevărat, din înalt vor privi şi spaime [vor fi] pe drum;
şi migdalul va fi în floare,
şi lăcusta se va îngreuna,
şi caperul se va frânge,
căci omul a pornit către casa veşniciei sale
şi dau ocol în piaţă cei ce se jeluiesc.
6 Până ce nu se va rupe funia de argint
şi nu se va sfărâma floarea de aur,
şi nu se va sparge ulciorul la izvor,
şi nu se va rostogoli roata în fântână,
7 şi ţărâna nu se va întoarce în pământ aşa cum era,

12,3 Imaginile din versetul acesta şi următorul sunt interpretate de Ieronim ca metafore ale părţilor corpului. În acelaşi sens merg comentariile rabinice (Midraş *Rabbah Qoheleth*). ♦ „bărbaţii cei puternici", gr. ἄνδρες τῆς δυνάμεως, *litt.* „bărbaţii puterii": expresia apare, în forme similare, de mai multe ori în Judecători (18,2; 20,44.46) şi Regi (1Rg. 14,52; 2Rg. 11,16).

12,4 „fiicele cântului": *id est*: „cele ce cântă" sau „cântecele" – semitism.

12,5 5a în TM: „Când se vor teme de urcuş şi spaimele vor fi pe drum." ♦ La Philon (*De uita Mosis* II, 186), migdalul este pomul care înfloreşte cel dintâi şi ultimul care îşi pierde frunzele. Stuart Weeks, în capitolul dedicat Ecleziastului în *Oxford Bible Commentary*, indică migdalul ca simbol al încărunţirii şi lăcusta ca simbol al slăbiciunii trupeşti; simbolul caperului rămâne neclar (şi el însă are florile albe). ♦ „cei ce se jeluiesc": vb. κόπτω, „a lovi, a izbi", trimite la gestul lovirii pieptului în semn de doliu.

12,6 „nu se va rupe": TM are „nu se va desface". ♦ „floarea": TM are „cupa". ♦ „nu se va rostogoli roata în...": TM are „nu se va strica roata la...".

şi suflarea nu se va întoarce la Dumnezeu, care a dat-o.
8 Deşertăciune a deşertăciunilor, a zis Ecleziastul,
toate sunt deşertăciune.
9 Şi e de folos că Ecleziastul a fost un înţelept,
şi, pe deasupra, el a învăţat poporul să cunoască ştiinţa,
şi auzul va desluşi frumuseţea pildelor.
10 Multe a cercetat Ecleziastul
ca să afle cuvinte ale voinţei
şi ceva scris cu dreptate, cuvinte ale adevărului.
11 Cuvintele înţelepţilor sunt ca strămurările
şi ca nişte cuie înfipte,
care au fost date din belşug
de un singur păstor şi din care este folos.
12 Fiul meu, fereşte-te să faci cărţi multe;
capăt nu este şi grija multă e osteneală pentru trup.

12,9c În TM: „a cântărit şi a cercetat, a potrivit proverbe multe." Afirmaţia că Ecleziastul era un „înţelept" (σοφός) poate fi interpretată ca un indiciu asupra profesiei sale: *ḥākhām*, „a professional wise man" (J. L. Crenshaw, *Ecclesiastes*, OTL, 1988, p. 57); acest punct de vedere contrazice în principiu imaginea Ecleziastului-rege (1,1 *e.a.*). Tradiţia a pus, însă, mai multe dintre colecţiile Proverbelor, precum şi Cântarea Cântărilor, sub autoritatea acelui mare rege al lui Israel, a cărui înţelepciune era legendară.

12,10 În TM: „Qoheleth a căutat să afle cuvinte de desfătare şi să scrie (*litt.* ceva scris) drept cuvinte de adevăr." – ultimele două stihuri sunt dificile şi au fost interpretate divers de traducători. ♦ Cele două expresii paralele, „cuvinte ale voinţei" şi „cuvinte ale adevărului" (λόγους θελήματος - λόγους ἀληθείας), sunt calcuri după ebraică.

12,11 „strămurările": τὰ βούκεντρα; termenul grecesc este un hapax, iar cel ebraic (*dor^{e}bān*) mai are o singură ocurenţă. ♦ 11b-d: şi în TM textul e oarecum neclar: *litt.* „şi ca nişte cuie bine înfipte, stăpânii colecţiilor, şi sunt date de un singur păstor". După unii interpreţi, acest „păstor" este Solomon şi ar fi un ecou al primelor discuţii privind canonicitatea cărţii; după alţii, Păstorul este Dumnezeu, care îi inspiră pe înţelepţi: accentul s-ar pune astfel pe valoarea religioasă a cărţii (*cf.* TOB, nota *ad loc.*) ♦ „şi din care este folos": nu apare în TM.

12,12 „Fiul meu", gr. υἱέ μου: este singura utilizare a acestei expresii în Ecl.; dimpotrivă, în traducerea grecească a Proverbelor apare frecvent (Prov. 1,8 *e.a.*). ♦ „să faci cărţi multe": nu rezultă nici din traducerea greacă, nici din TM dacă e vorba de compunerea (scrierea) cărţilor sau de copierea (compilarea, antologarea etc.) lor. ♦ „grijă": în sens de „cugetare, meditare" (Vulg., *meditatio*). BA traduce chiar cu „studiu". În TM este un hapax: *lahagh*, interpretat ca „studiu, dragoste de carte".

13 Aici se încheie: totul a fost auzit.
Teme-te de Dumnezeu şi păzeşte-I poruncile,
căci aceasta este omul în întregime.
14 Căci toată făptuirea o va duce Dumnezeu la judecată,
în orice a fost lăsat deoparte,
de este bună sau de este rea.

12,13 „Aici se încheie": τέλος λόγου, *litt.* „[aici este] capătul discursului", interpretat ca formulă de încheiere a unui text literar sau ca precizare a copistului (*cf.* AB, *Eccl.*, p. 390). ♦ „omul în întregime": *litt.* „tot omul", interpretat ca „omenire, umanitate" („this is the principle of humanity", *apud* AB, *Eccl.*, p. 391).
12,14 „a fost lăsat deoparte": TM are „tot ce este ascuns".

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Introducere

I. Locul cărții în canon

Cântarea Cântărilor este un text poetic, format din 117 versete, grupate în 8 capitole. În Bibliile ebraice, Cântarea este parte a Scrierilor (*K^{e}thubīm*) și este asociată cel mai adesea cu alte patru texte, care se citesc în timpul sărbătorilor evreiești alcătuind cele cinci „Suluri" (*M^{e}gillōth*): Cartea Ruth se citește la sărbătoarea Cincizecimii sau a Săptămânilor (*Ṣābhu'oth*); Cântarea Cântărilor, la Paști (*Pesaḫ*); Ecleziastul, la sărbătoarea Corturilor (*Sukkōth*); Plângerile, la comemorarea căderii Templului, și Ester, la sărbătoarea Sorților (*Purim*). Unii cred că acest text a fost grupat în canonul ebraic împreună cu celelalte *antilegomena* (Ruth, Plângerile, Ester și Ecleziastul), pentru că se considera că i-ar lipsi valoarea religioasă. Cartea nu este pomenită de Philon din Alexandria, nici nu este amintită sau citată în Noul Testament. Este pomenită pentru prima dată într-una dintre cărțile apocrife: 4 Ezra 5,24-26; 7,26 (70-130 d.H.).

Gruparea celor cinci Suluri e târzie. O problemă care se discută încă privește citirea Cântării la sărbătoarea Paștelui evreiesc. Răspunsurile sunt împărțite: probabil între secolele I și VIII, după Hristos.

Biblia greacă, Septuaginta, ne propune o altă împărțire și așază laolaltă trei cărți atribuite lui Solomon, în următoarea ordine: Proverbele, Ecleziastul și Cântarea. Se constituie astfel trilogia solomoniană, pe care tradiția patristică o folosește pentru a descrie etapele succesive ale cunoașterii și vieții spirituale. După „trilogie" urmează adeseori în manuscrisele biblice grecești Înțelepciunea lui Solomon și Ecleziasticul (Înțelepciunea lui Sirah).

Cântarea a intrat în canonul iudaic al Scrierilor, pentru că întrebuințarea profană care i se dăduse a fost criticată aspru de rabinii din primul și al doilea secol al erei creștine: „Cine cântă Cântarea Cântărilor la ospețele de nuntă și o socotește drept un cântec obișnuit nu va avea parte în viața viitoare", declara Rabbi Aqiba (pe la 110-135 d.H.; citat în *Tosefta, Sanhedrin* XII, 10). Un alt pasaj din Talmud afirmă, în același sens: „Cine citește un verset din Cântarea Cântărilor socotind-o un simplu cântec și cine

citeşte un verset în timpul unui ospăţ, nu când este vremea citirii sale, aduce nefericirea în lume" (*Sanhedrin* 101a). În cele din urmă, reuniţi la Iamnia (Yabneh) la sfârşitul primului secol al erei noastre, rabinii au decis în favoarea canonicităţii Cântării: „Lumea întreagă a fost fără seamăn în ziua în care Cântarea sublimă a fost dată Israelului, căci toate Scrierile sunt sfinte, dar Cântarea e cea mai sfântă dintre Scrieri" (*Mişna Yadaim* 3,5).

II. Interpretarea cărţii

Honorius din Autun spune că Sfânta Scriptură poate fi înţeleasă în patru feluri: istoric, alegoric, tropologic şi anagogic[1]. La fel ca masa pentru aducerea înainte a pâinilor descrisă în Exod 25,29, care se sprijină pe patru picioare, tot astfel există patru înţelesuri: sensul *istoric*, când textul se referă la ce s-a întâmplat; *alegoric*, când un lucru se referă în mod alegoric la Hristos şi Biserică; *tropologic*, când este aplicat la suflet şi spirit, la viaţa lăuntrică; şi *anagogic*, când este înţeles din punctul de vedere al vieţii cereşti[2]. Exegeza alegorică şi tropologică asupra poemului a fost influenţată în special de Origen şi Grigore al Nyssei. Cea mai dificilă problemă – pare paradoxal – e să alegem cu ce fel de literatură avem de-a face: este poem, dar ce fel de poem?

Există numeroase teorii despre sensul poemului. Iată aici principalele opţiuni.

1. *Interpretarea alegorică* include un grup de curente de interpretare. Sensul literal, istoric, este ignorat, detaliile din text poartă un sens ascuns care are o minimă legătură cu semnificaţia naturală a cuvintelor. Textul devine doar un vehicul-suport pentru un adevăr spiritual mai înalt decât sensul primar. Pentru interpreţii iudei această istorie se referă la dragostea dintre Israel şi Dumnezeu; pentru Părinţii Bisericii ea ilustrează relaţia dintre Mirele Iisus şi Mireasa Biserica. Acest tip de interpretare, deşi poate părea fermecătoare, are pericole de care trebuie să fim conştienţi: improvizaţia teologică poate găsi un câmp de dezvoltare vecin cu erezia, preocuparea pentru estetică poate dăuna învăţăturilor etice simple, susţinute de alte texte din

1. *Cf.* lucrarea fundamentală a lui H. de Lubac, *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Paris, 1959.
2. Citat de Richard A. Norris jr., *The Songs of Songs Interpreted by Early Christian and Medieval Commentators*, p. XIX.

Scriptură, implementarea ideii că sexualitatea este rea în ea însăşi şi că trebuie eliminată din viaţa celor care caută progresul spiritual etc. În naraţiunea poemului se pot identifica locuri reale, oameni reali, există discursivitate; de aceea o libertate foarte mare în alegorizare s-a dovedit dăunătoare sensului aflat la îndemână, la o lectură naturală, fără complexul unei tradiţii ezoterice.

1.1. *Interpretarea iudaică tradiţională*, care vede în Cântare o celebrare alegorică a relaţiei dintre Dumnezeu şi Sinagogă, mai are astăzi susţinători, care ne amintesc că Biblia ni-L prezintă adeseori pe Dumnezeu în calitate de soţ, iar pe Israel în calitate de mireasă sau soţie a Lui (Is. 62,4-5; Os. 2,21-22 etc.). Din această perspectivă, idila dintre un bărbat şi o femeie nu este decât o fabulaţie, în spatele căreia cititorul familiarizat cu textele biblice va fi constrâns să recunoască numaidecât prezenţa temelor profetice. Astfel se explică de ce iubitul e înfăţişat uneori ca rege, alteori ca păstor, apoi ca un grădinar: imagini folosite în Vechiul Testament, când se vorbeşte despre Dumnezeul lui Israel.

1.2. *Exegeza patristică* transpune interpretarea rabinică tradiţională, identificând-o pe iubită cu Biserica sau cu sufletul individual al credinciosului. Acest tip de interpretare e respins de majoritatea comentatorilor contemporani, care socotesc că ea aparţine unei epoci hermeneutice încheiate. În notiţele noastre am exploatat mai mult tocmai acest filon, din cauza faptului că se află actualmente într-un con de umbră în favoarea a tot felul de propuneri interpretative, unele depăşind cea mai îndrăzneaţă imaginaţie.

2. *Interpretarea tipologică*. Cei care adoptă acest tip de interpretare nu ignoră evenimentele şi personajele, ci le reproiectează. Se poate confunda uneori cu interpretarea alegorică. Cheia acestui gen de interpretare este înţelegerea holistică, din perspectiva unităţii Scripturii. *Typos*-ul reprezintă un tipar al celor din trecut după care vor merge cele din viitor. Interpretarea tipologică ne-a dăruit cele mai multe scenarii eshatologice referitoare la Nunta Mielului, care pornesc de la Cântarea Cântărilor. Solomon este un personaj real, istoric, dar el îl prefigurează pe Hristos, în vreme ce iubita lui, Sulamita, este Biserica. Adepţii tipologiei nu caută un sens spiritual pentru fiecare detaliu, ci numai câteva evenimente şi personaje-cheie care pot suporta proiecţia, de cele mai multe ori după bogăţia imaginaţiei şi puterea creativă a interpretului.

3. *Cântarea Cântărilor, o operă dramatică*. În secolul al XIX-lea, câţiva autori au propus interpretarea Cântării ca dramă cu trei personaje principale:

un păstor, o păstoriță, logodiți, și Solomon, regele, care, după ce a răpit-o pe păstoriță în carul său regal, încearcă să o țină în haremul său. Astfel de obiceiuri nu ar fi fost străine de casa lui David. David însuși a sedus-o pe mama lui Solomon (vezi 2Rg. 11 *sq*.). Păstorița opune rezistență, îi rămâne fidelă păstorului pe care-l iubește și, până la urmă, îi este redată acestuia. Astăzi se obiectează – pe bună dreptate – că o astfel de schemă narativă e o reconstrucție *a posteriori* și că textul Cântării nu urmărește o progresie lineară, dinspre separare către unire: ultimul cuvânt al Cântării este o invitație la fugă (8,14). Ideea apăruse din Antichitate. Origen, se pare, a fost primul care a declarat acest cântec o dramă[3]. Dar trebuie făcută distincția între drama liturgică, ritual privat executat în forma unei compoziții cu elemente dramatice, și teatrul popular ca reprezentație comunitară în aer liber[4]. Ce anume reprezintă această succesiune de episoade, scene intime, tablouri în aer liber, fără o succesiune cronologică și fără localizare geografică exactă? Cântarea poate oare fi considerată o dramă, dacă o judecăm după definiția lui Aristotel (*Poetica* VII, 1450b – 1451a)? Are un început, are mijloc, are final, dar nu are conflict, punct culminant cu funcție cathartică, nu are rezolvare. Scenele se succed static într-o bogăție de mirosuri, culori, fără o creionare precisă a personajelor principale, sursă de confuzii.

3.1. *Cântarea Cântărilor, un cântec de nuntă.* Putem clasifica această direcție de exegeză ca o subdiviziune a familiei de interpretări care consideră Cântarea o operă dramatică. Interpretarea Cântării ca *epitalam* revine cu regularitate în atenția exegeților, dar astăzi nu i se mai acordă atenția cuvenită. Interpretarea este argumentată pornind de la observația că există însoțitori și însoțitoare ale iubitului și iubitei, cum se întâmplă până în zilele noastre la căsătorii, și că există obiceiuri de căsătorie pe care J. G. Wetzstein[5] le-a putut observa la sud de Damasc: mirele și mireasa se așezau pe tron și erau tratați ca rege și regină (*cf.* Cânt. 1,4 etc.); li se dădea un mare vizir, un alai și o escortă înarmată (*cf.* Cânt. 3,7-8); ei își făceau rând pe rând elogii (*cf.* Cânt. 5,10-16; 6,4-7); în prima zi de nuntă, mireasa executa un dans numit „dansul sabiei"; în timpul dansului înainta și se retrăgea învârtind o sabie în mână; dansul era acompaniat de un cor dublu, de bărbați și de femei (*cf.* Cânt. 7,1). În cadrul unui ospăț de nuntă, îndemnul: „Mâncați,

3. Origen, *The Song of Songs, Commentary and Homilies*, trad. R. P. Lawson, Newman Press, New York, 1956, p. 21.
4. Vezi Carr, p. 33.
5. Consulul Germaniei la Damasc la sfârșitul sec. al XIX-lea.

prieteni, beţi şi îmbătaţi-vă!" (5,1) părea absolut firesc. Principala obiecţie adusă acestei interpretări este că textul Cântării nu evocă defel căsătoria celor doi îndrăgostiţi.

Anumiţi cercetători consideră că textul Cântării este prea pretenţios, prea estetic pentru a fi o simplă culegere de cântece populare destinată căsătoriei şi au urmărit acel *Sitz im Leben* al poemului în cadrul religiilor din Orientul Apropiat şi Egipt care cunoşteau cupluri de zeităţi: Isis şi Osiris (în Egipt), Dumuzi şi Inanna (în Sumer), Tammuz şi Iştar (la akkadieni), Baal şi Astarte (la sirieni) etc. Literatura Orientului Apropiat ne-a lăsat poeme cultice în care se celebrează dragostea acestor zeităţi, căsătoriile lor sacre şi naşterea fiilor lor. Unii cercetători compară Cântarea cu aceste poeme hierogamice. În acest fel s-ar putea lămuri anumite detalii ale textului: descrierea iubitei se face în repetate rânduri prin imagini războinice (4,4; 6,4); Iştar era venerată ca zeiţă a iubirii şi a războiului. Libanul era un loc al îndrăgostiţilor (4,8); Libanul este locul în care Adonis (identificat cu Tammuz) se refugia pe timp de iarnă. Crinii între care îşi paşte iubitul turma (2,16) sunt asociaţi cu cultul lui Tammuz. Ipoteza cântecului cultic explică absenţa cuvântului *YHWH* din Cântare – dar nu şi prezenţa cărţii în Biblie. Acest tip de exegeză lămureşte unele aspecte, dar creează alte probleme.

4. *Interpretarea naturalistă.* Poemul este o serie de cântece nupţiale care vorbesc despre sentimente, dorinţe, îngrijorări, speranţe, temeri comune îndrăgostiţilor de oriunde. Elementele erotice nu sunt ocolite, polaritatea sacru-profan (pe care o regăsim numai în mentalitatea greacă, prea puţin în tradiţia ebraică) este anulată, explicitul este ascuns ca după o perdea subţire prin care se întrevede mişcarea umbrelor celor doi iubiţi, vulgarul este ocolit. Acest tip de interpretare ne scuteşte de foarte multe capcane, şi hermeneutice, şi teologice.

Dificultatea de interpretare a textului e cu atât mai mare cu cât nu găsim numele lui Dumnezeu nicăieri în tot textul, termenii religioşi cheie din Vechiul Testament lipsesc, nici un cuvânt referitor la „altar", „jertfă", „templu", „preot" sau serii de concepte precum „rău-bine", „legământ--lege", „dreptate-nedreptate", „binecuvântare-blestem", „păcat-milă-har", „credincioşie", „curăţie-necurăţie", „înţelepciune", „slavă", „poruncă" „mântuire" etc. Pentru unii, absenţa acestor elemente constituie un motiv în plus pentru a recurge la o interpretare naturalistă asupra unui text care propune orânduieli pentru viaţa privată.

4.1. *Un poem didactic.* Mulţi exegeţi din zilele noastre consideră Cântarea un poem sapienţial care oferă înţelepciunea necesară tinerilor pentru a păşi pe calea căsătoriei. Poemul ar avea aşadar un rol şi un caracter precumpănitor didactic. Aceşti exegeţi întâmpină şi ei dificultăţi în a explica inserarea Cântării între cărţile Bibliei.

Mai subtil, unii interpreţi susţin că, dacă nu este explicit menţionat numele lui Dumnezeu în Cântare, lucrul se datorează faptului că El se cuvine exclus din orice context cu componentă sexuală. Mesajul textului ar fi că dragostea dintre un bărbat şi o femeie este terenul libertăţii umane, aşadar o realitate profană. Pe aceeaşi linie, alţi autori compară Cântarea cu capitolul 2 din Geneză, considerând poemul ca o continuare a jubilării iniţiale a bărbatului care se descoperă pe sine în prezenţa femeii: „Acesta e acum os din oasele mele şi carne din carnea mea. Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei" (Gen. 2,23). Cântarea ar dezvolta pe larg descoperirea uluitoare a fiinţei de sex opus, dându-le cuvântul, în mod succesiv, celor doi parteneri, trataţi pe picior de egalitate.

Cultura noastră exegetică a fost influenţată mai ales de exegeza Părinţilor, interpretare care a alungat aproape cu totul erosul din viaţa credinciosului. Cuvântul lui Dumnezeu e menit să orânduiască viaţa omului în relaţie cu El, Creatorul, şi cu creaţia Sa. În text sunt descoperite principiile după care omul poate trăi în creaţie, creatură fiind.

Cu siguranţă Cântarea este una dintre cele mai dificile cărţi în ce priveşte interpretarea. Cele 117 versete au fascinat minţi luminate ale istoriei culturale a omenirii. Părinţii refuză interpretarea naturalistă, unii dintre contemporanii noştri vulgarizează textul şi văd un triunghi conjugal (iubita, regele, iubitul păstor sau soţul trădat) sau chiar prostituţie (călătoria la corturile păstorilor, 1,7). Pe de altă parte, rabbi Aqiba spune: „Nici un om din Israel nu poate nega faptul că textul Cântării Cântărilor întinează mâinile"[6], în sensul că sfinţenia cărţii poate contamina vizibilul cu o sfinţenie neîngăduită materiei. Sensurile stau ascunse într-o adâncime care ne scapă; de aceea trebuie luate cu prudenţă, inteligenţă şi dreaptă cumpănire.

6. Citat de L. Carr, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, p. 16.

III. Surse literare, structură, datare

Acest survol al tipurilor de exegeză antică şi contemporană a Cântării ne poate oferi o idee despre explozia de teorii asupra textului. Dacă punem problema interpretării din punctul de vedere al literaturii comparate, pentru a surprinde cât mai exact care au fost sursele de inspiraţie ale cărţii, constatăm că poemul biblic a fost pus în legătură, rând pe rând, cu textele cultice mesopotamiene, cu folclorul siro-palestinian, cu literatura egipteană şi chiar cu poezia de dragoste greacă. Deşi comparaţia cu literatura egipteană antică a oferit, se pare, cele mai concludente rezultate, dezbaterea e departe de a fi încheiată.

În ce priveşte datarea poemului, opiniile exegeţilor sunt la fel de împărţite, ele fiind cuprinse între epoca solomoniană şi primul secol al erei noastre, trecând printr-o serie de date intermediare. Dacă mai adăugăm la aceasta faptul că, pentru mulţi exegeţi, e nevoie să se distingă diferite etape de redactare în cuprinsul culegerii, problema devine şi mai complexă. O mare parte dintre exegeţi înclină să încadreze redactarea finală a textului către secolul III sau IV î.H. Critica internă asupra textului ne permite să credem că textul aparţine lui Solomon, care editează diferite cântece, culege versuri, improvizează, adaugă la texte cunoscute în epocă propriile versuri şi asamblează întregul pe un suport narativ elementar. Preocuparea lui Solomon pentru ştiinţele naturale (vezi 3Rg. 5,13) explică numirea în carte a douăzeci şi una de specii de plante şi a cincisprezece specii de animale, cu o nomenclatură foarte greu de tradus din ebraică în greacă, apoi interesul pentru cai (vezi 3Rg. 10,28) în comparaţie cu versetul 9 din capitolul 1 din Cântare. La acestea se adaugă numeroase referiri la metale scumpe, cosmetice, stofe de calitate, apanaj al regilor. Toate descrierile de interioare abundă în detalii trimiţând la luxul pe care numai un Solomon şi l-ar fi îngăduit. Un alt argument în favoarea unui autor care ar fi scris înainte de despărţirea celor două regate, aşadar înainte de 930 î.H., îl reprezintă toponimele, atât cât pot fi identificate, din Nord şi din Sud.

Studiul structurii literare a Cântării ne oferă rezultate la fel de diversificate: se pot enumera circa patruzeci şi două de propuneri diferite de împărţire a Cântării, mergând de la patru părţi importante până la cincizeci şi două de unităţi[7]! Bineînţeles, aceste diviziuni se pot „rediviza" la rândul

7. G. Ravasi, *Il Cantico dei cantici*, Bologna, 1992, pp. 90-91.

lor: într-o unitate mare se pot distinge unități mai mici. Marea diversitate de propuneri dovedește extrema dificultate a operației, ba chiar, după unii, imposibilitatea ei radicală.

Cei mai mulți comentatori sunt de acord că avem de-a face cu o colecție de cântece structurate în jurul unei narațiuni simple. Iată împărțirea oferită de Carr[8]:

1,2 – 2,7: Preludiul poveștii de dragoste.

2,8 – 3,5: Jocul „de-a v-ați ascunselea". Jocul urmează tiparul: *găsit-pierdut-găsit.*

3,6 – 5,1: Împlinirea poveștii de dragoste.

5,2 – 8,4: Jocul „de-a v-ați ascunselea". După tiparul: *pierdut* și *găsit.*

8,5 – 8,14: Postludiul.

Există motive serioase pentru a accepta o asemenea împărțire, dar cel mai convingător ni s-a părut faptul că este un bun suport mnemonic. Pe lângă ușurința cuprinderii unei asemenea structuri, pentru a veni în sprijinul acesteia sesizăm laitmotivul din 2,7; 3,5; 8,4: „Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului ...", precum și tema ospățului în 5,1: „Mâncați, prieteni, și beți și îmbătați-vă, fraților" și tema fugii în 8,14: „Fugi, iubitul meu, și fă-te asemenea unei căprioare."

Fiecare secțiune începe cu imaginea ridicării unuia dintre îndrăgostiți:

2,10: „Ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea";

5,2: „[Ridică-te și] deschide-mi, sora mea, iubita mea, porumbița mea, desăvârșita mea";

8,5: „Cine este aceea care se ridică înălbită",

ori cu sosirea unuia dintre iubiți și invitația către celălalt:

1,2: „Săruta-m-ar cu sărutările gurii lui";

2,8: „Iată-l, vine sărind peste munți";

3,6: „Cine este cea care se ridică din pustie";

5,2: „Glasul iubitului meu! Bate la ușă";

8,5: „Cine este aceea care se ridică înălbită".

Există mai multe cicluri ale invitării, bucuriei regăsirii, avertizărilor, înaintării spre cel iubit, apoi un ritm al retragerilor, al găsirilor și ascunderilor care parcurg tot poemul. Forma literară ne determină să credem că nu putem găsi o linie temporală a evenimentelor, ci, mai degrabă, o

8. L. Carr, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, p. 45.

structură chiasmică în jurul unui pivot central de tipul A-B-C-C-B-A, ca în Psalmul 50/51[9].

Una dintre cele mai convingătoare propuneri vine din partea lui Dorsey[10]. Acesta se concentrează asupra modului în care se succed şi se schimbă elementele dramatice şi, de asemenea, asupra tiparului după care decurge apropierea dintre cei doi iubiţi. În prima secvenţă îndrăgostiţii sunt departe unul de celălalt, în a doua secvenţă ei tânjesc unul după celălalt, iar în a treia se regăsesc, se unesc în dragoste. Tiparul triadic apare în cele şapte secţiuni chiasmice ale cărţii:

A – 1,2–2,7;
B – 2,8-17;
C – 3,1-5;
D – 3,6–5,1;
C' – 5,2–7,10;
B' – 7,11–8,4;
A' – 8,5-14.

Merită observate câteva teme şi motive literare, care pot fi foarte productive pentru studii ulterioare: tema grădinii (simplă grădină-loc domestic, Grădină a lui Dumnezeu – Edenul, centru cultic, simbol erotic); tema fricii (apare ritmic în poem: teama de a nu fi văzut, teama de a-l pierde pe cel iubit); tema căutării şi regăsirii etc. În jurul unor astfel de pivoţi se pot construi diferite grile de interpretare.

Ar mai trebui adăugat aici că dezbaterea pe marginea poemului s-a relansat de curând, de când hermeneutica actuală a repus în discuţie anumite principii care guvernează interpretările moderne. De ce să privilegiem sensul originar al textului faţă de sensurile ulterioare dobândite de-a lungul istoriei sau faţă de sensul său actual? Există oare sensul unic, dat o dată pentru totdeauna; sau, dimpotrivă, avem de-a face cu o realitate dinamică şi multiplă, care, potrivit formulei lui Grigore cel Mare, „creşte o dată cu cititorul"? Legat de această ultimă chestiune, nu e oare o iluzie să credem că interpretul poate rămâne obiectiv şi neutru în faţa textului, de vreme ce el însuşi face parte dintr-un moment istoric determinat? De ce nu am citi acest

9. *Ibidem*, p. 46.
10. David A. Dorsey, „Literary Structuring in the Song of Songs", *Journal for the Study of the Old Testament* 46, 1990, pp. 81-96.

cântec ca pe un poem de dragoste scris de Solomon, dar în care se poate recunoaşte orice cuplu de îndrăgostiţi?

IV. Versiunea greacă

Nu putem spune cu precizie unde şi când s-a tradus Cântarea Cântărilor în greacă. Traducerea cărţii are trăsături comune cu cea a Plângerilor şi a cărţii Ruth. Ele se numără printre ultimele cărţi traduse în greacă. Se consideră că au fost tălmăcite în Palestina, în primul secol al erei noastre, cu o deosebită grijă pentru literalitate, anticipând stilul lui Aquila[11].

Textul ebraic al Cântării cuprinde numeroase pasaje obscure, pe care cei Şaptezeci s-au străduit să le traducă întocmai, aşa încât nu ştim cum înţelegeau ei aceste pasaje, nici dacă le înţelegeau. Astfel, în celebra *crux interpretum* din 6,12, cei Şaptezeci au reprodus pur şi simplu textul ebraic pe care-l aveau în faţa ochilor: „N-a ştiut sufletul meu: m-a făcut [ca pe] carele lui Aminadab."

În 1,4, cei Şaptezeci au interpretat pe bună dreptate cuvântul *mēşarīm* ca substantiv abstract, dar s-au mulţumit să ordoneze cuvintele în frază după topica limbii ebraice, fără a explicita relaţia lor sintactică; prin urmare, au tradus: „dreptatea te-a iubit", acolo unde textul ebraic vrea să spună: „pe drept eşti iubit."

În 4,1-3 şi în 6,7, cei Şaptezeci n-au recunoscut cuvântul *ţammāh*, atestat în Is. 47,2 cu sensul de „văl, voal", şi l-au redat prin σιώπησις, „tăcere", ceea ce dă în mod curios: „Ochii tăi [sunt] porumbiţe dincolo de tăcerea ta." Din dorinţa de a urma cât mai fidel modelul ebraic, s-a ajuns la o traducere cuvânt cu cuvânt nu foarte elegantă şi care riscă să fie înţeleasă pe dos de către cititor. Iată câteva exemple:

Cânt. 2,7 întrebuinţează o turnură eliptică de imprecaţie, curentă în ebraică: „Dacă deşteptaţi, dacă treziţi dragostea înainte de a-i fi voia..." Fraza este lăsată neterminată, ameninţarea („Dumnezeu vă va pedepsi") rămânând implicită. Sensul este aşadar: „Nu deşteptaţi, nu treziţi dragostea înainte să vrea ea!" Traducătorul grec a redat fraza ebraică cuvânt cu cuvânt; dar, de vreme ce în greacă fraza condiţională nu e atestată ca formulă de ameninţare, mai mulţi cititori greci (Origen, Grigore al Nyssei) au subînţeles că textul era o invitaţie la a deştepta dragostea adormită.

---

11. D. Barthélemy, *Les devanciers d'Aquila* (col. *Supplements to Vetus Testamentum*, 10), Leiden, 1963, p. 47.

Limba ebraică foloseşte prepoziţia *min* („în afară de/dincolo de") pentru a exprima gradul de comparaţie (cu sensul de „mai mult ca"). În 4,10, tânărul admiră sânii iubitei „mult mai (*min*) plăcuţi ca vinul" (după ebraică). Traducătorul grec a redat în mod mecanic ebr. *min* („dincolo de") prin grecescul ἀπὸ („începând cu, sub efectul"), de unde sensul literal: „Cât de frumoşi s-au făcut sânii tăi de la (ἀπὸ) vin."

În Cânt. 1,7, iubita îi cere iubitului să-i arate unde îşi paşte turma, pentru a nu fi obligată să alerge pretutindeni în căutarea lui. Răspunsul pe care-l primeşte se traduce aproape firesc, potrivit textului masoretic: „Dacă tu însăţi (*lākh*) nu o ştii, o, cea mai frumoasă dintre femei, ia-o pe urmele oilor..." (Cânt. 1,8). Traducătorul grec a luat în mod mecanic ebr. *lākh* drept complement direct, ceea ce dă: „Dacă nu te-ai cunoaşte pe tine însăţi, tu, cea frumoasă între femei, ieşi pe urmele turmelor." În mod spontan, ne zboară gândul la preceptul „cunoaşte-te pe tine însuţi" (γνῶθι σεαυτόν), care figura deasupra intrării templului lui Apollo din Delphi. E greu de crezut că diferenţa dintre textul ebraic şi Septuaginta se explică doar prin incompetenţa traducătorului: neîndoielnic, acesta a făcut în mod deliberat aluzie la maxima bine cunoscută.

Acestea fiind zise, o comparaţie materială între TM şi textul Septuagintei ne arată că în versiunea greacă se regăseşte un anumit număr de adăugiri. Iată lista adăugirilor din Septuaginta:

1,3: „mai presus decât toate aromele" (*cf.* 4,10);
1,4: „după mireasma mirurilor tale";
2,9: „de pe munţii Baithel";
2,13: „porumbiţa mea" (*cf.* 2,10 LXX);
3,1: „l-am chemat şi nu m-a ascultat";
5,2: „la uşă";
6,7: „panglică de purpură, buzele tale, şi graiul tău, fermecător" (*cf.* 4,3);
6,11: „acolo îţi voi da sânii" (*cf.* 7,13);
7,1: „[cea] care vine";
8,2: „în iatacul celei care m-a născut";
8,4: „pe puterile şi pe tăriile câmpului" (*cf.* 2,7 şi 3,5).

După cum se poate observa, aceste adăugiri sunt cel mai adesea dublete, adică elemente care figurează în pasaje paralele din Cântare şi care au fost repetate din motive de armonizare. Pe de altă parte, din moment ce

traducătorul grec se dovedeşte foarte atent să respecte modelul, e rezonabil să credem că adăugirile vor fi existat deja în versiunea textului ebraic tradus de el.

În repetate rânduri, cei Şaptezeci au tradus un model ebraic diferit de TM sau l-au vocalizat diferit. Vom semnala aici câteva situaţii.

Când cuvântul *dod* („mângâiere, dragoste") e folosit la plural, traducătorul grec a citit în mod sistematic o formă a cuvântului *dad* („sân") (1,2.4; 4,10; 7,13).

În 2,4, cei Şaptezeci au citit un imperativ („duceţi-mă") acolo unde TM are un indicativ („el m-a dus"); în continuarea versetului, traducătorii au citit o formă verbală („puneţi") acolo unde vocalizarea din TM presupune folosirea unui substantiv („steagul său"). Conţinutul versetului este, prin urmare, sensibil diferit în greacă („duceţi-mă în casa vinului; puneţi peste mine iubire") şi în TM („el m-a dus în casa vinului, iar steagul său deasupra mea a fost dragostea").

În 4,8, cei Şaptezeci au citit o formă verbală (*'eti*, „vino"), nu *'ittī* („cu mine"), ca masoreţii. Opţiunea de lectură a celor Şaptezeci este aceeaşi cu a celorlalte versiuni vechi.

În 7,10, acolo unde TM are „(pe) buzele celor ce dorm", Septuaginta are „pentru buzele şi dinţii mei". La fel citea Aquila.

La începutul lui 8,5, acolo unde TM are „Cine este cea care se ridică din pustie?" (ca în 6,10), cei Şaptezeci au tradus „Cine este aceea care se ridică înălbită?". Este foarte posibil ca masoreţii să fi pus 8,5 în paralel cu 6,10.

În ebraică, 8,13 se adresează iubitei („locuitoarea grădinilor"), pe când în greacă versetul se adresează tânărului („cel ce şezi în grădini").

Aceste divergenţe reprezintă uneori o importantă miză în interpretare. Astfel, în 6,11, TM nu ne lămureşte dacă vorbeşte bărbatul sau dacă femeia îşi oferă sânii; exegeţii au părerile împărţite; textul celor Şaptezeci, cu stihul său adăugat („acolo îţi voi da sânii mei"), nu mai lasă nici o îndoială în privinţa atribuirii versetului. În 4,8, după TM, aşa cum este el vocalizat („cu mine, din Liban, ...vei veni tu"), se presupune că cei doi iubiţi nu se află în Palestina, în vreme ce, după versiunile care au citit: „vino din Liban", tânărul se află în Palestina şi acolo îşi cheamă iubita la întâlnire. Masoreţii au atribuit cuvintele din 8,5 şi 6 (începând de la „sub măr") miresei; textul grecesc nu permite o delimitare, dar felul în care trebuie citit sugerează că, de fapt, vorbeşte partenerul masculin.

Repartizarea replicilor între parteneri e problematică adesea. În lipsa unor indicații precise furnizate de text, cititorul ezită, mai ales în cazul textului grecesc, care, spre deosebire de cel ebraic, nu marchează diferențele de gen în formele verbale, nici la pronumele de persoana a doua. Există câteva indicații pe marginile unor manuscrise grecești (*Alexandrinus*, *Sinaiticus* și *Venetus*), care repartizează textul Cântării între diferite personaje: logodnica, logodnicul, tinerele etc.[12]

După cum am văzut înainte, rabinii din primul și al doilea secol au protestat față de întrebuințarea profană în favoarea unei lecturi alegorizante, care vedea în Cântare o importantă metaforă a relației dintre Dumnezeu și Israel, preaiubita Lui, precum și o evocare a ieșirii din Egipt. De vreme ce în momentul traducerii Cântării Cântărilor în greacă exista deja o tradiție alegorizantă și actualizantă a cărții, traducătorii ar fi putut încerca să orienteze lectura Cântării în sensul interpretării religioase a textului, care avea să devină puțin după aceea regulă absolută. Dar n-a fost așa! Traducătorii au respectat strict sensul literal. Departe de a glosa textul, traducătorii greci au căutat să fie riguroși, chiar tehnici. Ei n-au urmărit nici eliminarea pasajelor care puteau fi interpretate într-un sens erotic (5,4; 7,8 și 9). În privința vocabularului, traducătorii se bucurau de o anumită libertate de alegere, cu atât mai mult cu cât același cuvânt ebraic putea fi citit și interpretat în mai multe feluri. Or, se pare că traducătorii n-au profitat de această libertate pentru a impune o lectură evlavioasă a poemului. Vocabularul versiunii grecești a fost ales în așa fel încât să corespundă cât mai exact modelului ebraic.

Traducătorii Cântării nu și-au luat nici o libertate în privința numelor pe care cei doi îndrăgostiți și le dau unul altuia. Tânărul o numește pe iubită: „iubita mea" (1,9.15 etc.), „mireasă" (4,8.11 etc.), „sora mea" (5,2; 8,8), „prietena mea" (4,1.7; 5,2; 6,4) sau „soră mireasă" (4,9.10.12). Acești termeni corespund celor întrebuințați în ebraică. Nici în greacă, nici în ebraică, tânărul nu primește niciodată un nume corespunzător; cel mai adesea, el este desemnat prin cuvântul ἀδελφιδός (1,13.14 etc.), „frățior",

12. Rubricile din *Alexandrinus* și din *Sinaiticus* sunt reproduse în ediția Septuagintei de A. Rahlfs; cele din *Venetus* au fost editate de A. Klostermann, „Eine alte Rollenverteilung zum Hohenliede", în *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 19, 1899, pp. 158-162. Rubricile grecești din *Sinaiticus* au trecut în traducerea latină în anumite manuscrise ale Vulgatei.

„văr", de unde „ființă scumpă", un echivalent exact al cuvântului ebraic *dod*, care indică, la rândul său, la origine, o legătură familială.

Este adevărat că în trei situații traducătorii greci au dat echivalentul etimologic al toponimelor din ebraică:

4,8: „Vino și coboară de pe culmea Credinței" (în textul ebraic: „din vârful muntelui *'Amānāh*");

6,4: „Frumoasă ești, iubita mea, ca desfătarea" (în textul ebraic: „ca *Tir^{e}ṣah*");

7,5: „Ochii tăi, ca iazurile din Esebon la porțile fiicei celor mulți" (în textul ebraic: „de lângă poarta *Bath-Rabbīm*").

Am putea crede că regăsim aici conturul unei lecturi alegorice. Dar, de vreme ce acest procedeu de traducere este izolat în Cântare, unde celelalte toponime au fost reproduse întocmai de către traducătorul grec, ar trebui mai degrabă să vedem aici o speculație ocazională asupra unor detalii izolate.

Vocabularul Cântării reprezintă o problemă aparte, pentru care este necesar un amplu studiu separat. Cele 117 versete conțin, în TM, 470 de cuvinte ebraice. Dificultățile traducătorului/traducătorilor n-au fost puține: pentru un text atât de scurt el a trebuit să traducă 47 de *hapax legomena*, cuvinte atestate o singură dată; 51 de termeni au până la 5 atestări, așadar sunt cuvinte foarte rare; 45 de termeni apar între 6 și 10 ori în alte texte ebraice; în fine, numai în jur de trei sute de termeni aparțin vocabularului comun. În felul acesta ne putem face o idee despre dificultățile pe care le-a întâmpinat traducătorul, silit uneori să găsească soluții *in extremis*, pe care le-am semnalat în note.

Ceea ce transformă lectura într-un adevărat examen hermeneutic e schimbarea locației cu o rapiditate cinematografică (din grădini, în dormitoare, câmpuri, vii, văi, munți), imageria din natură (plante și animale de toate soiurile, smochine, mere, rodii, struguri, cedri, palmieri, vulpi, gazele, porumbei, capre, leoparzi), bijuterii, unele greu de vizualizat, pietre prețioase, parfumuri, mirodenii, mobilier, elemente arhitecturale, nume de localități greu de transliterat (Damasc, Tirța, Sion, Engaddi, Amana, Carmel, Gilead etc.). Pentru multe *realia* trebuia găsite echivalente care nu existau în cultura greacă și, în consecință, nici în vocabularul grecesc. Cu toate ezitările, traducătorul a realizat o lucrare ce păstrează parfumurile și coloristica originalului.

Deși simbolismul Cântării este încărcat de erotism, așa cum observa într-un articol recent Elkins[13], scopul cărții, ca al oricărei alte cărți din

13. William Wesley Elkins, „Postcritical Fulfillment and Deferral: «Do Not Awaken Love Too Soon»", în *The Journal of Scriptural Reasoning*, „Healing Words: The Song of Songs and the Path of Love", Volume 3, no. 2, August 2003, University of Virginia.

Scriptură (1Tim. 3,16-17)[14], este soteriologic-corectiv. Ea încearcă să ne ofere o nouă paradigmă mentală: Dumnezeu nu vrea să suprime ceea ce este răscumpărabil. Prin citirea Cântării cititorul este restaurat şi recreat după chipul Celui care l-a făcut. Funcţia Cântării, cum arată Davies[15], este ca aceea a unui *icon*[16]. Descoperă naturalul în lumina a ceea ce este divin, cum spune psalmistul: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină" (Ps. 35,10). Cititorul îşi regăseşte drumul spiritual printr-o practică exterioară, dar care este transformatoare pentru viaţa lăuntrică. Lumina lui Dumnezeu, Creatorul, se răsfrânge asupra creaţiei Sale, care îşi regăseşte nu numai sinele, ci şi cele ce trebuie săvârşite în scopul pentru care a fost creată: fapte ale credinţei, trăiri ale sufletului, operele comunitare sau îndeletnicirile şi actele private. Traducătorul grec a lăsat spaţiu pentru a vedea dincolo de text, spre lumina care vine dinspre textul original. N-a impus, prin termenii aleşi, o soluţie unică de interpretare. Astfel, este destul loc să vedem şi să păstrăm şi sfinţenia în viaţa intimă, dar şi destulă viaţă în sfinţenia pe care o cere relaţia cu Dumnezeu.

Traducătorii nu vor fi lămurit dimensiunea religioasă a Cântării poate şi din cauză că aceasta se subînţelegea. Vor fi considerat că semnele interpretării alegorice furnizate de textul ebraic erau suficiente şi că textul însuşi impunea alegoria din moment ce a fost introdus în acest „Mare Cod" (N. Frye) al Bibliei. Sensul alegoric al dragostei lui Dumnezeu pentru poporul Său nu avea nevoie să fie lămurit: era citit direct în simboluri.

V. Cântarea Cântărilor în interpretarea Părinţilor Bisericii

Cântarea Cântărilor, text neocolit de rabinii cei mai conservatori, s-a bucurat şi de comentarii din partea exegeţilor creştini. Unii dintre aceştia au urmat elemente din tradiţia rabinică, alţii au abordat textul dintr-o perspectivă cu

14. „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârşit, bine pregătit pentru orice lucru bun."

15. Ellen Davies, „Reading The Song Iconographically", în *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August, 2003.

16. Se face distincţia între *icon*, „icoană" şi „imagine", şi *symbol*. Vezi şi Jaroslav Pelikan, *The Vindication of Tradition*, New Haven, Yale University Press, 1984, pp. 55-56, unde autorul face distincţia dintre *idol, token, icon*. *Cf.* şi Jean-Luc Marion, *L'idole et la distance*, Paris, 1977.

totul nouă[17]. Origen, Theodoret al Cyrului, Ambrozie, Ciprian al Cartaginei, Grigore cel Mare, Grigore al Nyssei, Chiril al Alexandriei, Apponius, Augustin, Beda Venerabilul, Bernard de Clairvaux, Honorius din Autun, Hugo de Saint Victor, Nicolae al Lyrei sunt doar câteva nume cunoscute, în Orient şi în Occident, pentru meditaţiile lor despre acest poem scurt, dar foarte dificil.

Nu e uşor să selectăm autorii care ne-au dăruit interpretările cele mai influente asupra modelelor teologice de-a lungul veacurilor. Un criteriu pentru o posibilă clasificare îl constituie cantitatea de comentarii exegetice; al doilea, influenţa acestor comentarii asupra posterităţii. Origen a scris cel mai mult[18] şi este citat generos de urmaşii săi, însă influenţa sa a fost cu prudenţă controlată de Biserică din cauza problemelor dogmatice pentru care a fost condamnat de autorităţile conciliare începând cu secolul al VI-lea. Prologul comentariului său a devenit un text „clasic" pentru felul în care tratează tensiunea dintre dragostea carnală şi dragostea spirituală, temă de gândire ce-şi va găsi locul în aproape toate comentariile succesorilor săi.

Se pot izola cel puţin doi autori care se remarcă atât prin comentariile substanţiale dedicate Cântării, cât şi prin repetatele referiri ale urmaşilor la opera lor: Grigore al Nyssei şi Bernard de Clairvaux.

Amândoi păstrează însă principiile sistemului hermeneutic fixat de tradiţia creştină pe care le-a impus Origen şi pe care le-a preluat ulterior şi Augustin. Majoritatea Părinţilor Bisericii a refuzat interpretarea naturalistă[19] în favoarea interpretării alegorice sau tipologice. Prudenţa faţă de imageria senzualistă este o caracteristică prezentă în toate exegezele Părinţilor la Cântare. *Poporul Israel* în interpretările rabinice, în textele Părinţilor *Biserica* sau *sufletul* credinciosului ar fi reprezentate de Mireasă, iar Hristos, de Mire. În interpretările alegorice precreştine Mirele îl reprezenta pe Yahve. Există şi comentarii în care Mireasa este Înţelepciunea, cu aluzii

17. Theodor al Mopsuestiei optează pentru o interpretare diferită de cea alegorică, fiind adeptul şcolii exegetice antiohiene. El refuză să considere Cântarea o carte canonică din cauza trimiterilor la relaţia dintre un bărbat şi o femeie. Este condamnat de Sinodul al V-lea Ecumenic pentru vederile sale critice asupra Cântării şi asupra altor cărţi din Vechiul Testament.

18. Se pare că cele trei comentarii scrise de acesta se împărţeau în circa zece volume. O mare parte din aceste comentarii poate fi recuperată numai prin intermediul citatelor în operele altor autori.

19. Vezi paragrafele dedicate interpretării cărţii.

la Cartea Proverbelor. În acest caz, dragostea ar fi dorința de cunoaștere a lui Dumnezeu. Grădina este simbol al grădinii Edenului din care omul a fost alungat și pe care o poate recupera doar prin mântuirea întru Hristos. Mirele își găsește Mireasa rătăcită și o aduce înapoi în Noul Eden.

De aici, fiecare dintre elementele vizibile reflectă o realitate spirituală, devenind simbol, loc de întâlnire a două realități, pământească și cerească. Interpretarea tipologică concurează alegoria. Forma în care se materializează cele mai multe dintre comentarii este predica, rostită, apoi scrisă, adresată unei comunități monahale (Bernard, Grigore al Nyssei). Spațiul redus nu ne permite dezvoltarea analizei în scopul inventarierii tuturor tendințelor manifestate în istoria interpretărilor patristice, dar cei doi autori amintiți anterior sunt reprezentativi pentru două tradiții de interpretare, orientală și occidentală.

Grigore al Nyssei, în *Tâlcuirea Cântării Cântărilor*[20], folosește paradigma teologică a călătoriei, urcușul spiritual al sufletului-mireasă[21]. Sfârșitul călătoriei spirituale îl reprezintă unirea sufletului cu Hristos și detașarea de cele lumești. Simțurile sunt transformate, sublimate; apare un nou simț, spiritual, contemplarea plină de dragostea pură față de Mire. Această unire spirituală înseamnă „primire în sine a lui Dumnezeu", „participare la viața dumnezeiască", ceea ce trimite la interiorizarea relației cu divinitatea. Ideea este revoluționară pentru gândirea creștină antică. Unirea relațională, prin iubire, nu ontologică, prin ființă, oferă deopotrivă binefacerea apropierii mântuitoare și garanția distincției și separării Creator-creatură.

„Astfel, un nou motiv neoplatonic, «unirea» (*Einswerden*) cu divinitatea, primește un nou înțeles. În loc ca prin înlăturarea a ceea ce este străin, nedumnezeiesc, în suflet, acesta să se contopească în Dumnezeu, cu care în esență este identic dintotdeauna, intră în unirea cu El prin iubire, care păstrează conștiința deosebirii în cei uniți."[22]

Bernard de Clairvaux se înscrie pe aceeași linie a interpretărilor spiritualiste, dar reprezintă și un punct de cotitură. Față de Origen, pentru care

---

20. Vezi pentru traducerea în limba română „Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor", în *Scrieri ale Sfântului Grigore de Nyssa*, partea I, trad. Dumitru Stăniloae și Ioan Buga, Colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, pp. 113-332.

21. Comentatorii țin să noteze că în limba greacă genul termenului „suflet", ψυχή, este feminin.

22. *Introducere* la *Scrieri ale Sfântului Grigore de Nyssa*, p. 17.

Biserica este Mireasa lui Hristos, Bernard deplasează semnificaţiile spre sufletul individual al credinciosului. Predicile lui capătă forma unor sfaturi pentru a trăi viaţa de credinţă în puritate şi lumină, purtând „cerceii" înţelepciunii, alergând arsă de focul iubirii după cunoaştere. În acest fel se dobândeşte adevărata frumuseţe, puritatea sufletului prin cunoaştere şi puritatea trupului în urma ascezei, care este dorită de Divinul Mire. Unirea sfântă a sufletului cu Dumnezeu nu poate fi săvârşită decât după acest proces de iniţiere şi înfrânare. Interpretarea tradiţională (Biserica = Iubita Domnului) nu este neglijată. Tema purităţii capătă o nouă dimensiune. Curăţia Miresei este păstrată de cei care o înconjoară, slujitorii altarelor. Identificăm astfel, la Bernard, două straturi ale alegorizării, prin care încearcă să atingă mai multe tipuri de audienţă, atât în comunitatea monastică, formată de obicei din slujitori eclezial, cît şi în conştiinţa credinciosului laic, fără educaţie teologică. O altă contribuţie majoră a lui Bernard la istoria interpretărilor Cântării îl constituie atmosfera. Există o dinamică nemaiîntâlnită până la el între cele două spaţii: public şi privat, eclezial-comunitar şi intim-personal. Atât Grigore al Nyssei, cât şi Bernard de Clairvaux îşi înscriu interpretările în limitele canonice. Imaginile, metaforele sunt din diferite cărţi ale Vechiului Testament, preferat fiind Exodul. Origen face referiri şi la Cartea Judecătorilor şi la Cartea Regilor[23]. Imaginaţia este astfel înfrânată şi alegorizarea îşi găseşte limitele.

Interpretarea Cântării continuă să împartă comentatorii moderni. Diferite şcoli exegetice se înscriu fie într-o tradiţie, fie în alta. Bisericile tradiţionale rămân în graniţele trasate de exegeza patristică. Perspectiva alegorică este considerată cea mai potrivită şi de Bisericile protestante şi neo-protestante conservatoare.

Jean-Marie Auwers
Marius David Cruceru

23. Origen, *The Song of Songs, Commentary...*, pp. 206-207.

Cântarea Cântărilor

1 [1] Cântarea Cântărilor, cea care este a lui Solomon.
[2] Săruta-m-ar cu sărutările gurii lui,

1,1 Titlul „Cântarea Cântărilor" reprezintă un superlativ: cel mai frumos cântec dintre toate cântecele scrise vreodată, la fel ca în expresia „Domnul domnilor" (Dan. 2,37), „Sfânta Sfintelor" (Ex. 26,33). ♦ În Vulgata nu există acest verset care precizează titlul şi autorul; probabil, este o adăugire târzie. ♦ Origen, în *Commentarium in Canticum Canticorum*, GCS 33,61-71.79-80, îl consideră un *epithalamium*, cântec de nuntă, scris de Solomon în stil dramatic; acest cântec de dragoste nu este scris cu referire la *Eros*, aşa cum se poate citi în operele scriitorilor greci, dorinţă carnală întruchipată de poeţi prin zeul dragostei, ci reprezintă un imn despre dragostea spirituală dintre Cuvântul lui Dumnezeu, Mirele, şi sufletul iluminat de acest Cuvânt, Mireasa. ♦ Grigore cel Mare, *Expositio in Canticum Canticorum*, 1-5, 9, CSL 144, 3-8, 12-13, spune că învăţăturile divine sunt îmbrăcate în imaginile lucrurilor la care avem acces. Cântarea Cântărilor reprezintă o astfel de înşiruire de cuvinte care descriu dragostea trupească astfel încât sufletul să acceadă la o dragoste mult mai înaltă. ♦ Grigore al Nyssei, *Homiliae XV in Canticum Canticorum* 1, GNO 6,26-27, numeşte Cântarea Cântărilor „Sfânta Sfintelor". Printr-o formă echivalentă de exprimare a superlativului, în cazul Sfintei Sfintelor, ni se sugerează faptul că acolo locuieşte din abundenţă sfinţenia; tot astfel, prin această cântare, putem învăţa taine mai presus de toate celelalte taine. Sunt multe cântări scrise de David, Isaia, Moise, care conţin învăţături tainice, dar Cântarea Cântărilor ne promite prin titlu că toate acestea vor fi depăşite.

1,2 „Săruta-m-ar cu sărutările": am încercat să redăm figura de stil specifică literaturii antice realizată prin repetiţia radicalului, φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων. ♦ Ἀπὸ cu genitivul, cu funcţie instrumentală atât în LXX, cât şi în Noul Testament, este tradus de Biblia lui Şerban cu „de la": „sărute-mă dela sărutările gurii lui". ♦ „sânii tăi": ebraicul *dodheykhā*, „iubirea ta", este tradus de LXX μαστοί σου, „sânii tăi". Explicaţia stă în faptul că, scrise nevocalizat, cele două cuvinte sunt omografe (vezi Carr, p. 73); de aici, cele două posibilităţi: „dragostea ta este mai presus decât vinul" şi „sânii tăi sunt mai presus decât vinul". ♦ Origen spune în *Commentarium* 1 că expresia φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων, „săruta-m-ar cu sărutări...", ar putea semnifica dorinţa Bisericii de a fi binecuvântată cu prezenţa Mirelui ei, Hristos, dorinţa de a-i fi umplută gura cu învăţăturile („sărutările") gurii Lui. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1) îl aseamănă pe Moise miresei din Cântare. După ce se va fi întâlnit faţă în faţă cu Domnul, Moise a dorit tot mai mult

căci sânii tăi [sunt] buni, mai presus decât vinul,
3 şi mireasma mirurilor tale, mai presus decât toate aromele,
mir revărsat numele tău.
De aceea s-au îndrăgostit de tine fetele,

---

acest fel de sărutări. La fel se întâmplă cu oricine se bucură de prezenţa Domnului: devine o astfel de mireasă dornică de sărutările Mirelui, care sunt înseşi cuvintele Lui. Grigore citează Ioan 6,63: cuvintele Lui sunt „duh şi viaţă". Gura Lui este fântâna din care curg cuvintele vieţii veşnice din care oricine este însetat poate să bea (*cf.* In. 7,37). ♦ Origen interpretează termenul μαστός, „sân", ca „inimă", în lumina textelor din Mt. 5,8, Rom. 10,10 sau In. 13,23-24. Acesta este pieptul lui Iisus pe care se sprijinea Ioan, ucenicul preaiubit. Este vorba deci de inima lui Iisus, în care a fost ascunsă toată înţelepciunea şi cunoştinţa (*cf.* Col. 2,3). Sânii Mirelui sunt buni pentru că de acolo izvorăşte toată învăţătura ascunsă în El, învăţătură mai bună pentru Mireasă decât toate celelalte învăţături pe care i le-ar fi dăruit cei ce au fost înainte de Hristos. Acela este vinul cel vechi, al celor vechi, vin ca al lui Noe şi de care vorbeşte Isaia (*cf.* Gen. 9,20; Is. 5,1). ♦ Grigore cel Mare (*Expositio* 13) nu se depărtează foarte mult de interpretarea lui Origen. Vinul semnifică cunoaşterea Legii şi a Profeţilor. Mireasa, Biserica, este hrănită mai mult prin predicarea întrupării decât prin învăţătura Legii. „Lăsaţi-o, deci, să spună: sânii tăi sunt mai buni decât vinul!"

1,3 „revărsat": verbul ἐκκενωθέν poate fi tradus „revărsat", „deşertat" sau chiar „evaporat", mai ales că în acest context este vorba de parfumuri. ♦ „aromele": pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1), aromele, τὰ ἀρώματα, reprezintă virtuţile majore, înţelepciunea, cumpătarea, dreptatea, curajul, prudenţa, fiecare dintre ele dăruind caracterului o mireasmă specifică. Fiecare împrăştie o mireasmă diferită din cauza combinaţiei diferite a virtuţilor. Nimeni nu are mireasma pe care o are cea mai înaltă dintre virtuţi, nimeni nu are mireasma virtuţii despre care vorbeşte Scriptura în Avac. 3,3. Aceasta este Înţelepciunea Însăşi, Dreptatea Însăşi, Adevărul Însuşi. De aceea, mireasa (sufletul) spune că aceste miresme depăşesc orice alte mirosuri pe care le-a cunoscut până acum. ♦ Şi pentru Grigore cel Mare, aşa cum arată în *Expositio* 14, parfumurile reprezintă virtuţile, dar mai presus de acestea, mirul este Duhul Sfânt. Mireasma acestui mir depăşeşte în intensitate orice alte mirosuri, ale Legii, spre exemplu, pentru că este garanţia glorioasei Sale prezenţe. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 1), expresia „mir revărsat [este] numele tău" reprezintă dorinţa miresei, care este sufletul omenesc, de a atinge cea mai înaltă filozofie, înţelegerea Dumnezeirii şi găsirea numelor potrivite pentru Aceasta. La orice nume ne-am gândi, acela reprezintă doar o urmă a miresmei adevăratului parfum. Limbajul teologic este doar urma unui abur care vine spre noi din adevărata esenţă care a rămas în vas. ♦ Grigore cel Mare recurge la o altă interpretare în *Expositio* 21: mirul revărsat este Dumnezeirea nevăzută care devine vizibilă prin întrupare. Parfumul revărsat se referă la actul kenotic („dezbrăcarea", „golirea" de slava divină) al lui Hristos (*cf.* Flp. 2,6-7). Verbul ἐκκενωθέν folosit de traducătorul grec arată golirea în întregime a recipientului de conţinut.

4 te-au atras,
în urma ta vom fugi după mireasma mirurilor tale.
Regele m-a dus în iatacul lui.
Să ne bucurăm şi să ne veselim de tine,
vom iubi sânii tăi mai presus decât vinul,
dreptatea te-a iubit.
5 Neagră sunt şi frumoasă, fiice ale Ierusalimului,
precum corturile lui Kedar, precum acoperitoarele de corturi ale lui Solomon.
6 Nu vă uitaţi la mine, căci eu am ajuns neagră

1,4 Şi în versetul 2, şi în acest verset traducătorii LXX aleg aceeaşi variantă, μαστοί σου, pentru termenul din limba ebraică, şi aici fiind vorba tot de sânii mirelui. ♦ Traducerea grecească trimite la atracţia pe care un tânăr ar putea-o simţi faţă de celelalte tinere care se parfumează, şi sunt concurente ale îndrăgostitei care este personajul principal. El însă este şi mai parfumat şi atrage, la rîndu-i, toate fetele care aleargă împreună după „mireasma mirurilor sale". ♦ „mireasma mirurilor tale": nu apare în TM. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio in Canticum Canticorum*, PG 81,65b-68b), sânii Mirelui Hristos reprezintă izvoare ale învăţăturii, care acum este descoperită apostolilor. Aceştia s-au bucurat de foişorul Mirelui (Mc. 14,15), de învăţăturile tainice şi mai limpezi, vin mai nobil decât cel al profeţilor. ♦ „Iatacul", ταμιεῖον, este echivalentul ebraicului <u>hedher</u>, care desemnează o odaie mai mare destinată odihnei, dormitor. ♦ Origen (*Commentarium* 1) vede în camera tainică a Mirelui locul în care Hristos atrage sufletul omenesc spre înţelepciune şi cunoaşterea Sa, descoperindu-i lucruri pe care „ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit" (1Cor. 2,9). Această cameră este o cameră regală, adică plină de comori, pentru că Împăratul/Regele este cel care o duce pe mireasă în iatacul lui plin de bogăţii. Acesta este locul despre care apostolul Pavel vorbeşte în 2Cor. 12,2-4.

1,5 „neagră sunt şi frumoasă": un cântec arab, vezi Keel, p. 46, notează diferenţa dintre fetele beduinilor, care sunt brune, şi cele albe, fetele alintate şi leneşe, locuitoarele oraşelor. Vechiul Testament nu prezintă asemenea antiteze. ♦ „Fiicele Ierusalimului" joacă rolul unui cor antic, personaj colectiv care revine la fiecare dintre refrenele ce marchează părţile principale ale Cântării. Fiicele Ierusalimului, după unii comentatori, sunt fie însoţitoarele miresei în cadrul ritualului nunţii, fie celelalte femei din haremul lui Solomon. ♦ Origen (*Commentarium* 2) spune că Mireasa este Biserica, adunată din toate neamurile pământului, popor al lui Dumnezeu care a fost dispreţuit, dar care îşi recapătă frumuseţea prin pocăinţă şi credinţă. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 2) discută acest fragment referindu-se la opoziţia lumină-întuneric. Sufletul care trece de la întunericul necunoştinţei şi ereziilor spre adevăr se înfrumuseţează, întunericul lăuntric se transformă într-o frumuseţe care radiază lumină.

1,6 „(soarele) m-a privit mai mult": gr. παρέβλεψέν με. Se poate înţelege şi „m-a privit de sus". Traducătorul grec alege un verb rar, παραβλέπω, care apare doar de câteva ori în

pentru că soarele m-a privit mai mult:
fiii mamei mele s-au certat cu mine,
m-au pus păzitoare la vii,
via mea n-am păzit-o.
7 Spune-mi, [tu] cel pe care îl iubeşte sufletul meu,

LXX. Traducerea în latină este *despexit me sol*, cu un preverb cu rol lexical. Verbul grecesc înseamnă „a privi dintr-o parte" în sens propriu, iar cel latin, „a privi de sus", ambele ajungând să se folosească şi pentru „a dispreţui", „a privi chiorâş/lung". Razele soarelui par prezentate ca o forţă punitivă. ♦ „Via" este un simbol foarte productiv în literatura ebraică. Unii autori afirmă că „via" este aici un simbol al frumuseţii feciorelnice, neatinse. Imagini din lumea agricolă abundă în întreg textul. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 2) spune că pluralul „fiii mamei mele" indică mai multe forme ale răului care au luptat împotriva miresei (sufletul omenesc). Umanitatea a fost adusă la fiinţă fără a-i lipsi nici una dintre binecuvântările divine pe care ar fi trebuit să le păstreze. Dar, prin înşelăciunea celui rău şi nevegherea noastră, am pierdut ceea ce Dumnezeu a pus în fiinţa umană.

1,7 „învăluită": gr. περιβαλλομένη, care redă ebraicul *'oṭyāh*, desemnează, după unii comentatori, fie o femeie cu văl de doliu, fie purtând acoperământul prostituatelor (*cf.* Gen. 38,14-15). Cea mai naturală interpretare pentru această acoperire este legată de timpul la care se petrece acţiunea: este amiază, ea este deja arsă de soare şi se protejează cu învelitoarea, dar se teme să nu fie confundată cu o prostituată care îşi oferă serviciile păstorilor, cunoscuţi ai mirelui. ♦ În întreaga Cântare este o opoziţie între acest verset, în care acţiunea se petrece la amiază, când orice fiinţă caută umbra, şi versetele care se referă la răcoarea nopţii (vezi 2,17; 4,6; 5,2). Aici, la începutul cântecului, iubiţii nu sunt împreună. Spre finalul Cântării, în răcoarea serii, sunt împreună. La începutul Cântării, îndrăgostita este înnegrită de soare, iar spre sfârşit apare „înălbită" (8,5). ♦ Augustin (*Sermones* 46,33-37, PL 38,289-292), când comentează termenul *operta* versus *aperta*, „acoperită" şi „descoperită", nu se referă la textul grecesc, ci la textul latin, dar nu la cel al Vulgatei, unde nu este tradus termenul περιβαλλομένη. Cei faţă de care Biserica Mireasă se arată „acoperită" sunt ereticii, cei care s-au depărtat de Hristos şi au devenit păstorii cei răi; ei sunt numiţi încă „prieteni", falşi însoţitori ai lui Hristos, pentru că îşi păstoresc turma în Numele Lui. De aceştia se teme tânăra mireasă şi din această cauză nu vrea să se preumble în apropierea corturilor lor. ♦ Origen (*Commentarium* 2) vede în „prietenii" Mirelui, în lumina Deut. 32,8 („după numărul îngerilor lui Dumnezeu"), pe îngerii care veghează asupra neamurilor, care trebuie aduse în staulul Bisericii (*cf.* In. 10,26). Acesta este motivul pentru care Mireasa „dă târcoale" acestor turme care aparţin mai-marelui Păstorilor. Ea este „învăluită", pentru că nu trebuie să fie asemănată şi comparată cu nici una dintre celelalte mirese. ♦ Chiril al Alexandriei (*In Iohannis Euangelium*, CIJE, 1,236-237) porneşte de la textul din Ioan 3,29. Mirele este Hristos, prietenul Mirelui este Ioan Botezătorul, în gura căruia sunt puse cuvinte de laudă pentru cel care i-a făcut onoarea de a-l considera prieten. El a fost în apropierea Miresei, dar nu el este cel care are drept asupra Ei, ci Regele care i-a dorit frumuseţea (*cf.* Ps. 44,11).

pe unde îţi paşti [turma], pe unde o culci la amiază,
ca să nu mai fiu ca una [care dă târcoale] învăluită pe la turmele
prietenilor tăi.
8 Dacă nu te-ai cunoaşte pe tine însăţi, tu, cea frumoasă între femei,
ieşi pe urmele turmelor
şi paşte-ţi ieduţele
spre corturile păstorilor.
9 Iepei mele, [cea] între carele de luptă ale lui Faraon,

1,8a Am putea înţelege, „dacă nu ţi-ai cunoaşte frumuseţea, dar ştii cât eşti de frumoasă, ştii că eşti cea mai frumoasă între femei". Aici superlativul („cea frumoasă între femei") este construit în greacă după modelul ebraic. ♦ „... cunoaşte pe tine însăţi": Origen (*Commentarium* 2) face aluzie la celebra spusă socratică γνῶθι σεαυτόν. Autocunoaşterea duce deopotrivă la frica de lucrurile rele care sălăşluiesc în noi, dar şi la cultivarea dorinţei după lucrurile bune. Cea mai importantă cunoaştere dintre toate este cunoaşterea lui Dumnezeu, spune Origen, citând Mt. 11,27; Lc. 10,22; In. 10,14-15, apoi urmează cunoaşterea de sine.

1,9 „Iepei..., [cea] între carele de luptă": ar putea fi o aluzie la obiceiul egiptenilor de a trimite o iapă în călduri înainte în luptă pentru a fi urmată de armăsarii de la carele ce compuneau armata egipteană. Keel (pp. 56-58) aminteşte de o campanie împotriva cetăţii Kadeş, când o iapă a fost trimisă în mijlocul armatei lui Faraon, formată, după cum era obiceiul, din care de luptă trase de armăsari. Un soldat a salvat armata lui Faraon de la o catastrofă ucigând iapa. ♦ Această comparaţie, întâlnită şi în alte texte antice (Pope, pp. 336-341), este un compliment adresat iubitei. Când ea apare, toţi bărbaţii sunt tulburaţi. Un paralelism la distanţă dă echilibru textului: după cum fecioarele aleargă după Solomon (v. 4b), tot astfel feciorii ar putea alerga în urma Sulamitei. ♦ „iubita": am tradus peste tot „iubită" pentru πλησίον, care înseamnă „vecin, camarad, apropiat" şi care reprezintă traducerea ebraicului *ra*ᵉ*yāh*, de găsit cu acest sens doar în Cântare, în 1,9.15; 2,2.10.13; 4,1.7; 5,2; 6,4. Ar putea fi echivalat cu termenii „prietenă, apropiată, însoţitoare". În Vulgata este tradus cu termenul *amica*. Termenul ebraic mai este folosit o singură dată, în Jud. 11,37, unde se referă la însoţitoarele fiicei lui Iephtae. ♦ Origen (*Commentarium* 2) face referire la caii din viziunea apostolului Ioan din Apocalipsă. După ce trece în revistă diferite alte interpretări ale viziunii „calului alb", Origen spune că acest Cal reprezintă Biserica, atât de curată datorită apei botezului în care a fost purificată şi pentru aceasta este Ea în fruntea alaiului Mirelui ceresc. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) se referă la Exod 14,1-29 (scufundarea armatei lui Faraon în mare; o relaţionare identică se regăseşte în Targum şi Midraş). Calul despre care vorbeşte Scriptura aici este parte a cavaleriei cereşti ce mai apare şi în alte locuri din Scriptură (Avac. 3,8; 4Rg. 2,11-12, Zah. 1,8-12) şi reprezintă forţa care s-a opus armatei lui Faraon, pierită în mijlocul mării: cal spiritual, nevăzut. Mireasa-Biserica este asemănată acestui Cal care s-a opus armatei Răului. Ea a ajuns aproape de Domnul, după ce a alergat în cursa virtuţii.

te-am asemănat, pe tine, iubita mea.
10 Ce frumoşi s-au făcut obrajii tăi, ca turturelele,
gâtul tău, ca lănţişoarele.
11 Asemănări de aur îţi vom face,
cu lucrături din argint.
12 Până să se aşeze regele,
nardul meu şi-a dat mireasma.
13 Legătură de smirnă, iubitul meu pentru mine,

1,11 „Asemănări": gr. ὁμοιώματα, *litt.* „înfăţişări", „cópii". Pentru Origen (*Commentarium* 2), cei ce i-au pregătit bijuterii de aur cu lucrături de argint Miresei sunt profeţii. Aceştia au slujit-o până la venirea Mirelui care Şi-a intrat în drepturi. Aceste lucrături şi bijuterii, umbră a lucrurilor ce aveau să vină (*cf.* Gal. 3,19), simbolizează Legea. Aceasta a fost „asemănare din aur" a modelului, după cum cortul făcut de mâini omeneşti (Evr. 9,11) a fost o copie a celui real, ceresc, invizibil şi imaterial (Evr. 9,24). Origen dezvoltă un întreg discurs legat de opoziţiile vizibil-invizibil, material-spiritual, copie-original, aur vizibil-aur invizibil. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) comentează versetul tot din perspectiva limbajului teologic. Cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul Întrupat, care este chipul văzut al Dumnezeului nevăzut (*cf.* Evr. 1,3), este Aurul de preţ al unei mari comori. Lucrăturile de argint reprezintă actul uman realizat prin limbaj, o încercare de cuprindere a infinitului în cuvinte, căci „limba celui drept este argint încercat în foc" (Prov. 10,20).

1,12 Nardul (*Nardostachys iatamansi*) este un parfum foarte scump, extras dintr-o plantă perenă, originară din Himalaya şi considerată un afrodisiac în India. Parfumul unei persoane în Orient îi arată statutul social (*cf.* Ecl. 7,1, Ex. 5,21). Dacă înţelegem pasajul de faţă în această cheie hermeneutică, atunci tânăra spune că reputaţia frumuseţii ei a provocat venirea mirelui (Keel, p. 62). Parfumul de nard sugerează atmosfera încărcată de erotism dintre cei doi. ♦ Amestecul de parfumuri scumpe, vin, uleiuri parfumate şi mirosuri de fructe coapte creează o atmosferă plină de tensiune senzuală (vezi 4,10; 7,13-14). ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 3) înţelege prin nardul care îşi dă mireasma răspunsul Miresei la apropierea Mirelui. Diferitele miresme reprezintă diferitele virtuţi, dar la apropierea Mirelui Mireasa dezvoltă adevărata Virtute. El străluceşte cu o strălucire care se reflectă în Biserica Sa ca într-o oglindă. Astfel devine vizibil pentru noi ceea ce este invizibil, devine comprehensibil ceea ce era de neînţeles.

1,13 Am tradus „iubit" peste tot pentru ἀδελφιδός; cuvântul, înrudit cu substantivul „frate" (s-ar traduce prin „frăţioare"), ajunge să fie un apelativ generic de tandreţe. Echivalează ebr. *dōdh* care apare de treizeci şi unu de ori în Vechiul Testament şi care înseamnă în primul rând „unchi" (*e.g.* Lev. 10,4, 1Sam. 10,14-16), apoi, cu un sens extins, înseamnă „văr". Termenul este tradus de Vulgata prin *dilectus.* Se ridică aceeaşi problemă a echivalenţei exacte *versus* o echivalare rezultată din contextul special în care se află termenul, ca şi în cazul termenului πλησίον din versetul 9, tradus cu „iubită". De remarcat abundenţa apelativelor care trimit la relaţii de familie. De altfel, căsătoria între

care se va cuibări chiar între sânii mei.
14 Iubitul meu, ciorchine de cipru pentru mine,
în viile din Engaddi.
15 Iată, eşti frumoasă, tu, iubita mea,
iată, eşti frumoasă: ochii tăi, porumbiţe!
16 Iată, eşti frumos, iubitul meu, şi plăcut;
la fel şi patul nostru umbrit!
17 Bârnele caselor noastre, cedri;

---

veri nu era o practică străină familiilor evreieşti – Iacob s-a căsătorit cu cele două verişoare ale sale, Leia şi Rachel. ♦ „legătură de smirnă": *litt.* săculeţ cu smirnă.

1,14 „Ciprul" (gr. κύπρος) despre care vorbeşte mireasa este, se pare, *Lawsonia inermis*, plantă care la maturitate ajunge la circa trei metri. Din plantă se extrage camforul, prin zdrobire, cu un puternic pigment roşiatic folosit în vechime pentru înfrumuseţare, pentru colorarea unghiilor şi a părului. Florile albe au un miros puternic asemănător trandafirului. Păstoriţele le purtau în păr pentru a alunga mirosul foarte puternic de capră (*cf.* Keel, p. 67). Aceste flori erau cunoscute în Egipt şi sub numele de *'anch yimi*, „floarea vieţii". ♦ „viile din Engaddi": oaza *'Eyn Gedhī*, „locul caprelor sălbatice", era celebră datorită calităţii plantelor aromatice culese de acolo, o adevărată grădină regală.

1,15 Comentatorii tratează diferit comparaţia „ochi-porumbiţe": unii se referă la forma ochilor, alţii la culoarea albastru-gri a speciei de porumbel *Columba liuia* spre care trimite termenul ebraic, alţii la vioiciunea specifică perechilor de porumbei. ♦ Origen (*Commentarium* 3) comentează în detaliu comparaţia „ochi-porumbiţe". Porumbelul este un simbol al Duhului Sfânt. A avea ochi ca nişte porumbiţe înseamnă a înţelege Legea şi Profeţii cu o deosebită sensibilitate spirituală, sub călăuzirea Duhului Sfânt. De asemenea, se poate înţelege că cei doi ochi ai Bisericii-Mireasă sunt Fiul lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt, pentru că deopotrivă şi Unul, şi Celălalt sunt numiţi „Mijlocitori" (In. 14,16-17, 1In. 2,1) la Tatăl pentru păcatele noastre, ca cei doi măslini din profeţia lui Zaharia 4,3.

1,16 „la fel şi patul": gr. πρὸς κλίνη; construcţia πρὸς (prep.) + κλίνη (subst. la nominativ) este improprie limbii greceşti. Prepoziţia πρὸς (către, spre) reprezintă o traducere mecanică a unui termen ebraic cu sensul „la fel, chiar şi", procedeu caracteristic cărţilor biblice din aşa-numitul grup *kaige* (*cf. Song of Songs*, trans. by Jay C. Treat, provisional edition, Oxford University Press, 2005). *Cf.* şi 7,14c. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) comentează acest verset din perspectiva textului din Ef. 5,32, marea taină a unirii dintre Hristos şi Biserică. După cum se întâmplă această unire tainică, tot aşa sufletul pur intră în comuniune cu Cel Sfânt. Această comuniune tainică şi sfântă este reprezentată de „patul umbrit".

1,17 „cedri... chiparoşi": Ioan Alexandru (p. 51) aminteşte de un vechi obicei oriental. La naşterea unui băiat se sădea un cedru, la naşterea fetei, un chiparos. Când sosea ziua nunţii, din cedru şi chiparos se făcea baldachinul nupţial. ♦ Descrierea interioarelor în care se petrec scenele de dragoste, obiectele numite, ne determină să credem că locuinţele descrise sunt regale. De aceea, şi mirele, şi mireasa doresc să plece în sate (7,12), în

grinzile noastre, chiparoşi.

2 [1] Eu sunt floarea câmpiei,
crinul văilor.
[2] Ca un crin în mijlocul spinilor,

---

locuri în care nu sunt nici protejaţi, dar nici atât de cunoscuţi. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,137: „casele", la plural, reprezintă diferitele naţiuni care compun Biserica-Mireasă. „Bârnele" care menţin structura caselor, unitatea Bisericii, sunt predicatorii. „Grinzile" care înfrumuseţează casa sunt membrii simpli ai comunităţilor ecleziale; ei menţin bârnele şi sunt menţinute de acestea. Membrii Bisericii o înfrumuseţează nu cu învăţăturile lor, ci cu virtuţile şi faptele lor bune.

2,1 „Floarea câmpiei" la care se face referire aici nu a fost identificată. Ebraicul *ḥabhaṭeleth* apare, în afara acestui context, o singură dată în Isaia 35,1. Este mai degrabă „trandafir". Atât LXX cât şi Vulgata folosesc termeni generici, ἄνθος, respectiv *flos*. ♦ „crinul": LXX traduce cuvântul *ṣôṣān* cu κρίνον. Cuvântul ebraic este împrumutat din Egipt unde înseamnă „crinul de apă" sau lotusul. Această plantă (*Nymphaea alba*) se poate găsi în Israel şi astăzi (Keel, p. 78). ♦ „văilor": LXX şi Vulgata traduc toponimul *Šārōn* cu sensul general de „câmpie". Este vorba de Câmpia Şaron, aflată în nordul Palestinei. Această câmpie mlăştinoasă producea în vremurile antice o vegetaţie bogată în flori sălbatice (Carr, p. 88). ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), cel care vorbeşte în primele două versete ale capitolului este Mirele, Hristos, prezentându-Se ca o floare a câmpiei. Câmpia şi văile reprezintă două categorii de oameni: cei conduşi de Lege şi de Profeţi, pe de o parte, şi neamurile, pe de altă parte. Mirele este, aşadar, un crin în valea neamurilor. Mai mult, în această metaforă a crinului Origen vede o aluzie la Întruparea lui Hristos. ♦ Interpretarea lui Nil al Ancyrei (*Commentarium in Canticum Canticorum* 1.39-41, SC 403,234-44) se apropie de cea a lui Origen: câmpia reprezintă poporul Israel, „netezit" de învăţăturile Legii şi ale Profeţilor, iar văile ilustrează neamurile. ♦ O poziţie diferită este adoptată de Philon al Carpasiei (*Expositio in Canticum Canticorum*, PG 4060 BC), care consideră că Mireasa este cea care vorbeşte în primul verset, Mirele răspunzându-i în următorul. „Floarea câmpiei" se referă la profeţii, pe când „crinul văilor" reprezintă învăţăturile Evangheliilor. ♦ Fauna şi flora din Cântare pot deveni un subiect aparte de studiu, cu atât mai fascinant cu cât nu toate plantele sau animalele se găsesc în regiunea din care bănuim că provin personajele principale.

2,2 Prin „iubita mea... ca un crin în mijlocul spinilor" Origen (*Commentarium* 3) înţelege fiecare suflet care trebuie să devină precum un crin curat, fugind de gândurile şi grijile vieţii, comparate în Noul Testament cu spinii (*cf.* Mc. 4,18-19). Totodată, acest verset poate fi înţeles şi ca referindu-se la Biserica dintre neamuri, înconjurată de necredincioşi sau eretici, comparaţi cu nişte spini. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,141: în Biserică, întotdeauna coexistă oamenii buni cu cei răi. ♦ Pentru Augustin (*Enarrationes in Psalmos* 47, CCSL 38 545) aceste versete nu se referă la Biserica aflată în mijlocul necredincioşilor, ci la tensiunile din interiorul Bisericii. Creştinii autentici sunt în

așa-i iubita mea în mijlocul fetelor.
3 Ca un măr între copacii din crâng,
așa-i iubitul meu în mijlocul feciorilor:
am dorit umbra lui și m-am așezat
iar rodu-i [e] dulce pe cerul gurii mele.
4 Duceți-mă în casa vinului,

---

opoziție cu aceia care doar pe baza primirii sacramentelor se numesc creștini, dar practică o religie formală (*cf.* 2Tim. 3,5).

2,3 „ca un măr": iubitul este comparat cu un arbore a cărui specie nu a fost identificată cu siguranță. LXX traduce μῆλον („măr" sau fruct în general), Vulgata, *malum*, dar în Targum este „lămâi". Același termen mai apare în 2,5; 4,3; 6,7 și în 8,5, iar în alte locuri din Vechiul Testament, doar în Proverbe 25,11 și Ioel 1,12. Rădăcina cuvântului ebraic *tapūaḫ* înseamnă „aromă, parfum, mireasmă". ♦ Keel (p. 82) afirmă că, în timpurile antice, în Israel mărul era cultivat mai mult decât în zilele noastre. Același autor amintește de un cântec sumerian de dragoste în care iubitul este asemănat unui măr. În jurul mărului era construită o simbolistică specială a mariajului sacru în mitologia sumeriană (*cf.* Pope, p. 371). ♦ „umbra": în limba ebraică conceptul de „umbră" trimite spre „protecție" și „siguranță" (*cf.* Ps. 17,8; 91,1). Prin apropierea de cel iubit, îndrăgostitei îi este împlinită dorința instinctivă oricărei femei de a fi protejată, de a se simți în siguranță. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) vede în descrierea Mirelui, „ca un măr între copaci", o referire la Întrupare. Așa cum mărul este de aceeași esență cu ceilalți copaci, dar în același timp este diferit, Hristos a îmbrăcat aceeași natură cu umanitatea (*cf.* Evr. 4,15), natură care este coesențială nouă, dar fără păcat. Fructul dulce înseamnă, pentru Grigore al Nyssei, Cuvântul lui Dumnezeu. ♦ Origen (*Commentarium* 3) interpretează umbra mărului în lumina unui verset din Plângeri (4,20) și a două versete din Evrei (8,5; 10,1). Hristos le asigură viață și ocrotire celor care trăiesc în umbra Sa. Totodată, a trăi în umbra Lui înseamnă și a-L cunoaște încă incomplet, în parte, „ca într-o oglindă" (*cf.* 1Cor. 13,12), cunoaștere care se va împlini în viața veșnică, atunci când vom vedea adevărul „față în față". ♦ „cerul gurii": gr. λάρυγξ, *litt.* „laringe". ♦ Trebuie remarcat paralelismul dintre versetul 2 și prima parte a versetului 3. Keel (p. 82) consideră că acesta este o expresie poetică a reciprocității caracteristice adevăratei iubiri.

2,4 „Duceți-mă...": LXX traduce aici cu imperativul. TM are „El m-a dus". Forma din LXX se poate datora atracției imperativului din versetul următor (*cf.* Pope, p. 374). ♦ „casa vinului": „vinul" poate funcționa aici ca o metaforă a bucuriilor dragostei (Keel, p. 85). ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 53), această casă a vinului reprezintă casa mirelui, casa iubirii. ♦ „puneți peste mine iubire": vb. τάσσω aparține în general vocabularului militar și are sensul „a pune în linie de bătaie", „a rândui pentru luptă" (*cf.* și 6,4.10). Imaginile militare se întâlnesc de mai multe ori în Cântare: 1,9; 3,7-8; 4,4; 6,4.10; 7,1. ♦ Vulgata traduce: *ordinavit in me caritatem.* TM are: „stindardul lui [de luptă] era dragostea." ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio,* PG 81,90AD) consideră că expresia „casa vinului" se referă la teascurile divine. Pornind de la Psalmul 84,1, el consideră că

puneți peste mine iubire.
5 Întăriți-mă cu turte de struguri,
înviorați-mă cu mere, căci rănită-s de dragoste.
6 Mâna-i stângă, sub capul meu,
și dreapta lui mă va cuprinde.
7 Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,

Bisericile lui Dumnezeu sunt teascuri de vin de unde izvorăște vinul spiritual, care oferă împlinire sufletelor credincioșilor (*cf.* Ps. 36,8). ♦ Nil al Ancyrei (*Commentarium in Canticum Canticorum* 45) înțelege prin vin Cuvântul lui Dumnezeu, prin urmare „casa vinului" este Tatăl.

2,5 „turte de struguri": pentru ebr. *'aşîşāh* cu acest sens, manuscrisele LXX au μύροις, „miresme". Totuși, Rahlfs, urmându-l pe Grabe, propune ἀμόραις, *litt.* „prăjituri sau turte de struguri". Acestea erau folosite în cultul zeițelor canaanene (*cf.* Os. 3,1, Ier. 7,18; 44,19). *Vetus Latina* traduce *confirmate me inter unguenta.* ♦ „rănită": gr. τετρωμένη echivalează ebr. *hōlāh*, „slăbită, bolnavă". Vulgata se apropie mai mult de sensul ebraic: *quia amore langueo*, „sunt obosită, fără putere, slăbită din pricina dragostei". ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), cererea Miresei de a fi înviorată cu mere semnifică dorința intensă de a se hrăni din Cuvântul lui Dumnezeu. Sufletul este rănit de dragoste în momentul în care fiecare fibră a sa, fiecare dorință arde de iubirea pentru Cuvântul lui Dumnezeu. ♦ Ioan Alexandru (p. 53) amintește că iubirea ca boală este un *topos* frecvent în poezia egipteană veche. ♦ Urmând traducerea latină, Beda Venerabilul (*Expositio in Canticum Canticorum*, CCSL 119b,215) vede în simbolul florilor promisiunea virtuților, merele semnificând desăvârșirea acestora.

2,6 Imaginea îndrăgostiților îmbrățișați se repetă în 8,3. Aceeași ipostază a iubiților este surprinsă pe sculpturile babiloniene antice (Keel, p. 89). ♦ Origen (*Commentarium* 3) consideră că aceste cuvinte trimit la textul din Prov. 3,16, unde Înțelepciunea este descrisă astfel: „Durata vieții și anii de trăit sunt în mâna ei dreaptă, iar în mâna ei stângă, bogăția și slava." Bogăția și slava care se află în mâna stângă a Mirelui, Cuvântul lui Dumnezeu, reprezintă credința Bisericii în suferința lui Hristos. Îmbrățișarea Mirelui este jertfa, răspunsul Miresei este credința în această jertfă. Viața lungă din mâna dreaptă se referă la viața veșnică prin care Cuvântul a fost la început cu Dumnezeu.

2,7 „pe puterile și tăriile": gr. δυνάμεσιν și ἰσχύσεσιν; TM are „pe gazelele și căprioarele". LXX a interpretat primul cuvânt (*ṣᵉbhā'ōth*) drept un omonim al acestuia, „oștiri", „puteri [angelice]", iar al doilea a fost înțeles ca venind dintr-o rădăcină care înseamnă „putere" sau „ajutor" (Carr, p. 93). O interpretare asemănătoare se regăsește în Targum. ♦ „Să stârniți și să treziți" este, și în greacă, și în ebraică, un joc de cuvinte construit de la același radical. ♦ Acest jurământ se repetă cu exactitate în 3,5 și, ușor modificat, în 8,4. Keel (p. 92) amintește faptul că obiceiul de a obliga pe cineva prin jurământ apare frecvent în Vechiul Testament. Conform părerii comentatorului, aceste cuvinte adresate fiicelor Ierusalimului atrag atenția asupra purității relației celor doi iubiți. ♦ Ioan Alexandru (p. 53) consideră, de asemenea, că această invocare este făcută

pe puterile şi tăriile câmpului,
ca nu cumva să stârniţi şi să treziţi dragostea, până nu vrea ea.
8 Glasul iubitului meu!
Iată-l, vine sărind peste munţi,
săltând peste dealuri.
9 Iubitul meu este asemenea căprioarei

în vederea ocrotirii, nu a iniţierii erotice. ♦ „Puterile şi tăriile câmpului" ar putea însemna puterea fertilităţii şi tăria, energia tinereţii, dar se poate referi şi la o invocaţie legată de un ritual de fertilizare a pământului.

2,8 „Glasul iubitului...": pentru Origen (*Commentarium* 3), acest verset descrie Biserica lui Hristos care recunoaşte glasul Mirelui ei. Dumnezeu Şi-a făcut auzită vocea la început prin lucrarea profeţilor. Astfel, pentru mult timp Dumnezeu a putut fi doar auzit de Biserică, fără a putea fi văzut; aceste cuvinte reprezintă afirmarea bucuriei de a-şi întâlni Mirele. Totodată, Origen vede aici o referire la experienţa celor care studiază textul biblic. Cât timp acesta rămâne neînţeles din cauza dificultăţilor de interpretare şi a pasajelor obscure, înseamnă că aceia care se apropie de text nu au parte de prezenţa Cuvântului lui Dumnezeu în cuvântul scris. De îndată ce Cuvântul lui Dumnezeu se face prezent şi le oferă lumina cunoaşterii, înţelesul devine clar pentru suflet. ♦ Alăturarea munţilor şi a dealurilor în aceeaşi imagine poetică este obişnuită pentru poezia ebraică, *cf.* Is. 40,4, Iez. 6,13 (Carr, p. 95).

2,9 „căprioarei... puiului cerboaicelor": este preluată aici imaginea din versetul 7 TM, continuând comparaţia iubitului cu aceleaşi creaturi care simbolizează puterea de reproducere, energia, vitalitatea. În Vechiul Testament, când se ia ca exemplu din natură naşterea, imaginea cea mai la îndemână este a cerboaicei care naşte (*cf.* Ier. 14,5, Ps. 28,9). LXX adaugă la sfârşitul v. 9c „pe munţii Baithel", text care nu se regăseşte în TM. Acelaşi lucru se întâmplă şi în 2,17. ♦ „pândind... iscodind": LXX foloseşte două sinonime cu nuanţe diferite: παρακύπτω, „a se apleca pentru a privi", „a privi cu atenţie" sau „a pândi cu mare atenţie", funcţia preverbului aici fiind intensivă, şi ἐκκύπτω, care înseamnă „a se apleca afară pentru a privi", rolul preverbului fiind, de această dată, lexical. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*, PG 81, 96C-100A) comentează versetul pornind de la comparaţia Mirelui cu o căprioară/gazelă şi un cerb: căprioara şi-ar trage numele de la vederea pătrunzătoare, iar cerbul se hrăneşte şi cu şerpi sau alte reptile. Mirele este ca o căprioară datorită vederii sale clare şi pătrunzătoare şi a precunoaşterii lucrurilor viitoare, dar poate fi asemănat şi cu un pui de cerb în virtutea puterii sale de a distruge păcatele, asemănate şerpilor. În concluzie, după Theodoret, textul ne vorbeşte despre zdrobirea idolilor de către Mirele Hristos, deoarece munţii şi dealurile din versetul anterior n-ar fi altceva decât hotarele demonilor peste care Mirele trece distrugându-le prin puterea înţelepciunii şi a miracolelor Sale. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) consideră că aceste cuvinte reflectă procesul de transformare, de apropiere a naturii umane de Dumnezeu. La început, Cuvântul lui Dumnezeu luminează sufletul omului prin Lege şi profeţi. Ferestrele reprezintă profeţii, iar zăbrelele sunt Legea lui Dumnezeu.

sau puiului cerboaicelor de pe munții Baithel.
Iată-l, el stă în spatele zidului nostru,
pândind prin ferestre,
iscodind printre zăbrele.
10 Îmi răspunde iubitul meu și îmi spune:
ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea!
11 Căci, iată, iarna a trecut,
ploaia s-a dus, s-a depărtat cu totul de la sine.
12 Florile s-au arătat pe pământ,

Prin acestea Lumina se furișează în interior. Următorul pas îl reprezintă desăvârșirea iluminării, când, prin unirea Luminii cu natura umană, aceasta din urmă este smulsă de sub puterea întunericului și a morții (*cf.* Lc. 1,79). ♦ Și Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37, CSEL 32.1.2, 661-664) consideră că acest verset descrie aspirația sufletului după Dumnezeu. Dacă prin ferestre Ambrozie înțelege, asemenea lui Grigore al Nyssei, profeții, interpretarea sa diferă mai departe. Zăbrelele se referă la lucrurile perceptibile ale acestei lumi, care îl împiedică pe om să-L contemple pe Dumnezeu neîntrerupt.

2,10 Unii interpreți consideră versetele 8-14 ca un poem de sine stătător, un poem al frumuseții naturii, al renașterii acesteia primăvara (*cf.* Keel, p. 99). ♦ Fragmentul 10b-13 formează o unitate simetrică, marcată de aceeași invitație adresată iubitei. ♦ Intensitatea chemării este redată de LXX prin două imperative: ἀνάστα („ridică-te") și ἐλθέ („vino"). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) afirmă că îndemnul îi este adresat omului pentru a se desprinde de plăcerile acestei lumi, de lucrurile perceptibile și pământești care îi îngreunează sufletul (*cf.* Mt. 11,28). Chemarea Iubitului ceresc reprezintă un îndemn pentru iubita Sa pământească de a se ridica de la nivelul celor tangibile spre cele spirituale. ♦ „Porumbița mea" nu are corespondent în TM.

2,11 „iarna": ebr. *s^ethāw* este un *hapax* în VT. Paralela cu ***geșem***, „ploaie abundentă", atestă faptul că în Palestina iarna este reprezentată de sezonul ploios. Sentimentele celor doi îndrăgostiți se reflectă în mișcările din creație. Natura participă spectaculos la tot ce se întâmplă în cântec. Timpul iernii, al ploilor, este timpul tristeții care a trecut. Ideea de trecere definitivă a timpului rău e subliniată prin folosirea în cascadă a două verbe: ἀπῆλθεν și ἐπορεύθη pe lângă verbul inițial παρῆλθεν. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) spune că expresia „iarna a trecut" se referă la venirea lui Hristos care schimbă totul, aduce iertarea și sfârșitul necazurilor. ♦ Și Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) consideră că acest verset semnifică sfârșitul iernii sufletului. „Iarna" și „ploaia" trimit spre același lucru: răul, păcatul. La fel cum iarna natura moare, tot astfel omul a căzut din starea în care se afla în paradis, prin neascultare. Grigore al Nyssei numește căderea „iarna neascultării". „Iarba verde" a virtuților s-a uscat din cauza răcirii dragostei pe care omul ar fi trebuit să o aibă față de Dumnezeu.

2,12 „(vremea) curățitului": cuvântul *zāmīr* ridică serioase probleme de traducere, fiind dificil de ales între cele două sensuri: primul, „a tăia/curăți (vița de vie)" sau „a culege

vremea curățitului [viei] a sosit,
glasul turturelei s-a auzit pe pământul nostru.
13 Smochinul își aduce roadele timpurii,
viile înfloresc și-și dăruiesc mireasma.
Ridică-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea!
14 Și vino, tu, porumbița mea, în crăpătura stâncii,
la adăpostul peretelui de stâncă,

---

strugurii" și cel de-al doilea, „a cânta (la un instrument cu coarde)". LXX alege prima variantă. După opinia lui Carr (p. 98) și a lui Keel (p. 101), sensul „a cânta" se armonizează cel mai bine cu contextul. Explicația ține de domeniul agricol: în Palestina, conform „calendarului" agricol descoperit la Gezer, lucrările agricole pe care le presupune termenul ebr. *zāmīr* aveau loc între iulie și august (*cf.* și Is. 18,5), prin urmare, prea târziu pentru timpul descris aici (*cf.* Pope, p. 395). ♦ Prin venirea lui Hristos, primăvara se arată în sufletele oamenilor, împodobindu-le cu florile virtuților (Grigore al Nyssei, *Homiliae* 5). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) spune că acolo unde înainte erau spini acum sunt flori, unde era pustiu acum se află o recoltă gata de strâns. Glasul turturelei înseamnă, pentru Ambrozie, castitatea.

2,13 Smochinul împreună cu măslinul și vița-de-vie alcătuiau o tripletă simbolică referitoare la destinul poporului Israel. Cele trei plante apar deseori în profețiile legate de poporul Israel, smochinul fiind un simbol al păcii și al siguranței. Înflorirea smochinelor timpurii e un semn al adevăratelor roade, care se coc în august sau septembrie. Dacă acestea lipsesc, nu va exista nici o recoltă (*cf.* Mt. 21,18). De asemenea, smochinul era și un simbol al sexualității în Orientul Apropiat antic (Carr, p. 99). ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5) compară natura umană cu smochinul. Roadele timpurii sunt semnele noii vieți pe care Hristos o oferă credinciosului, prin curățirea de păcate, realizată în urma actului mărturisirii.

2,14 „porumbiță": apelativul apare de mai multe ori în Cântarea Cântărilor. Această pasăre e asociată întotdeauna delicateții și dragostei. Porumbița simbolizează iubirea nu numai în cultura iudaică; ea este deopotrivă simbolul unor zeițe ale iubirii precum Iștar, Atargatis și Afrodita (Pope, p. 399). ♦ „crăpătura stâncii": porumbeii își construiesc adesea cuiburile în crăpăturile stâncilor sau în peșteri. Pope (p. 400) arată că există în Palestina două localități cunoscute drept „Valea porumbeilor". În Ps. 73,19, poporul lui Dumnezeu este reprezentat ca o turturică aflată în primejdie. Porumbița este adăugată smochinului, viței-de-vie și măslinului ca simbol al poporului ales de Dumnezeu. Această tradiție hermeneutică legitimează utilizarea unor simboluri care trimiteau la poporul iudeu cu privire la Biserică, noul popor al lui Dumnezeu. ♦ Apelul din verset e considerat de Ambrozie (*De Isaac* 4.32-37) un apel la încredere în crucea lui Hristos, la credință. „Crăpătura stâncii": loc de adăpost pentru sufletul credinciosului. ♦ Pentru Guillaume de St. Thierry (*Expositio in Cantica Canticorum* 35.160-162, CCCM 87, 160-162), frumusețea glasului și a chipului Miresei este expresia conștiinței solid ancorate în Hristos, a credinței în El.

arată-mi chipul tău,
şi fă-mi auzit glasul tău,
căci glasul tău e dulce şi chipul tău, frumos.
15 Prindeţi-ne vulpile
cele mici, care strică viile,
iar viile noastre sunt în floare.
16 Iubitul meu este al meu şi eu sunt a lui,
[a celui] care-şi paşte [turma] între crini,
17 până ce răsuflă ziua şi se mişcă umbrele.

2,15 Versetul a constituit o serioasă problemă pentru exegeţi, fiind dificil de identificat dacă persoana care vorbeşte este iubitul sau iubita. După indicaţiile din codicele *Sinaiticus*, mirele este cel care vorbeşte. ♦ Ioan Alexandru (pp. 55, 56) afirmă că acest verset poate fi socotit o poezie în sine, fiind o strigare din timpul nunţii, cu dublu sens. Vulpile sunt peţitorii care doresc să fure mireasa în timpul nunţii. ♦ Keel (p. 110) spune că, în poezia egipteană de dragoste, „vulpile", în special „vulpile tinere", constituiau o metaforă pentru cei care umblau asiduu după femei. Via reprezintă femeia, rodul viei prevestit de floare, farmecele ei, ceea ce ademeneşte trecătorul, dar şi ce poate fi stricat de vulpi. ♦ Există multe alte interpretări ale versetului. Pentru unii comentatori, vulpile reprezintă circumstanţele care ameninţă să distrugă dragostea înainte ca ea să se împlinească. Alţii văd în aceste cuvinte un fragment din cântecele nupţiale populare, făcând aluzie la consecinţele nefaste ale iubirii ilicite. O altă ipoteză este că textul face parte dintr-un cântec al unui ritual orfic în timpul căruia tinerii dansau mascaţi în vulpi (*cf.* Pope, p. 404). ♦ Pentru Origen (*Commentarium* 3), vulpile înseamnă puterile demonice ostile sufletului, care distrug floarea virtuţilor şi fructul credinţei. Gândurile rele trebuie îndepărtate din inimă cât timp sunt încă „mici", deoarece, dacă persistă, duc cu siguranţă la comiterea păcatului. Pe de altă parte, aplicând aceste cuvinte lui Hristos şi Bisericii, Origen afirmă că ele se adresează învăţătorilor din Biserică, pentru ca ei să vegheze la apărarea adevărului faţă de învăţătorii eretici. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 5), cei către care se îndreaptă îndemnul versetului sunt fie puterile angelice, spirite slujitoare (*cf.* Evr. 1,14), fie sfinţii apostoli. Via reprezintă natura umană, iar alungarea vulpilor, adică a forţelor răului, înseamnă începutul „recoltei", printr-o conduită virtuoasă. ♦ Augustin (*Sermones* 164.3) consideră că vulpile îi reprezintă pe ereticii care au dezbinat Biserica lui Dumnezeu (Donatus, Arius, Mani). Aceştia au încercat să fure Mireasa Domnului, s-au îndepărtat de Biserică şi de adevărul evangheliilor, comiţând astfel un adulter spiritual. „A prinde vulpile" înseamnă a-i confrunta pe eretici cu autoritatea Legii lui Dumnezeu, cu mărturia Sfintelor Scripturi.

2,16 Afirmaţia face referire, pentru Nil al Ancyrei (*Commentarium* 63-67), la unirea dintre Hristos şi Biserică. Aceştia sunt una. Credincioşii participă la această unitate printr-o viaţă virtuoasă.

2,17 „până ce răsuflă ziua": gr. ἕως οὗ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα – expresia apare şi în 4,6. Atât verbul grecesc, cât şi cel ebraic înseamnă „a răsufla", „a exhala", „a respira".

Întoarce-te şi aseamănă-te, iubitul meu,
căpriorului, puiului cerboaicelor
pe munţii cu prăpăstii.

3 [1] Pe patul meu, în noapte,

Expresia poate sugera trecerea nopţii şi venirea zorilor sau, dimpotrivă, sfârşitul zilei. Contextul pare a favoriza primul sens („iubitul meu este al meu... până ce răsuflă ziua", *i.e.* până în zori). Comentariile antice vorbesc tot despre trecerea nopţii şi începutul unei zile noi (*vide infra*). ♦ „munţii cu prăpăstii": TM are „Munţii Bether". Nu se ştie exact despre ce e vorba. Unii interpreţi cred că este vorba despre o localitate, Battir, lângă Ierusalim. Keel (p. 115) crede că textul se referă la o plantă aromatică, originară din India, denumită în greacă μαλαβάθρον. După alte interpretări, expresia ar face referire la plăcerile pe care femeia le poate oferi. ♦ Nil al Ancyrei (*Commentarium* 63-67) spune că omul pe pământ este orbit de norul ignoranţei şi consideră că lucrurile acestei lumi durează. De aceea, el are nevoie de lumină pentru a vedea că umbrele lumii prezente sunt trecătoare. Cei care au parte de lumină, pentru care noaptea aproape a trecut, îşi dau seama că viaţa pe pământ e o umbră (*cf.* Iov 8,9). Sufletul conştient de faptul că toate lucrurile vin de la Dumnezeu (*cf.* 1Cor. 8,5-6) poate să afirme cuvintele versetului 16. Pentru Nil al Ancyrei cele două versete se completează, poartă acelaşi sens. ♦ „Ziua" la care face referire textul a fost văzută de creştini ca fiind ziua învierii, a revelării slavei veşnice, când umbrele acestei lumi au dispărut. Imperativul „întoarce-te!" a fost pus în legătură cu întoarcerea păgânilor la Dumnezeu (Pope, p. 411). ♦ Nil al Ancyrei crede că aceste cuvinte se referă la coborârea lui Hristos în lăcaşul morţilor pentru a elibera sufletele ţinute prizoniere.

3,1-5 Aceste versete constituie o unitate de sine stătătoare, care se încheie cu repetarea jurământului din 2,7. Aşa cum a remarcat Carr (p. 104), fragmentul e unul dintre puţinele din întreaga carte în care vocabularul şi sintaxa sunt relativ explicite şi clare. Problema apare când trecem la interpretarea lui. Unii interpreţi au pretins că aici textul descrie visul iubitei (Fr. Delitzsch, J. Jeremias, Ioan Alexandru ş.a.). Argumentul principal constă în faptul că imaginea unei femei rătăcind noaptea prin cetate sau aducându-şi iubitul în casa mamei sale e de neacceptat din perspectiva codului moral strict al Israelului. Alţi exegeţi afirmă că un astfel de scenariu ar fi fost posibil datorită faptului că femeia ar fi avut mai multă libertate în Antichitate, codul moral devenind mai sever în perioada iudaismului intertestamentar (Keel, p. 120). ♦ Comentariile rabinice sunt la fel de variate. După Targum, mireasa, poporul lui Israel, îşi caută Mirele, pe YHWH, care s-a îndepărtat de ea pentru păcatele ei („paznicii cetăţii" fiind Moise, Aaron şi leviţii). În Midraş Rabbah, „noaptea" este vremea petrecută de poporul evreu în robia egipteană, mirele căutat fiind Moise (*apud* Pope, pp. 414-420). ♦ Pentru comentatorii creştini antici, cel căutat este Hristos (*vide infra*).

3,1 Versetul e structurat pe binomul „l-am căutat – nu l-am găsit". Unii comentatori restructurează întreaga Cântare după această cheie hermeneutică a jocului „de-a v-aţi ascunselea". Cuvintele se repetă de mai multe ori în aceste versete, repetarea lor sugerând

l-am căutat pe cel pe care îl iubeşte sufletul meu,
l-am căutat şi nu l-am găsit,
l-am chemat şi nu m-a ascultat.
2 Mă voi scula deci şi voi da ocol prin cetate,

---

o dată în plus intensitatea căutării. Aceeaşi idee a dorinţei aprinse este exprimată şi prin verbul ζητέω, care mai înseamnă şi „a dori, a tânji după cineva, regretându-i absenţa". Keel (p. 121) arată că motivul căutării pasionate a iubitului absent reprezintă un element frecvent în mitologia Orientului Apropiat. ♦ Versetele sunt construite în jurul unei structuri arhitectonice susţinute de patru „coloane", şi anume, formula „pe cel pe care-l iubeşte sufletul meu", care se repetă de patru ori. Trebuie remarcată preferinţa traducătorului grec pentru termenii ἀγαπάω şi ἀγάπη, spre a reda ideea de „a iubi", respectiv „iubire". Această alegere este favorabilă interpretărilor patristice, care refuză o exegeză „erotizantă". Iubirea despre care vorbeşte Cântarea, din perspectiva Părinţilor, este iubirea creştină prin excelenţă. Vulgata traduce prin *diligo*, un verb la fel de puţin contaminat de conotaţiile erotice. ♦ „sufletul": ebr. *nepheş*, tradus de LXX ψυχή, iar de Vulgata, *anima*, are o semnificaţie mult mai bogată: el înseamnă şi „gât" şi „respiraţie grea"; el mai poate desemna întreaga persoană, văzută din perspectiva dorinţelor, nevoilor şi pasiunilor umane (Keel, p. 121). ♦ Traducătorul grec insistă pe ideea căutării şi simte nevoia de supraexplicitare: „l-am chemat şi nu m-a ascultat", expresie care nu are corespondent în TM. Se pare că, prin atracţie, sfârşitul acestui verset este preluat din 5,6. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) consideră că aici mireasa, care simbolizează sufletul omului, descrie unirea ei cu Binele prin imaginea „patului" la care se duce „noaptea". „Noaptea" are o semnificaţie aparte, trimiţând la contemplarea lucrurilor nevăzute – aşa cum Moise a intrat în norul în care se afla Dumnezeu (*cf.* Exod 20,21). În momentul când sufletul intră în acest întuneric, descoperă cât de departe este de idealul perfecţiunii. Sufletul nu poate cunoaşte, cuprinde şi numi ceea ce nu se poate numi. Faptul că nu există nici un nume pentru Cel care este deasupra oricărui nume explică de ce mireasa afirmă că Mirele nu a auzit-o când L-a chemat. ♦ Ambrozie vede în acest verset imaginea Sinagogii întinsă pe patul Legii mozaice, căutându-L în zadar pe Domnul ei în umbrele tiparelor ceremoniale şi ale profeţiilor ascunse (Pope, p. 416). ♦ Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14, CCSL 69,208-210) înţelege prin „pat" inima, iar prin „noapte", înţelepciunea timpurilor din urmă. ♦ Rupert din Deutz (*In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3, CCCM 26,57-59) se îndepărtează în mod semnificativ de aceste interpretări, văzând în pasaj o referire alegorică la relaţia dintre Fecioara Maria şi Iisus, fiul ei. Interpretarea sa porneşte de la capitolul 2 din Evanghelia după Ioan, versetul 4, unde Iisus îşi întreabă mama: „Ce am a face eu cu tine?" Din cauza misiunii pe care Iisus Hristos o avea de îndeplinit, El şi-ar fi neglijat mama. Mai mult, Hristos i-a numit pe cei care fac voia lui Dumnezeu fraţi, surori şi mame (*cf.* Mt. 12,47-50).

3,2 Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) vede, sub foarte evidentă influenţă platonică, „cetatea" ca fiind lumea inteligibilă şi supracosmică unde locuiesc puterile şi fiinţele cereşti, desemnate prin cuvântul „pieţe". „Străzile" trimit spre mulţimea nenumărată.

în piețe și pe străzi,
îl voi căuta pe cel pe care îl iubește sufletul meu:
l-am căutat și nu l-am găsit.
3 M-au găsit cei care păzesc și dau ocol prin cetate:
„Nu l-ați văzut pe cel pe care îl iubește sufletul meu?"
4 Cum am trecut puțin de ei,

Însă Mirele, iubitul inimii ei, le este imperceptibil chiar și acestor ființe. Iubitul ei nu se află printre lucrurile trupești și inteligibile. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14), cetatea înseamnă Legea mozaică. „Piața" reprezintă Pentateuhul, cele cinci cărți ale lui Moise, în care sunt cuprinse toate legile lui Dumnezeu. „Străzile" se referă la cărțile profetice prin care sunt arătate adevăratele căi ale purtării drepte, conducând la Dumnezeu. Așadar, Biserica trebuie să-L caute pe Dumnezeu prin „străzile" Scripturilor divine. ♦ Mama lui Iisus Hristos L-a căutat, urmându-L prin orașele unde Acesta proclama vestea bună a Împărăției lui Dumnezeu (Rupert din Deutz, *In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3).

3,3 Keel (p. 122) amintește faptul că, în codul moral asirian din secolul al XI-lea î.H., femeilor nu le era permis să se plimbe pe străzi nici ziua decât în condiții speciale (femeile căsătorite și fiicele oamenilor liberi umblau cu capul acoperit, sclavele și prostituatele umblau descoperite). Femeile prinse noaptea pe stradă treceau imediat drept suspecte; totuși, iubita din Cântarea Cântărilor depășește acest obstacol. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5,5-14), cei care păzesc cetatea îi reprezintă pe farisei, conducătorii iudeilor, păzitorii Legii mozaice. ♦ Rupert din Deutz vede în păzitorii cetății pe discipolii lui Iisus care trebuiau să păzească cetatea adevăratului Ierusalim (*cf.* Is. 62,6). Aceștia au găsit-o pe mama lui Iisus și i-au transmis vestea învierii Lui.

3,4 În acest verset este pomenit iatacul unde a fost concepută îndrăgostita, loc unde există o tradiție a iubirii. Iubita își cheamă iubitul în locul în care sunt toate amintirile de iubire ale casei. Iatacul iubirii este locul începuturilor. Acolo a fost concepută iubita, acolo vrea să-și înceapă istoria de iubire. ♦ „l-am prins": verbul κρατέω, „a prinde", sugerează forța, puterea; el mai înseamnă și „a domina, a fi stăpânul, posesorul, a forța". Aceasta sugerează pasiunea pe care o simte îndrăgostita pentru iubitul ei. Imaginea e cu totul neobișnuită. Femeia inițiază căutarea, ea conduce întreaga scenă a iubirii, lucru neobișnuit pentru felul în care a fost înțeles rolul femeii în Orient. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 6) consideră că orice este de natură conceptuală reprezintă un obstacol pentru suflet în calea aflării Mirelui, a cărui existență se desfășoară în spațiul incomprehensibilului. Pentru ca sufletul să-L găsească pe Iubitul său, adică pe Dumnezeu, trebuie ca el să depășească domeniul conceptualului și să se apropie de Dumnezeu prin credință. Prin aceasta, inima, descrisă aici ca o cămăruță, un iatac, se întoarce la condiția ei originară, la starea inițială în care a fost creată. ♦ Pentru Grigore al Elvirei (*In Canticum Canticorum* 5.5-14), aici vorbește Biserica. Mama Bisericii, în a cărei casă și cameră trebuie să intrăm, este Ierusalimul ceresc (*cf.* Gal. 4,26), care l-a trimis pe Hristos pe pământ. Prin credința în Hristos, Dumnezeu intră în camera inimii omului. Condiția intrării în

îndată l-am găsit pe cel pe care îl iubeşte sufletul meu,
l-am prins şi nu-l voi mai lăsa,
până ce nu-l voi fi dus în casa mamei mele
şi în iatacul celei care m-a zămislit.
5 Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi tăriile câmpului,
să nu treziţi şi să nu stârniţi dragostea până nu vrea ea!
6 Cine este cea care se ridică din pustie,

Ierusalim: a-L avea pe Hristos în inimă şi a fi unit cu El printr-o dragoste care nu poate fi ruptă. ♦ Dragostea Fecioarei Maria pentru Fiul ei, în înţelegerea lui Rupert din Deutz (*In Cantica Canticorum Commentariorum Libri* 3), constituie un exemplu pentru toate sufletele care-L caută pe Hristos. Îl căutăm „pe pat", când în neînsemnata odihnă pe care această viaţă ne-o permite suspinăm după Mântuitorul nostru. Îl căutăm „în noapte", deoarece, în ciuda faptului că mintea noastră rămâne trează, ochiul nostru e orbit. „A înconjura cetatea" înseamnă a ne îndrepta spre Biserica celor aleşi. Cei care păzesc cetatea sunt Părinţii Bisericii, care veghează asupra acesteia şi ne dau învăţătură prin scrierile lor. Mântuitorul nostru, deşi a fost om printre oameni, a depăşit condiţia umană în virtutea divinităţii Sale. Superioritatea Mântuitorului asupra condiţiei umane este ceea ce înţelegem după ce „trecem de păzitori", după ce înţelegem că El este mai presus decât profeţii şi apostolii.

3,5 Vezi şi 2,7. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 4) interpretează acest verset ca fiind un îndemn, nu o prohibiţie, un îndemn de a intensifica iubirea. După el, jurământul are ca scop direcţionarea oamenilor spre o viaţă a virtuţii şi a iubirii, pentru ca Dumnezeu să-Şi ducă la îndeplinire dorinţa Sa ca toţi oamenii să fie mântuiţi şi să ajungă la cunoştinţa adevărului (*cf.* 1Tim. 2,4). Prin „câmp" trebuie să înţelegem această lume, iar „puterile" şi „tăriile" se referă la puterile angelice. În lumina cuvintelor care afirmă că la înviere trupurile noastre vor avea o constituţie angelică (Mt. 22,30), prin jurământul de faţă suntem îndemnaţi ca de pe acest câmp al lumii, adică încă din timpul vieţii pământeşti, să contemplăm şi să căutăm a imita puritatea angelică. Viaţa la care sperăm să ajungem trebuie practicată încă de pe pământ. Aceasta înseamnă „a trezi" şi „a stârni" dragostea, a progresa întotdeauna în ce priveşte binele şi a împlini astfel voia lui Dumnezeu.

3,6 Carr (p. 106), şi nu numai el, consideră că fragmentul 3,6–5,1 constituie din multe puncte de vedere „inima" Cântării Cântărilor, cu pasajul 4,16–5,1 care funcţionează ca un pivot central în jurul căruia gravitează mesajul cărţii. Relaţia de dragoste progresează, ajunge acum la deplina ei maturitate reprezentată de actul consumării iubirii. Totodată, ultimele versete ale capitolului 3 ridică multe dificultăţi în încercarea de a le armoniza cu restul cărţii, deoarece la prima vedere nu par a avea vreo legătură cu contextul. Dacă se acceptă opinia că această carte nu este doar o colecţie de imnuri fără legătură între ele, ci constituie descrierea unei celebrări nupţiale, cea mai plauzibilă variantă de interpretare este că versetele înfăţişează aducerea miresei din casa ei izolată în noul ei cămin, în oraşul regal (Carr, p. 107). ♦ Pentru Keel (p. 125), acest nou poem

ca nişte coloane de fum, înmiresmată
de smirnă şi tămâie, din toate pudrele vânzătorului de miresme?
7 Iată lectica lui Solomon,

---

se inserează aici prin cuvântul-cheie „noapte" (3,1.8) sau prin contrastul între „cetate" (3,1-5) şi „pustie" (3,6-8). ♦ „Cine este...": Carr (p. 107) arată că interpretarea ebr. *mī zo'th* depinde de interpretarea pronumelui, formă de feminin singular, care se poate referi fie la mireasă, fie la lectica din versetul 7. Folosirea interogativului *mī* sugerează însă mai degrabă o persoană decât un lucru. ♦ „smirnă şi tămâie": tămâia este în general asociată cu ritualul de închinare. În Vechiul Testament, spre deosebire de smirnă, tămâia este folosită doar în context cultic, cu excepţia prezentului context (Keel, p. 126). ♦ Unii scriitori creştini au văzut în verset o imagine a Bisericii care locuieşte în pustiul acestei lumi, dar unită cu Mirele Ei. „Smirna" simbolizează mortificarea cărnii, a plăcerilor lumeşti, dar „tămâia" denotă puritatea rugăciunii (*cf.* Pope, p. 430). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „pustia" reprezintă natura umană. Mireasa este asemănată cu o coloană de fum de tămâie deoarece, după cum spune Scriptura (*cf.* Rom. 12,1, Evr. 13,15), ea trebuie să I se înfăţişeze lui Dumnezeu ca o jertfă. „Smirna" şi „tămâia" au semnificaţii aparte. Ele se referă, prima la umanitatea lui Hristos, smirna fiind folosită ca parfum pentru morţi, a doua la divinitatea Lui. Aşadar, compararea Miresei cu smirna şi tămâia arată că ea îşi mărturiseşte credinţa în moartea Mirelui şi, totodată, în veşnicia Lui. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46) consideră că sufletul omului se ridică din pustiul păcatelor asemenea fumului de tămâie care reprezintă rugăciunile pioase ale sfinţilor (*cf.* Ap. 8,4). De asemenea, smirna şi tămâia se referă la faptul că sufletul a murit faţă de păcat şi trăieşte pentru Dumnezeu. ♦ Apponius (*In Canticum Canticorum Expositio* 5.25-26, CCSL 19 126-127) vede în acest verset imaginea Bisericii dintre păgâni, care se ridică la cunoaşterea lui Mesia şi reprezintă un motiv de mirare pentru poporul lui Israel. Locul unde numele lui Hristos nu a fost pronunţat este o „pustie". Asemenea lui Israel, ieşit din Egipt prin pustie, în văzul popoarelor, tot aşa poporul Israel a privit la Biserica dintre neamuri, ieşind din Egiptul spiritual, urcând spre muntele cunoaşterii lui Dumnezeu, munte care este Hristos. „Miresmele" sunt faptele bune unite într-o coloană de fum aromată.

3,7 Versetul descrie garda regală de onoare. Încă de pe vremea regelui David, „vitejii" erau o echipă de elită alcătuită din treizeci de membri (*cf.* 2Rg. 23,18-19.23). Aici e vorba de o gardă dublă. Garda simplă asigura protecţia, garda dublată, pe lângă funcţia de protecţie, are şi funcţie ceremonială. ♦ Ioan Alexandru (p. 58) arată că 60, ca cifră simbolică reprezentând o escortă înarmată, apare şi în poezia erotică egipteană. ♦ Acesta este unicul loc în Cântarea Cântărilor în care apare numele poporului Israel, fapt interpretat de unii ca un indiciu al compunerii cărţii înainte de moartea lui Solomon, în 931 î.H. (Carr, p. 110). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), regele Solomon îl reprezintă pe Hristos. După cum Solomon a fost un om al păcii, tot aşa Hristos este pacea noastră. Lectica lui Solomon, adică a Mirelui, simbolizează Cuvântul lui Dumnezeu unit cu Mireasa, dând naştere roadelor spirituale. Cei şaizeci de viteji reprezintă sfinţii

cu şaizeci de viteji împrejur
dintre vitejii lui Israel,
8 cu toţii purtând sabie,
învăţaţi la război,
fiecare îşi ţine sabia pe coapsă
din cauza primejdiilor de noapte.
9 Regele Solomon şi-a făcut un palanchin

Vechiului Legământ. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46) interpretează „lectica" lui Solomon ca fiind Hristos însuşi, patul sfinţilor, locul lor de odihnă. ♦ Pentru Rupert din Deutz (*Commentariorum Libri* 2), lectica lui Solomon este sânul Fecioarei Maria, în care a luat fiinţă, ca om, Hristos. ♦ Alţi comentatori au interpretat „patul" ca fiind Biserica în care sfinţii se bucură cu Principele Păcii. Cei şaizeci de viteji sunt Părinţii apărători ai Bisericii prin predicile lor sau căutând fericirea cerească prin contemplaţie. Numărul e compus din „şase", semnificând cele şase zile în care Dumnezeu a creat lumea, şi „zece", reprezentând plata dată lucrătorilor credincioşi din vie, adică un dinar (*denarius*). Pentru unii, lectica reprezintă fie Crucea, fie rugăciunea, fie mormântul în jurul căruia evreii au postat gărzi, fie odihna veşnică a credincioşilor în cer (Pope, p. 434).

3,8 „sabia pe coapsă": precizarea legată de felul în care purtau tinerii săbiile, pe coapsă, este introdusă pentru a sublinia momentul acţiunii. Gărzile sunt multe şi înarmate în acest fel din cauza primejdiilor de noapte. ♦ Primejdiile din timpul nopţii au fost interpretate ca demoni care ameninţă miresele în timpul nunţii (Pope, p. 440). ♦ Keel (p. 129) consideră că versetele 6-8 descriu tot frumuseţea miresei, însă nu prezentând-o pe ea însăşi, ci ilustrând decorul care o înconjoară. ♦ Interpreţii creştini au privit, în general, sabia ca fiind Cuvântul lui Dumnezeu. Grigore cel Mare a evidenţiat diferenţa dintre a avea sabia şi a purta o sabie. Cel care nu trăieşte în conformitate cu Cuvântul lui Dumnezeu nu poartă această sabie, ci doar o are, cunoaşte Cuvântul, fără a fi pregătit de bătălie, gata să reziste ispitelor (Pope, p. 440).

3,9 „palanchin": cuvântul ebraic *'appirᵉyōn*, tradus de LXX φορεῖον, iar de Vulgata, *ferculum*, apare doar aici, în tot Vechiul Testament (Carr, p. 111). Pentru Keel (p. 130), cuvântul ebraic derivă din cel grecesc. Φορεῖον se află, în greacă, în poziţie emfatică. „Palanchinul" despre care se vorbeşte în acest verset e diferit de lectica pomenită în versetul 7. În lectică, purtată de obicei de patru sclavi, se stătea întins, în palanchin, de obicei acoperit, se stătea aşezat. Pentru unii comentatori perechea lectică-palanchin reprezintă un paralelism sinonimic, fiind vorba de acelaşi obiect. ♦ După părerea lui Keel (p. 130), versetele 9 şi 10 reprezintă singurul loc din Cântare în care nu vorbeşte cineva implicat în evenimente, ci un povestitor. Acestea ar reprezenta un alt poem, unit cu precedentul (6-8) prin cuvintele „lectică", „palanchin", cele două nefiind sinonime, şi de prezenţa lui Solomon. Textul prezintă cele mai importante pregătiri pentru procesiune. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) crede că „palanchinul" îi reprezintă pe sfinţii apostoli care au vestit numele lui Hristos popoarelor şi împăraţilor. Urmând comparaţia

din lemne de Liban.
10 I-a făcut stâlpi din argint
şi spătarul din aur,
cu scăriţă de purpură,
înăuntru, mozaic,
[daruri de] dragoste de la fiicele Ierusalimului.
11 Ieşiţi şi priviţi

---

poporului cu Libanul, este de înţeles de ce apostolii, descendenţi ai lui Israel, sunt asemănaţi cu lemnul de cedru din Liban. ♦ Alţi exegeţi creştini, urmând interpretarea învăţaţilor evrei, care vedeau în verset o referire la Templu, au aplicat aceste cuvinte Bisericii. Lemnul de Liban a fost explicat ca reprezentând sfinţenia, adevărul şi perseverenţa sfinţilor. De asemenea, palanchinul a fost înţeles ca imagine a Fecioarei Maria, locul regal al Mântuitorului, curată în trup şi în suflet (Pope, p. 443).

3,10 Keel (p. 131) afirmă că descrierea tronului lui Solomon este realizată în stil elenistic, subliniind ideea derivării cuvântului ebraic *'appir^{e}yōn*, „palanchin", din grecescul φορεῖον. ♦ Ultimul stih al versetului ridică dificultăţi de traducere şi interpretare, din cauza folosirii cuvântului *'ahabhāh*, „iubire", tradus de LXX ἀγάπη, în legătură cu ornamentaţia tronului lui Solomon. Se poate înţelege că interiorul palanchinului era placat cu pietrele preţioase dăruite de fiicele Ierusalimului, care ar fi dorit să facă parte din alaiul regelui, acele fete din 1,2.3 care au dorit să-l atragă. Pe de altă parte, ἀγάπη poate să însemne, aici, datorită atracţiei semantice şi dorinţei de concizie a autorului, „dragoste/semn/dar". Vulgata traduce ambiguu *caritate constrauit* (Pope, p. 445). ♦ Pentru Keel (p. 131), „iubirea" descrie aici motivul împodobirii extraordinare a tronului. Aşadar, cuvântul ar fi folosit într-un sens asemănător celui din capitolul 2,4. ♦ „Stâlpii" sunt tot imagini ale apostolilor pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) care ne trimite la Gal. 2,9, unde Petru, Iacob şi Ioan sunt numiţi „stâlpi ai Bisericii". „Spătarul" simbolizează predicarea evangheliei în care se găseşte Cuvântul divin. În lumina textului din Ps. 18,9-10, pietricelele „mozaicului" reprezintă poruncile lui Dumnezeu. Totodată, Împărăţia lui Dumnezeu este comparată cu o comoară (*cf.* Mt. 13,45).

3,11 „l-a încoronat maica lui": Keel (p. 136) arată că acest text este singurul din Vechiul Testament unde se descrie un ceremonial de încoronare oficiat de mamă. Mama regelui deţinea o poziţie importantă la curte, cel puţin în regatul lui Iuda. Tocmai în cazul lui Solomon, mama sa a jucat un rol decisiv în înscăunarea lui (3Rg. 1,11-31). Keel aminteşte şi faptul că poeziile de dragoste egiptene arată aceeaşi situaţie. ♦ „ziua nuntirii": expresia apare aici pentru singura dată în Vechiul Testament (Carr, p. 113). ♦ „ziua bucuriei inimii lui": pentru Keel (p. 137), „bucuria inimii lui" sugerează bucuria la superlativ. Inima, în antropologia Vechiului Testament şi a Orientului Apropiat, e centrul fiinţei umane, simbol al raţiunii, sentimentelor, voinţei. Astfel, această bucurie posedă persoana în întregime, o inundă cu fericire. ♦ Îndemnul „ieşiţi" înseamnă, pentru Ambrozie (*De Isaac* 5.44-46), o chemare la a părăsi grijile, gândurile, constrângerile trupeşti şi vanităţile lumeşti pentru dragostea pe care o oferă Regele păcii. Darul de

la regele Solomon,
la coroana cu care l-a încoronat maica lui
în ziua nuntirii lui·
şi în ziua bucuriei inimii lui.

4 [1] Iată, eşti frumoasă, iubita mea, iată, eşti frumoasă:

---

nuntă al lui Hristos este suferinţa şi sângele Său pentru binele nostru. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7), cele cărora le sunt adresate cuvintele respective sunt sufletele celor mântuiţi, iar coroana pusă pe capul lui Hristos e însăşi Biserica, formată din pietre vii. ♦ Rupert din Deutz (*Commentariorum Libri* 3) crede că „mama" la care se referă versetul e Biserica patriarhilor şi a profeţilor care au prevestit naşterea lui Hristos. „Ziua nuntirii" este ziua întrupării Lui, iar „ziua bucuriei" a fost cea în care, încoronat cu coroana de spini, a împlinit lucrarea de mântuire şi S-a bucurat de triumful învierii care avea să urmeze.
4,1 Versetele 1-7 sunt încadrate simetric: „Iată eşti frumoasă, iubita mea..." – „Toată eşti frumoasă...". Keel (p. 139) observă că, dacă poemul anterior fusese structurat de cele două imperative, „ieşiţi" şi „priviţi", fragmentul 4,1-5 este marcat de o lungă serie de construcţii nominale. Puterea de atracţie a iubitei reprezintă aici centrul de gravitate. ♦ Prima parte a versetului reia exact textul din 1,15. ♦ „porumbiţe": Ioan Alexandru (p. 59) aminteşte că în pictura egipteană ochiul e asemenea unei păsări în repaus. ♦ „tăcerea": ebr. *ṣammāh*, „văl", este tradus de LXX σιώπησις, „tăcere" – vezi şi 6,7. În Isaia 47,2, acelaşi cuvânt e tradus prin „văl". ♦ Pentru Keel (p. 141), rolul vălului în verset este de a accentua intensitatea strălucirii ochilor: vălul nu o poate ascunde. ♦ „părul tău": părul era un semn al puterii în Vechiul Testament (de exemplu, în cazul lui Samson). Asemănarea lui cu o turmă de capre sugerează vitalitatea iubitei (Keel, p. 142). ♦ „se arată": ebraicul *gālaş* este tradus diferit de LXX şi de Vulgata. LXX îl redă folosind verbul ἀποκαλύπτω, „a se descoperi", „a se arăta", pe când Vulgata traduce cu *ascendo*, „a se ridica". ♦ Capitolul 4 este o declaraţie a iubirii mirelui faţă de mireasa lui, un imn în care acesta îi laudă frumuseţea. Exegeza patristică şi medievală tinde să identifice mireasa cu Biserica; de aceea, fiecare „membru" al trupului Miresei e interpretat figurativ, ca reprezentând o tipologie a membrilor aparţinând trupului Bisericii (Norris, p. 155). ♦ „Vălul" a reprezentat pentru interpreţii creştini modestia, autostăpânirea şi alte virtuţi. Tertullian a asociat vălul cu smerenia care trebuie să le caracterizeze pe tinerele creştine şi cu supunerea miresei faţă de soţul ei. Pentru unii, ochii îi simbolizează pe învăţătorii Bisericii, care oferă lumină trupului, iar părul, pe creştinii ajunşi la cel mai înalt nivel spiritual, cei mai apropiaţi de Hristos, Capul lor. Aşa cum părul este insensibil, creştinii desăvârşiţi sunt morţi faţă de lume şi plăcerile ei. Părul miresei e comparat cu o turmă de capre, deoarece membrii Bisericii contemplă lucrurile cereşti prin credinţă, iar caprele sunt animale curate şi se hrănesc pe înălţimi. Părul reprezintă o imagine a gândurilor sfinte şi a cuvintelor sufletului curat, mort faţă de trup şi lume, scos din întunericul păcatului, al ignoranţei, adus la adevăr, cunoaştere şi pietate prin cuvântul Evangheliei, descoperit pe Muntele Galaad, muntele mărturiei divine (*cf.* Pope, p. 461). ♦ Pentru

ochii tăi, porumbițe
dincolo de tăcerea ta.
Părul tău, ca o turmă de capre
care se arată din Galaad.
2 Dinții tăi, ca o turmă de oi tunse
care ies din scăldătoare,
toate purtând gemeni,
nici una nu este stearpă între ele.
3 Ca o panglică de purpură, buzele tale,

Ambrozie (*De mysteriis* 34-35, 37-40, *Fontes* 3, 230,232-234), cuvintele din verset sunt spuse de Iisus Hristos, care Își privește Biserica îmbrăcată în haine albe, curățită prin nașterea din nou (botez). Ochii sunt comparați cu porumbițele, deoarece Duhul Sfânt s-a pogorât în chip de porumbel. ♦ Apponius (*Interpretatio* 7.1-34, CCSL 19,139) afirmă că aceste cuvinte Îl prezintă pe Hristos lăudând frumusețea Bisericii formate din păgânii care s-au întors de la slujirea zeilor la adevăratul Dumnezeu. Apponius crede că ochii îi reprezintă pe cei care dau învățătură Bisericii prin puritatea și simplitatea lor. ♦ Beda Venerabilul (*Expositio* 2, CCSL 119b 244-245) consideră și el că ochii se referă la predicatorii Bisericii. Urmând comparația cu caprele (*cf.* Mt. 25,32-33), el afirmă că și credincioșii păcătuiesc, însă, în ciuda acestui fapt, progresează zilnic spre viața veșnică, unde vor fi eliberați de orice păcat.

4,2 Pentru Augustin (*De doctrina christiana* 2.11-13, *Enarrationes in Psalmos*, CCSL 38,10-11), „dinții" îi reprezintă pe învățătorii prin care credincioșii, intrând în Trupul lui Hristos, Biserica, scapă de erori și superstiții. „Scăldătoarea" se referă la actul botezului, iar „gemenii" sunt cele două porunci ale iubirii, iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui. ♦ Ambrozie (*De mysteriis* 34-35, 37-40) consideră, de asemenea, că scăldătoarea face trimitere la actul botezului prin care sufletele se curăță de păcate. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7) pornește în interpretarea sa de la aparenta incongruență a comparației dinților cu o turmă de oi. Dinții se caracterizează prin duritatea lor, stabilitatea și ordinea armonioasă în care sunt așezați. Pe de altă parte, oile sunt risipite la păscut. Dinții sunt „goi", în timp ce oile sunt îmbrăcate cu blană. Însă înțelesul mai adânc este altul: așa cum dinții sfărâmă hrana în mici bucăți, pentru a putea fi digerată, tot astfel, pe plan spiritual, îi reprezintă pe cei interesați de Scripturile Sfinte și de dificultățile pe care le întâmpină la fiecare pas, pentru a le transforma în hrana spirituală care este pe înțelesul tuturor, astfel încât sufletele ascultătorilor să fie hrănite. Acești interpreți ai Cuvântului trebuie să fie, în primul rând, „tunși", adică dezbrăcați de orice greutate trupească sau spirituală. „Gemenii" înseamnă, pe de o parte, calmul, impasibilitatea sufletului, pe de altă parte, puritatea vieții, niciodată stearpă în ce privește virtuțile.

4,3 Pentru Apponius (*Expositio* 6.9-12), panglica de purpură reprezintă sângele martirilor care colorează buzele Bisericii. Ei apără „dinții", adică pe învățătorii Bisericii, astfel încât cei care nu-i cred să poată fi aduși la credință prin mărturia martirilor. Glasul

şi graiul tău e fermecător.
Ca o jumătate de rodie, obrazul tău
dincolo de tăcerea ta.
4 Ca turnul lui David, gâtul tău,
zidit spre Thalpioth
cu mii de scuturi atârnând pe el,
toate lănciile vitejilor.

Bisericii este frumos datorită puterii martirilor şi interpretării Cuvântului Sfânt de către învăţători. Prin frumuseţea obrajilor trebuie să înţelegem modestia feciorei şi castitatea. Comparaţia cu o „jumătate de rodie" demonstrează că fecioria imită lucrările lui Hristos. Apponius face trimitere la 2,3, unde iubitul este comparat cu un măr între copacii pădurii. Fecioria şi înfrânarea posedă o parte din frumuseţea Mirelui, o „jumătate" prin care chipul Bisericii este mai strălucitor. În plus, Apponius crede că cei doi obraji ai Bisericii le reprezintă, unul pe Maria, sora lui Moise, celălalt pe Maria, mama lui Iisus, care, prin integritatea lor, au făcut chipul Bisericii frumos şi demn de admiraţie.

4,4 „turnul lui David": mulţi comentatori spun că despre acest turn al lui David nu se ştie nimic, nefiind identic cu cel actual. Ebr. *migh*ᵉ*dal* denumeşte o fortăreaţă regală sau un fel de acropolă ca loc de refugiu în timp de pericol. ♦ „gâtul": Keel (p. 147) arată că limba ebraică asociază „gâtul" cu o anumită atitudine, în special cu mândria (*cf.* Ps. 74,5.6). Aşadar, gâtul iubitei, „mândria ei", este asemenea „turnului lui David". Această comparaţie o descrie pe iubită ca pe o cetate mândră şi de necucerit. ♦ „Thalpioth": cuvântul *tal*ᵉ*piyōth* este complet necunoscut în afara ocurenţei de aici. Targumul îl pune în legătură cu un radical ebraic care ar însemna „învăţătură", „instrucţie". LXX nu face decât să-l translitereze: θαλπιωθ, considerându-l un nume propriu, însă nici un oraş cu acest nume nu a fost identificat. Vulgata îl traduce prin *cum propugnaculis*, „cu metereze". Cea mai probabilă este derivarea sa de la un cuvânt care înseamnă „a aranja în şiruri", făcând aici referire la podoabele gâtului iubitei. ♦ Honorius din Autun (*Expositio in Cantica Canticorum*, PL 172, 413A-414A) oferă două interpretări versetului. Conform celei dintâi, „gâtul" îi reprezintă pe învăţătorii Bisericii. Aşa cum gâtul leagă trupul de cap, aceştia „leagă" Biserica de Hristos, prin cuvântul şi exemplul lor. După cum turnul are menirea de a-i proteja pe locuitorii cetăţii de duşmani, tot aşa aceste persoane, întărite de puterea lui Hristos, apără Biserica de eretici, păgâni sau creştini falşi. „Miile de scuturi" sunt nenumăratele argumente din Scripturi sau cele aduse pe calea raţiunii, folosite împotriva adversarilor, iar „lănciile vitejilor" reprezintă exemplele de suferinţă ale martirilor, precum şi vieţile sfinţilor. A doua interpretare propusă de Honorius din Autun este că turnul lui David este cuvântul lui Dumnezeu, zidit de Hristos pentru a apăra Biserica împotriva duşmanilor Ei. „Scuturile" sunt învăţăturile Vechiului şi Noului Testament, iar „lănciile" reprezintă exemplele sfinţilor care-i întăresc pe alţii în lupta lor împotriva păcatelor. ♦ Grigore al Nyssei a interpretat scuturile drept îngerii Bisericii care o apără de atacurile venite din partea celor puternici (*cf.* Pope, p. 469).

5 Sânii tăi, ca doi pui gemeni de căprioară
care pasc între crini.
6 Până să răsufle ziua şi să se mişte umbrele,
voi porni eu spre muntele de smirnă
şi spre dealul de tămâie.
7 Toată eşti frumoasă, iubita mea, nici un cusur nu-i în tine.
8 Vino din Liban, mireasă, vino din Liban,

4,5 Contrast de culori foarte puternic şi sugestiv. Imagistica este prea evidentă, ca să evităm prima opţiune pentru interpretarea Cântării, şi anume, că avem de-a face cu un cântec de dragoste al unei perechi de îndrăgostiţi care se privesc unul pe altul din cap până în picioare. Cei doi pui de căprioară sau de gazelă au culoarea brună, culoare a proeminenţelor sânilor care contrastează cu albul sugerat de culoarea crinilor, alb al pielii care nu a fost atinsă de soare. Simetria din versetul 2 este reintrodusă aici prin această imagine (Carr, p. 118). ♦ Pope (p. 470) aminteşte că gazela este celebrată în poezia arabă pentru perfecţiunea ei în formă şi în frumuseţe. ♦ Apponius (*Expositio* 6.26-34) vede în imaginea sânilor la care se hrăneşte Biserica cele două Testamente, „gemene" datorită perfectei armonii între ele, Noul Testament fiind împlinirea Vechiului. ♦ Grigore al Nyssei a considerat că ei reprezintă omul interior şi cel exterior, uniţi într-o singură fiinţă (Pope, p. 471).

4,6 „până să răsufle ziua": vezi nota 2,17. ♦ „muntele... dealul...": s-au făcut încercări de a identifica geografic „muntele de smirnă" şi „dealul de tămâie", însă fără nici un rezultat, deoarece nici smirna, nici tămâia nu sunt originare din Palestina, ele fiind importate de departe (Carr, p. 118, Pope, p. 472). ♦ Acest pasaj este încă un argument pentru a renunţa să căutăm aceste locuri într-o geografie a realităţii, încă un argument pentru interpretarea Cântării în cheia hermeneutică a cântecului de dragoste. ♦ Ioan Alexandru (p. 62) consideră că „muntele de smirnă" şi „dealul de tămâie" sunt două locuri ideale unde iubirea găseşte adăpost. ♦ Cei care aleg interpretarea alegorică susţin că în Vechiul Testament tămâia sugerează o atmosferă cultică. Combinarea smirnei cu tămâia sugerează dedicarea totală lui Dumnezeu şi sfinţenia. Iubita este prezentată hiperbolic prin imaginea unei regiuni formate din aceste aromate preţioase, încărcate de semnificaţii simbolice (Keel, p. 153). ♦ Dacă până aici s-a putut observa frumuseţea fiecărui membru al Bisericii, Grigore al Nyssei (*Homiliae* 7) consideră că ceea ce urmează constituie o laudă la adresa întregului trup. Muntele de smirnă şi dealul de tămâie se referă, unul la suferinţa şi moartea lui Hristos, celălalt la divinitatea Lui. Cel care participă alături de Hristos la suferinţa Lui va fi, de asemenea, părtaş la gloria Lui.

4,7 „Toată", ὅλη, se află în poziţie emfatică. ♦ „cusur": ebr. *mūm*, „cusur", apare doar de optsprezece ori în Vechiul Testament (Carr, p. 119); este un termen cultic, descriind defectele preoţilor sau ale jertfelor, defecte care aveau ca urmare descalificarea din funcţia de preot, respingerea jertfelor şi chiar mânia divină (Keel, p. 153).

4,8 „mireasă": ebr. *kallāh* apare prima dată în Cântarea Cântărilor în acest verset. În afară de acest loc şi de 4,11, apare în restul cărţii doar lângă cuvântul „soră". Folosirea

vino şi coboară de pe culmea Credinţei,
de pe vârful Sanir şi Ermon,
din vizuina leilor, din munţii leoparzilor.
9 Ne-ai dat inimă, sora mea, mireasă,

---

apelativelor „frate" şi „soră" reprezintă titluri de cinstire sau de afecţiune, nu termeni care să se refere la relaţii de familie, ştiut fiind că între fraţi căsătoria era interzisă. ♦ „coboară": ebr. *taşūrī* este citit în mod diferit de Vulgata, care îl traduce *coronaberis*, „vei fi încununată". Verbul *şūr* are două sensuri, „a privi la" şi „a călători" sau „a coborî" (aşa l-a înţeles LXX). Ambele sensuri sunt acceptabile în context (Pope, p. 474). ♦ „vino şi coboară": joc de cuvinte în greacă, o construcţie în jurul aceluiaşi radical. Preverbul celui de-al doilea verb ar putea fi interpretat intensiv. Am putea sugera sonoritatea expresiei ἐλεύσῃ καὶ διελεύσῃ prin „treci şi petreci". ♦ „de pe culmea Credinţei": gr. ἀπό ἀρχῆς πίστεως, *litt.* „de pe vârful/de la începutul credinţei". LXX a tradus toponimul ebraic *'Amānāh*, citind *'emūnāh*, „credinţă". ♦ „Sanir" este numele amorit pentru muntele Ermon (sau Hermon), *cf.* Deut. 3,9. ♦ „leilor... leoparzilor": motivul introducerii imaginii acestor animale aici este neclar. O ipoteză ar fi faptul că leul era adesea asociat cu Inanna/Anat, zeiţa akkadiană/canaaneană a dragostei (Carr, p. 120). ♦ Unele interpretări l-au văzut în persoana lui Solomon pe Hristos, chemându-i la mântuire pe păgâni, scăpând Biserica din mrejele idolatriei. Libanul reprezintă idolatria păgânilor, iar Sanirul şi Hermonul au fost văzute ca semnificând Legea. Mireasa e chemată din „vizuina leilor", adică din mâinile persecutorilor evrei şi din „munţii leoparzilor", adică din înşelăciunea păgânilor. Faptul că mireasa e chemată de trei ori are o triplă semnificaţie. Mireasa trebuie să fie desăvârşită în gândire, în vorbe şi în fapte; trebuie să vină la Mirele ei prin credinţă, speranţă şi dragoste; să renunţe la puterea diavolului, la lume şi la sine; să vină în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh (*cf.* Pope, p. 478).

4,9 „Ne-ai dat inimă": verbul ebr. *libbabh*^{e}*ti*, construit de la radicalul *LBB*, „inimă", a fost înţeles în două sensuri opuse: „a da curaj, a da inimă" şi „a descuraja" (Pope, p. 478). LXX traduce literal, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, cuvântul fiind un *hapax* care a fost interpretat în primul sens, pe când Vulgata are *uulnerasti cor meum*, „mi-ai rănit inima". ♦ „sora mea": Carr (p. 121) arată că apelativele „frate" şi „soră" între iubiţi sunt atestate în literatura Orientului Apropiat. Nu este vorba aici de relaţii incestuoase, ci numai de un termen de tandreţe care arată apropierea şi permanenţa relaţiei celor doi. Aceeaşi observaţie şi la Keel, p. 163. *Vide supra* 1,13 şi 4,8. ♦ „una din podoabele de la gâtul tău": expresia ἐν μιᾷ ἐνθέματι τραχήλων σου este dificil de tradus pentru că μία este feminin, iar ἔνθεμα este la genul neutru. Se poate interpreta ἐν μιᾷ ca o construcţie adverbială: „într-o clipă." TM ar putea fi tradus „cu un singur inel din colierele tale". ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 8) interpretează cuvintele ἐκκαρδίωσας ἡμᾶς ca însemnând „ne-ai încurajat, însufleţit". Aceste cuvinte sunt adresate miresei (simbolul sufletului) de corul de îngeri, de prietenii Mirelui, atunci când mireasa este ridicată de puterea Cuvântului într-o stare şi mai înaltă de slavă. Sufletul transformat, preschimbat, ajunge într-o relaţie de înrudire cu fiinţele necorporale. Din acest motiv, puterile cereşti i se

ne-ai dat inimă cu unul dintre ochii tăi,
cu una din podoabele de la gâtul tău.
10 Ce frumoşi s-au făcut sânii tăi, sora mea, mireasă,
ce frumoşi s-au făcut sânii tăi de la vin,

---

adresează miresei numind-o „soră". Pentru a clarifica mai mult sensul interpretării sale, Grigore al Nyssei apelează la Ef. 3,10, unde apostolul Pavel afirmă că înţelepciunea felurită a lui Dumnezeu a fost descoperită nu doar oamenilor, ci şi puterilor cereşti. Prin Biserică, puterile cereşti, prietenii Mirelui, au ajuns să cunoască mai mult înţelepciunea lui Dumnezeu, felul în care Înţelepciunea a unit contrariile: cum Cuvântul S-a făcut trup, cum prin slăbiciunea crucii puterea duşmanului a fost înfrântă, cum a fost om şi totuşi Dumnezeu, cum a ales o condiţie de sclav, rămânând rege în acelaşi timp. Astfel, printr-o cunoaştere mai adâncă a tainelor înţelepciunii, puterile cereşti au fost „însufleţite", „încurajate". Biserica fiind Trupul lui Hristos, purtând însăşi identitatea Lui, când „prietenii Mirelui" privesc Biserica, ei văd invizibilul mai clar. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „ochiul" miresei priveşte la tainele şi la lucrurile divine. Podoabele de pe gât se referă la virtutea realizată în viaţa de zi cu zi, deoarece „gâtul" poartă asupra sa jugul poruncilor divine. ♦ O altă interpretare a „gâtului", care uneşte capul cu trupul, este că acesta reprezintă unirea sufletelor cu Hristos, prin convertire (*cf.* Pope, p. 484).
4,10 „de la vin": din cauza prezenţei genitivului ἀπὸ οἴνου, am tradus „ce frumoşi s-au făcut sânii tăi de la vin", înţelegând o nuanţă cauzală, nu ca în alte traduceri, unde s-a interpretat acest genitiv ca un genitiv al comparaţiei, variantă mai apropiată de TM. ♦ Keel (p. 164) arată că termenul ebraic pentru „frumos" include şi noţiunea de „dezirabil". ♦ Asupra cuvântului tradus aici prin „sâni", se impun explicaţiile de la 1,2. ♦ „mireasma": ebr. *b^{e}śāmīm*, „miresme", apare în Cântarea Cântărilor pentru prima dată aici. Iniţial se referea la orice mireasmă, însă, ulterior, a ajuns să însemne doar „balsam", preparat cosmetic artificial, în opoziţie cu gr. ὀσμή, aici mirosul corpului imprimat în haine. Iubitul preferă mireasma care emană din trupul iubitei oricăror balsamuri artificiale (Keel, p. 165). Această frază e una dintre cele mai frumoase şi sensibile declaraţii de dragoste din întreaga Cântare. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22, 249, 251: dacă în 1,2 mireasa privea cu admiraţie sânii iubitului, aici mirele i se adresează iubitei în termeni asemănători. Acest lucru ne atrage atenţia asupra unirii dintre Hristos şi Biserică. Ei sunt, după cuvintele apostolului, una (*cf.* Ef. 5,31). Învăţătura aparţine lui Hristos, deoarece El o oferă şi o transmite Bisericii. ♦ Pentru Rupert din Deutz (*Libri Commentariorum* 3), „mirosul" mai presus de orice mireasmă reprezintă actele de caritate ale Bisericii. Adevăratele miresme sunt ajutorarea celor aflaţi în nevoi, hrănirea duşmanilor, vizitarea bolnavilor şi a celor din închisori (*cf.* Mt. 25,35-36). ♦ După alte interpretări, „sânii frumoşi de la vin" se referă la doctrina Bisericii. Aceştia nu mai dau lapte pentru prunci şi pentru cei slabi în credinţă, ci vinul sfinţilor, adevărata învăţătură, oferită celor maturi în credinţă. ♦ O altă explicaţie propusă: vinul reprezintă sângele lui Hristos cu care Biserica se hrăneşte, umplându-se de dragostea faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni (*cf.* Pope, p. 485).

şi mireasma hainelor tale, mai presus decât toate aromele!
11 Buzele tale picură fagure, mireasă,
miere şi lapte, sub limba ta,
şi mireasma hainelor tale este ca mireasma Libanului.
12 Grădină închisă, sora mea, mireasă,
grădină închisă, fântână pecetluită.
13 Mlădiţele tale, livadă de rodii cu rod,

4,11 „Mierea" şi „laptele" sunt simbolurile prosperităţii pe care o găsim în Ţara Făgăduinţei. De asemenea, „laptele" este simbol comun în poezia de dragoste din Orientul Apropiat (Carr, p. 123). ♦ Pope (p. 486) spune că în poeziile nupţiale sacre sumeriene, dulceaţa şi mierea se referă la plăcerea sexuală. ♦ Pentru comentatorii creştini, Părinţii Bisericii oferă învăţătură sfântă asemănată cu „mierea"; de asemenea, „lapte" pentru copiii în credinţă. Ei „picură" mierea, nu o toarnă, deoarece „distribuie" învăţătura astfel încât să poată fi înţeleasă de toţi ascultătorii.

4,12 „Grădină": gr. κῆπος apare pentru prima dată aici. Termenul revine în texte profetice, în Isaia, Amos sau Iezechiel. Tema „grădinii" a fost foarte productivă în toate tradiţiile exegetice. Istoria Genezei începe într-o grădină. Învierea este descoperită şi are loc într-o grădină. Grădina e locul de meditaţie şi rugăciune, locul de transmitere a tradiţiei, dar şi locul unde Hristos este prins pentru a fi supus pătimirii şi morţii. ♦ În Antichitate, grădina semăna cu un mic parc în care erau cultivaţi arbuşti şi pomi roditori. A sta la umbra acestor pomi în pace şi a te bucura de fructele lor reprezenta cea mai înaltă formă de fericire. ♦ „Grădina închisă" simbolizează virginitatea (Carr, p. 123). În majoritatea cântecelor de dragoste din Orientul Apropiat regăsim această metaforă (Keel, p. 172). ♦ Versetele 12-15 au fost interpretate ca referindu-se la Biserică, Mireasa lui Hristos, la sufletul sfânt sau, în mod special, la Fecioara Maria (*cf.* Pope, p. 490). ♦ Honorius din Autun (*Expositio* 2) crede că această grădină reprezintă imaginea Bisericii, în care cresc feluritele virtuţi ale sfinţilor, diferitele flori care aduc vindecare rănilor pricinuite de păcat. Varietatea florilor ilustrează varietatea celor aleşi: martiri, mărturisitori, fecioare şi alţi credincioşi. „Grădinarul" este Hristos care-Şi îngrijeşte grădina prin învăţătura Sa. Grădina închisă simbolizează faptul că este ferită de atacurile duşmanilor prin învăţătura predicatorilor. „Izvorul" reprezintă Sfânta Scriptură prin care Biserica este „udată"; totodată el reprezintă şi izvorul botezului, închis pentru păgâni, descoperit însă catehumenilor. Pe de altă parte, izvorul îl reprezintă pe Hristos, sursa vieţii, izvorul Apei Vii, adică a darurilor Duhului Sfânt.

4,13 „Mlădiţele tale", *litt.* „cele ce vin dinspre tine, trimise de tine". Termenul ebr. *şelaḫ* a ridicat mari dificultăţi traducătorilor şi comentatorilor. LXX l-a redat etimologic, prin ἀποστολαί, Vulgata prin *emissiones*, „emanaţii", „cele ce vin (dinspre tine)". În 3Rg. 9,16, 1Mac. 2,18 şi 2Mac. 3,2 termenul grecesc este folosit cu sensul „daruri, cadouri (trimise)". În contextul Cântării, putem să migrăm spre un sens din lumea vegetală: „mlădiţe", cele ce ies din trunchi. Rădăcina cuvântului înseamnă „a trimite" şi se regăseşte ca radical al termenului „apostol". Acest lucru oferă destule motive pentru

cipru cu nard,
14 nard şi şofran,
trestie şi scorţişoară,
cu toţi pomii Libanului,
smirnă şi aloe cu cele mai bune miresme,
15 izvor al grădinilor, fântână de apă vie
care curge susurând din Liban.
16 Ridică-te, vânt de miazănoapte şi vino, vânt de miazăzi,

---

speculaţii referitoare la apostolii „trimişi" de Mireasă, Biserica. Pentru Origen, acestea sunt „darurile" trimise de Mireasă pentru Mire. ♦ „cipru": *cf.* nota la 1,14. ♦ Nardul era un parfum foarte scump, obţinut dintr-o plantă originară din regiunea himalayană a Indiei (Carr, p. 85). Nardul face trimitere la sfinţii umili şi inocenţi care, prin dragostea lor, îi ung pe oamenii răniţi de păcate (Honorius din Autun, *Expositio* 2). ♦ „Emanaţiile", asociate imaginii sufletului pios, au fost privite drept cuvintele spuse spre slava lui Dumnezeu; „rodiile" îi reprezintă pe apostolii martirizaţi, „camforul" (ciprul), puritatea vieţii spirituale, iar „nardul" sugerează ungerea lui Hristos înainte de moartea Sa (In. 12,3), *cf.* Pope, p. 493. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio* 2), „livada cu rod" îi ilustrează pe sfinţii care aduc roade prin faptele lor bune.

4,14 „aloe": în text αλωθ, transcriind aproximativ ebraicul *'ahālōth*. Carr (p. 126) afirmă că toate aceste specii menţionate au conotaţii erotice în poezia de dragoste. Ele servesc şi ca simboluri pentru frumuseţea iubitului. ♦ „Trestia" îi reprezintă, pentru unii, pe Părinţii Bisericii şi scrierile lor; mirul şi aloea au sugerat pregătirea lui Hristos pentru înmormântare şi necesitatea omului de a lua parte la moartea lui Hristos înainte de a fi părtaş la învierea Lui. „Cele mai bune miresme" au fost explicate ca fiind darurile Duhului Sfânt sau marile învăţături ale Bisericii (Pope, p. 495).

4,15 Imaginea iubitei ca „izvor al grădinilor" şi ca „fântână de apă vie" sugerează extraordinara frumuseţe şi rodnicia ei în momentul în care fântâna pecetluită se deschide (Carr, p. 126). Izvorul dintr-o grădină este esenţial pentru a menţine nu numai prospeţimea şi frumuseţea grădinii, ci însăşi existenţa ei. Iubitul spune astfel că, pentru el, iubita reprezintă motivul şi scopul pentru care trăieşte. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22, 265: Biserica primară a fost un izvor de biserici (comunităţi), prin învăţătura dată, care este în acelaşi timp izvor şi fântână, desemnând misterele înţelese doar de sfinţi prin revelaţia Duhului.

4,16 Aşa cum s-a amintit, acest verset şi primul din capitolul următor sunt privite de mulţi comentatori ca un *climax* al cărţii. Ele se situează exact la mijlocul textului ebraic. Sunt 111 stihuri (60 de versete împreună cu titlul, 1,1), de la 1,2 la 4,15, şi 111 stihuri (55 de versete) de la 5,2 la 8,14. Astfel de jocuri ale simetriei nu sunt deloc neobişnuite în textele ebraice. Tot ce s-a întâmplat până aici a fost în vederea pregătirii pentru săvârşirea şi desăvârşirea iubirii. Ce urmează de aici este consolidarea şi confirmarea ei (Carr, p. 127). ♦ „vânt de miazănoapte... vânt de miazăzi": după părerea lui Keel (p. 181), vântul răcoritor de nord măreşte efectul pe care îl au umbrele grădinii (*cf.* 2,3), pe când

suflă peste grădina mea, să curgă miresmele mele,
să se ridice iubitul meu spre grădina sa
şi să-i mănânce roada.

5 [1] Am intrat în grădina mea, sora mea, mireasă,

---

vântul cald de sud îi stimulează aromele. Pope (p. 498) crede însă că cele două vânturi formează doar un paralelism poetic, fără vreo semnificaţie aparte. ♦ Nordul este interpretat în Scriptură ca regiune a întunericului şi a răului (*cf.* Ier.1,14; 10,22, 4,6). În lumina acestor versete, Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) înţelege vântul de nord ca reprezentând puterile răului. Pe de altă parte, sudul este regiunea luminii şi a căldurii. De aceea, chemarea vântului de sud semnifică dorinţa miresei de a fi inundată de harul divin, prin prezenţa Mirelui. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 10), vântul de nord îl reprezintă pe diavolul însuşi, principele întunericului. Vântul de sud reprezintă puterea Duhului Sfânt care inundă grădina, adică Biserica, prin savoarea învăţăturilor, a profeţiilor şi a credinţei. Grigore al Nyssei pune versetul în legătură cu Faptele Apostolilor 2,2, unde e descrisă scena revărsării Duhului Sfânt. ♦ Beda Venerabilul (*Expositio*) interpretează diferit versetul: cele două vânturi reprezintă două feluri de încercări cărora Biserica trebuie să le facă faţă şi care demonstrează măsura virtuţii ei. Vântul de nord semnifică duritatea acestei lumi, pe când cel de sud denotă farmecul ei înşelător.

5,1 Atât Vulgata, cât şi LXX traduc cele patru verbe, „am intrat, am cules, am mâncat şi am băut", la timpul trecut, însă în TM verbele se pot referi şi la viitor sau chiar la timpul prezent (Norris, p. 188). ♦ „mi-am mâncat pâinea cu mierea mea": gr. ἔφαγον ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου. TM are: „mi-am mâncat fagurele cu mierea mea." LXX traduce astfel, poate, din dorinţa de a evita repetiţia (Pope, p. 505), deşi ἄρτος ar putea însemna orice fel de hrană, prin generalizare. ♦ Mierea, vinul şi laptele se găseau printre elementele folosite în riturile de fertilitate (Pope, p. 506). ♦ „prieteni": acest vocativ formează un paralelism cu următorul: ἀδελφοί. În TM, *dōdhīm* (la plural) înseamnă atât „iubiţilor", cât şi, abstract, „dragoste"; aşadar, sensul ar putea fi „îmbătaţi-vă [cu] dragoste" (Pope, p. 506). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), culegerea smirnei se referă la moartea îndurată de Hristos, moarte cu care toţi credincioşii se identifică (*cf.* Rom. 6,4). Totodată, Hristos este adevărata viţă (*cf.* In. 15,1). „Laptele" îi evocă pe cei imaturi în credinţă, pe care El nu-i respinge, ci le acceptă roadele. Cei apropiaţi de Hristos, prietenii Săi, aflaţi pe calea spre desăvârşire, sunt invitaţi de El să fie umpluţi de „beţia" divină, care conduce nu la delir, ci la cumpătare, nu la slăbiciune, ci la putere (*cf.* Ps. 35,8). ♦ Pope (p. 509) arată că exegeţii şi comentatorii creştini au exploatat din plin cuvintele-cheie din acest verset, interpretându-le extrem de variat. Smirna simbolizează suferinţa lui Hristos şi a fost văzută, totodată, ca reprezentându-i pe martiri, iar aromele, pe sfinţi. Smirna ilustrează botezul prin care suntem îngropaţi împreună cu El, iar aromele sunt puterile date de Duhul Sfânt. Mierea, vinul şi laptele au fost interpretate diferit. Mierea a fost înţeleasă ca fiind „dulceaţa" divinităţii aparţinând trupului uman al lui Hristos. Vinul şi laptele reprezintă cele două naturi unite în Hristos. De asemenea, mierea şi vinul îi prefigurează pe sfinţii predicatori. Predicatorii sunt „vinul", deoarece

mi-am cules smirna cu aromele mele,
mi-am mâncat pâinea cu mierea mea,
mi-am băut vinul cu laptele meu:
mâncați, prieteni, și beți și îmbătați-vă, fraților!
2 Eu dorm, dar inima mea veghează.

---

proclamă sacramentele puternice ale Scripturii, ascultătorii sunt „lapte", deoarece sunt mai slabi și au nevoie de ajutor în a înțelege tainele sfinte. Invitația din finalul versetului este o asigurare a prezenței înțelepciunii și cunoașterii lui Dumnezeu. Această parte a mai fost interpretată ca o chemare pentru credincioși la imitarea sfinților.

5,2 Versetul marchează o tranziție în economia capitolului și a cărții. Carr (p. 130) consideră că secțiunea 5,2–8,4 narează felul în care se împlinește relația stabilită în capitolele anterioare. Personajul principal al secțiunii este iubita. Din cele 111 stihuri până la sfârșitul cărții, 80 îi aparțin ei. ♦ Versetele 2-8 sunt puse de Keel (p. 186) în legătură cu 3,1-5, din punctul de vedere al formei și conținutului, chiar dacă, spre deosebire de 5,2-8, fragmentul din capitolul 3 se termina pozitiv. ♦ Versetele 2-8 constituie, după interpretarea comună, un vis al femeii iubite. Keel (p. 186) se opune acestei opinii, afirmând că însăși ideea că o fată ar dormi într-o cameră cu ușa deschisă la stradă este improbabilă. Pentru Keel, textul, alături de capitolul 3, exprimă în registru liric chinul sufletesc generat de pierderea momentului oportun. ♦ Pentru Pope (p. 511), situația poate descrie starea cuiva care așteaptă persoana iubită, însă, așa cum observă Carr (p. 130), reacția iubitei din versetul 3 nu se poate înscrie în acest context. ♦ „la ușă": nu apare în TM. ♦ Trebuie remarcată mulțimea de apelative adresate iubitei: „sora", „iubita", „porumbița", „desăvârșita". De fiecare dată apare posesivul μου, care accentuează mai mult legătura intimă dintre cei doi. Foarte sugestiv în descrierea persoanei iubite este cuvântul τελεία, „desăvârșită", înrudit cu verbul τελειόω, care înseamnă „a împlini, a duce la bun sfârșit, a completa". ♦ Roua apare des în Scriptură ca semn al binecuvântării. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), cuvintele Miresei exprimă bucuria ei la auzul vocii Mirelui, chiar dacă e prinsă într-un somn adânc. Mireasa știe să deosebească vocea Mirelui ei de alte voci (*cf.* In. 10,27; 10,5). „Noaptea" trimite la complotul nocturn al iudeilor împotriva lui Iisus (*cf.* In. 13,30; 18,3), iar prin „rouă" și „picurii" care i-au atins părul trebuie să înțelegem cele trei zile ale morții Sale. În numele biruinței asupra morții, Mirele o roagă pe Mireasă să-I deschidă, descriind-o ca „desăvârșită", în virtutea îndeplinirii poruncii primite, „porumbiță", datorită renunțării la dorințele pământești pentru cele spirituale. Mireasa este, totodată, „apropiata" Mirelui, pentru că umblă pe urmele Lui și dorește să se apropie tot mai mult de El. Mirele și Mireasa sunt, în același timp, frați, deoarece împărtășesc aceeași iubire și reverență față de Dumnezeu Tatăl. ♦ Apponius (*Expositio* 8.1-7) crede că acest verset se referă la starea sufletului neîncercat de tulburări sau persecuții, ocupat numai cu plăcerile omenești. De aceea, Hristos, văzând sufletul în această stare, se întoarce în întunericul nopții (adică prin mustrarea ascunsă a sufletului) și bate la ușa minții astfel încât, trezit din acest somn de moarte, sufletul să perceapă pericolele care-l pândesc și, prin pocăință,

Glasul iubitului meu! Bate la uşă:
„Deschide-mi, sora mea, iubita mea,
porumbiţa mea, desăvârşita mea,
căci mi s-a umplut capul de rouă
şi pletele de picurii nopţii."
3 M-am dezbrăcat de cămaşă, cum s-o [mai] îmbrac?
Mi-am spălat picioarele, cum să le murdăresc?
4 Iubitul meu şi-a întins mâna prin deschizătură

---

să-I deschidă uşa lui Hristos. ♦ Alte interpretări: „noaptea" a fost înţeleasă ca reprezentând păcatul, iar „roua" şi „picurii nopţii" ca fiind cei care se răcesc spiritual şi eşuează în dragostea lor faţă de Dumnezeu. „Pletele" au fost considerate de unii ca ilustrându-i pe cei care-L ascultă doar parţial pe Hristos, sau pe episcopii şi preoţii neglijenţi, care nu predică cu sinceritate. În mod diferit, „pletele" îi reprezintă pe sfinţii persecutaţi de sufletele reci şi necredincioase. De asemenea, „capul" umplut de rouă a fost înţeles ca o referire la învierea credincioşilor. „Picurii nopţii" sunt sufletele şi neamurile mântuite şi câştigate la credinţă, încă „reci" din pricina păcatelor şi a imperfecţiunii cunoaşterii lor, dar în curând luminate şi încălzite de viaţa şi învăţătura păstorilor lor (*cf.* Pope, p. 514). În sfârşit, cuvintele „eu dorm, dar inima mea veghează" au fost citate frecvent în literatura mistică creştină în legătură cu „rugăciunea inimii".

5,3 „cum": gr. πῶς echivalează ebr. *'ēykhākhāh*, particulă interogativă foarte neobişnuită, care apare, pe lângă acest context, în Vechiul Testament, doar în Ester 8,6. Ea exprimă uimire şi indignare. Mulţi au fost puşi în dificultate de reacţia iubitei. Ce rost ar avea acest strigăt egoist când tânjeşti după iubit? Keel (p. 190) afirmă că aceasta nu reprezintă nimic neobişnuit, amintind un cântec egiptean de dragoste care descrie acelaşi tip de comportament din partea iubitei. De remarcat acelaşi joc al apropierii şi depărtării, al ademenirii şi respingerii, al închiderii şi deschiderii, joc pe care tânăra îndrăgostită îl conduce. ♦ Grigore al Nyssei (*Homiliae* 11) vede în verset o aluzie la actul botezului, prin care credincioşii se dezbracă de „omul vechi" (*cf.* Col. 3,9) şi se îmbracă în Hristos (*cf.* Rom. 13,14). Tot aşa, sufletul credincios a renunţat şi s-a „descălţat" de lucrurile pământeşti. Acest drum este fără întoarcere, deoarece sufletul, o dată curăţit, nu trebuie să se murdărească din nou sau să vină în contact cu „haina" şi „sandalele" păcatului. ♦ Augustin a văzut în aceste cuvinte o referire la momentul de acalmie, de recul în zelul misionar al Bisericii, care a urmat stabilităţii din perioada împăratului Constantin.

5,4 „şi-a întins mâna": gr. ἀπέστειλεν χεῖρα, *litt.* „şi-a trimis mâna". Expresia mai apare în Iov 2,5 cu sensul „a îndrepta mâna spre cineva/asupra cuiva". ♦ „deschizătură": gr. ὀπή, „deschizătură, gaură", mai târziu cu sensul „ochi (de fereastră, în uşă, în zid)". Majoritatea comentatorilor înţelege că e vorba de gaura cheii, unele case fiind prevăzute cu un sistem de închidere pe dinafară cu ajutorul unei „chei" de lemn de dimensiuni apreciabile (Pope, p. 518). Scena ar putea fi descrisă astfel: mirele „bate la uşă" (v. 2b), mireasa întârzie (v. 3), mirele încearcă să deschidă uşa strecurându-şi mâna prin lăcaşul zăvorului, gest ce trezeşte o vie emoţie miresei, care vine să-i deschidă (v. 5a). Motivul

şi pântecele mi-a tresărit din pricina lui.
5 M-am ridicat să-i deschid iubitului meu,

---

mirelui care bate noaptea la uşa închisă de la casa miresei se regăseşte în poezia sumeriană de dragoste (Pope, p. 519). ♦ Cuvântul κοιλία, „pântece", nu are în greacă aceeaşi conotaţie ca în ebraică. El este considerat loc al emoţiilor, al milei, compasiunii, pasiunii, dorinţei (Pope, p. 519). Şi Keel (p. 192) aminteşte faptul că în Vechiul Testament emoţiile nu sunt separate de trup, ci sunt descrise în relaţie cu părţi ale acestuia. ♦ Verbul ebr. *hāmāh*, „a tresări", descrie o stare emoţională care trebuie înţeleasă fizic, trupul reacţionând la sentimentele foarte puternice (Ioan Alexandru, p. 66). ♦ Cei doi iubiţi sunt foarte greu de localizat în încăpere. Aşa cum geografia din capitolele anterioare nu este o geografie reală, putem considera şi aici că elementele arhitecturale, mişcarea din încăpere şi din afara ei sunt simbolice, aluzive, trimit la jocul iubirii care se desfăşoară între cei doi. Comentatorii „realişti" consideră această scenă una dintre cele mai pline de tensiune erotică. Exegeza tradiţională, patristică, este foarte departe de o astfel de interpretare. ♦ Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*, PL 196, 503C-504C, 505B-507A), „pântecele" reprezintă mintea Miresei. Sufletul se bucură de binefacerile harului, prin puterea Duhului Sfânt, însă nu este iluminat pe deplin, ci doar cu măsură, şi de aceea se spune că iubitul îşi strecoară mâna prin deschizătură. ♦ Pope (p. 520) arată efortul care s-a depus pentru interpretarea acestor cuvinte. „Mâna" a fost văzută ca simbolul puterii în acţiune, iar „deschizătura" denotă privirea imperfectă şi parţială pe care sufletul o are când vreun obstacol se găseşte între el şi Dumnezeu. Printre altele, „mâna prin deschizătură" a fost interpretată ca fiind Hristos care Îşi ajută Mireasa, Biserica, să treacă prin necazuri şi persecuţii.

5,5 „smirnă aleasă": LXX traduce σμύρναν πλήρη, „smirnă deplină", iar Vulgata, *pleni murra probatissima*, „pline de cea mai bună smirnă". ♦ Odată ce mireasa (sufletul) i-a deschis mirelui (Hristos), ea este cuprinsă tot mai mult de iubire şi de grijă pentru ceilalţi. Când sufletul este inundat de dragostea şi contemplarea lui Dumnezeu, el răspunde nevoilor celorlalţi prin rugăciune, sfat, mângâiere şi predicare. Astfel interpretează Richard de Saint-Victor acest verset (*Explicatio*). De asemenea, mireasa este gata să învingă în ea însăşi orice pasiune carnală. Această lucrare de mortificare a trupului este ilustrată prin „mâinile care picurau de smirnă". „Mâinile" reprezintă carnalitatea, iar „smirna", mortificarea. ♦ Alţi interpreţi creştini au aplicat aceste cuvinte activităţii de predicare a Bisericii (Pope, p. 524). Cassiodor a explicat că omul care doreşte să deschidă inimile altora pentru Hristos prin predicare trebuie ca mai întâi să se ridice el însuşi şi să ajungă plin de zel pentru fapte bune şi pentru împlinirea cuvintelor pe care le predică. Smirna reprezintă pocăinţa şi mortificarea voluntară. Astfel, venind de la Mire, se referă aici la suferinţa Sa. „Degetele" au fost înţelese ca virtuţi ale vieţii sfinte. Ele sunt pline de smirnă, deoarece mortificarea carnalităţii este esenţială în toate acţiunile noastre. S-a atras atenţia asupra faptului că aici e vorba despre mâinile miresei care picură smirnă, nu despre gura ei, pentru a ne învăţa că viaţa austeră a lepădării de sine este mai importantă decât predicarea elocventă, în încercarea de a-i schimba pe cei păcătoşi. ♦ Cuvintele din finalul versetului 5, „mânerele încuietorii", sunt luate, în Vulgata, drept începutul

mâinile mele au picurat smirnă,
degetele mele, smirnă aleasă,
pe mânerele încuietorii.
6 I-am deschis iubitului meu,
[dar] iubitul meu plecase;
sufletul mi-a ieşit din mine la cuvântul lui:
l-am căutat, dar nu l-am găsit,
l-am strigat, dar nu m-a ascultat.
7 M-au găsit paznicii care dau ocol prin cetate,

---

versetului 6, „*Pessulum ostii aperui dilecto meo*" (Pope, p. 526). ♦ S-a considerat că „încuietoarea" semnifică plăcerile lumeşti care închid inima omului faţă de Dumnezeu, sau ignoranţa şi orbirea spirituală, care pot fi îndepărtate prin predicarea cuvântului lui Dumnezeu. La fel cum o încuietoare mică poate bloca o uşă mare, tot aşa, în viaţa spirituală, micile defecte şi neglijenţe împiedică plinătatea harului şi trebuie îndepărtate pentru ca Mirele să poată intra în suflet.

5,6 „plecase": gr. παρῆλθεν echivalează ebr. *ḥāmaq 'ābhār*, „se retrăsese, trecuse". Vulgata a redat ambele verbe: *declinauerat et transierat* (Pope, p. 525). ♦ Pentru 6c, Carr (p. 136) propune traducerea „aproape am murit când am văzut că a plecat". Vulgata traduce *anima mea liquefacta est*, „sufletul meu s-a topit". ♦ Grigore al Nyssei, *Homiliae* 12, vede în acest verset o experienţă a sufletului similară cu teofania la care a asistat Moise când a cerut să vadă slava lui Dumnezeu. Mirele nu părăseşte sufletul, ci îl trage după El. Scriptura ne învaţă, aşadar, că cine doreşte să-L contemple pe Dumnezeu face aceasta urmându-L pe El; contemplarea feţei lui Dumnezeu este o călătorie neîntreruptă către El, prin împlinirea cuvântului Său. ♦ Richard de Saint-Victor (*Explicatio*) consideră că Mirele nu o părăseşte pe iubita Sa, ci trece doar alături de ea. Chiar dacă prezenţa Mirelui e simţită mai puţin, El rămâne, totuşi, alături de ea. Motivul pentru care Mirele nu i se descoperă în întregime este dorinţa ca ea să rămână într-o stare de umilinţă, pentru ca astfel să se ridice mai mult spiritual. ♦ Afirmaţia „sufletul mi-a ieşit din mine" sau „s-a topit", după traducerea Vulgatei, a fost văzută ca descrierea trecerii sufletului de la păcat la sfinţenie, ori ca „topirea" sa de dragostea cerească.

5,7 Primul stih repetă cuvintele din 3,3, însă urmarea diferă. Atât Keel (p. 195), cât şi Ioan Alexandru (p. 67) explică reacţia păzitorilor cetăţii prin faptul că iubita este luată drept o femeie de moravuri uşoare (nu avea voie să poarte voal). Totodată, ieşirea unei fecioare noaptea în oraş era sever oprită de lege. ♦ Pentru Ambrozie (*De Isaac* 6.55-56), sufletul se acoperă cu „vălul nupţial", pentru a fi pregătit de întâlnirea cu Mirele, sau datorită prezenţei îngerilor (*cf.* 1Cor. 11,10). Aceştia o rănesc, totuşi, pentru ca ea să fie încercată, ştiut fiind faptul că sufletul se întăreşte prin încercări. Îngerii îi iau miresei vălul pentru a vedea dacă poartă adevărata frumuseţe a virtuţii. Cel care doreşte să intre în cetatea cerească trebuie să o facă dezbrăcat de orice haină a prefăcătoriei, iar sufletul nu trebuie să poarte nici o rămăşiţă de plăceri trupeşti. ♦ Un alt înţeles al acestor cuvinte este că miresei i se ia vălul când conştiinţa ei poate fi supusă privirilor, datorită faptului

m-au lovit, m-au rănit,
mi-au luat vălul de pe mine paznicii întăriturilor.
8 Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi tăriile câmpului,
dacă l-aţi găsi cumva pe iubitul meu, ce-i veţi vesti?
Că eu sunt mistuită de dragoste.
9 „Ce are iubitul tău faţă de altul, tu, frumoasă între femei,
ce are iubitul tău faţă de altul, de ne juri aşa?"

---

că este neîntinată de vreun păcat. ♦ Interpretări diferite ale acestor cuvinte sunt amintite de Pope (p. 528). Pentru unii comentatori creştini „paznicii" îi reprezintă pe stăpânitorii romani, care au persecutat Biserica şi au luat „vălul" de carne al martirilor, care le acoperea sufletul. „Cetatea" ilustrând întreg pământul, „paznicii" ar reprezinta spiritele rele care dau târcoale sufletelor pentru a le dezbrăca de credinţa lor. Interpretaţi în sens pozitiv, „paznicii" ar fi cetele de îngeri păzitori sau de sfinţi. Aceşti păzitori rănesc sufletele prin cuvântul lui Dumnezeu şi prin iubire, luându-le „vălul" gândurilor carnale şi al obiceiurilor care întunecă mintea. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „paznicii" sunt conducătorii Bisericii, păzitorii Legii lui Dumnezeu. Ei o lovesc pe Mireasă cu frica de păcat, o rănesc cu mustrare şi pocăinţă, îi iau vălul, adică mulţimea păcatelor, sau vălul ignoranţei, prin explicarea cuvântului lui Dumnezeu.

5,8 În TM, segmentul „pe puterile şi tăriile cîmpului" lipseşte. LXX îl adaugă, probabil pentru a păstra aceeaşi formă a jurământului ca în celelalte locuri. Carr (p. 137) spune că aceste cuvinte marchează finalul unei secţiuni majore a cărţii. Se poate ca, din reflex, traducătorul LXX să fi marcat ceea ce el considera începutul unei alte secţiuni prin acest refren. Aici însă nu avem de-a face cu un final sau un început de secţiune importantă. ♦ Unii interpreţi au văzut în aceste cuvinte strigătul miresei după prezenţa Mirelui divin, la înălţarea Lui la cer. Alţii au văzut aici imaginea comuniunii sfinţilor uniţi prin legătura rugăciunii mijlocitoare. Biserica îşi declară dragostea pentru Hristos, Mirele îi cheamă pe apostoli, pe profeţi şi martiri ca apărători care mijlocesc pentru Biserica luptătoare, încă acoperită cu „vălul" firii muritoare, dar năzuind din toată inima după prezenţa Mirelui divin. Mireasa, bolnavă, moartă şi răstignită în privinţa dragostei pentru cele pământeşti, cere ajutorul mijlocitorilor ei, legându-i prin jurământ (*cf.* Pope, pp. 529-530).

5,9 Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*), expresia „iubitul tău faţă de altul" se referă la Fiul lui Dumnezeu în relaţie cu Tatăl; cine Îl iubeşte pe Fiul, Îl iubeşte şi pe Tatăl. Aşadar, el nu interpretează această întrebare în sens comparativ. Interogaţia aparţine sufletelor credincioase care se adresează miresei pentru a fi învăţate să iubească şi pentru a le fi reînnoită dragostea faţă de Iubitul ei. ♦ Pentru alţi interpreţi, întrebarea este pusă de îngeri miresei pentru a afla ce a învăţat de la El, pentru ca ei să-L iubească la fel, deoarece nici cei care Îl văd pe Mire faţă în faţă nu sunt capabili să-L înţeleagă pe deplin. Îngerii sunt dornici să înveţe de la mireasa care suferă cu şi pentru El taina suferinţei (*cf.* 1Pt. 1,12) – *cf.* Pope, p. 531.

10 Iubitul meu este alb și îmbujorat,
ales dintre zece mii.
11 Capul lui este aur și *phaz*,

5,10 Carr (p. 139) amintește că descrierea frumuseții persoanei iubite în cântecele de dragoste din Orientul Apropiat este comună, însă cele mai multe o descriu pe iubită. O descriere a frumuseții iubitului atât de detaliată ca aici este foarte rar întâlnită. ♦ Ioan Alexandru (p. 67) face o comparație între descrierea iubitei și cea a iubitului. În descrierea ei, metaforele aparțin mai mult lumii plantelor, fiind asemănată unei grădini. În cazul Mirelui însă, metaforele provin din lumea mineralelor. ♦ „alb": gr. λευκός poate fi tradus și „strălucitor". Acesta e sensul ebraicului *ṣaḥ*. ♦ „îmbujorat": gr. πυρρός, „roșu ca focul", traduce ebr. *'adhōm*, cuvânt neobișnuit pentru „roșu". Pentru Keel (p. 198), cele două cuvinte formează o hendiadă, însemnând „roșu strălucitor". ♦ „ales": gr. ἐκλελοχισμένος, termen militar, înseamnă „ales dintr-un λόχος", un grup de soldați. ♦ Iubitul este alb, deoarece strălucește prin lumina veșnică și pentru faptul că în El nu există păcat sau înșelătorie. E îmbujorat datorită suferințelor Lui, prin care, vărsându-Și sângele, a vindecat bolile sufletului. E, de asemenea, „ales dintre zece mii", fiindcă nici un om nu a fost fără păcat în afară de El (Richard de Saint-Victor, *Explicatio*). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „albul" și „îmbujorarea" trimit la cele două naturi ale lui Hristos. El este Dumnezeu, adevărata lumină, dar a fost și o ființă umană care, prin suferința Sa, a biruit forțele întunericului. Unicitatea lui Hristos constă în faptul că a fost lipsit de păcat aducând astfel înaintea lui Dumnezeu o jertfă fără pată. ♦ Interpreții creștini au găsit diverse explicații pentru acest verset (*cf.* Pope, p. 533): Mirele este alb și îmbujorat, deoarece oferă răsplata păcii și, în același timp, a războiului; e alb în dragostea Sa față de cei drepți, dar îmbujorat din pricina mâniei împotriva celor stricați; cuvântul ebraic *'adhōm*, „înroșit", trimite, prin asemănare sonoră, la al doilea Adam, care a venit să îndrepte greșeala primului Adam. De asemenea, cuvântul a fost pus în legătură cu epifania din Isaia 63,1-6 (Cel care calcă peste strugurii mâniei, îmbrăcat în haine roșii); „albul" a evocat nașterea lui Hristos din Fecioară, iar „roșul", moartea Sa de bunăvoie. Mai mult, cele două culori au fost înțelese de unii comentatori ca arătându-L pe Hristos prin pâinea albă și vinul actului euharistic.

5,11 „aur și *phaz*": ebr. *kethem pāz* a ridicat serioase probleme de traducere. Expresia nu este obișnuită în limbajul VT. LXX transliterează al doilea termen, φαζ, unii identificându-l cu topazul sau crisolitul. O traducere comună este „cel mai pur aur". Așa îl traduce Vulgata: *caput eius aurum optimum.* ♦ „[ca] pinii": ebr. *talᵉtallīm*, „vălurite", este un *hapax legomenon* în VT. El a fost tradus în diferite moduri. LXX îl traduce prin ἐλάται, care poate însemna, la sg., „lemnul de brad/pin", „teaca inflorescenței de palmier", „vâslă (de lemn de pin)" și, ulterior, „corabie". O traducere, din *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22.301, este: „pletele lui sunt ca brazii." ♦ Richard de Saint-Victor (*Explicatio*) crede că acest verset se referă la divinitatea lui Hristos, la faptul că Dumnezeu este Capul Său (*cf.* 1Cor. 11,13), iar prin „aur" trebuie să înțelegem strălucirea cerului, locul celor vii. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) interpretează versetul cu ajutorul a două traduceri, a lui Symmachos, care redă comparația astfel: „ca o piatră prețioasă"; și

pletele lui [ca] pinii, negre ca [penele] corbului.
12 Ochii lui, ca porumbițele pe mulțime de ape,
scăldate în lapte,
așezate pe mulțime de ape.
13 Obrajii lui, șipuri cu aromă din care se răspândesc miresmele,

---

a unui anonim, care înțelege aici așa: „capul lui este împodobit, gravat, cu aur." Și pentru Theodoret „capul" se referă la dumnezeirea lui Hristos. Mireasa îl aseamănă cu lucrurile pe care oamenii le prețuiesc cel mai mult. ♦ Apponius (*Expositio* 8.37-39) crede că pletele se referă la puterile cerești. La fel cum pletele împodobesc capul, aceste puteri împodobesc maiestatea divină. Pe de altă parte, așa cum capul poartă pletele, Dumnezeu este capul tuturor lucrurilor, susținând universul prin cuvântul puterii Sale (*cf.* Evr. 1,3). Culoarea neagră face trimitere la lucrarea îngerilor învăluită în mister (*cf.* Ps. 96,2). De vreme ce misterul legii divine este cuprins de întuneric, „pletele Lui sunt ca penele corbului" pentru cei cu inimile întunecate. ♦ „Capul" a fost înțeles ca referindu-se, pe de o parte, la Hristos în care strălucește toată dumnezeirea sau, pe de altă parte, la Hristos în calitate de cap al Bisericii. Capul de aur poate fi înțeles și ca un simbol al comorilor nesfârșite ale iluminării divine revărsate asupra sfinților care caută cunoașterea lui Dumnezeu. Pletele negre semnifică smerenia sfinților sau păcătoșenia lor în comparație cu slava Capului.

5,12 Grigore al Nyssei (*Homiliae* 13) crede că „ochii" se referă la cei din Biserică puși în poziții înalte, care trebuie să-i supravegheze pe credincioși. Comparația cu porumbițele semnifică nevinovăția, curăția pe care aceștia trebuie să o aibă, faptul că nu mai trăiesc după îndemnurile trupului, ci după Spirit, porumbelul fiind simbolul Duhului Sfânt. O astfel de persoană trebuie să se curățească de orice urmă de păcat, prin apă. „Mulțimea apelor" ne arată că există tot atâtea izvoare de curățire câte virtuți. Laptele nu are capacitatea de a reflecta imaginea celui care privește în el; tot astfel, cei care sunt „ochii" Bisericii nu confundă adevărul cu imaginile înșelătoare ale acestei vieți. Mai mult, acești oameni sunt „așezați pe mulțime de ape", așadar ancorați neîntrerupt în învățăturile divine, așa cum pomul sădit lângă ape nu se mișcă și e veșnic în floare (*cf.* Ps. 1,3). ♦ Interpretarea lui Honorius din Autun (*Expositio*) urmează aceeași linie, cu deosebirea că „ochii" nu-i simbolizează doar pe conducătorii Bisericii, ci orice persoană înțeleaptă care Îl contemplă pe Dumnezeu. Aceste persoane sunt ca porumbeii, modești, curați și hrăniți cu dumnezeieștile Scripturi. Ei au fost „scăldați în lapte", adică au fost curățiți de lucrurile pământești prin învățătură; de asemenea, sunt „așezați pe mulțime de ape", ceea ce înseamnă că stau aproape de darurile nesfârșite ale Duhului Sfânt.

5,13 „șipuri": ebr. *'arūghāh* înseamnă „terasă de grădină" unde cresc pomi și plante, dar și „strat (de flori)". LXX îl traduce prin φιάλαι, „sticluțe, șipuri", iar Vulgata prin *areolae*, „curți mici, răzoare". ♦ „răspândesc": ebr. *migh^ed^elōth* înseamnă „turnuri". LXX îl citește diferit, de aceea îl traduce prin φύουσαι, de la verbul φύω, „a răsări" (vezi Luca 8,6). ♦ Vulgata traduce aici *sicut areolae... consitae a pigmentariis*, „ca niște grădini mici însămânțate cu plante aromate". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că „obrajii" și „buzele" se referă la doctrina creștină, deoarece atât buzele, cât

buzele lui, crini din care picură smirnă aleasă.
14 Mâinile lui, lucrături de aur împodobite cu piatră de Tharsis,
pântecele lui, tăbliţă de fildeş pe piatră de safir.
15 Picioarele lui, coloane de marmură
întemeiate pe socluri de aur,
înfăţişarea lui, ca Libanul, ales ca şi cedrii.

şi obrajii sunt instrumentele prin care ia formă vorbirea articulată. Obrajii sunt numiţi „şipuri cu aromă", deoarece învăţătura e plină de aromă; totodată ea răspândeşte „miresme", deoarece învăţătorii Bisericii, cercetând Scriptura, creează şi răspândesc parfumul sau aroma edificării spirituale. Pe de altă parte, „buzele" sunt comparate cu crinii. Despre aceştia, Iisus spune că nu torc, nici nu ţes, ci sunt îmbrăcaţi de Dumnezeu. Aceasta înseamnă că învăţăturile divine nu poartă în ele nimic uman. Faptul că „buzele picură smirnă" se referă la mortificarea vieţii prezente, dezgolită de orice înţelepciune umană, posedând doar frumuseţea divină. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „smirna" se referă la moartea lui Hristos. „Buzele" sunt cei care răspândesc voia lui Hristos şi, asemenea crinilor, strălucesc prin virtuţi. „Crinii picură smirnă", adică sunt oameni care prin exemplul şi vorba lor dau mărturie despre Hristos.

5,14 Metafora aurului este reluată în acest verset, aurului adăugându-i-se alte pietre preţioase şi fildeşul. Keel (p. 202) aminteşte un imn închinat lui Amon-Re, care conţine aproape aceleaşi expresii. ♦ „Tharsis": gr. θαρσις transcrie aproximativ ebr. *tar*^{e}*şīş*, care desemnează fie localitatea Tarşiş (Ps. 47,8), fie o piatră preţioasă. Vulgata îl redă prin *hyacintus*. Carr (p. 142) spune că piatra nu se poate identifica în mod sigur. Alăturarea cu aurul poate sugera o piatră de culoare galbenă, poate berilul sau topazul. ♦ „Mâinile de aur" se referă, pentru Honorius din Autun (*Expositio*), la faptele bune ale credincioşilor, care strălucesc în faţa celorlalţi. Honorius foloseşte traducerea Vulgatei; astfel, iacintul, fiind o piatră de culoarea cerului sau de culoare verde, îi semnifică pe sfinţii care sunt „verzi" datorită vieţii lor pline de viaţa cea nouă şi care caută lucrurile cereşti. ♦ Theodoret al Cyrului, traducând πυξίον cu sensul de „cutie", se referă la „pântece" ca fiind vistieria înţelepciunii divine. ♦ Philon al Carpasiei interpretează cuvântul ca fiind Legea în care se găsesc profeţii, oracole şi prefigurări ale lui Hristos. Albastrul safirului a sugerat harul ceresc şi puterile cu care a fost îmbrăcată umanitatea lui Hristos.

5,15 Honorius din Autun (*Expositio*) consideră că „picioarele de marmură" se referă la ordinele religioase care susţin Biserica prin posesiunile lor. Asemenea „coloanelor de marmură", membrii acestora sunt drepţi în cunoaştere şi nu pot fi clătinaţi de vicii. Mai mult, sunt „întemeiaţi pe soclu de aur", adică pe credinţa apostolilor şi a profeţilor. ♦ Pentru unii interpreţi creştini, „coloanele" îi simbolizează pe Petru, Iacob şi Ioan, numiţi „stâlpi" ai Bisericii, sau chiar pe toţi apostolii. De asemenea, picioarele sunt cele două porunci ale iubirii, de Dumnezeu şi de aproapele, iubire care izvorăşte din adevărul lui Dumnezeu. Libanul şi cedrii sugerează puritatea lui Hristos. Cedrii, care se înalţă până la cer şi sunt adânc înrădăcinaţi în pământ, simbolizează dinamica dintre divinitatea şi umanitatea lui Hristos (*cf.* Pope, p. 548).

16 Cerul gurii lui, dulceață, și tot este dorință,
acesta este iubitul meu,
și acesta este prietenul meu, fiice ale Ierusalimului.

6 1 „Pe unde a plecat iubitul tău, tu, frumoasă între femei?
Pe unde și-a întors privirea? –
și îl vom căuta împreună cu tine."
2 Iubitul meu s-a coborât în grădina lui,

5,16 „acesta": se poate considera οὗτος ca fiind în poziție emfatică, accentuând unicitatea iubitului. ♦ Pentru Richard de Saint-Victor (*Explicatio*), versetul se referă la experiența celui care „gustă" din savoarea bunătății lui Dumnezeu, a dragostei Lui, a lucrurilor mistice și spirituale. Adevărata dulceață îl umple pe cel care stăruie în lucrurile cerești, care Îl contemplă pe Dumnezeu și se bucură cu El la nesfârșit. Cu cât experimentează această „dulceață" mai mult, cu atât mai mult o dorește. ♦ Pope (p. 550) arată că, pentru interpreții creștini, „gura" se referă la Hristos, în calitate de Cuvânt al lui Dumnezeu și, de asemenea, la predicatorii acestui Cuvânt, începând cu Ioan Botezătorul. „Dulceața cerului gurii" a fost înțeleasă ca dulceața interioară pe care Dumnezeu o revarsă asupra celor ce-L iubesc. ♦ „prietenul": singurul loc din carte unde apare πλησίον cu valoare de masculin (*cf.* nota la 1,9).

6,1 În Vulgata acest verset este inclus în capitolul anterior. Aceeași situație o întâlnim și în Biblia lui Șerban de la 1688 și în traducerea lui Samuil Micu, 1795. ♦ Keel (p. 202) observă similaritatea construcției versetului cu versetul 5,9. Ambele încep cu o întrebare care se repetă, între cele două întrebări găsindu-se expresia „tu, frumoasă între femei". ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 70), avem aici de-a face cu transpunerea în realitate a ceea ce apare în vis. ♦ „și-a întors privirea": TM are *pānāh*, „s-a întors/a plecat". ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), întrebarea o adresează sufletele care doresc să-L găsească pe Hristos. În întrebările lor, sufletele urmează o ordine logică: prima dată doresc să știe *cum* este Mirele (5,9), iar acum doresc să afle *unde* este El, ca să li se descopere în vederea mântuirii (*cf.* Ps. 79,3). ♦ Honorius din Autun (*Expositio*) consideră că expresia „fiicele Ierusalimului" se referă la Bisericile sau sufletele imperfecte, în timp ce Ierusalimul semnifică Biserica celor care au ajuns la stadiul perfecțiunii. Există stadii ale frumuseții: „frumoasă" este cea neafectată de erezii, „mai frumoasă" este cea zeloasă în facerea de bine, iar „cea mai frumoasă" este cea care strălucește în proclamarea Cuvântului. Sufletele imperfecte, carnale, neinstruite îi pun această întrebare Celei care este perfectă, spirituală, contemplativă și instruită, pentru a afla motivul pentru care Biserica Îl caută pe Hristos ca și cum ar fi absent, deși Îi proclamă prezența pretutindeni. De aceea, Honorius se lansează într-o discuție despre ce înseamnă prezența lui Hristos. El, din punct de vedere trupesc, a plecat, însă din punct de vedere spiritual S-a întors în Biserică prin har.

6,2 „s-a coborât": unii au văzut în această coborâre motivul descinderii *ad inferos* (Pope, p. 554). Keel (p. 209) nu vede nici un motiv pentru a considera validă această

spre şipurile cu arome,
ca să-şi pască [turma] în grădini şi să culeagă crini.
3 Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu,

---

interpretare. Grădinile erau aşezate pe atunci în văi, de-a lungul râurilor sau lângă izvoare. Astfel, Keel interpretează literal această coborâre la locul de întâlnire. ♦ Carr (p. 145) oferă o interpretare cu totul diferită, considerând că versetele 2 şi 3 exprimă amintirea dureroasă a apropierii iubitului şi a refuzului ei de a-i ieşi în întâmpinare. Acum ei îşi reafirmă legătura şi jurământul unul faţă de celălalt. Pentru Carr, „grădina" se referă la persoana fizică a iubitului. ♦ „ca să-şi pască [turma]": se transformă grădinarul în păstor? Iubitul miresei nu este nici grădinar, nici păstor. De fapt este însuşi regele. Am putea înţelege acest vers ca o altă comparaţie în seria comparaţiilor cu un cerb sau o gazelă păscând în grădini. Iubitul este comparat cu un cerb şi în 2,9.17 şi 8,14. ♦ Locul în care „păstoreşte" iubitul este identic cu un alt loc descris în 5,13, „şipurile cu arome", care, de fapt, reprezintă o metaforă pentru „obraji". În 5,13 sunt descrişi obrajii mirelui; în acest loc este vorba de obrajii miresei pe care mirele îi „paşte" cu sărutări. Crinii albi trimit la albul pielii. În unele părţi ale Cântării ni se dau chei de interpretare pentru a identifica locurile geografiei tainice descrise în Cântare. Acest gen de aluzii reprezintă tocmai cheile prin care putem descoperi harta trupului suprapusă peste o geografie ireală. ♦ Pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), cuvintele acestui verset ne învaţă taina evangheliei. Expresia „s-a coborât" s-ar referi la coborârea lui Hristos din gloria Sa de nedescris în natura noastră umană, ilustrată de termenul „grădină". „Şipurile cu arome" descriu frumuseţea Mirelui în 5,13; aici însă ele reprezintă locul în care se găseşte Mirele, ceea ce ne învaţă că Mirele nu pătrunde în sufletul lipsit de virtuţi. „Crinii" reprezintă puritatea şi strălucirea minţii unde locuieşte Hristos, Bunul Păstor. Ei reprezintă lucrurile bune şi cinstite, virtuţile care trebuie să ne însufleţească (*cf.* Flp. 4,8). ♦ Verbul „a coborât" a fost interpretat în multe moduri şi a fost aplicat venirii lui Hristos, întrupării sau coborârii în iad (Pope, pp. 556-557). „Grădina" a fost înţeleasă ca Biserică universală, iar „culegerea crinilor" ar reprezenta răpirea sfinţilor din această lume pentru a primi binecuvântarea veşnică. Totodată, Hristos S-a întors de la iudeii necredincioşi spre păgâni şi S-a făcut o grădină roditoare şi „şipuri cu arome" din care să fie culeşi crinii, adică fecioarele, martirii, mărturisitorii, hrăniţi cu închinare şi rugăciune. Întrupându-Se, Hristos a venit în Biserică, grădina Sa, prin naştere fără pată, din Fecioara de la care a cules crinii purităţii şi sfinţeniei. O altă grădină, pe lângă cea a Bisericii şi a sufletului, în care vine să-Şi întâlnească Mireasa, este cea a Sfintelor Scripturi; din ea culege crinii şi aromele pentru a umple sufletele credincioşilor.

6,3 Versetul reia v. 2,16. Ioan Alexandru (p. 70) crede că acest text reprezintă încununarea cea mai laconic exprimată şi cea mai adâncă a întregii Cântări. Cuvintele de aici exprimă deplinătatea unirii celor doi, profunzimea relaţiei lor. ♦ Această afirmaţie, „eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu", reprezintă, pentru Grigore al Nyssei (*Homiliae* 15), norma şi definiţia perfecţiunii în virtute. Ecoul cuvintelor se regăseşte în declaraţia apostolului Pavel: „Pentru mine a trăi este Hristos" (Flp. 1,21). Sufletul curat

cel care[-şi] paşte [turma] între crini.
4 „Frumoasă eşti, iubita mea, ca desfătarea,
arătoasă ca Ierusalimul,
uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă].

şi sfinţit nu are nimic în afară de prezenţa lui Dumnezeu şi nu se concentrează asupra altor lucruri. El îndepărtează orice grijă şi orice gând material, fiind transpus în întregime în tărâmul spiritual şi inteligibil, făcându-se o imagine vie a frumuseţii desăvârşite. ♦ Pope (p. 558) aminteşte interpretarea lui Toma de Aquino, care merge în aceeaşi direcţie cu cea a lui Grigore al Nyssei. Mireasa, luminată de slava lui Dumnezeu, în care vede frumuseţea, bunătatea, înţelepciunea şi dragostea, este atrasă de această viziune şi atât de absorbită, încât nu mai vede şi nu mai aude nimic din cele pământeşti. Sufletul se uneşte astfel cu Dumnezeu în eternitate.

6,4 Secţiunea 4-10 începe şi se încheie cu aceleaşi cuvinte, „uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă]". Versetul 4 începe cu καλή, „frumoasă", în poziţie emfatică. ♦ Vechiul Testament compară uneori cetăţile cu fecioarele sau cu femeile. De exemplu, atât Ierusalimul, cât şi Samaria sunt astfel descrise în Iezechiel 16 şi 23. În 4Rg. 19,21 Dumnezeu vorbeşte despre „fecioara, fiica Sionului". Keel (p. 212) aminteşte că în epoca elenistică cetăţile erau personificate de zeiţele lor. ♦ Cântarea Cântărilor compară iubita cu două cetăţi: Tirţa şi Ierusalimul. Însă atât LXX, cât şi Vulgata nu au redat ebr. *Tir^{e}ṭāh* ca toponim. La fel în 4,8. LXX îl redă ca εὐδοκία, „desfătare", iar Vulgata îl traduce cu *suauis*, „plăcut". Tirţa a fost un oraş canaanean, pentru o vreme capitală a Regatului de Nord. Regiunea era de o mare frumuseţe naturală, cu grădini şi izvoare (Carr, p. 146). Ierusalimul este privit ca perfecţiune a frumuseţii (*cf.* Ps. 49,2). ♦ „uimitoare": gr. θάμβος, *litt.* „încremenire, uluire (de spaimă, de mirare)", echivalează ebr. *'ayummāh*, „înspăimântătoare", „care inspiră veneraţie amestecată cu teamă". Substantivul, provenit din aceeaşi rădăcină, e folosit pentru a descrie mânia divină revărsată împotriva duşmanilor lui Israel (*cf.* Exod 15,16; 23,27). ♦ „rânduite [de luptă]: gr. τεταγμέναι, „aşezate, rânduite", echivalează ebr. *nid^{e}galōth*, „cele înzestrate cu stindarde [de luptă]"; Vulgata redă această parte astfel: *terribilis ut castrorum acies ordinata.* ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „Ierusalimul" se referă la cetatea cerească, nu la cea pământească, despre care Pavel spune că este liberă şi că este mama noastră, a tuturor (*cf.* Gal. 4,26). Mireasa e asemănată cu Ierusalimul ceresc, deoarece imită felul angelic de viaţă. Trăind pe pământ, ea se deprinde cu lucrurile cereşti. Prin modul ei de viaţă, ea îi uimeşte pe cei care-o văd, deoarece totul e în ordine în viaţa Miresei; ea cunoaşte perfect priorităţile: a învăţat să-L preţuiască pe Mire mai mult decât orice altceva şi apoi să-i îndrăgească pe cei care au crescut alături de El. ♦ Unii comentatori creştini au interpretat versetul în lumina relaţiei dintre evrei şi creştini. Astfel, Atanasie a afirmat că neamurile trebuie să fie ca şi Ierusalimul, adică un singur popor, prin cinstirea Legii şi prin credinţa în Hristos, deoarece Dumnezeul Legii şi Cel al Evangheliei este Unul, iar cine nu se face ca Ierusalimul nu poate deveni prietenul Mirelui (*cf.* Pope, p. 563).

[5] Întoarce-ţi ochii dinaintea mea,
căci ei m-au tulburat,
pletele tale, ca turmele de capre
care se arată din Galaad.
[6] Dinţii tăi, turmă de oi tunse,
care ies din scăldătoare,
toate purtând gemeni
şi nici una stearpă între ele.
[7] Ca o panglică de purpură, buzele tale,
şi graiul tău, fermecător.
Ca o jumătate de rodie, obrazul tău
dincolo de tăcerea ta.
[8] Sunt şaizeci de regine şi optzeci de ţiitoare,

6,5 „m-au tulburat": gr. ἀναπτερόω înseamnă „a zbura", „a-şi umfla penele", „a zbura din nou", însă şi „a stârni", „a tulbura". TM are „m-au neliniştit/tulburat"; de la aceeaşi rădăcină este şi numele monstrului marin Rahabh (*e.g.* Is. 51,9), care întrupează o putere haotică (Keel, p. 215). ♦ În continuare, până la versetul 8, sunt reluate, cu mici diferenţe, cuvintele din 4,1-3. ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că stihurile 5a-b reprezintă sfatul Mirelui către iubita Sa care doreşte să-L contemple şi să-L înţeleagă. El este dincolo de orice limită a cunoaşterii, atât umane, cât şi angelice. Deşi mireasa doreşte să depăşească aceste limite şi să se adâncească în ceea ce este peste puterile ei, nu va reuşi să facă acest lucru. De aceea, Mirele o sfătuieşte să nu se preocupe de probleme prea dificile sau să caute lucruri prea înalte pentru ea, ci să-şi ocupe mintea cu poruncile primite. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 7.57) oferă o interpretare asemănătoare. Prin devoţiunea şi credinţa ei, mireasa a trecut dincolo de limitele posibilităţilor naturii şi condiţiei ei, deoarece Hristos locuieşte într-o lumină inaccesibilă (*cf.* 1Tim. 6,16). Mirele dă această poruncă deoarece ea nu poate privi plinătatea dumnezeirii Lui şi strălucirea luminii adevărate. Ambrozie propune însă şi o altă interpretare. Numai sufletul perfect Îl poate privi pe Dumnezeu; de aceea El îi spune sufletului perfect să-i înveţe şi să se reveleze şi celor imperfecţi pentru ca şi aceştia să ajungă în stare să-L urmeze.

6,5b-7 Versetele repetă vv. 1-3 din capitolul 4. Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), repetarea aceloraşi cuvinte nu este fără sens, ci reprezintă un act prin care Mirele îi aminteşte Miresei frumuseţea ei şi o îndeamnă să persevereze în frumuseţe, să o păstreze intactă, nepătată.

6,8 Pentru Keel (p. 217), versetele 8-10 marchează o ruptură faţă de fragmentul anterior. Aici iubitul nu i se adresează direct iubitei, iar limbajul diferă, valoarea fiinţei dragi fiind apreciată după categoriile sociale de la curte. ♦ După Carr (p. 148), versetul nu trebuie interpretat ca referindu-se la haremul lui Solomon sau la vreun alt harem; e o simplă declaraţie. ♦ Versetul a determinat multe eforturi pentru a explica semnificaţia numerelor „şaizeci" şi „optzeci", deoarece gânditorii antici şi medievali ataşau numerelor

iar fetele sunt fără de număr.
9 Una este însă porumbița mea, desăvârșita mea,

înțelesuri simbolice (Norris, p. 233). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) pornește în interpretarea sa de la afirmația că există grade diferite ale sfințeniei și devoțiunii, lucru pe care însuși Hristos l-a afirmat când a spus: „În casa Tatălui Meu sunt multe locașuri" (In. 14,2). De asemenea, în pilda talanților, fiecare a primit un număr diferit de talanți. Tot așa, sământa căzută pe pământ a rodit diferit: o parte a dat treizeci, alta șaizeci, alta o sută (*cf.* Mt. 13,8). „Treizeci" reprezintă categoria celor lăudați, din moment ce numărul e obținut din înmulțirea lui trei cu zece. „Șaizeci" este de două ori treizeci, iar „o sută" este numărul perfect, de zece ori „zece". Însă toate aceste categorii reprezintă sufletele credincioșilor, deoarece Hristos le descrie ca fiind un „pământ bun" (Mt. 13,8). Mireasa reprezintă sufletele ajunse la perfecțiune, care îndură viața grea a practicării virtuții doar din dragoste pentru Mire și care aleg să îndeplinească cele cerute de Mire și să sufere toate nedreptățile pentru El. Există suflete aflate mai jos pe scara perfecțiunii, suflete care practică virtutea nu din dragoste pură față de Mire, ci din dorința de a primi răsplata lucrurilor viitoare. Aceste suflete sunt numite în text „regine". Mai există o categorie de suflete, simbolizate prin imaginea „țiitoarelor", care împlinesc poruncile divine doar din teama de iad. Apoi, sunt suflete care trăiesc într-o stare de indiferență, care nu sunt însuflețite nici de dragostea față de Hristos, nici de dorința de răsplată, nici de frica de pedeapsă. Ele sunt schimbătoare, alternând momentele de grijă de sine cu cele de păcat și de pocăință. Textul le descrie ca fiind niște „fete" cărora nu li se știe numărul. Nu numai că sunt foarte multe, dar sunt nevrednice de a fi numărate. ♦ Origen a văzut în „regine" sufletele desăvârșite, în „țiitoare", cele pe calea desăvârșirii, iar în „fete", sufletele aflate la începutul drumului. ♦ Pentru Grigore al Nyssei, „reginele" sunt cei ce slujesc pe Dumnezeu din dragoste, „țiitoarele", din teamă, iar „fetele", credincioșii imperfecți neinteresați de mântuire (*cf.* Pope, p. 569).

6,9 „Una", μία, este în poziție emfatică, accentuând unicitatea iubitei. Pentru Carr (p. 149) traducerea trebuie să fie: „[9a] Unică este ea, porumbița, desăvârșita mea, [9b] unică este pentru mama ei." ♦ Mireasa este superioară tuturor acestor suflete, fiind unică, născută din mama ei, Ierusalimul ceresc, spune Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*). Ea este lăudată de toți: de regine, de țiitoare, de fete, deoarece Îl urmează pe Mire din iubire, nu pentru răsplată sau din teamă. ♦ Pentru Ciprian al Cartaginei (*De unitate ecclesiae catholicae* 4), versetul vorbește despre taina unității Bisericii. După cum Hristos i-a încredințat apostolului Petru conducerea Bisericii, tot așa, după înviere, El a dăruit putere și cinstire egală tuturor apostolilor, pentru a evidenția unitatea lor. În Cântarea Cântărilor, Duhul Sfânt vorbește prin persoana Domnului Iisus despre Biserica Sa unită. Cei care pretind că sunt credincioși trebuie să fie una cu Biserica Sa. ♦ Pentru diferiți comentatori, „porumbița unică" este Biserica universală, unită printr-un singur Domn, o singură credință și un singur botez. Pentru alții, reprezintă umanitatea perfectă a lui Hristos, unicul fiu al Fecioarei Maria. Fetele au fost înțelese ca reprezentând Biserica, iar reginele și țiitoarele ca simbolizând lumea care nu binecuvântează Biserica, însă este nevoită să o laude (*cf.* Pope, p. 571).

singură este la mama ei,
aleasă este pentru cea care a născut-o;
au văzut-o fetele şi o vor ferici,
reginele şi ţiitoarele, şi o vor lăuda.
10 Cine este aceea care răsare ca aurora,
frumoasă ca luna, aleasă ca soarele,
uimitoare ca [oştile] rânduite [de luptă]?
11 Am coborât în grădina nucului ca să văd lăstarii văii,

6,10 „răsare": gr. ἐκκύπτω înseamnă „a se apleca pentru a privi", însă şi „a se ivi, a apărea". TM are „priveşte în jos". ♦ Trebuie remarcată, în descrierea iubitei, gradaţia: „aurora", „luna", „soarele". Spre finalul Cântării întreaga atmosferă este din ce în ce mai încărcată de mirosuri, de lumină, de lichide, dar şi mireasa este din ce în ce mai luminată, mai albă, impecabil îmbrăcată, fără cusur împodobită. Desăvârşirea dragostei şi săvârşirea iubirii sunt descrise prin ceea ce se întâmplă în jurul mirilor, în primul rând, apoi prin ceea ce se întâmplă cu fizionomia şi trupul mirilor. Toate scenele sunt sublimate. Intuim ce se întâmplă cu scena dragostei privind „ca în oglindă, în ghicitură" (1Cor. 13,12). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că cei care adresează întrebarea sunt însoţitorii Mirelui. După ce au aflat de la El despre frumuseţea miresei, acum sunt îndemnaţi să o cunoască mai bine. După ce au văzut-o, ei îşi manifestă admiraţia, plini de încântare. Aici, pe pământ, Biserica, întunecată de trupul muritor, nu-şi poate arăta întreaga lumină. Însă după ce trupul muritor va fi transformat (*cf.* 1Cor. 15,54), întreaga ei lumină va fi văzută în slavă. Prevăzând aceste lucruri, însoţitorii Mirelui nu o aseamănă doar cu aurora, ci şi cu luna şi soarele. Biserica este ca o „lună" care luminează paşii călătorilor şi arată drumul adevărat. De asemenea, ea este precum „aurora", deoarece timpul care va urma venirii lui Hristos sunt zorii zilei viitoare. Osea 6,3 spune că Dumnezeu „se iveşte ca zorile dimineţii şi va veni la noi". Când Ziua Domnului va veni, nu va mai fi nici o strălucire ca a lunii, ci ca a soarelui care îi uimeşte nu doar pe necredincioşi, ci şi pe „fete, ţiitoare şi regine". ♦ Honorius din Autun recunoaşte în verset Biserica în toate perioadele ei de existenţă: „aurora" reprezintă epoca patriarhală, „luna", perioada mozaică, şi „soarele", lumina deplină a evangheliei revelate. Biserica priveşte înainte, asemenea aurorei, peste nori şi întuneric, pentru a străluci în lumina adevărului. Ea este frumoasă ca luna în această viaţă, dar aleasă ca soarele în lumea viitoare. Aplicat vieţii religioase, acest verset descrie diferite grade de strălucire, începătorii făcând primii paşi, ca lumina de dimineaţă, creştinii care înaintează pe calea desăvârşirii fiind ca luna care străluceşte noaptea, în timp ce sfinţii sunt ca soarele în plină zi. Pe de altă parte, „aurora" poate reprezenta umilinţa, „luna", castitatea, iar „soarele", caritatea (*cf.* Pope, p. 574).

6,11 „Acolo îţi voi da sânii mei" nu apare în TM (vezi şi 7,13). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.64-66) afirmă că mireasa, stânjenită de laudele Mirelui, se retrage din modestie, însă este adusă înapoi de către iubitul ei şi rosteşte aceste cuvinte. Versetul vorbeşte despre greutăţile şi ispitele cărora Biserica trebuie să le facă faţă. „Nucul" semnifică amărăciunea

să văd dacă a înflorit via
şi dacă rodiile au dat în floare."
Acolo îţi voi da sânii mei.
12 N-a ştiut sufletul meu: m-a făcut [ca pe] carele lui Aminadab.

7 1 **Întoarce-te, întoarce-te, Sulamito,**

---

necazurilor, iar „valea", ispitele care vin asupra Bisericii. ♦ Cel care „coboară în grădină" este, în opinia lui Honorius din Autun (*Expositio*), Iisus Hristos, care S-a pogorât în Iudeea pentru a vedea „lăstarii văii", adică faptele celor care locuiesc în Ierusalim. Cetatea e comparată cu o vale, deoarece se află aşezată între puterile neamurilor ca între munţi. De asemenea, Hristos S-a pogorât să vadă dacă „via este înflorită", adică dacă sinagoga, numită „Via Domnului", pe care a adus-o din Egipt şi a plantat-o în Iudeea, a rodit prin credinţă.

6,12 Verset unanim considerat a fi cel mai dificil din Cântarea Cântărilor. Cuvintele, cu excepţia ultimului, sunt comune, dar sintaxa derutează (Carr, p. 152). ♦ Keel (p. 226) vede aici o stare de inconştienţă, asemănătoare celei descrise în 5,2. ♦ Norris (p. 243) afirmă că textul nu face nici o referire la vreo persoană pe nume Aminadab şi, poate, nici la vreun car. După părerea sa, referirea LXX şi a Vulgatei la Aminadab este produsul unui efort de a da sens propoziţiei ebraice. ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.64-66) consideră că sufletul este un car condus fie de cai buni, fie de cai răi. Caii sunt virtuţile sufletului, iar cei răi sunt pasiunile trupeşti. Caii buni sunt patru: prudenţa, cumpătarea, tăria morală şi dreptatea, pe când cei răi sunt: mânia, pofta, frica şi nedreptatea. Sufletul, pe calea către cer, se găseşte într-o mare cursă al cărei premiu este Hristos. Caii săi poartă jugul credinţei, sunt legaţi împreună cu lanţul dragostei, frâul dreptăţii şi căpăstrul cumpătării. ♦ Alte interpretări sunt amintite de Pope (p. 592). Unii Părinţi au aplicat acest verset sinagogii, uimită de predicarea evangheliei. Aminadab este Hristos însuşi, care de bunăvoie a devenit om şi parte din poporul Său. Carul este evanghelia. ♦ Traducerea Vulgatei, *quadrigas*, „care cu patru roţi", a permis interpretarea acestui verset ca o referire la cele patru evanghelii şi la cele patru taine principale ale acestora: întruparea, moartea, învierea şi înălţarea lui Hristos.

7,1 Carr (p. 153) propune o împărţire a textului 7,1–8,3 după cum urmează: cei care privesc (participanţii la nuntă) o roagă pe mireasă să participe la dansul festiv. Ea ezită, punând întrebarea: „Ce vedeţi la Sulamita?", la care ceilalţi îi răspund lăudându-i frumuseţea (7,2-6). Iubitul ei, mirele, se alătură lor (7,7-10), iar ea îşi reînnoieşte legământul faţă de el (7,11–8,3). ♦ Numele *Šûlammîth* apare doar aici în Vechiul Testament şi este transliterat de LXX. Au fost date trei interpretări principale ale acestui cuvânt. Prima îl pune în legătură cu rădăcina numelui lui Solomon. A doua îl echivalează cu „sunamita", o femeie din oraşul Sunem. A treia interpretare priveşte cuvântul ca un nume sau ca un epitet al zeiţei Iştar (Pope, p. 596). ♦ Keel (p. 229) propune ideea că atât numele „Sulamita", cât şi „Aminadab" sunt particularităţi ale poeziei de dragoste din Israelul antic, a căror semnificaţie simbolică nu ne mai este accesibilă. ♦ „precum [în]

întoarce-te, întoarce-te şi vom privi la tine.
Ce veţi privi la Sulamita,
care vine [dănţuind] precum [în] horele taberelor?
2 Cât de frumoşi îţi sunt paşii în sandale,

---

horele taberelor": gr. ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. TM are „precum un dans în două cete/tabere". ♦ Termenul χορός poate însemna „cor", „ceată (de cântăreţi)" sau „grup de dansatori", sau dansul în sine, „joc", „horă". Παρεμβολή este folosit în LXX cu sensul de „tabără" militară (detaşament, armată, cantonament) sau civilă (ceată, convoi, de ex. în Gen. 32,2). Explicaţiile sintagmei greceşti sunt foarte variate. „Dansul taberelor" ar putea însemna fie un dans ritual de nuntă (al „taberelor" de nuntaşi), fie o aluzie la un dans al zeiţelor războiului, menţionat în literatura Orientului Apropiat, fie o expresie care desemnează o paradă militară etc. (*cf.* Pope, pp. 601-614). Pentru Carr (p. 155), sensul expresiei este: „De ce vă uitaţi la mine, când sunt atâtea altele prinse în acest dans?" ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*) îndemnul „întoarce-te!" este adresat sinagogii. Vocea predicatorilor o îndeamnă de patru ori în verset să se întoarcă, ceea ce înseamnă întoarcerea de la cele patru boli ale lumii; să se întoarcă de la păcatul trădării la credinţa în Hristos, să se întoarcă prin credinţă, prin iubire, prin păzirea poruncilor sale, prin speranţa în viaţa viitoare, pentru ca ei să se uite la ea, imitând-o. Cele patru îndemnuri pot însemna şi întoarcerea prin intermediul celor patru evanghelii sau a celor patru virtuţi. Întoarcerea evreilor la Hristos, la sfârşitul lumii, va constitui un extraordinar exemplu de viaţă pentru Biserică. ♦ Nicolae al Lyrei (*Postilla*, Kiecker, 100, 102-106) consideră că poporul lui Israel este îndemnat în acest verset să se întoarcă la starea iniţială de perfecţiune şi de credinţă, deoarece, după întoarcerea din robia babiloniană, el s-a aflat mereu sub stăpânire străină. Îndemnul dat de patru ori trimite la cele patru întoarceri ale lui Israel din captivitate: sub conducerea lui Zorobabel, sub cea a lui Ezra, apoi a lui Neemia şi, în cele din urmă, sub conducerea lui Iuda Macabeul, care l-a înfrânt pe Antiochos. ♦ Mireasa seamănă, pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), cu nişte oştiri, datorită curajului ei, hotărârii ei nobile şi armurii războinice pe care o poartă. Totodată, ea este un „cor", deoarece aduce slavă lui Dumnezeu. Corurile sunt formate din soldaţi, atleţii virtuţii care se întorc cântând imnul victoriei.

7,2 „paşii": ebr. *pa'am* desemnează fie „piciorul", fie „pasul de dans" (Carr, p. 156). LXX, prin διαβήματα, redă sensul de mişcare. Vulgata traduce prin *gressus*, „pas, mers". ♦ „fiică a lui Nadab": ebr. *bath-nādhībh* înseamnă „fiică nobilă", „prinţesă", „fiică de prinţ". Vulgata traduce prin *filia principis*, pe când LXX redă prin θύγατερ Ναδαβ, transliterând al doilea termen. ♦ Am tradus cu „unduirile" gr. ῥυθμοί, însemnând şi „măsură", „simetrie", „formă". Textul a ridicat probleme de transfer pentru traducătorul grec. Probabil că traducătorul LXX a încercat să păstreze şi referirea la substantivul ebraic care provine de la rădăcina <u>HMQ</u>, „a îndoi, a curba". Curbura coapsei este asemănată cu lucrătura pietrelor preţioase netezite de mâinile unui mare meşter. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) Nadab sau „prinţul" îl reprezintă pe Duhul Sfânt, mângâietorul sufletelor. Mirele laudă picioarele miresei, deoarece merg pe calea regală, strălucind de frumuseţe în sandalele ei. Theodoret crede că „Nadab" trimite la

fiică a lui Nadab!
Unduirile coapselor tale sunt asemenea unor lănţişoare,
lucrătură a unor mâini de meşter.
3 Buricul tău, cupă turnată,
căreia nu-i lipseşte vinul,
pântecele tău, snop de grâu, încins cu crini.
4 Amândoi sânii tăi, ca doi căpriori, gemenii unei căprioare.

---

fiul lui Aaron, care a murit aducând foc străin în faţa lui Dumnezeu (*cf.* Lev. 10,1). Aceasta înseamnă că mireasa nu mai aduce focul Vechiului Legământ în sanctuarul lui Dumnezeu, ci focul Noului Legământ, al Mirelui (*cf.* Lc. 12,49). „Coapsele" semnifică virtutea practică ce ne susţine în călătoria noastră. ♦ Pentru Apponius (*Expositio* 10.2-4) Nadab este aici principele acestei lumi. „Fiica principelui" este poporul care a stat departe de legea divină, care L-a pierdut pe Dumnezeu ca tată, dar care, prin acceptarea cuvântului propovăduit de apostoli şi de urmaşii lor, a devenit „frumoasă ca desfătarea". „Picioarele" îi reprezintă pe oamenii fără un rang social înalt, umili în faţa celorlalţi, dar care, întorşi de la păcat la adevăr, devin în prezenţa lui Dumnezeu persoanele ce susţin întregul trup în slăbiciunile lui. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,349: descrierea începe cu „picioarele" pentru a se arăta faptul că mireasa va deveni frumoasă pe măsură ce intră în luptă, nu în odihna ce va urma.

7,3 „cupă": Ioan Alexandru (p. 73) arată că, în sculptura egipteană, buricul era asemănat, uneori, cu o cupă. ♦ Sunt de remarcat aici metaforele din lumea agricolă, care sugerează abundenţa. Culoarea auriu-maronie a grâului era culoarea ideală a pielii femeii în pictura egipteană (Keel, p. 235). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) face o comparaţie între acest verset şi textul din Iezechiel 16,1-4, unde se spune că „buricul" Ierusalimului nu a fost tăiat în ziua naşterii lui, iar prin acesta, ca printr-o rădăcină, a adus din Egipt nelegiuirea idolatriei. Pe de altă parte, mireasa nu doar „şi-a tăiat buricul", ci a făcut-o atât de adânc, încât orice urmă de idolatrie a fost îndepărtată, iar buricul a devenit o „cupă turnată" conţinând vinul bucuriei şi al fericirii. ♦ Unii comentatori creştini s-au referit la „cupă" ca simbolizând preoţii Bisericii. Predicatorii sunt asemănaţi unei cupe, deoarece, prin învăţătura lor, oamenii se umplu de vin spiritual. De asemenea, cupa conţine un vin amestecat, fiindcă este plină de taina euharistică a trupului şi sângelui lui Hristos (*cf.* Pope, p. 621). ♦ Pentru unii Părinţi, „pântecele" a reprezentat mulţimea credincioşilor, deoarece semnifică fecunditatea. „Snopul de grâu" simbolizează unitatea Bisericii, formată din multe feluri de oameni, dar legată prin comuniunea botezului şi a euharistiei. Snopul este „încins cu crini", datorită faptelor bune ale sfinţilor (*cf.* Pope, pp. 623-624).

7,4 Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) crede că versetul se referă la izvoarele învăţăturii Bisericii care dăruieşte viziune spirituală şi vedere pătrunzătoare. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*), „cei doi sâni" sunt cele două legi ale iubirii (de Dumnezeu şi de aproapele), „căpriorii" sunt spiritul activ, respectiv contemplativ, iar „căprioara" reprezintă Biserica.

5 Gâtul tău, ca un turn de fildeş,
ochii tăi, ca iazurile din Esebon
la porţile fiicei celor mulţi,
nasul tău, ca turnul Libanului
privind către Damasc.
6 Capul tău pe tine, precum Carmelul şi

7,5 „la porţile fiicei celor mulţi": poate fi o referire poetică la Ierusalim. TM are „la poarta *Bath-Rabbīm*": LXX a tradus toponimul. ♦ S-a mai amintit faptul că „gâtul", folosit metaforic în ebraică, exprimă mândria. Turnurile semnifică, pe de altă parte, siguranţa militară a unei cetăţi. Au fost descoperite astfel de turnuri în care unele părţi erau împodobite cu fildeş. Culoarea şi calitatea materialului dădeau turnului o fascinaţie magică, exact ca şi gâtul femeii iubite (Keel, p. 235). ♦ Heşbonul (Esebonul) era un oraş regal amorit (*cf.* Num. 21,26-34), localizat între Amman şi Nadaba (Pope, p. 625). ♦ Keel (p. 236) spune că existau două bazine cu apă la porţile Heşbonului. Poarta de lângă ele se numea „Fiica celor mulţi", pentru a evoca mulţimea celor care veneau să bea şi să se revigoreze aici. ♦ Carr (p. 159) afirmă că numele Libanului derivă de la o rădăcină însemnând „a fi alb". Culoarea rocilor e posibil să fi dat numele muntelui. ♦ Damascul este departe de Ierusalim şi doar cei mai puternici regi ai Israelului au putut să-şi extindă puterea până aici (Keel, p. 236). ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), înţelegerea sau viziunea sufletelor credincioase seamănă cu nişte lacuri în care se varsă râurile divine ale învăţăturii Scripturii şi predicatorilor. Damascul îl reprezintă, pentru Theodoret, pe Satana şi puterea idolatriei. Însă, după cum spune apostolul Pavel, Satana se transformă în înger de lumină pentru a-i înşela pe credincioşi (*cf.* 2Cor. 11,14), împrăştiind astfel o mireasmă spirituală. De aceea, „nasul" miresei e asemenea unui turn înalt, pentru ca ea să poată evita înşelăciunea diavolului şi să reziste minciunii. ♦ Alte interpretări au aplicat metafora „gâtului" predicatorilor şi preoţilor prin care hrana spirituală ajunge la popor, sau martirilor care au luat asupra lor jugul lui Hristos. „Fildeşul" semnifică puritatea, iar asocierea lui cu un turn ne arată că puritatea stă alături de putere. Alte explicaţii s-au referit la „turn" ca fiind cunoaşterea Scripturii. Aceasta este asemănată turnului, deoarece oamenii atenţi la cuvântul lui Dumnezeu se ridică spiritual în fiecare zi tot mai mult. ♦ „Ochii", asemănaţi lacurilor din Esebon, sunt Părinţii Bisericii, care o îndrumă pe calea dreaptă. Ei sunt numiţi „iazuri" deoarece îi spală pe credincioşi şi îi înviorează cu băutura fântânii mântuirii. Lacurile se găsesc lângă poartă, deoarece nimeni nu poate intra în Biserică decât dacă este „spălat" prin botez şi bea din învăţătura mântuitoare. „Nasul" este un simbol al sfinţilor învăţători ai Bisericii, care ştiu să deosebească mireasma dulce a credinţei adevărate de mirosul urât al ereziei. „Nasul" este „turnul Libanului" deoarece învăţătorii ocupă locul cel mai înalt în Biserică, apărând-o de atacurile duhurilor rele (*cf.* Pope, p. 628).
7,6 „Capul tău pe tine": LXX redă literal textul ebraic: κεφαλή σου ἐπὶ σέ, în timp ce Vulgata omite cuvintele „pe tine" (Pope, p. 629). ♦ Deşi Carmelul nu are decât 552 de metri, modest în comparaţie cu munţii Libanului, totuşi el produce un efect impozant

cosițele capului tău, precum porfira;
un rege înlănțuit între alaiuri.
7 Ce frumoasă [ești], și ce plăcută,
dragoste, în desfătările tale!
8 Această măreție a ta este asemenea palmierului,

---

prin faptul că se ridică abrupt la peste 500 de metri deasupra nivelului mării. Comparația vorbește tot despre „mândria" iubitei. Mai mult, în regiunile din jurul Carmelului se producea porfira (sau purpura). Aceasta era foarte scumpă și era folosită, în vremurile biblice, în scopuri cultice sau regale, *cf.* Exod 25,4; 39,29, Ester 8,15 (Keel, p. 238). Comparația nu sugerează că părul ei era roșu, ci denotă vitalitatea și strălucirea lui. Până acum se spusese despre părul ei că era negru, culoare asociată, în Orientul Apropiat antic, cu vitalitatea. ♦ Carr (p. 160) susține că imaginea descrie părul ei ca o apă curgătoare, imagine comună în poezia de dragoste. ♦ „între alaiuri": gr. ἐν παραδρομαῖς. O altă traducere posibilă ar fi „în galerii". Παραδρομή înseamnă *litt.* „alergare alături de/lângă" sau „trecere prin", de unde folosirea sa cu sensul „coridor", „galerie". În 2Mac. 3,28 termenul desemnează suita regală. Vulgata traduce *in canalibus*, „în canale, conducte". TM are *rahaṯ*: există mai multe rădăcini omografe *RHṮ*, un sens al substantivului ar putea fi „canal, jgheab, adăpătoare", iar altul „șuvițe de păr", „bucle". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) face observația că în 4,1 părul era desfăcut și comparat cu turmele de capre de pe Galaad. Acum el este împletit și de culoare roșie, referindu-se la învățătura Bisericii, transmisă în mod armonios și coerent și împodobită cu sângele lui Hristos. ♦ Alți interpreți s-au referit la cap ca fiind Hristos, „părul" reprezentând mulțimea creștinilor care împodobesc Biserica. „Porfira" a fost văzută ca o profeție a morții Mirelui și a credincioșilor spălați în sângele Lui.

7,8 Palmierul semnifică grația și eleganța, fiind, totodată, un simbol al bucuriei și al celebrării (Carr, p. 161). ♦ „ciorchini": gr. βότρυες, ebr. *'aș^{e}kolōth*, denumesc de obicei strugurii; aici, probabil, se referă la ciorchinii palmierului (Pope, p. 634). ♦ „Măreția" Bisericii a fost văzută de Beda Venerabilul (*Expositio*) ca fiind cinstea faptelor bune, prin care creștinul disprețuiește lucrurile și poftele pământești, ridicându-se la înălțimea celor cerești. Biruitorul într-o întrecere era încoronat cu o ramură de palmier; tot astfel, Biserica stă dreaptă, măreață în luptă și în dragostea ei pentru lucrurile cerești, gândindu-se la premiul pe care îl va primi când se va sfârși bătălia. Palmierul este dur în părțile de jos, însă își arată frumusețea și dulceața faptelor la vârf; astfel, Biserica, sau sufletul credincios, îndură necazuri pe pământ în speranța răsplății prețioase din cer. „Sânii" se referă la învățătorii Bisericii, care acum nu mai dau lapte pentru cei începători, ci, odată ce aceștia au înțeles misterul Întrupării, oferă vinul adevărurilor ascunse ale divinității lui Hristos. ♦ Pentru Grigore cel Mare, după cum palmierul este subțire la rădăcină și se extinde la vârf, așa sufletul începe de la lucrurile mici și se îndreaptă spre ceea ce este măreț, desfășurând întreaga frumusețe a dragostei divine. Pentru alții, „palmierul" a reprezentat crucea lui Hristos, deoarece crește și rodește fructe dulci. Tot așa, crucea lui Hristos ne-a pregătit hrană cerească (*cf.* Pope, pp. 634-635).

şi sânii tăi, asemenea ciorchinilor.
9 Am spus: Mă voi sui în palmier,
mă voi prinde [de ramurile sale] de sus,
sânii tăi îmi vor fi ciorchinii de vie,
şi mireasma nasului tău, ca merele,
10 şi cerul gurii tale, ca vinul cel bun
care curge drept spre iubitul meu,
potrivit pentru buzele şi dinţii mei.
11 Eu sunt a iubitului meu

7,9 „[de ramurile sale] de sus": ebr. *san^{e}sinnīm* este folosit doar aici în VT şi este înrudit cu un cuvânt akkadian care descrie cele mai înalte ramuri ale palmierului (Carr, p. 192). LXX traduce prin τῶν ὕψεων αὐτοῦ, *litt.* „(de) înălţimile sale", iar Vulgata prin *fructus eius*. ♦ „nasul": când TM foloseşte „nasul" în mod figurat, cuvântul semnifică „respiraţia", dar şi „animozitatea" şi chiar „mânia". Aici poate descrie respiraţia produsă de pasiune (Keel, pp. 246-247). Tot el aminteşte de un vers dintr-un cântec de dragoste egiptean, care poate fi tradus astfel: „Respiraţia nasului tău doar / îmi însufleţeşte inima." ♦ Acest verset a determinat apariţia a două interpretări în Biserică. Unii l-au înţeles ca simbolizând crucea făcută din patru tipuri de lemn: cedru, chiparos, măslin şi palmier. Cealaltă explicaţie a fost că Iisus Hristos s-a urcat literalmente în „Pomul" ridicat în pământ, înainte de a fi crucificat pe el. Înţelesul comun rămâne, totuşi, că Iisus a fost răstignit pe cruce în timp ce aceasta era încă întinsă pe pământ. Palmierul, reprezentând crucea, a amintit suferinţele lui Hristos şi, asemenea lui Zaheu, Biserica se urcă în el pentru a-L vedea pe Domnul. De asemenea, palmierul a simbolizat, pentru unii, Pomul vieţii, Hristos, „fructul" său fiind mântuirea. „Sânii" asemănaţi strugurilor care atunci când sunt zdrobiţi produc vinul plăcut, îi simbolizează, pentru Philon al Carpasiei, pe oamenii sfinţi, torturaţi şi zdrobiţi ca strugurii, dar victorioşi şi fericiţi pentru Dumnezeu (*cf.* Pope, p. 637).

7,10 „cerul gurii": *cf.* nota la 2,3. ♦ „vinul cel bun": gr. οἶνος ὁ ἀγαθός; Vulgata traduce superlativ: *uinum optimum.* ♦ „Care curge", πορευόμενος, concordă cu TM, pe când Vulgata traduce prin *dignum dilecto meo*, „potrivit, demn pentru iubitul meu". ♦ „pentru buzele şi dinţii mei": TM are „pentru buzele celor ce dorm". ♦ Pentru Theodoret al Cyrului, versetul se referă la învăţătura creştină, preferată oricărui vin sau oricărei plăceri a vieţii, învăţătură oferită pentru a călăuzi viaţa credincioşilor şi potrivită pentru a fi proclamată în parte, şi ascunsă în parte, „dinţii" fiind cei care o ascund sau o păzesc (*cf.* Pope, p. 642).

7,11 „întoarcerea": LXX şi Vulgata au ἐπιστροφή, respectiv *conuersio*, „întoarcere", acolo unde TM are *t^{e}šûqāh*, „dorinţă, dor, elan", şi apare doar aici şi în Gen. 3,16; 4,7, denotând o puternică dorinţă ce împinge la acţiune. ♦ Pentru Ambrozie (*De Isaac* 8.66-69) a treia afirmare a legăturii dintre Mire şi Mireasă marchează ultimul stadiu al înaintării pe calea iubirii de Dumnezeu, desăvârşirea acesteia. Acest verset descrie

şi întoarcerea sa este pentru mine.
12 Vino, iubitul meu, să ieşim în câmp,
să găzduim în sate.
13 Să ne sculăm în zori [şi să pornim] spre vii,

---

relaţia desăvârşită, în care Mirele se întoarce spre iubita Sa, găsindu-Şi odihna. ♦ Apponius (*Expositio* 11.1-4) consideră că versetul se referă la taina întrupării lui Hristos. Mireasa Îi dăruieşte Mirelui voinţa ei sanctificată, iar „întoarcerea" este coborârea lui Dumnezeu în natura umană.

7,12 Keel (p. 254) remarcă similaritatea imaginii cu cea dintr-un cântec de dragoste egiptean care se termină astfel: „Pentru cel care este iubit / cât de plăcut e a merge pe câmpii." ♦ Ioan Alexandru (p. 76) aminteşte că motivul braţelor iubitei comparate cu un câmp se întâlneşte în literatura ugaritică. ♦ „sate": gr. ἐν κώμαις; ebr. *kᵉphārīm* poate însemna fie „sate", fie „arbuştii de chiparos" (Pope, p. 645). ♦ Ambrozie (*De Isaac* 8.66-69) identifică „satele" cu locul în care Adam a fost exilat din paradis. Mireasa (Biserica) Îl invită pe Mire ca, asemenea unui bun păstor, să-Şi îndrume turma, să-i ridice pe cei căzuţi şi să-i adune pe cei împrăştiaţi. Ea intervine nu pentru binele ei, ci de dragul celor slabi care, ca nişte miei, au nevoie să fie hrăniţi cu lapte. ♦ Apponius (*Expositio* 11.1-4) afirmă că acest verset se referă la vestirea mântuirii către neamuri. Sufletul desăvârşit, unit cu Dumnezeu, Îl îndeamnă ca prin cuvântul ucenicilor Săi să meargă din locul în care Se găseşte, din sinagogă şi de la poporul evreu, în „câmpie", adică la neamurile care nu L-au văzut în trup; să ducă mântuirea şi acolo, pentru ca acestea să devină „sate" zidite prin învăţătura apostolilor, adunări ale adevărului, case pentru Biserici. Când Hristos a fost respins de către propriul popor, S-a întors către „câmpii" şi a locuit „în sate", adică printre oamenii cei mai simpli, în care, prin prezenţa Duhului Sfânt, a răsărit lumina dimineţii. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) Mireasa îşi exprimă dorinţa ca Mirele să se aplece asupra sufletelor sărace şi neînsemnate, descrise prin cuvintele „câmp" şi „sate", care au primit de curând mesajul evangheliei.

7,13 Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) arată că, în acest verset, Mirele merge să-i cerceteze pe cei care se află într-un stadiu spiritual mai avansat, simbolizaţi de „via care a înflorit". Mai mult, El doreşte să vadă dacă „rodiile sunt în floare", adică dacă dragostea a început să crească în anumite suflete. ♦ *Glossa ordinaria*, CCCM 170.22,376: versetul descrie progresul care trebuie să aibă loc într-o viaţă virtuoasă. Problema nu este de a vedea doar dacă via a înflorit, ci dacă florile au devenit suficient de puternice încât să rodească, deoarece adevărata frumuseţe a oamenilor nu stă în a începe să facă lucruri bune, ci în a persevera în aceasta. ♦ „Trezirea" de dimineaţă le-a sugerat unora o referire la învierea lui Hristos, iar vizitarea şi cercetarea viei au fost văzute ca ocrotirea pe care Hristos o asigură Bisericii şi, totodată, verificarea progresului ei. „Noaptea" i-a sugerat lui Honorius întunericul persecutării Bisericii, iar „dimineaţa" a reprezentat timpul în care sinagoga se va întoarce la Hristos, iar Mirele va vizita noile Biserici întemeiate. Pentru alţii, „via" a ilustrat viaţa retrasă, în care dragostea lui Dumnezeu

să vedem dacă a înflorit via,
dacă au ieşit florile,
dacă sunt în floare rodiile;
acolo îţi voi da sânii mei.
14 Mandragorele şi-au dat mireasma
şi la porţile noastre [sunt] toate fructele:
cele noi precum şi cele vechi le-am păstrat pentru tine, iubitul meu.

8 1 De ce nu ţi-a fost dat să fii frăţiorul meu, alăptat la sânii mamei mele?

---

poate spori, până în dimineaţa zilei judecăţii. Atunci, Biserica „îi va da sânii" lui Hristos, înfăţişându-i în glorie veşnică pe învăţătorii Vechiului şi Noului Legământ (*cf.* Pope, p. 647).

7,14 Pornind de la faptul că mandragorele au puterea de a induce somnul asupra omului, Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) consideră că acest verset se referă la mortificarea trupului nostru (*cf.* Col. 3,5), la „adormirea" lumii faţă de păcate. La fel cum cei care gustă din mandragore nu mai simt nimic, tot aşa cei care beau din cupa învăţăturii dumnezeieşti sunt dornici de a-şi „adormi" pasiunile. Însă nu numai mandragorele şi-au dat mireasma, ci toate fructele, deoarece aceia care primesc învăţătura sfântă aduc tot felul de roade. Roadele vechi şi cele noi se referă la Vechiul şi Noul Legământ. ♦ Deoarece mandragora are o rădăcină care seamănă cu un om fără cap, Honorius din Autun (*Expositio*) crede că aceste cuvinte vorbesc despre neamurile păgâne, înzestrate cu raţiune, dar fără Hristos, care este capul credincioşilor. Aşadar, mandragorele reprezintă neamurile aflate departe de Hristos, dar şi departe de Antihrist, capul lor adevărat. „Porţile" Bisericii sunt profeţii şi apostolii, iar „fructele vechi şi noi" reprezintă Vechea şi Noua Lege. ♦ Uzul medical al mandragorei i-a făcut pe Grigore cel Mare şi pe Cassiodor să considere că versetul se referă la sfinţii care nu doar că rodesc fapte bune, ci-i vindecă şi pe alţii prin mireasma plăcută a vieţii lor. Uzul anestezic a sugerat puterea credinţei care i-a însufleţit pe martirii torturaţi. „Porţile" au fost interpretate în multe feluri ca fiind Biserica sau sufletul individual, porţile credinţei, speranţei şi dragostei, porţile Tainelor, ale învăţăturilor Scripturii şi ale sfinţilor, poarta strâmtă şi cea largă, porţile celor cinci simţuri prin care gândurile trec de la trup la suflet (*cf.* Pope, p. 652).

8,1 „De ce nu ţi-a fost dat...": *litt.* „Cine ţi-ar da...". ♦ Pentru Ioan Alexandru (p. 77) acest verset accentuează dragostea curată, dorinţa fetei ca mirele să-i fie aproape, fără a manifesta implicaţii erotice. ♦ „dispreţuit": iubita doreşte să-l sărute în public pe iubitul ei, fără a fi pusă în rândul prostituatelor sau al femeilor uşuratice (*cf.* Proverbe 7,13). Ebr. *būz* tradus prin „a dispreţui" înseamnă mai mult decât atât: redă acea ruinare a statutului social pe care o sufereau prostituatele (Keel, p. 261). ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) porneşte în explicarea acestui verset de la faptul că fratele şi sora împart ceva în comun. Ceea ce împart ei în aceste caz este darul Duhului Sfânt, pe care

Dacă te-aş fi găsit afară, te-aş fi sărutat şi nimeni chiar nu m-ar fi dispreţuit.
2 Te voi cuprinde şi te voi duce în casa mamei mele

---

credinciosul îl primeşte la botez. Pentru a demonstra legătura de frate şi soră dintre El şi om, Hristos, în dragostea Sa, luând natura umană, a dorit să fie hrănit la aceiaşi sâni cu omul. ♦ Pentru Beda Venerabilul (*Expositio*) cei care vorbesc aici sunt credincioşii din Vechiul Testament. Ei doresc să-L vadă pe Hristos întrupat şi să audă cuvintele adresate ucenicilor, adică să vadă lucrurile pe care le-au profeţit devenind realitate în persoana lui Hristos. „Mama" nu se referă la Fecioara Maria, ci la natura umană, mama tuturor. ♦ Honorius din Autun (*Expositio*) vede în acest verset o prefigurare a bucuriei şi a fericirii din viaţa viitoare. Acolo mireasa Îl va vedea pe Hristos ca frate al ei, care a făcut-o soră, moştenitoare împreună cu El a Împărăţiei. Biserica Îl va vedea înlăuntrul slavei pe Fratele ei, pe care L-a văzut doar „afară", în trup uman. Acolo, ea, care a fost aici obiect al dispreţului din partea oamenilor, va fi egală cu îngerii. ♦ Unii au identificat „mama" cu Înţelepciunea veşnică, iar „hrănirea la sânii mamei", ca o experimentare a lucrurilor cereşti prin Vechiul şi Noul Testament. O altă explicaţie a fost că „mama" este Ierusalimul ceresc, iar „sânii" ei reprezintă vinul cel nou pe care Hristos a promis că îl va bea cu noi în Împărăţia cerurilor; această dorinţă este aşadar o rugăciune pentru grăbirea celei de-a doua veniri.

8,2 Ideea ca mireasa să-l aducă pe iubit în casa mamei sale a mai fost întâlnită în 3,1-5. Aici ea doreşte să-l aibă pe iubit fără a renunţa la relaţiile familiale, fără a accepta faptul că iubirea e un risc şi o aventură (Keel, p. 261). ♦ „iatacul celei care m-a născut": TM are t^e*lamm*^{e}*dh*, care pune o problemă de traducere. Verbul *lāmadh* înseamnă „a învăţa", însă forma poate fi atât de persoana a doua sg. masculin, cât şi de persoana a treia sg. feminin. Dacă alegem forma feminină, atunci înţelegem că mama este cea care a învăţat-o „lucrurile tainice ale vieţii", iar iubita doreşte să se întoarcă aici. Dacă alegem forma masculină, interpretarea se modifică: iubita îi cere iubitului să o înveţe tainele iubirii în locul în care ea însăşi a fost zămislită şi născută. LXX traduce τῆς συλλαμβούσης με: verbul συλλαμβάνω înseamnă şi „a zămisli", dar poate însemna şi „a înţelege". Vulgata traduce cu *docebis*, „mă vei învăţa". ♦ Imaginea vinului-sărut este deja folosită în 1,2. Motivul vinului mai apare în 5,1; 7,10. Keel (p. 262) aminteşte de simbolismul erotic al vinului. În arta egipteană, vinul este adesea servit de o femeie atrăgătoare. Aici, vinul este amestecat cu mirodenii, creând un efect şi mai intens. Cititorului îi este stimulată imaginaţia nu doar prin crearea de scene care se pierd uneori într-o ceaţă a mişcărilor greu de intuit ale personajelor principale, ci şi prin pomenirea unor elemente care ne amintesc mirosuri, gusturi, sunete. Imagistica e foarte bogată, însă stimularea tuturor simţurilor prin diverşi termeni-cheie este mult peste orice altă performanţă poetică a vremii. ♦ Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*), „casa mamei" reprezintă Ierusalimul ceresc, unde cei care intră se bucură de libertatea relaţiei cu Mirele. „Vinul cu mirodenii" simbolizează învăţătura plină de harul divin, iar „mustul rodiilor" înseamnă bucurarea de roadele iubirii. ♦ Şi pentru Honorius din Autun (*Expositio*) „casa

şi în iatacul celei care m-a născut,
îţi voi da să bei din vinul cu mirodenii
şi din mustul rodiilor mele.
3 Mâna-i stângă, sub capul meu,
şi dreapta lui mă va cuprinde.
4 Vă pun sub jurământ, fiice ale Ierusalimului,
pe puterile şi pe tăriile câmpului,
ca nu cumva să treziţi şi să stârniţi dragostea până ce nu vrea ea.
5 Cine este aceea care se ridică înălbită,

---

mamei" reprezintă Ierusalimul de sus, iar „iatacul celei care m-a născut" semnifică locul tainic al gloriei firii omeneşti a lui Hristos, pe care o va vedea în slava Tatălui. „Vinul cu mirodenii" şi „mustul rodiilor" simbolizează bucuria unităţii dintre îngeri şi oameni. ♦ O altă interpretare a privit acest verset ca o referire la convertirea iudeilor, prin predicarea Bisericii, şi la întoarcerea lui Hristos în sinagogă, mama Bisericii, unde evreii vor primi învăţăturile Lui. Mireasa Îi va dărui lui Hristos „vin cu mirodenii", vinul puternic al Legii amestecat cu vestirea plăcută a evangheliei. Alţi Părinţi au aplicat versetul sufletului sfânt, „casa mamei" fiind înţelegerea înaltă a Sfintei Scripturi, posibilă prin prezenţa Duhului Sfânt, prin care sufletul s-a născut (*cf.* Pope, p. 660).

8,3 Pentru Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) versetul afirmă siguranţa Miresei care a trecut de judecată şi se bucură de binecuvântările mâinii Lui drepte. ♦ Pentru Honorius din Autun (*Expositio*) „mâna stângă" va fi sub capul Miresei în cer pentru că ea va vedea toată slava lumii sub puterea lui Hristos, capul Ei. De asemenea, „mâna dreaptă o va cuprinde" deoarece ea se va alătura îngerilor şi armoniei sfinţilor, care vor sta de-a dreapta lui Hristos în ziua judecăţii.

8,4 Acest refren apare pentru a treia oară în Cântarea Cântărilor, vezi 2,7 şi 3,5. TM nu are aici expresia tradusă „pe puterile şi pe tăriile câmpului".

8,5 Interpreţii care pledează pentru mai multe surse de inspiraţie consideră ultimele versete ca o serie de unităţi poetice fără legătură între ele, adăugate ulterior de diferiţi redactori sau copişti. Carr (p. 168) consideră că, în ciuda dificultăţilor, există destule legături cu restul cărţii care să confere textului unitate. A treia secţiune a Cântării (3,6 – 5,1) începe cu aceleaşi cuvinte şi se încheie cu consumarea iubirii. După părerea lui Carr, avem de-a face aici cu o enumerare de scurte păreri ale tuturor personajelor din carte: participanţii, fraţii, Solomon, mama, iubitul şi iubita, iar dragostea celor doi este reafirmată şi reîntărită. ♦ Primul stih repetă cuvintele din 3,6a. LXX are în plus λελευκανθισμένη, „albită, înălbită". Iubita a devenit albă, după ce fusese descrisă la începutul Cântării ca înnegrită de soare. După ce va fi petrecut în iatacul regelui, parfumată cu mirodenii, pradă dragostei, pielea i s-a albit. ♦ Nu a fost propusă nici o explicaţie pe deplin satisfăcătoare a acestui verset, însă, după terminaţiile masculine ale textului ebraic, se pare că iubitul se adresează aici iubitei. ♦ „te-a născut": verbul ὠδίνω se referă la naşterea în dureri. ♦ Traducerea Vulgatei, în ultima parte a versetului, este radical diferită: *sub*

sprijinindu-se pe iubitul ei?
[De] sub măr te-am ridicat,
acolo te-a născut mama ta,
acolo te-a născut cea care te-a zămislit.
6 Aşază-mă ca o pecete pe inima ta,

---

arbore malo suscitaui te ibi corrupta est mater tua ibi uiolata est genetrix tua, „te-am ridicat sub un pom rău (sau «sub măr») / acolo a fost sedusă mama ta, acolo a fost pângărită cea care te-a născut". ♦ Theodoret al Cyrului (*Interpretatio*) se opreşte asupra descrierii miresei ca „înălbită", nu „albă". Mirele, în schimb, este alb (5,10) prin natura sa. Totuşi, după ce a fost „înnegrită" (1,6), ea s-a „albit", îmbrăcându-se în strălucirea Mirelui. La fel cum El este lumină, a transformat-o şi pe ea în lumină; mireasa împărtăşeşte de acum natura Lui. Călăuzită de mâna Lui, ea se îndreaptă către cer, sprijinită de credinţa puternică. Theodoret readuce în discuţie compararea mirelui cu un măr în 2,3 şi crede că versetul se referă la regenerarea produsă de botez, prin credinţa în Iisus Hristos. ♦ Honorius din Autun urmează textul Vulgatei. Mama este natura umană care, înainte de cădere, era necoruptă, eternă, dar, o dată coruptă prin lucrarea diavolului, a devenit muritoare. Cea care a născut neamul omenesc este Eva, mama tuturor. Prin amăgirea diavolului ea a fost coruptă, devenind supusă plăcerilor păcătoase, grijilor şi necurăţiei. Hristos a restaurat starea de incoruptibilitate prin învierea Sa din morţi. Iisus Hristos ne-a ridicat de sub pomul crucii unde zăceam morţi din pricina blestemului căderii; prin moartea Sa am trecut de la moarte la viaţă. ♦ Pope (p. 665) arată alte interpretări ale acestui verset. Unii au atribuit cuvintele de început sinagogii, uimită de ridicarea Bisericii dintre neamuri. De asemenea, urcarea din pustie a fost aplicată ascensiunii sufletului sfânt din exilul acestei lumi spre bucuria cerească a contemplaţiei spirituale. Mireasa este „înălbită" prin apa botezului, fiind vrednică de a împărtăşi strălucirea Mirelui.

8,6 În Orient, pecetea sau amuleta erau purtate pentru a apăra de ghinion, de boală şi pentru a creşte vitalitatea purtătorului (Keel, p. 272). Tânăra mireasă cere să fie aşezată în inimă, dar nu numai; un semn al dragostei să fie aşezat şi pe mână, la vedere, pentru ca iubirea să fie făcută publică şi astfel nici unul dintre miri să nu mai fie curtat de altcineva. Astfel se poate explica cealaltă jumătate a versetului, care vorbeşte despre gelozie. ♦ Contextul sugerează faptul că iubita doreşte să-şi „imprime" dragostea adânc şi, în acelaşi timp, vizibil, asupra iubitului ei (Carr, p. 169). ♦ Irezistibilitatea dragostei este sugerată de comparaţia cu moartea. Pentru Carr (p. 170), „gelozia" nu trebuie înţeleasă în sens negativ, ci ca o afirmare a apartenenţei iubitului. ♦ „flăcările ei": TM are *şalᵉhebhethᵉyāh*: unii interpretează ca „flacăra lui *YHWH*", afirmând că *yāh* este forma prescurtată a tetragramei *YHWH*. Pope (p. 671) nu este de acord, spunând că această interpretare nu aduce dovezi convingătoare. ♦ Pentru Honorius din Autun, versetul exprimă dorinţa Mirelui ca mireasa să devină asemenea Lui şi să preia exemplul Lui de trăire. „Pecetea" e natura umană a lui Hristos, care poartă imaginea divinităţii Sale. Persoana purtând pecetea lui Hristos asupra sa trăieşte cum a trăit Iisus. Aceste suflete ard înlăuntru de iubire, iar în afară strălucesc prin fapte bune. ♦ Pentru Augustin,

ca o pecete pe braţul tău,
căci puternică precum moartea este dragostea,
aspră ca lăcaşul morţilor, gelozia.
Săgeţile ei sunt săgeţi de foc, flăcările ei.
7 Multă apă nu va putea să stingă dragostea
şi râurile nu o vor îneca;
chiar de-şi va da omul tot avutul său pentru dragoste,
cu mult dispreţ va fi dispreţuit.
8 Avem o soră micuţă şi încă nu are sâni:

---

dragostea e virtutea care nu poate fi înfrântă de nici un necaz, de nici o ispită. Aşa cum nimeni nu se poate împotrivi morţii, lumea nu poate face nimic împotriva dragostei. Însă asemănarea cu moartea are şi o altă semnificaţie. Dacă moartea reprezintă apogeul distrugerii, dragostea este apogeul lucrării de mântuire. Prin dragoste, mulţi au murit faţă de lume, cu scopul de a trăi pentru Dumnezeu.

8,7 Keel (p. 276), care crede că versetul 6e se referă la flăcările lui *YHWH*, consideră că expresia „multe ape" sau „ape puternice" reprezintă apele de suprafaţă, controlabile, opuse celor ale haosului din Ps. 76,19, Is. 17,13; „râurile" nu se referă la Nil sau la Eufrat, ci la râurile lumii subpământene (*cf.* Ps. 23,2; 92,3), care ameninţă tărâmul vieţii. ♦ „tot avutul său", gr. τὸν πάντα βίον αὐτοῦ: βίος înseamnă „viaţă", dar şi tot ce e necesar pentru întreţinerea vieţii.

8,8 Pentru mulţi comentatori, Cântarea Cântărilor se încheie la 8,7. Dar pentru cei care cred că ultimele versete fac parte din această carte se ridică probleme dificile. Mulţi dintre termenii din ultima secţiune se regăsesc frecvent în Vechiul Testament, însă unele cuvinte apar pentru prima dată în această parte a cărţii. Unii consideră că versetele 8-10 constituie o unitate de sine stătătoare. Divergenţele continuă şi în ce priveşte identificarea vorbitorului sau a numărului femeilor prezente în scena descrisă în fragment. Unii cred că aici iubita vorbeşte despre sora ei mai mică. Alţii identifică vorbitorii cu fraţii din 1,6. Alţi autori cred că cei ce vorbesc sunt participanţii la nuntă, prietenii sau fraţii, care se adresează surorii lor, miresei. Nici una dintre variante nu se bucură de o aprobare unanimă. Totuşi, cea mai probabilă pare să fie identificarea vorbitorilor cu fraţii care-şi îndreaptă atenţia spre eroina cărţii (Carr, p. 172). ♦ Ioan Alexandru (p. 79) vorbeşte despre grija pe care fraţii mai mari trebuia să o manifeste faţă de sora lor mai mică, mai ales dacă tatăl nu mai trăia. Trebuia ca ei să-i ocrotească fecioria şi să o apere de toate ispitele. ♦ Expresia „ziua în care se va grăi despre ea" înseamnă „ziua în care va fi cerută în căsătorie". ♦ Părinţii Bisericii nu au căzut de acord în privinţa identităţii vorbitorului din acest verset. După indicaţiile sumare din codicii *Alexandrinus* şi *Sinaiticus*, cel care vorbeşte în această secţiune (vv. 5c-9b) este mirele. Părinţii greci au atribuit aceste cuvinte miresei, iar cei latini mirelui. Ambrozie a considerat că fiicele Ierusalimului vorbesc, pe când Theodoret i-a văzut în acest verset pe sfinţii Vechiului Testament. Descrierea surorii mai mici ca fiind „fără sâni" a fost aplicată imaturităţii

ce vom face pentru surioara noastră
în ziua în care se va grăi despre ea?
9 Dacă este zid, vom zidi pe ea întăritură de argint,
iar dacă este uşă, vom sculpta pentru ea scândură de cedru.
10 Eu [sunt] zid şi sânii mei, ca nişte turnuri,
eu am fost în ochii lui ca una care a găsit pacea.

Bisericii sau a sufletului. „Sora cea mică" a fost interpretată şi ca Biserica neamurilor, la începuturile ei slabe, sau sinagoga, sora rămasă mai mică faţă de Biserică. După o altă interpretare ea îl reprezintă pe credinciosul începător care trebuie hrănit cu laptele credinţei (Pope, p. 679).

8,9 Keel (p. 278) afirmă că majoritatea comentatorilor a fost de acord că „zidul" semnifică mândria şi puterea de rezistenţă a fetei care este peţită. „Întăritura de argint" era un zid adiţional construit din materiale preţioase, care semnifică tot o întărire a zidului şi o înfrumuseţare a acestuia. Pe de altă parte, „uşa" are o funcţie simbolică dublă, de deschidere şi de închidere. Primul sens ar semnifica dorinţa fetei de a se lăsa cucerită şi de a-l cuceri pe iubitul ei, al doilea sens ar trimite către intenţia ei de a prelungi jocul iubirii. Carr (p. 172) afirmă că cele două conjuncţii „dacă" nu sunt în opoziţie, ci funcţionează într-un paralelism apozitiv. Ambele imagini accentuează puterea de atracţie şi inaccesibilitatea fetei. De partea acestei opinii este şi Keel. El arată că textul ebraic nu vorbeşte despre o uşă deschisă: ebr. *deleth* desemnează chiar batantul care închide spaţiul intrării conturat de toc şi praguri. Aşadar această uşă are aceeaşi funcţie ca şi zidul: închide, păzeşte, mediază între afară şi interior. Tema uşii care se închide şi se deschide apare în In. 10, unde Hristos se defineşte pe Sine ca Uşa prin care se intră în staulul adevărat. ♦ Pope (p. 683) arată că interpreţii creştini timpurii au luat aceste două afirmaţii ca sinonime, nu antitetice. Mireasa lui Hristos este atât „zid", cât şi „uşă". Ambrozie scrie că Biserica definită ca zid are douăsprezece porţi apostolice, prin care popoarele au acces la Hristos. „Scândura/batantul de cedru" are rolul de a respinge ereziile. Aşa cum o uşă se deschide şi se închide, membrii Bisericii trebuie să ştie când să vorbească şi când să tacă. Dacă zidul simbolizează durabilitatea şi puterea, uşa reprezintă docilitatea şi ascultarea.

8,10 Pentru Carr (p. 172) cea care vorbeşte aici este iubita; aceeaşi indicaţie şi în codici. Prin imaginea folosită, ea îşi proclamă maturitatea şi faptul că e gata pentru a intra într-o relaţie de dragoste şi în căsnicie. ♦ Pentru Beda Venerabilul, aceste cuvinte exprimă siguranţa miresei, a Bisericii, clădită din „pietre vii" (1Pt. 2,5), unificată prin legătura dragostei, ridicată pe o temelie sigură, de pe care nu poate fi îndepărtată de nici un atac al ereziei. ♦ Comentatorii creştini au înţeles versetul ca o referire la temelia sigură, clădită pe stâncă, a Bisericii sau a sufletului. „Sânii sunt ca nişte turnuri" deoarece ea îi poate hrăni pe ceilalţi cu hrană spirituală şi-i poate apăra. „Zidul" Bisericii a fost văzut, de asemenea, ca firea omenească a lui Hristos, iar „sânii" sunt un simbol al apostolilor, propovăduitori ai învăţăturilor care au devenit armele creştinilor în lupta împotriva ereziilor (Pope, p. 686). ♦ Cetatea întărită e un alt simbol al virginităţii.

11 O vie a fost a lui Solomon în Beelamon;
a dat via lui păzitorilor,
fiecare să aducă pentru rodul ei o mie de arginţi.
12 Via mea este a mea, înaintea mea,
mia să fie a ta, Solomon, şi două sute,
ale celor care păzesc rodul ei.
13 Cel ce şezi în grădini,

8,11 Spre deosebire de LXX, Vulgata traduce numele lui Solomon ca şi cum ar fi un nume comun, *pacificus*, „paşnicul, iubitorul de pace". La fel, numele Beelamon, loc care nu a putut fi identificat, aparţinând aceleiaşi geografii ireale, a fost tradus în latină după semnificaţia celor două substantive din care este compus, „Domn al unei mulţimi", de aceea, Vulgata are *in ea quae habet populos*, „în cea care are popoare". ♦ Beda Venerabilul consideră că „via" se referă la Biserică, pe care Hristos a încredinţat-o păzitorilor. Aceştia sunt profeţii, apostolii şi urmaşii lor de-a lungul timpului din fruntea Bisericii. De asemenea, păzitorii sunt armatele cereşti care apără Biserica de cei care vor să-i facă rău. „Mia de arginţi" semnifică toate lucrurile la care sufletul desăvârşit renunţă pentru Hristos. ♦ „Mia de arginţi" a mai fost interpretată ca plinătatea mântuitoare a Legii lui Dumnezeu sau ca răsplata dată de Dumnezeu credincioşilor (Pope, p. 690). ♦ Expresia „fiecare să aducă pentru rodul ei o mie de arginţi" poate fi considerată un proverb. Via este atât de bună, rodul îi este atât de valoros, încât *oricine* ar plăti mii de arginţi pentru rodul ei. Rodul viţei reprezintă ceea ce doreşte orice bărbat din partea iubitei sale, dragostea, intimitatea, împărtăşirea vieţii lăuntrice. ♦ „fiecare": ἀνήρ are funcţia şi sensul ebraicului *'îş* în context, adică poate fi tradus şi „fiecare om", „oricine".
8,12 Pentru Beda Venerabilul, acest verset vorbeşte despre răsplata pe care o vor primi cei ce şi-au dăruit săracilor averile. Răsplata le va întrece cu mult aşteptările sau speranţele (*cf.* 1Cor. 2,9). ♦ Viţa de vie este un simbol al vieţii lăuntrice, vezi In. 15. Atât timp cât o fecioară se află încă în casa părinţilor ei, autoritatea asupra ei, dacă părinţii nu o puteau exercita, aparţinea, până la nuntă, fraţilor. Această frază ne dă de înţeles că nunta s-a săvârşit. Viţa de vie, viaţa privată, lăuntrică, chiar zestrea ei, posesiunile materiale care i se cuvin de drept, nu mai sunt în mâna fraţilor ei, ci în proprietatea ei. Acum, când via îi aparţine, ea dăruieşte preţul rodului în primul rând lui „Solomon", altfel spus, câştigul din această vie este al mirelui. El are „miile", „sutele" fiind ale celor care acum au devenit păzitorii rodului. Cine sunt păzitorii (aceştia apar şi în versetul 11)? Exegeza patristică oferă diverse variante: profeţii, învăţătorii, apostolii etc.
8,13 „Cel ce şezi": în ebraică, forma *yōşebheth* este de feminin singular. LXX are masculinul: ὁ καθήμενος. Vulgata redă femininul: *quae habitas*. ♦ Pentru Ambrozie, Cel ce stă în grădini este Hristos, iar prietenii Săi sunt arhanghelii şi puterile cereşti. Pentru ca oamenii să poată sta împreună cu Hristos, trebuie să fie plini de florile virtuţii, de dulceaţa harului, pentru ca ei să audă astfel glasul Domnului lor. ♦ Theodoret a văzut aici dorinţa nestăvilită a miresei de a auzi vocea Mirelui spunând, la venirea Sa: „Veniţi, binecuvântaţii Tatălui meu, moşteniţi Împărăţia pe care am pregătit-o pentru voi." Alţii

prietenii iau aminte la glasul tău: fă-mi-l auzit!
14 Fugi, iubitul meu, și fă-te asemenea unei căprioare,
ori asemenea unui pui de cerb pe munții de miresme.

---

au considerat că „grădina" se referă la Sfânta Scriptură. Unii au împărțit Scriptura în patru „grădini", după cele patru sensuri ale sale: literal, moral, alegoric și anagogic (*cf.* Pope, p. 697).

8,14 Versetul i-a pus în dificultate pe comentatorii creștini, care au încercat să dea o explicație dorinței miresei care, deși a tânjit atât de mult după iubitul ei, acum îl îndeamnă să fugă. Unii au considerat că Biserica Îl roagă aici pe Hristos să „fugă" din firea Sa omenească, pentru a-L înțelege mai adânc prin dumnezeirea Sa. Alții au interpretat textul ca o cerere din partea umanității: Iisus Hristos să fugă din inimile păcătoase la Biserica Sa devotată (*cf.* Pope, p. 701). ♦ Ambrozie a afirmat că Iisus Hristos fuge de la cei slabi și care nu pot răbda persecuțiile, la „munții de miresme", care-i simbolizează pe cei sfinți. Înălțimile, muntele ca metaforă a sfințeniei, reprezintă locuri comune ale exegezei patristice.

INDICI

Indice de termeni

Indicele cuprinde o parte din termenii greceşti analizaţi în notele de subsol din acest volum. Referinţele din paranteze sunt aşadar la note; abrevierea „*cf.*" trimite la un alt cuvânt din familia respectivă. Au fost selectaţi termenii folosiţi mai des în traducere, precum şi cei care pot pune probleme de interpretare. Pentru o imagine lărgită asupra lexicului LXX, a se vedea şi indicii la primele trei volume ale prezentei ediţii.

ᾅδης – sălaşul morţilor, (mai târziu) iad (Ps. 6,6; Prov. 1,12)
ἅγιος – sfânt (Ps. 4,4; 59,8; 98)
αἴσθεσις – discernământ, simţământ (Prov. 1,4; 10,14)
αἰών – veac, veşnicie (Ps. 65,7; 89,8; Ecl. 3,11)
αἰώνιος – veşnic (Ps. 23,7)
ἀνίστημι – a se ridica, a se scula (Ps. 1,5; 9,20)
ἀσεβής – nelegiuit (Ps. 1,1; 25,5)
διάβολος – învinuitor, calomniator (Ps. 108,6; *cf.* Prov. 6,24)
δικαίωμα – îndreptare, rânduială (Ps. 18,9)
δόξα – slavă (Ps. 3,4; 7,6; 20,6; 29,13)
ἔκστασις – spaimă, uluire (*litt.* ieşire din sine, Ps. 30,1.23; 67,28; 115,2)
ἔλεος – milă (Ps. 5,8; 24,10)
ἐξομολόγησις – aducere de laudă/mulţumire, mărturie (Ps. 6,6; 95,6)
ἐξομολογοῦμαι – a aduce laudă/mulţumire/mărturie (Ps. 6,6; 17,50; 29,13; 99,4; 117,1)
εὐδοκία – plăcere, desfătare (Ps. 18,15)
εὐχή – făgăduinţă, rugăciune (Ps. 60,6)
θεός – Dumnezeu, zeu (Ps.44,7-8)
καιρός – moment potrivit, vreme cuvenită (Ps. 20,10; 30,16; 74,3; 101,14; Ecl. 3,1-8; 9,12)
κέρας – putere (*litt.* corn, Ps. 74,5; 88,18; 131,17)
κρίμα – judecată, hotărâre (Ps. 18,10; 36,6)
κύριος – domn (Domnul), stăpân (Ps. 8,2)
λόγος – cuvânt (Ps. 21,2; 32,6; Ecl. 8,1)
λοιμός – ciumă, ucigaş, ciumat (Ps. 1,1; Prov. 19,19.25; 21,24; 22,10)
λύτρωσις – răscumpărare (Ps. 48,9; 76,16; 110,9)
λυτρωτής – răscumpărător (Ps. 18,15)
μαρτυρία – mărturie (Ps. 18,8; 24,10; 92,5)
ματαιότης – deşertăciune (Ps. 23,4; 38,6; 61,10; Ecl. 1,2)

νόμος – lege, învăţătură (Ps. 18,8; 77,1; Prov. 1,8)
ὅσιος – sfânt, pios, credincios (Ps. 4,4; 17,26; 42,1; 85,2)
παιδεία – educaţie, bună creştere; pedeapsă (Ps. 118,66; Prov. 3,11-12)
παιδεύω – a învăţa, a educa, a creşte (Ps. 93,10)
παραβολή – pildă, proverb (Ps. 77,2; Prov. 1,1; Ecl. 1,17)
πνεῦμα – suflare, duh, vânt (Ps. 32,6; 50,14; 103,4.30; 118,131; Prov. 15,4; Ecl. 1,14; 2,11; 3,19; 5,15)
πρόσταγμα – poruncă (Ps. 2,7)
ῥῆμα – lucru, cuvânt (Ps. 55,11; Ecl. 1,1; 8,1.5)
σάββατον – sabat (Ps. 23,1; 47,1; 91,1)
σοφία – înţelepciune (Prov. 1,2; 20,29)
συκοφάντης – denunţător, defăimător (Ps. 71,4; *cf.* Prov. 14,31; 22,16; Ecl. 4,1)
σύνεσις – înţelegere, pricepere (Ps. 31,1)
συνίημι – a înţelege, a pricepe (Ps. 32,15)
φρόνησις – chibzuinţă (Prov. 1,2)
χάρις – har, bunăvoinţă (Ps. 44,3; Prov. 17,8; 22,1; 30,7; 25,10a)
χριστός – uns (Ps. 2,2; 19,7; 104,15)
χρόνος – timp (Ecl. 3,1-8; 9,12)
ψυχή – suflet, viaţă (Ps. 16,9; 53,5; 77,18)

Indice de nume proprii*

* În paranteze sunt transliterate numele corespondente din TM.

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

R

S

T

V

Z

BIBLIOGRAFIE

Sigle şi abrevieri bibliografice

AB	*The Anchor Bible*, 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*
APOT	Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament
BA	*La Bible d'Alexandrie*, 1986-, Paris
BJ	*La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris
CSEL	*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*
Ep.	*Epistulae*
LEH	Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G.; Scott, R.; Jones, H.S., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	Codex Alexandrinus (A)
LXX-B	Codex Vaticanus (B)
LXX-S	Codex Sinaiticus (S)
LXX-L	LXX *recensio Luciani*
LXX-O	LXX *recensio Origenis*
OBO	*Orbis Biblicus et Orientalis*
NRSV	*New Revised Standard Version*, 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă [ed. J.-P. Migne]
PL	Patrologia latină [ed. J.-P. Migne]
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	*Sources chrétiennes*
Serm.	*Sermones*
TM	Textul Masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris.
VL	*Vetus Latina*
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [*Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, 1983, Stuttgart]

Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod*, 2002, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.

***, *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...), 1914, ediția Sfântului Sinod, București.

***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iași, 1988-.

***, *Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

***, *Septuaginta 3. 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei*, 2005, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.

Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.

Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.

Harl, M.; Dorival, G., Munnich O. (ed.), 1986-, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.

Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.

Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.

Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.

Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Lucrări şi studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.

Amphoux, C.B.; Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.

Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.

Bădiliţă, C.; Bădiliţă, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.

Bădiliţă, C., 2004, „Septuaginta în limba română", in *România literară*, nr. 10-11.

Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.

Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.

Benoit, P., 1951, „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie I*, Paris, pp. 13-28.

Bogaert, P.M., 1985, „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives", in *Revue de Théologie de Louvain* 16, pp. 174-200.

Botte, B.; Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., 1966, „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708.

Broşteanu, M., 2005, *Numele lui Dumnezeu în Coran şi în Biblie*, Polirom, Iaşi.

Carbone, S.P.; Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Colceriu, Şt., 2003, „O nouă traducere a Bibliei", in *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, pp. 68-70.

Conybeare, F.C.; George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers, Peabody.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1998², *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M.; Dorival, G.; Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hatch, E.; Redpath, H.A., 1975, *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897).

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Pre-history and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: Origins, Recensions and Interpretations*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann, R. şi Schlosser, J. (eds.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California.

Lust, J.; Eynickel, E.; Hauspie, K., 2003^2, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.

Morrish, G., 1987, *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids Michigan (ed. I: 1887).

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden, Thomas C. (ed.), 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament"*, vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Peters, Francis E., *Termenii filozofiei greceşti*, trad. Dragan Stoianovici, Bucureşti, 1993.

Pietersma, A.; Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert, Cl. (ed.), *Bible de tous les temps I, Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B.; Ottley, R.R., 1900 (retipărită la New York în 1968), *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in *Bulletin of the IOSCS IX*, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research*, Ierusalim.

Trebolle Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.

Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi* 1, pp. 39-54.

Walters, P., 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

Bibliografie la Psalmi

„Să pui ordine în nemăsuratul arhipelag al bibliografiei dedicate Psalmilor de-a lungul secolelor e o întreprindere aproape disperată" – spune cunoscutul biblist Gianfranco Ravasi, numind Psaltirea un „microcosmos bibliografic"[1]. Aşadar, vom da mai jos doar câteva lucrări fundamentale şi pe acelea pe care le-am folosit în mod direct în prezentul volum.

Pentru operele Părinţilor Bisericii, a se vedea „Introducerea" la Psalmi, subcap. „Comentarii patristice".

Biblii

A New English Translation of the Septuagint, Psalms, 2000, translated by Albert Pietersma, Oxford University Press.

Anchor Bible, Psalms, I, II, III, 1965, 1968, 1970, introduction, translation and notes by Mitchell Dahood, S.J., New York [= AB].

Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, 1938, traducere din textele originale de Gala Galaction şi Vasile Radu, Ed. Fundaţiilor Regale, Bucureşti.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, 1977, ed. Elliger, K. et Rudolph, W., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart [= TM].

Biblia lui Şerban Cantacuzino, 1688, Bucureşti.

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, 1923, Societatea Biblică (Britanică).

Biblia sau Sfânta Scriptură, 1988, tipărită sub îndrumarea Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti.

Biblia sau Sfânta Scriptură, 2001, ediţie jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, tipărită cu binecuvântarea şi prefaţa Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti [= Anania].

Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Noao, 1795, Blaj, ed. Jubiliară, Roma, 2000.

1. „É un'impresa quasi disperata mettere ordine nello sterminato arcipelago della bibliografia dedicata nei secoli ai Salmi", G. Ravasi, I, p. 40, Introduzione generale, 15: *Il Salterio, un microcosmo biografico*.

I Salmi, 1990³, versione, introduzione, note di Angelo Lancellotti, col. Nuovissima Versione della Bibbia dai testi originali, vol. 18, Edizioni Paoline [= Lancellotti].

Il Salterio della Tradizione, Versione del Salterio greco dei LXX, 1983, a cura di Luciana Mortari della Comunità di Monteveglio, Piero Gribaudi Editore, Torino [= Mortari].

La Bible chrétienne, 2001, vol. V: *Le Psautier et textes en parallèle*, trad. et comm. Mère Élisabeth de Solms, ed. Anne Sigier (Québec).

La Bible de Jérusalem, 1986, nouvelle édition entièrement revue et augmentée, Cerf, Paris [= BJ].

La Bible du Peuple de Dieu, 1972, ed. Le Centurion/ Le Cerf, Paris, vol. 2.

La Bible, 1974, traduite et présentée par André Chouraqui, Desclée de Brouwer [= BCh].

La Bible, traduction œcuménique, 1988, éd. réservée à l'Association œcuménique pour la recherche biblique, Éd. du Cerf – Société Biblique Française [= TOB].

La Sacra Bibbia, 1997, traduzione della Conferenza Episcopale Italiana [= CEI].

Noua Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio, 1979, Libreria Editrice Vaticana [= Vulg.].

Psalmii, 1993, col. „Biblioteca Scripturii", XI, Arhiepiscopia Romano-Catolică București.

Septuaginta, 1935, ed. Alfred Rahlfs, editio minor, Stuttgart [= LXX/Rahlfs].

The Holy Bible, 1769, King James' Version [= KJV].

The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition, 1973, Collins, New York-Glasgow-London-Toronto-Sydney-Auckland [= RSV].

The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, 1851, with an English translation by L. Lee Brenton; ed. Baxter, I.S., Londra; retipărit Zondervan, Grand Rapids Michigan, 1980 [= Brenton].

Dicționare

A Patristic Greek Lexicon, 1961, edited by G.W.H. Lampe, D.D., Oxford University Press [= Lampe].

Bauer, Walter, 1971, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin-New York.

Brown, F.; Driver, S.R.; Briggs, C.A., 1987, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* based on the Thesaurus and Lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, Oxford University Press [= BDB].

Chadwick, J., 1996, *Lexicographica Graeca. Contributions to the Lexicography of Ancient Greek*, Clarendon Press, Oxford.

Dictionnaire de la Bible, 1901, publié par F. Vigouroux avec une équipe de collaborateurs, ed. Letouzey et Ané, Paris.

Dictionnaire de la Bible, 1966-, supplément commencé par Pirot, L. et Robert, A. et continué sous la direction de Henri Cazelles et André Feuillet, ed. Letouzey et Ané, Paris – mai ales art. „Psaumes", E. Lipinski, É. Beaucamp, I. Saint-Arnaud, 48, 1973 [= SDB].

Liddel H.G.; Scott R.; Jones, R.S.; Mc. Kenzie R., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford [= LSJ].

Lust, Johann; Eynikel, Erik; Hauspie, Katrin, 2003, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, revised edition, Deutsche Bibel Gesellschaft, Stuttgart [= LEH].

McKenzie, John L., 1965, *Dictionary of the Bible*, Collier Macmillan Publishers, London-New York.

The Catholic Encyclopedia On Line, www.newadvent.org.

The Interpreter's Dictionary of the Bible – An Illustrated Encyclopedia, 1990, editor Buttrick, G.A., Abingdon Press, Nashville, USA.

Vocabulaire de Théologie biblique, 1988, publié sous la direction de Xavier Léon--Dufour, Cerf, Paris [= VTB].

Volume şi studii

Alonso-Schökel, L., 1982, *Trenta salmi: poesia e preghiera*, ed. Dehoniane, Bologna (titlul original: *Treina Salmos: poesia y oración*).

Athanasiades, Georges, 1980, „Les psaumes – des mots pour la prière", in *Les Échos de Saint-Maurice* 4, tome 10, nouvelles série, pp. 213-229.

Auneau, J. (ed.), 1990, *Les Psaumes et les autres Écrits*, Petite Bibliothèque des Sciences Bibliques, Desclée, Paris.

Bădiliţă, C., 2003², Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, traducere şi comentarii, Polirom, Iaşi.

Bădiliţă, C., 2005, *Evanghelii apocrife*, ed. a patra, Polirom, Iaşi.

Băltăceanu, M.F., 2004, *„...Verborum Mysterium". Reflecţii asupra limbajului genurilor literare în Biblie*, ed. Adam, Bucureşti.

Beaucamp, Évode, 1985, *Israël en prière. Des Psaumes au Notre Père*, Cerf, Paris.

Beaucamp, Évode, 1976-1979, *Le Psautier*, Gabalda, Paris.

Bons, E., 2003, „Le Psaume 7 dans la version de la LXX", in *Revue des Sciences Religieuses*, Fac. de Théologie Catholique de Strasbourg, nr. 4/oct., dir. Marie-Anne Vannier (de altfel, întreg numărul e consacrat psalmilor).

Collin, Matthieu, 1995, „Le Livre des Psaumes", in *Cahiers Évangile* 92.

Coppa, G., 1993, *Origene-Gerolamo, 74 Omelie sul libro dei Salmi*, ed. Paoline, Milano.

Devreesse, R., 1928, *Chaîne exégétique grecque*, in DBS, tome 1.

Devreesse, R., 1970, *Les anciens commentateurs grecs des Psaumes*, in *Studia Theologica* 264, Vatican.

Gélin, Albert, 1962², *Les Pauvres de Yahvé*, Cerf, Paris, série „Témoins de Dieu".

Gerstenberger, E.S., 1988, *Psalms. With an Introduction to Cultic Poetry*, vol. 1-2, Eerdmans.

Gourgues, Michel, 1978, „Les Psaumes et Jésus", in *Cahiers Évangile* 95.

Gunkel, H., 1926, *Die Psalmen*, Göttingen.

Gunkel, H., 1933, 1985⁴, *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels*, Göttingen.

Harl, M., 1972, *La chaîne palestinienne sur le Ps. 118*, SC 189-190, Paris.

Harl, M.; Dorival, G.; Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hélénistique au christianisme ancien*, Paris.

Harrington, W.,1971, *Nouvelle introduction à la Bible*, Seuil.

Jacquet, L., 1975-1979, *Les Psaumes et le coeur de l'homme*, étude textuelle littéraire et doctrinale, Gembloux.

Jakobson, Roman, 1960, „Linguistics and Poetics", in T. Sebeok (ed.), *Style in Language*, pp. 350-377 [358], Cambridge MA, MIT Press.

Kimhi (= Qimhi), David, 1991, *Commento ai Salmi*, a cura di Luigi Cattani, 3 vol., Città Nuova, col. Tradizione d'Israele.

Mannati, M., 1975, „Pour prier avec les Psaumes", in *Cahiers Évangile* 13.

Munnich, O., 1982, *Étude lexicographique du Psautier des LXX*, thèse de 3e cycle dactilographiée, Paris.

Nesmy, Dom Jean-Claude, 1983, *I Padri Commentano il Salterio della Tradizione*, edizione italiana riveduta sugli originali da Paolo Pinelli e Luisa Volpi della Communità di Monteveglio, Piero Gribaldi editore, 1983. (Titlul original : *La Tradition médite le Psautier Chrétien*, Pierre Téqui, Paris.) Acestei lucrări îi datorăm în mare parte selecţia fragmentelor din comentariile patristice şi uneori parafrazarea lor.

Peri, V., 1980, *Omelie origeniane sui Salmi. Contributo all'identificazione del testo latino*, coll. Studi e Testi, 289, Vatican.

Prévost, Jean-Pierre, 1990, „Petit dictionnaire des Psaumes", in *Cahiers Évangile*, nr. 71.

Quesnel, M.; Gruson, Ph. (dir.), 2001, *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer.

Ravasi, Gianfranco, 1985, 1988[4], *Il libro dei Salmi, commento e attualizzazione*, 3 vol., ed. Dehoniane.

Rondeau, Marie-Josèphe, 1982-1985, *Les Commentaires Patristiques du Psautier*, 2 vol., *Orientalia Christiana Analecta*, pp. 219-220, Pontificium Institutum Studiorum Orientalium.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne I-II", in *Questions liturgiques et paroissiales*, Mont César – Louvain 46, pp. 192-211; 284-301.

Wendland, E.R., 1994, „The Discourse Analysis of Hebrew Poetry: A Procedural Outline", in *Discourse Perspectives on Hebrew Poetry in the Scriptures*, UBS Monograph Series, nr. 7, UBS, SUA, pp. 1-27.

Wright, G.E., 1969, *The Old Testament and Theology*, New York.

Bibliografie la Ode

Izvoare

Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi şi ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşti, cu porunca preabunului Domn Ioan Şărban Cantacozino Basarabă Voievod (...), 1688, Bucureşti [ed. modernă: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1988] [= Bibl. 1688]

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, 1926, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, Bucureşti [= Corn. 1926].

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod (...), 2001, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti [= Anania]

Biblia sau Sfînta Scriptură (...), 1990, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti [= Bibl. 1990].

Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti (...), 1975, Blaj [ed. modernă: Roma, 2000] [= Micu].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă (...), 1914, ediţia Sfântului Sinod, Bucureşti [= Bibl. 1914].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, 1936, traducători: Nicodim Munteanu, Gala Galaction, Vasile Radu, Bucureşti [= Bibl. 1936].

Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, tradusă după textele originale ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction, din înalta iniţiativă a Majestăţii sale Regelui Carol II, 1938, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", Bucureşti (ed. a II-a, 1939) [= Radu-Gal.].

Bibliia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi şi a ceii noao, cu chieltuiala Rosieneştii Soţietăţi a Bibliei, în Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile [= Bibl. 1819]

Bibliorum sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam, nova editio (...), 1926, curavit Aloisius Gramatica, typis polyglottis Vaticanis, [= Vulg.].

Die Bibel oder Die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der Übersetzung Martin Luthers, mit Apokryphen, 1974. Revidierter Text, Stuttgart [= Luther].

La Bible de Jérusalem, 1998, traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem. Nouvelle édition revue et corrigée, Les Éditions du Cerf [= BJ].

Noul Testament al Domnului nostru Isus Hristos, 1922, tradus de D. Cornilescu, ediţia a II-a, Societatea Evanghelică Română, Bucureşti [= NTCorn. 1920].

Noul Testament sau Împăcarea au Leagea Noao (...), 1648, în cetatea Belgradului (...) [ed. modernă: Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988] [= NTB 1648].

Noul Testament, 2002, traducere, introduceri şi note de pr. Alois Bulai, pr. Anton Budău, Sapientia, Iaşi [= NTCat 2002].

Noul Testament, 1992, tradus şi adnotat de pr. dr. Emil Pascal, Éditions du Dialogue, Paris [= NTCat. 1992].

Novum Testamentum Graece et Latine, 1984, Textum Graecum post Eberhard Nestle et Erwin Nestle communiter ediderunt Kurt Aland, Matthew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Allen Wikgren, Textum latinum (...) elaboraverunt Kurt Aland et Barbara Aland (...), Stuttgart [= NT].

Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentu, 1874, ediţiune nouă, revăzută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate, Iaşi [= Bibl. 1874].

Literatură de referință

Antoniadis, Sophie, 1939, *Place de la liturgie dans la tradition des lettres grecques*, Leiden.

Bergey, Ronald, 2003, „The Song of Moses (Deuteronomy, 30, 1-40) and Isaianic Prophecies: A Case of Early Intertextuality", in *Journal of the Study of the Old Testament*, 28/1 , pp. 33-54.

Elbogen, Ismar, 1913, *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*, Leipzig.

Guthrie, D.; Mothier, J.A.; Stibbs, A.M.; Wiseman, D.J., 1984, *Nouveau commentaire biblique*, Editions Emmaus.

Harl, Marguerite; Dorival, Gilles; Munnich, Olivier, 1994, *La Bible grecque des Septante. Du Judaïsme hellénistique au Christianisme ancien*, Cerf, Paris, pp. 301 şi 325.

Mearns, James, 1914, *The Canticles of the Christian Church Eastern and Western in Early and Medieval Times*, Cambridge.

Jobes, Karen H.; Silva, Moisés, 2001, *Invitation to the Septuagint*, Baker Academic, Gran Rapids, Michigan, p. 78.

Rahlfs, A., 1907, *Septuaginta-Studien, II, Der Text des Septuaginta-Psalters*, Stuttgart.

Rahlfs, A., 1979, *Septuaginta X Psalmi cum Odis*, Prolegomena, paragr. 10, pp. 78-80.

Rousseau, O., 1948, „La plus ancienne liste des cantiques liturgiques tirés de l'Écriture", in *Recherches de science religieuse*, 35, Paris, pp. 120-129.

Robinson, Th.H.; Horst, F., 1938, *Die zwölf kleinen Propheten*, in seria *Handbuch zum Alten Testament*, seria I, vol. XIV, Tübingen.

Schneider, H., 1929, „Die biblischen Oden im christlichen Altertum", in *Biblica*, 20, Roma, pp. 28-65.

The Cambridge Annotated Study Apocrypha, 1994, notes and references by Howard Clark Kee, Cambridge University Press, pp. 192-193.

The New Oxford Annotated Apocrypha, 1991, edited by Bruce M. Metzger, Roland R. Murphy, Oxford University Press, pp. 281-282.

Bibliografie la Proverbe

La Bible d'Alexandrie. Les Proverbes, 2000, traduction du texte grec de la Septante, introduction et notes par David-Marc d'Hamonville avec la collaboration de soeur Epiphane Dumouchet pour la recherche patristique, Paris (cu amplă bibliografie).

Barucq, A., 1964, *Le Livre des Proverbes*, Paris.

Baumgartner, A.J., 1890, *Etude critique sur l'état du texte des Proverbes, d'après les principales traductions anciennes*, Leipzig.

Bădiliţă, C., 1999, *Platonopolis*, Iaşi, pp. 77-80.

Bădiliţă, C., 2004, „Chipuri şi biografii feminine în secolele IV-V", in Grigore de Nyssa, *Viaţa sfintei Macrina*, Bucureşti, pp. 69-107.

Ciccarese, M.P., 2002, *Animali simbolici: alle origini del bestiario cristiano*, Bologna.

Crouzel, H., 1961, *Origène et la connaissance mystique*, Paris-Bruges.

Daniélou, J., 1991, *Théologie du judéo-christianisme*, Paris, pp. 255-257.

De Andia, Y., 1994, „Eros et Agapê, la divine passion d'amour", in *Communio* 116, nov.-déc., pp. 64-70.

Feiertag, J.-L., 1998, „L'interprétation patristique de Pr. 22,2 dans l'exégèse gréco-latine et son éclairage sur l'atitude de l'Église ancienne face aux inégalités entre riches et pauvres", in *Connaissance des Pères de l'Eglise* 70, pp. 50-57.

Gerleman, G., 1956, *Studies in the Septuagint, Proverbs*, Lund.

Harl, M., 1987, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du *Cantique des cantiques*", in *Mélanges M. Richard*, Berlin, pp. 249-269.

Labonnardière, A.-M., 1975, *Proverbs*, „Etudes augustiniennes", Paris.

Lelièvre, A.; Maillot, A., 1993, *Commentaire des Proverbes, chap. 10-18*, Paris.

Lelièvre, A.; Maillot, A., 1996, *Commentaire des Proverbes, chap. 19-31*, Paris.

Louth, A., 1992, „The Book of Proverbs in the Byzantine Office", in *Letture cristiane dei Libri Sapienziali*, Roma, pp. 209-212.

Mac Glinchey, J.M., 1939, *The Teaching of Amen-em-Ope & The Book of Proverbs*, Washington.

Orbe, A., 1974, „*Sophia soror*. Apuntes para la teología del Espiritu Santo", in *Mélanges H.C. Puech*, Paris, pp. 355-363.

Penco, G., 1964, „Il simbolismo animalesco nella litteratura monastica", in *Studia monastica* 6, pp. 32-34.

Perrot, Ch., 1995, *La Sagesse biblique de l'Ancien au Nouveau Testament*, Paris.

Ringgren, H., 1947, *Word and Wisdom*, Lund.

Robert, A., 1934, „Les attaches littéraires bibliques de Pr. I-IX", in *Revue biblique*, pp. 42 *sq*.

Scarpat, G., 2001, *Parrhesia greca, parrhesia cristiana*, Brescia.

Scott, R.B.Y., 1965, *Proverbs*, The Anchor Bible, New York.

Simonetti, M., 1965, „Sull'interpretazione patristica di Proverbi 8,22", in *Studi sull'arianesimo*, Roma, pp. 9-88.

Shupak, N., 1987, „The Sitz im Leben of Proverbs in the Light of a Comparison of Biblical and Egyptian Wisdom Literature", in *Revue biblique* 94, pp. 98-119.

Thackeray, H.St.J., 1911, „The Poetry of the Greek Book of Proverbs", in *The Journal of Theological Studies* 13, pp. 46-66.

Whybray, R.N., 1995, *The Book of Proverbs. A Survey of Modern Study*, Leiden, New York, Köln.

Whybray, R.N., 1965, *Wisdom in Proverbs: the Concept of Wisdom in Proverbs 1-9*, Londra.

Wright, J.R., 2005, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*, in *Ancient Christian Commentary on Scripture*, gen. editor Th.C. Oden, Downers Grove, Illinois.

Bibliografie la Ecleziastul

Anchor Bible, Ecclesiastes, 1997, A new translation with introduction and Commentary by C.L. Seow, New York [= AB]

Biblia sau Sfânta Scriptură, 1968, text revizuit de Ioan Gagiu, Teodor M. Popescu şi Dumitru Radu, Bucureşti.

La Bible d'Alexandrie: L'Ecclésiaste, 2002, traducere, introducere şi note de Françoise Vinel, Paris [= BA].

The Encyclopedia of Religion, 1995, Mircea Eliade (ed.), New York.

The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia, 1991, Nashville.

Oxford Bible Commentary, 2001.

Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament, 1989, Paris.

Adriaen, M. (ed.), 1959, Hieronymus, *Commentarius in Ecclesiasten*, Corpus Christianorum Series Latina 72, Turnhout, pp. 248-361.

Alexander, P. (ed.), Fr. Vinel (trad., ed.), 1996, Grégoire de Nysse, *Homélies sur l'Ecclésiaste*, *Sources chrétiennes* 416, Paris.

Barthélemy, D., 1963, *Les devanciers d'Aquila*, Vetus Testamentum Supplementum 10, Leiden.

Barthélemy, D., 1984, „L'état de la Bible juive depuis le début de notre ère jusqu'à la deuxième révolte contre Rome", in Kaestli, J.D., Wermelinger, O. (ed.), *Le Canon de l'Ancien Testament. Sa formation et son histoire*, Geneva, pp. 9-45.

Barr, J., 1962, *Biblical Words for Time*, Londra.

Barr, J., 1979, *The Typology of Literalism in Ancient Biblical Translations*, Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 15, Göttingen.

Binder, G. ; Liesenborghs, L. *et al.* (ed.), 1969-1979, Didymos v. Alexandria, *Kommentar zum Ecclesiastes* (Tura Papyrus), 6 vol., Bonn.

Crenshaw, J.L., 1988, *Ecclesiastes*, Old Testament Library, Londra.

De Lange, N.R.M., 1982, „Two Genizah Fragments in Hebrew and Greek", in Emerton J.A.; Reif, S.C. (ed.), *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E.I.J. Rosenthal*, Cambridge.

De Lange, N.R.M., 1996, *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah*, Tübingen, cap. IX, „A Greek Translation of Kohelet (Ecclesiastes)".

Dorival, G. ; Munnich, O. (ed.), 1995, *„Selon les LXX". Hommage à Marguerite Harl*, Paris.

Géhin, Paul (ed.), 1993, Evagre le Pontique, *Scholies à l'Ecclésiaste*, *Sources chrétiennes* 397, Paris.

Harl, M., 1987, „Les trois livres de Salomon et les trois parties de la philosophie dans le Prologue du Commentaire du *Cantique des Cantiques*", in *Mélanges M. Richard*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 133, Berlin, pp. 249-269.

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism. Studies in their Encounter in Palestine during the Early Hellenistic Period*, Londra.

Hyvärinen, K., 1977, *Die Übersetzung von Aquila*, Lund.

Jarick, J. (ed.), 1990, *Gregory Thaumaturgos' Paraphrase of Ecclesiastes*, Septuagint and Cognate Studies 29, Atlanta, Georgia.

Labate, A. (ed.), 1992, *Catena Hauniensis in Ecclesiasten in qua saepe exegesis servatur Dionysii Alexandrini*, Corpus Christianorum Series Graeca 24, Turnhout.

Leanza, S., (ed.), 1975, *L'esegesi di Origene al Libro dell'Ecclesiaste*, Reggio de Calabre.

Leanza, S. (ed.), 1978, *Procopii Gazaei Catena in Ecclesiasten*, Corpus Christianorum Series Graeca 4, Turnhout.

Leanza, S., 1987, *Annali di Storia dell'Esegesi* 4, pp. 87-108.

Lucà, S. (ed.), 1983, *Anonymus in Ecclesiasten Commentarius qui dicitur Catena Trium Patrum*, Corpus Christianorum Series Graeca 11, Turnhout.

Lust, J.; Eynikel, E.; Hauspie, K., 2003, *Greek-English Lexicon of the Septuagint*, ed. rev., Stuttgart.

Neusner, J., 1975, „Early Rabbinic Judaism", in *Studies in Judaism in Late Antiquitiy*, Leiden, cap. XIII.

Neusner, J., 1979, „The Formation of Rabbinic Judaism: Yavneh (Jamnia) from A.D. 70 to 100", in *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II, 19.2, Berlin, pp. 3-42.

Ogden, G.S., 1977, „The Better proverb, rhetorical criticism and Qo", in *Journal of Biblical Literature* 96, pp. 489-505.

Ogden, G.S., 1979, „Qo's use of the «nothing is better» form", in *Journal of Biblical Literature* 98, pp. 339-350.

Renan, E., 1990, *L'Ecclésiaste. Un temps pour tout*, reed., Paris.

Sperber, D., 1984, *A Dictionary of Greek and Latin Legal Terms in Rabbinic Literature*, Ierusalim.

Trublet, J., 1990, „Constitution et clôture de canon hébraïque", in Chr. Theobald (ed.), *Le Canon des Écritures. Études historique, exégétiques et systématiques*, Paris, pp. 77-187.

Taradach, M.; Ferrer, J. (ed.), 1998, *Un Targum de Qohélet. Editio Princeps du LMS. M-2 de Salamanca. Texte araméen, traduction et commentaire critique*, Geneva, pp. 17-30.

Yeong-Sik Pahk, J., 1996, *Il canto della gioia in Dio. L'itinerario sapienziale espresso dall'unità letteraria in Qohelet 8,16-9,10 e il parallelo di Gilgameš Me. III*, Napoli.

Zimmerlis, W., 1963, „Ort und Grenze der Weisheit im Rahmen der alttestamentlichen Theologie", in *Les Sagesses du Proche-Orient ancien*, Paris, pp. 129-136.

Bibliografie la Cântarea Cântărilor

Surse primare

Bernard de Clairvaux, 1920, *St. Bernard's Sermons on the Canticle of Canticles*, translated from the original latin by a priest of Mount Melleray, vol. I și II, Browne and Nolan.

Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, 1971, Turnhout, Belgium, Brepols, ff. [= CCCM].

Corpus Christianorum. Series Latina, 1953, Turnhout, Belgium, Brepols, ff. [= CCSL].
Corpus Scriptorum Ecclessiasticorum Latinorum, 1866, Viena, ff. [= CSEL].
Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte 33 (Origenes 8), 1925, Berlin [= GCS].
Green, R.P.H. (ed.), 1995, *Augustine: De Doctrina Christiana*, Oxford, Clarendon [= Green]
Jaeger, Werner (ed.), 1960, *Gregorii Nysseni opera*, Leiden, E.J. Brill [= GNO]
Kiecker, J.G. (ed., trad.), 1998, *The Postilla of Nicholas of Lyra on the Song of Songs*, Marquette University, Milwaukee [= Kiecker].
Migne, J.P. (ed.), 1857-1866, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, 161 vols. Paris [= PG].
Migne, J.P. (ed.), 1844-1864, *Patrologiae Cursus Completus, Series Latina*, 221 vols. Paris [= PL].
Origen, 1956, *The Song of Songs, Commentary and Homilies*, trad. R.P. Lawson, Newman Press, New York.
Pusey, P.E. (ed.), 1872, *S.P.N. Cyrilli Archiepiscopi in Joannis Evangelium*, 2 vols. Oxford, Clarendon, ret. Bruxelles, 1965 [= CIJE].
Pusey, P.E. (ed.), 1965, *S.P.N. Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas*, 2 vols. Oxford, Clarendon, 1868, ret. Bruxelles [= CIP].
Schmitz, J. (ed., trad.), 1990, *Ambrosius: De Sacramentis, De Mysteriis*, Fontes Christiani 3, Friburg, Herder, New York [= Fontes 3].
Sources Chrétiennes, Editions du Cerf, Paris [= SC].

Articole

Asiedu, F.B.A., 2001, „The Song of Songs and the ascent of the soul: Ambrose, Augustine, and the language of mysticism", in *Vigiliae christianae*, 55, nr. 3 pp. 299-317.
Cahill, J.B., 1981, „The date and setting of Gregory of Nyssa's commentary on the Song of Songs", in *Journal of Theological Studies*, nr. 32, pp. 447-460.
Cameron, M., 2001, „Augustine's use of the Song of Songs against the Donatists", in *Augustine*, New York; Peter Lang, pp. 99-127.
Coakley, Sarah (ed.), 2002, „Re-thinking Gregory of Nyssa", in *Modern Theology*, 18 nr. 4, October, pp. 431-561.
Davies, Ellen, 2003, „Reading The Song Iconographically" in *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August.
Dorsey, David, A., 1990, „Literary Structuring in the Song of Songs", in *Journal for the Study of the Old Testament* 46, pp. 81-96.
Elkins, William Wesley, 2003, „Postcritical Fulfillment and Deferral: «Do Not Awaken Love Too Soon»", in *The Journal of Scriptural Reasoning*, nr. 3.2, August.
Klostermann, A., 1899, „Eine alte Rollenverteilung zum Hohenliede", in *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 19.
McCambley, Casimir, 1982, „St Gregory of Nyssa's commentary on the Song of Songs", in *Coptic Church Review*, 3 nr. 4 (Winter), pp. 145-152.

Norris, Richard A., Jr., 1988, „The Soul Takes Flight : Gregory of Nyssa and the Song of Songs", in *Anglican Theological Review*, 80 (Fall), pp. 517-532.

Cărţi

Alexandru, Ioan, 1997, *Cântarea Cântărilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Barthélemy, Dominique, 1963, *Les devanciers d'Aquila* (col. *Supplements to Vetus Testamentum*, 10), Leiden.

Carr, Lloyd G., 1984, *The Song of Solomon, An Introduction and Commentary*, Intervarsity Press, Leicester.

Dove, Mary, 2000, *Literal senses in the Song of Songs: Nicholas of Lyra*, pp. 129-146, Brill, Leiden.

Keel, Othmar, 1994, *The Song of Songs, A Continental Commentary*, trad. Frederick J. Gaiser, Fortress Press, Minneapolis.

Norris, A. Richard jr. (trad. şi ed.), 2003, *The Songs of Songs Interpreted by Early Christian and Medieval Commentators*, in seria *The Church's Bible*, Wilken, Robert Louis, ed., Eerdmans Publishing, Grand Rapids Michigan, Cambridge, U.K.

Pope, Marvin H., 1977, *Song of Songs: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible, 7C; Garden City, NY: Doubleday.

Ravasi, Gianfranco, 1992, *Il Cantico dei Cantici*. Commento e attualizzazione, coll. „Testi e commenti", Bologne.

Van Fleteren, Frederick; Schnaubelt, Joseph C. (eds.), 2001, *Augustine: Biblical exegete*, Peter Lang, New York.

Wright, J.R., 2005, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*, in *Ancient Christian Commentary on Scripture*, gen. editor Th.C. Oden, Downers Grove, Illinois.

Cuprins